януарий февруарий
Г. III. ~~Юлий~~ и ~~Августъ~~ 1905. Кн. Б.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
НАУКА, ОБЩЕСТВЕНИ ЗНАНИЯ
и
НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ.

Излиза подъ редакцията на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѣчовъ

Печат. С. Кишкиловъ — Станимака.

1905
год.

Digitized by Google

Съдържание на IV книга:

Дюлгерскитѣ сдружавания въ Родопитѣ. **Ст. Н. Шишковъ.** — Петко Кириковъ — Родопски войвода, животописни материяли. **Ст Н. Шишковъ.** — Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ. **В. Дѣчовъ.** — Бѣлѣжки по учебното дѣло въ Родопитѣ прѣзъ учебната 1904/1905 год. А) за Станимака, Б) за с. Чепеларе, Широка-лжка и Орѣхово. **Ст. Н. Ш.** — Вѣсти изъ Родопитѣ. — Книжовни вѣсти и бѣлѣжки. — Материяли за вѣщественната култура изъ Срѣднитѣ Родопи (продължение отъ III кн.). — Названия на мѣстности отъ околностьта на с. Бачково, Станимашко. Некрологъ. — Обявления.

Илюстрации: Типове българки изъ Родопитѣ. — Сто и двадесеть годишна българка — Родопчанка съ внукътъ си седемдесеть годишенъ старецъ.

По причини независещи отъ редакцията IV книга закъснѣ съ отпечатването. Премията се изпраща заедно съ IV книга на всички прѣдплатили абонати.

Digitized by Google

Год. III. Януарий и Февруарий Книга I.

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY 21 JUN 1965
Slav 9160.90.12 (3-5

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Обществената и частна благотворителность въ Родопитѣ.

(Битови бѣлѣжки и впечатления).

Съзнанието да жертвува човѣкъ било физически труда си, било материални срѣдства за извѣстно отъ обществена полза дѣло, казватъ, че е присѫща черта само у високостоещитѣ културно и просвѣтени общества и народи. Любезниятъ читатель, особено българскиятъ, навѣрно, ще се намѣри въ недоумение отъ надслова на тия ни бѣлѣжки, които иматъ за цѣль да изтъкнатъ именно такава характерна битова черта въ Родопскитѣ поселения, за които изобщо се има твърдѣ смутно понятие. Мнѣнието у грамадното болшинство у насъ, като захване човѣкъ отъ министерския столъ и свърши съ послѣдния разсиленъ, отъ интелигентния съ западно образование мислитель, та до послѣдния орачъ-селянинъ, е едно и сѫщо, че Родопскитѣ поселения, особено помацитѣ, сѫ едно безкултурно плѣме, бѣдно, мизерно, бездарно, неподвижно, съ груби животински инстинкти и съ неразвитъ и незатвърденъ духовенъ мирогледъ. Такова мнѣние сме слушали не еднѫжъ и отъ хора, на които по едни или други причини се е падалъ пѫть да надникнатъ въ нѣкоя отъ многобройнитѣ Родопски покраини. А съ едно прѣно-

Digitized by Google

щуване или минуване прѣзъ извѣстно Родопско село, съ едно виждане хората на пжтя или въ гората на работа и най-вѣщиятъ наблюдатель-психологъ нàдали би се рѣшилъ да твърди съ положителность, че е проникналъ и схваналъ психиката на едно плѣме, още повече че е проучилъ всичкитѣ гънки въ неговия мирогледъ и животъ.

Между многото типични чърти въ живота на Родопскитѣ поселения човѣку прави впечатление и тъй нареченото съзнание къмъ обществена и частна благотворителность. И това съзнание е тъй здраво, тъй широко разпространено въ живота у всички слоеве въ тия планински обитатели, че човѣкъ на всѣка стжпка и въ сѣмейството, и въ селото, и въ гората, и на всѣкждѣ срѣща реалния му изразъ. Тая симпатична характерна чърта е обща и у българитѣ християни, и у помацитѣ мохамедани и е продуктъ на голѣмата имъ религиозность, интелектуално развитие и високо развитъ алтруизъмъ.

Както въ селата, тъй и въ дивитѣ усои, дѣто човѣшки кракъ може да стжпа, вие виждате всѣко изворче обърнато отъ човѣка въ каменна чешма, или дървено чучурче, приспособено колкото се може по-лесно да утоли жаждата както на човѣка, тъй и на добитъка. Всичко това е дѣло на доброволно, лично желание и трудъ на нѣкой човѣкъ, често пжти и неизвѣстенъ на околнитѣ си. Особено у помацитѣ е по-силно желанието, щото всѣки прѣзъ живота си, макаръ че билъ той и послѣдния бѣднякъ, да си направи за душата си нѣкоя чешма, или по мѣстното изражение да направи вода за *хайреть*. Такива води въ нѣкои мѣста често пжти, за да се приспособятъ на нѣкой пжть или село, се довеждатъ отъ нѣколко часа далече. Независимо отъ това, но често пжти при самата чешма се построява и нѣкоя сушина, подъ която пжтника въ лошо врѣме може да си почине или прѣнощува. Това сж тъй общо нарičанитѣ въ Родопитѣ *кьошкове*. Разбира се, че нѣкждѣ се съгласятъ цѣла махала, или цѣло село за нѣкоя вода, която изисква непосилни за единъ човѣкъ срѣдства. Други пъкъ, които прѣзъ живота си не сж сполучили по едни или други

Digitized by Google

причини да си направятъ нѣкое подобно обществено благодѣяние, вмѣняватъ такова задължение на своитѣ наслѣдници да направятъ.

Често пѫти при смъртния си часъ, или при раздѣла на имотното си състояние, нѣкой остави отдѣлна сума пари, или нѣкоя нива и др. т. съ задлъжение, щото неговитѣ наслѣдници да направятъ еди-какво си обществено благодѣяние, а при това и да го поправятъ и поддържатъ въ изправность за въ бѫдеще. И обществото, па и самитѣ задлъжени лица стопани знаятъ, че едикоя си чешма е собственость и въ обязаность на еди-кого си, слѣдователно той трѣбва да се грижи за нейната изправность и никой, па и самиятъ собственикъ било личенъ или по наслѣдство, не допуща другиго да се мѣси въ дѣлото му. Има случаи. когато между наслѣдници се завежда цѣлъ споръ, кой да остане и стопанѝ оставена тѣмъ отъ бащи и дѣди чешма. Само въ случаи, че не остане никакъвъ наслѣдникъ отъ първия строитель-благодѣтель, може да прѣмине у другиго и то пакъ съ знанието и съгласието на съсѣдитѣ или съселянитѣ му.

Въ по-вечето случаи такива чешми и изобщо други обществени прѣдмети съ поколѣния запазватъ името на своя първъ строитель, каквото напр. Руминъ чучуръ, Караджова вода, Каминовъ мость и пр. И пѫтникътъ, като пие вода или пои добитъка си отъ такава вода, безъ друго ще каже Богъ да прости едикого си.

По всички рѣки и потоци човѣкъ срѣща дѣ дървени, дѣ каменни мостове и мостчета, наистина, не съ нѣкакви външни украшения и блѣсъкъ, но удивителни по своята здравина и трайность. И тѣ сѫ дѣло досущъ на частна инициатива и благотворителность. Турската власть, каквато си е тя безчувствена въ отношение всички блага къмъ своитѣ поданици, и тукъ тя досущъ рѣдко се вѣстява съ своята материална помощь и то само слѣдъ дълги хлопания и то не рѣдко, когато нѣкой чиновникъ ще може съ това да поублажи пръститѣ си, обаче инициативата никога не е негова. Та и самото население, само въ случай на непосилни

материялни жертви да направи нѣщо подобно самò, прибѣгва до властьта и то за крупни работи отъ обществено значение.

Заседнала се нѣкждѣ пръстьта и засипала пжтя, паднала нѣкоя канара, или се повалило нѣкое дърво, и човѣкъ и добитъкътъ съ мжка могатъ да минатъ. Току видишъ нарамилъ нѣкой бѣднякъ лопата, мотика или брадва и отишълъ да прѣмахне станалото. Ако се изисква трудътъ на повече хора, ето че се съгласили нѣколко души, или една цѣла махалчина или село и прѣчистили пжтя. Сжщото е и съ падналъ нѣкой зидъ при нѣкой пжть или съборенъ мостъ, тоже най-близкото поселище òврѣме се погрижило и поправило срутеното.

Зимно врѣме често пжти прѣспи засипватъ всички проходи изъ планинитѣ, или пъкъ нѣкждѣ се образувалъ ледъ, че ни човѣкъ, ни животно могатъ да минатъ. Току видишъ мжже и жени съ лопати и мотики, съ шумъ и веселби се задигнали, разчистили прѣспитѣ, накопали и посипали ледътъ съ пепель, торъ, сметь и др. т. и съ това направили циркулирането свободно и безопасно.

Умрѣло нѣкое животно и прѣчи на минувачитѣ тъй или инъкъ, първитѣ съгледачи ще спратъ добитъцитѣ си, ще приустановятъ работата си и ще махнатъ умрѣлия трупъ на друго мѣсто, дѣто нѣма да прѣчи.

Появилъ се пожаръ въ нѣкоя кжща, плѣвня, оборъ, току видишъ при първия знакъ цѣло село, дори и отъ околнитѣ села наприпкатъ хора мжже, жени, дѣца безразборно и всѣко се стрѣми тъй или инъкъ да угаси огъньтъ, да избави покжщнината на стопанитѣ, добитъцитѣ имъ и т. н.

Залѣжалъ се нѣкой дълго врѣме отъ болесть, сѣмейството му е въ нужда, падналъ нѣкому коньтъ или мулето отъ нѣкоя канара, умрѣлъ му волътъ или кравата, или дивячъ ги разкжсалъ, съсѣдитѣ му, съселянитѣ му ще го навѣстятъ, утѣшатъ и съ чувство на едно истинско, дълбоко състрадание ще му помогнатъ кой както може, за да наваксa изгубеното си.

Върви човѣкъ изъ дивнитѣ усои, бърда и долини и гледа разни плодовити дървета покрай самия пжть

Digitized by Google

насадени, нѣкои отъ тѣхъ вѣковни по старостьта си, други току-що посадени и грижливо оградени и запазени отъ поврѣда на добитъкътъ. Питашъ, какви сѫ тѣ, кой ги е садилъ и защо, кой е стопанинъ на

По фотографията на К. Савовъ.

Помакъ отъ Ерь-кюприя—Родопитѣ.

тѣхъ и чувашъ едни и сѫщи отговори, че старитѣ сѫ ги садили за душитѣ си; това сѫ ***хаирници***, дървета

Digitized by Google

за обществено ползуване. Всѣки пѫтникъ може свободно да посѣдне подъ тѣхната сѣнка, да се наяде отъ плодътъ имъ, па и въ торбата си да набере за Богъ да прости. Може нѣкой да влѣзе въ гората на нѣкого да си накраде и натовари гърбътъ или добитъкътъ съ дърва, да порази съ брадвата си сума млади фиданки, овчарьтъ да опита острилото на ножа си на нѣкое гиздаво дръвче, ала на *хаирница* круша, ябълка, череша и др. т. никой не смѣе да отчупи ни едно клонче.

На тоя личенъ трудъ и жертви, на това дълбоко вкоренено съзнание се дължатъ и всички други обществени заведения въ Родопитѣ, каквото що сж черкви, параклиси, джамии, мечети и пр. Нѣма ни едно помашко селце или колибакъ, колкото бѣденъ и малочисленъ и да е той, да нѣма баремъ една що-годѣ станчка, която едноврѣменно служи и за молитвенъ домъ, и за училище на дѣцата, и за сборно мѣсто на съселянитѣ, кога има да си рѣшаватъ нѣкои обществени въпроси, па най-сетнѣ и за страннориеменъ домъ на пжтници. Пжтникътъ, отъ каквато вѣра и народность и да билъ той, замръкне ли, свари ли го лошо врѣме и неможе да продължи пжтя си, свободно безъ никакво стѣснение и питане може да намѣри подслонъ въ тия домове и храна и гориво и за себе си, и за добитъкътъ си.

Черковно-училищното дѣло у българското население въ Родопитѣ, а особено въ срѣднитѣ и южни склонове, е тъй стабилно, тъй добрѣ поставено, че човѣкъ просто се смайва. Въ всѣко село вие виждате рѣдки по здравина и красота черкви, звънарници и училища въ голѣмитѣ села по двѣ и три, а въ малкитѣ по едно, но никое село не е лишено отъ такива, и всичко това ни власть, ни закони, ни нѣкое чуждо външно внушение или помощь е направило или подбутнало, а личното съзнание, воля и трудъ на самото население. И издържката и на еднитѣ и на другитѣ пакъ почива на това дълбоко развито съзнание на колективната помощь и жертви. Ако черквата напр. не е въ състояние да плати на учительтъ, да купи пособия с покжщнина на училището, тогава идва публичната самопожертвователность на помощь. Трѣбва да се по-

Digitized by Google

мни, че въ Турция специални общински приходи, каквито у насъ въ България има, тамъ ги нѣма. Колкото ги има, тѣ едва ли достигатъ за издържка на турскитѣ чиновници, заптии и ангарии за държавни нужди. Прѣзъ 1886—87 година пишущиятъ бѣ учитель въ селото Р., състояще отъ 150 кѫщи български. Издържаха се двама учители, на които се плащаше около 90 лири турски годишно. Черквата бѣ не въ положение да посрѣща тоя разходъ, защото наскоро бѣ градена нова училищна сграда, намѣсто изгорѣлата стара, та имаше да посрѣща други нужди. Въ едно селско събрание на публична доброволна подписка единъ празниченъ день прѣзъ лѣтото се написа и събра цѣлата сума.

Нѣкои пъкъ по-състоятелни села, каквито що сѫ Дарждере, Габрово и др. не само че отъ 1/2 вѣкъ насамъ тѣ сами си издържатъ прѣкрасни училища, но сѫ сполучили да си образуватъ и фондове, отъ които не само че сѫ гарантирали бѫдещето имъ уреждане и издържане, но имъ служатъ и за благодѣтелно-спомагателни каси, отъ които всѣки бѣденъ занаятчия, търговецъ, скотовъдецъ и въобще всѣки нуждаецъ се намира кредитъ съ една неголѣма лихва, а крайно бѣднитѣ или пострадали отъ нѣкое нещастие и доброволна помощь и подкрѣпа.

И както личния трудъ и материялни самопожертвования сѫ издигнали и крѣпятъ всички тия съ обществена полза и значение заведения, тъй сѫщо и съ такова дълбоко съзнание и лична воля населението се грижи и за външната имъ украса. Когато влѣзете въ черквата или джамията, вие се чудите на хубавия редъ, чистота и вѫтрѣшна украса, които съставятъ гордость на селото и дори едно надспрѣварване. Въ едно нищо и никакво селце вие намирате такова благолѣпие въ Божия му домъ, каквото рѣдки градове го иматъ другадѣ. На всѣкждѣ черквитѣ иматъ широки дворове, грижливо постлани, изравнени и насадени съ цвѣтя и дървета и всичко това е плодъ пакъ на частни лица, които въ своя стремежъ, трудъ и желание дори си ревнуватъ единъ другъ.

Digitized by Google

Отъ казаното на късо по-горѣ читательтъ вижда, какви хубави чърти блѣскатъ въ тия дивни и широки българоки планини, въ които съврѣменната етика и философия може много нѣщо да поучи за своитѣ теории, върху които мисли да зида бѫдещето блаженство на народитѣ.

Въ послѣдующата книга ний ще кажемъ нѣщо и за друга битова чърта въ Родопскитѣ поселения, която има тѣсна свръзка или самá е плодъ на частната и обществена благотворителность, именно за взаимнитѣ спомагания.

Станимака, 1905 год. **Ст. Н. Ш.**

Изъ древното минало на Тракийцитѣ.

Ωγυγία ἢ 'Αρχαιολογία.

(Митология — издание отъ 1816 г.)

Глава IV.

За боговетѣ на старитѣ Тракийци.

За Плисторъ и Вендита.

(Περί τοῦ Πλείστωροςκαί της Βένδιδος).

Плисторъ е билъ богъ на едно Тракийско плѣме, наречено Апсинти (Αψινθίων) и му сѫ принасяли жертва едната стотна отъ числото на хванатитѣ отъ тѣхъ плѣнници. Него сѫ считали като богъ на войната — тѣхенъ Марсъ—и сѫ го изобразявали всѣкога носещъ мечъ. Жертвоприношението е ставало по слѣдния начинъ: подиръ като сѫ бивали убити хората, опрѣдѣлени за жертва, събирали кръвьта въ нѣкой сѫдъ и съ тази кръвь напръсквали статуята на бога, а особено неговия мечъ.

По този начинъ сѫ принасяли още жертва и Унитѣ, Скититѣ, а най-вече Киликитѣ (Κύλικας), които пъкъ закачвали жертвата на нѣкое дърво и отъ срѣщу сѫ хвърляли копия, и ако сѫ сполучвали да я ударятъ не съ толкова много трудъ, то тя тогазъ се считала като угодна на богътъ имъ.

Digitized by Google

Богинята Венда (Βένδιν) е била богинята Диана, която почитали твърдѣ много Тракийцитѣ. Името Венда (Βὲνδιν) по тракийски е означавало богинята Диана.

За Залмокси.

(Περί τοῦ Ξαλμόξιδος).

Глава V.

Този богъ Залмокси (Ζάλμοξις) е билъ Тракиецъ и споредъ нѣкои е отишълъ при острова Самосъ и слугувалъ за малко врѣме у Питагора. Нъ подиръ като спечелилъ малко пари, завърналъ се въ отечеството си Тракия и е училъ съгражданитѣ си на разни праведенства, закони и др. такива, като се стараялъ да замѣни тѣхния животъ съ тоя на Гърцитѣ и да укроти тѣхнитѣ нрави. Проповѣдвалъ за безсмъртието на душата, за доказателство на което вършилъ слѣдующето: устроилъ е едно свърталище, въ което канилъ по-първенцитѣ отъ съгражданитѣ си тракийци и ги угощавалъ. Прѣзъ врѣме на угощението той имъ говорилъ, че никой отъ тѣхъ нѣма да умре, а ще се настанатъ на добро мѣсто подиръ смъртьта, и тамъ ще иматъ всичко, което ще имъ е нуждно за живота. А прѣзъ това врѣме той тайно се скрилъ въ едно подземно жилище и тамъ е живѣлъ три години. Другитѣ пъкъ по това врѣме, като не усѣтили неговата хитрость, подиръ като го дирили и не намѣрили, почнали да плачатъ.

Когато пъкъ на четвъртата година Залмокси пакъ се показалъ, то тогазъ всички повѣрвали неговото поучение и го нарекли богъ.

Споредъ нѣкои, този богъ се нарекълъ Залмокси (Ζάλμοξιν), понеже, когато е билъ дѣте-пеленаче, покрили го съ *меча кожа*, тъй като думата Залмосъ (ζάλμος) значело по Тракийски *меча кожа*.

Други Тракийски плѣмена го наричали още и Гевелейзинъ (Γεβελέιζιν).

И така Залмокси е билъ единъ отъ най-главнитѣ Тракийски богове, даже и на плѣмето Гетитѣ (Γεται), на които е останало вѣрването, че не умиратъ за ви-

Digitized by Google

наги, а че подиръ смъртьта на тѣлото дохождатъ при бога Залмокси (Ζάλμοξιν) и при него живѣятъ вѣчно и се радватъ на всички наслаждения.

гр. Станимака, 1905. Прѣвелъ отъ гръцки: *Т. Константиновъ.*

Родопска легенда.

В. Тепловъ.

„На югъ отъ Пловдивъ, въ камъннитѣ грамади на Родопитѣ, се извива змиеобразно навжсената Бачковска клисура, по дъното на която скача и се пѣни планински потокъ, като облива съ пѣна залѣпената о скалитѣ пжтека, кждѣто се промъква само рѣдки пжтникъ.

Мрачни и негостоприемни сж околнитѣ ржтлини: у подножието си тукъ-тамъ обрасли съ храсталакъ и хвойна, колкото по-високи, толкова по-голи, а върховетѣ имъ — сѣкашъ сж намръщено старческо чело, цѣло набраздено съ бръчки. Въ течение на цѣла редица вѣкове тѣзи планини сж били безучастни, нѣми зрители на жестокитѣ стълкновения, произходивши въ клисурата, която, като единъ отъ друмищата, водещи отъ Тракия за Македония, отдавна е служила за театъръ на борбитѣ между коренното население и завоевателитѣ. Тукъ се сражавали византийски легиони; тукъ сж се старали да се укрѣпятъ като васали Цариградскитѣ латински императори, тѣзи отъ запада „мжже отъ кръвь и желѣзо“, както ги нарича съврѣменния лѣтописецъ; тукъ, на конецъ, се е понесла и оная буря отъ турското нахлуване, която е измела, тъй да се каже, християнското владичество и надъ окървавенитѣ стѣни на Византия е укрѣпила царството на полумѣсеца.

На единъ ржтъ и до сега се виждатъ полуразрушенитѣ стѣни на нѣкогашенъ замъкъ, наредъ съ който виси усамотена стръмна скала, прочута подъ името „*Проклетия камъкъ*“. Его що разказва народното прѣдание за произхождението на това название:

Това било отдавна. На св. София блѣстѣлъ още православния кръсть; цѣлата прилежаща къмъ Плов-

Digitized by Google

дивъ страна и замъка въ клисурата били въ християнски ръце, но вълната отъ азиатскитѣ пълчища достигала все по-близко и по-близко тѣзи краища. Когато веднъжъ до християнитѣ дошло извѣстие, че многочислена турска войска се отправила къмъ замъка, тѣ (християнитѣ) наводнили цѣлата мѣстность; останала незаета една само горня пѫтечка, извѣстна на малцина.

Опасно станало за турцитѣ; тѣ се отчаяли отъ възможностьта да прѣмахнатъ прѣпятствието, което имъ прѣграждало пѫтя. Случайно една християнка съ дѣтето си попаднала въ рѫцетѣ на турцитѣ, които я подложили на всевъзможни изпитания, да имъ покаже пѫтя за въ замъка; но ни златото, ни мѫкитѣ не могли да я накаратъ да издаде братята си. Турцитѣ, като видѣли нейното упорство, заплашили я, че ще убиятъ дѣтето ѝ, ако продължава това. Майчиното сърдце не се сдържало, и християнката станала прѣдателка.

Турцитѣ се втурнали въ замъка и изтрѣбили всичкитѣ му обитатели. Прѣдателката чувала прѣдсмъртнитѣ имъ хъркания и проклятията, отправяни на измѣнника, т. е. нея. Тя всичко изтърпѣла, до като дѣтето ѝ било съ нея. Но това ѝ утѣшение било скоро отнето: разяренитѣ турци умъртвили и него. Убитата отъ скръбь майка сега познала величието на своето прѣстѫпление къмъ родината си и, когато яничаря отъ единъ ударъ съ ятагана си я повалилъ, тя приела смъртьта равнодушно, като избавление отъ живота.

Трупътъ ѝ, казва прѣданието, билъ хвърленъ отъ скалата („проклетия камъкъ") и до день днешенъ, говорятъ хората, лежалъ у политѣ ѝ. Птицитѣ небесни не го кълвѣли; есенното бурно врѣме го обвивало съ хладни потоци; зимнитѣ виевици навѣвали на него прѣсна снѣгъ, а на пролѣть изново се показвалъ подъ бѣлата покривка, да го отново пекатъ слънчевитѣ лѫчи..... Земята неискала да приеме въ обятията си тази, която зарадъ дѣтето си забравила, че има дългъ, който съ много надминува любовьта къмъ своитѣ дѣца, — любовь къмъ родината, — тази Велика Майка, която отъ своитѣ чада изисква пълно самоотречение и

Digitized by Google

готовность, безъ да се замислятъ да принесатъ себе си и всичко скжпо жертва за въ полза на общото благо. Ето защо тя не прощава и на най-малката измѣна, като запечатва навѣки народното прѣзрѣние противъ тѣзи, които сж съгрѣшили прѣдъ нея. Но за това пъкъ никога не забравя своитѣ вѣрни дѣца, въ чиито сърдца не е угаснала чистата като елмазъ любовь към всичко родно; тѣхъ тя ги въздига духовно. А имената на ония, които сж пожертвовали себе си за отечеството, записва съ неизгладими букви въ паметьта на далечното потомство, на което тѣ се явяватъ сияещи образци на това, какъ именно трѣбва да служимъ на своята родна земя и какъ за нея трѣбва да умираме".

(„Нива", Nr. 43, 94 г.)

Прѣведе **Младенъ Банатски.**

Помѣстяме изцѣло горната легенда въ сп. „Родопски напрѣдъкъ" тъй, както я намѣрихме въ кн. XI и XII на скромното, но хубаво по съдържание българско списание „Родина" отъ 1904 год. Струва ни се, че и другадѣ сме срѣщали прѣводъ отъ тая легенда, само че не ни е на ума кога и въ кое списание именно.

„Родопската легенда" е излѣзла отъ перото на добрѣ извѣстния и у насъ руски историкъ—писатель г. В. Тепловъ, авторъ и на нѣколко важни учени трудове по историята на Балканския полуостровъ и нашия черковенъ въпросъ. Легендата визира едно народно прѣдание за тъй наричаната и днесь Станимашка мѣстность *„Анатемитѣ"*, т. е. *Проклетия камъкъ* срѣщу Асѣновата крѣпость въ дивното ущелье на рѣката. Съ това прѣдание е свързанъ и етимологичния произходъ на самото име на града Станимака.

Сжществува това прѣдание и днесь не само въ града Станимака, но и въ ближнитѣ нему села, па въ извѣстни вариации и въ далечната вжтрѣшность на Родопитѣ. За вкаменени хора и животни аналогични съ това за *проклетата* жена-измѣнница прѣдания сжществуватъ за много мѣста и изъ Родопитѣ, но въ

Digitized by Google

тѣхъ се изтъкватъ тъкмо обратни причини, именно голѣмата самопожертвователность за опазване християнската си вѣра и чистоплътность прѣдъ похитителя-иновѣрецъ. За прѣдателство, каквото виждаме въ горната легенда и съществующето и днесь прѣдание въ Станимака, въ Родопитѣ нѣма, или по-право казано ний божемъ до сега не сме чували. А това именно е доста интересно да се знае, особено като се има прѣдъ видъ етническия елементъ на града Станимака. Да ли и тукъ не е плодъ на всичко това оная вѣковна вражда между гърци и българи, за която и историята на тѣзи два народа толкова много ни казва?

Станимашкиятъ гражданинъ г. Панайотъ Сребревъ имà любезностьта да ни даде отъ своята цѣнна, но за жалость и още не издадена фолклорна сбирка, това що е чулъ и записалъ по това прѣдание. Ето що намираме у г. Сребрева по въпроса:

„Прѣвземането на калето и Станимака отъ Турцитѣ.

Прѣданието казва, че прѣди да е билъ застроенъ градътъ Станимака, калето, което отстои 15 минути отъ градътъ въ тѣсното ущелье на Станимашкото дефиле, е било съществувало стотини години и че то е било обширно и въ голѣми размѣри и въ него е живѣлъ царь Костадинъ. Това кале е било недостѫпно, защото околнитѣ височини сѫ били покрити съ вѣковни непроходни гори. Въ дъното подъ калето до самата рѣка имало прѣгради, съ които могли да задръстватъ рѣката и спиратъ течението ѝ. До скоро ужъ стоели по стѣнитѣ на крѣпостьта голѣми желѣзни халки, остатъци отъ староврѣмски щерни. Прѣди царь Костадина въ калето е живѣлъ царь Александъръ съ тритѣ си дъщери. Народа вѣрва, че царь Александровитѣ дъщери живѣели и до днесь и се криели въ дълбокото подземно отверстие, сега засипано, въ източната часть на калето подъ черквата, което отверстие водѣло въ рѣката и служело за земане вода. Нощно врѣме често се чувалъ тѣхния гласъ: „Кѫдѣ си, царь Александре!“

Първото поселище на града не е било, дѣто е сега, а е било една махала откъмъ севѣрната страна на крѣ-

Digitized by Google

постьта, дѣто сѫ сегашнитѣ лозя, въ които и до днесь въ земята се намиратъ стари кюпове, стари гробища съ почти прогнили човѣшки кости и др. т.

Кога е прѣмѣстено това поселище въ мѣстото, дѣто е сегашния градъ, не се знае, но се знае, че градътъ е билъ твърдѣ малъкъ и се е намиралъ между височината св. Архангелъ, староврѣмската черквица св. Иванъ и сегашния метохъ на Бачковския мънастиръ, т. е. въ сегашната I часть на града, а другитѣ II и III части не сѫ сѫществували. Въ сегашната голѣма часть, наричана „Амбелинъ“, тогавашнитѣ Станимашки жители сѫ имали лозята си, въ „Бахча махала“ били градинитѣ имъ, а въ махалата „Ципрохоръ“ наричана изхвърляли джибритѣ си *(ципури)*.

Когато първъ пѫть дошли турцитѣ, три мѣсеци се мѫчели да прѣвзематъ крѣпостьта, но безъ успѣхъ. Тя не е била отъ никѫдѣ достѫпна, и турцитѣ сѫ нападали на нея все по течението на рѣката, която, като намирали прѣсушена, приближавали се до самата крѣпость. Въ това врѣме обаче защитницитѣ отъ крѣпостьта пущали задържаната рѣчна вода, която издавовала нападателитѣ. Когато турцитѣ изгубили всѣка надежда за прѣвземането на крѣпостьта, дошла при главатаря имъ една бабичка и му посочила мѣстото, отдѣто лесно ще прѣвземе крѣпостьта. Тя завела турцитѣ по една скришна пѫтека въ сегашната мѣстность *„Чука“*, отдѣто цѣлата крѣпость се виждала като на длань. Отъ тукъ именно захванали нападението и въ кѫсо врѣме прѣ взели крѣпостьта, като безъ малко щѣлъ да падне въ рѫцетѣ имъ и самия царь Костадинъ, който, като се научилъ за прѣдателството на бабичката, *проклелъ* я (*анатемосалъ я*) и тя веднага се вкаменила на мѣстото си, дѣто е стоела при турцитѣ. Оттогава е останало името на тая мѣстность да се казва *„Анатема“*, т. е. *Проклето мѣсто*, проклетия камъкъ.

Когато царь Костадинъ видѣлъ, че турцитѣ ще навлизатъ въ крѣпостьта, избѣгалъ съ майка си, като казалъ: „Стани, майко, да бѣгаме“ и отъ тия думи на царьтъ останало името на градътъ да се казва *Станимайка — Станимака*“.

Digitized by Google

По-нататъкъ прѣданието свършва съ послѣдната сѫдба на *царь Костадина*, въ която изглежда библейската аналогичность съ синътъ Давидовъ—Авесаломъ. Именно, че царь Костадинъ ималъ дълга коса и въ бѣгането си къмъ Пловдивъ, дѣто ужъ живѣела тогава сестра му, въ мѣстностьта сегашна при с. Кукленъ „Честитѣ орѣхи", се закачилъ съ дългата си коса за клонетѣ на едно дърво, главата му се откъснала и увиснала на дървото, а трупътъ безъ глава стигналъ съ коня си живъ въ Пловдивъ.

Другъ Станимашки гражданинъ, твърдѣ любознателенъ къмъ подобни старинни работи, г. хаджи Щерю Стоиловъ, ми каза сѫщата легенда за „Анатемитѣ", само че съ една малка разлика отъ г. Сребровата. Жената измѣнница е била ужъ отъ ближното Станимашко село Мулдава и за да я заставятъ турцитѣ да имъ обади скришната пѫтека прѣзъ гората за крѣпостьта, уловили синътъ ѝ и я заплашили, че ще го погубятъ, ако не имъ открие пѫтеката. Майчината любовь прѣодолѣла надъ дългътъ отечественъ, та казала, но турцитѣ въпрѣки това пакъ погубили синътъ ѝ. За измѣнничеството си тя получила народното проклетие и когато и тя погинала, земята я не приела въ обятията си, та гарвани изкълвали тѣлото ѝ въ канаритѣ. Тая версия се приближава съ легендата на г. В. Теплова.

По-напрѣдъ споменахме, че е интересенъ етимологичния произходъ името на града Станимака, въ който се визира и часть отъ горната легенда. Въ тоя случай ний ще прѣведемъ бѣлѣжката на г. професоръ Шишмановъ въ своята обширна студия „Приносъ къмъ българската народна етимология" стр. 580 въ IX кн. отъ „Сб. за н. умотворения, наука и книжнина" отъ 1893 година.

„Името на градеца Станимака, казва г. Шишмановъ, се обяснява отъ *стани* и *майко*. П. К. Гѫбювъ въ своята статия „Говорътъ въ Копопчий" (П.Сп. XVIII, 1885) пѫтемъ (на стр. 412. бѣл. 2) съобщава слѣдующата етимологична легенда: „Едно врѣме, когато света Богородица бѣгала съ дѣтето си Исуса, което искали да убиватъ, тя се спрѣла на онова мѣсто, дѣто е сега Станимака

Digitized by Google

и като нѣмало вода да си окжпи дѣтето, помолила се Богу, и Той пратилъ вода въ такова изобилие, въ каквото и сега я има въ Станимака. Отъ какъ окжпала Божà майка дѣтето си въ едно каменно корито, което и до сега още се намирало тамъ, тя го приспала, па легнала и самà. Рано въ зори св. Богородица пробудила Исуса съ думитѣ: *„стжни, майкж, пак дж бягжми“*, и отъ това произлѣзло името на Станимака. (Срв. П. Сп. 1884. X. стр. 43). Тоя разказъ напомня случая на гонението Иродово противъ Христа“. Подобно и въ *Ахжчелебийско:* „Царь Костадинъ съ майка му се криели въ градището Станимашко (което се съединявало съ подземенъ ходъ до рѣката, неизвѣстенъ никому, за да си наливатъ вода) отъ турцитѣ, като вѣрвали, че тамъ не ще сполучатъ да ги намѣрятъ. Обаче, намѣрили ги, и когато царьтъ видѣлъ, че идатъ и ще ги заградятъ, казалъ на майка си: *стани-мáйку, да беᵉгамеᵃ*“ и отъ това *станимайко* е останало името и до днесь Станимака“ (Шишковъ). Г-нъ В. Добруски ми съобщи друга една версия отъ това прѣдание. Името Станимака не е останало отъ св. Богородица, а отъ нѣкой си български царь. Тоя послѣдниятъ единъ день билъ обсаденъ въ Станимашката крѣпость и, като се видѣлъ на тѣсно, извикалъ на майка си: „Стани, майко, да бѣгаме“. Та отъ това произлѣзло и името на града. Г-нъ Славейковъ чулъ, че тълкуватъ Станимака и отъ *Станимжка* и отъ *стѣни* и *мъхъ*, защото имало ужъ тамо мъхнати стѣни. Наука I, 287. Първото се потвърждава и отъ едно прѣдание, което ми достави г. Цѣпенковъ. Единъ панагюрецъ му разказвалъ, че българитѣ въ единъ бой (неизвѣстно съ кого), като се видѣли на тѣсно, извикали: „стани, мжко, спри мжко, да се успокоимъ малко!“ „Станимька“ срѣщаме още въ бѣлѣжкитѣ на попъ Методия Драгиновъ върху Коровския трѣбникъ отъ г. 1600 (Захариевъ, сжщо и Бойчовъ, ст. Клан. въ Батакъ 3): „Асанъ аджіа за кашмерь натера потурніацитѣ та расипаха сыте црькви отъ Костѣнецъ до *Станимька*“. Въ Родопскитѣ народни пѣсни срѣщаме често формитѣ: *Станимьан* и *Стеᵃнимеᵃх* (сближ. съ *стѣна* и *мѣхъ*) и *Стенимеръ* (*стѣна* и *мърка)*.

Digitized by Google

Зоба хи зобьа, маде ле,
Хилбеска бела пченица,
Вода хи поіа, мале ле,
Станимьанскана ракиіа

Сбм. IV. 26.

Вода хи поеам, мале^a ма,
Сте^{a}ниме^{a}х бе^{a}ла ракие^a

Сбм. VII, 36 № 4.

Напой си ма, Стояне,
Стенимеръ ([1]) бѣла ракия.

Чол. стр. 329.

Г. Славейковъ отбѣлѣзалъ още Станимякъ, Станимякъ и Стаминякъ. Наука II, 287. Всичкитѣ тия форми и прѣдиавиканитѣ отъ тѣхъ прѣдания се основаватъ на грѫцкото Στενίμαχος (Estanemec у латинитѣ), което название още Константинъ Философъ правилно прѣвежда „тѣсьно браньство“ (отъ στενὸς и μάχη): обрѣте мѣсто глаголемое Стенимахо, еже по нашемоу язикоу „тѣсьно браньство“ глаголеть се. Гласи. XXII стр. 300 въ издан. на В. Ягича. Срв. и Иреч., II. Сп. 1884 X. 46. Cesty 310. Вж. и Славейковъ, Наука II. р. 287: „Стени-Махи се вижда да е правилното название на града и ще каже *бой въ тѣснинитѣ*. Сегашнитѣ гърци наричатъ градеца Στενήμαχη“. Споредъ г. Славейковъ, нѣкои гръцки филолози изкарвали името отъ Истиеон — махи“.

Ближнитѣ полски села казватъ *Станимака*, въ Родопитѣ — *Сте^{a}ниме^{a}х*, *Сте^{a}мине$_a$х*, *Сте^{a}нимака*, *Стемине^{a}ка*, въ Широка-лѫка *Стъмине^{a}х*, а у самитѣ Станимашки гърци Στενήμαχος и Στηνήμαχος.

Прѣзъ 1902 год. въ Станимака е идвалъ извѣстния Атински професоръ г. П. Каролидисъ, авторътъ на „История на XIX вѣкъ“, прѣведена на български отъ покойния Д. В. Македонски. Той е говорилъ, че Στενήμαχος трѣбва да произлиза отъ στενὰ + μάχομαι, което ще каже *тѣснини* и *браня се*. Това ми съобщи г. Т. Константи-

[1]) Нѣмаме на рѫка за сега Чоляковия сборникъ, за да видимъ, отдѣ е записана пѣсеньта. Обаче до колкото сме слушали и знаемъ, нито въ Родопитѣ, нито въ полскитѣ Станимашки села формата *Стенимеръ* нѣма. Да не би това да е неволна грѣшка на записвача на пѣсеньта у Чолакова, или пъкъ писменния звукъ *л* приетъ и прѣдаденъ отъ Чолакова за *р*?

Бѣл. Ст.

Digitized by Google

новъ, сегашния учитель въ гръцкитѣ училища въ града, който се е виждалъ съ г. Каролидисъ и лично чулъ мнѣнието му.

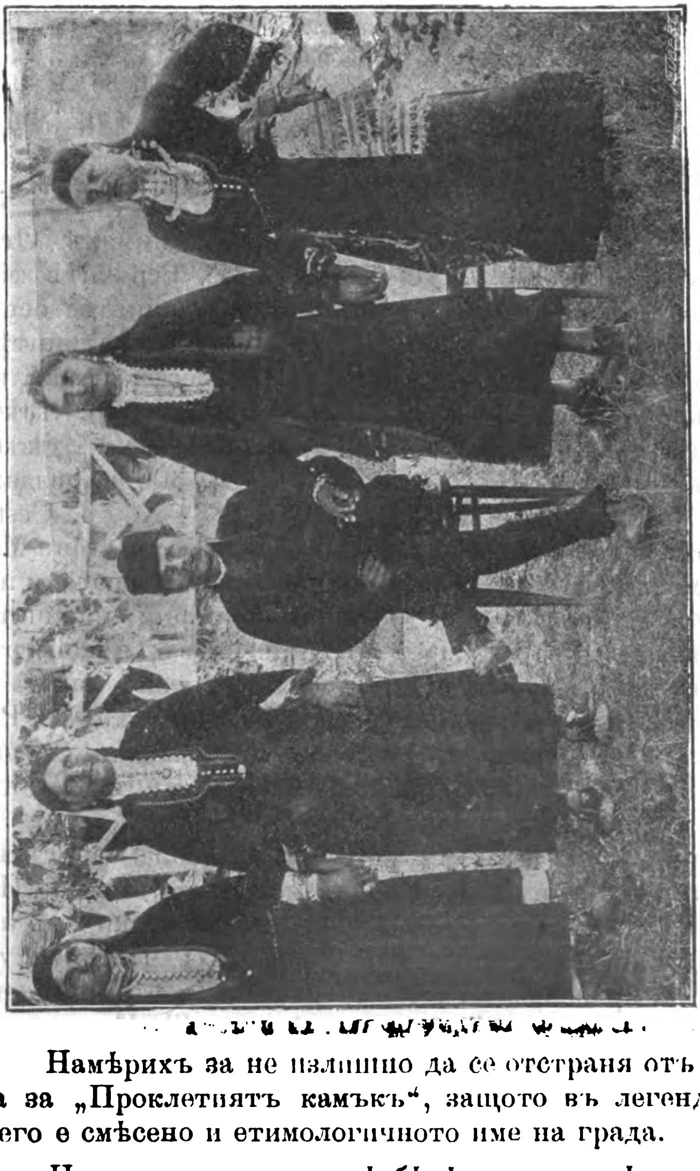

По фотографията на майоръ Сирмановъ.

Типове и носия отъ селото Бачково въ Родопитѣ.

Намѣрихъ за не излишно да се отстраня отъ въпроса за „Проклетиятъ камъкъ“, защото въ легендитѣ за него е смѣсено и етимологичното име на града.

На свършване нашитѣ бѣлѣжки още нѣколко думи за самата мѣстность. „Анатемитѣ“ днесь сѫ едно голо,

Digitized by Google

канаристо и каменисто мѣсто, непроходно, безъ ни една шубърка или капка вода по него. Като върви човѣкъ по главния пѫть прѣзъ крѣпостьта за Бачковския мънастиръ, на изтокъ му се изпрѣчва грозната гола и не симпатична за окото мѣстность „Анатемитѣ“. Изобилва съ хубави кварцови камъни и много дупки-пещери, отъ които една се казва „Мухтиевата дупка“, която била ужъ много дълбока. На горния край въ канаритѣ личели остатъци отъ нѣкакви старинни постройки.

Станимака 1905 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Петко Кирияковъ — Родопски войвода (1844—1900).

Животописни материали.

При всички географски и етнографски несгоди, въ които е поставено пръснатото тукъ тамъ изъ обширния лабиринтъ на Родопитѣ българско население, отдалечено и изолирано отъ близки духовно-културни центрове, възможни да указватъ своето посилно въздѣйствие и влияние надъ него, ний пакъ има защо да отдадемъ приличната данъ на това българско население за участието му въ епохата на нашата народна пробуда и нашето духовно и политично възраждане. Едно по-дълбоко и по-критично взиране както въ далечното тъй и въ скорошното минало на тия български планини, минало колкото тъмно и непроучено още въ всѣка посока да е още, ни навѣва на заключението, че въ Родопитѣ е живѣло и живѣе едно население съ стара култура, интелектуално стояще доста високо, по-високо отъ много други покрайнини изъ цѣлокупното българско отечество.

Духътъ на свободата и независимостьта е витаелъ изъ гиздавитѣ Родопски усои и долини току-речи прѣзъ всичкитѣ минали вѣкове, откогато въ тѣзи планини е почнала да звучи и разнася своето ехо изъ дивнитѣ имъ скали славянската речь. Знаменититѣ български историци г. г. М. Дриновъ и К. Иречекъ въ своитѣ учени исторични изслѣдвания ни казватъ, че българскитѣ юнаци-самозванци въ Родопитѣ сѫ намирали почва да основаватъ силни държави, самостойни свободни княжества въ срѣднитѣ вѣкове. Болляринътъ Иванко, убиецътъ на царь Асѣна I, въ края на XII вѣкъ, деспотъ Славъ въ началото на XIII и Момчилъ юнакъ въ срѣдата на XIV вѣкъ сѫ държали въ властьта си Родопитѣ тъй здраво, че и самитѣ силни по врѣмето имъ византийски и латински царе сѫ търсили тѣхното приятелство и помощь и само съ свойственитѣ на ония врѣмена

Digitized by Google

вѣроломни срѣдства тѣ сж можели да се отърватъ отъ силата на тѣзи Родопски юнаци-князе и проникнатъ и усвоятъ земята имъ.

Слѣдъ навлизането на турцитѣ въ Балканския полуостровъ и слѣдъ покоряването имъ и тия планини захваща грозната ера на тѣхъ, именно поголовното изтурчване на Родопскитѣ поселения, подчиняването подъ мохамеданския култъ едно многохилядно българско население. За коренннитѣ причини и начинътъ, по който е извършенъ тоя безчовѣченъ актъ, историчната наука не ни е казала още своята послѣдна дума и надали въ едно по-близко бждеще ще ни я каже. Обаче прѣдъ насъ стои безпорния фактъ, че и такава турска сила и ножъ не сж били въ състояние да довършатъ до край своето дѣло. Прѣзъ единъ ужасенъ петвѣковенъ периодъ тая турска сила нито на помохамеданченитѣ Родопски българи не е могла да отнеме, да обезличи най-цѣнното на единъ народъ: родния езикъ и битъ, нито пъкъ да помохамеданчи до край цѣлото Родопско население, часть отъ което е опазило и прадѣдовската си християнска вѣра и останало непокжтнато и въ това отношение и до днесъ.

И прѣзъ тоя най-грозенъ робски периодъ — турското владичество и мощь — ний виждаме отъ врѣме на врѣме подтиснатиятъ народенъ духъ да подава знаци на недоволство, на мъсть, на свобода, ако и не такава, каквато сегашнитѣ поколѣния я разбиратъ. Редица юнаци, родени и порасли въ роднитѣ си планини, се издигатъ надъ плѣмето си високо, залавятъ оржжието, бродятъ дивнитѣ планински усои, мъстятъ на чужденеца завоеватель за похитеното имъ отъ него отечество и крѣпятъ народния духъ. Това е епохата на българскитѣ войводи хайдути, въ която епоха и Родопитѣ по подобие на Стара планина, Пиринъ, Странджа и други сж дали своята дань. И героичнитѣ подвизи на тѣзи Родопски юнаци, тѣхната безкористна и високо-идейна борба се пази въ сърдцата на Родопскитѣ поселения, възпѣва въ народнитѣ пѣсни и чува безсмъртнитѣ имъ имена въ народнитѣ прѣдания, названия на мѣстности и др. п. Такива юнаци-войводи прѣзъ врѣме на турското владичество въ Родопитѣ сж били Дѣлю войвода отъ Даржлере, Караджа войвода отъ Давудево, Ангелъ войвода отъ Хасковско и Петко войвода отъ Гюмюрджинско, отъ които послѣдниятъ е ратувалъ въ най-ново врѣме, въ навечерието на нашето освобождение.

По едно врѣме покойниятъ Хр. П. Константиновъ бѣ си поставилъ за цѣль да изучи и прѣдстави на българския читаещъ свѣтъ животътъ и дѣлата на споменатитѣ по-горѣ Родопски юнаци. Прѣзъ 1888 година той написа и издаде една малка книжка подъ надсловъ „Петко войвода, бранитель на Родопскитѣ българи“, прѣзъ 1889 год. въ друга такава книжка описа единъ отъ по-важнитѣ подвизи на Петка: „Маронската битка въ 1878 год.“, и до колкото зная, събираше материяли и за другитѣ Родопски юнаци, обаче безврѣменната му смърть тури точка на тия хубави замисли на заслужилия Родопски писатель.

Digitized by Google

бени, възвити и къмъ южната страна на селото, образува една котловина, въ срѣдата на която е селото.

Споредъ едно народно прѣдание това село въ старо врѣме се наричало *Градецъ*; а когато дошли турцитѣ и прѣвзели ония мѣста, прѣименували го *Дуванъ-яшаръ*, което по български значи: който се роди, живѣе. Нарекли, казватъ, турцитѣ селото така, защото мѣстностьта е била прѣкрасна и привлѣкателна, населението здраво и юначно и земята плодородна. Малко по-малко Дуванъ-яшаръ се промѣнило на Дуванъ-хисаръ. На това прѣдание едва ли може да се вѣрва, защото названието Дуванъ-хисаръ по-вѣрно трѣбва да е свързано съ старитѣ грамади отъ крѣпости около селото. Подъ грамадитѣ се намиратъ много стари пари отъ врѣмето на Филипа Македонски. По прѣдположение крѣпоститѣ около селото трѣбва да сѫ били часть отъ многото такива на Момчилъ войвода по южнитѣ родопски ключове, отъ дѣто той е бранилъ Родопитѣ отъ южнитѣ нападатели, владѣтелитѣ на прибѣломорскитѣ полета — гърцитѣ.

Прѣзъ селото протичатъ двѣ рѣки: *Голѣма рѣка* и *Малка рѣка.* И двѣтѣ рѣки извиратъ изъ планината *Китка.* Първата съ направление отъ севѣръ къмъ истокъ се втича въ Бѣло море при развалинитѣ на едноврѣмешния градъ *Траянополъ*, а втората — въ севѣрозападна посока се влива въ сѫщото море при новия градецъ Дедеагачъ.

Цѣлото равнище въ образуваната отъ *Китка* котловина държи два часа на широко и единъ и половина на дълго. Планината Китка е единъ отъ крайнитѣ клонове на Родопа и по височината си се сравнява съ по-голѣмитѣ ѝ източни и южни върхове, като напр. съ върховетѣ Карлъкъ, Чингене-хисаръ, Елидже и Улуяйла надъ Гюмюрджине и Скеча и върховетѣ Ешекъ-кула, Чепелли, Иниханъ-тепе и Ашикларъ. водораздѣли на Марица и Арда.

Административно това село е привързано къмъ Ференска кааза, Димотишки санджакъ, въ Одринската областъ. Споредъ реформитѣ, които Реуфъ паша въведе въ Одринската область слѣдъ заминуването на рускитѣ окупационни войски, всѣка кааза или околия се разпрѣдѣля по на 5 до 10 мидюрлюци за улеснение на населението, тъй щото и на Дуванъ-хисаръ се падна да бѫде сѣдалище на единъ мидюрлюкъ.

Въ селото има приблизително 3000 души жители, съставляющи 500 домакинства и помѣстени въ 400 кѫщи. Въ срѣдъ селото има едно общо *хорище*, насадено отъ странитѣ съ брѣстове. Около хорището сѫ съградени черквата, училището, селската кѫща (Общинския домъ) и нѣколко дюкяне. Въ праздници се играе хоро на хорището, а на 15, 16 и 17 Августъ става тридневенъ панаиръ, за който дохождатъ търговци отъ вънъ да купуватъ и изнасятъ за проданъ мѣстнитѣ произведения: килими, халища, дебели аби, масло, сирене, медъ и восъкъ.

Digitized by Google

При източната страна на *Китка* има единъ параклисъ св. Илия. Тамъ на Илинденъ колятъ курбанъ и става голѣмъ сборъ.

Както Дуванъ-хисаръ, тъй и другитѣ български села въ онзи край, доста врѣме сѫ се опирали на турцитѣ; но като видѣли, че нѣма да устоятъ, покорили се съ условие да не пла-

щатъ данъкъ на царя. Тогава турцитѣ успѣли да основатъ въ Дуванъ-хисарската котловина четире малки турски селца: Ходжа-кьой, Кара-каякъ, Фъндажакъ и Бадуренъ. По-послѣ прѣзъ врѣмето, когато турцитѣ, за да оздравятъ съмнителното си положе-

---

Помѣстениятъ тукъ ликъ на покойния юнакъ Петко войвода е отъ една снимка прѣзъ 1878 година, фотографиранъ по желанието на Императорския руски Комисаръ Князъ Дондуковъ-Корсаковъ въ войводската му форма. С.

Digitized by Google

ние въ широкитѣ Родопи, захвавали кое съ добрѣ,[1]) кое съ сила — споредъ врѣмето и мѣстото — да турчатъ българитѣ, излѣзли двама бея, а именно Токатчилж и Кара-Хасанъ, нападнали Дуванъ-хисарци и искали да изтурчатъ жителитѣ му. Но Дуванъ-хисарци юнашки се бранили и могли да запазятъ християнската си вѣра, като пожертвували правото си да не плащатъ данъкъ.

Въ това страшно врѣме много домакинства избѣгали отъ селото, слѣзли долу въ полето, дѣто турчене не е имало, и основали сегашното село Булгаръ-кьой въ Кешанско. Отъ друга страна останалитѣ водили постоянна борба съ четиретѣ турски селца въ котловината, които най-послѣ, за да се отърватъ отъ катадневни главоболия, прѣселили се по-навжтрѣ въ планинскитѣ мѣста и основали друго село.

Приказва се, че и други 12 села въ ближното поле иматъ потеклото си отъ Дуванъ-хисаръ. Тѣснотията на мѣстото отъ врѣме на врѣме е принуждавала по нѣколко домакинства да се изселватъ отъ котловината и да слизатъ въ полето. Всичкитѣ села, за които се приказва, че сж заплодени отъ Дуванъ-хисаръ, сж зачували носията, нравитѣ, обичаитѣ, говорътъ и пѣснитѣ на старото си село.

Когато се подигна гръцко-българския черковенъ въпросъ, и българитѣ отъ Пловдивъ, Хасково, Одринъ и вжтрѣшнитѣ родопски села отхвърлиха патриковото владичество, жителитѣ отъ Дуванъ-хисаръ бѣха първитѣ въ онази околность, които изпждиха гръцкия владика. Послѣ тѣ подбудиха още нѣколко села въ Ференско, Димотишко и Гюмюрджинско да послѣдятъ въ тѣхния пжть. Главнитѣ работници по въздигането на българщината въ юго източна Родопа бѣха Петко Калояновъ, попъ Василъ Райковъ[2]) и Коста Търниковъ отъ Дуванъ-хисаръ, Гарилъ чорбаджи — прочутъ по голѣмото му богатство, възпѣто и въ една нова тамошна пѣсень — и Маринъ чорбаджи отъ село

---

[1]) Не можемъ да се съгласимъ съ авторовото твърдѣне, че потурчване е имало и съ добремъ, наредъ съ силата на мечътъ, което значи доброволно напущане прадѣдовската си християнска вѣра и приемане мохамеданската. До колкото се знае до днесь, никждѣ въ Родопитѣ не се срѣща измъ многобройнитѣ прѣдания за тоя грозенъ въ историята актъ, че нѣкое село доброволно е приело да се потурчи. Напротивъ, всички до сега познати прѣдания и спомени, запазени и у помаци, у българи, изтъкватъ, че безъ рѣзня, безъ човѣшки жъртви, безъ съпротивление често пжти достигало до истински героизъмъ и самопожертвователность, потурчване не е ставало. Отдѣлни единични случаи немогатъ да се зематъ за обща норма, защото такива не само въ Родопитѣ и не само въ минали врѣмена е имало, но и тактивато пакъ почиватъ на външни влияния и причини, а не сж плодъ на неватвърденъ духовенъ мирогледъ. С.

[2]) Покойниятъ Петко войвода ми казваше, че п. Василъ Райковъ е билъ отъ с. Булгаръ кьой и той пръвъ е билъ борецътъ да се замѣни въ училищата такъ гръцкия езикъ съ български. Вижъ „Родопски напрѣдъкъ" год. I ст. „Изъ Бѣломорската равнина". С.

Digitized by Google

Голѣмъ-Дервентъ. Тѣзи голѣмци, влиятелни и прѣдъ правителството, спомогнали сж въ много села да се настанятъ български учители, да се въведе българския езикъ въ училищата и славянския въ черквитѣ".

По-нататъкъ за родътъ на Петка покойниятъ Константиновъ на стр. 12 ни дава слѣднитѣ бѣлѣжки:

„Още отъ старо врѣме въ това село (чети Дуванъ-хисаръ) е имало по едно по-първо лице, почитано отъ турскитѣ власти и припознавано отъ тѣхъ като прѣдставитель на цѣлото село. Това лице носи название *Коджабашия*. Въ Дуванъ-хисаръ почитанъ и припознаванъ е билъ родътъ на Калояновцитѣ, защото споредъ едно мѣстно народно прѣдание, тая голѣма фамилия водила потеклото си отъ българския царь Калояна. Отъ запомненитѣ до днесь членове отъ тая фамилия най-влиятеленъ и най-почитанъ е билъ Калоянъ кехея. Него го наслѣдилъ синъ му Петко Калояновъ, а пъкъ слѣдъ него голѣмството се припаднало на синътъ му на днешния голѣмецъ и мидюръ Калоянъ Петковъ (чети 1885 год.). Имената Петко и Калоянъ едно по друго се прѣдаватъ отъ баща на синъ, отъ синъ на внукъ и т. н. Къмъ тая фамилия принадлежи и най-новиятъ Родопски войвода Петко. За забѣлѣзване е и това, че между мжжскитѣ собствени имена най-много се срѣщатъ Калояновци".

Намѣрихме за добрѣ да приведемъ изцѣло горнитѣ свѣдѣния отъ книжката на г. Константинова, защото мислимъ, че трѣбва да се знае по-ясно мѣстото и родътъ, отдѣто е Петко.

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Иосифъ Щросмайеръ.

Дяковски епископъ.

(1815—1905).

На 22 Януарий, т. г., цѣлиятъ югославянски свѣтъ е отпразднувалъ 90 годишнината отъ рождението на великия славянски патриотъ и дѣецъ Иосифъ Щросмайеръ, Дяковски епископъ, справедливо нареченъ и Славянския Патриархъ въ XX вѣкъ.

Роденъ въ Славонската столица Осѣкъ, Щросмайеръ на 19 годишна възрасть е завършилъ университетския курсъ въ Буда-Пеща съ титлата докторъ на философията. Прѣзъ това врѣме младия Иосифъ се сближилъ съ знаменития славянски патриотъ Янъ Коларъ, авторътъ на още по-знаменитата „Slávy dcera", и това сближаване е опрѣдѣлило точно бждещата му тъй плодо-

Digitized by Google

жални прояви, толкова обикновени станали въ нашия общественъ животъ, се закри. Помашкото население въ Чепеларе прѣзъ миналото лѣто се отнесе съ молба до Министерството на Н. Просвѣщение на ново да имъ се открие училището и съ това даде възможность на дѣцата си помачета да се научатъ на писменния официаленъ езикъ, толкова необходимъ на всѣки български гражданинъ. Молбата имъ се удовлетвори, като се откри училището на държавни разноски. Неще и дума, че постѫпката на Министерството въ тоя случай е актъ отъ високо културно значение за тъмнитѣ народни маси, каквото сѫ и помацитѣ, но би трѣбвало нашата върховна училищна власть да продължи тоя пѫть и по-нататъкъ, като помисли за откриването подобни училища и въ другитѣ помашки села, колкото сѫ останали въ тая покрайна (Чокуръ-кьой, Богутево, Гюндюзица, Дрѣново и др.).[1])

Училището се откри на 8 Септемврий, та додѣто да се уреди учителския персоналъ, записването на учениците продължи чакъ до 16 Ноемврий, отъ когато се захванаха и редовнитѣ занятия. Постѫпиха всичко 48 ученика и 14 ученички, раздѣлени на двѣ отдѣления: въ I отдѣление 39 ученика и 14 ученички и въ II отд. 9 ученика, които къмъ общото число помашки дѣца въ Чепеларе, подлежащи на задължително учение (90), съставятъ единъ процентъ отъ 69 %.

Обучението върви доста успѣшно, като се рѫководи отъ единъ българинъ учитель и единъ помакъ ходжа за турски езикъ, който е задълженъ да прѣподава тоя езикъ като незадължителенъ прѣдметъ и въ класното училище на българчетата ученици отъ Турция.

По рѣшението на Н. Събрание въ миналогодишната си сесия се поднови на ново откриването и на държавното III класно училище, въ което прѣзъ тая учебна година има само I и II класове съ 29 ученика и ученички всичко.[2]) Учителскиятъ персоналъ въ класното училище състои отъ трима учители. Училището е добрѣ снабдено съ всички необходими пособия, достатъчни за три класа.

Класното и основното български училища се помѣщаватъ въ голѣмата, широка и твърдѣ внушителна на гледъ нова училищна сграда, която, за жалость, ето вече 10 години общината не е въ състояние да довърши. Министерството въ началото на тая учебна година отпусна една помощь на общи-

---

1) Нашето гледище въ отношение помашкото население въ Родопитѣ е извѣстно. Не единъ пѫть се е изтъквало, каква трѣбва да бѫде нашата дѣйность къмъ това Родопско плѣме. Жалкото въ случая е обаче, че голѣмото мнозинство отъ нашитѣ държавници плюсъ нашата рѫководеща интелигенция иматъ кои смътно, кои и досущъ криво мнѣние по въпроса и то безъ да сѫ си дали трудъ да вникнатъ трѣзво и зрѣло въ него, па дори и малцина сѫ, които познаватъ помашката срѣда. Мнозина искатъ резултати прѣди да сѫ прѣдприели и сторили нѣщо обмислено и трайно, резултати каквито е смѣшно и глупаво да се искатъ за една, двѣ или петь години, когато тѣ може да се търсятъ само слѣдъ десетки години, слѣдъ генерацията на нѣколко поколѣния, прѣминали по единъ опрѣдѣленъ пѫть и при една систематична и непрѣкъсната просвѣтно-културна дѣйность. Имаме и такива, които безъ да сѫ се взрѣли въ психиката на помашката срѣда, въ това що ний отъ 25 години насамъ сме сторили, казватъ, че „сѫ разочаровани отъ мисъльта за помашкото свѣстяване“, други твърдятъ, че „мохамеданския фанатизъмъ е тъй вкорененъ и непрѣклоненъ у помацитѣ, че неможе да се очаква нищо отъ тѣхъ, слѣдователно тѣхнитѣ мѣста трѣбва да се испразднятъ и заематъ отъ българи, значи въ отношение на тѣхъ ний трѣбва да водимъ чисто национална политика“. Да, национална политика, но какъ се разбира и какъ се прилага тя? Не е тукъ ни мѣстото, ни врѣмето да прослѣдимъ тая именно криворазбрана у насъ национална политика въ отношение на скрититѣ Родопски кѫтове. Ний вѣрваме тъй, както вѣрваме, че имаме двѣ очи, че единъ день когато бѫдещия историкъ проучи и подложи на своя критиченъ разборъ нашитѣ дѣла и животъ въ тия кѫтове, нашитѣ поколѣния ще има да се червятъ много и прѣмного прѣдъ историята отъ дѣлата на тѣхнитѣ бащи и дѣди.

Б. Р.

2) Прѣдназначението на това класно училище въ тоя погранnetworkченъ кѫтъ е добрѣ извѣстно; за него се е много казвало и много още може да се каже. Малкото число ученици въ него прѣзъ тая година, както и прѣзъ послѣднитѣ години прѣди неговото въ 1902 год. закриване, се дължи на една единична причина: именно прѣкъсването да идватъ ученици-българчета отъ близкитѣ въ Турция български села. До колкото слушаме, и тая учебна година не е постѫпилъ ни единъ ученикъ отъ тамъ. Защо е това, тоя отговоръ ще ни даде близкото бѫдеще и архивитѣ на нашитѣ централни власти.

Б. Р.

Digitized by Google

ната отъ 800 лева, обаче тѣ далечъ не сѫ достатъчни за цѣльта. За окончателното довършване и вънъ и вѫтрѣ на тая рѣдка по масивностьта си и удобна по голѣмина и планъ училищна сграда сѫ необходими още най-малко 6000 лева, които общината никога нѣма да бѫде въ състояние да намѣри и иждиви за цѣльта. Помашкото основно училище се помѣщава въ своя собствена училищна сграда, доста удобна, построена още въ румелийско врѣме, благодарение грижитѣ и вниманието на тогавашната дирекция на просвѣщението, която се е въодушевявала съ добри и вѣрни намѣрения къмъ просвѣтното дѣло въ отношение помашкото население.

Наредъ съ училищнитѣ си бѣлѣжки неможемъ да минемъ мълкомъ и за другъ единъ просвѣтителенъ факторъ, именно образователно-спомагателното дружество „Родопска искра“. Основано още прѣзъ Януарий 1880 година, то брои вече 25 годишенъ животъ, нѣкога приустановяванъ, другъ пѫть съ нови сили и енергия подновяванъ, но все съ една дѣйность, която е имала и има своето доста широко значение въ тоя край Това дружество е било отзивчиво къмъ всички обществени, икономични и просвѣтно-културни прояви тукъ. При разясняване значението за околийския центъръ, държавното класно училище, пѫтнитѣ съобщения, поминъчнитѣ нужди и др. то е издавало редъ брошурки отъ врѣме на врѣме и съ тѣхъ по силитѣ си е освѣтлявало обществото за правилното имъ схващане и реализиране. Но отъ 1897 г. на „Родопска искра“ грижитѣ всецѣло сѫ погълнати съ постройката на своя собствена сграда за театраленъ салонъ и читалня. Съ твърдѣ скромни, току-речи досущъ нищожни срѣдства, съ една прѣсилена енергия и постоянство, благодарение и на нѣкои външни пожертвования, днесь това колосално за едно селско дружество дѣло е къмъ своя край. Сградата е покрита, масивна, каменна, твърдѣ правилно разпрѣдѣлена и голѣма. подоветѣ направени, материялътъ за довършването ѝ готовъ, липсватъ още 1500—2000 лева, за да се довърши окончателно и служи за просвѣтителенъ ореолъ на възрастното население.

Днесь „Родопска искра“ брои 3 почетни членове и 40 дѣйствителни, които споредъ занятието си сѫ: 11 чиновници, 10 учители, 2 пенсионери, 9 търговци, 5 занаятчии, 1 земледѣлецъ и 2 съ други занятия. Прѣзъ течение на т. учебна година „Родопска искра“ е дала до сега една литературно-музикална вечеринка за въ полза на бѣднитѣ ученици и двѣ театрални прѣдставления за нуждитѣ на дружеството. Освѣнъ това дружеството е наредило всѣка недѣля слѣдъ черковната служба да се четатъ публични сказки, въ които главно мѣсто заематъ учителитѣ и нѣкои отъ чиновницитѣ. Всѣка сказка се придружава и отъ малки забавления: пѣснички, стихотворения, свирене, хуморески и др. т.

Общиятъ годишенъ бюджетъ на дружеството възлиза на около 2000 л. приходъ и разходъ.

Читалнята на дружеството е отворена всѣки день, а библиотеката му брои приблизително 1000 екз. съ разно съдържание книги за четиво.

А. И. Н.

Извлѣчения изъ бюджета на Станимашката градска община за 1905 година.

Бюджета на града Станимака за 1905 год. е утвърденъ отъ надлежния министъръ. Отъ сравнителната таблица се вижда единъ значителенъ прогресъ въ общитѣ приходи и разходи въ сравнение съ послѣднитѣ двѣ 1903 и 1904 години. Тъй напр. прѣзъ 1903 год. общиятъ приходъ (редовенъ и извънреденъ) е билъ 151,781 лева, прѣзъ 1904 г. — 171,450 лева, а прѣзъ 1905 год. е опрѣдѣленъ на 209,486 лева 41 ст. Това увеличение съставя 39% повече отъ 1903 г. и около 23% повече отъ 1904 год.

Горнитѣ цифри още при първъ погледъ показватъ, че общото благосъстояние на Станимака въ сравнение съ много други равни нему по численость наши градовце е доста завидно. А при такъвъ приходенъ бюджетъ естествено

Digitized by Google

е да се иска, щото и разходитѣ да бѫдатъ правилно разпрѣдѣлени и да обгръщатъ по-широко погледнато и неговитѣ културни нужди и задачи. Една стѫпка напрѣдъ въ това отношение, наистина, е направена. Въ разходната часть ний срѣщаме слѣднитѣ параграфи, които може се каза иматъ културно назначение. Тъй напр. 13,391 лева сѫ прѣдвидени за постройка на общ. сгради, мостове, насаждане дървета (залѣсяване) въ околностьта на града; на послѣдното е турено начало прѣзъ миналата година. За купуване бикове, кочове, триори и пр. сѫ прѣдвидени 1064 лева. За практически курсове по овощарството 60 л., за гробища 2500 л., за читалище 500 л., помощи на женското дружество „Благодѣтель", гимнаст. и пѣвческитѣ дружества 600 лева и др.

Освѣнъ това на общината е разрѣшено по законодателенъ редъ да сключи и единъ заемъ отъ 450,000 лева отъ Българската Земл. Банка съ 8% годишна лихва и съ срокъ за изплащане 30 години срѣщу залогъ общинскитѣ приходи отъ октроата и бачътъ.

Заемътъ изключително ще се употрѣби: а) за снабдяване града съ чиста и здравословна вода за пиене, отъ каквато той се лишава; б) изплащане старъ дългъ на Б. Н. Банка и в) отчуждаване мѣста за разширение на града и градски паркъ.

Всичко това е хубаво, но една нужда отъ най-сѫщественитѣ не е засегната и въ тая годишния бюджетъ, именно построяване удобни училищни сгради както за основнитѣ училища, тъй и за двѣтѣ класни: дѣвическо и мѫжко. И общината поне сега съ новия законъ за общински заеми за училищни здания трѣбва да се възползува и помисли за снабдяване града съ добри училищни помѣщения, отъ каквито нуждата е тъй належаща и чувствителна. С.

Турскитѣ погранични власти и българския износъ въ Родопитѣ.

Читателитѣ знаятъ, че гѫсто населенитѣ вѫтрѣшни покрайни задъ нашата граница въ Родопитѣ изключително изъ България се снабдяватъ съ храни. Прѣзъ всѣки митенъ пунктъ въ Родопитѣ ежедневно минаватъ добитъци, натоварени съ жита за вѫтрѣшностьта. И важното въ случая е, че и самиятъ прѣвозъ на тия храни и всичко друго става отъ български поданици изъ бѣднитѣ Родопски села, що сѫ отсамъ границата. Стотини сѣмейства изъ тия наши съ осѫденъ поминъкъ села изключително намиратъ прѣхраната си въ тоя прѣвозъ — кираджилъкътъ. Отъ двѣ-три години насамъ всевъзможни спънки се създаватъ отъ страна на погранничнитѣ турски власти на нашитѣ кираджии. Тъй напр. и до днесь кираджиитѣ се задържатъ на самата граница съ товаритѣ си да чакатъ тамъ изложени на открито въ планинитѣ да имъ зематъ отъ храната и занесатъ въ казалскитѣ центрове, дѣто нѣкакви ужъ лѣкари трѣбва да провѣрятъ да не би да съдържа нѣщо опасно, напр. нѣкаква отрова. И само слѣдъ позволението на тия санитарни власти погранничнитѣ пропущатъ да минатъ кираджиитѣ съ товаритѣ си въ Турция. А единъ кираджия трѣбва да идва за день въ Станимака, Пловдивъ или Пазарджикъ, за да натовари добитъкътъ си жито, два пѫтува до границата, тамъ прѣстоява още два дни и два дни за връщане, всичко седемь дни. Прѣзъ толкова врѣме той трѣбва да храни добитъкътъ си и себе си, да плаща мито, бачъ, серги парасѫ, паспортъ, а печалбата му на единъ товаръ кирия отъ 70 оки по 30 пари на оката струва всичко $52\frac{1}{2}$ гроша или всичко около 10 л.

Независимо отъ това, но турскитѣ власти напослѣдъкъ не признаватъ и задграничнитѣ свидѣтелства на пѫтницитѣ кираджии, които отиватъ въ ближнитѣ до границата турски села само за единъ или два деня, а имъ искатъ редовни паспорти. Извѣстно ли е всичко това на централната у насъ власть и ако е извѣстно, направила ли е това, което се може, за прѣмахване съ нищо неоправданитѣ отъ турскитѣ власти въ Родопитѣ спънки?

С.

Digitized by Google

Пакъ по грозното положение на българското население въ Гюмюрджинския санджакъ.

Не първи пжть е тоя, какъ споменаваме въ страницитѣ на „Родопски напрѣдъкъ“, колко грозенъ, колко мжченически е станалъ животътъ на българското население въ тоя оставенъ и захвърленъ и отъ Бога, и отъ хората злощастенъ български край. Ето вече шеста година, откакъ непрѣкъснато подъ редъ продължаватъ убийства, грабежи, гонения, терзания надъ беззащитното българско население и отъ турски власти, и отъ гръцки козни, и най-послѣ и отъ прѣстжпни типове, кичени съ маскиранъ патриотизъмъ. А наредъ съ това арести слѣдъ арести, влачене изъ турскитѣ затвори невинни българи, закриване на български училища, запрѣщаване на свещеници да свещенодѣйствуватъ, непосилни данъци и ангарии, спиране на всѣко поминъчно движение, произволитѣ на турска войска въ всѣко българско село, емигриране на тѣзи, които могатъ, — ето какъ тоя толкова инъкъ хубавъ български край се доунищожава, рѣдѣе, всѣка надѣжда и вѣра въ българското име се убива, българската честь се позори и ако тоя грозенъ редъ на работитѣ продължи още нѣкое врѣме, то нѣма да е твърдѣ далечъ деньтъ, когато и послѣдната българска колиба въ тия красиви планини ще бжде безвъзвратно изгубена.

Една народна пословица казва, че кирливитѣ ризи не се вадятъ вънъ, а сеператъ въ кжщи. Да, това е вѣрно и тъй трѣбва да бжде. Но когато тия кирливи ризи вмѣсто да се изпиратъ въ кжщи повече се окирлявятъ, тогава дѣ трѣбва да е тѣхното мѣсто? Да, нашитѣ собствени дѣла въ отношения тоя край сж тъй окирливени, че тѣ могатъ да конкуриратъ съ турския безчовѣченъ терор, на който дадохме всѣка възможность да разсипе и разпилѣе едно въ нищо неповинно българско население въ тоя санджакъ.

Не е тукъ за сега ни мѣстото ни врѣмето да захванемъ отъ начало тая тирада на грозни прѣстжпни деяния, прѣдъ които и ний и потомството ни ще се червимъ, а ще се спремъ на прѣснитѣ днешни факти. Наши прѣстжпни хора, които намиратъ убѣжище въ пограничнитѣ наши села, обърнати на тѣхни скривалища, прѣзъ миналото лѣто сж кръстосвали българскитѣ села въ Ахж-челебийско съ чистата и проста цѣль да грабятъ както могатъ и когото могатъ тамъ. На 27 Октомврий, м. год. двама българи Стою Стояновъ и Стою Насовъ, като се връщали отъ кърa за въ селото си Устово, залавятъ ги *непознати* хора и ги докарватъ въ Чепеларе съ цѣль за откупъ. Случайността имъ помогнала да избѣгатъ отъ ржцетѣ на плѣнителитѣ си, прѣди тѣ да приведатъ въ изпълнение прѣстжпното си намѣрение. Това силно наежи турската власть противъ невинното българско население тамъ На 8 Ноемврий други или може би сжщитѣ *непознати патриоти* залавятъ българинътъ Манолъ П. Ружински и цѣлъ мѣсецъ го държатъ пакъ отсамъ границата, додѣто не зели отъ родителитѣ му извѣстенъ откупъ. Отървалъ живота си отъ едни, на връщане го залавя турската власть и до днесь държи арестуванъ въ Пашмаклийския затворъ. Заедно съ него сж арестувани и петима българи отъ с. Чокманово, синътъ на Горно-Дерекьойския свещеникъ Иванъ П. Савовъ и нѣколцина други отъ Райково.

Прѣзъ миналия Януарий турската власть угадила, че въ селата Сачанлж и Калажидере, Гюмюрджинско, ужъ се криела въстанническа чета. Налита на тѣхъ и изпоарестува десетки хора, а селото Сачанлж, казватъ, цѣло е избѣгало и се разпилѣло изъ планинитѣ да търси спасение на живота и честьта си. Мнозина сполучили да се прѣхвърлятъ и отсамъ границата.

Гърцитѣ отдавна търсятъ удобенъ случай да сломятъ шепата българско население, което половинъ вѣкъ мжжествено пази своята националность въ тоя затънтенъ кжтъ. Въ съюзъ съ турцитѣ въ Гюмюрджинско сж образувани за сега три гръцки чети: една въ Ахж-челебийско, друга въ Скечанско, а трета въ Гюмюрджинско. Агентитѣ на тѣзи чети заплашватъ българското население съ убиване, ако не признае гръцката патриаршия и не изгони учителитѣ и свещеницитѣ си. Прѣзъ миналия Януарий гръцката чета е заловила писарьтъ на българския архиерейски намѣстникъ въ Гюмюрджине Никола Фи-

Digitized by Google

липовъ съ явната цѣль да го убие и благодарение само на една слѣпа случайность се е отървалъ живъ отъ рѫцетѣ имъ. Нѣколцината цинцари, които отдавна се намиратъ като кръчмари изъ българскитѣ села въ санджака, сѫ най-ревностнитѣ патриоти на елинизма. У тѣхъ свободно се складиратъ орѫжия за гръцкитѣ чети, които готвятъ нѣщо лошо, ужасно, грозно заедно съ турскитѣ власти надъ това оставено на произвола на сѫдбата българско население. И прѣдъ тая грозна перспектива нѣма ли да прогука чистата човѣшка съвѣсть у насъ? Българското правителство нѣма ли да изпълни своя дългъ и длъжность като власть въ отношение набранитѣ многобройни факти и дѣяния, вършени по граничнитѣ у насъ села тукъ? **Н.**

Едно съ народоучна цѣль окрѫжно отъ Министерството на Н. Просвѣщение.

Споредъ нашето скромно разбиране, силата и могѫществото на единъ народъ е въ неговото минало и битъ, които колкото по-добрѣ и по-всестранно сѫ проучени, толкова по-вѣрни и по-опрѣдѣлени срѣдства, начинъ и пѫть могатъ да се изнамѣрятъ и приложатъ за неговия стабиленъ строй, правиленъ прогресъ и истинско благосъстояние. Ето защо изучването и познаването всички гънки отъ народния битъ, минало и творчество и на нашия народъ и земята, която той населява, е дѣло колкото високо благородно и необходимо, толкова и въ прѣкъ дългъ на всѣки интелигентенъ човѣкъ. Въ тоя случай ний съ особено удоволствие прочетохме окрѫжното на нашето Министерство на Н. Просвѣщение отъ 2 Февруарий, т. г. *Nr.* 1316, което окрѫжно третира именно такъвъ единъ отъ народоучно гледище въпросъ. Окрѫжното съ право е отправено до българското учителство изобщо. То дава току-речи една въ сгѫстена форма, ако и не пълна, програма въ видъ на апелъ, по която се кани народния учитель за народополезна дѣйность отъ другъ родъ, безъ да се накърнява и неговата чисто педагогична и възпитателска работа въ полето за народната просвѣта. Учительтъ, като народенъ служитель, е най-близкиятъ до широката народна маса, заема по всичко най-високото мѣсто тамъ, слѣдователно има най-добритѣ условия и сгодата да проникне въ душата и всестранно проучи тоя народъ, комуто е извиканъ да служи.

Наистина, въ послѣднитѣ 10—15 години въ областьта на народоучното дѣло направихме видни стѫпки напрѣдъ. Изъ нѣкои отдѣлни области на народното творчество вече притежаваме изобилно количество материалъ, който ярко ни показа какво грамадно почти до неизчерпване цѣнно богатство се крие въ народната душа и битъ. И за всичко събрано до сега въ тая область пакъ единствено длъжимъ на българския учитель. Обаче това не значи, че ний сме направили всичко, или пъкъ твърдѣ много, защото ако въ едни области е извършено доста много, други оставатъ току-речи досущъ незасегнати, а имаме покраини и то въ Свободна България, които още никакъ не познаваме въ народоучно отношение. И до когато отъ една страна на народния учитель се дължи най-много за извършеното до сега, отъ друга страна на голѣмото множество отъ това народно учителство може се вмѣни грѣхътъ, че и днесь то си остава досущъ индифирентно къмъ познаване и изучване своя народъ, за чиято просвѣта е извикано да работи. И тая индифирентность понѣкога достига до едно грубо невѣжество. Не отколѣ единъ училищенъ инспекторъ ни казваше, че единъ учитель цѣла година учителствувалъ въ едно село и не знаелъ името на рѣката, която течела прѣдъ училищния дворъ. Друга пъкъ учителка слѣдъ шестмѣсечно прѣстояване въ селото си, като отишла въ окрѫжната инспекция да иска отпускъ, не можела да каже въ коя околия е селото ѝ. И такива куриози не сѫ единъ и два въ живота и дѣйностьта на нашето учителство.

Много малцина сѫ онѣзи учители у насъ, които и слѣдъ петгодишно учителствуване въ едно и сѫщо село да познаватъ типичнитѣ обичаи на селянитѣ си, околноститѣ на селото, миналото му и пр., но твърдѣ мнозина сѫ пъкъ такива, които могатъ купъ Марксови, Кантови, Хегелови и др. теории

Digitized by Google

да ти изредятъ за класовата борба, за капитала, за еволюцията на свѣтоветѣ, за Африканския пролетариятъ, за свободната любовь, за бѫдещия социяленъ строй на обществата, за произхода на човѣка и мн. др. т. И такивато именно учители най-голѣмъ шумъ дигатъ около себе си, че тѣ сѫ истинскитѣ народни будители, най-много заслужили на тоя невѣжъ народъ, чието невѣжество тѣ мислятъ, че съ Ботевата молитва и съ нѣколко публични сказки за строението на земята, за първобитния човѣкъ, за свободата на разума и др. под. могатъ съ единъ замахъ да прѣмахнатъ. А такива букети отъ дѣйностьта и живота на нашето учителство не съ стотини, а съ хиляди могатъ да се набролтъ.

Като споменваме тия горчиви истини, ний ни най-малко мислимъ, че всѣки български учитель непрѣмѣнно трѣбва да бѫде и добъръ историкъ, добъръ археологъ, етнографъ и географъ, обаче ний мислимъ и вѣрваме, че всѣки учитель, който е поелъ тежкия кръстъ да буди народния духъ, да възпитава и приготвя бѫдещи граждани и достойни синове на своя народъ, сѫ длъжни и трѣбва да бѫдатъ истински народни учители, всестранно да изучватъ и познаватъ тоя народъ, който тъй хубаво може да търпи и плаща.

Министерството въ тоя случай е направило твърдѣ добрѣ съ своето окрѫжно, но заедно съ това то би трѣбвало да отиде и по-далечъ и до край напълни своята тъй хубава и народополезна инициатива. Министерството трѣбва да издаде и едно обширно и системно упѫтване, една пълна и всеобемлюща програма въ видъ на въпросникъ, които да засегватъ всички гънки отъ народния животъ, творчество и минало. Такива програми-въпросници, наистина, имаме по нѣкои клонове въ народоучната область, но тѣ не само че не изчерпватъ всичко, но не сѫ и групирани въ едно цѣло и не се намиратъ въ издания, лесно достѫпни на всѣки учитель. Министерския сборникъ, Пер. спис. на Бълг. Кн. Дружество и други такива, дѣто се срѣщатъ извѣстни народоучни въпроси и упѫтвания едва ли могатъ да се намѣрятъ въ полицитѣ на всѣки учитель, у всѣко селско училище. Та и да би имало нѣкой съ желание да се впусне въ изучването нѣкоя область въ народния битъ, собствено събирането суровия материялъ, не знае и не може да знае какъ и какво да захване.

А Министерството само има всичката възможность и трѣбва да побърза, приготви и издаде едно подобно пълно и всестранно упѫтване и го направи достѫпно не само въ всѣко селско и градско училище, но и въ всѣка общинска канцелария, селско читалище и всѣки интелигентенъ българинъ.

С.

Книжовни вѣсти.

1. — **Къ исторіи философско-религіознаго движенія въ Византіи и Болгаріи XIV вѣка.** Оттискъ изъ „Научно-литературнаго Сборника Галицко-русской Матицы, т. II, 1902 г. кн. 1.

2. — **Етюды по Богомильству. Къ вопросу объ отношеніи апокрифовъ къ богомильству.** Печатано по постановленію Совѣта Историческаго Общества Нестора-лѣтописца.

3. — **„Епистолія о недѣлѣ“ по Филипопольскому и Бѣлградскому спискамъ.**

4. — **Замѣтки о нѣкоторыхъ рукописахъ Филипопольской городской библіотеки.** Т. VIII (1903 г.) кн. 3-ей „Извѣстія Отдѣленія рускаго языка и словесности Императорской Академій Наукъ.

Digitized by Google

5. **Замѣтки о пергаменномъ сборникѣ XIV вѣка Вѣнской придворной библиотеки.** Т. VII (1904 г.) кн. 4-ой „Извѣстія Отдѣл. русскаго языка" и пр.

6.—**Замѣчанія относительно отдѣльныхъ мѣстъ книги Іоанна Богослова по списку изданному Дёллингеромъ.** Отдѣльный оттискъ изъ „Сборника по славяновѣдѣнію" I. 1904 г.

Горнитѣ отпечатъци отъ извѣстни руски издания по славистиката сѫ получени въ редакцията на сп. „Родопски напрѣдъкъ". Тѣ сѫ дѣло на трудолюбивото перо на единъ младъ надежденъ ратникъ въ славяновѣдѣнието, г. К. Радченко, завеждующъ за сега филологическия институтъ въ г. Нѣжинъ, Русия. Той е авторътъ и на извѣстния твърдѣ цѣненъ за насъ наученъ трудъ „*Религіозное и литер. движеніе въ Болгаріи въ епоху передъ турецкимъ завоеваніемъ*", — неговата дисертация, издадена прѣди нѣколко години. Нѣкои отъ изброенитѣ по-горѣ студии на г. Радченко сѫ плодъ отъ неговата научна задгранична командировка прѣзъ 1898—99 години, когато той посѣти и България съ цѣль да се запознае съ нѣкои стари писменни паметници въ народнитѣ библиотеки въ София и Пловдивъ и тая въ Рилския мънастиръ. По това врѣме (1898 г. прѣзъ лѣтото) г. Радченко за малко обиколи и нѣкои близки села въ Родопитѣ (Чепеларе, Широка-лѫка, Павелско и др.), дѣто той желаеше лично да чуе и се запознае съ фонетичнитѣ и други езикови особности на Родопскитѣ говори.

Не наша е компетентность да разгледваме и оцѣнимъ безспорно научната стойность на тия трудове; това е дѣло на нашитѣ учени и подготвени по въпроса хора, обаче едно бѣгло запознаване читателитѣ съ тѣхъ мислимъ не е излишно.

Въ студията „*Къ исторіи философско религіознаго движенія въ Византіи и Болгаріи XIV вѣка*", г. Радченко прѣдава буквалнитѣ текстъ отъ любопитната статия: „**Изложеніе варлаамовныхъ и акиндиновныхъ злочьстіи неподобныхъ и обрѣжении ыхъ мишжьства**", помѣстена въ извѣстния Панегирикъ Владислава Граматика, който се намира въ Загребската Академия на Наукитѣ. Като се спира на нѣкои бѣлѣжити пунктове отъ споменатото „изложение", г. Радченко въ заключението си казва: „нашитѣ пунктове показватъ, че въ XIV в. въ Византия сектитѣ сѫ били аналогични съ тия въ западна Европа тогава, извѣстни подъ имената: братия на свободния духъ, бегарди, апостоли, адамити и пр. и пр. и, като потвърдяватъ изказаното мое мнѣние въ дисертацията ми, че еретикътъ Теодосий (за когото се споменува въ „Житието" на Теодосий Търновски) е билъ прѣдставитель на подобна секта, сѫщеврѣменно значително попълнятъ скѫднитѣ свѣдѣния за тая секта, която се съобщава въ „Житието".

Въ „Етюды по богомильству" г. Радченко разгледва въпроса за отношенията на богомилството къмъ апокрифичната литература по а) Компилацията на попъ Еремия, б) Слово за

Digitized by Google

Адама и в) Прѣпирнята на Христа съ дявола, като изтъква въ тѣхъ такива различия, че по-скоро могатъ да се приематъ за антибогомилски, отколкото апокрифни богомилски възрѣния.

Въ студийката „Епистолія о недѣлѣ“, по Филипопольскому и Бѣлградскому спискамъ“ г. Радченко прави езиково сравнение между двата текста: тоя въ Пловдивската Народна библиотека и оня въ Бѣлградската заедно и съ обнародванитѣ до сега текстове отъ г. г. Вилински, Пипина, Тихонравова, Безсонова, Романова и гръцкия отъ г. Василева.

Въ „Замѣтки о нѣкоторыхъ рукописахъ“ и пр. г. Радченко дава бѣлѣжити извадки отъ езиково гледище на прѣгледанитѣ лично отъ него въ Пловдивската Н. Библиотека ръкописи прѣзъ 1898 год. Сѫщото прави и въ другата си по-голѣма студия „Замѣтки“ и пр. върху пергаментния Сборникъ отъ XIV в. въ Вѣнската придворна библиотека.

Въ „Замѣчанія относительно отдѣльныхъ мѣстъ книги Іоанна Богослова по списку изданному Дѣллингеромъ“ г. Радченко като се спира върху мнѣнието на покойния Драгомановъ за произхода и пѫтя, по който сѫ минали у славянскитѣ народи космогоничнитѣ легенди съ дуалистиченъ характеръ, прави сравнение и бѣлѣжки отъ извѣстната богомилска книга на Иоана Богослова и легендитѣ познати до сега у насъ българитѣ, сърбитѣ и черно-горцитѣ и въ заключение като се спира пакъ върху компилацията на попъ Еремия, буквално свършва съ тѣзи думи: „Поетому весьма любопытнымъ фактомъ является примѣненіе богомилами къ своему ученію произведенія, можно сказать, насквозь пропитаннаго антибогомильскими тенденціями. И сту характеристическую черту богомиловъ — примѣненіе къ своему ученію даже направленныхъ противъ нихъ сочиненій — слѣдуетъ имѣтъ въ виду при анализѣ отношеній апокрифовъ къ богомильству“.

Трудоветѣ на г. Радченко заслужаватъ да се знаятъ у насъ, защото почти всички засѣгатъ нашето минало и даватъ цѣнни приноси на науката. Жалко е, че изданията, въ които тѣ се намиратъ, едва ли сѫ достѫпни у насъ на по-широкъ крѫгъ читатели, дори въ гимназиялнитѣ библиотеки надали се изписватъ и намиратъ. Едно врѣме въ Сборника за народни умотворения, наука и книжнина имаше специаленъ критиченъ отдѣлъ, въ който се слѣдѣше доста внимателно всѣки книжовенъ трудъ, появивши се въ чужбина и засегващъ нашето минало, култура и битъ; сѫщи такъвъ отдѣлъ добрѣ бѣше застѫпенъ и отъ Пер. сп. на Бълг. кн. дружество и твърдѣ цѣнния „Български прѣгледъ“, обаче днесь, за жалость, като че ли е изоставено, единъ видъ занемарено, да се слѣди и знае, що правятъ и що казватъ чуждитѣ учени за насъ. А пъкъ твърдѣ малцина сѫ, които могатъ да се ползуватъ съ чуждата книжнина било по непознаване езика, било по невъзможность отъ материялни срѣдства.

С.

Digitized by Google

Народни умотворения изъ Родопитѣ.[1])

I. Народни обичаи изъ Гюмюрджинско и Ференско.

Великитѣ пости въ българскитѣ села изъ Гюмюрджинско и Ференско се посрѣщатъ и изминаватъ съ особено веселие и народни обичаи, типични съ тия въ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ. Въ селото Дуванъ-хисаръ и околностьта му въ понедѣлникъ слѣдъ месната недѣля правятъ единъ видъ карнавалъ. Момчета възрастни се обличатъ въ парцаливи дрѣхи, прѣдрѣшаватъ се тъй, че да не се познаватъ, окачватъ на себе си звънци и до обѣдъ ходятъ изъ селото и правятъ разни смѣхории. До обѣдъ ловятъ кучетата, връзватъ имъ тенекии за опашкитѣ и ги пущатъ изъ улицитѣ. Слѣдъ обѣдъ отиватъ на хорото, дѣто обикновено цѣлото село е излѣзло. Тамъ тѣ сѫ сѫщински господари: разпореждатъ всичко, заповѣдватъ на всѣка мома и момъкъ да играятъ, или не, зематъ подаръци и правятъ разни смѣхове и шеги.

Вечерьта съ събрания бакшишъ си правятъ угощение. Облѣченитѣ по тоя начинъ момци ги казватъ *калугери*, между които единъ или повече се обличатъ и въ женски дрехи. Ролитѣ си тѣ разпрѣдѣлятъ. Тъй напр. единъ отъ калугеритѣ се казва *стрѣлник*, който носи *падàло* — старъ дървенъ лѫкъ — и съ него хвърля стрѣли къмъ кучета и други животни, каквито срѣщне. Другъ се казва *метàльник* и др. т.

Прѣзъ сирния петъкъ дѣцата правятъ дървени стрѣли и ги даватъ на роднинитѣ си и съсѣдитѣ си на всѣки членъ въ сѣмейството по една. На сирната недѣля всѣки стопанинъ на кѫща ще хвърли съ падало по една запалена стрѣла, като я нарича за всѣки членъ отъ сѣмейството си. При хвърлянето казва: *Ора-та за здрàвье на* . . . (името, комуто е наречена).

Вечерьта се събиратъ по нѣколко сѣмейства и заговѣватъ заедно и се веселятъ до късно прѣзъ нощьта,

[1]) **Отъ II-та кн. на „Родопски напрѣдъкъ“ ще започне обнародването „Материяли за вѫществената култура въ Родопитѣ“, придружени съ фотографски снимки.** *Б. Редакцията.*

Digitized by Google

придружено и съ гърмежи на пушки. Прѣди заговѣване се прощаватъ съ цѣлуване въ ржка всѣки по-младъ на по-стария било мжжъ или жена.

Първитѣ три дена отъ поститѣ говѣятъ *трѝмера*. Понеже дѣцата не могатъ да изтърпятъ безъ хлѣбъ, то имъ пекатъ пити, които наричатъ *слѣпо̀к*. Подаватъ имъ ги на три пжти и ги каратъ да мижатъ съ очитѣ си. Това се прави, за да мижатъ и змиитѣ, които сж много изобилни по тѣзи мѣста.

Слушано отъ Петко войвода, 1905 год.

II. Помашки пѣсни отъ Чепино.

(Бабошкитѣ колиби).

Записалъ *Димитръ Пъневъ*.

1.

Юрумъ (гъркъ) темничерче.

Две змѝи са би'ат[1]) на Ста̀ра-Пла̀нина,
На̀ Ста̀ра пла̀нина, мо̀д'у[1]) два ка̀мена.
Ца̀рни[2]) ка̀рви[3]) лѐеат, ре́ка румени̇̀чат[4]).
Рѐка ке си мине на край на Софи'а,
Край рѐката стоѝ 'у̀рум[5]) тѐмничерчеа[6]),
Ва̀в ра̀кинеа да̀ржи ду два га̀лаба,
Пра̀ститеа си ре́жеа, та ги с мѐсо храни,
Дрѐбни са̀лзи ро̀ни, та ги с во̀да пои,
Ко̀ситеа си рѐжеа, та имъ гнезду га̀рди[7]):
— Ийолеа, йойлеа, 'у̀рум темничерчеа,
Да̀ли си ни хранеаш, да си на закѐлеаш?
Али си ни хранеаш да на прѐпрудаваш?
Подговар'а 'у̀рум на два га̀лаба:
— Е[8]) ва ни глѐадам да ва прѐпрудавам,
Ами си ви глѐадам до̀ма да ви пра̀т'а,
До̀ма да ви прат'а на нашиеа вѐлееат[9]).
— Йойлеа 'у̀рум, 'у̀рум, темничерчеа,
Та сно̀ща сме дошлѝ у̀т ваше вѐлееат,
На ваштитеа двори чали'а[10]) израсло,
На чалѝ'а бе́ха ду двѐ куку̀вици.
Една куку̀вашеа вечер, та ву̀тирна,

1) До сегашниятъ начинъ на прѣдаване умекотенитѣ звукове въ Родопскитѣ говори съ буквата Ь за напрѣдъ замѣстваме съ знакътъ ' напр. Л'У Л'КИ вмѣсто ЛЬУЛЬКИ, както бѣлѣжехме. Б. Р.

Digitized by Google

Двáте^{a} кукýваше и дѐне и нѝще,
Трéте^{a} кукỳваше нѐйде^{a} та нéкуга.
— Кỳету кукỳва и дѐне и нѝще,
Тавà си е^{a} било мое^{a} стара майка,
Кỳету кукỳва вечер та вутрина,
Тавà си е^{a} билò мое^{a} малка сѐстра,
Кỳету кукỳва нейде^{a} та некуга,
Тавà си е^{a} билò мое^{a} пѝрва сéвда[11]).

Слушана отъ Юсеинъ Хойревъ
отъ Колиби Асановци. 1904 г.

2.

С'ул'у Харамие.

Брáкнал[12]) вàкал[13]) С'ул'у в тòрба шѐрена
Та извàдил С'ул'у кѝнига пѝсана[14]).
В кѝнигата пише^{a} на аскер да иде^{a}.
Подговаре С'ул'у С'ул'ув стар бубайку[15]):
— Сѝрце ми ни дáва на аскер да идиш.
Сѝрце си ми дàва бедѐл[16]) да ти фàна,
Бедѐл да ти фàна, педѐсе алтòне.
— Сѝрце ми ни дава, буба[17]), бедѐл да ми фаниш,
Сѝрце си ми дава, бубà, качéк[18]) да си ходе.
Та си е сабрàл С'ул'у све ве^{a}рна дружѝна,
Све ве^{a}рна дружина, силни арнауте:
Та ги е завел С'ул'у в Прилепската кàза,
В Прилепската каза, в селу Крỳшуву.
Та си е порỳкал[19]) Крỳшувски протòгер[20]):
— По скоро, протòгер, попа да порукаш,
Да си ми дунесѐ пѐтстотин алтòне[21]).
Попа си са чуду чуди, ситни сàлзи рони.
Дъгл'óдала гу е най-мàшката[22]) снáха,
Нàй-мàшката снàха вàкла Елѐна:
— Ойле, попе, попе, стàри свекỳре[23])!
Сти сѝлзи рòнеш, мене не кажуеш?
— Ойле, снàхо, снàхо, вакл̀á Елѐну,
И да си ти, снàхо кажа, файдà си нѐма
Доѝратил е, снàхо, С'ул'у и за мене,
Деѝа да сам, Снахо, при негу да ида,
Дà ги му зàнеса пéтстотин алтоне.

Digitized by Google

Та мен не^{а} ѐ, снахо, за петстотин алтоне,
Ами ма е^{а} снахо, чи ща ма загубет!
— Ойле по̀пе, по̀пе, ти стари свеку̀ре!
'А ще му за̀неса пѐтстотин алто́не
И тога̀ва тебе, той не ке да ба̀ра[24]).

Слушана отъ сжщия.

3.

Млада Гелина[25]).

— Иоти блѐеш, море, куйн[26]) ва̀клу,
Та разблѐваш, море, агнетата?
Да̀ли ми си, ва̀клу, тре́ва гла̀дну
Али ми си, ва̀клу, во́да̀ жо̀^{а}дну?
— Не ту ти сам, кеа́[27]), трѐва гла̀дну,
Не ту ти сам, кеа̀, во́да жо̀^{а}дну.
'Ами сам си, кеа́, со̀н гл'о́далу:
Дѐвет' гудин, кеа̀, ѐлува[28]) бех,
На десета, кеа̀, уегних са
Адно ѐгне, кеа̀, ва̀клу пиле.
Та̀ кѝ дойдаа, кеа, арамии[29]),
Испека̀ха, кеа̀, ва̀клу е́гне
Хем ке во̀рзаа, кеа́, млад чуба́нин.
Още ва̀кал куйн не изрекал
Пресвѝри[30]) са, мо́ри, низ балкана:
— Изва́рзи си, кеа̀, кучетата.
Ка̀сам[31]) кучка, кеа́, за синжире,
Грѝву[32]) ку̀че, кеа̀, за рѐмене[33])
Карама́на[34]), кеа̀, за пайвана[35]).
Издойдо̀а, мо̀ри, млади арамии,
Та ворза̀а, мо́ри, млад чуба̀нин
Испеку̀а, мо̀ри, ва̀клу ѐгне.
Та торна̀а, мо̀ри, во̀з балкана,
Иотѝдуа, мо̀ри, во̀в планината.
Иодгово̀ри, мо̀ри, млад чуба̀нин[36]):
— Ой, войводо, мо̀ре, б'ул'укъ-башо[3]),
Иодварзи ми, мо̀ри, дѐсна ро́ка,
Та ми по̀дай, мо̀ри, писан кавал.
Да посвѝре, мори, на трева̀на.
Та засвѝри, мо̀ри, млад чуба̀нин,

Digitized by Google

Де гу дочу̀, мо̀ри, негува̀та,
Негува̀та, мо̀ри, млада Гели́на,
Та са сѐти, мо̀ри, на кава̀ла,
Та 'отѝде, мо̀ри на ма̀ндрата,
Та одво̀рза, мо̀ри, ку̀четата.
Потгова̀ре, мори, млад войвода:
— Ой дружѝна, мо̀ри, ха̀те[38]) ва̀рвим,
Нѐщу пра́ска[39]), мо̀ри, низ балкана.
Иоще рѐкал, мо̀ри, не изрѐкал,
Издойдо́а, мори, кучетата
Ка̀сум кучка, мо́ри, гла̀ви ка̀са,
Карамана, мо̀ри, трева влѐче
Грѝва кучка, мори, ка̀рви лѝже.

Слушана отъ Ешеръ Кундювъ
(Колиби Асановци) 1904 г.

4.

Заспалъ юнакъ.

Йу̀нак лижи́, 'ане, 'ув гура̀ зелѐна,
А девойче, 'Ане, 'ув тѐсну́ клису̀ре.
Ой, кой ка̀ мине, 'Ане, дево̀йче разбу̀ди,
Йу̀нак нема, 'Ане, кой да гу разбу̀ди.
Ут де падна, 'Ане, адно̀ сиву пиле
Та кундиса[40]) 'Ане, на 'унашки гра́ди[41]),
С крѝле му е 'Ане, се́нка направѝлу,
С у́ста му е 'Ане, гу̀вор гу̀ворилу:
— Ста̀ни, ста̀ни, мо̀ри, небуден 'уначе,
Го̀ра са е[а], мо̀ри, крѐтум[42]) запалѝла
Ке си гу̀риш, 'у̀нак, та ке си изгу̀риш.
— 'Аку го́ре, пи́ле, нек'у да изго̀ре,
Ние бехме пѝле, брате деветина,
Та сѐднахме, пиле, дѐлба да дѐлиме
Тие зеха, пи́ле, пу конче не ехану[43]),
Мен да́дуа, пѝле, конче обехану[44]);
Тие зеха, пѝле, 'у̀нци не впрѐгани,
Мен да̀дуа, пи́ле, 'у̀нци 'опрѐгани;
Тие зеха, пѝле, овци не стрѝгани,
Мен да̀дуа, пѝле, овци устрѝгани,
За тва ми е, пѝле, же́лба устанала.

Слушана отъ Юсеинъ Хойревъ,
Колиби Асановци, 1904 г.

Digitized by Google

III. Български отъ Чепеларе.

Записалъ *Ст. Н. Шишковъ.*

1.

Непризнателния овчарь.

— Еал’чӣ’у ва̀кал, ка̀матан[47]),
И тѐбеа щеа са по̀фалеа,
Чи ма еа ма̀йка главӣла,
Главӣла, поарстеан’ меанӣла,
Пак ми деаво̀йка ни зна̀еам.
Аку еа ва̀кла деаво̀йка,
Тебеа ща го̀деаш[48]) да ка̀рам
На мо̀мининеа дворувеа.
Пак ку еа ру̀са деаво́йка,
Чи ща бра̀та ти беал’чӣеа[49]),
Била̀ еа ва̀кла деаво̀йка,
Еал’чӣеа го̀деаш уткара
На мо̀мининеа дво̀рувеа,
Чеа ма̀хна да гу зако̀ли,
С дѐсна гу ро̀ака зама́хна,
Ле́ава си ро́ага удре́аза.
Туга́ф еал’чӣеа прудӯма:
— Сӣву л’у, т’оашеак кеахеаѐа,
По̀вниш ли, Сӣву, зна̀иш ли,
Га са беа Ту̀нжеа спу̀снала,
Ста̀ду ну ти беа васпрѐала.
Туга̀ф ми, Сӣву, вӣкашеа:
„Еал’чи’у, ва̀кал, ка̀матан,
Рӣпни, еал’чӣ’у, по́дрипни,
Та ми ста̀дуну прӣвеади
Прис Ту̀нжеа рѐака гулѐама.
Ага̀ ми Ту̀нжеа минѐмеа,
Ро̀шкувеа щеа ти о̀бнижеа
С мо̀мцкинеа дрѐбни трепу̀шки[50]),
Алб́аци[51]) щеа ти ка̀нусам
С ту̀рцкана ка̀на чеарвѐна,
Нужӣнки ще ти по̀дкувам
С ’уна̀цки д’укмѐ шѐареани.

— Е^{а}л’чѝ’у вàкал, кàматан,
Пò^{а}рву са дубрó забàре^{а},
Сèтан са илúк’[52]) ни пòвни.

Слушана отъ Рада И. Учикова, 35 годишна 1904 г.

2.

Вѣрна любовь.

— Марѝ Марỳду, Марỳду,
Щу вар’виш сле^{а}д мен’ и плачиш’,
Та щу е^{а} тувà ут тèбе^{а}?
Е^{а}ла ма близу нàближи,
Пò^{а}рсте^{а}не^{а}н да си разме^{а}нѝм
И вè^{а}ран каул’[56]) да стòрим:
Да си ма чè^{а}каш’, Марỳду,
Ду дванàде^{а}сте^{а} гудѝни.
Акỳ тугàва ни дòйда,
Чи си са глàви и жèни.
Марỳда мумá хѝтричка,
Тà си ми фрѝпна ф градѝнка,
Извѝла кѝт’ки фсè^{а}какви,
Че^{а} си ги дàде^{а} Стуè^{а}ну:
— Нà ти, Суè^{а}не^{а}, киткаса,
Денè^{а} е^{а} нòси на глàва,
Нацè^{а} е^{а} тỳре^{а}й на ròса;
Кугàну кúтка пувè^{а}хне^{а},
Тугàф ми знàи, Стуè^{а}не^{а},
Чи са е^{а} Марỳда главѝла,
Кугáну кúтка исò^{а}хне^{а},
Чи е^{а} Марỳда нивé^{а}ста.
Стуè^{а}н си нòси китка-на
Ду дванàде^{а}сте^{а} гудѝни,
Чи си ми кúтка завè^{а}хна,
Завè^{а}хна òще^{а} исò^{а}хна.
С’б^{а}днал е^{а} Стуè^{а}н да плáче^{а},
Дè гу вúде^{а}ла царѝца,
Та си Стуè^{а}на пѝташе^{а}:
— Стуé^{а}не^{а}, гѝди, Стуè^{а}не^{а}.
Защóк ми плàчиш, Стуè^{а}не^{а}?
— Как да ни плàче^{а}м, царѝцеà,

Digitized by Google

Га ми са жѐни л’убе^{а}ну,
— Нимой ми пла̀ка, Стуѐ^{а}не^{а},
Ами ми ѝди, Стуѐ^{а}не^{а},
Фаф ца̀р’увана хе^{а}рге^{а}л’о^{а},
Избе^{а}ри ко̀нче^{а} по̀^{а}ргаву,
Че^{а} гу, Стуѐ^{а}не^{а}, за́пре^{а}гни
Сас деве^{а}т’ ч’о̀рни смо́куве^{а}
И гу, Стуе^{а}не^{а}, за̀’узди
С л’у̀тана змѝе^{а} усо̀йна,
Че^{а} си ми ко̀н’че^{а} во̀^{а}се^{а}д’ни;
Аку са нахпрѐш састо̀^{а}пи[54],
Л’у̀бе^{а}ну ще^{а} си зафта̀саш,
Пак ку са назад‘ засто́^{а}пи,
Чи нищѐш да гу зафта̀саш.
Ко̀н’че^{а} са нахпре́ш састо̀^{а}пи,
Стуе́^{а}н си ко̀не^{а}н кайди́са[55],
Та си л’у̀бе^{а}ну зафта̀са;
Тама̀н’ бе^{а} да̀ра дари́ла,
По̀^{а}т’ник на по̀рти зач’у̀ка.
Та си Мару̀да ви̇̀каше^{а}:
— Ба̀бч’у л’у, мѝла неврѐ^{а}дна[56],
Ни ѐ по^{а}т’ да ти про̀думам,
Ала ща да ти про̀думам:
По̀^{а}т’ниче^{а} ч’у̀ка на по̀рти
Е^{а} ща да ѝда да вѝде^{а}.
Га си Мару̀да излѐ^{а}зе^{а},
Чи са Мару́да мѐтнала,
По̀^{а}т’нику ко̀н’че^{а} по̀^{а}ргаву,
Та че^{а} са наза́д’ убо̀^{а}рна
И си сва̀туве^{а}м ви́каше^{а}:
— Хала̀л’[57] да ви е^{а} сѝчкуну,
Е^{а} ща си ѝда, сва̀туве^{а},
Сас по́^{а}рву л’у̀бе^{а} Стуѐ^{а}на.

Слушана отъ сжщата.

3.

Безврѣменна смърть на овчарь.

Стуѐ^{а}н майци си викаше^{а}:
— До̀йде^{а} ли вре́^{а}ме^{а}, ма̀ле^{а}ле^{а},

Digitized by Google

Офцеª нах по̀леª да йдат
И шйлеªтана на г'узл'оª?
— Душлд е, сйну, минд̀ªлу,
Ала ми ощеª пд̀сиди:
Пд̀леªну, кд̀жеªт, пеªклйву,
Пеªклйву, сйну, мурлйву,
Та са щиш, сйну, разбулѐª,
Нѐма кой да та пугл'д̀ªда,
Вудйца да ти пудадѐ.
Стуѐªн майка си ни слушеª,
Ами си стѐна, та тд̀ªрна,
Закѐра вѐкли увнд̀веª,
Замѐми дрѐб'ни шйлеªта.
Утйдеª Стуѐªн и лѐгна,
Та си са бд̀лан разбулѐª,
Лѐгна си Стуѐªн загйна
Ф рѐвнуну пд̀леª широ̀ку.

Слушана отъ сжщата.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Мед'у**, нарѣч. между.
2. **Цѐрни-а,-у,-ен**, прил. черенъ.
3. **Кѐрви, ъ**, сжщ. кърви, кръвь.
4. **Руменйчат**, гл. **румен-ъ,-а,-о,-и**, прил. червено, червенѣятъ. **Рѝмену лицеª**, червено лице.
5. **Йурум**, сжщ. гръкъ, турска дума употрѣбителна въ Родопитѣ, вмѣсто гръкъ.
6. **Темничѐрче**, сжщ. ср. р. умал. форма. **Темничѐрин-ка**, мн. ч. **темничѐре**, робъ, затворникъ, нѣкждѣ и тъмниченъ чиновникъ, тъмниченъ вратарь.
7. **Гардй**, гл. сег. вр. ръмжи. **Кучето гардй**, кучето ръмжи. **Гардеªт на него**, заканватъ му се.
8. **Е** мѣст. л. азъ. **Е ва**, азъ ви.
9. **Велееªть**, сжщ., турска дума, означава роденъ край, бащино огнище.

10. **Чалй'а,** сжщ. **чалйи** мн. ч. трънакъ, трънаци. Турска дума.

11. **Сѐвда,** сжщ. любовь, любовникъ-ца. **Има сѐвда на не'а,** има любовь, обича я. **Сѐвда ми е**[a], любовница ми е.

12. **Брàкнал,** прич. бръкналъ.

13. **Вáкал,** прил. за човѣкъ съ гжсти голѣми вѣжди, хубавецъ.

14. **Брàкнал С'ул'у в тòрба шѐрена, та извàдил кинйга пѝсана,** се подразбира теглене жрѣбие (турцитѣ казватъ **курна**) въ врѣме на военень наборъ.

15. **Бубàйку,** сжщ. баща.

16. **Бедѐл,** сжщ. военень откупъ въ натура, т. е. подлежащиятъ да отбие военната си повинность, наема друго лице съ заплата и го прѣдставя да служи вмѣсто него въ войската. Или пъкъ опрѣдѣлень париченъ откупъ за сжщата цѣль, който откупъ се вниса въ държавното съкровище. Сега откупване съ пари, или съ наемникъ за турцитѣ е отмѣнено, но иновѣрнитѣ народи, живущи въ Турция, плащать поголовенъ годишенъ военень данъкъ на мжжко лице. И това се казва **бедѐл.**

17. **Бубà,** сжщ. зв. п. **бубайку,** баща, тате.

18. **Качекъ,** тур. дума, означава дезертьоръ, бѣглецъ, отклонивши се отъ военната повинность.

19. **Пурýкал,** гл. извикалъ.

20. **Протогéр,** сжщ. селски кехея, селски слуга, разсиленъ въ общината.

21. **Алтòне,** сжщ., мн. ч, жълтици, златни монети.

22. **Най-машката,** прил. най-малката.

23. **Свекуре,** сжщ. дат. п. свѣкъръ. Тая дума другадѣ въ Родопитѣ не се употрѣбява.

24. **Бàра,** гл. закача, пипа.

25. **Гелйна,** сжщ., турска дума, означава невѣста, млада булка.

26. **Куйн',** сжщ., турска дума, овца.

27. **Кеà,** сжщ. кехая, име въ Родопитѣ на стопанинъ или управникъ на много овце.

28. **Елува,** прил. безплодна. **Елувица,** безплодна жена, овца, коза или крава.

Digitized by Google

29. **Арамѝ**, сѫщ. харамия, разбойникъ.

30. **Пресвири се**, гл. изсвири се нѣкой съ уста. Извика нѣкого съ изсвирване, когато е много на далечно разстояние, та съ гласъ не може се чува, или пъкъ тайно извикване, сигнално, когато не трѣбва да чуватъ името и други хора отъ страна.

31. **Касам**,
32. **Грýву**,
33. **Карамáна**
— сѫщ. имена на кучета, дадени отъ стопанитѣ имъ.

34. **Рѐмен, рѐмене**, сѫщ. ивица, коланъ отъ ощавена кожа. Въ нѣкои села (Рупчоско) казватъ и на добрѣ плоско издѣлани върлини отъ боръ за заграждане плетищата.

35. **Пайван-пайвáна**, сѫщ. връзка, спона на нозетѣ на добитъкътъ, за да не се отдалечава отъ опрѣдѣленото си мѣсто.

36. **Чубáнин**, сѫщ., турска дума, овчарь, козарь.

37. **Б'ул'ýк-башò**, сѫщ. началникъ на дружина, пѫтеводитель.

38. **Хатѐ**, глаг. пов. форма, хайде.

39. **Прàска**, гл. трѣщи, удря силно, въ прѣносна форма и на човѣкъ, който лакомо яде.

40. **Кàса**, глаг. кѫса, отхапва.

41. **Кундѝса** глаг. турска дума, установи се на едно извѣстно мѣсто, отсѣдна,

42. **Градѝ**, сѫщ. гръди на човѣкъ, на животно.

43. **Крѐтум**, нар. вредомъ, отвсѣкѫдѣ, отъ всички страни.

44. **Ехану**, отриц. **не ѐхану**, прич. не язденъ, не дресиранъ конь, муле, магаре.

45. **Обѐхану**, прич. обяздено, прѣстарѣло, станало негодно вече за работа.

46. **Йупрѐгани**, прич. дресирани, привикнали волове да влачатъ кола и товари, да оратъ, но и изпусталѣли, изнемощели отъ работа добитъци.

В. Д.

47. **Кáматан-а-о-и**, прил. **камат'нино**[а], сѫщ., красенъ, хубавъ, приятенъ на гледъ.

48. **Гòде**[а]**ш**, сѫщ. **гòде**[а]**ше**[а], мн. ч. овнитѣ, които момъкътъ въ сѫбота вечерь праща у годеницата си

Digitized by Google

за гощаване роднинитѣ й. **Гудеашници**, момковитѣ роднини, които закарватъ годешитѣ. (Вижъ „Родопски старини“ II кн. Свадбени обичаи въ Ахж-челебийско).

49. **Беал'чиеа**, сжщ. мжж. р. бѣлъ овенъ.

50. **Треапу́шка-и**, сжщ. ж. р. малки сребърни въ видъ на монети плочици, които нанизватъ по сребърнитѣ накити на моми и невѣсти въ Ахж-челебийско.

51. **Албак-ци**, сжщ. мжж. р. не остриженитѣ ивици на овнитѣ, каквито овчаритѣ имъ оставятъ за красота и отличие отъ другитѣ овце въ стадото.

52. **Илйк'**, сжщ. турска дума, сторено добро, услуга.

53. **Каул'**, турска дума, означава договоръ, условие.

54. **Састбапи**, глаг. при първото качване на ядецътъ коньтъ пристжпи напрѣдъ. Народното повѣрие въ случая е, коньтъ ако потръгне напрѣдъ, безъ да отмѣсти назадъ ни единъ кракъ, за добро е, а противното, за зло е.

55 **Кайдиса**, тур. дума, рѣши се, рискова се въ нѣщо.

56. **Невреадна**, прил. невинна, безврѣдна, незлобна.

57. **Халал'**, турска дума, подарявамъ ви еди-какво си, давамъ го отъ сърдце въ даръ.

Digitized by Google

Год. III. Мартъ и Априлъ Книга II.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Взаимнитѣ спомагания въ Родопитѣ.

(Битови бѣлѣжки и впечатления).

Въ първата книга на сп. „Родопски напрѣдъкъ“ отъ т. г. ний обѣщахме да запознаемъ читателитѣ съ друга битова чърта, характерна въ Родопскитѣ поселения, която тоже има широко и стабилно приложение въ живота и съ която тъй сѫщо изпъкватъ на лице дълбоко вкорененитѣ въ мирогледа на масата алтруистични чувства, макаръ че тая патриархална чърта има и своето не отъ малка важность социално-икономично значение въ живота изъ тия планини. Това сѫ взаимнитѣ спомагания, или както въ Родопитѣ ги именуватъ *межии*, *ангарии*, *попрелки* и др.

Всѣкждѣ, дѣто единичната личность се яви слаба, безсилна да извърши едно дѣло, което засегва личнитѣ нужди на сѣмейството, или група отъ обществото, тамъ изпъква на лице колективната помощь на окрѫжающитѣ, тъй щото взаимното спомагане е еднакво въ живота и нуждитѣ както спрямо единичната личность, толкова повече и спрямо нѣкое дѣло отъ обществена потрѣба и значение.

Digitized by Google

Въ едно село или махалчинка се яви нужда да си иматъ молитвенъ домъ — черква, джамия, мечетъ — то цѣлото поселение безъ разлика на полъ и възрасть безъ никакво външно принуждение или подкана се съгласятъ и съ общи сили заловятъ да наваксатъ липсата. Ако ли и тѣ сѫ слаби самѝ да извършатъ започнатото, тогава имъ се притичатъ на помощь и съсѣднитѣ селца и махалчини. Въ такъвъ случай всичкиятъ суровъ строителенъ материялъ се доставя даромъ отъ всички вкупомъ, работницитѣ майстори се тоже хранятъ даромъ подъ редъ отъ всички, тъй щото само за надницитѣ остава да се плаща въ пари. Обикновено въ празднични дни прѣзъ цѣлия день и въ дѣлнични сутринь рано и вечерь, когато частнитѣ работи могатъ да се скратятъ или прѣкъснатъ, се събиратъ всички и наносватъ дървета, дъски, камъни, плочи и др. Тамъ дѣто е нуждно прѣнасянето да става съ добитъкъ, стопанитѣ въ такъвъ случай отиватъ да помогнатъ и съ него.

Прѣзъ врѣме на построяване такава сграда цѣлото село като че свадбува, частнитѣ работи като че се приустановени и на всички грижитѣ и вниманието сѫ обърнати къмъ дѣлото. Въ опрѣдѣленото врѣме прѣзъ деньтъ тѫпаньтъ у помацитѣ, или гайдата у християнитѣ служи за сборенъ сигналъ. Съ веселби, шумъ и пѣсни се събиратъ всички и извършватъ потрѣбното, безъ да има нѣкой да роптае или придирва, че е извършилъ или донесълъ нѣщо повече, или че е прѣкъсналъ своята си спѣшна работа. И до кѫдѣ достига съзнанието да се изпълни единъ общественъ дългъ въ такива случаи, човѣкъ може да се убѣди отъ това, че често пѫти майката, която има бозайниче дѣте и нѣма какъ и съ кого да го остави въ кѫщи, понася го съ себе си, задѣнато въ люлчицата му на гърбътъ и съ него заедно отива да принесе своя трудъ въ общото дѣло. И прѣстарѣлитѣ и немощни старци и баби немогатъ да се помирятъ съ положението си отъ да не направятъ това, що могатъ. Често пѫти срѣщате прѣгърбавенъ старецъ или немощна отъ тяжестьта на годинитѣ бабичка да се навъртатъ около строещата се сграда и спорѣдъ силитѣ си се мѫчатъ да хвърлятъ

Digitized by Google

по нѣкое камъче на работницитѣ. И това се прави съ пълно чувство и спокойна съвѣсть, че сж изпълнила ако и слабо своя общественъ дългъ.

По такъвъ начинъ сградитѣ въ Родопитѣ струватъ много евтино, защото не само че всичкиятъ строителенъ материялъ даромъ съ *межии* е доставенъ, но и храната на работницитѣ е даромъ отъ населението, което доброволно е събрало помежду си и надницитѣ, що трѣбва да се платятъ.

По тоя редъ съ взаимни спомагания сж съградени и се съграждатъ всички обществени сгради въ Родопитѣ: черкви, училища, джамии, мечети, гробища, голѣмитѣ каменни мостове по рѣкитѣ, дългитѣ постлани съ камъни пжтища и мн. др. И не само че постройката е станала съ общата взаимна помощь на всички, но и нейния бждещъ ремонтъ, украса и вжтрѣшни нужди и покжщнина тоже се дължатъ на колективната помощь, желание и воля на всички въ селото.

Но както е въ общественитѣ нужди, тъй и въ личнитѣ изпъкватъ тия взаимни спомагания, които не сж друго нищо, освѣнъ вкорененото чувство да се помогне и улесни въ една или друга посока ближния.

На единъ момъкъ, достигналъ възрасть да се задоми и устрои сѣмейство, първата му грижа е той самъ или родителитѣ му да му съградятъ кжща. Въ такъвъ случай съсѣди, роднини, познати и съселяни съ *межия* му прѣнасятъ камънитѣ, дърветата, плочитѣ и дъскитѣ. Ако зидаритѣ сж условени да се хранятъ отъ стопанина на постройката, то пакъ съсѣдитѣ и роднинитѣ ще ги викатъ подъ редъ на обѣдъ и вечеря, или ще имъ занесатъ тамъ. Съгради ли се кжщата, пакъ всѣки гледа да подари на новия челядникъ—домовникъ кой каквото може. Единъ ще му подари сждъ, другъ нѣкоя друга покжщнина и току видишъ съ колективната помощь се устроилъ и събралъ *новъ домъ*. Сжщото е и при задомяването на мома, а особено отъ бѣденъ родъ: роднини, съсѣдки и съселянки, всѣка гледа да занесе нѣщо подаръкъ, коя прѣстилка, коя риза, коя кърпа, сждъ и др. такива, и току видишъ събрала ѝ се цѣла прикя.

Digitized by Google

Другаркитѣ ѝ пъкъ се събрали и ошили и приготвили и цѣлата ѝ прикя — *дарове съ межия.*

Идватъ нѣкому госте и се лишава отъ извѣстни нѣща за приличното имъ посрѣщане и нагостуване било въ сѫдове, дреха, постелка, храна и др. п., съсѣдитѣ или роднинитѣ ще го улеснятъ съ потрѣбното безъ мисъль за негодуване или възнаграждение. Свършили се нѣкому храната въ кѫщи, лишава ли се отъ обуща да отиде въ черква или посрѣщне нѣкой личенъ праздникъ или съборъ, сольта, пиперътъ и други т. се прѣкратили въ кѫщи, въ селото дюкянь нѣма, или ако има, пари пъкъ нѣма да си купи, обръща се тогава къмъ съсѣда си или роднинитѣ си и никой не му отказва да му услужи въ случая. *„Ни врдщай кумшѝеᵃта си“* казватъ въ Ахѫ-челебийско. *„Стѝснат чилеᵃк, студѐн кату̑ желеᵃзу,“* казватъ за нѣкого, който скѫперничи и му се свиди да помогне на съсѣда си. Такива хора сѫ рѣдкость въ Родопитѣ, па и дѣто се случатъ, тѣ се ползуватъ съ едно видимо прѣзрѣние отъ другитѣ.

Въ полскитѣ работи пъкъ взаимното спомагане е най-обикновено и най-релефно. За косидба, прибиране сѣното, жътва, копань и др. т. стопанинътъ стига да опрѣдѣли день и разгласи за *межия*, и безразборно познати или не се събрали и извършили работата му безплатно. Въ помашкитѣ села межиитѣ се свикватъ и разгласяватъ съ тѫпани, а въ християнскитѣ съ гайди. Прѣзъ цѣлия день работата каквато е, се кара усърдно, съ пѣсни и веселби, не я напущатъ и до късно вечерьта, додѣ я не свършатъ и най-послѣ се завръщатъ въ селото и домоветѣ си пакъ съ пѣсни и хоро̀. Когато единъ стопанинъ свика межия, то той става и моралния отговорникъ за всичко неприятно, което би се случило помежду свиканитѣ, които се отнасятъ къмъ него вѣжливо и съ почеть. Обаче никакви неприятности не се случватъ, защото, тоя който по една или друга причина или нарушение приличието даде поводъ и се *развали межията*, него не само че изолирватъ отъ всѣкакви други межии и сборове, но се излага и на общото прѣзрѣние.

Тоя, който събере, или му се съберaтъ межия — ***да му измежоватъ*** **нѣкоя работа — длъженъ е само да**

Digitized by Google

нахрани събравшитѣ или да ги *погости* съ нѣщо, но ако е бѣденъ, и това не се гледа, защото въ такива случаи всѣки *межовникъ* и *межовница* сами си носятъ за себе си и храната.

Нѣкои хора, които иматъ голѣми имоти, свикватъ голѣми межии, състоещи отъ 100 — 200 души моми, жени и мѫже. Такива голѣми межии особено се свикватъ въ помашкитѣ села и тоя день е цѣлъ праздникъ въ селото, защото веселбитѣ и шумътъ сѫ голѣми. На такива межии и прѣзъ цѣлия день, когато се върши работата — косене, жътва и др. — тѫпанитѣ постоянно биятъ, гърмятъ съ пушки, пѣятъ и се надпѣватъ групи моми и момци. Въ такъвъ случай межиитѣ въ Родопитѣ носятъ характеръ и на публични увеселения наредъ съ хората и сборовeтѣ, дѣто ставатъ и залюбванията (аресванията) между момци и моми. Въ една Ахѫчелебийска народна пѣсня се казва:

’Унàцине^{а} са мòле^{а}ха,
Да дóйде^{а} лé^{а}ту пòдзим’е^{а},
Да са засбѝрат ме^{а}жѐне^{а},
Ме^{а}жé не^{а} и пупрéл’кине^{а},

. . . .

Друга.

Мàле^{а} ле^{а} мѝла, мáле^{а} ле^{а},
Мен’ са на ме^{а}ж’о^{а} рýкали
Сас мѝж’уву-ну кóпе^{а}ле^{а}
. . . . (*помашка*).

Есеньта е тоже най-шумното и весело врѣме, защото тогава межиитѣ ставатъ въ селата. Царевицитѣ се бѣлятъ и жупятъ съ межии и подъ редъ прѣзъ всѣка 5-та или 10-та кѫща било денѣ или вечерь се чуватъ пѣсни, смѣхове, шумъ, свирни и веселби. Въ помашкитѣ села въ кѫщнитѣ межии не се допущатъ наедно моми и момци. Това се още пази и въ нѣкои затънтени български покраини, напр. въ нѣкои отъ Неврокопскитѣ села. Обаче въ българскитѣ села изобщо межиитѣ сѫ смѣсени: на единия край на кѫщата стоятъ момитѣ, а на другия, срѣщуположния, момцитѣ, но всѣкога при тѣхъ има и стари хора.

Digitized by Google

Прѣзъ зимнитѣ нощи съ межиитѣ се вършатъ и други домашни работи, особено текстилнитѣ: предене, влачене вълна, конопъ, ленъ, памукъ и др. Нѣкои отъ тѣхъ наричатъ *попрелки* въ Ахж-челебийско, *сѣдѣнки* въ Рупчоско, ангарии въ Неврокопско, но всѣкога ставатъ въ кжщи, а никога не вънъ на открито, както сѣдѣнкитѣ въ полскитѣ села.

Съ една дума всѣка работа кжщна, или полска, за която се иска по-вече трудъ и по-дълго врѣме, се извършва чрѣзъ взаимнитѣ спомагания, тъй щото че нѣма току-речи работа въ живота на Родопскитѣ поселения, която да не се извършва съ колективната помощь на мнозина за въ полза на едного.

Въ нѣкои покраини, особено у помацитѣ, тая взаимна самопомощь е прѣвърната току-речи въ задруга, дѣто цѣло село подъ редъ задружно си извършва всички полски работи и улеснява нуждитѣ. Въ помашкото село Рибно, 100 — 120 кжщи, Неврокопско, селянитѣ си разпрѣдѣлятъ полската работа тъй: всѣки день или два цѣлото село извършватъ коситбата, или жътвата изведнъжъ на 3—4—5 кжщи и въ разстояние на извѣстно врѣме всѣкиму отъ селянитѣ ливадитѣ сж покосени, сѣното прибрано, нивитѣ пожънати и т. н. По сжщия редъ си извършватъ и копаньта, ораньта, наносянето дърва за прѣзъ зимата и всички други покрупни кжщни работи.

У помацитѣ всички тѣзи старинни патриархални обичаи и животъ сж по-силно спазени и почитани и по-широко разпространени, отколкото у българитѣ-християни. Въ нѣкои български по-голѣми и по-развити села, дѣто новитѣ вѣяния за живота и мирогледа на модното човѣчество сж почнали да си пробиватъ пжть и проникватъ, тѣзи хубави битови нрави и обичаи сж захванали да се изоставятъ и постепенно да изчезватъ, безъ да могатъ да ги замѣстятъ съ нѣщо друго, ако не по-хубаво и по-полезно, то поне еднакво значуще съ старото.

И когато човѣкъ вникне въ живота и тѣзи хубави бисери въ мирогледа на Родопскитѣ поселения, които тѣ тъй добрѣ сж спазили отъ своитѣ прадѣди, когато се взре и въ тѣхното умствено творчество, дѣто

Digitized by Google

всичко чисто, хубаво и полезно родопчанинътъ е облѣкълъ въ своята чиста народна поезия, ясно се вижда здравата, яка като канара сѣмейна и обществена стабилность, която прави, създава и закрѣпва силни нации, крѣпки държави, силни и физически, и нравствено.

Станимака 1905 год. **Ст Н. Ш.**

Срѣдно-Родопски овчари и кехаи [1])

(Обща характеристика до 6 Септемврий 1885 година).

Отъ В. Дѣчовъ.

I ОВЧАРИ.

Тѣлосложение. – Родопскитѣ овчари сѫ високи срѣдно 175 с. м. Мнозина отъ тѣхъ достигатъ на височина и до 183 с. м. Тѣлата на едни отъ тѣхъ сѫ прави като свѣщь, а на други сѫ свити малко на кръста (Широколѫшкитѣ) или при плещитѣ и врата (Чепеларскитѣ, Дерекьойскитѣ и Чокманскитѣ). Гърдитѣ на овчаритѣ сѫ четвъртити и малко изпъкнали напрѣдъ. Коремитѣ имъ се подбрати, а задницитѣ напротивъ сѫ много изпъкнали назадъ. Това е слѣдствие отъ тежкитѣ ножове, пищове и други нѣща, които постоянно носятъ на пояситѣ си и на които тежестьта се пада на коремитѣ имъ. Овчаритѣ сѫ извънредно кокалести, но мускулитѣ имъ не сѫ толкова развити, а пакъ съвсѣмъ рѣдчишъ се срѣщатъ затлъстели овчари. Лицата имъ сѫ съ правилни чърти, но сѫ възсуханави. Цвѣтътъ на кожата е възмургавъ. Мустацитѣ имъ сѫ гъсти и дълги. а вѣждитѣ малко надвесени надъ очитѣ. Чело широко и изпъкнало; погледъ правъ, бистъръ и проницателенъ. Рѫце и нозе дълги, съ широки и дълги длани и *ходила* (стѫпала). Ходъ гордъ и бавенъ (лѣнивъ). Ловкость почти никаква. Овчаритѣ като ходятъ, *клаткатъ се* и изглежда, като че тѣлата имъ сѫ хванати, т. е. като че сѫ направени отъ нѣкаква съвсѣмъ неподвижна материя. Освѣнъ това овчаритѣ стѫпватъ *троснато* (тежко) и това най-добрѣ се познава, когато ходятъ по потонъ (дъсчено дюшеме). Отъ овчарскитѣ стѫпки потонътъ се залюлѣва, и стъклата по прозорцитѣ треператъ и звънтятъ. Гласътъ на овчаритѣ е *гърлестъ* (дебелъ) и силенъ, а говорътъ бавенъ и тежъкъ, но не толкова утекчителенъ.

Понеже овчаритѣ до като сѫ млади пасатъ само овце, а

---

[1]) Тая студия е допълнение къмъ студията „Срѣдно-Родопско овчарство“, помѣстена въ „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина“, книга I (XIX). София. Държавна печатница 1903 година.

Digitized by Google

не вършатъ и друга тѣлесна работа, то сѫ *гившекъ* (отпуснати) и много лѣниви. Когато напуснатъ овчарството, тѣ мѫчно привикватъ да работятъ друга тѣлесна работа освѣнъ мандраджилъкъ и касаплъкъ. Но инакъ сѫ здрави, защото добрѣ сэ хранятъ и правятъ *пехливанлъкъ* (боратъ се) и главно по голѣмата часть отъ живота си прѣкарватъ на откритъ въздухъ.

Гиздилни дрипи, дрехи. Срѣдно Родопскитѣ овчари, носятъ *чамбаси* (дълги коси),*) които достигатъ отвадъ до плещитѣ, а чйостишь и по надолу. Когато чамбаситѣ се разчешатъ, покриватъ цѣлия гръбъ и плещи. Чамбасътъ, гиздилнитѣ дрехи, такъмитѣ и въорѫжението съставляватъ пълното гиздило на всѣки овчарь. Ако липсватъ нѣкои отъ тѣхъ, овчарьтъ не е добрѣ нагизденъ. Гиздилнитѣ дрехи се състоятъ отъ:

1) *Терликъ.* — Бѣла изкусно уплетена отъ самия овчарь *теръ иплична* шапка, която се надѣва на главата връзъ косата. Струва . . . . 6 гроша.

2) *Кюляфъ.* Плитка, но широка и дебела шапка, направена отъ яринева плъсть връзъ особенъ калъпъ.. Кюляфътъ се надѣва връзъ терлика, но малко назадъ къмъ тила, за да се види терлика около 2 с. м. отпрѣдъ на челото. Струва . 12 „

3) *Фесъ.* Плитъкъ, но широкъ, приличенъ на тасъ (мѣденъ сѫдъ), който се надѣва връзъ кюляфа тъй, че на послѣдния да се не вижда друго освѣнъ съвсѣмъ малка часть отъ дебелитѣ рѫбове. Струва . 12 „

4) *Шарфета* (чалма). Тънко изтканъ вълненъ платъ, боядисанъ съ черна боя, дългъ 1 ½ — 2 метра и широкъ 15—20 с. м. Шарфетата се засуква и навива на обрѫчъ около феса. Струва . . . 18 „

5. *Риза.* Отъ бѣлъ конопенъ платъ, съ много широки рѫкави отъ памученъ домашенъ платъ; по дължината на плата и рѫбоветѣ на рѫкавитѣ има жълти *кенаре* и копринени *кафезе и кукли* (единъ видъ домашна тантела). Послѣднитѣ се работятъ съ игла (шевъ). Струва . . . . 12 „

6. *Забунь.* Единъ видъ жилетка безъ рѫкави, отъ черна боядисана аба съ много телени *скопце* (копчета) отпрѣдъ и обточенъ съ черъ гайтанъ вратникъ. Забуньтъ се носи връзъ ризата. Струва . . . . . 50 „

7. *Фermeня* (*клашникъ, шутакъ*) безъ рѫкави отъ *кичена* (китена) черна аба съ закрѫглени краища и обточени съ ивици отъ синя аба (безъ гайтанъ). Носи се връзъ забуня. Струва . . . . 40 „

8) *Дуламо.* Съ рѫкави отъ черна аба, ошита съ 1 топъ черъ гайтанъ. Около яката на доламата е пришита и обточена съ гайтанъ синя аба, спусната къмъ гърба, която има форма на хуния или круша,

---

*) Отъ 20 годнни насамъ овчари съ чамбаси сѫ вече рѣдко срѣщатъ.

Digitized by Google

съ завити отпрѣдъ на гърдитѣ краища. Тая фигура се нарича *умузлукъ* (раменникъ). На краищата на всѣки ръкавъ има други фигури, направени отъ гайтанъ и прилични на малки стъклени солници. На лактитѣ сѫ направени гайтанени *кулчеци* (лакатници) Доламата се носи връзъ ферменята и само когато врѣмето е студено (лѣтѣ овчаритѣ ходятъ по рѫкави). Доламата струва . . . . 65 „

9) *Шалваре.* Гащи широки отъ черна аба, ошити съ половинъ топъ гайтанъ безъ крачоли, съ джебове обшити тоже съ гайтанъ. Носятъ се връзъ бѣлитѣ долни гащи. Струватъ. . . . . 90 „

10) *Калчете.* Калцуни отъ бѣла аба, обточени съ червенъ гайтанъ съ закрѫглени и не много дълги капаци, които се закопчватъ отзадъ съ единъ чифтъ телени копчета. Струватъ . . . . 40 „

11) *Терлици* отъ бѣла аба, обточени тоже съ черенъ гайтанъ. Носятъ се на ходилата връзъ копчетата. Струватъ . . . . 12 „

Аленъ (червенъ вълненъ *поясъ*). Завива се на кръста връзъ *прѣвраткитѣ* (учкурлука) на шалваритѣ и връзъ политѣ на забуня. Струва . . . . 50 „

13) *Калеври.* Папуце отъ черъ сахтиянъ, обточени отпрѣдъ по рѫбоветѣ съ широки ивици отъ червенъ мешинъ. Отзадъ на петата калевритѣ иматъ *петелка* (единъ видъ опашки) отъ навосчени и осукани памучни (папукчийски) конци. Струватъ . . . . 30 „

Цѣлата прѣмѣна струва. . . . . 437 гроша

Или около 80 лева сегашни пари.

Такива сѫ гиздилнитѣ дрехи на Срѣдно-Родопския овчарь. Съ тѣхъ се облича само по праздници, когато дойде въ село отъ планинитѣ. Освѣнъ годишнитѣ дрехи, овчарьтъ се нагиздюва и съ други нѣща. Прѣзъ едната страна на чалмата прѣкарва часть отъ чамбаса, който се развѣва въ въздуха, а отъ другата страна на чалмата *закичва варакосана* китка, съставена отъ *босилекъ*, *самаротка*, *невенъ*, *коминига*, *карамфилъ*, *бабушка*, *турчинъ*, *фасулювица* и други цвѣтя. На пояса спасва новъ червенъ или черенъ силяхлъкъ, съ лъскави *пулове* по него. На силяхлъка запасва пищова, *каракулака* (голѣмия ножъ) и харбията. На силяхлъковата тасма и другитѣ кожани пояси овчарьтъ окачва *ахламарника*, *крушомарника*, пиринченитѣ *паласки*, *угнивото* и всички други нѣща, които сѫ по нови и лъскави. Прѣзъ рамото и гърдитѣ окачва нова талатинена паласка съ лъскави пулове на тасмата ѝ. Лѣтѣ овчарьтъ не носи дуламата, а ходи *по рѫкаве* да се виждатъ широкитѣ бѣли и шарени рѫкави на ризата. На рѫцѣтѣ си (пръститѣ) овчарьтъ носи по нѣ-

Digitized by Google

колко *лѣти* (*излѣени*) и *бурмалж* сребърни пръстени. Ако пръстеня е само единъ, носи се на *кутлека* (на малкия тънъкъ пръстъ.*)

Душевни и умствени качества.

Родопскитѣ овчари сж хладнокръвни и спокойни. Тѣ се лесно не раздразнюватъ, но и когато се раздразнятъ, самообладанието ги не напуща. Съвсѣмъ рѣдчишь се е случвало, щото овчарь въ сръднята си да стори нѣкоя голѣма пакость, каквото например: нараняване, убийство и пр. Другитѣ отличителни качества, които сж присжщи на Родопскитѣ овчари, сж тѣзи: храбрость, опоритость, инатъ, откровеность, разсъдъкъ правиленъ, пямять силна, но и тритѣ послѣдни качества не сж обработени. Съвсѣмъ малцина отъ овчаритѣ сж *полуграмотни* (за истинска грамотность нито дума може да става). Деветь десети отъ овчаритѣ сж съвсѣмъ неграмотни, но не сж толкова невѣжи. Въ религиозно отношение овчаритѣ тоже стоятъ на долна стъпень. Наистина, тѣ съблюдаватъ много формалности (кръстятъ се, палятъ свѣщи, постятъ и пр.), но истинска набожность у тѣхъ нѣма. Молитви не знаятъ, а отъ евангелието и другитѣ черковни книги само това помнятъ, което сж слушали въ черквата, когато сж били малки дѣца. Овчаритѣ сж доста суевѣрни. Тѣ вѣрватъ въ прѣдсказванията на сънища, кучета, овци, плешки, слънце, звѣзди и пр. Увѣрени сж, че по планинитѣ има самодиви, които сж злѣ настроени спрямо тѣхъ. Споредъ понятието на овчаритѣ, *юдитѣ* сж *духове* (вѣтрове) и чйостишь се явяватъ въ образитѣ на моми, за да ги изкушаввтъ и послѣ да ги смазватъ, разкжсватъ и вдигать въ облацитѣ. Овчаритѣ, които инакъ сж храбри и безстрашни, отъ юдитѣ се страхуватъ. Лѣтѣ по планинитѣ, когато се появи силна вихрушка и вдига нагорѣ въ небесата цѣли дървета, клонове, трѣва и други прѣдмети, овчаритѣ плахо поглеждатъ къмъ вихрушката и казватъ *„юда се сви“* и си шепнатъ: *„змие ма е рудила и отъ кучка прѣсник сам сел (бозаѐлъ)“*. За завардване отъ изкушенията и пакоститѣ на юдитѣ, овчаритѣ носятъ въ паласкитѣ си чесновъ лукъ, *пелинъ* и *вратика*, но и при тия прѣдпазителни срѣдства, благодарение на овчарската довѣрчивость и изкренность, юдитѣ пакъ успѣватъ да умъртвяватъ Родопскитѣ юнаци. Борбата на овчаритѣ съ юдитѣ по планинитѣ е възпѣта въ много пѣсни. Гласътъ на тия пѣсни е жаленъ, почти плачевенъ. На годежи, сватби, сѣдѣнки и овчарски събрания момитѣ и овчаритѣ безъ друго ще изпѣятъ и слѣдующата и други пѣсни:

* Много отъ овчарскитѣ накити въ сегашно врѣме сж изоставени.

Digitized by Google

Да знаиш, майчю, да знаиш, *)
Каква сам мума загалил
На ворх Пиринска планина,
На день ми пу дважь духода,
Пу две ми китки дуниса,
Наще *ми пу трижь духода*,
Пу три ми китки дуниса,
Пу три червени ебалки,
Ала хи дворе ни знаем,
Ни дворе, майчю, ни порти.
— Питай е, сину, питай е,
Ут де ти са ще казува,
Чие ще да е дащере.
— Питах е, майчю, питах е,
Ала са на смех[1]) казува.
Адножь са каже ут Изник.[2])
Другушь са каже ут Заник.[3])
Дене са, майчю, казува
Ут гулемуну Райкуву,
Кехайова е дащере.
Наще са, майчю, казува
Ут ворх Пиринска планина,
Хайдут Колюва, дощере.
—Синулю, я мой. сину лю,
Ела ти майка саберѐ
Ут деветь гори гуруцвет,
Ут деветь момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига;
Да ти хи зшием, сину лю,
В калпакан и поесене,
Че иди, сину, при нее
На ворх Пиринска планина;
Аку та близу наближи,
Чи си е мума хубава,
Пак ку делеку пубегне,
Чи ми е юда Пиринска.
Стана му майка посабра
Ут девет, гори гуруцвет,
Ут девет, момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига,
Че му ги майка зашила
В калпакан и поесене.
А га си Стуен утиде
На ворх Пиринска планина,
Мума делеку пубегна,
И си Стуену думаше:
—Форли, Стуене, калпакан,
Калпакан и поесене,
Тугав ща близу да дойда,
Да ти, Стуене, донесам
Зелен Пирински здравечек,
Здравечек китка червена.„
Стуян са мамка,[4]) пудмами,
Свали червени поесе,
Фарли калпакан на земе,
Тугав гу мума наближи,
Наближи приз корст пригребе;
Ут земьона гу вдигаше
На небуну гу качеше,
Ут небену гу свалеше,
На земьона гу спускаше
И си Стуену викаше:
— Да си ти кажемъ, Стуене,
Чие е майка по хитра,
Как са, Стуене, сабира
Ут деветь гори гуруцвет,
Ут деветь момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига

Слушана въ Чепеларе.

---

*) Въ пѣснитѣ запазваме правописътъ, както сѫ обнародвани и въ другата ни студия въ М. Сб. кн. XIX.
Б. Ав.

Разправкя съ арнаути, челеци, разбойници и др.

Пѫтьтьна арнаутитѣ, които каратъ овце и другъ добитъкъ отъ Албания и Македония за Одринъ и Цариградъ, е прѣзъ Бѣломорската равнина. При прѣминаването на арнаутскитѣ джелепски овце прѣзъ Енидженско, Родопскитѣ овчари често се срѣщатъ съ арнаутитѣ. Послѣднитѣ каратъ овцетѣ си пасещимъ и слѣдователно спиратъ се на къшлитѣ, които сѫ наети отъ Родопски кехаи. Нашитѣ овчари недопущатъ арнаутскитѣ стада да се за-

Digitized by Google

стояватъ на пашитѣ, а отъ това се пораждатъ спрѣчквания. Всички знаятъ, че арнаутитѣ скоро се докачатъ и за малка обида вадятъ пищоветѣ и ножоветѣ си. Такова нѣщо се случва и при спрѣчкванията имъ съ Родопскитѣ овчари, но послѣднитѣ не оставятъ да се надвиятъ, а всѣкога излизатъ побѣдители. Много арнаутски трупове сѫ останали въ блатата, якантиитѣ (водитѣ) и горитѣ по Бѣломорската равнина. Родопскиятъ овчарь, когато му се случи да има разправия съ арнаутинъ, постѫпва тъй: първо поканва арнаутина — пастирь да се махне съ овцетѣ си отъ пашата. Ако виновниятъ приеме, работата се свършва мирно даже и приятелски, но ако арнаутинътъ се противи, нашиятъ овчарь се мѫчи да го разсърди и за да постигне това, отива при арнаутското стадо и го гони отъ пашата. Арнаутинътъ кипнова отъ ядъ и заплашва родопчанина. Послѣдниятъ наближава арнаутина, каже му нѣкоя груба приказка и чака. Арнаутинътъ още по-вече се разсърдва и се хваща за пищова. Въ сѫщата секунда нашиятъ овчарь вдига гегата, *халосва* арнаутина по рѫцѣтѣ и главата и го повалява на земята. По-нататъкъ работата зависи отъ поведението на арнаутина. Ако послѣдниятъ се подчини, овчарьтъ му обира орѫжието, пропѫжда него и стадото му отъ пашата и борбата съ толкова се свършва. Но ако арнаутинътъ и слѣдъ като е падналъ на земята поиска изново да продължи борбата, овчарьтъ го добива съ гегата, обира го и му *защупва* тѣлото въ нѣкой гйоль и пропѫжда арнаутскитѣ овце далечъ отъ своята *юрия*. Въ случай, че арнаутитѣ сѫ нѣколцина, нашиятъ овчарь ги не закача, но оставя овцетѣ си и отива да търси други овчари, негови другари и приятели. Събраната на бърже дружина се разправя съ нѣколцината арнаути, както и единочния овчарь. Такива борби ставатъ по-вечето нощѣ, тъй като овцетѣ се пасатъ, речи, прѣзъ цѣла нощь. Денѣ Родопскитѣ овчари се разправятъ съ арнаутитѣ по сѫщия начинъ, както и нощѣ, но нѣкакъ по прѣдпазливо. Въ случай, че всичко извършено е забѣлѣзано отъ турци и други чюжди хора, *виновнитѣ* овчари съобщаватъ на кехаята, а послѣдниятъ на полицията. Но арнаутитѣ рѣдчишъ правятъ давия. За всѣко сторено зло тѣ се мѫчатъ да си отмъстятъ, но и това рѣдчишъ постигатъ. Арнаутитѣ мѫчно могатъ да украдатъ Родопски овци, но Родопскитѣ овчари крадатъ много арнаутски. Освѣнь проходещитѣ арнаути по Бѣломорската равнина, сноватъ и други тѣхни сънародници въ качеството си на пѫдари, бекчии, сеизи на търговци, аги и пр. Понѣкога се появяватъ и въ малки разбойнически чети. Нашитѣ овчари лесно се разправятъ и съ тѣхъ. Съ бекчиитѣ и пѫдаритѣ иматъ работа, когато отиватъ по лозята и бахчиитѣ да крадатъ грозде, дини и други плодове. Въ такъвъ случай, ако арнутинътъ — бекчия не остави овчаритѣ свободно да си наберать каквото сѫ пожелали, гегата ще свърши всичката работа, и то прѣди арнаутинътъ да е успѣлъ да си измъкне пищова или да нагласи пушката. Съ по малко думи казано, Родопскитѣ

Digitized by Google

овчари много лесно се разправятъ съ лютитѣ арнаути и то благодарение на тѣхното хладнокръвие, неустрашимость и присѫтствие на духа въ критическата минута.

Освѣнъ арнаутитѣ по Бѣломорската равнина, особено задъ Кара-су, въ Коджа-орманъ, сноватъ и други панти, наречени *челеци*. Послѣднитѣ сѫ едно плѣме смѣсъ отъ потурчени българи и гърци и истински турци. Челецитѣ живѣятъ въ 30—40 малки села, разположени по странитѣ отъ десния брѣгъ на р. Кара-су (Мѣста). Тѣ сѫ бѣдни, свирепи и истински разбойници. Поминватъ се главно съ кражби и други хаирсъзлъци. Родопскитѣ овчари, особено Широка-лѫчани, които наематъ къшли въ Коджа-орманъ, чйостишь се срѣщатъ съ челецитѣ, но послѣднитѣ винаги биватъ надвити. Широка-лѫчани не допущатъ да имъ се украдатъ брави отъ челецитѣ, защото тѣ сѫ по *панти* и отъ самитѣ челеци.

Лѣтѣ по планинитѣ овчаритѣ се срѣщатъ и съ други разбойници, но отношенията имъ съ тѣхъ сѫ по-други. Разбойницитѣ се явяватъ при тѣхъ само за да се нахранятъ и да си зематъ храна за единъ два дни, но не и съ друга цѣль. Овчаритѣ, като знаятъ това, нахранватъ пантитѣ съ *качамакъ* и млѣко, по нѣкога и съ чеверме и ги изпращатъ мирно. Но ако пантитѣ се покажатъ *лоши*, овчаритѣ се разправятъ съ тѣхъ както и съ арнаутитѣ и челецитѣ. Мнозина овчари завръзватъ истинско приятелство съ прочути разбойници и разбойнически главатари. Често пѫти *приятелитѣ си помагатъ* било съ пари или съ друго нѣщо

Крадене.

Почти всички Срѣдно-Родопски овчари крадатъ, но кражбитѣ имъ не се простиратъ далечъ, т. е. не сѫ професионални крадци. Изпърво *малешинитѣ* (5) *се упражняватъ* да крадатъ палдъми отъ конетѣ и мулетата. Малешинитѣ срѣзватъ откраднатитѣ палдъми на тасми. Послѣднитѣ замѣстватъ козинevитѣ връви на царвулитѣ. Като усъвършенствуватъ крадението на палдъми, младитѣ овчари се упражняватъ въ крадене на отдѣлни брави за чеверме. Слѣдъ това овчаритѣ могатъ вече да крадатъ по 10—20 брави наведнажъ и по цѣло говедо. Срѣдно-Родопскитѣ овчари сѫ измислили и наредили различни системи за крадене овце и говеда. Ний ще опишемъ по-главнитѣ отъ тѣхъ, които сме узнали и научили отъ мнозина приложители и практици по тая часть.

Дневни кражби.

1). Ако прѣзъ деньтъ въ стадото незабѣлѣжено се е намѣсила овца отъ чуздо стадо, овчарьтъ, щомъ я съгледа и види чия е, рѣшава какво да я прави: дали да я изяде, или да си я повърне на овчаря, отъ чието стадо се е намѣсила. Ако рѣши послѣдното, чака да я потърсятъ или самъ съобщава на другия овчарь, че има намѣсена овца, но ако рѣши да я изяде, заколва

Digitized by Google

я прѣзъ деньтъ или прѣзъ нощьта въ нѣкоя гора, одира я, месото *упица* на чеверме, кожата закопава въ земята, а *дребното* (черва, търбухъ и пр.) хвърля на кучетата.

2). Овчарьтъ като съгледа, че нѣкое стадо пасе въ нѣкоя гора, примъква се скришомъ въ гората, потаява се на затулено мѣсто и чака сгоденъ случай *да закачи* (открадe) нѣкой бравъ. Щомъ бравътъ му влѣзе въ ръцѣтѣ, спина го съ връвчица и го оставя на нѣкое затулено мѣсто и скришомъ си излива отъ гората. Крадецътъ отива прѣзъ нощьта въ гората, задига бравътъ и го занася въ друга по-далечна гора. Тамъ той заколва бравътъ, наклада огънь на затулено мѣсто и *изпица* бравътъ на чеверме. Послѣдното туря въ чантата и при зори се отправя за ятака на своето стадо. Като наближи ятака, скрива чевермето въ нѣкоя отдѣлна ела или горица и се явява прѣдъ малешината въ положението „нито лукъ ялъ, нито на лукъ мирише". Прѣзъ деньтъ или слѣдующата вечерь овчарьтъ зема по малко отъ чевермето и го яде заедно съ малешината. Послѣдниятъ яде и мълчи. Овчарьтъ строго му заржча да не съобщава на никого, че е ялъ чеверме.

3). Ако овчарьтъ забѣлѣжи прѣзъ деньтъ, че 5 – 6 брава не забѣлѣжено сж се отдѣлили отъ чуждо стадо, тоже незабѣлѣжено ги вкарва прѣдпазливо въ нѣкоя гора, гдѣто ги изколва или пъкъ ги оставя живи и прѣзъ нощьта ги *проточва* на нѣкждѣ и продава чрѣзъ свои приятели-ятаци.

Нощно крадене, когато овцетѣ пасатъ.

4). Ако чуждото стадо още пасе, овчарьтъ се промъква въ нѣкоя горица или храсте и чака стадото да наближи. При първия сгоденъ моментъ крадецътъ хваща единъ бравъ и безшумно избѣгва съ него. Но за да го не усѣтятъ овчаритѣ и кучетата и за да се не *плахнатъ* овцетѣ, овчарьтъ, когато наближава стадото, върви срѣщу вѣтъра. Ако той върви въ една посока съ вѣтъра, овцетѣ и кучетата ще го усѣтятъ по дъхътъ му, и овцетѣ ще се *плахнатъ*.

5). Ако 2 – 3-ма крадци пожелаятъ да украдатъ 20 — 30 овце изведнъжъ, наближаватъ по споменатия начинъ разпръснатото стадо и задѣлятъ на страна, колкото могатъ овце. Послѣ бързо ги подкарватъ къмъ мѣстото, гдѣто ще ги колятъ. Но ако стадото не е много разпръснато и мжчно може да се задѣли една часть отъ него, крадцитѣ вършатъ слѣдующето: хващатъ мълкомъ само една овца, връзватъ на опашката ѝ надута кожа или голѣма *лѣлка* (кратуна) и слѣдъ това я пущатъ въ стадото. Овцата съ кожата или съ лѣлката се подплашва и тича насамънататъкъ; отъ това силно се подплашва цѣлото стадо и се разпръснова много на широко изъ полето, като се раздробява на много части. Овчаритѣ се впущатъ на четири страни да съберàтъ стадото, но въ това врѣме крадцитѣ задѣлятъ една часть овце и ги подкарватъ на нѣкждѣ. Отъ тая метода за крадене

Digitized by Google

най-много страдатъ арнаутскитѣ овце, които сѫ по-плахи отъ Родопскитѣ.

Крадене лѣтѣ и нощѣ отъ ятака.

6) Крадецътъ напълнюва една торба не угризани кокали и върви къмъ ятака. Върви пакъ срѣщу вѣтъра или перпендикулярно къмъ него. Когато наближи овцетѣ, ако кучетата го не усѣтятъ, хваща единъ бравъ и бѣга; но ако кучетата го усѣтятъ, той имъ хвърля кокалитѣ и съ това ги залъгва и заставя да не лаятъ. Когато кучетата съвсѣмъ млъкнатъ, крадецътъ хваща бравъ и бѣга.

7). Крадецътъ разтопява лой и сипва въ дървена паница. (Лойта скоро не се състинва въ дървени сѫдове). Слѣдъ това крадецътъ зема паницата съ лойта и приближава ятака. Кучетата, щомъ усѣтятъ, безъ да лаятъ, заслѣдватъ крадеца. Последниятъ се връща назадъ и мами кучетата. Когато поиздалечи отъ ятака, разлива лойта по земята на широко пространство. Лойта веднага се състинва. Кучетата веднага се залавятъ да ближатъ полоената земя. Въ това врѣме крадецътъ спокойно се връща на ятака и подбира колкото може овце.

Крадене зимѣ и нощѣ отъ гермитѣ.

8). Ако близо до гермата нѣма вода, крадецътъ приготовлява качамакъ или топки тѣсто съ извънредно много соль. Слѣдъ това наближаватъ гермата. Като ги усѣтятъ кучетата, хвърлятъ имъ качамака или тѣстото и се оттеглятъ на страна. Кучетата, като изядатъ много солената храна, слѣдъ 10—20 минути се разпръскатъ изъ полето да търсятъ вода. Въ това врѣме крадцитѣ наближаватъ гермата и задигатъ по единъ бравъ. Но ако искатъ да украдятъ повече овце, употрѣбяватъ слѣдующето срѣдство: крадцитѣ отварятъ вратата на гермата, или ако това е не удобно, отварятъ дупка на плета, като подигнатъ на горѣ часть отъ самия плетъ. Слѣдъ това закачватъ на единъ prътъ вулия, въ която има соль и брашно (*обърка* (6), кърмило). Единъ крадецъ провира кърмилото прѣзъ отворената дупка и го насочва къмъ овцетѣ. Най-ближниятъ бравъ, като усѣти кърмилото, дохожда до него и захваща да яде. Въ това врѣме крадецътъ тегли полекичка назадъ вулията, а овцата го слѣди и излиза прѣзъ дупката. По тоя начинъ крадцитѣ могатъ да извадятъ колкото щатъ овце, безъ да се сплаши стадото и безъ да ги усѣтятъ овчаритѣ. Изваденитѣ овце се подкарватъ мълкомъ къмъ мѣстото, гдѣто ще се колятъ. Крадцитѣ винаги смѣтатъ да украдатъ тъкмо 50 (една *еллия*). Това правятъ, за да не може скоро да се усѣти кражбата. Както видѣхме по напрѣдъ (гледай Сборникъ за Нар. Умотв. кн. I XIX), овчаритѣ броятъ до 50 и сетнѣ събиратъ еллиитѣ. При броенето на овцетѣ, ако общото количество се е намалило съ 3—5 или 15 брава, брое-

Digitized by Google

цътъ веднага ще разбере, че толкова брава липсватъ; но ако количеството е намалено съ 50 брава, броецътъ се заблуждава. Въ такъвъ случай той си помислюва, че овцетѣ сѫ тъкмо толкова, колкото сѫ били при прѣдпослѣдното броене, но само че е пропусналъ да отбѣлѣжи една *еллия*. Ако стадото, отъ което сѫ откраднати 50-тѣ овце, е много голѣмо, кражбата скоро не може да се познае. Само слѣдъ 1—3 прѣброявания ще се усѣтятъ липсалитѣ овце, но до тогава украденитѣ овце сѫ вече изклани и сторени *сазма* или пъкъ сѫ проточени на нѣкѫдѣ.

9). При крадене отъ гермята, ако близо има вода и не е възможно кучетата да се отдалечатъ съ солена храна, крадцитѣ залъгватъ послѣднитѣ съ други срѣдства. Най-много се употрѣбява това: крадцитѣ напълнюватъ нѣколко волски или биволски рога съ лой. Слѣдъ това наближаватъ гермата. Кучетата, щомъ усѣтятъ крадцитѣ, спущатъ се къмъ тѣхъ. Послѣднитѣ отстѫпватъ, а кучетата вървятъ слѣдъ тѣхъ. Когато кучетата се отдалечатъ отъ овцетѣ, крадцитѣ имъ хвърлятъ пълнитѣ рогове съ лой да се залъгватъ, а сами наближаватъ гермата и изваждатъ колкото могатъ овце. Кучетата лесно немогатъ да извадятъ и изядатъ лойта отъ роговетѣ, затова и много се маятъ и залисватъ на мѣстото, гдѣто сѫ отдалечени.

10) Когато прѣминаватъ прѣзъ Ениджеиското поле арнаутски овце и други джелеплици за Цариградъ, Родопскитѣ овчари крадатъ отъ тѣхъ и по слѣдующия начинъ: изкопаватъ тѣсни но дълбоки ями на нѣколко мѣста, прѣзъ които минаватъ стадата. Връзъ ямитѣ турятъ много тънки клоне, шума и трѣва. Връзъ послѣднитѣ посипватъ соль и брашно. Арнаутскитѣ овце вървятъ пасещимъ, и отдѣлни брави, като усѣтятъ сольта и брашното, дохождатъ надъ ямитѣ да ближатъ, но съ тежината си тѣ продънватъ слабата покривка и падатъ въ ямитѣ, безъ да ги видятъ пастиритѣ. Слѣдъ изминването на стадата нашитѣ овчари отиватъ при ямитѣ и прибиратъ находещитѣ се въ тѣхъ овце.

Крадене говеда.

Въ Ениджеиското поле изъ орманитѣ пасатъ многобройни говеда въ полудиво състояние. Тия говеда сѫ собственость на Ксантийскитѣ и Ениджеиски бееве. Говеждитѣ стада се само надзиравать, но се не пазятъ отъ особени говедари. Зимѣ и лѣтѣ тѣ свободно си ходятъ и се плодятъ изъ орманитѣ. Когато нѣкой бей има потрѣба отъ нѣколко крави или волове, праща ратаитѣ си да уловятъ отъ стадото му потрѣбното количество. Улавянето става съ *кеменци* (наключени вѫжета) или съ запиране цѣлото стадо въ нѣкоя ограда. Тоя, който ще лови полудиви говеда съ кеменкъ, възсѣда бързъ конь, зема въ рѫката си кеменкя и се впуща слѣдъ стадото да го гони. Когато стигне нѣкое говедо, което е потрѣбно, хвърля кеменкя връзъ

Digitized by Google

него, тегли вжжето и по тоя начинъ го връзва било за рогата или краката. Слѣдъ това слиза отъ коня, затѣга добрѣ животното съ вжжето и го води при другитѣ питомни говеда.

Родопскитѣ овчари, особено тия, които пасатъ овце по кършлитѣ изъ Коджа-орманъ, много крадатъ говеда. Малкитѣ говеда хващатъ съ кеменци, а едритѣ застрѣлватъ съ пушки. Овчаритѣ, като убиятъ нѣкое говедо, приколватъ го, удиратъ го и кожата срѣзватъ и употрѣбяватъ за царвули. Коленето аговски говеда въ Ениджеенското поле и Коджа-орманъ е обикновено нѣщо на Родопскитѣ, особено Широколжшкитѣ овчари. Тая кражба тѣ извършватъ съвсѣмъ свободно, безъ да се страхуватъ отъ нѣкого. Въ случай, че агата се научи, кой е извършилъ кражбата, ще смъмре виновника и ще го застави само да му плати говедото. По-голѣмо наказание нѣма.

Освѣнъ овце и говеда Родопскитѣ овчари крадатъ и риба отъ далянитѣ, но това рѣдчиш се случва. По често тѣ навлизатъ въ чужди градини и лозя да бератъ овощия, дини, грозде и др. плодове. Но тия дребни работи овчаритѣ не считатъ за кражба. Овчарскитѣ кражби по-нататъкъ се не простиратъ. Овчаритѣ ненападатъ пжтници, не обиратъ търговци и не убиватъ хора за пари и другъ обиръ. Когато крадци нападнатъ стадата имъ, тѣ ги прогонватъ съ оржжие въ ржка; но когато сами отиватъ да крадатъ чужди овце, не нападатъ овчаритѣ. Ако сполучатъ мълкомъ да украдатъ овца, добрѣ, но ако ги усѣтятъ и подгонятъ, гледатъ да се спасатъ съ бѣгане. Само въ краенъ случай, ако пазителитѣ на стадата ги *загащятъ* (заобиколятъ) и наближатъ, тѣ, за да се отбранятъ, изваждатъ оржжието си и се борятъ.

Истинскиятъ Родопски овчарь никога не краде и коли овце отъ стадото, което пасе. Само съ позволението на кехаята или господаря си той може да заколи здравъ бравъ за себе си. Но ако на ятака дойдатъ разбойници и паити и поискатъ бравъ, овчарьтъ, за да имъ угоди, хваща чийто и да е бравъ, но затова е длъженъ да обади на господаря си.

Родопскитѣ овчари чѝстишъ се спрѣчкватъ помежду си и то повечето за прѣдѣлитѣ на пашата, но послѣдствията отъ тия спрѣчквания не сж твърдѣ лоши. Убийства при спрѣчкванията не ставатъ. Обикновено овчарьтъ, който надвие, набива надвития или пъкъ взаимно се набиватъ и си оскубатъ по малко косми отъ чамбаситѣ на главитѣ и по-вече нищо.

Народность и патриотизъмъ. — Срѣдно-Родопскитѣ овчари иматъ смутно понятие за своето произхождение и старото българско царство. Тѣ вѣрватъ, че въ много далечно врѣме Родопитѣ, Ениджеенското поле и другитѣ околни земи сж били *Казълъ-алмо.* За *Римъ-папа* се говори и вѣрва, че билъ извънредно едъръ и вѣчно живѣлъ, т. е. не умиралъ. Отъ старость Римъ папа́ немогълъ да си повдига клепкитѣ на очитѣ, та когато

Digitized by Google

искалъ да *гльода свѣтосъ*, заповѣдвалъ да му *повдигатъ клепкитѣ съ вила.*

Когато Римъ папа се оттеглилъ въ Казълъ алма „въ Уруменли" (а слѣдователно и въ Родопитѣ), зели да сѫдятъ други царе: *Джинъ евисъ, горци и болгаре.* Кой е съградилъ *Мюсюллине калеси* и *Бурукале* *) между Родопскитѣ овчари има прѣпирня. Едни казватъ, че тия калета ги е градилъ *Римъ папа*, а други оспорятъ това и твърдятъ, че сѫ градени отъ *Джинъ евисъ.* Има и една трета, впрочемъ малка партия, която се напъва да доказва, че калетата сѫ градени отъ Крали Марко и царь Костадина. Овчаритѣ сѫ убѣдени, че Крали Марко и царь Костадинъ сѫ български царе. Когато турцитѣ дошли въ *Уруменли*, царь Костадинъ се борилъ много години съ тѣхъ, ала най-сетнѣ жена му, която била гъркиня, сторила *мурташлъкъ* (прѣдателство), и турцитѣ разбили царь Костадина и му прѣвзели царщината. Овчаритѣ се надѣватъ, че когато на Римъ папа мине *сардньона* (той билъ сърдитъ на христианитѣ въ Уруменли), *Мускофанъ ще зоме изинъ отъ Римъ папа и ще пруподи турцетѣ нахъ Шемъ* (отъ гдѣто били дошли) и *тувъ ще стане пакь христенску царству. Мускофа адножь духодалъ ду Силистра и другушъ ду Едрине, ала са ворналъ назадъ, оти Римъ папа е още сардитъ и ни е далъ да са исподатъ турцетѣ.*

Родопскитѣ овчари съзнаватъ, че сѫ българи и че не сѫ *единъ миллетъ съ горцине* (гърцитѣ), макаръ *вераса да е адно.* Къмъ гърцитѣ се отнасятъ прѣзрително, *но не и враждебно. Овчаритѣ сѫ скроили много смѣшни* пословици и приказки за гърцитѣ и чѝостишъ ги подмѣтатъ. За турцитѣ казватъ, че сѫ *„морсна вера"*, но не питаятъ такава умраза къмъ тѣхъ, както другитѣ българи. Впрочемъ това лесно се обяснява. Турцитѣ особено юруцитѣ всѣкога сѫ покровителствували нашитѣ Родопчани и сѫ имали пълно довѣрие въ тѣхъ. Освѣнъ това юруцитѣ и другитѣ аги съ своитѣ стада сѫ създали Срѣдно-Родопското овцевъдство и сѫ подобрили поминъка на Родопското християнско население. Прочее, не е чудно, че овчаритѣ толкова не мразятъ истинскитѣ Турци. Другъ е въпроса, ако говоримъ за помацитѣ. Овчаритѣ знаятъ, че помацитѣ нѣкога сѫ били българи-християни. Умразата между овчари християни и помаци толкова се е закоренила, щото не е възможно да се унищожи. Ако на мандритѣ и къшлитѣ има и п -малко мохамедански овце, стопанитѣ на послѣднитѣ рѣдчишъ *прусодюватъ* (даватъ заповѣдь) за нѣщо. Християнитѣ ги *мачкатъ* и не имъ позволяватъ *да траханисатъ* (бъбрятъ)*). Християнитѣ винаги се обръщатъ къмъ помацитѣ съ прѣзрителната дума „ахрень" (*молчи бе ахрень! Вие аку бехте кумашь, та нищехте си прумени верата*).

---

*) Мосинопол (развалини при Гюмюрджиня) и Перитор (развалини при Буру гьоль).

*) Това вѣрваха и мислѣха овчаритѣ до Руско-турската война.

Digitized by Google

Борбата за политическото възраждане на българския народъ не е докоснала Срѣдно-Родопскитѣ овчари, защото тѣ не сж се намѣсили въ нея. Наистина, овчаритѣ сж съзнавали, че сж българи, но само до тамъ сж се спрѣли. Спорѣдъ тѣхнитѣ понятия войводитѣ сж просто юнаци, които заслужватъ почить и уважение. Но каква цѣль гонятъ тия войводи и юнашкитѣ имъ дружини, за Родопскитѣ овчари е безразлично. Тѣ знаятъ, че Родопскитѣ планини сж тѣхна бащиния и че наоколо въ съсѣднитѣ земи живѣятъ и други българи, но интереситѣ имъ не сж свързани съ послѣднитѣ. Даже нѣщо повече. Родопскитѣ овчари не обичатъ толкова съсѣднитѣ българи, особено тия въ Пловдивското поле, които прѣзрително наричатъ „шопи". Кой знае да ли е така, но ний мислимъ, че тукъ се крие една много отдавнашна умраза. Знае се отъ историята, че Родопскитѣ планини прѣзъ врѣме на старото българско царство сж се управлявали почти независимо отъ нѣкои князе и боляри и че разни князе, войводи и боляри, не задоволни отъ българскитѣ царе, сж бѣгали въ Родопитѣ. Да ли не сж останали нѣкакви слѣди у Родопскитѣ овчари отъ тия отдавнашни незадоволствия? Впрочемъ, тоя въпросъ изисква изучване.

По черковния въпросъ Родопскитѣ овчари сж били съвсѣмъ равнодушни и не сж слѣдили изхода на борбата. Изключение правятъ само нѣколцина по развити кехаи. Черковно-училищнитѣ работи сж се управлявали и уреждали отъ другитѣ съсловия (абаджии, бакърджии, зидари, търговци и пр.) Книжовностьта и учението споредъ понятието на Родопскитѣ овчари сж излишни и неполезни работи. Тѣ сж просто извори на лъжи и дяволии. — *„Свѣтось ще пропадне утъ учени-се". Видишь ли ученъ чилекъ, бегай,* тъй казватъ Родопскитѣ овчари.

Обноски съ младежитѣ отъ другитѣ съсловия.

Между овчаритѣ и младежитѣ, които иматъ други занаяти, съ изключение на *сулинаджиитѣ* (рибаритѣ), сжществува вражда, която избухнова всѣкога, когато се срѣщнатъ на сѣдѣнки, хорà и други сборове. Овчаритѣ и другитѣ младежи враждуватъ по между си повече зарадъ момитѣ. Овчаритѣ, като по-заможни, по-здрави и по-гиздави се ползуватъ съ голѣми симпатии отъ страна на момитѣ. Родопското момиче по-лесно се влюбва въ овчарь и съ драгость се съгласява да се омжжи за него. Даже нѣщо повече отъ това. Ако нѣкое момиче се *глави* (загоди) за зидаринъ, терзия или другъ занаятчия и слѣдъ това нѣкой овчарь го поиска, то напуща годеника си и се омжжва за овчаря. Всичко това ядосва младежитѣ – не овчари и ги прави да бждатъ злобни къмъ овчаритѣ. Послѣднитѣ, като съзнаватъ своето надмощие, отнасятъ се прѣзрително къмъ другитѣ младежи съ изключение на сулинаджиитѣ. При спрѣчквания овчаритѣ и другитѣ младежи се ругаятъ съ такива думи, които сж най-подходещи и съ които противницитѣ би се подиг-

Digitized by Google

рали най-добрѣ. Младежитѣ не овчаря казватъ на овчаритѣ „*сурувици, марцини, лоптювци, чобанъ кюскюсю, утъ букъ уцепени, мешо удуну и пр.* Овчаритѣ отъ своя страна отплащѫтъ на противницитѣ си съ думитѣ: *траханари, кученжии, пупрелкажис, калени Димовци, паршиничере и пр.**) Овчаритѣ най-добрѣ се спогаждатъ съ сулинаджиитѣ (рибаритѣ). Впрочемъ това лесно се обяснява. Сулинаджиитѣ упражняватъ занаята си по край Бѣломорскитѣ брѣгове въ съсѣдство съ кашлитѣ и овчаритѣ. Двѣтѣ съсловия почти всѣки день се срѣщатъ и си услужватъ едни други. Чйостинъ овчари ставатъ сулинаджии и още по-чйостинъ сулинаджии напущатъ първия си занаятъ и ставатъ овчари и кехаи. Освѣнъ това по характеръ, умствени способности и тѣлосложение овчаритѣ и сулинаджиитѣ сѫ „*лика прилика*“. Ако еднитѣ *крадатъ овце, другитѣ крадатъ риба и соль*; ако еднитѣ се разправятъ съ разни арнаути и челеци, другитѣ се разправятъ съ гърци каикчии и рибари. При спрѣчкванията овчаритѣ съ другитѣ младежи — не овчари, сулинаджиитѣ сѫ съюзници на първитѣ и обратно. Момитѣ обичатъ сулинаджиитѣ почти еднакво съ овчаритѣ. Съ по-малко думи казано двѣтѣ съсловия, които заедно се скитатъ по Бѣломорската равнина и дишатъ Бѣломорския въздухъ, не враждуватъ помежду си; на противъ тѣ се много обичатъ.

Обноски на овчаритѣ къмъ кехаитѣ и сѣмействата имъ.

Родопскитѣ овчари вѣрно и честно слугуватъ на кехаитѣ си и ги уважаватъ. Тѣ милѣятъ за кехайовото имане и всѣкога сѫ готови съ рискъ на живота си да помогнатъ на кехаята си и овцетѣ му, когато се видятъ въ опасность. Рѣдчинъ овчарь е напакостевалъ на кехаята си. Мѫмренията и оскърбленията, които имъ прави кехаята, изслушватъ хладнокръвно и търпѣливо. Инъкъ овчаритѣ сѫ доста свободни прѣдъ кехаята. Тѣ прѣдъ него се смѣятъ, шегуватъ се, нагрубяватъ се и се прѣпиратъ за всѣкакви работи. Даже тѣ чйостинъ мъмрятъ и кехаята си за нѣкои негови не добри разпорѣждания относително управле-

*) Враждата отъ младитѣ се е пренесла и у старитѣ. Едно врѣме по селата населението се дѣлѣше на двѣ партии: овчарска (чорбаджийска) и *факирска* (сиромашка). Овчарската партия винаги надвиваше факирската. За каквато и да било селско-стопанска работа изслушваха се и двѣтѣ партии, но овчаритѣ налагаха на всички своето мнѣние и тѣхната дума се слушаше. Само черковно-училищнитѣ работи се разправяха отъ другитѣ съсловия. Освѣнъ това овчаритѣ бѣха отстѫпили на факирската партия капанмалъка (събирането на данъцитѣ) и мухтарлъка. Овчаритѣ не искаха да се спрѣчкватъ съ по-долнитѣ забити, затова и отбѣгваха срѣщането си съ тѣхъ. Само когато високопоставени и зѫбести аги *притиснеха* нѣкое село, овчаритѣ се намѣсваха и то посрѣдствомъ своитѣ кехаи. Едно-врѣмешното дѣление населението на двѣтѣ партии отъ части се е запазило и до сега. Бившитѣ овчари, кехаи и сулинаджии (рибари) или потомцитѣ имъ при сегашнитѣ партизанства сѫ речи на една страна, а зидари, шивачи, бакали и пр. на друга. Както въ по старо врѣме така и сега най-голѣма врѣва вдигатъ за каквото и да е дюлгеритѣ, а най-малка сулинаджиитѣ.

Digitized by Google

нието на стадото. Наистина, има кехаи, които доста строго се отнасятъ къмъ овчаритѣ си, но тѣ сѫ рѣдки. Овчаритѣ не могатъ да търпятъ такъвъ кехая, прѣдъ когото трѣбва да стоятъ като войници, и скоро го напущатъ. Съ по-малко думи казано обноскитѣ между овчари и кехаи сѫ свободни, изкренни и другарски. Овчаритѣ не уважаватъ кехаицата, колкото и да е добра. Тѣ винаги я критикуватъ и даже се гаврятъ съ нея. Разбира се, това става задочно и безъ особена причина, защото много рѣдчишъ ходятъ въ кехайовата кѫща. Овчаритѣ гледатъ на кехайскитѣ дъщери, така както гледа всѣки момъкъ на богатска дъщеря. Съ кехайовитѣ синове, които помагатъ при стадото въ качеството имъ на карачерчета и малешини, овчаритѣ се отнасятъ много грубо, даже по-грубо отъ колкото съ чюждитѣ момчета. Овчаритѣ чйостишъ биятъ кехайовитѣ синове безъ да ги е срамъ или страхъ отъ бащитѣ имъ кехаи. Послѣднитѣ никога не защищаватъ синоветѣ си, когато овчаритѣ ги биятъ за грѣшки. Напротивъ кехаята похвалява овчаритѣ, а мъмре бития си синъ. *„Тѣ та ни бахтотъ за лошу. Слушай ги да та ни бахтотъ“*. Писачътъ на тѣзи редове чйостишъ е билъ свидѣтель, когато овчари биятъ кехайовски синове. Освѣнъ това той самъ въ качеството си на малешина множишъ е ялъ бой отъ бащинитѣ му овчари за не изпълнение на врѣме заповѣдитѣ на *енъ*-кехаята.

Обноски къмъ родители, братя и сестри и подпомагане.

Срѣдно-Родопскитѣ овчари природно сѫ кротки и добродушни, но понеже живѣятъ по планинитѣ и полетата, тѣ не сѫ *додѣлани* и до нѣгдѣ сѫ груби въ обноскитѣ си. Тѣ сѫ вѣжливи и всѣкога внимаватъ да ги не оскърбятъ и *разплачатъ*. Съ братията си тѣ чйостишъ се скарватъ и даже до тамъ *изписочватъ крамолата*, щото човѣкъ би помислилъ, че тѣ никога нѣма да се спогодятъ. Но въ сѫщность скарването и сърдията имъ трае нѣколко часа или най-много 2—3 дни. Слѣдъ изминуването на толкова врѣме братията забравятъ скарването и пакъ сѫ сгодни. Овчаритѣ не сѫ *карезчии* (отмъстители) и всѣкога сѫ готови да се помирятъ съ неприятеля си. Къмъ бащитѣ си се отнасятъ доста хладно и толкова ги не почитатъ, но явно прѣдъ хората синъ и баща рѣдчишъ се скарватъ.

Въ Срѣднитѣ Родопи всичко, каквото синоветѣ спечелятъ до 18 годишната си възрасть, се прибира отъ бащитѣ имъ и се употрѣбя за общи домашни нужди, но отъ 18-та година нагорѣ тѣ иматъ право самостоятелно да работятъ и печелятъ и да задържатъ за себе си спечеленото. Обаче има бащи, които и на непълновъзрастнитѣ си синове *не адотъ макота*, т. е. не имъ зематъ нищо отъ спечеленото, а си го оставятъ тѣмъ. Такива бащи се ползуватъ съ голѣма почеть и любовь както отъ страна на синоветѣ си така и отъ другитѣ имъ роднини. Особено

Digitized by Google

пъкъ овчаритѣ сѫ много благодарни на бащитѣ си, защото не сѫ ги *яли отъ малки.* Овчарь, който *не е угложданъ* отъ баща си, не оставя послѣдниятъ въ оскѫдность на стари години и не мъмре за нищо. Но ако овчарьтъ достатъчно е *угложданъ,* постоянно *марморнса* и *множишъ* се оплаква отъ баща си, *че гу е изелъ.* При всичко това овчарьтъ пакъ не оставя бащиния си домъ *да тйогли,* толкова повече че не само бащата въ него, а има майка, братя и сестри. Когато бащата се *узори* за нѣщо, тича при заможния си синъ за помощь. Послѣдниятъ изпърво *мармониса* и не рачи да даде, каквото иска баща му; но като помисли за майка си, сестритѣ си и малкитѣ си братчета, *свие му са сарцену* и пакъ стане щедъръ. И дѣйствително, огложданитѣ синове даватъ мило и драго, но не вече на баща си, а за майка си, сестритѣ си и братчетата си. Възрастниятъ братъ е готовъ за послѣднитѣ да жертвува всичко, каквото е спечелилъ, а затова е достатъчно една майчина сълза или единъ сестринъ нажаленъ погледъ. Когато овчарьтъ помага на домашнитѣ си, той се не влияе само отъ едни мили сърдечни чювства къмъ майка и братя, но се направлява и отъ други подбуждения, именно отъ честолюбие и гордость. За него е низость домашнитѣ му да се намиратъ въ оскѫдность и да ходятъ *парталиви.* Защо се той труди и кому ще продава кабадайлъкъ, ако сестра му не е добрѣ нагиздена на хорото и ако майка му ходи безъ *пашуце*!

Овчарьтъ внася въ общия домъ вълна, масло, сирене и други овчи произведения, безъ да доглѣдва кѫдѣ и какъ се харчатъ. Ако има сестри за женене, купува имъ *прелу и престика* за *даруве и руба,* зарѫчва на кехаята да дава на баща му по нѣкой грошъ, когато има нужда; труди се да се натъкмятъ по-малкитѣ му братя нѣгдѣ на работа, грижи се за женената си сестра и дѣцата ѝ, ако мѫжътъ ѝ е бѣденъ или се е поминалъ и пр. Съ по-малко думи казано овчарьтъ подпомага съ каквото може бащиния си домъ, като сѫщеврѣменно прѣсмѣта да остане и за него достатъчна часть отъ спечеленото, та единъ день и той да с б е р е д о м ъ и заживѣе както всички домовници. Въ замѣна на щедритѣ помощи, съ които овчарьтъ поддържа бащиния си домъ, признателнитѣ майка и сестри съ драгость приготовляватъ всичко, каквото могатъ за у г и з д ю в а н е т о на щедрия си синъ и братъ. Срѣдно-Родопскитѣ моми много се гордѣятъ, ако иматъ братя г и з д а в и о в ч а р и, но послѣднитѣ още повече се гордѣятъ, ако иматъ к а м а т н и пѣснопойни сестри. Л е ф т е р ъ (неженень) овчарь, ако нѣма лефтера сестра, б р а т о в ч е д к а, или с е с т р и н а д ъ щ е р я, съ които да ходи на хоро и попрелки, е недоволенъ отъ л е ф т е р с к и т ѣ с и г о д и н и.

Пролѣть овчаритѣ, като се връщатъ отъ Енедженското поле, купуватъ разни армагани, които раздаватъ на родители, братя и други роднини, но най-много с л а г а т ъ сестритѣ си,

Digitized by Google

годеницитѣ си и другитѣ роднински моми. Тѣмъ куповатъ най-хубави и най-скѫпи нѣща. Даже безнадежно болнитѣ овчари не забравятъ да порѫчатъ на кехаитѣ си да купятъ и занесатъ армаганъ и отъ тѣхъ на милитѣ имъ дѣца.

Слѣдующата пѣсень, която се пѣе при завръщането на овчаритѣ отъ полето, ни открива най-възвишенитѣ сърдечни и душевни чувствования на Срѣдно-Родопския овчарь.

Митю са болан разбулел
На дахан[6]) на Дери дере,
В Деридерскине ловади,
Пуд нее чйорни черници.
Колчиш ми Митю охнеше,
Черницем листе капеше
На белу лице Митюву.
Деридерскине девойки
Зелену сену сушеха,
Чйорни черници береха
И Митю му си думаха:
— Щу ти е, Митю, та лижиш
Пуд сее чйорни черници?
—Ох' Деридерски девойки,
Мен ми е лошу паднялу,
Кайну[7]) ни ми е падалу:
Митю ще да си загине
В Деридерски се ловадье
Пуд сее чйорни черници.
—Ни думай, Митю, ни думай
Такива лоши хуратѝ![8])
Как ще та Госпуд кайдиса
Такова младу зелену!
—Кайдисал ма е, девойки,
Лоша ма глава сбулева.
Иди, девойки, викайте
Моен тйошек кехее".
Ага девойки викнаха,
Негувен тйошек кехее,
Митю си му думаше:
—Кехейо мое, доржеву[9]),
Митю ще тув да загине
В Деридерскисе ловадье
Пуд сее чйорни черници.
Тува ми кощa градите,
Нах четри страни пенжюре:
Адинан пенжюр да глйода
Нах моя стара майчица;
Друген пенжюр да глйода
Над дахан на планинона;
Третен пенжюр да глйода
Нах равну поле широку;
Четвортен пенжюр да глйода
Нах мои дребни шилета.
Ага нах дахан торните,
Ага увни прудавате
И мои увни продайте.
Ага армаган сбирате,
Ут мен армаган сберите
На майка ми да купите
Манахи[10]) чйорни папуце.
С манахи чйорни робуве,
Да носи да ги ни здира.
Сестри ми зунка[11]) шерена,
С манахи чйорни чепразе,
Да носи да хи ни здира.
Родуму дребну порстене
С манахи чйорни камене,
Да носет да са ни трушот.
Главеници да купите
Скечюска тйонка подбулка[12])
С чйорна куприна вѐзена,
Да носи да са ни здира.
И здраве си хи носите,
Да си са глави и жени,
Митю ще тува да сиди
В Деридерски се ловади,
Пуд сее чйорни черници.
Пролете да си испрàта
Негуви вакли овнуве,
Негуви дребни шилета,
Пòдзиме да си хи чека
Пуд сее чйорни черници".
Ага кехее си вдигна
Митюви вакли овнуве,
Мютюви дребни шилета
Нах дахан нах планинона,
Чи си ми Митю загина,
Загина Митю устана
В Деридерскине ловади

Digitized by Google

Пуд нее чйорни черници.
Митюви верни кучета
Окулу негу ходеха
И желну си жеукаха,[13])
Жеукаха и виеха.

(Слѣдва).

Слушана въ Чепеларе.

Петко Кирняковъ — Родопски войвода (1844—1900).

Животописни материали.

(Продължение отъ кн. I).

Българското население, тласнато и поставено въ особени географско-етнични и поминъчни условия, както въ Бѣломорскитѣ крайбрѣжия тукъ, тъй и въ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, между другитѣ си характерни чърти е извѣстно и по своята неустрашимость и стоическо хладнокръвие и къмъ всички зли прѣмеждия, каквито би се случили човѣку прѣзъ живота. То се отличава при това и съ една чудесна издържливость и не взискателность въ своитѣ нужди. Естествено е, че тѣзи негови типични чърти въ характерътъ му сѫ плодъ на тия именно особени географски и трудни за него поминъчни условия, които съ поколѣния сѫ го калили и калятъ въ такава издържливость, устойчивость въ живота и неустрашимость. ([1])

[1]) Дѣтето още отъ най-раннитѣ си години се излага на тия трудности въ живота и постепенно свиква и се калява въ тѣхъ. Ако бащата е занаятчия — дюлгеринъ, бакърджия, калайджия и др. — той завежда сина си още отъ 5 годишната му възрасть съ него по чужбина, дѣто то се научва на всички мѫчнотии, на които е изложенъ и баща му. Ако е земледѣлецъ или овчарь, тоже дѣтето се привиква къмъ работитѣ на родителитѣ си, или послѣднитѣ ако иматъ три четире и повече синове, даватъ ги съ чужди хора на рани занаяти. Ето защо, отивате въ нѣкое помашко или турско село, срѣщате малко българче, което упорито носи тежката копаня съ калъ на гърбътъ си прѣзъ дневната работа на баща си или майстора си, а нощѣ съ коньтъ или мулето на къра да го пасе и варди. Ако баща му или господарьтъ му е калайджия или бакърджия, малкото *чираче* помага въ всичко, ходи вечерь и сутринь изъ кѫщитѣ да събира храна за себе си и баща си или майстора си и самó е изложено на безброй прѣмеждия, привиква да се пази отъ кучета, отъ дивячъ, отъ лоши хора и др. т. Прѣзъ което Родопско село и колибакъ и да минете лѣтѣ, вие ще видите малки българчета или момачета да каратъ сами натоварени коне съ дърва или храни, грижатъ се за тѣхъ и ги управляватъ, или пъкъ закарали малко стадо овце, кози, говеда изъ дивнитѣ усои и скали, пасатъ ги, събиратъ ги и ги пазятъ сами отъ всичко, колкото тѣхнитѣ природно по възрастьта имъ сили допущатъ това. Не рѣдкость е и 10—12—15 годишни момичета самú да вършатъ такива кърски, тежки и не природни тѣмъ работи на своитѣ родители.

До колко и женскиятъ полъ е свикналъ и приученъ на такива тежки работи и до колко и той не пада по-долѣ, ако не и повече, по издържливостьта си отъ мѫжкия въ Родопитѣ, може да се види отъ това: жени, на които мѫжетѣ сѫ по чужбина, сами впрѣгатъ воловетѣ и изораватъ нивитѣ си, каратъ съ добитъцитѣ си всичко, що е потрѣбно за въ кѫщи и мн. др. Тукъ има професионални кираджийки жени 40, 50 и 60 годишни, които редовно ходятъ въ приполскитѣ градове съ дни пѫть и каратъ кирии и храни съ добитъцитѣ си.

Digitized by Google

При такива условия въ живота и такава среда и Петко Кирияковъ е прѣкаралъ своитѣ най-ранни години. Бащата му е билъ бѣденъ и простъ човѣкъ и поради това той държалъ сина си до 15 годишната му възрасть при себе си да му помага въ полскитѣ и домашнитѣ работи и чакъ тогава Петко се сѣтилъ, че му е потрѣбно да знае нѣщо, колкото за себе си, както казватъ тждѣва, и да чете и пише. Безъ да слуша баща си, Петко около двѣ години посѣщавалъ селския метохъ, дѣто по тогавашнитѣ училищно-келийни наредби можалъ да се научи да разпознава гръцкото четмо и да пише съ гръцки букви български думи, както е било обикновено тогава. У Петка имало замисъль да се учи понататъкъ, та молѣлъ баща си да го прати въ нѣкой отъ ближнитѣ градове: Гюмюрджине, Фере или Димотика, дѣто естествено имало много по-добри учители, за да научи нѣщо по-вечо, ала тъкмо въ това врѣме неочаквано прѣмеждие въ родителския му домъ го отклонило еднъжъ за всѣкога отъ това му намѣрение.

Петко ималъ братъ по-голѣмъ по име Матю. По онова врѣме е бродѣлъ изъ цѣлото ширине на Източнитѣ и Срѣднитѣ Родопи, отъ Хасковско до устието на Марица, другъ чутовенъ юнакъ, твърдѣ много прославенъ по своето юначество, именно Ангелъ войвода. Петковиятъ братъ е ималъ нѣкждѣ срѣщи съ Ангела, знаелъ много епизоди отъ неговия героизъмъ и всичко това прѣдавалъ и на Петка. Това сж били първитѣ сѣмена, хвърлени на добра почва за бждещия Родопски войвода, чиято отзивчива душа и буенъ темпераментъ тъкмо схождали за такъвъ свободенъ горски животъ за свободата на родината си. Явява се и една случка, която бързо рѣшила, каква ще бжде сждбата на младия Петка. Бащата на Петка билъ наклеветенъ прѣдъ турскитѣ власти отъ негови зложелатели, разкарванъ изъ Гюмюрджине и Фере по затворитѣ и разсипанъ материялно. По това врѣме и турци — разбойници по подклада пакъ отъ сжщитѣ неприятели на Петковитѣ родители убили и брата му Матя. Всичко това тъй се стекло на веднъжъ и злѣ повлияло на Петка, че той, въпрѣки младата си още юношеска възрасть, се рѣшилъ да земе пушката, да улови гората и дири отмъщение. ([1]) За Петковото първо напу-

[1]) Покойниятъ Петко ми казваше, че много силно повлияли на въображението му епизодитѣ изъ героичнитѣ дѣла на Ангелъ войвода и ималъ силно желание да го види, обаче това не му се удало, защото Ангелъ войвода наскоро билъ убитъ. При все това Петко сполучилъ отсетнѣ да се срѣщне съ единъ отъ Ангеловитѣ другари, нѣкой си Иванъ, родомъ отъ Одринъ. За Ангеловата смърть ето що знаеше покойниятъ Петко: „Ангелъ войвода е билъ юнакъ и уменъ човѣкъ. Той е убитъ по погрѣшка отъ собственъ неговъ другарь на день Архангеловдень, 8 Ноемврий, 1860 г., между селата Челтикъ и Факирма, Кешанска каза, подъ политѣ на планината Куру-даа. Него день Ангелъ войвода по случай имения си день пирувалъ съ дружината си токуречи прѣдъ очитѣ на една силна турска потера подъ началството на чаушъ Османъ-ага, специално пратенъ да прѣслѣдва Ангела. Ангелъ билъ прибралъ въ дружината си единъ новъ другарь, нѣкой си Георги Влахътъ, гръкъ, кой-

Digitized by Google

щане бащиния си домъ съ такава цѣль покойниятъ Константиновъ въ споменатата си книжка на стр. 18 ето що казва, което и самъ покойниятъ Петко потвърди лично въ врѣме на нашия разговоръ:

„Настанала зимата, казва Константиновъ, въ 1861 год., Петко бодро ходи изъ селото и скришно убѣждава момчетата да се присъединятъ къмъ него и да приематъ неговата мисъль. Той се ползуваше отъ тогавашнитѣ обстоятелства, които бѣха догорили борната на много хора. Разбойничествата по Гюмюрджинско, Димотишко и Ференско бѣха докарали до отчаяние немалцина овчари, които търсѣха случай за отмъщение. Такива момчета на драго сърдце приемаха Петковитѣ прѣдложения да излѣзатъ по горитѣ и да увѣрятъ турцитѣ, че не само тѣ могатъ да носятъ оржжие, че не само тѣ могатъ да угнетяватъ, че не само тѣ могатъ майки да разплаковатъ.

Прѣзъ пролѣтьта Петко събралъ отъ неговото и отъ околнитѣ села една малка дружина и на 7 Май (1861 г.) тѣ излѣз-

---

то не билъ още *получилъ боево кръщение*. Като наближила потерата, която Ангелъ спокойно чакалъ, войводата викналъ на момчетата си да бждатъ готови при първия неговъ знакъ, а на Георгя Влахътъ казалъ: „азъ те слушамъ, че си юнакъ, ала не съмъ виждалъ твоето юначество. Хайде, дръжъ се, земи пушката и върви подирѣ ми". Въ това врѣме Ангелъ войвода въ едната си ржка съ бъклицата съ вино, а въ другата съ голъ ножъ, тръгналъ къмъ потерата и извиква грьмовито да свалятъ оржжието си, че до единъ сж избити. Потерата тъй ненадѣйно посрѣщната и като видѣла, че е попаднала въ засада, едни отъ заптиитѣ хвърлили оржжието си, готови да се прѣдадатъ, а други зели равни страни да бѣгатъ. Ангелъ се спусналъ да търси чаушътъ, който се билъ скрилъ въ едни трьне, като билъ захвърлилъ пушката си. Войводата му извиква да излѣзе, но чаушътъ не излазялъ, като се молѣлъ за милость. Тогава Ангелъ почналъ да сѣче съ ножьтъ си трьнетѣ, за да извади уплашения чаушъ, а гъркътъ (споменатия новъ Ангеловъ другарь) стоялъ съ зарѣзана пушка цѣлъ треперещъ отъ страхъ. Подъ влиянието на страхътъ гъркътъ изтървалъ пушката, послѣдната грьмнала и за нещастие улучва самия войвода, който падналъ минутно. Заптиитѣ, като видѣли това, окуражили се, грабнали пушкитѣ, събрали се и другитѣ, убили гъркътъ и още други двѣ момчета, Стайко и Стефанъ именувани, а останалитѣ се разбѣгали. Османъ-ага, комуто щастието тъй случайно се усмихнало, отрѣзалъ главата на Ангелъ войвода и я занесълъ въ г. Кешанъ, дѣто хора, които познавали Ангела, удостовѣрили по единъ изваденъ кжтенъ зжбъ и други бѣлѣзи, че наистина тая глава е на прочутия славенъ юнакъ". Чаушинътъ Османъ-ага за тая ужъ негова сполука е билъ награденъ отъ турското правителство направо съ чинъ бинбашия и отпослѣ назначенъ да прѣслѣдва и Петка, ала послѣдниятъ по другъ начинъ, колкото оригиналенъ, толкова и кавалерски се разправилъ съ него, което читательтъ ще срѣщне въ нашитѣ бѣлѣжки по реда си. Въ книжката „Изъ турско врѣме. Ангелъ войвода отъ Хасковско", издадена отъ г-нъ Грозю Ганевъ въ с. Куру-чешме, 1893 г., се казва, че Ангелъ войвода на стари години се отказалъ отъ войводството си, простилъ се съ дружината си и отишълъ въ Хилендарския мънастиръ въ Света гора, дѣто прѣкаралъ останалитѣ дни отъ живота си. Кое е вѣрно, да ли съобщението на покойния Петко войвода за смъртьта на Ангела, или това, що г. Грозевъ казва, за сега не може да се опрѣдѣли съ положителность. Обаче ний сме наклонни да приемемъ първото, т. е. че Ангелъ войвода е убитъ, защото г. Грозевъ съ никакви по-нататъшни данни не потвърдява неговото заключение, че Ангелъ е отишълъ въ Св. Гора. Другъ пжть ще имаме случай да разгледаме тоя въпросъ.

Digitized by Google

ли въоржжени въ гората. Прѣди да излѣзатъ, тѣ се прикълнали въ името на Бога, че ще бждатъ вѣрни другари, че ще живѣятъ като братя, и че нѣма да се прѣдаватъ едни други въ случай, че нѣкой би изпадналъ въ турски ржце. Това тѣхно излизане по гората имало за цѣль, първо, да живѣятъ независимо, а по-край тѣхъ и християнскитѣ села да иматъ спокойствие и защита, и второ, да покажатъ на турцитѣ, че у християнитѣ не е още изчезнала слѣдата отъ старата и завѣтна българска свобода, както сж мислили тѣ."

Между роднинитѣ и съселянитѣ никой не подозиралъ въ младия Петка бждещия славенъ войвода, па и никой не вѣрвалъ, че може да излѣзе нѣщо отъ едно толкова младо момче. Обаче населението е схващало значението на такива борци, отъ сърдце се радвало и всѣкакъ ги улеснявало и криело въ дадени моменти отъ турскитѣ власти. Ангелъ войвода е билъ познатъ по героичнитѣ си дѣла съ турцитѣ и на малкитѣ дѣца, нишката отъ необходимостьта и надеждитѣ отъ подобни борци въ населението не се прѣкъсвала, защото като че и самото провидение е улеснявало тая борба съ силния турски режимъ, та всѣкога съ изгубването на единъ борецъ, явявалъ се на мѣстото му другъ и продължавалъ пжтьтъ по-нататъкъ. Единъ два повнушителни подвига на новия войвода сж били достатъчни да спечели симпатиитѣ и подрължката на населението.

Петко съ своята малка дружина инстинктивно схващалъ какъ трѣбва да постжпи най-напрѣдъ, какво му е било нуждно да побърза, още повече, че и пжтьтъ, по който се рѣшилъ да тръгне, е билъ утжпканъ: миналото и дѣлата на прѣдшественицитѣ му учители сж му показвали това.

Планинскитѣ овчари най напрѣдъ посрѣщнали съ съчювствие Петка. Турската държава е извѣстна съ своя гнилъ и несъстоятеленъ строй; разбойничествата въ нея почти всѣкога се култивиратъ и поддържатъ, дѣ отъ по-висшето, дѣ отъ дребното развалено чиновничество. Лѣтѣ овчаритѣ най-много страдатъ отъ тѣзи разбойнически хайки, срѣщу които открито не могатъ да противостоятъ. Ето защо появяването и на християнски шайки сж въ противовѣсъ на турскитѣ и у послѣднитѣ тогава силата значително ослабва. Турското правителство, както всѣкждѣ, тъй и въ тѣзи мѣста е поддържало специялни потери, тъй нарičанитѣ Кърь-сердари, Къра-агасж, на които работата е състояла да прѣслѣдватъ разбойницитѣ. Тѣзи Къра-агасж обаче често пжти сж били сами защитници на турскитѣ бабаити разбойници, които дѣлѣли плѣчката си съ тѣхъ, още повече, че тѣзи плѣчки сеземали отъ г я у р и т ѣ. По тоя начинъ Къраларъ сж били другъ типъ, явенъ и подъ охраната на властьта, бичъ, много по-зълъ надъ поробеното християнско население Тѣ сновѣли изъ българскитѣ села, вмѣсто изъ горитѣ, хранѣли се на гърбътъ на населението, грабѣли го и го тероризирали по единъ безчовѣченъ начинъ, както това само въ

Digitized by Google

Турция може да бжде. И Петко е ималъ за цѣль най-напрѣдъ съ тѣзи мжчители на рода си да се справи.

Още прѣзъ сжщото лѣто 1861 год. на 16 Юлий при селото Бакши-бей Петко съ малката си дружина налѣтѣлъ на единъ Кърa-агасж, разпръсналъ потерата му заптии, като убилъ двама и наранилъ нѣколцина. Това е било първия сигналъ Петковъ за появяването нови борци и първото негово боево кръщение въ прѣдстоещитѣ му борби. На 5 Августъ с. г. при селото Кара-кая, Ференска кааза, и на 26 сжщия мѣсецъ при с. Карабунаръ, Димотишка кааза, Петко тоже ималъ сполучливи схватки съ турски Кърa-агаларж. Първитѣ сполуки въздигнали Петка въ очитѣ на населението и внесли загрижване въ властьта, която почнала съ строги мѣрки и силни потери да прѣслѣдва новия войвода. Нѣкои отъ правителственитѣ кржгове дори зели да мислятъ, да ли тая нова дружина не е работа на нѣкоя външна държава, обаче официялно властьта гледала и ги прѣслѣдвала като разбойници.

Името на младия войвода се разнесло далече по всички български и турски села въ цѣлитѣ Източни Родопи и Бѣломорската равнина, а геройството, ловкостьта и добрата тактика на Петка му спечелили много приятели и подръжници, защото той не проявилъ никждѣ грабителска цѣль, а се борилъ съ властьта и прѣслѣдвалъ тѣзи бееве, които съ безчовѣчностьта и грабежитѣ си надъ населението станали истински мжчители. Самото турско население, бѣдната и работна класа, обикнала Петка и почнали да гледатъ въ него единъ свой защитникъ прѣдъ своеволията на беевeтѣ имъ.

Прѣзъ зимата Петко намѣрилъ добро гостоприемство въ Гюмюрджинскитѣ и Ференски села, дѣто на всѣкждѣ билъ посрѣщанъ и гощаванъ като герой и тѣхенъ защитникъ. Властьта знаела, че Петко се крие помежду населението, ала дѣ, това тя съ нищо не можела да научи. Разпръснали се по всички села заптии и потераджии да търсятъ Петка, нѣкждѣ залавяли извѣстни българи и ги поставяли подъ изслѣдвания, други арастували, заплашвали и дори биели, ала нищо не помагало. Други пъкъ турци сами желаели да иматъ Петка за приятель, па извѣстни влиятелни отъ тѣхъ се мжчели и да покровителствуватъ невинно прѣслѣдванитѣ българи, като съобщавали на Петка всичкитѣ намѣрения на властьта и съ това улеснявали неговото безопасно дочакване пролѣтьта. Съ една дума Петко си приготвилъ добра почва за дѣйствие.

Прѣзъ първото лѣто на Петковото властвуване изъ горитѣ дружината му състояла само отъ 6 отбрани момчета, Петкови другари, отъ селата съсѣдни на Дуванъ-хисаръ. Въ тѣхъ е билъ и Петко Радювъ отъ с. Каладжидере, който билъ юнакъ човѣкъ и за чиято храбрость самъ покойниятъ Петко войвода съ възхищение и уважение приказваше. Обаче Петко Кирияковъ го е надминавалъ по ловкостьта си, присжтствие духа и инте-

Digitized by Google

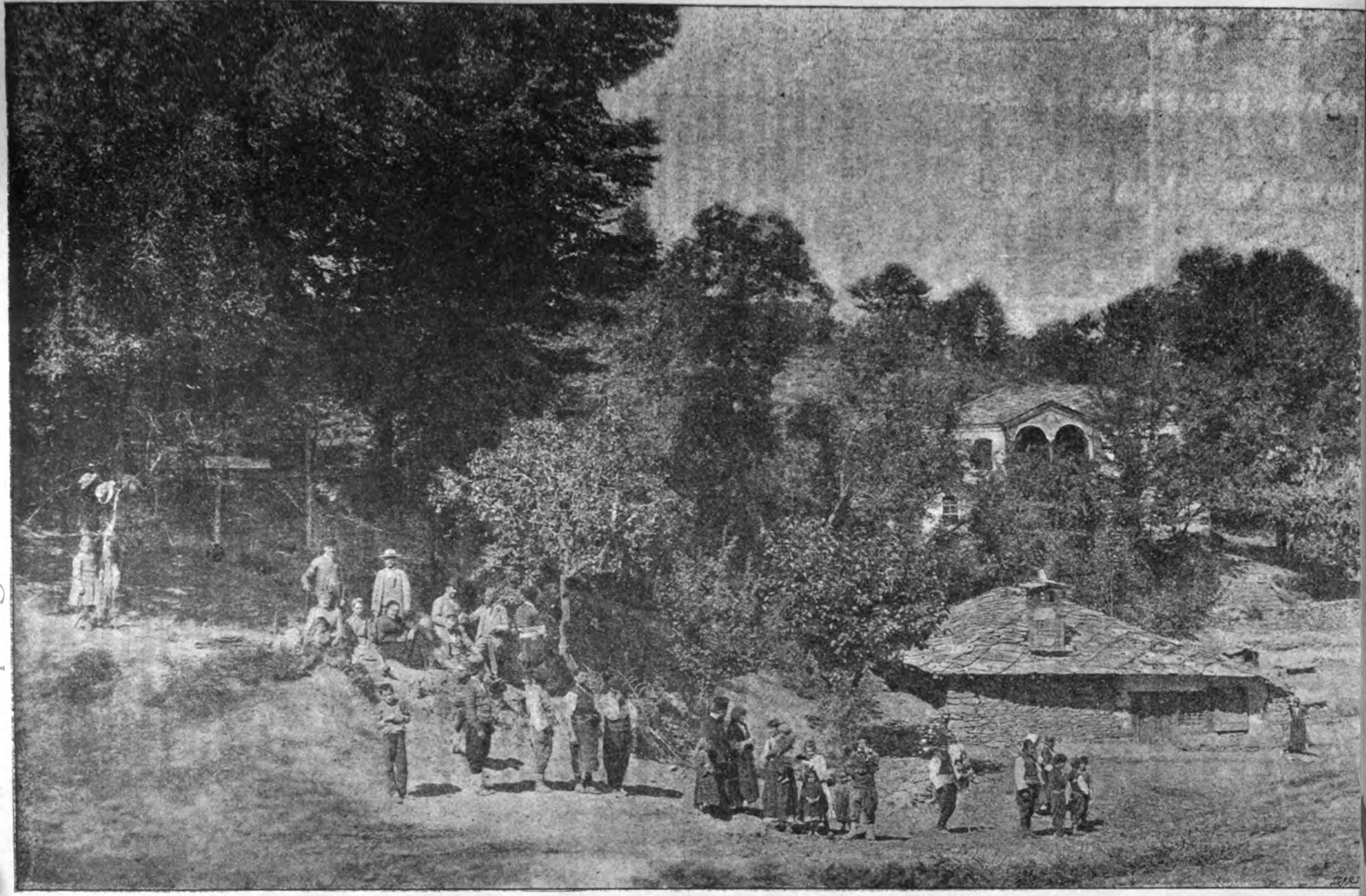

лектуално несравнено е стоялъ по-горѣ отъ всички, поради което той имъ е билъ и като баща, и като войвода, комуто напълно се покорявали.

И прѣзъ лѣтото 1862 год. Петко съ сполука прѣкаралъ въ горитѣ. Прѣзъ него лѣто той е ималъ четире схватки съ по силни потери и въ всички е билъ побѣдитель: на 4 Юний, при селу Ханджасъ и на 16 сѫщия при с. Доралѫ-кьой, Ференска кааза, а на 9 Августъ и 5 Септемврий при селото Исьоренъ и планината Чобанъ-дахъ, Дедеагачка кааза.

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Помощь за раненитѣ руски войници въ Далечния истокъ.

Събитията, които прѣживѣва великия руски народъ отъ една година насамъ, дълбоко трогватъ сърдцето на всѣки българинъ въ всички кѫтове на цѣлокупното българско отечество. Тая грандиозна и безпримѣрна въ историята война, каквато само една могуществена руска империя може да води и издържи, като че ли послужи още еднъжъ да изтъкне на лице оная братска задушевность и плѣменни врѫзки, които неразривно свързватъ два братски народа: руси и българи. Отъ една година насамъ всички въ освободената съ руска кръвь България сме зрители, какъ и послѣдната българска колиба, наистина, съ скромна и слаба, но отъ дъното на сърдцето си, лепта бърза да изрази своитѣ братски състрадания и врѫзки, каквито никаква сила въ свѣта не е въ състояние да разторгне и обезличи.

И това е колкото естествено, толкова и утѣшително и знаменателно за всички.

На 26 Февруарий, т. г., по инициативата на българската интелигенция въ града Станимака се даде една музикално-танцовална вечеринка въ военния клубъ за въ полза на раненитѣ руски войници. Въ вечеринката зема участие и музиката на 9 полкъ отъ Пловдивъ. Общиятъ приходъ възлѣзе на почетната сума 848 лева, отъ които 700 лева се пратиха въ Дамския комитетъ въ София, а съ останалата сума се покриха разноскитѣ.

С.

По възобновяването и запазването старата Асѣнова черквица при гр. Станимака.

Съ заповѣдь *Nr.* 526 отъ 9 Мартъ, т. г., г-нъ Министъра на Н. Просвѣщение е назначилъ комисия, състояща се отъ г. В. Добруски, директоръ на народния музей, г. Ив. Мърквичка, директоръ на рисувалното училище, и архитекта г. Козаровъ, на които е възложено да се произнесатъ, какви мѣрки трѣбва да се зематъ за запазване и възобновяване Асѣновата черквица при крѣпостьта въ гр. Станимака.

За реставрирането и спазването тая рѣдка у насъ въ тоя край старина отъ нѣколко години насамъ доста е споменвано и въ печата. Прѣди петь години офицеритѣ отъ квартирующиятъ тогава въ Станимака, сега въ Пловдивъ, 21 полкъ се били заели съ тая цѣль и както слушаме, имали и една почетна сума на разположение, събрана отъ доброволни пожертвувания. Прѣзъ 1903 г. и Българската Гражданска Дружба подигна тоя въпросъ и понеже полкътъ се намира въ Пловдивъ, помоли г-да офицеритѣ да отстѫпятъ своята инициатива и събраната сума, за да довърши прѣдначинанието Дружбата. Кой знае

Digitized by Google

защо, г-да офицеритѣ не се съгласиха, като казаха, че дѣлото е прѣдприето отъ тѣхъ и тѣ желаятъ да го довършатъ. Обаче и до днесъ нищо не се направи, като се остави хубавото инъкъ дѣло, та миналогодишнитѣ землетресения повредиха сводоветѣ на черквицата, оставена толкова врѣме въ забвение.

Сега работата съ Асѣновата крѣпость влиза въ надеждни ржце, и ний сърадваме г. Министра на Н. Просвѣщение за похвалната му инициатива и намѣрение въ случая, като се надѣваме, че споменатата комисия ще обърне внимание за запазване подъ окрилата на държавата и на други старинни постройки въ града и околнитѣ монастири, каквито що сж черквицата св. Иоанъ Прѣдтеча въ Станимака и гробницата при Бачковския мънастиръ.

С.

Птицевъдството въ Родопитѣ.

Отглеждането домашни птици и съ търговска цѣль въ Родопитѣ е познато много по-отрано, отколкото това стопанство доби извѣстна важность у насъ въ България. Източнитѣ Родопи, собствено Ортакьойско, Кърджалийско и Султанерско, още отъ начало на освобождението сж почнали да правятъ износъ на кокошки и яйца не само въ Цариградъ, но и въ други западни държави. Въ Кърджали една турска търговска кжща още отъ 1884 година експедира по нѣколко хиляди кокошки въ Марсилия. Въ това отношение кърджалиитѣ турци се отличаватъ отъ другитѣ си сънародници по своя спекулативенъ и похватенъ търговски духъ.

При все това търговията съ яйца и до днесь още не е позната въ по-голѣмата вжтрѣшность изъ Родопитѣ и то единствено по линсата на специални търговски кжщи за износъ въ градоветѣ Скеча, Гюмюрджине и Сѣресъ, дѣто тютюневата търговия е обгърнала всичко. На пазаритѣ въ Ахж-челебийско, Скечанско и Дарждерско най-висока цѣна яйцата иматъ прѣзъ пролѣтьта, прѣди и за Великдень. И тая цѣна не надминава 3 лева $^0/_0$-тѣ, а въ друго врѣме прѣзъ годината обикновено е $1\frac{1}{2}$—2 лева, а въ селата още по-ниска.

Въ Източнитѣ Родопи отглеждатъ много домашни птици, прѣимуществено кокошки, и то не толкова за яйчева търговия, колкото за месото имъ. Подади това тамъ сж разпространени и нѣкои добри породи кокошки, отъ които нѣкои сж добили типътъ на мѣстна отъ кръстосване порода. Кърджалийскитѣ кокошки се славятъ въ цѣлата вжтрѣшность въ Родопитѣ и като добри носачки, и като порода, която лесно и бързо се огоява. При това тѣ сж чудесно издръжливи и на климатични промѣни и на болести, а при това и не взискателни на гледане и хранене.

Отсамъ границата въ нашитѣ планински въ Рупчоско, Пещерско, Пловдивско и др. села птицевъдството въ послѣднитѣ 5—6 години доби доста важно стопанско значение. Днесь мновина хора намѣриха добъръ поминъкъ въ търговията съ яйца, и кокошката въ очитѣ на Родопчанката почна да се цѣни току-речи като овцата. Всѣки день ще срѣщнете и въ послѣднитѣ отдалечени колибаци пжтующи събирачи на яйца, които ги събиратъ по едно двѣ, поставятъ се въ сандъци и се каратъ на коне въ Пловдивъ.

И додѣто тѣхната цѣна прѣди 10-на години въ тия Родопски села е била нищожна, единъ левъ стотѣ дори и 2 за стотинка, днесь се продаватъ 5—6 лева стотѣ. Единъ помакъ въ с. Чокуръ-кьой миналото лѣто ми казваше: „виднишъ ли, кокошкитѣ сж най-добра стока за гледане. Ни данъкъ искатъ за тѣхъ, ни овчарь. Азъ въ кжщи вече нѣмамь грижа за соль и сапунъ, откакъ жената почна да храни кокошки и продава яйца. Хемъ тюджеринътъ самъ дохожда у дома да ги купува, а не ний да го търсимъ“. И наистина, днесь нѣма да намѣрите сѣмейство безъ кокошки, дѣ двѣ, дѣ петь, а често и по десетина, а прѣди три години дори се бѣше явила инициатива и за едно по-крупно и по-рационално птицевъдство. Тъй напр. въ с. Хвойна единъ сръдченъ хвойненецъ, г. К. Златановъ, бѣше се заелъ и построилъ специаленъ курникъ съ 200—300 кокошки, обаче една сутринь той ги намира наполовината изтровени отъ злонамѣрени хора. Това го отчая и напусна хубавото си начинание, което щѣше да послужи за подражание и отъ други.

Digitized by Google

Птицевъдството, собствено отглеждането на кокошки, има голѣмо значение за бѣднитѣ планински жители, дѣто поминъчнитѣ условия сж тъй лоши, а климатичнитѣ и други сгоди най-добрѣ благоприятствоватъ за такова стопанство. При това и храненето имъ не струва по-скжпо, отколкото въ полето и градоветѣ, защото овесътъ, картофитѣ, голията и други подобни растения най-добрѣ виреятъ и въ най-високитѣ Родопски мѣста, а при това и цѣнитѣ имъ сж твърдѣ ниски. Тъй напр. овесътъ, който е една добра храна за кокошкитѣ, най-скжпо струва 10 ст. оката, а картофитѣ не повече отъ 5 ст. При това отъ картофитѣ кокошкитѣ се много и оголяватъ. Иска се само едно подтикване и подпомагане отъ страна на държавата, която до сега нищо не е помислила за поминъкътъ на тия планински поселения, които се тръсятъ и лъжатъ, ама когато да се правятъ избори.

Министерството на Търговията и Земледѣлието ще направи добрѣ, за е и негова длъжность да направи това, като открие малки птицевъдни станции въ нѣкои централни Родопски села, посрѣдствомъ които станции да се приучи населението въ по-рационалното отглеждане на кокошки и главно въ подобрението на мѣстната кокоша раса съ кръстосването отъ чужди добри породи.

С.

Некролози

† Йосифъ Щросмайеръ.

На 26 Мартъ, т. г., се е поминалъ знаменитиятъ хърватски родолюбецъ и великъ славянски благодѣтель Архиепископъ Йосифъ Щросмайеръ. Почина той въ дълбока старость, на 90 години, пълни съ безброй велики дѣла отъ благодѣяния както къмъ своя народъ, тъй и къмъ цѣлото славянство. Щросмайеръ току-що бѣше отпразднувалъ своята деветдесеть годишнина[1]) отъ рождението си, поздравенъ и почетенъ отъ цѣлия славянски свѣтъ.

Всички славяни ще посрѣщнатъ съ дълбока тжга скърбната вѣсть за смъртьта на Дяковския владика, който живѣ за „вѣра, отечество и народъ.“

Поклонъ прѣдъ прахътъ на тоя рѣдъкъ по величието на душата си славянинъ.

[1]) Вижъ кн. I, год. III, на сп. „Родопски напрѣдъкъ“.

† Атанасъ Д. Самоковецъ.

На 30 Мартъ, т. г., се е поминалъ въ Пловдивъ на 74 годишна възрасть добрѣ извѣстниятъ, както по своето твърдѣ завидно материялно състояние, тъй и по общественото си положение г. Атанасъ Д. Самоковецъ.

На насъ, Родопчанитѣ, покойниятъ е отдавна познатъ не само по своитѣ търговски сношения съ всички почти Родопски кжтове, които и лично е спохождалъ прѣзъ животътъ си, но и

Digitized by Google

като единъ отъ оная плеяда български родолюбци и дѣйци, които най-много сж спомагали за възраждане българщината и черковната борба[1]) прѣзъ онова врѣме въ българскитѣ покраини изъ тия планини. Неговото име е добрѣ познато и съ най-добри възпоминания спазено въ Ахж-челебийско, Даръдерско и Скечанско.

Въ тоя случай поднасяме нашитѣ най-изкрени съболѣзнования къмъ опечаленото му сѣмейство.

Богъ да прости и вѣчна память на покойния[2]).

С.

Годишниятъ актъ на гръцкото музикално дружество въ гр. Станимака.

На 25 Мартъ, т. г., въ салона на дѣвическото класно училище настоятелството на гръцкото музикално дружество въ града Станимака даде своя годишенъ актъ, който бѣше посѣтенъ отъ многобройна публика на чело съ най-виднитѣ сѣмейства отъ гръцкото общество въ града. Отъ отчета, който чете прѣдсѣдательтъ му г. Д-ръ Доксиади, се виждаше добрия успѣхъ на дружеството, основано прѣди двѣ години. Прѣзъ изтеклата дружествена година общиятъ приходъ е възлѣзълъ на почетната сума 4227 лева, състоящи отъ:

а) Мѣсечни вносове на членоветѣ му	л.	1403 —
б) Прѣдставления	„	1379 —
в) Отъ волни помощи	„	1312 —
г) Помощь отъ градско-общ. управление	„	133 —
Всичко	„	4227 —

Разходвано прѣзъ годината:

а) Заплата на учитель по музика и пѣние	л.	1200 —
б) Наемъ на помѣщението	„	600 —
в) Поддържане читалнята (вѣстници и списания)	„	400 —
г) Купени музикални инструменти за бѣднитѣ членове	„	300 —
д) Помощи на бѣдни ученици при гръцкитѣ училища и бѣдни гръцки сѣмейства	„	1727 —
Всичко	„	4227 —

Дружеството е броело 160 члена, отъ които 100 спомагателни, които плащатъ по 1 левъ мѣсечно, а 60-тѣ сж дѣйствителни, отъ които бѣднитѣ (31 члена) сж освободени отъ всѣкакъвъ вносъ, а другитѣ (29 члена) плащатъ по 2 лева на мѣсецъ, получаватъ уроци по музика и отъ тѣхъ е съставенъ смѣсенъ музикаленъ и мандолиненъ оркестри, които зематъ участие при прѣдставленията и вечеринкитѣ, що гръцкото общество дава прѣзъ годината за една или друга цѣль. За забѣлѣзване е, че всички учители и учителки отъ гръцкитѣ училища зематъ участие както въ дружеството, тъй и въ оркестритѣ, въ които влазятъ и ученици.

Читалнята се посѣщава всѣки день отъ по 40—50 посѣтители-четци и се получаватъ около 25 вѣстника и списания: гръцки, български и френски.

Освѣнъ тия хубави резултати гръцкото дружество се е заловило да разшири за напрѣдъ въ повече посоки своята просвѣтно-обществена дѣйность. Тъй напр. купило е мѣсто и устроява *гимнастическо игрище*, планътъ на което е приготвилъ градския инжинеръ г. Лавариди. Устроява за напрѣдъ и *трапезария* за бѣднитѣ ученици при гръцкитѣ училища. Образува и цѣ-

[1]) Вижъ кн. „Портретъ на гръцкото духовенство“ и пр. издание прѣзъ 1887 год. въ Пловдивъ.

[2]) Въ идещитѣ книжки на „Родопски напрѣдъкъ“ ще запознаемъ читателитѣ си по-вечко съ живота на г. А. Д. Самоковецъ въ отношение заслугитѣ му къмъ българскитѣ покраини въ Родопитѣ.

Digitized by Google

чески хоръ и всичко това е концетрирано въ дружеството, управлявано отъ едно 12-членно настоятелство, въ което влизатъ най-виднитѣ интелигентни гръцки сили въ града.

Като отбѣлѣзваме и сърадваме дѣйностьта и успѣхътъ на нашитѣ съграждани гърци у насъ въ България, които като равноправни български граждани могатъ тъй свободно и всестранно да работятъ за своето развитие и културно-просвѣтенъ напрѣдъкъ, намъ се свива отъ тѫга сърдцето, когато гледаме, какъ тѣхнитѣ сънародници въ Гърция и Турция сѫ обезличили своитѣ човѣшки и християнски чувства и по единъ дивъ звѣрски начинъ сѫ се нахвърлили да изтрѣбватъ нещастното и безпомощно българско население въ прѣдѣлитѣ на Турция по единъ единственъ грѣхъ, че това население прѣди всичко желае да си остане българско и запази своята националность, животъ, имотъ и честь прѣдъ единъ несносенъ турски режимъ, който еднакво тежи и терзае всички народности въ гниещата турска държава.

Да, гръцкия народъ, или по-право неговата рѫководеща и напоена съ дивъ шовинизъмъ интелигенция, не единъ пѫть е показвала прѣдъ свѣта своето израждане. Тя неможе да търпи прѣдъ себе си нищо, що не е гръцко, а особено спрямо българитѣ тя отъ вѣкове се е носила и носи по единъ далечъ не човѣшки начинъ, който запетнява името на едноврѣменнитѣ просвѣтени гърци, които много нѣщо внесоха въ общата човѣшка култура и прогресъ. Въ това отношение *варварскиятъ и безкултуренъ* български народъ въ своята толерантность далечъ е надминалъ *благородното и културно* гръцко племе, което прѣзъ врѣме на Съединението въ столицата си Атина не можа да търпи ликътъ на българския князъ въ едно кавене, съдържательтъ на което бѣ българинъ и който насмалко щѣше да заплати и съ живота си прѣдъ дивата тълпа.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ[1]).

I. Народни приказки изъ Дарѫ-дере.

Записалъ Ст. Н. Шишковъ.

1.

Борба между домашнитѣ животни и вълкътъ.

Адѝн вол уткàк урáл млогу гудѝни, 'аце^а 13) пристарѐ^{а}л, та гу испъ^{а}дили. Вóлат тъ^{а}рнъ^{а}л да въ^{а}рвѝ на пъ^{а}т' и срѐ^{а}шнъ^{а}л аднò магáре^а и тò каквòту нѝгу 14) пристарѐ^{а}лу и испъ^{а}де^{а}ну. Тѝ са спубратимѝли и кахнỳ въ^{а}рвѐ^{а}ли пò-натàтъ^{а}к, вѝде^{а}ли 'àце^а стар пе^{а}тѝл. Прибрàли и нѝгу и тъ^{а}рнали да въ^{а}рвѐ^{а}т. Пъ^{а}те^{а}ма ср'ъ^{а}шнали аднò кỳче^а, кòте^а, зàйче^а, врит' пристарѐ^{а}ли, ни за рàбута ги бѝвалу, ни за нѝщу. Стѝгнали ф аднà рѐ^{а}ка и волъ^{а}т рѐ^{а}къ^{а}л на дружѝната: „хàте^а 15) да стòрим кулѝба, зам 16) дѐ да живѐм". Врит' пристанали 17) и е^а

---

[1]) Материялитѣ по вещественната култура отложихме за идещитѣ книжки, поради закъсняване клишетата за тѣхъ.

Редакцията.

Digitized by Google

уградѝли въ^{а}рх пе́^{а}съ^{а}ка на рѐ^{а}ката. Се^{а}к схо̀дил да си ѝще^{а} 'а̀диву и вѝче^{а}ру си духу̀дал да приспа̀ва ф кули́бата.

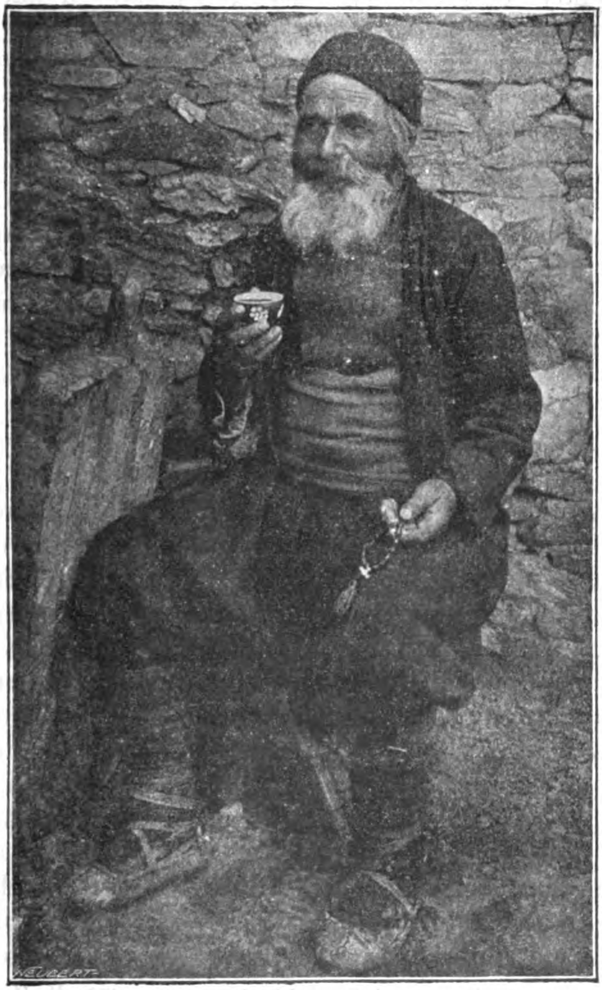

По фотографията на К. Савовъ.

Българинъ старецъ на 90 годишна възрасть отъ с. Стойки, Родопитѣ.

Адн'ъ^{а}ш ут срѐ^{а}щу кулѝбата ми[18]) са зада̀ли три въ^{а}л'ка. Пъ^{а}рве^{а}н рѐкъ^{а}л: „да ѝдим фъ^{а}ф айна̀ва[19]) кули́ба, да вѝдим щу̀ ѝма". Дру̀гие^{а}т ни приста́нъ^{а}л: „е^{а}

Digitized by Google

ни щъа, страх ма еа," а пак трйт'еан каза̀л: „щеа да йдъа да вйдеа йма ли нѐащу да си олувеа: еа хйлеа[20]) щеа пòдъа". Кугàту утишъал, вольан зил да гу бодй, магàреану зйлу да ревй, кỳчеану да гу лаеа и хàпеа, кòтеану рйпнъалу въарх нйгу и гу задрàскалу, пеатйльан запеал, а пак зайчеану убитъарчеалу пу кулйбана, катỳ чи тръаси нѐащу си. Въал'къат са зач'ỳдил ут пъарву щỳ еа нва[21]), сèт'неа гу нубйл страх, та си пубѐагнъал. Дрỳгитеа два въал'ка гу пупйтали: „от' си дòйдеа, ни мужй ли нѐащу да найдиш?" Той ми рѐкъал: „кинà да нàйдъа: га утйдах, аднó ма нарййнуваше на вйла (вольат), дрỳгу рỳкашеа да пумàгат (пеатйлъат), дрỳгу ма схàпа, дрỳгу сдрàска, пак аднò тръасеашеа въжеа да ма бѐасеат (зàйчеату). Сйлум си пубѐагнах".

(Слушана отъ К. А. прѣзъ 1891 год.

2.

Глупава жена.

Адйн чулѐак са ужѐнил на будàлеава[22]) жйна, та му билò 'àцеа бàлну. Аднъаш й ушйл капамà[23]) и еа прувòдил на буеажйеа да еа обàгри. Пу пъатеама жйната вйдеала ду адйн двàр зилѐн гỳщеар, та си рѐкла на 'умъат: „айсвà мòжеа да еа буеажйеа", и му рѐкла: „нà ми òбагри капамàса, боеажи," устàвила еа и са въарнала. Друг чулѐак пуминъал по-сйтнеа и зил капамàта. На нѐакъав дин' мъажъат й еа прувòдил да йдеа да си зймеа капамàна. Жйната утишлà ду двàръан и зйла да рỳка: „буеажй, буеажй, дай си ми капамàта!" Нимѐалу ни буеажйеа, ни капамà. Теа[24]) турàви зйла да ròви двàрат и нашлà гъарнеа пъалну с алтъанеа. Жинàта си пумйслила: „виш, буеажйеата е зил мòта[25]) капамà за нйгувата си жинà и за нйеа ми еа устàвил айсѐава[26]) парй". Теа й скрйла, утишла си нах теах и й кàзала мъажунòму си. Мъажъат й зарйкъал да ни кàзува бъареад'нѐму[27]).

Два дйнеа сйт'неа пуминъал прис дỳно[28]) къащана ми адйн гъарнеатàр. Бадалѐавата жинà излеала и гу пупйтала: „Мйжо,[29]) дà ли ми щиш врит' гъарнеатаса?" Той й рѐкъал: „цал твар гъарнеата са ни зймат, чи чулѐак тòлкува парй нйма, ам зйма аднò или двй".

„Тѐªй, ала̀ еª ща ти дам пъªлну гъªрнеª алтъªнеª“, рѐкла жината̀ и дунѝла гъªрнету, та му гу да̀ла. Гъªрнеªта̀реªн раства̀рил врит’ гъªрнеªтата и си утишъªл. Жина̀та фнѝсла гъªрнеªтата и ѝ пука̀чила на сижѝмеª пу тава̀нъªн ф къªщи. Ага̀ си душъªл мъªжъªт, теª му рѐкла: „вѝдиш ли, мъажу, с адно̀ гъªрнеª алтъªнеª щу гъªрнеªта кѹпих“. Мъажъªт ѝ са вкѝснъªл, нама̀зал еª с катран, кла̀л еª ф адѝн чува̀л и еª удна̀л[30]) ф адна̀ го̀ра. Нъªщѝсеª прис то̀рана пуминъªла ца̀рцка хавнѐª. Хавнеªта̀реªнеª раства̀рили ф тѐªмнуну хазнѐªта л’у лу̀ну ѝеª. Ут о̀гъªнеªн, дѝту накла̀ли, хазнеªта̀реªнеª са упла̀шили, уста̀вили хазнѐªта и пубѐªгнали. Жина̀та са усѐªтила, чи еª ф го̀рата, ста̀нала и утка̀рала врит’ хазнѐªта у теªх си. Мъªжеªт ѝ пак зарѝкъªл да ни казва, ала̀ слеªд нѐªкъªв дин’ хо̀жеªта зил да рѹка ут минара̀та, кутрѝту[31]) еª нашъªл ца̀рцката хазнеª, да са ка̀жеª, щеª му харѝжеªт пулувѝната. Жина̀та чу̀ла и изрѹкнъªла: „еª сам еª нашла̀“. Тума̀ва си зѝли пулувѝната, пак дрѹгата пулувѝна ѝ уста̀вили.

И теªй ко̀рсум[32]) хѝтар чулѐªк, пак будалѐªвата му жина̀ гу сто̀рила зингѝн.

Слушана отъ сѫщия.

Прѣводи отъ грѫцки изъ книгата „Притчи Соломонови“ на Дарж-дерски диалектъ.[1])

1. — Манѐ[33]) Сулумо̀нуви, Син Давѝдув, ко̀йту царо̀вашеª на Исрал’ (чифу̀теªтеª).

2. — Да са сѐªтиш мудрус и учѐниеª и да раз’-умѝш ду̀ма ’умувѝта и пра̀ву, за да дам на будалѝ хѝтрус, дѐªтеªту му ма̀лку усѐªтан’еª и разбѝран’еª.

3. — Сѐªва, кутрѝту слу̀шеª му̀дриеª, по̀-му̀дар

[1]) Горнитѣ откѫслеци случайно намѣрихъ изъ бѣлѣжкитѣ си отъ 1890 год. Доставени ми сѫ отъ единъ мой приятель-учитель, родомъ отъ г. Дарж-дере, комуто по извѣстни съображения не е удобно да споменвамъ името сега. Това сѫ прѣводи отъ грѫцки на мѣстния български говоръ изъ библейскитѣ книги, давани като уроци на ученицитѣ тамъ, прѣди да бѫде въведенъ българския езикъ въ училището имъ, т. е. нѣщо прѣди 40 — 50 год. Въ сѫщо врѣме тѣ сѫ служили и за проповѣдь въ черковата и поради това се казвало *вазове* отъ глаголътъ *вази* = проповѣдва, поучава. Като езиково градиво оти тоя вѫтрѣшенъ Родопски край, тѣ сѫ интересни, поради което ги и прѣдавамe чрѣзъ сп. „Родопски напрѣдъкъ“ на читателитѣ.

Ст. Н. Ш.

Digitized by Google

ще^{а} да ста̀не^{а}. И кутри́ту и́ма дума, ге^{а}чиндѝсуване^{а} ще^{а} да си идинди́са[34]), да са раз'уми́ манѐ и тѐ^{а}мна ду̀ма; ду̀ми му̀дри и манѐ.

4. — Пъ^{а}рвата му̀друс е^{а} страх Го́спуд'ув и вѐ^{а}ра на Бо̀га. Пъ^{а}рву сѐ^{а}тан'е^{а} на му̀друс и учѐн'е^{а}; ло̀шите^{а} л'у̀д'е^{а} са смѐ^{а}е^{а}т.

5. — Слу̀ше^{а}й, си́не^{а}, зако̀не^{а} о̀тцуви[35]) и нимо́й бѐ^{а}га ут пра̀ви про̀ше^{а}ти[36]); ве^{а}нчѝлу да̀рбину[37]) ще^{а} да прие́^{а}ме^{а} тво̀е^{а}та гла̀ва, и виру̀га зла̀тна о̀кул тво́е^{а}та шѝе^{а}.

6. — Сине^{а}, да та ни изма̀ме^{а}т ло̀шите^{а} л'уд'е^{а}, ни́ту да са на'у̀миш, аку̀ та пумо̀ле^{а}т и ти ре^{а}къ^{а}т: „е́^{а}ла сас нам, на̀ме^{а}се^{а}й са на къ^{а}рв, да скрѝиме^{а} ф зѝме^{а} чулѐ^{а}ка пра̀ве^{а}к, да гу пуврѐ^{а}дим, да гу пугъ^{а}л'ним, кату же^{а}ндѐм; има̀н'е^{а}ну нѐгуву скъ^{а}пу да зи́мими^{а} да си напъ^{а}л'ним къ^{а}щине^{а} на̀ши ке^{а}ле^{а}пѝр, пак дилѝд'би[38]) кла̀ди на сре^{а}дѐ нам, на адна ке́се^{а} да идинди́саме^{а} врит'.

7. — Сѝне^{а}, нимо̀й да въ^{а}рвѝш на пъ^{а}т' с те^{а}х; тѐ^{а}хните^{а} но̀ги на ло̀шу тъ^{а}рчѐ^{а}т и бъ^{а}рзи са да исту̀ре^{а}т[39]) къ^{а}рв.

II. Народни пѣсни.

а) Помашки изъ Чепино[1]).

Записалъ *В. Станчовъ,* учитель.

1.

Грозда мома харамия.

— Гро̀здо ле, Гро̀здо, неве́^{а}сто,
Млого ти здра̀ве от брат ти,
От брат ти, Гро̀здо, отде́ле^{а}н,

[1]) Учительтъ при Станимашкитѣ училища г. В. Станчовъ миналото лѣто въ Чепинскитѣ бани записалъ горнитѣ пѣсни отъ единъ добъръ пѣснопоецъ помакъ, А. С. Муковъ. Понеже извѣстни думи и звукови форми не личеха за Чепински, редакцията се отнесе за справка, и г. Главковъ, учитель въ Чепино, има добрината да допълни нѣкои части съ помощьта на самия Муковъ, който казалъ, че пѣснитѣ е слушалъ и научилъ отъ помаци Якурудчане. Слѣдователно, редакцията ги помѣства тукъ безъ да гарантира за правилностьта имъ въ фенетиката, да ли тя е спазена чиста по говорътъ на Якоруда, или на Чепино, и безъ да прави бѣлѣжки по тѣхъ, въ които извѣстни особици изглеждатъ за не Родопски, а Разложки.

Бѣл. Редакцията.

Digitized by Google

Ло̀ша го сре́^{а}шка срѐ^{а}шнала,
Не^{а}мо̀же к'ар да добѝе.
На̀де^{а}ни, Гро̀здо, ру̀хото[40]),
Ру̀хото, Гро̀здо, дру̀гошно,
Какво̀то на теб прилѐ^{а}га,
Опаши чифтѐ пала́ски,
За̀паши чифтѐ пищо̀ли,
За̀качи са́бе^{а} фрѐнгие^{а},
На́рами пу̀шка шѐ^{а}рена,
Мѝни си по́ле широ̀ко
Флѐ^{а}зни си ф тѐ^{а}сно дервѐне^{а},
За̀врази тѐ^{а}сни кле^{а}су̀ри,
Ще^{а} мине ца̀рцка мирѝе^{а},
С пе^{а}десе ду̀ши тата̀ре.
Гро́зда невѐ^{а}ста продума:
— Не мо̀га, бра̀тко, да хо̀де^{а},
Ма̀шко[41]) сам дѐ^{а}те тѐгне^{а}ла,
Ма̀шко сам дѐ^{а}те дѐ^{а}тина[42]).
Надѐ^{а}на Гро̀зда ру̀хото
Ру̀хото, Гро̀зда, дру̀гошно,
Опа̀са чифтѐ пала̀ски,
Запа̀са чифтѐ пищо̀ли,
Зака̀чи са̀бе^{а} френгѝе^{а},
Нара́ми пу̀шка шѐ^{а}рена.
Излѐ^{а}зла Гро́зда невѐ^{а}ста
Пре^{а}з то̀ва по̀ле широ̀ко,
Пре^{а}з тѐ^{а}зи села̀ голѐ^{а}ми.
Изле́^{а}зло ма̀лко, голе́^{а}мо
Гро́зда невѐ^{а}ста да глѐда,
Как са е^{а} Гро̀зда ша̀тала.
Влѐ^{а}зла си ф тѐ^{а}сно дервѐне^{а},
За̀връ^{а}зла тѐ^{а}сни клѐ^{а}су̀ри.
Пре^{а}стѝгна царцка мирѝе^{а},
Съ^{а}с че^{а}трѝдесе^{а} тува̀ра,
С пе^{а}десе ду̀ши тата́ре.
Гро̀здина пу̀шка пу̀кнала,
Се^{а}дмѝна ве^{а}дна̀ш ода́ри,
Се^{а}дмѝна ве^{а}дна̀ш па̀днали.
Изва̀ди Гро́зда невѐ^{а}ста
Изва́ди са̀бе́^{а} френгѝе^{а},

Digitized by Google

Иссѐ^{а}ка чѐ^{а}рни татáре,
Та отнѐ цàрцка мирѝе^{а} —
Съ^{а}с че^{а}трѝдесе^{а} тува́ра,
С пе^{а}десѐ чѐ^{а}рни татáре.
Соблéче^{а} Грòзда рỳхото,
Рỳхото Грóзда дрỳгошно.
Мáшко е^{а} де^{а}те родѝла,
Родѝла и го повѝла,
Брат ѝ Де^{а}м'áн са въ^{а}рна,
Грòзда му вѐли говòри:
— Де^{а}м'ане, брàтко Де^{а}м'àне,
Сестрина пушка глас дàде^{а},
Се^{а}дмина ве^{а}днàш одàри,
Та отнѐ цàрцка мирѝе^{а},
Се^{а}дмѝна ве^{а}днаш пàднаа.
Сѐ^{а}ке^{а}мо де^{а}л сам тỳрила,
И тòму що сам родѝла
И нѐму сам остала.

Слушана отъ помакътъ *С. А. Муковъ* въ Чепино

2.

Двама братя затворници.

Бỳка 'àбока родѝла,
На две стѐ^{а}блà две 'àбоки,
На трѐк'ото пѝле слàвей.
Пѝле слàвей гнѐ^{а}здо прáви,
Гнѐ^{а}здо прáви, хем говори:
— Ròди, Рỳке^{а},[43]) двàма бráке^{а},
Двàма брàке^{а}, два близнàка
И тѝе^{а} са забрàвени.
Сѐга стана девет' гòдин,
Дѐвет' гòдин половѝна.
Ни са на цар' нажалѝа,
Ни на л'ỳде^{а} са смилѝа.
Е^{а}дѝн от них отговòри:
— Хàйде, брàке^{а}, да плàчеме,
Да плàчеме да вѝкаме,
Да са на цар' наже^{а}лѝме^{а}
И на л'ỳде^{а} да са смилѝм.

Digitized by Google

Та пла̀кали, щу пла̀кали,
Та са на цар' нажеа̀лѝлее^а,
И на л'ӳдее^а са смилиа,
Испӳснали е^{а}дин ут нѝх,
Пак другая му тѝху вѐли:
— Ой'лее^а, бра́тее^а, мѝло бра́тее^а,
Ти кее^а вѝдиш лѐе^{а}то ли ее^а,
Лее^{а}то ли ее^а, зѝма ли ее^а,;
Ко ее^а ле́е^{а}то, кѝтка цвѐе^{а}тее^а,
Ко ее^а зи́ма, то́пка снее^{а}жец,
То̀пка снѐе^{а}жее^{а}ц, парчѐ лѐдее^{а}ц.
Отпӳснали е^{а}дин ут них,
Той си та̀кна[44]) нис кее^{а}ршѝее^а,
Дé си срѐе^{а}шна ста̀ри та̀тко,
Чее^а прода̀ва чиф би́в'лее^а
Со сѐ кола̀, со сѐ та̀къ^{а}м.
Той му вѐли, отговори:
— Ой'лее^а, дѐе^{а}до, ста́ри дéе^{а}до,
Защо̀ да̀ваш чиф би́в'лее^а
Со сѐ кола̀, со сé та̀къ^{а}м?
Ста̀ри дѐе^{а}до отгово́ри:
— Азе^а ѝмак до два си́на,
До два си́на, ка̀то тѐбее^а
И тиее^а са затво̀рени,
Затво̀рени, забра̀вени,
Сѐе^{а}га осее^{а}м девет' го̀дин,
Прода̀вам ги да си зѐма,
Да си зѐма ма̀лко парѝ,
Да откӳпее^а мо̀йтее^а си́на.
Пак си та̀кна нис кее^{а}ршѝее^а,
Нис кее^{а}ршѝее^а пу сука̀ци,
Де си срѐе^{а}шна ста́ра ма̀йка,
Чее^а прода̀ва ба̀ло[45]) аба̀,
Со се кро̀сно, со се разбо̀й,
Той и́ вѐли отговори:
— Ой-лее^а ба̀бо, ста̀ра ба̀бо,
Защо̀ да̀ваш ба̀ло аба̀
Со сѐ кро́сно, со сé разбо̀й?
Ста̀ра ба́ба отгово̀ри:
— И е^а ѝмах до два си́на,

До два сѝна, като̀ тѐбе^{а},
И тѝе^{а} са затво̀рени,
Затво̀рени, забра̀вени,
Сѐ^{а}га о̀сем дѐвет' го̀дин,
Дѐвет' го̀дин половѝна,
Прода̀вам ги да си зе́ма,
Да си зѐма ма̀лко пари́,
Да о̀тплате^{а} мо̀йте^{а} сѝна.
Пак са та̀кна нис ке^{а}ршѝе^{а},
Нис ке^{а}ршѝе^{а} по сука̀ци,
Дѐ си срѐшна нѐговата,
Нѐговата ма̀лка сѐстра,
Че^{а} прода̀ва та̀нки да̀ре^{а},
Та̀нки да́ре^{а} хе^{а}рѝле^{а}ни[46]),
Хе^{а}рѝле^{а}ни, копрѝне^{а}ни.
То́й ѝ ве́ли отгово̀ри:
— Ойле^{а} мо̀ме, ма́лка мо̀ме,
Защо̀ да̀ваш та̀нки да̀ре^{а},
Та́нки да̀ре^{а} хе^{а}рѝле^{а}ни,
Хе^{а}рѝле^{а}ни, копрѝне^{а}ни?
Ма̀лка мо̀ма отгово̀ри:
— Аве^{а} и́мам до два бра̀ке^{а},
До два бра̀ке^{а}, като́ те́бе^{а}
И тѝе^{а} са затво̀ре^{а}ни,
Затво̀ре^{а}ни, забра̀ве^{а}ни,
Се́^{а}га о̀сем де́вет' го̀дин,
Дѐвет' го̀дин полови́на,
Ни са на цар' наже^{а}лиа,
Ни на л'у̀де^{а} намилѝа;
Прода́вам ги да си зѐма,
Да си зе́ма ма̀лко парѝ,
Да о̀ткупе^{а} мо̀йте^{а} бра̀ке^{а}.
Той си та̀кна нис ке^{а}ршѝе^{а},
Нис ке^{а}ршѝе^{а}, по сука̀ци,
Дѐ си срѐ^{а}шна пъ^{а}рво л'у̀бе^{а},
Че^{а} прода̀ва ма̀шко дѐ^{а}те.
Той ѝ вѐли, отгово́ри:
— Ойле^{а} бу̀лка, мла̀да бу̀лка,
Защо̀ да̀ваш ма̀шко дѐ^{а}те?
Мла̀да бу̀лка отгово̀ри:

Digitized by Google

— Азеᵃ и̋мах еᵃдно̀ л’у̀беᵃ,
Еᵃдно̀ л’у̀беᵃ, като̀ тѐбеᵃ,
Ми̋ли де́вер, като тѐбеᵃ,
Тиеᵃ ми са затво́рени,
Затво̀рени, забра̀веᵃни,
Сѐᵃга о̀сем дѐвет’ го̀дин,
Девет’ го̀дин половѝна,
Ни са на цар’ нажеᵃли̋а,
Ни на л’удеᵃ намили̋а.
Прода̀вам го да си зѐма,
Да си зе́ма ма̀лко пари́,
Да о̀ткупеᵃ мо̀йто л’убеᵃ,
Мо̀йто л’убеᵃ, пъᵃрву л’у̀беᵃ,
Пъᵃрву л’убеᵃ, мили дѐвер.

Слушана отъ сѫщия.

б). Помашки отъ Чепеларе.

Записалъ *Ст. Н. Шишковъ.*

1.

Моминска молба къмъ майка си.

Ста̀ни ми, ма̀йч’у, со́ᵃбеᵃри
Алеᵃнку и шеᵃлиеᵃнку,
Мо̀реᵃну и купри̇̀неᵃнку[47]),
Чи ща деᵃлѐчку да и̇̀да
Нах Х’ул’бѐцкана касабоᵃ,
Ту̀рцеᵃмнеᵃм измѐᵃт’ да пра̀веᵃм,
Пак ми еᵃ ту̀рцки ни зна̀еᵃм.
Пу широ̀к куна̀к да хо̀деᵃм,
Бѐᵃла купри̇̀на да прѐдам,
На висо̀к сара̀й да сѐдеᵃм,
Ж’о̀л’ти алто̀ᵃнеᵃ да ни̇̀жеᵃм.
Иди ми, ма̀йч’у, по̀рукай,[49])
Мо̀инеᵃ дру́шки, ’улда̀шки,[50])
Да ми зашѝват, затеᵃгат,[51])
Мо́инеᵃ т’ошки да̀рувеᵃ,
Да̀рувеᵃ, о̀щеᵃ спа̀п’увеᵃ,[52])
Чи ща деᵃле́чку да ми̇̀нам,
Прис де́веᵃт’ чѐᵃла висо̀ки,

Ду̀йна щат зѝмни вѐ^{а}труве^{а},
Лѐтна щат бѐ^{а}ли снѐ^{а}гуве^{а},
Та ми щат разду̀ да̀рувѐ^{а}
И наквъ̀си щат слъ̀п'уве^{а}.

Слушана отъ *Хаджи Сюлюманъ,* 1904 год.

2.

Момковъ помакъ и майчина утѣха.

Сѝчке^{а}мне^{а}м[53]) е^{а}зък стъ̀налу,
Ала е^{а} мѐне^{а} нъ̀й-е^{а}зък,
Чѝ си ми нѐмам прѝлика,
Ни ф сува̀ сѐлу, ни ф дру̀гу,
Ни ф сѐе^{а} казо̀^{а}, ни ф дру̀га!
Майка му тѝху румо̀не^{а}:
— По̀стуй, по̀че^{а}кай, сѝну л'у,
Е^{а} ти сам нашла̀ прѝлика:
Т'о̀^{а}нку висо̀ку мо̀ме^{а}че^{а},
Амѝ е^{а} о̀ще^{а} ма́личку.
Да̀ си гуле́мку нарастѐ,
Да си ми фдъ̀гне^{а}[54]) ру̀бана;
Чи ми е^{а} ѐ^{а}це^{а} мъ̀личку,
Ни ф ста́н ни е́ флѝзалу,
Ни ф рудъ̀н'[55]) ни е́ сѐ^{а}далу.

Слушана отъ сжщия.

III Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения.

1. — **Насмѐ^{а}х** *нар.* (*Ахж-челебийска дума*), значи напротивъ, напукъ отговаря, правото не казва, а нарочно говори противно, криво, не истина. **Ду̀ма ми насме^{а}х** = говори ми опако да ме ядосва.

2. — **Изник** *сжщ.*, *м. р.* (*Ахж-чел. и Руп.*) казватъ на изтокъ. **Изник сло̀^{а}нце^{а}, ут ѝзник до̀йде^{а}** = изтокъ, отъ източна страна дойде.

3. — **За̀ник** *сжщ.*, *м. р.* (*Ахж-чел. и Руп.*)=западъ, западна страна.

Digitized by Google

4. — **Мамка** *сѫщ.*, *ж. р.* (*Ахж-ч. и Руп.*) измама. **Стуе^а^н са мамка пудмами** = Стояна съ измяма привлѣкоха, подмамиха.

5. — **Мале^а^шина** *сѫщ.*, *ж. р.* **мале^а^шини** *мн. ч.* (*Ахж-чел.*) казватъ малкитѣ момчета-овчарчета, които придружаватъ стадата, помагатъ на овчаритѣ и свикватъ на овчарския животъ и умѣние.

6. — **Дáх-дáхан'** *сѫщ.*, *м. р.* (*Родопска обща*) ,членувано, употрѣбителна турска дума въ Родопскитѣ говори, означава планина.

7. — **Кàйну** *съюзъ*, (*Ахж-ч.*), **кахну́** (*Дарж-дер.*), както, каквото.

8. — **Хурато^а^** *сѫщ.*, *ж. р.* **хуратѝ** *мн. ч.* (*Ахж-чел.*) повечето се срѣща въ пѣснитѣ, а по рѣдко въ говорътъ. Значи думи, приказки. **Лоши хуратѝ ми дýма**= лоши думи ми дума, лоши, неприятни нѣща ми приказва.

9. — **До^а^ржеа^а^ва** *сѫщ.*, *ж. р.* **до^а^ржеа^а^ви** *мн. ч.* (*Обща Род.*) срѣща се твърдѣ на често въ пѣснитѣ, пословицитѣ и приказкитѣ, но рѣдчинъ въ говорътъ. Има смисълъ на думитѣ защитникъ, покровитель, господарь, власть. **Цар'у л'у нáше^а^ до^а^ржеа^а^ву**=Ти, царьо, нашъ господарьо, нашъ защитнико и пр.

10. — **Мáнах-а-у-и** *прил. кач.* (*Ахж-чел.*) показва нѣщо чисто, цѣло, несмѣсено и не прошарено съ нищо. **С мàнахи ч'ѐрни раб'ѐ** = значи рѫбоветѣ изцѣло черни да бѫдатъ, а не прошарени. Употрѣбява се и въ смисъль на нѣщо самò, единично, свободно: **тà е^а^ мáнаха** = казватъ на жена, която нѣма дѣца да ѝ отнематъ врѣмето, свободна е отъ извѣстни зализи. **Той е^а^ мàнах, та дà гу стòри** = значи еди-кой си е самъ, безъ работа, та има свободно врѣме да извърши еди-каква си работа.

11. — **Пòдбулка-и** *сѫщ.*, *ж. р.* (*Ахж-чел.*), хубава домашна везена, или купешка кърпа, която годеникътъ дарява годеницата си въ врѣме на свадбата. Невѣстата (младата булка) носи тая кърпа връзъ раченикътъ си. Сѫщо такава кърпа момковата майка носи при свадбата на синътъ си. [1])

---

[1]) Вижъ „Родопски старини" кн. II Обичаи въ Ахж-челебийската нахия. Пловдивъ, Търговска печатница, 1888 год.

12. — **Жеᵃўка** *гл.* (*Ахж.чел. и Руп.*) казватъ, когато кучето жаловито вие, квичи.

13.— **'Ацеᵃ** *нар.* (*Ахж-ч.*) твърдѣ много.

14.— **Нѝгу** *мѣст. (Дарж-дерско)* него. Въ говорътъ на тая покрайна въ дълбоката вжтрѣшность на Родопитѣ често **е** прѣминава въ **и**, каквото **зил, пеᵃтѝл, трѝт'еᵃн, вѝчеᵃр** и др. вмѣсто зелъ, пѣтелъ, третиятъ, вечерь и др. п.

15.— **Хѝтеᵃ** *гл.* (*Дарж-дер. и помашко*) вмѣсто хайдете.

16. — **Зам** *съюзъ* (*Дарж-дер. и помашко)* та да, за да, за да може.

17.— **Пристѝнали** *гл.* (*обща Род.*) съгласили се, приели.

18.— **Ми** *мѣст.* (*Дарж-дер.)* вмѣсто имъ.

19.— **Айнѝва, айсáва, айтѝва, айсеᵃва, айнеᵃва** *пок. м.* Дарждерски форми на показателното мѣстоймение, *ж. р.* тая, ето тая тукъ, оная тамъ, тѣзи, онѣзи.

20. — **Хѝлеᵃ** *нар.* *Ахж-чел.* **хéлеᵃ**, вмѣсто непрѣменно, бездруго по тоя начинъ.

21.— **Нва, сва, тва**. Друга Дарж-дерска форма на мѣстоименията отъ ср. р. това, онова.

22.— **Будалѐᵃва** *прил.* (*Дарж-дер.)* **будалéᵃста, будалоᵃ** (*Ахж-чел.*) значи глупава, идиотъ, незлобива жена.

24.— **Теᵃ** *мѣс. (Дарж-дер.)* **тѝ** (*Ахж-чел.*) вмѣсто тя.

25.— **Мòта, твòта, мòту, твóту** *мѣст.* (*Ахж-чел. и Дарж-дерско*) съкратена форма на мѣсто моята, твоята, моето, твоето.

26.— **Айсеᵃва** виж. по-горѣ *Nr.* 19.

27.— **Бъᵃреᵃд'нѐму** *мѣст.* (*Дарж-дер.*) **буд'нѐму, буд'нѐхи,** *мн. ч.* **буд'нѐм** (*Ахж-чел.*) вмѣсто нѣкому, на нѣкое, на нѣкои, баремъ на единъ, нито на едного, никому, на никого, на никоя и пр.

28.— **Дунò** *нар.* (*Дарж-дер.*) дѣто, кждѣто.

29.— **Мѝже** *сжщ. м. р.* (*Дарж-дерско и помашко*), тъй извикватъ по старитѣ хора, вмѣсто чичо; въ нѣкои помашки села казватъ и **ўйко** вмѣсто чичо или мижо на всѣки мжжъ, безъ разлика на вѣра и народность, и изобщо на вънкашенъ човѣкъ.

30.— **Уднѝл** *гл.* (*Родопска обща*) отнесълъ, занесълъ тамъ еди-какво си.

Digitized by Google

31. — **Кутри, кутрà, кутрò, кутри-а-о-ту** *мѣст.* (*Дарж-дер. Ахж-чел. и помашко*) кой, коя, кое, кои, който, която, което, които.

32.— **Кòрсум** *нар.* (*Родопска обща*) вмѣсто ужъ, божемъ=ужъ е хитъръ човѣкъ.

33. — **Манè** *сжщ. мн. ч.* (*Родопска обща*) вмѣсто притча, басня. **С ман'о^а^ гу казва, да са сé^а^таме^а^.** Съ притча ино сказателно приказва, за да се разберемъ.

34.— **Идиндѝса** *гл.* турска дума, употрѣбителна въ Родопитѣ вмѣсто припечели, спечели.

35. — **Отцуви** *прил.* бащини. Тая дума не се срѣща въ говоръть никждѣ въ Родопитѣ, освѣнъ прѣминала книжовно у извѣстни грамотни хора.

36.— **Дàрбину** *прил.* (*Родопска обща*) даровито, талантливо, късметлия, съ щастие. **Госпуд' гу пударѝ с гулѐ^а^ма дàрба** = Господь го е надарилъ съ голѣмо щастие, съ богатство, съ умствени способности и пр.

37. — **Прòше^а^ти** *сжщ.* (*Дарж-дер.*) пжтища, права посока, ходене.

38. — **Дилид'би** *сжщ.* (*Дарж-дер.*) дѣлба, дѣлъ, това, що ми се пада по право.

39. — **Истỳре^а^т** *гл.* (*Родопска обща*) изтърсятъ.

40. — **Рỳхо** *сжщ.* (*Родопска обща*) тукъ означава дреха, облѣкло, а другадѣ (*Ахж-ч., Руп. и др.*) съ това име казватъ на малки кжсове отъ дреха, парче отъ аба или другъ домашенъ платъ. Отъ тукъ и думата **рухàльник** (*Ахж-чел.*), съ която именуватъ торба, кошница, въ която се събиратъ и пазятъ дребнитѣ изрѣзи парчета отъ дрехи и платове.

41. — **Мàшко** *прил.* мжжко дѣте.

42. — **Дѐ^а^тина** *прил.* **де^а^тѝне^а^ва** (*Рупчоско*) казватъ на непраздна, трудна жена.

43. — **Рỳке^а^** тукъ означава собствено име.

44. — **Тàкна** *гл.* разбира се тръгна, отиде.

45. **Бàло** не се разбира *бале* (топъ) или *бѣла* трѣбва да е тая дума въ пѣсеньта.

46. — **Хе^а^рѝле^а^ни** *прил.* въ Родопитѣ другадѣ тая дума е не позната. Разбирай, добрѣ изработени, изящни дрехи и др.

Digitized by Google

47. — **Алеᵃнку, шеᵃлиеᵃнку, мореᵃну и купрінеᵃнку** *прил.*, тѣзи думи се срѣщатъ най-много въ пѣснитѣ, когато да се обозначатъ моминскитѣ дарове (прикя), която винаги е пъстра по цвѣтоветѣ и краскитѣ си.

49. — **Пồрукай,** нѣкждѣ и смекчено **пор'укай** *гл.* (*Обща Родопска*), вмѣсто повикай, извикай.

50. — **'Уддашка-и** турска дума, твърдѣ много употрѣбителна въ Родопскитѣ пѣсни, вмѣсто съпжтници, другарки.

51. — **Затеᵃгат** *гл.* (*Обща Родопска*), когато се събиратъ нѣща и свързватъ добрѣ, стегнато, да не се лесно разтърсватъ и разхвърлятъ.

52. **Спап', спầп'увеᵃ** *сжщ.* (*Ахж-ч.*, *Дарж-дер.* и *Рупчоско*), казватъ изобщо на момината прикя, състояща споредъ обичаитѣ отъ дрехи, покривки, постелки и друга покжщнина, която родителитѣ ѝ даватъ при отдѣлянето ѝ отъ домътъ бащинъ.

53. — **Сѝчкеᵃмнеᵃм** *мѣст.* (*Ахж-ч.*, *Дарж-дер.* и *Рупчоско*), това е стара падежна форма на дателенъ падежъ, което е обща и въ говорътъ и въ пѣснитѣ. Сжществува тя и въ сжщ. и прилагателнитѣ думи: **'унацеᵃм, 'унацеᵃмнеᵃм, теᵃм, сеᵃм, висóкеᵃмнеᵃм, стầреᵃмсеᵃм, млầдеᵃмтеᵃм** и пр. вмѣсто на юнацитѣ, на високитѣ, на старитѣ, на младитѣ. Един. число е **стầреᵃну хи, млầдеᵃсухи, стáрусуму, деᵃтеᵃну му** и пр.

54. — **Фдѝгнеᵃ рýбана** означава да дойде на възрасть, че да може да носи и ѝ приличатъ моминѝски и булкински дрехи и накити.

55. — **Рудан'** *сжщ.*, *ед. ч.* (*Обща Родопска*), се казва на чекрькътъ, съ който се преде прежда, или навива и осуква.

Digitized by Google

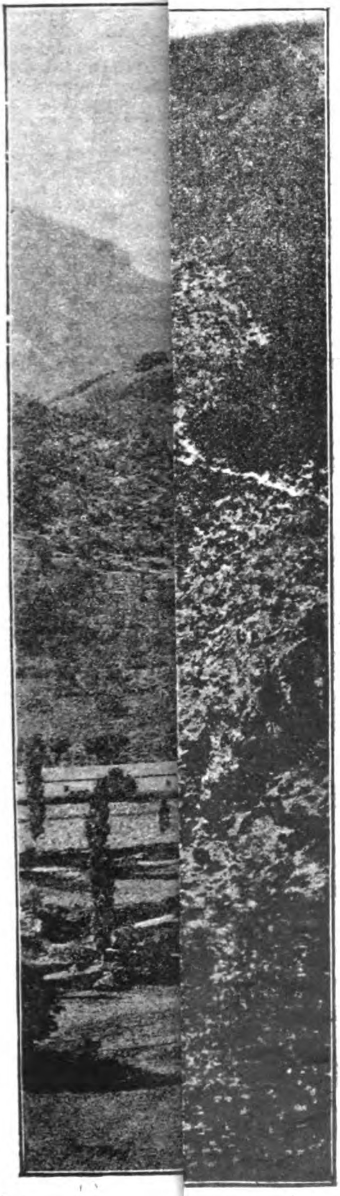

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Към статията „Христо Г. Дановъ“ стр. 148.

Христо Груевъ Дановъ,
роденъ на 27 Юлий 1828 година.

Digitized by Google

Къмъ статията „Материали за вѣществената култура изъ Родопитѣ“ стр. 156.

По фотографията на Крумъ Савовъ.

Типъ на Срѣдно-Родопска кѫща отъ по ново врѣме.

Digitized by Google

Digitized by Google

Год. III. **Май и Юний** **Книга III.**

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Езикови бѣлѣжки изъ с. Бачково.

На едно разстояние отъ 10 километра пѫть на югъ отъ града Станимака по тѣсното и дивно ущелье на Чепеларската рѣка, тукъ именувана Бачковска, се намира селцето Бачково. Задъ него пъкъ на не повече отъ километъръ разстояние е разположенъ извѣстниятъ Бачковски мънастиръ.

Селото Бачково е поставено въ най-тѣсната часть тукъ въ ущельето, отъ двѣтѣ страни на което високо стърчатъ издигнати двата срѣщуположни гребена: Баба и Червената стѣна, помежду които въ дъното рѣката се муши и криволичи изъ стръмно каменливо корито. Селцето е разположено на десния брѣгъ на рѣката, а пѫтьтъ отъ Станимака до него отива по лѣвия брѣгъ и въ самото село рѣката се минава по единъ малъкъ дървенъ мостъ, който нашитѣ инжинери всѣка година поправятъ, а той все пакъ си остава слабъ и готовъ всѣки часъ да рухне въ водата. Прѣди 1898 год. пѫтьтъ отъ Станимака

Digitized by Google

по ущельето на рѣката за Хвойна — Чепеларе — границата не се е отбивалъ прѣзъ Бачково, а е миналъ горѣ срѣщу самия мънастиръ отъ десния брѣгъ на рѣката, дѣто се намира чудно гиздавия и здравъ каменenъ мостъ. (Вижъ картината и описанието му въ кн. 2, год. II, 1904 на „Родопски напрѣдъкъ“).

Селцето Бачково е гѫсто, кѫщитѣ му като че единъ видъ сѫ стикани и нахвърлени една въ друга въ низкото дъно при рѣката, уличкитѣ сѫ криви, тѣсни нѣкѫдѣ до толкова, че човѣкъ свободно може да ги прѣскача отъ стрѣхата на една кѫща къмъ срѣщуположната, но всички почти улички сѫ постлани съ калдаръмъ и сравнително много други Родопски села сѫ и доволно чистички. Кѫщитѣ сѫ двуетажни, нѣкои и триетажни съ конструкция както и всички почти Родопски кѫщи, полукаменни, полудървени, съ малки прозорци, ниски тавани, горнитѣ имъ етажи, рѣдко довършени, стърчатъ като оглозгани скелети.

Надъ селото захваща хубава листвена гора, която се свършва съ борови дървета чакъ въ самия върхъ на гребенътъ. Обратното е пъкъ съ лѣвия брѣгъ на рѣката: цѣлъ цѣлиничъкъ западния склонъ е голъ, каменистъ, съ едва видими тукъ тамъ дребни шубърки отъ храсталакъ, но пъкъ прошаренъ съ малки копарки лозя и кѫсчета ниви, които, като гледа човѣкъ разпръснати изъ висинето и грамадитѣ каменаци, чуди се на непосилния трудъ, постоянство и издържливость на стопанитѣ имъ и могатъ ли тия жалки оглозгани кѫсчета слаба и ронлива почва да отплащатъ толкова прахосанъ трудъ. При все това Бачковци сѫ доволни отъ лозята си: увѣряватъ, че имъ се раждало всѣкога изобилно и сочно грозде. По тия грижливо обградени съ каменни зидчета кѫсчета земя се срѣщатъ и млади скоро засадени черничеви дръвчета, на които постепенно се увеличава числото. Това е твърдѣ похвално, защото инъкъ климатичнитѣ сгоди на нашитѣ въ долнитѣ Родопски села сѫ много добри за бубарство, което съ врѣме сигурно ще внесе промѣна въ тъй скѫдния имъ и мѫченъ планински поминъкъ.

Бачково е чисто българско село съ население спо-

Digitized by Google

редъ послѣдното прѣброяване (31/XII 1900 г.) отъ 1107 жители, отъ които 578 мѫже и 529 жени. Поминъкътъ на това селце не е тъй влошенъ, както вѫтрѣшнитѣ изъ планинитѣ тукъ села и то благодарение на близотата му до града и широкото му и гористо землище. Дребно земледѣлие, малко лозарство, дюлгерство у мѫжетѣ лѣтѣ, а зимѣ сваляне дървенъ материялъ за гориво въ града, надничарство въ мънастирътъ,— ето съ какво се поминоватъ Бачковци.

Селянитѣ приказватъ, че селото на сегашното му мѣсто е скоро заселено; старото му поселище е било въ севѣроизточната часть на сѣдловината, наричана *юртища*, дѣто личатъ основи и гармади отъ стари постройки. Сега това мѣсто е съ лозя.

Името си Бачково, споредъ старитѣ хора, е добило отъ турската дума *бачия* = мандра. Мънастирскитѣ мандри сѫ били поставени на това мѣсто, което отпослѣ мънастирскитѣ братия отстѫпили на своитѣ слуги и овчари, които били повечето отъ старото село и които и свалили селото въ днешното му мѣсто при рѣката. Гърцитѣ казвали на селото *Бажо*, което тоже значело мандра.

Поставено между мънастирътъ и града Станимака, Бачково се е гърчеело току-речи до освобождението. Българскиятъ езикъ въ училището е въведенъ едва въ 1875 год. Поради това и въ ферманътъ за учредяване българската екзархия Бачково е причислено къмъ грѫцкитѣ села и града Станимака. Съзнанието за своята народность не е било заглушено у Бачковци, обаче да води явна борба съ гърцитѣ и получи нѣкакви резултати, не е можело, защото и географски, и икономически селото е било въ пълна зависимость въ всѣко отношение отъ силния тогава грѫцки елементъ въ Станимака. При все това въ послѣднитѣ години прѣди освобождението селото въ болшинството си пакъ е имало смѣлостьта да се прогласи за българско.

Макаръ че условията на Бачково сѫ били тъй неблагоприятни въ национално отношение до прѣди руско-турската война, гърцизмътъ пакъ не е можалъ ни най-малката слѣда да остави въ Бачковцитѣ: българ-

Digitized by Google

ската упоритость тукъ е устояла, и Бачково си е останало чисто Родопско село по животъ, говоръ, носия, обичаи и пр. отъ естнографската група на рупцитѣ.[1])

Тукъ ще запознаемъ читателитѣ съ една важна отлика на Бачковския говоръ.

За по-виднитѣ особици на рупския говоръ азъ дадохъ малки бѣлѣжки въ кн VI и VII на „Родопски напрѣдъкъ" год. I (1903), ала въ отношение изговора на тъмнитѣ гласни **ъ** и **ѫ** Бачково прави изключение не само въ рупския говоръ, но и въ всички познати за сега Родопски говорни покраини. Додѣто въ извѣстнитѣ до сега Родопски говори намѣсто тъмнитѣ **ъ** и **ѫ** въ ударенитѣ срички имаме двоегласкитѣ **о**ᵃ, **°а**, **ъ**ᵃ, **ᵊа**, **ʸо**, о́, въ Бачково се изговаря ясно и чисто а̰. Наистина, въ Централния (Ахѫ-челебийския) говоръ единични случаи **о**ᵃ да се изговаря на **а** и да се срѣщани нѣкѫдѣ, но както съмъ споменвалъ и другъ пѫть (вижъ кн, VI год. I, 1903 г. „Родопски напрѣдъкъ"), това явление, споредъ мене, е случайно, а не отъ нѣкои звуко-физиолошки причини. Особено се наблѣга, че въ с. Райково най-много се чува **а** вмѣсто **о**ᵃ. Въ това село азъ прѣкарахъ двѣ години (1886 и 87) като учитель, при това то е на 20 минути разстояние отъ родното ми село Устово, дѣто е пазарьтъ на цѣлата кааза, та сношенията сѫ много чести и близки и поради това всѣка минута човѣкъ срѣща Райковци. Прѣзъ това врѣме азъ се занимавахъ вече съ събиране и записване народни умотворения, но не можахъ да чуя ни въ едно познато мене Райковско сѣмейство да се изговаря чисто и ясно **а** вмѣсто **ъ**, **ѫ** = **о**ᵃ. Обаче една малка разлика, дори слабо уловима за обикновенъ слухъ, въ Райковския говоръ се забѣлѣзва, разлика каквато не се чува въ съсѣднитѣ му села Горно-Райково, Дунево, Устово, Фатово, Чокманово и др. и тая разлика е, че свойствената на Родопскитѣ говори двоегласка **о**ᵃ, **ъ**ᵃ и **ʸо** въ Райково има *възходещъ* изговоръ, както г. А. Теодоровъ въ единъ послѣденъ специално за

---

[1]) Подъ името *рупци* трѣбва да се разбиратъ селата въ тъй наречената **Ропка**, именно Малево, Хвойна, Павелско и пр. Вижъ „Родопски напрѣдъкъ" год. I (1903).

Digitized by Google

тоя звукъ трудъ я нарече. (Вижъ статията му „Единъ особитъ звукъ въ родопското нарѣчие“ 1904 г.). И наистина, насъ, досегашнитѣ събирачи на народни умотворения и езикови материяли изъ Родопитѣ, най-много е измжчвалъ именно тоя Родопски звукъ, какъ повѣрно да го прѣдадемъ въ разнитѣ му по мѣста и села нюанси, и ако нашето желание нѣкждѣ не е било изпълнено, причината е че никой отъ насъ не е ималъ нуждната научна подготовка, па и да има нѣкой такава, съ едно прѣминаване само прѣзъ едно или нѣколко Родопски села, или пъкъ съ срѣщи съ Родопчани изъ градове и села вънъ отъ Родопитѣ, пакъ е рисковано да се твърди, че е могълъ да чуе и улови всичкитѣ тънкости на една тъй сложна фонетика, каквато Родопскитѣ говори иматъ.

Съ една дума въ Райково ний нѣмаме чисто **а** въ ударени срички намѣсто **ъ-ж**, а имаме пакъ сжщия Ахж челебийски звукъ **о**^{а}, само че въ Райково отгласътъ **а** е подавляющъ, по силенъ отъ прѣдгласа **о**, или споредъ г. Теодорова **възходеща** двоегласка, слѣд. найвѣрно би се отбѣлѣзвалъ писменно съ **о**^{а}.

Въ Устово азъ познавамъ само едно сѣмейство, въ което отъ единъ братъ и три сестри само братътъ и до него родилата се сестра (Стою Стояновъ и Кана Стоянова) изговарятъ **о**^{а} въ ясно, отворено **а**, за което всички имъ казватъ, че **думат разж'о**^{а}**бре**^{а}**ну, ж'о**^{а}**бро**^{а}**т са**, т. е. глезятъ се, говорятъ разглезено. Тѣхнитѣ баща и майка си сж били родомъ отъ Устово и сж изговаряли звукътъ правилно както всички Устовци. Отъ казаното се вижда, че това е случайно явление, чисто и просто навикъ, останалъ у братътъ и сестрата отъ дѣтинство, когато, наистина, дѣцата се глезятъ въ говора си. Подобни случаи е твърдѣ възможно да се срѣщнатъ и въ други села.

За сега по изговора на тъмнитѣ гласни **ъ** и **ж** между познатитѣ Родопски покрайни само Бачково прави едно единствено изключение. Тукъ вече нѣмаме ни възходещи ни низходещи двоегласки по г. Теодорова, а чистъ и ясенъ звукъ **а** въ всички коренни и суфиксни срички, били тѣ съ ударение или не. Една

Digitized by Google

бѣлѣжка само ще направя въ случая, че до колкото азъ можахъ да схвана, само въ думи, дѣто прѣдъ гласната стои твърда тъмна съгласна **к, т, п** и **с** при изговора на такива като че едва се дочува прѣдгласъ на **ъ**, но азъ мисля, че това е по скоро отъ твърдостьта на съгласната, която твърдость се отразява въ съчетанието си съ гласната.

Ето какви думи азъ имамъ отбѣлѣзани отъ Бачковския говоръ за звукътъ **а**, вмѣсто **ъ** и **ж**: **базлѐан** (въз) **ка̀сну, бад'ник, ба̀чва, ваз** (въз) **ва̀нка, удва́нка, да̀ну,** *да̀ска*, **да̀ще^{а}ре^{а}, ла̀же^{а} лажѝци, ма̀кне^{а}, мах, на̀ш, да̀ну, па̀шкам, са̀хне^{а}, сан, ва̀так, пе^{а}сак, дуби́так, пе^{а}-так, града̀т́, чве^{а}кат, во̀лат-с-н, ка̀щи, кащо̀вник, ра̀ка, ракавѝца, са̀дуве^{а}ту, та̀пан, ма̀ка, ма̀чну, га̀лаб, уса̀дих, ста̀пи, за̀стапка, ба́рзам, га̀рне^{а}, га́ска, за̀рну, кла̀бу, даб, баб, ка́кал, на̀клица, кал'не са, дал'ге^{а} стре^{а}ха, ваднаш, сла̀нце** и др. Зруковетѣ **ь** и **ѧ** въ Бачковския говоръ сѫ изяснени въ **е** ударено, широко **е^{а}** (**ѣ**) и йотирано **йа** = **'а**. Както знаемъ, послѣдниятъ звукъ **е** на йотирано **'а** се чува само въ рупския говоръ, а въ Бачково се срѣща сравнително въ по-малко думи, като се изговаря на **е^{а}** и съ това Бачковскиятъ говоръ относно тоя звукъ се приближава къмъ Ахѫ челебийския. Бачковци изговарятъ: **тѐ^{а}нку, мѐ^{а}ку, лѐ^{а}ку те́^{а}гли, тѐ^{а}шку, сѐ^{а}дна, жѐ^{а}дну, зе́^{а}мам, ста̀ре^{а}ц, ле^{а}н, лѐ^{а}сну, увѐн, чѐ^{а}рну, чв'ат, чве^{а}к, с'акаде^{а}, р'ака,** но и **ма̀гла, пан, па̀сну, тамѐан, гла̀дан, жѐ^{а}дан, ден'ат, кѐне^{а}т** и др,

По другитѣ си особици Бачковскиятъ говоръ е сѫщия рупски, какъвто е въ селата Павелско, Хвойна, Малево и др.

Станимака. 1905 год.

Ст. Н. Шишковъ.

Срѣдно-Родопски овчари и кехаи.

(Обща характеристика до 6 Септемврий 1885 г.)

(Продължение отъ II кн.)

Отъ В. Дѣчовъ.

Овчарски веселби по Петровъ день и др. лѣтни праздници.

У дребното овцевъдство овчаритѣ лѣтѣ слизатъ по-чйостишъ въ село, защото и мандритѣ сѫ близо до селата. Пролѣть, като се върнатъ отъ Ениджѣнското поле, слизатъ въ село да се *прѣменйотъ* (прѣоблѣкатъ) и веднага слѣдъ това се връщатъ при стадата. Единочното дохождане на селскитѣ овчари въ село минава мълкомъ и почти незабѣлѣжено. Но у едрото овцевъдство не е така. Овчаритѣ на сюрийскитѣ овце съвсѣмъ рѣдчишъ дохождатъ въ селата си по рано отъ Петровъ день. Но за послѣдния праздникъ и свѣти Илия тѣ непрѣменно ще слѣзатъ въ селата си. Петровъ день, свѣта Недѣля (7 Юлий) и *Алиндень* (свѣти Илия) сѫ *най-голѣмитѣ* праздници за цѣлото Срѣдно-Родопско население. Всѣки родопчанинъ, кѫдѣто и да е отишълъ по печалба, за тия праздници ще се намѣри въ селото си. Овчаритѣ слизатъ отъ планинитѣ много шумно. Обикновено тѣ отлѫчватъ по 1-2 брава, събиратъ се по 10-на заедно, подкарватъ бравитѣ и се отправятъ за селата си. Пѫтйомъ тѣ минаватъ и прѣзъ други села, едно за да се спратъ у нѣкой свой другарь или другъ приятель и се повеселятъ, и друго, да продадатъ кабадайлъкъ въ чюздото село. Овчаритѣ, като наближатъ нѣкое село, надуватъ гайдитѣ, запѣватъ, гърмятъ съ пищовитѣ и тържествено прѣминватъ прѣзъ улицитѣ. Когато наближатъ роднитѣ си села, гърмежитѣ, пѣснитѣ и провикванията се усилватъ. Кехаитѣ и роднинитѣ, като чуятъ, че овчаритѣ идатъ, напълнюватъ *бѣли харкоми* съ ракия и вино и излизатъ вънъ отъ селото да ги посрѣщнатъ. Гърмежи, свирни, пѣсни, провиквания, майчини плачове (отъ радость), сестрини възклицания, дѣтски смѣхове — всичко това се смѣсва и прѣдава на срѣщата една извънредно голѣма тържественость и трогателность. Овчари и посрѣщачи пѣещимъ, свирещимъ и гърмещимъ влизатъ въ селото посрѣдъ голѣма навалица отъ мѫже, жени и дѣца. Овчаритѣ първо влизатъ въ кехайовата кѫща. Кехаицата и дъщеритѣ ѝ весели, засмѣни посрѣщатъ овчаритѣ, въвеждатъ ги въ *кйошка* (гостоприемна стая), поканватъ ги да сѣднатъ на шаренитѣ възглавници и новитѣ козиневи *халища* и слѣдъ това ги *служйотъ* (черпятъ) съ кафе, ракия или вино. Въ сѫщото врѣме кехаята слага прѣдъ овчаритѣ единъ купъ *жйолтъ като кехлибаръ* Ениджѣнски тютюнь и една голѣма *лѣлка* (кратуна) съ барутъ. Овчаритѣ като се *пусвочатъ* (наситятъ)

Digitized by Google

съ кафе и ракия, надуватъ изново гайдитѣ, запѣватъ, пълнятъ много чйостишъ пищовитѣ съ барутъ и гърмятъ прѣзъ прозорцитѣ на кйошка. Слѣдъ единъ два часова веселба въ кехайовата кѫща, овчаритѣ се *разнисатъ* по бащинитѣ имъ домове, за да се *удмурйотъ* и приготвятъ за по нататъшнитѣ веселби. Затоженитѣ майки, братя и сестри се чудятъ, какъ по добрѣ да угодятъ на милитѣ си госте. Послѣднитѣ сѫ докарали брави, донесли сѫ масло, сирене и пр., а това е втора радость на домашнитѣ. Послѣднитѣ се разшетватъ изъ кѫщи да готвятъ *ушмаръ*, *клинъ* и други ястия, съ които ще гощаватъ роднинитѣ си. Прѣзъ праздницитѣ овчаритѣ до обѣдъ се събиратъ по редъ въ всѣка овчарска кѫща, гдѣто ядатъ, пиятъ, свирятъ и гърмятъ, а слѣдъ обѣдъ отиватъ на хорото.

Въ Срѣднитѣ Родопи по голѣмитѣ праздници, съ изключение тия прѣзъ Богородичнитѣ и Великденскитѣ пости, се не минаватъ безъ хоро. На послѣдното присѫтствува почти цѣлото население включително старцитѣ и бабичкитѣ. Но Петровскитѣ хора прѣвъзходствуватъ всички други, които ставатъ прѣзъ годината и то поради това, че всички странствующи жители на Петровъ день сѫ въ селата си. Петровското хоро, както и обикновеното, изпърво се прави отъ момитѣ. Послѣднитѣ се хващатъ за пояситѣ, запѣватъ и започватъ да играятъ. Въ това врѣме нѣколко *пихтави* (слаботѣлесни) момчета отъ дюлгерското или терзийското съсловие се хващатъ прѣди момитѣ*) и повеждатъ хорото. Ако кеменчежия или кавалжия е дошълъ на хорото, той по покана отъ момчетата ще разиграе хорото съ свирка, но ако се не вижда такъвъ, момитѣ продължаватъ и безъ свирня да си играятъ и пѣятъ.

Задали са са, Мару лю,
Ут планинона ювчере
Свирещим, Мару, пеещим,
Тйонкине пушки пускащим.
В селу са хору виеше
На Маринине дворуве,
Мара хурону водеше
Най напреж на поводникан,
Ювчерене са сдумуват,
Сдумуват още спитуват,
Кой да са фати ду Мара,
Ду Мара машка девойка
За струненуну ([1]) поехче,
За копринени зюнчици.([2])

Ен-кехеена са спусна,
Да си са фати ду Мара
Мара са пусна ут хору,
Та си утиде ф женине.
Ен-кехеена румоне:
— Бегай ми, Мару, бегай ми,
Ду сега бехме руднина,
Ут сега чюжди станахме.
Дувечера ща да дойда,
Линен ([3]) ща дати провуде,
Да ми гу ни си ворнола,
Чи ми ще сорце устана,
Тв са ща Мару убеси
На бащуви ти дворуве,

*) Въ Срѣднитѣ Родопи моми и момци не играятъ разбъркано, а отдѣлно. Цѣлата верига отъ моми и момци се скопчва съ момъкъ и мома, които сѫ роднина. Десното крило на мѫжката полуверига се казва *мoски* (*мѫжки*) **поводникъ**, а лѣвата (или десната отъ женската полуверига), **женски поводникъ**.

Digitized by Google

Ен-кехеена румоне:
— Мене е Мара руд'нина,
Е ща са фате ду Мара".
Га на хурону дойдаха
На червенана ебалка
Бащу ти ще е жизона,
Жизона и жеремйона".

Мела Рада дворуве
С босил'кува метлица
С тротурова (4) вейчица,
Де засвири млад ювчер
В чйостана гора зелена.
Фарли Рада метлана,
Метлана и вейкана
И майци си думаше:
— Малеле, мила малеле,
Пуста ти била метлана,
Метлана още вейкана,
Е ща, малеле, да ида,
В чйостана гора зелена,
Дену ми свири млад ювчер.
Аку си ми е руд'нина,
Чи ща борже да дойда,
Пак ку си ми е чуждинче,
Чи ща сас негу да ида.
Лете щиме летува,
На висока планина
Пуд тйонка ела висока;
Зиме щи ме зимова
В равнуну поле широку,
Пуд високиен караач".
Ага е Рада утишла,
Чи ни е билу чуждинче,
Ами е билу руд'нина,
Та са е Рада ворнала,
И майци си думаше:
— Малеле, мила малеле,
Пуста ти била руд'нина,
Де има юнак левенин,
Той ще е Ради руд'нина".

Когато овчаритѣ дойдатъ на хорото, и гайдажията влѣзе въ срѣдъ хорището, моми и коменче, ако има такова, млъкватъ. Гайдажията, гордъ както всички други овчари, бавно надува гайдата и когато гайданицата *писне*, отпушва запушеното съ пръста му бручило да *ревнс* и то. Ако гайданицата и бручилото не сж въ хармония, гайдажията стѣга или разпуща еклеметѣ на бручилото, чйорка, (5) съ клечица или орловъ нокетъ дупкитѣ на гайданицита, залепя отъ странитѣ имъ лойчица и пр. Слѣдъ това пакъ надува гайдата, отпушва бручилото и чйорка по гайданицата. *Курдисването* (нагласяването) чйостишъ се продължава по 5—10 минути. Прѣзъ това врѣме веригата отъ моми и момци обикаля мълкомъ около гайдажията и чака съ нетърпение курдисването на гайдата. Когато гайдажията нагласи послѣдната, тогава гордо гордо погледне къмъ моми и момци, засучи си мустацитѣ, изругава дечурлигата, които сж се събрали около него, наведе се до земята да си напраши прѣститѣ и послѣ захване да свири бавно и закрѣпено. Овчаритѣ единъ по единъ или нѣколцина заедно се хващатъ на хорото за поясите. Послѣдното се разширочава и окржглява. Слѣдъ единъ часъ отъ дохождането на овчаритѣ и курдисването на гайдата хорото има слѣдующия изгледъ: първата (мжжката) полуверига се състои отъ 30—40 момци, отъ които овчаритѣ сж на мжжкия поводникъ (десното крило), а другитѣ момци до женския поводникъ (лѣвото крило). Овчаритѣ сж облѣчени съ гиздилнитѣ

Digitized by Google

си дрехи, но сж по ржкави (безъ (6) долами). На силяхлъцитѣ имъ сж запасани пищови, кара-кулаци (ятагани), малки ножове, харбии и всички други по лъскави дрънкалки. На шарфетитѣ (чалмитѣ) имъ сж забодени варакосани китки, а отзадъ връзъ плещитѣ имъ се разстилатъ и развѣватъ дългитѣ и гжститѣ имъ чамбаси, разчесани като момски коси. На краката си носятъ калеври, (7) обточени съ широки ивици отъ червенъ мешинъ, или пъкъ сж по терлици (безъ калеври), ако хорото е направено въ нѣкоя суха ливада. Другитѣ момци сж по скромно облѣчени и не сж въоржжени. Момитѣ, които съставляватъ втората полуверига, и тѣ тоже сж хванали за поясите и сж угиздени съ тъмно-сини вълненици (сукмани), обточени съ жълти тихели (8) на политѣ; на главитѣ си връзъ фесоветѣ носятъ махрами-дюлбени или царстати тестемели, а връзъ послѣднитѣ сж закачени сребърни трепки: кръстоветѣ имъ сж опасани съ алени пояси, а връзъ тѣхъ шарени зюнки съ малки лъскави чепразе. На нозетѣ си носятъ червени *хлепки* (чехли) или калеври връзъ дълги бѣли памучни чорапе. На опашката (крайното лѣво крило на хорото) се нахватали най-дребнитѣ момиченца и дѣца. Така съставено хорото прѣдставлява пъстра змийо-образна дълга верига, която се върти спирално около гайдажията. Хорото околовръстъ е заобиколено отъ множество зрители. На една страна стоятъ прави момитѣ, които още не сж се хващали на хорото или скоро сж се пустнали отъ него; на друга стоятъ момцитѣ, които тоже сж се пустнали или още не сж играли; на третя сж насѣдали бабички и възрастни жени, заобиколени отъ малки дѣца; а на четвъртата сж насѣдали *кръстомъ ноги* (по турски) стари и млади кехаи, дюлгери, шивачи и пр. Прѣдъ кехаитѣ и другитѣ селени сж сложени бѣли *харкуми* съ вино, чеверме, прѣсно сирене и други мезета. Единъ или нѣколцина гайдажии, тоже сѣднали по турски, свирятъ съ гайди на *мухабетъ*. Единъ пъргавъ момъкъ се *върти на пета* около кехаитѣ и другитѣ стари хора и имъ поднася съ купа или съ чаша вино или бѣла ракия. Момцитѣ водятъ подъ редъ хорото. Слѣдъ 4—5 обиколки, момъкътъ, който води хорото, залепя на челото на гайдажията сребърна или друга монета (грошче, металици, бешликъ, алталъкъ и пр.), послѣ завива още единъ пжть хорото и се пуска. Когато нѣкой момъкъ води хорото, годеницата му или любовницата му непрѣменно ще се хване на женския поводникъ (първа на женската полуверига), но до нѣкой неинъ сродникъ. Щомъ нѣкоя не роднина мома се хване на женския поводникъ, когато нѣкой момъкъ води хорото, това показва, че момата *гали* (люби) вече тоя момъкъ. Чйостишь кехаитѣ, бащитѣ, майкитѣ и роднинитѣ на момцитѣ, които водятъ хорото, ставатъ отъ мѣстата и *залепятъ* пара на челата на гайдажията и хороводцитѣ. Това е знакъ, че кехаята или бащата е възхитенъ и доволенъ отъ своя овчаръ или синъ. Хороводецътъ води хорото много полекичка. Мжжетѣ при всѣко пристигане се *саститатъ* (стж-

Digitized by Google

писватъ) съ лѣвата нога, а женитѣ просто вървятъ. Слѣдъ 2—3 завъртвания *ходещимъ* гайдажията промѣня мелодията на *рипкане*, мжжетѣ захващатъ да рипкатъ (скачатъ), а женитѣ *сучатъ* (триятъ си ходилата на нозетѣ у земята). Слѣдъ едно завъртане рипкащитѣ хороводецътъ свива мжжетѣ на *баруга* (9) (колело) всрѣдъ хорището около гайдажията, послѣ развива колелото и почнува отъ ново да води хорото *ходещимъ*. Когато послѣдното стане голѣмо и се закрѣпи, нѣколцина или всички момци се *съгласяватъ* съ гайдата и пѣятъ.

Въ това врѣме, когато момцитѣ пѣятъ на хорото, *старитѣ*, които сж насѣдали около пълнитѣ съ вино харкоми, сжщо пѣятъ нѣкоя песень на *мухабетъ* и сегисъ тогисъ се провикватъ. Освѣнъ това тѣ чйостишь изпращатъ виночерпеца съ пълна харкома съ вино да *послужи* момцитѣ—играчи. Щомъ виночерпецътъ влѣзе въ хорището, гайдажията измѣня свирнята и захваща да свири *като на нивѣста* (свадба). Виночерпецътъ подава на всѣки момъкъ, който е хванатъ на хорото, по една чаша или единъ *кишкилъ*(10) вино, като захваща отъ хороводеца. Ако виночерпецътъ не е взелъ кишкилъ или чаша, подава самата харкома на хороведеца, който, като се *нажули*(11) съ вино, подава на слѣдующия до него играчъ, послѣдниятъ я подава по нататъкъ и по тоя начинъ се изредяватъ всички играчи съ изключение на женскитѣ. Въ врѣме на пиенето овчаритѣ се провикватъ, а по *пѣрнатитѣ* отъ тѣхъ изваждатъ пищовитѣ си и гръмватъ на *возбарце* (по посока къмъ небето). Слѣдъ служенето хорото се продължава. Когато кехаитѣ се *кефлендисатъ* и *начукатъ* (напиятъ), даватъ заповѣдь на своя гайдажия да иде всрѣдъ хорището за да нагласятъ съ другия гайдажия *чифтъ гайди*, Щомъ двѣтѣ гайди се курдисатъ и *брукнатъ*, кехаитѣ се вдигатъ отъ мѣстата си, отиватъ на мжжкия поводникъ и се хващатъ най-отгорѣ до хороводеца. Послѣдниятъ отъ уважение къмъ старитѣ дава хороводната *кърпа* на хваналия се до него кехая и се хваща по надолу слѣдъ кехаитѣ. Слѣдъ хващането на кехаитѣ, хващатъ се на хорото още много мжже и жени, между които и по-млади кехаици. Послѣднитѣ завзематъ женския поводникъ. Кехаята хороводецъ първо *рукнува* на гайдажиитѣ да свирятъ добрѣ, послѣ *метнува* (прѣхвърля) хороводната кърпа на лѣвото си рамо, като държи единия ѝ край съ десната ржка и слѣдъ това гордо, гордо повежда хорото. Всички хороиграчи сж хванати за поясitѣ. До като гайдитѣ свирятъ на вървежъ, кефлиитѣ кехаи и овчаритѣ бавно се застигатъ, клаткатъ се и главитѣ си държатъ малко наведени и на страна. Но когато гайдажиитѣ захванатъ да свирятъ на *рипкане* (скачане), картината се промѣня. Хороводецътъ—кехая, щомъ чуе промѣнението на свирнята, минутно вирнува назадъ главата, *увида* (махнува) хороводната кърпа отъ рамото, завърта я въ въздуха надъ главата и се провиква : *хаай де! хоппа!* Слѣдъ тоя знакъ всички играчи се *разрипкватъ* (за скачатъ) и рукатъ:

Digitized by Google

хайда! ухху, хоппа! хайди рррр...ржха! Отъ рипкането и клаткането на самъ натататъкъ овчарскитѣ чамбаси се развѣватъ въ въздуха, оржжията имъ заедно съ селяхлъцитѣ се подмѣтатъ на горѣ на долу, краищата на дългитѣ имъ ножове се удрятъ едни у други и звънтятъ, пиринченитѣ паласки и ахламарницитѣ дрънкатъ и се люшкатъ, земята тънти и пр. Верѣдъ тоя шюмъ и кипежь гайдажиитѣ ускоряватъ свирнята, а *начуканитѣ* и *тйошки* кехаи съ всичкитѣ си сили се напъватъ да рипкатъ и въртятъ хорото. Тѣ се навеждатъ, изпъчватъ се назадъ, клекатъ, виятъ се на страни; но колко и да се прѣсилватъ и мжчатъ, виното и старостьта не имъ позволяватъ да се движатъ бърже на прѣдъ. Кехаитѣ рипкатъ и се клаткатъ на хорото, до като *прѣвраткитѣ* отъ шалваритѣ се спустнатъ и видятъ подъ пояситѣ, т. е. до като *капнатъ отъ ўмора*.. Когато дойдатъ до това дередже, тѣ се пущатъ отъ хорото и сѣдатъ на първото си мѣсто при харкомитѣ съ виното.

Слѣдъ пускането на кехаитѣ отъ хорото появяватъ се крамолитѣ и разправиитѣ между овчаритѣ и другитѣ момчета отъ другитѣ съсловия. Изтиканитѣ отъ кехаитѣ момци до женския поводникъ бързатъ да заематъ първитѣ си мѣста. Тѣ едни прѣзъ други се надпрѣварятъ кой до води хорото. Ако нѣкой момъкъ отъ терзийското съсловие сполучи да поведе хорото, другъ момъкъ – овчарь го *притица* и го не оставя да стане хороводецъ. Трети—дюлгеринъ или калайджия се откжсва отъ мжжката полуверига, зема въ ржката си кърпа и захваща да води хорото, като остави другитѣ на *пленгу*. (12) Момцитѣ почнатъ да се блъскатъ, да се ругаятъ и псуватъ, гайдитѣ млъкнакъ, момитѣ се разпилѣятъ, кюляфе, фесове и китки се търкалятъ по земята и най-сетнѣ видишъ, че верѣдъ хорището се е струпала цѣла *гармада* отъ овчари, терзии и дюлгери. Въ това врѣме кехаи, жени, моми и други сеирджии крѣскатъ, викатъ и молятъ *юнацитѣ* да се не боричкатъ. Но ако послѣднитѣ непослушатъ и надъ гармадата отъ юнацитѣ се лъснатъ ножове, сеирджиитѣ скачатъ отъ мѣстата си и тичатъ да разтърваватъ *келешитѣ*. Съ прѣдумвания, заплашвания, тързания, блъскания и други срѣдства вчепканитѣ за гушитѣ и чамбаситѣ юнаци се раздѣлятъ и тишината се въдворява. По за въстановяване редътъ на хорото нѣкой отъ по младитѣ кехаи дава заповѣдь на гайдажиитѣ да свирятъ и самъ повежда хорото. Слѣдъ едно двѣ завъртания кехаята поканва нѣкой не намѣсенъ въ крамолата момъкъ да води хорото, а той се пуща и сѣда на мѣстото си. Кждѣ *икиндия* и по кжсно кехаитѣ и другитѣ по възрастни и женени лица си отиватъ отъ хорото, за да продължатъ веселбитѣ по кръчмитѣ и кжщитѣ. Младитѣ изграятъ до *заникъ слонце* и послѣ разваля̀тъ хорото. Момитѣ си отиватъ въ кжщи, а момцитѣ оставатъ на хорището да играятъ *поседница* (ржченица) и да се *борятъ*. При боренето момцитѣ се раздѣлятъ на двѣ партии: овчари и сулинаджии сж на една страна, а мом-

Digitized by Google

цитѣ отъ другитѣ съсловия — на друга. Овчаритѣ почти всѣкога оставатъ побѣдители на хорото, но на пехливанлъка чойстишъ се засрамяватъ. Тѣ, наистина, сѫ едри и здрави, но москулитѣ имъ не сѫ твърдѣ яки, поради не упражнението въ по тежки работи. Зидаритѣ, ако и да сѫ по дребни на ръсть отъ овчаритѣ, обаче тѣ работятъ тежки работи и москулитѣ имъ сѫ доста заякнали. При единочната борба (пехливанлъкъ) зидаритѣ—пехливани чйостишъ *напрашеватъ* гърбовотѣ на суровитѣ овчари. Въ такъвъ случай послѣднитѣ се сърдятъ, крѣщятъ, но нѣма що да направятъ. Зидаритѣ, които постоянно сѫ изложени на оскърбления отъ страна на овчаритѣ, когато сполучатъ да надвиятъ на всичкитѣ пехливани—овчари, извънредно се радватъ и устрояватъ веселба въ честь на другаритѣ си побѣдители.

Слѣдъ свършване пехливанлъка, овчаритѣ се събиратъ по редъ въ кѫщитѣ си да се гощаватъ и веселятъ. Веселбата е придружена пакъ отъ хоро. Послѣдното се прави на широкитѣ потони (коридори), които се намиратъ на вторитѣ кѫщни катове. Отъ тропота на овчаритѣ, женитѣ и момитѣ се разлюлява цѣлата кѫща. Кѫщнитѣ хорá, наречени *манастирски*, сѫ по-бързи и по-тропливи. Женитѣ по потонитѣ не сучатъ, а скачатъ и тропатъ както и мѫжетѣ. Едноврѣменно съ свиренето и играненето се пѣятъ и тропливи пѣсни.

Алинь день (свѣти Илия). — Въ Срѣднитѣ Родопи на всѣкѫдѣ по чукитѣ и бърдата има малки или голѣми гармади (купове) камъни отъ развалени зидове. Мѣстното население нарича по-голѣмитѣ гармади *селища*, *манастиръ* и *калета*, а помалкитѣ *чйорквици*. Послѣднитѣ носятъ названията на много свѣтци (св. Илия, св. Духъ, св. Марина, св. Кирикъ и пр.). Близкитѣ до селата староврѣмски *чйорквици се тачатъ* отъ населението и въ деньтъ на праздника на мѣстото се коли курбанъ и се *свѣти вода*. Населението отъ близкото село и близкитѣ колибаци излиза почти цѣло на черквицата, гдѣто, освѣнъ извършването на религиознитѣ обряди, се устроява и голѣма веселба. На свѣти пророкъ Илия сѫ посвѣтени много Срѣдно Родопски староврѣмски черквици и праздника свѣти Илия се счита отъ Родопското население за много *тйошекъ* (голѣмъ). *На день Алиндень* (20 Юлий) прѣди обѣдъ моми и момци, стари и млади *ходятъ* на *барчина* (мѣстото гдѣто е черквицата, посвѣтена на свѣти Илия), за да се веселятъ. Момитѣ и момцитѣ отиватъ пѣшъ, а женитѣ и мѫжетѣ въсѣдатъ коне и мулета, на които сѫ закачени и завързани сини халища и алено-шарени торби пълни съ хлѣбъ, клинъ и други ястия. Обстановката на барчината е такава: близо до гармадата камъни (староврѣмската черквица) се простира една полянка, не по-малка отъ единъ декаръ и не по-голѣма отъ 10-20 декара. Полянката е заобиколена отъ подкастрени и прикършени ели или борики. Подъ елитѣ на трѣвата сѫ постлани сини халища и конски козиневи

Digitized by Google

чулове. Връзъ халищата и чуловетѣ сѫ насѣдали въ форма на много колела мѫже, жени и дѣца. Колелата се състоятъ отъ едно или нѣколко роднини или сѣмейства. Около женитѣ се намиратъ пълни торби, папуце и други вѣщи. Вѫтрѣ въ колелата надъ халищата сѫ сложени пахури, буренца, шишета и други сѫдове, пълни съ вино и ракия. Тъкмо въ срѣдата на полянката двама гайдажии свирятъ чифтъ гайди, а около тѣхъ се вие голѣмото хоро. Много моми и момци играятъ по терлици (безъ калеври), защото полянката е покрита съ гѫста, но кѫса трѣва. Близо до черквицата горятъ огньове, а връзъ послѣднитѣ сѫ поставени голѣми казани, въ които ври курбаньтъ (месо съ *карма* т. е. *кешкекъ*). Двадесеть тридесеть метра на страна отъ казанитѣ на една височина сѫ наклекали нѣколцина помаци и цигани, които погледватъ ту хорото, ту казанитѣ съ кешкека. Въ околнитѣ горички и халмоци *турмятъ* (13) огньове, на които се печатъ чевермета на отдѣлнитѣ сѣмейства и за продань. Вънъ отъ полянката, по *стармулацитѣ* и халмоцитѣ сѫ напѫдени да пасатъ десятки и стотини изоглавени мулета и коне. Около послѣднитѣ се въртятъ малки момчета — ратайчета и пѫдаритѣ.

Мухабетитѣ, хорото и крамолитѣ *на барчината* ставатъ тъй както и на селското хорище, съ тая само разлика, че вино и ракия има въ достатъчно количество и слѣдователно кефлиитѣ сѫ много повече. Кѫдѣ икиндия женитѣ, бабитѣ и нѣкои стари мѫже се набиратъ на гармадата (черквицата), гдѣто свещеника прави молебствие и свѣти вода. Слѣдъ това женитѣ се нареждатъ на двѣ редици, обърнати съ лицата си една срѣщу друга, поставятъ на земята прѣдъ себе си хлѣбъ и сирене и *ломятъ за св. Илия да дава здравие и берекетъ*. Въ сѫщото врѣме готвачътъ ломи курбаня, като поднася на всѣки човѣкъ по едно кѫсче отъ уваренъ черенъ дробъ. Като се свърши ломенето, отъ курбаня (кешкека) разсипватъ въ нареденитѣ сахани за ядене. Отдѣлнитѣ сѣмейства и роднинскитѣ дружини приготвюватъ трапезитѣ и ядатъ така, както си сѫ наредени на колелото или пъкъ нѣколко колелета се съединяватъ въ едно, размѣстватъ ястията да сѫ близо на всички и ядатъ заедно. Прѣзъ врѣме на яденето само нѣколко моми и момци играятъ на хорото и то сами да се не прѣкѫсва. Като се наяде нѣкоя мома, хваща се на хорото, а друга се пуща и отива да яде. По тоя начинъ всички присѫтствующи на барчината се нахранватъ безъ да се прѣкѫсне игрането. Слѣдъ нахранването по старитѣ си тръгватъ за село, а по младитѣ оставатъ и продължаватъ веселбата още единъ часъ. И на барчината първенството е на кехаитѣ и овчаритѣ. Послѣднитѣ, като се кефлендисатъ, чйоститшь се сборичкватъ съ другитѣ момчета за хороводството, а привечерь сборичкванията се прѣобръщатъ на непрѣкѫснатата *наварда*(14). Когато остане единъ часъ до захождането на слънцето, веселбата на барчината се прѣкратява, но

Digitized by Google

навардата продължава Овчаритѣ и другитѣ момци още се каратъ и разправятъ. Изъ пжтя (надолу къмъ село) момитѣ пѣятъ, не намѣсенитѣ въ навардата овчари гърмятъ съ пищовитѣ си и се провикватъ, а всички други, които сж зели участие въ навардата, се ругаятъ, фирятъ се (гонятъ), тласкатъ се, търкалятъ се изъ урвитѣ, а по нѣкога и наранятъ съ ножове, но съвсѣмъ леко колкото за уплашване. На мѣстата, прѣзъ които се връщатъ моми и момци, се валятъ и търкалятъ китки, кърпи, фесове, терлици, кюляфи и шарфети (чалми), дулами, шалове и пр. Когато момитѣ и по мирнитѣ момци слѣзатъ въ село, правятъ хоро на хорището и играятъ до мръкване. Така се захваща и свършва праздника свѣти Илия въ Срѣднитѣ Родопи.

Ако се случи прѣзъ голѣмитѣ праздници (Петровдень, св. Недѣля и св. Илия) да вали даждъ, старитѣ се веселятъ въ кжщи и въ механитѣ, а момитѣ и момцитѣ правятъ хоро въ вжтрѣшнитѣ покрити дворове на кжщитѣ. Въ дворовѣтѣ се играе тропливо хоро и се пѣятъ леки и тропливи пѣсни.

Главилки (годежи) **и женилки** (женидби) — Срѣдно Родопскитѣ овчари се главйотъ (годятъ) отъ 25 си година нататъкъ, а се женятъ когато навършатъ 28-30 години. Но щомъ овчаритѣ прѣхвърлятъ 30 си година и до това врѣме още не сж се оженили, зематъ вече да се считатъ за прѣстарѣли и тогазъ *„трѣбва село да стане мукаетъ да се ужнятъ"*. До женидбата си овчаритѣ сж непорочни въ нравствено отношение. Наистина, тѣ чйостишъ приказватъ безнравствени приказки и псуватъ, но по нататъкъ отъ псувнитѣ не отиватъ. У овцевъдството се е установило убѣждението, че гдѣто има безнравственость, тамъ нѣма берекетъ. Който борави около овце, той трѣбва да е чистъ въ всѣко отношение. Когато между овчаритѣ стане дума за пропадането на нѣкой кехая, ако не е добрѣ обяснено отъ какво е пропадналъ, питатъ се какъвъ е билъ послѣдниятъ въ нравствено отношение. Каже ли се, че кехаята не е билъ толкозъ нравственъ, пропадането му отдаватъ *на лошитѣ работи*, които е вършилъ. Овчаритѣ не търпятъ помежду си другарь съ безнравствено поведение, защото такъвъ принася *дженебетлика си* и на имането.

Овчаритѣ залюбватъ момитѣ лѣтѣ по праздницитѣ, като гледатъ само вънкашностьта ѝ; всичкитѣ други качества на момитѣ овчаритѣ узнаватъ отъ домашнитѣ си, които постоянно живѣятъ въ село и добрѣ знаятъ добритѣ и лошитѣ качества на всѣка селска мома. Овчаритѣ нѣматъ възможность лично да узнаватъ какви сж момитѣ, едно че малко врѣме живѣятъ въ село и друго, че момитѣ съ неродннна момци немогатъ сами да се събиратъ и приказватъ. Въ Срѣдно Родопското население нравственостьта е много строга, даже прѣкалено строга. На хорото мома и момъкъ, които не сж роднина, немогатъ да играятъ единъ до други и на саме не могатъ да се събиратъ и си при-

Digitized by Google

казватъ. Ако нѣкой момъкъ се хване в хорото до мома не роднина, тя веднага се пуща. Не направи ли това, то старитѣ жени ще захванатъ да се кикотатъ и да се гаврятъ съ нея. А пъкъ майка ѝ и баща ѝ ще се намусятъ и вечерьта у тѣхъ непрѣменно ще я мъмрятъ, а може би и ще я биятъ. Мома, която не е толкова срамежлива и за която се пръскатъ слухове, че се събирала на саме съ нѣкой момъкъ, мѫчно може да се омѫжи.

Овчарьтъ, който е аресалъ нѣкоя мома, ако родителитѣ му сѫ съгласни да се ожени за нея, праща нѣкоя своя роднина, обикновено сестра си или леля си, да попита момата и родителитѣ ѝ *ще го зематъ* ли или не. Ако момата и родителитѣ ѝ се съгласятъ, сестрата или лелята дава на момата отъ страна на момъка за *лишенъ* сребъренъ пръстенъ, 3—4 дюкме или една лира, въ замѣна на които момата праща на момъка своя пръстенъ и единъ *аглокъ* (домашна бѣла кърпа). Слѣдъ размѣняването на пръстенитѣ овчарътъ и момата се считатъ *закачени* (полузагодени), но главилката още не е *закрѣпена*. Закрѣпянето става тъй: въ сѫбота зараньта овчарътъ ще прати въ кѫщата на бѫдещия си дѣдо и баба единъ бравъ (живъ или заколенъ) и 10—15 оки оризъ и кърма. Послѣднитѣ ще сготвятъ за вечерьта ястия отъ месото и оризя, ще приготвятъ дарове и ще чакатъ *мумаритѣ*.(15) Въ сѫбота вечерь овчарьтъ, родителитѣ, роднинитѣ и съсѣдитѣ му, придружени отъ една или нѣколко гайди, свирещимъ и пѣещимъ се отправятъ за *момилитѣ дворове*. Тамъ ги посрѣщатъ весело, засмѣно и ги настаняватъ въ кйошка или друга стая. Момата — *главеница* (годеница) излиза прѣдъ момаритѣ, цѣлува рѫка на годеника си, родителитѣ му и всички други момаре. Майката на момъка — годеникъ дава на бѫдещата си снаха една реденица 5—10 златни ирмиличета за лишенъ, въ замѣна на което момината майка *дарова* бащата на момъка съ риза, майка му съ тестемелъ, а другитѣ момари съ по единъ аглокъ. Слѣдъ това слѣдватъ пѣснитѣ, гощавката и хорото. Ракията донася момъкътъ, а виното е отъ моминитѣ роднини. Овчаритѣ стоятъ сгодени 1—2 —3 чйостишь и повече години. Слѣдъ една година отъ сгодяването овчарьтъ *носи гиздило* на годеницата. При поднасянето на гиздилото има пакъ веселби и гощавки. Гиздилото се състои отъ сребърни накити, *синджирь* съ игли за пазухитѣ, *подбраникъ*, *трепка* или *курешница*, *зюнки* за пояса, *калчеица* (копринена кърпа), червени калеври и други нѣща. Освѣнъ това овчарьтъ всѣка пролѣть, като се връща отъ полето, донася армаганъ на годеницата си състоящъ се отъ зюнки, кърпи, портокали, стафиди, смокви и други нѣща. Тия армагани ги прѣдава майката или сестрата на момъка. Ако годеницата е отъ сиромашко сѣмейство, годеникътъ ѝ купува *прело* и *прстика* да си направи дарове и други вѣщи. Чйостишь годеникътъ дава на годеницата си и по нѣколко оки вълна. До като овчарьтъ се *глави* (годи), отношенията съ годеницата му сѫ та-

Digitized by Google

:ива: когато е хороводецъ, т. е. играе на мжжкия поводникъ, годеницата му се хваща на женския поводникъ; ходи въ домътъ на годеницата си и приказва съ нея, но въ присжтствието на родителитѣ ѝ. Ако въ нѣкоя кжща има межия или пугрелка (сѣденка), и годеницата може да отиде тамъ, но ако присжтствува и годеника ѝ. Между годеника и годеницата не се допущатъ никакви волности, даже не могатъ да играятъ единъ до другъ на хорото. Когато овчарьтъ есень тръгне за полето, отива въ кжщата на годеницата си да ѝ каже сбогомъ. Послѣдната му дава чрѣзъ друга мома китка и го изпраща, но само до пжтнитѣ врата на кжщата.

Слѣдъ нѣколко годишенъ годежъ овчарьтъ напуща овчарството, т. е. самъ прѣстава да пасе овце и се оженва. Овчарскитѣ свадби както и на всички други съсловия въ Родопитѣ винага се извършватъ тържествено, т. е. съ пѣсни, свирни и гошавки. Младата невѣста се завежда въ новъ домъ, на който тя става пълна господарка.

Ако нѣкой овчарь залюби годеницата на момъкъ не овчарь и послѣдната се съгласи да го земе, овчарьтъ нарежда да се развали годежа. Въ случай че и родителитѣ *уйдисатъ на ума на дъщеря си*, годежътъ се разваля лесно. Моминитѣ родители връщатъ нишена на годеника, но ако послѣдниятъ го неприеме, въпросътъ се разрѣшава отъ свещеника и селскитѣ чорбаджии. Послѣднитѣ не зематъ друго рѣшение, освѣнъ момата и родителитѣ ѝ да платятъ въ двоенъ размѣръ разноскитѣ, които е направилъ годеникътъ. Обикновено тия разноски ги плаща виновниятъ овчарь не лично, а чрѣзъ родителитѣ на момата. Слѣдъ това овчарьтъ се сгодява или по-чйостишъ веднага се оженва за разоставената годеница. Но ако моминитѣ родители се не съгласятъ да се развали първия годежъ, овчарьтъ съ съгласието на момата *отсурнува* (отвлича) чуждата годеница. Сурнението става тъй: овчарьтъ нагласява на кое мѣсто да го чака годеницата, послѣ събира нѣколцина свои другари и приятели овчари и тръгва съ тѣхъ да краде момата. Послѣдната, като види овчаритѣ, захваща да вика и плаче, мжчи се ужъ да побѣгне, но овчаритѣ я хващатъ за ржката и я повеждатъ съ себе си. Ако момата изъ пжтя срѣщне нѣкои лица, преструва се, че не е съгласна да я крадатъ, плаче, търза се и се стреми да се откопчи отъ ржцѣтѣ на овчаря, който я води, но като измине срѣщнатитѣ лица, прѣстава да плаче, да се търза, а си върви мирно. Щомъ крадцитѣ и момата влѣзатъ въ кжщата на овчаря, затварятъ добрѣ вратата и се приготвятъ за отбрана. Слѣдъ десетина минути кжщата на овчаря се заобикаля отъ нападатели. Послѣднитѣ се състоятъ отъ годеника на момата,

---

*) Свадбитѣ въ Срѣднитѣ Родопи сж описани отъ г. Шишкова въ „Родопски Старини" кн. II. Овчарскитѣ свадби сж само по тържествени и въ друго се не отличаватъ.

Digitized by Google

родителитѣ, братята, роднинитѣ, приятелитѣ му, родителитѣ на момата и много други сеирджии. Роднинитѣ на годеника носятъ колове, брадви и други такива и се мѫчатъ да разкъртятъ вратитѣ и влѣзатъ въ кѫщи; родителитѣ и роднинитѣ на момата плачатъ, псуватъ и отправятъ много проклетни къмъ дъщеря си и роднината си, която ги е *усрамотила*. Защитницитѣ отъ вѫтрѣ насочатъ пищови и пушки прѣзъ прозорцитѣ и дупкитѣ на кѫщата и заплашватъ нападателитѣ да се разотидатъ, инакъ лошо ще стане. Атаката и защитата се продължава най-много единъ часъ, послѣ *умйокнуватъ* и захващатъ да се разотиватъ. Остава само момината майка, която си е заврѣла рѫцѣтѣ въ хълбоцитѣ, плаче, прѣвива се и се моли да я пустнатъ да каже *само двѣ думи* на дъщеря си и сетнѣ да прави каквото ще. Но защитницитѣ не удовлетворяватъ майчиното желание, като ѝ казватъ: „*ела утрѣ на свадбата, сега та ни пускаме*“. Когато и майката се махне, защитницитѣ и женитѣ, които сѫ вѫтрѣ въ кѫщи, захващатъ да се разпореждатъ за свадбата. Най-първо се дири попа, но послѣдниятъ изпърво отказва да *вѣнчае младитѣ* подъ прѣдлогъ, че момата е била годеница и *работата не била още сгудена* (уредена). Въ това врѣме доброволни посрѣдници се мѫчатъ да спогодятъ двѣтѣ враждебни страни. Но ако не успѣятъ, свещеникътъ и чорбаджиитѣ издаватъ своето рѣшение: виновниятъ овчарь да заплати на унижения и оскърбения годеникъ направенитѣ отъ него разноски въ двоенъ размѣръ и да купи за черквата 2–3 оки восъкъ или пъкъ 4—5 оки зехтинъ. Свещеникътъ чака най-много 24 часа желаемата спогодба. Но ако слѣдъ това врѣме не послѣдва спогождение, вѣнчава младитѣ и оставя странитѣ да се разправятъ слѣдъ вѣнчаването. Въ случай че оставениятъ *на пѣсъка* годеникъ не желае да се спогоди и се оплаче на владиката или мѣстния забитинъ, *виновникътъ* чрѣзъ бившия си влиятеленъ кехая *подмаже*, т. е. даде нѣкоя лира на забитина, послѣдниятъ посплаши тѫжащия се, посрѣдницитѣ изново се намѣсятъ и слѣдъ това веднага сърдититѣ омекноватъ и се спогаждатъ. Когато една мома се открадне съ нейно съгласие, мѫчно може да се извади отъ кѫщата, въ която е въведена, но ако се случи такъво нѣщо, т. е. ако нападателитѣ сполучатъ да я извлѣкатъ отъ кѫщи, веднага я прѣдаватъ на годеника ѝ, и свещеника вѣнчава *младитѣ* безъ да пита момата, желае ли или не да се омѫжи за годеника си. Та и годеницата толкова се не противи, ако я прѣдадатъ на годеника ѝ. Тя е засрамена, омърлушена отъ случившето се съ нея и безъ ропотъ се помирява съ сѫдбата си, толкова повече че и родителитѣ ѝ се обявяватъ противъ нея. Но, както казахме, съвсѣмъ рѣдчинъ може да се извади отъ кѫщи откраднатата годеница. Обикновено откраднатата мома, било годеница или не, рѣшава въпроса. Тя се показва прѣзъ прозореца на родителитѣ си и роднинитѣ си и казва, че каквото е търсила, намѣрила го ѝ, слѣдователно, нѣма защо да ѝ се бъркатъ въ желанието и стореното.

Digitized by Google

Срѣдно-Родопскитѣ овчари се женятъ за моми отъ тѣхнитѣ или близкитѣ села. Отъ далечни села тѣ не зематъ жени. Българкитѣ и гъркинитѣ отъ селата находещи се въ Бѣломорската равнина сѫ много влюбватъ въ нашитѣ овчари, но послѣднитѣ отблъскватъ любовьта имъ и се отнасятъ къмъ тѣхъ съвсѣмъ хладнокръвно. Влюбенитѣ моми (гъркини и българки) сѫ добри въ всѣко отношение, на всѣкждѣ биха отишли съ овчаритѣ, но послѣднитѣ ги отблъскватъ, защото много повече обичатъ роднитѣ си планини и хубавитѣ Родопчанки и защото не желаятъ да завеждатъ въ селото си мома, на която родътъ не знаятъ ни родителитѣ му, ни съселенитѣ му. Родопскиятъ овчарь трѣбва да води жена отъ родъ, извѣстенъ на цѣло село, ако иска да се ползува съ уважение. Инакъ ще търпи всѣкакви унижения и *клепчийкитѣ*[16]) жени веднага биха скроили много приказки, биха казали, че „гъркинята му е прикачена *истерь истемесъ*.....", други биха рекли, че е „*голъ* (сиромахъ) и за пари е зелъ жена съ *фуста*". Изброяватъ се нѣколцина овчари, които не сѫ могли да надвиятъ на сърдцето си и сѫ се оженили за моми — полчански, но не сѫ се върнали въ Родопитѣ, а сѫ останали да живѣятъ въ полето. За такива овчари, се пѣятъ и пѣсни. Единъ Чепеларски овчарь и послѣ кехая се влюбилъ въ една мома полчанка и се оженилъ за нея, но домашнитѣ и родителитѣ му не били благодарни отъ тая женидба, при всичко че жената била добра, та се не върналъ вече въ Чепеларе. Тая женидба била необикновено събитие за Чепеларскитѣ моми и момци, та я възпѣли съ слѣдующата пѣсень.

Да знаиш, майчю, да знаиш,
Какваа сам мума загалил
В равнуну поле широку:
Тйоничка Ванке висока,
Бѣличка опце черночка.
Утирну рану станува
Равнине дворе да мете,
Метеше пѣсня пѣеше
И майци хи си думаше:
— Халал ти, майчю, ни правем,
Дену сам мела и мила,
Батю му измет правила,
Га ма ни даваш, малеле,
Ваню му кехейонуму
Нах дахан нах Чепеларе."
— Дощерю, моя майчина,
Ни видиш ли ми, дощерю,
Друшкине туф устануват,
Пак ти нах дахан да идиш,
Нах дахан нах Чепеларе
Сас Ване сас кехеена".
— Майчице, стара майчице,
Е си друшкине ни глйодам,
Е ща сасъ негу да идам
Нах дахан нах Чепеларе.

Подобна пѣсень, въ която тоже се споменува какъ Родопчанинъ българинъ се влюбва въ гъркиня и остава въ Бѣломорската равнина, тоже се пѣе въ Ахъ-челебийско:

Туне ле, балну ли ти е,
Туне ле, желну ли ти е,
Как са е Колю заглавил,
Заглавил още уженил
За Искечюска гаркиня
. . . .
. . . .
. . . .

Болести и смърть. Овчаритѣ чйостипь се разболѣватъ и множина отъ тѣхъ умиратъ въ най-цвѣтущата си възрасть. Най-много се разболѣватъ и умиратъ ония овчари, които отиватъ въ Ениджеенското поле на *гизльо* съ шилетата. Врѣмето, прѣзъ което слизатъ въ полето, е най-горѣщо. Денѣ слънцето пече силно и изпарява застоялата въ локвитѣ и блатата вода. Отъ това въздухътъ става тежъкъ и не здравъ. Нощѣ напротивъ въздухътъ е хладенъ, даже и студенъ. Овчаритѣ прѣзъ деньтъ се много потятъ, а нощѣ изтиватъ. Тая именно промѣнчивость е причината на разболѣванията. Обикновено овчаритѣ се разболѣватъ отъ тифусъ, тифусна обикновена треска. Послѣдната болесть е опасна, но първитѣ сѫ много по-опасни. Освѣнъ тия болести по нѣкога се заразяватъ и отъ едрата шарка, която тоже е фатална болесть Отъ други белести овчаритѣ рѣдчипъ страдатъ. Заболѣлитѣ овчари се занасятъ съ мулета и коне въ роднитѣ си села или оставатъ да лежатъ въ полето.

Забѣлѣжено е, че повече овчари мратъ слѣдъ 25 годишната си възрасть, а по малко прѣди да достигнатъ тая възрасть. Много умрѣли овчари оставятъ годеници. Когато нѣкой годеникъ овчарь се разболѣе въ полето и боленъ го донесатъ въ селото му, годеницата му споредъ обичая не отива да го види. Но ако болниятъ умре, годеницата му поднася варакосана китка и аглокъ и чйостипъ придружава погребалното шествие. Слѣдъ смъртьта на овчаря годеницата му въ знакъ на жалейка (трауръ) носи чисто бѣлъ (безъ шарки) *тестемелъ* (кърпа), *наклоненъ* (надвесенъ) надъ челото си. Тя *тачи* (жали) годеника си шесть мѣсеци или година. Прѣзъ врѣме на тачението, тя не ходи на сѣденки, на хоро и не пѣе. Слѣдъ изминването на шестьтѣ мѣсеци или годината, тя се загодѣва и се омѫжва за другъ момъкъ; но втората любовь не е както първата. Нажалената годеница и слѣдъ омѫжването си за другъ момъкъ си остава тѫжна. Даже тя и на стари години си спомня съ горесть на сърдцето *първото любе*, което *загина младо и зелено въ равнуну поле широку*. Много жени и стари бабички — Родопчанки пазятъ като святини скѫпи спомени (пръстени и др. нѣща) отъ загиналитѣ си на млади години *порви севдйе*.

Когато нѣкой овчарь — годеникъ се помине, годеницата чрѣзъ майка си повръща на родителитѣ на загиналия си годеникъ *всичкото гиздилу* ([17]) (сребърнитѣ вѣщи), съ изключение на сребърния пръстенъ, който си задържа за споменъ. Колкото и да е мило гиздилото на нажалената годеница, тя по необходимость трѣбва да се раздѣли и съ него, както по неумолимость на сѫдбата се е раздѣлила и съ годиника си. Прѣди да връчи на майката гиздилото, тя се нагиздва съ него за послѣденъ пѫть, плаче, *припѣва се* ([18]), цѣлува герданя и другитѣ нѣща, пѣе жални пѣсни. Слѣдъ това плачещимъ сваля гиздилото отъ себе си, прѣгръща майка си, прѣдава ѝ гиздилото и силно изпищѣва, когато остане безъ него. Въ това врѣме майката тоже

Digitized by Google

плаче и прѣгръща дъщеря си. Въ домътъ на годениковитѣ родители се повтаря сѫщата сцена. Двѣтѣ майки плачатъ и разхвърлятъ гиздилото изъ кѫщи. *Пустелу му и гиздилуту и кичилуту, ага ми нема миличкие синчокъ*, нарежда и пищи дълбоко нажалената майка. Ако родителитѣ на загиналия овчарь — годеникъ много обичатъ синовата си годеница, при това сѫ и заможни, повръщатъ ѝ обратно часть отъ гиздилото да го носи за споменъ. Въ такъвъ случай годеницата остава много благодарна на годениковитѣ ѝ родители и ги почита като баща и майка. Независимо отъ това, ако умрѣлиятъ овчарь има по малъкъ братъ, послѣдниятъ може да вземе за жена братова си годеница, разбира се, ако послѣдната го обикне, както е обичала и брата му.

II. Кехаи.

Вънкашность.—По вънкашность кехаитѣ по всичко приличатъ на овчаритѣ, само че сѫ по възрастни и по *шишкави*. Тѣ се обличатъ съ такива дрѣхи, съ каквито се обличатъ и овчаритѣ прѣзъ празницитѣ. Изключение правятъ кичената кепя и забуньтъ. Кичената кепя е направена отъ черна груба аба, която отъ външната си страна е накитена съ черни вълнени *рйохми* (осукани връвчици) дълги 2—3 см. Киченета кепя е дълга до колѣнитѣ и е съ кѫсички рѫкави. Платоветѣ за тия кепи се работятъ най-много въ селата: Триградъ, Кестенжикъ. Балабанъ и Михалково (Тъмрешко). Кроежътъ на забуня е сѫщо такъвъ, какъвто е и овчарския, само че копчетата отпрѣдъ не сѫ отъ жълта тель, а отъ ибришимени ключове и черни валчести петелки, прилични на излѣени куршюми. Освѣнъ това забуньтъ отпрѣдъ изкусно е нашаренъ съ ибришимъ и бикмьо. Кехаитѣ носятъ на поеситѣ си нови черни или тъмно червени силяхлъци, въ които сѫ втикнати *чюфтлеме ножове* (съ двойна но споена ножница), отъ които единиятъ е по голѣмъ, а другиятъ по малъкъ. Между два листа на силяхлъка сѫ забодени нѣколко дървени *четелки*[19]) и то ако кехаята е неграмотенъ; а ако е грамотенъ, отъ лѣвата страна на силяхлъка на самата тасма или на пояса е запасанъ пиринченъ турски дивитъ. Въ силяхлъка е втикнатъ и доста дълъгъ чибукъ съ пиринчена или прьстена лула. Други орѫжия и такъмъ кехаитѣ не носятъ на поеситѣ. На чалмитѣ чйостишъ забождатъ малки четелки, които едвамъ се видятъ, а грамотнитѣ турятъ потрѣбнитѣ си книжа между кюляфа и феса или пъкъ въ паласкитѣ, които сѫ прикачени прѣзъ рамото.

Конь и пѫтуване.—Кехайскиятъ *конь—бинекъ* е отъ мѣстна Родопска и Енидженска порода. Той има срѣденъ ръсть, дебели крака, пълна и набита снага и гѫста и дълга грива. Коньтъ е осѣдланъ съ семеръ, обшитъ съ бѣлъ мешинъ. Палдъмътъ, прѣкърсникътъ и попрѫгътъ на семеря сѫ кашнени и натопени съ зехтинъ или лой. Оглавътъ (юларя) е тоже кап-

Digitized by Google

шенъ. Връзъ оглавътъ на конската глава се намира *гемъ* (юзда), украсенъ съ металически пулове и мешинени осукани кичилки (висулки). На самаря сѫ прикачени турски широки зенгии съ каишени подвръзки. На *кашоветѣ* и *куцакя* (задната часть на самаря) се прикачватъ мешинени хейбета (дисаги), овързани на отверстията съ тѣсни тасмички. Въ дисагитѣ сѫ турени: една върваница тютюнъ, мешинена торбичка съ млето кафе и малка дървена лъжичка въ нея, вързанъ въ кърпа захарь, два три *филджена* (кафейни чешки), *джевве*, *пахуръ* или шише съ ракия, хлѣбъ или качамакъ, сирене и чеверме и разни други дреболии. Връзъ самаря е прѣметнатъ у два ката козиневъ конски чюлъ, а връзъ него е прѣметнатъ червенъ шалъ съ рйохнитѣ назадъ къмъ *капулата* на коня. Шальтъ, чюлътъ и дисагитѣ сѫ стегнати *размѣтешено* съ единия край на вѫжето, което е опито на *облака* (прѣдната дъска на самаря). Така е стъкменъ кехайскиятъ конь за пѫтуване съ него. Ходътъ на коня не е много бързъ, нъ и кехаитѣ не бързатъ много, когато пѫтуватъ. Напротивъ тѣ обичатъ конетѣ имъ да вървятъ *рахванъ*, т. е. крѣпено и по-полека. Когато кехаитѣ лѣтѣ закарватъ максула на агитѣ въ Енидженско, на връщане чйостишъ се събиратъ нѣколцина и пѫтуватъ заедно. Изъ пѫтя тѣ се *хохрятъ*, (смѣятъ се съ дебелъ гласъ), шегуватъ се, пушатъ тютюнь съ чибуцитѣ си, чйостишъ си подаватъ едни на други пахуритѣ съ ракия и се черпятъ. Слѣдъ 2—3 часово пѫтуване тѣ се спиратъ край нѣкоя вода, сѣдатъ на зелената морава, накладатъ огънь, ядатъ, пиятъ кафе, пушатъ тютюнь, приказватъ и послѣ пакъ се качватъ на коньетѣ си и продължаватъ пѫтя си. Кехаитѣ, когато пѫтуватъ нѣкждѣ на далечъ, водятъ съ себе си и нѣкой свой прислужникъ (одажия, мандражия, ратай и пр.). но отъ селото до мандрата или до стадата и обратно тѣ пѫтуватъ и самички. Ако се случи, когато кехаитѣ пѫтуватъ на далеко да се смѣсятъ съ тѣхъ и други пѫтници сиромаси, послѣднитѣ се считатъ като пѫтни гости на първитѣ. Кехаитѣ ги черпятъ и гостятъ изъ пѫтя. Въ замѣна на това гоститѣ—пѫтници услужватъ както могатъ на кехаитѣ. Обикновено тѣ нагледватъ кехайскитѣ коне, кладатъ огньоветѣ, варятъ кафе и пр. Когато кехаитѣ пѫтуватъ зимѣ, вечерьта се установяватъ въ ханищата, и то ако нѣматъ въ селото приятели и познати хора. Ханджиитѣ сѫ много услужливи къмъ кехаитѣ и всѣкакъ се трудятъ да имъ угодятъ, защото знаятъ, че послѣднитѣ сѫ *джумертъ*[20]) и при едно по добро разположение ханджията ще бѫде по-богато възнаграденъ за прислугата си. Ако нѣкой приятель покани кехаята на госте въ кѫщата си, послѣдниятъ като си тръгне на зараньта не пита какви разноски е направилъ за да ги заплати, защото знае, че е билъ на госте, и приятельтъ му нѣма да му иска пари. Но кехаята, за да не остане длъжэнъ на приятелската кѫща, развръзва кесията и дава на всички дѣца по нѣколко гроша бакшишъ. По тоя начинъ той се издължава

Digitized by Google

напълно, пъкъ и дѣцата оставатъ много благодарни отъ гостенина си. Съ по малко думи казано кехаитѣ, когато пѫтуватъ, въ всичко подражаватъ турскитѣ аги и беове. Сиромаситѣ пѫтници, като знаятъ тия навици на кехаитѣ, винаги гледатъ да се присламчатъ около тѣхъ, за да могатъ по-лесно и по-ефтино да пѫтуватъ.

Душевни и умствени качества.—Кехаитѣ сѫ излѣзли изъ овчарската срѣда и затова тѣ притежаватъ почти сѫщитѣ душевни и умствени качества, каквито притежаватъ и самитѣ овчари. Но при всичко това у кехаитѣ се забѣлѣжватъ особени характерни чърти, които не сѫ присѫщни на овчаритѣ. Впрочемъ това лесно се обяснява, като знаемъ кои овчари ставатъ кехаи. По-рано споменахме, че всички овчари желаятъ да станатъ кехаи, но не на всички се изпълнюва желанието. Само по умнитѣ, по-енергичнитѣ и по-честнитѣ овчари сполучватъ да станатъ *тйошки* кехаи, а по-тъпитѣ и не енергичнитѣ си оставатъ само съ овчарството. Единъ свѣстенъ овчарь, който се е отличавалъ отъ другаритѣ си по умственитѣ си качества, щомъ стане кехая, заживѣва другъ животъ, натоварва се съ други длъжности и си прѣдава друго значение прѣдъ хората. Бившитѣ овчари, като станатъ кехаи, т. е. промѣнятъ работата си, измѣняватъ и нѣкои отъ навицитѣ си. Изпърво кехаитѣ въ обноскитѣ си не се отличаватъ отъ другитѣ овчари, но отъ послѣ съвсѣмъ се измѣнятъ. Тѣ ставатъ горди и до нѣкждѣ надмѣнни. Прѣдъ населението и прѣдъ властитѣ се *държатъ на високо*. Иска имъ се да ги уважаватъ и почитатъ. Когато говорятъ, употрѣбяватъ много турски поговорки и други остроумни изречения. Кехаитѣ сѫ хладнокръвни, непоколебими и доста инатчии, но при това тѣ сѫ изкренни и незлобиви. Завистъ у тѣхъ не сѫществува. По нѣкога се появява съперничество помежду и то само за кълшли и планини. Общественитѣ работи толкова ги не интересуватъ, но когато другитѣ чорбаджии ги помолятъ да свършатъ нѣкоя работа прѣдъ по-висшитѣ власти, тѣ охотно се съгласяватъ и то не толкова отъ любовь къмъ самата работа, а да докажатъ, че иматъ влияние прѣдъ властитѣ. Изключение правятъ само нѣкои кехаи — търговци, които сѫ по-родолюбиви, по-ученолюбиви и слѣдователно по-наклонни къмъ обществени работи. Мнозина отъ кехаитѣ — търговци сѫ грамотни и още по-мнозина харчатъ пари да образоватъ дѣцата си. Родопскитѣ кехаи вънкашно изглеждатъ, че сѫ съ *студени сърдца*, но въ сѫщность тѣ сѫ много милостиви и доста щедри. Освѣнъ това тѣ въ земания даванията си никога умишлено не повреждатъ интереситѣ на лица, съ които иматъ смѣтки. Кагато даватъ пари и други стоки въ заемъ, тѣ не зематъ лихви. Съ овчаритѣ си уреждатъ смѣткитѣ безъ роптание и безъ да ги чюе нѣкой. Много рѣдчишъ овчарь се оплаква отъ кехаята си за каквото и да било. Кехаитѣ до като сѫ били овчари не сѫ били чисти отъ кражби на овце, но като кехаи, тѣ не позво-

Digitized by Google

лявать кражбитѣ и мъмрятъ овчаритѣ си, когато усѣтятъ, че сѫ крали.

Прѣдъ властитѣ и агитѣ.—Кехаитѣ чйоститѣ иматъ работа съ правителственитѣ чиновници въ Ксанти и Гюмюрджине. Зимѣ тѣ ходятъ въ правителственитѣ учреждения да уреждатъ овчарски разправии (сбивания, нападения, кражби и пр.), а пролѣть иматъ работа съ финансовитѣ чиновници по беглика. Кехаитѣ иматъ голѣмо влияние прѣдъ всички турски чиновници и учреждения. Когато нѣкой кехая пристигне прѣдъ нѣкое правителствено учреждение, заптиитѣ и другитѣ по долни служащи му помагатъ да слѣзе отъ коня и веднага долагатъ на началника си за дохождането на еди кой си кехая. Началникътъ на учреждението, каквато и да има друга налѣжаща работа, ще я приустанови, ще приеме кехаята и ще го изслуша. Освѣнъ това турскиятъ чиновникъ ще отдаде голѣма почесть на високия посѣтитель, ще го черпи съ кафе и тютюнь и ще го изпрати до вънкашнитѣ врата. Едно врѣме влиянието на нѣкои Родопски кехаи прѣдъ турскитѣ власти до тамъ е достигало, *да свалятъ отъ вѫжето осѫденъ човѣкъ на смърть.* Овчаритѣ, когато се хванатъ въ кражба, отървавать се безъ никакво наказание и то благодарение кехайскитѣ застѫпничества. Кехайското влияние прѣдъ властитѣ се дължи на агитѣ—притежатели на кършитѣ и самата кехайска работа. Агитѣ винаги сѫ се застѫпвали прѣдъ властитѣ за кехаитѣ и овчаритѣ, които сѫ били на тѣхни кършли и сѫ наемали овцетѣ имъ. Отъ това застѫпничество и покровителство властитѣ сѫ дошли до убѣждението, че аговскитѣ и кехайскитѣ интереси сѫ свързани, и съ накърняването кехайскитѣ интереси едноврѣменно се накърняватъ и аговскитѣ интереси. А пъкъ агитѣ сѫ доста влиятелни прѣдъ висшитѣ власти въ Цариградъ и лесно могатъ да напакостятъ на разни мютесарифи, каймаками и кадии. Послѣднитѣ, като иматъ това прѣдъ видъ, угаждатъ на кехаитѣ, за да не разсърдятъ агитѣ. Освѣнъ това турското правителство гледа съ добро око всички свои поданици, които плащатъ много данъкъ на държавата. Кехаитѣ всѣка пролѣть внасятъ голѣми суми въ държавното съкровище за изплащане беглика на многобройнитѣ си стада овце. Това обстоятелство заставя турскитѣ държавни чиновници да се отнасятъ съ кехаитѣ не така, както се отнасятъ съ сиромаситѣ — раи. Кехаитѣ поддържатъ влиянието си съ дребни бакшиши и комплименти. Пролѣть тѣ подаряватъ на всѣки по *зѫбесть* чиновникъ по едно агне и по нѣколко оки сирене. Есень кехаитѣ, като свалятъ овцетѣ въ полето, занасятъ на висшитѣ чиновници и агитѣ по нѣколко оки оризъ, брано млѣко, терлици за ханъмкитѣ и пр. Кехаитѣ много почитатъ агитѣ—притежатели на овце и кършли, които имъ сѫ помогнали да се въздигнатъ както прѣдъ властитѣ така и въ поминъчно отношение. Отъ своя страна агитѣ изкренно обичатъ кехаитѣ си и се гордѣятъ съ тѣхъ. Когато нѣколцина аги се съберать въ кафенета или другадѣ,

Digitized by Google

тѣ по много приказватъ за кехаитѣ, овчаритѣ и овцетѣ си, отколкото за други работи. Всѣки ага прѣхвалва своя кехая, а критикува кехаитѣ на събесѣдницитѣ си. По нѣкога между агитѣ става и скарване, ако нѣкой отъ тѣхъ каже оскърбителни думи за кехаята на събесѣдника си. Родопскитѣ *тйошки* кехаи до 1875 година сѫ имали такъво влияние прѣдъ турскитѣ власти, каквото сѫ имали и владицитѣ. Даже нѣщо повече. Прѣди 30—40 години отъ нѣкои Родопски кехаи сѫ се страхували и Ксантийския владика и Гюмюрджюнския мютесарифъ. Съврѣменници разказватъ, че когато Иванъ кехая отъ с. Долно Дерекьой влизалъ въ Гюмюрджине, мютесарифътъ, кадиитѣ и другитѣ чиновници излизали прѣдъ конака на улицата да го посрѣщатъ. Заптиитѣ му развеждали коня и му държели зенгиитѣ, когато да го възсѣдне. Множество сиромаси турци, гърци и българи, които имали разправия съ конака, се отнасяли до нашитѣ кехаи за помощь. Послѣднитѣ *съ една дума* пускали затворници, отмѣняли рѣшения и пр. Чиновници, които упорствували на нашитѣ кехаи, не могли да се задържатъ на мѣстата си. Могуществото на Родоскитѣ кехаи и слѣдъ политическото и икономическото промѣнение се е запазило отъ части въ Гюмюрджинско и Ксанти. И сега, колкото сѫ останали кехаи, се ползуватъ съ довѣрие и покровителство отъ турскитѣ власти. Но едновремешната сила и *курулмакъ* ги нѣма вече.

Кехайски жени, дъщери и синове. — Родопскитѣ кехаи малко врѣме живѣятъ въ кѫщи, затова домоветѣ имъ се управляватъ отъ женитѣ. Кехаицитѣ много изпълняватъ най-тежкитѣ домашни работи. Тѣ мѣсятъ и пекатъ хлѣбъ,ioператъ, цѣпятъ дърва, занасятъ и донасятъ брашното отъ воденицата, вдигатъ и слагатъ на отдѣлнитѣ мѣста тежкитѣ чували напълнени съ зърнени храни, вълна, ярина и пр. Внасятъ въ плѣвнитѣ сѣното и сламата, хранятъ и подреждатъ едрия добитъкъ, предатъ, тъчатъ платна и аби, шиятъ долни бѣли дрѣхи и пр. и пр. Въ всички домашни работи на кехаицитѣ помагатъ възрастнитѣ имъ дъщери, ако иматъ такива, или пъкъ бабитѣ и майкитѣ имъ. Кехаицитѣ си хващатъ слугиня само тогава, ако иматъ много и дребни дѣца и още продължаватъ да раждатъ. Колкото кехаята е по богатъ, толкова повече жена му е притрупана съ по тежки домашни работи. По вънкашность кехаицата се отличава отъ другитѣ жени въ селото по това, че е по едра, по охранена и по добрѣ облѣчена. По душевни и умствени качества кехаицата се не отличава отъ другитѣ жени. Кехаитѣ сѫ горди, надути и влѣкави, а женитѣ имъ сѫ скромни, пъргави и не горделиви. По праздници на хорото кехайскитѣ жени се смѣсватъ съ другитѣ жени и сѣдатъ на каквото имъ се попадне мѣсто. Само когато мѫжетѣ имъ се хванатъ на хорото, тѣ *притичатъ*[21]) другитѣ жени и се хващатъ на женския поводникъ и то ако сѫ млади, а ако сѫ позастарѣли, не играятъ хоро. Въ кехайския домъ свободно могатъ да влизатъ просекини

Digitized by Google

и други сирмахкини. Много отъ кехаицитѣ сѫ сиромашки дъщери, затова тѣ не странятъ отъ сиромахкинитѣ, напротивъ тѣ ги посрѣщатъ съчювствено, гощаватъ ги, даватъ имъ за въ кѫщи сиренце, хлѣбецъ, вълница, нѣкоя стара дрѣшка и пр.

Кехайскитѣ възрастни моми, и женени дъщери се отличаватъ само по това, че сѫ по нагиздени и иматъ възможность да си направятъ по-хубава и по-много руба. Тукъ му е мѣстото да забѣлѣжимъ, че въ Срѣднитѣ Родопи се *перчатъ и докарватъ*[22]) само ония моми, които сѫ по красиви и то безразлично дали тѣ сѫ богати или сиромаси. Не толкова красивитѣ и грознитѣ моми сѫ винаги скромни. Кехайскитѣ дъщери се омѫжватъ за момци отъ всичкитѣ съсловия, стига тѣ да сѫ малко много заможни.

Кехайскитѣ синове, до като сѫ ергени, по всичко приличатъ на овчаритѣ, защото постоянно се въртятъ около тѣхъ и овцетѣ, но като се оженятъ и се замогнатъ, тѣ усвояватъ навицитѣ на бащитѣ си и живѣятъ както тѣхъ. Понеже въ кехайскитѣ домове има храна и други потрѣбности въ изобилие, то въ тѣхъ владѣятъ миръ, съгласие, послушность и задоволство. По нѣкога кехаята нагрубява всичкитѣ си домашни за нѣкои дребни работи, но сериозни скарвания се не случватъ. Кехаицата тоже мъмри척 синоветѣ и дъщеритѣ си, но послѣднитѣ прѣтърпяватъ и изпълняватъ всичкитѣ си майчини заповѣди.

Кехайски веселби.—По горѣ видѣхме, какъ кехаитѣ се веселятъ, когато пѫтуватъ и прѣзъ лѣтнитѣ праздници (Петровденъ, свѣта Недѣля и свѣти Илия). За голѣмитѣ зимни праздници (Коледа, Василовдень и Водици) кехаитѣ си дохождатъ въ селатъ Веселбитѣ прѣзъ тия праздници сѫ по скромни, защото липсватъ овчаритѣ, но кехаитѣ и безъ послѣднитѣ се веселята. Тѣ се събиратъ по редъ въ кѫщитѣ, пиятъ, пѣятъ и играятъ хоро, а когато имъ стане топло въ кѫщи, намѣтнатъ киченитѣ си кепи, зематъ бѣлитѣ харкоми съ вино, излизатъ на вънъ и сѣдатъ кръстомъ ноги на колело връзъ снѣга. Малко по-малко около тѣхъ се събиратъ множина други селени и веселбата връзъ снѣга се продължава до като заникне слънцето. На Ивановдень кехаитѣ устрояватъ *хексари* (кѫпачи) и чрѣзъ наддаване на вино всѣки се мѫчи да окѫпи въ рѣката нѣкого отъ другаритѣ си. Когато се нагласи окѫпването на нѣкой кехая, хексаритѣ го зематъ на рѫце и го носятъ тържествено къмъ рѣката. Другитѣ кехаи вървятъ слѣдъ осѫдения на кѫпане кехая, хохрятъ се, викатъ и се спиратъ до брѣга на завирената рѣка. Ако въ тая минута нѣкой кехайовъ роднина или другъ нѣкой по сиромахъ човѣкъ се хвърли въ рѣката, осѫдениятъ кехая се отървава отъ кѫпането, но ако нѣма кой да му направи тая честь, наддава за да се окѫпи противника му. Обаче ако не сполучи въ това и противникътъ му излѣзе по *джумертъ* отъ него, оставя се да го хвърлятъ въ рѣката. Слѣдъ окѫпването дружината завежда окѫпания въ топла стая да се

Digitized by Google

прѣоблѣче и стопли; слѣдъ това дружината сѣда да пие виното, което е дадено за окѫпването на кехаята. Който иска да окѫпи нѣкой кехая, трѣбва да пожъртвува много вино, инакъ той самъ ще легне въ рѣката. Това като се има прѣдъ видъ, лесно можемъ да угадимъ, каква ще е веселбата на кехаитѣ слѣдъ окѫпването на единъ тѣхенъ другарь. Въ такъвъ случай виното се налива и разлива като че е вода. Овчаритѣ и кехаитѣ пиятъ повечко вино и ракия само прѣзъ голѣмитѣ лѣтни праздници. Прѣзъ останалото врѣме отъ годината тѣ рѣдчишъ пиятъ по малко вино, а ракия винаги се намира въ къшлата, мандрата и кехайскитѣ дисаги. Кехаитѣ и овчаритѣ съ охота си сръбватъ ракийка, но виното толкова не имъ пригажда даже ги и поврежда. Като се прѣсметне какво количество вино и ракия Родопскитѣ овчари и кехаи изпиватъ за една година, ще се извади заключението, че тѣ не употрѣбяватъ много спиртни питиета; женитѣ имъ пъкъ никакъ не пиятъ такива питиета.

Умиране (смърть)— Кехаитѣ страдатъ отъ сѫщитѣ болести, отъ каквито страдатъ и овчаритѣ; обаче смъртнитѣ случаи сѫ по рѣдки, защото кехаитѣ по добрѣ живѣятъ и иматъ по-голѣма възможность да се прдпазватъ и лѣкуватъ. Когато нѣкой кехая умре въ селото си, погребението му става доста тържествено. Слѣдъ смъртьта на кехаята, ако нѣма възрастни синове да му завзематъ работата, по-голѣмата часть отъ овцетѣ и другитѣ му добитъци се продаватъ отъ ближнитѣ му сродници и паритѣ се врѫчватъ на кехаицата—вдовица да *утглйода* (изхрани) съ тѣхъ останалата стока, дребнитѣ си дѣца и задоми дъщеритѣ си. Ако кехаята се е поминалъ въ Енидженсквто поле и тамъ е погребенъ безъ да го видятъ домашнитѣ му, коньтъ, който му е служилъ за яздене (бинека), не се продава заедно съ овцетѣ и другитѣ излишни добитъци, а се завежда въ село да го *видятъ* и се *растожатъ* кехаицата и дѣцата 'му. Обикновено коньтъ се завежда въ кехайовия домъ отъ одаджията му. Послѣдниятъ, като наближи селото и кехайовата кѫща, слиза отъ коня и го повежда за оглавьта къмъ портитѣ. Кехаицата — вдовица дѣцата ѝ и други роднини плачещимъ се спущатъ къмъ коня, прѣгръщатъ го, цѣлуватъ го и жално се *припѣватъ*. Кехайовиятъ конь само отъ голѣма нужда може да се продаде. Инакъ той си остава да служи до смърть на кехайовия домъ. Заедно съ овцетѣ се продаватъ и кучетата; но послѣднитѣ чиостишъ напущатъ новитѣ си стопани и дохождатъ въ двора на първия си загиналъ стопанинъ. Сирачетата се разтожватъ съ тия кучета и ги хранятъ до смъртьта имъ. Пролѣть, когато овцетѣ напълнятъ планинитѣ, и звънцитѣ съ своитѣ приятни гласове развеселяватъ всичко живо по бърдата и чукитѣ, кехаицата—вдовица разтваря прозорцитѣ на кйошка и пейката, вслушва се въ чановетѣ, впива си погледа въ планинитѣ, припѣва се, мъкни си коситѣ и жално пѣе като изрежда своитѣ мили възпоминания на миналото.

Digitized by Google

Христо Груевъ Дановъ.

Прѣзъ деньтъ на 8 Май, т. г. градътъ Пловдивъ бѣше зритель на едно рѣдко по знаменитостьта си тържество: чевствуваше се при живѣ 50 годишната учителска, писателска, книгоиздателска и обществена дѣйность на извѣстния въ всички краища на българската земя г. Христо Г. Дановъ. Това е цѣль половинъ вѣкъ, който въ една епоха съ най-неблагоприятни условия е прѣминатъ изцѣло въ единъ упоритъ, нечуванъ по своята любовь къмъ отечеството и по точно опрѣделената си цѣль трудъ и поради това тоя юбилей е и толкова по-знаменитъ въ нашия сегашенъ животъ, въ който всички идейни пориви се застрашаватъ да бѫдатъ обезличени отъ грубия материализъмъ и егоистичнитѣ стремежи.

Христо Дановъ, та това е една *кристална българска душа*, както тъй духовито и тъй вѣрно го нарече и нашиятъ министъръ на народната просвѣта г. Шишмановъ, това е единъ скроменъ но великъ по своитѣ рѣдки душевни качества дѣятель, съ който българското плѣме има защо да се гордѣе и който ще служи за образецъ и назидание на сегашното и бѫдещитѣ поколѣния. И тоя юбилей не е само на личностьта Дановъ за принесенитѣ отъ него грамадни и неоцѣними заслуги за просвѣтата на своето отечество, не, той е юбилей народенъ, общобългарски, защото въ лицето на славния юбиляръ българскиятъ народъ ни изтъква оная жизненость, ония стари български добродѣтели, оная издържливотъ и стойкостъ таещи се въ сърдцето на народа, че тия качества ни обѣщаватъ една здрава гаранция за едно сигурно посвѣтло бѫдеще и за единъ по-честитъ и славенъ животъ въ редицата просвѣтени народи.

Въ лицето на маститния старецъ Дановъ ний чевствуваме не само една мирна, безшумна, но удивителна по своето постоянство 50 годишна книжовна дѣйность, а и една културна сила, която безспирно е принасяла своитѣ заслуги и пръскала лѫчи отъ свѣтлина въ всички кѫтове на цѣлокупното българско отечество.[1])

[1]) До колко отзивчиво е било сърдцето на г. Данова къмъ всѣко народополезно дѣло и колко силни сѫ били патриотичнитѣ пориви, които сѫ го тласкали напрѣдъ да бѫде полезенъ всѣкждѣ и всѣкога, пишущиятъ ще приведе слѣдниятъ анекдотъ отъ живота на многоуважаемия дѣдо Дановъ: прѣзъ 1895—6 години имаше споръ за прѣмѣстването на сѫществующето тогава трикласно училище отъ с. Орѣхово въ с. Чепеларе, сегашна Станим. околия. Дѣдо Дановъ бѣше вникналъ въ мотивитѣ, че училището безспорно има по-широко значение и ще бѫде много по полезно, ако бѫде то при самата граница и на такъвъваженъ пунктъ, какъвто е с. Чепеларе, отдѣто ще може да пръска лѫчи отъ свѣтлинка и надъ това българско население, което се намира покрай нашата граница въ Турция и стои оттласнато и изолирано въ планинитѣ. А г. Дановъ познаваше тия мѣста, не че лично бѣ ги споходвалъ, а още много по-отрано прѣди освобождението, когато Пловдивъ бѣ не

Digitized by Google

Да, почеститѣ, съ които тоя жилавъ и симпатиченъ старецъ на 8 Май бѣ обсипанъ, почитанията, чевствуванията и благопожеланията, които той получи отъ разни съсловия и краища изъ цѣла България на чело съ Н. Ц. В. Князътъ, Н. Б. Екзархътъ, правителството, разни учени корпорации, видни учени хора у насъ и въ чужбина, сѫ напълно заслужени.

И ний, родопчанитѣ, дължимъ всичката почетъ и признателность дѣдо Данову. Въ продължение на своята 50 годишна неуморна народополезна и просвѣтно-културна дѣйность, той не е билъ чуждъ и за нуждитѣ на отдѣлни селца, или цѣли покраини въ обширнитѣ Родопи. Въ първата българска училищна статистика въ извѣстния Лѣтострой (1870-71 и 72 г.) дѣдо Дановъ не забрава българскитѣ училища и въ Родопитѣ. Прѣзъ врѣме на най-свѣтлото издание на дѣдо Дановъ—в. „Марица" — много важни въпроси (по помацитѣ, по Сенклеровото Срѣдно Родопско възтание, по Тъмрешкитѣ села и пр.) сѫ засегвани и освѣтлявани. Ето защо името на дѣдо Дановъ е добрѣ познато и въ най-скрититѣ и дивни кѫтове на широкитѣ Родопи.

Редакцията на „Родопски напрѣдъкъ" изпълня единъ свой священъ дългъ, като поднася на многозаслужилия дѣецъ своитѣ най-дълбоки почитания и горѣщи благопожелания. Всевишниятъ да продължи днитѣ му да дочака и своята стогодишнина.

С.

само икономично-търговски, но и духовно-културенъ центъръ на цѣлитѣ Родопи, отъ които по-голѣмата имъ часть и административно вливаха въ Пловдивския санджакъ. Извѣстни влиятелни крѫгове въ Пловдивъ кой знае какъ силно упорствуваха да се прѣмѣства училището отъ Орѣхово, та и министерството се намираше въ едно недоумение, додѣ да схване работата. Това бѣше прѣзъ 1896 год. прѣзъ м. Августъ азъ случайно срѣщнахъ г. Данова въ Софийската градина, току-що бѣше се завърналъ отъ Виена и до вечерьта щѣше да си замине за Пловдивъ. Още при самото ни здрависване ме запита какво стана съ училището. Безъ да му крия нищо, казахъ му всичко, що знаехъ по въпроса. „Тъй ли е работата, чакай тогава азъ ще остана днесь и тая вечерь нарочно да ида и да видя г. Величкова и му кажа, какво трѣбва намъ въ тоя край на границата........" И наистина, дѣдо Дановъ, въодушевенъ въ правотата на едно просвѣтно дѣло и като рѣдъкъ патриотъ да помогне какъ може всѣкѫдѣ, дѣто се има нужда, остана единъ день и една вечерь да прѣстои въ София, само и само да направи това, което можеше за единъ далеченъ и забравенъ кѫтъ. Ето какво значи да бѫдешъ истински родолюбецъ.

Б. Ав.

Digitized by Google

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Великденската екскурзия на Пловдивскитѣ учители изъ Севѣрна България.

Хубавата идея на пъргавия и енергиченъ Пловдивски училищенъ инспекторъ г. П. Жилковъ за една екскурзия изъ Севѣрна България бѣше посрѣщната отъ учителитѣ въ Пловдивския окрѫгъ съ готовность и се изпълни повече, отколкото се очакваше. Маршрутътъ бѣ опрѣдѣленъ и не бѣше малъкъ: Пловдивъ—София—Плѣвенъ—Търново—Шуменъ—Варна—Бургасъ и Пловдивъ. И това разстояние трѣбваше да се измине въ 12-тѣ ваканционни Великденски дни.

На 13 Априлий пощенскиятъ влакъ за София прибра отъ гаритѣ Катуница, Пловдивъ, Кричимъ, Пазарджикъ и Сарамбей 236 души екскурзиисти, отъ които 57 бѣха учителки, 20-на класни учители, а всички останали основни. Съ екскурзиститѣ бѣха и двамата инспектори: окр. Жилковъ и окол. Вучковъ. Въодушевлението бѣше голѣмо у всички и пѫтя до София неусѣтно се измина. На Софийската гара екскурзиститѣ бѣха посрѣщнати и поздравени отъ страна на Министерството на Н. Просвѣщение отъ главния инспекторъ г. Дѣлидѣловъ, началникътъ на отдѣлението г. Доросиевъ, подначалникътъ г. Мановъ, и множина отъ столичнитѣ учители на чело съ окол. инспекторъ г. Лековъ. На 14 и 16 екскурзиститѣ, развеждани отъ крайно любезния Лековъ, разгледаха всичко по-бѣлѣжито въ столицата: военния клубъ, военното училище, университета, духовната семинария, държавната печатница, народното събрание, зоологическата градина, новитѣ здания на землед. банка и това на пощитѣ и телеграфитѣ, паметницитѣ и найпослѣ направиха една разходка съ трамвая до Княжево. На 15 сутриньта на учителитѣ се позволи да разгледатъ и още не открития тогава официално народенъ музей. Въ 10 часа дойде и самъ г министъръ Шишмановъ да види учителитѣ, къмъ които той съ една хубава речь изтъкна своята радость да използуватъ ваканционнитѣ дни въ обикалянето и запознаването на не познати тѣмъ кѫтове отъ отечеството ни, слѣдъ това напомни и за задачата на учителя и вънъ отъ своята педагогична работа, именно въ опознаването и изучването народния битъ, събиране и скѫтване всичко това, що творчеството на нашитѣ дѣди и прѣдѣди е създало. Тѣзи хубави назидателни думи на г. министра произведоха най-добро впечатление на всички учители, отъ името на които единъ отъ тѣхъ благодари съ нѣколко прочувствени думи.

На 16 сутриньта Софийската гара необикновено бѣше прѣпълнена съ хора отъ разни съсловия, полъ и възрасть, въ това число и Пловдив. учители. Въ 9 часа единъ специаленъ влакъ, окиченъ съ зеленини, изпищѣ и занесе 900 души Търновчени, които отиваха да прѣкаратъ свѣтлитѣ праздници въ родния си царски градъ. Единъ часъ подиръ и Пловдивскитѣ учители оставиха столицата, изпратени съ сѫщата любезность и благопожелания отъ страна на споменатитѣ по-горѣ г-да. Слѣдъ малко влакътъ залѣзе въ дивното Искърско дефиле. Отъ всички екскурзиисти едва ли имаше петима, които да бѣха пѫтували и други пѫть по тия мѣста, поради това любопитството бѣ голѣмо у всички ни. Пѣсни, шеги и весели смѣхове слабо се чуваха. Локомотивътъ пищѣше чиостишъ, лъзгаше се и кривулеше като змия, мушкаше се и излизаше изъ редицата тунели, надъ които стърчатъ гигантски бърда и скали. Най-послѣ стигнахме Мездра и прѣдъ насъ се изпрѣчи хубавата Дунавска равнина, цѣла потънала въ гиздавата си пролѣтна зеленина, прошарена съ златожълти ниви отъ рапица, съ хубави и голѣми села и много стада. Коритото на Искъра тукъ е чудесно, особено отъ Червенъ брѣгъ нататъкъ съ своитѣ дивни и фантастични фигури и барелефи отъ скали и отъ двата брѣга. Въодушевлението наново настѫпи, и влакътъ екна съ пѣсни, смѣхове и ура. Минахме Телишъ и едно чувство на благоговѣние почна да настѫпва у всички ни, когато почнаха да се мѣркатъ тукъ тамъ накацалитѣ като лебеди изъ валмата паметници. Залѣзвахме въ историческия крѫгъ на Плѣвенс-

китѣ позиции, толкова славни по геройската борба и тъй много обагрени съ братска руска кръвь за нашето освобождение. Любопитството е силно у всички, всѣки пита за имената на селата и мѣстноститѣ и се мѫчи да си прѣдстави картината, като какво ли е прѣдставлявала тя прѣзъ 1877 година изъ тази историческа покрайна, изъ тая святиня, която тъй силно е свързала сърдцата на два братски народа.

Ето ни най-послѣ и покрай мостътъ на р. Витъ, а задъ него голѣмъ пирамидовиденъ паметникъ се бѣлѣе и мълчаливо сочи мѣстото, дѣто най-послѣ е било сломено упорството на Османъ паша и обезсилено, завършено току речи могѫществото на петь вѣковното турско могѫщество. Слънцето се вече наваляше да се скрие задъ небосклона, когато влѣзохме въ Плѣвенъ. Прѣзъ тия дни въ Плѣвенъ имаше учителски съборъ, явили се били повече отъ 400 вънкашни учители участвующи въ събора, та всички хотели, колкото ги има въ града, били заети още отъ прѣдния день. Благодарение обаче на г. г. кмета и окрѫжния инспекторъ Андреевъ, учителкитѣ бѣха настанени въ частни квартири, макаръ че такова гостуване съвсѣмъ не бѣ на мѣсто срѣщо Великдень, а учителитѣ намѣриха неочаквано гостоприемство у г-нъ генералъ Христова, който като чулъ, че хотелитѣ сѫ заети, бързо разпоредилъ да приготвятъ и почистятъ двѣ ротни отдѣления въ казармитѣ, дѣто всички екскурзисти прѣкарахме нощьта прѣдоволни,

На сутриньта, Великдень, разгледахме строещия се мавзолей и стовареннтѣ около му десятки стари турски топове, трофеи отъ войната, които руското правителство е подарило за военния музей по нашето освобождение. Слѣдъ това се покачихме и на най-близкия хълмъ, наричинъ *зелени върхове*, дѣто се намиратъ — сега реставрирани — едни отъ прочутитѣ Плѣвенски редути, и паметницитѣ на тѣхъ „Братска могила“ показватъ, колко жертви, колко кръвь сѫ стрували увѣнчанитѣ съ лаври атаки на славния Скобелевъ — Акъ-паша. Сега около тѣзи редути се засаждатъ дървета, образува се паркъ и съ врѣме ще станатъ и едно живописно и приятно за разходка на Плѣвенци мѣсто.

Гледката отъ зеленитѣ върхове е чудесна. Отъ нея като на длань се виждатъ възвишенията, които въ окрѫжность заграждатъ града, сгушенъ въ срѣдата въ една ниска хлътнатина, скритъ отъ всѣкѫдѣ и поради това си мѣстоположение тъй естествено укрѣпенъ. Да обикаляме и другитѣ редути и паметници бѣше неудобно, защото се искаше врѣме, а да прѣстояваме и за другия день въ Плѣвенъ бѣше още по несгодно, затова слѣдъ като потърсихме да разгледаме земледѣлческото училище и не ни се удаде, защото нѣмá кой да ни отвори и въведе въ него и слѣдъ като посѣтихме за малко и учителския съборъ, дѣто се четѣха рефератитѣ, намъ не оставаше защо да се маемъ повече и по обѣдъ напустнахме Плѣвенъ.

Врѣмето като че бѣше най-приятно прѣзъ всичкото наше пѫтуване, или подобрѣ и то се радваше на хубавата пролѣть и свѣтлитѣ праздници, На всѣкѫдѣ отъ тренътъ се гледаха около селата български хорá, праздничнн веселия и пъстри носии. Кѫдѣ $3^1/_2$—4 часа бѣхме въ Горна-Орѣховица и оттамъ прѣзъ чудното дефиле на Янтра се отзовахме въ славната българска святиня Велико Търново, тоже посрѣщнати отъ инспектори, учители и граждани и настанени добрѣ. Градтъ бѣше особено оживенъ и съ другитѣ посѣтители отъ София. Справедливо българскиятъ славенъ историкъ г. Иречекъ нарича Търново *истински уникумъ* въ Европа по своето положение. Като че природата е съчетала въ старата наша столица въ една хармония: миналото съ сегашното, поетичното съ оригиналното, живописното съ грандиозното. И вечерь при ясна и тиха нощь, когато се намѣрите при хубавия желѣзенъ мость на Янтра, или при Светата гора и погледате амфитеатралния полукрѫгъ на стройнитѣ варосани кѫщи, усѣяни съ безброй нахвърляни свѣтливи точки, които отражаватъ своята свѣтлина и въ водитѣ на Янтра, струва ви се, че се движите въ нѣкоя фантастична панорама, въ която и погледътъ, и мислитѣ, и умътъ се унисатъ. Да, Велико Търново заслужава да бѫде посѣтено. То заслужава напълно да бѫде и не само стара, но и нова българска столица, и право да си кажа, че ако единъ день се случеше да се опрѣдѣля прѣзъ плебисцитъ на ново дѣ трѣбва да бѫде

столицата на България, то пишущиятъ, ако бѫде живъ, прѣвъ би си далъ своя скроменъ гласъ за дивното по природа и велико по минало Търново.

На другия день екскурзиститѣ бѣха разведени отъ г. окр. инспекторъ Марковъ и още нѣколцина граждани въ сградата, дѣто е засѣдавало първото Българско Учредително събрание, катедралната черква, дѣто е гробътъ на извѣстния Търновски архипастиръ Климентъ, слѣдъ това посѣтихме историческия хисарь, Трапезица, черквитѣ митрополитска, св. Димитъръ и св. Богородица и др. и на всѣкждѣ любезниятъ г. Марковъ ни запознаваше съ всичко, що се знае за славното минало на старата Асѣновска столица.

Макаръ че мѣстоположението на Търново и да не спомага да има прави и широки улици, то пакъ не е досущъ източенъ градъ. Всички улици сѫ постлани съ калдъръмъ, нѣкои и доста широки и прави, а наредъ съ типичнитѣ български постройки съ широки увиснали стрѣхи, чардаци дървени отпрѣдъ, има и модни съврѣменни постройки съ хубава външность.

Поминъчно Търново не е добрѣ, макаръ че той е центъръ административенъ на най-населенъ окрѫгъ въ княжеството. Единъ старъ Търновчанецъ ни се оплакваше не само за забравата на старата столица отъ сегашното поколѣние и власти, но че и града е натоваренъ билъ прѣди 18 години съ единъ дългъ отъ 350 хиляди лева, които трѣбвало, или по добрѣ го заставили да похарчи за чисто обща държавна нужда, като обѣщавали държавата да ги изплати. Обаче това не е станало и до днесь, градътъ е спънатъ отъ тоя дългъ и нѣма възможность да отдѣли отъ скѫднитѣ си срѣдства нито за поминъчното си подигане, нито за културнитѣ си нужди.

На втория день на Великдень трѣбваше да се простимъ съ Великото Търново, безъ да можемъ да се налюбуваме на неговата чудно омайна природа, защото по желанието на всички екскурзисти, измѣни се маршрута: вмѣсто прѣзъ Шуменъ за Варна, рѣши се да изоставимъ Шуменъ и минемъ прѣзъ Русе -Варна. Изпратени пакъ тъй любезно отъ г-да инспекторитѣ Марковъ и Вѣженовъ, както и отъ комисията градска по посрѣщането и настаняването ни (г. г. Бояджиевъ и Сладкаревъ), ний напуснахме омайното и историческо Търново въ $12^1/_2$ часа прѣзъ деньтъ. Влакътъ ни понесе прѣко прѣзъ хубавата Дунавска равнина за Русе, дѣто стигнахме привечерь. Градътъ бѣше въ своя празднич енъ видъ, чаршията цѣла бѣ затворена и самотна отъ хора, а отъ насъ никой не познаваше града. Телеграмата подадена още отъ сутриньта отъ Търново за нашето тръгване въ Русе стигна 2 часа слѣдъ насъ прѣзъ вечерьта, а това ни причини дребни неприятности, додѣто да се настанимъ по хотелитѣ.

Сутриньта, третия день отъ Великдень, още въ зори като мравунякъ всичко екскурзисти се разпъплѣха по брѣгътъ на величествената славянска рѣка, да се налюбуватъ на хубавата гледка и познакомятъ съ нови за всички екскурзисти работи: лодки, параходи и въобще крайбрѣженъ животъ.

Прѣзъ деньтъ екскурзиститѣ се запознаха съ града, неговитѣ модерни здания, европейски улици и интернационаленъ животъ, нѣкои ходиха и до Гюргево, а слѣдъ обѣдъ началникътъ на нашата въ Русе флотилия г-нъ Стойковъ ни направи единъ неочакванъ сюрпризъ, който остави приятни въспоминания и благодарность у всички. По негова заповѣдь и самъ съ сѣмейството си покани всички екскурзисти на малкитѣ парни катери и слѣдъ като ни разхожда отъ единия до другия край на Русе по Дунавътъ, заведе ни въ арсенала. Тамъ младиятъ минень офицеръ г. Винаровъ ни запозна съ досущъ нови работи за всички ни: миноноска, устройството на подводнитѣ мини, воениитѣ параходи и морскитѣ войни. На другия день при тръгването ни съ влакътъ за Варна, г. Стойковъ ни сюрпризира и съ още едно: прати лейтенанта Димитровъ и сѫщия Винаровъ съ една миноноска и експлодираха една мина тъкмо при изсвирване на лакомотивътъ прѣдъ очитѣ на всички ни.

Вечерьта на 20 Априлий бѣхме въ Варна, дѣто бѣхме посрѣщнати отъ г. кмета, окр. инспекторъ г. Сваковъ, много учители и граждани. Учителкитѣ екскурзистки бѣха настанени въ пансиона при дѣвическата гимназия, а учителитѣ въ хотелитѣ. На 21 разгледахме града, морската градина, мор-

Digitized by Google

скитѣ бани, а слѣдъ това и една четире часова разходка съ парахода „България“ направихме по морето до Евксиноградъ и обратно по заливътъ.

Варна е оживенъ градъ. Той бързо напрѣдва въ всѣко отношение. Всички екскуранисти останахме много доволни и скърбѣхме, че и тукъ нѣмахме възможность да прѣсѣдимъ повече отъ единъ день. При все това досущъ малцина бѣха виждали и пѫтували по море, а Варна и Бургасъ дадоха много нови впечатления за крайморския животъ

На 22 съ сѫщия параходъ „България“ и съ пѣсни и бодрость екскурзиститѣ отплуваха за Бургасъ и оттамъ на 23 за Пловдивъ и за мѣстата си.

Тъй хубаво, щастливо, безъ ни най-малка неприятна случка се свърши единствената по рода си въ нашия учителски животъ екскурзия, която остана паметна и остави незаглядими впечатления у всички участвующи въ нея. Тя внесе тъй да се каже свежесть и бодрость въ еднообразния и скученъ учителски животъ въ селата, запозна ги съ нови български покраини, градове и животъ, познакоми ги съ много другари, а най-важното въ случая е, че екскурзиститѣ видѣха досущъ нови за всѣкиго работи и това не само че имъ подѣйствува за набиране нови сили и енергия, но добиха и масса нови познания. Въ тая екскурзия участвуваха мнозина учители изъ приполскитѣ на Родопитѣ села и пограничнитѣ изъ Рупчоско, Чепинско и Пазарджишко, имаше и такива отъ тѣхъ, които случай не имъ бѣ ставалъ да се возятъ на желѣзница, тъй щото всичко що видѣха тоя пѫть не само че бѣ досущъ ново за тѣхъ, но и надали ще имъ се удаде втори такъвъ случай да видятъ въ живота си.

Съ една дума отъ каквато гледна точка и да се постави човѣкъ, подобни екскурзии иматъ безспорно голѣмо значение за всѣкиго и добрѣ е да бѫдатъ таквиато насърдчавани и улеснявани и отъ власти, и отъ общество.

С.

Образцова бубарница и тъкачница въ г. Станимака.

Министерството на Търговията и Земледѣлието е зело едно похвално рѣшение напослѣдъкъ въ отношение града Станимака и околностьта му, именно още прѣзъ текущата година цѣло да открие и уреди една образцова бубарница и тъкачница на копринени платове. Станимака е станалъ въ послѣднитѣ години единъ отъ първитѣ бубарски центрове въ княжеството, а съ вѣстяването и на филоксерата въ околностьта му, дѣто се застрашава съ окончателно унищожаване и на лозята, населението, уплашено отъ тоя бичъ, стремително се е заловило да сади черници и се мѫчи съ бубарството да закрѣпи застрашения си поминъкъ·

Ето защо въ той случай това рѣшение на министерството е посрѣщнато съ удоволствие отъ всички.

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Американскитѣ лози и възобновяването на лозята отъ Василъ п. Мариновъ, Ловчански районенъ инспекторъ по земледѣлието. Второ допълнено и прѣработено издание, 18 печатни коли съ 67 фигури. Цѣна 3 лева, съ пощата 3 л. 25 ст.

Лозата отлично виреѣ въ всичкитѣ покраини вѫтрѣ и около Родопитѣ, освѣнъ въ тия части, които надминаватъ 600 м. надморска височина, поради това отъ отколѣшни врѣмена лозарството е едно отъ първитѣ земледѣлчески стопанства въ приполскитѣ покраини, а въ нѣкои е и главния поминъкъ на

Digitized by Google

жителитѣ му, каквото напр. Станимака, Гюмюрджине и др. Отъ нѣколко години насамъ обаче лозарството удари доста назадъ и то главно поради появяването на много болести по лозята, между които отъ двѣ-три години насамъ се мѣрна вече тукъ тамъ и филоксерата, която заплашва да доунищожи досущъ досегашнитѣ, старитѣ лозя. Единственото спасително срѣдство обаче противъ този бичъ е насаждането лозята съ американски лози, на които коренитѣ противостоятъ на филоксерата, но за това се искатъ широки познания. Книгата на г. Маринова се явява тъкмо наврѣме и за нашитѣ въ и около Родопитѣ лозари. Написана отъ вѣщо лице, съ подбрано и пълно съдържание по въпроса, съ добъръ и лесноразбираемъ езикъ, подпълнена и съ много фигури, тая книга е едно полезно и необходимо помагало на всѣки лозаръ. Тя разглежда изключително новото лозарство, засегва всичко за успѣшното му култивиране, като запознава читателя съ новитѣ сортове лозя, прѣимуществено американскитѣ, които единички устояватъ противъ филоксерата, посочва начинътъ за размножението и насаждането имъ и т. н.

Като сърадваме г. Маринова за хубавия му и тъй навръменъ и полезенъ трудъ, канимъ всички Родопски лозари да си набавятъ тая хубава книга и си послужатъ съ нея.

С.

Замѣтки о нѣкоторихъ явленіяхъ фонетики Рупаланскаго нарѣчія отъ К. Радченко, г. Нѣжинъ, Русия.

Въ една малка но интересна студийка съ горния надсловъ добрѣ познатиятъ и у насъ младъ руски ученъ г. К. Радченко съобщава своитѣ наблюдения за по-важнитѣ фонетични явления въ една Родопска покрайна (Рупчосъ), която той лично споходи прѣзъ 1898 год. Прѣди всичко изглежда, че и г. Радченко се придържа у името, дадено отъ дѣдо Славейковъ, погрѣшно усвоено и отъ други учени, именно подъ думата Рупаланско нарѣчие да се разбира изобщо Родопския говоръ съ непроученитѣ си още изъ разнитѣ Родопски покрайни подговори. Обилнитѣ материяли изъ народното творчество и езикъ изъ нѣколкото добрѣ вече познати Родопски покрайни поне трѣбваше да послужатъ да не се придава етнографското име на 10-на села за опрѣдѣляне Родопския говоръ изцѣло взетъ за отлика отъ приетитѣ въ науката двѣ главни български нарѣчия: източно и западно. Рупаланско или по право Рупско нарѣчие (подговоръ) е говорътъ само на тъй наричанитѣ рупски села въ покрайната Рупчосъ (вижъ год. I отъ сп. „Родопски напрѣдъкъ“), който говоръ си има както своитѣ особици като подговоръ изъ широката область на Родопското нарѣчие, тъй и своитѣ общи и еднакви свойства съ него.

Г. Радченко въ своитѣ бѣлѣжки за Родопскиятъ звукъ **ж-ъ** казва, че прѣминава въ глухо **а** или съ отгласъ (окраска) **а**. Това е за Рупския говоръ, който стоялъ по-близко къмъ **из-**

Digitized by Google

точното българско нарѣчие, и частно къмъ говоръть въ Пловдивското поле, когато Ахж-челебийскиятъ се приближава къмъ македонскитѣ говори.

И за Ахж-челебийския говоръ г. Радченко казва, че ст. слав. **ж** се чува на широко **о** съ приближаване къмъ **а**, отъ което се вижда, че г. Радченко приема за извѣстниятъ въ Родопскитѣ говори звукъ **оа, оа, ъа, ъа** за единъ звукъ, само че удълженъ съ отѣнъци къмъ другъ звукъ, напр. **о** широко съ отгласъ на **а** и т. н., но не за двоенъ звукъ. Върху тия изникнали вече въ науката двѣ мнѣния за Родопския звукъ — едногласка или двоегласка да се счита — ще може да се подкрѣпи и приеме едното или другото само тогава, когато цѣлитѣ Родопи се проучатъ въ езиковю отношение.

Н.

Болгарскія народныя пѣсни, собранныя Любеномъ Каравеловымъ, изданния подъ наблюденіемъ П. А. Лаврова. М. 1905, 165 стр 8°.

Въ библиографическия отдѣлъ въ № 5 и 6 (1905 год.) на Петербургскитѣ „Славянскія Извѣстия“ е помѣстено съобщение отъ г. Г. Ильинскій, отъ който се научаваме за издаването на руски езикъ единъ сборникъ отъ български народни пѣсни, събрани още отъ покойния нашъ славенъ публицистъ — революционеръ Любенъ Каравеловъ. Тоя сборникъ е билъ доставенъ въ редакцията на „Чтеній Императорскаго Общества исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ“ още въ 1866 г. Току-речи слѣдъ 40 годнни врѣме Обществото чакъ сега е поржчало на професора отъ Петербургския университетъ г. П. А. Лавровъ, като най-добъръ знатокъ на български езикъ, да го издаде, И г. Лавровъ е изпълнилъ прѣвъзходно поржчката на Обществото, като е класифициралъ пѣснитѣ по съдържание: 1 женски пѣсни, 2 мжжки, 3 овчарски, 4 празнични, 5 хороводни, 6 припѣвки, 7 смѣшни пѣсни и 8 дѣтски. Пѣснитѣ сж придружени съ именни и географски указатели отъ г. Лаврова, които улесняватъ руския четецъ. Записани сж въ разни мѣста: има пѣсни отъ Бесарабия, отъ Западна България (шопски), отъ Търново, Шуменъ, София, Македония, а най-много отъ Южна България, дѣто само отъ Копривщица сж около половината отъ тѣхъ. Броятъ на всичкитѣ пѣсни е около 200.

Въ библиографическото си съобщение, отъ което ний заемаме нашитѣ бѣлѣжки тукъ, г. Ильински тъй се произнася за стойностьта на поменатия сборникъ: „безъ да се гледа на това, че за толкова врѣме (отъ 1866 год. насамъ) българския фолклоръ е направилъ грамадни крачки напрѣдъ, и ний имаме не малко пѣсни, написани несравнено съ по-добри научни методи, отъ колкото тия, съ които се е ползувалъ Каравеловъ и неговитѣ помощници, то пакъ тоя сборникъ не е излишенъ въ нашата литература. За 40 години врѣме българскиятъ езикъ все

Digitized by Google

е прѣтърпѣлъ нѣкои и други измѣнения и поради това изданенитѣ въ сборника пѣсни нѣкждѣ показватъ повече старня слой на езика. Освѣнъ това нѣкои отъ пѣснитѣ съ своитѣ варияции прѣдставляватъ интересъ и за изслѣдовачътъ на литературни сюжети и въобще мотиви"

„Добрѣ ще направи нашето Книжовно Дружество, или пъкъ Министерството на Народната Просвѣта, да издаде тая сбирка отъ български народни пѣсни, събрани въ епохата на нашето възраждане, още повече отъ единъ такъвъ ветеранъ въ нашата нова книжнина, какъвто е покойния Любенъ Каравеловъ.

С.

I. Материяли за вѣществената култура изъ „Срѣднитѣ Родопи".[1]

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

1. Жилище на човѣка.

а) Колиби, кършла, махалчинка, селце, село.

Мѣстото, дѣто живѣе единъ стопанинъ — баща съ челядьта си, т. е. кжщата му, имотътъ му, разбирано и селото, или махалчината съ покрайната изобщо, се казва съ турската дума **ме^{я}ке^{а}н’**. Тъй напр. казватъ: **не́гувие^{а} ме^{а}ке́^{а}н’ е^{а} в Вла̀хуву** (село), **в планино^{а}на, в уво^{а}на,** или **той нѐма ме^{а}ке́^{а}н’ ни в сува, ни в другу селу** и т. н., а това значи, че мѣстото (кжщата съ имотътъ какъвто има), дѣто живѣе еди-кой си, е въ едикое си село, или изобщо въ планината, или въ полето, или пъкъ той нѣма такова постоянно жилище ни въ това, ни въ друго село. Такова широко значение има тая дума.

Самата сграда, каквато и да била тя (малка, голѣма, въ селото или отдѣлно вънъ при имотътъ), въ

[1] Като изходна точка въ тия материяли по-вѣществената култура въ Срѣднитѣ Родопи земаме горното течение на р. Арда, собствено Ахж-челебийско, Придереко, Дарж-дерско и донѣкждѣ и Скечанско. Другитѣ Родопски покрайнини, макаръ и изцѣло земени да съставятъ изобщо едно цѣло, обаче тѣ пакъ си иматъ своитѣ типични отлики и поради това трѣбова отдѣлно да се изучватъ и описватъ.

която живѣе челядьта и кжта всичко, що ѝ е потрѣбно за живѣене, изобщо се казва **дом, коªща**, а понѣкога казватъ и **своªртищеª**. (23) Въ по-широко значение пъкъ цѣлиятъ имотъ, какъвто стопанй една челядь (кжща, плѣвня, оборъ, кънили, ниви, градини, ливади, добитъци и пр.), се казва съ турската дума **ватàн. И тò си еа сбрàлу думч'оªк**, казватъ на нѣкой сиромахъ, който е сполучилъ да си припечали кжща и покжщнина. **Еªй сувà еª нашеªту своªртищеª**, значи тая кжща е нашето собствено жилище, въ което се намираме (свъртаме), живѣемъ. Или пъкъ казватъ за нѣкого, който е сполучилъ да си припечали голѣмъ имотъ, движимъ и недвижимъ, и го има и прибира на едно мѣсто, **ватанлѝеª чилéªк еª, гулéªм еª нѐгувиеªн ватáн. Той си еª на ватàнат, та нѝкуй ниможеª му прусоªди**, значи тоя човѣкъ самъ си е господаръ на кжщата и имотътъ, негова собственость е и никой не смѣе да му се бърка въ работитѣ и т. н.

Изобщо движимиятъ и недвижимиятъ имотъ, припечаленъ съ свой собственъ трудъ отъ единъ стопанинъ и неговата челядь, се казва негова **моªка. Макóвал са еª, та гу има**, т. е. трудилъ се е, работилъ е и го е припечалилъ. **Имàн'еª** или **стòка** се разбира добитъкътъ за доходъ, т. е. повече отъ толкова, колкото е нуждно на една челядь за личнитѣ ѝ потрѣби; казва се още и на всѣкакви други движими, честишъ и недвижими имоти въ по-голѣмо количество, отколкото сж нуждни за личната прѣхрана на челядьта. Тъй напр. овцетѣ на единъ скотовъдецъ сж негова **жива стока**, или **жѝву иман'еª**. Сжщо е **стòка** или **имàн'еª** това, що има за търгуване абаджията, бакалинътъ и др. **Дукàрал еª млогу жива стóка, вдѝгнал еª млогу иман'еª**, казватъ на нѣкой търговецъ джелепинъ, или скотовъдецъ кехая, който е събралъ много добитъкъ, овце или товаренъ добитъкъ, и за търгуване, или пъкъ нѣкой абаджия е задигналъ голѣмо количество вълна или аби за търгуване.

Всички други потрѣби въ кжщи (покривки, постелки, сждове, разни прибори и др. т.) се казватъ **коªшнина** или **пòкашнина**. И тъй мѣстото, дѣто е уста-

Digitized by Google

новена за постоянно да живѣе една челядь, е неин ъ **меᵃкеᵃн'**, а имотътъ, какъвто има припечаленъ по единъ или другъ начинъ, но вече негова собственость, се казва неговъ **ватàн**, обаче челядь, която се намира на наслѣденъ имотъ, послѣдниятъ рѣдко се казва ватанъ, а честцшъ съ сжщинското му име пакъ турско — **мирàс, ч'ỳзда моᵃка, друг гу еᵃ идиндúсувал** и т. н. И тъй ватанътъ, т. е. личната собственость на една челядь, състои отъ **дом, моᵃка, коᵃшнина и иман'еᵃ.**

Земледѣлецътъ и скотовъдецътъ Родопчанинъ и днесь се стреми да си припечали повечко **м'ул'к'** — работна земя — на едно мѣсто събрана и тамъ да си построи жилище, което обикновено носи името **кулѝба** или **кашлоᵃ**. Тамъ той живѣе съ челядьта си, работи **м'ул'-кеᵃт**, прибира си **макоᵃта** и **стоката,** припечалва си **коᵃш-нина** и си сбира и увеличава за **синувеᵃ** и **доᵃщеᵃреᵃ** и **стà-ру вреᵃмеᵃ ватан,** та да има съ какво да го **прущават** и **спуминат внỳци** и **преᵃвнуци**. Единъ день челядьта се увеличила, синоветѣ се изжснили и съставили нови челяди, които поразпокжсали дѣдовъ и прѣдѣдовъ имотъ, съградили си отдѣлни **коᵃщи** — **колѝби,** припечалили си **жѝва стока, коᵃшнина** и тъй образували свой ватанъ, отдѣлно сѣмейство.

Колибата — кжща изобщо е двуетажна сграда, и само прѣдната страна — лицето — отъ първия етажъ нагорѣ е паянтова — **читлеᵃм'оᵃ**, т. е. оплѣтенъ съ дървени прѣчки и слѣдъ това измазани и вънъ и вжтрѣ съ калъ. Изобщо се избира мѣстото за колибата да бжде въ срѣдъ работната земя, да е близо до вода и гората, да е на **припеᵃк,** т. е. къмъ югъ обърнато и въ сжщо врѣме на **куйтулук** мѣсто, т. е. въ нѣкоя полянка по ребрата на склонътъ, или въ нѣкоя долинка, дѣто не хваща силенъ вѣтъръ. Пространството, което заема цѣлата колиба — постройка, е отъ 100 до 300 кв. м. Въ нея, т е. подъ нейния покривъ трѣбва да се побира и челядьта, и добитъкътъ, особено едрия, а отгорѣ на това да се кжта и покжщнината, и храната. Ето единъ отъ най-обикновенитѣ стари типове колиби — кашли.

Digitized by Google

боти и по-лесно използува труда си и земята. Дори и да има въ селото си кѫща за живѣене, то пакъ има и колиба при работната си земя, дѣто прѣкарва извѣстна часть отъ годината, кога по-малко или повече. Нѣкои иматъ такива колиби и по двѣ, три въ разни мѣста, споредъ количеството на притежаваната работна земя и разстоянието отъ селото или другата колиба. И това е твърдѣ практично и естествено, защото съ стопанисването работна земя 1—2 и повече часове далече отъ селото или другата колиба неможе да се използува изцѣло трудътъ на челядьта, да се прибира и кара съ добитъци храната въ кѫщата въ село, или въ колибата на такова разстояние. Ето защо при такива условия по-имотнитѣ сѣмейства си строятъ при всѣки по-голѣмичъкъ комплектъ работна земя и отдѣлна колиба, която, и да не е приспособена за постоянно жилище, все пакъ служи за прѣкарване тамъ на челядьта извѣстно врѣме, т. е. когато да прибиратъ хранитѣ отъ земята си, или най-малкото поне да служи за плѣвня и оборъ.

Съ врѣме синоветѣ се оженвали и съставяли отдѣлни челяди, които раздѣляли имо́титѣ на дѣдитѣ си, увеличавали ги и по такъвъ начинъ се явявали по нѣколко колиби на едно мѣсто, нарѣчени **кулибак** или **махалчѝнка, махало[а]**, ако челядитѣ сѫ били повече отъ 10—15 на едно мѣсто.

Колибата, въ която живѣе една челядь и прибира и кѫта каквото изработи и стопанѝ, се казва още и **кашло[а]**. **Тие[а] са на кашли**, казватъ за нѣкои, които живѣятъ въ колиби.

Слѣдъ увеличаването на колибитѣ въ махали, послѣднитѣ въ нѣколко по голѣми единици, товава вече се образува селце и село. Тъй сѫ станали много села, които стари хора сѫ запомнили като колибаци или махали. Въ Ахѫ-челебийско българскитѣ селца Хасовица, Писаница, Фатово, Габрово, Туриянъ и др. помашкитѣ Стража, Ямаnско, Кокориво и много други и сега не сѫ изгубили своето значение, видъ и животъ на колибаци. Широка-лѫка брои повече отъ 20 махали, нѣкои отъ тѣхъ порасли вече и прѣименовани на села

Digitized by Google

— общински единици (Стойкитѣ, Върбово), а други и сега се наричатъ отъ съсѣднитѣ махали и селца **кулибàре^{а}, кулѝби**, напр. Вудо^{а}та, Магаржѝица и др.

Поради усилни врѣмена и за прѣдпазване отъ разни неприятелски нападения, каквито въ Родопитѣ и сега не сѫ рѣдкость, колибитѣ се строятъ изобщо на **зàве^{а}т** не само отъ вѣтъръ и студъ, ами на **заве^{а}т — зад ве^{а}шка**, както казватъ, и отъ хора, далечко отъ отъ нѣкой друмъ, закрити въ нѣкоя долчинка, котловинка или горичка, дѣто да се не вижда отъ всѣкждѣ, а при това и при едно налитане колибата отъ лоши хора да намира челядьта бързо и сгодно скривалище въ гората и пещеритѣ.

Освѣнъ това, както споменахъ и прѣди малко, хората въ Родопитѣ обрѫщатъ внимание при постройката на колиба, собствено кѫща, домъ за живѣене, и на повѣрията. Надъ гробища и при стари гробища не строятъ, при пещери тоже, па и при всѣко мѣсто, за което се е поролило и се знае нѣкое прѣдание за лоши духове **(самодиви, боле^{а}хчици, таласо^{а}ме^{а}, дракусе^{а}** и пр.), или пъкъ нѣкоя лоша случка. За нѣкои колибаци и сега поради това сѫ създадени и цѣли легенди и повѣрия, че еди кое си село или селце неможе да се увеличава. Тъй напр. за селото Нарѣченъ, бивша Рупчоска околия, казватъ, че е най-старото село въ тоя край, но неможе да се увеличава и напрѣдне, а си стои въ сѫщото положение, какво е било и прѣди 100 200 години.

Слѣдъ колибитѣ, които прѣдставятъ най-старыя типъ постройки за жилища въ Родопитѣ, идатъ селскитѣ кѫщи, т. е. жилищата въ селата, които тоже сѫ произлѣзли отъ колибитѣ. Въ общия си видъ и структура всички човѣшки жилища въ Родопитѣ си приличатъ, ала все пакъ има категории съ извѣстна типичность. Тукъ ще дамъ чъртежътъ и описанието на нѣколко най-стари типове кѫщи, каквито още сѫ запазени въ нѣкои Ахѫ челебийски села.

(Слѣдва).

Digitized by Google

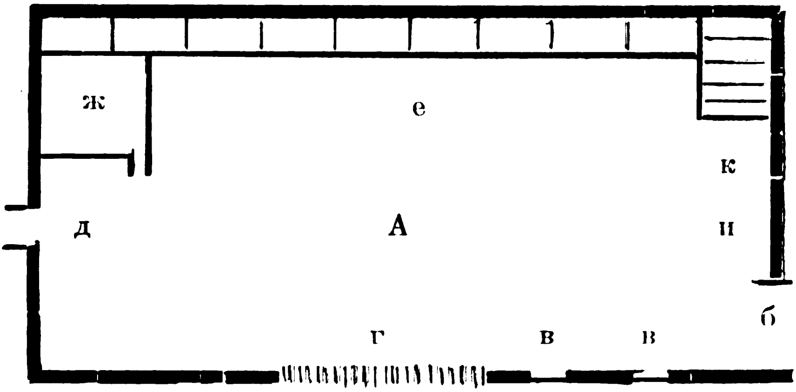

Доленъ катъ.

И четиретѣ стѣни сѫ каменни отъ обикновени камъне съ калъ градени и на всѣки 60—80 см. височина (разстояние) въ самитѣ зидове прокарани и стегнати паралелно съ зидътъ дървени прѣчки - **кошаци**, които нѣкѫдѣ се виждатъ отвънъ, а нѣкѫдѣ сѫ вградени вѫтрѣ въ зидоветѣ. Дебелината на зидоветѣ е отъ 60 до 80 с. м., но ако нѣкоя отъ стѣнитѣ е **дулмо**[a], т. е. служи за подпора на прьстьта при наведено мѣсто, тогава зидътъ на тая стѣна се прави и по дебелъ.

Височината на долния етажъ е колкото единъ човѣшки ръстъ, обикновено отъ 2 до $2^1/_2$ метра. Земята отдолѣ е изравнена и сбита, честишъ постлана съ плочи каменни или пъкъ съ калдаръмъ, за да не се рони. Вратата сѫ обикновено еднокрили (б), но доволно широки, често пѫти и до 2 м. широчина. На прѣдната стѣна (г) на горния етажъ подъ самия му подъ е оставенъ отворъ, длъгъ отъ 2 до 3 метра, високъ $^1/_2$ м. и съ дебели дървени прѣчки. Тоя отворъ служи за провѣтряване и освѣтляване. По стѣнитѣ още при изграждането имъ оставатъ отъ вѫтрѣ дупки (в. в.), които се казватъ **ракли** и служатъ за оставяне прибори за добитъкътъ и оборътъ. Освѣнъ това по стѣнитѣ забучватъ и дървени **кукал'ки**, закачалки, на които се окачватъ **зобил'ниците**[a], торбитѣ, въ които даватъ зобъ на конетѣ. На срѣщуположната стѣна оставятъ въ стѣната

Digitized by Google

и единъ видъ малко прозорче на голѣмина толкова, че да не може да се промуши и влѣзе човѣкъ (д). Това е **прол'уф**, прѣзъ който се изхвърля съ лопата торътъ. Въ единъ отъ жглитѣ заграждатъ съ дървени прѣчки малко пространство за телцитѣ — **тел'чеарник, кòчур** (ж), или пъкъ за нѣкоя скоро отелена крава. На задната стѣна около на 80 см. височина отъ земята на длъжъ сж скованн отъ дъски и дървета ясли (е) за добитъкътъ. Вратата се затварятъ отвжтрѣ съ **с'урм'оа**, която е дебело дълго дърво, вградено въ стѣната (и) наполовина и се прѣвлича посрѣдъ вратата и забучва въ срѣщната стѣна. Въ жгълътъ срѣщу вратата има малка **скàличка** (к) — сълбичка, по която се слиза и качва за горния етажъ. Цѣлиятъ доленъ етажъ (А) по тоя начинъ е отрѣденъ само за добитъкътъ и приборитѣ по оборътъ. Изобщо се казва **под'ник**, по нѣкждѣ и **л'аф** (въ нѣкои помашки села и въ рупскитѣ). Въ тоя оборъ често пжти се държатъ нощѣ и овцетѣ, ако сж малко на брой, но ако сж повече, стопанинътъ имъ прави особно помѣщение — **са'оа**, която е съ каменни стѣни, ниска на земята и съ отдѣлна стаичка за овчарьтъ.

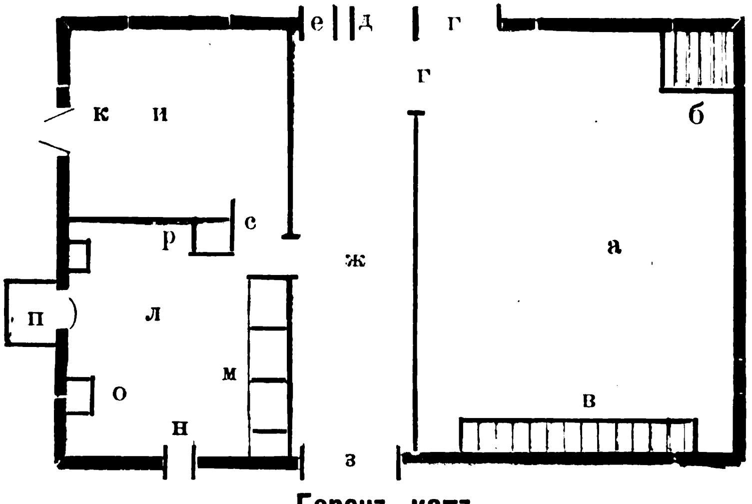

Горенъ катъ.

Височината на горния катъ е не по-голѣма отъ 2 метра. Цѣлиятъ е раздѣленъ по срѣдата (ж) съ по-

Digitized by Google

тонъ. Едната половина (а) служи за плѣвня, дѣто се събира и пази храната за добитъкъкъ. За провѣтряване тя нѣма прозорци ,а вмѣсто такива на лицето на отпрѣдната стѣна отгорѣ на длъжъ, както въ долния етажъ, се оставя творъ (в) на дължина, колкото е цѣлата стѣна на плѣвнята, високъ около $^1/_2$ метъръ и съ отвѣсни дървени прѣчки до толкова гѫсти, че да не може да се промушва и пада храната (сѣно, слама) на вънъ. Отъ оборътъ за плѣвнята както и за цѣлия горенъ катъ се излиза и слиза по сълба (б), която отгорѣ на подътъ се захлупя съ дървенъ капакъ. Храната (сѣно, слама, царевичина и др.) се вниса направо въ плѣвнята прѣзъ вратата (г), които сѫ дважъ и трижъ по голѣми отъ вратата за хора, честишъ голѣми толкова, че свободно може да влѣзе натоваренъ конь съ сѣно. Понеже колибитѣ сѫ всѣкога на наклонени площи, то дюшемето отъ горна страна се изравнява съ повръхностьта на земята и затова за горния етажъ се влиза направо безъ сълби, или ако се случи и да бѫде 20 - 50 см. по-високъ етажътъ, прави се груба каменна сълба. До самитѣ врата за плѣвнята сѫ малкитѣ врата (д) за челядьта. До тѣхъ (е) въ стѣната е оставенъ отворъ съ голѣма плоча отдолѣ; това е **миеа̯лник** или **ливник** за миене. Тая страна на колибата е раздѣлена на двѣ не равномѣрни отдѣления: първото къмъ горния край е малко (и), това е **клет** (килеръ), дѣто се пазятъ дрехи и друга покѫщнина, па и храната за челядьта. Клетътъ нѣма прозорецъ, а има оставено малко отверстие въ стѣната къмъ дѣсно (к), прѣзъ което отверстие едва може да влѣзе домашната котка. За клетътъ се влиза отъ стаята за живѣене прѣзъ врата (с), скрити задъ кѫщнитѣ, тъй щото клетътъ стои закритъ отъ чуждо око. Стаята за живѣене е доволно голѣма (л) и обикновено се казва **коªща**. Тя има двойни врата, но все еднокрили, защото при стѣната на клетътъ е издигнатъ дъсченъ **одеªр**, на който половината нагорѣ служи да се пастрятъ покривкитѣ, постелкитѣ и възглавницитѣ на челядьта, а половината на долѣ до подътъ е добрѣ обкованъ съ дъски **хамбар** за зърнени храни. Отъ другата стра-

Digitized by Google

на пъкъ къмъ потонътъ въ продължение на цѣлата стѣна сѫ направени отъ дъски (м) **пулѝци** за сѫдоветѣ, **дулàпеª** за хлѣбъ и други ядевета и отдолѣ **мусàндри**, тоже за подобни съестни прѣдмети. Долапитѣ и мусандритѣ се затварятъ съ вратички, а полицитѣ сѫ открити, само съ лавици за нареждане сѫдоветѣ. Такива долапи има и въ каменната стѣна(о) отъ двѣтѣ страни на огнището. Стаята се освѣтява съ едно не голѣмо прозорче (н) на лицето. То е тоже съ дървени прѣчки, а отвѫтрѣ нощѣ се затваря съ дъсчена вратца, **канàт'** На другата стѣна, десната, по срѣлата до стѣната е огнището. То е продълговатъ квадратъ отгорѣ постланъ съ пръсть, добрѣ притъпкана и олѣпена. Въ стѣната е пробита дупка и прилѣпната отвънъ (п) пещьта за печене хлѣбъ. Пещьта е цѣла отъ камъкъ и калъ сградена и подпрѣна съ дървени дереци, поставени надъ голѣми камъни въ земята. Въ стѣната е изграденъ на горѣ коминьтъ. Стаята има дъсченъ таванъ, а потонътъ, килерътъ и плѣвнята сѫ безъ тавани. По гредитѣ отгорѣ есень накачватъ царевица за сушене, па служи и за запазване прѣзъ цѣлата зима вмѣсто хамбаръ. По потонътъ въ стаята и клетътъ вмѣсто гвоздеи сѫ забучнати по стѣнитѣ дървени куки — **гач'увеª** — за окачване на тѣхъ разни прѣдмети. Вратата на плѣвнята и за потонътъ се затварятъ отвѫтрѣ съ дървени **сирмè**, както на оборътъ. а на кѫщнитѣ врата и плетътъ съ дървени **мандал'ки** и само въ ново врѣме съ желѣзни ключове.

Покривътъ на колибитѣ е четирекриленъ, покритъ съ плочи, но честишъ и съ дъски или слама.

Колибарството е много разпространено въ цѣлитѣ Родопи, а най много у помацитѣ и за него самитѣ географски и поминъчни условия спомагатъ да сѫществува и ще сѫществува и за въ бѫдеще. Помашкото население изключително се поминова съ дребно землѣдѣлие и скотоводство, между които и дърводѣлство. Всѣко сѣмейство се стреми да си припечали повечко работна земя и ако сполучи да концентрира такава въ едно мѣсто повечко, то първата му грижа е да си построи колиба и се установи да живѣе тамъ и ра-

Digitized by Google

II. Названия на мѣстности отъ околностьта на с. Бачково, Станимашко.

1. Бла̀ту,
1. Ба̀бцка присо̀йке^{а},
3. Ба̀ба,
4. Биклимѐту
5. Бу̀хуф гро́п,
6. Бо̀бнина,
7. Бе́зуват,
8. Бу̀куф дол,
9. Бе^{а}лина̀та,
10. Бра̀нище^{а},
11. Буста́пе^{а}т,
12. Бѐ^{а}лата па̀рс,
13. Ви́дин вир,
14. Врато̀чин дол,
15. Вигла,
16. Врабца̀,
17. Ва̀рбе^{а}н,
18. Гради́ще^{а},
19. Го̀рч'уву,
20. Гро̀бница,
21. Гулѐ^{а}му ба́рце^{а},
22. Га̀гница,
23. Г'о̀ле^{а}т,
24. Де^{а}рѐту,
25. Дабиж'урат,
26. До̀йкиски дол,
27. До̀йкуву ба̀рце^{а},
28. Дре́^{а}нуву
29. Дабувѐту,
30. До̀л'не^{а} Ба̀ба,
31. Ду̀пките^{а},
32. Да́скуф дол.
33. Ду̀ле^{а}та,
34. До̀лат,
35. Е^{а}ла̀кат,
36. Е^{а}че^{а}мѐ^{а}ница,
37. Ж'ува́к,
38. Курѝе^{а}та,
39. Кали́нуви ка̀ме^{а}не^{а},
40. Кале^{а}не^{а}вица,
41. Ка̀ме^{а} ла̀ка,
42. Каламу̀пка,
43. Ко̀ста ни̇̀вица,
44. Калѐ^{а}нински дол,
45. Ки̇̀рлува ні̇ва,
46. Ке^{а}ре^{а}мида̀рницата,
47. Калу́ге^{а}рска пѐще^{а}ра
48. Кри̇̀вата ра̀стука,
49. Кару̀кал,
50. Лѐ^{а}хата,
51. Лѐ^{а}вите^{а},
52. Лива̀дите^{а},
53. Лу̀кувица,
54. Ла̀ката,
55. Ли̇̀пче^{а},
56. Ма̀ри ни̇̀вица,
57. Мари̇̀нуву,
58. Ме́^{а}ржѐ^{а}ница,
59. Мартві̇̀ца,
60. Ме^{а}жда̀та,
61. Ми̇́рч'уви ні̇̀ви,
62. Нѐ^{а}ре^{а}зите^{а},
63. На̀рас,
64. Орш'ува ла̀ка,
65. Олева̀рникат,
66. Оре^{а}ше^{а}н дол,
67. Пруклѐта ч'ука,
68. Парже^{а}на̀кат,
69. Пе^{а}трі̇̀ч,
70. Праф ка̀ме^{а}н',
71. Пириво̀л,
72. По́ж'увиц,

Digitized by Google

73. Пòпина мугѝла,
74. Пàпарт'уви нѝви,
75. Прàват кàмеªк,
76. Паўнин дол,
77. Равнѝщеª,
78. Рибàр'уву,
79. Рàздуву,
80. Равна нѝва,
81. Ра́сеªливу,
82. Св. Димѝтар,
83. Се́лищеª,
84. Сѝвув дол.
85. Св. Труѝца,
86. Св. Никòла,
87. Св. Нидѐªлеª,
88. Св. 'Ан'у,
89. Синувѐту,
90. Св. Илѝеª,
91. Сўдитеª,
92. Св. Влас,
93. Срѐªщу,
94. Сѐмеªнуву,
95. Св. Пѐªтка,
96. Св. Гѐрги,
97. Св. Варвàра,
98. Тѝнеªва вòда,
99. Тѝклата,

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ текста на III кн. отъ „Родопски напрѣдъкъ".

1. **Струнеªну** *прил. ж. р. ед. ч.* отъ сѫществит. струна, означава отъ чиста избрана тънка вълна изработенъ женски поясъ.

2. **З'ўнка** *сѫщ. ж. р. з'унчици* въ умал. форма. Прѣстилкитѣ се прѣпасватъ съ коланчета, които наричатъ *з'унка*. Такива сплитатъ и домашно отъ прежда или отъ коприна.

3. **Лишеªн** *сѫщ. м. р.* турска дума, тукъ има друго значение. Момъкътъ праща на годеницата си при сгодяването пари и пръстенъ, които служатъ единъ видъ за пей. Вижъ „Родопски старини" кн. II. обичаи въ Ахѫ-челебийката кааза. 1888 г.

4. **Троªтур**, *сѫщ. м. р.*, **Троªтурова**, *прил. ж. р.* Тукъ трѣбва да има грѣшка, защото сѫщата пѣсень се пѣе и въ Ахѫ.челебийско и тамъ не е **троªтур**, а **стрàтур**, което произлиза отъ старъ обичай при свадби, когато вмѣсто сегашнитѣ **коªжеªлеª**, сѫ употрѣбявали единъ видъ знаме, сегашния рупски **ст'аг**. **Стратур** изобщо означава прѫчка отъ нѣкакво митично растение, но точно не се знае какво.

Digitized by Google

5. **Ч'орка** *глаг. 3. л.* разбутва, раздразва. **Нимой си чйорка нус^а^от**, значи не си дразни носътъ посрѣдствомъ пръстътъ или друго нѣщо, защото ще те заболи или е неприлично.

6. **Дуламо^а^** *сжщ. ж. р.* врѫхна мѫжка абена дреха, кѫса до поясътъ и съ рѫкави.

7. **Калѐври** *сжщ. мн. ч.* особенъ видъ сахтияневи папуце, конто женитѣ носятъ въ Родопитѣ. Носятъ ги и овчаритѣ и по това изглежда, че тѣ сѫ стара Родопска мода обуща и за мѫже, и за жени. Сега тѣ се срѣщатъ много рѣдко и то само въ колибацитѣ. Замѣниха ги кондуритѣ.

8. **Тихѐл'** *сжщ. м. р.* редица нашивка отъ жълта или червена коприна по политѣ, пазвитѣ и рѫкавитѣ на женскитѣ вълнени горни дрѣхи.

9. **Баругa** *сжщ. ж. р.* малко вѫрточе съ вода Свито нѣщо и запазено отъ страни. Свито хорото на колело въ едно мѣсто. Често пѫти като въ умалителна форма казватъ на морето **барӳга**. **Приплйчка баругана**, значи прѣмина юнашки морето.

10. **Кишкил'** *сжщ. м. р.* мѣдно тасче за пиене вода. Замѣства днешнитѣ стъклени чаши.

11. **Наж'ӯли** *глаг. м. вр.* тукъ е употрѣбено вмѣсто напи се, стана пиянъ. Употрѣбява се и за навикване, мъмрене и набиване. **Уж'ули** пъкъ значи обѣли, съблѣче му кожата, кората на дърво, а въ прѣносна форма показва и ограби го, съблѣче го и го остави сиромахъ.

12. **Плѐ^а^нгу** *нар.* тая дума трѣбва да произхожда отъ поляна. Употрѣбява се, когато ще се посочи, че нѣкого сѫ измамили, очаквалъ е и е билъ сигуренъ въ нѣкоя работа, ала останалъ излъганъ, подмаменъ хитро. Въ сѫщата смисъль употрѣбяватъ и думата **пуле^а^на**. **Устави гу на чиста пуле^а^на** или **устана на пле^а^ангу**, т. е. измами се, изхитруваха го твърдѣ умно и неочаквано.

13. **Тӯрми** *ед. ч.* **тӯрме^а^т** *гл. мн. ч. сег. вр.* димятъ. **Турма** *сжщ ж. р.* казватъ на димътъ. Въ прѣносна форма **затурми нах не^а^каде^а^**, значи ве си главата

Digitized by Google

и отиде безъ еа обади за кждѣ и защо, самоглавъ, своенравенъ човѣкъ.

14. **Нàварда** *сжщ. ж. р.*, **навардòсаха са** *глаг.* сборичкаха се, сборичкване. **Тие^{а} са адно^{а} нàварда**, казватъ за нѣкоя челядь, която е многобройна и безъ редъ и команда помежду си. **Сториха гу наварда,** разхвърлиха го и го разпилѣха.

15. **Мумàре^{а}** *сжщ. мн. ч.*, **мумàр, мумàрка.** Казватъ на момковитѣ пратеници по годежътъ. Сжщо и на моминитѣ роднини, които придружаватъ булката слѣдъ вѣнчанието въ момковия домъ. Вижъ „Родопски старини“ II кн. 1888 год.

16. **Кле^{а}пчийки** *сжщ. м. ч.*, **кле^{а}пчѝе^{а}**, **кле^{а}пач** *м. р.* **кле^{а}пчийка** *ж. р.* **Клѐпе^{а}** *глаголъ*, **клѐп** *отгл. сжщ. м. р.* Клеветници, клюкари хора, които се занимаватъ съ хорски клюки. **Наклѐпали гу са**, наклеветели сж го, приписали му не бивали, неистински дѣла.

17. **Гиздѝлу** *сжщ. ср. р.*, **нагѝзди, угỳзди са** *глаг.* Хубава прѣмѣна, накитъ.

18. **Припé^{а}ва са** *гл.*, **прѝпе^{а}в** *сжщ. ж. р.* надгробенъ плачъ, нареждане и плачене надъ умрѣлъ човѣкъ.

19. **Чѐте^{а}лки** *сжщ мн. ч.* умалително, **чѐте^{а}ле^{а}** или **чѐтла**, казватъ на ржбошитѣ.

20. **Джумѐрт'** *сжщ.* турска дума значи щедъръ човѣкъ, не скжперникъ и не сребролюбецъ човѣкъ.

21. **Притѝца** *гл.*, **притѝцат** или **притѝчат са.** Изпрѣвари го, отне му мѣстото, или редътъ. **Притѐче^{а} гу на хурòту,** казватъ, когато нѣкоя мома или момъкъ изпрѣвари другиго или друга мома, които по рано сж се уловили и сж запазили мѣстото си и редътъ. **Притѐкли гу хàйдỳте^{а}**, притекли му пжтьтъ разбойници и го ограбили или убили.

22. **Дукàрува са** *глаг.* казватъ томува, който се прѣструва и гордѣе прѣдъ другитѣ хора Казватъ и на лицемѣръ човѣкъ, който се мжчи да се прикрива.

23. **Сво^{а}ртище^{а}** *сжщ. ср. р.*, **сво^{а}рта са** *глаг.* Мѣсто, дѣто се завърта единъ човѣкъ. **Ни сво^{а}рта са** казватъ на бездѣлникъ, скитникъ човѣкъ. **Уме^{а}е^{а} да хи сво^{а}рта** казватъ за нѣкоя майка, която ѝ иде отржки да прибира челядьта си, да имъ намира полезна работа и по тоя начинъ добрѣ да ги упжтва и учи.

Digitized by Google

Год. III. Септемврий и Октомврий Книга IV.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Дюлгерскитѣ сдружвания въ Родопитѣ.

(Социално-поминъчни и правни бѣлѣжки и впечатления.)

Между нѣколкото видни занаяти, които се срѣщатъ изъ Родопитѣ, най-разпространено е дюлгерството, което въ нѣкои села дори е и главния поминъкъ на жителитѣ имъ. Дюлгери има въ Ахж-челебийско, въ Ортакьойско, Неврокопско, Рупчоско и всѣкждѣ другадѣ изъ цѣлото ширине на Родопитѣ, дѣто има български села. У помацитѣ*) обаче не само дюлгерството, но и други занаяти, каквито има у българитѣ, у тѣхъ досущъ малко, да не кажемъ и никакъ, не се срѣщатъ.

Както всичко друго въ живота, тъй и всички за-

*) Родопскиятъ помакъ си остава цѣлъ-цѣлиничъкъ стопанинъ земледѣлецъ, силно привързанъ къмъ дребното стопанство и скотовъдство и само въ свободното си отъ тия работи врѣме се занимава и съ дърводѣлство, което прѣимуществено състои въ сваляне грубъ строителенъ материалъ или пъкъ дърва за горива въ близкитѣ по политѣ на Родопитѣ градове. При все това въ послѣднитѣ години изглежда, че въ нѣкои помашки покрайнини поминъчнитѣ условия се измѣнятъ и ставатъ причина и у помацитѣ да се яви стремежъ къмъ нѣкои занаяти. Вече помаци дюлгери, семерджии, ковачи—желѣзари и др. се срѣщатъ тукъ-тамъ, ако и единични случаи да сж още тѣ.

Digitized by Google

наяти въ Родопитѣ здраво почиватъ на стари традиции и установени правила, прѣдавани по прѣдание отъ поколѣние на поколѣние и строго пазени и почитани отъ всички много по-вече, отколкото писанитѣ закони и наредби. Въ всѣко село, дѣто нѣкой какъвъ и да е занаятъ упражняватъ повече отъ жителитѣ му, сѫществуватъ тъй наричанитѣ *еснафи*, които безъ никакви писани устави, правилници и законоположения, устно по прѣдание урегулирватъ взаимнитѣ отношения на членоветѣ—занаятчии, пазятъ тѣхнитѣ интереси и точно опрѣдѣлятъ правата и задълженията имъ единъ къмъ другиго. И цѣлото население къмъ тѣзи еснафски сдружвания си е установило вече и извѣстенъ мирогледъ и се отнася къмъ тѣхъ съ довѣрие и почитъ. *Той е[а] иснáф чиле[а]к*, казватъ за нѣкого, който изпълнява своитѣ еснафски—корпоративни задължения и запазва и почита чуждитѣ на ближния си интереси и правà тъй, както своитѣ; и обратното: *е[а]зък му на иснафлъка, тувà ни е иснафлък*, пъкъ казватъ за тогова, който не е зачелъ чуждитѣ права и игнорира своитѣ задължения, били тѣ материални или морални, къмъ съсловието си изобщо или къмъ отдѣлно лице частно, макаръ послѣдното и да не е отъ сѫщия занаятъ.

Въ всѣко българско по-голѣмичко село се срѣщатъ по единъ и повече такива еснафи, споредъ занаятитѣ, каквито се упражняватъ отъ жителитѣ му. Има еснафи дюлгерски, терзийски, бакърджийски и др. т. Тѣзи еснафи указватъ голѣмо влияние и въ обществени тѣ работи на българското население, на много мѣста тѣ сѫ играли видна роля и въ възраждането на българщината, пробуждане народния духъ и съзнание и уреждане, закрѣпване и стабилизиране и черковно-училищното дѣло, и всичко това въ нѣкои български покраини въ Родопитѣ може да се посочи за примѣръ (Дарж-дере, Габрово и Еникьой, Скечанско, и другадѣ). Ето защо погледнато малко по-широко и по-далече къмъ тоя социално-политиченъ строй въ Родопитѣ, изучването всестранно и на всѣки занаятъ въ тия планини е отъ извѣстна важность не само за юриста,

економиста и етнолога, но толкова повече и за историка. Ний тукъ нѣмаме намѣрение да прѣдставяме една по-пълна картина за извѣстенъ занаятъ, каквито споменахме по-горѣ, но ще запознаемъ читателя за малко съ една характерна тъй да кажемъ социално-поминъчна и правна черта въ живота на Родопскитѣ дюлгери, като се надѣемъ, че би се намѣрили любители, които съ присърдце и подробно би изучили и описали по-отдѣлно всѣки отъ по-главнитѣ и разпространени въ Родопитѣ занаяти. А това ний имаме право на първо мѣсто да очакваме отъ нашитѣ учители(*) народни, на които употрѣбено свободното имъ врѣме и въ изучване бита на тоя народъ, комуто тѣ служатъ и който тъй хубаво дава насѫщния хлѣбъ, мислимъ, нѣма да имъ попрѣчи да си бѫдатъ пакъ *добри* учители и реномирани педагози.

Думата ни тукъ ще бѫде за дюлгерскитѣ сдружвания, които дюлгеритѣ образуватъ помежду си, когато да отиватъ въ чужбина да работятъ занаята си. Прѣди всичко думата дюлгеринъ въ Родопитѣ има по-широко понятие, защото тя не обгръща само единъ строго опрѣдѣленъ видъ работа. Напротивъ тя обема и зидарство, каменарство, дърводѣлство и стругарство и още нѣкои подобни, свързани съ постройката на разнитѣ видове сгради. Тъй напр. Родопскиятъ дюлгеринъ едноврѣменно е и зидарь за зидане каменни и тухлени зидове, и покривачъ на плочени, керемидени, дъсчени и сламени покриви, и каменарь, и стругарь—майсторъ на всички дървени и дъсчени части въ една каква и да е сграда, па най-послѣ е и добъръ *соваджия*—лѣпичарь за лѣпене и измазване стѣни съ варь. На тая енциклопедичность Родопскиятъ дюлгеринъ се научава още отъ дѣте—чираче. Поради това, когато наематъ да строятъ нѣкоя сграда: кѫща, плѣвня, черква, джамия, дюкянь и пр., условя се изцѣло отъ едни и сѫщи майстори да се довърши отъ сѫщитѣ до край,

*) Такова взиране и изучване подобни въпроси отъ чисто економиченъ характеръ е благодарно поле за работа и за ония отъ нашитѣ народни учители, които всѣкидневнитѣ задачи въ гражданския животъ рѣшаватъ върху квинтесенцията на социализма.

Digitized by Google

т. е. и каменната, и дъсчената ѝ части заедно и съ лѣпежътъ ѝ.

Родопскитѣ дюлгери работятъ занаятитѣ си не само дома въ Родопитѣ, а повече на чужбина: въ Гюмюрджджинско, Скечанско, Сѣрско, Солунско, Пловдивско, Одринско, въ нѣкои отъ островитѣ Бѣломорски, а нѣкои достигатъ и въ Сърбия и Ромъния (Неврокопскитѣ). По-голѣмата часть отъ живота си дюлгеритѣ прѣкарватъ въ чужбина, далечъ отъ своитѣ и домоветѣ си. И въ това странствуване тѣ тоже тъй привикватъ отъ малки, че само дълбоката старость и неспособность вече за никаква работа може да задържи Родопския дюлгеринъ въ домътъ си. Тѣзи, които отиватъ въ Бѣломорскитѣ крайбрѣжия и острови, прѣстояватъ тамъ прѣзъ есеньта, зимата и пролѣтьта, и за два, или най-много три мѣсеца прѣзъ лѣтото, когато тамъ жегата и климата сѫ непоносими за тѣхъ, идватъ по домоветѣ си. Тѣзи пъкъ, които отиватъ изъ Пловдивско, Сърбия и другадѣ, прѣкарватъ тамъ прѣзъ пролѣтьта, лѣтото и есеньта, а прѣзъ зимнитѣ мѣсеци се завръщатъ въ домоветѣ си. До-дѣто сѫ на чужбина, образуватъ голѣми или малки дружини (отъ 3—4—5 и по-вече чифта), или както тѣ ги наричатъ *чети*, *тайфи*, и до дѣто да се върнатъ въ домоветѣ си, работятъ, хранятъ се и живѣятъ заедно и по тоя начинъ съставляватъ тъй да се каже една сѫщинска врѣменна задруга.

Сформирването на тѣзи дюлгерски дружини става тъй: когато наближи врѣме да се *увидатъ*, както казватъ въобще, т. е. да отиватъ на чужбина, тогава нѣколко по-стари майстори се съберат и сдуматъ, кои именно майстори и колцина да приберать и образуватъ за прѣзъ настѫпающия сезонъ дружина, колко чирака и колко добитъка ще се съберать. Изобщо майсторитѣ трѣбва да бѫдатъ чифтове: 3—4—5 и повече чифта. Най-стариятъ, или най-опитниятъ отъ тѣхъ, който е познатъ за умѣнието си въ занаята, пъргавостьта си и пр., обикновено поставятъ на чело на дружината; такъвто се казва *устабашия*. Той прѣдставлява дружината си прѣдъ власти и клиенти, оцѣня-

ва и уславя сгради, каквито ще строятъ, прибира и държи смѣткитѣ, помирява скаранитѣ, съ една дума явява се фактиченъ управитель на четата, обаче все пакъ се съвѣтва и зема мнѣнието и съгласието и на другитѣ, макаръ и всичкитѣ доброволно да му сѫ подчинени. Има и други случаи, когато единъ или двама майстора се уговорятъ и си приберәтъ и условятъ прѣдварително, които си искатъ и аресватъ други майстори съ чираци и добитъци, или и безъ такива, опрѣдѣлятъ имъ надница, каква да имъ плащатъ прѣзъ врѣмето, когато сѫ на чужбина, или пъкъ какъвъ процентъ отъ всичко спечалено ще имъ дадатъ и по такъвъ начинъ всички други участници въ четата се явяватъ като наемни работници, но и въ такъвъ случай автономностьта пакъ въ извѣстни отношения по между имъ е спазена.

По фотографията на К. Савовъ.

Типове женска носия отъ с. Бачково, Родопитѣ.

Всѣка дюлгерска *чета* си има своята *юрия*, както казватъ тѣ на селата или покраината, дѣто сѫ свикнали да отиватъ и работятъ занаята. Въ юрията на една дюлгерска дружина друга не може да отиде безъ взаимно споразумение и съгласие, нито може да се *нометне* на пазарлъка и отнеме съ намаляване или друга хитрость условена или ангажирана работа. Ако се случи подобно нѣщо, тогава спорътъ се разглежда отъ еснафското настоятелство или събрание, когато се върнатъ въ село. Наказанията, наложени на

Digitized by Google

такива нарушители на взаимнитѣ интереси въ единъ или въ другъ случай, сж безапелационни. Тѣ състоятъ отъ изключване отъ дружината на виновния майсторъ, изключване отъ еснафа, налагане парична глоба за въ полза на еснафската каса, или за черквата и училището, общо прѣзрѣние и др. т. Въ еснафскитѣ събрания се разглеждатъ и всички други недоразумения и спорове, изникнали между майстори било въ самитѣ чети за нѣщо, когато сж били на чужбина и устабашията е билъ безсиленъ да изглади, или пъкъ спорове между устабашия и членове—майстори въ четата; или пъкъ между чираци и калфи и тѣхнитѣ майстори.

Печалбитѣ се дѣлятъ различно между участницитѣ въ една чета по взаимно съгласие и споразумение. Нѣкждѣ (напр. въ Тасосъ, Мехри и др.), като дойде врѣме да се връщатъ въ домоветѣ си, прѣдварително си виждатъ смѣтка. На добитъцитѣ, ако всички майстори иматъ такива, не отдѣлятъ въ пари нищо, освѣнъ дѣто сж ги хранили отъ общитѣ печали. На чирачетата даватъ на половината, отъ колкото се пада на майсторитѣ, а послѣднитѣ съ устабашията си раздѣлятъ по равно всичко припечалено, слѣдъ като извадятъ разноскитѣ. На устабашията като възнаграждение придаватъ по нѣщо отгорѣ, или пъкъ ако има чиракъ, за послѣдния отдѣлятъ равенъ съ майсторитѣ дѣлъ. По такъвъ братски начинъ раздѣлятъ и разнитѣ бакшиши, които на дюлгеритѣ споредъ обичаитѣ даряватъ, каквото ризи, кърпи, платове разни, плодове и др. т. Въ нѣкои мѣста въ дѣлнични дни чирацитѣ като пасатъ конетѣ, (а нѣкога и самитѣ майстори използуватъ дѣлничнитѣ дни въ такава работа), събиратъ тъй наричания *тарӑшъ*—остатъка слѣдъ като стопанитѣ сж прибрали произведеното—отъ плодоветѣ и други растения, каквито въ изобилие ставатъ въ страната (напр. въ островъ Тасосъ и Мехри маслини, въ Дедеагачко паламудъ, въ приполскитѣ села въ Ениндженско тютюнъ, въ Султанерско и Кърджалийско орѣхи и пр.) и това се счита като обща печала и се дѣли тоже по равно между всички, или пъкъ по прѣд-

Digitized by Google

варително споразумение между членоветѣ на дружината събраното си остава за смѣтка на всѣкиго поотдѣлно, колкото си е събралъ. Чирачетата се уславятъ годишно и слѣдъ 3—4 години чиракуване споредъ похватътъ и умѣнието, което сж придобили, ставатъ калфи, на които се плаща на половина — *половинари* (Неврокопско), или пъкъ отъ три едно, *ючтенъ биръ* (Ахж-челебийско).

Отъ казаното на кжсо до тукъ въ дюлгерското съсловие въ Родопитѣ три сжществени чърти личатъ, чърти колкото симпатични, толкова и важни за изучване, а именно: 1) колективно работене и спазване интереситѣ на всички безъ разлика участници въ дружинитѣ; 2) общо и равномѣрно ползуване отъ изработеното, и 3) съжителството на нѣколко души (често пжти и повече отъ 40—50), безъ да ги свързватъ нѣкакви роднински връзки по между си, при това и различни по възрасть, характеръ и положение дори и отъ различни села (а въ Чепеларе вече се срѣщатъ и помаци участници въ такива дюлгерски чети, които отиватъ въ островъ Тасосъ).

Дюлгерското съсловие въ Родопитѣ и то дори по отдѣлни покраини заслужава да се изучи и въ чисто битово отношение, каквото напр. названията имъ на сѣчивата, названия частитѣ на разнитѣ видове сгради, дюлгерския езикъ, нѣкои отъ типичнитѣ имъ обичаи, пословици, повѣрия и др. т., но това може да бжде прѣдметъ за другъ пжть.

Чепеларе, 1905 год.

Ст. Н. Шишковъ

Digitized by Google

Петко Кирияковъ — Родопски войвода. (1844—1900).

Животописни материали.

(Продължение отъ кн. II).

Прѣзъ зимата 1862 г. Петко съ нѣколцина само момчета отъ дружината си прѣкарвалъ въ домоветѣ на лични свои приятели и познати изъ Енеско и Ференско. Обаче слѣдъ първитѣ несполучливи схватки на турскитѣ потери съ Петка и съчувствието, което послѣдниятъ все повече и повече печалилъ не само изъ между християнското население (българи и гърци), но и въ по-голѣма часть отъ турското, властьта почнала да гледа неспокойно къмъ тоя смѣлъ току-речи още юноша юнакъ, когото тя вече не считала като единъ обикновенъ разбойникъ. Ето защо турското правителство усилило своята бдителность и разпрѫснало силни потери изъ селата да дебнатъ и убиятъ или живъ уловятъ Петка. На 6 Януарий 1863 година при селото Исьоренъ, Енеска кааза, една потера отъ 130 души заптии и башибозуци налѣтѣла на Петка съ неговитѣ само 6-ма другари. Схватката не траяла много, потерата изгубила 2 убити и 3 ранени, но сполучила да улови Петка, раненъ съ куршумъ въ ногата, заедно съ още 3-ма отъ другаритѣ му: Петко Радевъ отъ с. Каладжидере; Комню Стояновъ отъ с. Дованъ-хисаръ и Стоилъ Атанасовъ отъ с. Исьоренъ. Другитѣ 3-ма избѣгали. И четирмата плѣнници били закарани и хвърлени въ затворътъ въ санджакския градъ Гелиболъ, дѣто по заповѣдь на пашата —мютесарифъ съ особени грижи лѣкувалъ Петка отъ тежката рана главниятъ военeнъ лѣкарь въ санджака.Слѣдъ залавянето имъ властьта явила изъ Гюмюрджинско, Ференско, Кешанско и Енеско, по които мѣста Петко върлувалъ, пострадавшитѣ отъ него да побързатъ и прѣдставятъ своитѣ оплаквания и искания. Обаче такива не се явили, защото Петко никому нищо зло не билъ сторилъ прѣзъ врѣме на тригодишното си скитане изъ горитѣ, но при все това той пакъ билъ осѫденъ на дългогодишенъ тъмниченъ затворъ.

Додѣто ставало това, Петко оздравѣлъ отъ раната и се рѣшилъ съ другаритѣ си да пробиятъ зидътъ и избѣгатъ, но единъ гръкъ ги издалъ тъкмо въ момента, когато зидътъ билъ току-речи на пробиване. Тогава пашата пратилъ Петка съ другаритѣ му въ Солунската Канлѫ-куля. За тѣхно щастие, заптиитѣ, които водили Петка, по пѫтя изгубили мазбатата и когато ги прѣдали на Солунскитѣ власти, award можали да обяснятъ какви сѫ и въ какво сѫ провинени закаранитѣ. Като разбрали каква е работата, Петко съ другаритѣ си при разпитването казали, че тѣ сѫ работници отъ Драма, уловени невинно по пѫ-

Digitized by Google

тя и закарани въ Солунъ. Тая хитрость сполучила: повърнали ги обратно за Драма, но изъ пѫтя Петко сполучилъ да се откопчи и избѣга отъ рѫцетѣ на заптиитѣ заедно съ другаритѣ си. Незнаейки мѣстата и селата, а послѣднитѣ въ Драмско сѫ почти турски, безъ храна и пари, Петко се скиталъ нѣколко дни изъ царевичевитѣ ниви и кърищата. Въ това врѣме въ Солунъ се разяснила работата, кои сѫ били закаранитѣ отъ Гелиболъ и тъй хитро избѣгалитѣ отъ рѫцетѣ на властьта, та силни потери се изпратили изъ Сѣрско и Драмско да ги дирятъ. При едно турско село потерата ги сгащила въ гробищата, когато се рѣшавали да се явятъ на двама турци — работници и имъ искатъ хлѣбъ.*) Благодарение на настѫпилата нощь Петко самъ сполучилъ да избѣга отъ рѫцетѣ на потерата, ала другаритѣ му, тежко ранени, били уловени. Съ скѫсани арестантски дрехи. Петко още прѣзъ сѫщата нощь уловилъ шосето отъ Драма за Скеча и кѫдѣ 4 часа прѣзъ нощьта стигналъ при едно беклеме, дѣто двама заптии си пиели кафето прѣдъ вратата, сѣднали съ кръстосани крака на земята. И тукъ нова изпитня, която изисквала бърза съобразителность и присѫтствие духа. Нѣмало що. Петко минвайки по край тѣхъ ги поздравилъ, но тѣ го задържали да имъ отговори откѫдѣ и за кѫдѣ върви и си покаже паспорта. Петко имъ казалъ, че е работникъ, отива по селата да търси работа и че паспорта му е въ назвата. Тогава заптиитѣ станали да влѣзатъ и запалятъ свѣтило, за да му прѣгледатъ паспорта, като заповѣдали на Петка да имъ земе ибрика съ водата и върви подирѣ имъ. Въ това врѣме, когато единиятъ заптия влѣзълъ въ беклемето и другиятъ пристѫпилъ отъ прагътъ на вѫтрѣ, Петко отдирѣ съ всичката си сила ударилъ послѣдния по главата съ ибрика, бутналъ го на вѫтрѣ, на-бързо затворилъ вратата и се изгубилъ въ тъмнината. Цѣла-та нощь Петко бързалъ да се отдалечи и при съмване наближилъ Скеча. Тукъ пъкъ налѣтѣлъ на друго прѣмеждие: двѣ сувари го срѣщнали и се опѫтили право къмъ Петка. Като видѣлъ, че работата отива злѣ, прѣправилъ се на лудъ и почналъ да говори по турски несвързани мисли и да прави разни движения съ рѫцѣтѣ. Ударилъ коня на единия сувария по главата, коньтъ се подплашилъ, и стопанина се намѣрилъ на земята. Другарьтъ му завикалъ и замърѣлъ да не закачатъ лудия човѣкъ, че е грѣхота, хвърлили му по нѣкоя пара и си отминали, и Петко се видѣлъ наново спасенъ. Като влѣзълъ въ Гюмюрджинско, той е билъ вече вънъ отъ всѣка опасность, защото е билъ у дома си, въ познатъ край. Събралъ си на ново

---

*) Покойниятъ Константиновъ на стр. 20 казва, че Петко ималъ сражение съ потерата, което не е истина. Петко е ималъ само единъ ножъ съ себе си, а другаритѣ му нѣмали никакво орѫжие, та и не е било възможно да иматъ такова избѣгали затворници отъ рѫцетѣ на турскитѣ заптии.

Digitized by Google

дружина и излѣзълъ въ горитѣ.[1] Това бързо се разчуло по цѣлия югоизточенъ край на Родопитѣ и Бѣломорския брѣгъ, господарството Петково. Турскитѣ власти наново пратили потери да прѣслѣдватъ Петка и прѣзъ лѣтото (1864 г.) Петко ималъ петь сполучливи схватки съ тѣхъ: на 10 Юний при Бору-гьоль, Скечанско; на 19 Юлий въ планината Сарж-кая, Маронско; на 16 Августъ въ мѣстностьта Куртъ-буджакъ, Ипсалска кааза; на 30 Августъ въ планината Карлъкъ, Гюмюрджинско, и на 28 Септемврий въ планината Шапкъна, Гюмюрджинско· Това сполучливо избѣгване на Петка отъ ржцетѣ на властьта и сполучливото му второ бродене изъ планинитѣ подигнали Петка още повече като юнакъ и прѣдъ турци, и прѣдъ българи, а гърцитѣ почнали да го рекламиратъ и за гръкъ, за което покойниятъ Константиновъ въ своята книжка на стр. 21 казва: „Въ това врѣме гърцитѣ въ приморскитѣ градове и паланки се гордѣеха, че Петко билъ гръкъ и че съ него имало нѣколко души гръцки паликарета. Даже въ гръцкитѣ вѣстници въ Цариградъ се писа, че единъ войвода гръкъ вършува въ Родопитѣ въ Бѣломорската равнина и косвено натякваха властитѣ, че немогли да го уловятъ. Това правѣха гърцитѣ съ единствената цѣль да даватъ на онѣзи български мѣстности гръцки видъ, а и самъ Петко въ нѣкои случаи е спекулиралъ съ гърцитѣ, като се казвалъ гръкъ.“

Гърцитѣ въ своитѣ лъскания къмъ Петка сполучили: Петко билъ извиканъ въ Атина, дѣто му давали голѣми обѣщания. Това е било прѣзъ есеньта въ 1864 г., когато Петко разпусналъ малката си дружина и се отзовалъ въ гръцката столица. Насърдчаванъ и подпомаганъ отъ сжществующия тогава гръцки комитетъ, който приготвялъ Критското възстание, Петко прѣзъ зимата постжпилъ като слушатель въ Атинското военно училище, а прѣзъ лѣтото въ 1865 год. прѣзъ Юлий мѣсецъ Петка проводили да обиколи нѣкои мѣста изъ Македония, „за да види, споредъ думитѣ на Константинова, да ли има почва за едно възстание, за да се побъркатъ турцитѣ, когато избухне подготовляваното Критско възстание.“ (Вижъ кн. „Петко войвода“ стр. 22).

Цѣли два мѣсеца и половина Петко бродилъ изъ Македония и обиколилъ прѣдрешенъ като търговецъ много по-голѣмички села и градове, но не намѣрилъ съчувственици на целитѣ на Атинския комитетъ. „Пробудилото се национално съзнание въ Македония, дѣто отъ Атина ме увѣряваха, че ще намѣря патриоти гърци, казваше покойниятъ Петко, ме сепна; азъ бѣхъ посрѣщанъ съ единъ видъ прѣзрѣние, у мене заговори единъ вжтрѣшенъ гласъ, отъ който почнахъ да се страмувамъ

[1]) Уловенитѣ Петкови другари Комню и Стоянъ били изпратени въ Цариградския затворъ, а Петка Радевъ заточили на островъ Кипъръ и освободили чакъ слѣдъ сключването на С.-Стефанския договоръ.

Digitized by Google

самъ, и това ме накара да се върна въ Атина и да зарѣжа лъскателствата на комитета".

И наистина, за буйната Петкова натура и Атина се видѣла малка. Той слушалъ много анекдоти за прочутия Италиянски патриотъ Гарибалди, чувалъ, че той съчувствува на християнитѣ подъ турското иго, затова Петко напусналъ Атина и се отправилъ за Италия. Тамъ той намѣрилъ Гарибалди, у когото прѣстоялъ извѣстно врѣме и научилъ много нови работи за *горското хайдутство*. „Наставленията, които ми даде тоя прочутъ Италиянски юнакъ—родолюбецъ, азъ пазихъ строго и тѣ много ми помогнаха отпослѣ, па и азъ самъ почнахъ съвсѣмъ иначе да гледамъ на себе си и задачата си", казваше покойниятъ.

Съ помощьта и прѣпоржката на Гарибалди, който далъ на Петка единъ свой другаръ—юнакъ, на име Фридрихъ, събрали една дружина отъ 220 души италиянци—доброволци, въоржжени добрѣ и готови да заминатъ за Критското възстание. Тая дружина, наречена „Гарибалдова дружина", дошла въ Атина, дѣто се увеличила съ още 67 души други доброволци и оттамъ подъ началството на Фридриха и Петка се отзовали въ Критъ, дѣто вече било пламнало възстанието. Въ Критъ дружината минала подъ началството на Коронея, който отдѣлилъ Петку му единъ малъкъ отрядъ възстаници и му опрѣдѣлилъ за районъ планината Шиликъ. Двадесеть и двѣ годишниятъ войвода показалъ чудеса отъ храбрость и обърналъ вниманието не само на своя началникъ Коронея, но и на ржководителитѣ на възстанието. Въ петь кръвопролитни сражения Петко съ дружината си сполучливо влизалъ и излизвалъ неврѣдимъ (на 30 Мартъ, 1866 год. въ планината Шиликъ; на 6 Май, с. г. при мънастира Аркацили; на 20 Май при мѣстностьта Яра Петра, на 10 Юний въ планината Шиликъ и на 1 Августъ въ мѣстностьта Аркадия).

„Слѣдъ примирието, покойниятъ Константиновъ въ своята книга казва, Петко не щѣлъ да се завърне веднага за Атина, защото споредъ заповѣдьта на Коронея, трѣбваше да мине по между турската войска, а това било Петко му вжтрѣшенъ срамъ. Заради това той съ 18 души отъ доброволцитѣ сполучилъ да се качи на единъ корабъ и отпжтувалъ за Александрия. Слѣдъ двумѣсечно прѣбивание въ Акександрия отплувалъ за Марсилия, дѣто прѣстоялъ 6 мѣсеца. Отъ тамъ прѣзъ Италия изново се завърналъ въ Атина."

Цѣли двѣ години и половина Петко безцѣлно се скиталъ изъ Акександрия, Марсилия, Италия и Атина. Прѣзъ пролѣтьта въ 1869 година Петко издалъ възвание и канилъ находящитѣ се въ Атина българи да го послѣдватъ, за да отидатъ въ Турция и съ оржжие въ ржка помогнатъ на подтиснатитѣ си подъ турския яремъ братия. Отъ тукъ нататъкъ вече Петко почва да мисли и гледа по-широко на горското хайдутство. Гарибалди, Атина и Критъ му откриватъ другъ хоризонтъ и до-

Digitized by Google

дѣто по-рано Петко е таелъ въ сърдцето си и го движела само една мъсть къмъ тѣзи единични мѫчители и разорители на бащиния му домъ и родния му кѫтъ, сега той почва да мисли по-далече, сега той чувствува тежкия петстолѣтенъ яремъ, що подтиска цѣлокупния български народъ и вече мисли за начинътъ, борбитѣ и жертвитѣ, съ които трѣбва да се изкупи неговата свобода. Да, до тая дата въ лицето на Петка виждаме единъ буенъ, смѣлъ и безстрашенъ юнакъ—хайдукъ, който отъ милость къмъ родителскитѣ му мѫки грабва пушката, броди изъ околностьта на родното си гнѣздо и отмъщава на похитителитѣ на родителския му домъ. Отъ тъй нататъкъ вече Петко става войвода, революционеръ—борецъ за свободата на цѣлокупното си отечество, за чието по-честито бѫдеще той всѣцѣло му отдава своя животъ. Отъ тукъ нататъкъ и самото турско правителство е принудено въ лицето на Петка да не гледа единъ обикновенъ разбойникъ, а единъ отъ лостоветѣ, що се нагърбятъ да катурнатъ вѣковната сграда на турското господарство. Ето защо и мѣркитѣ на турскитѣ власти се усилватъ двойно и тройно и не избиратъ на срѣдства какъ и какъ да унищожатъ опасния гяуринъ—войвода, който едноврѣменно и страхъ и срамъ задавалъ на турската мощь.

Шпионитѣ на турския прѣдставитель въ Атина бързо узнали за намѣренията на Петка, та донесли на господаря си. Послѣдниятъ подалъ нота до гръцкото правителство, за да недопуща да се образуватъ такива дружини въ Атина, ала правителството отговорило, че нѣма никакво извѣстие за това. Турското консулство повторно се оплакало, като сполучило да улови и единъ екземпляръ отъ Петковото възвание, което заедно съ други данни прѣдставило на гръцкото правителство. „Та ний не искахме и да знаемъ, че трѣбва да работимъ по прѣдпазливо, ми казваше покойниятъ, изъ кафенетата свободно разисквахме какво има да вършимъ, безъ да знаемъ, че и помежду самитѣ гърци, които ужъ ни насърдчаваха, имаше плащани богато турски шпиони.“ Като видѣлъ турскиятъ прѣдставитель, че гръцкото правителство не обръща никакво внимание на исканията му, заловилъ се самъ да улови Петка и го прѣдаде на гръцкитѣ власти. Единъ отъ чиновницитѣ на турското консулство, гръкъ по народность и лѣкарь по професия, ([1]) на име Д-ръ Димитрисъ, полека-лека се сприятелилъ съ Петка и го увѣрилъ, че самъ желае да му стане другарь-доброволецъ, за да му служи и за лѣкарь въ дружината. Петко не подозиралъ нищо лошо у тоя хитъръ гръкъ, та се довѣрилъ на него твърдѣ много. „Изглеждаше твърдѣ ученъ човѣкъ, а пъкъ менѣ

[1]) Въ книжк. на покойниятъ Константиновъ погрѣшно е прѣдадено, че споменатиятъ *Д-ръ Димитро* е билъ турчинъ съ присторено име. Самъ покойниятъ Петко ми казваше, че той е билъ консулски лѣкарь, типиченъ гръкъ, но краенъ фанатикъ, и той мислѣше, че фанатизмътъ къмъ българитѣ го е накаралъ да шпионира и прѣдаде Петка.

Digitized by Google

трѣбваше такъвъ", казваше покойниятъ Петко. На 22 Априлий (1869 год.) Петко отишълъ, на прѣдставление въ францускиа театъръ. Тамъ билъ и докторътъ. Слѣдъ свършека на театъра докторътъ се приближилъ при Петка и го поканилъ да му иде на госте и прѣнощува въ домътъ му, който ужъ билъ близо тамъ. Петко приелъ и докторътъ ненадѣйно го вьвелъ въ домътъ, дѣто се помѣщавало турското консулство. Петко разбралъ каква е работата, изважда револвера си и казва на доктора да го изведе вънъ, иначе ще го повали на мѣстото. Разтреперанинятъ отъ страхъ гръкъ непосмѣлъ ни дума да проговори и на часа изпълнилъ искането на Петка и тъй билъ спасенъ.

Петко се научилъ, че турското консулство силно се оплаква прѣдъ гръцкото правителство отъ него, та единъ день отишълъ при министра Димитъръ Вулгарисъ да го пита, ще ли го прѣслѣдватъ гръцкитѣ власти и ще ли му попрѣчатъ да събере дружина и навлѣзе въ Турция. Вулгарисъ познавалъ Петка, дори го и насърдчавалъ, ала тоя пѫть му казалъ приятелски, че е по-добрѣ да се отстрани отъ Атина, защото турскиятъ консулъ вече всичко знаялъ за Петка и постоянно главоболѣлъ гръцкото правителство, па може да докара и до по-голѣми неприятности. Не оставало за Петка друго, освѣнъ часъ по-скоро да се добере до родния кѫтъ. Като неможелъ да се снабди съ редовенъ паспортъ, за да си тръгне направо отъ Атина и излѣзе на Бѣломорския брѣгъ въ Турция, той прибѣгналъ пакъ до една хитрость, тъй свойствена нему. Приготвилъ за момчетата си турски низамски дрехи, а за себе си на турски офицеръ, па наели една гръцка гемия, която се ангажирала срѣщу хубаво възнаграждение да ги изкара на нѣкоя по-маловажна турска скеля като турски войници. За нещастие, една силна буря задържала гемията въ морето нѣколко дни повече, та имъ се привършила храната, а брѣгътъ Бѣломорски билъ още далече. Гемията плувала край острова Митилинъ покрай крѣпостьта Сиръ. На Петка изеднъжъ дошла гениална мисъль. Той заповѣдалъ на момчетата си да се облѣкатъ въ низамскитѣ си дрехи и да го слушатъ, каквото имъ заповѣда, като говорятъ по турски и му отдаватъ честь като войници. Самъ той пъкъ се облѣкълъ въ офицерската форма и заповѣдалъ да доближи гемията по-близо до крѣпостьта. Като доближили по-близо къмъ брѣгътъ, далъ знакъ къмъ часовитѣ на крѣпостьта и слѣдъ малко се показали командантa съ други офицери и войници. По другъ знакъ на Петка пуснали една малка лодка съ единъ офицеръ и нѣколко войника, които дошли при Петка. Мнимиятъ турски офицеринъ се казалъ, че е ревизоръ, пратенъ отъ Цариградъ да прѣгледа състоянието на крѣпостьта. На часътъ Петко билъ земенъ и посрѣщнатъ отъ коменданта съ подобающа почесть и разведенъ по цѣлата крѣпость. Петко владѣелъ турски езикъ отлично, разгледалъ орѫдията, припаситѣ, войницитѣ и всичко въ крѣпостьта правилъ

бѣлѣжки, дѣто имало защо и най послѣ похвалилъ коменданта за голѣмата изправность и добъръ редъ, каквито намѣрилъ въ крѣпостьта и обѣщалъ да докладва въ Цариградъ да го наградятъ. Почеститѣ въ тоя случай били голѣми, мнимиятъ ревизоръ билъ нагостенъ заедно съ войницитѣ си, па имъ събрали храна и за нѣколко деня по пѫть. Комендантътъ на крѣпостьта билъ старъ турчинъ, полуграмотенъ, отдавна пратенъ тамъ и единъ видъ заточенъ. Той се оплакалъ на ревизора за това, какъ толкова години служи на царщината безъ да го възнаградятъ по чинъ, когато мнозина негови другари били станали вече паши, а той си оставалъ миралай. Ревизорътъ му обѣщалъ, че щомъ стигне въ Цариградъ, първата му грижа ще бѫде да го прѣдстави на повишение. По такъвъ начинъ Петко се снабдилъ съ храна и заминалъ по пѫтя си, като оставилъ нещастния комендантъ въ сладки надежди.[1] Тая случка е била на 31 Май, а на 3 Юний Петко и дружината му излѣзли при Енесъ на брѣгътъ и оттамъ се отзовали въ гостоприемнитѣ Родопски усои.

(Слѣдва).

Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ.

Гражданско състояние. Отбиване военната тегоба.

Днесъ селскиятъ кехая Смаилъ рано отвори канцеларията. Сноща мидюринътъ Тахиръ бѣ му заповѣдалъ да подрани, защото писарьтъ и азитѣ щѣли да иматъ много селска работа. Кехаята изпълни заповѣдьта на началника си, нъ послѣдниятъ, азитѣ и писарьтъ Стайко се не показаха толкова точни да дойдатъ *чинъ-сабахъ* въ канцеларията, както се сдумваха и зарицаха отъ вечерьта. Смаилъ, въ течение на 10—15 минути, *смѣте* всичкитѣ отдѣления на Бориковския общински домъ и хвърли сущето на улицата. Слѣдъ това той сѣдна прѣдъ вънкашната врата да чака голѣмцитѣ. И чака той дълго врѣме: Едвамъ кѫдѣ три часътъ

[1]) Слѣдъ заминаването на Петка отъ крѣпостьта, комендантътъ се похвалилъ съ писмо на единъ свой приятель-офицеръ въ крѣпостьта Чанакъ-кале, че идвалъ ревизорътъ отъ Цариградъ, какъ намѣрилъ всичко въ изправность и какъ му обѣщалъ да го повиши. Отъ уста въ уста обяснила се работата, че никакъвъ ревизоръ по крѣпоститѣ въ това врѣме не ходилъ и най-сетнѣ работата излѣзла на-яве, кой и какъвъ е билъ тоя ревизоръ и какъ хитро измамилъ Сирския комендантъ. Нещастникътъ старъ турчинъ-офицеринъ билъ уволненъ отъ службата си и наказанъ съ затворъ. Самъ покойниятъ Петко, като разказваше това, съжеляваше добрия турчинъ, който ги спасилъ отъ гладъ и за тая си доброта къмъ тѣхъ тъй злѣ си изпатилъ отпослѣ.

Digitized by Google

алатурка, т. е., когато слънцето бѣ изгрѣло три чилешки боя, писарьтъ дойде.

— *Сабанаерусунъ, Смаиле!*

— Алларазола, Стайко! Еще угечихте *женумъ*!.. Сноща са зарицахте да дойдите рану, пакъ то стана пладнина и още нѣма ни мидюръ, ни ази. Сакалдиса ми са душьоса да ва чекамъ. Та че и титюнь нѣмамъ да запале.

— Ха! за титюнчекъ ли ти е балну-ту? Нà запали! Е сноща купихъ цала кинига *ерумъ окалъкъ*. Ала титюнь да видишъ! като *кехлибарь* е.

— Сое титюнь ще ни изеде глави-се. *Геченде* жендаре са фатили Керимче-ну сасъ *ючюсъ дрехемъ*. Рекло, свинето, да са *даврандиса*, та гу са смлели утъ *лубутъ*. Сига лижи убивиту съ овчи кожи. Та остави това, лекимъ му са нагудили *жизо ючюсъ лефъ*. Какъ ще ги збере, Аллахъ *билиръ!* Голу е, свине-ну, кату *тифекъ*. Има адно *всрено* коща, *онъ кечи* и адно муле.

— Белки на Киремче-ну ще тьоглишъ кахоръ, Смаиле. За него е льосна рабута са. Ще му дадемъ свидѣтелство чи нѣма стока — врютъ стокана е вархъ бубайка му — и ще са куртулиса съ 2—3 мѣсаца затворъ. Да иде да гу хранятъ пчиничени *фудулки*.

— Праву казувашъ, Стайко. Керимче-ну льосну ще са куртулиса, чи бубайку му е още живъ — стокана е негува, лекимъ аку фатетъ буднош насъ сасъ тебе, ще изгуримъ сами пепелонъ.

— Фатими щатъ подлуги-се. Е нисомъ ахмакъ какво-ну Керимче-ну да ма фатетъ. Ни видишъ ли какво правемъ?! Зома утъ дюкене-нъ адинъ пакетъ титюнь, туре гу въ кутия-са сасъ кининги-не и шерилки-не пу тѣхъ. Ако виде некафъ жендаринъ, сторя си цигаро утъ кутия-са, ако нѣма жендаринъ или другъ *шубелие* чилекъ, сторя си цигаро отъ титюнесъ, десу ноcя въ пазуха-са. На сое *мирефетъ* самъ научилъ врютъ аги-се. Завчерашникъ ходихме нахъ Елово съ Османаà. Пу потъ и той и е си пиехме титюнь отъ фабрика „Манафови", ала ага влезахме въ селу-ну, извадихме кутии-се и тамъ пихме титюнь „Калимандии". Колкото за *хадетъ* да рекотъ чиновници-не, чи и нне пиемъ *пакети*, купихме си пу единъ пакетъ и гу турихме въ жобове-се *гьойкюмъ* да си гу дунесемъ въ Бурнково, пакъ ние на връщане го распулвихме съ други *акташе*.

— Такива *шейтанлоци* и е правемъ, ала буднош ща флеза въ „кàлена чювала". *Шюкиръ*, ду сига са чювахъ да ма ни фатетъ, ала кой знае за нахпрешъ, какво са ще лаха. По хубаво е да са удучимъ утъ сае краста — титюне-съ.

— Да са удучимъ ли? Е са ща пу льосну удучи утъ хлеба-съ, отколкото отъ титюне-съ. Тринъ самъ са мочилъ да го оставемъ, ала нимогамъ.

— И е нимога, Стайко. Ага ни запаля, стевневами са въ учи-се. Врютъ ми дукривеватъ. Уцутра нимехъ титюнь, та ага утваряхъ канцелария-са, бизъ малку щехъ да строша катанеца-съ *утъ ювкьо*.

— Краста е сое теракалокъ, Смаиле, ала сае краста е има пу врють свѣто-съ. *Гечсиде* околийскиеть доктуръ въ Елово даваше *насаатъ* на адинъ старецъ да ни пие титюнь, та да му са махне кашлевица-на, пакъ самичекъ докторанъ бе замоглилъ цигару, колкуту адинъ масуръ.

— Дохтура-нъ ни е Аллахъ да знае кой утъ каква болька тьогли. Мой бубайку пие титюнь кату манафинъ, кашлеше, катуга цѣпеше доски, ала живѣ *дуксанъ бешъ сеньо.*

Титюне-съ ма ни врѣди на снага-са, ами ма врѣди на кесьо-са. За гудина най-малко ми ходетъ *икиюсъ грушъ* за титюнь. Съ нолкува пари са купова на сее гудини адинъ волъ, дену да ти храни дѣца-на.

— Празна рабута. Въ наше и ваше селу има людье та ни пиьотъ титюнь, ала тѣ са и утъ насъ по *зюртюве.*

— Хаклие, си Стайко. Аллахъ си дава и за титюнь. Ала ние са загльодахме на сукака-съ. Хайда нахъ вотре въ канцелария-на.

— Влещимъ, явашъ, явашъ. Аги-не хи нѣма още, пакъ бисъ тѣхъ нищо нѣма да сворщимъ. Ала ага речешъ, да влеземъ. До де дойде Тахираа ще отговоря на адно двѣ окружни. Сее дене бае имамъ рабута. Ищатъ да дадемъ свѣдения колко фурни, колко ханове и колко фуденици има въ селу-су. Ха! питатъ и колко овесъ и ячмикъ може да се достави ако путрѣбва.

— Брей, да нѣма нѣкавъ *карашмалькъ*, та питатъ за такива рабути?! Съ удивление запита кехаята Смаилъ.

— Нѣма никакъвъ карашмалъкъ, ами питатъ въ кутро селу какво има, та аку будношъ стане кавго, да знаетъ колко аскеръ може да *гичиндиса* въ адно село. Лекимъ и é да хми дамъ отговори, та да си го *бендисатъ.* Ще отговоря, чи въ наше село има адно фуденица и никаква фурна.

— Аферимъ, Стайко! Гльодай да ни *изгуришъ* селу-су. Аскеръ намъ ни трѣбува. Нѣма кой да хми прави *изметъ.* Наше-су селу е *усманлийско.* Да е болгарску, та е льосну. Болгаре-се са научони да правеtъ изметъ на аскеръ; пакъ сига и аскере-съ е вашъ.

— Нашъ, вашъ, сига са ни гльода. Врютъ села-са трѣбва да даватъ кунакъ на войници, лекимъ е ща завартя рабута-са за наше-са община; пакъ жюмаете-съ аку ще да рече: *„берекетъ версинъ“*, аку ще да ни рече.

— Какъ да нище да рече. Врють ще рекотъ. Заварти рабутата да ни духода аскеръ въ наше селу, та другото е льосну. Аги-се, та че и é, си знаимъ рабута-та. Аку не другу барекъ ти щимъ уткара пу нѣкавъ туваръ дарва въ селу. И пу нѣкву аце ти щимъ дà.

— Ще гу направе, Смаиле, лекимъ да кажишъ на людье-се да ма ни уставетъ сае зима бизъ дарва. Кажи на аги-не да ми дадатъ, аку не друго, то барекъ по адно шиленце. Градилъ самъ

кулиба въ селу, та викамъ да си сторя и увчици, еце имамъ меракъ за овце.

— Знаемъ е, какво да река на аги-не и жюмаете-съ. И дарва ще има и шилета ще има. Утъ тебе ние ни миноваме. *Кефине* бакъ, Стайко! Мене жигере-съ петь пари ни прави, ала и аги и факире бизъ мене нимогатъ. Каквото река, тува станува. Берекетъ версинъ, слушатъ ма кумшие-се.

Писарьтъ Стайко, извънредно задоволенъ отъ просящкия си разговоръ съ селския кехая Смаилъ, сѣдна на масата въ канцеларията и почна „да отговаря на окръжнитѣ“. Отговоритѣ бѣха кжси, но ясни. На окржжното, съ което окол. лѣкарь питаше колко слѣпи лица има въ общината, Стайко отговори, че въ Бориковската община имало само една слѣпа жена на 45 годишна възрасть, при всичко че само въ „Тримовскитѣ“ колиби имаше троица слѣпци, отъ които двама бѣха ослѣпѣли отъ изгоряване съ барутъ, когато били още дѣца. На окржжното, съ което земледѣлческия надзиратель питаше, колко кошери пчели има въ Бориковската община, писарьтъ отговори така: „На № 245 —Въ повѣрената ми община за сега има само 75 кошери пчели,“ макаръ че само Османаа притежаваше 82 кошери. Обаче когато дойде редъ да се отговори на окржжното, за което стана разговоръ съ кехаята, Стайко се позамисли. Тукъ трѣбваше да се попълнюватъ таблици споредъ пратения образецъ. Писарьтъ слѣдъ нѣколко минутно мислене зема перото и захвана да пълни съ цифри празнитѣ рубрики. Въ течение на 10—15 минути той изчисли колко килограма ячмикъ, ръжь и овесъ се ражда въ Бориковското землище; колко говеда има, колко човѣка могатъ да се настанятъ въ *мехтепя* за прѣнощуване; колко воденици и фурни има и пр. и пр. Тия свѣдѣния бѣха толкова точни и вѣрни, колкото и всички други свѣдѣния, давани отъ порано, „на г. Инспектора на коневъдството въ Княжество България“. Тъкмо въ минутата, когато Стайко привърши „военнитѣ свѣдѣния“, въ канцеларията влѣзе кмета Тахираа.

— *Сабалавросунъ*, Стайко?

— Алларазола, Тахираà!

— Какво писувашъ, Стайко? Да не правищъ *нуфузетѣ* (сѣмейната книга)?

— *Бе сенда*! Отговарямъ на *биръ-качъ* окружни. Хеле адно окружну ма еце забави. Чюде са какъ да заварття работо-са. Сува, вуенни-се, са еце сарпъ, та ма е страхъ да не упатимъ некву и то за селско добро.

— Хаирусунъ, Стайко! Кажи каковъ *зоръ* имашъ?

Писарьтъ подробно разправи на Тахираà, какво е съдържанието на „окржжното“ и какъвъ отговоръ е нагласилъ.

— Аферимъ, Стайко! Хубаву гу си *курдисалъ*. Той трѣбува. Ни трѣбува сичку да управеме. Какво имаме въ селу-су, на *аскеръ-забитлери* ни трѣбува да са казува. Аллахъ ни е далъ и овце и масло, и пчели и *зехирьо*, ала сичку-су си ни трѣбува.

Digitized by Google

За *аскере-нъ* да си тьогли *кахорь* кнеза-нъ. *Хилбе уваск* може да прихрани *онъ милионъ аскеръ*. Тамъ са ражда и пчиница. и фасулъ. и грозде. Има и по-хубави гувьода утъ наши—се. Каквото трѣбува за *аскере*-нъ, утъ тамъ да зиматъ. Ние туфъ сме на граница. *Аллахъ вермесинъ*. аку са утвори *кавго*, ние най-напрешъ ще иетьоглимъ *зелгията*, пакъ *увалски-не* села ще са *нарахатъ*. Та то са знае, и ние ще дадемъ нѣкво, ала *на зоръ-заманъ*. Сига нидаваме нищу. Чюли? Ай-той напиши писмото! Ала нимой пакъ гу написува еще *сербезъ*. зере щимъ упати некву, та сетне нѣма кой да на *куртулиса*.

Знаемъ ѐ, какъ са *вапцуватъ* гулемци, Тахираа. Ни минова са поща да ни ищатъ нѣкакви свѣдѣния и, аку река да управемъ сичко, кадѣ ще му излѣзе краетъ!? Право криво, ȍтговори му некву, че си гльодай кефетъ. Белки мислишъ, чи гулемци-се са взиратъ и провѣряватъ всички-се свѣдѣния. Тѣ само подписватъ юмета-на, пакъ какво-су мене сакви—такви писарчета си бахтотъ глави-не да правятъ изчисления и прѣсмѣтания. Колко-су е право наше-су присмѣтане. толкуфъ и тѣхното.

— *Хаклие* си, Стайко. Всичку су е вѣтеръ и могла. Другушъ рѣжехме на рабошъ всичку. ала по-хубаву варвѣха царски се работи. И людье се по хубаво *гичиндисуваха*. На. днеска ще си губимъ врѣме-су за нищу и никакву, ще иеписуваме людье-се, кой на колко е гудини. кога са е рудилъ и куга са е ужинилъ. Празна рабута! Може ли въ едно селу отъ *ики бинъ киши* да се управетъ врютъ *нуфузе-се* ?... Хайде да речемъ, чи днесъ ще хи управимъ. ала ду кога ще бодатъ управени? *Херь гюнъ* дѣца са раждатъ, други умиратъ. трети са женятъ, четворти бѣгатъ. Излиза ли са нá-глава, ката день да са *уращисува* чилекъ съ сае работа и да писува кой са ражда, кой умира и кой са жени ? !

— И ѐ видя, Тахираа, чи сичку-су е вѣтерь, ала на нагадатъ да „управимъ" „сѣмейна-са кинига", за това ще са помочимъ да я управимъ *полну-малу*, колкото да са рече, чи сме исполнили приказа-съ на окрѫжне-нъ управитель.

— Каковъ е тоя приказъ? Испейми гу, чи вчера ми гу ни пѣ.

— Да ти гу испѣмъ. Слушай?

Приказъ № 214. Г-нъ Р-ский окол. началникъ съ рапорта си отъ 11 Май 189— подъ № 1851 ми донася, че като правилъ ревизия на общинскитѣ управления въ повѣрената му околия констатиралъ, че въ повечето общини, особено въ чисто мохамеденскитѣ, сѣмейнитѣ книги били много не редовни. Въ нѣкои общини даже такива книги не сѫществували, при всичко че не единъ пѫть е било напомнювано да се съставятъ такива. Прѣдъ видъ на това назначавамъ особени комисии за всѣко село по-отдѣлно въ съставъ: прѣдсѣдатель, Р-ский окол, началникъ и членове: общинския кметъ, писаря, свещенника или имамина. На тия комисии възлагамъ да съставятъ въ най-не-

Digitized by Google

продължително врѣме нови сѣмейни книги споредъ образеца, който ще се изпрати отъ повѣреното ми управление.

г. Пловдивъ, 25 Май 189— г.

Окр. Управитель: Драгановъ.

Това е приказатъ, ще да прочета сега и окружну-су:

„Р-ско Окол. Управление
№ 854
1 Юний 189— г.
с. Елово.

До г. г. Кметоветѣ въ Р-ската околия.

Тукъ приложенъ, като изпращамъ единъ екземпляръ отъ приказа на г. П-ский окр. управитель отъ 25 Май 189— год. подъ № 214, прѣдлагамъ на г. г. Кметоветѣ да свикатъ въ общинското управление споменатитѣ въ приказа лица и заедно съ тѣхъ да съставятъ точни черновки—„проекти“ за сѣмейни книги, които да бѫдатъ готови най-късно до 20 Юний т. г. Тия проекти ще бѫдатъ най-щателно провѣрени отъ мене, затова да се внимава, щото при съставянето имъ да се не вмъкватъ грѣшки.

Заедно съ настоящето изпращамъ Ви и една книга отъ 200 листа, въ която ще се впишатъ всички сѣмейства, и то слѣдъ провѣрката на черновкитѣ, т. е. проектитѣ.

Р-ски окол. началникъ: П. Стрѣмски.“

— *Пекъ й.* Ще направимъ новъ *нуфувъ тефтери*, ала какъ ще гу наредимъ, главо-са ми не отсича. Какво ще речешъ, Стайко, можемъ ли ние *дьортъ бешь киши* да управимъ, пу колко людье има въ адно коща и кой на колко е гудини?

— Ду колкуту можимъ, Тахираа, ду толкуфъ ще хи управимъ. Пакъ аку началника-нъ ни *бендиса* наше-са рабута и наше су управене, чи дà содне той да гу управи. Лекимъ, вишъ, чи са забавиха ази-не и имама-нъ.

— Идатъ! идатъ! побърза да каже кехаята Смаилъ, който стоеше до прозореца и погледваше на вънъ.

Слѣдъ 2—3 минути отъ Смаиловото извѣстие въ канцеларията влѣзоха: Османаа, Куртъ-Бекиръ, Керимъ онбаши и Дели Кадиръ. Слѣдъ други 2—3 минути отъ дохождането на азитѣ пристигна и имамана Селимъ ефенди. Послѣдниятъ, щомъ отвори вратата и видѣ, че агитѣ сѫ вѫтрѣ, бърже повдигна десната си рѫка до челото и произнесе съ високъ гласъ думитѣ:

— Селямъ алекюмъ!

Мидюрина и азитѣ, щомъ чуха поздрава на имамина, като по команда станаха бърже на крака, допрѣха деснитѣ си рѫце до челата и отговориха:

— Алекюмъ селямъ.

Слѣдъ това чисто религиозно мохамеданско поздравление имаминътъ пристѫпи крачка напрѣдъ и, като погледна Стайка, съ по нисъкъ гласъ каза:

— Сабахъ-хаирусъ, Стайко!

— Алларазола, Селимъ ефенди! Ошъ гелдинъ?

Digitized by Google

— Хошъ булдумъ, Стайко! Какъ си, хубаве ли си? Ала си хубаве, *машалла*!

На Селимъ ефенди се отстжпи най-почетното мѣсто, т. е. кревата, на който бѣха сѣднали Куртъ Бекиръ и Османаа. Послѣднитѣ сѣднаха кръстомъ ноги на самия подъ близо до счупената писмена маса.

Слѣдъ обикновенитѣ запитвания за „живо, здраво", *межлиша* или „комисията", по прѣдложението на мидюрина, пристжпи къмъ работа. Послѣдниятъ откри засѣданието съ слѣдующата „речь":

— „Е, аалар̀ь, ве знаете за какво сме са збрали. Има *ирадьо* утъ укружнени управитель да управимъ *нуфузъ тефтерлери*. Какъ ще хи управимъ, и é са ни сетамъ. Лекимъ да се пумочимъ да хи управимъ, зере инакъ ще ни туретъ *бинъ лефъ жизо*. Е викамъ да зафатимъ най-напрѣшь утъ „Жюбраилски-не кулиби". *Хазъръ* туфъ е Керимъ Онбаши. Той е утъ тамъ и пузнава врютъ кулибаре-не.

— Бива, зафатите утъ тамъ, каза Османаа, като сжщеврѣменно си разкопчуваше крачола, за да се почеше на бута.

— Стайко, пѣй и казувай пу старетъ тефтеръ, ала фати отъ Жюбраилцехъ.

— Ни може утъ тамъ, възрази писарьтъ. Стара-са сѣмейна книга зафата утъ селу су.

— Пекъ й, ага зафата утъ селу-су, карай нарoьдъ.

Общинскиятъ писарь разгърна единъ старъ тефтеръ съшитъ нѣкога отъ бѣли, но сега изпокжсани и заплескани книги и почна да се взира въ него.

— Слушейте, е ща да чета, пакъ вие казувайте, кой е умрѣлъ, кой е живъ и кой са е изселилъ.

— Пѣй ти, ала пульока, пакъ ние знаимъ, какво ще да казуваме.

Писарьтъ почнува да „докладва":

„Асанъ Бѣлчовъ, домакинъ, роденъ въ 1830 година. Емня, жена, родена въ 1838 год.; Хатиже, дъщеря, родена въ 1861 г.; Мехмедъ, синъ, роденъ въ 1863 год.; Нефизе, дъщеря, родена въ 1867 година; Шерифъ, синъ, роденъ въ 1870 година; Айше, снаха, родена прѣзъ 1869 година; Гюлеюма, внука, родена прѣзъ 1891 година.

— Свършили, Стайко, запитва Османаа?

— Свършихъ, ага, отговаря писарьтъ.

— Чекай тугава. Хасанъ Бѣлчевъ е мой кумшие. Пузнавамъ хи врютъ въ копци. Въ са е *аесмьо* има млогу уборкану. Хасанъ е *етмишъ буйлукъ*. Грухналъ е и утъ бужека-нъ са ни пуклата. Дюмень-нъ въ нае коща сига са варти утъ сино-нъ му Мехметя. Той разправе врютъ рабути-не: за *вергие* Мехмете трьсетъ, за *алажекъ вережекъ* пакъ той е на *мейданъ*. Хасанъ са ни борка въ ницу. Та какво ще са борка? Адно-на нога му е въ гроба-нъ. Умрѣлъ чилекъ за какво писувате? Силдисайте го утъ тефтере-тъ, пакъ пишите сино-нъ му Мехмете. Стока-на

Digitized by Google

е врютъ вархъ нега. Бубайку му е приписалъ и конца-на и тарли-не.

И другу има: Хатиже, Хасанюва-на доцере, е луда. Ве врютъ знаите, чи е *заифъ акаллис* и затува са ни ужени. *Гечонде, аиптъръ сюйлемеси*, са бе сгурупалила и са бе пукачила на пещо-нъ. Изплашиха са врютъ дѣца на въ махало-на. Накива луди за какво да са писуватъ? *Силдисайте* и нея!

— Право казувашъ, Османаа, потвърди Куртъ Бекиръ. Врютъ знаимъ, чи Хасанъ е живѣе, е не *биръ ики* сеньо. И дащере-на му знаимъ, чи е луда. *Малле* да хи ни писуваме въ нове-съ тефтеръ, та щимъ хубаву стори.

Слѣдъ тия необорими мотиви „комисията" едно-гласно рѣши, стария Хасанъ и *заифъ акжлли*—та му неженена дъщеря да се не вписватъ въ новата сѣмейна книга.

Писарьтъ „зачеркна" тия имена и продължи докладването:

— Сюлюманъ Гайдажийски, домакинъ, Хасибе, жена, Смаилъ, синъ, Рифатъ, синъ и Дуда, майка.

— Други дѣца има ли писани?

— Нѣма, Тахираа.

— Менъ ми са справи̂, чи Гайдажия-на има още двѣ копелета, хемъ гулеми. Оти ли ни со били писани ду сега?

— Праву казувашъ, Тахираа. Сюлюманъ има еще двѣ копелета. Е хи знамъ. Адно-ну си е бае гулемку, има онъ бешъ ашинда; другу-ну е по-малку—ще има онъ *ашинда*.

— Има, нѣма, глъодайте си работата. Ду сига нию били писани, та кой хи е тросилъ? Нимойте хи писува и въ новетъ тефтеръ. Ни знаите ли каковъ е *халанъ* на Гайдажия-на? Нѣма ни овца, ни коза. Има лю адно пустаналу муле и адинъ волъ. Утрѣ други ценъ, ага путросетъ Гайдажиюви-не копелета за аскеръ, какво ще правятъ? Или трѣбува да бѣгатъ, или трѣбува Сюлюманъ да си прудава и дрипи-не да збере *бешюсь или бинъ лефъ* за *бедель*.

— Чекай, Керимъ Онбаши, чи гу *артардисувашъ*. Наистина, тебе Гайдажия-на е руднина, ала ни трѣбува еще да гу бранишъ. Той ни е ду толкува *убчюканъ*. И е дадахъ за моекъ Сюля бешюсъ лефъ *бедель*, та и менъ були, ала какво да правя, ага ми е далъ Аллахъ млогу синове. Адно-ну Гайдажиюву копеле можиме да куртулисаме, пакъ другу-ну нироженимъ. *Бенжесъ*, да пишимъ малку-ну, пакъ гулему-ну да ни писуваме. Какво ще речете, ааларъ? Малку-ну, ако гу запишимъ сига на *онъ ашинда*, ще гу путросетъ за *аскеръ* слѣдъ *онъ сеньо*, пакъ ду тугава е дльогъ *заманъ*. Да̂ са чалащисува, синъ, да си *казандиса* за *бедель парасж*.

— Хубаву казувашъ, Бекираа́, и е самъ *разж* да ни писуваме гулему-ну. Стайко, запиши малку-ну Гайдажиюву копеле на *секизъ онъ ашинда*, та че подмини!

— Аннашалдж, чи ще гу запишите, лекимъ понамалите му барекъ гудини-не, та по *гечку* да гу тросятъ за аскеръ.

Digitized by Google

Слѣдъ малка прѣпирня по въпроса за годинитѣ най-сетнѣ комисията се съгласи: „малкото Гайдажиюву копеле“ да се запише въ новата Бориковска сѣмейна книга на седемь години, макаръ че това копеле бѣ на тринадесеть годишна възрасть и отъ 4 — 5 години насамъ караше дърва съ бащиното му муле. За името на бѫдещия *„аскеръ качекя“* стана прѣпирня. Османаа́ твърдѣше, че момчето се казвало Мехмедъ, а имаминътъ увѣряваше, че го зовали Саидъ.

— Лю какту и да гу пишите, та си е едно, рече Тахираа̀. Отъ юмето са ни развале рабута-са. Майка му хасълъ знае какъ со зове, лекимъ пишите гу Саидъ, каксу казува имама-съ. Той ката день са варти пу махали-се и коци-се и пò ще да знае, кутро дѣте какъ со казува.

— Хайде, да е Саидъ! Пиши го, Стайко, Саидъ.

— Писахъ гу. Слушейте по нататъкъ:

— „Ахмедъ Чюренски, домакинъ, Гюлсюма, жена . . .“

— Ха, сѣтихме са за кога казувашъ. Чюли, Османаа̀! ха! ха! а! ха! а! *Силдисай го, налетина-тъ!* Отпиши гу единсизина-тъ! Въ наше селу е имало млогу *едепсизе*, ала какво-ну Чюренчену *едепсизинъ и хаирсъзинъ* на да ли ще са нà другу по свѣто-съ. Ни стига дѣту изеде на бубая-му (дѣдо-му) врютъ имане-ту, ами зо та напусна и жена-на си! Та сига умира загладѐ, пакъ то, *булашикатъ, увардова* въ Хилбьо. Напрешне-съ пазаръ гу видѣхъ въ Узунъ-черпие *кьоръ-китюкъ*. Напилу са бѣ, налетина-тъ, та силумъ варвеше. Саню Миглюски ми казуваше, чи ага било трезну, пакъ било чилекъ, ала ага са наплюсковалу, дюбидюсъ маскаро станувалу. Други, каквону нега, *сарахоше* и *уварди* му зимали феса-нъ и му турели на главо-на скоцани капели.

— Остави го, *микрюфина-тъ*, прави резилъ и насъ и селусу: повня бубайка му, Аллахъ рахметъ елесънъ, каковъ бѣ хубавъ чилекъ! Ала дегу сига, да види каковъ е синонъ му! Изпущи са, *налетина-тъ*, въ *хапусано-на*. Е викахъ тугава на Куркутъ Хасана да му башладиса кабахате-тъ, та да гу ни затварятъ, ала Куркутъ Хасанъ ма ни пуслуша. И той излѣзе инатчие. Оти му са заканилъ да гу прибива, та стори даво. Чи хичъ, който са заканва и хвали, чи ще прибива людье — правили наква работа?! Ала ходьо! Уплаши са Куркутъ Хасанъ, каза на начелника-нъ и хопъ Чюренчето въ хапусано-нà; *лиже ючъ ай*, ала ни стана чилекъ. Та какво ще да стане? Тамъ хи хранятъ кату беюве. Даватъ хми всичку и врютъ дженебетлицитѣ научватъ. Тамъ има и болгаре, и горци, и какви нищешъ минлете? ! Адно ракие ща та научи да пиешъ, другу на харсазлъкъ ще та *упече*. (Слѣдва).

В. Дѣчовъ.

Digitized by Google

Бѣлѣжки по учебното дѣло изъ Родопитѣ прѣзъ учебната 1904—1905 година.

А). За гр. Станимака.

На 29 Юний, т. г., по обикновения редъ се извърши годишния актъ на българскитѣ училища въ града Станимака. Отъ свѣдѣнията, които се съобщиха въ отчета, излиза, че, както миналитѣ години, тъй и прѣзъ тая, въ града е имало български училища: 3 забавачници, 3 основни, 1 дѣвическо и 1 мѫжко трикласни, а всичко 8. Въ забавачницитѣ сѫ постѫпили да слѣдватъ 124 момчета, и 48 момичета, всичко 212. Въ основнитѣ училища сѫ постѫпили въ I отд. 125 момчета и 92 момичета; II отд. 90 момчета и 62 момичета; III отд. 81 момчета и 42 момичета, а въ IV отд. 54 момчета и 38 момичета, всичко 350 момчета и 234 момичета, а заедно съ тия въ забавачницитѣ—796 и отъ двата пола. Сравнени тия цифри съ ония прѣзъ учеб. 1903/904 год. излиза, че въ забавачницитѣ общото число дѣца е по-малко съ 13, а въ основнитѣ съ 28, или всичко 41, което дава едно намаление въ процентъ около 7%.

Въ дѣвическото класно училище прѣзъ отчетната учебна година сѫ постѫпили въ I класъ 32 ученички, въ II класъ 17, а въ III кл. 11, всичко 60; отъ тѣхъ напуснали прѣзъ годината 9, останали до края 51. Тукъ пъкъ, обратното отъ основнитѣ училища, има едно увеличение съ 7 ученички, или по процентъ около 13% по вече отъ учеб. 1903/904 година.

Въ мѫжкото класно училище сѫ постѫпили въ I кл. 58 ученика, въ II кл. 39, а въ III кл. 23, всичко 120. Отъ тѣхъ прѣзъ течение на годината напуснали 16, останали до края 104. Тукъ имаме едно малко намаление съ 2 ученика отъ постѫпилитѣ, ала отъ останалитѣ до края на годината пъкъ обратното: прѣзъ учеб. 1903/904 г. отъ 122 постѫпили ученици сѫ напуснали 23, останали 99, а прѣзъ отчетната отъ 120 ученика напуснали 16, а останали 104.

И тъй общото число на ученици и ученички въ всичкитѣ видове български училища въ града прѣзъ 1904/1905 учебна година възлизали на 976, прѣзъ 1903—1904 год. на 1012, а прѣзъ 1902—1903 учеб. год. на 980. Това е неутѣшително явление за градъ като Станимака, дѣто при растътъ на населението, изключително българското, се увеличава и отъ постоянно заселващи се отъ околнитѣ села жители.

Причинитѣ на това трѣбва да се търсятъ не въ икономичното състояние, което прѣзъ послѣднитѣ двѣ години не е било лошо, а въ нездравословното състояние на града и слабата заинтересованость на училищнитѣ органи къмъ вървежътъ на учебното дѣло изобщо тукъ.

Учителскиятъ персоналъ е състоелъ отъ 12 учители и 7 учителки въ забавачницитѣ и основнитѣ училища и 10 учители

Digitized by Google

и 2 учителки въ класнитѣ, всичко 31. Училищнитѣ помѣщения сж били сжщитѣ, каквито и миналата година, обаче въ вжтрѣшната имъ уредба, собствено въ снабдяването ги съ необходимитѣ пособия и покжщнина, прѣзъ отчетната година е направено твърдѣ много въ сравнение съ минали години. Тъй напр. мжжкото класно училище е снабдено съ всички учебни пособия, достатъчни за сегашната образователна система и учебна програма на нашитѣ не пълни срѣдни училища. Къмъ дѣвическото класно и къмъ основнитѣ училища пъкъ прѣзъ течение на отчетната година общината се е показала твърдѣ грижлива и щедра. Набавени сж много пособия и училищна покжщнина, отъ каквито тѣзи училища имаха належаща нужда. Доста е да споменемъ, че само за дѣвическото класно сж изразходвани повече отъ 2 хиляди лева за пособия и мобили.

Въ активътъ на общия просвѣтно-културенъ напрѣдъкъ на този нашъ Родопски градъ прѣзъ отчетната година трѣбва да прибавимъ и отдѣлнитѣ дружества, отъ които всѣко едно въ една или друга посока прѣслѣдва извѣстна общепросвѣтна цѣль. И при слабиятъ още въ много отношения български елементъ тукъ е единъ видъ рѣдко за похвала у насъ явление да могатъ съ успѣхъ да вирѣятъ и се крѣпятъ толкова дружества. На първо мѣсто заслужава всѣка похвала и симпатия женското благотворително дружество „Благодѣтель", което вече навършва 10 години отъ своето сжществуване. Прѣзъ отчетната година то е броило 62 дѣйствителни членки, годишенъ приходъ (членски вноски, прѣдставления, волни подаръци и др.) е имало 645 л. 71 ст., а разходъ 484 л. 24 ст. и отдѣлно отъ това втора година какъ само издържа стопанско училище, което тая година е посѣщавано отъ около 60 ученички на възрасть отъ 14 до 18 годишни, раздѣлени на два курса, въ които е прѣподавано теория и практика на шиене и кроене горенъ и доленъ отдѣлъ и хигиена. Разходътъ на училището е възлизалъ отъ 600 лева на учителката, 200 лева наемъ и 42 лева отопление, всичко около 850 л., а е покритъ отчасти отъ таксата на ученичкитѣ, помощьта отъ общината, помощьта 200 л. отъ министерството на народн. просвѣта и отъ дружествения приходъ.

Образователното дружество „Родолюбие" тоже има повече отъ 10 години на сжществуване. Неговата цѣль е да поддържа една публична библиотека съ читалня, да групира младежьта и ѝ дава посока на идейна културна дѣйность и въ тоя пжть „Родолюбие" кога по-слабо, кога съ повече енергия продължава да отива напрѣдъ. Библиотеката му вече брои нѣколко стотинъ съ различно съдържание книги, въ читалнята се получаватъ всички по-видни български вѣстници и списания и се посѣщава ежедневно отъ 20—30 читатели.

Гимнастичното дружество „Асѣновградски Юнакъ" е едно отъ симпатичнитѣ дружества въ града. Прѣзъ отчетната година е броило около 100 души членове—юнаци, юноши и спомагателни. За юнацитѣ и юношитѣ редовно два пжти въ сед-

Digitized by Google

мицата е имало упражнения гимнастични, давани сѫ нѣколко публични игри, а най-важното е, че прѣзъ тая година неговото енергично настоятелство се нагърби и съ бѫдещата постройка на гимнастиченъ салонъ, за която цѣль общината е вече отпуснала едно значително пространство въ центра на града и е открита подписка за събиране волни пожертвования.

Но между всички други най-важна роля може да играе въ тоя градъ основаната прѣди двѣ години и половина „Българска Гражданска Дружба“. Нейната цѣль е да обедини всичката мислеща часть отъ българското общество въ града, да подтикне и да създаде обществено-културна посока и подкрѣпа на всички други съ опрѣдѣлени отъ обществено значение корпорации и по тоя начинъ да сплоти въ едно здраво цѣло българския елементъ и се стрѣми да го издигне и уякчи културно. Членоветѣ на дружбата сѫ повече отъ 100 и то най-виднитѣ отъ всички слоеве на града. Тя си има своя салонъ за вечеринки и сказки, своя бюфетъ и читалня, дѣто наредъ съ виднитѣ български вѣстници се получаватъ и чужди. По тоя начинъ дружбата се явява олицетворитель на това, що българитѣ иматъ и могатъ въ Станимака. Прѣзъ течение на отчетната година дружбата е дала редъ забавителни вечеринки, въ които сѫ държани 8 сказки съ различно отъ общообразователенъ характеръ съдържание (такива сѫ държани нѣколко и отъ „Родолюбие“), а било за отдѣлнитѣ дружества, било за бѣдни ученици (между това число и за раненитѣ руски войници въ Далечния Изтокъ) сѫ дадени повече отъ 15 театрални прѣдставления, ученишки утра и пр.

На 6 Мартъ, т. г., Станимашкитѣ училища и нѣкои отъ дружествата (женското, „Родолюбие“ и „Дружбата“) бидоха посѣтени и разгледани отъ сегашния министъръ на народната просвѣта г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, придруженъ отъ главния си инспекторъ г. Д. Дѣлидѣловъ и окрѫжния г. Жилковъ.

Колкото и да ни радватъ тѣзи утѣшителни резултати на нашата просвѣтно-обществена и културна дѣйность въ Станимака, ние неможемъ да кажемъ, че е направено всичко, що се е можело. Българскиятъ елементъ въ тоя важенъ по своето мѣстонахождение и етнографско положение Родопски градъ е още слабъ и по количество, и по културность, слѣдователно нашата обществена дѣйность въ него трѣбва да бѫде точно опрѣдѣлена, усилена, а заедно съ това и тъй широка, че да обгръща всички просвѣтно-културни гънки на общия напрѣдъкъ. Ето защо въ такива пунктове, какъвто е Станимака, както въ учителския персоналъ, тъй и въ всички обществени и правителствени учреждения, хората, които се пращатъ въ тѣхъ, трѣбва да иматъ качествата и на добри обществени дѣятели, да се въодушевяватъ съ извѣстни обществени идеи и да бѫдатъ готови и морално, и материално да ги реализиратъ и крѣпятъ за всестранния напрѣдъкъ на града.

Digitized by Google

Друга твърдѣ чувствителна липса, за жалость, и още продължава да стои не запълнена ето вече отъ години въ Станимака и която не само че твърдѣ недобрѣ прѣпоржчва българската интелигенция въ града и училищната власть, но и твърдѣ злѣ се отразява върху добрия и правилния вървежъ на училищното дѣло изобщо. Тая липса е, че българитѣ нѣматъ добри и сгодни училищни помѣщения, за каквито ний и другъ пжть въ страницитѣ на това списание сме споминали. Би трѣбвало върховната училищна власть отгорѣ да наложи да се запълни тая празднота, защото трѣбва да се знае и друго едно обстоятелство въ случая, именно че етничното положение на града поставя българския елементъ въ извѣстни обществени условия, които му прѣчатъ и ще му прѣчатъ тъй или инъкъ да стори това.

б) Въ с. Чепеларе, Орѣхово и Широкалжка.

Прѣзъ учебната 1904—1905 година на ново се откри закритото прѣзъ 1902 год. по бюджетни причини мжжко трикл. училище въ с. Чепеларе. Историята на класното образование въ тоя планински кжтъ, бившата Рупчоска околия, е твърдѣ и комична, и печална. Още въ първитѣ години слѣдъ освобождението се е съзнала нуждата отъ откриване, уреждане и укрѣпване на едно добрѣ наредено класно училище за тия планински села тукъ, които и географски, и поминъчно сж тъй не пригодно поставени, че тукашнитѣ хора не могатъ да пращатъ дѣцата си за класно образование въ ближнитѣ тѣмъ градове Пловдивъ и Станимака. Но не е само това, че едно класно училище е необходимо било за десетината български села отсамъ; издържането на подобно училище по-близо до нашата тукъ граница се е налагало намъ и отъ други съ по-голѣма важность обстоятелства, които сж били, че посрѣдствомъ мирния еволюционенъ пжть чрѣзъ училището ний трѣбваше да държимъ духовно-културнитѣ връзки и крѣпимъ и подигаме въ просвѣтно-национално отношение тия наши покрай границата въ Турция тукъ български села (Ахж-челебийско и пр.), които злата урисница остави откъснати и изолирани въ дълбинитѣ на Родопитѣ отъ своя естественъ културно-икономиченъ и духовно-умственъ центръ — Пловдивъ. За жалость, това изкуствено създадено отъ дипломацията положение на нашата тукъ културно-национална задача не само че не се схвана отдѣто трѣбваше, но и по единъ, смѣло можемъ каза, прѣстжпенъ начинъ се остави въ ржцетѣ и капризитѣ на нашитѣ партийни страсти и интереси, които както чисто просвѣтното дѣло, тъй и всичко друго отъ обществено значение въ тоя край поставиха тъй, че всѣха пагубни крамоли между едни села и други кое дѣ да се установи. Ето защо ний виждаме класното училище да се открива най-напрѣдъ въ Чепеларе, да се открива контра друго въ Павелско, слѣдъ това се закриватъ и двѣтѣ

Digitized by Google

и се открива друго въ с. Орѣхово, оттамъ се мѣсти въ Чепеларе, наново се закрива прѣди три години и лани наново пакъ се открива, за да се закрие сигурно пакъ единъ день или мѣсти кой знае на кждѣ. Всичко това показва, че въ отношение тия наши важни въ много отношения погранични въ Родопитѣ кжтове ний нѣмаме вѣрно и ясно прѣдставление за тѣхъ, тѣхнитѣ нужди и тѣхното значение отъ по-далечно държавнично и национално гледище, слѣдователно и редица грѣшки сж допущани и продължаватъ да се допущатъ и търпятъ и днесъ тждѣва, които сигурно единъ день ще има да отплащаме, и струва ми се, не съ твърдѣ малка цѣна. Ето по какви причини въ Рупчосъ отъ освобождението насамъ и до днесъ ний не сме могли да уредимъ и уякчимъ едно трайно класно училище въ кой да е пунктъ както прилича, за да се издигне въ очитѣ на населението и подеме и изпълни съ успѣхъ своята задача, каквато условията и нуждитѣ отъ най-широко гледище изискватъ тукъ.

Наредъ съ изказаното по-горѣ въ послѣднитѣ години и поминъчнитѣ условия постепенно и систематично се влошиха и влошаватъ въ тия планински мѣста, а врѣмето само по себе-си върви и минава, като вниса все по-нови промѣни и нужди въ живота, който все повече и повече става скжпъ, а срѣдства за посрѣщане растещитѣ нужди не се намиратъ и нагласятъ споредъ тия съврѣменни условия. Вслѣдствие на тия промѣни, прибавени при тѣхъ и други отъ политиченъ и общественъ характеръ причини, населението сиромашее, и днесъ рѣдко се намиратъ родители, на които скжднитѣ срѣдства допущатъ да пратятъ и издържатъ дѣтето си да свърши нѣкой и другъ класъ въ близкното село, дѣто има класно училище. Значи, това което прѣди 10 — 15 години бѣ мжчно да става за града, сега е невъзможно и за най-близкното село. И това е твърдѣ естествено: единъ баща срѣдна ржка човѣкъ съ двѣ или три дѣца, билъ той занаятчия или киреджия, съ упоренъ трудъ и при най-благоприятни условия годишно може да припечали заедно съ сѣмейството си максимумъ отъ 300 — 500 лева, отъ които той трѣбва да изплати даждията си и покрие всички други разходи за сѣмейството си. Тоя баща-родитель и при най-пламенното си желание да не оставя слѣпи дѣцата си при такива оскждни срѣдства е невъзможно да отдѣля годишно минимумъ 100-тѣ лева, за да издържа едно отъ дѣцата си въ близкното село въ класно училище, макаръ че съ 100 лева едно дѣте и най-мизерно неможе като ученикъ да прѣкара десеть мѣсеца. Тия промѣни и тежки условия въ живота въ тия планински мѣста извикаха потрѣбата, щото всѣко по-голѣмо село да иска при основното си училище да има и по единъ или два класа, и това е твърдѣ и естествено, и справедливо.

По тия именно причини въпрѣки сжществуването на държавното трикласно училище въ с. Чепеларе прѣзъ отчетната

Digitized by Google

учебна година двукласни училища е имало още и въ селата Широка-лжка и Орѣхово, а такова отъ двѣ години насамъ иска настойчиво и селото Павелско, едно отъ най-голѣмитѣ села въ тоя край, въ което всѣка година по на 30-на дѣца се отнема възможностьта да прибавятъ при основното си образование и такова съ още единъ или два класа. Да видимъ сега какво е било състоянието на тия класни училища прѣзъ отчетната година.

Въ Чепеларското трикласно училище като новооткрито слѣдъ двѣ годишното му несжществуване е имало само два класа, въ които сж постжпили въ I кл. 12 ученика и 6 ученички, всичко 18, а въ II кл. 8 ученика и 5 ученички, всичко 13, а въ двата класа наедно 31. Прѣзъ течение на годината сж напуснали 6, останали до края 26, отъ които 4 сж били отъ други села.

Въ с. Орѣхово тоже е имало два класа и въ тѣхъ постжпили всичко ученици 25, отъ които въ I кл. 13, а въ II кл. 12, вънпши ученици 6.

Много подобрѣ по числото на ученицитѣ е било Широколжшкото двукласно училище, въ което прѣзъ отчетната година сж постжпили въ I класъ 19 ученика и 3 ученички, въ II кл. 17 ученика и 2 ученички, всичко 41. Отъ тѣхъ напуснали 8, останали до края на годината 33. За забѣлѣзване е още и това, че въ числото на ученицитѣ въ Орѣхово и Чепеларе има и отъ други села, когато въ Широко-лжшкото училище всички ученици сж отъ Широко-лжшката покраинка. Подобенъ на Широка-лжка резултатъ щѣше да има и селото Павелско, ако министерството удовлетворѣше справедливата му молба и му откриеше два класа, защото прѣзъ отчетната година съ успѣхъ сж свършили IV-тото отдѣление 27 ученика, на които родителитѣ самй сж прѣдлагали да поематъ часть отъ издържката на единъ класъ, ако се открие такъвъ, когато инъкъ никое отъ тѣзи дѣца неможе да иде вънъ отъ селото и продължи образованието си.

Учителскиятъ персоналъ въ Орѣховското и Широко-лжшкото класно училища е билъ сжщиятъ, който е завеждалъ и основнитѣ, увеличенъ съ още по единъ учитель, а въ Чепеларското е състоялъ отъ трима учители, специално назначени за класоветѣ.

Съ учебни пособия и училищна покжщнина твърдѣ добрѣ е снабдено съ всичко необходимо Чепеларското училище, когато другитѣ двѣ сж лишени отъ всѣкакви пособия. Откъмъ училищнитѣ помѣщения тоже Чепеларското има грамадна и твърдѣ удобна сграда, но за жалость обаче, и още не довършена ни вънъ ни вжтрѣ.

При свършването тия си малки бѣлѣжки и за класнитѣ училища въ Рупчосъ (за учебното дѣло въ Чепино, а особено за това задъ нашата граница тукъ въ Родопитѣ, читателитѣ ще срѣщнатъ въ послѣдующата книжка) ще повторимъ и другъ пжть изказваното въ страницитѣ на това списание наше мнѣние, а именно :

Digitized by Google

1) Въ селата Павелско и Широка-лѫка министерството непрѣмѣнно трѣбва да уреди и издържа поне двукласни училища.

2) Освѣнъ класнитѣ въ тѣзи важни и по голѣмината си и по мѣстонахожденията си села, държавата трѣбва да поеме

Изъ фотографията на Крумъ Савовъ.

Сто и десеть годишна българка-Родопчанка отъ с. Павелско съ 60 годишниятъ ѝ внукъ.

Digitized by Google

изцѣло издържката и на основнитѣ имъ училища, като общини погранични и бѣдни, а освѣнъ това носещи и други държавни тегоби, незнайни за други села и градове.

3) При Чепеларското пъкъ трикласно училище да се прибави и двѣ годишенъ професионаленъ курсъ за нѣкой занаятъ или стопански отдѣлъ, за какъвто мѣстнитѣ условия най-добрѣ сѫ пригодни и съврѣменнитѣ нужди изискватъ.

Ст. Н. Ш.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Сбирка отъ Родопски народни мелодии.

Твърдѣ много цѣненъ материалъ въ етнографията сѫ между другото и народнитѣ напѣви, а въ тая область отъ българския фолклоръ до сега досущъ малко, да не кажемъ нищо, е направено и то не само отъ нашитѣ фолклористи, но и отъ тѣви музикални сили у насъ, на които музикалното изкуство е професия или естествено влѣчение и подадене. Наистина, колкото музикалното изкуство и да не е до тамъ още развито въ нашето общество, то поне училището е единственото мѣсто, което трѣбва да научи младежьта да схваща, разбира и обиква музиката отъ чисто педагогично и естетично отношение, а съ това да пропагандира и за развитието на музикалната дарба въ народа и да събере, запази и научи да се веремъ и обикнемъ и това битово богатство, което народното творчество е създало и което слѣдователно е вѣренъ изразъ на народната психика и битъ. Въ програмитѣ на всички наши училища е опрѣдѣлено, ако и твърдѣ скромно мѣсто на пѣнието, въ всички наши пълни срѣдни учебни заведения, па много и въ непълнитѣ, има назначени и специални учители по пѣнието, а нѣкѫдѣ на таквато сѫ дадени и извънредни часове за хорово пѣние, обаче при все това и тукъ направеното до сега е досущъ малко, дори нищожно. Колко градове напр. и паланки у насъ би се похвалили съ добрѣ уредени пѣвчески дружества и съ добри пѣвчески хорове? А докато у насъ много лесно идва и се възприема що да си е чуждо, то чисто народнитѣ мелодии подъ силния и безразборенъ напливъ на външни влияния системно и бързо чезнатъ и чезнатъ безвъзвратно. Но нека бѫдемъ по-откровени: ний сме виждали художници, божемъ специализирани по-нѣколко години въ чужбина, при това и твърдѣ добрѣ плащани и отъ държавата като учители по пѣние, които безъ всѣко стѣснение да казватъ, че ний нѣмаме мелодии да задоволятъ слухътъ на културния човѣкъ, и таквато съ отвръщение гледатъ на домашната музикална творба, на ония гиздави бисери въ народното художество, съ които съ гордость можемъ се показа и прѣдъ много по културни отъ насъ народи.(¹) Че това е тъй, четете въ вѣстницитѣ програмитѣ на разнитѣ музикално-литературни вечеринки, концерти и др. т., които се даватъ изъ нашитѣ градове и ще видите въ тѣхъ, какъ се прѣдпочита чуждото и колко нищожно внимание се обръща на своето, на българската народна музика. Но въ това отношение не малъкъ грѣхъ пада и на нашитѣ училищни власти. Чудо мастило и хартия

*) Единъ прѣсенъ фактъ за куриозъ като какъ се присажда и развива музикалното изкуство и любовь къмъ него и чутие въ нашата младежь и общество. Въ двѣ класни С. прѣзъ миналата учебна година специално по пѣние бѣ назначенъ специалистъ учитель. училища въ града Прѣзъ течение на годината тоя господинъ едва съ голѣми усилия сполучи да устрои при едното училище ученишки хоръ, който хоръ сполучи да изучи двѣ три чужди мелодии, между които на първо мѣсто угости бѣднитѣ дѣца и тѣхнитѣ родители въ музикално отношение знаете ли съ какво? Съ нѣкакъвъ си китайски маршъ, съ който трѣбваше да се парадира и въ ученишки забавления и на год. актъ!

Digitized by Google

се хаби за рапорти, окржжни, наставления, референти, методи и що да си е философски теории; ревизии се правятъ по всички други прѣдмети образователни въ нашитѣ училища, ала за прѣдмета пѣние, за развиване и усъвършенствуване народната музика, за истинско музикално обучение, ни дума, ни поменъ има. Народната музика се измѣстя и замѣня съ чужда, народното творчество чезне и се губи и единъ день нашитѣ бждещи поколения ще се гордѣятъ може би съ китайски маршове, негърски напѣви и др. п., но не и съ пѣсень своя, мелодия народна, художество бащино и прадѣдовско. Както въ много други области на човѣшкия прогресъ, тъй и въ това отношение трѣбва да чакаме чужденцитѣ да дойдатъ у насъ и ни посочатъ, какво имаме и какво трѣбва да правимъ, за да се увѣримъ, че имаме и че трѣбва да го обикнемъ и запазимъ.

Горнитѣ мисли съ тжга на сърдцето си изказваме, макаръ че ще бждатъ неприятни на мнозина у насъ, както тѣ си сж неприятни и на самия пишущъ тѣзи редове, когато видѣхме, какъ хора прѣдани на науката отъ далечни мѣста оставатъ своето спокойствие, приспособяватъ се на всички условия въ живота и съ мѣсеци прѣкарватъ у насъ, безъ пжтни и дневни, за да изучаватъ нашето народно творчество и го изнасятъ прѣдъ . учения свѣтъ. Тъй напр. прѣзъ това лѣто въ Родопитѣ, собствено въ с. Чепеларе, прѣкара повече отъ мѣсецъ врѣме (Юлий) г. Владанъ Р. Джорджевичъ, сръбски учитель по пѣние въ Ягодинското педагогическо училище, познатъ композиторъ и авторъ на повече отъ 13 собствени печатни музикални издания, между които и на една опера „Die Brant muss billig seim". Г-нъ Джорджевичъ изучавá мѣстнитѣ народни мелодии, отъ които пробра повече отъ 50 помашки и български пѣсни, прѣимуществено отъ Ахж-челебийско, а нѣкои отъ тѣхъ още тукъ и хармонира за хорово пѣние на 3 и 4 гласа. По думитѣ на г. Джорджевичъ, Родопитѣ сж богати съ народни напѣви, чисти отъ чужди влияния, а особено се отличаватъ по чистотата си и оригиналностьта си помашкитѣ. Родопскитѣ напѣви сж нагласени на гайдата, започватъ и свършватъ неправилно (на доминантъ) и много лесно се подаватъ на хармониране

Другъ единъ упорито прѣдаденъ на Родопски мелодии любителъ е и г. А. Шулговски, дългогодишенъ учитель по пѣние въ разни наши гимназии и миналата година уволненъ въ пенсия. Отъ една година насамъ той се е установилъ въ Чепеларе и прѣзъ това врѣме е сполучилъ да събере и нотира повече отъ 200 Родопски напѣви, прѣимуществено *помашки.**)

Като поздравляваме отъ сърдце тѣзи двама първи сподвижници въ изучването и събирането на Родопскитѣ народни мелодии, надѣваме се тѣхния примѣръ дано бждеше послѣдванъ и отъ други любители на народното музикално творчество не само въ Родопитѣ, а и изъ всички кжтове на цѣлокупното българско отечество, толкова богато и въ тая область на народния битъ.

С.

---

*) Г-нъ Шулговски на свои разноски, отъ своята скромна пенсия, прѣзъ миналата пролѣть ходи въ Киевъ и тамъ въ разстояние на два мѣсеца е събралъ, копиралъ и наредилъ твърдѣ цѣненъ музикаленъ материалъ, именно старобългарско черковно пѣние отъ ржкописенъ ирмологионъ, отъ които най-стариятъ е отъ 1652 год., нахождалъ се въ черковно-археологичния музей при Киевската духовна академия. За любопитство на читателитѣ поднасяме тукъ буквалния текстъ на надписътъ, находящъ се на 315 листъ отъ спожената стариненъ български паметникъ, който текстъ г. Шулговски имá любезностьта да ни даде, за което му крайно благодаримъ.

Ето стоменатия надписъ, буквално прѣписанъ:

Сїа скара̀ Напнсасѧ Ѕ актаѣха:
Ѕдрѹкова́ного плвоскога,
роо, бжего ѿ створенѧ свѣта Ѕ тнсѧчн,
счо згд̀, а ѿ рожества хсвѧ, а тı́сѧчнх
нвго: мцꙗ мата. кгоднѧ.

Сжщиятъ надписъ се намиралъ и на листъ 338. **Б. на П.**

Digitized by Google

Професори отъ Софийския университетъ на научна екскурзия въ Родопитѣ.

Прѣзъ м. Юлий, т. г., покрайната Рупчосъ въ Родопитѣ бѣ посѣтена съ научна цѣль отъ професоритѣ при Софийския университетъ г. г. А. Теодоровъ, Б. Цоневъ, В. Златарски, Г. И. Кацаревъ и д-ръ Шишковъ, придружени отъ по нѣколцина студенти. На 27 Юлий тѣ присѫтствуваха освѣнъ г-нъ Шишкова и на прочутия вече на границата Роженски съборъ, дѣто идватъ българи и българки и отъ пограничнитѣ тукъ въ Турция села (Ахѫ-челебийско) Слѣдъ събора г. г. Златарски и Кацаревъ по граничното било посѣтиха и новооснованото българско селце при в. Чилъ-тепе, наричано Мънастиръ-махала, разположено въ мѣстность съ слѣди на старо поселище не безъ извѣстна научна важность. Задъ Чилъ-тепе е и в. Енихань-тепе, нарицанъ отъ помацитѣ съ името Ниса, за който г. Дѣчовъ въ кн. III, г. II на това списание даде едно кратко описание. Освѣнъ това г. Златарски прави и антропологични измѣрвания на българи отъ Ахѫ-челебийско и Чепеларе, материалъ пръвъ за сега отъ тоя край. Г. г. Теодоровъ и Цоневъ, освѣнъ дѣто лично на самото мѣсто можаха да чуятъ извѣстниятъ Ахѫ-челебийски говоръ и съберать доста езиковъ материалъ, посѣтиха и селцето Върбово, часть отъ Широколѫшката покрайна, която тоже заслужава внимание по нѣкои фонетични особици въ говорътъ си. Професорътъ г. Шишковъ пъкъ екскурзира нѣкои околности на Чепеларе и наблюдава температурата на водитѣ въ изворитѣ и животнитѣ въ тѣхъ.

Родопитѣ криятъ въ себе си неизчерпаемъ източникъ отъ богатства изъ всички области на науката, а особено важни сѫ тѣ за филолога, историка, археолога и етнографа. И намъ, на родопчанитѣ, е твърдѣ драго, когато нашитѣ първи прѣдставители на българската наука не жалятъ ни спокойствието си, ни труда си, за да използуватъ своитѣ обширни познания и изъ затънтенитѣ но цѣнни отечествени кѫтове, като Родопитѣ.

С.

Изложба на мѣстни произведения въ г. Одринъ.

На 19 Августъ, т. г., въ гр. Одринъ турското правителство е открило изложба за всички видове мѣстни произведения изъ цѣлия вилеятъ. Изложбата щѣла да трае до идещия м. Октомврий. Произведения изъ другитѣ мѣста на турската империя както и произведения отъ други държави не сѫ допусцати.

Българскиятъ търговски свѣтъ, както и всички тия отъ нашата рѫководеща интелигенция, която борави съ економичнитѣ въпроси на страната, знаятъ какво търговско-економично значение има за България Одринския вилаетъ, благодарение на неговото особено сгодно за насъ географско мѣсторазположение. Прѣдъ видъ на тая прѣголѣма важность, каквато тоя вилаетъ има за нашата износна търговия, Одринската изложба трѣбва да бѫде посѣтена, видена и изучена отъ нашитѣ търговци, макаръ че не добритѣ съсѣдски отношения между двѣтѣ държави—Турция и България — и да не благоприятствуватъ напослѣдъкъ твърдѣ много за такава цѣль.

С.

По професионалното образование въ нашитѣ непълни дѣвически класни училища.

Министерството на народната просвѣта прѣзъ миналия мѣсецъ Юлий е разпратило едно окрѫжно (*Nr.* 8498) до прѣдсѣдателитѣ на училищнитѣ настоятелства въ всички тия градове и паланки у насъ, въ които има непълни дѣвически класни училища. Съ това окрѫжно министерството пристѫпва къмъ привеждане въ изпълнение законътъ за срѣдното дѣвическо образование отъ 12 Февруарий, 1904 год., който прѣдвижда да се откриятъ при

трикласнитѣ дѣвически училища и къмъ третитѣ класове на четирекласнитѣ и петокласнитѣ и тъй нареченитѣ професионални, специални, курсове отъ една или двѣ години. Назначението на тѣзи курсове е дѣвицитѣ наредъ съ общото образование да добиватъ и специално по нѣкоя сржчность и то въ такава стъпень, щото да имъ е възможно слѣдъ свършването на курса, ако желаятъ, да упражняватъ самостоятелна професия. По-нататъкъ въ окржжното се казва, че министерството тъкми още прѣзъ тая учебна година да съдѣйствува за отварянето на нѣкои отъ тѣзи курсове и че за тѣхъ е изработило и нѣколко типа програми за прѣподаването. При окржжното е приложенъ и единъ списъкъ, който съдържа 16 вида сржчности за сега, между които личатъ и по-важнитѣ стопански отрасли, каквито не сж досущъ чужди за българската домакиня (млѣкарство, масларство, сиренарство, градинарство, бубарство, птицевъдство и др.). Отъ всичкитѣ тия видове на училищнитѣ настоятелства се дава пълна свобода и право да си изберать такава сржчность за въвеждане въ училището си, каквато най-добрѣ и напълно да отговаря на мѣстнитѣ условия и нужди на града.

Идея похвална и прѣкрасна, която у насъ на всѣкждѣ и отъ всички слоеве въ обществото безъ разлика ще бжде посрѣщната съ едно истинско задоволство.

За нашитѣ планински поселения, дѣто срѣдствата за поминъкъ сж твърдѣ оскждни и дѣто общитѣ поминъчно-стопански условия сж досущъ други отъ тия въ полскитѣ села, горната отъ първостепенна важность реформа въ нашитѣ дѣвически класни училища е твърдѣ наврѣменна и необходима. Въ тоя случай ний незнаемъ за сега като каква ли сржчность сж избрали училищнитѣ настоятелства въ близкитѣ намъ покрай Родопитѣ градове Пазарджикъ и Хасково, въ които сжществуватъ отдѣлни дѣвически класни училища, обаче Станимашкото училищно настоятелство е сполучило въ избора си, като е приело съ готовность и прѣпоржчало на министерството да се въведе при дѣвическото трикласно училище курсътъ по *тъкане копринени, лѣнени, памучни и вълнени платове,* който курсъ въ програмата е двѣгодишенъ съ 30 часа практика и рисуване и 12 часа общеобразователни прѣдмети. Ний поздравляваме настоятелството съ тоя твърдѣ сполучливъ изборъ, защото тая сржчность най-подхожда за града Станимака и околностьта му. Станимака е старъ и най-крупенъ бубарски центъръ въ Южна България, и бубарството бърво се увеличава не само въ града, но и въ цѣлата му околность. Въ планинскитѣ пъкъ села въ Родопитѣ всѣкждѣ отлично виреятъ ленътъ и конопътъ и ако за тия растения, било въ не предени влакна, било въ прежда или изработени платове, би имало пазарь, то тѣхното отглеждане и обработване би се разширило и разпространило твърдѣ много, а това въ значителна стъпень би облекчило и подобрило скждния планински поминъкъ.

Сжщото може се каза и за полскитѣ села въ Станимашко, дѣто пъкъ памукътъ и черницата прѣвъзходно виреятъ. Но не е само чисто економичното значение на тѣзи курсове, каквото тѣ ще укажатъ изобщо у насъ. Тѣ иматъ и друго не отъ по-малка важность прѣимущество, че тѣ ще послужатъ и като сигурно пропагандично срѣдство помежду бѣдната класа отъ градското население и това въ селата да привикне и дава на женската си челядь извѣстно образование наредъ и съ нѣкоя сржчность, а това ще послужи за подигане общиятъ културно-умственъ уровенъ и на нашата българка-селянка.

За близкитѣ при града Родопски села, повтаряме да кажемъ, че откриването тоя курсъ има грамадно значение, едно че ржчната домашна текстилна индустрия е извѣстна и понятна още отъ дѣте на Родопчанката и друго, че отдѣлно дѣвическо класно училище въ никое село за сега нѣма възможность да се открие и сжществува, та да може при него да се уреди и издържа подобенъ специаленъ курсъ.

Дано министерството и училищното настоятелство още тая година поставятъ основата на похвалното си намѣрение.

С.

Digitized by Google

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Извѣстия за командировкитѣ на Министерството на Народното Просвѣщение, кн. I отъ 1904 год. и кн. II отъ 1905 год., Държавна Печатница въ София.

Както всѣкждѣ въ просвѣтенитѣ държави другадѣ, тъй и у насъ често пжти държавата има нужда да командирова вещи и подготвени лица било по изучването на отдѣлни научни въпроси, било като участници въ разни научни конгреси и изложби. Резултатитѣ на тия командировки не бѣха до сега достояние на обществото, което не само че е полезно да се улеснява и знае развоя на извѣстни отъ научно-културна важность въпроси, но и да служи за единъ видъ контролъ, че подобни командировки сж необходими и че тѣ се повѣряватъ на хора, напълно подготвени за тѣхъ. Сегашниятъ министъръ на народната просвѣта у насъ, г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, между другитѣ си добри и похвални нововедения отъ двѣ години насамъ въ своето вѣдомство, съ особенъ правилникъ урегулира и постави въ извѣстенъ редъ и командировкитѣ, каквито по това министерство най-много ставатъ, като въ специални издания ще се печататъ докладитѣ на командированитѣ лица и резултатитѣ на тѣхнитѣ изучвания по даденъ въпросъ. И ето отъ лани насамъ за една година врѣме министерството издаде вече двѣ доста обемисти книги, наречени „Извѣстия за командировкитѣ на Министерството на Народното Просвѣщение“. Първата книга съдържа докладитѣ на 14 командировани лица прѣзъ 1903 и 1904 години, а втората на 32, всичко 46 доклада по разни въпроси, отъ които 15 се отнасятъ до нови научни изслѣдвания вжтрѣ въ княжеството (геолошки, географски, археолошки, изучвания по флората и фауната и др. п.), а останалитѣ 31 сж повечето резултати отъ участието въ разни международни въ чужбина конгреси, въ които и нашата млада държава е вземала участие чрѣзъ специално изпращани лица. Между първата група личи и единъ списъкъ отъ писменъ и печатанъ материалъ и книги по нашето възраждане, грижливо събрани изъ разни кжтове изъ България отъ единъ младъ ратникъ въ изучването нашата най-нова история, г. Йорданъ Н. Георгиевъ, който въ разстояние само на една година и нѣколко мѣсеца е можалъ да събере и скжта въ новооснования отдѣлъ по възраждането ни при Софийския Н. Музей такова внушително вече по количество и цѣнно исторично богатство. Да, хвала на инициато-ритѣ и приложителитѣ на това хубаво дѣло. Отдѣлътъ по нашето възраждане единъ день ще бжде най-цѣнното богатство и материя, събрани отъ всички кжтове на цѣлокупното българско отечество, по което градиво историка ще може най-вѣрно да проникне и изучи оня мощенъ духовно-кул-

Digitized by Google

туренъ подъемъ на нашия народъ, който съ свои собствени сили и въ единъ сравнително твърдѣ кжсъ периодъ изкочи на мировата сцена и си извоюва прилично мѣсто между просвѣтенитѣ народи.

Отъ направеното до сега въ толкова малко врѣме изглежда, че министерството напълно е сполучило въ избора на лицето, не само подготвено да тури здрава основа на тоя новъ и твърдѣ важенъ отдѣлъ при Народния Музей, но и самò въодушевено съ самата хубава идея и цѣль.

Между другитѣ материали въ списъка личатъ и твърдѣ цѣнни (оригинали или черковни) писма, кондики и др. т. изъ Ахж-челебийско, Пещера. Пазарджишко, Хасковско, Неврокопско и Пловдивско, които цѣнни свѣдѣния съдържатъ и за възраждането и борбитѣ на Родопскитѣ български покраини съ гръцкото духовенство.

С.

1.—**Болгарская народная пѣсня объ освобожденія**. Харковъ, 1904 г. Отдѣльные оттиски изъ сборника статей по славяновѣдѣнію, посвященныхъ профессору М. С. Дринову.

2.—**Малоруская дума про Байду.** Харковъ, 1905 год. Отдѣльные оттиски изъ сборника статей въ честь профессора М. С. Дринова.

3.—**Къ вопросу о происхожденіи стихотворнаго размѣра и названія „Бугарштицъ“.** 1905 г. С.-Петергургъ. Оттискъ изъ „Сборника въ честь В. И. Ламанскаго“.

4.—**Южно-славянскія пѣсни о смерти Марка Кралевича.** 1904 г. С.-Петербургъ. Отдѣльный оттискъ изъ „Сборника по славяновѣдѣнію“. I.

5.—**Народные говори Курской губерніи.** (Замѣтки и матеріалы по діалектологіи и народной поезіи Курской губерніи). Приложеніе къ отчету по 2-му отдѣленію Императорской Академіи наукъ за 1902 год. 1904 г. С.-Петербургъ.

Изброенитѣ по-горѣ отпечатъци отъ извѣстни руски издания по славяновѣдѣнието сж получени въ редакцията на сп. „Родопски напрѣдъкъ“. Тѣ сж излѣзли отъ перото на добрѣ познатиятъ въ славистиката и още младъ руски ученъ, професоръ по руски езикъ и руска литература. въ Харковския университетъ, г. М. Г. Халански. Името на г. Халански станá наймного извѣстно въ учения свѣтъ слѣдъ издаването бѣлѣжитиятъ му трудъ „Южно-славянскія сказанія о Кралевичѣ Маркѣ“ прѣзъ 1895 година.

Първитѣ два отпечатъка сж отъ „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію“, който сборникъ единъ кружокъ отъ най-виднитѣ руски учени слависти и професори издадоха прѣди нѣкоя година и посвѣтиха на знаменития българинъ ученъ, историкъ и професоръ въ Харковския университетъ, г. Маринъ С. Дриновъ, по случаи тридесетгодишната му професорска дѣйность. „Бол-

Digitized by Google

гарская народная пѣсня объ освобожденіи“ е една наша пѣсень, която г. Дриновъ самъ е чулъ въ с. Драгалецви при София, записалъ я и я пратилъ за обнародване въ в. „Марица“, дѣто и била напечатана въ 1 № отъ 25 Юний, 1878 год. „Въ това ново произведение на нашата народна поезия, казва въ писмото си до редакцията г. Дриновъ, съ една достозабѣлѣжителна епическа сила се възпѣватъ съврѣменни събития, изказватъ се съврѣменни народни чувства...“. Пѣсеньта току-що е излѣзла отъ народното творчество, плодъ на крупнитѣ извършили се тогава събития: войната и нашето освобождение. „Ето народный гимнъ освободителямъ, говори г. Халански въ своята бѣлѣжка при пѣсеньта; поетически описаны страданія, причинившіяся болгарамъ турками, впечатлѣніе, произведенное вступленіемъ руской гвардіи въ Софію, а въ заключеніе высказывается благодарность освободителямъ, соединенная съ молитвеннымъ обращеніемъ къ Богу“. Пѣсеньта, освѣнъ буквалния ѝ български текстъ, е прѣведена и на руски.

Отъ встѫпителнитѣ думи на Халански въ втория цитуванъ по-горѣ отпечатъкъ отъ „Сборникъ статей“ и пр. се вижда, че поводъ за написване тая студия на учения професоръ е дала книгата „Историческихъ пѣсень малорускаго народа“, собствено пѣсеньта за героя Байда, великоруски Байдакъ. Съдържанието на тая малоруска пѣсень е слѣдното: героя Байда се явява въ Цариградъ, дѣто билъ съгледанъ отъ турския султанъ. Послѣдниятъ прѣдлага на Байда рѫката на дъщеря си и везирство въ Украйна, ако приеме мохамеданската вѣра. Байда не само отказва, но и порицава чуждата за него вѣра. Султанътъ се разгнѣвява и заповѣда да погубятъ Байда, ала послѣдниятъ, прѣди да бѫде наказанъ, убива самия султанъ, жена му и дъщерята му и по тоя начинъ люто си отмъщава.

Основниятъ сюжетъ на пѣсеньта за Байда е разпространенъ и въ южнитѣ славяни (г. Халански цитува и прави сравнителенъ обзоръ на хърватски вариатетъ, сърбски и български) и цѣльта на г. Халански въ случая ясно личи отъ слѣднитѣ негови думи: „отъ друга страна разширяване полето на сравнителнитѣ наблюдения въ областьта и на южно-славянския епосъ дава възможность да се изтъкне още единъ новъ и неизлишенъ фактъ за защита положението, че между южнитѣ славяни и [illegible]китѣ въ казашкия периодъ отъ живота на малоруския народъ (XVI и XVII в.) е сѫществувала жива устно-поетическа взаимность“.

Освѣнъ цитуванитѣ два вариатета български пѣсни за случая [illegible]царь Сюлиманъ, Кулевичъ банъ и Марко, вижъ Сб. М. Н. Пр. т. III стр. 103—106 и Сборника на г. Стоилова, № 11, София, 1895 г. Секула дѣтенце и царь Сулиманъ) сѫществуватъ [illegible]върдѣ много разпростpнени нѣколко и въ Родопитѣ. Тъй напримѣръ въ Ахѫ-челебийско е извѣстна пѣсеньта Колю граматикъ и турски царь. Послѣдниятъ аресва Коля и му прѣдлага

Digitized by Google

да се потурчи, като го блазни отпърво съ гиздаво оржжие и дрехи сърмени. Обаче Колю сә съгласява, ала прѣдлага въ замѣна да му даде царьтъ:

„Сараятъ съсъ кадонитѣ,
Едрине поле широко,
Съсъ Султанъ Селимъ джамия
И Али паша чаршия“.

Това искане не се понравило на султана, и Колю билъ спасенъ отъ потурчване.

Въ друга пѣсень пъкъ се говори за една мома българка, която, като не приемала мохамеданската вѣра, хвърлили я въ тъмница, дѣто 9 години лѣжала и станала кожа и кокалъ. Майка ѝ най-послѣ я увѣщавала да склони и стане мохамеданка, за да спаси живота си и се избави отъ мжкитѣ. Твърдата ѝ вѣра и търпѣние най-сетнѣ я направили свѣтица, и тъмницата тогава самá се отворила, та тъмничаритѣ — турци, уплашени отъ станалото, избѣгали. Подобенъ вариатетъ „Царь Мурадъ и Мара българка“ и отъ Даржъ-дере е обнародванъ въ сп. „Славиеви Гори“ кн. III, 1894 год.

Основниятъ мотивъ на всичкитѣ тѣзи пѣсни е единъ и сжщъ, именно подвигътъ на християнина или християнката героиня, които унижаватъ мохамеданството съ своя отказъ отъ прѣдлаганитѣ имъ богатства, честь и слава.

Въ студийката „Къ вопросу о произхожденіи стихотворнаго размѣра „*Бугарштицъ*“ г. Халански разглежда, допълня и поправя поранъ свой (1882 г.) студенчески трудъ за тѣзи героични южно славянски пѣсни отъ 15 и 16 сложенъ размѣръ, извлѣчени отъ ржкописнитѣ сборници на хърватското Приморе и Дубровникъ, които пѣсни въ славяновѣдѣнието сж извѣстни съ името „бугарскицъ“ или „бугарщицъ“ и които г. Д-ръ Ив. Шишмановъ въ своята обширна студия „Критиченъ прѣгледъ на въпроса за произхода на прабългаритѣ“ (Сб. за н. умотв. книга XVI и XVII стр. 706) намира за сжщи български пѣсни, запазени тамъ вслѣдствие културното влияние на стара България надъ сърбо-хърватското Приморе. Въ заключението си г. Халански прѣдставя въ три точки своитѣ мотиви, защо неможе да се съгласи съ г. Шишманова за българския произходъ на хърватскитѣ *бугарщици*.

Въ „Южно-славянскія пѣсни о смерти Марка Кралевича“ г. Халански единъ видъ продължава своитѣ обширни научни изслѣдвания върху героичния епосъ на Крали Марка. Тукъ той прослѣдва подъ редъ и съ строга системность мотивитѣ въ всички познати до сега южно-славянски пѣсни за смъртьта на Крали Марка.

„Народные говори Курской губерніи“ е единъ твърдѣ цѣненъ наученъ приносъ не само къмъ руската, но въобще и славянската диалектология. Въ тоя си обемистъ трудъ (379 стр). г. Халански дава обилни материали на езикови своіщини отъ

Digitized by Google

народнитѣ говори въ една широка руска губерния — Курската — собствено отъ една група поселения тамъ, извѣстни съ чисто *горюни*, *саяни*, *цукани*. Всѣка бѣлѣжка и извѣстна особица може да се сравнитѣ въ редицата народни пѣсни при разни народни обичаи, списъкъ отъ мѣстни народни думи и пр.

С.

НЕКРОЛОГЪ

† П. А. Сирку.

На 23 Юний, т. г., безврѣменно се е поминалъ отъ нервна болесть добрѣ извѣстниятъ въ славянскиятъ ученъ свѣтъ и книжнина докторъ по славяновѣдѣнието и професоръ въ Петербургския университетъ, Полихтроний Агапиевичъ Сирку. Покойниятъ по произхождение е билъ поромъненъ българинъ, поради което по нѣкога го казвали и Сѣрковъ. Слѣдъ свършване историко-филологическия факултетъ въ Петербургъ и като знаялъ добрѣ и ромънския езикъ, покойниятъ всецѣло сърѣдоточилъ своето внимание къмъ Ромъния и България, които за своитѣ учени изслѣдвания нѣколко пѫти е посѣщавалъ, а заедно съ тѣхъ е споходвалъ и другитѣ южни славянски и не славянски земи, каквото Чехия, Хърватско, Сърбия, Далмация, Унгария, Венеция и Римъ. П. А. Сирку е билъ единъ отъ трудолюбивитѣ слависти; своитѣ наблюдения, материали и изслѣдвания е обнародвалъ въ много видни руски журнали и учени издания и много негови трудове специално засѣгатъ нашето минало, каквото що сѫ: 1) „Исторія Христіянства въ Болгаріи до князя Бориса и крещеніе болгарскаго народа“, 2) Византійская повѣсть объ убіеніи Никифора Фокие въ старинномъ болгарскомъ пересказѣ“, — 3) „Литургическія труды патріарха Евфимія Тірновскаго“,— 4) Къ исторію исправленія книгъ въ Болгаріи въ XIV в.“, — 5) „Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XV и XIV вѣкахъ“ и много други, съдържещи цѣнни работи по историята и литературата наша и на други южно-славянски народи.

И Родопитѣ съ своитѣ цѣнности за науката сѫ били не чужди на покойния ученъ професоръ. Той е написалъ още прѣзъ 1883 год. студията: „Рупалани или рупци, замѣтка по болгарской діалектологіи“, помѣстена въ Филологическія записки, 1883, IV, 1, за който си трудъ покойниятъ е черпилъ материяли отъ свои собствени бѣлѣжки

и наблюдения въ Пловдивъ и писаното до тогава по тоя въпросъ въ нашата книжнина.

Едно събиране и отбѣлѣзване всичко писано отъ А. П. Сирку за нашето минало ще бѫде твърдѣ полезно за нашитѣ сегашни и бѫдещи книжовници и благодарна работа на нѣкой отъ нашитѣ историци-филолози. С.

I Материали за веществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ III кн.).

Първи типъ Срѣдно Родопска кѫща.

Доленъ катъ.

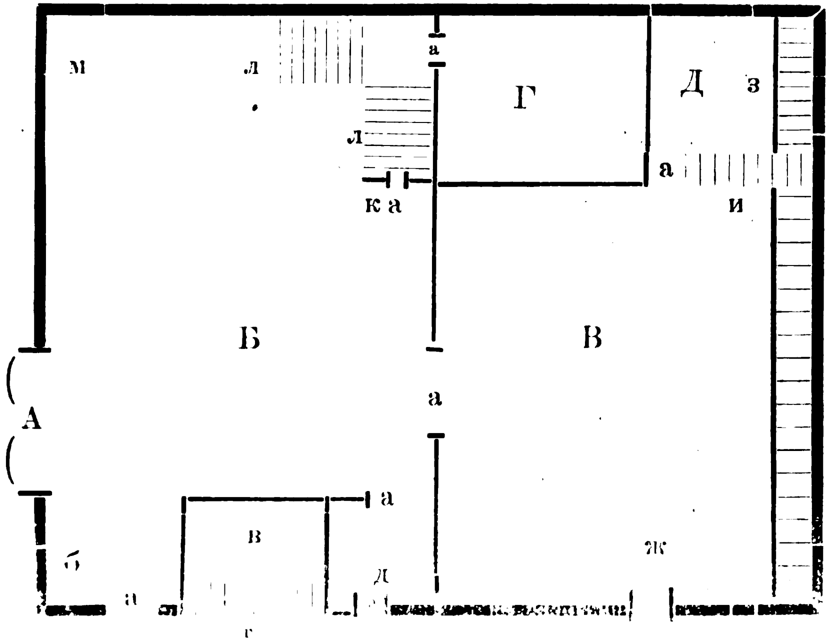

Лице на кѫщата.

Дължината на тоя типъ кѫща е отъ 10 до 12 метра, а широчината отъ 8 до 10. Формата е всѣкога правилна четирежгълна, и четиретѣ стѣни сѫ цѣли

отъ камъкъ и каль сградени. Камънитѣ само на **кищѐте**ª—жглитѣ — сж по-добрѣ издѣлани, другитѣ сж безразборно сглобени единъ другъ, слѣпени и допълненитѣ междинитѣ имъ съ дребни камъчета и каль и само отъ лицето на **дувáрат**—стѣната—сж по-обчукани съ чукъ, за да се спазва по-права и по-гладка отвѣсность. И при кжщнитѣ зидове, както и въ колибитѣ, стѣнитѣ сж стегнати съ дървени **кушеªци**. Стѣнитѣ обикновено на долния катъ сж по-дебели отъ тия на горния, а височината на послѣдния по нѣкога достига и до 4 метра, но никога не по-низко отъ 3 метра. Главнитѣ входни врата, (А) наричани **порти**, сж двукрили и обикновено сж на една отъ странитѣ, широки и високи сж толкова, че натоваренъ добитъкъ съ дърва или другъ товаръ свободно да влиза прѣзъ тѣхъ. Подътъ е постланъ съ плочи, а въ оборътъ понѣкога и съ дебели дѣлани дъски — **тал'пи** — или дървета, за да не е студено на добитъкътъ. Изобщо долниятъ катъ се казва дворъ и се раздѣля прѣзъ срѣдата съ **чит** на двѣ половини. Въ първата половина въ жгълътъ (м) е **дарвàрникат**, т. е. мѣстото, дѣто се нарежда̀тъ и струпватъ за прѣзъ зимата дърва за гориво. При тѣхъ е брадвата и **цеªпал'никат** — дебелъ келевъ дънеръ, надъ който поставятъ други дърва, когато да ги разцѣпватъ. Въ срѣщуположния жгълъ (б) често пжти се намира **пеªрал'никат** съ коритото за пране дрехи, а до него и **трахал'ницата**, малка ржчна каменна мелница за смилане булгуръ — **трàхана** царевична, или пшеничена. До тѣзи прибори е и малката врата (а), наричана **градѝнцки врата̀**, прѣзъ които се отива за градината прѣдъ кжщи. До тия врата надлъжъ отъ половината стѣна надолѣ е заградена съ дъски (в) малка кошара, която служи и за дърва, и за малъкъ телчарникъ за телцитѣ, или пъкъ за козитѣ и яретата. Отгорѣ надъ тая кошара е подъ отъ дъски, на който е станътъ за тъчене. Подъ горния подъ на стѣната на длъжъ е отворътъ, който е отъ ½ м. високъ, а 2—3 и 4 м. дългъ съ отвѣсни дебели дървени прѣчки. Тоя отворъ служи както и при колибитѣ за провѣтряване и освѣтяване цѣлия дворъ.

Digitized by Google

До него (д) е заходътъ, наричанъ **мущурàк, хал'о^a** и само въ по-ново врѣме му казватъ и заходъ. Той се освѣтява отъ малка дупка, пробита въ стѣната на вънъ. На срѣдъ дворната прѣграда сѫ вратата (а) за оборътъ (В), който заема току-речи половината долния катъ и въ който се държи всичкия товаренъ и млѣченъ добитъкъ, какъвто би имало едно сѣмейство въ случая. Оборътъ се освѣтлява отъ едно по-голѣмо отверстие (ж) на стѣната, наричано **прол'уф,** който служи за изхвърляне прѣзъ него и набралия се торъ отъ врѣме на врѣме. На длъжъ при стѣната сѫ издигнати на височина, колкото добитъкътъ свободно да досѣга, дъсчени ясли съ прѣчки дървени за връзване нощѣ конетѣ и мулетата. Въ жгълътъ (Д) се загражда съ дървени прѣчки (и) извѣстно пространство, наричано **кóч'ур, те^aлчé^aрник**, въ който се държатъ

Горенъ катъ.

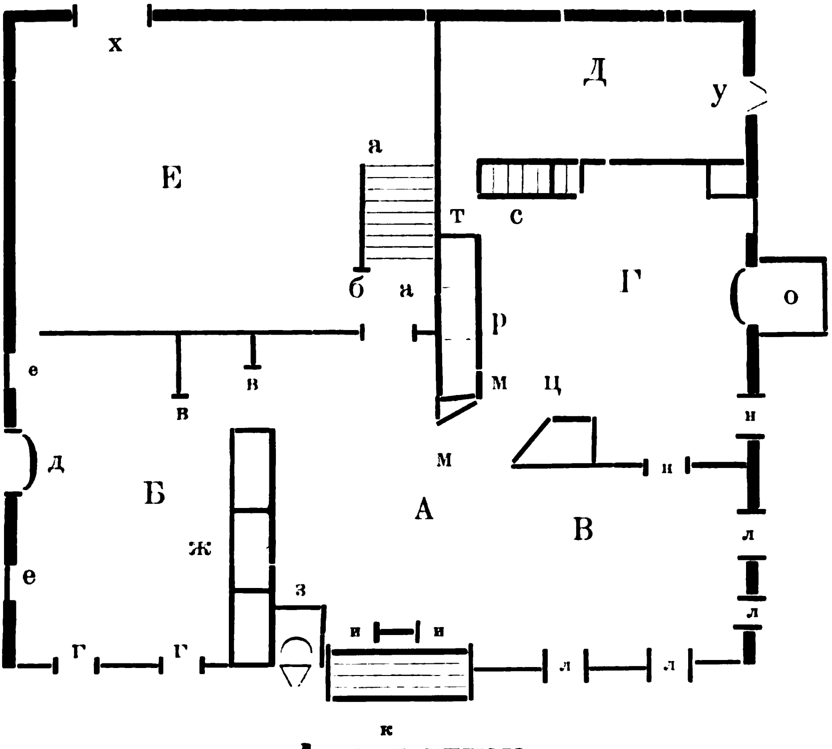

Лице на кѫщата.

малкитѣ бозайничета телци и ярета. Срѣщу него въ другия жгълъ е добрѣ заградена съ читъ малка **ма-зи́ца** (зимникъ), въ която се пастри нѣкоя покжщнина, домашни сѣчива и нѣкои съестни работи прѣзъ зимата, каквото картофи, лаханата, пиперкитѣ и др. т. Въ зимникъкъ се влиза прѣзъ особни врата (а), които сж при **скàлата** (л, л), по която се излиза отъ дворътъ за горния етажъ. Подъ скалата (к, а) е **кукушеᵃрникат** за кокошкитѣ.

Височината на горния катъ е по-малка отъ долния, обикновено 2 до $2^1/_2$ метра. Задната стѣна, едната отъ странитѣ и другата до половината сж тоже каменни, а прѣдната цѣла и половината отъ едната страна сж читъ или **бадатѝеᵃ**, т. е. нацѣпени на тѣсни ивици прости дъски, наковати отвънъ и отвжтрѣ по на 2 – 3 см. една отъ друга съ междини и олѣпени съ варь (варьта се задържа въ междинитѣ). Само въ по-ново врѣме се употрѣбява варь, въ старитѣ постройки всичката лѣпежь е състояла отъ каль и то отъ една особена видъ пръсть, която има бѣлѣзникаво-жълтъ цвѣтъ. По каменнитѣ стѣни отвжтрѣ както въ долния, тъй и въ горния етажъ, се оставятъ малки **ра̀кли**, които служатъ за кжтане въ тѣхъ нѣкои отъ покжщнинитѣ.

Отъ долния за горния етажъ се излиза по **скàлата**, стълбата, (а, а), на който етажъ има двѣ еднокрили врата: (б) за **плеᵃвнеᵃта** (Е) и за **по̀тунат** (А – В). Потонътъ е откритъ отпрѣдъ на лицето (и, и) безъ прозорци, а вмѣсто такива служатъ голѣми дъсчени **кеₐпѐнци**, единъ видъ като врати, само че закачени горѣ, та се спущатъ и дигатъ, когато трѣбва. Нощѣ тѣ се затварятъ и закрѣпятъ отвжтрѣ съ дървени **сирмѐ** или **запеₐна́л'ки.** Нѣкои кжщи иматъ отпрѣдъ потонътъ извънъ нàдлъжина спорѣдъ кепенцитѣ малки издадени дъсчени **чеᵃрдáци**, широки около 1 до $1^1/_2$ метъръ, които служатъ за простиране и сушене дрехи, овощия и др. п. Отъ лѣвата страна потонътъ горниятъ етажъ се раздѣля на три части: (В) първата отпрѣдъ е продължение отъ самия потонъ, само че 20—30 см. издигнатъ въ видъ на естрада; това се казва **пѐйка**, която лѣтѣ служи и за спане на челядьта,

Digitized by Google

и за работене, и за госте. Пейката и отъ двѣтѣ си страни има прозорци (л, л, л, л), които нѣматъ **кана́те**, затворки, ала намѣсто такива цѣли сѫ съ кръстосани дървени прѣчки, или само хоризонтални, прѣзъ които не може да се пролази отвънъ за вѫтрѣ.

Ако ли прозорцитѣ сѫ на голѣма височина въ стѣнитѣ на кѫщата и безъ стълба човѣкъ неможе се изкачи до тѣхъ, тогава на тѣхъ се не турятъ такива

Видове прозорци на Срѣдно-Родонска кѫща.

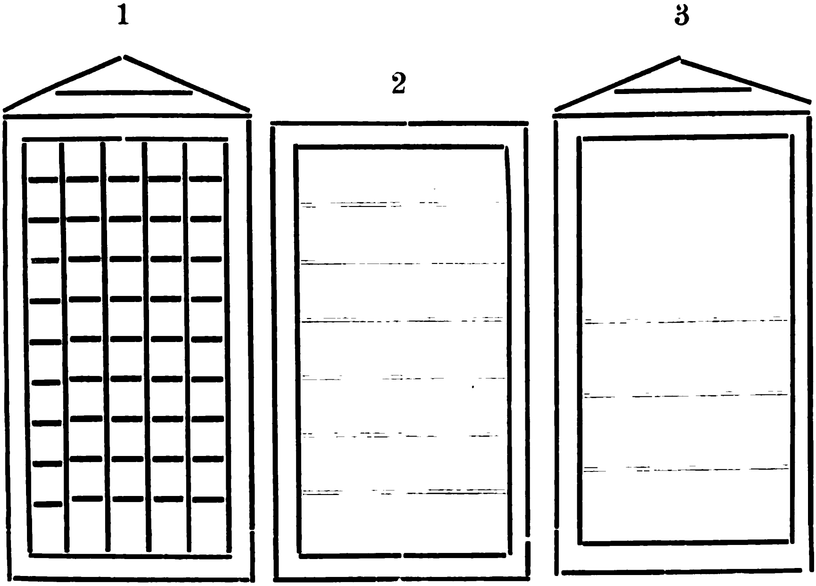

ситни защитителни прѣчки, а само отъ половината на долѣ, колкото да служатъ за прѣдпазване малкитѣ дѣца да не паднатъ. Първиятъ видъ съ кръстосани прѣчки прозорци у помацитѣ сѫ тъй ситни и малки междинитѣ имъ, че отвънъ много слабо може се види човѣкъ, който е отвѫтрѣ вкѫщи задъ тѣхъ, ала отъ кѫщи за вънъ, дворътъ, улицата или градината лесно се виждатъ минвачитѣ. Срѣдната часть (Г) е **гѐрната кѫща** наричана, или стаята, дѣто живѣе, спи, работи и готви яденето си челядьта.

Въ Срѣднитѣ Родопи изобщо хората се грижатъ да иматъ всички други приспособления въ жилищата

Digitized by Google

си добрѣ поставени за кжтане покжщнината си, добитъкътъ си и посрѣщане госте, а за челядьта въ всѣка кжща една и сжща стая служи и за спалня, и за готварница, и за трапезария, и за живѣене, па у сиромаситѣ, въ извѣстни случаи и у по-заможнитѣ, сжщата стая служи и за приемане госте. За въ кжщи се влиза прѣзъ двѣ еднокрили врата (м, м), помежду които пространството се казва **ўличка**. Отъ едната страна въ стѣната сж прилѣпнати дъсченитѣ **муса̀ндра**, **дула̀пеª** (р) и **хлеªбáрникат** (т), дѣто стоятъ нощвитѣ за мѣсене хлѣбъ и въ който се намиратъ скрити врата за **клетоªт** (Д), т. е. килерътъ. Въ послѣдниятъ се кжта и пази по-важната и по-цѣнна покжщнина на челядьта, каквото новитѣ празднични дрехи, излишни сждове, домашни покривки и постелки по-нови, които се пазятъ за госте, скжпоцѣнноститѣ, ако има такива и др. п. Клетътъ се полуосвѣтлява отъ едно малко отверстие високо въ каменната стѣна (у), което изобщо казватъ **мазга̀л**. Въ стаята за живѣене до хлѣбарникътъ сж **пулѝцитеª**, на които се нареждатъ домашнитѣ сждове, а на долния редъ чернитѣ **ха̀ркуми**, **варо̀ªйки**, **фурнита̀рки** (по голѣми мѣдни котли, въ които готвятъ, варятъ ядене и топлятъ вода за мѣсене хлѣбътъ) и **поªсникат** — дървенъ сждъ, въ който събиратъ помиитѣ за добитъкътъ. Отъ другата страна при входнитѣ врата е **о̀деªрат** (ц) за постелкитѣ и покривкитѣ, а подъ него хамбарьтъ, сжщо както бѣше и въ колибата. При каменната стѣна на срѣдата е огнището, пецьта (о) и коминътъ. Огнището е четирежгълна продълговата форма надъ самия подъ, само че настелено съ около 10 – 15 см. пръсть и отгорѣ добрѣ омазано и изгладено. Отъ странитѣ сж турени малки каменни възправени до 8—10 см. дебели плочи за прѣдпазване отъ жарьта да не достигне до подътъ; тѣзи плочи казватъ **за̀слунеª**. Десната страна на огнището е **бужеªкат**, къмъ която страна стои съ лицето си огъньтъ. Буджакътъ е почетното мѣсто въ кжщи за гостенинътъ, или найстариятъ отъ домашнитѣ (дѣдото, бащата или найстария братъ). При буджакътъ, който е всѣкога постланъ съ домашно **ха̀лицеª**, козякъ и съ възглавница,

Digitized by Google

въ стѣната има малко долапче, а по нѣкога и ракла за джезбето, чашитѣ кавени и други стъклени сѫдове. Отгорѣ надъ долапчето тоже въ такава малка ракличка въ стѣната е поставена домашната икона, наричана **кỳнизма**, дѣто срѣща праздникъ, петъкъ, сѫбота и други домашни случаи се пали кандило; тамъ се пастрятъ клончетата върбови отъ Врѣбница, тамиянътъ, свѣщитѣ, **прóсурницитѣ** (за тѣхъ ще се каже при домашнитѣ хлѣбове) и всичко друго, което за християнската челядь е свято. Домашнитѣ при лѣгане и при ставане отъ сънъ, както и при всички други случаи, ще запалятъ кандилото, или свѣщь на тоя домашенъ олтаръ, ще прикадятъ съ тамиянъ около него и изъ кѫщи и ще си извършатъ домашната молитва. Това е въ българскитѣ християнски кѫщи, а въ помашкитѣ намѣсто иконата, стои закаченъ при буджакътъ домашенъ келименъ платъ, наричанъ **ихрàм**, който служи на домашнитѣ за постилане, когато да извършватъ своитѣ споредъ мохамеданството ежедневни молитви.

Въ срѣдата на огнището, както е то вглѫбнато въ стѣната, се намира въ видъ на полукрѫгъ отворътъ за пещьта, която е издадена на вънъ и ако е високъ етажътъ, подпира се на дървена или каменна подпора. Отъ странитѣ на пещовото отверстие въ самата стѣна е оставена единъ видъ полица, която се казва **пиз'ул'** и на която стои газеничето, **зàслунеатеа** (четвъртити продълговати малки камъни, съ които засланятъ — задържатъ жарьта, когато горятъ пещьта и служатъ по тоя начинъ да засланятъ и силното напичане на хлѣбоветѣ, които сѫ близо до жарьта), **тѝклата** за печене **марýд'ники**, **кат'мѝ**, **ругат'ници**, **убоарнату** и др. (това сѫ домашни тѣстени ядива отъ народната кухня, за която тоже на друго мѣсто ще се спомина).

Надъ огнището въ видъ на полукрѫгъ е дъсченият **кош**, който служи да възпира димътъ да не се разпростира изъ кѫщи, а да се опѫтва въ коминътъ. Надъ пизюльтъ въ стѣната има малка дупка обла, колкото една домашна котка да влиза, и служи за дневна свѣтлина зимно врѣме въ огнището, когато отъ силния кразъ прозорцитѣ сѫ затворени съ дъсченитѣ си ка-

Digitized by Google

паци. Тая дупка се казва **дйвница** и я има у всички стари кжщи, и въ старо врѣме, когато стъкла и книги за прозорцитѣ не сж били извѣстни изъ Родопитѣ. Изъ около стаята, до колкото срѣдна възрасть човѣкъ свободно да досѣга, сж направени отъ дъски **рафтувеа**, тѣсни полици, на които се нареждатъ нѣкои домашни сждове, покжщнини и др. под., за да не ги достигатъ дѣцата, а подъ рафтоветѣ подъ редъ закачватъ домашни торби, кърпи за украшение и др. Често пжти по таванътъ на върлини накичватъ да виси и съхне на връзки не обѣлѣна царевица; тѣзи връзки по 6—8—10 царевици — **махал'ки** — на едно казватъ **варзанйци**, обаче въ видъ на дълги изплетени за шумата си въ редици **плйт'ки** царевица закачватъ и по стѣнитѣ подъ рафтоветѣ.

Стаята за живѣене се освѣтлява отъ единъ или най-много два малки прозорци, единиятъ къмъ потонътъ, а другиятъ на вънъ въ стѣната, които тоже иматъ прѣчки както другитѣ и които се затварятъ и заключатъ отвжтрѣ съ здрави дъсчени **канатеа**, капаци. Зимно врѣме на тѣзи прозорци за запазване отъ студътъ се закачва нѣкой домашенъ платъ или черга, или пъкъ се олѣпятъ съ намаслена книга — хартия — и само които могатъ въ ново врѣме турятъ стъкла. Когато и хартия нѣма, тогава може да послужи и замѣсти стъклото и добрѣ остърганъ, изсушенъ и изопнатъ търбухъ отъ нѣкое домашно животно.

На потонътъ въ жгълътъ при кепенцитѣ е **миеал'никат**, **мйвникат** (з), направенъ отъ дъски, издаденъ на вънъ и съ полици наоколо за сждоветѣ.

Прѣзъ вратата (в, в) тоже еднокрили и два чифта съ уличка помежду имъ се влиза за другата стая, която е на срѣщуположния жгълъ на кжщата. Тая стая обикновено казватъ **к'ошк'**, специално назначенъ за госте.

Кйошкътъ се освѣтява съ два прозорци (г, г), при стѣната каменна е огнището (д) съ коминътъ и кошътъ сжщо както и въ стаята за живѣене, ала безъ пещь, а отъ странитѣ има долапчета съ добрѣ изработени капаци за затваряне (е, е). И тукъ има одеръ,

Digitized by Google

долапи и мусандри (ж). Въ кйошкътъ постилатъ нови халища — домашни козиневи черги, — наоколо до стѣнитѣ нареждатъ шарени домашни възглавници, по рафтоветѣ и подъ тѣхъ закачатъ редица домашни кърпи и торби и всичко това съставлява мобилитѣ на гостната стая. Маса и столове нѣма, обаче по едно или двѣ малки ниски четвъртити безъ задница дъсчени столчета има, но тѣ служатъ не толкова за сѣдане (обикновено нѣкоя мома или млада булка, които по мѣстнитѣ въ Родопитѣ обичаи е неприлично да сѣдатъ на подътъ, а трѣбва да стоятъ или прави на крака, или поне сѣднали на такива малки столчета), колкото на тѣхъ да се поставя на гоститѣ тютюнь, питие, мезета и др. п. Въ кйошковетѣ още нареждатъ — складиратъ — и приката — **даруве^{а}тѣ** и **спап'уве$_{а}$тѣ** — на момитѣ, дъщери на домакина, дошли на възрасть за задомяване, или пъкъ донесенитѣ отъ булката на оженения синъ такива дарове (постелки, покривки, дрехи, кърпи и др. домашни платове и покжщнини). Клетътъ, стаята за живѣене и кйошкътъ непрѣмѣнно сж съ тавани отгорѣ, потонътъ не всѣкога, а плѣвнята винаги е безъ таванъ. Останалата по голѣма часть на задната страна на горния етажъ заема плѣвнята (Е), въ която се прибира и кжта всичката храна за домашния добитъкъ (сѣно, слама, плѣва, царевичина и пр.), а още и всички дървени прибори земледѣлчески, каквото вили, стъргала и др. т. Ако кжщата е на по-стръмно мѣсто, тогава вратата на плѣвнята често пжти стоятъ на равно съ земята и лѣтно и есенно врѣме лесно става внисането на хранитѣ въ плѣвнята. Ако ли пъкъ е на равно мѣсто, и вратата остане високо надъ равнището на земята, тогава се прави дървена или каменна стълба — скала.

Покривътъ на кжщитѣ обикновено се прави на-

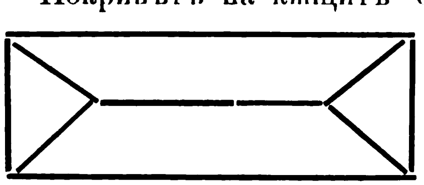

1.

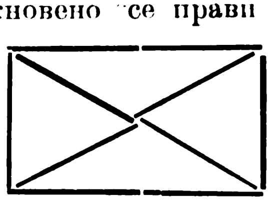

2.

Digitized by Google

веденъ къмъ четиретѣ страни споредъ тия чъртежи, но споредъ голѣмината на кѫщата. Покривътъ е издигнатъ на срѣдата съ единъ или два дереци, които наричатъ **пòпувеᵃ**, а дърветата, както сѫ кръстосани и стегнати, за да образуватъ и държатъ покривътъ, се кавватъ изцѣло **чеᵃти́еᵃ** на кѫщата. Покривътъ е съ плочи или съ слама, а нѣкѫдѣ и съ цѣпени дъски, не бичени, защото цѣпенитѣ съ брадва дъски много бавно гниятъ. Покривътъ изнича отъ стѣнитѣ на кѫщата на ½ метъръ на вънъ, а нѣкога, особено надъ стѣната, дѣто е плѣвнята и вратата за нея, и повече отъ 1 метъръ. Това се казва **стреᵃхи** на кѫщата и сѫ цѣли сушини, подъ които и човѣкъ и добитъкъ въ врѣме на дъждь могатъ да се **пуднеᵃчеᵃт** и запазятъ отъ измокряне. Подъ стрѣхи, тъй широки, често пѫти се държатъ и дърва за гориво и други дървени и дъсчени материяли, каквито домашнитѣ би си приготвили за нѣкоя потрѣба.

Коминитѣ на кѫщитѣ се изграждатъ четвъртити отъ камъни, на височина повече отъ метъръ, и отгорѣ се оставятъ по едно или двѣ тоже четвъртити дупки за изливане на димътъ. Тия дупки изобщо се казватъ **духлà**.

Този типъ Срѣдно-Родопски кѫщи сѫ обикновени запазени стари постройки и твърдѣ разпространени и у българи, и у помаци, на които изключително поминъкътъ състои отъ дребно землeдѣлие и скотовъдство, нѣкой занаятъ и другъ рѫченъ трудъ. (Слѣдва).

Названия на мѣстности отъ околностьта на с. Бачково, Станимашко.

(Продължение отъ III кн.).

100. Тисувица,
101. Турцку плад'нипцеᵃ,
102. Узунъ чеᵃршнеᵃ,
103. Усбйкеᵃта,
104. Хубини барчѝни,
105. Чукaта,
106. Шеᵃйтаница,
107. Лу́чина,
108. 'Уртеаᵃт,
109. 'Агница,
110. Аркат,
111. 'Авур.

Digitized by Google

Год. III. Септемврий и Октомврий Книга V

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Калайджийскиятъ занаятъ въ Родопитѣ и неговия еснафъ.

(Поминъчно—правни бѣлѣжки).

Въ послѣдната IV кн. на „Родопски напрѣдъкъ“ ний дадохме нѣколко бѣгли бѣлѣжки за дюлгеритѣ въ Родопитѣ и тѣхнитѣ обичайно-правни отношения при упражняване занаята си. Тоя пжть пъкъ ще запознаемъ читателя съ другъ, наистина, по-малко разпространенъ занаятъ, ала пъкъ по-важенъ за изучване, защото той и днесъ пази своя еснафлъкъ, почивающъ на извикани отъ нуждитѣ и условията му взаимни отношения и обичайно-правни традиции, па освѣнъ това и въ общественитѣ работи на дадено село или покраина тая еснафска корпорация е указвала и извѣстно влияние въ едно или друго отношение. Тоя занаятъ е калайджийството.

Калайджилъкътъ, както се изразяватъ въ Родопитѣ, се състои главно въ калаисване, или както въ Ахж-челебийско казватъ **ганосване**, на разни бакърени

Digitized by Google

сѫдове, а едновременно ремонтиране (закърпване) и на стари и поради това калайджията майсторъ все трѣбва да отбира отъ малко-малко поне и отъ мѣдникарство — бакърджилъкъ. Тоя занаятъ най-много е разпространенъ въ Ахѫ-челебийско и то само у българитѣ, дѣто въ нѣкои села калайджиитѣ съставляватъ видно по число съсловие, организирано въ еснафъ, на който значението и влиянието въ обществото е твърдѣ внушително. Само въ селото Устово отъ 450 глави на сѣмейства повече отъ 100-тѣ сѫ калайджии. Въ Рупчоско, Неврокопско, Дарѫ-дерско (въ последното има повече отъ 20-на калайджийски сѣмейства), Скечанско и Гюмюрджинско калайджии се срѣщатъ по-рѣдко, по единъ или двама занаятчии въ едно село или въ една покраина.

У помацитѣ и тоя занаятъ никакъ нѣма.[1]

Освѣнъ въ Родопитѣ калайджиитѣ работятъ занаята си и въ цѣлото Тракийско поле, Одринско, Дедеагачко, Бѣломорската равнина, Драмско,. Сѣрско, па достигатъ и до сѣвероизточна България, въ Варненско и Черноморското крайбрѣжие. Най-много тоя занаятъ се работи изъ между турското население и скотовъдцитѣ у българитѣ, защото тѣ иматъ въ употрѣбление по-голѣми количества мѣдни сѫдове. Калайджиитѣ странствуватъ прѣзъ всичкото врѣме на годината, освѣнъ прѣзъ тия лѣтни мѣсеци, прѣзъ които полската работа на земледѣлцитѣ е най-усилена, обаче калайджиитѣ най-много иматъ работа прѣзъ поститѣ у християнското население и прѣзъ рамазаннитѣ дни у турското.

Между всички други занаяти, каквито има въ Родопитѣ, калайджийството е най-продуктивно въ възнаградителностьта на труда. Единъ добъръ и работливъ майсторъ калайджия съ пъргавъ и якъ чиракъ може да изработи до 20 лева чиста печала за день вънъ отъ разноскитѣ. Обаче такава работа рѣдко се намира. Поради това калайджийското съсловие въ Родопитѣ между другитѣ занаятчийски съсловия е най-добрѣ по-

[1]) Само отъ Дарждере за сега има единъ помакъ калайджия, който заедно съ тримата си сина работи занаята въ града Гюмюрджина. Б. Р.

Digitized by Google

минъчно, и тоя занаятъ въ прѣдѣлитѣ на Турция още не е изгубилъ своето значение, каквото е ималъ въ цвѣтущи на занаятчийството врѣмена, когато отсамъ въ България той значително изпадна по причини твърдѣ понятни за читателя, именно, поради изселването на турското население и замѣстването мѣднитѣ сѫдове съ пръстени и чогунени у българското.

Първитѣ условия да може единъ калайджия съ успѣхъ да работи занаята си и охолно да посрѣща всичкитѣ си поминъчни нужди, свои и на сѣмейството си, сѫ да си има добъръ **хайгоат'** (сѣчива, уреди, занаячтийски принадлѣжности), пъргавъ и якъ чиракъ, единъ или два товарни добитъка, малъкъ капиталъ за купуване калай и памукъ и добра за работа **юрия** — познати села или покраина, негови мющерии. Успѣхътъ би билъ още по-голѣмъ, ако той (калайджията—майсторъ) има капиталъ да кара съ себе си за продань на мющеритѣ си и чисто нови мѣдни разни видове домашни сѫдове, които не само въ брой, но и въ замѣна съ стари, овѣхтѣли и негодни вече за употрѣбление да може да дава.

Всѣки калайджия отъ баща си или майстора си е наслѣдилъ единъ видъ една *юрия*, т. е. 1—2 или повече села, една покраина, на която той изработва сѫдоветѣ всѣка година. Ако ли по едни или други причини е напусналъ юрията си, или хората го нещатъ тамъ, тогава отива другъ и го замѣства. Обаче има майстори и безъ свои мющерии, безъ юрия, и такива или се сдружаватъ съ други, които си иматъ стара юрия, или пъкъ отиватъ въ села и покраини, дѣто нѣма други калайджии. Тъй напр. чиракътъ на единъ майсторъ слѣдъ врѣме стане самъ майсторъ — калайджия, а селото или покраината доставя работа за прѣхрана само на едного, тогава новиятъ майсторъ неможе безъ покана на стария си господарь да остане да работи въ познатата му покраина, а трѣбва да отиде въ други мѣста и си намѣри работа, дѣто не е засѣдналъ по рано другъ.

Калайджиитѣ при упражняване занаята си въ чужбина водятъ до нѣкѫдѣ не добъръ животъ откъмъ

Digitized by Google

обстановката си. Тѣ рѣдко наематъ отдѣлни и годни помѣщения, а заседватъ въ оборитѣ, въ мечетитѣ, въ нѣкои запустѣли ханища и др. т., защото и самиятъ занаятъ изисква такива условия. Въ постояненъ димъ, миризми, влага, студъ и пр. калайджиитѣ прѣкарватъ твърдѣ нехигиенично, затова и това съсловие се отличава отъ всички други по своето безврѣменно остаряване, мършавина на тѣлото и жълтникави, единъ видъ болезнени, физиономии. Въ интелектуално отношение обаче калайджиитѣ стоятъ по-високо отъ овчаритѣ, дюлгеритѣ и други занаятчийски съсловия. Отъ малки свикнали по чужбина, изложени на много прѣмеждия, въ постоянни сношения съ разни хора и др. под. калайджиитѣ се отличаватъ по своята лекость, похватность, пъргавость, юначенъ и смѣлъ духъ и умствено развитие. Калайджиитѣ заедно съ бакърджиитѣ сѫ били първитѣ и най-упорититѣ борци срѣщо гръцкото духовенство и най-заслужилитѣ ратници за възраждане и закрѣпване българщината изъ ширинето на Родопитѣ.

За забѣлѣзване е, че и тукъ занаятитѣ се крѣпятъ още и запазватъ своето сѫществуване възъ основата на старитѣ си обичаи, обърнали се вече на традиции, а именно, да се прѣдаватъ единъ видъ по наслѣдство, т. е. бащата учи сина си на тоя занаятъ, който самъ упражнява. Его защо не е рѣдкость четирма или петима па и повече братия да бѫдатъ на единъ занаятъ калайджии, дюлгери, овчари-скотовъдци и пр., защото и баща имъ е ималъ сѫщия занаятъ. Разбира се, че и тукъ се срѣща изключение отъ това традиционно правило въ поминъчния строй, обаче общото гледище е такова въ Родопитѣ.

Както въ другитѣ занаяти, тъй и въ калайджийството бащата—калайджия се радва, когато момчето му е пораснало, наякнало вече, за да го земе съ себе си на чужбина и го учи на своя занаятъ. *Рудйл му са е^a чирàк, та му е^a стàналу л'осну; зафтàсал му е^a ардъм* и др. т. казватъ за нѣкого, комуто е стигнала вече за работа челядь.

Обикновено чирачетата започватъ да се уславятъ

Digitized by Google

отъ 7—8 годишна възрасть, ала нѣкога сирачета безъ баща или майка завеждатъ на чужбина и отъ 5 годишна възрасть. Всѣки баща прѣдпочита синъ му известно врѣме да почиракува и у чуждъ човѣкъ и това се прави, за да може да се дисциплинира по-добрѣ. *Да пуеᵃдѐ и чус хлеᵃб, та да си упеᵃчѐ; да̀ пухдди с чузди л'уд'еᵃ, да види как соᵃ хлеᵃб еᵃдѐ* и др. п. казва бащата за дѣтето си, и обратното: *той ни ѐ еᵃл чус хлеᵃб; ни ѐ пра̀вил чуздѐᵃм измѐт'; той ни знаеᵃ чу̀зда капиеᵃ* и мн. др. казватъ обикновено на човѣкъ не стегнатъ, не честенъ въ работата си, не пестеливъ, не изпеченъ въ занаята си, или не дресиранъ въ обноскитѣ си, съ една дума не възпитанъ човѣкъ.

Пазарниятъ сезонъ на чирацитѣ е Димитровдень, който и българи и помаци въ Родопитѣ именуватъ съ турската дума *Касъм*, а срокътъ на досѣдяването е Гергевдень или *Едрелѐсъ* по турски. Всѣки занаятчия, който си нѣма чиракъ, или ако има, не ще му сѣди и за напрѣдъ по едни или други причини, ще напусне работата си каквато и да има, ако е въ чужбина, и ще се завърне въ селото си да си намѣри и услови чиракъ, защото тоя занаятъ безъ чиракъ не е споренъ, т. е. не само че е мѫченъ да се работи, но и не отнема на единъ майсторъ самъ да поеме всичката работа при калаисването. Уславянето на чирацитѣ става въ присѫтствието на нѣколко лица — *пазарбашии* както ги казватъ — а на чирачето прѣдставитель е неговиятъ баща или майка, или ако нѣма такива, неговитѣ роднини. Възнаграждението му състои въ пари и въ натура. Тъй напр. опрѣдѣля се сумата за година 100—200 или повече гроша и отгорѣ на това единъ чифтъ обуща, единъ катъ дрехи, или толкова си работни дена прѣзъ годината да работи на родителитѣ си съ добитъцитѣ на майстора му, или пъкъ еди колко си товара дърва да закара съ майсторовитѣ си коне у дома си и др. такива.

Задълженията на чирака([1]) къмъ майстора сѫ слѣднитѣ: да мие и изчиства сѫдоветѣ и ги приготвя

[1]) Освѣнъ името *чиракъ*, казватъ още и *шигоартин*, *арсатин*, *калфа* по послѣдното кога вече се е полунаучилъ на занаята.

Digitized by Google

за калаисване; да ходи изъ селото (когато сѫ на чужбина) и изпитва дѣ има сѫдове за калаисване, да ги донася на майстора си, да ги занася слѣдъ изработването на стопанитѣ имъ, да проси храна както за него и майстора си тъй и за добитъка, когато нѣматъ работа. (При работене тоя занаятъ обичай е стопанитѣ, чиито сѫдове се калаисватъ, да даватъ и храна прѣзъ това врѣме на майстора и добитъка му, ако има и такъвъ). Чиракътъ трѣбва да се грижи въ всичко и за добитъка на майстора си: да го храни, да го пасе, да го пои, чисти, връзва, отврързва и пр. Съ една дума чиракътъ е длъженъ безпрекословно да изпълня всички заповѣди на майстора си, да го почита и уважава и не само него, но и майсторовата жена.

Задълженията пъкъ на майстора къмъ чирака собствено къмъ родителитѣ или настойницитѣ му сѫ: да изплаща редовно опрѣдѣленото му възнаграждение съразмѣрно изминалото се врѣме или уговореното въ пазарлъка; да го поучава въ всичко, а отгорѣ на това и въ занаята; да го обува, облича и храни добрѣ; ако се поболѣе, да се грижи за оздравяването му, съ една дума да го има като свое дѣте. Майсторътъ за извѣстни прѣстѫпления може да наказва чирака си и съ бой и за това никой не може да го упрекне. Ако чиракътъ като дѣте още причини нѣкоя пакость, която послѣдва и съ парична глоба, често пѫти такавато плаща майсторътъ, но има случаи, когато причинената глоба или загуба се прихваща отъ майстора, когато да му се наплаща.

Когато чиракъ прѣстои непрѣкъснато у единъ майсторъ 5—6 и 8 години и прѣзъ това врѣме изучи и занаята, тогава тѣхнитѣ отношения ставатъ близки, като единъ видъ роднински. Тъй напр. чиракувалиятъ толкова врѣме вече новъ майсторъ прѣзъ цѣлия си животъ запазва една особена почеть къмъ стария си майсторъ (въ Ахж-челебийско на голѣми праздници му носятъ *спре*[a]*давак* — хлѣбъ, баница и питие — както това правятъ синове и дъщери къмъ родителитѣ си). При годежъ, свадба, кръщенка и други такива майсторътъ се кани и почита като сѫщи баща. И май-

Digitized by Google

сторътъ къмъ чирака си се носи като баща къмъ сина си: той го поучава, защищава дѣто стане нужда, упжтва го и му помага както и колкото може.

Слѣдъ като единъ чиракъ е вече усвоилъ добрѣ занаята и то слѣдъ като продължително врѣме е прѣстоялъ у единъ и сжщи майсторъ, тогава послѣдниятъ го прави *ючтенъ биръ*, т. е. не му плаща вече годишно опрѣдѣлено възнаграждение като на чиракъ, ами му дава третата часть отъ печалбата, колкото припечалятъ отъ взаимното работене занаята. Слѣдъ нѣколко врѣме го прави и сжщъ съдружникъ и тогава вече на половина дѣлятъ изработеното. Прогласениятъ чиракъ вече за новъ майсторъполучава отъ стария си майсторъ нѣкои отъ най-потрѣбнитѣ занаятчийски прибори, а нѣкои подаряватъ на заслужилитѣ си чираци —майстори и цѣлъ комплектъ калайджийски хайгъть.

Такъвъ е горѣ доло строятъ на калайджийството въ Родопитѣ, погледнато отъ чисто техническа и поминъчната му страна. Остава сега да се спремъ за малко и върху обичайно-правната, върху неговитѣ като корпорация отношения, съ други думи, върху взаимнитѣ права и задължения на занаятчиитѣ, които съ течение на врѣмената и пониквацитѣ нужди и икономични интереси сж се обърнали на устно прѣдавани и спазвани традиции и законоположения. Това е то еснафското сдружване или еснафътъ, както го изобщо казватъ.

Думата еснафъ е извѣстна въ всички слоеве на Родопскитѣ поселения безъ разлика на поминъчно положение. Общото понятие е доста отвлѣчено, единъ видъ разтегнато нѣкакъ, защото като кажатъ *еснафъ*, *еснафлъкъ*, разбиратъ не само че лицето въ дадения случай принадлѣжи къмъ еди кое си занаятчийско съсловие, но че и извѣстни задължения е поело на себе си както къмъ своитѣ другари по занаятъ, тъй и къмъ всички други съсловия, па и къмъ всѣки членъ въ обществото изобщо. Като че ли и само обществото иска отъ лицето—еснафъ по-високи морални качества, отколкото отъ хора не числещи се къмъ нѣкой эснафъ.

Отъ кога водятъ началото си еснафитѣ въ Родо-

Digitized by Google

питѣ, не се знае, но тѣхното появяване и въ тия планински поселения не е скорошно.

Всѣки изпекълъ вече добрѣ занаята, който самъ безъ ничия помощь може да го работи, става членъ въ еснафътъ, разбира се, ако самъ желае това. Като постжпи въ еснафътъ, той вече се ползува съ извѣстни права, корпорацията запазва тия негови права и му се притича на помощь въ всички случаи, като въ замѣна на това търси отъ него и извѣстни задължения, па има право понататъкъ да му налага и извѣстни наказания, ако въ едно или друго отношение не изпълни задълженията си. Тукъ ний ще изброимъ по-важнитѣ обичайно-правни разпоредби въ калайджийския еснафъ.

1. Забранява се на всѣки майсторъ-еснафъ да отнеме чиракътъ на другиго, прѣди да му е излѣзълъ срокътъ, или самъ майсторътъ да го е изпждилъ, т. е. отстранилъ по-рано отъ условеното врѣме.

2. Неможе и чиракъ безъ крайно уважителни причини да напусне майстора си прѣди срокътъ, освѣнъ ако самъ майсторътъ му го отстрани, или ако се е залѣжалъ отъ нѣкоя болесть повече отъ единъ мѣсецъ врѣме.

3. Неможе единъ калайджия да засѣдне въ едно село да работи, ако това село е юрия на другиго, ала билъ той тамъ или не, освѣнъ ако взаимно се споразумѣятъ заедно да работятъ, съ други думи, ако правоимеещиятъ майсторъ самъ покани новодошлия.

4. Забранено е на всѣки калайджия да употрѣбява долно качество калай и съ това компрометира и себе си, и занаята си, а заедно съ това и цѣлото си съсловие.

5. Неможе единъ калайджия да работи съ досущъ ниска цѣна, нито пъкъ съ много, извънредно висока. За извѣстни покраини според работата тамъ условията и качеството на сждоветѣ, еснафътъ опрѣдѣля срѣдната норма каква печала минимумъ и максимумъ да се търси отъ изработването на една ока калай.

6. Ако се съберать на нѣкой панаиръ или пазаръ нѣколко души бакърджии (въ калайджийския

Digitized by Google

еснафъ влизатъ и бакърджиитѣ), прѣдварително се съгласятъ на една опрѣдѣлена цѣна да продаватъ бакърътъ, та да не си конкуриратъ единъ другъ.

Нарушителитѣ на горнитѣ задължения се наказватъ отъ *устабашията*, а главно отъ еснафскитѣ събрания съ глоба, която състои прѣди всичко отъ обезщетение въ полза на пострадавшата страна и отъ една, двѣ или повече оки восъкъ за въ полза на черквата, или пъкъ извѣстна парична сума за еснафската каса.

Еснафътъ се управлява отъ единъ видъ избирано въ годишнитѣ събрания настоятелство, на което мандатътъ е една година. Настоятелството състои отъ единъ прѣдсѣдатель, наричанъ *устабашия*, двама члена, отъ които единиятъ е касиеръ, и единъ калфа — слуга; всичкитѣ трѣбва да бѫдатъ членове въ еснафътъ и опитни отъ по-старитѣ и по-видни майстори. Всѣки ново-прогласенъ майсторъ еднъжъ за винаги внися опрѣдѣленъ паричень вносъ (отъ 1 б. меджидие до ½ лира) въ еснафската каса; тоя вносъ се казва *тестиръ*. Приходътъ на еснафътъ състои отъ тия първоначални първи и послѣдни вносове и отъ глоби, а отгорѣ на това и отъ лихви на капиталитѣ. За редовното водене на смѣткитѣ, за прибиране на глобитѣ и вносоветѣ, както и за подновяването на записитѣ, прибирането на суми и лихви и др.т. е отговорно настоятелството.

Всѣки еснафъ-членъ има право въ случай на нужда да се взаеме съ опрѣдѣлена лихва отъ извѣстна сума отъ еснафската каса, на която дава редовенъ записъ и порѫчители единъ или двама. Вънкашенъ човѣкъ, т. е. не отъ съсловието, може да се взаеме отъ еснафската каса само тогава, когато има излишъкъ капиталъ мъртъвъ, а при това и общото събрание одобри и рѣши. На изпаднали членове отъ еснафътъ, та често пѫти и на външни въ селото нещастни хора, по рѣшение пакъ на общото събрание отъ еснафската каса може да се даде за извѣстно врѣме извѣстна сума и безъ лихва, а на крайно изпаднали въ мизерия хора, каквито пострадали отъ пожаръ, дълго боледуване, смърть, обири и др. подобни нещастия еснафското събрание отпуща и даромъ парични помощи.

Digitized by Google

Всѣка година по Петровдень или Илиндень, когато по-голѣмата часть, ако не всичкитѣ, членове отъ еснафьтъ сѫ се завърнали въ домоветѣ си отъ чужбина, става нѣкой недѣлень день общо годишно еснафско събрание, което се свиква отъ настоятелството. На това събрание отъ еснафската каса настоятелството купува и заколва добитъкъ, приготвя ядене и питие и гощава всички членове. Това гощаване се казва *лѝнжеа*. Слѣдъ това се прѣгледватъ смѣткитѣ на настоятелството, разгледватъ се спорове, възникнали прѣзъ годината между чираци и майстири, между майстори помежду, сѫдятъ се нарушителитѣ на еснафскитѣ задължения чираци и майстори, опрѣдѣлятъ се глобитѣ имъ, приематъ се нови членове или се отстраняватъ стари, когато сѫ се провинили въ повторени и потретени нарушения, опрѣдѣля се кому колко заемъ да се даде, съ каква лихва, на кой нещастникъ съ каква парична помощь да му се помогне и др. подобни. Всички тия рѣшения се възлагатъ да се приведатъ въ изпълнение отъ настоятелството, което на ново се е избрало.

Въ годишнитѣ еснафски събрания, ако има нужда, се разисква и зема рѣшение и съ каква сума отъ еснафската каса да се помогне и за нѣкое обществено прѣдприятие, каквото напр. при съграждане или ремонтиране на черква, набавяне черковни принадлѣжности, съграждане на училище, мостъ направа на пѫть, чешма, уславяне и издържане учитель и др. подобни отъ обществено значение и полза работи.

Всички смѣтки настоятелството въ по-ранни години е водѣло на *рѫбошъ, четли*, а въ днешно врѣме вече и писменно на тевтери, които могатъ всѣкога, когато пожелае нѣкой членъ, да се провѣрятъ. Обаче за всички други установени положения, права, задължения, наказания и пр. на еснафътъ писани устави, протоколи или други подобни нѣма, а се прѣдаватъ, знаятъ, помнятъ и почитатъ по прѣдание устно отъ поколѣние на поколѣние.

Непокорнитѣ на тия корпоративни задължения и рецидивиститѣ въ нарушенията и незапазването със-

Digitized by Google

ловнитѣ интереси еснафскитѣ сибрания изключватъ отъ еснафътъ и таквивато се излагатъ на общо порицание и прѣзрѣние.

Калайджийско-бакърджийскиятъ еснафъ си има и своя патроненъ праздникъ въ годината; той е на 12 Декемврий. св. Спиридонъ. Него день е праздникъ за занаятчиитѣ дѣто и да се намѣрятъ тѣ. Настоятелството носи петохлѣбие въ черквата и заплаща литургията, а прѣзъ деньтъ занаятчиитѣ си правятъ визити, като на именепъ день.

Отъ всичко казано по-горѣ за калайджийско-бакърджийския еснафъ въ Родопитѣ ясно личи демократичния духъ и строй на населението и въ неговитѣ чисто поминъчни срѣдства и нужди и че възъ основа на тоя демократиченъ духъ то базира своитѣ взаимни запазвания на интереситѣ си, колективно спомагане въ даденъ случай и обществена благотворителность и и подкрѣпяне и посрѣщане общественитѣ си нужди и начинания.

Чепеларе 1905 г.

Ст. Н. Шишковъ.

Петко Кирияковъ Родопски войвода. (1844—1900).

Животописни материяли.

(Продължение отъ IV кн.).

Появяването изново на Петка слѣдъ три годишна неизвѣстность, да ли е между живитѣ или не, наново стреснало турскитѣ власти, а ободрило и зарадвало българското население, па заедно съ него и турското, което тоже въ лицето на Петка то виждало единъ защитникъ и покровитель прѣдъ подтисническия бейски режимъ. Потери отъ заптии и селяни — башибозукъ, събрани отъ турската власть, се разпръснали на всѣкждѣ изъ Кешанско, Енеско, Дедеагачко и Гюмюрджинско да гонятъ Петка, та дано сполучатъ да го уловятъ или погубятъ прѣди да е събралъ повече другари и прѣди да се е научило населението всѣкждѣ изъ тия мѣста. И още на 20-й день слѣдъ Петковото излизане въ родния си край, и една потера го сгащила на 23 Юний (1869 г.) при селото Сарджа, Ке-

Digitized by Google

шанска кааза. Петко ималъ съ себе си само 6 момчета, а потерата броела повече отъ 40 заптии и селяни. Слѣдъ два часова битка, безъ да даде ни една жертва, Петко сполучилъ да се отскубне отъ схватката, ала на 3 Юлий при селото Арнаутъкьой, сѫща кааза, връхлѣтѣлъ на друга петь пѫти по-многобройна потера. Тукъ Петко изгубилъ едного отъ другаритѣ си, па и самъ той билъ раненъ съ крушюмъ въ бедрото. За щастие, раната била малка и неопасна, та скоро заздравѣла.

Прѣзъ това лѣто Петко ималъ още три схватки: на 26 Юлий въ планината Чандъръ, Енеско; на 2 Августъ въ мѣстностьта Инъ-дере, Дедеагачко, и на 29 Августъ при Каранъдере, тоже Дедеагачко.

Турското правителство почнало сериозно да гледа на тъй смѣлото и сполучливо бродене изъ цѣлъ санджакъ на тоя смѣлъ горски юнакъ, а неговата растеща популярность изъ цѣлото Бѣломорско крайбрѣжие, като се започне отъ Текирдашко, та чакъ до Кавалско, вече задавала доста грижи не само на каймаками и мютесарифи, ами и на централната вилейтска власть въ Одринско. Послѣдната издала строги заповѣди изъ вилеята да се извадятъ и разпръснатъ силни потери отъ башибозукъ, а заедно съ това прибѣгнала и до други срѣдства, именно, да се залавятъ и арестуватъ всички по-видни и сълнителни селяни българи изъ селата подъ прѣдлогъ, че сѫ ятаци, та по тоя начинъ едно да се сплаши населението и не указва никакъвъ приемъ и съдѣйствие на Петка и другаритѣ му и, друго, дано подъ влиянието на страхътъ нѣкой го изкаже, когато влѣзе въ нѣкое село или друго удобно за залавяне го мѣсто. И Петко схваналъ това измѣнило се положение на неговата борба, та и той насочилъ своята съобразителность и хитрость въ другъ видъ нѣкакъ си, а именно, да избѣгва по възможность срѣщи съ потери и заптии близко при населени мѣста, по-малко сношения да има и съ селата и главно да маневрира изъ планинитѣ ту въ една, ту въ друга посока. Тъй напр. нападне нѣкой бей и се мѣрне на нѣкоя потера въ Кешанско, па изведнъжъ литне и направи сѫщото въ Гюмюрджинско и т. н. По тоя начинъ тамамъ властьта съсрѣдоточи всичкото си внимание и прибере потеритѣ си въ мѣстото, дѣто се е мѣрналъ Петко и сторилъ нѣкоя пакость, ето че свободно поотдъхне населението отъ прѣслѣдване въ другитѣ мѣста, често пѫти 20-30 часа далечни едно отъ друго. Поради тия хитри маневри на Петка прѣзъ лѣтото въ 1870 г. той ималъ само три срѣщи съ прѣслѣдвавшитѣ го потери: на 28 Априлий при с. Симитлий, Гюмюрджинско; при с. Семеть, тоже Гюмюрджинско, на 25 Юний, и при чифликътъ Симить-кьой, Кешанско, на 20 Октомврий. Въ послѣдната схватка Петко е билъ самъ срѣщу 80 души черкези и само неговото присѫтствие духа, юначность и бърза съобразителность го спасили отъ явна смърть. Ето какъ станало това: земевладѣлецътъ Акѫ-бей, стопанинъ на чифликътъ, билъ бо-

гатъ и фанатикъ турчинъ. Той силно мразѣлъ Петка, а за да спечели благоволението и на валията, което му било потрѣбно пъкъ за нѣкакви вражди, които ималъ съ други съперници бееве, Акѫ-бей устроилъ една хитрость живъ да улови Петка. Той ималъ кехая на овцетѣ си единъ цинцаринъ — гръкъ, комуто порѫчалъ какъ и да е да се сближи и сприятели съ Петка и когато послѣдниятъ напълно се довѣри, тогава да му скроятъ примката. Цинцаринътъ всѣкога стоялъ на кашлата, която била далечъ 2 часа отъ чифликътъ, защото тамъ била пáшата за добитъкътъ на беятъ. Полека лека той се сближилъ съ Петка, пращалъ му ядене въ планината, прибиралъ го въ кашлата, ужъ му и съобщавалъ едно друго за беятъ какъ би могълъ да залови било синътъ му, или самия него и т. др. Петко, безъ да подозира гръцкото лукавство, се довѣрилъ на цинцаринътъ и дори се спобратимили. „Прѣзъ Октомврий мѣсецъ бѣше, казваше самъ покойниятъ Петко, азъ се готвѣхъ да разподѣля на малки части дружината си и имъ опрѣдѣля кои дѣ да отидатъ и прѣкараме зимата, когато получихъ извѣстие, че ме вика *аратликътъ* цинцаринъ да отида самъ въ кашлата му на 19 Октомврий, дѣто щѣлъ да ми обади нѣщо много важно за мене. Азъ бѣхъ ходилъ много пѫти въ тая кашла и самъ, и съ момчетата си, поставялъ бѣхъ на много изпитни моя аратликъ и се бѣхъ напълно увѣрилъ, че е мой добъръ приятель. Безъ да подозирамъ какво и да е зло, азъ зехъ двама отъ другаритѣ си и като наближихъ два часа до кашлата, оставихъ ги да ме чакътъ въ селото Х. въ домътъ на другъ единъ мой близъкъ приятель българинъ, а азъ самъ отидохъ при аратликътъ си. Бѣше вече 4 часа прѣзъ нощьта по турски, когато стигнахъ въ кашлата. Моятъ аратликъ както винаги ме посрѣщна любезно и прикани да седна, па извади едно павурче да ме черпи и заведохме разговоръ. Огньтъ бѣше голѣмъ, та освѣтляваше цѣлата кашла. Едва ли имаше 10-15 минути какъ бѣхъ влѣзалъ въ кашлата, ето че моятъ аратликъ почна да охка и да се свива ужъ отъ нѣкакви силни болки въ коремътъ. Бе какво ти е, питахъ го азъ, той още повече охка и се гърчи. Азъ намѣрихъ джезбето, налѣхъ малко ракийца и турихъ на огньтъ да му сторя пунчъ, като мислѣхъ, че трѣбва да е изтиналъ, та да му дамъ да пие и се стопли. Додѣто азъ се навеждахъ надъ огньтъ да закрѣпя джезбето, ето че дяволътъ ни единъ се хвърля отдирѣ на мене и ме залавя за гушата да ме души. Азъ бързо разбрахъ работата каква е и кѫдѣ отива и благодарение че бѣхъ по силенъ, измъкнахъ се отъ рѫцѣтѣ му, повалихъ го на земята и додѣ той да завика, азъ му затикнахъ устата и промушихъ съ ножътъ си. Всичко това стана въ едно много кѫсо врѣме, обаче той сполучи да извика на нѣколко пѫти *„юрюинъ, гиттимъ“*. Въ това врѣме единъ залпъ отъ 50-60 пушки изплющѣ въ кашлата. Веднага азъ поразмахкахъ огньтъ да нѣма пламъкъ, отворихъ вратата, хвърлихъ

два пжти съ пушката си, па съгледахъ по-рано, че въ единия жгълъ има възправени 5-6 чевала, пълни съ ярина. Грабвамъ единъ чувалъ и, както си е правъ, изтърколихъ го изъ вратата на вънъ. Обсадителитѣ помислиха, че човѣкъ, мой другарь, излиза отъ къшлата, и съ залпъ гърмятъ къмъ вратата, а крушюмитѣ отиватъ срѣщу, дѣто бѣше огнището и ройватъ пепельта и разгоренитѣ вжглени. Това повтаряхъ до тогава, докѣто да изхвърля всичкитѣ чували, па и други парцали и вѣщи, каквито имаше по вжтрѣ въ колибата. Това правѣхъ азъ съ двояка цѣль: първо, да помислятъ обсадителитѣ ми, че азъ не съмъ самичъкъ, и друго, да спечеля врѣме и ги позалъжа и сплаша, за да мога да се отскубна отъ тъй хитро скроената ми обсада. И наистина, въ тая си мисъль азъ не се измамихъ. Когато изтъркоденитѣ чували прѣдъ вратата на къшлата вече образуваха единъ видъ добра позиция, азъ пролазихъ прѣдъ вратата и се заврѣхъ между чувалитѣ па полека почнахъ да търкалямъ прѣдъ себе си и около себе си по единъ отъ тѣхъ, а азъ подирѣ имъ, като изпразвахъ и пушката си ту къмъ една, ту къмъ друга страна. Кой знае какъ, но моитѣ обсадители се уплашиха и не само че не ме нападнаха, но по едно врѣме и се отдалечиха и ми сториха пжть, та се избавихъ. Оттогава послѣ излѣзе и се разпространи вcѣкждѣ повѣрието, че Петка крушумъ не хваща, на което повѣрие азъ много има да благодаря". Хитростьта на цинцаринътъ и беятъ състояла въ това: Петко самъ да иде въ къшлата на опрѣдѣлената вечерь, черкезитѣ отъ ближното черкезко село, нарочно заселено отъ Акж-бей при чифликътъ му за да го пазятъ, да обсадятъ къшлата и уловятъ или убиятъ Петка. Обаче вѣроломниятъ цинцаринъ искалъ самъ да спечели награда, та тъй лукаво се помжчилъ да удуши самъ приятеля си, обаче послѣдниятъ, за щастие, излѣзълъ ловъкъ и по-силенъ физически, та краятъ излѣзълъ досущъ неочакванъ за бейскиятъ кехая. Черкезитѣ, като виждало въ тъмнината какъ се мѣркатъ полуосвѣтени отъ огъньтъ въ къшлата черни фигури — чувалитѣ — не само че се увѣрили, какво Петко е съ дружината си, но и за чудо тѣмъ се сторило, че крушумитѣ немогатъ да закачатъ баснословния гяуринъ ([1]).

На другата година черкезитѣ твърдѣ скжпо заплатили за случката. Прѣзъ Февруарий м. 1872 г. Петко съ 100 момчета нападналъ черкезкото село, обсадилъ го отъ всички страни и го запалилъ, като избилъ всички мжже, а женитѣ и дѣцата пощадилъ и оставилъ свободно да си избѣгатъ живи. Отъ тогава послѣ хора не се заселили въ това село, нито пъкъ Акж

[1]) Слѣдъ тая случка и слѣдъ приличното наказание на черкезитѣ Акж-бей омекналъ и потърсилъ прошка отъ Петка. Вижъ писмото *Nr.* 2 въ сп. „Родопски напрѣдъкъ" год. I кн. 1 стр. 27., съ което Акж-бей изказва свето разкаяние.

Digitized by Google

бей се вѣстилъ вече въ чифликътъ си, който слѣдъ малко врѣме продалъ.

Случката въ къшлата високо издигнала Петка въ цѣлия тоя край, населението просто го обожавало за юначеството му, а повѣрието, че куршумъ го не хваща, карало и самитѣ потери и заптии да се страхуватъ да го нападнатъ, щомъ сѫ малцина на брой.

Прѣзъ лѣтото въ 1871 г. Петко сновѣлъ само изъ Кешанско, безъ да се вѣстява другадѣ. Прѣзъ цѣлото лѣто ималъ само три срѣщи, но тоя пѫть съ силни потери, които състоели и отъ редовни войници, освѣнъ заптии и селяни (на 25 Мартъ при селото Куинъ тепе, на 18 Юний при село Акъ-ходжа и отъ 12 Августъ до 3 Септемврий въ гората Куру-дахъ—Суха-гора). Третата схватка била особено прѣмеждлива за Петка, защото цѣли 22 дена се борѣлъ обсаденъ отъ турски низами и башибозукъ и то въ една малка гора въ полето. И отъ тая обсада Петко само съ свойствената си ловкость и хитрина явно излѣзълъ отъ рѫцетѣ на обсадителитѣ си, които изгубили единъ юзбашия и 30 войника убити, а Петко ималъ само единъ убитъ, ала и самичъкъ той билъ раненъ въ лѣвата нога.

Когато турскитѣ власти почнали да тероризиратъ населението, да кръстосватъ селата и арестуватъ селяни по-видни подъ прѣдлогъ, че сѫ ятаци на Петка, тогава и Петко обърналъ друга тактика: при всѣко залавяне и арестуване на българи —селяни отъ страна на властитѣ и Петко залавялъ и завеждалъ съ дружината си въ горитѣ нѣкой виденъ турски бей, като порѫчалъ слѣдъ това на властитѣ и роднинитѣ на плѣнника, че ще бѫде освободенъ само тогава, когато въ замѣна на това освободятъ арестуванитѣ отъ еди кое село селяни. По тоя начинъ Петко парализиралъ и въ тоя случай турскитѣ мѣрки за прѣслѣдването му. А това, нѣка съмнѣние, подигнало Петка още повече въ очитѣ на населението, което вече не се бояло отъ властьта и улеснявало, обичало и укривало Петка.

Прѣзъ есеньта Енескиятъ каймакаминъ, Тахиръ бей, изпоарестувалъ много българи отъ каазата и мнозина отъ тѣхъ изпоразсипалъ отъ бой и мѫчения, за да кажатъ дѣ се крие Петко. Послѣдниятъ се научилъ за това и писалъ едно остро заплашително писмо на каймакамина, като го прѣдупрѣдилъ, че нищо не ще може да го спаси отъ гнѣвътъ на Петка и дружината му, ако не освободи невинно арестуванитѣ хора и не спре прѣслѣдването имъ по нататъкъ. Каймакаминътъ, напротивъ, за да покаже, че не се бои отъ Петка, пратилъ заптии изъ селата и подложили на мѫки още нѣкои и други селяни. Единъ день, било 2 Декемврий, 1871 год., въ кѫщата на каймакамина въ Енесъ се явилъ единъ човѣкъ въ дрехи и маниери на турчинъ софта. Обадилъ се, че иде отъ друга кааза и има нѣщо да говори на каймакамина. Влѣзълъ при Тахиръ бей, казалъ му, че е Петко, та дане мръдне отъ мѣстото си, защото на мину-

Digitized by Google

тата и той, и всичкитѣ му домашни ще бѫдатъ погубени. Обезумелиятъ отъ страхъ каймакаминъ не шавналъ, изслушалъ искането на Петка, и последниятъ си отишълъ по работата. На другия день всички затворени селяни въ Енеския затворъ били освободени и пратени въ домоветѣ си и до дѣто билъ каймакаминъ Тахиръ бей. въ Енеско българинъ отъ каазата не виждалъ затворъ.

Прѣзъ 1872 г. П. ималъ четире срѣщи съ турски войници и заптии, каквито били специално разпръснати изъ цѣлия Гелиболски санджакъ да го дирятъ. Въ първата схватка, която станала на 3 Май въ Кавакъ курия, Ференско, Петко билъ съ 60 момчета срѣщу една потера отъ 40 конни заптии — сувари на чело съ единъ юзбашия, отъ които 2-ма паднали убити, а юзбашията заедно съ 12 души уловилъ живи, завелъ ги плѣнници въ планинитѣ и ги освободилъ само тогава, когато Ференскиятъ каймакаминъ освободилъ нѣколцината по-рано затворени българи отъ каазата. Въ тая схватка Петко изгубилъ единъ отъ дружината си, па и самъ той билъ раненъ. Другитѣ три срѣщи сѫ били на 2 Юний въ Шапкъна планина, Гюмюрджинско; на 29 Юний въ Кавакъ кория, Ференско, и на 5 Септемврий при родното село Петково. Дованъ-хисаръ, Ференско.

Прѣзъ това лѣто се случило и друго нѣщо съ единъ твърдѣ много сербезъ турски бинбашия по име Арапъ-Хасанъ, извѣстенъ тогава като строгъ и юначенъ жандармерийски началникъ въ Одринъ. Арапъ-Хасанъ се заклелъ на валията, че въ разстояние на една година или живъ или мъртавъ ще улови Петка. Дадена му била една специална потера отъ 70 души сувари и единъ видъ неограничени права, каквото разбира да върши, стига да изпълни клетвата си. Арапъ-Хасанъ започналъ да обикаля всички български села, па и турски, които минавали като Петкови приятели, биелъ населението, мѫчелъ го да изкаже Петка и вършилъ още много други безчинства. „Много бѣ лесно да се справя съ тоя бабаитинъ, казваше покойниятъ, ала азъ искахъ да го уловя живъ, за да видятъ, че Петко се не лови тъй лесно.“ Както се вижда отъ по-горѣ казаното за срѣщитѣ съ потеритѣ, Петко почналъ да маневрира хитро и когато бинбашията билъ напр. въ Гюмюрджинско, Петко направялъ нѣкоя пакость 2—3 дни далече, напр. въ Енеско, па бързо се връщалъ на първото си мѣсто. По тоя начинъ изненадалъ и Арапъ-Хасана. Шпионитѣ на П. единъ день донесли, че потерата на Арапъ Хасанъ свободно се разполагала въ едно българско село въ Енеска кааза и че за другия день Арапъ-Хасанъ билъ поканенъ на госте въ близкия до това село бейски чифликъ у стопанинътъ бей. Въ това врѣме всички знаели, че Петко е въ Гюмюрджинско. Петко зелъ двама отъ най-юначнитѣ си момчета, облѣкли се въ парцаливи селски дрехи и зели голѣми дюлгерски аршини — сопи да личатъ като дюлгери. Дружината си разпоредилъ на други по далечъ скрити мѣста

Digitized by Google

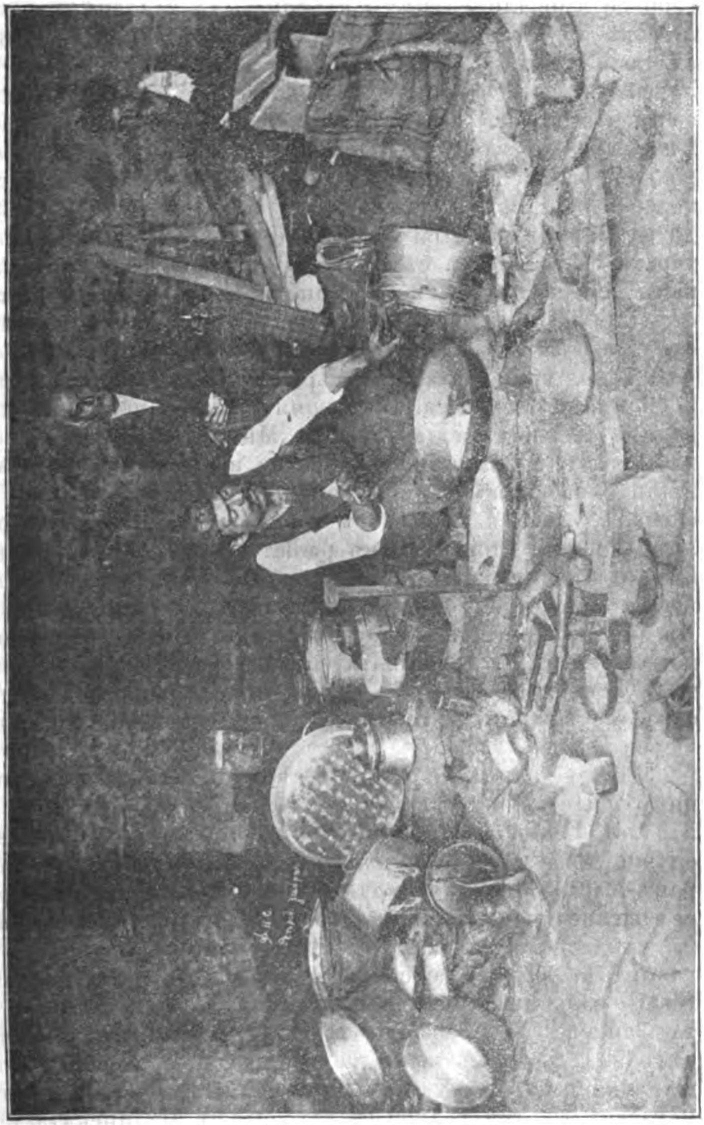

По фотографията на Крумъ Савовъ.

Родопски калайджия на работа.

Къмъ страница 217.

Digitized by Google

и имъ казалъ, че само при гърмежъ на пушка ще се явятъ на мѣстото, дѣто имъ опрѣдѣлилъ между чифликътъ и селото. Прѣзъ деньтъ Петко съ двамата си другари като пѫтници дюлгери се мѣрнали на пѫтя въ една малка долинка между чифликътъ и селото, дѣто трѣбвало да мине Арапъ Хасанъ. Седнали край пѫтя да обѣдватъ ужъ, извадили кирливи кърпи съ лучецъ, соль и черенъ селски хлѣбъ и чакали. По едно врѣме се задалъ Арапъ Хасанъ съ двама само суварии. Работата изглеждала щастлива, когато Петко видѣлъ, че сѫ само трима. Ако бинбашията е билъ съ повече суварии или съ цѣлата си потера, било рѣшено нищо да не прѣдприематъ, освѣнъ да дадатъ на другаритѣ си сигналъ съ гърмежъ, въ случай че потерата ги залови за съмнителни хора. Когато приближилъ Арапъ Хасанъ, запрѣлъ се малко прѣдъ пѫтницитѣ, които ужъ станали да си отиватъ по пѫтя, и ги запиталъ какви сѫ хора, откждѣ и за кждѣ отиватъ и иматъ ли тескерета. Казали му, че сѫ дюлгери, отиватъ да търсятъ работа кждѣ Енеско татъкъ и си иматъ тескерета. Бинбашията имъ заповѣдалъ да му извадятъ тескеретата да ги види. Мнимитѣ дюлгери почнали да тършуватъ по пазвитѣ си ужъ да вадятъ тескеретата, приближили близо при суварийтѣ и бинбашията и моментално по единъ сигналъ уловили юздитѣ на конетѣ, а съ другитѣ си рѫки дебелитѣ аршини стоварили въ рѫцетѣ отпрѣдъ на суварийтѣ, като имъ извикали да не шавнатъ, че сѫ убити на минутата. Вцѣпенени отъ страхъ и при видътъ на прочутия Петка, Арапъ-Хасанъ съ другаритѣ си се прѣдалъ. Петко ги обезорѫжилъ, повелъ ги къмъ дружината си въ гората, па отъ тамъ испратилъ конетѣ на потерата въ селото съ извѣстие, че Арапъ-Хасанъ е гостенинъ у Петка въ планината и че слѣдъ нѣкой день ще се върне.

Като молния се разнесла вѣстьта, че Арапъ-Хасанъ е плѣнникъ у Петка, и потерата бързо напуснала селото и се отправила въ Гелиболъ да обади въ санджакското управление за случилото се. Петко държалъ три-четире дена при себе си Арапъ-Хасана, изучилъ отъ него много работи, накаралъ го да се закълне и нему, че въ българско село втори пѫть нѣма да стѫпва, слѣдъ това му обрѣсва лѣвия мустакъ и десната вѣжда и го праща, безъ да се спира кждѣто и да било, да се яви въ Енесъ на каймакамина и послѣдниятъ да го изпрати на валията. Заповѣдьта на войводата била точно изпълнена. Валията самъ видѣлъ, какъ може да се лови тоя горски юнакъ, а нещастниятъ Арапъ-Хасанъ билъ разжалванъ отъ чинътъ си и наказанъ съ три годишенъ затворъ въ Видинската крѣпость.

Тая постѫпка на Петка му спечелила много приятели и измежду силнитѣ и богати турски бееве, които въ лицето на Петка почнали да цѣнятъ едно истинско кавалерство, непритворно юначество и защитникъ на сиромашьта безъ разлика на вѣра и народность. Много Петкови душмани отъ първо сега му

Digitized by Google

станали приятели, макаръ че нѣкои отъ тѣхъ това правили и отъ страхъ. По заповѣдь на валията въ Одринъ били закарани и арестувани множина българи, главно отъ Петковото село Дованъ-хисаръ, и хвърлени въ затворътъ като ятаци. Петко прѣзъ есеньта, когато видѣлъ, че властьта безъ никакви улики мисли да държи тѣзи нещастници и прѣзъ зимата безъ да ги сѫди и осѫжда, ако наистина се докаже по сѫдебенъ редъ, че сѫ виновни въ ятаклъкъ, писалъ на влиятелнитѣ голѣмци — турци Халилъ бей, Хасанъ бей, Мустафа ефенди и др., че нѣма да се побои отъ нищо да ги намѣри и въ домоветѣ имъ, ако тѣ не се застѫпятъ прѣдъ валията и освободятъ запрѣнитѣ въ затворътъ заради Петка българи—селяни. И споменатитѣ голѣмци изпълнили Петковата порѫчка.

Прѣзъ 1873 година Петко ималъ петь сериозни схватки съ потеритѣ: прѣзъ Януарий (16, 17 и 18) при Чандъръ дахъ, Енеско, съ 15 момчета срѣщу 50; на 22 Февруарий при сѫщата планина съ 15 момчета срѣщу 120; на 23 Априлий при Куртъ-буджакъ, Кешанско, съ 30 момчета срѣщу 60 заптии; на 3 Августъ при р. Мангазъ, Димотишко, и на 24 Августъ въ планината Келебекъ дахъ, Гюмюрджинско. На 28 Май пъкъ сѫщата година при Марония Петко, като си излизалъ самъ прѣдрешенъ отъ градеца, билъ издаденъ отъ единъ гръкъ и нападнатъ отъ трима заптии. Петко убилъ единия и сполучилъ да избѣга, ала получилъ и една рана въ лѣвото ребро. Въ планината пъкъ Келебекъ дахъ прѣзъ Августъ (24) съ още не заздравѣла рана Петко цѣли седемь дена билъ обсаденъ отъ потерата на нѣкой си черкезинъ Андупъ ефенди и само съ хитро маневриране сполучилъ да се избави живъ и здравъ.

Димотишкиятъ мютесарифъ-паша билъ твърдѣ жестокъ и фанатикъ турчинъ. Той държалъ цѣлата зима (1872—73 год.) десетина българи въ затворътъ, мѫчилъ ги съ бой и гладъ безъ да ги сѫди. Напразно Петко му пращалъ много здраве да ги освободи като невинни. Трудили се и други голѣмци турци да склонятъ упоритин паша да пусне затворницитѣ, че и тѣ ще изпатятъ за тѣхъ, ала нищо не помагало. Прѣзъ зимата Петко се научилъ, че двама българи отъ жестоко малтретиране умрѣли въ затворътъ. Това силно наскърбило Петка, та рѣшилъ да се справи по другъ начинъ съ мютесарифътъ. Петку му обадили шпионитѣ, каквито той ималъ всѣкѫдѣ дори и между самитѣ чиновници турци въ конацитѣ, че мютесарифътъ ще замине за Одринъ, дѣто го викалъ валията. Това е било прѣзъ Юний мѣсецъ, 1873 година. Петко устроилъ засада по пѫтя, като искалъ да улови живъ пашата. Послѣдниятъ по нѣкаква си работа осталалъ единъ два дни въ Димотика, а пратилъ харемътъ си (жена си, майка си и двѣ дѣца и съ слугинитѣ си), конвоиранъ отъ 20 заптии. Като видѣлъ пайтонитѣ, Петко помислилъ, че е и мютесарифътъ, извикалъ на заптиитѣ да се прѣдадатъ, но тѣ загърмѣли да се противятъ. Тогава дружината налѣтѣла на тѣхъ

Digitized by Google

и въ прѣстрѣлката паднали убити двама заптии и двѣтѣ жени съ едната отъ слугинитѣ въ пайтонитѣ, пайтонджията и конетѣ, а нѣколко отъ заптиитѣ били ранени. Петнадесетьтѣ души други заптии Петко пъкъ уловилъ плѣнници, обезорѫжилъ ги, ала когато видѣлъ, че мютесарифътъ нѣма и че сѫ станали жертва невинни жени, освободилъ ги всички заедно и съ дѣцата, останали за чудо не засегнати отъ крушумитѣ. „Ако има нѣщо, което прѣзъ цѣлия ми животъ като камъкъ да тежи на сърдцето ми, казваше самъ покойниятъ Петко, и ако единъ день азъ ще трѣбва да отговарямъ и на Бога, то е това мое погубване на невинни и беззащитни жени, които впрочемъ ако знаехъ, че сѫ тѣ и че нѣма мютесарифътъ, нѣмаше да нападамъ. Това е едничкиятъ мой грѣхъ, споредъ моето разбиране, който съмъ извършилъ безъ да заслужва въ живота си, и грѣхъ и срамъ, който никога нѣма да забравя“. Цѣлъ табуръ отъ 800 души войска била пратена по всички направления въ санджака да прѣслѣдва Петка.

Прѣзъ 1874 година Петко трѣбвало да маневрира още похитро, защото потеритѣ били и многочислени, и къмъ много страни. На 30 Май въ планината Алмалѫ-дахъ, Димотишко, ималъ цѣлъ день упорито сражение съ 60 момчета срѣщу цѣлъ табуръ войска. Петко изгубилъ 2 убити отъ другаритѣ си и самъ билъ раненъ въ лѣвия бутъ, а отъ нападателитѣ паднали мъртви 1 юзбашия, 4 войника и 20 души ранени. На 24 Юний въ мѣстностьта Куинъ-тепе, Кърджалийско (поради раната си Петко се отдалечилъ на вѫтрѣ въ Родопитѣ въ чисто турската кааза Кърджали, като мислѣлъ, че тамъ ще го оставятъ на мира нѣколко врѣме, додѣ заздравѣе раната му), тоже ималъ схватка съ едно отдѣление заптии и башибозукъ. На 30 Юний при мѣстностьта Суукъ, Гюмюрджинско, ималъ срѣща съ редовна войска, па бързо прѣскочилъ въ Димотика, за да изгуби диря. Обаче при рѣката Къзълъ-дели на друго отдѣление войска връхлѣтѣлъ, дѣто пакъ изгубилъ единъ другарь и самъ получилъ нова рана въ рамото, но, за щастие, досущъ лека. Оттамъ прѣминалъ въ Дедеагачко и извършилъ прочутото навлизане въ самата желѣзнопѫтна станция, дѣто зелъ 450 лири отъ нѣмецътъ чиновникъ Хубмберта. „Този човѣкъ, освѣнъ че постоянно злѣ се обрѫщаше съ работницитѣ българи по желѣзницата, казваше покойниятъ Петко, но и всѣкога се подигравалъ съ българщината, наричалъ ме кокошкарь и мн. др. Менѣ ме страшно изядѣ на тоя гордъ нѣмецъ и искахъ да му дамъ да разбере, какви сѫ българитѣ и кои сѫ кокошаритѣ“. Покойниятъ Константиновъ въ своята книжка ето какъ прѣдава тая Петкова смѣлость и причинитѣ ѝ понататъкъ: „безбройни оплаквания се отправили Петкому отъ страна на черпитѣ работници при постройката на желѣзнопѫтната линия Дедеагачъ-Фере, че началникътъ на Дедеагачката станция, германецътъ Хумбертъ, се отнасялъ най-безчовѣчно съ тѣхъ. Работницитѣ се оплаквали, че имъ думалъ лоши думи, псувалъ ги на вѣра, принуждавалъ

Digitized by Google

ги да работятъ и въ празници и въ св. Недѣля, та че найсетнѣ като да имъ плаща, правилъ разни спекулации при прѣсмѣтването и неправедно отбивалъ по нѣщо отъ седмичната заплата на всѣки работникъ. Тѣзи оплаквания възмутили Петка, и той прѣзъ Юний нападналъ въ единъ хубавъ день станцията, окръжилъ я съ дружината си, влѣзълъ въ Хумбертовото писалище и обралъ касата. Това събитие таманъ бѣ на мѣстото си, защото тъкмо по това врѣме Портата бѣ започнала да лъже Европа, че населението въ Турция било благодарно отъ обѣщанитѣ нему правдини. Това събитие бѣ важно още и затова, че чрѣзъ него на иностранцитѣ се доказа нагледно, че турското правителство, администрация и публична сила, съсрѣдоточени само въ ръцетѣ на мохамеданцитѣ, не сѫ въ състояние да издържатъ безопасностьта, здравината и редътъ въ страната. Слѣдъ тоя, може би, укоризненъ и хайдутски Петковъ подвигъ взеха се най-строги мѣрки за прѣслѣдването му. Одринскиятъ валия, заедно съ областния военень началникъ, дойдоха въ Дедеагачъ съ 2000 души войска да дирятъ Петка; каймакамитѣ и кърь-агаларитѣ отъ Ференската, Енеската, Димотишката и Гюмюрджинската каази кръстосваха нѣколко седмици съ потери околитѣ си; поръчителства се искаха отъ всички християнски села. Нищо не можаха да направятъ турскитѣ власти. Всичкиятъ тропотъ се свърши съ даване обезщетение 2000 лири на обрания и раненъ нѣмецъ Хумберта. Откраднати му били 450 лири, богатото обаче султаново правителство му брои 2000 лири отъ прѣпълнето турско съкровище...“

Дедеагачкото приключение, може се каза, озвѣрило турскитѣ власти. Прѣслѣдванията надъ населението били удвоени, въпрѣки това че и Петко не стоялъ празенъ и на всѣко залавяне отъ страна на властьта нѣкои селяни, били тѣ турци или българи, и Петко улавялъ нѣкой виденъ и влиятеленъ бей или синътъ му и не ги пущалъ до тогава, до дѣто въ замѣна властьта не освобождавала затворенитѣ.

Прѣзъ 1875 година Петко ималъ петь по-важни схватки съ потеритѣ: на 20 Мартъ въ планината св. Георги, Гюмюрджинско; на 9 Май въ план. Чаталъ-тепе, Енеско; на 30 Юний при Бургазъ-дере, Димотишко; на 20 Августъ въ Имаретската кория, Гюмюрджинско, и на 30 Августъ при с. Кара-бунаръ, Димотишко. При послѣдната схватка, въ която Петко билъ съ 30 момчета срѣщу 500 души черкези, падналъ убитъ единъ юзбашия и 30 черкези, а ранени неизвѣстно, обаче и Петко изгубилъ 3 убити, 5 ранени, па и самъ билъ раненъ въ ръката.

Властьта вече се указала безсилна било съ потери, било съ залавяне селянитѣ, мними ятаци на Петка, да унищожи послѣдния, който не излизалъ отъ устата на цѣлъ Одрински вилеятъ, били тѣ турци, или християни. Турското правителсто почнало да обѣщава 5000 лири награда томува, който спо-

Digitized by Google

лучи да улови или убие безстрашния юнакъ-гяуринъ, когото вече и самитѣ власти наричали *господарь на планината.* Тая награда блазнѣла мнозина, ала кой да се наеме да я спечели? Въ това врѣме въ Цариградъ живѣелъ единъ гръкъ, родомъ отъ стария Бѣломорски градецъ Марония, Гюмюрджинска кааза. Тоя гръкъ се казвалъ Тома хаджи Яневъ, извѣстенъ още и съ името Калънъ Тома Той се полакомилъ да увеличи богатството си съ 5-тѣ хиляди лири, па и като всѣки ощеславенъ гръкъ мечтаялъ и за слава и по далечни облаги. Той се върналъ и установилъ да си живѣе въ родния си градецъ Марония. Тамъ той тоже намѣрилъ почва за печала съ търговия и лихварство, което можело да прикрива лукавото му намѣрение. Отъ друга страна билъ и твърдѣ развал енъ нравствено човѣкъ, та съгражданитѣ му почнали да го мразятъ и се оплакватъ тайно отъ дѣлата му. Петко ималъ приятели гърци въ Марония, които му казвали какво върши Калънъ Тома, ала не желаялъ да имъ се бърка въ личнитѣ разправии.

Полека лека Калънъ-Тома сполучилъ да се спознае съ Петка, да се сприятели па дори и да сеспобратими съ него, т. е. станали *аратлици.* Лукавиятъ и вѣроломниятъ гръкъ накаралъ да махнатъ отдѣлението войска, което нарочно за Петка стояло въ Марония, и оставили тамъ само трима заптии за охрана. Петко получавалъ подаръци отъ побратимътъ си, ходѣлъ му на госте и ни най-малко подозиралъ злитѣ му намѣрения. Единъ пжть Калънъ-Тома поканилъ Петка на госте въ домътъ му въ Марония. Петко отишълъ съ 6 души другари и гостувалъ цѣла нощь, а прѣдъ съмване тръгналъ да си иде въ гората. Калънъ Тома ги изпратилъ и имъ далъ нѣколко шишета Сакъска ракия и въ кутии хубава Цариградска халва да занесатъ и на другитѣ си другари въ планината. При слизане обаче отъ стълбитѣ едно отъ слугинчетата Калънъ Томови неусѣтно приближило при Петка, опнало го за дрехата и му пришъпнало: „бате, пази се отъ халвата“. Петко се досѣтилъ, че тукъ има нѣщо, ала се прѣсторилъ като че нищо не знае, па и Калънъ Тома нищо не съгледалъ нито помислилъ нѣщо отъ вѣрнитѣ си слугини. Петко дошълъ въ планината при другаритѣ си й първата му грижа е била да не имъ дава да вкусятъ отъ подаръцитѣ, додѣ не ги опита и се увѣри въ безопасностьта имъ. Отъ друга страна гледалъ и никой отъ дружината му да не узнае нѣщо по тая случка, защото били буйни и е било възможно да прибързатъ въ нѣщо. Първата нощь, когато всички изпозаспали, Петко зелъ отъ халвата, далъ отъ нея на кучетата отъ една близжна мандра. Слѣдъ половинъ часъ двѣ кучета, като се радвали на Петка, паднали трепперешкомъ и умрѣли въ краката му. Втори пжть далъ на други кучета, и сжщиятъ резултатъ излѣзълъ. Това увѣрило Петка въ правотата на думитѣ на благородното слугинче, но Петко никому нищо не обадилъ. Додѣто Калънъ Тома очаквалъ да чуе, че Петко съ дружината му сж отишли на другия

Digitized by Google

свѣтъ, получилъ за чудо отъ аратлика си войвода много здраве, благодарѣлъ му за хубавото гостоприемство и вкусната халва и му правѣлъ нѣкаква дребна поржчка. И Калънъ Тома си помислилъ, че отровата е била слаба, та не подѣйствувала и кроелъ втори пжть да се опита въ гнусното си намѣрение. На 11 Май, 1876 год., обаче Петко ненадѣйно на день на пладнѣ влѣзълъ въ Марония, заловилъ всички улици и чаршията, уловилъ и върэалъ тритѣ заптии, па съ шестимата си първи другари влѣзълъ въ кжщата на аратликътъ си Калънъ Тома. Разтворилъ му сандъцитѣ, обадилъ изъ града, който има смѣтка съ Калънъ Тома, да иде да си я види, изгорилъ всичкитѣ му тефтери и записи, раздалъ всичкитѣ му пари, колкото намѣрилъ, раздалъ и покжщнината му, наградилъ богато и слугинчето, па съ гайда и съ пѣсни извелъ Калънъ Тома и го отвелъ въ своето царство—планинитѣ—дѣто слѣдъ единъ мѣсецъ го обезглавилъ.

Цѣлиятъ градъ отдъхналъ съ погубването на злия си и безчовѣченъ съгражданинъ, турцитѣ похвалили Петковото юначество, а българитѣ изъ цѣлитѣ Южни и Източни Родопи и Бѣломорското крайбрѣжие възпѣли станалото въ особена пѣсень съ всичкитѣ му подробности и украса отъ народна фантазия.

(Слѣдва).

Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ.

Гражданско състояние. Отбиване военната тегоба.

(Продължение отъ IV книга).

— Хаклие си, Бекираа, праву казувашъ. Чюренче-ну можеше да стане тербейо, ала съ лубутъ. Удри му юзъ джопъ, та че аку му ни уври главо-на, повтори пакъ. Повните ли, какова едепсизинъ бѣ Странжалията? Цалу-су селу бѣ прупищѣлу утъ нега. Ала Ахмедаа Томрашлията го стори чилекъ и пулвина. Въ годината пу тришъ гу бахте и пу юзъ ока синжиръ му туряше на врато-нъ. Най сетне гу убѣси на слива-на до жюмаю-на съ главо-на надолу. Слѣдъ онъ декика Странжалията посинѣ и се наду като мехъ. — „Аманъ ага, отварзима, пуснима, тоба правя харсъзлъка-съ,“ плачещимъ рече Странжалията. — „Отварзите гу едепсизинътъ“, рече Ахмедаа, и Гевезатъ гу свали отъ слива-на. Утъ тука на сетне да видишъ какофъ хубавъ чилекъ стана Странжалията. Ду де да умре, ни даваше муха да са настопи! И Чюренче-ну щѣше да стане чилекъ, аку сига содѣше Томрашлията, ала болгаре-се му утнйоха забитлике-тъ. Нагудиха нови законе и забите, ала врютъ вдите каковъ е техне-съ забитликъ.

— Мино нува врѣме, Османаа. Забури ти другучешнуту.

Чюренче-ну е загубенъ чилекъ; накови кумшие нищемъ ние въ селу-су. Силдисайте гу да ни булащисува селске-съ тефтеръ.

— Да са силдиса! едногласно извикаха всичкитѣ „членове на комисията“.

Слѣдъ такава категорична заповѣдь и слѣдъ такова едногласно рѣшаване, Стайко прѣкара една дебела мастлена черта връзъ името и прѣзимето на Чюренчето. Слѣдъ тая операция, извършена отъ писарьтъ, агитѣ отдъхнаха, като че свалиха отъ гърбоветѣ си много тежъкъ товаръ. Бориковската община се очисти отъ едно пятно, което се олицетворяваше въ личността на Чюренчето!

— Пей по нататъкъ, Стайко, съ видимо удоволствие се провикна Османаá.

— „Реджебъ Илчоски, домакинъ, Айша жена, Шакиря дъщеря, Адиля дъщеря, Сабиря дъщеря, Емня дъщеря, Фатмина снаха, Нефизе внука“.

— Лекимъ е билъ женебетинъ Реджебъ Илчоски! Шийтанинъ чилекъ! Да има то четворица синове, пакъ врютъ да хи каже женски! Чюде са ѐ защо негуви-не синуве да хи ни тросетъ ду сига за аскеръ и защо Реджебъ да ни плаща бедель, пакъ ми нищѣше дὸ пакъ други-се люде да плататъ. Юлюмъ ми щѣше до на юмо-съ, чи Реджебъ е прикаралъ въ нуфузъ тефтери дѣца-на си сасъ женски юмета. Мутлакъ сае рабута е станала онъ сеньо евелъ, ага Реджебъ бѣ азо отъ Трингуски-не кулиби.

— Ага гу ищишь, артардисалъ гу е Реджебъ. Да прикарашъ адно, двѣ моски за женски, както и да е; ала да прикарашъ врютъ синовене-си за дащере. е гулѣмъ алчеклъкъ. Реджебъ ни е до тамъ убкоцанъ. Адичъ беделъ можеше да плати. Та ако му са нищѣше да дава нолкува пари на хюкюматенъ, можеше да даде барекъ икиюзъ лефъ на селу-су, пакъ жюмаетесъ ни щѣше устави да му заматъ копелета-на на аскеръ.

— Сичку ставуваше, ага има згода въ селу-су. ала хо дьо, утъ тамахкерлокъ ли, утъ саймамазлъкъ ли, Реджебъ е сторилъ адинъ кахпеликъ.

— Станалу-ту, станалу, олмушъ битмишъ! Сига да видимъ какво да сторимъ?

— Какво ще сторимъ?! Пишите си хи праву, та за напрешъ Реджебъ да збира юмъ. Да плати бинъ лефъ беделъ, та да му дойде юмо-нъ въ главо-на!

— Хаиръ, нибива той да правимъ! И Реджебъ е кумшие. Гулеми-не му копелета са миноли на гудини. Тѣхъ за аскеръ нѣма да тросятъ. Утъ по малки-не адноту е на онъ секисъ ашинда, пакъ другу-ну на онъ бешъ. Да си останатъ гулеми-не съ женски-не юмета, пакъ малкине да си са прикаратъ съ моски юмета.

— Той ще би. Лекимъ запишете гулему-ну на онъ бешъ ашинда пакъ малку-ну на онъ ашинда. Слѣдъ петь гудини,

Digitized by Google

голѣму-ну ще рукатъ за аскеръ, а ду тугава Реджебъ ще вбра бешюсъ лефъ. За малку-ну сига нема да мислимъ. Който живѣе ду тугава, той да му мисли.

– Оправи, Стайко, Редженува-на ясемйо, каксу рече Османаа̀.

Писарьтъ погледна по редъ въ очитѣ всички присѫтствующи „назасѣданието“ и като разбра, че сѫ съгласни съ мнѣнието на Османаа, наведе се надъ масата и „поправи грѣшкитѣ“ въ Реджебовата „*есемйо*“, разбира се, слѣдъ като имамътъ удостовѣри, че едното копеле се казвало Ахмедъ, а другото Сюлманъ.

Слѣдъ това Стайко продължи докладването.

— „Мустанъ Манушюски домакинъ, Хатижина жена, Селимъ синъ, Гюлсюма майка“.

— Стига, Стайко, чюхме Манушюви врютъ са изселиха. Тѣ сига са въ Маница. Аллахъ здраве да хми дава. Утъ онъ *ханьо* устанали са адно бабица и адно внученце — сирачекъ. Манушювци плачещимъ уставиха Жюркоска-на дерйо. Есъ пусъ хми стана врютъ имане-ту. Утидаха съ пу адни дрипи на гарбуве-не. Какъ ли сига гичиндисуватъ въ Анадолъ, Аллахъ билиръ. Жендаре и аскеръ на „Каракуласъ“ хи сардисаха призъ нащо, ага бѣгаха, испупукаха хми, исплашиха хи и тѣ уставиха сичку. Съ адни голи души прифарлиха граница-на. И добитъкъ, и содуве, и завивки, и сичку хми продадуха на мизатъ въ Елово; сичку хми сториха контрабанда. Устана тувъ лю баблица-на и внуче-ну хи. Мустанъ и нея викаше да води, ала та ни рачй.

На торнуване призъ нащо зе да са припѣва. Мустанъ е слуше, слуше, че е устави. „Идете, сине, съ здраве, пакъ мене оставите туфъ да си умра. Е самъ стара и нема да жива млогу. Защо да ви бавемъ пу потъ! Оставите ми и Санка да си ма дружи и разшенѣва. Ага умра, ела си гу зомите. Санку е сирачекъ; нѣма ни майка, ни бубайку. Мехмедъ си умрѣ; умрѣ и Гюлсюма. Да́ сиди Санку да си са растожювамъ, ага си помислемъ за бубайкаму — моетъ миличекъ синъ“. — Ага е слушехъ, нажелеваше св и мене да заплачемъ. Бабица-на сига сиди съ Мехметюву-ну копеленце у дащаре-на хи въ „Жюбраилски не“ кулиби. Та е еще стара. Е живе, е не още биръ ики сенйо. Хичь нимойте е и писува въ нуфузъ тефтери. Нимойте писува и копеленце-ну. Ага умрѣ анайка му (баба му), аку ни дойде мижю му Мустанъ да гу утведе въ Анадолъ, чи ще стана изметкерче у буднекъ. Та то са ни знае и наше-су сидене туфъ ду кога ще би, ала и ние и да идимъ въ Анадолъ, пакъ нѣма да гу уставимъ въ Шерка-съ да сюртюкова пу болгарски-се села.

Всички членове на „комисията“ съ наведени глави изслушаха разказътъ на Тахираа̀ за изселването на Мустана и другитѣ Манушовци. Тѣ силно напрѣгаха гърдитѣ си да въздишатъ, когато слушаха прощалнитѣ думи на бабичката къмъ синътъ си Мустана. Имаминътъ даже се просълзи и извади кърпа да брише очитѣ си. Стайко въ това врѣме бѣ навелъ гла-

Digitized by Google

вата си надъ масата и машинално дращѣшй нѣщо по книгитѣ.

— Бабица-на и да я запишимъ, и да е ни запишимъ ни ще са развали голѣма работа; ала сирачека-нъ трѣбува да запишимъ. Мустанъ и други-не Манушювци уставятъ туфъ кулиби и мюлкъ. Аку ни запишимъ сирачека-нъ Санка, хюкюмате-нъ ще заптиса и продаде Манушюске-нъ мюлкъ; пакъ ку са пѐе юме-ну на сирачека-нъ, чи Манушюске-нъ мюлкъ ни ще стане *контрабанда*.

Хаклие си, Османаа́ Стайко, отвори нова *асемйо* въ тефтере-тъ. Пиши Асанъ Манушовъ! Какво ще речете, ааларъ, на колко гудини да запишимъ сирачека-нъ?

Пишете гу на онъ ашинда. То нѣма толковъ, ала дà е на по млошку гудини. Нега нѣма да зематъ аскеръ.

— Споредъ мене, ни ще да е злѣ да си са прикара въ тефтере-тъ и бабица-на. Ага дойдатъ нѣкви гулемци да ровэтъ киниги-се и да тросетъ мюлкъ на *мажире* (изселенци), ако е жива ду тугава бабица-на, ще пумогне нехну-ну юме да са куртулиса врютъ Манушюске-нъ мюлкъ.

— Праву казува имама-съ, той по знае утъ насъ. Стайко, запиши въ новата асемйо и бабица-на!

Слѣдъ управенето още на двадесетина есемета, комисията си закри засѣданието, и членоветѣ ѝ се разотидоха по домоветѣ си, защото зе да се смрачава.

Прѣзъ слѣдующитѣ два дни комисията при усилена работа прѣкара всички *есемета* и „поправи“ всичкитѣ грѣшки въ старата сѣмейна книга. Куци, слѣпи, недъгави, слабоумни и всички други безполезни за държавата и общината Бориковски жители и жителки бѣха за винаги заличени отъ „нуфузъ тефтери“. Благоразумно бѣха заличени или записани съ женски имена и половината отъ момчетата и то главно съ цѣль да се не обрѣменяватъ родителитѣ имъ съ по *бешюсъ лефъ беделъ парасж*. Наистина, комисията отвори и нѣколко нови *есемета* и за глави на сѣмействата остави нѣколко малолѣтни дѣца и стари бабици, но това тя стори, за да запази отъ „контрабанда“ имотитѣ на изселенитѣ и избѣгали въ Анадолъ *колибари*. Всичкитѣ членове на комисията бѣха убѣдени, че тѣхната работа не е „чюрюкъ“ работа, т. е. тѣ вѣрваха, че и кумшии и началникътъ ще ги похвалятъ за добросъвѣстностьта имъ въ случая. При закриването на послѣдното засѣдание тѣ поржчаха на писарьтъ да внимава да не стане нѣкаква грѣшка при прѣписването на новия „нуфузъ тефтеръ“.

— Стайко, ние си свършихме рабута-са, рече Османаа́ По на-татакъ е твое рабута. Гледай да ни стане нѣкакъ *калемъ-качермасж*. Припиши на нови киниги врютъ асеме-тѣ, пакъ старитѣ скоцай. Кой е силдисанъ, кой е записанъ, нимой казува никутремъ. Нагудну начелника-нъ ни ще нá никаква махано.

— Кефине бакъ, Османаа́. Е си знамъ рабута-са. Белки викашъ, чи началника-нъ ще провѣрява люде-се? Ще дойде

Digitized by Google

въ селу-су, ще му ударимъ единъ мухабетъ, ще приглъода книга-са, ще е пудпише и ще си варви пу рабута. Пулвина людье-се да скриимъ, та нѣма да пузнае.

— Аферюмъ, Стайко! Той та ищимъ! Какво су тебе кетипинъ нѣма другъ въ Уруменли. Позна си е, ага е чилекъ утъ уджекъ. Бубайку ти бѣ еще кунушканъ и екмекъ-сайбие чилекъ. Повня, адношъ утидахме въ Куже-Урманъ на Мустанска-на кашло. Бубайкути тугава име кехай-лочекъ. Ага на виде, катуга виде Аллаха. Пусрѣщнана сасъ засмѣну лице, введена въ кулибата, утуртисана и не ни пусна да си идимъ, ду де не ни нагусти кату беюве. Аллахъ бинъ берекетъ версинъ, едахме, пихме и на торнуване ни тури въ торбитѣ и адинъ чейрекъ чевермйо за пу потъ.

— Ни можимъ ние стигна старитѣ людье, Османаа. Сига людье-се ни со кату другучешнитѣ. Сичку са измѣни.

— Хаклие си, Стайко, ала дету си е утъ уджекъ и сига са пузнава. Ти пу сичку мѣсашъ бубайка ти. Аллахъ да ти дава здраве, да станешъ въ ваше село башъ чюрбаджията.

— Ишалла! Ишалла! ще стане, извикаха другитѣ аги.

***

Писарьтъ Стайко тъкмо една седмица работи въ канцеларията до като тури въ редъ отдѣлитѣ, домакинствата, и състави „проекта“ за новата сѣмейна книга. Разбира се, той не измѣни нищо отъ това, що бѣха рѣшили агитѣ. Наистина, малко се посмути, когато видѣ, че въ едно сѣмейство бащата е записанъ на 48 години, а синъ му на 39, но да поправи тая грѣшка, не се рѣшаваше. Кой знае, кое е правото, да ли бащатае е на 48 години а синътъ на 19, или синътъ е на 39, а бащата на 58 год. И едното е възможно и другото. Само писарьтъ лично не познаваше това сѣмейство, което живѣеше въ „Свѣта Марийскитѣ колиби“. При такава бъркотия да се правятъ измѣнения е все едно да се направятъ нови погрѣшки. Слѣдъ половинъ часъ мислене писарьтъ си каза: „ако началникътъ намѣри грѣшката, ще кажи, че вмѣсто 68, писалъ съмъ по погрѣшка 48 и ще се управи тая грѣшка; ако началникътъ не забѣлѣжи грѣшката тъй ще си остане. Чюнки другу-су е управено, та и за сува ща му мисля.“

Слѣдъ уреждането на „проекта“, писарьтъ и агитѣ доста врѣме чакаха да дойде въ селото имъ Околийския Началникъ за да прѣгледа работата имъ. Прѣзъ врѣме на чакането Тахираа приготви всичко за посрѣщането на г. Стремски. Единъ тлъстъ шишекъ бѣ зетъ за *живо* отъ Адема Винюски и бѣ пуснатъ да пасе въ заградевитѣ гробища при джамията. На Сюля Минюски бѣ поржчено да подрѣже една млада пчела и да извади медъ съ бѣли пити. Освѣнъ това на писарьтъ бѣ поржчано да *смарладиса* отъ Хильбо двѣ шишета хубавъ конякъ, защото всички знаяха, че г. Стремски не пиеше други спиртни питиета освѣнъ виненъ конякъ. Другъ пжть спиртни

питиета не сѫ се внасяли въ Бориково, но сега се направи изключение, разбира се, съ разрѣшението на имаминътъ и то прѣдъ видъ на това, че Началникътъ ще прѣгледа и подписва новиятъ „нуфузъ-тефтери", а тоя тефтеръ е най важната официална книга за Бориковцѣхъ.

Слѣдъ дълго чакане единъ петъченъ день — джюмайо гюнъ, г. Стремски, придруженъ отъ трима стражари, пристигна въ Бориково. Агитѣ и писарьтъ го посрѣщнаха като царь и го настаниха у хаджи Хасанъ. Гощаването бѣ царско. На трапезата бѣха се настанили двадесеть души по видни Бориковчани. Не липсваше и *лалата—мукалитинътъ* (шегобиецътъ) Мемишъ Дювлетя. Агитѣ знаяха, че г. Стремски обича шегитѣ и самъ е шегаджия и за да му угодятъ, нарочно бѣха извикали Дювлетя и бѣха го *отурдисали* на софрата. Гощаването и увеселението се продължи до икиндия. При вечерь агитѣ поканиха г. Стремски да се разходятъ до новата чюшма врѣзъ селото, за направата на която Окр. Комисия бѣ отпуснала на Бориковската община 500 лева помощь, подъ прѣдлогъ че водата щѣла да се доведе отъ далече и довеждането по пръстени кюнци щѣло да костува 3000 лева. Въ сѫщность, Борикочвани направиха тая чюшма за 200 лева, защото разстоянието до извора бѣ десеть пѫти по кѫсо, отъ колкото се казваше въ заявлението за помощь и защото водата бѣ прокарана по дървени кюнци, икономисанитѣ пари отъ 300 лева се употрѣбиха за изплащането на глобата, която горскитѣ власти бѣха иаложили на 20 души Бориковчани за сѣчене безъ позволение дървени материяли и за опожарване изсѣченото мѣсто. Г. Стремски разгледа чюшмата, пи отъ нея вода и похвали Бориковчани за тая имъ общеполезна работа; обаче не дойде му на ума да запита гдѣ е извора, какво е разстоянието до него, на пръстени кюнци ли е доведена водата и колко костува цѣлата направа. Паричната помощь бѣ прѣдадена прѣзъ него; чрѣзъ повѣренното му управление щѣха да се пратятъ и оправдателнитѣ документи за разноскитѣ на чюшмата. Но защо ли се взираме въ всичкитѣ работи на г. Началника? Той днесъ е дошълъ въ Бориково да „прѣдсѣдателствува комисията", която урежда сѣмейната книга, а за другитѣ работи другъ пѫть ще дойде. За чюшмата ще дойде когато му „прѣдпишатъ", пъкъ ако му не „прѣдпишатъ" че толкова му струва. Отъ джоба си не дава пари! Паритѣ ги отпуща Окрѫжната Комисия, а за послѣдната е достатъчна една квитянция, че сумата е получена въ общинската каса! А да ли тая сума е правилно изразходвана или не, това е съвсѣмъ другъ въпросъ. Общинскитѣ съвѣтници сѫ длъжни да контролиратъ кои суми за какво се харчатъ. И наистина, послѣднитѣ сѫ добри контрольори. Ако Тахираа каже, че съ икономисанитѣ пари отъ чюшмата са е платила *живота* за пожаритѣ, очевидно е, че паритѣ не сѫ изедени! Мидюринътъ Тахираа е оправданъ. А по книгитѣ тая сума се лесно оправдава.

Digitized by Google

Стайко ще приготви разписки за *бешюсъ лефъ*, ще ги облепи съ гербови марки и ще ги поднесе на чешмеджията—зидаринъ да ги подпише. Послѣдниятъ като неграмотенъ ще помоли пакъ Стайка да го подпише, защото въ Бориково нѣма други лица грамотни на „официалния езикъ“. Писарьтъ съ прѣиначенъ почеркъ ще подпише чешмеджията и ще притури: „за неграмотностьта му подписахъ го азъ С. И-въ“. Двамата грамотни аги на турски езикъ ще лепнатъ подписитѣ си като свидѣтели, и работата е свършена. Слѣдъ това провѣрявай Бориковскитѣ смѣтки и ако можешъ, „търси подъ волътъ теле“!

Слѣдъ разглеждането на новата чюшма г. Стремски и агитѣ се върнаха назадъ и продължиха разходката си до другиятъ край на селото. Когато слънцето съвсѣмъ залѣзе и се скри задъ „Славовата чюка“, агитѣ много вѣжливо поканиха г. Началникътъ да влезе въ канцелярията и прегледа новиятъ „нофузъ тефтери“. Г. Стрѣмски слѣдъ малко помислюване рѣче:

— Ха, не е злѣ да свършимъ тая работа още сега. Азъ мисляхъ да прѣгледамъ „проекта“ утрѣ, но Вие може да идите утрѣ по работа, затова щомъ сте се збрали, и сега можемъ да свършимъ тая работа.

— Врютъ сме тува, ефенди. По хубаво е сига да разгледаме книги-не та аку има некафъ кусуръ нащесъ Стаику да гу управи, та и ти утрѣ да са ни бавишъ.

— Бива тъй. Отворетѣ канцелярията!

Кехаята Смаилъ бърже отвори канцеларията, поразмѣсти счюпенитѣ столове и духна тютюневия пепель отъ масата. Слѣдъ това излезе вънъ и покани голѣмцитѣ да влезатъ. Началника пръвъ прѣстжпи прага на канцеларията и безъ да погледне наоколо и види коприненитѣ завѣси — пардонъ, паяджинитѣ — които покриваха рафтоветѣ съ книжата, опжти се право къмъ масата и надникна надъ нея.

— Г-нъ писарь, гдѣ е проекта?

— Тукъ самъ г. Началникъ, на масата е проекта, отговори като войникъ писарьтъ, който запъхтѣнъ влизаше прѣзъ вратата. Стремски взе нѣкакъвъ тефтеръ, сѫшитъ отъ бѣли листове и почна да го прѣлиства. На Стайко сърдцето силно затупа. Агитѣ, които въ това врѣме бѣха вече влѣзли въ канцеларията, се наредиха около г. Стремски и изпитателно впиха погледитѣ си въ „тефтера“.

— Вѣрно ли е съставенъ проекта? запита г. Стрѣмски.

— Много е вѣрно, г. Началникъ, отговори писарьтъ, на когото въ това врѣме се тресѣха краката.

— Ефенди, намѣси се и Османаа. Таманъ *биръ афта* са уращисувахме ду де да управимъ меретцкисѣ нуфузе. Ду де прикараме ики бинъ кишии людье, та на глави-се забулеха. Адни са умрѣли, други са са изселили, трети са са порсняли пу други села — дюбидюсъ бѣ заплѣтена рабутата. Ала шюкиръ, слѣдъ много урашмакъ, сичку управихме.

Digitized by Google

— Аллахъ бинъ берекетъ версинъ на Стайка; бизъ него пакъ ни щѣхме да можимъ да управимъ сичку; ала лахаса, копеле-су, чалашкънъ, та дойде рабута-са нарйодъ.

— Праву казува Тахираа. Стайко сворши сое поть еце гулѣма рабута. Ага е ученъ чилекъ, по му утсича юмо-нъ какво да са прави.

— Добрѣ сте направили, че сте уредили сѣмейната книга. Чистичко е написанъ проектътъ. Тъкмо тъй е нареденъ, както е означено въ образецътъ. Сега, г. писарь, сѣдни та впиши всичкитѣ домакинства, ала гледай още по чисто и четливо. Като свършишъ послѣдното домакинство, на края на послѣдниятъ листъ пиши: Настоящата сѣмейна книга се състави и провѣри днесъ 20 Августъ 189— отъ специалната комисия, съгласно приказа на П—ский Окр. управитель отъ 11 . . . . подъ № еди кой си. *П*рѣдсѣдатель, членове и пр. Членоветѣ да се подпишатъ и да се приложи общинскиятъ печатъ. Слѣдъ това ще земишъ книжата и ще дойдешъ нѣкой день въ Окол. управление да подпиша и азъ.

— Слушамъ, г. Началникъ. Ще приготвя всичко.

— Ефенди, режьо едеръмъ напиши на адно лисце какво да напише Стайко, чи *варжтъ* та ще забури нѣква дума, та да ни станува сетне пакъ захметъ да преписуваме тефтере-сь.

— Добрѣ, ще напиша завѣровката.

Г. Стремски зема писалката и на края на „проекта" написа продиктуванитѣ прѣди малко думи.

— Сварши ли са всичко ефенди? нетърпеливо запита Керимъ Онбаши.

— Свърши се; нѣма друго какво да работимъ. Вий добрѣ сте си изпълнили длъжноститѣ, за което искренно ви похвалявамъ.

— Да си жифъ, ефенди! Аллахъ да ти дава здраве да правишъ забитликъ много години въ наше-се уколия.

— На всички Аллаха да дава здраве и да се згадаме.

— Ишалла, ще се згадаме, ефенди.

— Дай Боже!

Г. Стремски съ свойственната нему усмивка излезе отъ канцеларията, а агитѣ и писарьтъ съ сияющи лица и не скрита радость се погледаха и си намигнаха.

— Шюкиръ, куртулисахме са утъ момрене. Пакъ сме били моски ага ни найде никакъвъ кусуръ.

— Молчитѣ, сворши са и сае рабута. Криво право; дилму ни бендиса рабута са, рахатъ олунъ.

— Бре хей аларъ! чи кутра работа ни ми е бендисалъ, та и сае да ми ни бендиса? Е ви самъ казалъ: нищо ва урамоти.

Аферимъ Стайко.

(Слѣдва).

Digitized by Google

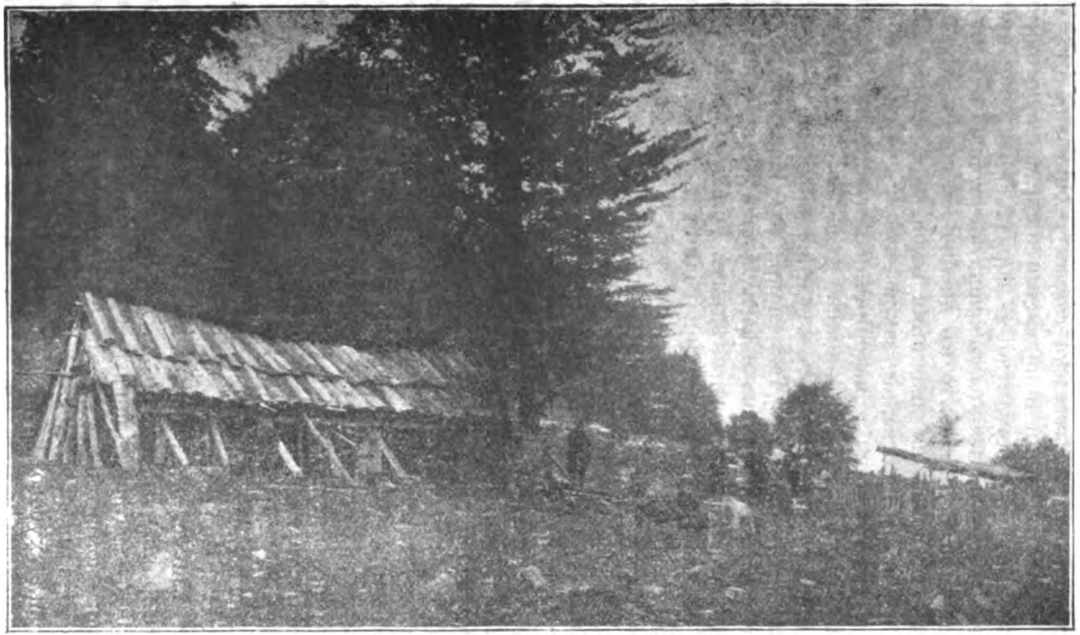

По фотографията на Крумъ Савовъ·

Овчарска мандра въ сѣвернитѣ Родопски склонове.

Digitized by Google

Гората Пепелашъ при Бѣла черква въ Родопитѣ.

Седма година вече е, какъ въ София продължава да се издава едно мъничко списанийце (само една кола въ една книжка) съ название *„Лѣсовъдска сбирка“*, списвана отъ единъ малъкъ кружокъ млади и надеждни наши сили по най-скѫпоцѣнното ни природно богатство — горитѣ. Това списанийце сигурно минава незабѣлѣзано отъ нашата четеща публика, грамадното множинство на която въ днешно врѣме всецѣло е обладано или отъ дребнави партийни ежби, или пъкъ, лишена отъ по-благородни чувства, е захласнато въ удовлетворението на своитѣ егоистични и материялни стремежи. А „Лѣсовъдска сбирка“ въ всѣка своя книжка съдържа по нѣкоя хубава и пълна съ цѣненъ интересъ студийка по нашето горско дѣло и зѣещитѣ рани по него. Тъй напр. въ Ноемврийската книжка отъ т. г. въ това хубаво и заслужваще всѣко внимание списанийце на стр. 35 четемъ слѣднитѣ симптоматични редове:

„Тежки врѣмена, усилни години прѣживѣва нашето горско дѣло. Може да се каже, че сега е настѫпилъ кризисътъ въ неговото сѫществуване — кризисъ, който може да има твърдѣ лошъ изходъ за това така да речемъ *болно дѣло* (к. ав.). Ний подчъртаваме тия думи, защото неможахме да намѣримъ по-другъ изразъ, който да обема всички апомалии, сѫществуещи въ тоя отрасълъ на народното ни стопанство. Жертвитѣ, които държавата иждивява редъ години, не се оправдаха, вложениятъ трудъ не даде никакви плодове. Слѣдъ толкова годишна работа, вмѣсто да отидемъ напрѣдъ, ние се връщаме назадъ. Прѣдъ голѣмата безсистемность въ общата ни дѣйность, прѣдъ безсилието на висшето горско управление, прѣдъ нестабилностьта на персонала,прѣдъ неговото нехайство къмъ своето призвание, прѣдъ разюзданостьта на горската стража, прѣдъ немарливостъта (*ний ще притуримъ и алчностьта*, *Б. Р.*) на обществото спрѣмо горитѣ, ние неволно си задаваме въпросътъ: на кѫдѣ отиваме? и ако вървимъ все по такава наклонна плоскость, до кѫдѣ ще стигнемъ?.....“

Тѣзи редове, излѣзли отъ перото не само на едно истинско скърбяще сърдце прѣдъ перспективата на гибелния пѫть, въ който се тласка нашето горско стопанство, но и на лице напълно компетентно по въпроса, правятъ едно тѫжно впечатление и вливатъ скърбь и отчаяние у всѣкиго другиго, комуто е мило хубавото бѫдеще на земята ни и истинското благосъстояние на народа ни. А това, което уважаемиятъ авторъ въ цитуванитѣ по-горѣ редове изобщо за горското дѣло у насъ твърди, има кѫтове, скрити и отъ Божието око, въ които чудновати работи се вършатъ съ това общенародно богатство — горитѣ.

Digitized by Google

Единъ отъ тѣзи кѫтове сѫ и Родопитѣ, що съвпадатъ въ територията на княжеството ни. Въ страницитѣ на „Родопски напрѣдъкъ“ и другъ пѫть се е намеквало за това безсистемно, безразборно и твърдѣ пагубно изкореняване горитѣ въ Родопитѣ, и въ тѣзи планини има мѣста, които прѣди 10 — 15 години сѫ били покрити съ гиздава и стройна гора,а днесъ сѫ вече голи и грозни ярове и зѫбести скали, въ които, до когато свѣтъ свѣтува, нѣма да може да се види дръвце.

Напослѣдъкъ съ горското дѣло въ тия мѣста се вършатъ нѣкои работи, които отъ сега още показватъ, че личнитѣ материялни интереси на единични хора сѫ по-цѣнни отъ тия на цѣла една страна, на редъ бѫдещи поколения. Ние ще чакаме да се прояснѝ тая нахална игра съ горското дѣло тѫдѣва и тогава ще се повърнемъ по-обстойно по тоя въпросъ, а сега ще хроникираме само едно обстоятелство, относно гората *Пепелашъ*. За тая гора отъ години насамъ три отъ съсѣднитѣ ней села: Изворъ, Марково и Ени-кьой, иматъ око и водятъ споръ съ държавата да я усвоятъ като тѣхна. И тѣзи селца, подбудени отъ алчность за едно природно богатство, което тѣ не сѫ се грижили ни да насаждатъ, ни да отглеждатъ, сигурно съ скрити задъ гърбътъ имъ зѫбати и хитри експлоататори, непосиленъ трудъ, енергия, тичене, поклони и прѣвиване дѣ да си е прѣдъ силни *сего міра* сѫ изхабили, десетки комисии сѫ идвали, стотини агнета сѫ се изяли подъ хладнитѣ сѣнки тѫдѣва и мн. др. т., само дано и дано сполучатъ да турятъ рѫка на тая едничка красива, а може би и животътъ на Пловдивци, гора — Пепелашъ. И както се вижда, като че щастието найпослѣ иде да се усмихне на споменатитѣ селца. На 14 Септемврий, т. г., е било назначено за разглеждане отъ върховната горска комисия горското дѣло по спора за Пепелашъ. Говори се, че комисията се е произнесла за въ полза на тия села, т. е. Пепелашъ е признатъ за тѣхна собственость. Възъ каква основа комисията е издала такова рѣшение, ний не можемъ да знаемъ. Може би отъ чисто юридическо гледище споменатитѣ села при наличность на необорими за сега докази и да иматъ право на собственость къмъ Пепелашъ, макаръ че присѫщата на българина подозрителность и да ни поражда въпросъ: истински ли сѫ били, провѣрени ли сѫ и изчерпени ли сѫ всички докази, че нѣкога си гората Пепелашъ е била владѣние на споменатитѣ села и че не е била *вакъфъ*, както изобщо се говори и както се знае, че цѣлитѣ Срѣдни и Източни Родопи още въ първитѣ врѣмена на завладѣването ги отъ турцитѣ сѫ били прогласени за *вакъфски*, каквито и сега фигуриратъ въ турскитѣ официялни книжа? Но това сѫ въпроси, за които иматъ думата нашитѣ юристи, а прѣдъ насъ стоятъ другитѣ страни на въпроса, именно, подалечното, широкото обществено значение на една гора като Пепелашъ и въ мѣстонахождение и условия, въ каквито се намира тя. И понеже споменатата върховна гор-

Digitized by Google

ска комисия, е имала прѣдъ себе си да разрѣшава единъ именно отъ такова широко и грамадно значение въпросъ, то съ право можемъ да я попитаме, взела ли е въ съображение, изучила ли е и имала ли е прѣдъ видъ и слѣднитѣ, може би, не въ тѣсната смисъль отъ правово гледище, но важни инъкъ въпроси, а именно:

1) Зависѣлъ ли е, зависи ли сега и ще зависи ли и за въ бъдеще поминъкътъ на Марковци, Еникьовци и Изворци изключително само отъ гората Пепелашъ, та, за да се избавятъ отъ гладъ, да имъ се даде тя за тѣхно владѣние?

2) Ако, наистина, за тѣзи три села животъ и поминъкъ безъ Пепелашъ нѣма, то и въ такъвъ случай трѣбва ли да се зачетатъ интереситѣ на три села, а да се игнориратъ интереси, па и правá климатични, здравословни, естетични, природни и др. не само на десятки други села на около Пепелашъ, а и на цѣлъ единъ градъ Пловдивъ съ неговия приполски районъ, къмъ който Пепелашъ указва извѣстно влияние?

3) Когато Пепелашъ стане владѣние на Изворци, Еникьовци и Марковци, съ какво би гарантирали тѣ, че единъ день, и то не твърдѣ далеченъ, тая тъй хубава природна красота — Пепелашъ — гледана и очувана отъ хищна ръка стотини години, нѣма да се обърне на голи кан ри, грозни и отвратителни ярове и сипеи, годни само за зловѣщо виене на орлитѣ и грачене на вранитѣ?

4) Горитѣ, както се знае, иматъ широко обществено значение и цѣнность и поради това тѣ трѣбва да бъдатъ запазени като собственость на цѣлата страна, на цѣлия народъ и като е тъй, не помисли ли почтената върховна горска комисия, че нашата невѣжа маса отъ населението, подклаждана, инспирирана и деморализирана отъ страна отъ тъй много вече наплодилия се типъ алчни и груби материялисти, въ разстояние само на нѣколко години по единъ или другъ начинъ не единъ Пепелашъ, а 100 такива може да тури въ джобоветѣ си и то въ замѣна не на нѣкое друго обществено-културно благо, въ замѣна не на подигане умствения и моралния уровенъ на Изворци, Марковци и Еникьовци, а тъкмо въ обратна форма: отваряне повече кръчми въ тѣхъ, слѣдователно повече ежбини, повече гонения и крамоли, повече разтлѣние?

5) Каква гаранция напр. би имала държавата и обществото, че Изворци, Марковци и Еникьовци ще експлоатиратъ Пепелашъ тъй рационално и разумно, че не само да се запази тая гора въ днешния си видъ, но и да разширятъ и увеличатъ нейния прирастъ по пространство и количество? Ще ни възразятъ, може би, че по новия законъ за горитѣ и частнитѣ гори сѫ подъ закрилата на държавата, която има право на извѣстенъ контролъ. Да, не отричаме това, обаче контрольтъ на държавата при днешния у насъ нравственъ уровенъ, при днешния развой на партизанството, на грабежитѣ, на хищниче-

Digitized by Google

ствюто, ще бжде само фиктивенъ. Примѣри за това имаме вече съ хиляди.

Но не е само всичко това, що по нашето скромно разбиране изброихме по-горѣ. Пепелашъ е едничкиятъ по-крупенъ комплектъ гора въ тоя край и тъй близка до полето, и ако тая гора тъй лекомислено, а споредъ насъ и грѣшно, се отстжпи за собственость на кое и да е село, на кого и да е другиго, освѣнъ на държавата, послѣдната ще изгубва годишно и единъ добъръ доходъ, който може да оползотвори въ хиляди други вѣщи нужди въ тия нещастни планини. Па освѣнъ това Пепелашъ ще послужи и за мѣсто на безброй безчовѣчни глоби, крамоли, па и човѣшки жертви, защото Изворци, Марковци и Еникьовци би прѣчупили краката на всѣки нещастникъ — киреджия пжтникъ отъ Широка-лжка, Хвойна, Павелско и стотини други села изъ вжтрѣшностьта на Родопитѣ, на които пжтьтъ за Пловдивъ е прѣзъ Пепелашъ, ако се отбие да попасе добитъка си или събере пжтемъ сухи клоне и пжтемъ ги закара въ Пловдивъ, за да купи за кжщи една ока соль. Положението би било още по-грозно и отъ горното, ако единъ не даleченъ день пъкъ Пепелашъ се намѣри въ ржцетѣ на нѣкой зжбатъ експлоататоръ—стопанинъ, обстоятелство твърдѣ възможно, па и обикновено вече въ нашия модеренъ общественъ животъ и строй. Ако ли е въпросътъ, че Изворци, Еникьовци и Марковци сж лишени и отъ гори за гориво (това може се каза донѣкждѣ само за Марково, ала за Изворъ и Еникьой не, защото въ тѣхнитѣ землища и сега иматъ прѣдостатъчна гора, частна или общинска, не можемъ да знаемъ въ тоя часъ), то и до сега никой не имъ е запрѣтявалъ да събиратъ сухото, падналото и негодното въ Пепелашъ, съ което не три, а десеть села могатъ посрѣща нуждитѣ си; обаче ако е тѣхна собственость, тогава ни брадвата, ни пожарътъ, ни други могатъ се ограничи, щомъ е да се доставятъ лесни срѣдства за обогатяване.

Въ свършекътъ на тѣзи ни нѣколко реда нашето скромно разбиране и мнѣние е: *Пепелашъ да остане по какъвто и да е начинъ на държавата* и не само той, а и всички други какви и да сж гори въ Родопитѣ и всѣкждѣ въ държавата, защото, ще свършимъ съ думитѣ на другъ единъ почтенъ авторъ, който на стр. 35 въ цитуваната кн. на „Лѣсовъдска сбирка", г. П Иотовъ казва:

„Сждебно-административнитѣ комисии, които въ нѣколко закона поредъ се прѣдвиждаха и които струватъ на държавата и общинитѣ съ стотици хиляди лева, не могатъ да създаватъ отъ нищо нѣщо. Тѣ раздаватъ права възъ крива основа и затова нѣма да догонятъ желанието. Остая пакъ онова срѣдство, което толкова врѣме проповѣдваме за спасително, което почива на истинското положение на въпроса и което, увѣряваме мало и голѣмо, че ще спре отведнажъ всѣкакви разпри, ще прѣкрати всѣкакви лишни разходи, гонения, убийства — ще постави

Digitized by Google

редъ въ горитѣ, ще ги заварди отъ кражби и опустошения и ще гарантира отъ една страна траенъ поминъкъ за населението, а отъ друга—за държавата добъръ доходъ. *Това срѣдство е обявяване горитѣ за държавна собственость — такива, каквито сѫ били и въ турско врѣме до нашето освобождение (к. н.).* Трѣбва да кажемъ, че каквото и да се прави, колкото и да се отбѣгва тоя хапъ, накрая болното наше стопанство все ще го приеме: отъ него то нѣма да се избави, защото въ него лежи спасението. Жалъ само е, че ако не се приеме сега, а се отложи за по-послѣ, голѣмо пространство гори ще се опустоши, ще станатъ по-жестоки саморазправи, ще се разпилѣе още сума пара, съ една рѣчь — ще станатъ работи, врѣдни до нѣмай-кѫдѣ, работи, които при малко хладнокръвно обсѫждане на въпроса ще се избѣгнатъ. Повтаряме, че въ това лежи спасението на горитѣ и то ще ни се наложи, когато и да е".

Друга една подобна горска комисия обиколи вѫтрѣшностьта на Рупчосъ прѣзъ края на Августъ и началото на Септемврий, т. г., обаче нейнитѣ положителни рѣшения не ни сѫ извѣстни за сега, та ще имаме случай и другъ пѫть да се повърнемъ по тоя твърдѣ важенъ въпросъ по горското стопанство въ Родопитѣ.

С.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

По нашитѣ пѫтни съобщения въ Родопитѣ.

Току-речи ний всички почти свикнахме да гледаме, че нашиятъ повседневенъ печатъ вънъ отъ партийнитѣ сѫбини, егоистични и дребнави закачки друга сериозна храна досущъ малко дава, когато безброй налѣжащи отъ обществено-културенъ, икономиченъ и национално-държавенъ интересъ стоятъ незасегвани, не освѣтлени и непонятни за това общество, което каквото и да е то, все съ своитѣ материялни срѣдства може да издържа тоя печатъ, тия публични органи на словото. Не отричаме, че нѣкога въ нѣкой виденъ партиенъ органъ ще срѣщнете да се разглежда нѣкой отъ по-крупно обществено значение въпросъ, обаче все пакъ между редоветѣ му ще видите да личи субективната отъ партийно гледище и интересъ тенденция. И до като това може смѣло да се каже за тъй нарицанитѣ главни партийни вѣстници, то какво да кажемъ за тъй нарицаната *жълта преса* и тая изъ нашитѣ провинциални градове и паланки, макаръ че и послѣдната, провинциалната, има своето важно значение: да изтъква, да разисква и да освѣтлява и правителство, и общество съ многобройнитѣ провинциялни, локални нужди на даденъ край или градъ. Обаче и тия провинциялни вѣстничета въ рѫцетѣ на разнитѣ партийни котерии, шефове и шефчета не отиватъ по своето назначение, а служатъ да сѣятъ само деморализация въ обществото и да увеличаватъ и раздухватъ взаимнитѣ вражди. При все това и при тая перспектива на нашето тъй да кажемъ публично мнѣние сегисъ-тогисъ между тръннитѣ и буренитѣ лъсва нѣкога и по нѣкое бисерче, което заслужава и похвала, и внимание.

Горнитѣ мисли ни прѣлѣтѣха прѣзъ умътъ, когато прочетоме хубавата уводна статийка въ бр. 76 въ издаваемия се въ г. Станимака в. „Друж-

Digitized by Google

ба“ за нашитѣ изобщо пѫтни съобщения въ Родопитѣ· Почтениятъ авторъ като изтъква фактътъ, че ний въ България нѣмаме пѫтища като хората и че колкото ги има, повечето сѫ наслѣдени отъ турско врѣме, спира се на нашитѣ съобщения въ Родопитѣ, що оставатъ въ наша територия, дѣто както всичко друго, тъй и пѫтищата сѫ въ първобитното си състояние. И наистина, би трѣбвало човѣкъ самъ да пропѫтува изъ тия планински усои и долини, за да види съ очитѣ си крайната безгрижность досегашна на всички наши правителства къмъ пѫтнитѣ съобщения въ той край отъ една страна и отъ друга мѫчния непоносимъ животъ на планинското население въ своитѣ економични сношения съ външния отъ планинитѣ свѣтъ. А нашитѣ правителства смѣло може да се укорятъ въ нехайство и индифирентность и въ това отношение къмъ Родопитѣ не само отъ чисто економична гледна точка, но още повече и отъ държавно-охранителна. Защото Родопитѣ съставляватъ най дългата наша граница съ Турция, граница отъ първостепенна важность не само по своята планинска географска природа, но и въ етнографско отношение· Земете напр. главнитѣ проходи — друмища, що съединяватъ прѣзъ Родопитѣ Южна България съ вѫтрѣшностьта на Турция, а именно пѫтьтъ, що съединява Неврокопъ - долината на Мѣста съ Пазарджишко; долината Вѫча — Тъмрешко съ Пловдивъ; ущельето на Чепеларската рѣка—долината на Арда съ Пловдивъ - Станимака; Тополовскиятъ проходъ съ Ирндерско и т. н. и ще се увѣрите, колко нехайно, колко прѣстѫпно въ извѣстни случаи гледаме и прѣнебрѣгваме и такива пѫтища, които иматъ тѣсна свръзка и къмъ нашата охрана и сѫ отъ първостепенна държавна стойность. А въ това отношение нашитѣ държавници плюсъ военнитѣ трѣбваше поне отъ турцитѣ да земать примѣръ, защото Турция отдавна ни е изпрѣварила, та, недай Боже, въ даденъ моментъ ще видимъ далновидностьта на турскитѣ държавни мѫже въ отношение стратегичнитѣ Родопи отъ една страна и нашата некадърность и кѫсогледство отъ друга. Нѣма да изброяваме и повтаряме наново тукъ, какво е направило турското правителство въ послѣднитѣ 10—15 години, за да свърже нашата граница съ всички важни пунктове свои въ вѫтрѣшностьта съ добри коларски пѫтища· (Вижъ за това сп. „Родопски напрѣдъкъ“ г. I кн. 2 „Пѫтнитѣ съобщения задъ нашатаграница въ Родопитѣ.) Че ний не говоримъ празни приказки, канимъ всѣкиго, а особено нашитѣ военни, който иска да се увѣри, да излѣзе къмъ Персенкъ и нашата граница по долината на Вѫча, за да види какъ демонстративно личи хубавия новъ коларски пѫть, който турското правителство е прокарало напослѣдъкъ прѣко прѣзъ Родопитѣ и съединило Драма—Кавала — Солунъ — долината на Мѣста съ Дйовленъ и Тъмрешъ, единъ хвърлей дѣто рекли до Пловдивъ.

Образователното-спомагателно дружество „Родопска искра“ още прѣзъ 1897 година въ специялно издадената си брошюрка „Нуждно ли е да се построи едно държавно шосе отъ Станимака до с. Чепеларе и границата въ Рупчоска околия“ изтъкна положението на нашитѣ пѫтни съобщения въ Родопитѣ и освѣтли обществото у насъ съ значението и належащитѣ нужди да се помисли и направи това, което отечественитѣ интереси ни налагатъ въ отношение нашата граница въ тия планини.

Прѣзъ 1899 г. ужъ главниятъ пѫть Станимака—Хвойна - границата се прие и узакони въ Н. Събрание за първокласенъ държавенъ пѫть и ето вече 6 години оттогава се изминаха и може се каза, че не е направено нищо почти, ако не считаме разбиването една канара при с. Хвойна и нѣколко моста, започнати да се строятъ сега. А какво да кажемъ за Тополовския проходъ, който споредъ нашето разбиране има прѣимуществено значение въ сравнение съ другитѣ? Тоя проходъ, най-прѣкия, прѣминава нашата граница и съединява съ чисто турско население пространства въ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, а при това е и близкото съединително и укрито отъ чуждо око звено съ главния воененъ пунктъ - Кърджали. Отъ Гюмюрджиня и Кърджали прѣзъ Ириндере надъ Тополовскии проходъ на нашата граница цѣли полкове турска войска би се изпрѣчила надъ главитѣ ни безъ да я забѣлѣжимъ и знаемъ, защото ще мине прѣзъ мѣста, населени безъ никаква друга

Digitized by Google

примѣсь. Освѣнъ това тоя проходъ, военно-стратегичното си значение напослѣдъкъ бърво развѣва и економичното си и търговско положение, защото слѣдъ като съ нашитѣ съ нищо неоснователни четнишко-грабителски движения въ Чепеларско приустановихме всѣкакво движение на хората отвъдъ границата да минаватъ насамъ, Тополово стана пазарния пунктъ за населението изъ широката вжтрѣшность на Ардината долина, която се прѣхранва изключително съ произведенията изъ Пловдивското поле. Но не е само това. Стотинитѣ добитъци, които ежегодно се изнасятъ отъ нашитѣ панаири отъ Пловдивъ—Станимака—Чирпанъ за Гюмюрджинския санджакъ, отъ нѣколко години насамъ до единъ минаватъ пакъ прѣзъ Тополовския проходъ и Кърджали, а стариятъ търговски пжть Пловдивъ — Станимака — Чепеларе запустѣва, защото въ Чепеларско отдавна всѣка власть и законность и всѣки човѣшки моралъ сж замѣстени съ друго — съ грабежи и убийства!

Въ заключение ний не сме изгубили окончателно още нашата вѣра въ нашитѣ ржководещи сфери и поне сега, когато положението на българския народъ въ полуострова прѣкарва особени тежки минути и нашето внимание и енергия трѣбва да бждатъ най-напрегнати надъ развиващитѣ се събития въ Турция, вѣрваме ще вематъ оврѣме всички нужднѝ мѣрки за охраната на нашата тъй злѣ изоставена и тъй важна граница въ Родопитѣ.

С.

Едно справедливо искане.

Проникването на четнишката политика и въ слабитѣ и малки по численость на население български покрайнини и изъ обширната вжтрѣшность на Родопитѣ докара резултати, които отъ по-рано се прѣдвиждаха. Тия четнишки движения[1] разярпха турскитѣ власти и въ тия мѣста, та се нахвърлиха надъ беззащитното българско население и въ Гюмюрджинския санджакъ, дѣто ето вече цѣли шесть години това наше население се измжчва и постепенно рѣдѣе и намалява. Отъ 1899 година до днесъ повече отъ 500 български сѣмейства сж напуснали роднитѣ си пепелища и отъ тоя санджакъ и разпилѣли изъ разни краища въ княжеството.

Около 35 такива бѣжанци български сѣмейства отъ Ахж-челебийско прѣди двѣ три години нѣщо се заселиха въ помашкитѣ селца Бърово и Журково, разположени въ непристжпнитѣ усои между Чепеларската рѣка и Тополовския проходъ. Двѣтѣ махалчици, прѣвърнати вече отъ помашки въ български, сж на $^1/_2$ часъ една отъ друга, ала по на 4 — 5 часа далече отъ окржжаещитѣ ги въ тоя жгълъ стари български села: Югово, Чаушово и Мънастиръ. Тая отдалеченость за сега, додѣто да се уредятъ, ги поставя въ много трудно положение, защото не сж въ положение всички нужди, и поминъчни, и духовно-културни, да си наваксатъ, па и такива, каквото сж черква и училище, самѝ не сж въ състояние да си припечалятъ. Особено чувствителна имъ е нуждата отъ училище.

Въ началото на текущата учебна година споменатитѣ махалчинки сж имали около 30 дѣца, подлѣжащи на задължително учение, и поради това сж се отнесли съ молба до Министерството на Народната Просвѣта да имъ се открие народно основно училище. Какъ е погледнало Министерството на това справедливо и законно искане, незнаемъ, но намъ се ще да вѣрваме, че слѣдъ като се увѣри въ основателностьта на молбата на тѣзи хора, ще направи това, което е и длъжно да стори въ случая.

С.

---

1) Въ нѣкои кжтове изъ Родопитѣ, каквото е Чепеларско напр., е и грѣхота, и срамота да се именува и четнишко движение, защото едно истинско революционно—освободително дѣло, което си е поставило за цѣль сломяването на единъ несносенъ политически режимъ, какъвто е турския, неможе да се солидаризира съ една хайка, изцѣло прѣдадена само на грабежи и атрофирана въ всевъзможни прѣстжпни инстинкти. И до кждѣ е достигнало това грозно разтлѣние днесъ въ Чепеларско, служи фактътъ, какъ и най голѣмата прѣстжпность чуть ли не е въздигната въ единъ видъ култъ, въ гражданска доблесть, прѣдъ които и власть, и общество, и интелигенция (?) нѣмѣятъ ли нѣмѣятъ!. . .

Digitized by Google

Материали за веществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ IV кн.).

Втори типъ-Срѣдно-Родопска къща.

Този типъ къщи изглежда да сѫ най-стария типъ, запазенъ вече на рѣдко изъ крайнитѣ селца и махал-

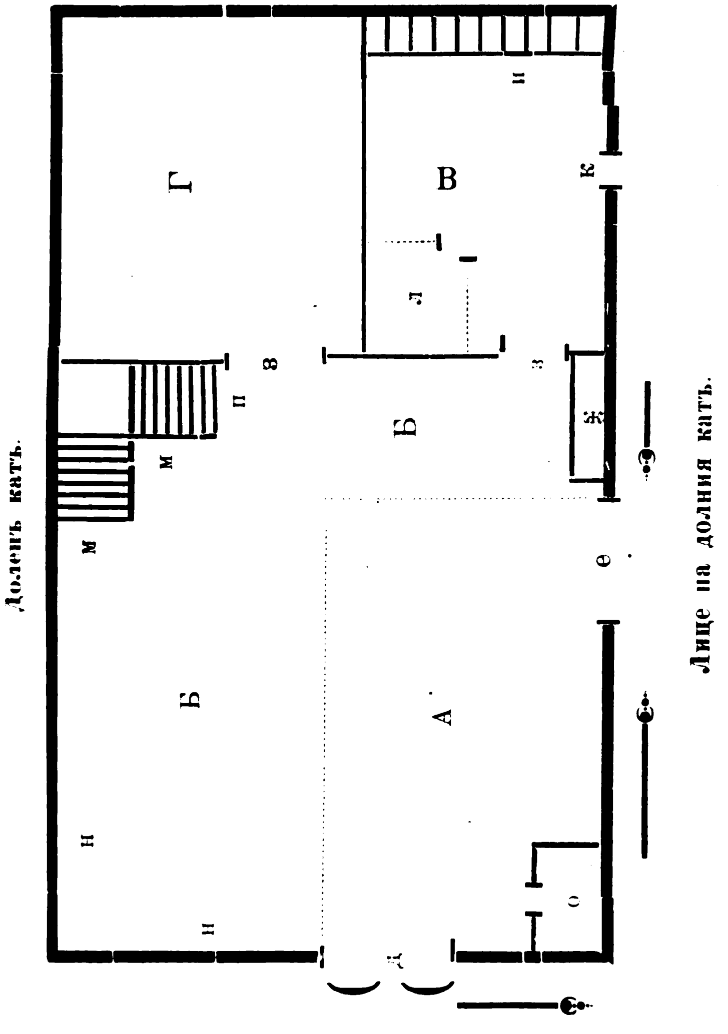

чини въ Ахѫ-челебийско, Широколѫшко, Дарж-дерско и другадѣ. Въ голѣмитѣ и по-централнитѣ села тоя типъ току-речи е вече изчезналъ. Дължината на тоя видъ кѫщи достига отъ 12 до 15 метра, а широчината е обикновена: 8 до 10 м. Отличава се прѣдимно отъ първия и изобщо отъ всички други по това, че половината, на която се намира и главнат входна пѫтна **порта** (д), е откритъ дворъ (А), а задната и на лѣво частьта (Б, Б) не сѫ отдѣлени отъ него съ никаква прѣграда, а сѫ само подъ подътъ на горния етажъ. По тоя начинъ прѣдната открита половина (А) лѣтѣ служи за садене на дребенъ зеленчукъ, а зимѣ—за дневна почивка и мѣсто за хранене на добитъкътъ. Задната пъкъ подъ горния етажъ часть отъ тоя тъй широкъ и откритъ дворъ служи като **сушина**, дѣто се пастрятъ дървата за гориво (н, н,), станътъ за тъчене (п) до сълбата (м, м), **пеаралникат** (ж) и др. т. Въ ѫгълътъ (о) е пъкъ заходътъ. Стѣнитѣ и четиретѣ сѫ цѣли каменни, отъ които всички сѫ доизкарани до покривътъ, освѣнъ прѣдната (—▷), която е до една височина, додѣто е подътъ, т. е. 2½ — 3 метра, покрита е съ плочи и служи за ограда — **харѐм** — на дворътъ. Споредъ мѣстото, на какво е построена кѫщата, харемътъ бива и по-високъ отъ обикновената височина, съ прѣдимна цѣль да не може тъй лесно да се прѣскача прѣзъ него отъ вънъ за дворътъ. Входнитѣ вратá (д) сѫ широки, двукрили и отъ здрави и дебели дъски направени. Отъ вѫтрѣ се затварятъ съ **с'урм'оа** — дървена прѣчка, вградена въ стѣната. Отгорѣ има **мандѫлка**, дървена прѣчка, която, като се подигне отвънъ посрѣдствомъ едно колче—**пишкѫлу**—отваря се едното или и двѣтѣ крила изведнъжъ. Колчето е вързано отъ вънъ на връвчица. Освѣнъ това за прѣдизвѣстяване кѫщнитѣ, когато нѣкой човѣкъ влѣзе въ дворътъ, отъ вѫтрѣшна страна на портитѣ е вързано звънче и нагласено тъй, че щомъ се отвори вратата, безъ да се ще, бутва се звънчето и послѣднето издрънква. На прѣдната стѣна има още една малка еднокрила вратичка (е), прѣзъ която се отива за градината, когато главната порта непрѣменно е на

Digitized by Google

улицата. На задния край е **скàлата,** сълбата (м, м,), по която се отива за горния етажъ.

Лѣвата половина е прѣградена съ **чит'** и е раздѣлена на двѣ части: оборътъ (В) за добитъкътъ съ **прðл'уф** (к), ясли (и) и **кðч'ур** (л) за телцитѣ и **мазð^{а}та** (Г) т. е. зимникътъ, дѣто се пастри зимовището. Нѣкждѣ зимникътъ е приспособенъ половината за малка зимна стаичка за живѣене, наричана въ Ахж-челебийско **нѣска ко^{а}ща.**

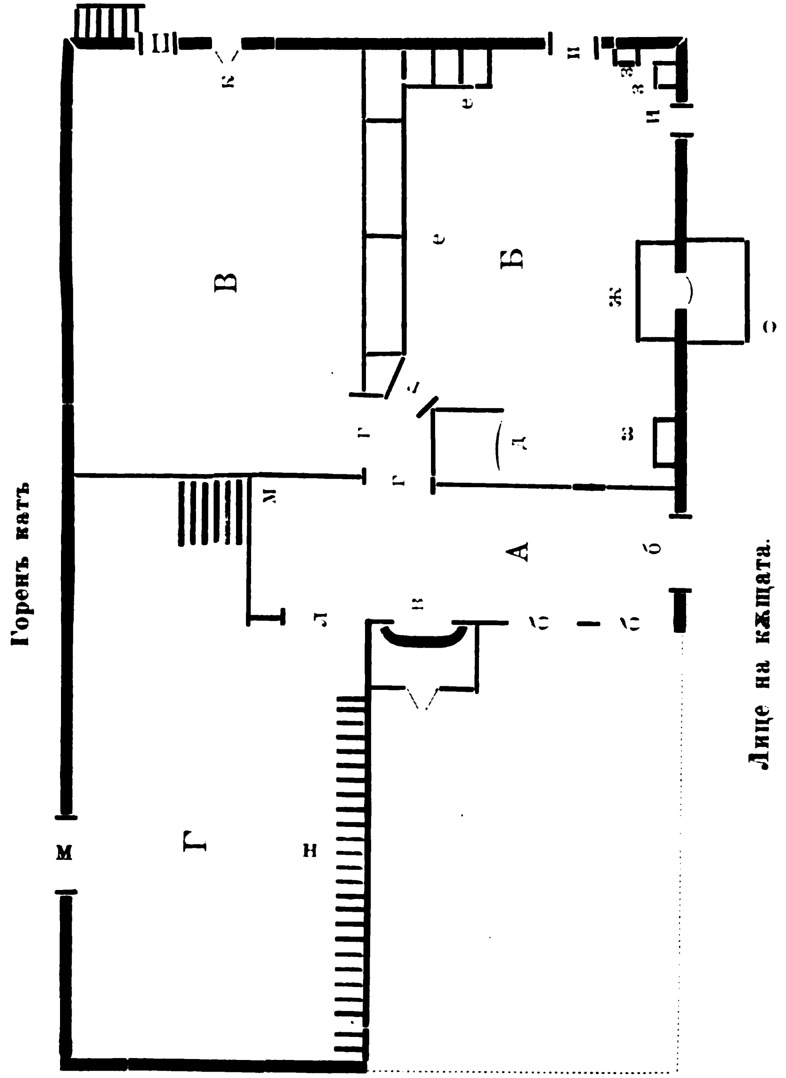

За горния катъ се излиза по сълбата (м) за **по́тунът** (А). Тъкмо до сълбата е вратата (л), прѣзъ която се влиза за **пла̀ªвнеªта** (Г), въ която се държи храната — **захир'оª** — за добитъкътъ (сѣно, слама, шума и пр.). Прѣдната страна на плѣвнята е обкована съ **та̀л'пи** (н), разрѣдчени дъски, често пѫти къмъ горния край подъ самата стрѣха на дльжъ открита досущъ за провѣтряване на храната. Плѣвнята пада надъ откритата часть отъ дворътъ. Отъ задния край на плѣвнята е вратата (м), прѣзъ която се вниса и изниса храната за добитъкътъ.

На потонътъ тъкмо до вратата на плѣвнята е **миел'никат** (в), съ издадена дъсчена ограда на вънъ и съ **ч'учу'р** — улей — надъ дворътъ, собствено надъ откритата му часть. Потонътъ къмъ дворътъ е цѣлъ откритъ отъ единъ метъръ нагорѣ отъ подътъ, както показва тукъ чертежътъ. (Миелникъ (а), **кепенцитѣ** или

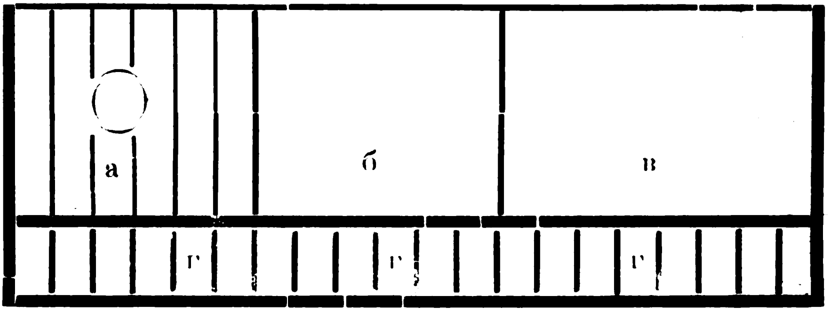

Лицето на потонътъ А

пармàцитѣ, както ги наричатъ (в, в), които сѫ цѣли открити, а отдолѣ надъ подътъ до 1 м. височина е обковато съ дъски (г, г, г). Прѣзъ вратата двойна (г, г, г) се влиза за **го̀рната коªща**, т. е. сѫщинската стая, дѣто живѣе, спи, яде и работи цѣлата челядь. Въ тая стая има **муса́ндри** (е), **пули́ци** (е), **дула̀пеª** (з, з, з), **ѝдеªр** (д) и подъ него **хамба̀р'**, а на около по стѣнитѣ до на единъ човѣшки ръсть височина сѫ **ра̀фтувеªтеª**. На едната стѣна е **угни́щеªту** съ **пиз'юл'**, пещьта (ж) и коминьтъ. Тая стая се освѣтлява съ два, а често пѫти и само съ единъ, малки прозорчета, облѣпени

Digitized by Google

зимѣ съ книга, а лѣтѣ отворени. Тѣ сж съ дървени прѣчки, па освѣнъ това отвжтрѣ се притварятъ нощѣ и съ здрави дъсчени капаци. Въ **ўличката (г)** е вратата за **кле^{а}то^{а}т (В)**, килерътъ, дѣто се пази покжщнината, дрѣхитѣ и други под. Килерътъ е почти тъмно отдѣление, защото малкото мазгалче (к) не е достатъчно да пропуща свѣтлина. Въ нѣкои кжщи отъ тоя типъ въ килерътъ има малка вратичка (п) съ сълба за градината и оттамъ за гората. Прѣзъ тия врата челядьта е избѣгвала въ гората, когато отъ пжтнитѣ врата сж нападали еничери, кърджалии и др. въ грозното минало на Родопитѣ.

Другъ отъ 30 години насамъ и твърдѣ разпространенъ типъ кжщи изъ Срѣднитѣ Родопи сж тъй наричанитѣ **дивит' бичими**, които, наистина, иматъ формата на дивить. Тѣ сж почти двоетажни кжщи, нѣкои съ харемп, други не. (Подобенъ на тоя типъ е помѣстената илюстрация въ кн. III т. г. на „Родопски напрѣдъкъ". Чепеларски типъ на тоя видъ кжщи г. В. Дѣчовъ е описалъ въ своято студия „Срѣд-

Доленъ катъ на земята.

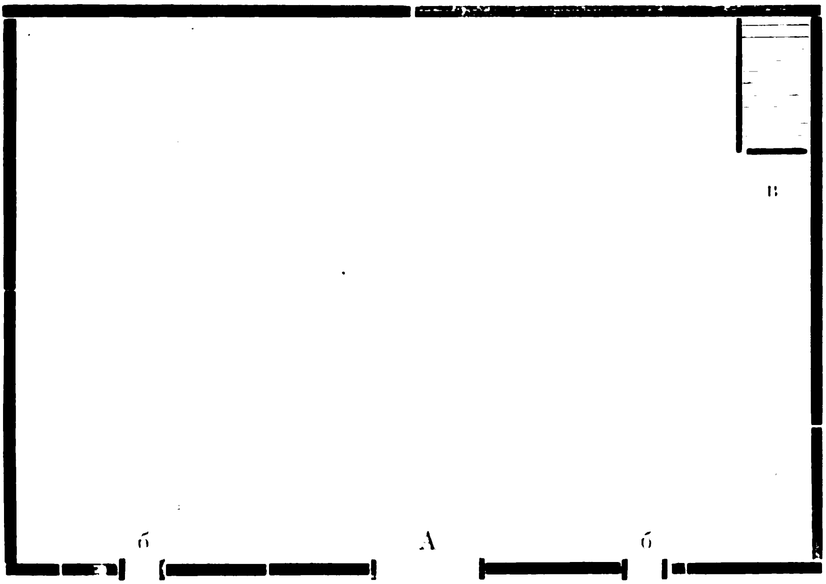

Лицето на долния катъ.

Digitized by Google

но-Родопско овчарство“ кн. XIX отъ Министерския сборникъ за нар. умотворения). Въ послѣдно врѣме почнаха да се строятъ и полумодерни градски, но все пакъ приспособени на мѣстнитѣ поминъчни условия кѫщи. Такъвъ типъ, твърдѣ разпространенъ въ голѣмитѣ Ахѫ-челебийски села, показва слѣдния чертежъ.

Долниятъ катъ е на земята, на лицето му сѫ вратата (А) и малки прозорци съ желѣзни прѣчки (б, б), а на единия ѫгълъ се намира сълбата (в) за срѣдния катъ. Цѣлото пространство понѣкога е не раздѣлено на тоя катъ, който служи само за дърва за гориво, за сѣчи-

Срѣдния катъ.

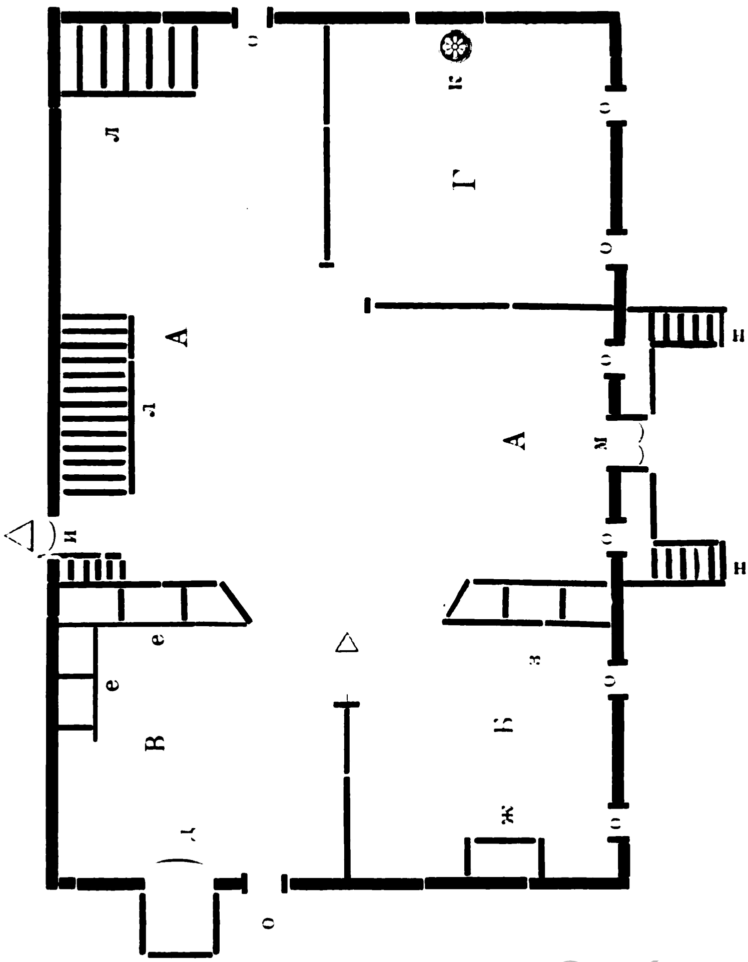

Лицето на срѣдния катъ.

вата, а у кехаитѣ, абаджиитѣ и други състоятелни хора служи и за складъ на вълна, ярина, кожи и др. стоки, които искатъ влажно мѣсто, лѣтѣ хладно, а зимѣ топло

За срѣдния катъ се влиза по сълбата (н, н), която е отвънъ двойна и е надъ вратата за долния катъ. Сълбата повечето пѫти е каменна цѣлата, или пъкъ само до половината, додѣто тя не е защитена отъ стрѣхата, та кога вали дъждъ, да се мокрятъ дъскитѣ и гниятъ. Вратата на сълбата сѫ двукрили и до-

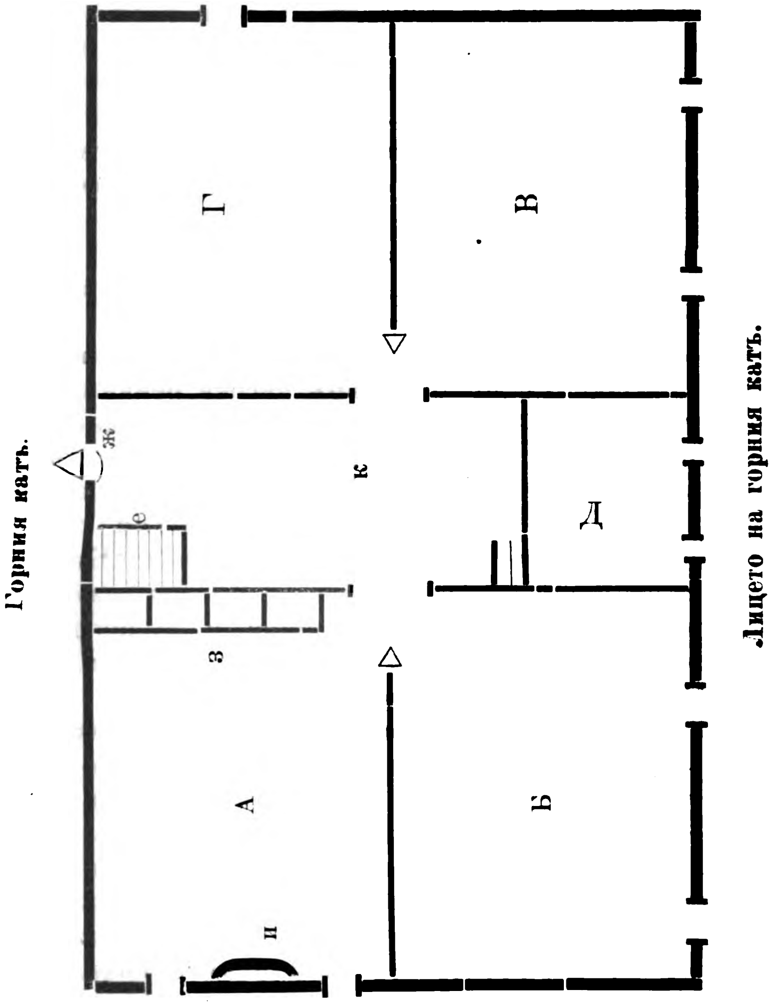

брѣ изработени, Па освѣнъ тѣхъ отъ странитѣ имъ се намиратъ и по единъ прозорецъ съ желѣзни прѣчки и съ стъкла (о). Потонътъ е широкъ и голѣмъ и въ жгълътъ (л, л) се намира сълбата вжтрѣшна за долния катъ съ единъ прозорецъ (о) за освѣтяване, а до нея друга за горния катъ. Въ другия жгълъ (и) е миелникътъ, вграденъ въ стѣната и съ долапъ при него. Останалото пространство въ срѣдния катъ е раздѣлено на три стаи, отъ които едната (В) е за готвене. Въ нея е пещьта (д), долапитѣ и мусандритѣ (е, е). Втората (Б) е тоже съ долапи и одъръ (з) за дрѣхи, покривки и постелки и огнище (ж), на което се кладе огъньь. Тая стая служи за живѣепе на челядьта и за спане; освѣтлява се отъ два прозорци. Третата стая е на другия жгълъ; вмѣсто огнище, тя има печка (к), а наоколо е съ мендерлици, добрѣ опостлани съ пъстри домашни **хàлища** — козеци — и възглавници. Това е гостната стая.

Горниятъ катъ е раздѣленъ на четире стаи, а по срѣдата както и на долния катъ е широкъ и голѣмъ потснъ — коридоръ (к). Отпрѣдъ потонътъ къмъ лицето е издигната до ½ метъръ висока **пейка** (Д), която служи лѣтѣ като мѣсто за разхлада. На другия край на потонътъ е сълбата (е) за долния катъ, а до нея (ж) миелникътъ. Стаята (А) служи за живѣене; въ нея има огнище (и) и долапи (з). Тая стая е и спалнята за лѣтно врѣме. Втората до нея (Б) е гостната стая, а на другата половина на тоя катъ е килерътъ (Г) за дрѣхи и покжщнина, а до него е стая (В), която служи тоже било за дрѣхи, било за спалня, или пъкъ за складиране аби, шаеци и пр.

Тѣзи кжщи сж масивни каменни постройки, измазани и вънъ и вжтрѣ съ варь, хубаво изработени въ дъсчената и дървената си часть, съ голѣми и свѣтли прозорци, съ една дума твърдѣ и удобни за живѣене, па и разкошни до нѣкждѣ. Стрѣхитѣ имъ отвънъ сж обковани съ ерендосани дъсчени курнизи, или пъкъ съ варь. Плѣвнитѣ съ оборитѣ на такива кжщи сж отдѣлни постройки отъ страна или задъ тѣхъ. Често пжти отпрѣдъ иматъ голѣми и широки каменни огра-

Digitized by Google

Долния катъ на двойна кѫща.

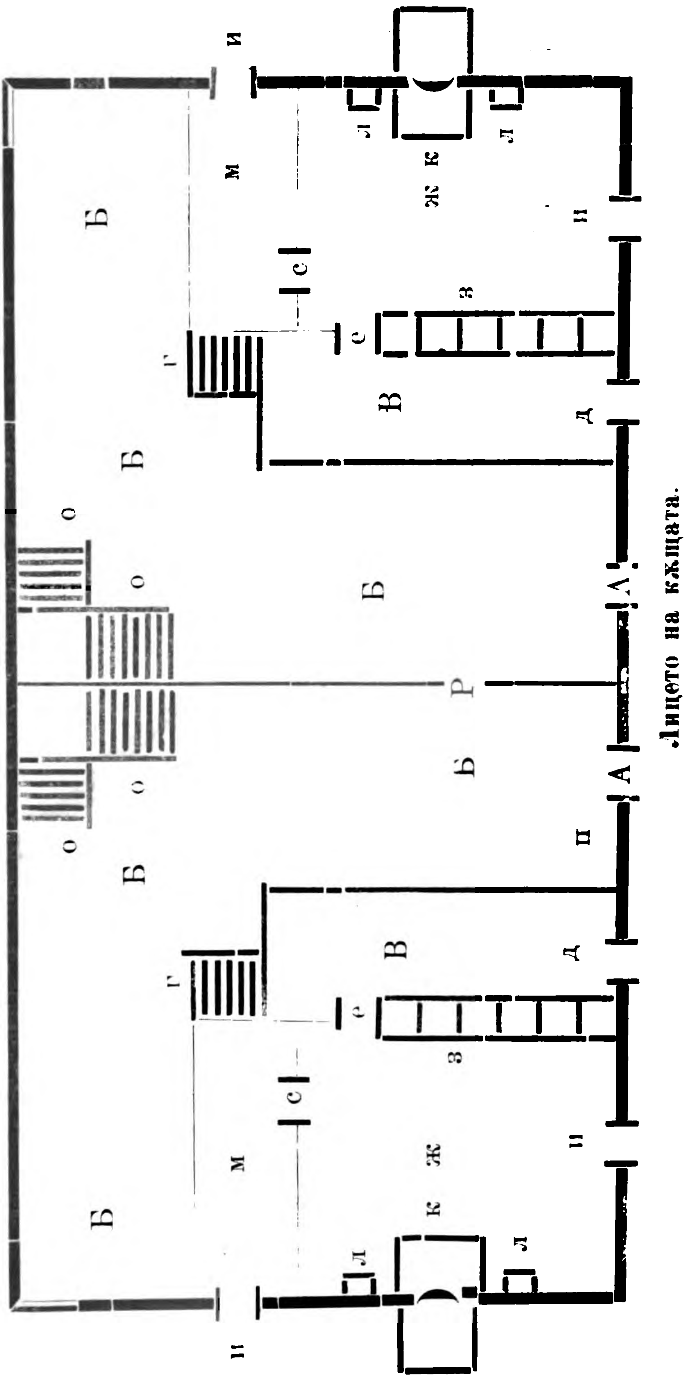

ди, хареми, въ които се намиратъ плѣвнята, оборътъ отдѣлна стая за ратаитѣ, бояджийница (у абаджиитѣ). чердакъ за сушене на вълна, аби и др. под.

Най-послѣ да споменемъ още единъ съврѣмененъ типъ двойни кѫщи, каквито често пѫти строятъ двама братя за економия. Тѣхната конструкция е слѣдната.

А. А. Входни друкрили врата.— Б. Б. Б. Дворъ, дѣто въ единия ѫгълъ се намира дърварникътъ и нѣкои други сѣчива. — В. Малъкъ потонъ прѣдъ ниската кѫща. — д. Миелникътъ, а до него често пѫти се намира и станътъ. — е. Врата за ниската кѫща, която служи за живѣене на челядьта зимно врѣме.—з. з. Долапи и мусандри. - л. л. Долапчета въ стѣната.— к. Огнище, коминъ и пещь. — м. Клетътъ съ мазгалъ (и). — г. Сълба малка за малкия потонъ.—о. о. Сълба за горния катъ.—п Нуждникъ и врата за оборътъ. който е подъ ниската кѫща.—р. Комполукъ, т. е. малка вратчка за минаване отъ едната кѫща въ другата.

(Слѣдва).

Digitized by Google

Год. III. Ноемврий и Декемврий Книга VI.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Приносъ

къмъ морфологията на Родопскитѣ говори.

Суфикси за увеличителни и умалителни имена.

Между обилнитѣ характеристични особености, каквито иматъ Родопскитѣ говори, вземени въ сравнение съ другитѣ български диалектни групи, твърдѣ интересни за забѣлѣзване сѫ и разнообразнитѣ суфикси, които се употрѣбяватъ въ сѫществителнитѣ, прилагателнитѣ, причастията и нѣкои и отъ нарѣчията за увеличителни и умалителни форми. И въ тоя случай и тѣзи суфикси сѫ и по употрѣбителни, и по-типични, а важното е и по-разнообразни въ помашкия говоръ, отколкото въ българскитѣ говорни покраини. Нѣкои отъ тѣзи суфикси иматъ употрѣба да покажатъ галене на даденото име, а други пъкъ прѣзрѣние или отвръщение. Едни даватъ понятие за сила, грубость надмощие, а други пъкъ обратното: за нѣжность, ми-

Digitized by Google

ловидность и невинность. Освѣнъ това въ извѣстни изрази една и сѫща суфиксна форма дава понятието нѣкакъ си за усмиване, ирония, а въ други — ласкателство, подмилкване и др. подобни.

Както по физическото си строене Родопитѣ сѫ единъ недогледенъ лабиринтъ, тъй и въ езиково отношение тѣзи обширни планини сѫ единъ неизбродимъ, неизчерпаемъ океанъ, обиленъ съ богатства отъ не малъкъ интересъ и цѣнность за науката. Едно е жално само, че деветьтѣ десяти, ако не и повече, отъ тѣзи планини за сега, па може би и за дълго врѣме и за въ бѫдеще, оставатъ недостѫпни за какви и да било научни изслѣдвания, още повече езикови, за каквито трѣбва да се изbродватъ стотини села и колибаци. При все това, па макаръ и отъ малъкъ обсегъ, азъ мисля, че не ще е безинтересно за любопитния читатель да съобща забѣлѣзанитѣ ми лично до сега суфикси за увеличителни и умалителни форми отъ села и покрайнини, дѣто самъ лично съмъ наблюдавалъ.

I Увеличителни имена:

Когато сѫществителни имена и отъ тритѣ рода ще трѣбва да се прѣдставятъ въ увеличителна форма, която да изразява понятие за дадения прѣдметъ въ по-голѣмъ видъ отъ еднороднитѣ му прѣдмети, или по-голѣма духовна сила, нѣкждѣ пъкъ и грубость или отвръщение и усмиване, тогава се употрѣбяватъ слѣднитѣ суфикси:

а) **ище^{а}** = *чилé^{а}чище^{а}*, *кузàрище^{а}*, *вòлище^{а}*, ***кóнище^{а}***, *земìище^{а}*, *змийище^{а}*, ***кравище$_{а}$***, ***тре^{а}вйще$_{а}$***, *мòстище^{а}*, *л'увáдище^{а}*, *кò^{а}щище^{а}* **и т. н. за** мѫжкия и женсси родове.

б) **тìще^{а},—те^{а}тище^{а}**=*дé^{а}те^{а}тище^{а}*, *кýче^{а}тище^{а}*, ***пìле^{а}тище^{а}***, но и *пìтле^{а}тище^{а}*, *те^{а}л'е^{а}тище^{а}*, **или** *тел'те^{а}тище^{а}*, *сè^{а}не^{а}тище^{а}*, ***крáве^{а}тище^{а}***, *чилè^{а}те^{а}тище^{а}*, *кузàре^{а}тище^{а}* или ***кузàрте^{а}тище^{а}***, *вóлте^{а}тище^{а}* и пр. освѣнъ **за мѫжкия** и женския родове, и **за срѣдния.**

Тѣзи форми сѫ употрѣбителни повечето въ българскитѣ говорни покрайнини въ Рупчоско, Ахѫ-челе-

Digitized by Google

бийско, Неврокопско, Скечанско, Дарждерско, Гюмюрджинско и въ нѣкои помашки села въ Рупчоско (Чепеларе, Дрѣново, Чокуркьой, Богутево и др.). Първата форма я има още и въ приполскитѣ села въ Пловдивско, Хасковско и Харманлийско. **Кату̂ кòнище^а^ варвѝ**, (Руп.) казватъ за човѣкъ, когото по грубия си вървежъ, по не приличното движение и удряне краката си о земята, оприличаватъ на конь. **Кату̂ дѐ^а^те^а^тище^а^ са расхл'ъ̀^а^нца**, (Ахж-ч.), усмиватъ тогова, който нѣма мжжка воля и плаче за нѣщо като нѣкое разглезено дѣте. **Не^а^мо' са вле^а^чи кату̂ змийте^а^тище**, (пом.) казватъ томува, която съ бавното си и неподбрано ходене прави отвръщение всѣкиму, който го види.

в) **уга—т'уга—те^а^т'уга**= *старчу̂га*, *панчу̂га*, (отъ пънь), *уфче^а^рт'у̂га*, *кузарту̂га*, *купе^а^л'т'у̂га* (копеле въ Ахж-челебийско казватъ на момъкъ), *кравте^а^т'уга*, *тре^а^вте^а^т'у̂га*, *каме^а^н'те^а^т'у̂га*, *волте^а^т'у̂га*, *кучте^а^т'у̂га* и т. н.

г) **т'ужище^а^—чужище^а^**= *д'ул'ге^а^рчужище^а^*, *ахре^а^нте^а^т'у̂жище^а^*, *уфче^а^рчу̂жище^а^*, *сламе^а^нчу̂жище^а^*, *кравте^а^т'ужище^а^*, *пилче^а^т'у̂жище^а^* и т. н.

Послѣднитѣ двѣ суфиксни форми се употрѣбяватъ въ Ахж-челебийския български говоръ и по-рѣдко въ помашкия, обаче суфиксътъ **чужище^а^** се срѣща въ нѣкои села и въ рупския говоръ (Павелско, Югово и др.). Едноврѣменно съ понятието за увеличение тѣзи форми изразяватъ и нѣкаква си позната грубость, недодѣланость, нѣкакъвъ си недостигъ физически или духовно-нравственъ. **Ни ли си е^а^ уфче^а^рт'у̂жище^а^, е^а^й но^а^й гу стòри**, (Ахж-ч.) значи работата му е груба, куца въ нѣщо си, като на овчарь човѣкъ. **Сбрáли са са врит' купе^а^л'те^а^т'угине^а^ на байрѐман** (пом.) прѣзрителенъ изразъ на нѣкоя недоволна мома къмъ извѣстни момци.

д) **е^а^ку—те^а^ку** = *хайдуте^а^ку*, *же^а^нте^а^те^а^ку*, *куче^а^те^а^ку*, *вул'те^а^те^а^ку*, *луче^а^ку* (отъ лукъ), *змиѐ^а^ку*, *уган'тѐ^а^ку* и т. н. Тоя суфиксъ е извѣстенъ за сега само въ Ахж-челебийския говоръ и то само въ българския. **Стрáшну куче^а^тé^а^ку е^а^ стàналу**, казватъ съ отвръщение за човѣкъ, ниско изпадналъ

Digitized by Google

нравствено, човѣкъ, който е вече усвоилъ нѣкои не морални, лоши привички.

е) **урл'уга** = *деачурл'ўга, бабичурл'ўга, уфчеаррл'ўга, зми'урл'ўга, пичурл'уга* (отъ пичъ) и др. т. Тоя суфиксъ не всички имена приематъ. Срѣща се въ Ахъ-челебийскитѣ български и помашки говори и едновременно съ увеличителната си форма изразява понятие и за събирателно-иронична.

ж) **чеатищеа—чеатеатищеа—поатеатищеа** = *чилѐачеатищеа, нồхчѐатищеа, вồлчеатищеа, жеанчѐа, театищеа, дѐатчеатищеа, змийчеатищеа, змий'чồатеатищеа, кутеалчồатеатищеа, бабичồатеатищеа, пилчеатищеа, кушчồатеатищеа*, (отъ кошъ) и т. н.

з) **леатищеа— леатеатищеа — л'оатеатищеа** = *деатлеатищеа, крàвлеатищеа, нồжлеатищеа, кучлеатеатищеа, нужлеатеатищеа* (отъ нога), *стар чл'ồатеатищеа, кравл'оатеатищеа, деатл'ồатеатищеа, кунчл'ồатеатищеа, пил'чл'оатеатищеа, змийл'ồатеатищеа, жеанл'ồатеатищеа, брадвл'ồатеатищеа, сеанл'ồатеатищеа* и мн. други.

И двата тѣзи суфикси сѫ употрѣбителни само въ помашкия говоръ и то почти изъ цѣлитѣ Родопи (Търешко, Ахъ-челебийско, Скечанско и др. и само въ нѣкои отъ помашкитѣ села въ Рупчоско тѣзи форми сѫ непознати). Отъ съставътъ имъ се вижда, че сѫ произлѣзли отъ умалителни имена, затова и понятието на тѣзи суфикси е нѣкакъ сложно: едновременно изразяватъ ирония и грубость отъ една страна, а отъ друга — нищожество и подчиненость. Най-употрѣбителни сѫ тѣзи форми въ южнитѣ Родопски склонове, дѣто помацитѣ въ говорътъ си току-речи при всички имена ги прибавятъ и дѣто трѣбва, и дѣто не.

и) **ина—лина—тина**=*нажлина* (отъ нога), *меашлина, карнина* (отъ турската кърдисва—унищожи), *кучеатѝна, мồаскатина, кузартѝна, уфчеартина, кравеатина, кồзеатина* и пр.

Суфикситѣ **ина** и **лина** сѫ помашки и изразяватъ увеличена форма въ малъкъ, галенъ, нѣкакъ си лъскате

ленъ видъ, а суфиксътъ **тина** въ нѣкои думи служи за прѣзрителна форма, а въ други—за произходъ по вѣщество на даденъ прѣдметъ. **Стàналу е**а **кòскуже**а**мити кузартѝна**, значи, порасло е вече да бѫде козарь. **Сувà мѐ**а**са на мѐче**а**тина**, произходътъ му прилича да е отъ мечка. **Ме**а**сòсу мирѝса на кòзе**а**тина**, казватъ, когато месото мирише, т. е. прилича да е козье.

Всичкитѣ изброени по-горѣ суфиксни форми се придаватъ на имена и отъ тритѣ рода, ала флексии едни получаватъ само за женски родъ: **уга**, **т'уга**, **ина**, **лина**, а всички други за срѣдни родъ; мѫжки родъ нѣма, обаче образъ за множ. число иматъ всичкитѣ.

Прилагателни въ увеличена форма се срѣщатъ въ до сега познатитѣ говорни покраини малко и то само въ Ахѫ-челебийско и не съ всички по-горѣ отбѣлѣзани форми. Тъй напр. употрѣбяватъ се думитѣ *че*а*рве*а*нте*а*те*а*ку бе*а*л'те*а*тѐ*а*ку*, *старе*а*тѐ*а*ку*, *глупте*а*тѐ*а*ку глупте*а*тина* и др. Отъ нарѣчията типичного Ахѫ-челебийско *ѐце*а, *е*а*це*а за увеличителна форма се употрѣбява *е*а*чище*а, което значи твърдѣ много, твърдѣ яко. Причастия въ увеличителна форма за сега сѫ непознати.

II Умалителни имена.

Суфикситѣ за умалителнитѣ имена сѫ по-многобройни и по-разнообразни, отколкото за увеличителнитѣ. Такива се прибавятъ въ извѣстни случаи, на и при нѣкои нарѣчия. Едно и сѫщо име се изговаря съ два, три и повече вида суфиксни форми, а това показва, че сѫществува извѣстна разлика и въ понятието, което всѣки суфиксъ изразява. И наистина, когато чуемъ името **главѝца**, трѣбва да разбираме умалително галено име; когато пъкъ чуемъ **главѝчка**, то значи постъпенъ въ по-умалена форма отъ първата и нѣкакъ си подигравателна; но когато кажатъ **главѝнка**, тогава едновремѣнно съ умалителностьта ни се показва и единъ видъ нѣкакво прѣдимство, нѣкакво надмощие. **Той си е**а **бае**а **главѝнка чилѐ**а**к**, казватъ за нѣкого, който умствено стои по-високо отъ околнитѣ му. Сѫщото е и за имена отъ мѫжки родъ, дѣто тоже една разлика трѣбва да се разбира въ понятията **чилѐ**а**че**а,

кон'че^{а}, **нòхче^{а}**, **бре^{а}хче^{а}** отъ **чилѐ^{а}че^{а}к**, **нòхче^{а}к**, **бре^{а}хче^{а}к** и т. н.

Ето за сега познатитѣ умалителни форми въ Родопскитѣ говори:

а) за мжжки родъ:

че^{а} = *кòнче^{а}*, *вѝрче^{а}*, *кàме^{а}н'че^{а}*, *рòкче^{а}*, *хлѐ^{а}пче^{а}*, *кра̀йче^{а}*, *ца̀рче^{а}* и пр.

ек — *кòнче^{а}к*, *вѝрче^{а}к*, *кàме^{а}н'че^{а}к*, *рòкче^{а}к*, *хлѐ^{а}пче^{а}к*, *кра̀йче^{а}к*, *ца̀рче^{а}к* и пр.

ку = *Хрѝску*, *Кòл'ку*, *Стòй'ку* и др. за соб. имена.

б) за женски родъ:

ица = *тре^{а}вѝца*, *тиклѝца*, *змѝица*, *зе^{а}мѝца*, *же^{а}нѝца*, *пѝтица*, *рѝбица*, *вудѝца*, *главѝца* и т, н.

ка = *трѐ^{а}вка*, *змѝйка*, *жѐнка*, *пѝтка*, *кра̀вка*, *кру̀шка*, *кинѝшка*, *рѝбка* и др.

инка — линка = *главѝнка*, *тре^{а}вѝнка*, *нужѝнка*, *нужлѝнка*, *ме^{а}шлѝнка*, *рачѝнка*, *улѝнка* (отъ улей), *вратѝнка*, *вратлѝнка* и др.

ичка — учка = *главѝчка*, или *главу̀чка*, *вратѝчка*, *тре^{а}вѝчка*, *же^{а}нѝчка*, *мумѝчка*, *нужѝчка*, *лажѝчка*, *панѝчка*, *ре^{а}чѝчка* и др.

ушка — урка — утка = *питу̀рка*, *тре^{а}ву̀шка*, *главу̀шка*, *зми'у̀рка*, *углу̀шка* (отъ оглозгано), *ваклу̀шка*, *риплу̀шка*, *питлу̀тка*, *варту̀тка* и пр.

в) за срѣдни родъ:

че^{а} = *пѝл'че^{а}*, *дѐ^{а}тче^{а}*, *пра̀сче^{а}*, *му̀лче^{а}*, *щен'че^{а}*, *кулѝбче^{а}*, *чу̀кче^{а}* и др.

це^{а} — еце^{а} = *учѐце^{а}* (отъ око) но и *уч'ò^{а}це^{а}*, *ру̀хц^{а}е*, *бл'у̀дце^{а}*, *пѐрце^{а}*, *крѝлце^{а}* и пр.

е^{а}нце^{а} — 'о^{а}нце^{а} = *пѝле^{а}нце^{а}*, *свѝне^{а}нце^{а}*, *сѐ^{а}ме^{а}нце*, *брѐ^{а}ме^{а}нце^{а}*, *врѐ^{а}ме^{а}нце^{а}*, *по* и *врѐ^{а}м'о^{а}нце^{а}*, *вре^{а}тѐнце^{а}* и пр.

ле^{а}че^{а} — л'ò^{а}че^{а} = *нужлѐ^{а}че^{а}*, *кузл'ò^{а}чеа*, *вратл'òче^{а}*, *де^{а}тл'ò^{а}че^{а}*, *кучл'ò^{а}че^{а}* и пр.

л'о^{а}нце^{а} — ле^{а}нце^{а} = *пе^{а}тл'ò^{а}нце^{а}*, *де^{а}тл'ò^{а}нце^{а}*, *пра̀сле^{а}нце^{а}*, *гу̀дле^{а}нце^{а}*, *нужл'òнце^{а}* и др.

Всичкитѣ посочени по-горѣ форми сжществуватъ и въ българскитѣ говори въ Ахж-челебийско, Рупчоско, Дарждерско, Скечанско и Гюмюрджинско, и въ помашкия съ изключение на суфикситѣ **ле^{а}че^{а}**, **л'о^{а}че^{а}**,

Digitized by Google

ле^а^нце^а^ и **л'о^а^нце^а^**, които сж употрѣбителни само въ помашкия говоръ и то въ Ардината долина и южнитѣ склонове. Освѣнъ това окончанията **ек** за м. родъ въ рупския говоръ нѣма, но пъкъ **ичка, учка, ушка** и **утка** приематъ *е* вмѣсто *а* (*ваклушке^а^, углутке^а^, ну- ичке^а^, питурке^а^* и пр).

Образуването на мн. число отъ изброенитѣ суфикси тоже има извѣстно разнообразие. Тъй наприм. мжж. р. *кон'че^а^к, вирче^а^к*, т.е. суфикси **е^а^к** мн. число става съ **ове^а^**: *вирчкове^а^, че^а^хичкове^а^, край'чкове^а^* и т. н. Суфикксътъ **че^а^** пъкъ приема **та**: *кончe^а^та, рокче^а^та, хле^а^пче^а^та* и т. н. Женскиятъ родъ има правиленъ образъ за мн. число на **и**: *главйци, главѝнки, рачѝчки, питурки, ваклушки* и пр. Сжщо и срѣдния родъ приема правилни окончания **а** и **та**: *пѝл'че^а^та, учо^а^цата, вре^а^те^а^нца̀, нужл'бче^а^та* и т. н.

Умалителнитѣ прилагателни иматъ слѣднитѣ форми:

за м. р. — *а̀ле^а^нче^а^к, че^а^рвѐнче^а^к, ста̀риче^а^к, мла̀диче^а^к, бе^а^личе^а^к, висо̀че^а^к* и т. н.

за ж. р. — *а̀ле^а^нка, че^а^рвѐнка, ста̀ричка, мла̀дичка, бе́^а^лка, висо̀чка* и пр.

за ср. р. — *а̀ле^а^нку, че^а^рвѐнку, ста̀рку, мла̀дку* или *мла̀дичку, бе^а^лку*, или *бе^а^личку, гуле^а^мку, висо́чку* и т. н.

Числителни: *е^а^днѝче^а^к, еднѝчка, е^а^днѝчку*, но и *е^а^днѝнка-у, двѐнки, трѝнки, по^а^рфку, трѐтку* и т. н.

Причастия въ умалителна форма:

за м. р. — *ка̀палче^а^к, ха̀панче^а^к, л'у́бе^а^нче^а^к, рѝпнатче^а^к, дѐ^а^лнатче^а^к* и т. н.

за ж. р. — *ка̀палка, ха̀панка, л'у̀бе^а^нка, рѝпнатка, дѐ^а^лнатка, ру̀кнатка* и т. н.

за ср. р. — *ка̀палку, л'у̀бе^а^нку, свѝванку, гл'о^а^данку, вѝкнатку* и пр.

Отъ нарѣчията въ умалителна форма се срѣщатъ *о̀шку*, помацитѣ *е́шку, го̀ричку, до̀личку, уцо^а^т'ку* (отсамъ), *утво́^а^т'ку* (отвждѣ), *мло̀чку* и т. н.

Чепеларе, 1905 год. — **Ст. Н. Шишковъ.**

Digitized by Google

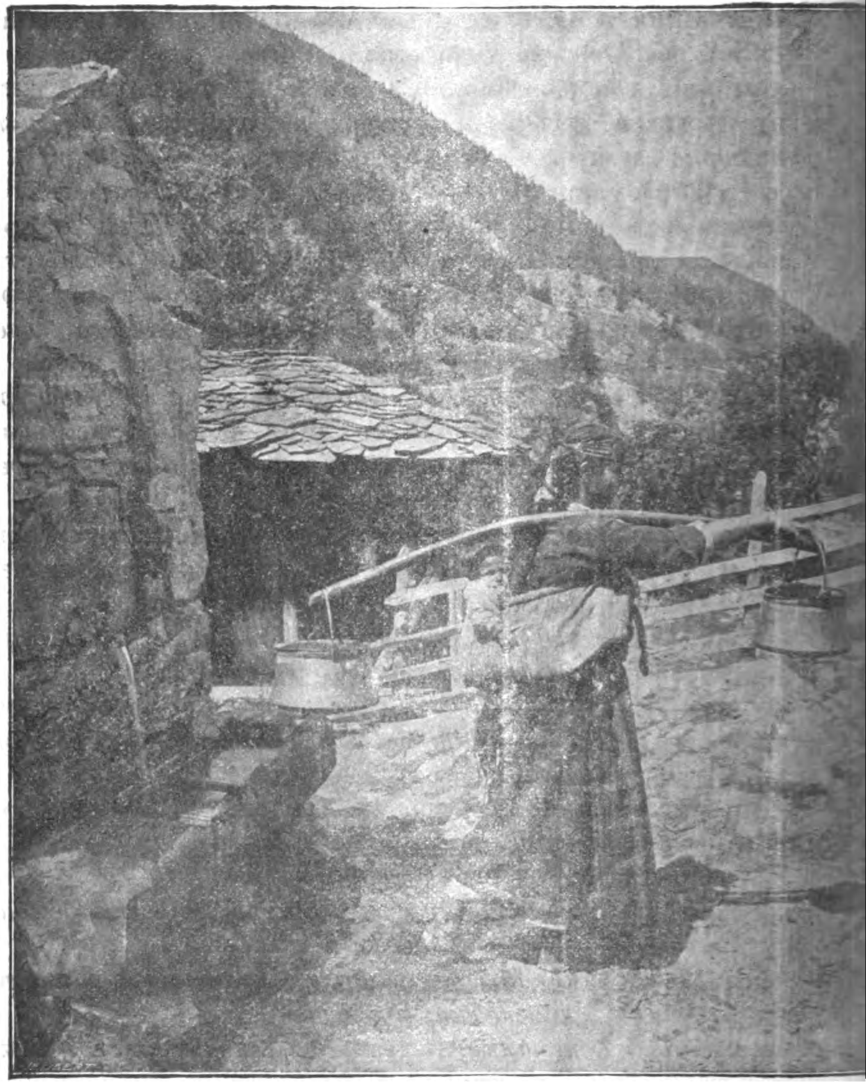

По фотографията на К. Савовъ

Българка отъ с. Широка-лѫка, Срѣдни-Родо

Digitized by Google

Изъ съврѣменния номашки общественъ животъ.

Гражданско състояние. Отбиване военната тегоба.

(Продължение отъ V книга).

— Татонкахъ са кату агуптинъ ду дѣ бѣ туфъ началника-тъ. Ала знаители защокъ?

— Защокъ?

Забурилъ самъ да впиша руденитѣ дѣца утъ 2 — 3 годиди насамъ. Тѣхъ вписуваме въ други киниги — въ регистритѣ за раждане и умиране. Лекимъ и начелника-нъ са ни сѣти да хи пуище.

— Наистина брей, забурихме ди приглъодаме и нее тефтере! Та и тѣ ду колку са прави, Аллахъ *билиръ*. Имамасъ е устарелъ и еце забаре. Аку каже адно умрѣло и адно живу, петь забаре. Пакъ утъ кулиби-не никой ни казува, кому са е рудилу дѣте та да гу прикараме въ тефтере-съ.

— Гльодай си кефе.

Другушъ пакъ щимъ управе малки-се дѣца. Сега хате да излѣземъ, чи на чака началника-нъ на сукака-нъ.

— Да излѣземъ!

Когато агитѣ се сбраха съ г. Стремски, послѣдниятъ имъ каза „съ половинъ уста", че ще си върви.

— Какъ ще да си варвишъ, ефенди?! Въ моркнату варвили са? Сае вечерь ще ни си *мисифиринъ*, та че утрѣ, Аллахъ *изинийлен*, ще та упратимъ.

— Имамъ много работа по общинитѣ, Тахираа, та бързамъ да ги свърша.

— Царски-се рабути са ни сворщюватъ, ефенди, нимой са *сакалдисва*. Отпучини си сае вечерь въ селу, че утре, ага са совне, какоу рече Тахираá, Аллахъ напрешъ и ти слѣдъ нега; нима мейданъ да обиходишъ врють села-са.

— Азъ мислѣхъ да си ходя, ала щомъ настоявате да остана, нѣма да ви счюпя хатъра. Ще си поприказваме тая вечерь едно друго и утрѣ ще се раздѣлимъ.

— Той, той, ефенди. Сае вечерь ще са кунущисуваме у Хажи Хасанаа. У нега *гечнде* бѣ и кадията. Сичку тамъ сме нагудили за тува *рахатъ олъ*.

— Брей Смаиле! иди кажи на Хажи Хасанаа да стори *тертипъ*, да стане вечерята по скору. Пакъ ти, Османаа, стори тертипъ да са *рахатландисатъ* и жендаре-не. По приметите гулема-на фудаьо въ мехтепа-нъ и е пóстелите съ халища. Сипите и газъ въ ламбата!

— *Рахатъ олунъ*, Тахираá! сичку ще нагудимъ.

Околийскиятъ началникъ г. Стремски вечерьта бѣ гощаванъ така, както се гощаватъ всички голѣмци царски забите.

Digitized by Google

Но покрай началника се нагостиха на селска смѣтка и десеть души Бориковски голѣмци. Зараньта, като си отиде г. Стремски, кмета Тахираа на бърже направи една смѣтка за разноскитѣ, които станаха по-посрѣщането на началника и „свитата му“.

— Тамамъ *алкмушь дьортъ* лефъ вдига врють *масрафе-съ*. Люба-е са млогу пари.

— *Кефине бакъ*, Тахираа̀. *Кьой чекеръ*! Селу са ни иктисува утъ селски *масрафъ*. *Фукаро саусунъ*! Лани и по̀-лани бѣ станалъ по гулѣмъ масрафъ та ни платихме ли гу?! Сае гудина селцкесъ масрафъ ще е по-малъкъ утъ лани. Утъ туфъ утъ тамъ и сае гудина ще му сварземъ краетъ.

— *Берекетъ версинъ* чи падатъ пари утъ *живо*, та са плата масрафе-съ, лекимъ да ние живо-са, та ще са чюдимъ утъ дѣ да зимаме пари за сое масрафъ. Другушъ врють масрафе-тъ размѣтахме *нуфусъ башинда*, ала сига *май нунъ гювю-ню ачтя*. Да пуищишъ сига утъ буднекъ пари за селцки масрафъ, та ти ще учитѣ извади.

— Сига са зиматъ по льосну пари. Стори ли будинъ мой синъ нѣкафъ кабахатъ, рьопни му *ирми*, *утусъ лефъ* живо и отсрами са утъ адинъ гулѣмецъ, ага дойде въ селу-су. Зоми днесъ утъ еднекъ, утрѣ утъ другекъ. За *дьоръ бешъ* сеньо са изредатъ врютъ людье-тѣ, та никуму хаторъ ни устанува.

— Хаклие си, Бекираа̀, на днешне съ (началникове-съ) масрафъ ще плататъ Саитъ-Башьофъ и Мутю Сферски. Зохме хми *елли бешъ лефъ живо*, ала тѣхни-не пари свършиха гулѣма рабута. Утсрамихме са утъ началника-нъ.

— Хубавѣ са утсрамихме, ала и началника-нъ е чилекъ и полвина. Да бѣ другъ нѣкафъ запьонатъ, та ни щѣше извади душе-се пу сее нуфуски киниги. Пакъ той хи приглъода надве натри, бендиса хи и съ нолкувъ са сварши.

***

Слѣдъ изпращането на г. Сремски, писарьтъ Стайко тъкмо цѣла седмица преписва на чисто новата сѣмейна книга. Слѣдъ вписването на послѣдното домакинство той написа завѣровката на послѣдниятъ листь, прокара връвчица прѣзъ пробититѣ листове и „удри селскиятъ мюхюръ“. На слѣдующиятъ день всички членове на комисията се сбраха въ канцелярията „на послѣдно засѣдание“. Въ течение на нѣколко минути комисаритѣ „провѣриха“ — чрѣзъ прѣлистване — новата сѣмейна книга и скрепиха съ подписитѣ си.

— Стайко, зоми сига тефтере-съ и гу однеси въ Елово да гу подпише и началника-нъ. Повнишъ ли, че ни зароче да му прўводимъ тефтере-съ.

— Повня, повня, Тахираа̀. Още сига ще торна.

Стайко пъхна новата сѣмейна книга въ една торба, нарами послѣдната на лѣвото си рамо и се опжти за Елово.

Digitized by Google

Г-нъ Стремски се бѣ върналъ отъ селата, но понеже се бѣ „уморилъ“ отъ „тежката“ командировка, то нѣколко дни си почива̀ въ кжщи. Бориковскиятъ писарь, като не намѣри г. Стремски въ канцеларията, посѣти го въ кжщи съ торбата на рамо.

— Дойдахъ, г. Началникъ, да подпишите новаса сѣмейна книга.

— Добрѣ. Дай я тукъ. Приписали я на чисто?

— Приписахъ я г.Началникъ.

Г-нъ началникътъ поприлисти книгата, погледа я по корицитѣ и слѣдъ това си сложи подписътъ на опрѣдѣленото мѣсто.

— Чистичко си я приписалъ. браво! Ха сига, земи я и я носи въ село. Само внимавай за напрѣдъ да я не заплескашъ, като старата.

— Слушамъ, г. началникъ!

Ауденцията се свърши. Стайко изново пъхна книгата въ торбата и си излѣзе. Слѣдъ четире дневно стоене въ родното село при домашнитѣ си, той се върна въ Бориково съ новата официална сѣмейна книга. *По тая книга отъ нѣколко години насамъ се съставятъ списъцитѣ* наборни, избирателни, за пжтна повинность и др..

Тая „вѣрна“ книга е кормчията на Бориковската община!

Прѣдъ наборната комисия.

Прѣди десеть дни въ Бориковската общинска канцелария се получи едно окржжно прѣдписание, на което съдържанието скоро се разчю по всички махали и колибаци. Мидюрьтъ и азитѣ по често зеха да се събиратъ и шюшюкуватъ.

Чьостишъ дохождаха въ канцеларията и общинскитѣ пждари. Тахираа̀ всѣки день издаваше по нѣколко устни прикази, които трѣбваше веднага да се изпълняватъ отъ подвѣдомственитѣ му служащи. Волку каладжията, който *ганосваше* харкуми и сахане на Бориковцѣхъ и по цѣлъ день работѣше въ каладжийницата подъ канцеларията, score можа изведнажъ да разбере защо *тарчотъ* на горѣ, на долу и куружия, и аза и други *ахрене.*

— Ни е текинъ рабута-са на аги-се, рече на себе си каладжията. Има нѣкаква работа, ала каква е, ни сѣтамъ са. Да попитамъ Тахираа̀, нѣма да ми каже право. Ще питамъ Стайка.Той е христенинъ и утъ наше селу. Стайку ще ми каже право. Ако има нѣкву лошю за ахрене-се да правятъ каквоту щотъ; пакъ ако има нѣкву лошу и за кристене-се, ще си збера чюкуве-се и хайде въ селу! Ни е за сидене въ сае дерьо. Люѐ и Стайку туфъ сме христене. Други-се са врють другувѣрци.

— Брей, Стайку! Тука ли си?

— Тува самъ дѣдо Волко. Какво рукашъ?

— Самичъкъ ли си, Стайку, въ канцеларията?

— Самичъкъ съмъ, дѣдо Волко. Сига излѣзаха агитѣ.

Digitized by Google

Дѣдо Волко, щомъ чу тоя отговоръ, остави работата си и бърже се затърча къмъ канцеларията.

— Стайку брей, защокъ са лю збиратъ сее ахрене? Какво круьотъ?

— Защокъ ли са збиратъ? Ни сѣташъ ли са, чи иматъ зоръ? Слѣдъ петь шесть дене ще са приглъодуватъ войницине. Утъ сува селу са тросетъ тамамъ петнадесеть души. Напрѣшнетъ писарь е, който сидѣ шесть мѣсеца ду де да си искарамъ ѐ аскерликътъ, е *рѣзналъ въ прививнитѣ списаци* тамамъ петнадесте души. Сига хи врють ищатъ, за тува агисе иматъ зоръ.

— Ха, за това ли е било! То е льосна рабута. Дà варвьотъ моитѣ синове. Пакъ ага ни рàчетъ да праветь аскерликъ, дà бѣгатъ призъ граница-на. Иматъ мейданъ чакъ ду Анадолъ да идатъ. Сига е наше царску-су. Кòмуту ни пуниса да сиди туфъ, да са *чисти* адинъ сахатъ по рану.

— И е самъ на твое юмъ, дѣду Волко, ала менъ ни пуниса да казувамъ тъй упрешъ аги-не. Правя хми пулитика утъ немай кадѣ. „*Клати шапка на дявула ду дѣ минешъ моста*". И мое са рабута е наква.

— А бе и е хми правя пулитика, оти ми дунисатъ содуве да хми калаидисувамъ, ала пакъ си викамъ на юмотъ: „кучета главитѣ ви да ядотъ".

— Гльодай си работата, дѣдо Волко. Да гичиндисуваме сига пу край тѣхъ, пакь какво ще стане за напрѣшъ, нѣма да му мислимъ.

— Хубаво си казвашъ. Ложи хи ти въ канцаларията, пакъ е да хми ганосувамъ садòве-не и да збирамъ житу, волна и сирене, та че да станува каквото ще: „*Въ кьораву царску царова, който има адно оку*".

Слѣдъ нѣколко минути отъ излизането на калайджията въ канцеларията почнаха да се сбиратъ азитѣ и другитѣ по видни селяне. Пристигнаха и нѣколцина колибари отъ „Тринговскитѣ", „Жюбраилскитѣ", „Свѣта Маринскитѣ" колибаци.

— Хожъ гелдинъ, Брахоме! Иде ли и Топалчену утъ „Фезювине" кулиби?

— Иде, Османаà! Иде и Милезиманъ.

— Фатилу ли е Тупалче-ну риба?

— Фатилу е свине-ну, та че еще хубава риба е фатилу. Урумчено е виделу и ми казуваше, чи имало биркачъ риби пу ярумъ окалъкъ.

— Аферюмъ! риба има, извадихме и медъ. Друго дали ще ни трѣбува Хаджи? Какво ще речешъ?

— Друго ни трѣбува. Ага има риба и медь, нагудну нищемъ са усрамоти. Сига да видимъ кутри да утведемъ да хи приглъода кумисия-на.

— Кутри ще утведемъ? Дели Мехметюво-ну копеле артъкъ ще варви. Нѣма какъ да гу куртулисаме. Здраву е сви-

Digitized by Google

не-ну, кату волекъ. Има още и петина братя. Дели Мехметъ е важжтлие — ще даде бешюсъ лефъ беделъ и съ нолкува ще са сворши рабута-на.

— А бе и Дели Мехметюву-ну копеле може да са куртулиса, ала Дели Мехметъ е съ дибела глава чилекъ. Ни танадисува на за нищо. Вчера му рекахъ да даде юзъ лефъ на жюмаьо-са, та ни даде да са прудума. „*Кабулъ етмемъ*“ рече, „да гу вомать аскеръ. Ще прода *кърк̀ъ куинъ* и ща си платя беделе. Дету ми щите ѐ вие съ Османаѝ пари се, да хи воме хюкюмате-нъ“. Посвине налетина-тъ и ни даде другу да са прудума.

— Ага е посвинелъ, да си труши главо-на. Варсжнъ гитсинъ. Право ли казвамъ, хаджи?

— Право е. Вините вие фукаро-са, пакъ насъ съ Дели Мехмете оставите да си са расправеме самички.

— Е, Кадиръ чаушъ, какво ще речешъ? И твоену копеле са троси.

— Е знамъ, чи са троси. Да иде, синъ, да са упица.Ниту ще давамъ беделъ, ниту ща ищамъ да гу куртулисувате. *Аскерлике-сь е инсанянъ табахана-сж.* Е правихъ аскерликъ тамамъ *онъ сеньо*, та какво ми стана? Берекетъ версинъ на аскерликетъ; инакъ кой знае въ кутра хапусаньо щѣхъ да изгниемъ. Фатиха ма зорла и ма тикнаха чекъ въ Емень Ала имѣхъ дене да живамъ, та нищу ми ни стана утъ Еменска-на хаво. Сига аскерликъ ли правятъ? Сидьотъ пу двѣ гудини въ Хилбьо и ката день са видюватъ съ роднини и други нашенски людье. Дѣсу бѣгатъ сига утъ аскерлике-съ, та нѣматъ ни юмъ ни фикиръ. Е самъ казалъ на моену копеле да иде и ку пубѣгне. нищо гу за синъ и нищо и да гу видювамъ.

— Сига тъй думашъ, Кадиръ, ала сетне, слѣдъ биръ сеньо пакъ ще приказуваме; ще варвйшъ и ти въ Анадолъ съ копеленути.

— Да вървемъ. Ни мойте ми тьогли кахоръ.

— Пек'и. Тъй да боде.

Въ това врѣмо вратата на канцеларията все *скорца*, т. е. отваря се и затваря. Единъ по единъ дохождатъ още десетина бащи и роднини на момчетата, които сж вписани за войници.

— Ха, ейгу и Тукмакасъ! Исеине, какво да правимъ твоену копеле?

— Какво ще гу правите! Ако сте каилъ да ми са затвори кощана, втикайте гу за аскеръ.

— Не ти сме каилъ, ала какъ ще куртулисаме копеле-ну, за нега са мислимъ.

— Негува-са рабута е еце льосна. Буризануву-ну слѣпу копеле е варстникъ съ Тукмакувусу. Ще утведемъ слѣпуну Буризануву и сворщена работа.

— Еце е мунасипъ. Лекимъ Токмака-съ да даде на Буризана-нъ, аку не другу, баремъ адно шиле. Стайку брей, Бури-

занувуну копеле писану ли е въ аскерске тъ тефтеръ?

— Ни е писану, Тахираѝ.

— Разгеле. Ще сворши и то, заваллията, адно рабута. Ще куртулиса Тукмакуву су копеле.

— Вишъ, Стайку, кутри още са тросетъ за аскеръ, чи хи забурихме.

— Тросетъ са Милезимуву-ну, Дели Шебануву-ну и Юмерчину-ну момчета. Има и други отклонивши.

— Ще платашъ ли ти беделъ, Исеинаѝ, или да тросимъ кулае и на твое-ну копеле, герчекъ, внуче-ну.

— Мене нимой тьогли кахоръ, Тахире. Е самъ правилъ аскерликъ онъ дьортъ сеньо. Влизалъ самъ петь поти въ кавго. Ага ида въ Елуву, ще гльодамъ самичекъ да си сворше моеса работа.

— Ага е той, да видимъ, какво да правимъ другите копелета.

— Вижте. Е ви нищо развали.

Мидюринътъ, азитѣ и другитѣ аги и *ерьмъ черяклие* слѣдъ дълго обмислюване и разискване уредиха аскерскиятъ „въпросъ" по начинъ задоволителенъ за всички — и за общинари, и за родители. По важнитѣ рѣшения бѣха тия: Дели Шебановото копеле да се замѣсти съ сакатото Пичюрово. Юмерчиното копеле да се замѣсти съ 15 годишното му братче; Селимъ Кехаьовото внуче съ 35 годишния му братъ, а Гаджаловиятъ зетъ съ лудиятъ Мустанчинъ синъ. Останалитѣ момчета да се прѣдставятъ на право въ комисията, защото бащитѣ имъ бѣхакилави и стари, та можеха да се избавятъ отъ военната повинность.

* * *

Днесъ въ Елово има голѣмо оживление. По двѣтѣ главни улици сноватъ на горѣ на долу много хора. Кръчмитѣ сѫ пълни съ поклонници на Бакхуса По маситѣ се разлива въ изобилие вино и ракия. Въ нѣколко ливади се виятъ хора, прѣдвождани отъ млади момци съ знамена въ рѫцетѣ.

Гласоветѣ на десетина гайди се сливатъ въ единъ силенъ гласъ, който се слуша на далечно разстояние отъ селото. Прѣдъ една голѣма сграда на едната главна улица се трупатъ много люде. Задъ сградата въ ливадата сѫ насѣдали на нѣколко купчинки и 20 — 30 стари жени, повечето носърнали и умислени. Между множеството по улицитѣ, кръчмитѣ и ливадитѣ се мѣркатъ тукъ тамъ и бѣли чалми, но на хората се не забѣлѣзва нито една чалма. Край рѣката подъ върбитѣ се виждатъ отъ далечъ нѣкакви голѣми бѣли прѣдмети, които стоятъ неподвижно. Отъ тия прѣдмети се не чува никакъвъ шумъ. Като че това е снѣгъ или мряморни камъне. Обаче ако се наближатъ тия бѣли прѣдмети, ще се видятъ по ясно и ще се разбере, че тѣ не сѫ друго, освѣнъ живи човѣци. Подъ върбитѣ край рѣката сѫ се настанили помашкитѣ новобранци и тѣхнитѣ кме-

Digitized by Google

тове, съвѣтници, бащи и майки. Послѣднитѣ стоятъ на страна отъ мѫжетѣ; тѣ сѫ се свили на нѣколко колела, обърнали сѫ гърбоветѣ си къмъ мѫжетѣ и сѫ закрили главитѣ си съ бѣли тестемели. Нѣкои отъ майкитѣ и бабитѣ въздишатъ и плачатъ.

Въ голѣмата сграда засѣдава военната наборна комисия. Тя прѣгледва младежитѣ по азбученъ редъ на общинитѣ. Бориковската община бѣ трета по редъ. Като се свърши прѣглежданието на младежитѣ отъ Ахенската община, прѣдсѣдательтъ на комисията извика.

— Бориковската община! Кмета тука ли е?

— Тука е, тука е.

Слѣдъ нѣколко минути отъ извикването Бориковската община, неподвижната бѣла маса, която стоеше подъ върбитѣ, се разтревожи и раздвижи.

— Скороте, Хасанъ! Станувайте по скоро! рукатъ, рукатъ!... Тука ли е михтарътъ?—Стайку, зимай книгитѣ и ела съ мене!...

Мѫже, жени, стари, млади, здрави, болни, куци и слѣпи— всички се сбраха на двѣ купчини—женска и мѫжка и се спогледаха въ очитѣ.

— Бориковцѣхъ рукатъ. Дà сидьотъ отъ другитѣ села! Това като чуха Бориковскитѣ момци, ази, аги и придружающитѣ ги родители и роднини, бърже се отдѣлиха отъ другитѣ *османлие*, и като образуваха разрѣзана верига, бърже закрачиха къмъ голѣмата сграда, дѣто засѣдаваше комисия. Движението на куцитѣ, слѣпитѣ и другитѣ недъгави стари и млади прѣдставляваше и смѣшна и жална картина. Кметътъ Тахиръ, придруженъ отъ писарьтъ Стайка, запъхтѣнъ се покачи по стълбитѣ на сградата. Единъ стражарь, който стоеше на коридора на горниятъ етажъ, му посочи съ движение вратата на стаята, дѣто стоеха голѣмцитѣ. Кметътъ разбра, що му казва стражарьтъ, та бърже шкомъ си свали папуцитѣ прѣдъ вратата и влѣзна въ засѣдателната стая.

— Сабалаерусунъ, ефендилеръ! ошъ гелдинисъ!

Вмѣсто отговоръ на поздравътъ, прѣдсѣдательтъ на наборната комисия г. подполковникъ Жебарски сопнато извика на Тахираà.

— Ти ли си кметътъ на Бориковската община?

— Е самъ, ефенди.

— Защо закъсняваш? Не знаешь ли ти, какви сѫ военнитѣ закони?!

— *Афѐдерсънъ* ефенди, съ умоляющъ гласъ каза кметътъ и си тури десната рѫка на гърдитѣ.

— Сѣдай тамъ и не дрънкай повече!... гдѣ сѫ младежитѣ отъ ваше село?

— Тува са, ефенди. Идатъ.

— Стражарь, кажи тамъ на Бориковскитѣ новобранци да се съблекатъ, т. е. да останатъ само по бѣли гащи.

— Слушамъ, г-нъ подполковникъ!

Digitized by Google

Бориковскиятъ мидюринъ се сгуши въ едно кюше и седна на единъ полусчупенъ столъ близо до окр. съвѣтникъ г. Мирчовъ, комуто тая година се бѣ паднало да бѫде членъ на наборната комисия. Мирчевъ и Тахираа́ бѣха стари приятели и затова послѣдниятъ, като се осѣти че е близо до приятельтъ си, почувствува голѣмо облѣкчение на сърдцето си, което силно бѣ затупало отъ погледътъ и тонътъ на г-нъ подполковникъ Жебарски.

— Е, кмете, довелъ ли си много момчета? съ по мекъ тонъ запита г. Жебарски.

— Довелъ съмъ, ефенди, врють хи самъ довелъ.

— Добрѣ! Докторе, готовили сте.

— Готови сме.

—„Ахмедъ Асанъ Башовъ!... По скоро, по скоро!

— Въ съсѣдната стая, дѣто се събличатъ младежитѣ, се чува тропане по дъскитѣ. Слѣдъ малко врѣме вратата се отваря и прѣдъ комисията се вѣстява единъ уродъ, приличенъ на човѣкъ. Крака изкривени, челюсти изпъкнали, носъ разрушенъ, коса разчорлена, лице черно —грозно, ето каква фигура се прѣдстави прѣдъ комисията. Тоягитѣ, на които се подпирѣше тая фигура се подлузнаха на пода, и уродътъ се търкулна до станока (мѣрката).

— Докторе, помогнете му! чуха се гласове.

Уродътъ съ помощьта на лѣкаря се подигна и се подпрѣ на тоягитѣ.

— Какъ ти е името и прѣзимето, момче? вѣжливо попита прѣдсѣдательтъ.

— А, а! 'Ко, питашь а?

— Името, името, какъ се зовешь?

— Метю, Метю ма викатъ, на бърже отговори „момчето“..

— Докторе, прѣгледайте го?

Двамата лѣкари—военниятъ и гражданскиятъ, измѫчваха бѣдниятъ уродъ около 20 минути. Дърпаха го, грбнакътъ му свиваха, краката му изпъваха, въ носътъ му чоркаха и какво още не правиха съ „новобранецътъ“! Послѣдниятъ отъ болки силно пищѣше, но това не смути нито лѣкарьтъ, нито другитѣ членове на комисията.

— Оставете го, извика най-послѣ г. подполковникътъ. Заключението Ви г.г. лѣкари?

Послѣднитѣ оставиха на мира уродътъ, пошепнаха си нѣщо по френски и отговориха:

— Негоденъ за военна служба! Ще отбѣлѣжимъ болѣстьта, която е доста интересна отъ медицинска гледна точка.

— Добрѣ! Сѣмейно положение: баща 50 годишенъ, майка 44 годишна и пр. Ха! Тукъ, господа, има игра! Въ списъкътъ е забѣлѣзано, че Ахмедъ Асанъ Башовъ е здравъ; нѣма никакви тѣлесни недостатъци. Кмете, каква е тая работа? Кой е извършилъ тая фалшификация!

Digitized by Google

— Ефенди, нѣма *фулшикация*. Праву е писану?

— Какъ е право писано? Кого смѣешъ да лъжешъ!...

— Ефенди, може да има анлжшлъкъ въ кинигитѣ. *Ола билиръ* да е станалъ нѣкакавъ калемъ качермасж. По напрѣшъ имѣхме еще ажемия писарь. Млогу грѣшеше, ефенди, затува гу и испадѣхме утъ селу. Ага е писувалъ тефтеретъ, утъ ажемалъкъ ли, утъ другу ли гу речешь, забурилъ е да пише, чи Метю е сакатъ. Пакъ чи е сакатъ, врютъ гу видите. Цалу селу знае, чи е сакату копеле-су. Другъ Ахметъ Асанъ Башовъ въ наше селу нѣма. Ала аку не вѣрувате каквo оу ви казувамъ, чи питайте когуто щете. *Бенъ бухжюмданъ чиктъмъ*.

— Не говори на турски! Тукъ се говори на официалниятъ езикъ.

— Ефенди, режьо едеръмъ.

— Мълчи тамъ! Господа, азъ съмъ на мнѣние да се състави актъ противъ кметътъ за съставяне на не вѣрни списъци, а призованиятъ младежъ да се обложи съ 20 лева годишенъ данъкъ. Материялното положение на баща му не е лошо. Има кжща, 40 овце, 3 говеда, 50 декара ниви и пр.

— Съгласни! отговориха всичкитѣ членове на комисията.

— Сюлюманъ Дели Мехметовъ!

— Тува самъ, тува, ида! чу се гласъ отъ съсѣдната стая.

Прѣдъ комисията се изправи едно стройно, високо, красиво, съ червени бузи и широки гърди момче.

— Браво момче! хубавъ юнакъ си! съ възхищение извика г. Жебарски.

— Имашъ ли нѣкаква болка, момче? запита военниятъ лѣкарь и почука Сюлюмана по плещитѣ.

— Нѣмамъ. Нищо ма ни були.

Ела тука при мѣрката! Сюлюманъ Дели Мехметовъ съ усмивка се изправи прѣдъ станока и по заповѣдь на лѣкаря си издигна на горѣ ржцѣтѣ.

— Гόденъ!

— Момче, ще служишъ въ конвоя на Н. Ц. Височество. Ще носишь лъскави дрехи и бѣло перо на шапката... Пардонъ! Той не е грамотенъ при това е и мохамеданецъ. Момче, иди си, облѣчи се и послѣ ще ти кажемъ, дѣ ще служишъ!

— Шебанъ Кадиръ Чаушовъ! По скоро!

Иде!

— Вотъ маладецъ! И той ще бжде добъръ войникъ.

Шабана тоже прѣкараха прѣзъ мѣрилото и го намѣриха, че е гόденъ за служба.

Семейно положение: баща 60 годишенъ, майка и пр. Момче, тукъ ли е баща ти?

— Тува е, ефенди, да дойде ли? побърза да отговори кметътъ вмѣсто момчето.

— Нека влѣзе.

— Кадиръ Чаушъ, който стоеше на коридорътъ за да се

Digitized by Google

научи по бърже, какъвъ е резултатътъ отъ прѣглеждането на сина му, щомъ чу че го викатъ, бърже влзѣе въ засѣдателната стая и съ войнишка стойка се изпрѣчи прѣдъ г. подполковника, безъ да продума нѣщо.

— Мисля, че Вий сте били войникъ. Казвате се Кадиръ Чаушъ. Кога и гдѣ сте служили?

— Ефенди, онъ сеньо самъ правилъ аскерликъ — седемъ години въ маазапа и три години въ редифа.

— Зимали ли сте участие въ нѣкоя война?

— Ако въ кавго?

— Тъй, тъй.

— Бѣхъ въ Сърбъ моарабе си. Сетнѣ са фатихъ въ Плѣвня. Дойдахме съ Османъ паша утъ Видинъ калеси. Оники керетъ излизахме утъ чеспкамегѣ да са бахтемъ сюнгу-сюнгия съ руситѣ. Най-сетнѣ, ка а ни са свориш хлѣбатъ и жепането, сторихме хюжюмъ да си повбиемъ потъ, ала Османъ паша араладисаха, та станахме теслимъ Утведаха на въ Русия и тамъ сидѣхме есире секивъ ай. Берекетъ версинъ еце хубаве на гльодаха. Даваха ни рабута, та ага са вернахме, дунесахме и пу двѣстутини рубли.

— Браво, Кадиръ Чаушъ! Турската войска се би отлично въ Плѣвенъ. Цѣлиятъ свѣтъ я похвали. Какъ си сега съ здравието и какво ти е материалното положение?

— Шюкиръ, ефенди, здравъ самъ, ала зехъ да устаревамъ. Зо да ми са огсица текатесъ. Зоха да ми ни даржотъ нугисѣ и раки-се. Та че и млого дѣца ма натиснаха. Сега гичинмекасъ е по лошъ отъ друго-чешнетъ.

— Добрѣ. Момчето ти ще служи шесть мѣсеца. Да се забѣлѣжи: Шабанъ Кадиръ Чаушовъ да се зема за войникъ съ облѣкчение. Съгласни ли сте, господа?

— Съгласни сме, всички сме съгласни.

— Да сте живи и здрави, ефендилеръ. Да даде Аллахъ да са пукачите на още по гулѣми меснете. Устанувайте сасъ здраве!

— Съ здраве, Кадиръ Чаушъ!

— Байремъ Сюл. Чолаковъ!

— Тукъ е, иде!

Прѣдъ комисията се изправи единъ брадатъ съ дълги мустаци и съ сбръчкано лице „младежъ“.

— На колко си години, Байреме?

— На утусъ бешъ апшинда самъ, ефенди, отговаря „младежьтъ“.

Прѣдсѣдательтъ погледнува въ списъкътъ и веднагъ кипнува.

— Що за безобразие! Тукъ въ списъка е забѣлѣзано, че този господинъ е на 21 година възрасть, а самъ се казва на 35 години.

На гледъ се вижда, че е на 40 години, спокойно каза гражданскиятъ лѣкарь.

— Чортъ возми! И такива калпави списъци никадѣ не съмъ срѣщалъ! Кмете, знаете ли Вие подъ каква тежка отговорность подпадате? Ще изгниете въ затворътъ! Това добрѣ да запомните. Защо си дошелъ тука, да се подигравашъ съ комисията ли?-

— Ефенди, нимой са сорди, режьо едерумъ! Е ни сомъ кабахатлие. Е, са вика, вчера самъ станалъ мидюръ и нищо ни знамъ. Е виде, чи има уборкану, ала кой е сторилъ сае обарка, низнамъ. Тефтеретъ е изкаранъ утъ стариетъ нуфузъ тефтери. Е кату чи са сѣтамъ, какъ е станалу уборкването. Ага е билъ Байремъ на ирми ашинда, демекъ на двадесте гудини, анлжшлжкленъ гу са писали въ нуфузъ тефтери на шесъ гудини и утъ тугава насамъ ной си са е водило.

— Много дѣволувашъ, кмете! Знаешъ какъ да се оправдавашъ.

— Да ни дава Аллахъ, ефенди, да ва лъжемъ. Праву казувамъ.

— Добрѣ, ще видимъ. Да се забѣлѣжи: първо, призования Байремъ Чолаковъ се освобождава за винаги отъ военна служба по старость; второ, да се възбуди углавно прѣслѣдване противъ надлѣжнитѣ Бориковски общ. служащи за съставяне невѣрни сѣмейни книги и наборни списъци.

— Ферадъ Еминовъ Милезимски!

Извиканото момче влиза и върви право къмъ прѣдсѣдателя.

— По назадъ, момче! Господа, ето единъ отличенъ артилеристъ!

— Хубаво е момчето, ефенди, съ тихъ гласъ каза кметътъ Тахираа́. Утъ уджекъ е. Бубайку му бѣ еце кунушканъ и екмекъ сайбие чилекъ, ала се рахметтиса. Ни поживѣ ешку да са радва на копелче-су.

— Имашъ ли баща и майка, момче?

— Нѣмамъ, *мижьо*. Имамъ лю майка.

— Ами който е отгледалъ и отхранилъ такъвъ левентъ, хубавецъ, попита Ферада майоръ Бѣлчевъ, който съ голѣма симпатия гледаше здравото и красиво помаче.

— Бубаю на е гльодалъ и хранилъ ду сига, мижьо.

— Кой е твоя бубаю и какъ се казва?

— Дѣдо му, Милезима-нъ, ефенди, обясни кметътъ. Той е туфъ, душьолъ е съ копеле-су.

— Г-да лѣкари, прѣгледайте тоя младежъ, но както се вижда, той не страда отъ нищо друго, освѣнъ отъ здравие. Искашъ ли да служишъ, момче?

— Какъ да служемъ?

— Т. е. да те вземемъ войникъ, солдатинъ, аскеръ.

— Ищамъ. Зоми те мя. Бубаю ми ни дава да бѣгамъ.

Digitized by Google

Лѣкаритѣ бърже си свършиха работата съ Ферадя и извикаха:

— Годенъ, на пълно годенъ!

— Да дойде старнятъ Милязимъ! Що такой милязимъ? Пряпорщикъ, неужели?

Слѣдъ нѣколко минути чакане, прѣзъ което врѣме г. г. членоветѣ на комисията си поотдъхнаха и запушиха цигари, въ засѣдателната стая влѣзе единъ високъ, правъ като свѣщь и тантурестъ старецъ, съ подстригана брада и голѣма чалма на огромната си глава. Щомъ прѣкрачи двѣ крачки отъ вратата, старецътъ се спрѣ, като закованъ на пода, послѣ допрѣ ржката си на гърдитѣ и челото и съ силенъ гласъ извика:

— Сабахъ-хаирусунъ, ефендилеръ! Ишине кола-геле!

— Алларазосунъ, ага! единогласно извикаха всички членове на комисията. Сжщеврѣменно г. подполковникъ Жебарски стана на крака и протегна ржката си къмъ старецътъ. Послѣдниятъ приближи масата и се ржкува съ г. прѣдсѣдателя. Другитѣ членове на комисията, като видѣха, че г. Жебарски изказа такъво почитание къмъ тоя старъ помакъ, послѣдваха примѣра му и зеха да се надпрѣварватъ, кой по-скоро да стисне ржката на старнятъ милязимъ.

— Сѣдни, ага, сѣдни, дѣдо!

— Стражаръ, донесъ по-скоро столъ!

Стражарьтъ, бърже донесе едно столче и го подаде на окржжния съвѣтникъ г. Мирчевъ. Майоръ Бѣлчевъ зе стола отъ Мирчева и го постави до него.

— Ела тука, дѣдо, сѣдни до мене!

— Да си жифъ, ефенди! Врють да сте живи. Хубавъ икрамъ ми сторихте.

— Какъ ти е името, дѣдо? Попита г. Жебарски.

— Исенъ Милязимъ ма казуватъ, *командиръ* ефенди.

— Много хубаво. Нима Вий сте биле пряпорщикъ, милязимъ, а?

— Билъ съмъ, дфенди. Инсанъ кесатлжнда и е едно врѣме бѣхъ кату васъ забитинъ, ала малакъ забитинъ, ефенди. Дустигнахъ до милязимъ *сани*.

— Браво, браво! Значи, Вий сте били подпоручикъ.

— Еветъ, ефенди.

— Навѣрно Вий сте служили въ Кримската война. Бѣхте ли при Севастополъ?

— Кадѣ ни сомъ ходилъ, ефенди! Таманъ онъ дьортъ сеньо правихъ аскерликъ, Уруму-кържму гиздимъ. Ага ма фатиха за аскеръ, най-напрѣшъ ма тикнаха въ Шкодра. Утъ тамъ на вдигнаха въ Арта. Слѣдъ двѣ гудини на примѣстиха въ Гиритъ. Еце хубава адо е Гиритъ, ефенди! Лимоне, партикале, смокви и дууги амише колкуто щешъ! Хубаву прикарахме тамъ адно гудина, ала на вдигнаха въ Стамболъ. Утъ тамъ е пубегнахъ и си дойдахъ. Крихъ са въ селу и пу баирену алтж ай,

Digitized by Google

ала ни мужихъ да са окриемъ. Хасанаа́ Томрашлията ма фати и съ алтж кишѝ сеймене ма пруводи въ Хилбьо. Утъ тамъ ма пруводиха въ Еменъ. Лоша е хавона въ Еменъ, ефенди, еце е лоша! Двѣ гудини сидѣхъ въ Сана касабасж. Млогу урумендийски аскерлие устанаха тамъ. Адни умрѣха утъ хавона; други станаха зянь—удриха са, ага правехме тербьо арапетѣ. И е́ викахъ, чи нѣма да са ворнамъ, ала Аллахова рабута. Ималъ самъ дене да живамъ. Нашетъ алай вдигнаха въ Тарабулусъ, Тамъ станахъ чаушъ.—По напрѣшъ въ Еменъ ма бѣха сторили онбашие. Ала защо да ви расправямъ на дльогу и широку. Призъ моеса глава имало да миноватъ млогу рабути!...

— Продължавай, продължавай, Милязимаа, разкажи до края, кждѣ още си ходилъ и какво си прѣкаралъ.

— Ага речете да Ви разказувамъ еще. Сѣтнуту бѣ по страшну. Ачтиса са Севастополъ моарабе си. Адно нощь на туриха въ пампоре и на уткараха въ Варна. Утъ тамъ въ Севастополъ. Башъ командире ни бѣ Френкъ Юмеръ Паша. Сардисахме пу суху Севастополъ и са бахтахме съ мускофа таманъ биръ сеньо. Нашетъ алай бѣ на Балаклава. Млогу поти излизахме утъ истикаметѣ и правихме хюжюмъ, ала нишу ни мужихме да сторимъ. Еце са юнаци русине. Въ адинъ хюжюмъ паднаха млого наши забине. Утъ нашетъ табуръ устанаха лю *икиюсъ* кишѝ нефере. Нашетъ билюкъ устана путъ мое куманда. Е станахъ билюкъ башие. Тугава слѣдъ хюжюма казандисахъ милезимликетъ. Сториха ма милязимъ евелъ. По сетнѣ, ага са сворши мурабьота, вдигнаха на въ Бикрешъ. Тамъ сидѣхме биръ сеньо, та че утъ тамъ пакъ на вдигнаха въ Видинъ. Утъ Видинъ дойдахме въ София; утъ София въ Хилбьо. Ага наближихме нашесъ мевлекетъ, еце ми сѐ дуде аскерликетъ, та си дадахъ истифота. Ала за ючъ сеньо си ни зохъ айлжцитѣ. Рекаха ми чи ма са сторили милязимъ сани и съ толкофъ са сворши рабутата.

— Браво! браво Исеинаа́, ти си много заслужилъ на царството. Всѣкой ще те уважава като старъ войникъ. Имашъ ли ордени, нишани?

— Имѣхъ три, ефенди. Имѣхъ единъ утъ Еменъ и два утъ Севастополъ моарабе си; ала въ карашмалжка, ага пубѣгнахме и ага изгурѣ наше селу, са загубиха. Тескеретѣ и другитѣ киниги си ми сидьотъ. Тѣхъ ги бѣхъ золъ сасъ другитѣ сенете, та са куртулисаха утъ оганетъ.

— Като се уволни отъ войската, съ какво се занимаваше въ селото си?

— Аку какъ гичиндисувахъ?

— Тъй, тъй.

— Всѣкакъ, ефенди. Адно гудина бѣхъ михтаръ, двѣ годими бѣхъ жендаринъ при Ахмедаа Тъмрашлията, сетнѣ правихъ *куруджюлукъ* въ наше селу. Адно гудина бѣхъ и бейликчие. Щерю ма нагуди да фиремъ пу баиресу овце и кози. Тросихме, дѣ има скрити утъ бейликъ овце и кози.

Digitized by Google

— Отъ освобождението насамъ съ какво се занимавашъ?

— Шюкиръ, сига хубавѣ гичиндисувамъ. Имамъ си мюлчекъ, че и овчици сторихъ, та еце ни тьоглемъ сакантия. Аллахъ ми бѣ далъ и прокопсанъ синъ, ала ни е awe имaлъ касметъ млогу да живѣе. Умрѣ си, Аллахъ рахметьелеожнъ. Аллахова рабута. Сига са разшенявамъ сасъ внучета са.

— Твое ли е внуче това момче?

— Мое е, ефенди. Имамъ и другу по-гулѣму. Лани гу уженихме.

— Твоето внуче е здраво и интелигентно момче. Ще го вземемъ войникъ да служи, както и ти едно врѣме си служилъ на царя.

— Дá е живо и здраво, ефенди. Зомите гу. Е самъ правилъ аскерликъ онъ дьортъ сеньо. Сагашненъ аскерликъ ни е кату другочешнетъ. Сега е льокъ аскерликесъ. Ще прави изметъ на царенъ двѣ гудини, та белки е гулѣма рабута !? Да иде да види и другъ свѣтъ и други людье. Та че дѣ ще и да иде? Ду Хилбьо. Биръ куршумъ мензили! Ката нидѣля ще си гу обиходаме и видюваме.

— Браво, Исеинаà. Браво, дѣдо! Ти си истински патриотъ. Ний всички сме чада на една майка, наречена България; ний трѣбва еднакво да милѣемъ и защитаваме тая наша майка — земя, която ни е отхранила и която ще ни прибере въ обятията си.

Но отъ друга страна ний трѣбва да уважаваме и почитаме тѣзи наши хора, които сж истински патриоти, които сж благовъзпитани и дисциплинирани граждани. И въ знакъ на нашето почитание къмъ тебе, дѣдо, ще направимъ въ случая едно снизхождение къмъ сѣмейството ти. Ний ще освободимъ отъ военна служба твоето внуче, даже съ рискъ, че да се отклонимъ отъ задълженията, които ни налагатъ законитѣ въ страната. Г-да, какво ще кажете? Съгласни ли сте да освободимъ отъ военна служба внукътъ на тоя старъ войникъ? Той е прѣкаралъ 14 години на военна служба, безразлично кому и кога е служилъ. Синоветѣ и внуцитѣ на такъвъ човѣкъ иматъ право да се ползуватъ съ най голѣмото облѣкчение, относително военната тегоба.

— Съгласни, съгласни, всички сме съгласни да се освободи момчето.

— Добрѣ, тогава да се изложи нашето рѣшение въ особено мотивирано постановление, като се земе прѣдъ видъ и това, че по голѣмия братъ на призоваемия младежъ е жененъ, значи счита се като отдѣленъ, съ отдѣлно сѣмейство. Да се забѣлѣжи, че и дѣдото е много старъ и слѣдователно неспособенъ да прѣхранва по малкитѣ си внучета.—Дѣдо, твоето внуче нѣма да земемъ войникъ. Иди си гледай старинитѣ, а ти момче да обичашъ и уважавашъ дѣда си.

— Евална, ефендилеръ, да сте живи и здрави, кава само

старецътъ и се просълзи. Слѣдъ нѣколко минутно мълчание и трѣперане причинено отъ голѣмо душевно вълнение, той стана, благодари втори пжть за особената честь, която му се направи, и си излѣзе на вънъ.

— Нещастна Турция и още по нещастни нейчи поданници и служители! извика г. Жебереки и стана да се разхожда изъ засѣдателната стая. Тоя ветеранъ, слѣдъ като служилъ 14 години и достигналъ до чинъ подпоручикъ, билъ захвърленъ и забравенъ и отъ държава и отъ всички. За да се прѣхранва, той билъ принуденъ да става бегликчия и пждаринъ! И при всичко това, той не роптае и не обвинява никого! И сега вмѣсто да ни лъже и се мжчи съ всѣкакви нечестни срѣдства да оттърве внукътъ си отъ военната повинность, както правятъ други, той казва: нека служи на царьтъ!... Стражарь, кажи на другитѣ младежи да бждътъ готови!

— Слушамъ г. подполковникъ.

Прѣдъ комисията почнаха да се прѣдставятъ слѣпи, куци, сифилистинчи съ скапали носове и други недъгави „младежи". Г. Жебарски крѣщи, заплашва, тропа съ юмруци по масата, но всичко е праздна работа. Кметътъ Тахираа за всѣки прѣдставенъ младежъ намира мотиви да се оправдава. Въ списъцитѣ е забѣлѣжено, че младежитѣ сж здрави, а на лице се указватъ все уроди. Другитѣ членове на комисията или мълчатъ или задаватъ по нѣкой вьпросъ на Тахираа, колкото да се каже, че и тѣ иматъ нѣкакви права въ комисията. По едно врѣме почнаха и тѣ да се ядосватъ и негодуватъ за дѣволитѣ на Бориковскитѣ ази и аги. Но тъкмо въ това врѣме, когато бурята щѣше да се обърне на ураганъ, въ засѣдателната стая влѣзе единъ симпатиченъ и съвършено здравъ младежъ. Г-нъ Жебарски се поуспокои.

— Какъ ти е името, момче?

— Саню.

— Що такой Саню?

— Асанъ, Асанъ, побърза да обясни Тахираа. Той е Асанъ Кирчевъ.

Лѣкаритѣ изгледаха Саня.

— Годенъ!

— Ефенди, Асанъ Кирчевъ е *анлжзъ*, самичъкъ е. Нѣма други братя, бубайко му е поврѣденъ.

— Мълчи тамъ, кмете! Неискамъ вече да те слушамъ. Момче тука ли е баща ти?

— Тува е, тува е, утвънъ е.

Слѣдъ малко чакане, прѣдъ наборната комисия се изправи единъ 50 годишенъ помакъ, съ кирлива чалма, скжсана долама и нови патуре.

— Ти баща ли си на това момче?

— Хо, бубайку му самъ.

— Да не лъжешъ, че та зематъ дѣволитѣ?

— ***Истафурла***, **ефенди!**

Digitized by Google

— Какво ти е? Боленъ ли си?

— Еръмъ самъ, ефенди. Черва-са ми са утвонъ.

— Обяснявай добрѣ, какво е това ярьмъ!?

— Яръмъ самъ, чюли! Килафъ самъ.

— Г-да лѣкари, прѣгледайте го. Военниятъ лѣкаръ доближава.

— Свали си гащитѣ, дѣдо!

— Какво рече? Да си сваля ли гаще-се?

— Смъкни гащитѣ, да те прѣгледаме.

— Аипъ е, ефенди! Срамота е. Старъ чилекъ самъ.

— Неможе инакъ, дѣдо; ще трѣбва да те прѣгледаме, за да се увѣримъ, че си не здравъ.

— Белки ще ва ложемъ, ефенди. Аллахъ етмесинъ да ва изложемъ. Е самъ веке старъ чилекъ и ду сига никутренъ ни сомъ излогалъ.

— Знаемъ, че нѣма да ни излъжешъ, ала такъвъ е законътъ. Ще та прѣгледаме.

— Ей сабанъ Аллахъ! Какво ми дойде ду главо-са. Призъ солкува людье свалетъ ли са гаще?

— Не искашъ да се подчинишъ! Дуракъ! Скоро се съблѝчай, разярено извика г. Жебарски и стана на крака.

Бащата, като разбра, че работата ще земе лошъ край, смути се за минута и послѣ се замисли. Г. г. лѣкаритѣ и другитѣ комисари, помислиха, че помакътъ се уплаши и ще се подчини. Обаче комисията се излъга. Помакътъ ги надхитри. Той веднага съобрази, какво трѣбва да направи въ тия трудни минути. Кирливиятъ помакъ пристѫпи крачка напрѣдъ, наближи военниятъ лѣкарь, погледна го право въ очитѣ и като разтвори съ двѣтѣ си рѫцѣ рѫбоветѣ на лѣвиятъ джебъ на патуритѣ си, извика съ високъ гласъ.

— *Ефенди, мушни си ракота въ жобиса, та побарай да кандисашъ, чи самъ еръмъ! На жобаса нѣма хастаръ.*

Позата, тонътъ и погледътъ на помака въ тая минута бѣха до толкова комични, че всички присѫтствующи се хващаха за коситѣ и щѣха да се пръснатъ отъ силенъ смѣхъ.

Смѣхътъ продължи нѣколко минути, но помакътъ не разбра добрѣ, защо се смѣятъ голѣмцитѣ.

— Оти се смѣете, ефендилеръ? Нимойте ма инжитисува. Аиптъръ, ефенди, да са смѣете на старъ чилекъ.

Сконфузениятъ лѣкарь най сетнѣ се сѣти какво трѣбва да направи. Той дръпна помакътъ въ едно кише на стаята и, като го обърна гърбомъ към членоветѣ на комисията, прѣгледа го и като се увѣри, че недъгавиятъ не *лъже*, каза му да си излѣзе. Срамежливиятъ баща съ наведена глава слѣзе низъ стълбитѣ на сградата, като сѫщеврѣменно говорѣше:

— И саковъ резилликъ ни бьохъ видювалъ! Суратсѫсъ людье са, сува големци-се. Нѣматъ ни срамъ ни очи, та че още са смѣьотъ, като гевендии!

Digitized by Google

* * *

Наборната комисия засѣдава десеть дни нарѣдъ. Прѣзъ това врѣме тя успѣ да прѣгледв 260 младежи, отъ които 142 християни и 118 помаци. Отъ християнскитѣ младеже 75% се указаха годни за военна служба, а отъ помашкитѣ — само 25%. Прѣзъ първитѣ дни г. подполковникъ Жебарски се много ядосваше, когато виждаше съ какви хитрини помацитѣ се отклоняватъ отъ военната тегоба, но постъпенно зе да умекнова като памукъ. Причината на това омекноване бѣ тази: всички г. г. членове на комисията се бѣха настанили на квартира въ голѣмата кѫща на г. Смоленски. На обѣдъ и вечера, гоститѣ намираха на софрата отъ вкусни по вкукни ястиета. Медъ, кокошки, риба, пастърва, печено месо и кисело млѣко никога не липсваха. Хазяинътъ на кѫщата, при всѣко слагане на софрата обаждаше, отъ кѫдѣ е рибата, медътъ и другитѣ ястия. Всички помашки кметове се изредиха съ приноси — армагани. Но Бориковскиятъ кметъ Тахираа се най много отличи въ случаятъ. Медътъ и пастървата, донесени отъ него, бѣха най добро качествени.

— Дѣволъ ще земе тия помаци, рече г. Жебарски въ врѣме на единъ обѣдъ. Много хитруватъ, но инакъ сѫ гостолюбиви. Само у помацитѣ се е запазила тая стара славянска чърта — гостолюбието и гостоприемството. Добро плѣме сѫ тии помаци, но за винаги сѫ загубени за насъ въ национално-патриотично отношение. Религията ги е направила по турци и отъ самитѣ азиятци. Каквото и да правимъ съ тия наши заблудени братя, тѣ ще си останатъ такива фанатици, каквито сѫ били и до сега. Прочее напраздно ще сѫ всѣкакви жертви за тѣхното свѣстяване. По добрѣ е да ги оставимъ да си киснатъ въ невѣжеството, което ги е обладало, а още по добрѣ е да ги изпратимъ прѣзъ границата, защото тѣ тукъ сѫ опасенъ елементъ. Въ случай на една война съ Турция, тѣ ще сѫ нередовния и разузнавателниятъ отрядъ на турската войска.

— Нека стоятъ да плащатъ данъци, каза единъ членъ отъ комисията. За сега държавата нѣма врѣда отъ тѣхъ.

— Какъ да нѣма врѣда: тѣ знаятъ, че сѫ врѣменни жители на България и затова гледатъ да унищожаватъ горитѣ, да трупатъ пари и при едно разбъркване да се изселятъ за винаги изъ България.

— Оставете тия помаци на страна. Ний нѣма да разрѣшимъ помашкия въпросъ. Хайде да обѣдваме, че много огладнѣхъ. Прѣдъ обѣдното засѣдание ме измъчи.

Комисията десеть дни се храни за смѣтка на „фанатицитѣ“ помаци. Никой петь пари не даде за храна и питие. Въ краятъ на послѣдното засѣдание, когато комисията привършваше работитѣ си, дѣлопроизводительтъ се обърна къмъ г. прѣдсѣдателя съ въпроса: „да състави ли актове споредъ бѣлѣжкитѣ,

Digitized by Google

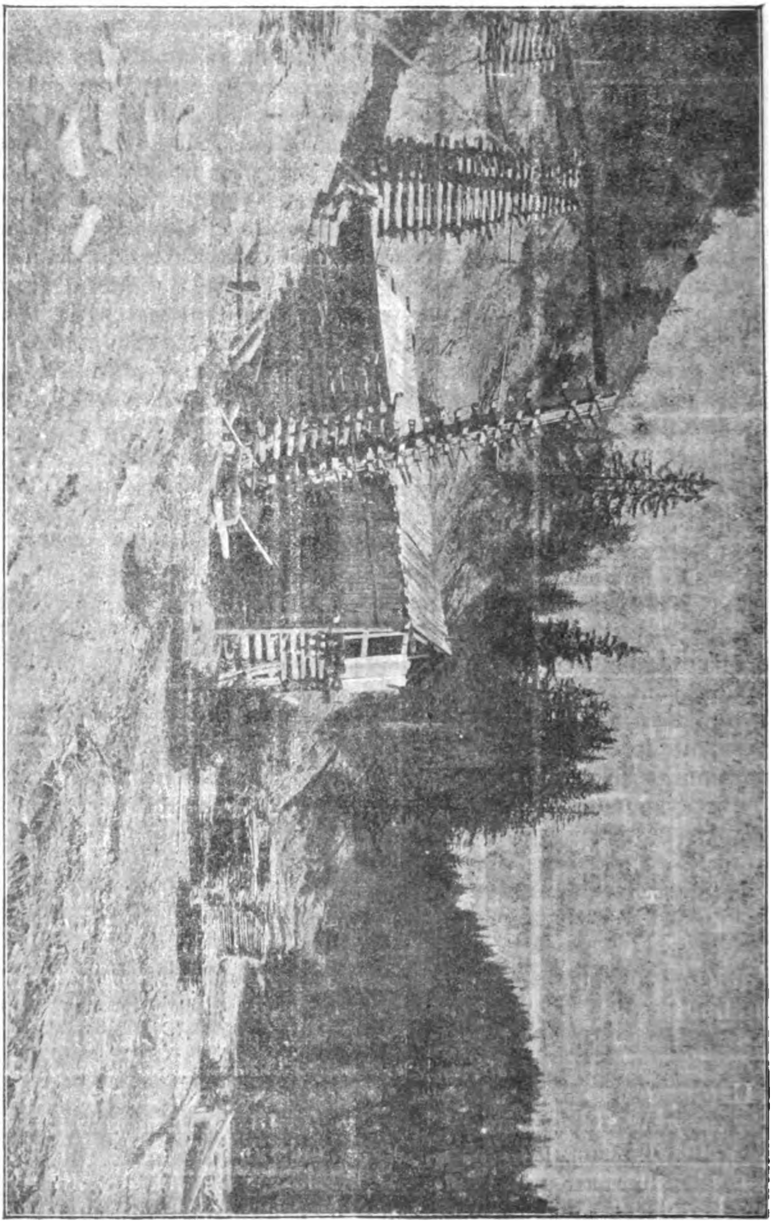

По фотографията на К. Савовъ.

Родопска дъскорѣзница (бичкия).

Digitized by Google

за невѣрнитѣ показания на кметоветѣ и за неточното съставяне на наборнитѣ списъци?

— Чортъ возми! Остави тия актово на страна! Нека провѣрочната комисия направи каквото може. Книжата и всичкитѣ освободени отъ военна служба ще отидатъ и тамъ за прѣглеждане и провѣрка.

Съ мнѣнието на прѣдсѣдателя се съгласиха и другитѣ членове на комисията. И тъй благодарение на особеното разположение на г. Жебарски въ послѣдното засѣдание, а най много благодарение на рибицата и медътъ, Тахираа̀ и другитѣ помашки кметове се отърваха отъ „углавна отговорность“, за гдѣто съ помощьта на куцитѣ и слѣпитѣ освободиха много здрави младежи отъ военната тегоба.

Чепеларе, 1905 г. **В. Дѣчовъ.**

Петко Кирняковъ — Родопски войвода. (1844—1900).

Животописни материяли.

(Продължение отъ V кн.).

Осемь деня прѣди залавянето на Калънъ Тома, Петко извършилъ друго едно юначество и кавалерство, което послужило да му очисти пжть за тъй свободното му влизане на день на пладнина въ паланката Марония. На 3 Май при селото Кадж-кьой, Текирдашко, Петко нападналъ една потера, състояща отъ 70 души заптии и башибозуци. Схватката траяла нѣколко часа и се свършила твърдѣ щастливо: 3-ма паднали убити отъ потерата, 2-ма се ранили, а всички други били изловени до единъ. Петко имъ събралъ само оржжието и си ги изпратилъ неврѣдими въ нищо въ домоветѣ си, за да разнасятъ славата и кавалерството на храбрия и великодушенъ *гяуринъ*

Слѣдъ тая случка и оная на Калънъ Тома, Петко се оттеглилъ въ скритата вжтрѣшность на Родопскитѣ южни склони и прѣзъ цѣлото лѣто отбѣгвалъ всѣкакви срѣщи съ прѣслѣдвавшитѣ го потери, като се стараялъ да не се чува досущъ нищо за него. Тая маневра той сторилъ единствено поради настаналитѣ събития въ Срѣдно-горско и севѣрнитѣ подножия на Родопитѣ (Перущишкото клане) съ цѣль да не прѣдизвика разяреностьта на турското правителство, та да разсипе и унищожи слабото по число българско население въ тия страни. Отъ друга пъкъ страна Петко зорко слѣдилъ за всичко, каквото се вършило въ Срѣдна-гора и по едно врѣме, споредъ както той самъ казваше, се опиталъ да влѣзе и въ сношение съ водите-

Digitized by Google

литѣ на възстанието, ала не му се удало това. Той пратилъ двама отъ най-добритѣ си другари за тая цѣль въ Пловдивъ, но никой не се довѣрилъ на тѣхъ въ тия лоши времена и тѣ се върнали обратно безъ никаква сполука въ мисията си.

Лѣтото и зимата минали за Петка съ нетърпѣливи и мжчителни очаквания за резултатитѣ отъ пламналата Тракийска долина и нечуванитѣ звѣрства, що се извършили надъ извѣстнитѣ възстанали български покраини. Щомъ се пукнала обаче пролѣтьта, и Петко наново се вѣстилъ и далъ да се разбере, че ще продължава стария си обичай и то тоя пжть съ по-голѣма енергия и съ по-укрѣпнала надежда за по-честито бждеще. Особено Петко станалъ енергиченъ и въодушевенъ въ борбата, що съ своитѣ скромни сили водѣлъ, слѣдъ като се обявила руско-турската война.

Наистина, източния и южния край на Родопитѣ, които съставлявали центра на Петковото господаруване, за щастие, бѣха очувани отъ такива жестокости, каквито се извършиха въ Батакъ, Перущица и другадѣ, обаче единичнитѣ пакости и прѣслѣдвания отъ наеженитѣ и озвѣрени турски власти изобилвали всѣкждѣ, дѣто има българско население въ тия мѣста. И Петко съсрѣдоточилъ главното си внимание и енергия да намалява и възпира тия пакости и въ случай на по-голѣма катастрофа да се помжчи да я обезсили. „Когато се научихме, че руситѣ сж минали Дунавътъ, не можехме да се побоеремъ въ себе си отъ радость, казваше покойниятъ; и първото нѣщо, което направихме, бѣше да пратимъ восъкъ и масло на черквитѣ въ околнитѣ села и отъ сърдце се помолихме Богу, за да дарува побѣда на храброто руско воинство".

Петко увеличилъ своята дружина на около 60 души момчета и продължавалъ прѣди всичко своята опитана вече тактика: на всѣко какво и да е напакостяване отъ страна на турскитѣ власти, бееве и други подобни елементи надъ невинното население безъ разлика на вѣра и народность, Петко отплащалъ съ сжщата монета тройно и петорно.

Прѣзъ цѣлата 1877 година Петко е ималъ слѣднитѣ поважни схватки съ потери отъ заптии и башибозуци: на 15 Мартъ, с. г., въ планината Чобанъ-дахъ, Дедеагачко; на 13 Юний при селото Павлю-кюпрюсю, Узунъ-кюпришко; на 23 Юний въ гората Домузъ-буджакъ, Ипсалска кааза; на 20 Юлий при махалата Куру-чай, Скечанско; на 10 Августъ въ планината Шапкъна, Димотишко; на 31 Августъ въ планината Бозъ-тебе, Дедеагачко; на 18 Септемврий въ план. Боазъ-индже, Дедеагачко; на 10 Октомврий въ план. Чобанъ-дахъ, Дедеагачко; на 23 Октомврий въ мѣстностьта Мармара, Маронско, и на 6 Декемврий при селото Ташлъкъ-дере, Дедеагачко. Прѣзъ цѣлата година въ горѣизброенитѣ схватки Петко изгубилъ 4 убити момчета отъ дружината си, 5 ранени, а въ това число два пжти билъ раняванъ и самъ той. Въ схватката при Ташлъкъ-дере П.

Digitized by Google

зелъ плѣнници 3 турски офицери съ едно знаме и цѣло отдѣление пѣшъ войници, които обезоръжжилъ, па ги освободилъ, за да не ги храни.

Когато побѣдоноснитѣ руски войски минаха Балкана, прѣвзеха Пловдивъ и прѣкъснаха пжтя на разбитата Сюлейманъ-пашова ордия, която нахлу да бѣга кждѣто ѝ очи видятъ прѣзъ покрититѣ съ тежка зима Родопи за Бѣломорския брѣгъ, Петко войвода съ своята дружина билъ вече завладѣлъ и очистилъ отъ башибозуци и власти Маронската и Ференска околности и дори билъ нарeдилъ и врѣменно управление въ тѣхъ, като чакалъ съ отворени обятия руситѣ, за да имъ прѣдаде усвоеното отъ него царствиче. Въ тоя случай Петко указалъ цѣнна услуга въ източния и югоизточния краеве на Родопитѣ на окупационнитѣ руски войски, а още повече на българското население тамъ, което сигурно имаше тежко да си пострада отъ бѣгащитѣ турски войници и бѣженци турци и башибозуци. Тая услуга на Петка е била оцѣнена и отъ главната квартира на дѣйствующата руска войска, та самъ главнокомандующиятъ, Великиятъ Князъ Николай Николаевичъ, извикалъ Петка въ Одринъ да го види лично.

Слѣдъ примирието Петковото царствиче оставало вънъ отъ демаркационната линия и поради това Петко му прѣдстоела тежка задача: да запази българскитѣ села отъ опустошване, тъй като рускитѣ окупационни войски неможели вече да направятъ нищо въ тия мѣста слѣдъ примирието, което ги свари далече отъ тѣхъ. Слѣдъ прочутата Маронска битка, която покойниятъ Хр. П. Константиновъ въ особена книжка описа (Маронската битка въ 1878 год.), Петко постоянно се навърталъ съ дружината си изъ Димотишко и Гюмюрджинско. Тутакси слѣдъ подписването на С. Стефанския договоръ отъ Цариградъ, па може би и отъ другадѣ, било тайно подшюшнато на видната часть отъ турското население, бѣженцитѣ турци и гърцитѣ да се организира надлъжъ изъ Родопитѣ възстание, сигурно съ цѣль да улесни задачата на коварната дипломация въ прѣдстоящия Берлински договоръ за осакатяването на С.-Стефанския и откъсването стратегичнитѣ Родопи — здравата охрана на Бѣломорското крайбрѣжие — за Турция. Това мохамеданско Родопско възстание бѣше прѣдводителствовано отъ англичанина Сенклеръ съ цѣлъ щабъ поляци и други подобни елементи, Джанаварлията Исмаилъ ага отъ Кърджалийско и Керимъ паша, извѣстенъ помашки бабаитинъ отъ Тъмрешко. Додѣто възстаницитѣ сновѣха задъ демаркационната линия, рускитѣ войски неможеха да имъ направятъ нищо. Ето защо поржчано било Петко му съ своитѣ момчета да образува контра дружини, на които ако обстоятелствата не спомагатъ да сторятъ друго, то поне да се помжчатъ съ запазването отъ опустошаване останалитѣ на произвола на сждбата християнски села, които съвпадали въ района на възстаницитѣ. Петко бързо увеличилъ

Digitized by Google

своята дружина на около 500 момчета, въоржжилъ ги добрѣ и сполучилъ да очува отъ разорения много села. Отъ Мартъ до Юлий, 1878 г., Петко ималъ много кръвопролитни схватки, отъ които по-бѣлѣжити сж били слѣднитѣ: а) на 8 Мартъ извѣстната вече Маронска битка, въ която Петко билъ съ 45 момчета срѣщо три табура турска войса и отдѣлно башибозуци. Петко изгубилъ въ тая схватка 6 души убити и ранени, а турцитѣ — 72 души. б) На 18 Мартъ при мѣстностьта Жанъ-чешме, Маронско, Петко билъ съ 70 момчета срѣщу два табура войска; в) на 29 Мартъ при селото Каракая, Ференско; г) на 13 Априлий въ планината Китка, Димотишко, Петкови 200 момчета срѣщу 3000 души Сенклерови възстаници, Петкови ранени 2, а турцитѣ изгубили 60 души; д) на 28 Априлий при Инъдере, Дедеагачко, Петкови убити и ранени 19, а турци 150. Въ тая схватка и Петко леко билъ раненъ въ бедрото; е) на 6 Май при с. Голѣмъ Дервентъ, Димотишко, 400 момчета Петкови срѣщо 1000 души Сенклерови възстаници съ 11 души убити и ранени отъ Петковитѣ момчета, а отъ турцитѣ само убити имало 35 души. а ранени неизвѣстно; ж) на 21 Май въ селото Плаво, Димотишко. Петко съ трима свои момчета и трима случайни търговци билъ обкржженъ отъ 3000 души турци възстаници. Петко изгубилъ единия си другарь търговецъ, самъ билъ раненъ леко въ десната буза и ногата, а турци убити 50 души, ранени не извѣстно; з) На 22 Май при селата Демирлеръ и Миселимъ, Димотишко, турци убити и ранени повече отъ 200 души, а Петкови момчета 6 и единъ русинъ. Въ тая схватка зели участие и руски войници, защото била близо до самата демаркационна линия; и) на 5 Юлий въ планината Алмалждахъ, Димотишко, Петко съ 300 момчета срѣщу 4000 Сенклерови възстаници, Турци убити 20 души, ранени неизвѣстно, а Петкови ранени 4, въ това число и самъ Петко на три мѣста.

Забѣлѣжителна е била битката въ с. Плаво на 21 Май, дѣто Петко съ шесть души сполучилъ да избави всичкитѣ селяни здрави и читави отъ обсадилитѣ ги възстаници—башибозуци. Ний ще прѣдставимъ на читателя тая битка съ думитѣ на самия покойния Петка, както ни я самъ разказалъ:

„Бѣше около 15 Май, азъ бѣхъ извиканъ въ руското комендантство въ Одринъ, а момчетата ми бѣха пръснати на нѣколко отряда покрай демаркационната линия и задъ нея, за да даватъ отпоръ на постоянно увеличаещитѣ се Сенклерови възстаници. Въ това врѣме въ руското комендантство въ Одринъ идвали нарочно пратени отъ селото гръцко Плаво, Димотишко, хора да молятъ защита отъруситѣ противъ башибозуцитѣ, които заплашвали селото имъ съ опустошаване Плаво е едно голѣмичко гръцко село и не бѣше много далечъ отъ демаркационната линия, ала не бѣше и твърдѣ близо, тъй че руситѣ неможеха нищо да направятъ. Отъ комендантството ми дадоха четире конника казака подъ моя заповѣдь и ми възложиха да

Digitized by Google

отида въ Плаво и ако има възможность, да изведа селянитѣ и ги прѣкарамъ отсамъ линията. Зехъ си и двама отъ моитѣ момчета, а изъ пѫтя, случайно ли какъ ли незная, присъединиха се и още трима Одринчани гърци, които отиваха ужъ и тѣ за Плаво да купуватъ тютюнь. Тѣ бѣха въоѫжени съ мартинки. Слѣдъ това азъ порѫчахъ на моята дружина да бѫде готова при първо извѣстие отъ моя страна какво да прави, като прѣдизвѣстихъ дѣ отивамъ. На 20 Май стигнахме благополучно въ Плаво, безъ да забѣлѣжимъ по пѫть нѣщо, па и въ селото никой не бѣ идвалъ. Свикатъ първенцитѣ на чело съ свещеника и имъ казахъ кой ме е пратилъ и защо, като ги поканихъ, ако се опасяватъ и ако искахъ, да приготвятъ селянитѣ на другия день да напустналъ селото и ги заведемъ задъ демаркационната линия, дѣто нѣма отъ що да се боятъ. Въпросътъ остана окончателно да се рѣши на утрото, когато по случай праздникътъ Св. Костадинъ ще бѫдатъ всички въ черква. Сутриньта бѣхме на литургията въ черква, когато ми извѣстиха, че край селото наближаватъ башибозуци и го обграждатъ отъ всички страни. Стана голѣма паника между всички въ черквата, азъ заповѣдахъ на мѫжетѣ никой да не мръдне отъ черквата, а сѫщевремѣнно да усмирябатъ женитѣ и дѣцата, додѣ видимъ каква е работата и какво трѣбва да правимъ.

Черквата бѣше хубава каменна сграда, съ широкъ на около дворъ, тоже обграденъ съ каменни зидове. На единия край имаше и висока камбанария, на която азъ се изкачихъ съ двамата си другари, а на казацитѣ порѫчахъ да пазятъ тишина въ черквата, като заповѣдахъ да имъ доведатъ конетѣ отъ квартирата. Отъ камбанарията азъ видѣхъ, че работата съвсѣмъ злѣ отива: башибозуцитѣ сѫ обградили вече цѣлото село на около, но още не навлизатъ, а при това сѫ и голѣма сгань. За мене бѣше лесно, но за селянитѣ азъ мислѣхъ, като какво ли да се стори, за да не станатъ жертва на турския фанатизъмъ. Нѣмаше какво, зехъ бързо рѣшение какво да се прави и обявихъ на другаритѣ ми и тримата въорѫжени гърци — наши съпѫтници—че ще се противимъ и бранимъ селянитѣ, додѣто ни дойде помощь. която скоро ще стигне. Друго орѫжие нѣмаше, за да имаме помощь и отъ самитѣ селяни. Слѣдъ това разпоредихъ всичкитѣ жени и дѣца да стоятъ въ черквата, мѫжетѣ да ги успокояватъ, като имъ казахъ, че който се опита да излѣзе вънъ или не се покорява, ще бѫде на минутата застрѣленъ. Въ това врѣме почнаха да приидватъ изплашени и други жени, дѣца, бабички, които не бѣха по-рано въ черква. Заповѣдахъ да ги пущатъ, па пратихъ и 5—6 по сърдцати бабички да обиколятъ изъ селото и прѣдизвѣстятъ и на другитѣ хора, които би се намѣрили изъ кѫщитѣ. Въ сѫщото врѣме написахъ четире еднообразни записки до близкия руски военень постъ и моята дружина, па ги врѫчихъ по една на всѣки казакъ и имъ заповѣдахъ по четире посоки да излѣзатъ отъ се-

Digitized by Google

лото и се постараятъ да стигнатъ колкото се може по-скоро на мѣстоназначението си. Казацитѣ се метнаха на конетѣ си, прѣкръстиха се и пуснаха конетѣ си къмъ четире страни точно тъй както имъ заповѣдахъ, а азъ наблюдавахъ отъ камбанарията. Когато се щурнаха прѣзъ редоветѣ на башибозуцитѣ, нададоха се вистрели и въ димътъ азъ не можахъ да видя никого отъ четермината, сполучи ли да мине нѣкой отъ тѣхъ прѣзъ колелото. Отпослѣ се указа, че тримата паднали убити, убили и конетѣ имъ, а четвъртиятъ сполучилъ да избѣга неврѣдимъ, ала безъ конь и поради това пѣшъ и чакъ слѣдъ пладнѣ едва стигналъ и занесълъ записката на руския воененъ постъ и отъ тамъ на дружината ми.

По едно врѣме башибозуцитѣ почнаха да навлизатъ въ селото и като видѣха дѣ сѫ хората, за наближеха къмъ черквата. Въ черковния дворъ имаше струпани дъски и дървета, готвени отъ селянитѣ да си строятъ училище. Азъ заповѣдахъ, всичкитѣ да ги залостятъ на двѣтѣ врата на харемътъ, оставихъ по единъ отъ въорѫженитѣ ми другари на петь мѣста около харемътъ на позиции и имъ порѫчахъ, щомъ доближи нѣкой отъ башибозуцитѣ, да стрѣлятъ на месо, а азъ се покачихъ изново на камбанарията. Започна се ожесточена битка и десятки трупове вече се търкаляха около черковната ограда, а въ черквата женитѣ и дѣцата пищятъ. Трѣбвашə да се дава отпоръ на двѣ страни: на башибозуцитѣ отвънъ, и на хората отвѫтрѣ, които по едно врѣме почнаха да насилватъ да се прѣдадатъ. Наближаваше вече *икиндия* (навеждане слънцето къмъ западъ), у насъ патрони не останаха, а пъкъ башибозуцитѣ сполучиха да запалятъ струпания материялъ дървенъ при едната врата. Азъ пъкъ бѣхъ раненъ въ бузата и рамото и когато ме видѣха хората въ черквата привързанъ, още повече се отчаяха и избезумѣха. Тогава азъ прибѣгнахъ до слѣдната хитрость: дигнахъ отъ камбанарията бѣла кърпа въ знакъ, че се прѣдаваме. Гърмежитѣ прѣстанаха и настѫпи едно весело брожение между обсадителитѣ. Въ това врѣме извикахъ да дойдатъ при горещитѣ врата двама души да се уговоримъ. Дойдоха не двама, а десетина, на които казахъ, че повече нѣма да се противимъ и че сме въ тѣхнитѣ рѫце вече, обаче да ни дадатъ два часа врѣме да поусмиримъ изплашенитѣ жени и дѣца и да приберемъ орѫжието и убѣдимъ тѣзи, които би ни упорствували на прѣдаването. Това врѣме азъ искахъ, защото се надѣвахъ, че все ще могатъ да пристигнатъ момчетата, ако би да имъ е отишло съ врѣме извѣстието за положението ни, или ако не, да се засмрачава и се опитаме да избѣгаме.

Като направихме договора, азъ влѣвохъ въ черквата, успокоихъ обсаденитѣ и имъ казахъ, че ако жалятъ живота си, да ме слушатъ и изпълняватъ, каквото имъ кажа. Въ това врѣме башибозуцитѣ се разшаваха изъ селото, напостлаха

Digitized by Google

черги близо до черковния харемъ на една хубава поляна и слѣдъ малко насѣдаха голѣмцитѣ имъ водители, на които донесоха ракия и разни мезета. Тогава азъ извикахъ моитѣ двама другари скритомъ на камбанарията и имъ посочихъ, кой кого ще застрѣли, когато имъ дамъ знакъ, отъ насѣдалитѣ башибозушки голѣмци. Азъ избрахъ и познахъ, кои имъ сѫ водителитѣ, като гледахъ на кого най-напрѣдъ подаватъ да черпатъ, като знаехъ какъ строго се пази и почита иерархическия редъ и чинъ въ Турция отъ турцитѣ. Слънцето вече залѣзваше задъ хоризонта, а нашитѣ обсадители бѣха се вече добрѣ уталожили, па сигурно и по прѣкарали въ пиенето си. Въ това врѣме азъ заповѣдахъ на другаритѣ ми да изпразнятъ пушкитѣ си, и въ сѫщия часъ трима отъ голѣмцитѣ башибозуци—водители се търколиха на мѣстата си. Това неочаквано убиване внесе една паника между всички башибозуци и, както се разбра, помислили си, че сѫ ги нападнали наши хора, наново пристигнали въ селото. Въ единъ мигъ оставиха черги, убититѣ и всичко друго, що имаше на поляната, а нѣкои и орѫжието си, и съ единъ устрѣмъ се подбраха и излѣзоха къмъ единъ край отъ селото. Почна и да се смрачава. Тогава обаждамъ на селенитѣ въ черквата да излизатъ и безъ да се отбиватъ или дѣлятъ, да слѣдватъ подирѣ ми, ако искатъ да бѫдатъ избавени отъ башибозуцитѣ. На двамата въорѫжени гърци (единиятъ бѣше убитъ вече) казахъ да вървятъ напрѣдъ, а азъ съ другаритѣ и още нѣкои отъ селянитѣ, на които дадохме по нѣкое орѫжие отъ оставеното отъ башибозуцитѣ, останахме най-отдирѣ. Слѣдъ като изведохме по тоя начинъ всички селяни отъ селото вънъ, опѫтихме се изъ нивитѣ по прѣкъ пѫть по-скоро да доближимъ до линията. Слѣдъ два часа насъ присрѣщнаха моитѣ 200 момчета, между които имаше и 10-на руски войници, изпратени тутакси слѣдъ пристигането на оцѣлѣлия единъ отъ четирмата казака, който пѣшъ едва отишълъ два часа прѣди мръкване на първия руски военен постъ.

Ний бѣхме слѣдъ това вече спасени.

Селянитѣ изпратихме съ нѣколко момчета задъ демаркационната линия, а азъ съ дружината, макаръ и раненъ на двѣ мѣста, гонихме прѣзъ нощьта башибозуцитѣ. Влѣзохме въ селото Плаву, живъ човѣкъ не намѣрихме и не видѣхме. Подминахме Плаву и прѣди разсъмване сгащихме башибозуцитѣ между селата Демирлеръ и Миселимъ, съсѣдни на Плаву. Схватката бѣше кръвопролитна: башибозуци убити паднаха 200 души, ранени неизвѣстно, а отъ нашитѣ 1 убитъ и 4 ранени. Башибозуцитѣ—възстаници се разбѣгаха и отъ тоя день въ Димотишко и Дедеагачко на Сенклеровото възстание се тури край, като завлѣче силитѣ си къмъ Кърджалийско и Ахѫ-челебийско, на западъ".

Слѣдъ тая битка и геройско избавление на Плаву отъ явна погибель, Петко билъ настаненъ въ руската военна болница

Digitized by Google

въ Одринъ, отдѣто слѣдъ единъ мѣсецъ грижливо лѣчене и гледане, излѣзълъ съвършено здравъ. Тукъ той се запозналъ съ генералъ Скобелева и други висши руски офицери, които го похвалили за геройството му, като му дали и една парична сума, единъ видъ като награда.

На 5 Юлий Петко ималъ още една схватка въ планината Бозъ-тепе, Дедеагачко, съ една малочислена потера, и оттамъ се прѣхвърлилъ въ Пловдивско, повиканъ нарочно, за да даде отпоръ и въ тоя край—долината на Арда — на Сенклеровото възстание и се намѣри въ защита на изоставенитѣ въ вѫтрѣшностьта на планинитѣ български села.

Подвизитѣ, заслугитѣ и прѣмеждията, които Петко ималъ въ тоя край на Родопитѣ, ще изоставимъ за сега, защото тѣ иматъ неразривна свръзка съ Сенклеровото възстание, което увлѣче и мирното до тогава помашко население въ широката вѫтрѣшность на тия планини. За това възстание, неговитѣ причини и резултати ще имаме случай специално другъ пѫть да опишемъ.

За Петко войвода било докладвано и въ руския императорски домъ и поради това покойниятъ Освободитель Императоръ Александъръ Николаевичъ изявилъ желание лично да види Родопския юнакъ. Прѣзъ лѣтото въ 1879 година Петко заедно съ генералъ Скобелева заминалъ за Петербургъ. Тамъ той прѣкаралъ нѣколко врѣме, билъ приетъ отъ императора, познакомилъ се съ много висши руски военни лица, любезно и ласкаво приеманъ отъ всички и всѣкѫдѣ и за услугитѣ и геройството му, които тъй високо били оцѣнени отъ нашитѣ освободители, било му подарено едно имение отъ Государственитѣ земи въ Киевската губерня за негова собственость и прѣпитаване.

Но Петко неможалъ да се помирисъ тоя животъ и далечина отъ родна земя, та продалъ имението си за около 15 хиляди рубли и дошълъ и се установява за винаги въ града Варна, дѣто горчиво му се отплащà отъ нашата слободия и дѣто още въ разцвѣта на своитѣ сили свърши живота си на 7 Февруари, 1900 година, оплакванъ отъ всички, които го познаваха.

Петко Кириаковъ е бѣлѣжита личность отъ епохата, която ни даде такива свѣтли, идейни и безкористни великани — борци. Въ живота и дѣлата на Петка, сѫщински типъ на старъ българинъ, изобилватъ рѣдки бисери, бисери кристални на една истинска благородна душа, пълна съ пламененъ патриотизъмъ, съ рѣдки алтруистични чувства, съ силенъ умъ и идейна честнозть. Въ днешната епоха, въ която сега живѣемъ и се клатушкаме безъ точно и ясно опрѣдѣленъ пѫть за нашето бѫдеще, натури като Петка много мѫчно се и срѣщатъ, и раждатъ, а още по-рѣдко възпитаватъ.

Ний ще свършимъ за сега нашитѣ животописни бѣлѣжки за покойния Петко Кирияковъ, като оставяме другъ пѫть въ особна студия да побродимъ изъ неговата психика и възъ ос-

Digitized by Google

нова на епизоди отъ личния му животъ се помжчимъ да изтъкнемъ оная свѣтла фигура, прѣдъ която и днесъ надлъжъ и на ширъ изъ цѣлитѣ Родопи благоговѣятъ всички безъ разлика на вѣра и народность.

Ст. Н. Шишковъ.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Гробътъ на послѣдния Български Патриархъ Ефтимий.

Благодарение просвѣтения патриотизъмъ на младия скоро назначенъ игуменъ на Бачковския мънастиръ, отецъ Паисий Пастиревъ, ний се намираме прѣдъ единъ многоцѣненъ и свършенъ исторически фактъ: гробътъ на най-свѣтлата, най-крупната и най-великата личность отъ епохата на нашето падане подъ турското иго, Ефтимий Патриархъ Търновски, е вече откритъ. Като че и неизмѣримата воля на Провидѣнието е била, двата планински великана отъ българското отечество—Стара-планина и Родопитѣ—да свържатъ своето минало и съ още едно историческо явено: Стара-планина люлка — носителка, а Родопитѣ вѣчна и вѣрна пазителка на останкитѣ на това народно, черковно и книжовно свѣтило.

Въодушевенъ съ благородната и полезна идея да събере и проучи миналото на мънастиря и неговото минало, на Отецъ Паисий направило впечатление едно прѣдание, което другъ единъ монахъ, о. Методий, прѣди 7 години билъ чулъ отъ една 90 годишна бабичка. На 20 Ноемврий, т. г., отецъ Паисий почналъ да разкопва въ артиката прѣдъ западната врата на голѣмата мънастирска черква подъ олтаря на старата черквица св. Архангелъ Михаилъ. Намѣренъ билъ гробъ и въ него на купъ сложени почти изгнили архиерейски одежди. На 9 Декемврий Отецъ Паисий продължилъ разкопкитѣ и до първия се открилъ второ гробъ съ останки отъ кости и, което е най-важно, съ единъ свитъ оловенъ листъ съ слѣдния старобългарски надписъ:

СК. МОЩИЄ
ХѲꙊМІОꙊП
РѢОСЄННОМ
ОꙊАРХ. К. ГР.
ТРЪН.ИБЛЪГ
АРѠ ПАТРІАР

Това е било достатъчно да се разбере, на какво цѣнно откритие е достигналъ отецъ Паисий. Обадено телеграфически за това въ София, Св. Синодъ изпратилъ комисия, състояща отъ Архимандритъ Неофитъ, Иеродияконъ Григорий и професоръ В. Н. Златарски. Комисията прѣстояла три дни въ мънастира, проучила станалото и съ единъ подробенъ докладъ (виж брой 50 отъ 23 Декември, т. г. на „Църковенъ вѣстникъ“) прѣдставила своитѣ изслѣдвания и заключението си възъ основа на необорими исторически данни, че, дѣйствително, гробътъ, одеждитѣ и св. мощи сж на Търновския Български Патриархъ Ефтимий. Въ други двѣ свои допълнителни бѣлѣжки на младиятъ нашъ историкъ г. Златарски, помѣстени въ броеве 51, 52 и 54 на „Църковенъ вѣстникъ“ съ нови исторически данни се потвърди дѣйствителностьта на находката.

Както се учимъ, отецъ Паисий не се е спрѣлъ съ толкова, а това още повече говори за неговата интелигентность и патриотизъмъ. Той е продължилъ своитѣ разкопки и напослѣдъкъ е връхлѣтѣлъ на едно древно въ земята скривалище, никому неизвѣстно до сега. Въ това влагалище се намѣрили едно голѣмо количество оловени плочи, по подобие на оная плоча, на която е надписътъ. Имало и нѣкаква стара живопись въ това скривалище.

Ний поздравляваме отца Паисия въ неговата благородна и просвѣтена ревность и вѣрваме, че тя сигурно ще даде на българската наука и тъмното наше минало и други цѣнни исторически находки и паметници, съ каквито това Родопски мънастиръ е тѣсно свързанъ. Поздравляваме и Св. Синодъ,

Digitized by Google

който слѣдъ промѣната на десятки до сега игумени въ тоя мънастиръ, найпослѣ сполучи да намѣри и постави въ него лице, тъй достойно за своята длъжность и мѣсто, какъвто е отецъ Паисий Пастировъ.

С.

Археологочески разкопки и открития въ Пловдивъ.

Пловдивскитѣ вѣстници съобщиха и за други цѣнни археологически находки, станали на 17 Декемврий. При шосето „Капитанъ Райчо“ работницитѣ, които работили по него, намѣрили въ земята една нова гробница, която е била въ срѣдъ тракийската могила и отъ която могила и другъ пжть били вадени старинни прѣдмѣти. Сега сж били намѣрени въ гробницата сребъренъ бюстъ съ надписъ и разни обеци, нѣколко метални гюмове, тасове, ибрици, една сабля, свѣтилникъ, единъ сждъ запечатанъ и единъ женски прѫстенъ съ камъкъ и изкусно излѣяно лъвче. Всичкитѣ намѣрени прѣдмети били прибрани въ музея, като щѣли да продължатъ разкопкитѣ и по нататъкъ.

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Хаджи Гьока Павловъ, 1836—1905, биографиченъ очеркъ. Издава Попечителството на Пловдивското Сиропиталище. Пловдивъ, 1905 година.

На 31 мин. м. Августъ, т. г., се е поминалъ добрѣ познатиятъ Пловдивски гражданинъ Хаджи Гьока Павловъ. Покойниятъ приживѣ е завѣщалъ на Пловдивското сиропиталище извѣстниятъ въ центра на града „Хотелъ България“ съ осемь магазии подъ него, всичко оцѣнено за сега на около 300—400 хиляди лева и съ единъ годишенъ доходъ отъ около 10 хиляди лева. По тоя поводъ Попечителството на сиропиталището, за да изтъкне голѣмото и твърдѣ рѣдко у насъ, българитѣ, благодѣяние отъ една страна, и отъ друга, да изрази по-реално своята висока почить и дълбока признателность къмъ покойния благодѣтель, е издало озаглавения по-горѣ биографиченъ очеркъ. Очеркътъ е цѣненъ не само поради свѣдѣнията, които дава за живота, добродѣтелитѣ и другитѣ приживѣ благодѣяния на покойния, но има цѣнность и за своитѣ исторични и битови данни, които ни дава въ свръзка съ живота на благодѣтеля отъ врѣмето иа нашето освобождение.

И наистина, друго по-похвално, по-разумно нѣщо Попечителството не можеше направи, освѣнъ по тоя начинъ да популяризира животътъ и благодѣянието на единъ рѣдъкъ по щедростьта си родолюбецъ и примѣренъ християнинъ, какъвто е покойниятъ дѣдо Хаджи Гьока, а съ това не само че паметьта му най-добрѣ се овѣковѣчава, но важното въ случая е да послужи за примѣръ и назидание и на стари, и на млади, особе-

но въ днешния крайно материалистиченъ, егоистиченъ и съ липса отъ алтруистични чувства вѣкъ. Особено полезно е да се прочете и разпространи споменатата книга за дѣдо Хаджи Гьока измежду нашата учаща младежь и между нашето младо учителство, които между другото ще видятъ, че епохата на нашето възраждане и безъ дълбоки науки и безъ всевъзможни философски теории ни е дала велики имена, които съ чистата християнска мораль оставатъ да бѫдатъ тъй полезни на вѣчни врѣмена и слѣдъ смъртьта си на своитѣ ближни и немощни.

Книгата е написана вѣщо, четливо и съ гладъкъ езикъ. Издадена е на чиста дебела и хубава хартия и е украсена съ ликътъ на покойния и други илюстрации, между които на края личи „*Сирацитѣ въ Сиропиталището на обѣдъ*", къмъ чиято сѫдба щедриятъ благодѣтель е билъ тъй чувствителенъ и за облегчението имъ е оставилъ своето щедро благодѣяние.

С.

НЕКРОЛОГЪ

† Тодоръ Иванчовъ

На 21 Декемврий, т. г., се е поминалъ въ Парижъ г. Тодоръ Иванчовъ, бивши министъръ, директоръ на статистиката, добъръ политико-економистъ и виденъ общественъ дѣятель и публицистъ. Покойниятъ е билъ два пѫти министъръ на народната просвѣта и като такъвъ той е оставилъ добри спомени съ своето вѣщо схващане широкитѣ задачи на народната просвѣта, а като директоръ на статискиката Т. Иванчовъ съ своя неуморенъ трудъ и здраво разбиране значението на статистиката е билъ добрѣ оцѣненъ и въ чуждия ученъ свѣтъ.

И въ отношение етничностьта на Родопитѣ, доколкото можемъ да знаемъ, покойниятъ имаше тия рѣдки взглядове за една обмислена, опрѣдѣлена и разумна еволюционна дѣйность за пробуждане съзнанието на Родопскитѣ поселения и респектирането прѣдъ тѣхъ българската кауза.

Нашитѣ съболезнования къмъ опечаленитѣ му близки.

Редакцията.

Материали за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ V кн.).

Ограда, дворъ, портеница, плетъ.

При всѣко строене на кѫща за живѣене, било въ село или колибацитѣ, непрѣмѣнно гледатъ да има прѣдъ главнитѣ входни врата извѣстно малко или повече пространство, дѣто да се спира домашния добитъкъ при изкарването му изъ оборътъ, или идване отъ паша или работа. Това се казва дворъ и се сдържа съ самата улица, па и самъ дворътъ е пѫтьтъ за кѫщата. При излазътъ отъ дворътъ на улицата има *пòртеᵃница*, т. е. дворна врата. Широчината па портеницата е толкова голѣма, колкото да може свободно да влиза съ какъвто и да е товаръ натоваренъ добитъкъ. Ако дворътъ е отстрана на кѫщата, т. е. единъ видъ отдѣленъ отъ главния входъ и при това добрѣ обграденъ, тогава го казватъ и òграда. Често пѫти на единъ край въ дворътъ зимѣ изнисатъ на купище и торътъ отъ оборътъ на добитъкътъ, когато нѣма дѣ другадѣ да го държатъ, хвърлятъ и домашната смѣтъ и пролѣть или есенѧ го разнасятъ по нивитѣ и градинитѣ.

Портеницата е направена тъй: дълги повече отъ 2 метра дебели и плоско издѣлани борови или отъ другъ видъ дърво колове се забиватъ здраво въ земята по едно отъ двѣтѣ срѣщуположни страни на входътъ. На всѣко едно отъ тѣзи дървета (тѣхъ наричатъ сѫщински портеници) отъ плоската имъ страна сѫ пробити продълговати дупки по на едно разстояние една отъ друга отъ 15 до 30 см. Напрѣки въ тѣзи дупки се втикватъ дълги дървени дебели прѣчки, прѣзъ които неможе да се проврѣ добитъкътъ. Дърветата се изваждатъ и втикватъ (прѣкрѣпватъ), т. е портеницата по тоя начинъ се отгражда и заграждa. Това е най-обикновенниятъ и най разпространениятъ видъ портеници. Другъ видъ има подо-

Digitized by Google

бенъ на горния, само че отдѣлнитѣ прѣчки — дървета сѫ сковати или заплетени помежду си съ правитѣ колове, па на едната страна у объль колъ, дълбоко и здраво забитъ и закрѣпенъ въ земята, се прикачва съ гѫжва, сплетена отъ жилави отъ ела, върба, ясенъ или другъ подобенъ видъ дърве прѫчки, които се казва *вйтви* (отъ глаголътъ вие, свива). По тоя начинъ портевицата цѣла като врата се отваря и затваря, като се навира при затварянето отъ другата страна друга гѫжва у другия колъ, и съ това се закрѣпя колкото добитъкътъ да не може да я отвори.

Въ дворътъ или оградата се изкарва зимно врѣме денѣ домашния добитъкъ на припекъ. храни се тамъ, а лѣтѣ пъкъ вечерь и сутринь се доятъ кравитѣ, задържатъ се телцитѣ, яретата и ягънцата. Околовръсть дворътъ е обграденъ съ плетъ. Около всѣка кѫща непрѣмѣнно има малко или повече пространство, тоже добрѣ оградено, за зеленчукова градинка, а въ малкитѣ селчинки и колибаци при кѫщата на всѣки стопанинъ се намира и почти цѣлата работна земя, каквото ниви, градини, ливади. овощни дървета, пчелници и пр.

Въ Родопитѣ на сѣкждѣ всѣко парче земя, която се стопани, непрѣмѣнно е оградено околовръсть, както и дворътъ; незаградена земя значи, че е обща, затова въ нея всѣки може да спрѣ добитъкътъ си да го пасе. Ограждането става или съ сухъ каменень зидъ — *дувàр* — до 1½ метъръ високъ и отгорѣ притиснатъ съ редица едри и *калапнàти* камъни — *капàци* — или съ плетъ. Плетътъ бива нѣколко вида: а) *плеªтеªнѝца* плетъ, който състои отъ не много дебели, но не и тънки джбови колове единъ до другъ на редица по на 10 см. надалечъ забити въ земята, а на върховетѣ изострени. По горѣ отъ половината къмъ върховетѣ имъ се оплитатъ единъ другъ въ кръстосанъ видъ съ дълги виещи тънки прѫчки, наричани *прѣªплеªтка*, добрѣ затегната. А за да стои правъ плетътъ и да не се събаря отъ силни бури, подпира се отъ странитѣ съ други колове въ полегатъ видъ и здраво забити въ земята, Тѣзи подпорки колове се казватъ *прѣªкул'ници*,

Digitized by Google

а ако сѫ четали, казватъ се *сѫхи*. Тоя видъ плетъ се казва още *дюзмѐ* и съ него обикновено заграждатъ по-равни пространства градини и ливади.

б) Вториятъ видъ плетъ, съ който се заграждатъ най-много градинитѣ за зеленчукъ около кѫщитѣ, дѣто трѣбва да се не пропущатъ да влизатъ домашнитѣ птици, се гради тъй: на едно разстояние отъ 2 до 3 метра на далечъ забиватъ въ земята здраво дебели единични колове. На тѣхъ на прѣки — хоризонтално — наковаватъ паралелни три или четире реда върлини, въ Ахѫ-челебийско наричани *ж'ѫ^а^рди*, въ Рупчоско—*рѐме^а^не^а^* или *тасмѝ* (това сѫ тънки прави издѣлани въ плосъкъ видъ и дълги 10-на метра елови младочки). На тѣзи ремене оплитатъ въ кръстосанъ видъ дълги тънки прѫте на гѫсто единъ до другъ. Тоя плетъ се казва *дѝмитна пле^а^те^а^нѝца* или *дѝмитан плет*.

в) Третиятъ видъ е *фѫ̀йнув плѐт* или *карѫ̀-авлѝе^а^*. Съ него се градятъ далечнитѣ отъ кѫщи ниви, градини, ливади и други земи собствени. Тоя плетъ се гради тъй: забиватъ здраво въ земята на разстояние отъ 60 см. до 80 и на височина 1 до 2½ м. дебели колове. На тѣхъ въ видъ на пластове забучватъ цѣлички фъндаци хвойнови шубърки, храсте, трънки и др. так. притъпкватъ ги, за да стоятъ плътно, и надъ тѣхъ сплитатъ единъ редъ дълги прѫте, добрѣ стегнати у коловетѣ, за да се затегнатъ шубъркитѣ и отгорѣ. Тоя видъ плетъ казватъ още и *сирмѫ̀ски плет*, защото и всѣки може да го гради, при това и по евтино струва отъ всички други.

Най-послѣ има плетища и само съ ремене, хоризонтално наковани, или промушени и затегнати между двойни колове посрѣдствомъ *вѝтви*. Съ тоя видъ плетъ си служатъ хората, които иматъ изобилни борови гори, особено по билѫ̀та и колибацитѣ.

Digitized by Google

Съдържание на III годишнина (1905 г.) на сп. „Родопски напрѣдъкъ“.

I. кн. Януарий и Февруарий.

Обществената и частна благотворителность въ Родопитѣ. **Ст. Н. Ш.** — Изъ древното минало на Тракийцитѣ (прѣводъ отъ гръцки). **Т. Константиновъ.** - Родопска легенда отъ В. Теплова. **Ст. Н. Ш.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода. **Ст. Н. Ш.** — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Йосифъ Щросмайеръ, Дяковски епископъ; б) Бѣлѣжки по учебното дѣло въ с. Чепеларе прѣзъ 1904/905 уч. година; в) Извлѣчения изъ бюджета на Станимашката градска община за 1905 година; г) Турскитѣ погранични власти и българския износъ въ Родопитѣ; д) Пакъ по грозното положение на българитѣ въ Гюмюрджинския санджакъ; е) Едно съ народоучна цѣль окрѫжно па Министерството на Н. Рросвѣщение. — Книжовни вѣсти, съобщава **С.** — Народни умотворения изъ Родопитѣ: I Народни обичаи изъ Гюмюрджинско; II Народни пѣсни: а) Помашки изъ Чепино; б) Български изъ Чепеларе; III Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения.

Илюстрации: Помакъ отъ Ерь-кюприя — Родопитѣ — Типове и носия отъ селото Бачково въ Родопитѣ. — Петко Киряковъ, Родопски войвода (1844—1900 г.)

II кн. Мартъ и Априлий.

Взаимнитѣ спомагания въ Родопитѣ. **Ст. Н. Ш.** — Срѣдно Родопски овчари и кехаи. **В. Дѣчовъ.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода. (Продължение отъ I кн.) **Ст. Н. Ш.** — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Помощь за раненитѣ руски войници въ Далечния изтокъ. б) По възобновяването и запазването старата Асѣнова черквица при г. Станимака. п) Птицевъдството въ Родопитѣ. г) Годишниятъ актъ на гръцкото музикално дружество въ Станимака. — Некролози: Йосифъ Щросмайеръ † 26/III и Атанасъ Д. Самоковецъ † 30/III, 1905 г. — Народни умотворения изъ Родопитѣ: I Народни приказки изъ Дарж-дере. II Народни пѣсни помашки: а) изъ Чепино. б) изъ Чепеларе.— Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения. — Обявления.

Илюстрации. а) Пейсажъ изъ покраини на Родопитѣ. — б) Българинъ-старецъ на 90 години отъ с. Стойки, Родопитѣ.

Digitized by Google

III кн. Май и Юний.

Езикови бѣлѣжки изъ с. Бачково, Станимашко. **Ст. Н. Ш.** Срѣдно-Родопски овчари и кехаи (продължение отъ II кн. и край). **В. Дѣчовъ.** — Христо Груевъ Дановъ (юбилеенъ споменъ). С. — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Великденска екскурзия на Пловдивскитѣ учители изъ Северна България. б) Образцова бубарница и тъкачница въ г. Станимака. С. — Книжовни вѣсти и бѣлѣжки: а) Американскитѣ лози и възобновяването на лозята отъ В. П. Мариновъ; б) Замѣтки о нѣкоторихъ явленіяхъ фонетики Пупаланскаго нарѣчія отъ К. Радченко; в) Болгарскія народныя пѣсни, собрания Любеномъ Каравеловимъ, изданния подъ наблюденіемь П. А. Лаврова. Съобщава С.—Материяли за вѣществената култура въ Срѣднитѣ Родопи. **Ст. Н. Шишковъ.** — Названия на мѣстности изъ околностьта на с. Бачково. — Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на думи изъ текста въ III кн. на „Родопски напрѣдъкъ".

Илюстрации: Пейсажъ изъ севѣрнитѣ поли на Родопитѣ. — Христо Груевъ Дановъ (ликъ). — Типъ на Срѣдно-Родопска кжща отъ по-ново врѣме.

IV кн. Юлий и Августъ.

Дюлгерскитѣ сдружавания въ Родопитѣ. **Ст. Н. Ш.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода (продължение отъ II кн.) **Ст. Н. Ш.** - Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ. Гражданско състояние и отбиванэ военната повинность. **В. Д.**— Бѣлѣжки по учебното дѣло въ Родопитѣ прѣзъ учебната 1904/1905 г. а) за Станимака, б) за Чепеларе, Широка-лжка и Орѣхово. **Ст. Н. Шишковъ.** — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Сбирка отъ Родопски народни мелодии; б) Професори отъ Софийксия университетъ на научна екскурзия въ Родопитѣ; в) Иложба на мѣстни произведения въ г. Одринъ; г) По професионалното образование въ нашитѣ непълни дѣвически класни училища. Съобщава С. — Книжовни вѣсти и бѣлѣжки: а) Извѣстия за командировкитѣ на Министерството на Н. Просвѣщение кн. I и II; б) 1. Болгарская народная пѣсня объ освобожденія. 2. Малоруская дума про Райду. 3. Къвъпросу опроизхожденіи стихотворнаго размѣра и названія „Бугарщицъ". 4. Южно-славянскія пѣсни о смерти Марка Кралевича. 5 Народния говори Курской губерніи. Студии отъ Харковския професоръ М. Г. Халански. Съобщава С. — † П. А. Сирку, некрологъ. С. — Материяли за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи (продължение отъ III кн.) **Ст. Н. Шишковъ.** — Названия на мѣстности отъ околностьта на с. Бачково, Станимашко (продълж. отъ III кн.).

Илюстрации: Типове и женска носия отъ с. Бачково, Родопитѣ. — Сто и десеть годишна българка-Родопчанка отъ с. Павелско съ 60 годишния й внукъ.

Digitized by Google

V кн. Септемврий и Октомврий.

Калайджийскиятъ занаятъ въ Родопитѣ и неговия еснафъ (Поминъчно-правни бѣлѣжки). **Ст. Н. Шишковъ.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода (продължение отъ IV кн.) **Ст. Н Шишковъ.** — Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ (продължение отъ IV кн.) **В. Дѣчовъ.** — Гората „Пепелашъ" при Бѣла черква въ Родопитѣ С. — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) По нашитѣ пѫтни съобщения въ Родопитѣ; б) Едно справедливо искане. Съобщава С. — Материяли за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи. Ст. **Н. Шишковъ.** — Обявления.

Илюстрации: Родопски калайджия на работа. — Овчарска мандра съ пейсажъ въ севѣрнитѣ Родопски склонове.

VI кн. Ноемврий и Декемврий.

Приносъ къмъ морфологията на Родопскитѣ говори. **Ст. Н. Шишковъ.** —Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ (продължение отъ V кн. и край). **В. Дѣчовъ.** — Петко Киряковъ — Родопски войвода (продължение отъ V кн. и край). **Ст. Н. Шишковъ.** — Вѣсти изъ Родопитѣ. — Книжовни вѣсти и бѣлѣжки. — Некрологъ † Тодоръ Иванчовъ. — Материяли за вѣществената култура изъ Родопитѣ. — Съдържание на III годишнина отъ сп. „Родопски напрѣдъкъ". — Обявления.

Илюстрации: а) Българка изъ Широко-лѫка. б) Родопска дъскорѣзница (бичкия).

Digitized by Google

Г. IV. Януари и Февруари 1906. Кн. I.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
НАУКА, ОБЩЕСТВЕНИ ЗНАНИЯ
и
НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ.

Излиза подъ редакцията на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѣчовъ

Печат. С. Кишкиловъ — Станимака

1906
год.

Digitized by Google

Съдържание на I книга.

Отъ редакцията къмъ читателитѣ. — Дребни синтаксни бѣлѣжки върху употрѣбата на думитѣ *лу—л'у*, *леᵃ—леᵃй* и *ханен'* въ нѣкои отъ Родопскитѣ говори. **Ст. Н. Шишковъ**. — Култътъ за умрѣлитѣ у Родопскитѣ помаци. **Ст. Н. Шишковъ**.—Прѣзъ Вакъвскитѣ села—турска Рупчоска кааза (пжтни бѣлѣжки). **В. Дѣчовъ**.—Вѣсти изъ Родопитѣ.— Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.—Народни умотворения изъ Родопитѣ: а) Народни пѣсни изъ Ахж-челебийско, б) Изъ Станимашко. — в) Помашки.—Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои думи въ народнитѣ умотворения.

Илюстрации: 21 Май на скотовъдцитѣ въ Родопитѣ. — Караджовъ камъкъ съ пейсажъ.

Молимъ да се прочете.

I-та книжка отъ IV год. (1906 г.) изпращаме на всички миналогодишни абонати и познати лица, читалища и учрѣждения съ молба, които не желаятъ да получаватъ списанието прѣзъ тая година, да си повърнатъ книжката най-забавно до 15 дни слѣдъ получаването ѝ.

Digitized by Google

Год. IV. Януарий и Февруарий Книга I.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Прѣзъ 1906 година.

Съ тая книжка сп. „Родопски напрѣдъкъ“ започва IV си година. Ще се издава както и до сега въ двумѣсечни книжки, т. е. 6 книги въ една година, въ сжщия обемъ, по сжщата програма и съ сжщата цѣна.

Далечъ отъ насъ мисъльта да му придаваме нѣкакво значение въ нашата книжнина, или пъкъ тенденцията да дава нѣкакви нови идеи за реформиране нашия общественъ животъ и строй. Цѣльта на „Родопски напрѣдъкъ“ е била и си остава и за напрѣдъ скромна и безпретенциозна: да прѣдставя прѣдъ интересующия се читатель единъ забравенъ, захвърленъ, но важенъ въ много отношения нашъ кжтъ отъ цѣлокупното българско отечество — Родопитѣ и тѣхнитѣ приполски покраини — въ тоя си свой типиченъ и цѣненъ за науката видъ и строй, въ каквито е билъ и е днесъ. Постига ли се цѣльта, която сме имали и имаме прѣдъ себе си, не е наша работа да сждимъ. Обаче въпрѣки упорния трудъ и материялнитѣ жер-

Digitized by Google

тви, които ний драговолно приехме да носимъ, и въпрѣки още много други несгоди, които на всѣка стъпка се явяватъ при едно отъ такъвъ родъ издание, ний считаме себе си морално възнаградени[1].

Ползуваме се отъ случая тукъ да изкажемъ нашата сърдечна благодарность и на г. Д-ръ Ив. Шишмановъ, сегашниятъ министъръ на народната просвѣта, който прѣзъ 1904 г. съ едно парично пособие подкрѣпи издаването на „Родопски напрѣдъкъ“ прѣзъ първитѣ му двѣ години. Г-нъ Шишмановъ като пръвъ мощенъ стълпъ въ най-ново врѣме за изучване нашата етнография и по-отрано всѣкога е съдѣйствувалъ, упжтвалъ и насърдчавалъ всички работници по изучване въ народоучно отношение и Родопскитѣ покраини, нѣкои отъ които вече сж станали извѣстни и на чуждия ученъ свѣтъ.

Прѣзъ 1906 год. редакцията на „Родопски напрѣдъкъ“ ще даде на всичкитѣ си прѣдплатили абонати и двѣ приложения:

1. **Една цвѣтна картина,** която ще прѣдставлява живописенъ Родопски пейсажъ съ български сборъ, народни носии и хорò.

2. Една брошурка отъ 2 до 3 коли, въ която ще бждатъ изброени нѣкои и други дѣла по нашето революционно дѣло, което въ нѣкои Родопски покраини (Чепеларско) още отъ начало изгуби своята инъкъ святость, като се замѣсти отъ една мафия, пълна съ грозни злодѣяния, които хвърлиха на унищожение и

1) „Родопски напрѣдъкъ“ има́ щастието да чуе за себе си добри отзиви не само у насъ (вѣстницитѣ „День“, „Свободно слово“, „Миръ“, списанията „Българска сбирка“, „Сп. на Българското Икономическо дружество“ и др.), но и въ чужбина („Журналъ Министерства Н. Просвѣщения“ въ Петербургъ, насърдчителни писма отъ г. Маринъ Дриновъ, професоръ въ Харковъ, отъ г. Д-ръ К. Иречекъ, професоръ въ Виена, отъ ректората на Оксфордския университетъ въ Англия и др.).

Digitized by Google

тъй слабия по число български елементъ задъ нашата граница въ Родопитѣ.

Прѣзъ тая година редакцията е зела всички възможни мѣрки за наврѣменното издаване на книжкитѣ, което по непрѣдвидени обстоятелства прѣзъ 1905 г. неможа да спази.

Молимъ, прочее, всички любители на българския фолклоръ да ни подкрѣпятъ въ изданието, като се запишатъ за абонати и съдѣйствуватъ за разпространението му и между познатитѣ си.

От редакцията.

Digitized by Google

Дребни синтаксни бѣлѣжки върху употрѣбата на думитѣ *лу-л'у*, *ле^а-ле^ай* и *хамѐн'* въ нѣкои отъ Родонскитѣ говори.

Както въ фонетиката и морфологията Родопскитѣ говори се отличатъ по многото си особици, тъй сѫщо и въ синтаксата и лексикона тѣ иматъ типични свойщини. Върху главнитѣ и бѣлѣжити фонетични особици ний вече имаме доста нѣщо изслѣдвано и изучено отъ нашитѣ и нѣкои чужди учени филолови, обаче откъмъ морфологията и синтаксата Родопскитѣ говори сѫ досущъ слабо засегнати до сега, макаръ че отъ нѣкои Родопски покраини имаме обиилнии езикови материали, дори изглеждатъ и изчерпани току речи въ фолклорно отношение, каквото е напр. Ахѫ-челебийско.

Между другитѣ синтаксни свойщини въ Родопскитѣ говори интересующитѣ се въ случая читатели сѫ забѣлѣзали въ до сега обнародванитѣ езикови материали, какъ твърдѣ на често се употрѣбяватъ думитѣ **лу** или **л'у** въ Ахѫ-челебийския (българския) и Чепенския говори, **ле$_а$** или **ле^ай** въ помашкия въ Ахъчелебийско и южнитѣ склонове и **хамѐн'** въ рупския говоръ. Какъвъ е етимологичниятъ произходъ на тѣзи Родопски думи, не е наша работа да диримъ; насъ ни интересува въ случая тѣхната синтакса, която и съставя цѣльта на тѣзи ни бѣлѣжки.

Значението и употрѣбата и на тритѣ споменати вида думи е едно и сѫщо. Тъй напр. ако въ Ахѫчелебийско и Чепино казватъ: **лу кадѐ хѐде^ам, л'у тѐбе^а мѝсле^ам**, въ помашкия говоръ ще бѫде; **ле^а кадѐ ходе^ам, ле^а тѐбе^а мисле^ам**, а въ рупския — **хамен' къ^адѐ хѐде^а, хамѐн' тѐбе^а си мѝсле^а**. Въ нѣкои изрази тѣзи думи чисто и просто замѣстватъ извѣстни съюзи и нарѣчия като граматични връзки, безъ да се изгубва и понятието, което даватъ въ случая и на самата мисъль. Въ други пъкъ се употрѣбяватъ самостойно, отдѣлно отъ граматичнитѣ връзки, като иматъ за цѣль само да изтъкнатъ или дадатъ такъвъ или инакъвъ обратъ на мисъльта. Тъй напр въ мисъльта **л'у си дѐйде^а кучѝ-**

Digitized by Google

еᵃта, Ту̀риха си каймàк Ду̀да (Чепино, М. сб. XII, стр. 16) **л'у** замѣства съюзътъ *щомъ*, тъй щото би трѣбвало да се каже: *щомъ дойде кочията. и си туриха каймакъ Дуда.* Въ тоя случай **л'у** сѫщевременно дава понятие и за бързота, за непрѣкѫснато, моментално прѣминаване отъ едното дѣйствие на другото, което би се изказало въ слѣдната форма: въ минутата, когато пристигна кочията, безъ всѣко бавене туриха въ нея каймакъ Дуда. Въ мисъльта пъкъ **Хамен' кугà гу вѝдеᵃ, тугà гу завѝка** (рупски говоръ), или пъкъ **леᵃ гá гу вѝдеᵃ, леᵃ тагàва го зар'ýка** (помашки говоръ), **леᵃ** и **хамѐн'** не заематъ мѣсто на граматични връзки, за каквито си служатъ: въ първата мисъль думата **кугà** (вмѣсто когато) и **гà** (съкратена форма на кога и когато) въ втората, а сѫ поставени за усилване, нѣкакъ си за ускоряване момента между едното и другото дѣйствия, съ една дума, подразбира се точното непрѣривно свързване по врѣме на причината съ слѣдствието.

Въ речьта дѣто тѣзи Родопски думи се употрѣбяватъ и за граматични връзки или за другъ видъ служебни дѣлове, тамъ тѣ замѣстватъ слѣднитѣ думи: *когато, ами, но, че, само, току, нека, щомъ, за да, ето нà, тогава* и др. п. Примѣри: **Л'у** (когато) **си ду̀йна вѝхан вѐтар, та си раскрѝ кучията**. Чепино, М. сб. XII. **Езика хлеп ша ти нòсьа, та л'у** (само) **при мѐне да седѝш**. Чепино, сѫщо. **Лу** (ето нà) **кадѐ хòдеᵃ, деᵃвòйку.** Ахж-чел. **Да ма ни б'ошеᵃ главѝла л'у** (само) **сува леᵃту, прòлеᵃту, л'у** (само) **сòеᵃ лѐᵃтан Пѐтрувдеᵃн'**. Ахж-челеб. **Три увнà дáвам, мòме ле, л'у** (за да) **да та срешна, мòме ле.** Чепино. М. сб. II. **Утѝде, мòме ле, та ма насвади, та ми л'о** (току) **зѐха гулѐма стòка.** Чепино. **Л'у** (щомъ) **гу срѐшна луду младу.** Чепино. **Нàкриви калпàк на гòлу раму. та си л'у** (само) **пѐчи.** Ахж челес. М. сб. II. **Не сомпѝлу силеджѐна вòда, л'о** (но) **сам бѝлу друмница, потница.** Чепино. **Чѐках, чѐках. пжрво лѝбе нѐма, л'о** (тогава) **заминò цар'ув ıта воскьа.** Чепино. М. сб. II. **Ох іàхнали гу. пукàчили гу, л'у** (само) **фаф едѝн паітон.** Чепино. **Сѐстринжни ти сѝнове л'у** (само) **тех нжмòй калѐска.** Широка-лжка. М. сб. II.

Digitized by Google

Хамен' (щомъ) **го наде^{а} и си тъ^{а}рна**. Рупски говоръ. **Хамен'** (иска) **да до̀де^{а}, че^{а} да ви̇ди, кина̀ же^{а} гу сторе^{а}**. Сжщо. **Хамен'** (току) **си ла̀фи пу в'а̀тръ^{а}н**. Сжщо. **Цар'у л'у, на̀ше^{а} до̀^{а}же^{а}ву, л'у** (само) **там ма нимо̀й прува̀да**. Ахж-челеб. **Ле^{а}й си̇и'** (ето тъй) **гу сто̀рих**. Помашки говоръ. **Ле^{а}** (щомъ) **ати̇д^{а}а и го ле^{а}** (току) **фа̀тиха**. Помашки говоръ. **Та ле^{а}** (току) **гарди̇ да ма ха̀пе^{а}**. Сжщо. **Че^{а}та си ле^{а}** (само) **мо^{а}л'чи**. Сжщо. **Че^{а} ле^{а}** (колкуто) **у̀сра дан каче^{а}н' да фле^{а}зѐ**. Сжщо. **Ми́лке^{а}, ма̀шка де^{а}во̀йку, е́^{а}ла л'у** (само) **мѐне^{а} о̀стави**. Ахж-чѐлеб. **Л'у** (току що) **си пуд'мино̀^{а}** Сжщо. **Кумши̇е^{а}не^{а} гу л'у** (съвсѣмъ) **нищо^{а}т, Лу** (само) **га спи, та ни пиѐ**. Ахж-челебийско.

Горнитѣ примѣри, мислимъ, сж достатъчни, за да се изтъкне както твърдѣ честото употрѣбяване на споменатитѣ думи, тъй и понятието, което даватъ тъй или инакъ на дадена мисъль. Ахж-челебийското и Чепинското смекчено — йотирано — **л'у** нѣкога, особено въ Ахж-челеб., се изговаря и твърдо **лу**, па се срѣща и **л'ой**, напр, **лу га та ща л'ушна, та щиш рѐк папу̀ц** или **л'ой но^{а}й да е^{а}, кайну̀ викаш ти**.

Трѣбва да се знае, че частицата **ле** и **л'о** при обърщенията нѣма нищо общо съ споменатитѣ по-горѣ подобни ней думи **л'у** и **лу**.

Чепеларе, 1906 год.

Ст. Н. Шишковъ.

Култътъ за умрѣлитѣ у Родопскитѣ помаци.

(Народоучни бѣлѣжки).

Само нѣколко вѣка ни дѣлятъ отъ оная грозна и тъмна исторична епоха отъ нашето минало, когато обширниятъ лабиринтъ на Родопитѣ, цѣлинички населени съ едно чисто славянско население, за да бждатъ, по всѣка вѣроятность, по-добрѣ осигурени и мирни за новия имъ владѣтель — турцитѣ, послѣднитѣ съ силата на мечътъ сж наложили на покоренитѣ култътъ на своето мохамеданско учение. Но то

Digitized by Google

зи насилственъ скокъ какъ е подѣйствувалъ въ вжтрѣшния душевенъ миръ на новитѣ Родопски мохамедани, наречени слѣдъ това помаци, какво свое е внесълъ и какво старо плѣменно и християнско е изтикълъ новия мохамедански култъ, какво днесъ има, почита и пази помашката душа въ своя духовенъ мирогледъ, — това сж твърдѣ интересни и важни за изучване въпроси и то не само отъ едно чисто народоучно гледище.

Цѣльта на тѣзи ни бѣлѣжки е да запознаемъ интересующия се читатель съ култътъ за умрѣлитѣ у Родопскитѣ помаци, до колкото ний сме можли да схванемъ при нашитѣ непосрѣдствени наблюдения измежду самата помашка срѣда, и то въ централнитѣ части на Родопитѣ (Рупчоско и Ахж-челебийско), дѣто други етнически или вѣрски елементи липсватъ, за да би указали извѣстно влияние и отъ своя страна.

Прѣди всичко трѣбва да се знае, че помацитѣ иматъ пълна вѣра въ безсмъртието на душата. Тѣ вѣрватъ, че има задгробенъ животъ, който е вѣченъ. *На друг'ен свеᵃт нѐма умирàлка. Тỳва смеᵃ гòстеₐ, там смеᵃ зàсвеᵃ*, казватъ тѣ. Вѣрватъ още, че слѣдъ смъртьта душата очаква или вѣчно блаженство, рай — *жеᵃнлѐт'*, както казватъ тѣ, или вѣчна мжка — *джеандѐм. Кинàту нагудѝм на сой свеᵃт, такòва щеₐ да нàйдеᵃш там: акỳ ви прàвилу хỳбаву на сай д'ун'аₐ, хỳбаву щеᵃ да нàйдеᵃш; акỳ си прàвилу лòшу, на лòшу щеᵃ да йдеₐш*, е заключението въ случая на помацитѣ.

Всичко въ живота отдаватъ на *Аллаха: кинàту еᵃ пѝсану ут Аллàха, то щеᵃ да мѝнеᵃ. Беᵃз Аллàхув ѝзин* (воля, позволение) *нѝщу неᵃ бѝва*, казва помакътъ при всѣки случай и ето защо той безъ сътресение и съ едно стоическо хладнокръвие посрѣща и понася всички нещастия, каквито би му се случили въ живота. Тоя здраво закоренѣлъ у помацитѣ мирогледъ ги прави да бждатъ и душевно тъй твърди и издържливи, каквито сж и физически.

Въ всѣко явление въ живота тѣ виждатъ едно отъ двѣтѣ начала: злото — дяволътъ, и доброто — Божия промисълъ. Извърши ли нѣкой какво и да е

Digitized by Google

дѣяние, което по тоя религиозенъ моралъ, сложенъ въ помашкия мирогледъ, е зло, напр. откраднalъ нѣкой, наклеветилъ, излъгалъ, неизпълнилъ вѣрскитѣ си задължения, както помакътъ ги разбира, и т. др, тогава казватъ, че Аллахъ го е оставилъ, та дяволътъ го е завладѣлъ и го подбутва да върши *г'уне^а^х* — грѣхъ. *Кърк г'ун' са вартѝ* (двоуми) *да ли да стòри хатò^а^* (злото), *òти ме^а^ле^а^кѐте^а^* (ангелитѣ) *гу нагàдат да не^а^ пра̀ви; алà аннò^а^шка стòри ли, у тỳка на сѐтне^а^ вѐке^а^ нѐма спѝране^а^*, е вѣрването у помацитѣ.

Избавилъ се нѣкой отъ явно нещастие, миналъ благополучно нѣкое прѣмеждие, изцѣрилъ се отъ нѣкоя болесть и т. др., казватъ, че *Аллах гу е^а^ куртулѝсал; Аллах е^а^ прав пусидѐ^а^л; Аллаху е^а^ пра̀вил млòгу измѐт'; млòгу е^а^ се^а^ва̀п пра̀вил* (милостиня давалъ) и др. п. *И хỳбавуту, и лòшуту ут Алла̀ха духа̀да*, казватъ споредъ хората: ако сѫ зли, Аллахъ ги отхвърля и оставя на дявола; ако сѫ добри, пази ги и имъ дава всѣко добро.

Както въ всичко друго помакътъ вижда Божия промисълъ, тъй въ повечето случаи и при разнитѣ заболѣвания той се обръща и надѣва на Аллаха. Отъ начало при заболѣванието си помакътъ е суевѣренъ, отдава болѣстьта на *ỳруки*, или *бла̀ги и мѐде^а^ни*, обаче всички дѣйствуватъ съ *Алла̀хув ѝзин*, и слѣдъ това прибѣгва до баяния, бабешки лѣкувания и др. п., но послѣдната си надежда той пакъ отправя на Аллаха. Ето защо наредъ съ ходжата, който се вика да чете отъ коранътъ молитви надъ болникътъ, ближнитѣ на послѣдния отиватъ често пѫти и при християнския свещеникъ, занасятъ *òбруци* (масло, восъсъ, дрехи, нанизи и пр.) и въ християнскикѣ черкви, завеждатъ болнитѣ и да прѣспаватъ тамъ и мн. др. п.

Когато болниятъ почне да *бере душа*, т. е. намира се въ агония, тогава всички около него го *пре^а^дадò^а^т Алла̀ху, кина̀ту Алла̀хъ е^а^ ре^а^ко^а^л*. Всички въ кѫщи пазятъ мълчание и се въздържатъ да не плачатъ, защото *душ'ò^а^та са пре^а^дѐ^а^ле^а^ла*, т. е. умирающиятъ се мѫчи дълго врѣме, додѣ да умрѣ. Това вѣрване има и у християнитѣ. Въ сѫщото врѣме раздаватъ разни

Digitized by Google

ядива за *израхила*, да извади душата по-лесно и по-бързо, за да се не мжчи умиращиятъ. Помацитѣ вѣрватъ, че *израхил* съ ченгелъ изтегля душата отъ тѣлото и че колкото е по-праведенъ човѣкъ, толкова неговата смърть е по-лека и обратно, колкото е по-грѣшенъ, толкова и съ по-голѣми мжки умира. Въздържатъ се отъ плачъ и слѣдъ смъртьта на болникътъ, защото вѣрватъ, че *съ*[а]*лзите*[а] *на другата д'ун'-о*[а] *стануват вода, та са давии душ'о*[а]*та*. Ето защо при смъртни случаи у помацитѣ не се чува ни гласъ, ни стенания и *прѝпе*[а]*в*, както у българитѣ-християни(¹).

Щомъ болникътъ умрѣ, и още въ сжщия часъ измиватъ тѣлото му, обличатъ го само съ една риза и завързватъ—обвиватъ цѣло съ бѣло платно и бързатъ да го погребатъ. Ако умрѣлиятъ е мжжъ, жена му не пущатъ да го вижда. Тя се облича въ *джубе* (връхна дреха) и се крие отъ трупътъ, защото той вече не ѝ е мжжъ, а чуждъ човѣкъ, прѣдъ когото тя трѣбва да покрива лицето си. Сжщо и мжжътъ не вижда умрѣлата си жена, освѣнъ слѣдъ като е вече обвита въ платното. Погребението се извършва само отъ мжже и никоя жена, дори и малкитѣ момичета не могатъ да присжтствуватъ. Но слѣдъ погребението, ако случайно е пжтя на жена, близка или не на умрѣлия, прѣзъ гробищата, трѣбва пжтемъ да се спре и изчете своята по мохамеданския обичай *сал'о*[а]—молитва за упокоение на душата му.

Тутакси щомъ дигнатъ трупътъ и домашнитѣ измиватъ подътъ, дѣто е лѣжалъ умрѣлия, изпиратъ всички постелки, покривки и дрехитѣ му, хвърлятъ и водата, дѣто би имало по домашнитѣ сждове, за да се *учисти ут карфто*[а], т. е. при изваждане душата всичко наоколо е окървавено, само че не се виждало то това.

Слѣдъ погребението на умрѣлия домашнитѣ поставятъ трапеза съ ядене за Богъ да прости, което тѣ казватъ *рахмѐт'*. Раздаватъ и пари, които казватъ *искат'* или *ке*[а]*фе*[а]*рѐт'* и съ които се изкупватъ грѣхо-

1) При все това помакинитѣ често пжти на самѣ плачатъ за починалия, изреждатъ неговитѣ добрини и пр. както и християнитѣ.

Digitized by Google

ветѣ на умрѣлия. До седемьтѣ деня вечерь и сутринь раздаватъ за душата овощия, ядене и др. п., отъ тогава послѣ всѣкога, когато дойде на умъ на домашнитѣ, а задължително единъ видъ всѣки понедѣлникъ и четвъртъкъ, правятъ помена особено за *прѣ^а^сни дýши*. (До 40-тѣ деня слѣдъ смъртьта, а нѣкои казватъ и до цѣлата година, умрѣлия членъ отъ една челядь е прѣсна душа за близкитѣ му и поради това особено внимателни и точни къмъ почитане паметьта му до това врѣме трѣбва да бждатъ домашнитѣ му. Сжщото е и у българитѣ-християни). Изъ кжщи кадятъ съ единъ видъ растение, наричано *бухуръ*, а нѣкои поливатъ и гробътъ прѣзъ два три дни съ чиста вода. При това за душата на умрѣлия домашнитѣ даватъ единъ цѣлъ катъ, а по-заможнитѣ и по нѣколко ката, дрехи пъленъ комплектъ заедно съ постелката и покривката. Това казватъ *пре^а^ме^а^ндван'е^а^ за душ'о^а^та*. Прѣмѣнениятъ се почита прѣзъ цѣлия му животъ като роднина съ домашнитѣ на умрѣлия.

До седемьтѣ деня на мѣстото, дѣто е лѣжалъ умрѣлиятъ въ стаята, нощѣ оставятъ вода за пиене въ единъ сждъ и въ другъ за миене, а заедно съ това пазятъ прѣзъ цѣлата нощь да не остане въ кжщи безъ свѣтлина, та постоянно гори ламба, свѣщь, или огъньтъ блѣщука и дава видѣлина. Това се прави, защото се вѣрва, че душата слѣдъ смъртьта до седмия день, а нѣкои казватъ и до четиредесетия, обикаля всички мѣста, дѣто прѣзъ животътъ си умрѣлиятъ е ходилъ. Вѣрването е още, че душата влизала и въ нѣкое домашно или друго животно и поради това близкитѣ на умрѣлия се пазятъ прѣзъ това врѣме да не биятъ или мжчатъ животнитѣ, да не ударятъ силно при затваряне вратата и прозорцитѣ и др. т. Само праведнитѣ хора отъ живитѣ могатъ да видятъ умрѣлия слѣдъ погребението му въ видътъ на собственото му тѣло, както е билъ при животъ.

Разпространено е вѣрването въ Родопитѣ и у помацитѣ, и у българитѣ-християни, че много грѣшниятъ човѣкъ слѣдъ смъртьта си ставалъ, ако е мохамеданинъ, на свине, а християнинъ — на *дрàкус* (е-

Digitized by Google

динъ видъ животно въ образъ на надутъ мѣхъ, който се търкаля или лази на четире крака и врѣска съ гласъ като коза, или като куче и пр.) Свинето само отъ поясътъ надолѣ има видъ на свине, а отъ поясътъ на горѣ си е въ човѣшки образъ. *Пудракуснѐ^а^л е^а^* или *пусвинѐ^а^лу е^а^ свѝне^а^ту* казватъ въ такива случаи. Въ такъвъ видъ плашилище ȣмрѣлиятъ ходи нощѣ изъ селото, по роднинитѣ си, изъ кѫщата си и другадѣ, тропа, издава грозенъ гласъ, прави пакости (чупи сѫдоветѣ, покѫщнината и пр.) и плаши хората. За да се унищожи, нѣкждѣ накладватъ огънь надъ гробътъ на посвинѣлия, или пъкъ забиватъ колъ надъ подракоснѣлия, а най сигурното срѣдство е било, отъ сребърни нанизи на умрѣлия да се излѣе крушумъ и се упушне, когато се усѣти.

Помацитѣ казватъ и вѣрватъ, че слѣдъ 40 день отъ смъртьта душата вече отива направо въ раятъ, ако е праведна, или въ пъкълътъ, ако е грѣшна, но и праведнитѣ, прѣди да влѣзатъ въ раятъ, минаватъ и виждатъ пъкълътъ. Поради това, понеже всѣки човѣкъ грѣши прѣзъ живота си, то за да се изкупятъ грѣховетѣ му ако не всички, то поне толкова, колкото да се намалятъ по-малко, отъ добритѣ му дѣла — *хайре^а^т* — правятъ се помени слѣдъ смъртьта му, *вдига са сал'о^а^*—молитви се четатъ —и др. п. отъ близкитѣ му, та когато дойде *кае^а^мет'* (свършекътъ на свѣтътъ) и ги извикатъ отъ пъкълътъ на *садѝвище^а^* прѣдъ Аллаха, то при теглянето на грѣхътъ и хаирътъ имъ послѣдниятъ да наттегне повече отъ първия и така да се избавитъ отъ пъкълътъ и приематъ въ раятъ.

Помацитѣ вѣрватъ още, че, ако умрѣ малко дѣте до 9 годишна възрасть отива право въ раятъ и като безгрѣшно спомага за избавление и на родителитѣ си отъ грѣховетѣ имъ. Сѫщо и мома или момъкъ, умрѣли неженени — *лѐфте^а^ри* — се считатъ за праведни и отиватъ въ рая.

Гробищата у помацитѣ не се почитатъ и пазятъ твърдѣ много: оставятъ ги не заградени, пущатъ по тѣхъ добитъцитѣ си на паша, цвѣтя не садятъ, рѣдко и дървета се срѣщатъ по тѣхъ, обаче пазятъ ги да

Digitized by Google

се не омърсяватъ отъ хора. На всѣки гробъ тутакси слѣдъ погребението на умрѣлиятъ въздигатъ надгробни камъни: единъ по-голѣмъ на главата и другъ по-малъкъ откъмъ краката. На тѣхъ се написва името и прѣзимето на умрѣлия, лѣточислението и думитѣ по турски *гелибъ гечме*, *дува ейле*, което ще каже, додѣ не спомнишъ, не минавай. При това се вѣрва, че колкото е по-голѣмъ и по-тежъкъ камъкътъ надгробенъ, толкова по-добрѣ, защото на *садъвищеата* ще го поставятъ на вѣзнитѣ отъ страна на хаирътъ, слѣд. съ тежината си намалява грѣхътъ на умрѣлия.

Тая вѣра у помацитѣ за безсмъртието на душата и задгробния животъ, вѣра която съдържа въ себе си елементи въ голѣма доза и отъ прадѣдовската имъ християнска вѣра, отайки и отъ старинни славянски плѣменни чърти, — всичко това е затвърдило единъ мирогледъ, една психика въ помашката среда, която се отличава съ своитѣ здрави алтруистични чувства, толкова чужди за днешния модеренъ, егоистиченъ, алченъ за удоволствия и материални блага и отдаденъ на колебливи прѣдположения и хипотези за отвлѣчения миръ човѣкъ.

Чепеларе, 1906 г.

Ст. Н. Шишковъ

Прѣзъ Какъвскитѣ села—турска Рупчоска кааза.

(Пѫтни бѣлѣжки и впечатления)

Отъ **В. Дѣчовъ.**

Всѣка година отъ нашия държавенъ бюджетъ се изразходватъ по нѣколко стотини хиляди лева за научни и други командировки вънъ и вѫтрѣ въ страната. Благодарение на тая българска държавна щедрость нашитѣ учени и недоучени финансисти, правници, естественици и много още други „специалисти“ и „исти“ се надпрѣварятъ кой по-напрѣдъ да услужи на „науката“ и на майка България. И ето ний вече знаемъ посокитѣ на земния магнетизъмъ, животътъ и техническитѣ способности на мравкитѣ, видоветѣ и разредитѣ на голитѣ охлюви, ползитѣ отъ торнитѣ червеи, топлината на пеперудитѣ, какъ си

Digitized by Google

избиратъ Белгийцитѣ кметове. и много още други работи, които ако бѣше вчера умрѣлъ бай Ганю, днесъ нѣмаше да знае. И всичко това се е вършило и върши съ трѣскавична бързина само отъ любовь къмъ науката и . . . . хубавитѣ български левчета. Обаче никому до сега не е дошло на умъ да поиска „командировка“ и отиде да изучи напр. *Мунджулувлиитѣ* т. е. *челецитѣ*, които живѣятъ по десниятъ брѣгъ на р. Мѣста въ долното ѝ течение и които говорятъ едно смѣсено турско-българско нарѣчие и носятъ царвулитѣ си безъ ходилà Но смѣе ли нѣкой да отиде въ Мунджюлусъ и да се сприятелява съ човѣци, които се „бръснатъ съ брадва?„ Да, научнитѣ трудове въздигатъ труженици за човѣчеството и неговото благо, възвеличаватъ ги и обезсмъртватъ имената на мнозина, па често науката прави отъ такива хора и истински мѫченици. Обаче нашитѣ „учени“ именно тукъ най-много се плашатъ отъ такова мѫченичество.

Нѣма съмнѣние, че най-важната роль въ командировкитѣ играятъ паричнитѣ срѣдства. А бай Ганю, като знае страстьта на мнозинството наши кротки, умни и учени „прѣвийвратовци“, всѣка година щедро отваря кесията си, колкото скѫсана понѣкога и да е тя. Ето защо въ сегашнитѣ блажени врѣмена голѣма часть отъ гоститѣ на държавната трапеза твърдѣ лесно намиратъ срѣдства да направятъ въ годината поне по една „научна“ и „народополезна“ разходка до Парижъ, Римъ, Белгия, Русе, Варна, Рила и други *неопасни* мѣста, по които се пѫтува съ желѣзници, файтони, велосипеди и дѣто и „*динета*“, и „шампанско“ и всичко друго въ изобилие наспорилъ Господь. Обаче мѫчно биха се сдобили съ срѣдства, макаръ и твърдѣ оскѫдни да сѫ тѣ, тия хора, които биха пожелали една обиколка съ научна цѣль въ мѣста, за които се знае или поне се мисли, че сѫ опасни и негостоприемни Та и колцина биха прѣдприели такива рискувани пѫтишествия? Ето защо напр. ний не знаемъ до сега нито държавата да е улеснила нѣкого, нито пъкъ самъ нѣкой отъ нашитѣ учени да се е рѣшилъ и отиде съ научна цѣль въ Турция и ако не по-навѫтрѣ, то поне въ близкитѣ, съсѣдни до насъ области и кѫтове. Вѣрваме, че ще се намѣрятъ мнозина да ни кажатъ, че Турция ни е позната и нѣма що да изучаваме тамъ. Не е вѣрно това, ще отговоримъ ний на „знаещитѣ“ турската земя. Ний имаме подъ нашитѣ носове такива затънтени покраини, които още отъ врѣмето на Херодота кракътъ на пѫтешественикъ не е стѫпвалъ, каквито сѫ напр. Родопитѣ съ своето половинъ милионъ население. А тия затънтени кранща не се намиратъ въ Патагония, а сѫ сърдцето на Балканския полуостровъ, и при това наши сѫсѣдни страни, които колкото „диви“ и „некултурни“ и да сѫ тѣ, все има нѣща въ тѣхъ и приятни, и полезни да се видятъ и изучатъ. По тия съображения и споредъ нашето разбиране много поважно е за сега да изучваме и познаваме земитѣ, съ които сме свързани отъ вѣкове и сѫ наши съсѣдни страни, отколкото да

Digitized by Google

бързаме да знаемъ „мравки“ и „охлюви“, съ които нито нашитѣ гайтани и шаеци, нито нашитѣ произведения чувствуватъ взаимна размѣна, нито пъкъ държавнитѣ приходи би се увеличили. Нашето малко, но съ голѣми претенции, княжество е съсѣдно съ по-силната турска империя. Много работи и много интереси ни свързватъ съ нашата съсѣдка и поради това ний трѣбва да живѣемъ, до колкото е възможно, добрѣ помежду си. *А да живѣемъ, както прилича на комшии и както изискватъ взаимнитѣ ни интереси. трѣбва да се познаваме и да се разбираме.* Безъ добри съсѣдски отношения нито България, нито Турция ще прокопсатъ. Тая истина е съзната вече отъ мнозина наши държавници и учени, макаръ че почти всички ний не само че нито стжпка напрѣдъ помръдваме, за да се сближимъ съ съсѣдката си, но даже се боимъ и да назърнемъ и видимъ що има задъ чорупката, въ която сме се свили. Нашиятъ дневенъ печатъ, който черпи своитѣ свѣдѣния повечето изъ кафенетата и улицитѣ за работитѣ и случкитѣ въ Турция, често прѣдава фактитѣ въ такъвъ изопаченъ видъ, че ний си прѣдставляваме Турция чутъ ли нѣкакъвъ Дахомей въ Африка. За всички скръбни случки задъ нашата южна граница ний правимъ виновни само турцитѣ и тѣмъ стоваряме всичкитѣ грѣхове. Обаче ако не разсжждаваме пристрастно и погледнемъ съ *отворени очи* положението на нѣщата, ще дойдемъ до печалното заключение, че за много скръбни работи виновни сме си ний, които живѣемъ отсамъ границата. Това поне е вѣрно за обширната Родопска покраина.

Че турскитѣ управници, особено въ Родопитѣ, не сж такива, каквито си ги прѣдставяме, писачътъ на тия редове се надѣе да убѣди мнозина *невѣрующи*, стига тѣ да иматъ търпѣнието да прочетатъ до край слѣдващитѣ по-долѣ бѣлѣжки, написани на бърза ржка.

* * *

Отколѣ се бѣ породило у мене желание да посѣтя красивата Кричимска долина инъкъ наречена „Вакъвски села“. Куражъ за това не ми липсваше, но ми липсваше друго нѣщо, безъ което човѣкъ не може да прѣкрачи даже прагътъ на домътъ си. Трѣбваха ми пари, за да мога да се „разходя“ по Хамамъ бунаръ, Мурсалица, Гьозъ-тепе и други хубави мѣста, съ които природата така щедро е надарила едноврѣмешнитѣ свърталища на Бесситѣ и други антични племена. Но пари никока не задържатъ у човѣци като мене, които „вършатъ авантюри“ и рискуватъ да правятъ разходки въ „опасни страни“, Разбира се, че за една разходка по Родопскитѣ долини и върхове не е нуждна голѣма парична сума — достатъчни сж 200—300 лева— но когато неразполага и съ такъво малко количество пари, естественно е, че не може да изпълни желанието си. Да правя дългъ съ цѣль да се разхождамъ по Родопитѣ, не се рѣшавахъ, още повече, че дълговетѣ отъ тоя родъ се мжч-

Digitized by Google

но покриватъ, ако не си „ученъ -специалистъ“ и нѣмашъ достжпъ до „параграфа за командировкитѣ“. Но при всичко това азъ все си мислѣхъ за „разходка“, до като най-сетнѣ една случайность ми помогна да се осжществи поне отъ части желанието ми. Миналата 1905 година сждбата ме захвърли въ Чепино, гдѣто прѣкарахъ осемь мѣсеци. Животътъ ми въ хубавата Родопска котловина нещѣше да ми бжде лошъ, ако не бѣхъ раздѣленъ отъ сѣмейството си, за което постоянно мислѣхъ. Но както и да е азъ дочакахъ краятъ на учебната година и на 29 Юний се простихъ съ Чепнескиятъ „просвѣтителенъ храмъ“. Прѣдстоеше ми едно обратно пжтуване до Чепеларе. Единъ отъ моитѣ другари, който тоже мислѣше да прѣкара ваканцията въ Чепеларе, избра си дългия и безопасенъ пжть: Чепенското дефиле—Сарамъ-бей—Пловдивъ—Станимака—Чепеларе. Напротивъ, азъ си избрахъ най кжсиятъ пжть: Чепино — Батакъ — Хамамъ-бунаръ—Карабулакъ—Дьовленъ—Широка-лжка— Чепеларе. Азъ намислихъ да прѣсѣка напрѣки Вакъвскитѣ села, пакъ каквото ще да става. Висшето началство ми разрѣши да извърша тая „авантюра“. Когато приятелитѣ въ Чепино се научиха, че азъ имамъ намѣрение да минавамъ прѣзъ Турция, много се мжчиха да ме отклонятъ отъ такова рискувано пжтуване. Обаче азъ неотстжпихъ отъ рѣшението си. Само единъ приятель, въ цѣлото Чепинско корито ме насърдчи да извърша това, което бѣхъ намислилъ. Тоя приятель—търговецътъ Тодоръ Шумановъ, който отъ нѣколко години насамъ върши търговия въ Вакъвскитѣ села, ми казваше, че пжтуването въ Турция не е толкова опасно, както си мислятъ нашитѣ българи, които не знаятъ гдѣ е турската граница. Че турцитѣ въ Вакъвскитѣ села не сж такива, каквито си ги прѣдставляватъ нашитѣ политикани, азъ отдавна зная, но кого да убѣдишъ? Ний по нѣкога се плашимъ и отъ въображаеми, т. е. невидени плашила. Но страхътъ на страна.

Азъ почнахъ да се готвя за пжть. Всички вѣщи, съ изключение на чепицитѣ и едно дълго палто, свързахъ на колети и ги прѣдадохъ на пощата Слѣдъ това самъ си направихъ обискъ въ джобоветѣ и извадихъ отъ тѣхъ пжтни карти, тефтерчета и всички други книги. Оставихъ само писмото отъ Министерството, съ което ми се разрѣшава да *„замина за Чепеларе прѣзъ най-прѣкия пжть: Хамамъ бунаръ—Широка-лжка“*. Това писмо ми служеше и за паспортъ, и за откритъ листъ, и за всичко. На тръгване приятельтъ Тодоръ Шумановъ ми даде нѣколко илюстровани пощенски картички да ги занеса съ поздравъ на нѣкои негови приятели въ Дьовленъ и Карабулакъ. И тъй, азъ, съ едно дълго палто на рамото, съ единъ чифтъ чепици въ торбата, съ царвули на краката и съ нѣколко цвѣтни картички въ джоба, между които се потаваше и оргиналниятъ паспортъ, се опжтихъ за турската граница при пограничниятъ постъ. „Хамамъ бунаръ“. Случаенъ спжтникъ до границата ми

бѣше управителя на Лѫжанската митница г. В. Кѫнчевъ, Последниятъ отиваше на границата „по командировка“.— да брои юрюшки овце. Името и прѣзимето на моятъ спѫтникъ ми спомнюваше името и прѣзимето на единъ нашъ бѣлѣжитъ покойникъ, който съ своитѣ научни трудове е прѣнесълъ такава огромна полза на нашиятъ народъ, прѣдъ когото трудоветѣ и ползитѣ на другитѣ наши „учени“ просто блѣднѣятъ. Но печалниятъ край на тоя нашъ труженикъ показва, до колко ний българитѣ сме признателенъ народъ. Прѣзъ всичкото врѣме на пѫтуването ми до границата свѣтлиятъ образъ на нещастниятъ К-въ, се не отмахваше отъ умътъ ми. Тѫжнитѣ размишления ме измѫчваха, но сѫщеврѣменно ме и насърдчаваха да вървя безъ страхъ къмъ пограничнитѣ постове. Прѣзъ кои мѣста минахъ и какво видѣхъ по пѫтя до като стигна до българскиятъ воененъ постъ на Хамамъ-бунаръ, азъ нѣма да описвамъ, защото по тоя пѫть свободно се ходи. Войници, офицери, чиновници, списатели, министри и други голѣмци безъ никаква опасность за живота си могатъ да пѫтуватъ по върховетѣ и полянитѣ на Карлъкъ, Беглика, Ташъ-буазъ, Янжкъ-тепе, Дженевра и други прѣлестни Родопски кътове. Слѣдователно моето описване на тия мѣста е неважно, а може би и съвсѣмъ не потрѣбно. Югоизточниятъ кжтъ на Пещерската околия е покритъ съ цѣнни иглолистни гори, а голѣмитѣ потоци, които се виятъ като змии около дивнитѣ чюки и бърда, съ пълни съ вкусна пастърва Тия. природни богатства като магнитъ привличатъ нашитѣ голѣмци и ги заставятъ да ги спохождатъ по начесто, за да ги „изучватъ и описватъ“. Но независимо отъ това, Родопскитѣ хубости може да опише въ естетично отношение само перото на единъ Вазовъ, а не и кой да е просто-смъртенъ.

На 4 Юли 1905 година въ 7 часътъ вечерьта, слѣдъ забъркване и нѣколко часово скитане прѣзъ една гъста борикова гора ний съ г. Кънчева пристигнахме на българскиятъ воененъ и митарственъ постъ нареченъ „Хамамъ-бунаръ“. Войницитѣ и едничкия митарственъ стражаръ ни посрѣщнаха весело-засмѣно и се разпоредиха да ни се приготвятъ лѣгла въ тѣхното помѣщение, състояще се отъ една доста широка но низка и мръсна стая. У насъ българитѣ не липсва гостоприемство, но ни липсва чистота. Не само на тоя постъ, но и на други български погранични постове, които по рано бѣха посѣтилъ, забѣлѣжвахъ едни и сѫщи нѣща: неуредица и класическа нечистота. Българскитѣ погранични войници като близки съсѣди съ турскитѣ аскерлии, по примѣра на послѣднитѣ, бърже привикватъ на учтивость и любезность, но отъ нечистотата немогатъ да се отърватъ. Впрочемъ това не е едничкиятъ недостатъкъ на бай Ганя. Но както и да е. Ний прѣстояхме една нощь на поста Хамамъ-бунаръ и останахме доволни отъ услугата на нашитѣ, инвкъ, добри и пъргави войници. На поста ний пристигнахме рано и до като се стъмни имахме доста врѣме, да раз-

Digitized by Google

гледаме околноститѣ и се полюбуваме на хубавата природа. Сградата или кулата, подъ която се поднѣчихме, е построена на самия връхъ на една конусообразна могила. Послѣдната се е издигнала на срѣдъ бърдото, което полѣгато се спуща въ сѣверна посока отъ връха „Имамъ-баиръ,“ крайната югоизточна точка на нашата граница въ Западнитѣ Родопи. Между могилата и най-високата часть или челото на бърдото се разтила широка сѣдловина, пълна съ мочурлаци. На сѣверо-западъ бърдото се загражда съ „Катранжи дере“, на изтокъ съ „Хераклж дере“, а на югъ съ друго безименно (за менъ) дере. Могилата, върху която е построена кулата (стражарницата) на изтокъ, се снишава постъпенно и тамъ, дѣто се свършва снишаването, образувала се е широка сѣдловина която е прѣдѣлъ на планинитѣ Хамамъ-бунаръ и Имамъ-баиръ. Всичкото пространство около кулата, а така сжщо и двѣтѣ широки поляни — сѣдловини, сж покрити съ разновидни гжсти трѣви и разрѣдени борови дървета. Земята е камънлива—кремъчна. Мѣстностьта се нарича Чакмаклий и тъй би трѣбвало да се наименува и самиятъ постъ, а не Хамамъ-баиръ, както погрѣшно сж го нарекли г.г. военнитѣ. Хамамъ-баиръ се нарича отсрѣщната мѣстность, въ посока къмъ изтокъ отъ постовата планина въ западнитѣ поли—на която се намира турскиятъ постъ. Отъ върха на Чакмаклий, дѣто е кацнала като орелъ нашата стражарница, прѣдъ очитѣ се открива извънредна величава и омайна гледка.

На югъ погледътъ се спира въ облитѣ върхове на Гьозъ-тепе, Чалж-мезаръ, Каинъ-чалъ и Сиври-дагъ, чиито колтури сж тъй ясно очертани на хоризонта и така близко се прѣдставятъ, като да ги досегнешъ съ ржката. На юго-изтокъ се издига въ небето грамадниятъ корпусъ на Широко-лжшкия Карлъкъ съ тритѣ си пирамидо-видни върха: Пирилкъ, Мюлкъ-тепе и Кузу-ятакъ. Отъ далечъ изглежда като че тоя гигантъ е заелъ командующе положение спрямо другитѣ исполини. И по право нему се пада тази почетна длъжность. Широко-лжшкия Карлъкъ е най-високата и най-красивата планина въ Срѣднитѣ Родопи. Карлъкъ съставлява възела на четиретѣ най-главни планински възли. За него се скопчватъ Чалж-мезаръ, Каинъ-чалъ, Ченгене-исаръ, Кара-балканъ и назжбения Персенкъ. Послѣднитѣ планини, които заграждатъ отъ изтокъ Кричимската долина, отъ върхътъ Чакмаклий изглеждатъ като нѣкои допотопни животни—чудовища. Пространството, което е заобиколено отъ изброенитѣ по-горѣ гиганти—планини, прѣдставлява такъвъ хаосъ отъ разбъркани долини, върхове, сѣдловини и поляни, които мжчно може да се очъртаятъ съ каква годѣ ясность. Доловетѣ, пукнатинитѣ и полянкитѣ така криволичатъ и се извиватъ, че отъ далече неможе да се познае, отъ кждѣ започватъ и кждѣ се свършватъ. Тамъ, дѣто мислите, че е поляна, открива се страшна пропасть и дѣто отъ далечъ ви се виждатъ канари и пропасти, ще е или сѣдловина или красива полянка. Ясни очърта-

Digitized by Google

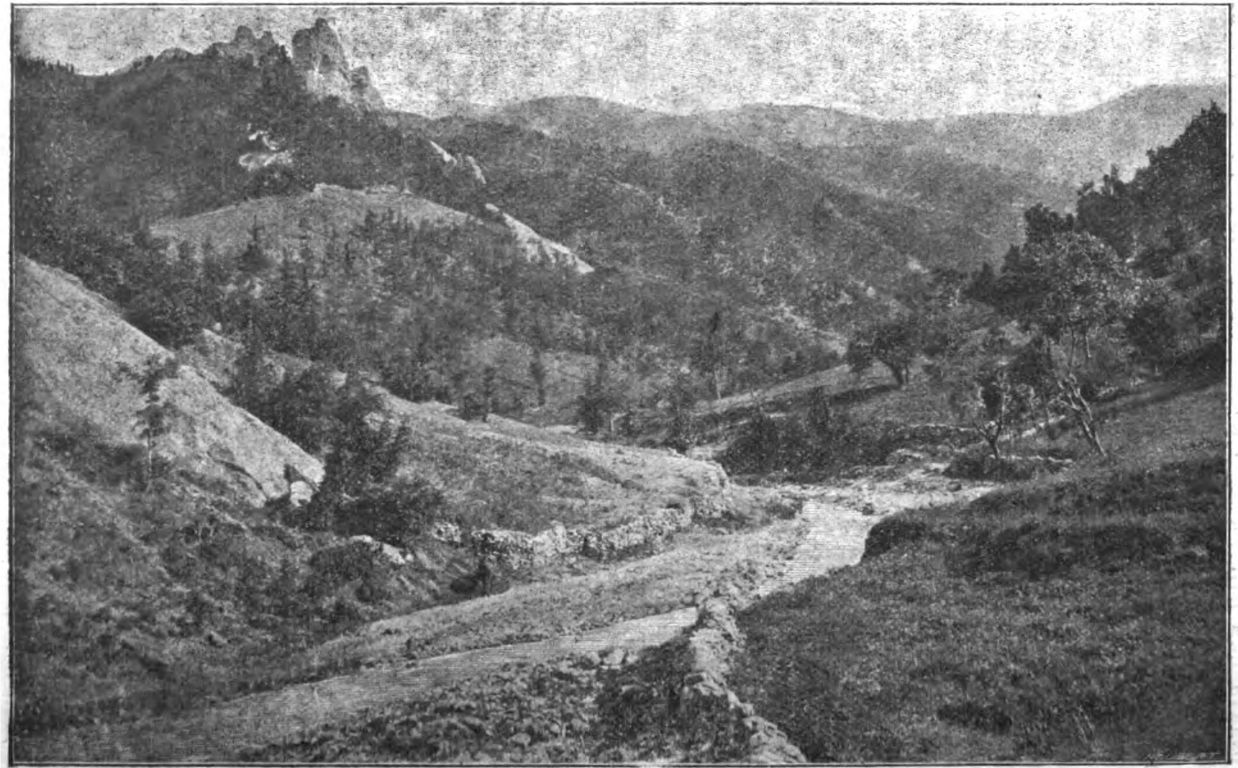

По фотографията на К. Савовъ.

ния на планински мѣстности моготъ да ставатъ безпогрѣшно отъ далечъ, само ако се гледатъ на *подворъ*, т. е. въ профилъ, но за голѣми пространства това е невъзможно. Ето защо азъ се отказвамъ да правя какво годѣ очъртание на Кричимската долина отъ мѣстото дѣто бѣхъ, т. е. отъ върха Чакмаклий. Само това мога да кажа, че тая долина е извънредно красива, като се гледа отъ нѣкой върхъ. Могилата Чакмаклий е добъръ наблюдателенъ пунктъ и за туристи, и за ловци и за всички, които обичатъ природата. Азъ се въртяхъ около стражарницата не по-малко отъ два часа и, ако не бѣха ме поканили да влѣза вѫтрѣ за вечеря, може би щѣхъ да се захласвамъ още нѣколко часа. Слѣдъ вечерята азъ и другаря ми г. К-въ се изтегнахме на приготвенитѣ сламеници и сладко сладко заспахме. Заранъта на другия день, като се събудихъ, видѣхъ, че слънцето се е отдалечило отъ хоризонта тъкмо единъ човѣшки бой. Г-нъ К-въ билъ станалъ много по-рано отъ мене и безъ да ме събуди да си вземемъ „С'богомъ", отишълъ на „Имамъ-баиръ" да брои овцетѣ, които щѣли да се вкаратъ отсамъ границата на паша. Но прѣди да замине, той порѫчалъ на единъ войникъ да ми каже, като се събудя да го чакамъ и да не минавамъ границата, до като се не видимимъ. Г-нъ Кънчевъ казалъ на войника, че щѣлъ да се върне слѣдъ единъ часъ. Не часъ, но тъкмо два часа чакахъ бившия си спѫтникъ, но той още не дохождаше. Тогава азъ се рѣшихъ да прѣмина границата и безъ Кънчева. Написахъ на послѣдниятъ една записчица, оставихъ му я на масата и се стегнахъ за пѫть. На тръгване помолихъ нашитѣ войници да ме придружатъ до близкиятъ Карабулашки турски постъ. Обаче послѣднитѣ отказаха да направятъ това и то подъ прѣдлогъ, че не били добрѣ съ турцитѣ войници. Причината на обтегнатостьта на отношенията между двѣтѣ страни, спорѣдъ казването на нашитѣ войници, се заключавала въ слѣдующето: Между нашиятъ и турскиятъ постъ се намира една поляна, която се прѣсича отъ едно дере държаще направление отъ западъ къмъ изтокъ. Нашитѣ военни власти считали за граница самото дере, турскиѣ — самиятъ върхъ, на който е построена нашата стражарница. Значи, половина отъ полянката между стражарницата и дерето е *спорно мѣсто*. Но това спорно мѣсто е първокачественно пасбище. Юруцитѣ, които иматъ мандри близо до пасбището, като мислили, че мѣстото е турско, свободно си пущатъ по него овцетѣ. Отъ друга пъкъ страна нашитѣ като били увѣрени, че полянката влиза въ българската територия, пѫдили овцетѣ и не гу пущали да пасатъ, прѣди да се изпълнятъ митарственитѣ формалности. Турскитѣ войници, естествено, давали сѫдѣйствие на юруцитѣ, а отъ това се и породила крамолата между съсѣдитѣ. Като разбрахъ, защо се гледатъ на криво малкитѣ поклоници на Марса, веднага съобразихъ какво трѣбва да се направи въ случая, за да ме прѣдадатъ редовно българскитѣ власти на турскитѣ. Азъ казахъ на

Digitized by Google

на нашитѣ войници да ме придружатъ само до *срѣдата* на спорното мѣсто, тамъ ще помислимъ какво да правимъ по нататъкъ. Войницитѣ се съгласиха на моето прѣдложение и си приготвиха пушкитѣ. Когато стигнахме на мѣстото, отъ дѣто войницитѣ не можаха да прѣстжпятъ нито крачка по нататъкъ, азъ имъ казахъ да сѣднатъ, а самъ си свалихъ шапката и почнахъ да викамъ и махамъ по направление на турскиятъ постъ, който се намираше единъ километъръ далечъ отъ насъ. Турскитѣ войници ни забѣлѣжиха, чуха и разбраха, че ги викаме да дойдатъ при насъ. Двама *нефере*, въоржжени съ Маузерови пушки, бърже се спуснаха низъ рътлината, прѣминаха дерето и се приближиха до мене. Слѣдъ обичнитѣ поздравления единъ отъ турскитѣ войници попита защо ги викаме. Тогава единъ отъ нашитѣ стана на крака и разправи, че азъ ще отивамъ въ Дьовленъ, затова да ми се дадѣло съдѣйствие отъ турската погранична стража.

— *Пек'и. Башъ юстюнде*, каза войника, като сжщевременно си подигна ржката до челото.

— *Буюръ ефенди*, каза вежливо другиятъ неферъ и ме помоли да му дамъ палтото и торбичката съ обущата да ги носи. Азъ отказахъ да сторя това, като казахъ, че вѣщитѣ ми не сж тежки и самъ ще си ги нося; но войникатъ настояваше на своето, като ме убѣждаваше, че ще се изкачваме на високо и ще се уморя. Прѣдъ настоятелнитѣ молби и увѣщания, азъ отстжпихъ и прѣдадохъ вѣщитѣ си на войника. Веднага слѣдъ това ний се раздѣлихме съ нашитѣ войници и тръгнахме. Когато прѣскочихъ дерето и се намѣрихъ на турска територия, заобиколенъ отъ турски войници, сърдцето ми силно затупа и ме обзеха мрачни мисли. Но азъ скоро се успокоихъ. Войницитѣ бѣха много любезни и учтиви. При това тѣ вървѣха прѣдъ мене, а не слѣдъ мене, а това бѣ явенъ знакъ, че войницитѣ ме не караха, а придружаваха и водѣха. Изъ пжтя, до като отидимъ на поста почивахме на двѣ мѣста, защото мѣстото, по което вървѣхме, бѣ много стръмно. Когато стигнахме на Карабулашкиятъ турски постъ, войницитѣ които бѣха въ стражарницата, веднага изкочиха вънъ и се затекоха къмъ насъ. Единъ войникъ бърже зема пушкитѣ на другаритѣ, си които ме прѣдружаваха и ги внесе въ стражарницата. Другъ войникъ зе моитѣ вѣщи и ги сложи на чердачето, което бѣ построено на полянката прѣдъ сградата. Такава взаимна другарска учтивость и услужливость азъ не съмъ забѣлѣжилъ между нашитѣ войници. Началникътъ на поста—тоже войникъ, — ми подаде ржката си и слѣдъ като ме поздрави съ „хошъ гелдинъ", помоли ме да сѣдна и си почина на чердачето. Азъ, безъ да чакамъ втора покана, седнахъ на пейката и поискахъ вода

— *Ахмедъ чабукъ тáазе су! Ферадъ япъ биръ темизъ каавé!* Слѣдъ тия заповѣди войникътъ бърже извади тютюневата си кутия, сви една дебела цигара и ми я поднесе.

— *Буюръ ефенди! Рахатлаинъ! Су шинди геледжекъ' сакълма!*

Digitized by Google

Азъ бѣхъ пораженъ отъ любезностьта и учтивостьта на турскитѣ войници. До като стояхъ на чердачето, всичкитѣ войници, които се навъртаха около насъ, се надпрѣварваха да ми услужатъ. Единъ кайве ми поднася, другъ огънъ донася, трети вода сипва отъ стовната, четвърти цигари ми вие и ги слага прѣдъ менъ и т. н. Всѣкой ще намѣри съ какво да услужи на врѣменниятъ имъ гостенинъ. Извънредно задоволенъ и благодаренъ отъ обноскитѣ на войницитѣ при пограничниятъ Карабулашки турски постъ, азъ, слѣдъ като си починахъ, станахъ правъ и почнахъ да разглеждамъ околиостьта. Първо погледътъ си обърнахъ къмъ юго-истокъ. И видѣхъ азъ по тая посока, каквото не очаквахъ да видя. Карабулашкиятъ турски постъ е настаненъ сѫщо на такава могила, на каквато е настаненъ българскиятъ на Чакмаклий Друго бърдо, което се спуща тоже отъ Имамъ-баиръ, но по кѫсо, занича да се видятъ отъ Чакмакий селата, Карабулакъ и мѣстностьта на югъ отъ него. По срѣдата на това бърдо тъкмо връзъ селото се издига една малка могилка, която прилича на пѫпка. На послѣдната е турската стражарница. На юго-истокъ отъ турскиятъ постъ, около двѣстотинъ метра по долу отъ могилата, се разтила една елипсовидна поляна, която по хубость може да съперничи съ Юндолъ, метоха Ташъ буазъ — Бегликъ (въ Чепинско), Чепеларе и пр. Карабулашката котловина и поляна е заобиколена: на северъ и севѣро-истокъ съ дългообразното бърдо, отъ което азъ бѣхъ зритель; отъ западъ и юго-западъ съ кѫси бърда, които полегато се спущатъ отъ Имамъ баиръ; а отъ юго истокъ поляната е съвсѣмъ отворена. Обаче по далечъ на хоризонта ясно се очертаватъ множество бърда, които се спущатъ отъ Гьозъ тепе и слизатъ до рѣката Докларъ. Послѣдната рѣка, която тоже тече въ юго-източна посока, е притокъ на Триградската или Грохотненската рѣка. Бърдата, които заобикалятъ Карабулашката котловина, е почти оголенъ. Тукъ тамъ малки групи отъ борикови и други дървета прошарватъ тия голи бърда и то колкото да прѣдадатъ красивость на котловината.

Самата поляна е гола, но понеже по срѣдата ѝ тече малко поточе и трудолюбивитѣ Карабулачани сѫ я разчистили и прѣобърнали на ливади, то тя изглежда отъ далечъ много красива. Въ дъното на полянката, тъкмо подъ стражарницата, се е сгушило селото Карабулакъ.

Слѣдъ двадесеть минути почивка на постътъ азъ тръгнахъ за селото Карабулакъ. Други двама войници ми взеха вѣщитѣ и ме придружиха до селото, дѣто се намираше военната застава. Слѣдъ 5 минутно пѫтуване *низбърце* ний влѣзохме въ селото. Прѣдъ заставата ме посрѣщнаха войници и ме поканиха да влѣза вѫтрѣ, дѣто се се помѣщаваха войницитѣ отъ заставата. Чаушинътъ, като ме видѣ, стана правъ, здрависа се съ мене, послѣ взе отъ придружающитѣ ме войници вѣщитѣ и ги

Digitized by Google

остави бливо до вратата. Слѣдъ това той ме покани любезно да сѣдна на неговото мѣсто, което се отличаваше отъ лѣглата на другитѣ войници по това, че покривката му бѣ по нова и до възглавницата имаше единъ шаренъ сандъкъ. До като азъ се наканя да сѣдна, единъ войникъ се наведе до краката ми и почна да ми откопчва и събува царвулитѣ. Азъ неможехъ да се откажа отъ тая прислуга и като благодарихъ на войникътъ за вниманието и трудътъ му, сѣднахъ *алатурка* на чаушовото лѣгло безъ царвули на краката си.

— *Исеинъ, сюръ джевееи, япъ ики кайве*, чу се високиятъ гласъ на чаушинътъ.

Послѣдниятъ се указа много любезенъ и интелигентъ момъкъ. До като изпиемъ *първото* кафе, ний се запознахме до толкова, щото можахме даже да си разкажемъ на кратко и биографиитѣ. Но моето дохождане въ Карабулакъ неостанало незабѣлѣзано отъ Карабулашкитѣ жители. Тѣ като се научили, че войницитѣ *докарали* единъ *кавуринъ* съ капела на главата и съ царвули на краката, полюбопитствували да узнаятъ какъвъ е тоя човѣкъ. И тъкмо, когато чаушинътъ бѣ започналъ да разправя една своя случка въ Измиръ, на вратата се показаха двама *щатски* лица съ гомѣми чалми на главитѣ или *башибозуци*, както турскитѣ войници наричатъ всички лица, които не носятъ военна униформа. Башибозуцитѣ поздравиха чаушинътъ и се спрѣха до вратата, види се, не искаха да се приближатъ до мене безъ разрѣшението на *властьта*.

— *Буюрунъ, Ахмедаà*, елате, сѣднете, каза чаушинътъ и стана на крака.

Поканенитѣ бавно се приближиха до насъ, здрависаха се съ мене и сѣднаха на сжщото лѣгло. Като чухъ, че единиятъ гостененъ се казва Ахмедаà, азъ се възползувахъ отъ това и пръвъ почнахъ разговора.

— Вий ли имате работа съ г. Шуманова отъ Лжжане?

— *Еветъ*, чорбаджи, азъ помагамъ на г-нъ Шуманова да свлича трупове по Далж-дере. отговори на турски запитаниятъ *башибозукъ*.

— Радвамъ се и приятно ми е, че се запознахъ съ Васъ, казахъ азъ на едно смѣсено турско-българско нарѣчие.* Отъ г. Шуманова имате много здраве. Пратилъ Ви е армаганъ една красива пощенска картичка. Заржча ми да Ви кажа да не спущате въ рѣката труповетѣ, които сж останали въ Катранджидере.

— *Пек' й*. Каквото ти е заржчалъ това ще направя, отговори Ахмедаà. Много добъръ човѣкъ е Шумановъ чорбаджи.

— По добъръ човѣкъ нѣма въ Чепино, потвърдихъ азъ и почнахъ да бъркамъ въ джобътъ си.

---

*) Азъ слабо владѣя турскиятъ говоримъ езикъ, но всичко разбирамъ каквото другъ ми говори на тоя езикъ,

Digitized by Google

Тъкмо въ това врѣме влѣзе и другъ *башибозукъ*, но не съ селски дрѣхи, а съ панталони, сетре и фесъ на главата си. Новиятъ гостъ сѣдна на сѫщото лѣгло срѣщу мене до прозореца. За да му сторимъ мѣсто, всички се поразмѣстихме и безъ да щемъ направихме едно колело отъ човѣци. Прѣдъ това колело азъ изтърсихъ десетина цвѣтни пощенски картички, между които бѣше и министерското писмо, т. е. моя паспортъ. Всѣки отъ присѫтствующитѣ взе по една, двѣ картички и съ дѣтинско любопитство ги разглеждаха. Новиятъ гостъ, като разгледа поредъ всички картички и прочете до кого сѫ надписани*), взе моятъ паспортъ и съ особено внимание го гледа нѣколко минути. Да ли тоя алафранга-облѣченъ човѣкъ знаеше писмениятъ български езикъ или не, за мене остана тайна Слѣдъ разглеждането на картичкитѣ и писмото той доста врѣме мълча. Другитѣ събесѣдници се шегуваха, смѣяха, а той все мълчи. По едно врѣме, като забѣлѣжихъ, че всички се наситиха да гледатъ картичкитѣ, азъ ги пребрахъ и ги пъхнахъ въ джобътъ си заедно съ министерското писмо. Ахмедаá, до когото бѣ адресирана едната картичка, като поблагодари втори пѫть за армаганътъ и поздравътъ, втикна своята картичка въ поясътъ си и заведе другъ разговоръ. Когато азъ се намѣсихъ въ разговора и се мѫчахъ да говоря на турски, за голѣма моя изненада по европейски облѣчениятъ събесѣдникъ почна да ми говори на български езикъ, но на полутракийско и полушопско нарѣчие. Това откритие възбуди у мене любопитство да узная, отъ кѫдѣ е тоя приятель и що ще въ това забутано Родопско село. Отъ по нататъшниятъ ни разговоръ азъ се научихъ, че той се родилъ и порасналъ въ София, а сега билъ заведующи Карабулакската телеграфо-пощенска станция. Да ли знае писмениятъ български езикъ, азъ не се рѣшавахъ да го попитамъ. По-сетнѣ се научихъ отъ Карабулачани, че тоя телеграфистъ билъ много добъръ човѣкъ и акуратенъ чиновникъ.

Повече отъ единъ часъ врѣме прѣседѣхъ въ заставата. Кафетата и цигаритѣ непрѣкѫснато се слагаха прѣдъ мене и другитѣ присѫтствующи. Но азъ желаехъ да се поразходя изъ селото и слѣдъ това да тръгна колкото се може по-скоро за Дьовленъ. Като благодарихъ на чаушинътъ за добриятъ приемъ, който ми направи и за добритѣ обноски на подвѣдомственитѣ му войници, азъ го помолихъ да ми даде поне единъ войникъ, за да ме придружи до Дьовленъ и то не по нѣкакви други съображения, а само за това, че не зная пѫтьтъ. Чаушинътъ съ внимание ме изслуша, но отказа да удовлетвори молбата ми. Той ми отговори съ тия думи: — „Ефенди, ний сме поставени да пазимъ редътъ и тишината само на границата. Ний сме длъжни да услужваме тукъ на всички добри пѫтници, но

*) Картичкитѣ бѣха надписвни на турски отъ Али Ефенди въ с. Баня-Чепино.

Digitized by Google

вжтрѣ въ каазата не се бъркаме. Изъ вжтрѣшностьта пжтницитѣ могатъ, ако желаятъ да се пазятъ само отъ жандарми. Но понеже тукъ въ Карабулакъ нѣма царски жандарми, тукашниятъ мухтаръ може да те изпрати съ селскиятъ пждаринъ". —Отговорътъ на чаушинътъ бѣ основателенъ и правъ. Прочее на менъ не оставаше друго какво да правя, освѣнъ да помоля Ахмедаа́ да ми даде за ясакчия пждаринътъ. Освѣнъ това азъ трѣбваше да търся и конь, защото и пжтьтъ до Дьовленъ бѣ доста длъгъ и уморителенъ, та ми се не щѣше да пжтувамъ пешъ. Ето защо азъ, слѣдъ като се раздѣлихъ съ любезниятъ чаушъ, трѣбваше да се хвана за яката на Ахмедаа́. Но послѣдниятъ бѣше излѣзълъ отъ заставата по рано отъ мене, та трѣбваше да го търся изъ селото. Но вмѣсто Ахмедаа̀, който е *вся* и *всьо* въ селото, азъ намѣрихъ самиятъ мухтаръ и му разправихъ *халътъ* си. Мухтарътъ, инакъ любезенъ човѣкъ, съ двѣ думи отказа на молбата ми: пждаринътъ билъ вънъ отъ селото по нивитѣ и ливадитѣ. И конь лесно се не намѣри. Найсетне, слѣдъ дълго лутане изъ селото и търсене ту Ахмедаа̀, ту Асанаа̀, единъ старъ Карабулачанинъ, който стоеше прѣдъ джамията и ме гледаше какъ се потя по улицитѣ, съжали ме, види се, та ме повика да отида при него.

— Какъвъ ти е зорътъ, айолъ? попита благородниятъ старецъ, като сжщеврѣменно си поглади брадата.

Азъ му разправихъ на лошавъ турски езикъ въ що се състои работата ми.

— Азъ имамъ едно муле, което пасе не далечъ отъ селото, ала самъ немога да те придружа до Дьовленъ и си върна назадъ мулето. Ти видишъ, че съмъ старъ човѣкъ и немога да вървя. Имамъ едно внуче на 14 години, което обикарова мулето; ако приемешъ то да ти бжде аркадашинъ, да му кажа да доведе мулето.

Азъ приехъ поканата и благодарихъ на старецътъ за услугата. Условихме се да му дамъ четиренадесеть (14) гроша кирия за мулето и да платя разноскитѣ на послѣдньото въ Дьовленъ, гдѣто щѣше да прѣнощува. Грижата за „прѣвознитѣ срѣдства" се прѣмахна и то благодарение на случайниятъ добъръ старецъ, а не на Ахмеда́а, комуто донесохъ картичка и „много здраве" отъ приятельтъ му Шуманова. Моятъ младъ кираджия отиде да доведе мулето, а азъ останахъ да го чакамъ прѣдъ джамията. До като дойде мулето, азъ използувахъ врѣмето въ разпитъ за миналото и настоящето на с. Карабулакъ. Старецътъ и други двама селени, които дойдоха при мене, ми разправиха подробно битието на селото си. Азъ прѣдавамъ тѣхнитѣ разкази съвсѣмъ на кратко.

Цѣлото сегашно землище на Карабулакъ прѣди двѣстотинъ и повече години принадлѣжало на четире сѣмейства юрюци, които имали кършли въ Солунско. Лѣтѣ юрюцитѣ дохождали съ стадата си на лѣтовище по яйлацитѣ, а зимѣ сваляли

Digitized by Google

стадата си въ полето. Лѣтнитѣ имъ колиби и мандри били гдѣто е сега селото. Тия колиби и мандри зимѣ оставали праздни безъ надзоръ. Но околното население, което тоже имало много добитъкъ, не живѣело добрѣ съ кочующитѣ юрюци, затова то честишъ имъ събаряло и горѣло колибитѣ и мандритѣ. За да се вардятъ отъ такива пакости, юрюцитѣ почнали да оставятъ вардачи на колибитѣ и мандритѣ. Изъ първо вардачи били само бекяри т. е. безъ сѣмейства, но по късно, когато юрюцитѣ се размножили, зели да оставятъ за вардачи и по двѣ-три сѣмейства, които си направили по добри помѣщения и прѣстанали да слизатъ въ полето. По тоя начинъ се основало селото Карабулакъ, което сега брои около сто домакинства.

Кѫщитѣ въ Карабулакъ сѫ полукаменни, полупаянтови и двуетажни. Долниятъ етажъ служи за складване на дърва и други домакински прибори; горниятъ етажъ, който не е повисокъ отъ два метра, е раздѣленъ на три отдѣления, отъ които едното е стая съ оджаклъкъ за живѣене на човѣци, другото за турене вѣщи (килеръ), а третото потонъ (коридоръ). Всичкитѣ кѫщи сѫ покрити съ цѣпени дъски. Лицата на кѫщитѣ и прозорцитѣ сѫ обърнати къмъ юго-изтокъ. На всѣка кѫща има по 3—4 прозорци, отъ които само единъ въ стаята, а другитѣ на потона, киера и двора. Кѫщитѣ изглеждатъ отъ вънъ мръсни и стари. Направата имъ е груба, недодѣлана. Около кѫщитѣ нѣма широки дворове, а градини съвсѣмъ липсватъ. Плѣвни и подници малко се виждатъ, защото Карабулачени иматъ вънъ отъ селото друго мѣсто — широки ливади — гдѣто иматъ колиби и саи за хранене на добитъкътъ си. Врѣдъ селото е построена джамията, а до нея друга сградица, която служи за мехтепъ. Въ селото не забѣлѣжихъ кафенета и бакалници. Правителствени учрѣждения има двѣ: военна застава и телеграфо-пощенска станция.

Карабулачани говорятъ турски, но въ говорътъ си прѣмѣстватъ и български изопачени думи. По чъртитѣ на лицето и тѣлосложението си тѣ се не различаватъ отъ околнитѣ помаци. Но въ дрѣхитѣ има разлика. Карабулачани обтакатъ вълненитѣ си дрѣхи съ *ясносинъ или бѣлъ* гайтанъ, а помацитѣ съ *черъ или тъмно синъ*. Жена азъ не видѣхъ и затова не мога да кажа, какво е облѣклото на женитѣ въ Карабулакъ.

Но врѣме е вече за тръгване. Мулето бѣ доведено отъ кърътъ, и момчето, което щѣше да ми бѫде спѫтника, потърси вѣщитѣ ми да ги прѣвърже на самарътъ. Азъ се готвѣхъ вече да се кача на мулето, но тъкмо въ това врѣме дойде единъ войникъ и ми каза, че ме викалъ чаушинътъ. Неохотно изслушахъ поканата на началникътъ на Карабулашката войскова часть, съ когото тъй любезно се бѣхме раздѣлили, но нѣмаше що да сторя. Азъ безъ възражение приехъ тая устна покана и послѣдвахъ войникътъ. Когато се явихъ прѣдъ заставата, ча-

Digitized by Google

ушинътъ ме посрѣщна на вратата и като си тури ржката на рамото ми, каза:

— Ефенди, азъ по рано отказахъ да ти дамъ войници, за да те придружатъ до Дьовленъ, защото такива сж нашитѣ наредби, но слѣдъ, като си излѣзе отъ тукъ и не ти дадоха пждаринътъ отъ селото, азъ се посъвѣтватъ съ нѣкои приятели, какво да правя съ тебе Случи се, че и милязимътъ не е тукъ. Но както и да е, азъ нѣма да те оставя безъ *мафазя*. Твоятъ кираджия е аджемия, затова азъ наредихъ да те придружаватъ двама нефере. Избранитѣ войници сж добри и *конушканъ* момци, та се надѣвамъ да прѣкарате добрѣ врѣмето съ тѣхъ по пжтя.

Азъ благодарихъ на чаушинътъ за услугата, която ми прави и за отстжпчивостьта му въ случаятъ. Но и до сега немога да си обясня, кой му повлия да ми даде войници — придружници и по какви съображения ми се направи тоя *икрамъ*. Азъ по-рано искахъ да ме придружаватъ войници до Дьовленъ не че се бояхъ отъ нѣщо лошо по пжтя, но по слѣднитѣ съображения: азъ се явихъ самъ въ Дьовленъ само съ картичкитѣ и министерското писмо, воennитѣ и граждански власти, може би, щѣха да ме разпитватъ, прѣзъ кждѣ съмъ миналъ, явилъ ли съмъ се на постоветѣ и защо нѣмамъ редовенъ паспортъ. Азъ щѣхъ да кажа право отъ дѣ и какъ съмъ миналъ и защо нѣмамъ паспортъ, но властитѣ, може би, щѣха да се усъмнятъ въ моитѣ думи и щѣха да се разпоредатъ да стане провѣрка за установяване на самоличностьта ми. А до като се свърши тая работа, азъ щѣхъ да *гостувамъ* повечето врѣме въ Доьвленъ. Но ако ме придружаваха войници, послѣднитѣ щѣха да кажатъ още при пристигането ми въ Дьовленъ, че азъ ида отъ България и че на границата сж ме *сторили теслимъ* български войници. Ето защо азъ се много зарадвахъ, когато Карабулашкиятъ чаушинъ ми каза, че ще ме придружаватъ войници до Дьовленъ.

Когато се раздѣлихме втори пжть съ любезниятъ чаушинъ, единъ войникъ внасяше въ каушътъ топълъ хлѣбъ. Чаушинътъ като видѣ това, взе отъ войникътъ едно хлѣбче и ми го подаде.

— *Буюръ ефенди*, вземи единъ залъгъ отъ царскиятъ хлѣбъ. Ти, може би, да си гладенъ, пакъ ний но рано се не сѣтихме да те гостимъ съ каквото Господъ далъ.

— Благодаря, *чаушъ уфенди*, но азъ още не съмъ огладнѣлъ. Когато огладнѣя, ще се намѣри хлѣбъ.

— *Олмасъ ефенди*, ще го вземишъ. Ний не сме по-голѣми отъ хлѣба.

Неможахъ повече да се противя и взехъ хлѣбчето, което бѣ еднодневниятъ *таинъ* на единъ войникъ. Но за да засвидѣтелствовамъ и азъ признателностьта си, извадихъ отъ джебътъ нѣколко монети и ги поднесяхъ на чаушинътъ съ молба да ги

Digitized by Google

раздѣли между нѣколко войника, които бѣха въ заставата. Обаче чаушинътъ категорически отказа да приеме монетитѣ. Тоя отказъ ме много очуди и даже трогна. Азъ се не надѣвахъ да направи това единъ турски войникъ и то войникъ находящъ се въ покраина, която мислимъ, че е дива и опасна въ всѣко отношение. (Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Държавни и общински пѫтища въ Родопитѣ споредъ послѣдното измѣнение закона за тѣхъ.

За важностьта да имаме надлъжъ по нашата граница въ Родопитѣ добри и удобни за всички случаи пѫтища, които да свързватъ всички поважни точки въ планинитѣ съ вѫтрѣшностьта на Тракийската равнина, не единъ пѫть и не на едно мѣсто се е и говорило, и писало у насъ. И за тая липса до сега съ пълно право се е натяквало на нашитѣ правителства, които отъ освобождението насамъ досущъ малко грижа си сѫ давали за тия наши кѫтове. Съ измѣненията, които се внасятъ въ Закона за държавнитѣ и общинскитѣ пѫтища, измѣнения приети въ послѣдната сесия на Н. Събрание и обнародвани въ брой 11 на „Държавенъ Вѣстникъ" отъ 15 Януарий, т. г., една голѣма часть отъ споменатата липса въ отношение пѫтищата въ Родопитѣ е прѣмахната. Тъй напр. въ таблицата за държавнитѣ пѫтища за *първокласно държавно шосе* е приетъ пѫтьтъ Пловдивъ—Стинимака—Хвойна—Чепеларе—Границата. *За второкласни държавни шосета* сѫ приети пѫтищата: а) Пловдивъ—Пещеря—Батакъ—Лѫджене—Границата; б) Т. Пазарджикъ—Пещеря; в) Т. Пазарджикъ—Еллидере—Лѫджене—Баня, и г) Бѣлово—Юнъ-долъ—Границата. За *третокласни държавни пѫтища* сѫ приети: а) Пловдивъ—Фердинандово—Сотиръ—Граница; б) Пловдивъ—Коматево—Марково—Бѣла-черква—Хвойна; в) Станимака—Тополово—Граница; г) Борисовградъ—Дервентъ—Караджиларъ—Лѣваково (?)—Ючъ-тепе—Граница; д) Хасково—Кочашлий—Кованлъкъ—Граница; е) Харманлий—Кавакъ-махале—Граница, и ж) Т. Пазарджикъ—Брацигово.

Отъ горнитѣ шосета само това Станимака—Хвойна—Чепеларе — Границата е първокласно, когато трѣбваше да бѫдатъ такива и второкласнитѣ Т. Пазарджикъ—Еллидере—Лѫджене—Границата и Хасково — Кочашлий—Кованлъкъ—Граница, та тогава въ продължение на Родопската граница щѣхме да имаме по едно първокласно шосе въ западнитѣ склонове, срѣднитѣ и източнитѣ. Дори въ стратегично отношение, споредъ нашето разбиране и споредъ днешното разположение на турскитѣ военни центрове и тѣхното свързване съ линията Царибродъ—Дедеагачъ—Солунъ, послѣднитѣ два пѫтя иматъ по-голѣмо значение въ сравнение централния (Станимака — Чепеларе — Границата), защото първиятъ, т. е. западниятъ, излиза къмъ долината на Мѣста и оттамъ Неврокопъ—Драма—Сѣресъ, а вториятъ, т. е. източниятъ, (Хасково—Кочашлий—Кованлъкъ—Границата) води къмъ важниятъ въ много отношения източенъ лаберинтъ отъ Родопитѣ (Кърджали, Султанъ-ери, Гюмюрджиня), лабиринтъ изключително населенъ съ турци, прошаренъ съ добри пѫтища и близъкъ на Одринъ, Не отъ по-малка важность е и парчето Станимака—Тополово—Границата, както и оня Борисовградъ—Дервентъ и пр. до границата, които трѣбваше да бѫдатъ второкласни, а не третокласни. Нѣкои отъ тѣзи пѫтища изискватъ най-напрѣдъ да се започнатъ и найскоро довършатъ, по причини които пѫтемъ загатнахме по-горцѣ.

Но каквото най-послѣ и да е това класифициране въ новия законъ на бѫдещитѣ държавни шосета въ Родопитѣ, едно само за сега желаемъ: да не останатъ тѣ и за напрѣдъ за дълго врѣме само писани на книга, както е било до сега. С.

Digitized by Google

Една жестока несправедливость спрямо просвѣтно-културнитѣ нужди на едно погранично българско селце въ Родопитѣ.

Току-речи по цѣлото продължение на нашата съ Турция граница въ Родопитѣ, земени отсамъ, дѣ повече дѣ по-малко (нѣкждѣ и на повече отъ 5 километра) сж двувластни имоти, притежателитѣ на които сж разположенитѣ покрай границата български и помашки села. Дори има и такива села, чиито почти изцѣло землища съ всичката работна въ тѣхъ земя, гори и пасбища сж въ българска територия, а самитѣ села, т. е. само жилищата на хората, сж въ Турция, каквото напр. е селото Долно-Дерекьой, па до нѣкждѣ и Горно Дерекьой, Ахж-челебийска кааза.

За провѣряване собственостьта на тия двувластни имоти, или пъкъ да се успорватъ правáта на притежателитѣ имъ като собственици, никому и на умъ не е идвало до сега, а държавата редовно си е прибирала всички свои даждия и други берии отъ стопанитѣ имъ, които въ това си положение сж изложени и на безброй други неприятности, както отъ едната, тъй и отъ другата погранични власти, дѣто често пжти капризитѣ на закони типове служащи сж достигали и до жестокость и насилия, безъ да може началството имъ да ги контролира.

Безъ да влизаме въ тия погранични тждѣва потайности, които криятъ въ себе си грозни и гнусни прѣстжпления, ще хроникираме другъ родъ работи, които отъ скоро врѣме ставатъ между горската власть, респ. държавата у насъ отъ една страна и собственостьти на тия погранични жители отъ друга. Тъй напр. горската власть едно слѣдъ друго е почнала да туря ржка надъ нѣкои подобни гори, пасбища и др. работна земя отъ двувластнитѣ имоти подъ прѣдлогъ, че тѣ не сж били собственость на частни лица, а на общини. По тоя начинъ прѣди петь години нѣщо мѣстностьта „Хардачлж“, състояща се главно отъ хубава смѣсена гора, пасбища и ливади и находяща се по самата граница при с. Стойкитѣ, бивша Рупчоска околия, горската власть усвои за собственость на държавата и забрани на притежателитѣ имъ не само да стжпватъ въ гората, но и да прибиратъ сѣното отъ ливадитѣ си. А до колкото се знае, Хардачлж е собственость на повече отъ 40 души хора отъ Ахж-челебийскитѣ села Пашмаклж, Горно Райково и Дунево и ако тѣзи хора не сж се обадили до сега да потърсятъ своето право, то не е отъ друго нищо, освѣнъ че за минаването имъ отсáмъ границата никой неможе да гарантира за тѣхната безопасность отъ вандализма и безцарствието, които отъ 6-7 години насамъ сж замѣстили всѣка човѣшка власть и законность въ тоя пограниченъ край.

Прѣзъ миналото лѣто горската власть тури ржка и присвои за държавна собственость и другъ подобенъ родъ двувластенъ имотъ, състоещъ отъ гора, пасбище и ливади и находещъ се въ мѣстностьта „Сухитѣ лжки“ на Границата. Тоя имотъ е черковенъ на ближното при границата въ Турция българско село Левочево, въ чието е и землище. Отъ приходътъ, добиванъ отъ него, Левочево издържа своето училище и черква. При усвояването му горската власть е поставила за мотивъ, че въ книжата данъчни на Чепеларския бирнически участъкъ, въ чиито районъ отъ освобождението насамъ се числи, е фигурирвалъ ту за черковенъ, ту за училищенъ: тъй е билъ прѣдставлûванъ отъ Левочевци, когато му сж изплащали редовно ежегоднитѣ данъци. Тукъ има недоразумение: горската власть, както се види, не знае, какъ е сложенъ общественниятъ строй въ Турция въ отношение на не мохамеданскитѣ населения. Тамъ черквата и училището сж едно нераздѣлно цѣло и за такова се третира и отъ самата официална власть, т. е. юридически тѣ прѣдставляватъ единъ институтъ и само въ послѣднитѣ години турското правителство по политически съображения се старае да ги раздѣли, а особено въ якитѣ национално български покраини. Всѣка година въ всѣко село населението се събира и си избира отъ срѣдáта хора, които носятъ името *черковно-училищно настоятелство,* или *клисе ве мехтепъ мютевеллери*, както казватъ турцитѣ. Това настоятелство има подъ свой надворъ, грижа и отговор-

Digitized by Google

ность и черквата, и училището и юридичесси ги прѣдставлявтъ и прѣдъ властьта. Всички черковни приходи изцѣло отиватъ за издържката и уредбата на училището, което е рожба на черквата и безъ която то не може да съществува. А всички знаемъ, че българинътъ въ прѣдѣлитѣ на Турция черквата и учището сѫ неговия обществено-културенъ и национално-просвѣтенъ лость, едничкиятъ, на чиято здравина се стабилизира и самото му сѫществуване като етническа единица. Отъ това става явно, че понеже понятието черква и училище е слѣто въ едно, то и за хората, които сѫ идвали въ Чепеларе да плащатъ слѣдуемитѣ се годишни данъци за спомепатия имотъ, е било безразлично черковенъ или училищенъ имотъ ще фигурира въ данъчнитѣ книжа, а заедно съ тѣхъ и самитѣ бирници сѫ имали такова понятие въ случая, още повече, не тѣхната цѣль е опрѣдѣлена: да се плати данъка по книжата, та безразлично отъ кого се плаща той и кой владѣе имота.

Но освѣнъ казаното по-горѣ горската власть трѣбваше да е поразтърсила и своята не отколѣ минала архива, дѣто щѣше да види и другъ единъ фактъ. Прѣзъ 1889 или 90 година, точно незнаемъ, Чепеларскиятъ жител Василъ Р. Кацаровъ при строене на кѫщата си отсѣкълъ за дъски 8 борики отъ спомепатия Левочевски имотъ, като зелъ устно позволение отъ единъ случайно заминващъ прѣзъ Чепеларе Левочовски черковно-училищенъ настоятелъ. Слѣдъ двѣ години обаче тогавашното настоятелство, подбутнато пакъ отъ Чепеларски хора, се оплакало въ горската власть. Послѣдната констатирала нарушението и възъ основа нейното постановление Пловдивскиятъ окрѫженъ сѫдъ на 23 Януарий, 1893 год., осѫдилъ Кацарова да заплати една сума отъ 1240 лева, отъ които 400-тѣ лева за заплащане борикитѣ на Левочевското черк. училищно настоятелство, а другитѣ били глоби и разноски(¹). Въ тоя случай държавата посрѣдствомъ своя органъ, горската власть, е признала Левочевската черква и училище въ законенъ стопанинъ на тоя имотъ, и сѫдътъ е потвърдилъ тая законна собственость.

Дѣ е тукъ основателността и законностьта въ постѫпката на горската власть? Възъ основа на какво право държавата прѣди 10 години посрѣдствомъ сѫдебенъ редъ и сама чрѣзъ своитѣ органи е признавала правособственостьта на едно юридическо лице на единъ имотъ, цѣли 27 години е прибирала даждията за тоя имотъ отъ това лице, а днесъ съ едни тъй неоснователни мотиви отнема правособственостьта му, за да усвои имота му сама? Другъ е въпросътъ, ако държавата възъ основа на единъ законъ, изходещъ отъ перспективата за осигоряване бѫдѫщото благосъстояние на грядущитѣ поколения и запазване бѫдещото общенародно богатство — горитѣ — тури рѫка и усвои за държавни всички сѫществуещи днесъ у насъ гори. Обаче и да изхожда държавата отъ подобно гледище, което най напълно поддържаме (вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ I год. и III кн. 5), въ случая тя се явява пакъ послѣдователна въ дѣлата си. или подобрѣ, за едни майка, а за други мащеха, па и нѣщо повече, защото въ едно и сѫщо врѣме тя подарява, тъй да кажемъ, безъ никаква основа цѣли комплекти гиздави гори на цѣли общини (случая съ гората „Пепелашъ“ при Бѣла-черква), а други пъкъ безъ никакво право и законность отнема и присвоява за свои.

Но съ отнемане на селото Левочево спомепатиятъ имотъ по единъ съзнателенъ начинъ държавата прѣсушава и послѣдниятъ слабъ източникъ на едно нещастно подъ чужда власть българско селце да крѣпи и поддържа своята черква и училище, т. е. самото си сѫществуване. Или това твърдѣ злочесто българско население, пръснато и безпомощно като капка въ морето изъ тоя планински край задъ нашата граница, трѣбва да се доунищожи, да се изкорени до човѣкъ по всички възможни начини и съ всѣкакъвъ родъ простени и не простени срѣдства отъ насъ, свободнитѣ му братя?.......

Напослѣдъкъ се учимъ, че Левочевци сѫ се оплакали за тая несправедливость въ Екзархията въ Цариградъ, та остава да се чака какъ ще погледне централната власть на въпроса и какъвъ резултатъ ще даде тоя споръ.

С.

---

1) Г-нъ Кацаревъ слѣдъ прѣминаване на всички инстанции най-послѣ изплати тая сума, като му бѣ наложенъ запоръ на заплатата като окол. фелдшеръ.

Бубарството въ Гюмюрджинския санджакъ.

Развъждането на черничевото дърво и отгледването на копринената буба въ Родопитѣ е известно отдавна, само че до скоро то имаше чисто домашенъ характеръ, т. е. да се добиватъ пашкули и точи отъ тѣхъ по примитивенъ начинъ коприна за чисто домашни нужди. Изъ долинитѣ на р. Арда, Мѣста, Соютлю-чай наредъ съ другитѣ дървета не по-малко се срѣщатъ и голѣми по величина стари черничеви дървета, които тукъ не кастрятъ при хранене бубитѣ, а бератъ листата имъ листъ по листъ. Поради това достатъчни сѫ да има човѣкъ 8—10 такива стари дървета, за да може да си изхрани една унция бубено сѣме. Такъвъ начинъ бране черничевъ листъ е бавенъ, па и труденъ, наистина, ала отъ друга страна има своето прѣимущество, защото се прави голѣма икономия отъ мѣсто при засаждане и образуване на черничеви градини.

Черницата прѣкрасно вирѣе на длъжъ и на ширъ въ цѣлитѣ Родопи до една надморска височина 800—900 метра. Въ послѣднитѣ нѣколко години и въ тия мѣста почна да се цѣни и съзнава полезностьта на бубарството, макаръ, че тържището за пашкули и да е още слабо. Турското правителсвто напослѣдъкъ по всѣкакъвъ начинъ се стрѣми да подигне и въ тия мѣста тоя стопански отрасъль и го направи доходенъ за населението. Прѣзъ тая пролѣть само въ Гюмюрджинския санджакъ сѫ порѫчали 20 хиляди черничеви фиданки за раздаване даромъ на сиромашката класа отъ населението, което нѣма срѣдства скмб да си купи. При това отъ 1 Мартъ, т. г. въ Солунъ, главното въ Европейскитѣ велеяти на Турция пашкулно тържище, е откритъ и специаленъ бубовъдчески институтъ при училището „Хамидие“, по подобие на тоя въ Бруса, дѣто бубарството е достигнало до извънмѣрно голѣми размѣри.

Въ тоя случай намъ неволно идва на умъ да се попитаме, какво е направило нашето Министерство на Търговията и Земледѣлието за разпространение бубарството и въ наша територия Родопски покрайни (Пещерско, Пловдивско, Станимашко и др.), дѣто планинското население води единъ осѫденъ животъ, макаръ че природата на мѣстото е не по-малко сгодна и за едно успѣшно и доходно бубарство?

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Съкратени протоколи отъ засѣданията на Пловдивската Търговско-индустриялна камара отъ 22/XI до 2/XII 1905 г.

Десеть години вече се изминаха, откакъ се учрѣди института у насъ на Търговско-индустриалнитѣ камари, които не само че служатъ като съвѣщателно тѣло на правителството въ областьта на неговата дѣйность за развиване и уякчаване търговията, индустрията и занаятитѣ, но и самостойно прѣдприематъ редъ начинания, често пѫти скромни и незабѣлѣзани на видъ, ала твърдѣ важни за нашия търговско-икономиченъ напрѣдъкъ.

Съ едно истинско удоволствие ний прочетохме отпечатанитѣ съкратени протоколи отъ засѣданията на Пловдивската Търговско-индустриална камара прѣзъ края на изминалата 1905 година. Въ отчета, който нейниятъ, на камарата, енергиченъ и интелигентенъ секретарь г. Ив. Маноловъ, е прочелъ, ний виждаме редица единъ на % другъ по-важни въ търговско-инду-

Digitized by Google

стриялно и въобще економично отношение въпроси проучени, разисквани, а нѣкои и реализирани вече прѣзъ годинитѣ отъ чисто търговско значение, въпроси за които камарата е изказвала своето мнѣние и прѣдявявала ходайството си за реализирането имъ прѣдъ респективнитѣ министерства, насъ особено зарадваха и редицата самостойни начинания, които тя въ тоя отчетенъ периодъ е започнала и извършила отъ чисто стопанско значение, или както въ отчета е казано „професиално образование". Въ тоя случай вниманието на камарата е било обърнато главно и твърдѣ съ право къмъ нашитѣ приполски и планински покрайни, които съвпадатъ въ нейния районъ и въ който мѣста поради самото естество на природата имъ ржчниятъ трудъ заема главно мѣсто въ общия поминъкъ на населението имъ. Тъй напр. а) камарата е прѣпоржчала на окржжнитѣ съвѣти и градскитѣ общини да прѣдвиждатъ въ бюджетитѣ си извѣстни кредити за подпомагане женскитѣ стопански училища, дѣто има открити и ще се откриватъ за въ бждеще. б) Дѣйствувала е прѣдъ министерството на търговията и земледѣлието за поставяне тъй или инъкъ извѣстенъ контролъ върху частнитѣ търговски училища. в) Усвоено е мнѣнието на камарата за откриване търговски курсове при трикласното училище въ Бургасъ. г) Подпомагала е на грънчари отъ повече мѣста изъ района да посѣтятъ открития отъ министерството курсъ по грънчарството въ Брацигово, като е помогала материялно и за построяването пещи и по успѣшното ржководене на обучението. д) Открити сж били прѣзъ Юний и Августъ (1904 г.) практически курсове за жени по кроидба и шевъ на женски дѣтински горни дрехи въ Хасково, Т.-Пазрджикъ, Габрово и Стара-Загора. е) Открила е практически курсъ по дърводѣлството въ с. Павелско, Станимашка околия. ж) Съдѣйствувала е за сдружаването и снабдяването съ сурови материали, инструменти и др. п. на кошничаритѣ при открититѣ отъ министерството кошничарски курсове въ Казанлъкъ. з) Организирала е практически курсове по боядисването на кожухарски кожи въ г. Панагюрище. и) Практически курсове по кроидба и шевъ на мжжки, женски и военни дрехи за мжже е откривала въ Стара-Загора Т.-Пазарджикъ.

По нататъкъ между другото въ отчета четемъ, че камарата по-отрано и възъ основа закона се е заловила и съ изучването и съставянето на специаленъ докладъ върху економичното положение на окржга. Положила е началото и постъпенно урежда въ Пловдивъ информационно бюро и музей. институти, които тоже не сж отъ малка важность и полза въ търговско отношение. Твърдѣ похвална е и мѣрката на камарата да образува отъ своитѣ бюджетни срѣдства нѣкои и други фондове, отъ които слѣдъ достатъчното имъ засилване да се прѣдприематъ и реализиратъ пакъ отъ извѣстно търговско, индустриално и занаятчийско значение нужди.

Digitized by Google

По нататъкъ въ протоколитѣ слѣдватъ разнитѣ въпроси, съ които камарата се е занимала, обсѫдила и приела въ тая си сесия. Най-послѣ е гласуванъ и бюджета на камарата прѣзъ т. 1906 год. въ това положение: а) приходъ отъ разнитѣ върхни-

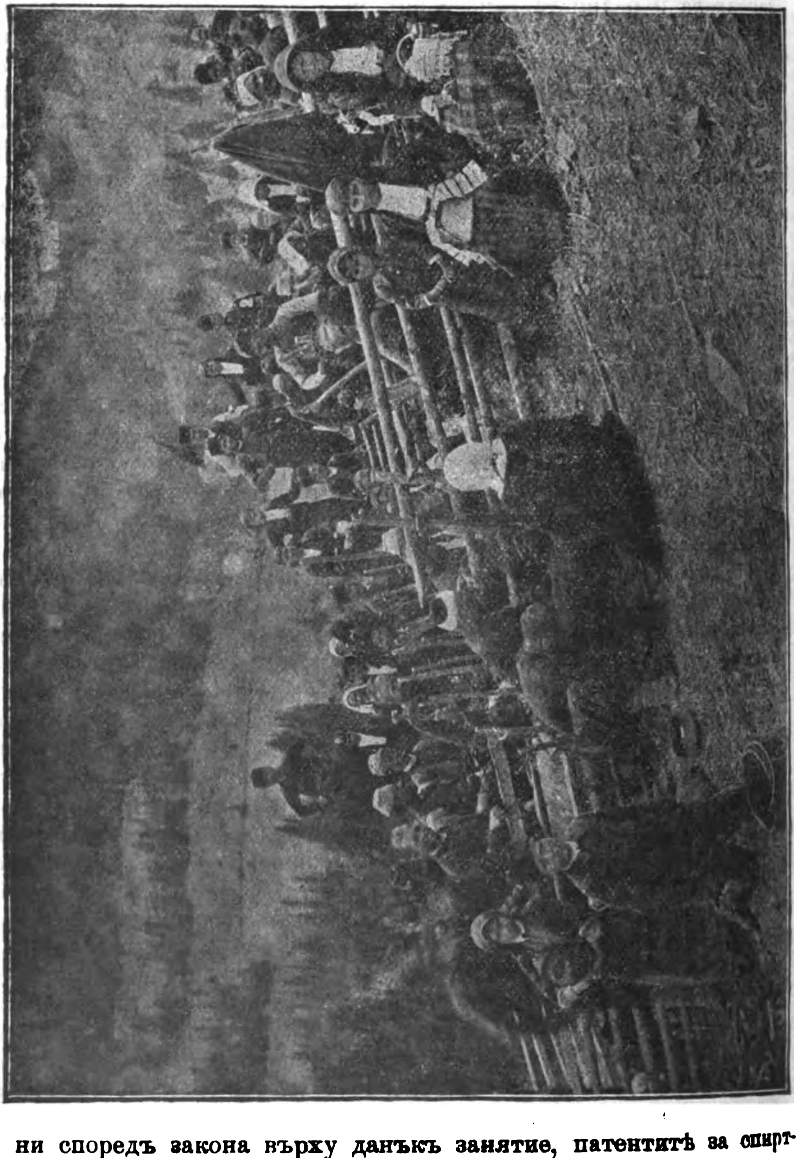

ни споредъ закона върху данъкъ занятие, патентитѣ за спиртни пития и за тютюня лева 35,500 лева. б) Разходъ за личния съставъ 17,360 л., за вѣществени разходи 10,740 л., разни фондове 6,300 л. и непрѣдвидени разходи 1100 лева. При това въ

края на настоящата година камарата ще разполага и съ една наличность отъ 18,000 лева, отъ които 12,000 лева ще се земать и внесатъ въ банката за бѫдещата постройка на собствено здание.

Ний свършваме нашитѣ пѫтемъ изказани бѣлѣжки отъ впечатлението, което ни направи прочитането на споменатитѣ протоколи и по нѣкои въпроси отъ поминъченъ характеръ, които камарата би могла и е длъжна да проучи и съдѣйствува за осѫществлението имъ въ отношение нашитѣ Родопски покраини и търговскитѣ ни сношения съ Турция прѣзъ тия мѣста, ний ще имаме случая при друго врѣме и мѣсто да изкажемъ мнѣнието си.

С.

Изложение за състоянието на Пловдивското окрѫжие прѣзъ 1904—1905 год. отъ Пловдивския окрѫженъ управитель П. Маноловъ.

Изложението, което г. Маноловъ е прѣдставилъ на Пловдивския окрѫженъ съвѣтъ при откриване редовната му сесия прѣзъ 1905 год. за състоянието на окрѫга прѣзъ отчетния периодъ отъ 1 Юлий, 1905 г., до 1 Юлий 1905 г., е раздѣленъ на осемь отдѣла. Въ първия отъ тѣхъ се посочва, съ по колко жители е нарастнало населението прѣзъ отчетната година въ градскитѣ общини въ окрѫга. Отъ приведенитѣ числа виждаме, че припоскитѣ Родопски градове въ окрѫга иматъ това увеличение: Пловдивъ съ 390 души, Т.-Пазарджикъ съ 243, Станимака съ 115, Пещера съ 18, а Брацигово съ 47, отъ което се вижда, че прирастьта въ пропорционално отношение на градското население най-благоприятна е била за г. Пазарджикъ (около 14% споредъ общото число отъ 1900 г.), а най-малъкъ е процента въ г. Пещера (около 3.5%). Причинитѣ на това не твърдѣ нормално явление не сѫ посочени. Нищо не е споменато въ изложението и за изселването или прѣселването отъ вънъ и за вънъ окрѫга отъ населението прѣзъ отчетния периодъ, когато подобни данни сега лесно могатъ да се събиратъ всѣкога при добрата уредба на водене сѣмейнитѣ книги въ общинитѣ. Тая липса както и други данни въ това отношение за движението на населението въ окрѫга, види се, не сѫ запълнени поради общото прѣброяване, което стана на 1 Януарий, т. г., та и самъ отчетникътъ (г. Маноловъ) въ края на тоя отдѣлъ обѣщава да направи такова изчисление и сравнение за идещата година, т. е. слѣдъ прѣброяването.

Вториятъ отдѣлъ — съобщения — съдържа: а) държавни пѫтища, б) общински, в) мостове и водостоци и) пѫтна тегоба. Споредъ изложението дължината на държавнитѣ пѫтища въ цѣлия окрѫгъ възлиза на 1014 км., отъ които само 205 км. т. е.

Digitized by Google

$^1/_4$ отъ всичкитѣ, се намирали въ добро състояние; 149 км., сѫ били въ срѣдно, 443 въ лошо, а 217 км. не направени, което ще каже, че сѫществуватъ само на проектъ. За поддържането и направата на държ. пѫтища прѣзъ отчетния периодъ сѫ отпуснати отъ държавата 559,590 л. и отъ Постоянната Комисия 31,500, всичко 591,090 лева.

Дължината на общинскитѣ пѫтища възлиза въ цѣлия окрѫгъ на 2500 км., отъ които 614 км. сѫ на ново трасирани. За поддържането и направата на общин. пѫтища прѣзъ отчетния периодъ сѫ били прѣдвидени 87 хиляди лева, т. е съ 55 хиляди лева повече отъ по-миналата година. Освѣнъ това въ цѣлия окрѫгъ обложени съ натурална пѫтна тегоба за 1903, 1904 и 1905 години е имало 156,992 повиничари, отъ които прѣзъ отчетния периодъ сѫ отработили 33,699 повиничари, а оставатъ за тая година 123,293.

Отъ казаното се вижда, че при всичкото добро желание на окрѫжното управление пѫтнитѣ съобщения въ окрѫга сѫ далечъ отъ да бѫдатъ удовлетворителни, и колко тѣ сѫ злѣ, ще приведемъ самитѣ думи на г. Манолова, който казва, че *„по една подробна смѣтка е намѣрено. че ако искаме да имаме мостоветѣ и шосетата въ Пловдив. окрѫгъ въ пълна изправность въ продължение на 15 години, трѣбва да се харчи годишно най-малко 500,000 лева, така че отпущането ежегодно поне на такава една сума трѣбва да е гарантирано"*. (*к. н.*) Нека се надѣваме, че съ новия 15 милионенъ заемъ, направенъ специално прѣзъ т. год. за пѫтнитѣ съобщения въ княжеството, ще намали тѣзи 15 години най-малко на 3 – 4 годиини, относително Пловдивския окрѫгъ, който е единъ не само отъ производителнитѣ и важни въ търговско отношение окрѫзи въ княжеството, но и съ извѣстно грамадно значение за насъ по своето географско-политическо положение, като граниченъ съ Турция и то съ граница планинска и етнографски твърдѣ не благоприятно поставена спрямо насъ. Поради тия причини държавата отдавна трѣбваше да обърне особено внимание за прокарване добри пѫтища отъ главнитѣ шосета въ полето прѣко прѣзъ Родопитѣ до границата, въ какво отношение *невѣжата* Турция отдавна ни е изпрѣварила въ тия мѣста, при всичко че тя владѣе $^9/_{10}$ отъ отъ Родопитѣ.([1])

Въ третия отдѣлъ — поминъкъ — се говори за земледѣлието, горитѣ, скотовъдството, коневъдството, свиневъдството и пр. Ако и да е казано твърдѣ малко въ тоя отдѣлъ, който трѣбваше да бѫде най-пъленъ и обстоенъ, за да даде една по-пълна картина за общия поминъкъ на окрѫга, то пакъ се вижда, че има направено нѣщо за подигане отдѣлнитѣ стопански отрасли. Тъй напримѣръ отъ изложението се научаваме, че 400

[1]) Съ измѣнение закона за държавнитѣ и общ. пѫтища въ послѣдно врѣме тая празднота относително нашата граница въ Родопитѣ е до нѣкъдѣ запълнена, дано само не остане на книга, каквото и съ много други подобни обществени нужди у насъ.

Digitized by Google

декара ниви сѫ били засѣти за пръвъ пѫть съ рапица, чиято култура, както е извѣстно, има голѣмо прѣимущество прѣдъ другитѣ земледѣлчески произведения. Посѣти сѫ и 4130 кгр. люцерново сѣме, съ което сѫ се уредили 1600 декара изкуствени ливади.

Г. Маноловъ е старъ чиновникъ въ Пловдивския окрѫгъ и поради това той е най-добрѣ запознатъ съ неговото състояние и нужди, а особено е знакомъ съ положението и културата на оризищата. На неговата инициатива, навѣрно, се дължи учрѣдяването особено отдѣление по водитѣ, което отдѣление отъ двѣ години насамъ е започнало да изучава водитѣ и каналитѣ и тѣхното урегулиране за поенето на оризищата. Едноврѣменно се изучвали и мѣркитѣ за изкуственото имъ поене посрѣдствомъ изкуствено заприщване водитѣ въ нѣкои сгодни за това котловини. Между другото ний ще приведемъ буквално казаното за една колкото оригинална у насъ, толкова и прѣдвѣщаеща добъръ резултатъ идея, която изглежда лесно да се приведе въ изпълнение по въпроса за изкуственото поене и за която идея ний поздравляваме вдъхновителя ѝ, който и да билъ той. Ето какво говори г. Маноловъ на стр. 16, 17 и 18 въ своето „Изложение“ по това: „На 20 километра по-нагорѣ отъ с. Батакъ къмъ границата лежатъ двѣ котловини „Беглика“ и Ташъ-боазъ“, прѣзъ които текатъ два отъ притоцитѣ на р. Кричимъ. Тамъ, дѣто тѣзи два притока се смѣсватъ, мѣстностьта се стѣснява, и рѣката тече между двѣ високи стѣни. При пѫтуването си миналата година по Родопитѣ, азъ забѣлѣзахъ, че ако на това мѣсто се построи единъ баражъ, двѣтѣ извънредно красиви долини ще се напълнятъ съ вода тъкмо до ония мѣста, дѣто започватъ иглолистнитѣ гори и ще се образуватъ двѣ смѣсени езера, които ще събиратъ около сто милиона кубика вода и *ще прѣдставляватъ нѣщо величествено, първо по родътъ си въ България* (к. н.) Изкуственото това смѣсено езеро ще образува още по хубави заливи и чудесни острови и полуострови, на които, когато се застроятъ лѣтни за живѣене вили, ще се даде възможность на мнозина наши заможни хора, които ходятъ лѣтѣ да дирятъ подобни мѣста въ странство, да прѣкарватъ врѣмето си по брѣговетѣ на това езеро, *което* по *хубостьта си ще прѣвишава много такива езера въ Европа.* (к. н.). Мѣстностьта „Беглика“, „Ташъ-боазъ“ лежи на 1525 метра надъ морската повърхность и е запазена отъ голѣмитѣ вѣтрове, понеже е обиколена отъ всѣкждѣ съ високи стѣни, покрити съ чамови гори. Тъзи мѣстность ще привлѣче съ врѣме и много чуждъ свѣтъ, който дири такива мѣста и изсипва злато всѣко лѣто въ Швейцария. За да имаме и ние тия претенции единъ день да видимъ чужди гости и у насъ, намъ ще ни трѣбва да прокараме до въпросното езеро една линия, която ще бѫде двойно по необходима и за изкарване дървения материалъ отъ „Родопитѣ“, който гние сега напрасно по планинитѣ.

Не се гони цѣльта сега да се направи отъ „Беглика“ и „Ташъ-боазъ“ единъ лѣтенъ курортъ, нито пъкъ да се създаде единъ доходъ отъ скѫпата риба, която ще се развѫди въ езерото; не това ме е навѣло на мисъльта за прѣвръщането на горната мѣстность въ езера. Тѣзи работи за сега сѫ второстепенни; тѣ ще си пробиятъ пѫть на първенство съ врѣме.

Прѣвръщането на „Беглика“ и „Ташъ-боазъ“ въ езеро е потрѣбно сега, за да може да се изпуска часть отъ водата на послѣдното за използуване отъ оризищата въ околноститѣ на гр. Пловдивъ, гдѣто грамадно пространство земя лежи неизползувана, а пъкъ тъзи, която по части ежегодно се сѣе съ оризъ, по причина на недостатъчнитѣ води, изгаря отъ сушата, както това стана миналата година и се опропастиха нѣколко хора.

Прѣсмѣтнато е, че доходитѣ, които ще се получаватъ отъ излишната вода, която ще се изпуща изъ въпросното езеро, напълно ще погасяватъ лихвитѣ на сумата, потрѣбна за баражътъ, който, може би, ще струва единъ милионъ лева максимумъ.

Пространството, което ще се залѣе съ вода, всичко е притежание на държавата, която съ построяване на езерото, ще вземе голѣми суми отъ продажбата на мѣстата покрайбрѣжието на езерото и ще си създаде единъ постояненъ приходъ отъ риболовството въ това езеро. Нивото на езерото ще се повдига и понижава съ по нѣколко метра при изпускан ето и набирането на водата, но това ни най-малко нѣма да разваля хубостьта на това езеро, нито пъкъ ще образува врѣдни изпарения, както това може да се случва съ „Мѫти-Виръ“, който по причина на пó-малката си вмѣстимость (20—25 милиона кубика) и голѣмитѣ нужди за поливане на оризищата по „Тополница“, ще трѣбва, може би, често пѫти цѣлъ да се изпуска и прѣсушава лѣтѣ. Това прѣмущество именно на „Беглика и Ташъ-боазъ“ ще повдигне стойностьта на крайбрѣжието му и ще гарантира за винаги единъ доходъ на правителството отъ риба.

Слѣдъ изброяване ползата и нуждитѣ отъ построяването на двата баража за прѣвръщане на мѣстноститѣ „Мѫти-Виръ“, и „Беглика“ съ „Ташъ-боазъ“, въ езера, остава да се рѣши въпроса: кой ще даде паритѣ за извършването на тия двѣ голѣми прѣдприятия.

„Мѫти-виръ“, разноскитѣ за баражътъ, на който сѫ много по-малки отколкото ония за „Беглика“ съ „Ташъ-боазъ“, и направата на който има чисто спекулативна цѣль, именно: осигуряване оризищата по „Тополница“ отъ изгаряне отъ сушата, както и увеличаването на оризищата въ тая мѣстность — може да се построи по частна инициатива отъ особено дружество, което ще си събира и извѣстна такса за даване водата за напояване на оризищата и други култури; той може да се построи и отъ сумитѣ на чалтишкия фондъ, приходитѣ отъ който могатъ да се заложатъ въ нѣкоя наша банка срѣщу направата на единъ заемъ, необходимъ за постройката на бара-

жа, и най-послѣ може да го построи и държавата отъ сумитѣ, които тя отпуща ежегодно за подобряване и повдигане на земледѣлието въ страната.

Ако се разрѣши въпроса за построяването на този баражъ по първиятъ начинъ, окрѫжния съвѣтъ може да вземе самъ инициативата за сформируване на дружеството, като вложи той единъ капиталъ за тъзи цѣль и поеме управлението на работитѣ и експлоатирането на езерото. При разрѣшението на въпроса при вториятъ и третиятъ начинъ, участието на съвѣта ще се ограничи само съ отпускането на врѣменни помощи прѣзъ двѣ или три години, до като трае постройката.

Баражътъ за съединенитѣ двѣ езера при „Беглика" и „Ташъ-боазъ" ще трѣбва да се построи изключително отъ държавата, понеже нейнитѣ интереси впослѣдствие ще бѫдатъ най-голѣми отъ сѫществуването на тѣзи езера. Държавата твърдѣ малко е направила до сега, за да улесни износътъ на държавния материалъ, а съ направата на горнитѣ езера тя ще улесни снемането на такъвъ материалъ къмъ с. с. Батакъ и Ракитово и ще се прѣдизвика направата на една желѣзнопѫтна линия до „Беглика", било прѣзъ Пазарджикъ-Пещера—Батакъ, било прѣзъ Сарамбей—Елли-дере—Ракитово – Беглика. Окрѫжниятъ съввтъ и чалтишкия фондъ иматъ да участвуватъ при направата на въпросния баражъ само съ внасяне на врѣменни помощи.

Окрѫжното управление заинтересува Министерството по тоя баражъ и по поканата на г-на Д-ра Н. Ламбрева, секретарь на Негово Царско Височество Князътъ, г-да министритѣ Д. Петковъ на Вѫтрѣшнитѣ Работи и Д-ръ Н. Генадиевъ—на Търговията и Земледѣлието, на 15 Юний т. г. посѣтиха мѣстностьта „Беглика, Ташъ-боазъ", като одобриха напълно планътъ, за да се прѣвърне тая мѣстность въ езеро".

По нататъкъ въ изложението се говори за горитѣ, скотовъдството и др. п., дѣто между другото се вижда, че за подобрение овцевъдството прѣзъ отчетния периодъ е направенъ, собствено прѣдприетъ, опитъ за развъждане на тъй нареченитѣ Каракулски овце и Източно-фризийски, първитѣ важни поради астраханскитѣ си ягнешки кожи, а вторитѣ—поради млѣчностьта си.

Слѣдъ отдѣлътъ за общественото здраве иде тоя за просвѣщението. Тукъ се привеждатъ цифрови данни по околии за числото на основнитѣ и класни училища, числото на учещитѣ се въ тѣхъ и учителитѣ, за частнитѣ училища и пр. Прѣзъ отчетната год. (1904—1905) въ цѣлия окрѫгъ достигнали на възрасть за учение дѣца е имало 22,707 момчета и 18,713 момичета, всичко 41,620. Отъ тѣхъ посѣщавали училището 20,318 момчета и 10,141 момичета, всичко 30,459, т. е. приблизително съ ¼ по-малко.

Ако и досущъ на кратко да е казано за вѫтрѣшната обстановка на училищата относително сградитѣ, пособията, покѫщ-

Digitized by Google

нината, отоплението и пр., все пакъ се дава една отъ твърдѣ не красивъ видъ картина за състоянието на нашето учебно дѣло въ окржга. Като е дума за просвѣтното дѣло нека забѣлѣжимъ, че нашитѣ окржжни управления би трѣбвало да събиратъ и даватъ по пълна картина съ свѣдѣния и за всички отъ частна инициятива започнати и устроени съ просвѣтно значение дружества, читалища, частни стопански училища, библиотеки, музеи и пр. А въ тоя случай най-много сж длъжни да изучватъ, събиратъ свѣдѣнията и правятъ достояние на обществото нашитѣ улилищни инспекции. Дори и самото Министерство на Народното Просвѣщение на-да-ли се е сѣтило да внуши на подвѣдомственитѣ си оргаии да се погрижатъ и всѣка година между другото да събиратъ, групирватъ и даватъ на обществото една по пълна и вѣрна картина, какво прави нашиятъ народъ самъ, по своя инициятива, воля и разбиране, безъ закони и окржжни, безъ съюзи и философски теории, за своята просвѣта, за своето умствено и просвѣтно-колтурно подигане.

Въ отдѣльтъ за обществената безопасность се казва, че въ сравнение съ миналитѣ години е по-добрѣ била пазена, и за мѣрило на това се еематъ произшествията, които сж били помалко отъ други години. Изобщо за цѣлия окржгъ това може би да е вѣрно, обаче за извѣстни погранични наши покраини въ Родопитѣ, каквото е Чепеларско, обществената безопастность отдавна е нарушена, разтлѣнието е обгърнало всички почти слоеве и властьта току-речи е изгубила своето значение на власть. Това грозно положение на работитѣ въ тия мѣста е приустановило сношенията на хората отъ двѣтѣ страни на границата и днесъ въ Чепеларско човѣкъ не е гарантиранъ и всрѣдъ селата, отъ да не бжде нападнатъ или ограбенъ.

Ний свършваме нашитѣ бѣлѣжки върху „Изложението“ за състоянието на Пловдивския окржгъ за врѣмето прѣзъ 1904—1905 год., и колкото то и да не засегва всички страна отъ общия и всестранния развой на окржга, колкото и да липсватъ всички данни, които би дали пълна и ясна прѣдстава какво е било изцѣло неговото състояние и какво ново нѣщо е направено и въведено прѣзъ отчетния периодъ, то все пакъ съдържа твърдѣ интересни свѣдѣния и полезни мнѣния и поради това заслужава вниманието на всѣкиго, който има присърдце да слѣди обществено-колтурния развой на страната.

С.

Пчеларска библиотека. № 9 Отгледване пчелитѣ въ старитѣ кошери (цѣна 20 ст.) и № 10. Отгледване пчелитѣ по новитѣ методи (цѣна 90 ст.), 1905 г. издава М. К. Вачковъ въ Сухиндолъ.

И другъ пжть сме имали случай да хроникираме за хубавата пчеларска библиотека на г. М. К. Вачковъ въ Сухин-

Digitized by Google

долъ. (Вижъ кн. 3 год. I на „Родопски напрѣдъкъ") Съ едно примѣрно постоянство и усърдие къмъ тоя стопански отрасълъ г. Вачковъ продължава безъ спиръ своето тъй хубаво и полезно пчеларско дѣло. Наредъ съ другитѣ до сега издадени 8 №-ра съ полезно четиво книжки, напослѣдъкъ ни поднася и още два № 9 и 10 отъ своята пчеларска библиотека. Първата е рефератъ на г. Вачкова, който самъ е държалъ въ III пчеларски съборъ прѣзъ 1903 год. Г-нъ Вачковъ възъ основа на свои лични наблюдения и изучвания въ тая брошурка се изказва за въ полза и на старитѣ кошери и дава добри и полезни упжтвания, какъ по-разумно и по-полезно да се отгледватъ пчелитѣ въ тѣхъ. И наистина, употрѣбата на разборни кошери изисква и умѣние, и знание, каквито немогатъ да се намѣрятъ у всѣки нашъ селянинъ — пчеларь. И право казва г. Вачковъ, че дѣлото би рискувало да пропадне, ако ний изведнъжъ искаме да замѣнимъ у нашия селянинъ стария кошеръ съ разборенъ, за чиято успѣшна употрѣба сж необходими пълна вѣра и постоянство въ дѣлото, а отгорѣ на това похватъ, знания и интелигентни ржце. Но освѣнъ това има и друго по-важно нѣщо въ случая: модерното и доходно пчеларство съ разборни кошери изисква и материялни срѣдства, каквито не могатъ да иматъ всички.

Десетиятъ № — Отгледване пчелитѣ по новитѣ методи —е прѣводъ. Авторъ е прочутиятъ пчеларь Жоржъ де-Лайансъ, изобрѣтательтъ и на тъй нарицанoccиятъ Лайансовъ кошеръ. Това е едно пълно ржководство, което дава всички необходими упжтвания и знания за единъ модеренъ пчеларь, а заедно съ това нуждниитѣ чъртежи на Лайансовия кошеръ и най-потрѣбнитѣ пчеларски уреди.

Езикътъ и на двѣтѣ книжки, както и цѣлата пчеларска библиотека на г. Вачковъ, е лекъ, популяренъ и достжпенъ за всички, цѣната е умѣрена и поради тѣхната полезность ний ги прѣпоржчваме на всички наши читатели изъ Родопитѣ, въ които всички сгоди сжществуватъ и за едно съврѣменно и доходно пчеларство, както тѣ се славятъ отъ незапомнени врѣмена и съ старото пчеларство.

С.

Птицевъдно списание, органъ на Първото Българско Птицевъдно Дружество въ София. Излиза мѣсечно, редакционенъ комитетъ: П. Габровски, Ив. Атанасовъ и Г. А. Поповъ. Годишна цѣна 3 лева, за чужбина 4 л., а за членоветѣ на дружеството и ученици 2 лева.

Въ послѣднитѣ десетина години износътъ на яйца и птици у насъ стана твърдѣ чувствителенъ и вслѣдствие на това птицевъдството бързо напрѣдва и заема мѣстото на единъ отъ важнитѣ стопански отрасли. Цѣнностьта на домашнитѣ птици и

Digitized by Google

ползата отъ тѣхъ е вече съзната отъ нашия селянинъ земледѣлецъ, а изъ нашитѣ голѣми и малки градове и хора интелигентни почнаха да се залавятъ съ по-крупно и по-рационално отглеждане на домашни птици и съ размплодяване и развъждане на по-добри породи чуждестранни съ цѣль за по-голѣма продуктивность. И това е твърдѣ утѣшително. Нашиятъ селянинъ земледѣлецъ покрай другитѣ си земледѣлчески и стопански работи има всички сгодни условия и за отглеждане на домашни птици въ по-голѣмъ размѣръ и начинъ по-съврѣмененъ и по-полезоносенъ. Но затова нему е нуждно да види съ очитѣ си примѣри, да му се посочатъ много работи, а главно да има понятие за прѣдпазването на птицитѣ си отъ разнитѣ болести, по-рационаленъ начинъ въ храненето имъ и държането имъ въ здравословни курници. Озаглавеното по-горѣ птицевъдно списание ще да запълни една чувствителна нужда въ това отношение.

Двѣтѣ излѣзли до сега книжки за Януарий и Февруарий показватъ, че неговитѣ списвачи — редактори иматъ присърдце тоя стопански отрасълъ и съ своитѣ трудове тѣ ще укажатъ голѣма полза на българското птицевъдство. Списанието има сравнително малка цѣна — 3 лева годишно, а за ученици два л. — и поради това то е достѫпно на по-широкъ крѫгъ читатели. Наредъ съ хубавитѣ и полезни знания и упѫтвания, въ списанието се помѣстватъ и чъртежи и илюстрации както за разнитѣ видове постройки – курници и други прибори за модерно птицевъдство, още и картинки на разнитѣ породи домашни птици.

Ний прѣпорѫчаме горѣщо споменатото първо българско списание по птицевъдството на всички наши читатели.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

Народни пѣсни.

а) Изъ Ахѫ-челебийско, български.

Записала Василка Х. Иванова, учителка.

1.

Миленчо продава сестра си на турци и пакъ си я отнема.

Резюме — Миленчо се похвалилъ прѣдъ госттитѣ си турци, че сестра му Тодорка и любе му Петкана сѫ първи по хубость въ селото. Турцитѣ го упиватъ и измамватъ съ много пари, та имъ

продава сестра си. Когато отрѣзвялъ, любе му Петкана го изобличила въ лакомството си за пари какво е сторилъ. Миленчо се разкайва, качва се на коньтъ си и догонва турцитѣ и сестра си въ една гора, дѣто тя посрѣдствомъ пѣсень се обадила на брата си. Миленчо нападналъ турцитѣ, погубилъ ги и отнелъ сестра си.

Мѝлѐнчу го̀сте^{а} дойдаха
Труйца ту̀рце^{а} бушна̀ци,
Та си Милѐнче^{а} пѝтаха:
— Миле́нчу, Милѐн чурбажѝ,
Фаф ва̀ше^{а} сѐлу гуле́^{а}му
Има ли мо̀ми ху̀бави
И караг'узл'ум (1) нивѐ^{а}сти?
Пак си хми Милѐнъ вѝкаше^{а}:
— Ко̀йту си ѝма, чи и́ма,
Ко̀йту си нѐма, чи нѐма,
Е^{а} ѝмам сѐстра Тудо̀рка
И по̀^{а}рву л'убе^{а} Пе^{а}тка́на.
Ф сѐлу са те^{а}ст'о̀^{а}—башѝе^{а}(2)
Чи са ту̀рце^{а}не^{а} сду̀маха:
— Д'о^{а} да удрѝим(3) вѝну-су,
Вѝну-су сас ракѝе^{а}на,
Да упиѐме^{а} Милѐнче^{а},
Да му во̀^{а}миме^{а} сѐстра му.
Удрѝха вѝну с ракѝе^{а},
Та си упѝха Милѐнче^{а},
Че^{а} си Милѐнчу вѝкаха:
— Миле́нчу, Миле́н чурбажѝ,
Ско̀^{а}па ли ти е^{а} сѐстра ти?
— Ни ѐ ни ско̀^{а}па, е́фтина:
За шини́к бѐ^{а}ли гро́шуве^{а}
И пулувнѝца е^{а}лто̀^{а}не^{а}.
Труйца ту̀рце^{а} бушна̀ци
На̀йдаха бѐ^{а}ли гро́шуве^{а}
И пулувнѝца алто̀^{а}не^{а},
Та си ку̀пиха Тудо̀рка,
Ку̀пиха, завѐдаха е^{а}.
Миле́нчу лѐгна та заспа̀,
На со̀^{а}не^{а} во̀да ѝще^{а}ше^{а}:

— Тудо́рке^{а}. сѐстру Тудо̀ркѐ^{а}.
По̀дай ми, сѐстру, вудѝця!
Пак му Пе^{а}тка̀на вѝкаше^{а}:
— Миле́нчу. Милѐн чурбажѝ.
Ни чул са(4). вѝде^{а}л. Милѐнчу,
Дано̀ ти парѝ ни со̀сат,
Га си пруда̀де сѐстра ти,
Се́стра ти г’узе́л’(5) Тудо̀рка.
Та че^{а} е^{а} ру̀каш на со̀^{а}не^{а}.
Вудѝца да ти пудадѐ.
Чи си са Милѐн прубу́ди
И си Пе^{а}тка̀ни вѝкаше^{а}:
— Пе^{а}тка̀ну, л’у́бе^{а} Пе^{а}тка̀ну,
Истина ли е^{а} щу ду́маш?
Ка̀жи ми, л’убе^{а} Пе^{а}тка̀ну,
Тудо̀рка пристѝгна ли ща,
Дудѐ ни ми са минда̀^{а}ли
Тѝхе^{а}нук(6бѐ^{а}ли Ду́нава?
— Пристѝгна е^{а} щиш, Миле́нчу,
Аку̀ си ко́нче^{а} кайдѝсаш(7).
Ста́на Милѐнчу, та то̀^{а}рна,
Бо̀^{а}рзу си ко̀нче^{а} нас’о^{а}дна.
Дѐве^{а}т’ си го̀ри замино^{а},
Фаф де^{а}сѐтана ру̀каше^{а}:
— Тудо̀рке^{а}. сѐстру Тудо̀рке^{а},
Мино́^{а}ли ли сте^{а}, Тудо̀рке^{а},
Тѝхе^{а}нук бѐ^{а}ли Ду́нава?
Тудо́рка ту̀рце^{а}м вѝкаше^{а}:
— Труѝца ту́рце^{а} бушна̀ци,
Пѝле^{а}нце^{а} пе^{а}ѐ фаф го̀ра,
До̀^{а}ли му и е^{а} прѝглаше^{а}м?
— Та прѝглаши му, Тудо̀рке^{а},
Стра́х ли е^{а} тѐбе^{а}, Тудо́рке^{а},
Дудѐ сме^{а} нѝе^{а} сас тѐбе^{а}!
Тудо̀рка вѝкна, та запѐ^{а}
И ф пе́^{а}сне^{а} ду́ма ду́маше^{а}:
— Во̀^{а}рви ми, во̀^{а}рви, пѝле^{а}нце^{а},
Дѐве^{а}т’ сме^{а} го̀ри мино̀али.
Сига̀ сме^{а} фаф де^{а}сѐтана.
Чи хи пристѝгна Милѐнчу,

Та са бо̀риха, кусѝха(8),
Труѝца ту̀рцеа пугуби,
Самà Тудо̀рка устàна.

Слушана отъ **Добра Х. Иванова**
въ Устово. 1905 год.

2.

Момъкъ закачилъ мома—дъщеря на пашата.

Момъкъ—българинъ залюбва дъщерята—мома на пашата, па се извинява на майка си, че улицата била тѣсна, та при срѣщата си случайноу съ момата, грѣхомъ закачилъ съ дрехитѣ си пазвитѣ та и ѝ се скѫсали нанизитѣ

Мàйка сѝна троаси
Фаф до̀л'ни меахеанѐ,
Пак си хи еа синдо̀ан
Фаф го̀рни меахеанѐ.
— Хàйда, сѝну, хàйда,
Чи та пашѐа вѝка!
— Мàлеа, стàра мàлеа,
Щу ма пашѐа вѝка,
Еа сам на пашѐана
Кабахàт' нѐ сто̀рил.
Фчѐра минoах, мàлеа
Прис долна махало̀а,
Прис сѝтну сукàч'еа,
Та ми ср'о̀ашнах, мàлеа,
Пашо̀ву мо̀меачеа,
Тѐасну бѐашеа, мàлеа,
Да са размин̀емеа,
Пак ми но̀сеах, мàлеа,
Купчеалѫ жеамядàн;
Ко̀пеац са раско̀пчи,
Мо̀меаче закàчи
За беали пàзушки,
Та му ско̀ацях, мàлеа,
Три р'о̀ада еалто̀анеа.

Слушана отъ сѫщата.

б) Отъ с. Орѣшецъ, Станимашко.

Записана отъ **Василка Х. Иванова.**

1.

Непослушенъ синъ.

Майка имала само единъ синъ, който не послушалъ молбитѣ на майка си да не става хайдутинъ (разбойникъ) и заплатилъ за това съ главата си.

Е^{а}дѝн бе^а Мѝт'у на мàма,
Мѝт'у л'у, е^{а}дѝн на мáма,*)
И той си ѝска да ѝде^а
Сь^{а}с нè^{а}е^а пу̀сти хайду̀те^а
Пъ^{а}к мàйке^а му гу не^а пу̀ска:
— Сѐди ми, сѝну, не^а ѝди.
Хайду̀тцку не^а è за млòгу:
Ду е^{а}два ду двè нидè^{а}ли,
Най-млòгу ду три мè^{а}се^{а}ца!
Мѝт'у си мàйке^а не^а слу̀ше^а,
Амѝ с хайду̀те^а утѝде^а.
Ни билò мàлу за млòгу,
Ду е^{а}днà ду двé нидé^{а}ли,
И хайду̀тцку са причу̀лу,
Мѝт'у му глàва утсè^{а}кли.

Слушана отъ **Велика Петрова, 1905 год.**

2.

Мома Калина.

Момъкъ вижда герданъ на шията на мома Калина, та я пита отдѣ го има. Тя отговаря, че има братъ въ чужбина, годенъ за татаркиня, която праща на леля си герданътъ подаръкъ, за да видятъ хората, че братъ ѝ има любовница татаркиня.

Калѝну бè^{а}ла, ба'ува,
Іа іòбарни са, Калѝну.

*) Този стихъ при пѣнето на пѣсеньта се повтаря слѣдъ всѣки другъ стихъ.

Digitized by Google

Зам(9) да та ба'у пуглѐдне^{a}
Пу шѝе^{a}, пу шѐ^{a}ре^{a}н ге^{a}рдàн.
Самà ли гу си нѝзала,
Или си ỳткуп дàвала?
— Бà'у л'у, бàт'у, Иванѐ^{a},
Ни гу съ^{a}м самà нѝзала,
Нитỳ съ^{a} мỳткуп дàвала,
Имам си брàта е^{a}банда,(10)
Та лѝби лѝбе^{a} татáрче^{a},
Та гу татáрке^{a} нѝзала,
Е^{a}рмагàн ми гу прàтила:
„Нòсите^{a} лѐли Калѝни,
Да носи да са нанòси,
Да нòси да прикàзува,
Чи ѝма брàта е^{a}бандà,
Чи лѝби лѝбе^{a} татàрке^{a}.

Слушана отъ сѫщата.

3.

Мома Яна на Хорото.

Мома Яна отива скръбна и мрачна на хорото, та дружкитѣ ѝ я питатъ да не би да сѫ я мъмрѣли за нѣщо родителитѣ ѝ. Яна имъ обажда причинитѣ на сръбьта си, че у дома ѝ сѫ дошли госте—годежари, и майка ѝ я дала да я водятъ прѣзъ три гори (разбирай планини) и четире рѣки, дѣто тя тѫжила, че не може да види родителитѣ си.

ІАну, моме^{a} ІАну,
Щу си душлà, ІАну,
Грòзна на хорòту,
Грòзна (11) и іумрàзна,
Мàйке^{a} ли та кàра,
Или пò-стар тѐ^{a}йну? (12)
— Дрỳшки, мѝли дрỳшки,
Ни мàйке^{a} ма кáра,
Нитò пó-стар тѐ^{a}йну:
Гòсте^{a} ми са душлѝ,

Нѝ са кату̀ го̀стеа,
Іам са главеаашѐареа,
Деале́ку, деалѐку,
Преас двѐ, преас три го́ри,
Преас че́теари ре́аки.
Да еа да̀ла ма̀йкеа,
Та са еа завѐли
Преас двѐ, преас три го̀ри,
Преас че́теари ре́аки.
Било̀ еа гуди̇̀на,
На́деала са Іана
За ма̀йкеа, за бра̀йна.(13)
Ста̀нала еа Іана
Ра̀ну фъаф нидѐалеа
И дво̀реа замѐла,
Замѐла късална̀ла:
— Дво̀реа, пу́сти дво̀реа,
Пу́сти уста̀нали,
Ка̀та ден' ва мѐта
И ка̀та нидѐалеа
За ма̀йкеа, за бра̀йна,
Ни ма̀йкеа духа̀да,
Ни бра̀йну духа̀да,
Ни хабѐр прува̀дат.

Слушава отъ сѫщата.

в) Помашки отъ с. Чокуръ-кьой.

Записалъ А. Шулговски, пенсионеръ.

1.

Момъкъ и мома завлѣчени отъ Дунавътъ.

Дудавъте завлѣкълъ мома, викда я момъкъ, хвърля се да я избави, но биватъ завлѣчени и двамата.

Ра̀сла ки̇̀тка, та нара̀сла,
Т'о́анка ѐла, та висо̀ка,
Ут го̀ра еа дунѐсеанка,
Среащу̀ сѐлу пусаде́нка,

С мо̀муки по̀^{a}рсте^{a} ваттрашѐнка,
С мо̀мцки бурмѝ(14) заградѐнка,
С мо̀мцки со̀^{a}лзи заливанка.
Утъ чѐ^{a}пкуве^{a} ка̀пки ка̀пе^{a}т,
Ут ва̀^{a}рхпе^{a}ну ро̀са русѝ,
Утъ до̀^{a}нуну Ту̀на(15) те^{a}чѐ.
Ту̀на те^{a}чѐ, мума̀ вле^{a}чѐ
Дѐ е^{a} виде^{a} лу̀ду мла̀ду,
Та са фо̀^{a}рли фаф Ту̀нана,
Та ся фа̀на ма̀йшка мума̀,
Та е^{a} даржѝ за ракѐ^{a}на,
Хемъ е^{a} даржѝ, кем е^{a} пита:
— Мѝйри ма̀йшка де^{a}во̀йчице^{a},
Главѐна ли си, не^{a} ли си?
Че^{a} са Ту̀на бо̀^{a}рза спу̀сна,
Та занѐсе^{a} ма̀йшка мума.
Ма̀йшка мумѝ луд де^{a}лѝе^{a}.

Слушана отъ Салихъ Ахмедовъ, 1906 г.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои мѣстни думи въ народнитѣ умотворения.

1. **Караг'узл'ӯм** турска дума, значи черноокн. Тая дума често се срѣща въ Родопскитѣ пѣсни.

2. **Те^{a}ст'о^{a}башѝе^{a}** сѫщо турска дума, първи въ дюзината, най добритѣ отъ всички, пробнитѣ №-ра.

3. **Удрѝим** глаг. сег. вр. мн. ч., както въ пѣснитѣ, тъй и въ разговорната речь означава и понятието да размѣсимъ, да сторимъ, да тръгнемъ, да започнемъ и др. п. **Удрѝх прис друг по^{a}т'**, тръгнахъ прѣзъ другъ пѫть. **Удрите^{a} касу̀ ви вѝкам**, сторете тъй, както ви казвамъ и т. н.

4. **Ни ч'ул са, вѝде^{a}л**; *да са ни ч'ӯиш, ни вѝдиш*, народна клетва.

5. **Г'узел'** турска дума, значи извънредно красивъ.

6. **Тѝхе^{a}нук'** прил. име, мѫж. р. свойствена винителна форма на нѣкои отъ Родопскитѣ говори. Иматъ

Digitized by Google

я както сжщ. имена, тъй и прилагателнитѣ, причастията и мѣстоименията. Употрѣбителна е както въ пѣснитѣ, тъй и въ говорътъ. *Удри кòне^{а}тук,* удари коньтъ. *Мòе^{а}сук сѝна Стуѐ^{а}на, устарѐ^{а}ле^{а}к чилѐ^{а}ка нимòй закàче^{а}* и др. п.

7. **Кайдѝсаш** турски произходъ дума, значи рѣши, ǒтказа се отъ него, доброволно го пожертвува.

8. **Кусѝха** глаг. мин. св. вр. сѣкоха, клаха. *Кус'ò^{а}т са катỳ пчѐли,* колятъ сѣ както пчелитѣ при кражба.

9. **Зам** прѣд. *за*, нѣкждѣ замѣнява и съюзътъ *та*.

10. **Е^{а}бандà** турска дума, значи въ чужбина, отстраненъ, нѣма го при насъ.

11. **Грǒзна** прил. име, тукъ думата грозна означава скръбна, отъ тжга погрознѣла, станала мрачна и неприятна на гледъ.

12. **Те^{а}йну** сжщ. татко, баща.

13. **Брàйну** сжщ. братъ. батю.

14. **Бурмѝ** сжщ. пръстени сребърни особенъ видъ, твърдѣ употрѣбителни въ Родопитѣ и често възпѣвани въ пѣснитѣ.

15. **Тỳна** р. Дунавъ.

Digitized by Google

ОБЪЯВЛЕНИЯ.

При каждомъ *Nr.* „НИВЫ“, независимо отъ другихъ приложеній, подписчики лучатъ по одной книгѣ, а новые подписчики, выписывающіе также (за 1 р. 50 к., пересс. 2 р.) первыя *10* книгъ Салтыкова-Щедрина за 1905 г., получатъ ихъ при вомъ *Nr* „Нивы“ 1906 г.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1906 годъ
(37-й годъ изданія)
на еженедѣльн. иллюстриров.
ЖУРНАЛЪ

НИВА

со многими приложеніями

Гг. подписчики „НИВЫ“ получатъ въ теченіе 1906 года:

52 *Nr. Nr.* художеств.-литературнаго журнала „НИВЫ“, заключающаго въ себѣ романы, повѣсти, разказы; гравюры, рисунки и иллюстрацій соврем. событій.

40 **КНИГЪ** „Сборника Нивы“; отпечатанныхъ четкимъ шрифтомъ, на хорошо глазированной бумагѣ и содержащихъ:

ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ

остальныя **30 КНИГЪ**

М. Е. САЛТЫКОВА-ЩЕДРИНА

(„Сказки“, „Мелочи жизни“, „Благонамѣренныя рѣчи“, „Господа Ташкентцы“, „Въ средѣ мѣренности и аккуратности“, „Письма къ тетенькѣ“ и мн. др. Войдутъ также не помѣщенныя въ прежнихъ изданіяхъ три сказки и комедія „Смерть Пазухина“).

(Цѣна полн. собр. въ отдѣльной продажѣ съ перес. 21 руб.)

ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ

первыя **10 КНИГЪ**

К. М. СТАНЮКОВИЧА

въ которыя войдутъ „Морскіе разказы“, романы: „Безъ исхода“, „Два брата“ и рядъ разказовъ), подъ редакціей и съ біографич. очеркомъ **П. В. Быкова**.

(Цѣна полн. собр. въ отдѣльной продажѣ съ перес. 21 руб.).

12 КНИГЪ **„Ежемѣсячныхъ литературныхъ и популярно-научныхъ Приложеній“,** содержащихъ романы, повѣсти, разказы, популярно-научныя и критическія статьи современныхъ авторовъ съ иллюстраціями и отдѣлы библіографіи, смѣси, шахматовъ и шашекъ, задачъ и разныхъ игръ.

12 *Nr. Nr.* **„Парижскихъ модъ“.** До 200 столбцовъ текста и 300 модныхъ гравюръ. Съ почтовымъ ящикомъ для отвѣтовъ на разнообразные вопросы подписчиковъ

12 **Листовъ** рисунковъ (около 300) для рукодѣльныхъ, выпильныхъ работъ и для выжиганія и до 300 чертежей выкроекъ въ натуральную величину.

1 „Стенной календарь“ на 1906 годъ, отпечатанный красками.

Подписная цѣна „Нивы“ со всѣми приложеніями на годъ:

Въ С.-Петербургѣ: безъ доставки — **6 р. 50 к.**; съ доставкой — **7 р. 50 к.**

Съ пересылкою во всѣ мѣста Россіи . . . 8 р.

За границу — 12 р.

Безъ доставки: 1) въ Москвѣ, въ конторѣ Н. Печковской — 7 р. 25 к.; 2) въ Одессѣ, въ книж. магаз. „Образованіе“ — 7 р. 50 к.

Допускается разсрочка платежа въ 2, 3 и 4 срока.

Новые подписчики, желающіе получить, кромѣ „Нивы“ 1906 г. со всѣми ея приложеніями, еще **первыя 10 книгъ соч. Салтыкова-Щедрина за 1905 г.,** доплачиваютъ единовременно при подпискѣ: безъ доставки въ СПБ. — 1 р. 50 к.; съ дост. въ СПБ. и съ пересылкой иногороднымъ и за границу — 2 руб.

Иллюстрированное объявленіе о подпискѣ высылается безплатно.

Адресъ: С.-Петербургъ, въ Контору журнала „НИВА“, ул. Гоголя, № 22.

Digitized by Google

Открыта подписка на 1906 год.

на двухнедѣльный журналъ для чтенія въ семьѣ и школѣ:

Другъ Дѣтей

Программа журнала: 4) Разсказы. Повѣсти, сказки, пьесы и стихотворенія. 2) Изъ прошлаго. Историческіе разсказы, воспоминанія, біографія и т. н. 3) Кругомъ свѣта. Путешествія по морю и сушѣ и т. н. 4) Изъ природы. 5) Очерки изъ современной жизни, знакомящіе дѣтей съ выдающимися современными событіями русской и иностранной жизни. 6) Въ часы досуга. Шутки, шарады, загадки, игры, музыка, пѣніе. 7) Смѣсь.

Подписчики въ 1906 г. получатъ:

24 КНИЖКИ ЖУРНАЛА, каждая въ объемѣ отъ 4 до 6 печатныхъ листовъ, съ множествомъ рисунковъ.

12 КАРТИНЪ-СНИМКОВЪ съ произведеній знаменитыхъ русскихъ и иностранныхъ художниковъ (на альбомной бумагѣ).

12 портретовъ на альбомной бумагѣ „ЗАМѢЧАТЕЛЬНЫЕ ДѢЯТЕЛИ РОДИНЫ“.

Для 1906 года въ портфелѣ редакцій имѣются новыя произведенія слѣдующихъ современныхъ беллетристовъ: **Вал. Іов. Дмитріевой, П. В. Засодимскаго, А. И. Куприна, Е. Н. Чирикова и др.**

Кромѣ того, подписчики „Друга Дѣтей“ въ 1906 г. получатъ: **12** интересныхъ и полезныхъ въ семьѣ и школѣ ПРЕМІЙ-ПОДАРКОВЪ.

1. Стѣнной отрывной календарь на 1906 г. съ разсказами, стихотвор., шарадами, загадками, шутками на каждый день.

2. Записная книжка, съ новыми свѣдѣніями (по исторій, математики и т. д.), необходимыми для учащихся.

3. Домашній театръ, руководство къ постановкѣ домашнихъ спектаклей, устройству декорацій, сцены и т. д.

4. Юный декламаторъ, сборникъ для чтенія на литературныхъ вечерахъ и утрахъ.

5 Юный физикъ, простѣйшіе опыты.

6. Юный геологъ, руководство для геологическихъ экскурсій.

7. Фотографъ-любитель, руководство къ занятіямъ фотографіей.

8. Спутникъ самообразованія, бесѣды о выборѣ и чтеніи книгъ.

9. Спутникъ читателя, словарь наи-болѣе употребительныхъ иностранныхъ словъ.

10. Другъ животныхъ, какъ ухаживатъ и воспитыватъ домашнихъ животны и птицъ.

Digitized by Google

10. Между дѣмомъ, сборникъ новыхъ забавъ, развлеченій. фокусовъ и т. д.
12. Панорама тропическаго лѣса для раскрашиванія. вырѣзыванія, склеиванія и разстановки.

Подписная цѣна: съ пересылкой и доставкой на годъ 5 р.	Допускается разсрочка: при подпискѣ 2 р., къ 1 апрѣля 2 р., и къ 1 іюля 1 р. Объяленія принимаютя съ платой 30 к. за стр. петита позади текста. Адресъ редакціи: Москва, Пятницкая ул. д. Т-ва И. Д. Сытина.	Подписная цѣна: съ пересилкой и доставкой на $^1/_3$ года 3 р.

Издатель: И. Д. Сытинъ. Редакторъ: Н. В. Тулуповъ.

Открита подписка за 1906 годъ на журналы

„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“

и

„Христіанское чтеніе“

съ приложеніемъ

Полнаго собранія твореній св. Іоанна Златоуста,

издаваемые при С.-Петербургской духовной академіи.

I

„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“.

Еженедѣльный журналъ „Церковный Вѣстникъ“ вступаетъ въ 1906 году въ тридцатъ вторий годъ изданія.

Программа изданія остается прежняя. Въ нее входятъ:

1) Передовыя статьи, посвященныя обсужденію выдвигаемыхъ временемъ вопросовъ церковной въ широкомъ смыслѣ (богословскихъ, ц.-историческихъ, ц.-практическихъ, духовно-учебныхъ) и церковно-общественной жизни.

2) Статьи и сообщенія церковно-общественнаго характера, въ которыхъ обсуждаются различныя церковныя и общественныя явленія текущей русской и иностранной жизни. Въ этомъ отдѣлѣ редакція даетъ широкое мѣсто и голосу своихъ подписчиковъ и читателей, которые пожелаютъ высказаться по тѣмъ или другимъ назрѣвшимъ вопросамъ времени.

3) Въ отдѣла „Мнѣнія и отзывы“ приводятся и подвергаются оцѣнкѣ наиболѣе интересныя и заслуживающія вниманія сужденія свѣтской и духовной печати по вопросамъ, составляющимъ злобу дня.

4) По настойчивому желанію подписчиковъ, „Церковный Вѣстникъ“ давно уже даетъ на своихъ страницахъ мѣсто ихъ вопросамъ изъ области церковно-приходской практики, поручая составленіе отвѣтовъ на эти вопросы вполнѣ компетентнымъ лицамъ.

Digitized by Google

5) Корреспонденціи изъ епархій и из-за границы знакомятъ читателей съ выдающимися явленіями мѣстной церковной жизни.

6) Библіографическія замѣтки о новыхъ книгахъ.

7) Постановленія и распоряженія правительства, печатаемыя, смотря по обстоятельствамъ, полностью или въ извлеченіи.

8) Лѣтопись церковной и общественной жизни въ Россіи.

9) Лѣтопись церковной и общественной жизни за границей, особенно въ родственныхъ намъ по вѣрѣ странахъ.

10) Извѣстія и замѣтки, содержащія разнообразныя интересныя свѣдѣнія, не укладывающіяся въ вышеозначенные отдѣлы.

11) Объявленія.

II

„ХРИСТІАНСКОЕ ЧТЕНІЕ".

Ежемѣсячный журналъ „Христіанское Чтеніе", старѣйшій изъ всѣхъ русскихъ духовныхъ журналовъ, вступая въ 1906 году въ восемьдесятъ шестой годъ изданія, по прежнему будетъ давать:

1) Статьи богословскія, философскія, историческія и по другимъ академическимъ предметамъ, принадлежащія преимущественно професорамъ академіи, занимательныя по предметамъ, научныя по разработкѣ, но доступныя по изложенію;

2) Критическіе отзывы о новыхъ болѣе крупныхъ произведеніяхъ богословско-философской и исторической литературы, руской и иностранной, а также — обзоръ рускихъ духовныхъ (и отчасти свѣтскихъ) журналовъ, знакомящій съ содержаніемъ ихъ статей и изслѣдованій и съ ихъ общими достоинствами;

3) Годичный отчетъ о состояніи С.-Петербургской Духовной Академіи и журналы собраній ея Совѣта за текущій учебный годъ, знакомящіе читателей съ тѣми мѣрами, катія Академія употребляетъ для приготовленія достойныхъ дѣятелей на духовно-педагогическомъ и пастырскомъ служеніяхъ и для развитія христіанскаго, въ православномъ духѣ, образованія въ Россіи.

Выходя въ количествѣ 12-ти книжекъ, каждая отъ 10 до 12 печатныхъ листовъ, „Христінское Чтеніе" даетъ въ годъ до 132 печатныхъ листовъ (болѣе 2000 стр.), составляющихъ два тома (по двѣ части въ каждомъ) научно-богословскихъ статей и очеркомъ и единъ томъ журналовъ академическаго Совѣта.

III

Съ 1895 года редакція издаетъ и въ 1906 г. заканчиваетъ изданіемъ

„Полное собраніе твороній Св. Іоанна Златоуста"

въ русскомъ переводѣ на слѣдующихъ основаніяхъ:

1) Въ изданіе это входятъ всѣ дошедшія до насъ творенія святого отца Церкви въ той послѣдовательности, въ какой они расположены въ извѣстной патрологіи Миня (съ обозначеніемъ страницъ подлинника).

Digitized by Google

2) Ежегодно доселѣ въ теченіе 11 лѣтъ издавался большой томъ въ 2-хъ книгахъ до 60-ти и болѣе печатныхъ листовъ (около 1000 стр. убористаго, но четкаго шрифта), а въ 1906 г. будетъ изданъ послѣдній XII-й томъ въ 3 книгахъ до 100 листовъ (около 1600 стр.).

3) Цѣна каждаго тома въ отдѣльной продаже три (3) руб. XII-го же тома—четыре (4) рубля.

4) Но чтобы облегчить пріобрѣтеніе этого цѣннаго изданія, редакція духовно-академическихъ журналовъ, разсматривая его какъ особое приложеніе къ послѣднимъ, доселѣ находила возможнымъ предоставить своимъ подписчикамъ слѣдующія льготныя условія: а) подписчики на оба журнала получали томъ, издаваемый въ текущемъ подписномъ году, вмѣсто трехъ руб. за одинъ руб. (8 р. + 1 р. = 9 р.) и подписчики на одинъ журналъ—1 р. 50 коп. (5 р. + 1 р. 50 к. = 6 р. 50 к.), считая въ томъ и пересылку. Эти льготныя условія редакція оставляетъ и въ 1906 г., не смотря на увеличеніе объема прилагаемаго тома.

При такихъ льготныхъ условіяхъ всѣ подписчики „Церковнаго Вѣстника" и „Христіанскаго Чтенія" получаютъ возможность при незначительномъ сравнительно расходѣ пріобрѣсть полное собраніе твореній одного изъ величайшихъ отцовъ Церкви, —собраніе, которое по богатству и разнообразію содержаніи составляетъ цѣлую библіотеку богословской литературы ея золотого вѣка.

Въ 1906 году будетъ изданъ двѣнадцатый томъ въ трехъ книгахъ. Въ него войдутъ бесѣды Св. Іоанна Златоуста на посланія Св. Апостола Павла къ Евреямъ, литургія Св. Іоанна Златоуста, болѣе 70 словъ на разныя темы, отрывки толкованій на кн. Іова, Притчи Соломоновы, прор. Іеремію и др. и „Указатель" къ 12 томамъ „Златоуста".

Тѣ изъ гг. подписчиковъ, которые при подпискѣ или въ теченіе 1906 года пожелали бы получить и первые одинадцать томовъ всѣ вмѣстѣ или порознь, уплачиваютъ за каждый томъ по два рубля (вмѣсто трехъ), въ переплетѣ по два р. 50 коп. съ пересылкой.

Примѣчаніе. По этой льготной цѣнѣ каждый подписчикъ имѣетъ право получить только по одному экземпляру первыхъ одиннадцати томовъ.

Условіе подписки на 1906 годъ.

За границей для всѣхъ мѣстъ:

За оба журнала 10 (десять) р., съ приложеніемъ 12-го тома Твореній Св. Іоанна Златоуста—11 р.50 к., въ переплетѣ — 12 р.; за каждый журналъ отдѣльно— 7 (семь) руб., съ приложеніемъ 12-го тома „Твореній Св. Іоанна Златоуста" — 9 руб., въ переплетѣ—9 р. 50 к.

Иногородные подписчики надписываютъ свои требованія такъ: **въ редакцію „Церковнаго Вѣстника" и „Христіанскаго Чтенія", въ С.-Петербургѣ.**

Редакторъ „Церков. Вѣстника" проф. Д. Миртовъ.

Редакторъ „Христ. Чтенія" проф. П. Смирновъ.

Digitized by Google

УЧИТЬСЯ

Въ 1906 году (четвертый годъ изданія) при томъ же составѣ сотрудникомъ, увеличившемся новыми силами, и близкомъ участіи „толстомъ“ литературно-научномъ журналѣ

7 р. въ годъ **Вѣстникъ Знанія** **8 р. съ перес.**

Редакторъ-издатель: **В. В. Битнеръ.**

попрежнему вопросамъ во всѣмъ ея отрасляхъ, философіи, литературы, иссусстра, критики, техники, воспитанія и общественной жизни будетъ удѣляеться преимущественное вниманіе, беллегрисчикѣ же отводится второстепенное мѣсто Этикъ, а также большимъ количествомъ рисунковъ, число которымъ въ 1906 г. увеличится, „Вѣстникъ Знанія“ отличатся отъ дру столистыхъ журналовъ.

Основная программа „Вѣстникъ Знанія“ сводится къ тремъ пунктамъ: 1) работа для подьема духовнаго уровня народа; 2) для развития его экономичискаго благосостоянія и .) отстаиваніе свободы личности и народных прав. Осуществленію этой прграммы возможно лишь путемъ тѣснаго единенія подписчиковъ журнала, людей идейныхъ, между собою и съ Редакцей. Это единеніе достигается при помощи особаго отдѣла „Взаимопомощь подписчиковъ и читателей „Вѣс. Зн.“, путемъ союза подписчиковъ, ихъ съѣздовъ, читальтями „Вѣс. Зн.“, фондомъ (изъ пожертвованій читателей) для недостаточныхъ подписчиковъ (получающихъ журналъ безплатно) и др средствами, обсуждаемыми въ отдѣлѣ Взаимопомощь, на помѣстныхъ и всероссійскихъ съѣздахъ подписчиковъ „Вѣстника Знанія“.

Также единеніе подписчиковъ „В. Зн.“ между собою и Редакціей составляетъ явленіе совершенно исключительное, до сихъ поръ въ литературѣ неизвѣстное.

Чтобы дать понятіе объ „окраскѣ“ „Вѣс. Зн.“ тѣмъ, като съ нимъ незнакомъ изъ сотрудниковъ, обѣщавшихъ свое участіе и работающихъ въ немъ, только болѣе извѣстныя имена проф. Ю. С. Гамбаровъ (Рус. Шк.. прос. М. Я. Герценштейнъ (сотр. Рус. Вѣд.), проф. А. А. Чесевъ (Рус. Шк.) проф. Макк. М. Ковалевсій (прѣдсѣдатель Русск. Школы), А. Котельниковъ (редакторъ Нашей Жизни), проф. А. А. Мануиловъ (рект. Моск. унив.,), Вас. И. Немировичь-Данченко, А. И. Ковиковъ (сотр. Сына От.), проф. А. А. Радциевъ (Рус Шк.), проф. В. Цвоетовъ (сотр. Рус. Вѣд.) и мн. друг. уважаемыхъ лицъ.

Сказаное относится къ 12 кн. самого журнала, который въ 1906 г., оставаясь своей энциклопедической программѣ, обратитъ, однако, особенное вниманіе на статьи по политико-обществен. наукамъ (между проч. рядъ етат. по аграркому вопросу), педагогикѣ, критикѣ, искуству, исторіи, философіи и самообразованію. Вмѣстѣ съ тѣмъ съ будущаго года зводятся новые отдѣлы: императскіи, астрономическіе бюллетени, домаши физикъ-химическій кабинетъ и научніе опиты и пр. Но къ каждому *Nr.* журнала, кромѣ того, ежемѣсячно даются по 3 безплатныхъ прилож. для широкаго самообразованія. Всего въ годъ „Вѣс. Зн.“ даетъ съ приложеніями 43 кн. Въ 1906 г. въ 33 кн. прилож. для самообразованія дудутъ даны сочиненія по слѣд. отдѣламъ:

Обществовѣдѣніе, народн. хозяйство и государствовѣдѣніе.

1) Проф. Ж. Ренаръ, Социалистическій строй. 2) Проф. Эяхмаль. Конституціи и народовластіе 3) Проф. Цвиденекъ, Рабочій вопросъ. 4) Проф. Джевонсъ. Политическая экономія.

Естествознаніе и географія.

5) Проф. Вериттеинъ и М. Физика видимаго и невидимаго. 6) Проф. Гейльборнъ. Антропологія и этнографія. 7) Проф. Мейеръ и Шейнеръ. Астрономия и ея исторія. Съ больш. картлуны. 8) Проф. Сипэртъ. Миниралогія и геология. 9) В. Вельше.Міро животныхъ. 10) Э. Гартманъ. Дарвинизмъ. 11—14) Народы Руссіи. 4 кн. (Бѣлорускы, поляки, малороссы, великоруссы, Остзейскій край, Финляндія, сѣверъ Евр. Россіи, калмыки, киргивы, сарты и др. народы **Ав. Россіи).**

Digitized by Google

Философія, психологія, воспитаніе.

15) Проф. Гевдингъ и Вусе. Мировоэрѣнія великихъ философовъ. 16) Проф. Вейнель. Великіе основатели религій. Совр. религіозно-философ. теченія. 17) Томасъ. Карлейль. Этика жизни.

Прикладныя науки и математика.

18) Системат. слов. сельско-хозяйственныхъ знаній, въ 3 ч-хъ. Ч. 1. Метеорологія, почвовѣдѣніе и законы растеніеводста, основ. физіологіи животн. и пр. 19) Сист. ся сел.-х. зн. Ч. II. Животноводсво, молочное хозяйство, полеводство и спеціальнія культтри растеній, сел.-х. машины, пчеловодство, рибоводство и т. д. 20) Сист. сел.-х. зн. Ч. III. Земельн. улучшенія, осушка болотъ, орошеніе, постройки, садоводство, огородни., медицинскія и ветер. свѣдѣнія, бухгалтарія, земельніе законы, справоч. свѣдѣнія. 21) Практическая математика (разн. рода кычисленія и справ. таблицы.

Исторія и литература.

23) Проф Сеньобосъ, Исторія Росіи въ XIX-XX ст. 24) Жоресъ. Событія и дѣясели революціи. 25) Глав. теченія міровой литературы. Новая нѣмецкая литература, въ 2 ч. Ч. I. 26) Нов. нѣм. лит. ч. II. 27) Характеристики героевъ всемірной литератури. 28) Характерискики героевъ русской и славянска литераруры.

Народное образованіе, самообразованіе.

29) В. Витнеръ. Пути самообразованія а служенія обществу.

30—38. Научный театръ.

Популярнія лекціипо астономін, біологіи, ботаникѣ, зоологіи, исторіи земли и обществовѣдѣнію для НАРОДНЫХЪ УНИВЕРСИТЕТОВЪ. Съ иллюстраціями и картинами для волшебнаго фонаря.

Все эти книги, при жизнемъ, полулярномъ изноженія, бутутъ богате иллюстрированы портретами и рисунками. Сестрхъ этихъ 48 книгъ подписчики получатъ еще (около 1200 ст. убористой печати съ портрета ми).

Историко-политическій словаря

Насколько ми добросовѣстно выполняемъ свои обязательства, (а ми дошли въ колич. отнош. до послѣдни предѣла возмож.) могутъ засвидѣтельствовать наши прежіе подписчики, убѣждающіеся въ постоянномъ расширеніи и улучшеніи „Вѣс. Зн." по мѣре увеличенія числа подписчиковъ, составляющихъ одну семью, ебъединенную стремлэніями къ знанию и работѣ на пользу народа. Объ этомъ свидѣтельствуютъ съедбы подписчиковъ „Вѣс. Зн." и изъ союзъ борьби съ народн. невѣжествомъ и бѣдностью,

Подписная цѣна на 1906 годъ (48 кн. съ Историко-политическимъ словаремъ) — 7 р. безъ перес., 8 р. съ перес. Вмѣстѣ съ „Недѣлей" (обществполитич. безценэур. газета, со 104-мя научными и беллетрическими приложеніями) — 11 р. съ перес. Разсрочка: при подпискѣ 3 р. или (2 р.) далеѣ по соглашенію съ редакціей. Членамъ мѣстныхъ союзовъ „Вѣс. Зн." широкая разсрочка и уступка накъ магазинамъ и коллектив. подписчикамъ (35 к. съ годов. экз.) Въ Москвѣ въ конт. Печковской 7 р. 50 к. въ годъ. За границу — 11 р. Подписка принимается во всѣхъ крупныхъ магазинахъ. „Нов. Вр." Карбасникова, Вольфа, Можаровскаго (Одесса) Риккера и др. Адресъ конторы редакціи: С.-Тетербургъ Невскіи пр. 47 1, (уголъ Владимірскаго пр. Подробныя объявленія высылаются безплатно.

Редакторъ-издатель **В. БИТНЕРЪ.**

ОТКРИТА ПОПИСКА

на **безцензурную** общественно-политическую газету

75 к. за 1/4 гада	**„НЕДѢЛЯ„**	3 р. въ годъ 25 к. въ мѣсявъ

со 104 научными и литературными иллюстр.

Маленками книжками „Недѣля" имѣетъ въ виду преиму-

Digitized by Google

щественно интересы *провинціи* и главнымъ образомъ *народную интеллигенцію*—сельскаго учителя, врача, священника, фельдшера, волостного писаря, помѣщика, развитого крестьянина, фабричнаго рабочаго — вообще всю ту, естественно, *передовую* часть провинціальной интеллигенціи, которая, нуждаясь въ прогресивномъ, истинно демократическомъ органѣ, не можетъ удовлетворяться такими изданіями, какъ „Родина“, „Дружескія Рѣчи,“ „Родная Рѣчь“, „Рус. Чтеніе“ и др.

Служеніе интересамъ *провинціи*, защита личности, ея правъ и достоинства, слабаго противъ сильнаго, подержка общественной *самодѣятельности*, борьба съ темными силами жизни, удовлетвореніе естественному стремленію въ свѣту, знанію и правдѣ, — вотъ задачи „*Недѣли*“.

Идя навстрѣчу всѣми сознаваемой теперь необходимости *учиться, учиться всѣмъ и каждому*, мы нашли нужнымъ расширитъ „Недѣлю“ давая къ ней по два еженедѣлнимъ иллюстриров. *приложенія* Маленкія книжки болѣе 1000 стр Недѣля которыхъ въ годъ будетъ **104**, по слудующимъ девятъ отдѣламъ.

1) **Народъ и государство:** отдѣлъ общественный, народ. образов, налоги, государств. бюджетъ, политическія партіи и пр.

2) **Законъ и Правда**: Статьи юридическія, совѣты и отвѣты на вопросы, разъясненіе законовъ и пр.

3) **Чему учитъ насъ Исторія:** История всемірная и русская.

4) **На Досугѣ:** Расказы, стихотворенія, очерки.

5) **Естествознаніе и Землевѣдѣніе:** Природовѣдѣніе, астрономія, географія, зоология.

6) **Здоровье Семьи и Деревни**: Медицина, хигіена и ветеринарія.

7) **Сельское Хозяйство**: Статьи по практическому сельскому хозяйству и его отраслямъ.

8) **Кустарные Промыслы**: Свѣдѣнія по ремесламъ, о прибильныхъ предпріятіяхъ, средствахъ увеличенія дохода.

9) **Взаимна помощь.**

Всѣ приложнія съ рисунками.

Подписная цѣна **3** р. въ годъ (вмѣстѣ съ „Вѣстникомъ Знанія“ **11** р.) **75** к. за $^1/_4$ года, **25** к. въ мѣсяцъ, **3** р. **50** к. за **14** мѣсяцевъ. За границу **5** р. Подписной годъ съ 1 ноямбря. Адресъ редакція: *С.-Петербургъ, Невскій пр., № 47.* Подробн. объявл. безплатно.

Редакторъ-издатель „Вѣстника Знаія“, „Недѣли“ и „Научной Библіотеки“ В. Битнеръ.

Digitized by Google

Подписная цѣна съ доставкою и пересылкою во всѣ города Имперіи: на годъ шесть руб. и на полгода четыре р.; за границу на годъ восемь рублей.

Объявленія: принимаются съ платою за одинъ разъ: за цѣлую страницу—30руб. за $^1/_2$ страницы—20 руб., за $^1/_4$ страницы—12 рѣб. за $^1/_8$ страницы—8 руб., и за срочку петита въ 25 буквъ 20 коп.; при повтореніи дѣлается скидка согласно подробному тарифу редакціи.

Подписка принимается въ конторѣ редакціи журнала и во всѣхъ извѣстныхъ книжныхъ маъазинахъ.

Адресъ редакціи: **Москва, Петровско-Разумовское.**

Редакторъ-издатель **Н. С. Нестеровъ.**

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

на большую ежедневную политическую и литературную газету

„РѢЧЬ“

выводящую при ближайшемъ участіи **П. Н. Милюкова** и **І. В. Гессена**.

Въ составъ постоянныхъ сотрудниковъ вошли: Князь П. М. Аргутинскій-Долгорукій, А. Я. Безчинскій, В. Я. Богучарскій, О. Е. Бужанскій, А. Вергежкій, проф. В. И. Вернадскій, М. М. Винаверъ, Е. А. Генейзеръ, М. И. Ганфманъ, проф. В. М. Гессенъ, П. А. Голубевъ, проф. И. М. Гревсъ, проф. Э. М. Гриммъ, Л. Я. Гуревичъ, проф. В. Э. Денъ, кн. Пав. Д. Долгоруковъ, кн. Пет. Долгоруковъ, проф. М. Я. Дьяконовъ, доц. В. Б. Ельяшевичъ, Г. Б. Іоллосъ, А. И. Каминка, проф. Н. И. Карѣевъ, А. А. Кауфманъ, пр.-доц. Ѳ. Ѳ. Кокошкинъ, Е. А. Колтоновская. А. М. Колюбакинъ, пр.-доп. С. А. Котляревскій, А. А. Корниловъ, Крымскій, пр.-доц. Н. И. Лазаревскій, А. А. Леоньтевъ, В. Н. Линдъ, проф. И. В. Лучицкій, В. А. Маклаковъ, А. Н. Максимовъ, М. Л. Мандельштамъ,. проф. А.А. Мануиловъ, проф. С. А. Муромцевъ, В. Д. Набоковъ, проф. В. М. Нечаевъ, А. И. Никольскій, (анонимъ изъ „Освобожденія“), проф. П. И. Новгородцевъ, акад. С. Ѳ. Ольденбургъ, Л. Ѳ. Ольденбургъ, Л. Ѳ. Пантелѣевъ, А. Б. Петрищевъ, проф. Л. І. Петражицкій, И. И. Петрунковичъ, К. М. Пономаревъ И. И. Поповъ, Д. Д. Протопоповъ, А. С. Пругавинъ, Ѳ. И. Родичевъ, В. А. Розенбергъ, А. В. Смирновъ, П. Б. Струве (бившій редакторъ

Digitized by Google

„Освобожденія“). А. С. Фейгельсонъ, С. Л. Франкъ, доц. М. И. Фридманъ, доц. А. А. Чупровъ, акад. А. А. Шахматовъ, кн. Д. И. Шаховской, проф. Г. Ф. Шершеневичъ, Шиляевъ, И. В. Шкловскій, (Діонео), Г. Н. Штильманъ, Т. Л. Щепкина-Куперникъ, В. Е. Якушкинъ.

Открыта подписка на журналъ

„НАСТАВЛЕНІЯ И УТѢШЕНІЯ СВ. ВѢРЫ ХРИСТІАНСКОЙ“.

на 1906 годъ.

Цѣна на 12 книгъ въ годъ ТРИ рубля. 1/2 года — 1 руб. 50 коп. и на 1/4 года — 75 коп. съ доставкою городскимъ подписчикамъ и съ пересилкою иногороднимъ.

Подписку на изданіе просятъ адресовать: въ гор. Одессу **на подворье Русскаго на Аѳонѣ Свято-Андреевскаго общежительнаго Скита, Рыбная ул. д. № 58, довѣренному Скита.**

Редакторъ Протоіерей **Сергій Петровскій.**

СРПСКИ

КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК.

ВЛАСНИК:

Др. Војислав ВЕЉКОВИЧ.

Уредници:

Павле ПОПОВИЧ и Др. Јован СКЕРЛИЧ.

ГОДИНА ШЕТТА.

„Српски Књижевни Гласник“ стаје: на три месеца 4·50 динара (круна), на пола године 9 динара (круна), на целу годину 18 динара (круна).

Комплети „Српског Књижевног Гласника“ за 1901 динара 25; за 1902 динара 20; за 1903 18; за 1904 динара 18.

БЕОГРАД:

Штампарија Светозара Николича, Обиличев Венац, бр. 2.

уредништво и администрација листа:

Digitized by Google

СКОПЛАНСКА УЛИЦА БР. 9.
ПРЕТПЛАТУ ВАЉА СЛАТИ АДМИНИТРАЦИЈИ ЛИСТА.

Са 1906 годином „Српски Књижевни Гласник" ступа у шесту годину свога живота.

„Српски Књижевни Гласник" излази тачно 1 и 16 сваког месема у свескама од пет табака и доноси све што одговара птребама једног модерног часописа. Негове сталне рубрике које се скоро све налазе у всакомъ броју, јесу: 1) Изворни романи, приповетке и драме; 2) Преведени романи, приповетке и драме; 3) Песме изворне и преведене; 4) Огледи, расправе и студије из књижевности, уметности, науке, друштвегог и политичког живота (по правилу, по три у броју); 5) Одломци из наше старе књижевности; 6) Одломци из стране књижевности; 7) Ситни прилози; 8) Књижевни преглед; 9) Научни преглед; 10 (Позоришни преглед; 11) Уметнички преглед; 12) Политички преглед; 13) Оцене и прикази; 14) Белешке.

Открива се подписка

за списване абонати на

„Младежка Библиотека",

(Мѣсечно илюстровано издание за книжнина и наука).

Година II.

(Прѣпоръчано оиъ Министерството на проствѣщението за училищнитѣ и ученишки библиотеки)·

Отъ 15 септември т, г. „Младежка библиотека" влиза въ втора годишнина и ще излиза подъ сѫщата редакция. Ще се дадатъ освѣнъ разкази, по единъ въ всѣка книжка, още и научно-популѣрни статии върху слѣднитѣ отдѣли отъ науката: 1) Небесни свѣтила; 2) Свѣтлина; 3) Електричество; 4) Топлина и пара; 5) Живота на старитѣ и днешнитѣ нарнди; 6) Какъ живѣятъ сега дивитѣ народи; 7) Какво има на морското дъно; 8) За изкуствата; 9) Пѫтища, търговия, поща; 10 Занаяти и поминъкъ; 11) Музика; 12) Пѫтешествия и т. н. и т. н.

Съ V кн. ще се даде като премия красивъ стѣнъ календаръ. „Младежка библиотека" ще излиза по еднажъ въ мѣсеца, на 15 число, освѣнъ прѣзъ юли и августъ въ 5 печатни коли, или 50 коли за година.

Годишна цѣна на „Младелка библиотека" е петь лева, платени наеднажъ, или на два пѫти: 3 лева при записването и 2 лева слѣдъ получване на IV кни. Въ странство 6 л. зл. платени наеднажъ.

Адресъ: Н. Бѣловеждовъ учител,—
ул. Мария-Луиза, № 60—София.

Digitized by Google

VII-й годъ изданія. **Открыта подписка на 1906** VII-й годъ изданія.

На еженедѣлный журналъ

Лѣсопромышленный Вѣстникъ.

Журналъ лѣснаго хозяйства, лѣсной промышленности и торговли лѣсомъ.

Выходитъ еженедѣльно, безъ предварительной цензуры, выпусками около 2-хъ листовъ каждый, въ 4-ю долю листа большего формата, съ рисунками, чертежами, планами и картами.

Посвященный всѣмъ отраслямъ лѣсного дѣла, „Лѣсопромышленный Вѣстникъ„ имѣетъ главноы задачею сообщатъ свѣдѣнія, необходимыя лѣснымъ хозяевамъ, лѣсопромышленнисамъ и лѣсоторговцамъ для правильной хозяйственной и коммерческой ихъ дѣятельности. Въ соотвѣтствіи съ этимъ программа журнала слѣдующая:

1. Общій отдѣлъ: статьи по разнымъ вопросамъ лѣсного хозяйства, лѣсной промышленности и торговли лѣсомъ. 2. Лѣсопромышленная техника: заготовка и храненіе лѣса; механическая и химическая обработка дерева; транспортъ лѣса: изобрѣтенія и усовершенствованія по всѣмъ отраслямъ лѣсотехническихъ производств. и т. д. 3. Лѣсоторговый отдѣлъ: обзоры иностранной лѣсной торговли; обозрѣніе внутреннихъ лѣсныхи dынковъ; обзоръ дѣятелности торгово-промышленныхъ учрекденій и обществъ; рыночныя цѣны на лѣсныю товары; сдѣлки торги и поставки на лѣсъ, тарифы и фрахты на перевозку лѣсныхъ товаровъ; статистическія свѣдѣнія о производствѣ и потрѣбленій лѣсныхъ товаровъ и т. д. 4. Лѣсопромышленная и лѣсохозяйственная хриника 5. Правительственныя распоряженія. 6. Смѣсь. 7. Библіографія. 8. Справочный отдѣль. 9. Объявленія.

Въ отдѣли „Хроники“ отмѣчаются выдающіяся явленія лѣсопромышленной и лѣсохозяйственной жизни. Въ „Справочномъ отдѣлѣ“ еженедѣльно раетея полный сводъ свѣдѣній о всѣхъ важнѣйшихъ предстоящихъ торгахъ на продажу лѣса и поставкахъ лѣсныхъ матеріаловъ.

Въ составъ сотрудпиковъ журала входятъ: С. В. Бехъ, проф, П. Н. Вереха, Д. М. Кравчинскій, проф. Г. Ф. Мозоровъ, проф. М. М. Орловъ, В. Т. Собическій, инженеръ-техномогъ Н. А. Филиповъ, проф. А. Ѳ. Фортунатовъ, А. Э. Ціолковскій, проф. В. В. Шкателовъ, Л. И. Яшновъ и многія другія лица.

Digitized by Google

Год. IV. Мартъ и Априлъ Книга II.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Морфологични бѣлѣжки върху отглаголни именни форми въ Ахж-челебийския говоръ.

„Туй е само за показъ една частица отъ огромното словно богатство, що се крие въ неизброднитѣ Родопи. Изобщо можемъ каза, че Родопското кранще съставя, както откъмъ езиковно, тъй и откъмъ народописно и културно гледище нѣщо отдѣлно отъ североизточнитѣ наши краища, нѣщо старинско, самобитно и като че още непокжтнато нито отъ историческитѣ бури, нито отъ модерната цивилизация, затова и по-цѣнно за науката....." Съ тия думи завършва единъ отъ първитѣ наши учени и филолози, г. професоръ Цоневъ, своята обширна студия подъ насловъ „Диалектни студии" въ Сборника за народни умотввренния, кн. XX, дѣто особено надълго се спира върху Родопскитѣ говори.

И наистина, въ която область, битова или езикова, и да назърне човѣкъ изъ обширния обсегъ на Родопитѣ, наведнъжъ се намира прѣдъ едно неизбродно

Digitized by Google

поле, въ което колкото по-далечъ отива, толкова по-нови, по-незнайни и по-цѣнни за науката богатства намира.

Тоя пѫть ний ще обърнемъ вниманието на интересующия се читатель върху друга една особица въ Ахѫ-челебийския, или по-право въ централния Родопски говоръ, а именно върху богатството отъ форми на отглаголни сѫществителни имена, що се употрѣбяватъ въ тоя бѣлѣжитъ Родопски говоръ.

Отъ едни и сѫщи глаголни корени, или по-право глаголни основи, презантна или инфинитивна, се образуватъ съ нѣколко вида суфиксни форми толкова и отглаголни сѫществителни имена, които освѣнъ че при употрѣбата си опростотворяватъ народната речь и я правятъ по-изразна, по-кратка и по-лека, а при това и по-самобитна, но още криятъ въ себе си и едно макаръ и тънко уловимо понятие, що дава визираното име въ една или друга посока. Да земемъ за примѣръ глаголитѣ, *ревѐ*, *ру̀ка, плѝска*, *сарбѝ,* *мѝсли* и пр. Въ народната речь отъ тѣхъ се срѣщатъ слѣднитѣ отглаголни именни форми: **рѐвут**', **ру̀кут**', **со^{а}рбуш**', **плѝскут**'; **ре^{а}ван'е^{а}**, **ру̀кан'е^{а}**, **сарбе^{а}н'е^{а}**, **мѝсле^{а}н'е^{а}; ре^{а}ва́ница, ру̀каница**, **плѝсканица; сарбе^{а}вица**, **со^{а}рбе^{а}ш; ре^{а}ва̀лу, рука̀лу**, **плиска̀лу; ре^{а}ва̀ч, рука̀ч—ка** и т. н. Отъ формитѣ **рѐвут**', **ру̀кут**', както и всички други съ суфиксътъ **ут**', се разбира произвожданиятъ шумъ отъ дѣйствията *рука* и *рева.* Тъй напр. казва се: **гув'о^{а}дата йдат рѐвут ф под'никан,** или **по^{а}т'е^{а}ну тат'не^{а}ше^{а} ут чиле^{а}щи ру̀кут**' което показва, че говедата дигали силенъ шумъ, като ревѣли въ оборътъ, или пѫтищата ехтѣли отъ виковетѣ на хората. **Фа̀нала гу е^{а} сарбе^{а}вица** или **изле^{а}л му е^{а} со^{а}рбе^{а}ш пу сна̀гана**, ще каже, че го сърби по тѣлото и това сърбене вече се е нѣкакъ вкоренило, станало е хроническо и т. н.

Почти всички форми на отглаголни сѫществителни въ Ахѫ-челебийския говоръ скратяватъ речьта и не търпятъ при себе си въ много случаи съюзи и прѣдлози, както синтаксата въ други български диалекти и въ книжовната речь изисква. Въ изразътъ:

Ни ли ти са е^{а} дуде^{а}лу

Digitized by Google

На воᵃзлав'еᵃну лижеᵃн'еᵃ,
Син'у ну нéбу гл'оᵃдан'еᵃ?
(Народ. пѣсень)

отглаголнитѣ **лижеᵃн'еᵃ** и **гл'оᵃдан'еᵃ** замѣстватъ подчинителната форма *да лежишъ* и *да гледашъ.*

Ето какви форми на отглаголни сѫществителни се употрѣбяватъ въ Ахѫ-челебийския и български, и помашки говори:

Ут' = **викут', бóбут', йокут', меᵃкут, стоᵃргут', гоᵃрмут', плèскут', хлèпут',**[1] **креᵃкут', соᵃрбут'** и др. Множествено число правятъ **вѝᵃкутеᵃ, бòбутеᵃ, йоᵃкутеᵃ** и т. н. Примѣри: **Нòси са йоᵃкутеᵃ, кукошкинеᵃ ѝдат креᵃкутеᵃ, чуеᵃ са хлèпут' ᵋ удвоᵃнка** и др.

И', ун' = **кòпан', оран', кòсан', лоᵃгун'**[2] **пѝскун'** отъ писка и др.

На тоя видъ отглаголни сѫществителни имена образътъ и за ед. и за мн. числа е единъ. Примѣри: **Тоᵃрнали смеᵃ на косан'; дáйтеᵃ гув'оᵃдамтеᵃм лоᵃгун'**[3] ит.н.

Еᵃж-ш = **грàдеᵃш, мàеᵃш, лèпеᵃш, лèтеᵃш, гоᵃрмеᵃш, тòпеᵃш, кръ̀еᵃш, мѝеᵃш, глàвеᵃш** и пр. Множ. число **грàдеᵃшеᵃ, лèпеᵃшеᵃ, главеᵃшеᵃ,** но и **главеᵃштеᵃ, гоᵃрмеᵃштеᵃ** и пр.

Примѣри: **Насèкли са баèᵃ грàдеᵃш; стòрили са гулеᵃм глàвеᵃш; пàднала еᵃ леᵃпеᵃштоᵃн ут дувар'еᵃну** и т н.

Н'еᵃ = **хòдеᵃн'еᵃ, пàлеᵃн'еᵃ, тарчèᵃн'еᵃ, сеᵃчеᵃн'еᵃ, писуване'ᵃ, пàсеᵃн'еᵃ** и пр.

Образътъ и за двѣтѣ числа и на тоя видъ отглаголни е общъ. Примѣри: **Мен'са еᵃ, мàйч'у, дудеᵃлу, вас сéлу нис сèлу хòдеᵃн'еᵃ, дрèб'ни кàмеᵃн'еᵃ, бỳдеᵃн'еᵃ;** нищè **стрѝжеᵃн'еᵃ, амѝ моᵃкнан'еᵃ** и т. н.

Ка=вка-чка-нка = **сурнàвка,**[4] **гущàвка, прѝдавка, пуд'пирáчка, старгачка** (отъ стърже), **вѝд'уванка, тоᵃрнуванка** и пр.

Примѣри: **Дáдеᵃ му и прѝдавка утгореᵃ; вар'вѝ на пуд'пирáчки; на тоᵃрнуванка са прустѝ** (зема прошка) и др. п.

Ица-еᵃвица = **рỳканица, рѝпканица, чỳканица, пỳсканица хòдеᵃница, упрàтаница, пеᵃчеᵃнѝца, кáраница, гармèᵃвица, кашлеᵃвица,** но и **кàшлица;**

тарчѐ^авица, но и **тарче^анѝца** и пр.

Примѣри: **Да́де^а му адно^а ка́раница, та гу чу̀ха врут' л'уд'ѐсе^а** (каралъ се тъй много и силно, че го чули всичкитѣ хора); **фа̀нала гу е^а и кашле^авица, и тарче^авица; удрѝли гу са на чу̀каници** (започнали сж да се биятъ) и т. н.

В = **о̀гре^ав, ѝзгре^ав, прѝпе^ав, по̀се^ав, го^арме^ав** и др., за мн. число **прѝпе^аве^а, по̀се^аве^а** и пр.

Въ изговора **в** се чува на **ф**. Примѣри: **Пу изгре^ав сло̀^анце^а излѐ^азе^а на ра̀бута; ѝде^а прѝпе^аве^а пу махало̀^ана** (чуватъ се плачове, стенания, оплакване при нѣкой смъртникъ или друга голѣма скърбь); **мло̀гу посе^аве^а е^а пусе^ала** и т. н.

Ва-е^ава = **бал'не^ава, то^атне^ава, во̀не^ава** и пр. **бал'не^ави, то̀^атне^ави, воне^ави** мн. ч.

Примѣри: **Имаме^а си бал'не^ава пу ко^ащи** (скърбимъ, мжчно ни е за нѣщо на всички ни въ кжщи); **нада́де^а адно̀^а во̀не^ава** отъ *вонѣе*, мирише отвратително, и др. п.

'Уву = **кро'уву, ши'уву, пе^а'уву, бле^а'уву, ва̀р'уву, пѝ'уву, мѐт'уву, е́^ад'уву, ме́л'уву** и мн. други подобни: **кро'ува̀, е^ад'ува̀, пи'ува̀** и пр. множ. число.

Примѣри: **Угудѝл му е^а кро̀'увусу**, значи, по кроежътъ е сполучилъ; **е^ай но̀е^а д'уке^анжѝе^а пруда́ва ѐ^аце^а ху̀баву пи'уву; на суфро^ата имѐ^аше^а млогу е^ад'ува̀** и др. т.

Илка-алка е^алка = **же^анѝлка, главѝлка, снува́лка, пе^ачѝлка, губе^ал'к', умира̀лка, казува̀лка** и пр.

Примѣри: **Умира̀лката нѐнауздав**(⁶) **духо̀да**, значи смъртьта ненадейно дохожда: **пу за̀губе^ал'ки са увѐде^а** и др.

Алу-илу-е^алу = **стуе^алу, рука̀лу, скака̀лу, рипка̀лу, пл'у ска̀лу, пуд'пира̀лу, со^авналу, мо^аркналу, мие^алу, те^алѝлу, дуѝлу** и пр.

Примѣри: **Двѐ дуила̀ ѝма ф ха̀ркумичка са**, значи, въ бакърчето млѣкото е отъ два пжти издояване на кравата; **пу со^авналу излe^азе^а, пу мо^аркналу са во^арна; ре^акана са минòва прис скакала̀**, отъ скачане.

Ак-ик-ач-ич-е^ан = **вре^асак, пле^асак, ре^азнѝч**, отъ реже, **прибе^арник, прѝпусник, сада̀ч**, отъ сжди, **барка̀ч, вартач, мал'че^ан, натарче^ан, бе^аже^ан** и др,

Digitized by Google

Примѣри; **Плеªсак йдеª пу реªкана; прибеªрник чилеªк еª**, каввать на човѣкъ, който умѣло събира и кжща за въ кжщи; **мал'чеªн пита изида, пак натарчеªн —туеªга** (народ. пословица) и др.

Теª = сурнат'еª, женеªт'еª, плѐскут'еª, жоªнат'еª и др., но всички съ образъ общъ и за двѣтѣ числа. Примѣри: **Л'у гу хала на плѐскут'еª**, казвать, когато нѣкой си самъ загелпва и омърсява работитѣ си. **Жоªнат'еª су умуреªва чилеªка**, вмѣсто жетвата докарва умора човѣку. **Деªцаса еªцеª галеªт сурнат'еªсу**, вмѣсто дѣцата твърдѣ обичать да се плъзгать, по ледътъ напр.

Ус = мислус, укус, плискус, принус плѐскус и пр.

Примѣри: **Ни му еª дунѐл неªкаф гулеªм принус**, т. е. не му е принесълъ кой знае колко нѣщо. **Има гулеªм мислус на сарцѐну**, вмѣсто има голѣма мисъль, загриженость за нѣщо си.

Ену-у = пращѐну, купану, викану, чукану, млеªну и др. съ образъ за един. число. Примѣри: **Синану ни наеªда**, значи отъ милостиня (да ти *сиятъ* хората отъ милость) човѣкъ не се нахранва. **Да си ти еª видеªну**, благославять томува, който даде милостиня, т. е. да му се даде и види на другия свѣтъ. **Нифѐла му валеªну су**, т. е. нехвелито е изваляль (изтепалъ на тепавица) абата.

Макаръ и да е твърдѣ важно, но за сега врѣмето не ни позволява да правимъ точна класификация, кои глаголи кой видъ суфикси отъ изброенитѣ по-горѣ приематъ при образуване на отглаголни сжщ. имена, па освѣнъ това и громадната часть помашки покрайнини изъ срѣднитѣ и южни Родопски склонове досущъ не сж извѣстни още въ диалектно отношение.

1606 г. Ст. Н. Шишковъ.

Отвличане или грабване въ Родопскитѣ свадбени обичаи.

(Обичайно—правни бѣлѣжки).

Между помацитѣ въ Родопитѣ твърдѣ много е разпространенъ обичаятъ на тъй наричаното отвлича-

Digitized by Google

не мома отъ момъкъ, безразлично билà му тя годеница или любовница, па не е рѣдкость да грабнатъ и жена отъ законния ѝ мѫжъ. Току-речи половината отъ свадбитѣ помашки ставатъ посрѣдствомъ тоя обичай, отвличането съ насѝла, което изобщо се казва **сӯрнат'е^а^, крàде^а^н'е^а^** или **грàбван'е^а^. Утсӯрнали са** еди коя си мома обикновено казватъ въ такива случаи, или **укрàли е^а^ са**, или пъкъ **грáбнала са е^а^** съ еди-кого си и др. т. Тоя обичай сѫществӯва и у българитѣ, само че въ днешно врѣме не е тъй много разпространенъ у тѣхъ, както е у помацитѣ, у които нѣкакъ си поцѣлно е спазенъ първобитния му култъ. Вглядоветѣ на масата къмъ отвличането у българитѣ днесъ значително сѫ измѣнени, дори сѫ и прямо противоположни отъ тия у помацитѣ. Това е тъй, защото въ сегашно врѣме българинъ момъкъ се рѣшава да отвлѣче годеницата или любовницата си безъ знанието на родителитѣ ѝ или въпрѣки и нейната воля само тогава, когато реални, сѫществени причини го заставятъ да постѫпи тъй, били тѣзи причини чисто икономични или спорови—любовни, но не и тъй да кажемъ традиционни, обичайни, както често се срѣща у помацитѣ. Това показва лишенъ пѫть, че помашкото население въ Родопитѣ е спазило повече своята първобитность въ живота и обичаитѣ си, отколкото еднокръвнитѣ му съсѣди — българитѣ, и че мохамеданския културъ досущъ слабо е указалъ своето влияние надъ старинния битъ у тѣхъ. Че първобитностьта на тоя обичай току-речи е на изгубване, на обезличване у българитѣ и че той нѣма вече у тѣхъ оня тъй да се изразимъ архаично — психиченъ колоритъ, както още личи у помацитѣ, на първо мѣсто слѣдъ рѣдкостьта му въ днешно врѣме служи и общото понятие, което не е благоприятно за него. Отвличането у българитѣ не се гледа вече съ добро око. **Ни зо^а^мат си мóме^а^че^а^ну кайнӯ Гòспут' дал, амѝ то^а^рнали да гу сӯрнат**, казватъ въ такива случаи, или пъкъ подигравать момъкътъ или момата съ думитѣ: **ни даржѝ му да стòри свàдба катӯ врут' л'уд'ѐте^а^, затувà е^а^ утсӯрнал,** или **пòмлучку си**

еª пуспàвала (значи лѣнива е била, та не е можла да си приготви прика), **затувà му еª пристàнала**, и още много други такива се пущатъ по адресъ на момъка или момата, който отъ двамата е виновникътъ въ случая. У помацитѣ, напротивъ, обикновено ще чуете да казватъ: **àшколсун. 'унàк еª бил син, та си еª укрàл неªвеªста**, или **еªрбàп'** (способенъ) **бил, угсỳрнал еª** и похваляватъ смѣлостьта и рѣшителностьта на момъка, а роднинитѣ му се гордѣятъ. Ако ли пъкъ нѣкой по една или друга причина не сполучи въ цѣльта си, т. е. самà момата или нейнитѣ роднини сѫ я отнели отъ рѫцѣтѣ на грабителя, тогава подигравкитѣ къмъ послѣдния нѣматъ мѣра. Наричатъ го **жѐнску, ỳщеª гу хрàни и брѝшеª мàйка му, пак еª тоªрналу да крадè неªвеªста** и много такива.

Отвличането или грабването става между годеници момъкъ и мома, между любовници, но не годеници, между момъкъ и чужда годеница, или годеникъ на друга мома, между момъкъ и мома никакъ не залюбвани и най-послѣ между момъкъ или вдовецъ на чужда жена или вдовица и обратно. Причинитѣ за грабването могатъ да бѫдатъ: 1)чисто икономични, 2) любовни—спорови, 3) лични за отмъщение и 4) найпослѣ чисто и просто по традиция, по каприз, защото може ей тъй да стане, за да видятъ хората, че е мѫжъ.

Икономични причини могатъ да заставятъ единъ момъкъ и неговитѣ родители да прибѣгнатъ къмъ отвличане, когато тѣ сѫ бѣдни и нѣматъ възможность да правятъ разноски за свадба, или пъкъ когато моминитѣ родители искатъ много **убỳщва, вини** (старинниятъ откупъ), и момъкътъ не е въ състояние да даде исканото.

Къмъ икономичнитѣ причини трѣбва да се прибавятъ още едни, които по-право носятъ характеръ отъ разчетъ за бѫдещи материялни изгоди. Тъй напр. еди-коя си мома е отъ богатъ родъ, или е останало отъ родителитѣ ѝ добро наслѣдство, въ такъвъ случай между нѣколко момци респ. родителитѣ имъ става надспрѣварване, надхитруване кой да я земе и тогава, който излѣзе по-ловъкъ, по-хитъръ, той сполучва да

Digitized by Google

я грабне, безъ да гледа любовнитѣ влѣчения на едната или и на двѣтѣ страни какви сж. Но да земемъ още по-реаленъ примѣръ, който илюстрира и въ други отношения битовия строй въ Родопитѣ. Тъй напр. бащата на една мома има хубава земя (ниви, ливади и др.); съсѣдътъ му има синъ, но само ако имота и на двамата е събранъ, може да бжде по-оползотворенъ за работене и отглеждане добитъкъ. Въ такъвъ случай ако моминитѣ родители съ добремъ не дадатъ дъщеря си, тогава става работата съ грабване.

Причинитѣ пъкъ, които иматъ любовенъ или споренъ характеръ, сж, когато моминитѣ родители отказватъ да дадатъ дъщеря си на годеника ѝ или любовника ѝ, а я готвятъ другиму; когато момъкътъ подуши, че нѣкой отъ ближнитѣ роднини на момата приготвя планъ да съдѣйствуватъ на другъ момъкъ да я грабне; когато самàта мома или годеницата по едни или други причини отказва да го земе и залюбва другъ момъкъ, и най-послѣ, когато момковитѣ родители отказватъ на сина си да земе едикоя си мома, къмъ която той е влюбенъ. Обаче послѣдната причина много рѣдко се явява у помацитѣ, дѣто влиянието на родителитѣ къмъ синоветѣ си въ такива случаи е абсолютно рѣшающе. Иначе непокорниятъ и непослушниятъ синъ рискува да се лиши отъ бащинията си. Има и такива случаи, когато момата—годеница самâ нерачи годеника си или момъка, когото родителитѣ ѝ сж обикнали, та послѣднитѣ тайно подшушватъ на момкови и самѝ нагласяватъ и улесняватъ грабването.

Причини отъ личенъ, тъй да се каже отмъстителенъ характеръ сж, когато нито момата, нито момъкътъ иматъ какви и да било любовни връзки или влѣчения, дори и не сж се виждали да се знаятъ единъ другъ, но момъкътъ или родителитѣ му иматъ или сж имали нѣкаква неприязънь или какво и да е скарване, било къмъ годеникътъ на една мома, било къмъ неговитѣ родители, и, за да дадатъ едно удовлетворение на ненавистьта си, за да отмъстятъ, отвличатъ момата. Грабвания отъ подобенъ родъ подбуждения сж твърдѣ чести.

Digitized by Google

Най-послѣ тъй нареченитѣ традиционни причини сѫ, когато единъ момъкъ е рѣшенъ да се жени, любовни влѣчения и връзки нѣма, но желае както той, тъй и родителитѣ му да удовлетворятъ едно вѫтрѣшно славолюбие, да кажатъ хората, че е билъ юнакъ храбрецъ и си е грабналъ мома, когато и която си е искалъ.

Грабването става само посрѣдствено отъ самия момъкъ съ участието на единъ или нѣколцина вѣрни негови другари или роднини, но родителитѣ му не зематъ участие. При това често пѫти трѣбва да има и нѣкой отъ близкитѣ на момата да имъ съчувствува и тайно улесни въ задачата имъ. Момъкътъ съ другаритѣ си издебва момата, обикновено когато е вънъ отъ родителския си домъ, напр. на нивата, въ градината или ливадата по работа, на чешмата за вода, на люлкитѣ по байремскитѣ праздници, случайно минваща прѣзъ нѣкоя задънена улица, или пъкъ у нѣкоя своя дружка или роднина. Грабнатата мома обикновено надава викъ и, ако се случатъ наблизо хора или нейни роднини, често пѫти могатъ и да си я отнематъ отъ рѫцетѣ на грабителитѣ ѝ, па може да стане и сбиване помежду едната и другата страна и тогава сполуката естествено е на тая страна, която излѣзе по-силна въ борбата[1].

Обикновено, слѣдъ отвличането на нѣкоя мома, родителитѣ и роднинитѣ ѝ се събиратъ и отиватъ да нападнатъ кѫщата, дѣто е заведена, съ цѣль да си я отнематъ. Естествено, явява се тогава караница, на често пѫти и сбиване, обаче присѫтствующитѣ се стараятъ да ги укротятъ и не допуснатъ по-нататъшни сцени и крамоли. Въ такъвъ случай първата грижа е да се

1) Два примѣра за илюстрация привеждамъ въ случая: прѣзъ 1889 г. бѣше лѣтенъ праздниченъ день, и цѣлото село Устово бѣше на хорото. Момъкътъ Маринъ Маноловъ, единъ здравенакъ и храбрецъ младежъ, грабва отъ срѣдъ хорото годеницата си, прѣмѣтва я като парцалъ прѣзъ рамото си и я понесе за голѣмо очудване на всички за дома си, а нагласенитѣ му 5 — 6 души вѣрни другари изваждатъ ножоветѣ си и го окрѫжаватъ, тъй че никой не посмѣ да се доближи и отнеме силно развикалата се мома. Годеникътъ ѝ е билъ подозрѣлъ, че люби другиго. Прѣзъ 1891 година пъкъ въ селцето Влахово, помашко, отъ рѫцетѣ на едно помаче жени му отнели грабнатата мома, а то отъ срамъ забѣгва въ чужбина и вече не се вѣсти втори пѫть въ селото си.

Digitized by Google

повика имамина, или свещеника заедно съ още нѣкои отъ по-виднитѣ съсѣди или селяни. Питатъ момата, самà ли си е дошла, или съ сила е довлѣчена и какво ще каже, приема ли момъка или не. Ако момата каже: **кинàту сам троªсила, нашла гу сам**, всичко е свършено. Родителитѣ ѝ и роднинитѣ ѝ или млъкватъ, или си отиватъ сърдити и съ попръжни и клетви къмъ злосторницитѣ, па често и къмъ изневѣрилото ги чадо. Слѣдъ нѣкой и другъ день или мѣсецъ отъ свадбата всичко утихне, новитѣ роднини забравятъ миналото и всичко си тръгва по реда, като че нищо не е било. Но ако момата каже и настои, което впрочемъ рѣдъкъ пѫть се случва, че тя е съ сила доведена, че не приема грабительтъ си за мѫжъ, тогава тя демонстративно се извежда отъ кѫщата и се придава на родителитѣ ѝ, а момъкътъ наказватъ съ глоба за въ полза на джамията или черквата, а често пѫти и съ бой. Наказанията въ такива случаи ставатъ чрѣзъ самосѫдъ, т. е. самò обществото ги опрѣдѣля и налага и само въ ново врѣме се прѣдаватъ виновнитѣ на общитѣ закони.

Често пѫти родителитѣ на отвлѣчената мома не ѝ даватъ цѣлата приготвена за нея прикя — *спапь* — макаръ и да сѫ се помирили помежду си за станалото.

Пълнолѣтието на женския полъ у помацитѣ се счита слѣдъ явяване на менструациитѣ. Тогава момата е свободна въ своитѣ дѣйствия относително избирането на бѫдещия си другарь. Ако се случи да отвлѣкатъ момиче, на което **цвеªт'ѐту** (менструациитѣ) не се е още явило, тогава то не се слуша каквото и да казва, а се гледа волята на родителитѣ му. Обаче и въ единия и въ другия случай съ откраднатата мома бързатъ да постѫпятъ тьй, че да не може нито тя да упорствува и отказва да земе момъкътъ, нито пъкъ родителитѣ ѝ да смѣятъ да си я зематъ надирѣ.

Грабването на моми често се срѣща и въ народнитѣ пѣсни, нѣколко отъ които читательтъ ще намѣри въ отдѣльтъ „Народни умотворения" въ края на тая книга.

1906 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Digitized by Google

Грузинския мънастирь въ Византия(1)

Исторически етюдъ

отъ

Професоръ И. И. Соколовъ

Историята на православното грузинско монашество е твърдѣ малко разработена въ науката, както въобще и цѣлата история на грузинската черква. На изслѣдователятъ историята на това монашество прѣдстои тежъкъ и усиленъ трудъ отъ търсене и критическо взиране и анализъ на ржкописнитѣ и печатни отъ различенъ родъ грузински материяли, въ които се намиратъ свѣдѣния относително тоя твърдѣ интересенъ въпросъ. Грузинскитѣ кодекси, що се намиратъ въ ржкописни сбирки въ Тифлисъ, Петербургъ, Москва, Атина, Ерусалимъ и Синай още чакатъ своя специалистъ по въпроситѣ изъ историята на иверското иночество. А слѣдъ това прочутата грузинска лѣтопись на Картлисъ Цховреба съ нейнитѣ общи и частни източници, мѣстната хроника и историческитѣ паметници отъ послѣдно произхождение, житията на грузинскитѣ свѣтии, поклонническата литература, постановленията на грузинскитѣ черковни събори относително монашеството, многобройнитѣ гуджари и сигели, не много опазенитѣ устави на грузинскитѣ мънастири и описитѣ на мънастирския инвентаръ, нѣкои отъ паметницитѣ на грузинското право, небогатиятъ епиграфически материялъ,— ето групата печатни източници, отъ които може да се проучи миналата сждба на грузинското монашество. Въ тоя наученъ оборотъ необходимо е да се прослѣдятъ и чуждитѣ източници, въ които сж се запазили слѣди отъ отколѣшното величие на Грузия и нейнитѣ международни сношения съ византийци, армени, сирийци, араби, перси. руси и др. Особено тѣсни исторически връзки Грузия е имала съ Византия, която по своята култура въ срѣдневѣковната епоха е заемала централно положение

1) Съ намирането гробътъ на Търновския Патриархъ Евтимий въ края на мин. 1905 год. въ Бачковския мънастирь, послѣдниятъ добива особено историческо значение за насъ, българитѣ, когато пъкъ отъ друга страна миналото на тая важна и първа по рода си въ Южна България обитель у насъ досущъ малко се знае. Едноврѣмено съ това въ чуждия ученъ свѣтъ не мина незабѣлѣзано и откритието гробътъ на славния святитель нашъ и книжовникъ и наново възбуди интересъ и подтикна ученитѣ къмъ нови научни изслѣдвания както къмъ древното минало на Бачковския мънастирь, тъй и къмъ дѣйностьта на Патриархъ Евтимий. Горниятъ исторически етюдъ, написанъ отъ учения руски професоръ г. И. И. Соколовъ, току-що е започнатъ да се обнародва отъ априлската книжка т. г. въ журнала на Петербургската духовна академия „Христіанское Чтеніе.“ Позволихме си да го дадемъ въ прѣводъ на нашитѣ читатели, защото съдържа цѣнни исторически данни за Родопската обитель, Бачковския монастирь.

Б. Редакцията.

Digitized by Google

врѣдъ всичкитѣ тогава въ свѣта господарства. Попаднала подъ просвѣтителното въздѣйствие на мощната Византия, Грузия и въ черковния, и въ гражданския си животъ е възпроизвела много елементи на византизма, като ги е прѣвърнала съ силата на своя националенъ гений въ своеобразна културна система, съ явно опрѣдѣлени признаци на иверизма. Частно за характеристиката на грузинското монашество сѫществена услуга може указа историята на византийско-източното иночество, идеалитѣ на което напълно сѫ били възприети отъ грузинскитѣ подвижници и присадени на родна почва. Атонъ, Цариградъ, Сирия, Ерусалимъ и Синай— ето главнитѣ византийско-източни школи за иверскитѣ монаси, дѣто сѫ живѣли било въ свои, или гръцкитѣ мънастири, рѫководили сѫ се отъ мѣстнитѣ иночески уставии, вниквали сѫ въ поученията и наставленията на византийско-източнитѣ аскети, възприемали сѫ тѣхнитѣ идеи за значението на подвижничеството, неговитѣ видове и реални начини на проява, а слѣдъ това сѫ разпространявали уроци отъ тоя черковенъ византизъмъ и въ прѣдѣлитѣ на Иверия.

За състоянието на иверското монашество вънъ отъ Грузия, а именно въ Свѣтата земя, на Атонъ и на Синай, въ руската литература вече сѫ извѣстни нѣкои свѣдѣния.(1) За сѫществени къмъ тѣхъ допълнения слѣдва, споредъ нашето мнѣние, да признаемъ и неотколѣ обнародвания на гръцки езикъ уставъ на Григория Пакуряна или Бакуряна, даденъ на основания отъ него въ 1084 г. грузински мънастирь Богородица Петрицонитисса или Бачковския, близо при Станимака въ България.(2) Наистина, тоя уставъ е билъ извѣстенъ и по-рано,(3)

---

1) *А. А. Цагарели.* Памятники грузинской старины въ Святой землѣ и на Синаѣ (Православный Палестинскій Сборникъ, выпускъ X.) Спб. 1888; *Л. Джамашвили,* Грузинския обители внѣ Грузіи. Тифлисъ, 1889; *Епископъ Порфирій Успенскій,* Исторія Атона. Часть-III. Атонъмонашеский. Отдѣленіе I. Кіевъ. 1877. Отдѣленіе 2. С. Петербургъ. 1892; *Епископъ Киріонъ,* Иверійцы, какъ пилигримы и основатели обителей во святыхъ мѣстахъ востока. Спб. 1905 (и въ „Сообщеніяхъ Императорскаго Православнаго Палестинскаго Общества“ за 1905 г., выпускъ. 2).

Б. Авт.

---

2) Τὸ Τυπικὸν τὸ ἐκτεθὲν παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, τῆς Δύσεως κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Πακουριανοῦ πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν μονὴν τῆς Υπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πετριτσονιτίσσης. — Typikon de Grégoire Pakourianos pour le monastère de Pétritzos (Backovo) en Bulgarie. Texte original puble par le R. P. Louis Petit. Спб. 1904 (и въ приложеніи къ „Византійкому Временнику,“ т. XI—1904). —Уставътъ е издаденъ по рѫкописъ отъ отъ XVIII в., находещъ се въ библиотеката на Букурещската семинария. Той състои отъ прѣдисловие, инвентаренъ каталогъ и 33 глави.

3) Γρηγόριος Πακουριανὸς μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως καὶ τὸ τῆς αὐτοῦ τυπικὸν τῆς μονῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτσονιτίσσης — Dissertatio philologica, quam scripsit ad summose in philosophia honores ad amplissjmo philosophorum renensium ordine rite impetraudos Georgius Musaeus. Lepsiae. 1888.

Б. Авт.

Digitized by Google

но въ съкратенъ видъ на новогръцки езикъ, съ сѫществени недостатъци въ сравнение съ оригинала, които недостатъци по

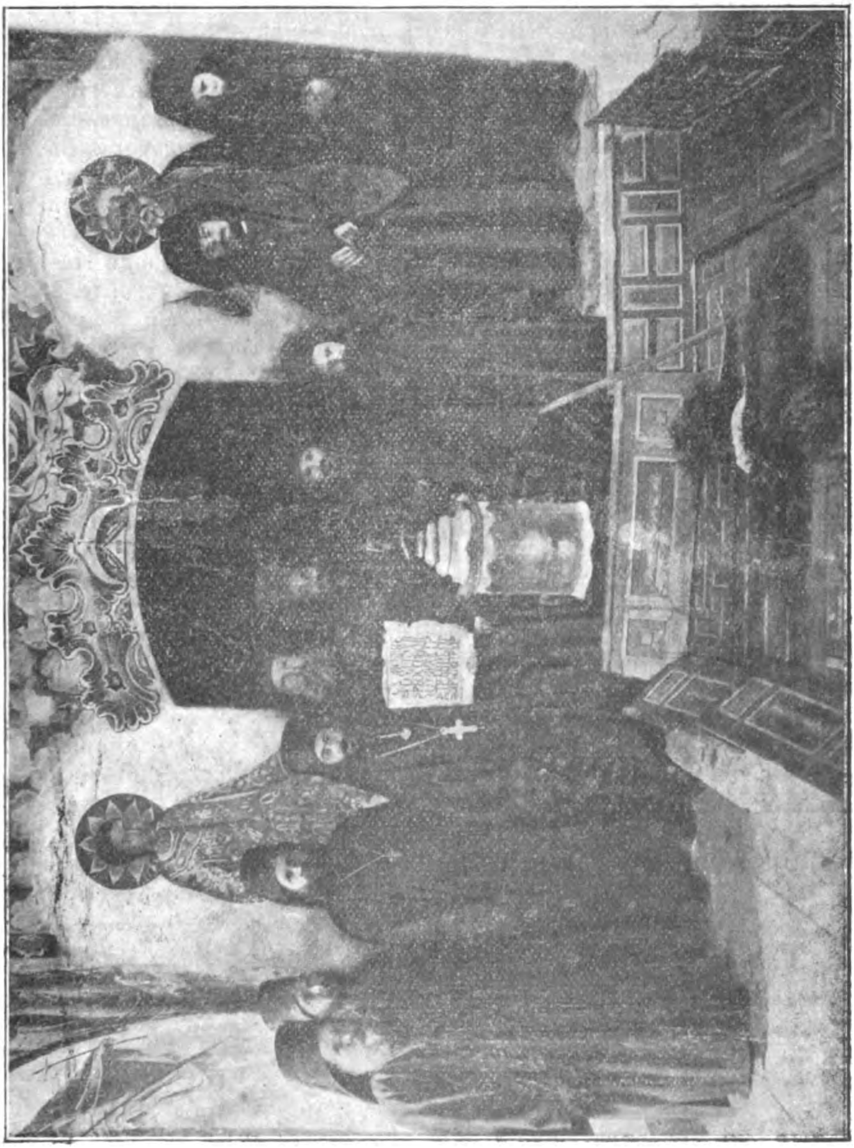

По фотографията на К. Савовъ.

Игуменътъ отецъ Паисий съ мънастирското братство прѣдъ гробътъ на Патриархъ Евтимий въ Бачковския мънастиръ 1906 година.

Digitized by Google

неизбѣжность сѫ били привнесени и въ руския анализъ на тоя уставъ.[4] Прѣдъ видъ на това, че въ разпореждане на грузинолозитѣ се намиратъ само конспектнитѣ типици на мънастиритѣ Иверски на Атонъ и тоя на Шатбердъ и уставитѣ на Шио-Мгвимската лавра и Ваганския мънастирь въ Грузия, то се явява твърдѣ интересната задача да се подложи на анализъ оригиналниятъ и пълния уставъ на знаменития въ Византия грузински мънастирь Петрицонитисса, който уставъ обстоятелствено ни запознава съ вѫтрѣшното устройство на мънастиря, съ бита и живота на иверскитѣ монаси вънъ отъ Грузия, уставъ достатъчно да пролѣе свѣтлина за монашеството въ прѣдѣлитѣ и на тая страна.

Ктиторътъ на мънастиря Петрицонитисса[5], Григорий Пакуриянъ, е билъ извѣстенъ въ историята на Византия дѣятель въ XIвѣкъ. Анна Комнинъ между другото казва, че той е произхождалъ отъ знатенъ арменски родъ.[6] Това свидѣтелство може да се признае за справедливо въ тая смисълъ, че Пакуриянъ е произхождалъ отъ погрузинени-армяно-халкидонити на Тао-Кларджетия.[7] при всичко че самъ той въ мънастирския уставъ прямо нарича себе си *грузинъ*, та и мънастирьтъ въ честь на Богородица Петрицонитисса сѫ основали ***изключително за грузински монаси***.[8] и поради това го и наричатъ иверски мънастирь (μονὴ τῶν Ἰβήρων.) Пакуриянъ е зналъ добрѣ армянски езикъ. Уставътъ мънастирски е билъ написанъ въ три редакции: грѫцка. грузинска и армянска, за да може подлинностьта на текста му да се запази въ точность, да не може да се подвъргне на нежелателни за ктитора му измѣнения и да бѫде понятенъ и на тия грузински монаси, които сѫ били запознати по добрѣ съ армянския езикъ, отколкото съ грѫцки. Най-послѣ и самъ Пакуриянъ се е подписалъ въ подлинника на устава по-армянски,[9] па и между неговитѣ родственици мо-

---

4) *И. Соколовъ.* Состояніе монашества въ византійской церкви съ половины IX до начала XIII вѣка. Опытъ церковно-историческаго изслѣдованія, стр. 174—175, 318 и др. Казанъ, 1894.

5) Подъ думата *Петрицонитисса* разбирай *Бачковския мънастирь.*

Б. Прѣв.

6) Ἀνὴρ οὗτος (Πακουριανὸς) μικρὸς ἦν δέμας κατὰ τὸν ποιητήν, πλὴν ἀλλὰ μαχητής, γένους λαμπροῦ ἐξ Ἀρμενίων ὁρμώμενος. — Anna Comnena, Alexias. lib. II c. 4, p. 96. Bonnal. 1839.

7) Проф. *Н. Марръ,* Аркаунъ монгольское названіе христіанъ. въ связи съ вопросомъ объ армянахъ—халкодонитахъ, стр. 17 -- 24. Спб. 1905; срав. проф. *А. А. Цагарели,* Свѣдѣнія о памятникахъ грузинской письменности, т. I, в. 3. стр. XII примѣчаніе. Спб. 1894.

Б. Авт.

8) Τὴν γέννησιν ἐκ τῶν ἐφων ἔχοντος ἐκ τῆς τῶν Ἰβήρων παμφαεστάτης φυλῆς. Τυπικόν, 2. 1 -2. Срав. 8 10—11. 1 15—17; 2 27—28. 44—45; 56 20—21. 3 12; 7 17.

9) Τυπικον 56.

Digitized by Google

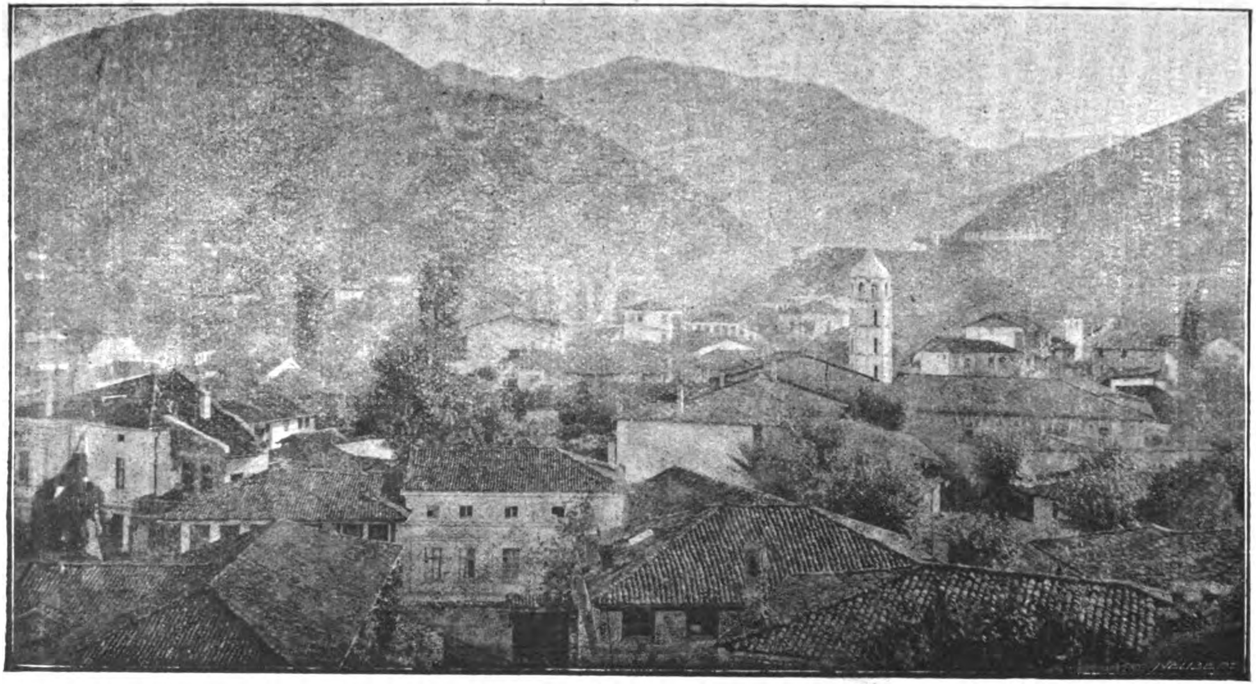

По фотографията на К. Савовъ

Града Станимака съ изгледъ къмъ ущельето на Чепеларската рѣка и Родопитѣ.

Digitized by Google

наси е имало армяни.([10]) Бащата на ктитора, Пакуриавъ, достигналъ видно и почетно положение при византийския дворъ, като се удостоилъ съ титлата архонтъ надъ архонтитѣ.([11]) Той е умрѣлъ въ дълбока старость, като е оставилъ двама непълнолѣтни сина: Григорий и Апасий и нѣколко дъщери.([12]) Майката на ктитора (κατὰ γυναικείαν ἕξιν) всичкото си имущество, което ѝ оставилъ мѫжъ ѝ, разнесла за прѣхрана и възпитанието на дѣцата си и за прика на дъщеритѣ си. Сестритѣ на Григорий съ врѣме се омѫжили за хора, които сѫ живѣели въ различни мѣста (ἐν διαφόροις χώροις), а братията останали самѝ да нареждатъ своята сѫдба.([13]) Апасий получилъ при византийския дворъ чинътъ магистъръ, а въ момента, когато Григорий нареждалъ устава за мънастира Петрицонитисса, него вече (Апасий) нѣмало между живитѣ,([14]) но по завѣщанието, което наредилъ въ полза на брата си, той оставилъ нѣколко имения,([15]) които Григорий далъ въ числото на мънастирскитѣ метоси. Що се отнася до Григория, неговата кариера била блѣскава. Той билъ образованъ, енергиченъ и уменъ човѣкъ, търсилъ щастието си въ Армения, Грузия и Сирия, а слѣдъ това се явилъ въ Византия, дѣто съ своитѣ лични, голѣми и продължителни усилия и трудъ и безъ всѣкакво чуждо съдѣйствие и посрѣдничество, освѣнъ съ Божията помощь и своитѣ и на родителитѣ си молитви, достигналъ почетно положение и богатство.([16]) При византийскитѣ императори Михаилъ VII (1071—1078 г.) и Никифоръ Вотаниатъ (1078—1082 г.) той билъ войвода на Карсъ въ Армения, въ Теодосиополъ (Ерзерумъ) и управитель на Смоленитѣ въ Македония. А когато пъкъ Пакуриянъ указалъ сѫщественa помощь на Алексия Комнена при завземането отъ послѣдния на византийския прѣстолъ (1081 г.), то новиятъ императоръ му далъ длъжностьта великъ доместикъ на западнитѣ школи μέγας δομέστικος τῆς δύσεως, на чиято обязаность лежало висшето завеждане византийскитѣ войски въ империята по европейския тогава редъ. Въ тая си длъжность Пакуриянъ принесълъ на Алексия много важни услуги и много спомогналъ въ военнитѣ успѣхи на императора.([17]) Пакуриянъ падналъ, като герой на бойното поле въ войната съ печенѣгитѣ близо при Белиатова

---

10) Jbid 35 20—21.

11) Τοῦ ἄρχοντος τῶν ἀρχόντων ὄντος καὶ διαπρέποντος.

12) Jbid., 38.

13) Jbid., 38 25—30.

14) Jbid., 2 7—9; 11 25—26; 40 33—35.

15) Τυπικόν. Jntrodyction. p. VII.

16) Jbid. 38 30—36.

17) *Анна Comnena*, Alexias, l. II, cap. 4, p. 96; l. IV, cap. 6 p. 209; l. V. c. 3 p. 232, c. 4, p. 239, c. 5, p. 243.

Б. Авт.

Digitized by Google

въ 1086 г. Императорътъ горчиво оплакалъ смъртьта на Пакурияна, когото той горѣщо обичалъ.([18])

Пакурианъ построилъ своя мънастирь прѣзъ врѣмето, когато билъ великъ доместикъ на западъ. Тъй като уставътъ за мънастирьтъ билъ написанъ въ 1084 г. (6592) ([19]) *наскоро слѣдъ основанието му*, ([20]) то и самата постройка на тая обитель може да се счита къмъ 1083 г., когато Пакуриянъ въ длъжностьта си великъ доместикъ на запада е живѣлъ въ Одринъ. Мотивитѣ за устройството на мънастиря сѫ обяснени отъ Пакурияна донѣкѫдѣ въ прѣдисловието, а най-вече въ първата глава на типика. Тѣ съдържатъ въ себе си неговата изкрена и дълбока религиозность и изтъкватъ желанието му да си има своя гробница за своитѣ останки. На всѣки християнинъ, пише Пакуриянъ въ своя уставъ, и православенъ вѣрующъ, който е кръстенъ въ името на Прѣсвѣта Троица, Отца и Сина и Св. Духа, е полезно и необходимо всѣкога да се смислява за общия на всички край, да се погрижи за деньтъ на своята смърть, да очаква своето и на всички възкресение отъ мъртвитѣ, като си размисля за страшното и грозно изпитание на праведния сѫдъ на Христа Бога нашего и Спасителя и за справедливото въздаяние всѣкиму споредъ дѣлата. За всичко това е необходимо съ всичка сила да се помислимъ и погрижимъ, додѣто сме още въ сегашния си животъ, и да се стремимъ да живѣемъ благоразумно, за да спасимъ себе си отъ страшното и вѣчно наказание и отъ *геенни огненной* (к. пр.), за която говори Евангелието. Поради това всѣки, за да прѣдстави Богу като откупъ за душата си и изкупление за безкрайната благость и човѣколюбие Божествени и достигне избавлението си отъ наказанието, трѣбва да прави споредъ силата си добро и съ подвизитѣ си да се освободи отъ нищожнитѣ примки на дявола и достигне живота въ бѫдещия вѣкъ. Като постѫпваме по тоя начинъ, ний ще се удостоимъ да бѫдемъ съ-наслѣдници и достигнемъ вѣчното блаженство заедно съ Христа и получимъ отпущение на грѣховетѣ си. Поради всичко това и азъ, продължава Пакуриянъ, многогрѣшниятъ и недостойниятъ отъ дѣтинството ми и до сегашното врѣме на моята старость рабъ Христовъ, свободенъ и празенъ отъ всѣко добро дѣло, освѣнъ една забрана въ живота отъ истинската православна християнска вѣра, която азъ съмъ приелъ по прѣдание отъ едноезичния мой народъ иверски, който съмъ съгласенъ въ догматическото учение съ православния ромейски народъ и присъединенъ къмъ великата Божия черква, азъ отдавна се трудѣхъ, още когато бѣхъ на из-

18) Επι τω τοῦ δομεστικου (τῆς ἑσπέρας Πακουριανοῦ ὁ αὐτοκράτωρ) καὶ μᾶλλον στενάζων, κρουνοὺς ἠφίει δακρύων εφιλει γάρ ἐξόχως των ἄνδρα.... Anna Comnena, Alexias, I. VI, c. 14, p. 325.

19) Τῦπικον, 56 9—11.

20) Αρξόμεθα λεγειν καὶ γράφειν περι....· τῆς συστάσεως τῆς πορ ἡμῶν νεωστὶ ἱδρομένης μονῆς. Jbid., 1 10—12. Срав. 2 26—27.

Digitized by Google

токъ, а слѣдъ това, проникнатъ отъ сѫщитѣ желания, бѣхъ и на западъ, съ една дума до послѣдно врѣме се старахъ да съградя прѣкрасния храмъ и при него убѣжище за монаситѣ и гробница за грѣшното мое тѣло. Но поради многобройнитѣ извършени отъ мене грѣхове, свѣтовни суети и промѣни, вслѣдствие и на моето прѣселване отъ мѣсто на мѣсто и привързаностьта ми къмъ угода на живота, азъ не можахъ да осѫществя желанието на моето сърдце. Обаче днесъ, и въ врѣмето на моята старость, и не по моето разбиране или знание, а по неизказаното человѣколюбие и благость на Бога нашего, по безмѣрното негово милосърдие къмъ мене недостойния, съвършено нищожния и послѣдния робъ на неговото царство, Господь ме удостои да се пробудя отъ дълбокия сънъ и безгрижностьта въ живота, да си припомня за деньтъ на моето отиване отъ тоя свѣтъ, да проникна съ неизбѣженъ страхъ въ извършенитѣ отъ мене лоши дѣла и видя себе си съ своитѣ вѫтрѣшни очи празенъ и безучастенъ за всѣко Богоугодно дѣло. — Това е и подбудило найпослѣ Пакуриана да осѫществи своето желание и въздигне мънастирь.(21) На друго мѣсто въ устава(22) Пакурианъ казва, че построениятъ мънастирь ще служи за гробница на него, а тъй сѫщо и прѣдъ Божиитѣ очи ще бѫде защита, избавление и спасение и за родния му починалъ вече братъ Апасий, който тоже е пожертвувалъ своитѣ *владѣния* за въ полза на споменатата обитель. Апасий въ своето завѣщание, което оставилъ на брата си, е писалъ: „дѣто на моя братъ ще бѫде угодно да построи черква и мънастирь, а при тѣхъ и гробница, въ която да бѫде погребенъ той, тамъ нека бѫде положено и моето тѣло“. За да изпълни волята на брата си, който е умрѣлъ въ Антиохия прѣди да бѫде още построенъ мънастиря Петрицонитисса, Григорий е прѣнесълъ тѣлото му съ подобаещитѣ се почести и е разпоредилъ и черковно да се поменува името му, като съ това е изявилъ своята прѣданость и скърбь по поводъ смъртьта на брата си.(23). Отъ това се вижда, че Григорий Пакурианъ е билъ синъ на своето врѣме и общество, посрѣдъ което е живѣлъ, защото въздигането на мънастири по подбуждения чисто религиозни и съ прямо назначение да служатъ тѣ и за сѣмейни гробници на тѣзи, които ги въздигатъ, е било *характерно* явление въ черковния животъ на срѣдновѣковна Византия(24).

Пакурианъ е построилъ своя мънастирь близо до града Филипополъ (сегашния Пловдивъ, Б. прѣв.), при селото Петрицосъ или Василикисъ, което лѣжи на сѣверъ отъ него на брѣгътъ на бързия потокъ („Чепеларска рѣка“ Б. авт.) въ срѣдата на Бачковската поляна(25). Тая мѣстность е била подарена

---

21) Τυπικὸν 7—8. 22) Jbid., 2. 3-4, 7—8.

23) Jbid., 11—12.

24) *И. Соколовъ*. Состояніе монашества въ византійской церкви, стр. 34—37.

25) За мѣстоположението на монастиря, който е опазенъ и днесъ, подробно говори о. Louis Petit. Jntroduction. XI—XIII. Б. Авт

на Пакурияна съ хрисовули отъ византийскитѣ императори поради великитѣ и много трудове и подвизи, които той е принесълъ отъ младинитѣ до старостьта си за защита на империята и на изтокъ и на западъ, безъ нѣкога да е пожалилъ кръвьта както своята, тъй и на своитѣ ближни войници и подчинени, като при това не единъ пѫть е заплашвалъ и него и сподвижницитѣ му ужасния варварски плѣнъ. Азъ нѣма да излъжа, пише Пакуриянъ, ако кажа, че рѣдко нѣкой отъ моитѣ съотечественици, който е служилъ съ любовь и въодушевление, е умрѣлъ отъ естествена смърть на своето лѣгло; всички почти сѫ пролѣли кръвьта си отъ ножа и рѫцетѣ на враговетѣ на кръста Божий и тия на Византия. И сега, когато Богъ ме е удостоилъ да изпълня желанието на моето сърдце и съ моитѣ твърдѣ голѣми и различни срѣдства и разходи сѫ вече построени свѣтитѣ черкви заедно съ мънастиря при тѣхъ, обиколени съ стѣни и съ келии въ тѣхъ, азъ смѣло казвамъ, че всичко това е станало не съ чужди пари и не съ срѣдства, припечалени по несправедливъ начинъ, като напр. посрѣдствомъ принудителна рббота (ʼαγγαρεία), или съ насилствено принуждение бѣднитѣ да работятъ вънъ отъ опрѣдѣлената мѣрка, карани при постройката на черквитѣ и мънастиритѣ да изпитватъ на себе си различни бѣдствия—не, всичко е направено съ моя собственъ трудъ и работа и съ мои собствени срѣдства(26).

Главниятъ храмъ на мънастиря Петрицонитисса е билъ посвѣтенъ на Успѣние Богородично, а другитѣ два — на името на Иоанъ Прѣдтеча и св. великомѫченикъ Георги Побѣдоносецъ, като при това ктиторътъ не е жалилъ срѣдства и за тѣхното украшение(27). На мънастиритѣ и черквитѣ сѫ били подарени и голѣми недвижими владѣния.(28)

За новоснования мънастирь Григорий Пакуриянъ, слѣдващъ установенитѣ въ случая въ Византия обичаи, е написалъ своя уставъ, който се числи въ разреда къмъ тъй наричанитѣ ктиторски типици (Τυπικὰ κτητορικά). (29)

Пакуряновиятъ уставъ не е оригинално произведение, а е съставенъ по образеца на типика на цариградския мънастирь, наричанъ Всесвѣти (μονή Παναγιου), подлинностьта на който типикъ не е извѣстна въ науката. Пакуриянъ е билъ въ тѣсни връзки на братство и любовь съ иноцитѣ на тоя бѣлѣжитъ мънастирь и поради това вѫтрѣшното му устройство и иноческиятъ животъ въ него сѫ се прѣдставили на ктитора-грузинъ, като образецъ на съвършенство, безъ да гледа на това, че тая

26) Τυπίκόν, 9. 27) Τυπίκόν 8 28—85 9 1—5.

28) Jbid., 10–14.

29) Свѣдѣния за ктиторскитѣ устави на срѣдневѣковна Византия съобщава: *А. А. Дмитріевскій.* Описание литургическихъ рукописей, хранящихся въ библиотекахъ православнаго востока. Т. I· Τυπηκὰ Ч. 1, стр. XXXIII и. д. Кіевъ. 1895; **W. Nssen, Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077. Jena.**1894; *И. Соколовъ*, Состояніе монашества въ византійской церкви и пр., стр. 317—319.

Digitized by Google

обитель се е намирала въ столицата на византийската империя, дѣто иноцитѣ му можели да бѫдатъ изложени на съблазънь отъ свѣтската обстановка и житейска суета. Виновникъ за бѣлѣжитото благоустройство на мънастирьтъ Всесвѣти е билъ „блаженниятъ и равноангелски" неговъ ктиторъ и катигуменъ, който му е далъ прѣкрасенъ уставъ и който уставъ монаситѣ сѫ твърдо пазили въ съвършена непоколебимость.(30) Тоя катигуменъ е билъ твърдѣ мѫдъръ въ божественитѣ работи и е заповѣдалъ на своитѣ ученици да ходятъ въ своето подвижничество „по срѣдния и самия царски пѫть — κατά τήν μέσην καί βασιλικωτάτην ὁδὸν"— като отстраняватъ въ устава крайноститѣ въ една или друга страна отъ иноческия животъ (ή ὑπερβολή καί ή 'ελλειψις τῆς βιοτεύσεως), защото такива отклонения сѫ всѣкога врѣдни и твърдѣ опасни. Между всичко това той е допущалъ възможность и да се излиза отъ мънастиря, когато нѣкой отъ монаситѣ е пожелавалъ това и търсилъ покой вънъ отъ обительта. Когато Пакуриянъ е нареждалъ своя уставъ, Всесвѣтиятъ (Монахътъ-устроитель на мънастирьтъ цариградски се е тъй казвалъ. Б. прѣв.) не е билъ между живитѣ(31). Мѣстото на знаменитата обитель е неизвѣстно,(32) ала за самия блаженопочившъ ктиторъ се е запазило кратко съобщение и въ историческия трудъ на Иоана Скилица. Тукъ се разказва, че когато императоръ Никифоръ Вотаниатъ (1078 — 81 г.) е поискалъ да се жени за бившата императрица Евдокия, вдовицата на Константина Дука и Романа Диогена, и послѣдната съ радость приела прѣдложението, то противъ третия ѝ бракъ се е възпротивилъ „знаменитиятъ по добродѣтелитѣ си монахъ, когото, вмѣсто всѣко друго име, го наричали Всесвѣтъ (Πανάγιος), и по всѣкакъвъ начинъ се е мѫчилъ да попрѣчи на тая неразумна постѫпка, като е напомнилъ всичко, що можело да послужи за прѣпятствие въ намѣрението". (33) Както се вижда, тоя „Всесвѣтъ" подвижникъ, паметьта за когото, като неотколѣ умрѣлъ, била още жива между съврѣменницитѣ, се и подразбира въ Пакуриановия уставъ, като единъ отъ неговитѣ (на Пакуряна) почитатели и свидѣтели на виднитѣ му иночески трудове.

Като устроилъ своя мънастиръ по образеца на столичната

30) Τυπικόν, 2 9—25.

31) Jbid., 3 3—8.

32) Съ топографската хипотеза на издателя на устава о. Petit (Jntroduction, p. XIV—XV) не можемъ да се съгласимъ затова, че,първо, нѣма основание да се отождествява мънастирьтъ на Всесвѣтий, за когото е дума въ Пакуриановия уставъ, съ μονή τοῦ Παναγίου, който се споменова въ житието на св. Матрона (подъ 9 Ноемврий; H. Delehaye, Sinaxarium ecclesiae Constantinopolitanae, I. 204, 54. Bruxelles. 1902), и второ, текстътъ на нашия паметникъ (2 21 – 23) не съответствува съ коментарътъ на издателя (p. XV).

33) Joannis Scylitzes Curopalata, Historia, p. 738, Bonnae. 1839. Б. Авт.

Digitized by Google

обитель на Всесвѣтия, Пакурианъ се надѣялъ, че неговитѣ обитатели—грузинци, които били изпитани въ военнитѣ походи и прѣкарали нѣкога суровъ животъ, ще изпълняватъ въ точность дадения имъ уставъ, още повече, че и външнитѣ условия напълно имъ благоприятствовали за това, а именно, че мънастирьтъ се е намиралъ въ уединена мѣстность, далечь отъ града, ползувалъ се е съ прѣкрасна вода и съ разни земни произведения и градински овощия, а отъ друга страна уставътъ точно е опрѣдѣлялъ правилата на цѣлия животъ на монаситѣ въ мънастиря и ясно имъ е посочвалъ тѣхнитѣ длъжности(34).

Отъ друга страна Пакуриянъ е обявилъ мънастиря Петрицонитисса за свободенъ отъ всѣка вънкашна власть. Той е трѣбвало да бъде независимъ, самовластенъ, да не допуща никакво господаруване надъ себе си, като при това ни царь, ни патриархъ, ни единъ митрополитъ или епископъ, никоя отъ останалитѣ черковни или патриаршески власти, нито Плавдивския митрополитъ не могатъ да иматъ право да проявяватъ каква и да било власть отъ себе си надъ мънастиря. И при богослужението въ мънастирскитѣ храмове нѣма да се споменува името на Пловдивския митрополитъ, а вмѣсто това ще се възглася: „О всѣмъ епископствѣ православнихъ, право правящихъ слово Твоея истины“. Заедно съ това и никой и отъ свѣтскитѣ началници и чиновници, голѣми или малки, не могатъ да простиратъ своята власть надъ мънастиря. Свободни и независими отъ тѣзи свѣтски власти били обявени: черквитѣ, келиитѣ на монаситѣ, мънастирскитѣ постройки и всичкитѣ други мънастирски имущества, движими и недвижими(35).

Пакуриянъ е обявилъ своя мънастирь свободенъ отъ намѣсата и на частни лица, родственици или чужди на мънастирскитѣ епитропи, игумени и въобще на всичкитѣ братия. Ако нѣкой кой и да билъ отъ роднинитѣ на ктитора по забравяне на устава, или по друга каква да е причина, се възползува отъ каква и да е мънастирска вѣщь, то епитропитѣ на мънастиря сж длъжни да напомнятъ на такъвъто за неприкосновеностьта на мънастирската собственость и го заставятъ да си възвърне отнетия прѣдметъ или владѣние. И тъй, мънастирьтъ и черквитѣ оставатъ за единствени собственици на подаренитѣ имъ отъ ктитора владѣния, а всичко това той е далъ въ даръ Богу за много грѣшната си душа. Поради това монаситѣ, които живѣятъ въ обительта, не сж длъжни да се подчиняватъ никому —ни на ктоторовитѣ родственици, нито на други — нито пъкъ да оставятъ въ тѣхно разпореждане ни една мънастирска вѣщь. Само игуменътъ и монаситѣ могатъ да се ползуватъ и се разпореждатъ съ всички мънастирски имущества, като живѣятъ споредъ устава, молятъ се за царетѣ на държавата и Христо-

34) Τυπικόν, 2 26—35.

35) Jbid., 14—15.

Digitized by Google

любивото войнство, а наравно съ тѣхъ и за спасението на ктитора. Съ такава свобода и независимость обительта, монаситѣ и всичкитѣ мънастирски имения ще се ползуватъ всѣкога, както това точно се опрѣдѣля въ устава. Ето защо Пакуряновиятъ мънастирь не влиза въ числото на ония богоугодни учрѣждения, които, както често пѫти е бивало въ Византия, сѫ се прѣдавали отъ ктиторитѣ си по наслѣдство на тѣхнитѣ роднини, за да могатъ по реда си да ги владѣятъ и се разпореждатъ съ тѣхъ, както искатъ. Въ противоположность на тоя обичай Пакуриянъ съвършено е отстранилъ своитѣ роднини да не могатъ да зематъ какво и да е участие въ наслѣдването на мънастиря, който е посвѣтенъ Богу. Опититѣ показватъ, че често пѫти за таквивато мънастири между наслѣдницитѣ сѫ се пораждали несъгласия и спорове, които ги завеждали въ сѫда, а слѣдъ това собственицитѣ на обителитѣ сѫ излизали хора недостойни, които сѫ улеснявали разорението и упадъка на свещенитѣ учрѣждения. За да не би и съ Пакурияновия мънастирь да се случи подобно нѣщо, то затова и ктиторътъ е обявилъ, че мънастирьтъ принадлѣжи Богу, Комуто е и посвѣтенъ, а роднинитѣ му или и кой и да бѫде другъ да немогатъ да иматъ никакви правà надъ него(36). Ако у нѣкого отъ роднинитѣ и слугитѣ на ктитора или други отъ страна лица се яви стремежъ да завладѣятъ нѣкоя собственость на мънастиря, такъвъто ктиторътъ заплашва съ Божието наказание, а на мънастирьтъ дава право да си усвои заграбеното. Божие наказание ще постигне и тогова отъ игуменитѣ и монаситѣ на обительта, който наруши уставътъ и съ хитрость и съ помощьта на ктиторовитѣ роднини или други лица присвои за своя полза нѣкое отъ владѣнията, които Пакуриянъ е посвѣтилъ Богу. Обаче Пакуриянъ не дупуща, че нѣкой отъ неговитѣ роднини ще се осмѣли да наруши волята му и прѣдяви права на една или друга мънастирска собственость, защото Пакуриянъ е облагодѣтелствовалъ всички, възпиталъ ги и е направилъ това не по нѣкакво външно принуждение и не за личнитѣ прѣимущества на тоя или оня отъ тѣхъ, а изключително по чувство на родство и въ изпълнение на божественитѣ заповѣди. Той е щедро обдарилъ и всичкитѣ близки нему другари и слуги и то не въ силата на случайни задължения, а по свое вѫтрѣшно разположение. Отъ това слѣдва, че той има основание да разчита, че неговата воля свѣто ще се изпълня отъ всички и че мънастирьтъ до края на своето сѫществуване свободно ще се ползува отъ даденитѣ му владѣния, както това е потвърдилъ съ хрисовулъ и императорътъ Алексий I Комнинъ(37).

(Слѣдва).

36) Οὐ βούλομαι τόν τω Θεῷ ἀφιερωθέντα τόπον τοῖς ἐμοῖς συγγενέσιν ἀποχαρίσασθαι ἢ ἑτέρω τινί. Τυπικόν, 37 33—34.

Б. Авт.

37) Τυπικόν, 36—39.

Digitized by Google

Прѣзъ Вакъвскитѣ села—турска Рупчоска кааза.

(Пѫтни бѣлѣжки и впечатления)
(Продължение отъ I кн.).

На 11 часътъ прѣди обѣдъ азъ тръгнахъ за Дьовленъ. Двамата войника, които ме придружаваха, подминаха напрѣдъ и вървѣха около 50 крачки далечъ отъ мене. Кираджията водѣше мулето слѣдъ мене, защото пѫтьтъ бѣ много стръменъ, та нещѣхъ да яздя и измѫчвамъ добичето по стръмнината.

За Дьовленъ водятъ два пѫтя. Единиятъ е старата конска пѫтека, която се протака, по плещитѣ, хълбоцитѣ и гърба на Хамамъ-бунаръ; а другиятъ е новопостроеното държавно шосе, което почнова отъ Неврокопъ и е наредено да свърши до Тъмрьшъ. Новиятъ пѫть, като излѣзе отъ Неврокопъ, заобикаля отъ югъ планината „Куртъ юрекъ", послѣ се извива въ северо-източна посока, слиза въ Доспатската долина и като прѣсѣче Баталъ-дере или Доспатската рѣка при село Доспатъ, протѣга се на горѣ по единъ долъ и постъпенно се изкачва на една сѣдловина между Гьозь-тепе и Имамъ баиръ. Отъ сѣдловината пѫтьтъ се спуща на долу съ нѣколко завои до с. Карабулакъ. Отъ послѣдното село държавното шосе завърта отъ Юго-изтокъ бърдото, което заобикаля Карабулакъ и се спуща до долътъ, който събира водитѣ си отъ врьхътъ Доганци и тече между българскиятъ постъ „Хамамъ бунаръ" и турскиятъ надъ Карабулакъ. Стариятъ пѫть, по който азъ вървѣхъ, като се изкачи горѣ на врьха, полегато се спуща въ сѫщия долъ и спира тъкмо на онова мѣсто гдѣто минава и държавното шосе. Единъ слабъ привремененъ дървенъ мость служи и на двата пѫтя за прѣминаване по долътъ. Мѣстностьта и отъ двѣтѣ страни на долътъ, по който минаватъ двата пѫтя, сѫ покрити съ разрѣдена елова и борикова гора.

Когато пристигнахме съ дружината въ долътъ, гдѣто се съединяватъ двата пѫтя, азъ пожелахъ да се спремъ и обѣдваме, но единъ отъ войницитѣ каза да се не спираме на това мѣсто а по нататъкъ, кѫдѣто имало хубава полянка и по-студено изворно чучурче. При всичко, че бѣхъ много огладнялъ, азъ послушахъ войникътъ и продължихме пѫтуването. Като прѣминахме около единъ километъръ по новия пѫть, който се слива съ стария, при едно малко долче двата пѫтя се пакъ раздѣлиха. Държавното шосе зема С. И. И. посока и върви по С. И. И. поли на планината „Хамамъ-бунаръ" и почти успоредно съ Триградската—Грохотненската рѣка, а старата конска пѫтека се подига постъпенно по плещитѣ на сѫщата планина и зема точно северо-източна посока. Азъ пожелахъ да пѫтуваме по новия пѫть, но войникътъ и кираджията ми казаха, че стариятъ пѫть е по прѣкъ и по кѫсъ. Шосето за-

Digitized by Google

обикаляло много и, ако вървимъ по него, щѣли сме да отидемъ въ Дьовленъ единъ часъ по късно.

— Ефенди, каза единиятъ войникъ, царското шосе се вижда и отъ стария пѫть, та ако си любопитенъ да го разглеждашъ, можешъ да направишъ това и като си яздишъ на мулето. Ала ага речешъ, можемъ да пѫтуваме и по шосето, само че ще се забавимъ. Азъ послушахъ придружницитѣ и тръгнахме по стария пѫть. Слѣдъ петнадесеть минутно пѫтуване прѣзъ една разрѣдена елова гора, ний излѣзохме на една не толкова широка, но много красива полянка, покрита съ пъстри горски трѣви и цвѣтя. Посрѣдъ полянката стърчаха двѣ три кичести борики, прилични на свити китки, а до тѣхъ шюртѣше едно чучурче.

— Ефенди, тукъ ще почиваме, рече единиятъ войникъ и се тръшна на трѣвата.

— *Кьръ сефасѫ бурда улуръ,* каза възхитително другиятъ войникъ, и като си подпрѣ пушката до една борика, тоже се изтегна на зелената трѣва.

Моятъ младъ кираджия свали вѣщитѣ отъ мулето, постели ми едно чулче на трѣвата и ме покани да седна. Но азъ прѣдпочетохъ зелената морава и послѣдвахъ примѣрътъ на войницитѣ. Изтегнахъ се на трѣвата подъ борикитѣ и почнахъ да мечтая и правя сравнение между мечтитѣ и дѣйствителностьта. Въ течение на десетина минути въ въображението ми се прѣдставляваха какви не картини. Прѣдстави ми се и градскиятъ шуменъ животъ съ задушенитѣ му кафенета, и класнитѣ стаи съ прашния въздухъ и парфюмиранитѣ бални салони и пр. Прѣдстави ми се и нашата интелегентна младежь, която съ изпити лица и дълги коси реве и се коси въ разни събори за права, свободна и висша етика. Бѣхъ се изтегналъ на трѣвата така, че погледътъ ми бѣ обърнатъ на югъ по посока къмъ високитѣ врѫхове Каинъ чалъ и Гьозъ тепе. При видътъ на тая величава природна картина конецътъ на мечтитѣ и мислитѣ ми се скѫса, и азъ неволно си казахъ на умътъ: най висша наслада и най-висшия идеалъ на човѣка е да обича отечеството си и да се възхищава отъ неговитѣ хубости. Но моята скромна особа бѣ обзета и отъ естествени, „ревулюционни идеи". Стомахътъ отколѣ бѣ почналъ да проявява признаци на бунтъ. За да потуша тоя бунтъ, азъ събрахъ дружината на колело около себе си. Войнишкиятъ хлѣбъ и киселото млѣко на моя кираджия смириха разбунтувания ми стомахъ. По нѣмане на лъжици, ний топѣхме голѣми залъци хлѣбъ въ млѣкото, което бѣ налѣто въ една дъсчена *кадра,* послѣ земахме залъцитѣ съ пръститѣ и ги поднасяхме до устата. Обѣдътъ ни бѣ подсладенъ съ веселъ разговоръ и бистра студена вода. Като се нахранихме и напоихме до насита, единиятъ войникъ ми каза: „Ефенди, ако сега тръгнемъ да пѫтуваме, ще стигнемъ много рано въ Дьовленъ. По добрѣ ще направимъ да поспимъ тукъ

Digitized by Google

на това хубаво мѣсто, та че слѣдъ 1 — 2 часа да си изпънемъ каишитѣ и да вървимъ. Нашитѣ забити въ Дьовленъ нѣма да те оставятъ да спишъ тая вечерь. Ще правите мухабетъ до срѣдъ нощь. Пакъ и ние ще се повеселимъ съ нашитѣ приятели-войници въ казармата. Ала щомъ човѣкъ не си е поспалъ прѣзъ деньтъ, неможе да даяндиса на нощенъ мухабетъ. Рано му се приспава.

Киселото млѣко, особено наситеното съ тлъстини, слѣдъ ядене прѣдрасполага човѣка къмъ сънъ. Това физиологическо дѣйствие, както личеше, бѣ умарлушило всички ни. Прѣдъ видъ на това и непомненето, че може би ще правимъ мухабетъ въ Дьовленъ, ний безъ възражение приехме прѣдложението на войникътъ, да *поспимъ* на полянката. Кираджията отиде при мулето си и, като го поглади по главата, легна близо при него подъ една борика. Двамата войника се раздѣлиха въ противоположни посоки и, като стигнаха на двата края на полянката, изтегнаха се край дърветата, като си туриха пушкитѣ подъ главитѣ. Азъ останахъ самъ всрѣдъ полянката подъ борикитѣ, гдѣто, като си избрахъ сгодно мѣсто, се изтегнахъ на зелената морава. На около се не чуваше вече никакъвъ шумъ, освѣнъ пасенето и пръхането на мулето. Спали сме около два часа и, може би, щѣхме да спимъ още толкова, ако една случайна глъчка ме не събуди. По едно врѣме въ сънътъ си чувамъ тропотъ и женски гласове. Събуждамъ се, повдигамъ главата си и виждамъ прѣдъ себе си мулето, трима мѫже и три жени, помакини.

Ставамъ на крака, за да видя добрѣ какви сѫ тия човѣци. Но моето ненадейно появяване за минута изплашва женитѣ. Едната отъ тѣхъ извиква, „Ай, каковъ е сое чилекъ"! Глъчката и викътъ на жената събужда и войницитѣ. Помацитѣ и помакинитѣ, като видѣха царскиятъ аскерь, успокоиха се и седнаха при чучурчето. Слѣдъ кратки обяснения кой какъвъ е и отъ кѫдѣ е, новопристигналата пѫтническа дружина се настани подъ кичеститѣ борики, за да си почине. Помацитѣ били отъ с. Селица (Селча) и отивали на госте у свои роднини въ с. Доспатъ.

Направи ми впечатление това, че когато войницитѣ бѣха при насъ, помакинитѣ се забрадваха и гушеха до борикитѣ, т. е. криеха се, а когато войницитѣ се отдалечиха на страна, помакинитѣ си не закриваха лицата и свободно приказваха съ мене прѣдъ мѫжетѣ си. Слѣдъ двадесеть минутно бесѣдване съ Селчени, ний се стегнахме за пѫть. Войницитѣ пакъ вирнаха пушкитѣ си на рамата, а азъ възсѣднахъ на мулето и ги послѣдвахъ изотзадъ. Пѫтьтъ отъ начало се протакаше по гола стръмнина, но колкото повече се изкачвахме на горѣ по ребрата на планината, голитѣ мѣста постъпенно се намаляваха до като найпослѣ се замѣниха съ една стара, не разрѣдена борова гора. Ний навлѣзохме въ послѣдната и почнахме още по нагорѣ да се изкачваме. Прѣдъ насъ се изпрѣчи ужасно стръменъ пѫть.

Digitized by Google

Камънитѣ и едритѣ дървета сѫ много попрѣчили да се извива тая горска пѫтека съ зигзагове и лѫкатушки. Мулето се потѣше и бавно вървѣше подъ мене, но азъ не слѣзахъ отъ него, защото и самъ бихъ се ужасно уморилъ, ако вървѣхъ пѣшъ до врѫхътъ. Войницитѣ тоже вървѣха бавно и тукъ тамъ се спираха за минута на почивка. Гората, наистина, е проредѣна, но пакъ отъ нея могатъ да се извадятъ нѣколко хиляди кубически метра доброкачественъ материялъ. Забѣлѣжихъ тукъ тамъ по дърветата насѣчки и марки, а това показва, че тая хубава гора въ скоро врѣме ще я постигне сѫдбата на Чепинскитѣ и Баташкитѣ гори. Нѣколцина български търговци, като не се задоволили съ горитѣ въ България, примъкнали се и въ Вакъвскитѣ села за *печалба*. И добра смѣтка намирали тѣ по Кричимската долина, гдѣто горската властъ *не е тъй добрѣ уредена, като у насъ*. Но както и да е, ний да си слѣдваме пѫтьтъ. Слѣдъ половинъ часово пѫтуване прѣзъ голитѣ и залѣсени стръмнини, ний се изкачихме на една полянка подъ най високия врѫхъ на Хамамъ бунаръ. На тая полянка сѫ наредени нѣколко дълги дървени корита, които се пълнятъ съ вода отъ едно чучурче Коритата сѫ знакъ, че тая полянка е суватъ—водопой на стадата, които пасатъ по планината. Пѫтницитѣ си загасиха жаждата си на чучурчето и сѣднаха да си почиватъ, а азъ, като слѣзахъ отъ мулето, почнахъ да разглеждамъ околноститѣ.

Чучурчето се нарича „Хамамъ-бунаръ“ и отъ него е приела названието си цѣлата планина. Масивътъ на тая планина е уединенъ отъ другитѣ планински бърда, защото дълбоки рѣки, потоци и падини го заграждатъ отъ всички страни. Хамамъ-бунаръ отъ северъ граничи съ рѣката Дамѫ-дере, която събира водитѣ си отъ Ташъ-буазъ и Беглика (България) и е истинското корито на Кричимъ; отъ изтокъ планината граничи съ притока Вѫча, който събира водитѣ си отъ Широко-лѫшкитѣ долове; отъ югъ Хамамъ бунаръ се заобикаля отъ Карабулашката Триградската рѣка. която бързо тече по едно стръмно врѣзано корито и се влива въ притока Вѫча при с. Настенъ. На западъ Хамамъ-бунаръ се прѣсича отъ една хлътнатина — полянка, която се намира между българскиятъ постъ Чакмаклий —Хамамъ-бунаръ и турскиятъ постъ, нареченъ Хераклиkли. Планината Хамамъ-бунаръ много прилича на легнала двугърба камила. На главата на тая грамадна и чудна камила се намира поста Чакмаклий. Подъ десния ѝ хълбокъ до десното и колѣно е селото Дьовленъ, а до лѣвото—с. Настенъ. Тамъ, гдѣто се протѣга вратътъ на камилата, между плещитѣ, се простира не толкова широка — полянка вдлъбнатина, която по красота надминава всички други поляни въ Срѣднитѣ и Западни Родопи. Тая полянка, която се нарича Селимли, е украсена съ разрѣдени борики и 40—50 сгради. Мѣстата около тия сгради сѫ прѣобърнати на ливади. Послѣднитѣ и сградитѣ сѫ притежа-

Digitized by Google

ние на Карабулачени. Тамъ тѣ зимѣ си хранятъ овцетѣ и говедата.

Севѣрнитѣ ребра, плѣщи и хълбоци на Хамамъ-бунаръ сѫ покрити съ дребна борикова и букова гора. Южнитѣ сѫ много оголени. Само гората, прѣзъ която минавахме, тукъ тамъ малки китки отъ дървета и отдѣлни борики украсяватъ тия стръмнини. Двата връха или гърбицитѣ на камилата сѫ увѣнчани съ едри борикови горици, като къдрави негърски коси. Ний бѣхме се застояли между двѣтѣ гърбици — върхове, но по близо до тоя, който е до плѣщитѣ.

Подъ насъ отдолу въ дълбоката пропасть край брѣговетѣ на Триградската рѣка се гуши едно селце, по всичко прилично на Карабулакъ. Това селце, състояще се отъ 70 — 80 кѫщи, се нарича Грохотно. Населено е съ турци—юруци. Какво сѫ аресали тия човѣци, та сѫ се заселили тамъ, азъ немога да си обясня. Околноститѣ на Грохотно сѫ тъй стръмни и каменливи, че мѫчно могатъ да се катерятъ по тѣхъ не само човѣци и едъръ добитъкъ, но и дивитѣ кози. Отъ севѣръ стръмно се спущатъ надъ Грохотно политѣ на Хамамъ-бунаръ, а отъ югъ бърдата, които се опиратъ у Каинъ-чалъ и Машеръ-кедикъ, като наближатъ селото и рѣката, се обрѫщатъ на страшни увѣси и пропасти. Около три километра на юго-западъ отъ Грохотно една огромна канара, която виси надъ рѣката, се е разпукала на 100 метра дълбочина и прѣзъ пукнатината се промъкватъ водитѣ на Триградската рѣка, които съ силенъ ревъ се изливатъ въ Кара-булашката рѣка. Горѣ задъ пукнатината се намира селото Гьовренъ, което се не вижда отъ Хамамъ-бунаръ.

По южнитѣ ребра, плѣщи и хълбоци на Хамамъ-бунаръ, между самото чучурче, гдѣто се бѣхме застояли, и селото Грохотно се е протегнало и се вие като змия държавното шосе Доспатъ — Дьовленъ. Въ продължение на 2 — 3 километра то върви успоредно съ Триградската рѣка, а като почне да наближава с. Дьовленъ, завива въ севѣро-източна посока и като мине прѣзъ *Капулата* (възъ опашката) на двугърбата камила, извива се къмъ севѣро-западъ, за да се спусне въ с. Дьовленъ съ четире остри дълги завоя (зигъ-загове). Шосето, което на всѣкѫдѣ е широко най-малко шесть метра, при много стръмнитѣ мѣста е подзидано съ сухи каменни подпорни стѣни. На малкитѣ и голѣми дерета сѫ направени дървени мостове безъ парапети. Конструкцията на мостоветѣ е груба, недодѣлана и не толкова яка. Наклонътъ на пѫтя по цѣлото протежение отъ Кара-булакъ до Дьовленъ не е по-голѣмъ отъ 5—6%. Само при зигъ-заговетѣ (завоитѣ) надъ с. Дьовленъ се забѣлѣзва, отъ око наклонъ повече отъ 6%, но не по-голѣмъ отъ 8%. Радиуситѣ на завоитѣ сѫ дълги около 30—40 метра. Шосето е работено отъ населението въ каазата съ пѫтна повинность, която е прѣсмѣтната и опрѣдѣлена въ пари. На всѣко село и на всѣки

Digitized by Google

здравъ данъкоплатецъ се опрѣдѣля, каква сума ще трѣбва да плати за една година. Инжинеритѣ е опрѣдѣлятъ и смѣткитѣ на шосето, но на малки участъци, спорѣдъ количеството на окладната сума, която трѣбва да плати едно село, опрѣдѣля му се и участъкъ за работене. Цѣната на работитѣ въ тоя участъкъ трѣбва да е равна на опрѣдѣления пѫтенъ данъкъ. Селото, комуто е опрѣдѣленъ участъкъ за работене, е свободно или да даде на прѣдприемачъ цѣлата работа и да му я плати, като събере сумата отъ повинничаритѣ, или пъкъ самитѣ повинничари да работятъ въ натура. Но и въ двата случая всичко трѣбва да се изработи спорѣдъ плановетѣ и подъ прямиятъ надзоръ на държавния инжинеръ, който е натоваренъ съ тая работа. Нѣкои села сѫ работили въ натура, а други сѫ отдавали на прѣдприемачъ опрѣдѣленитѣ имъ участъци. Въ натура сѫ отбивали пѫтната си повинность само ония села, въ чиито участъци не е имало канаристи мѣста; а селата на които сѫ се падали участъци, гдѣто е трѣбвало да се извършватъ искуственни съоружения (мостове и разбиване съ барутъ канари). възлагали сѫ работата на прѣдприемачи.

По тоя начинъ е направено цѣлото шосе Неврокопъ — Дьовленъ. Дали тая система за прокарване шосета е добра, азъ не съмъ компетентенъ да се произнеса; но фактъ е, че турското правителство въ течение на послѣднитѣ нѣколко години направи добри пѫтища и въ най затънтенитѣ мѣста, когато българското правителство по тоя въпросъ крачи рачешки. Шосето Станимака Чепеларе се прави отъ 15 години, насамъ и, може би, ще се изминатъ още 15 години, до като се направи. А въ какво положение сѫ междуселскитѣ пѫтища, само тоя знае, който има нещастието да пѫтува по тѣхъ. Нашитѣ инжинери—техници се придържатъ само у формалноститѣ и по цѣли мѣсеци киснатъ въ канцеларинтѣ съ пергели и линийки въ рѫцетѣ. Тамъ тѣ броятъ днитѣ на мѣсеца и чакатъ да се скаратъ нѣкѫдѣ двама съсѣди за нищожна воденична или ливадска вода, за да си създадътъ командировка и ожулятъ скаранитѣ селени съ пѫтни и дневни пари. Тукъ му е мѣстото да изтъкна единъ фактъ, който ясно показва, до колко ний сме издребнѣли отъ формализмъ и до колко сме алчни за пари: Въ Рупчосъ има едно помашко село. наречено Чюкуркьой, което е втикнато въ единъ затънтенъ долъ далечъ съ десятки километра отъ държавното шосе и голѣмата рѣка. Единъ селенинъ — помакъ отъ това село притежавалъ една ливада въ едно малко дере, далечъ отъ селото около единъ километъръ. Помакътъ си поилъ ливадата отъ едно поточе, което събирало водитѣ си отъ двѣ малки изворчета. Единъ день помакътъ, като прѣгледвалъ вадата на ливадката, забѣлѣжилъ, че вадата може да се поиздигне, а отъ това издигане може да се образува единъ увѣсъ отъ 3—4 метра. Помашкиятъ умъ не се спрѣлъ до тукъ, а измислилъ, че при увѣса може да се построи и воденичка. Пома-

Digitized by Google

кътъ въ скоро врѣме осжществилъ идеята си. Само съ помощьта на други двама помаци зидари и дърводѣлци стопанинътъ на ливадкината вода за една седмица струпалъ една малка колибка, турилъ перница и малки воденични камъни и ето, че воденицата била готова. Радвалъ се помакътъ на своето изобрѣтение, но радостьта му не отишла за дълго врѣме. Случайно прѣзъ воденичката минава единъ полицейски или горски стражарь. Послѣдниятъ попиталъ воденчарьтъ: „Сюльо, кога си построилъ воденицата и имашъ ли разрѣшение за това? — *Сивинъ саисянда* (на ваше здраве) направихъ си *еленджьо*, да се *елендисувамъ* на стари години, отговорилъ простодушниятъ помакъ, безъ да подозира бѣдниятъ, че е извършилъ *нарушение* на законитѣ въ свободна България—Какъ така да правишъ ти воденица безъ разрѣшение?“ разярено възразилъ стражарьтъ

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Прѣдъ гроба на Патриархъ Евтимий.

На 4 Априлий, т. г., третиятъ день на Великдень, едно многохилядно число граждани и отъ двата пола отъ г. Станимака на чело съ градското духовенство и военна музика сж посѣтили Бачковския мънастирь, дѣто тържествено положили прѣдъ гроба на славния български свѣтитель, Патриархъ Евтимий, вѣнецъ съ надписъ: **„Блаженни изгнанни правда ради“ 1404 — 4/IV 1906 г.** Интелигентниятъ игуменъ на мънастиря, Н. В. Прѣподобие архимандритъ Паисий Пастиревъ, който свърза името си съ историчното събитие по откриване гроба, на чело съ мънастирското братство е посрѣщналъ съ приличната честь шествието и съ една хубава рѣчь изтъкналъ великото въ историята ни значение на Патриахъ Евтимий. Втора такъва рѣчь е била прочетена и отъ Н. В. П. Архимандритъ Николай Гологановъ отъ мънастиря св Петка.

Въ тоя случай града Станимака прьвъ е далъ примѣръ въ изпълнение на нашия всенароденъ дългъ. Това е първата дань, която слѣдъ едно петстолѣтно забвение благодарното потомство поднася прѣдъ паметьта на една тъй рѣдка по качества и тъй велика по духъ и дѣла личность, каквато е Търновския Патриахъ Евтимий. Въ епоха, когато упадъкътъ на чиститѣ религиозни истини и нравственото разтлѣние застрашаватъ основитѣ на токущо стжпилия на собственитѣ си крака български народъ, възкрьсването паметьта, вникване въ живота и разбиране дѣлата на една тъй видна и велика личность изъ нашето далечно минало, каквато е личностьта на Патриархъ Еввимий, е не само особено важно и необходимо, но и наложително отъ нашето национално достолѣпие, като народъ съ бждеще.

Ний вѣрваме, че примѣрътъ на Станимакци ще бжде послѣдванъ и отъ най-далечнитѣ кжтове на нашето отечество.

С.

Secali—cornuti (роговица) и Valerianae (коча билка) въ Родопитѣ.

Прѣзъ 1900 година г. Ив. Мавровъ, сегашниятъ директоръ на Пловдивската мжжка гимназия „Александъръ I,“ прѣкарвалъ лѣтнитѣ ваканции

Digitized by Google

въ с. Бойково, находеще се въ близкитѣ при Пловдивъ северни разклонения на Родопитѣ. Прѣзъ врѣме вършидбата на ръжьта въ тия мѣста г. Мавровъ забѣлѣзалъ, че измежду чиститѣ зърна се намира тъй наричаната **роговица**, черни продълговати зърна—рогчета, твърдѣ употрѣбителни въ медицината съ името Secali—cornuti. Г-нъ Мавровъ заинтересувалъ нѣкои и други търговци въ Пловдивъ, па ако се не лъжемъ и въ странство, и резултатътъ на всичко това е, че роговицата отъ 4—5 години насамъ е вече прѣдметъ за износъ, макаръ и не твърдѣ значителенъ. Съ търговията на роговица днесъ успѣшно се занимава извѣстната Пловдивска търговска кѫща на г. г. Евстатиевъ и Голубаревъ, на които заедно и съ г. Маврова се дължи както за цѣнностьта на тоя захвърленъ до сега артикулъ да се научи населението въ Родопитѣ, тъй сѫщо и намирането за него пазаръ въ странство. Роговицата се изнася въ Германия, Франция и Лондонъ, а най-много се търсѣла въ Америка. Прѣзъ миналата 1905 год. е изнесено около 1200 к-гр., обаче износътъ ѝ би се увеличилъ и десеть пѫти повече, ако би я имало въ по-голѣмо количество у насъ. Цѣната ѝ у насъ е варирала между 1 л. 50 стот. и 3 л. 25 ст.

Роговицата се образува вслѣдствие на влажностьта прѣзъ периода, когато ръжьта цъвти и завързва плода и поради това тя се намира само въ планинскитѣ мѣста, дѣто естествено влажностьта е много по-голѣма и постоянна. Най-изобилно тя се намира въ селата, които сѣятъ ръжь по високитѣ планински била́, горииститѣ мѣста и тия, що сѫ обърнати къмъ северъ, както и по мочурнитѣ ниви. За сега мѣста, въ които роговицата най-изобилно се намира, сѫ Копривщица, Каменица и др. с. изъ Срѣдна гора и по цѣлитѣ Родопи.

Съ изслѣдване влиянието на роговицата и върху млѣчностьта на женитѣ, както въобще и върху дѣйствието ѝ надъ цѣлия организъмъ на човѣка въ тия Родопски покрайнини, дѣто населението изключително се храни съ ръженъ хлѣбъ съ примѣси отъ роговица, напослѣдъкъ се е занимавалъ и единъ младъ и интелигентенъ нашъ лѣкарь, г. Д-ръ Стефановъ, който е прѣкаралъ извѣстно врѣме изъ Рупчоско, обаче резултатитѣ отъ това изучване на г. Стефанова не ни сѫ извѣстни за сега.

Г-нъ Ив. Мавровъ е намѣрилъ въ Родопитѣ доста разпространено и друго едно важно въ медицината растение, тъй нариченото *Коча билка* — Valerianae. Както се учимъ, споменатата по-горѣ Пловдивска търговска кѫща е зела инициативата да намѣри пазаръ и за това Родопско и съ неизвѣстна стойность и значение за населението планинско растение.

С.

Примѣрно завѣщание.

Въ североизточнитѣ спускове на Бѣлочерквенското плато въ една стръмна току-речи наведена площь е разположено рупското селце Добралѫкъ, населено съ българи и помаци (послѣднитѣ миналата година вече изселени). Надъ самото село откъмъ северъ се издига бърдото, наричано св. Георги, което прѣди половинъ вѣкъ нѣщо е било досущъ голо, безлѣсно и грозно на гледъ, па и негодно за нищо. Както по бърдото, тъй и по цѣлата площь, на която е селото, не е имало ни едно изворче, ни капка водица, освѣнъ поройтѣ мътни въ дъждовно врѣме, които ярѣли кѫдѣто минавали и влачили съ себе си всичко, що имало по пѫтя имъ. Единственъ воденъ източникъ за селото е служило стръмното и тѣсно долче, що се намира долѣ подъ селото, отдѣто и хората и добитъцитѣ съ мѫки утолявали жаждата си. На бърдото ималь нива единъ старъ Добралѫчанинъ помакъ по име дѣдо хаджи Мустанъ. При тръгването си за хаджилъкъ дѣдо Мустану хрумнала хубавата мисъль да остави нѣкой траенъ споменъ на родното си село. Съ тая цѣль той откупилъ всичкитѣ други мѣста около своята нива и цѣлото бърдо, като на едни платилъ съ пари, а на други далъ въ замѣна отъ своитѣ си ниви изъ другитѣ части на селското землище и по тоя начинъ окрѫглилъ на

Digitized by Google

своя собственость цѣлото голо бърдо. Слѣдъ това го запазилъ и заповѣдалъ добитъкъ да не влиза, па го подарилъ на селото за вѣченъ споменъ и добъръ примѣръ на потомството. И благодарение на тая умна и щедра ржка на дѣда Мустана, Добралжчени днесъ се радватъ освѣнъ на хубава украса и рѣдка по гиздавина борова гора, която като вѣнецъ краси селото и каквато слѣдъ тая на Бѣлочерквенската нѣма втора въ широкото Добралжшко землище, но имъ е и доставила кристални извори съ изобилна и чудесна балканска вода, отъ каквато по-рано сж били лишени. Жалко е само, че внуцитѣ и прѣвнуцитѣ на дѣда Мустана днесъ нѣма въ Добралжкъ: тѣ сж прокудени да се скитатъ немили недраги далечъ отъ бащино огнище изъ пустиннитѣ Малоазийски полета, дѣто безмилостната сждба имъ е обрѣкла сигурно обезличване отъ Божия свѣтъ.

Подобенъ на горния примѣръ имаме още единъ, който тоже ни рисува мили чърти на старитѣ наши българи, чърти, за жалость, толкова рѣдки въ днешното наше поколѣние. Надъ самото поле между Пловдивъ и Станимака въ бръчкитѣ на Родопитѣ се вижда българското селце Яворово. Половина часъ на западъ отъ него и единъ часъ къмъ югъ отъ Кукленъ се издига отъ склона върхътъ *Руенъ*, днесъ покритъ съ гиздава борова гора, която дразни погледътъ чакъ долѣ отъ полето. Прѣди 80 години нѣщо и тоя връхъ е билъ досущъ оголенъ отъ дървета. Въ Яворово тогава е живѣлъ старецътъ дѣдо Гечо, пръвъ както по имотното си състояние, тъй и по своето влияние въ селото. Дѣдо Гечо, като виждалъ, какъ безмилостно и въ ония врѣмена се коренятъ горитѣ, какъ се оголватъ околноститѣ на селото и съ това се приготвя неговата бждеща грозота и мизерия, съ силата на своето влияние отчуждилъ всички частни парчета, що ималъ Руенътъ, и строго го запазилъ. И ето днесъ Яворово има при самото си село една рѣдка природна красота: хубава борова гора, която доставя и материялна полза на селото, тъй като общината си служи съ нея и за много обществени нужди.

Поклонъ прѣдъ праха на тѣзи стари хора, дѣдо Гечо и дѣдо Мустанъ, които по такъвъ примѣренъ начинъ сж овѣковѣчили своитѣ имена.

Съобщава, **Т. Петровъ.**

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Изложение за състоянието на Старозагорското окржжие прѣзъ 1904—1905 г. отъ Ст. Загорския окржженъ управителъ Георги Хараламппиевъ.

Заведениятъ у насъ редъ окржжнитѣ управители да обнародватъ своитѣ отчети, що даватъ въ годишнитѣ сесии на окржжнитѣ съвѣти за състоянието на окржга прѣзъ едногодишенъ отчетенъ периодъ, е едно отъ рѣдкитѣ у насъ хубави работи въ днешния ни общественъ строй. Тѣзи отчети сж едно мѣрило, по което може да се види извършеното за икономичното, просвѣтно и въобще културно подигане на дадения окржгъ прѣзъ единъ отчетенъ периодъ, слѣди се развитието на нашия строй, върви ли той напрѣдъ, каква планомѣрна дѣйность се развива за тоя всестраненъ развой, като едновременно се изтъкватъ и неговитѣ нждежи и възникнали нужди и начинитѣ и срѣдствата, съ каквито би се тѣ прѣмахнали. Ето защо ний считаме тия отчети, колкото непълни и да сж повечето отъ

Digitized by Google

тѣхъ, за твърдѣ необходими и важни, и за твърдѣ полезни, при всичко че у насъ досущъ малко внимание се дава на тѣхъ отъ нашето общество плюсъ божонъ тѣзи отъ него, които претендиратъ за обществени дѣятели.

Имаме на ржка изложението за 1904— 905 год. за Ст. загорското окржжие, къмъ което слѣдъ административната реформа, която стана прѣди нѣколко години въ княжеството, се присъединиха три наша погранични съ Турция околии: Борисовградска, Хасковска и Харманлийска, които дотогава влизаха въ съставътъ на отдѣлна административна единица: Хасковския окржгъ. Не намъ се пада, нито съвпада за сега въ цѣльта ни тукъ да изтъкваме и ний ненаврѣменностьта и тогава и днесъ да се минава нашата южна граница отъ нѣколко тъй важни въ всѣко отношение администативни центрове, каквито сж Хасково и Пазардникъ, и то по единствената причина за нѣколко десятки хиляди лева бюджетна иконимия. Ний нѣма да разгледваме тукъ изобщо цѣлия отчетъ на Ст. загорския управитель, а ще се спрѣмъ за малко само върху споменатитѣ три приполски на Родопитѣ и погранични наши околии, които се намиратъ по редъ покрай най-важната часть отъ нашата южна граница тукъ, задъ която въ Турция се намиратъ чисто турски покраини, досущъ лишени отъ българско население, каквито сж Кърджалинската, Султанерската и Иридерската каази и още нѣкои и други подобни скрити отъ чуждо око кжтове, въ които не можемъ да знаемъ що може да се върши тамъ.

Споредъ отчета по пространство Борисовградската околия заема 687.6 кв. километра съ население 32,000 жители; Хасковската 1221.5 кв. километра съ 60,500 ж., а Харманлийската 1974.2 кв. километра съ 56,500 жители. Отъ 876.5 килом. държавни шосета по състояние добро, срѣдно, лошо, трасирани и въ проектъ въ цѣлия окржгъ, раздѣлени на три класа, въ тритѣ споменати околии се падатъ около 360 км., отъ които само шосетата Ст. загора—Т. Сейменъ—Харманлий и това отъ Пловдивъ—Хасково—Харманлий за границата сж първокласни. Освѣнъ мостоветѣ на Марица при Борисовградъ, Скобелево и Т. Сейменъ, приготвени сж били книжата и проекта за такъвъ и при Каяджикъ. Прѣзъ отчетния периодъ за пжтнитѣ съобщения въ цѣлия окржгъ е било похарчено всичко 180,948 л. и 28 ст. заедно и съ работата, що сж извършили контонеритѣ, а всичкитѣ проети, които чакали само утвърждение и даване на търгъ, възлизали на сумата 1,133,706 лева. Отъ 105,905 повиничари въ цѣлия окржгъ за всички години, начиная отъ 1900 г., отбили сж пжтната си тегоба само 7753. Това показва, че нашето население още слабо чувствува своитѣ задължения и значението на пжтнитѣ съобщения а заедно съ това лишенъ пжть изтъква и Халтавостьта на нашитѣ административни и технически власти въ това отношение, обща болѣсть на всѣкждѣ у насъ, отъ която, ето на, цѣли 30 години врѣме отъ нашето освобож-

Digitized by Google

дение неможемъ ако не досущъ да се изцѣримъ, то поне да я намалимъ въ утѣшителенъ размѣръ.

Още по неприятна картина прѣдставляватъ отъ общинскитѣ или тъй нариччанитѣ междуселски пѫтища. Споредъ отчета въ Борисовградската околия отъ петь такива общински пѫтища съ продължение 34.9 км. само 4.3 км. сѫ били построени и въ добро състояние, 20.4 км. сѫ само трасирани, а на 10.2 км. сѫ извършени само земленитѣ работи. Въ Хасковската околия отъ 39.56 км. междуселски пѫтища само 1.76 км. сѫ построени, 22.6 км. сѫ въ постройка на земленитѣ работи, а 15.2 км. трасирани. Въ Харманлийската околия отъ 29.22 км. нѣма ни единъ метръ построенъ междуселски пѫть, 7.407 км. сѫ въ постройка, а 21.813 км. сѫ въ проектъ. Това сѫ то нашитѣ и държавни и общински пѫтища въ тия тъй важни и въ производително, и въ стратегично отношение погранични наши околии.

Въ III отдѣлъ на отчета отчетникътъ ни запознава съ поминъчнитѣ отрасли въ окрѫга, който въ това отношение заема първенствующе мѣсто въ княжеството. Въ окрѫга сѫ били въведени и нови земледѣлчески култури, отъ които рапицата е била дала блѣстещи резултати. При това прѣзъ отчетния периодъ е било раздадено 1300 килогр. люцерново сѣме. Лозарството е било злѣ поради филоксерата, а градинарството е прѣнебрѣгнато и съ него успѣшно се занимавали само въ Каваклийско. Овощарството пъкъ е успѣвало. Добъръ пионеръ за разпространяване знания по земледѣлието и отраслитѣ му е било Държавното нисше земледѣлческо училище въ Хасково, което прѣзъ отчетната година е имало 30 ученика отъ разни краища на окрѫга.

По нататъкъ отчетникътъ говори за скотовъдството, коневъдството и овцевъдството. Направени сѫ опити съ развъждане на полукръвни мериноси.

Кредитни учрѣждения освѣнъ клоноветѣ на Земледѣлческата Банка въ г. Стара-Загора сѫществуватъ и двѣ акционерни дружества: „Земледѣлецъ“ и „Бѫдѫщность“, които споредъ сключенитѣ си равносмѣтки на 31/XII, 1904 г., сѫ имали: първото 617,209 л. 41 ст. активъ и пасивъ, а второто 1,488,933 л. 65 стот.

Въ санитарно отношение окрѫга е билъ раздѣленъ на 10 околии съ по единъ околийски лѣкарь и 29 участкови фелдшери. Имало е и 6 държавни болници, отъ които една II кл. въ Хасково и една III кл. въ г. Харманлий.

Въ учебно отношение освѣнъ Ст.-Загорската дѣвическа гимназия, и Казанлъшкото пед. училище, въ окрѫга е имало и осемь V кл., и III кл. дѣвически, смѣсени и мѫжки училища, отъ които въ Харманлий III кл. смѣсено съ 115 ученици и ученички; въ г. Хасково V кл. дѣвическо съ 134 ученички и V кл. мѫжко съ 196 ученика. Борисовградското III кл. училище, както и за други двукласни и едноκласни изъ окрѫга, въ

Digitized by Google

отчета се сж пропустнато. Въобще една по пълна картина за учебното дѣло въ окржга въ отчета липсва, което не бива да е тъй. Най-накрая се завършва съ окржжнитѣ и общински бюджети прѣзъ отчетния периодъ, дѣто между другото се вижда, че г. Хасково има бюджетъ отъ 206, 735 лева приходъ и толкова разходъ, г. Харманлий 57,734 л. 72 ст., а Борисовградъ 53,764 л.

Изобщо „Изложението" на г. Харалампиева за състоянието на Ст-Загорското окржжие, колкото и да не е пълно, колкото и да липсватъ данни и по-обстойно разгледване на тия, що сж помѣстени, изцѣло земено съдържа интересни свѣдѣния, които заслужватъ внимание.

С.

Патриархъ Евтимий, отъ Д-ръ Стеф. Цанковъ. Издава Св. Синодъ на Българкката църква. София, 1906 гог. стр. 92, цѣна 30 ст.

Между типичнитѣ и нѣкои отъ тѣхъ не твърдѣ красиви чърти, съ каквито ний, българитѣ, се отличаваме, е и липсата отъ заинтересуваность и досущъ слабото желание да почитаме паметьта и отдаваме приличната дань намалкото си, наистина, по число, но много по идейни качества велики наши народни мжже, каквито прѣзъ всички минали малко или много бурни епохи отъ нашия историченъ животъ не ни липсватъ. Да, ний имаме велики имена, които съ своитѣ таланти, съ великитѣ си дѣла, съ своята горѣща обичь къмъ родъ и родина, съ своята рѣдка самопожертвувателность, съ своитѣ заслуги и най-послѣ съ своя чистъ кристаленъ животъ свѣто сж изпълнили своя дългъ, завѣщали сж ни рѣдки примѣри за поука и подражание и сж внесли много нѣщо въ нашия народно-културенъ животъ. Ний можемъ съ гордость да погледнемъ въ тая посока къмъ нашето далечно и близко минало, въ което блѣстятъ ако и не твърдѣ много по число, но затова пъкъ силни по свѣтлина звѣзди на нашия историченъ небосклонъ, звѣзди сияещи до толкова, че прѣдъ тѣхъ дори чужденцитѣ съ почеть и благоговѣние се отнасятъ. На какво ний трѣбва да отдадемъ тая наша незаинтересуваность, тая липса отъ народно достолѣпие, тая прѣстжпна равнодушность къмъ своитѣ си велики хора, които каквото и да е все ни сж дали минало и култура и сж ни поставили въ реда на културнитѣ народи? Особено голѣма е тжгата на посторонния наблюдатель, когато се взре въ днешното наше поколѣние, поголѣмата часть отъ което не само че равнодушно гледа прѣдъ великитѣ наши исторически имена, но дори и съ една осждителна нахалность, съ една прѣстжпна ирония се отнася къмъ тѣхъ. Примѣритѣ сж прѣсни: прѣди нѣколко мѣсеца нашето учителство и учеща се младежь бѣха позовани да почетатъ двадесеть и петь годишнината отъ смъртьта на основательтъ

на нашата съврѣменна школа, на нашия първъ въ ново врѣме подагогъ, Неофитъ Рилски, и какво видѣхме? Самата столица, която дава тонътъ на всички наши просвѣтно-културни прояви, не се застоя на своята висота. Въ края на изтеклата 1905 г. случайно се извърши другъ единъ исторически актъ: откри се гробътъ и датата отъ смъртьта на другъ бѣлѣжитъ и великъ по всичко български народенъ мѫжъ, Търновския Патриархъ Евтимий, и освѣнъ дребно хроникиране и то въ една малка часть отъ нашия периодиченъ печатъ, друго нищо нѣмà. Чужденци се отзоваха и заинтересуваха за тая историческа находка, видни учени мѫже сѫ изказали желание прѣзъ това лѣто да дойдатъ въ отечеството ни и лично видятъ мѣстото и се поклонятъ прѣдъ останкитѣ на тоя великъ нашъ дѣецъ и книжовникъ, а ний, неговитѣ потомци, какво направихме?

Да, кѫдѣто и да се обърнемъ около себе си, въ която гънка отъ нашия съврѣмененъ животъ и да се спремъ, на всѣкѫдѣ ний виждаме плѣвели и плѣвели, а чисто зърно все по-малко и по-малко. И подъ натискътъ на тая гниеща атмосфера ний градимъ нашето бѫдеще като народъ, ний възпитаваме и готвимъ поколѣние, комуто прѣдстои животъ и стабилизиране повисока културность, прѣдстои му създаване силна нация, здрава и крѣпка държава! Взрете се за Бога и въ нашето училище, въ люлката—носителка на нашето настояще и бѫдеще и съ малки изключения какво виждате? Сухи бездушни научни теории, безъ нравствено облѣкло, безъ благородни пориви и безъ идейна възвишеность, но съ грубъ егоизъмъ, съ чужди и незрѣли утопии, съ липса на национална гордость и съ атрофирани алтруистични чувства. Едни отъ насъ чакатъ нѣкакви *висши етики*,(1) които тепърва ще уреголирватъ и подтикнатъ нашия мораленъ уровенъ, а други ехидно се смѣемъ и гавримъ съ всичко народно. тъпчимъ чиститѣ религиозни чувства на нашитѣ майки и бащи, всецѣло устремени въ девизътъ да живѣемъ и да живѣемъ днесъ, а утрѣ що ще нека става. И всрѣдъ тая задушна, смрадна и чужда атмосфера, въ която ний днесъ се движимъ и душимъ, ний мислимъ, че вървимъ напрѣдъ, че слѣдваме пѫтя на просвѣтенитѣ народи, на благоденствието.

Подъ тежкото впечатление на горнитѣ тѫжни мисли ний съ една истинска душевна услада прочетохме озаглавената погорѣ книга на единъ нашъ младъ ветеранъ въ книжовното поле, г. Д-ръ Стеф. Цанковъ, за Патриахъ Евтимий и издадена

1) Въ една учителска конференция отъ станалитѣ такива прѣзъ тая годишнитѣ Великденски ваканции между другото е билъ четенъ рефератъ и за *цѣльта на нравственото възпитание*, въ края на който референта изтъкналъ, че такова трѣбва да базира върху християнскитѣ добродѣтели. Единъ отъ учителитѣ се изказалъ, че додѣто се не земѣла прѣдъ видъ *висшета етика*, визиранитѣ въ реферата християнски добродѣтели *сѫ не вѣрни*, и болшинството се изказало да се не губи врѣме въ разискване по тоя въпросъ, прѣкъснато референта и се спуснало въ широки обяснения коя рѫка какво положение да зема на учительтъ при пишене буквитѣ, при рисуване и пр. и пр.

Digitized by Google

отъ нашия Св. Синодъ. Додѣто за нашъ срамъ у чужденцитѣ има цѣла литература за тоя български народенъ великанъ, горниятъ трудъ на г. Цанкова е втори само у насъ слѣдъ книгата на г. Хр. Ив. Поповъ (Капиловъ) — Евтимий, послѣденъ Търновски и Трапезицки патриархъ—тоже издадена прѣди нѣколко години съ помощьта на Св. Синодъ.

Книжката на г. Цанкова е написана съ пълно разбиране въпроса и задачата си и съ единъ популярно критиченъ анализъ, назначенъ за по-широка публика, ни изтъква портрета на тая най-крупна и най бѣлѣжита личность въ нашата история.

Ний горѣщо желаемъ тая книжка да бѫде прочетена и въ послѣдната българска колиба.

С.

Извѣстия на историческото дружество въ София. Книга I. 1905 год.

Прѣзъ 1901 година въ София е основано отъ професори и учители по история и география „Историческо дружество", което между другото си е поставило и твърдѣ похвалната и наврѣменна цѣль да спомага и улеснява научнитѣ издирвания по отечествената история и география. Прѣзъ миналата 1905 год. съ помощьта, отпусната му отъ г. Министра на Народното Просвѣщение, Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, дружеството е издало I книга отъ своитѣ „Извѣстия", която книга съдържа цѣнни приноси за българската история. Слѣдъ прѣдисловието, въ което на кратко се съобщаватъ цѣлитѣ на дружеството, които то си е поставило за постигане и работене, дава въ кѫси бѣлѣжки и рефератитѣ, които сѫ четени и обсѫждани въ срѣщитѣ на членоветѣ му отъ основанието на дружеството до края на 1904/905 година. Слѣдъ това г. Баласчевъ съобщава нѣкои и други документи по сръбско-българскитѣ отношения прѣзъ 1830—1836 година. По нататъкъ г. П. Чилевъ прави извадки и кѫси коментарии отъ „Една анонимна византийска хроника", въ която се засѣгатъ събития и изъ българската история. Анонимниятъ историкъ, авторътъ на споменатата хроника, засѣга работи изъ миналото и на Родопитѣ, каквото е, че тѣзи планини още отъ първитѣ врѣмена на конституирането старитѣ български царства сѫ били населени съ българи, които сѫ се отличавали съ своята войнственость и сѫ боравили съ скотовъдство, което е и днесъ главниятъ поминъкъ на Родопскитѣ поселения. На стр. 172 отъ хрониката се споменавало и за Родопския феодалъ Славъ (Σθλάβος), Асѣновиятъ сродникъ и зетьтъ на императоръ Хенриха.[1] Споменаватъ се имената и на стари Родоп-

1) Вижъ статията „Моитѣ впечатления отъ г. Станимака" отъ **Jean Erdic**, прѣводъ отъ гръцки и помѣстена въ кн. 2, год. II на „Родопски напрѣдъкъ", дѣто се описва свадбата на Славъ съ Хенриховата дъщеря въ Станимашката крѣпость.

Digitized by Google

ски крѣпости, мѣстата на нѣкои отъ които и до днесъ още не се знаятъ. Слѣдъ това г. Д. А. Ихчиевъ въ своитѣ „Материали за историята ни подъ турското робство" дава цѣнни извадки за нашето неотколѣшно минало подъ турското владичество. Извадкитѣ сѫ отъ два стари турски тефтери отъ 1604 и 1613 — 1917 год., които тефтери се намиратъ въ Народната библиотека въ София. Всички отъ подобенъ редъ турски документи и други книжа сѫ много важни за освѣтляване състоянието на нашия народъ подъ турското господство. За подобни турски документи ний и другъ пѫть сме казвали, че се намиратъ и измежду нашето помашко население въ Родопитѣ, по нѣкои отъ които ще може да се узнае точно врѣмето и на изтурчването на извѣстни села или цѣли покраини(1) въ тия планини, а други ще хвърлятъ свѣтлина и за отношенията между тия помохамеданчени българи и турската власть, както и за тогавашното социално и поминъчно състояние на Родопскитѣ поселения. Помацитѣ, що ги имаше въ наша територия, постепенно се изселватъ и сигурно въ едно недалечно бѫдеще ще се изселятъ до край, а съ тѣхното изгубване отъ насъ ще се изгубятъ безвъзвратно и много скѫпи и важни материали както за миналия битъ, тъй и за историята на тия планини. Въ тоя случай никой другъ, освѣнъ пакъ Министерството на Н. Просвѣщение, Историческото дружество и Народниятъ Музей сѫ, които бврѣме трѣбва да се погрижатъ и приберать дѣто би се намѣрили изъ Родопитѣ подобни стари турски официялни или не книжа, които иматъ що годѣ историческа стойность.

Най-накрая "Извѣстията" завръшватъ съ една хубава студия отъ г. С. Табакова за караманлиитѣ и тѣхната литература. По тоя слабо засегванъ до сега въ нашата историческа книжнина въпросъ г. Табаковъ току-речи изчерпателно ни дава досущъ нови свѣдѣния и важни заключения, че Малоазийскитѣ караманлии въ болшинството си сѫ отъ българска кръвь.

Изобщо „Извѣстията" на първото българско историческо дружество правятъ приятно впечатление, както по своето хубаво и цѣнно съдържание, толкова повече и за енергията и благородната и полезна дѣйность на членоветѣ му, на които ний отъ сърдце желаемъ пъленъ успѣхъ.

С.

Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ. Книга I, 1906 г. двѣсти шестнадцатая.

Това е първата книга отъ т. 1906 г., а двѣстѣ и шестнадесета отъ изданието на „Императорское Общество исторіи и древностей расиійскихъ" при Московския университетъ. Тукъ сѫ

1) Вижъ „Документи изъ миналото на Родопитѣ" въ кн. 6, год. II на „Родопски напрѣдъкъ" за изтурчването на с. Богутево, сегашна Станимашка околия.

Digitized by Google

описани ржкописитѣ и книгитѣ, които сж постжпили въ библиотеката на споменатото Московско Общество отъ 1846 до 1902 години и започватъ отъ № 336 до 942 включително Ржкописитѣ сж раздѣлени по вѣкове: ржкописи отъ XV в., XVI, XVII, XVIII—XIX и XIX, а въ VII отдѣлъ ржкописи на другитѣ славянски нарѣчия и иностранни и източни езици. Втората половина отъ тоя грамаденъ трудъ е приложение, въ което сж изброени подъ редъ необнародванитѣ съчинения и писменни бѣлѣжки на Ю. И Венелина, раздѣлени на слѣднитѣ отдѣли: а) по филология, б) историко-критични, в) по историята и географията на славянитѣ, г) по физическа география, топография и етнография, д) по медицина и е) статии съ разно съдържание. Тукъ сж изброени и писмата на Венелина по неговото пжтуване изъ България. Подиръ това слѣдватъ и оригиналнитѣ му съчинения, които сж били напечатани. Изброени сж и материялитѣ, съ които Венелинъ се е ползувалъ при неговата книжовна работа, дѣто фигуриратъ и записанитѣ лично отъ самаго него, или доставени му отъ други, български народни пѣсни. Посочени сж и прѣводитѣ Венелинови отъ чужди езици на руски и най-подирѣ сж изброени и нѣкои официялни документи, относещи се до служебната и учената му дѣйность.

Понататъкъ сж посочени трудоветѣ и на други двама руски учени книжовника отъ неотколѣшното минало, именно на О. М. Бодянски и А Н. Попова. Най-подиръ книгата завръшва съ единъ подробенъ азбученъ показалецъ на всички лица, мѣста, прѣдмети и статии, що се срѣщатъ при описанията на ржкописитѣ.

Тоя грамаденъ трудъ на Московското Общество е особено интересенъ и за насъ, българитѣ, защото въ него, както споменахме по-горѣ, сж изброени трудоветѣ на оня великъ русинъ, Ю. Венелинъ, който бѣ посвѣтилъ живота си за изучването бита и историята на нашия народъ и прѣдставянето му прѣдъ славянския и чуждия ученъ свѣтъ и то въ най-важната епоха отъ нашия новъ животъ: първитѣ врѣмена на нашето възраждане.

Книгата е издадена подъ ржководството на секретаря на Обществото, г. Е. В. Барсова. Има голѣмъ форматъ, съ четливъ шрифтъ и съдържа 936 стр. Цѣната ѝ е 3 рубли.

С.

Живая старина. Периодическое изданіе отдѣленія етнографіи Императорскаго Рускаго Географическаго Общества. Подъ редакціею прѣдсѣдателя В. И. Ламанскаго, секресаря Ѳ. И. Щербатскаго и помощника редактора Н. Н. Виноградова. Выпускъ I, годъ XV, 1906. С. Петербургъ.

Съ тая книга започва XV годишнина отъ руското периодично издание „Живая Старина“, издание на Руското Императорско Географическо Общество, отдѣление по етнографията,

Digitized by Google

въ С. Петербургъ, и подъ редакцията на маститния руски ученъ мѫжъ и славистъ г. В. И. Ламански, неговъ прѣдсѣдатель. Въ тоя випускъ е дадено ново и систематично разпрѣдѣление на съдържанието му, което е раздѣлено на петь отдѣла. Въ първия отдѣлъ сѫ помѣстени изслѣдвания, наблюдения и разсѫждения отъ чисто етнографиченъ характеръ. Вторият отдѣлъ съдържа езикови материяли и такива по народната словесность и жива старина. Третиятъ—критика и библиография, а четвъртиятъ и петиятъ—смѣсъ, литературни и етнографски бѣлѣжки и хроника.

Изобщо и тая книга отъ „Живая Старина“ съдържа твърдѣ цѣнни материяли изъ руския битъ и култура, които могатъ да бѫдатъ твърдѣ полезни и за българския етнографъ, който ще види, колко голѣмо е сходството между двата славянски народа: руски и български.

С.

Ежегодникъ Коллегіи Павла Галагана. Съ 1-го Октября 1902 года на 1-е Октября 1903 г. Подъ редакцію директора коллегіи, г. А. Г. Степовича. Годъ 8-й, Кіевъ, 1903 г.

Прѣди тридесеть и петь години и нѣщо единъ руски благодѣтель, по име Павелъ Галаганъ, е завѣщалъ своитѣ имения, отъ прихода на които се издържа тъй наричаната по името на благодѣтеля си „Коллегія Павла Галагана“ въ г. Киевъ. Управлението на колегията отъ врѣме на врѣме издава ежегодникъ — отчетъ — който между свѣдѣнията, които се даватъ за състоянието и ходътъ на заведението прѣзъ единъ извѣстенъ периодъ, съдържа и неофицияленъ отдѣлъ, дѣто се печататъ и трудове на прѣподавателитѣ. Горѣозаглавениятъ ежегодникъ е 8-а година по реда си. Въ първия отдѣлъ е помѣстенъ отчета на колегията, въ който подробно е посочено всичко по нейното образователно и възпитателно състояние, пособията, библиотекитѣ, материялното състояние на източницитѣ (именията) за подържанието ѝ, правила за постѫпване на учещитѣ се въ нея и др. т. Въ втория отдѣлъ, който заема почти цѣлата книга, на първо мѣсто е единъ обстоенъ критиченъ прѣгледъ на литературния отгласъ въ руското общество по врѣмето, когато знаменитиятъ руски поетъ Пушкинъ е починалъ, както и по отпразднуването стогодишнината отъ рождението му въ 1899 г. Въ кратката студийка, по право бѣлѣжки, на г. Степовича, подъ название „Славистика на XII археологическомъ съѣздѣ въ Харковѣ (1902 г. авг.)“ и пр. се съобщаватъ докладитѣ и разискванията, които сѫ станали по тѣхъ въ Харковъ, дѣто и покойниятъ нашъ ученъ и професоръ Маринъ Дриновъ е реферирал „Объ едномъ апокрифическомъ видѣніи пророка Исаій“ и „Объ едномъ рукописномъ сборникѣ церковныхъ чиноположеній 14 в.“ —Понататъкъ слѣдватъ студиитѣ „Введение къмъ историята

на новата руска литература“ отъ Г. В. Александровски, „Дни за отдихъ и образователни екскурзии„ отъ З. Архимовичъ, а слѣдъ това слѣдва една пълна библиография на получени въ колегията по-видни руски книги и съчинения. Подиръ това твърдѣ интересни и полезни сѫ и библиографичнитѣ материяли по въпроса за извънкласното четене на ученицитѣ и литературнитѣ бесѣди. Правятъ се извадки и изъ поврѣменнитѣ руски издания по въпроса за образованието и възпитанието на учещата младежь. Най-накрая „Ежегодникътъ“ завършва съ една „справка“ за важнитѣ и достопаметни дни въ руската литература и изкуство за врѣмето отъ 1902 — 904 год. и „Материяли за историята на колегията“. Като приложение къмъ ежегодника е научната студия „Епиграфиката и нейното значение, като източникъ за гръцката история“, прѣведена отъ нѣмски отъ единъ ученикъ отъ IV кл. на колегията, Л. Домбровски, а тъй сѫщо и прѣведената статия отъ Revue des deux mondes, 1901 г., подъ заглавие. „Великия музикантъ — реалистъ.“

Изобщо „Ежегодникътъ“ има избрано съдържание съ научна и педагогична стойность, съ каквото въобще се отличаватъ рускитѣ книжовни издания отъ подобенъ родъ.

С.

Некрологъ

† Маринъ С. Дриновъ
1838—1906.

Гаснатъ една по една отъ българския небосклонъ оня малко по число, но ярки по свѣтлина звѣзди, които прѣзъ врѣмето на най-крупнитѣ, най-великитѣ исторически процеси, що прѣживѣ нашия народъ: възраждане и духовно и политическо освобождение—освѣтляваха пѫтя му и го водиха къмъ желанния край.

На 28 Февруарий срѣщу 1 Мартъ, т. г., една отъ такава крупна величина звѣзда е отлѣтѣла въ вѣчностьта: починалъ е **Маринъ Стефановъ Дриновъ,** знаменитъ ученъ, първъ български историкъ и дългогодишенъ професоръ въ Харковския университетъ.

Маринъ Дриновъ е роденъ въ града Панагюрище въ 1838 година и още въ младинитѣ си заминалъ за Русия, дѣто съ отличие свършилъ наукитѣ си въ историко-филологическия факултетъ при Московския университетъ. Щастието помогнало на младия Дриновъ да прѣкара извѣстно врѣме и разшири своитѣ и тъй солидни знания и изъ нѣкои отъ европейскитѣ по-важни

Digitized by Google

градове, изъ библиотекитѣ на които той намѣрилъ цѣнни и неизвѣстни до тогава исторически материяли за славянската изобщо и за българската отдѣлно истории. Капиталнитѣ му съчинения: *Погледъ връхъ произхождението на българския народъ и началото на българската история. Исторически прѣгледъ на българската църква отъ самото ѝ начало до днесъ* и магистерската му десертация *Заселенія Балканскаго полуострова славянами*, му спечелиха име и въ европейския ученъ свѣтъ и му дадоха професорската катедра по славянска история при Харковския университетъ, на която длъжность и завърши днитѣ отъ живота си.

Освѣнъ отдѣлнитѣ съчинения г. Дриновъ е писалъ и много други учени и критични студии по историята, фолклора, езиковѣдението и пр. въ най-виднитѣ по славистиката руски и други списания. На него се дължи основанието и на Българското Книжовно Дружество и периодическото му списание, което прѣзъ всичкитѣ си годишнини е красило своитѣ страници и съ трудове отъ г. Дринова. Учената, книжовната и професорска дѣйность на Дринова е оцѣнявана отъ цѣлия славянски книжовенъ миръ. Прѣди три години една група отъ най-виднитѣ руски и други учени и книжовници издадоха специаленъ сборникъ отъ статии по славяновѣдението, който сборникъ бѣ посвѣтенъ г. Дринову по случай тридесеть годишната му професорска дѣйность.

Но българския народъ много нѣщо дължи на тоя свой рѣдъкъ по достойнство синъ и въ други посоки: покойниятъ Дриновъ е зелъ живо участие въ първитѣ дни на нашето освобождение и въ конституирането на новия ни политически животъ, по редактирането на конституцията, избирането София за столица и др. Маринъ Дриновъ е билъ и първиятъ у насъ министъръ на народното просвѣщение и нему се дължи полагането първитѣ основи на всички наредби по нашето учебно и въобще просвѣтно дѣло.

До колко покойниятъ, макаръ и далечъ отъ своята родина, слѣдѣше и се интересуваше отъ развоя на нашия фолклоръ и изучването и послѣдното българско кжтче, ще си позволимъ да приведемъ единъ скорошенъ фактъ, който, мислимъ, не ще бжде безполезенъ за бждещия биографъ на знаменития български историкъ. Въ началото на миналата 1905 година единъ отъ списвачитѣ на „Родопски напрѣдъкъ" имà честьта да получи отъ покойния прѣдплата за три годишни течения отъ „Родопски напрѣдъкъ" и едно саможжчно писмо, въ което между другото имаше и тѣзи насърдчителни думи: „азъ съ интересъ чета всички Ваши за Родопитѣ издания, които ми се твърдѣ аресватъ. Трудете се, желая Ви отъ сърдце добъръ успѣхъ и енергия . . . ."

Въ лицето на Маринъ Дриновъ българскиятъ народъ, а заедно съ него и славянската наука, губятъ единъ скроменъ на гледъ, но великъ по духъ и достойнство свой синъ и прѣдста-

Digitized by Google

витель, заслугитѣ на когото ще се прѣдаватъ отъ поколѣние на поколѣние.

Миръ на праха му и поклонъ прѣдъ паметьта на заслужилия покойникъ.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

Народни пѣсни.

а) Помашки отъ с. Чокуръ-кьой.

Записалъ *А. Шулговски,* пенсионеръ.

1.

Момъкъ съ измама отвлича любовницата си.

Момъкъ люби мома, но тя го не рачи и връща *лишанътъ* му. Той пита майка си какъ и дѣ да я причака и грабне, а майка му го учи да се прѣоблѣче и прѣстори на сестра си, и когато я повикатъ съ дружкитѣ ѝ на межия, да я заведе въ кѫщи да види *заровстѣ* ѝ и по тоя начинъ да я измами и *отвлѣче.*

Е^{a} ми сам, ма̀йчу, загáлил (8)
Ф' сѐлу-ну на̀й-баш мума̀-на,
Ала ма, ма̀йчу, ни ра́чи,
Та си ми вра̀ща лишé^{a}нан,
Дру̀ге^{a}к ми ѝще^{a} да зѐ^{a}ме^{a}.
Чу̀де^{a}м са, ма̀йчу, мѝсле^{a}м са,
На по^{a}т' ли да е^{a} прѐ^{a}те^{a}ка,
На врѝс ли да е^{a} до̀че^{a}ка!
Сѝну л'у, е^{a} мо̀й сѝну л'у,
Не^{a}мо̀ е^{a} пу по̀^{a}т' срамутѝ,
Не^{a}мо̀ е^{a} на врис дучѐ^{a}кай,
Че^{a} е^{a} агóска до̀^{a}ще^{a}ре^{a}.
Утре^{a} ща ме^{a}жо̀^{a} да сбѝрам
И нѐе^{a} мѝсле^{a}м да р'у̀кам;
Ти зѐ^{a}ми та са прѐ^{a}ме^{a}ни

Digitized by Google

Сас а́блина(9) ти прѐᵃмеᵃна,
Та еᵃ на пѐрти дѐчеᵃкай,
Та еᵃ фаф гла̀ва здраво̀вай
И руда̂неᵃн хи пѐзеᵃми,
Та чеᵃ хи ре́чи, си́ну л'у:
„Ха̂йдеᵃ, дру̂шчицеᵃ, да йдеᵃм
На на̀ши гѐрни к'ѐшк'увеᵃ,
Зам да ти ка́жеᵃ, дру̂шчицеᵃ,
Кина̀ сам теᵃнку напр'ѐᵃла
И си́т'ничку сам натка́ла
За мѐмцки те́ᵃпки да́рувеᵃ
И неᵃвѐстинки спа̂п'увеᵃ.(10)
Ща ти, дру̂шчицеᵃ, пѐстелеᵃ
Боба̀йкувинеᵃ ха̀лища (11)
И ма́йчину ну вѐᵃзлав'еᵃ".

Слушана отъ Байремъ Х. Мехмедовъ, 1906 г.

б) Изъ Ахж-челебийско, български.

Записалъ Добра Ст. Шишкова.

1.

Момъкъ открадва мома.

Пжтувалъ момъкъ изъ широко поле и срѣща мома на единъ изворъ. Поисква ѝ вода, подава му, а той я грабва на коня си. Момата му се моли да я пусне, защото майка ѝ ще я чака да ѝ занесе вода, ала той ѝ отговаря, че и неговата майка чака гиздава снаха.

Ра̀вну еᵃ пѐлеᵃ ширѐку за хѐден'еᵃ,
Ала си нѐма вѐда за пиеᵃн'еᵃ.
Варве́ᵃл еᵃ 'уна̀к три де́неᵃ, три нѐᵃща,
Ни̇йдеᵃ ни найдеᵃ вуди̇ца да пи̇йнеᵃ,
Га чи си на̀йдеᵃ студѐну и̇звурчеᵃ,
И ма̀шкя деᵃвойка вѐда тѐчешеᵃ:
'Унак си хи са жѐᵃлну мѐлеᵃшеᵃ.
— Пѐдай ми, момнеᵃ, вуди̇ца да пи̇йнам!
Мума̀ му пуда̀деᵃ сдуде́на вуди̇ца,

Digitized by Google

'Унàк си ни пѝйна вудѝца,
Амѝ си е^{а} фàна за дéсна рачѝца
Та че^{а} си е^{а} мèтна на бó^{а}рза кòне^{а}
И си на кòнеа тѝху румòне^{а}:
— Призѝмай, кòн'у, прис рàвну пòле^{а},
Да си укрѝим крáде^{а}на де^{а}вòйка.
Пак му са мумà жè^{а}лну мòле^{а}ше^{а}:
— Пýсни ма, пýсни, лýду и млàду.
Чи ще^{а} се надé^{а}е$_{а}$ мòе^{а}на мàйка,
Да си хи óдне^{а}са студèна вòда!
— Хàйда ми, хàйда, ти мàшка мòмне^{а},
И мòе^{а}на мàйка ще^{а} са надè^{а}е^{а}
Да си хи óдве^{а}да гѝздана снò^{а}ха.

Слушана отъ баба ѝ Добра Н· Шишкова
отъ с. Устово, 1906 година.

2.

Мома Незифкя при момци овчари.

Мома Невифкя жънѣла вънъ отъ селото си, заваляло дъждъ, паднало мъгла, та сбъркала пѫтя на връщане и се вѣстява случайно при момци овчари. Уплашена тя имъ се моли да я иматъ за сестра, а тя тѣхъ за братя, само пѫтя да ѝ кажатъ но тѣ ѝ отговарятъ, че и сестри, и братя си иматъ, но първо либе си нѣматъ.

Тó^{а}рнала ми е^{а} Назѝфке^{а}
Нис мàлка рè^{а}ка на дòлу,
Нис зе^{а}лèвуну л'увàд'е^{а},
Зе^{а}лèну сè^{а}ну да сушѝ
И ж'ò^{а}лта ж'ò^{а}тва да жò^{а}не^{а}.
Т'ò^{а}вна е^{а} мò^{а}гла пàднала,
Сѝтна е^{а} рòса рòснала,
Назифке^{а} пò^{а}те^{а}н сбó^{а}ркала,
Та е^{а} Назѝфке^{а} утѝшла,
На два уфчè^{а}рски 'òгн'уве^{а}
И уфчè^{а}ре^{а}м са мòле^{а}ше^{а}:
— Уфчè^{а}ре^{а}, брàт'е^{а} да мѝ сте^{а},
Уфчè^{а}ре^{а}, сèстра да вѝ сам,

Digitized by Google

Ама̀н ми по̀^{а}те^{а}н ка̀жите^{а}!
Навѝфке^{а}, бѐ^{а}лу мумѝче^{а},
Нѝе^{а} си бра̀т'е^{а} ѝмаме^{а},
Нѝе^{а} си сѐстри ѝмаме^{а},
Е^{а}м си ми л'у̀бе^{а} нѐмаме^{а}.

Слушана отъ сѫщия.

3.

Юнакова молба къмъ мома.

Момъкъ се моли на мома Азминка да го погледне още веднажъ, за да ѝ види лицето, но тя му отговаря, че майка ѝ и сестритѣ ѝ, които сѫ я хранили и люлѣли, лицето не ѝ сѫ видѣли, та камо ли той. Обаче казва му, че очитѣ ѝ приличатъ на черни черешки, лицето на бѣла махрама, а снагата на тънка селвия.

Азмѝнку л'у, пѝле^{а}нце^{а},
Азмѝнку л'у ѐ^{а}гне^{а}нце^{а},
Още^{а} адно̀^{а}ш погле^{а}днѝ,
Да си ти вѝде^{а}м лѝце^{а}ну!
— А брѐ 'уна́че^{а}, 'уна̀че^{а},
Мѐне^{а} е^{а} ма́йка хра̀нила,
Лѝце^{а} ми не^{а} е́ вѝде^{а}ла;
Сѐде^{а}м ма се́стри л'у̀ле^{а}ха,
Лѝце^{а} ми не^{а} со^{а} вѝде^{а}ли.
А брѐ 'уна̀че^{а}, 'уна̀че^{а},
Ч'о̀^{а}рни че^{а}ре́^{а}шки вѝде^{а}ш ли,
Мо̀и са о̀чи анаквѝ; (12)
Бе́^{а}ла махрамо̀^{а} (13) каква̀ е^{а},
Мо̀йну е^{а} лѝце^{а} анакво̀:
Т'о̀^{а}нка се^{а}л'вѝе^{а} каква́ е^{а},
Мо̀йна е^{а} сна̀шка анаква̀.

Слушана отъ Хюсеинъ Жюмгаровъ.

Digitized by Google

4.

Моминъ пòплакъ къмъ майка си.

Между 20 невѣсти оженени сама Айша е не весела, та майка ѝ я пита, какво нѣщо ѝ липсва; злато ли нанизъ, хубава кѫща ли, конче ли, любе ли, та е тъй кахърна. Айша се оплаква, че либето ѝ е глухо и глупаво и нищо не се сѣщало, отъ нищо не разбирало. Изтъква се нейната липса отъ любовь къмъ либето, на което майка ѝ я дала безъ нейно желание и на комуто пожелава на огънь да изгори.

Ут гуле́ам байрѐам ду мàлак
Двàдеастеа свàд'би стàнаха.
Врит' са неавѐасти шеанлѝвки,(14)
Айшеа еа садѐ кахòарна.
Мàйка хи тѝху румòнеа:
— Айшу, мàйчина дòащер'у,
Защѝм си кѝмна кахòарна?
Еалтòан ли нѐма да нѝжеаш,
Кòнчеа ли нѐма да еахаш,
Рỳба ли нѐма да нòсиш,
Сарàй ли нѐма да сеадѝш,
Л'ỳбеа ли нѐма да л'ỳбиш?
— Мàйчинку, гѝди мàйчинку,
Как да неа ми сам кахòарна,
Агà ма дàдеа, мàйчинку,
На саквò глỳху, кòпеалеа,
Нѝщу са, мàйчу, неасѐата:
Вѐчеару лѐагам кòпчеанка,
Вỳтирну стàнувам кòпчеанка,
Кàшеа му вàреам, пàри гу,
Л'òаща му вàреам, неа еадѐ,
Чубỳк му пàлеам, неа пиеа,
Оган' данò гу изгурѝ

Слушана отъ сѫщия.

5.

Момковъ поплакъ отъ мома.

Момъкъ залюбилъ мома, но тя го не ще. Пита селския кадия, какво да стори, за да я измами, а той го съвѣтва да иде въ чужбина да спечели и ѝ приготви гиздило.

Загàлих мумà кàматна,
Лишéан прувàдам, враща гу
Самà неа рàчи да додèа.
Кòл'чим ми мѝнам вас сéлу,
Фсè са на двòреа лàхува,
Учѝнеа мèата варх мèнеа,
Лѝцеану хи са прумèанеа,
Ф лѝцеану си еа пузнàвам,
Чеа ѝма сеафд'òа на мèнеа.
Кадѝ'у сèлцки запчѝ'у,
Ч'ỳдеам са, мѝслеам, кадѝ'у,
На поат, ли да еа прèатеака,
На врис ли да еа дòчеака?
— 'Унàчеа лỳда деалѝ'у,
Еами си ѝди, 'унàчеа,
Ф рàвнуну пòлеа ширóку,
Та си ми кỳпи, 'унàчеа,
На вàклу чèлу еалтóанеа,
На бèала шѝйкеа еанжѝеа.
На тèанку кòарсчеа кулàнчеа,
На тéанка снáшка купѝеа,
Тугàва да еа измàмиш.

Слушана отъ Мустафа Влаковъ. 1906 г.

II. Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои мѣстни думи въ народнитѣ умотворения

1. **Хлèпут'**, отъ гл. сѫщ. отъ разхлепа; разкалено, оцапано нѣщо. (Стр. 51).

2. **Лòагун'**. отъ гл. сѫщ. лъже, ядене, което бавать

Digitized by Google

на кравитѣ, за да ги залъгватъ и стоятъ мирни при доенето. (Стр. 51).

3. **Гра́де^{а}ш,** отгл. сжщ. материалъ за ограждане градини, ливади и пр. (Стр. 51).

4. **Сурна́вка**, сжщ. отъ мѣстния глаголъ *сурне,* плъзга, търкаля, пързалка. (Стр. 51).

5. **Ба́лне^{а}ва,** отгл. сжщ. отъ прил. *бално,* тжжно, тжга. (Стр. 52).

Не́наузда̀в, нар. ненадейно, веусѣтно. (Стр. 52).

7. **Скака̀ло**-а̀ отгл. сжщ. отъ скачамъ. Камъне, поставени въ водно мѣсто или на малка рѣка за прѣскачане по тѣхъ. (Ст. 52).

8. **Зага̀лил**, глаг. залюбилъ.

9. **'Аблина** прил. отъ сжщ **а̀бла,** име, съ което помацитѣ именуватъ по-голѣмитѣ си сестри. Българско кака.

10. **Спап',** сжщ. зестра, прика, състоеща отъ дрехи. постелки, покривки и др., които родителитѣ даватъ на дъщеритѣ си при свадбата.

11. **Ха́лище^{а}-а,** сжщ. козяци, вълнени и козиневи домашни черги.

12. **Анакви́** мѣст. такива,, сжщи, прилични.

13. **Махрамо́^{а}**, сжщ. бѣла домашна кърпа, каквито Родопчанкитѣ и българи, и помакини носятъ прѣметнати прѣзъ главитѣ си.

14. **Шен^{а}ли́ви-ки,** прил. отъ турската дума *шенъ.* Значи радостни, приятни на гледъ, весели.

Digitized by Google

ОБЪЯВЛЕНІЯ.

При каждомъ Nr. „НИВЫ", независимо отъ другихъ приложеній, подписчики ...лучатъ по одной книгѣ, а новые подписчики, выписывающіе также (за 1 р. 50 к., ... перес. 2 р.) первыя 10 книгъ Салтыкова-Щедрина за 1905 г., получатъ ихъ при ...рвомъ Nr. „Нивы" 1906 г.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1906 годъ
(37-й годъ изданія)
на еженедѣльн. иллюстриров.
ЖУРНАЛЪ

НИВА

со многими приложеніями

Гг. подписчики „НИВЫ" получатъ въ теченіе 1906 года:

52 Nr. Nr. художеств.-литературнаго журнала „НИВЫ", заключающаго въ себѣ романы, повѣсти, разказы; гравюры, рисунки и иллюстраціи ...времн. событій.

40 КНИГЪ „Сборника Нивы", отпечатанныхъ четкимъ шрифтомъ, на хорошо глазированной бумагѣ и содержащихъ:

ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ

остальныя **30** КНИГЪ

М. Е. САЛТЫКОВА-ЩЕДРИНА

...Сказки", „Мелочи жизни", „Благонамѣренныя рѣчи", „Господа Ташкентцы", „Въ средѣ ...мѣренности и аккуратности", „Письма къ тетенькѣ" и мн. др. Войдутъ также не помѣ...енныя въ прежнихъ изданіяхъ три сказки и комедія „Смерть Пазухина").

(Цѣна полн. собр. въ отдѣльной продажѣ съ перес. 21 руб.)

ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ

первыя **10** КНИГЪ

К. М. СТАНЮКОВИЧА

...которыя войдутъ „Морскіе разказы", романы: „Безъ исхода", „Два брата" и рядъ ...азказовъ), подъ редакціей и съ біографич. очеркомъ **П. В. Быкова**.

(Цѣна полн. собр. въ отдѣльной продажѣ съ перес. 21 руб.).

12 КНИГЪ „Ежемѣсячныхъ литературныхъ и популярно-научныхъ Приложеній", содержащихъ романы, повѣсти, разказы, популярно-научныя и критическія статьи современныхъ авторовъ съ иллюстраціями и отдѣлы библіографіи, смѣси, шахматовъ и шашекъ, задачъ и разныхъ игръ.

12 Nr. Nr. „Парижскихъ модъ". До 200 столбцовъ текста и 300 модныхъ гравюръ. Съ почтовымъ ящикомъ для отвѣтовъ на разнообра...ые вопросы подписчиковъ.

12 Листовъ рисунковъ (около 300) для рукодѣльныхъ, выпильныхъ работъ и для выжиганія и до 300 чертежей выкроекъ въ натуральную величину.

„Стенной календарь" на 1906 годъ, отпечатанный красками.

Подписная цѣна „Нивы" со всѣми приложеніями на годъ:

...С.-Петер...ѣ: безъ доставки — 6 р. 50 к.; съ доставкой — 7 р. 50 к.

...ъ доставки: 1) въ Москвѣ, въ конторѣ Н. Печ...вской — 7 р. 25 к.; 2) въ Одессѣ, въ книж. магаз. ...Образованіе" — 7 р. 50 к.

Съ пересылкою во всѣ мѣста Россіи . . . 8 р.
За границу — 12 р.

Допускается разсрочка платежа въ 2, 3 и 4 срока.

Новые подписчики, желающіе получить, кромѣ „Нивы" 1906 г. со всѣми ея ...иложеніями, еще **первыя 10 книгъ соч. Салтыкова-Щедрина за 1905 г.**, доплачи...ютъ единовременно при подпискѣ: безъ доставки въ СПБ. — 1 р. 50 к.; съ дост. въ ...ПБ. и съ пересылкой иногороднымъ и за границу — 2 руб.

Иллюстрированное объявленіе о подпискѣ высылается безплатно.

...дресъ: С.-Петербургъ, въ Контору журнала „НИВА", ул. Гоголя, № 22.

Digitized by Google

Открыта подписка на 1906 год
на двухнедѣльный журналъ для чтенія въ семьѣ и школѣ:

Другъ Дѣтей

Программа журнала: 1) Разсказы. Повѣсти, сказки, пьесы и стихотворенія. 2) Изъ прошлаго. Историческіе разсказы, воспоминанія, біографія и т. н. 3) Кругомъ свѣта. Путешествія по морю и сушѣ и т. н. 4) Изъ природы. 5) Очерки изъ современной жизни, знакомящіе дѣтей съ выдающимися современными событіями русской и иностранной жизни. 6) Въ часы досуга. Шутки, шарады, загадки, игры, музыка, пѣніе. 7) Смѣсь.

Подписчики въ 1906 г. получатъ:

24 КНИЖКИ ЖУРНАЛА, каждая въ объемѣ отъ 4 до 6 печатныхъ листовъ, съ множествомъ рисунковъ.

12 КАРТИНЪ СНИМКОВЪ съ произведеній знаменитыхъ русскихъ и иностранныхъ художниковъ (на альбомной бумагѣ).

12 портретовъ на альбомной бумагѣ „ЗАМѢЧАТЕЛЬНЫЕ ДѢЯТЕЛИ РОДИНЫ“.

Для 1906 года въ портфелѣ редакціи имѣются новыя произведенія слѣдующихъ современныхъ беллетристовъ: **Вал. Іов. Дмитріевой, П. В. Засодимскаго, А. И. Куприна, Е. Н. Чирикова и др.**

Кромѣ того, подписчики „Друга Дѣтей“ въ 1906 г. получатъ: **12** интересныхъ и полезныхъ въ семьѣ и школѣ ПРЕМІЙ-ПОДАРКОВЪ.

1. Стѣнной отрывной календарь на 1906 г. съ разсказами, стихотвор., шарадами, загадками, шутками на каждый день.

2. Записная книжка, съ новыми свѣдѣніями (по исторій, математики и т. д.), необходимыми для учащихся.

3. Домашній театръ, руководство къ постановкѣ домашнихъ спектаклей, устройству декорацій, сцены и т. д.

4. Юный декламаторъ, сборникъ для чтенія на литературныхъ вечерахъ и утрахъ.

5. Юный физикъ, простѣйшіе опыты.

6. Юный геологъ, руководство для геологическихъ экскурсій.

7. Фотографъ-любитель, руководство къ занятіямъ фотографіей.

8. Спутникъ самообразованія, бесѣды о выборѣ и чтеніи книгъ.

9. Спутникъ читателя, словарь наи-болѣе употребительныхъ иностранныхъ словъ.

10. Другъ животныхъ, какъ ухаживать и воспитывать домашнихъ животны и птицъ.

Digitized by Google

10. Между дѣмомъ, сборникъ новыхъ забавъ, развлеченій. фокусовъ и т. д.

12. Панорама тропическаго лѣса для раскрашиванія, вырѣзыванія, склеиванія и разстановки.

Подписная цѣна:	Допускается разсрочка:	Подписная цѣна:
5 р. съ пересылкой и доставкой на годъ	при подпискѣ 2 р., къ 1 апрѣля 2 р., и къ 1 іюля 1 р. **Объявленія принимаются** съ платой 30 к. за стр. петита позади текста. **Адресъ редакціи:** Москва, Пятницкая ул. д. Т-ва И. Д. Сытина.	3 р. съ пересылкой и доставкой на 1/3 года

Издатель: И. Д. Сытинъ. **Редакторъ: Н. В. Тулуповъ.**

Открыта подписка за 1906 годъ на журналы

„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“

и

„Христіанское чтеніе“

съ приложеніемъ

Полнаго собранія твореній св. Іоанна Златоуста,

издаваемые при С.-Петербургской духовной академіи.

I

„ЦЕРКОВНЫЙ ВѢСТНИКЪ“.

Еженедѣльный журналъ „Церковный Вѣстникъ“ вступаетъ въ 1906 году въ тридцать второй годъ изданія.

Программа изданія остается прежняя. Въ нее входятъ:

1) Передовыя статьи, посвященныя обсужденію выдвигаемыхъ временемъ вопросовъ церковной въ широкомъ смыслѣ (богословскихъ, ц.-историческихъ, ц.-практическихъ, духовно-учебныхъ) и церковно-общественной жизни.

2) Статьи и сообщенія церковно-общественнаго характера, въ которыхъ обсуждаются различныя церковныя и общественныя явленія текущей русской и иностранной жизни. Въ этомъ отдѣлѣ редакція даетъ широкое мѣсто и голосу своихъ подписчиковъ и читателей, которые пожелаютъ высказаться по тѣмъ или другимъ назрѣвшимъ вопросамъ времени.

3) Въ отдѣлѣ „Мнѣнія и отзывы“ приводятся и подвергаются оцѣнкѣ наиболѣе интересныя и заслуживающія вниманія сужденія свѣтской и духовной печати по вопросамъ, составляющимъ злобу дня.

4) По настойчивому желанію подписчиковъ, „Церковный Вѣстникъ“ давно уже даетъ на своихъ страницахъ мѣсто ихъ вопросамъ изъ области церковно-приходской практики, поручая составленіе отвѣтовъ на эти вопросы вполнѣ компетентнымъ лицамъ.

Digitized by Google

5) Корреспонденціи изъ епархій и из-за границы знакомятъ читателей съ выдающимися явленіями мѣстной церковной жизни.

6) Библіографическія замѣтки о новыхъ книгахъ

7) Постановленія и распоряженія правительства, печатаемыя, смотря по обстоятельствамъ, полностью или въ извлеченіи.

8) Лѣтопись церковной и общественной жизни въ Россіи.

9) Лѣтопись церковной и общественной жизни за границей, особенно въ родственныхъ намъ по вѣрѣ странахъ.

10) Извѣстія и замѣтки, содержащія разнообразныя интересныя свѣдѣнія, не укладывающіяся въ вышеозначенные отдѣлы.

11) Объявленія.

II

„ХРИСТІАНСКОЕ ЧТЕНІЕ".

Ежемѣсячный журналъ „Христіанское Чтеніе", старѣйшій изъ всѣхъ русскихъ духовныхъ журналовъ, вступая въ 1906 году въ восемьдесятъ шестой годъ изданія, по прежнему будетъ давать:

1) Статьи богословскія, философскія, историческія и по другимъ академическимъ предметамъ, принадлежащія преимущественно професорамъ академіи, занимательныя по предметамъ, научныя по разработкѣ, но доступныя по изложенію;

2) Критическіе отзывы о новыхъ болѣе крупныхъ произведеніяхъ богословско-философской и исторической литературы, руской и иностранной, а также — обзоръ рускихъ духовныхъ (и отчасти свѣтскихъ) журналовъ, знакомящій съ содержаніемъ ихъ статей и изслѣдованій и съ ихъ общими достоинствами;

3) Годичный отчетъ о состояніи С.-Петербургской Духовной Академіи и журналы собраній ея Совѣта за текущій учебный годъ, знакомящіе читателей съ тѣми мѣрами, катія Академія употребляетъ для приготовленія достойныхъ дѣятелей на духовно-педагогическомъ и пастырскомъ служеніяхъ и для развитія христіанскаго, въ православномъ духѣ, образованія въ Россіи.

Выходя въ количествѣ 12-ти книжекъ, каждая отъ 10 до 12 печатныхъ листовъ, „Христіеское Чтеніе" даетъ въ годъ до 132 печатныхъ листовъ (болѣе 2000 стр.), составляющихъ два тома (по двѣ части въ каждомъ) научно-богословскихъ статей и очеркомъ и единъ томъ журналовъ академическаго Совѣта.

III

Съ 1895 года редакція издаетъ и въ 1906 г. заканчиваетъ изданіемъ

„Полное собраніе твороній Св. Іоанна Златоуста"

въ русскомъ переводѣ на слѣдующихъ основаніяхъ:

1) Въ изданіе это входятъ всѣ дошедшія до насъ творенія святого отца Церкви въ той послѣдовательности, въ какой они расположены въ извѣстной патрологіи Миня (съ обозначеніемъ страницъ подлинника).

Digitized by Google

2) Ежегодно доселѣ въ теченіе 11 лѣтъ издавался большой томъ въ 2 хъ книгахъ до 60-ти и болѣе печатныхъ листовъ (около 1000 стр. убористаго, но четкаго шрифта), а въ 1906 г. будетъ изданъ послѣдній XII-й томъ въ 3 книгахъ до 100 листовъ (около 1600 стр.).

3) Цѣна каждаго тома въ отдѣльной продаже три (3) руб. XII-го же тома—четыре (4) рубля.

4) Но чтобы облегчить пріобрѣтеніе этого цѣннаго изданія, редакція духовно-академическихъ журналовъ, разсматривая его какъ особое приложеніе къ послѣднимъ, доселѣ находила возможнымъ предоставить своимъ подписчикамъ слѣдующія льготныя условія: а) подписчики на оба журнала получали томъ, издаваемый въ текущемъ подписномъ году, вмѣсто трехъ руб. за одинъ руб. (8 р.—1 р. = 9 р.) и подписчики на одинъ журналъ—1 р. 50 коп. (5 р. + 1 р. 50 к = 6 р. 50 к.), считая въ томъ и пересылку. Эти льготныя условія редакція оставляетъ и въ 1906 г., не смотря на увеличеніе объема прилагаемаго тома.

При такихъ льготныхъ условіяхъ всѣ подписчики „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанскаго Чтенія“ получаютъ возможность при незначительномъ сравнительно расходѣ пріобрѣсть полное собраніе твореній одного изъ величайшихъ отцовъ Церкви, —собраніе, которое по богатству и разнообразію содержаніи составляетъ цѣлую библіотеку богословской литературы ея золотого вѣка.

Въ 1906 году будетъ изданъ двѣнадцатый томъ въ трехъ книгахъ. Въ него войдутъ бесѣды Св. Іоанна Златоуста на посланія Св. Апостола Павла къ Евреямъ, литургія Св. Іоанна Златоуста, болѣе 70 словъ на разныя темы, отрывки толкованій на кн. Іова, Притчи Соломоновы, прор. Іеремію и др. и „Указатель“ къ 12 томамъ „Златоуста“.

Тѣ изъ гг. подписчиковъ, которые при подпискѣ или въ теченіе 1906 года пожелали бы получить и первые одинадцать томовъ всѣ вмѣстѣ или порознь, уплачиваютъ за каждый томъ по два рубля (вмѣсто трехъ), въ переплетѣ по два р. 50 коп. съ пересылкой.

Примѣчаніе. По этой льготной цѣнѣ каждый подписчикъ имѣетъ право получить только по одному экземпляру первыхъ одиннадцати томовъ.

Условіе подписки на 1906 годъ.

За границей для всѣхъ мѣстъ:

За оба журнала 10 (десять) р., съ приложеніемъ 12-го тома Твореній Св. Іоанна Златоуста—11 р.50 к., въ переплетѣ — 12 р.; за каждый журналъ отдѣльно— 7 (семь) руб., съ приложеніемъ 12-го тома „Твореній Св. Іоанна Златоуста“ — 9 руб., въ переплетѣ—9 р. 50 к.

Иногородные подписчики надписываютъ свои требованія такъ: **въ редакцію „Церковнаго Вѣстника“ и „Христіанскаго Чтенія“, въ С.-Петербургѣ.**

Редакторъ „Церков. Вѣстника“ проф. Д. Миртовъ.

Редакторъ „Христ. Чтенія“ проф. П. Смирновъ.

Digitized by Google

УЧИТЬСЯ

Въ 1906 году (четвертый годъ изданія) при томъ же составѣ сотрудникомъ, увеличившемся новыми силами, и близкомъ участіи „толстомъ" литературно-научномъ журналѣ

7 р. въ годъ **Вѣстникъ Знанія** **8 р. съ перес.**

Редакторъ-издатель: **В. В. Битнеръ.**

попрежнему вопросамъ во всѣмъ ея отрасляхъ, философіи, литературы, искусстра, критики, техники, воспитанія и общественной жизни будетъ удѣляться преимущественное вниманіе, беллетрисчикѣ же отводится второстепенное мѣсто Этикъ, а также большимъ количествомъ рисунковъ, число которымъ въ 1906 г. увеличится, „Вѣстникъ Знанія" отличатся отъ дру столистыхъ журналовъ.

Основная программа „Вѣстникъ Знанія" сводится къ тремъ пунктамъ: 1) работа для подьема духовнаго уровня народа; 2) для развития его экономическаго благосостоянія и 3) отстаиваніе свободы личности и народныхъ правъ. Осуществленію этой прграммы возможно лишь путемъ тѣснаго единенія подписчиковъ журнала, людей идейныхъ, между собою и съ Редакцей. Это единеніе достигается при помощи особаго отдѣла „Взаимопомощь подписчиковъ и читателей „Вѣс. Зн.", путемъ союза подписчиковъ, ихъ съѣздовъ, читальтями „Вѣс. Зн.", фондомъ (изъ пожертвованій читателей) для недостаточныхъ подписчиковъ (получающихъ журналъ безплатно) и др средствами, обсуждаемыми въ отдѣлъ Взаимопомощь, на помѣстныхъ и всероссійскихъ съѣздахъ подписчиковъ „Вѣстника Знанія".

Также единеніе подписчиковъ „В. Зн." между собою и Редакціей составляетъ явленіе совершенно исключительное, до сихъ поръ въ литературѣ неизвѣстное.

Чтобы дать понятіе объ „окраскѣ" „Вѣс. Зн." тѣмъ, като съ нимъ незнакомъ изъ сотрудниковъ, обѣщавшихъ свое участіе и работающихъ въ немъ. только болѣе извѣстныя имена проф Ю. С. Гамбаровъ (Рус. Шк.. прос. М. Я. Герценштейнъ (сотр. Рус. Вѣд.), проф. А. А. Чесевъ (Рус. Шк.) проф. Макк. М. Ковалевсій (прѣдсѣдатель Русск. Школы), А. Котельниковъ (редакторъ Нашей Жизни), проф. А. А. Мануиловъ (рект. Моск. унив.,), Вас. И. Немировичь-Данченко, А. И. Ковиковъ (сотр. Сына От.), проф. А. А. Радциевъ (Рус Шк.), проф. В. Цвоетовъ (сотр. Рус. Вѣд.) и мн. друг. уважаемыхъ лицъ.

Сказаное относится къ 12 кн. самого журнала, который въ 1906 г., оставаясъ своей энциклопедической программѣ, обратитъ, однако, особенное вниманіе на статьи по политико-обществен. наукамъ (между проч. рядъ етат. по аграркому вопросу), педагогикѣ, критикѣ, искуству, исторіи, философіи и самообразованію. Вмѣстѣ съ тѣмъ съ будущаго года зводятся новые отдѣлы императскіи, астрономическіе бюллетени, домашни физикъ-химическій кабинетъ и научніе опиты и пр. Но къ каждому Nr. журнала, кромѣ того, ежемѣсячно даются по 3 безплатныхъ прилож. для широкаго самообразованія. Всего въ годъ „Вѣс. Зн." даетъ съ приложеніями 43 кн. Въ 1906 г. въ 33 кн. прилож. для самообразованія дудутъ даны сочиненія по слѣд. отдѣламъ:

Обществовѣдѣніе, народн. хозяйство и государствовѣдѣніе.

1) Проф. Ж. Ренаръ, Социалистическій строй. 2) Проф. Эяхмаль. Конституціи и народовластіе 3) Проф. Цвиденекъ, Рабочій вопросъ. 4) Проф. Джевонсъ. Политическая экономія.

Естествознаніе и географія.

5) Проф. Вериттеинъ и М. Физика видимаго и невидимаго. 6) Проф. Гейльборнъ. Антропологія и этнографія. 7) Проф. Мейеръ и Шейнеръ. Астрономия и ея исторія. Съ больш. картлуны. 8) Проф. Сипертъ. Минералогія и геологія. 9) В. Вельше.Міро животныхъ. 10) Э. Гартманъ. Дарвинизмъ. 11—14) Народы Руссіи. 4 кн. (Бѣлорускы, поляки, малороссы, великоруссы, Остзейскій край, Финляндія, сѣверъ Евр. Россіи, калмыки, киргивы, сарты и др. народы Аз. Россіи).

Digitized by Google

Философія, психологія, воспитаніе.

15) Проф. Гевдингъ и Вусе. Мировозрѣнія великихъ философовъ. 16) Проф. Вейнель. Великіе основатели религій. Совр. религіозно-философ. теченія, 17) Томасъ. Карлейль. Этика жизни.

Прикладныя науки и математика.

18) Системат. слов. сельско-хозяйственныхъ знаній, въ 3 ч-хъ. Ч 1. Метеорологія, почвовѣдѣніе и законы растеніеводста, основ. физиологии животн. и пр. 19) Сист. ся сел.-х. зн. Ч. II. Животноводсво, молочное хозайство, полеводство и спеціальнія культтри растеній, сел.-х. машины, пчеловодство, рибоводство и т. д. 20) Сист. сел.-х. зн. Ч. III. Земельн. улучшенія, осушка болотъ, орошеніе, постройки, садоводство, огородни., медицинскія и ветер. свѣдѣнія, бухгалтарія, земельніе законы, справоч. свѣдѣнія. 21) Практическая математика (разн. рода кычисленія и справ. таблицы.

Исторія и литература.

23) Проф. Сеньобосъ, Исторія Росіи въ XIX-XX ст. 24) Жоресъ. Событія и дѣясели революціи. 25) Глав. теченія міровой литературы. Новая нѣмецкая литература, въ 2 ч. Ч. I. 26) Нон. нѣм. лит. ч. II. 27) Характеристики героевъ всемірной литератури. 28) Характерискики героевъ русской и славянска литерарури.

Народное образованіе, самообразованіе.

29) В. Витнеръ. Пути самообразованія а служенія обществу.

30—38. Научный театръ.

Популярнія лекціипо астономін, біологіи, ботаникѣ, зоологіи, исторіи земли и обществовѣдѣнію для НАРОДНЫХЪ УНИВЕРСИТЕТОВЪ. Съ иллюстраціями и картинами для волшебнаго фонаря.

Все эти книги, при жизнемъ, полулярномъ изноженія, бутутъ богате иллюстрированы портретами и рисунками. Сестрхъ этихъ 48 книгъ подписчики получатъ еще (около 1200 ст. убористой печати съ портрета ми).

Историко-политическій словаря

Насколько мн добросовѣстно выполняемъ свои обязательства, (а ми дошли въ колич. отнош. до послѣдни предѣла возмож.) могутъ засвидѣтельствоватъ наши прежіе подписчики, убѣждающіеся въ постоянномъ расширеніи и улучшеніи „Вѣс. Зн.“ по мѣре увеличенія числа подписчиковъ, составляющихъ одну семью, обьединенную стремлэніями къ знанию и работѣ на пользу народа. Объ этомъ свидѣтельсгвуютъ съедбы подписчиковъ „Вѣс. Зн.“ и изъ союзъ борьби съ народн. невѣжествомъ и бѣдностью,

Подписная цѣна на 1906 годъ (48 кн. съ Историко-политическимъ словаремъ) — 7 р. безъ перес., 8 р. съ перес. Вмѣстѣ съ „Недѣлей“ (обществполитич. безценаур. газета, со 104-мя научными и беллетрическими приложеніями) — 11 р. съ перес. Разсрочка: при подпискѣ 3 р. или (2 р.) далеѣ по соглашенію съ редакціей. Членамъ мѣстныхъ союзовъ „Вѣс Зн.“ широкая разсрочка и уступка накъ магазинамъ и коллектив. подписчикамъ (35 к. съ годов. экз.) Въ Москвѣ въ конт. Пепковской 7 р. 50 к. въ годъ. За границу - 11 р. Подписка принимается во всѣхъ крупныхъ магазинахъ. „Нов. Вр.“ Карбасникова, Вольфа, Можаровскаго (Одесса) Риккера и др. Адресъ конторы редакціи: С.-Тетербургъ Невскіи пр. 47 1, (уголъ Владимірскаго пр. Подробныя объявленія высылаются безплатно.

Редакторъ-издатель **В. ВИТНЕРЪ.**

ОТКРИТА ПОПИСКА

на **безцензурную** общественно-политическую газету

„НЕДѢЛЯ“

75 к. за 1/4 гада — 3 р. въ годъ, 25 к. въ мѣсявъ

со 104 научными и литературными иллюстр.

Маленками книжками „Недѣля“ имѣетъ въ виду прѣиму-

Digitized by Google

щественно интересы *провинціи* и главнымъ образомъ *народную интеллигенцію*—сельскаго учителя, врача, священника, фельдшера, волостного писаря, помѣщика, развитого крестьянина, фабричнаго рабочаго — вообще всю ту, естественно, *передовую* часть провинціальной интеллигенціи, которая, нуждаясь въ прогресивномъ, истинно-демократическомъ органѣ, не можетъ удовлетворяться такими изданіями, какъ „Родина", „Дружескія Рѣчи," „Родная Рѣчь", „Рус. Чтеніе" и др.

Служеніе интересамъ *провинціи*, защита личности, ея правъ и достоинства, слабаго противъ сильнаго, подержка общественной *самодѣятельности*, борьба съ темными силами жизни, удовлетвореніе естественному стремленію къ свѣту, знанію и правдѣ, — вотъ задачи „*Недѣли*".

Идя навстрѣчу всѣми сознаваемой теперь необходимости *учиться, учиться всѣмъ и каждому*, мы нашли нужнымъ расширитъ „Недѣлю" давая къ ней по два еженедѣлнимъ иллюстриров. *приложенія* Маленкія книжки болѣе 1000 стр Недѣля которыхъ въ годъ будетъ **104**, по слудующимъ девятъ отдѣламъ.

1) **Народъ и государство:** отдѣлъ общественный, народ. образов. налоги, государств. бюджетъ, политическія партіи и пр.

2) **Законъ и Правда**: Статьи юридическія, совѣты и отвѣты на вопросы, разъясненіе законовъ и пр.

3) **Чему учитъ насъ Исторія:** История всемірная и русская.

4) **На Досугѣ:** Расказы, стихотворенія, очерки.

5) **Естествознаніе и Землевѣдѣніе:** Природовѣдѣніе, астрономія, географія, зоологія.

6) **Здоровье Семьи и Деревни**: Медицина, хигіена и ветеринарія.

7) **Сельское Хозяйство**: Статьи по практическому сельскому хозяйству и его отраслямъ.

8) **Кустарные Промыслы**: Свѣдѣнія по ремесламъ, о прибильныхъ предпріятіяхъ, средствахъ увеличенія дохода.

9) **Взаимна помощь**.

Всѣ приложнія съ рисунками.

Подписная цѣна **3** р. въ годъ (вмѣстѣ съ „Вѣстникомъ Знанія" **11** р.) **75** к. за ¼ года, **25** к. въ мѣсяцъ, **3** р. **50** к. за **14** мѣсяцевъ. За границу **5** р. Подписной годъ съ 1 ноямбря. Адресъ редакція: *С.-Петербургъ, Невскій пр., № 47.* Подробн. объявл. безплатно.

Редакторъ-издатель „Вѣстника Знаія", „Недѣли" и „Научной Библіотеки" В. Битнеръ.

Digitized by Google

„СИБИРСКІЕ ОТГОЛОСКИ“

(бившій „Сибирскій Наблюдатель“)

Еженедѣлныхъ, илюстрированный, общественный, политическій и литературный журалъ.

(Редакція: г. Томскъ, Воскресенская улица, № 5.

Вступивъ въ VIII годъ своего существованія „Сибирскій Наблюдатель“ переименовывается въ „Сибирскіе Отголоски“ и будетъ выходитъ въ свѣтъ въ 1906 году начиная съ конца феврали мѣсяца, еженедѣльно по слѣдующей програмѣ: 1) Правительственнныя распоряженія. 2. Корреспонденціи изъ разныхъ городовъ Сибири и Россіи, перепечатки изъ разныхъ газетъ и проч. 3) Внутреннее обозрѣніе. 4) Иностранное обозрѣніе. 5) Романы, повѣсти, разказы, стихотворенія и проч. 6) Театральная хронака. 7) Судебная хроника. 8) Всякаго рода рисунки, эстампы, гравюры и т. д. и 9) Объяленія.

Редакція съ своей стороны приложитъ всѣ старанія, чтобы изданніе удовлетворяло своему назначенію и давало возможно подробную картину текущихъ событій какъ въ Сибири, такъ и, вообще, во всей Россіи и заграницей, а также литературный матеріалъ для чтенія.

Цѣна въ годъ 3 руб., а съ доставкой и пересилкой 4 руб., на ½ года 2 руб. и 2 р. 50 к. — съ пересылкой и доставкой. За доставку заграницу добавляется на 1 г.- 4р., на ½ г.—2 р.

Лица, желающіе имѣтъ отзывы о своихъ сочиненіяхъ и изданіяхъ, благоволятъ въ редакцію экземпляры ихъ

Цѣна объявленій: въ началѣ текса 1 строка 15 кп., послѣ текста—8 коп.

Подписка и объявленія принимаются: въ редак. „Сибирскихъ Отголосковъ“ въ г. Томскѣ, Воскресенская ул., № 5 (телеф. № 1) и въ книжн. маказинѣ „Правовѣденіе“, Никольская; въ Красноярскѣ—въ книжн. маг. А. Ф. Комарова и въ редакціи газеты „Сибирскій Край“, Объявленія также принимаются въ Москвѣ: въ Центральной Конторѣ Торговаго Дома „Л. и Э. Метцль и К°“ Мясницкая д. Сытова и въ конторѣ объявленій и подписки І. В. Бартошевича Малая Лубянка № 29. За перемѣну адреса городского на иногородній и обратно и иногородняго на другой иногородній вносится 40 коп. деньгами или почтовыми марками.

Редакторъ-Издатель: **В. А. Долгоруковъ.**

Открыта подписка на 1906 годъ.

Журналъ „ПЧЕЛА“,

органъ Екатеринославскаго Общества Пчеловодства, выходитъ ежемѣсячно,

Digitized by Google

(за исключеніемъ четырехъ лѣтнихъ мѣсяцевъ), въ 8-ми выпускахъ.

Подъ редакціею **М. К. Новосельскаго.**

Подписная цѣна: ОДИНЪ руб. съ доставкою и пересылкою.

Подписка принимается въ редакціи журнала: гор. Екатеринославъ, Времененная ул., д. Корсунскаго.

Плата за объявленія: на цѣлой страницѣ — 8 руб., на полустраницѣ 4 руб. на четверти страницы—2 руб.

При повтореніи скидка. „Пчела" за 1900, 1901, 1902 и 1903 гг. высылается по полученіи Идного рубля, за кажды годъ.

Открива се подписка за дѣтското илюстровано списание.

„Звѣздица"

Год. XV (1906).

Дѣтското илюстровано списание „Звѣздица" ще излиза и прѣзъ 1906 год. Редакцията е приготвила за малкитѣ читатели на „Звѣздица", отбранъ материялъ и прѣкрасни картини. Подаръцитѣ ще бѫдатъ много и прѣкрасни.

Цѣната на „Звѣздица" е два лева, прѣдплатени.

За два лева читателитѣ ни ще иматъ:

1) 10 броя „Звѣздица" съ отбрано съдържание и прѣкрасни картини.

2) Съ I кн. много хубавъ стѣненъ календаръ. Обаждаме на читателитѣ си, че календарътъ за 1906 год. е още по красивъ отъ досегешнитѣ календари на „Звѣздица".

3) При всѣка втора книжка по една цвѣтна картина, тъй че абонатитѣ ще иматъ петь прѣкрасни цвѣтни картини прѣзъ годината.

4) Съ V кн. полезна книжка съ хубави картини.

5) Съ X кн. втора полезна книжка съ хубави картини.

На настоятелитѣ си даваме много добъръ отстѫпъ.

„Звѣздица" безпорно е най-разпространеното, най-евтиното и най-редовното дѣтско списание.

Абонаметътъ за „Звѣздица" въ странство е 2·50 лева.

Родители и учители! запишете дѣцата и ученицитѣ си на „Звѣздица"; „Звѣздица" е любимото дѣтско списание!

Всичко що се отнася до „Звѣздица" се изпраща до Н. Бѣловѣждовъ, учитель — София.

Отъ редакцията.

Digitized by Google

Год. IV. Май и Юний Книга III.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки къмъ ударението въ централния (Ахж-челебийския) Родопски говоръ.

Ударението въ българския езикъ, прѣдимно въ българскитѣ говори, най-много и най-основно-академично до сега е изслѣдвалъ уважаемиятъ професоръ отъ Софийския университетъ г. Б. Цоневъ (Глед. Мсб. кн. VI и XIX). Че и въ тая область отъ нашата млада филология е необходимо прѣдварително да се събере изъ всички кжтове на българското отечество суровия езиковъ материялъ, не ще и дума, обаче, както и самъ г нъ Цоневъ казва въ своята обширна научна студия „Къмъ историята на българския езикъ", стр. 6 въ кн. XIX на Мсб., нашитѣ събирачи на диалектни материаяли до скоро не сж обръщали внимание и върху ударението, та да могатъ компетентнитѣ учени поуспѣшно да си служатъ въ своитѣ научни и въ тоя обсегъ изслѣдвания.

За да може основно, тъй да се каже изчерпателно,

Digitized by Google

да се проучи ударението на даденъ говоренъ обсегъ, да се издирятъ и установятъ коренно всички правила и закони, по които днесъ, па и въ по-отколѣшно врѣме, се движи то, необходимо е досущъ да се събере всичката народна словесность отъ дадената говорна покраина и то съ всичкитѣ малко или много, па и поотдѣлно за всѣко село, отлики, каквито би имало въ случая. Обаче това е немислимо още за дълго врѣме у насъ по много причини, макаръ че на пръвъ погледъ ний и да притежаваме вече едно не малко количество събрани народоучни материяли изъ по-голѣмата часть отъ нашето отечество. Още много врѣме, трудъ, па и срѣдства трѣбва да се изхабятъ, додѣто българската народна словесность да се досъбере изчерпателно изъ всички кжтове и кжтчета отъ цѣлокупното българско отечество. Само тогава науката ще може окончателно и вѣрно да изтъкне и точно да опрѣдѣли всички ония свойства и отлики, които българскиятъ езикъ и като единично и самостойно цѣло има въ отношение къмъ другитѣ славянски езици, па по-ясно ще се видятъ и общитѣ му родствени връзки, що го свързватъ съ тѣхъ и съ индоевропейската езикова верига. Ето защо ще трѣбва и споредъ нашето скромно разбиране още за дълго врѣме наредъ съ частната инициатива, и държавата да се притича съ своята морална и материялна подкрѣпа.

Частно за Родопскитѣ говори, колкото имаме събранъ и изданенъ до сега езиковъ материялъ изъ тѣхъ, въ всичкия почти събирачитѣ сж се стремили едноврѣменно да отбѣлѣзватъ и ударенията, обаче разпръснатостьта на тоя материялъ изъ разни издания отъ една страна, и неудобствата, които се срѣщатъ при отпечатването имъ въ разни провинциялни печатници отъ друга, създаватъ не малко мжчнотии на ученитѣ при тѣхната обработка. Подбуденъ отъ едно изкрено желание да се даде поне отъ малко малко градиво на нашитѣ и чужди учени за тѣхнитѣ понататъшни научни изслѣдвания и къмъ ударението изобщо въ българския езикъ, рѣшихъ се съ всичкитѣ си скромни сили да дамъ за сега суровъ, но по-конце-

Digitized by Google

триранъ материялъ откъмъ ударението поне за единъ отъ най-добрѣ познатитѣ и типични Родопски говори, именно за Ахѫ-челебийския, който при това ми е и роденъ говоръ. Въ тоя случай азъ ще се помѫча да се придържамъ и у упѫтванията, които г. Цоневъ дава въ своята „Програма за изучване българскитѣ народни говори“ (кн. XVI и XVII на Мсб.). Прѣдпочетохъ да вървя послѣдовно по частитѣ на речьта и то само за граматичното ударение въ думитѣ, както то се чува при измѣнение на формата имъ, безъ да се спирамъ и къмъ тъй нареченото фразеологично ударение, което, споредъ мене, е по-добрѣ да бѫде прѣдметъ за особени бѣлѣжки.

Спордъ послѣдната класификация, която г. Цоневъ дава за българскитѣ говори откъмъ ударението имъ, Родопскитѣ, включително и Ахѫ-челебийския говоръ, поставя къмъ общобългарскитѣ говори съ подвижно или неопрѣдѣлено ударение. При все това въ познатитѣ за сега изобщо Родопски говори пакъ има думи, които въ всичкитѣ си измѣнения на формата запазватъ едно постоянно, неподвижно ударение, т. е. стои то все върху една и сѫща сричка отъ думата. Въ тоя случай азъ ще се помѫча да изброя повече думи и отъ еднитѣ, и отъ другитѣ.

I Сѫществителни.

1. Сѫщ. едносрични отъ мѫжки родъ, които иматъ подвижно ударение, т. е. прѣметатъ ударението си отъ коренната сричка надъ падежната (вин. и дат. падежи) и членната въ един. число и суфиксната въ множествено число:

бра̀в, браво̀^{а} (на браво́^{а}), браво̀^{а}т-с-н, бравѐте^{а}, брѐ^{а}г, бре^{а}го^{а}, бре^{а}го̀^{а}т, бре^{а}гувѐте^{а}, бу̀к, буко̀^{а}, буко̀^{а}т, букувѐте^{а}, бо$_{а}$з, базо̀^{а}, базо̀^{а}т, базувѐже^{а} во^{а}л’к, ва’ко^{а} вал’ко^{а}т вал’куве́те^{а}, би̇̀к, бико́^{а}, бико̀^{а}т, бикувѐте^{а}, вра̀г, враго̀^{а}, враго̀^{а}т, врагуве́те^{а}, вра̀т, врато́^{а}, врато̀^{а}т, вратувѐте^{а}, ви̇̀к, вико̀^{а}, вико̀^{а}т, викуве́те^{а}, ви̇̀р, виро̀^{а}, виро̀^{а}т, вирувѐте^{а}, вла̀с,(¹) власо̀^{а}, власо̀^{а}т, власувѐте^{а}, вѐк, вѐ^{а}ко̀^{а}, ве^{а}ко́^{а}т, ве^{а}кувѐте^{а}, гли́с(т), глисто̀^{а}, глисто̀^{а}т, гли̇̀стувѐте^{а}, гно̀й, гну’о̀^{а}, гну’о́^{а}т, гну’-

Digitized by Google

увéте^{a}, гнé^{a}в, гне^{a}вò^{a}, гне^{a}вò^{a}т, гне^{a}вувѐте^{a}, грȁд, градò^{a}, градò^{a}т, градувѐте^{a}, грáх, грахò^{a}, грахò^{a}т, грахувѐте^{a}, грé^{a}х, гре^{a}хò^{a}, гре^{a}хò^{a}т, гре^{a}хувѐте^{a}, гò^{a}рб, гарбò^{a}, гарбò^{a}т, гарбувѐте^{a}, г'ỳм.(²) г'умò^{a}, г'умò^{a}т, г'умовѐте^{a}, гѐм, ге^{a}мò^{a}, ге^{a}мò^{a}т, ге^{a}мувéте^{a}, гò^{a}з, дòл, дò^{a}ж, гоз(д), дрòб, дò^{a}х, ден',, дѝл, дòм, дрѐб, дрѐ^{a}м, дé^{a}л, дò^{a}б, дрȁм, дѝм, дȁр, ѐк, ѐ^{a}д, ѐ^{a}р, ѐ^{a}з жѐ^{a}р,(⁵) жѝр,

Повечето отъ посоченитѣ едносрични членувани думи въ мн. число, а нѣкои и въ единств., иматъ единъ видъ двояко, непостоянно ударение, т. е. често пѫти споредъ случая се изговарятъ сь ударение ту надъ кореньтъ, ту надъ суфиксътъ. Но погледнато по-изтънко, се вижда, че това тъй промѣнливо употрѣбявано ударение си има своето значение: да покаже или не близота по мѣсто, врѣме и по-точна опрѣдѣленость на прѣдмета. Тъй напр. когато се каже *дòне^{a}си че^{a}пувѐте^{a}*, *нáтучи сарпувѐте^{a}*, *пукȁчиха са на дабувѐте^{a}*, *изнѐсаха хи спап'увѐте^{a}*, *исхòдили са врут' све^{a}тувѐте^{a}* и т. н. се разбиратъ чепове, сърпове, дѫбове и пр. близки по мѣсто и врѣме и точно опрѣдѣлени, извѣстни между дѣйствующитѣ лица прѣдмети. *Каквò стòри с чỳкуве^{a}те^{a}*, *укȁпаха цвѐ^{a}туве^{a}те^{a}*, *лѝснаха са дò^{a}бувете^{a}*, *иструшѝха чѝнуве^{a}те^{a}* и т. н. показватъ чукове, цвѣтове, дѫбове и чинове по-далечни по мѣсто и врѣме, или по-малко извѣстни прѣдмети. Ударението въ вин. и дателната имъ форма остава неизмѣнно надъ суфикса и когата сѫ тѣ нечленувани, като въ прим. *прибрȁли му са цве^{a}тò^{a}*, *пукȁчили му гу варх хакò^{a}*, *вѝде^{a} са и тó на све^{a}тò^{a}* и т. н. На много малко думи се чува ударението и надъ кореньтъ, но това азъ отдавамъ да е подъ влиянието на книжовния езикъ, защото повечето такива думи сѫ въ ново врѣме внесени въ Ахѫ-челебийския говоръ (пликъ, планъ, екъ, наръ), а други пъкъ сѫ заети отъ турски (телъ, лешъ, драмъ, зоръ, гемъ и др.).

2) Едносрични сѫщ. имена отъ мѫжки родъ, които иматъ неподвижно, постоянно ударение надъ една и сѫща сричка и въ един. и въ множ. число, членувани или не:

ȁт, ȁта, áтат, ȁтуве^{a}, ȁтуве^{a}те^{a}; *бòд*, бȁс, бȁч, бȁш, бȁше^{a}т, бей, бѐе^{a}т; бѐнт', бѝч, бѝр', бòг, бòй,

Digitized by Google

бо̀рч, бро̀д, бро̀й, бра̀т, бро̀ш, бре́ᵃст, бу̀нт, бу̀т, бо̀ш, бо̀й, *бо́б*, вла̀х, вну̀к, во́л. во̀ᵃрх, гѐм, г'о̀н', го̀с(т), гро̀б, гро̀ш, го̀ᵃрк, г'у̀л', г'о̀ч. [17] дво̀р, до̀с(т), дру̀м, *ду̀х*, е́ж, жѐᵃм, за̀р, збо̀р, за́мк, з'о́ᵃт', зи̇̀фт', ка̀т, кѐл', ке́ф', клѝн,[18] ку̀лп, *кло́н*, клѐт, кл'у̀ч, ко̀л, ко̀н', ко̀с, ко̀ч, ко̀ш, кра̀й, кра̀л', ко̀ᵃрс(т), ку̀п, к'у̀п', кѐᵃр, ко̀ᵃр, ло̀м, ло̀с(т), лу̀к, лѝст, ма̀к, м'у̀ск', на́р, но̀ж, па́й, пѐй, пѝч, по̀й, по̀п, по̀р, по̀ᵃт', по̀ᵃрс(т), пу̀с(т),[19] пра́с, про̀ᵃт, по̀ᵃп, ра̀й, ра́к, ро́б, ро̀м, ру̀п, са̀л, сва́т, ску́т, *сло́н*, *слу̀х, смо́к*, сно̀п, со̀м, со̀й, спѝрт, сто̀л, са̀ч, та̀с, ту̀з, тѝр', тру̀п, ту̀(н)ч, т'у̀л', фѝл', фѐс, ха́н, *хлѐᵃб*, хрѐᵃн, *хра̀с(т)*, хо̀ᵃрт,[20] ха̀л, *ха́рч*, ца̀р', чѐᵃй, чѐᵃм, чѝт', [21] ч'о̀л', шѐᵃл, шѐᵃп, шѝш, шо́п, штѝр', 'у̀к, 'у̀с, 'у̀ч.

И тукъ подчертанитѣ въ курсивъ сѫщ. имена се срѣщатъ често пѫти въ говорътъ съ двояко ударение, когато сѫ въ вин. форма или пъкъ членувани. Дори единъ и сѫщъ човѣкъ въ единъ случай ще употрѣби едното, а въ другъ второто ударение и то пакъ когато ще трѣбва да изкаже понятието на опрѣдѣленость или не на прѣдмета, каквото напр. *скрѝ са ф храсто̀ᵃ или храстоᵃт; стругиѝ са клуно̀ᵃт, дѐту беᵃшѐᵃ соᵃднал; иссѐкли са мло̀гу хра̀ст'еᵃ*, или пъкъ *хра̀стувеᵃ* и т. н.

Въ горѣизброената втора група едносрични думи ударението е спазено и въ винителната и дателната имъ форми, били тѣ членувани или не. Спазено е то надъ коренната сричка безусловно и въ всичкитѣ имъ видове умалителни и увеличителни, като *ко̀ничеᵃк, ко̀ничеᵃту, ко̀ничеᵃкат, ко̀ничеᵃницеᵃ, ко́нищеᵃ, ко̀нищеᵃту, ко̀ничеᵃтищеᵃ* и т. н., ала въ по-сложнитѣ имъ форми, които се употрѣбяватъ въ нѣкои помашки покраини (вижъ кн. 6, год III, на „Родопски напрѣдъкъ“ отъ 1905 год), ударението се мѣсти прѣметнато въ послѣдующитѣ суфиксни срички, както що сѫ *кун'л'о̀чеᵃ, кун'л'о̀ᵃчеᵃницеᵃ, кун'л'о̀ᵃчеᵃтищеᵃ, кун'л'о̀ᵃчлеᵃтищеᵃ* и т. н. Ахѫ-челебийскиятъ говоръ е богатъ отъ събирателни форми на сѫщ. имена и почти всички съ досущъ малки изключения при извѣстни случаи иматъ събирателна форма, която често пѫти замѣства и множ. число. И въ тоя си видъ тѣ запазватъ едното или другото ударения, като *со̀ᵃн'еᵃ, сан'ѐту, ко̀н'еᵃ, ко̀н'еᵃту, ко̀ш'еᵃ, ко̀ш'ᵃту*,

хрѫ̀ст'е^а, *хрѫ̀ст'е^а^ту*, но и *храст'е^а^ту*, *квѫ̀с'е^а*, *квѫ̀с'е^а^ту* но и *квас'ѐту* и т. н.

Двусричнитѣ сѫщ. имена отъ мѫж. родъ иматъ неподвижно, постоянно ударение, което тѣ никога не мѣстятъ и когато мѣнятъ своята форма по падежъ и число, членувани или не. Обаче едни отъ тѣхъ иматъ отметнато, както го именува г. Цоневъ, т. е. ударението имъ всѣкога е надъ първата или коренната сричка, а другитѣ —прѣметнато, т. е. надъ суфиксната. Азъ ще изброя тукъ само познатитѣ до сега отъ едната и другата групи, защото е невъзможно тоя пѫть да изчислявамъ всички отъ тѣхъ, що се срѣщатъ въ Ахѫ-челебийския говоръ.

1) Двусрични сѫщ. съ отметнато ударение: бѐве^а^ж,(²²) бѐве^а^же^а^т, бѐве^а^же^а, бѐве^а^же^а^те^а; бу̀бре^а^к, бу̀бре^а^кат, бу̀бре^а^ци, бу̀бре^а^ците^а; бо̀бут',(²³) бо̀^а^рбун', вѝхар, *вѐ^а^те^а^р*, *во̀сак*, во̀^а^гал' (членувано въ мн. число и ваглѐте^а), вѐче^а^р, во̀^а^мбал', (²⁴) *во̀^а^так*, врѐ^а^сак, га̀рван', го̀^а^гар', (²⁵) го̀лаб, глѐве^а^ж, *го̀де^а^ж*, глу̀хчу, гу̀бе^а^р, ду̀шник, ду̀мник, дѝрник, дѝвник, ѐле^а^н', жѐлад', зо̀^а^бник, зѐдник, квѐсник, ко̀пан, ко̀паа',(²⁶) ко̀пар, кѐме^а^н', *крѐ^а^мен'*, ко̀^а^кал', ко̀кур,(²⁷) ко̀куш(²⁸) ко̀раб, ко̀^а^де^а^л', кло̀пут',(²⁹) клѐпут,(³⁰) ло̀^а^гун', лѐ^а^шник, лѐпе^а^ж, лѝнгур, мѐмник, мѝвник. мо̀^а^те^а^й, мѐе^а^ж, мѐ^а^се^а^ц, мо̀мин,(³¹) мо̀^а^мар',(³²) о̀ре^а^х, о̀де^а^р, о̀мал, *пѐпрат'*, пѐпе^а^л, п'о̀^а^так, по̀вит, по̀^а^тник, по̀вуй, по̀е^а^с, рѐтай, рѝбник, ру̀кл'у, рѝтник, ро̀^а^пе^а^й, рѐме^а^н', стѐре^а^ц, сѝн'е^а^к,(³³) сто̀^а^пник, сто̀^а^ран', со̀^а^л'мѐ^а^н',(³⁵) Слѝве^а^н, со̀^а^рбут', ту̀рчин, то̀^а^тне^а^ж,(³⁶) то̀^а^рте^а^й, То̀дур,*) Тѝме^а^н, Фѝлип, шу̀пе^а^й,(³⁷) шу̀п'е^а^к, шу̀тник, чо̀^а^бур, чѝбур, чѐме^а^р,(³⁸) чѝруз, що̀^а^рбе^а^л', щу̀ре^а^ц и пр. Подчъртанитѣ съ курсивъ нѣколки думи се срѣщатъ понѣкога и съ прѣметнато, непостоянно ударение, когато сѫ въ множ. число и членувани, като: вѐ^а^руве^а^те^а и ве^а^трувѐте^а, во̀скуве^а^те^а и вускувѐте^а и т. н.

2) Двусрични сѫщ. мѫжки родъ съ прѣметнато, суфиксно ударение: ако̀^а^л, ако̀^а^ла, ако̀^а^лат, ако̀^а^ле^а, ако̀^а^-

*) Двусричнитѣ сѫщ. собствени на лица сѫ повечето съ отметнато ударение: Ко̀л'у, Кѝр'у, П'о̀атку, Пѐтар, Дѝн'у, Дѝму, До̀н'у, До̀р'у, Дѝфу, Лѝчу, Рѐд'у, Щѝну и др.

Digitized by Google

леᵃтеᵃ; бара̀к,(39) бара́ка, бара̀кат, бара̀ци, бара̀цитеᵃ; беᵃра̀ч, бара̀ч,(40) булѐᵃр, бае́ᵃч, биѐᵃч, барка̀ч, беᵃрбѐр, баршлѐᵃн, врата̀р', варда̀ч, вуда́ч, гладни̇̀к, газни̇̀к, но и го́ᵃзник, гажѐᵃл,(41) гʻужѐн', дава̀ч, дирѐᵃч, деᵃра́ч, дара̀к, дарва̀р', даба̀к, дул'нѐᵃк, д'ушѐкъ, еᵃлѐк, жеᵃнка̀р', жува̀к, зеᵃбе́к, забу̀н', запко̀ᵃн,(43) игра̀ч, имо̀т, крива̀к, крава̀р', килѐр, кирѐч, кува̀ч, карпа́ч, катра̀н', кафта̀н', кула̀н, к'ут'у̀к,(44) кара̀ч, леᵃхѐн', леаѐᵃч, липе́ᵃн, маѐᵃч, миси̇̀р', мума́р',(45) михта̀р', нуже́ᵃр', нажèᵃк,(46) пато̀ᵃр,(47) пеᵃтѐл, пипѐр', паму̀к, руда̀н', рака́в, реᵃза̀ч, реᵃзни̇̀ч, руга̀ч, руѐᵃк, саму̀р, сул'ни̇̀к, свина̀р', саха̀н', сале́п, слива̀р', сува̀т', сира̀к, сеᵃѐᵃч, старга̀ч, тала̀ш, турба̀р', тиква̀р', т'ут'у̀н', увѐн, увѐс, увче́ᵃр', ура̀ч, хлеᵃба̀р', хлеᵃпа̀ч,(48) хала̀т', хумо́т', хамба́р', фил'жѐᵃн, фарка̀ч, шеᵃста̀к, шупа̀р', шеᵃма̀р', шеᵃпше́ᵃк,(49) шеᵃпше́ᵃл(50) и др.

И двѣтѣ групи двусрични сѫщ. запазватъ ударението си надъ сѫщата сричка и когато отъ тѣхъ се образуватъ формитѣ на събирателни, умалителни и увеличителни, като: ка̀меᵃн'еᵃ, ка́меᵃн'еᵃтеᵃ, ка̀меᵃнчеᵃк, ка̀меᵃнищеᵃ, ка̀меᵃнтеᵃтищеᵃ; мума̀реᵃ, мума̀рчеᵃк, мума̀рчеᵃнцеᵃ, мума̀рищеᵃ. мума̀реᵃтищеᵃ и т. н.

Въ трисричнитѣ и многосрични сѫщ. отъ мѫжки родъ ударението е твърдѣ неопрѣдѣлено-разносрично, т. е. на едни то е надъ първата сричка, на други —надъ втората, на трети—надъ третата и въобще съ стремежъ на прѣметане, което въ едни думи върви послѣдвано, а въ други при разнитѣ имъ форми прави скокове наведнъжъ прѣзъ една и повече срички. Додѣто едни думи запазватъ ударението си надъ коренната сричка при разнитѣ производни форми, свойствени на Ахѫ-челебийския говоръ, други обратно, прѣметатъ го надъ суфикснитѣ. Примѣри: ко̀н', куна̀р', куна̀рник, куна̀рница, но ко̀нчᵃтищеᵃ; во̀ᵃгал', вагла̀р', вагла̀рник-ца, ваглarниче́ᵃр'; дѐᵃл, дѐᵃлник, деᵃл'ничѐᵃр', деᵃл'ниче́ᵃрница; гувеᵃда̀р', гувеᵃда̀рник-ца, гувеᵃда̀рничищеᵃ; ко́реᵃн', ко̀реᵃн'чеᵃк. ко̀реᵃнковеᵃ, кореᵃнтеᵃт'у̀га; пи̇̀леᵃшник,(51) дѐᵃтеᵃшник, ко̀теᵃшник, учи̇̀тел, капа́л'ник, султи̇̀л'ник, куза̀рник, крава̀рник, млеᵃка̀рник, теᵃрзи̇̀еᵃ, сули̇̀нажиеᵃ, теᵃл'чѐᵃрник, купо-

Digitized by Google

пал'ник,(52) калажйеа, бакаржйеа, гувеадàрник, прусеанѝк, ахламáрник,(53) воасникàр', варбалòк,(54) храсталòк, бурикàк, стивастàрник(55) и др т.

Въ двусричнитѣ сѫщ. мѫжки родъ, съставени отъ едносриченъ корень и прѣставка, ударението всѣкога пада надъ прѣдставката имъ, т. е. надъ първата сричка (отметнато ударение). Сѫщото правило запазватъ и всички почти трисрични и многосрични сѫщ. съ прѣдставки, освѣнъ съ нѣкои малки изключения .Изреждамъ тукъ всички такива прѣдложни думи, посочени въ програмата на г. Цонева, и още нѣкои употрѣбителни въ Ахѫ-челебийския говоръ:

вòазбуг, вòаздух, вòазвуй, дòбив, дóдеар, зàварз, зàдник, зàдух, зàгар', зàплеас, зàлак, зàлис, зàлит, зàлуг, зàпис, зáпур, зàник,(56) зàшив. зàкис, зàструг, зàпив, ѝзбур, ѝзвур, ѝзвуд, ѝзвад, ѝзвив, ѝзвлак, ѝспус,(57) ѝзруд, ѝзвик,(58) ѝзмеат ѝспит, нáвик, нàлуг, нàеам, нàкан, нàкит, нàлеат, нàпиз, нàрач, нàсип, нèвеан', нéман', нàшив, нàхлуп, нàказ, òбир, òблак, òбраз. òбрач, òбрук, òбфат, òблик, òбхуд òглав. òткуп, òтпур, òтук, òпит, òглеад, òбкуп, òтвур, óбсеак, òтсеав, òткус, óдбив,(59) òмраз, òмап,(60) òдкуп, 'òшур, òмив, òмал, óкруп,(61) пòвуй, повит, пóдбив, пòглеад, пòдкуп, пòдмул(62) (а), пóдпис, пòпреаг, пòсип, пòказ, пòклун, пóкрив. пòлуг, пòмеан, пóмеат(63), пòтик, пòтук, пòтун, пòтуп, пòчеак, пóгреаб, пòаздеар', пòвлак, пòдбеал, пòдкан, пòпляк, прèаслуп, прèасул, прѝлив, прèасак(64) прéацеад, прèашив, прèалеаз, прèахлуп, пòдник,(65) прѝпеав, прòгун, прóлук(66) (а), прѝлуг, прѝпус, прѝлеап, прѝплуд, прѝсад', прѝсмеах, прѝпеан, прѝхуд, прòкуп, прòлив, прòцеап, прéадеал, прèакур, прèанус (67) прèахуд, прòвал, прéапис. прѝпис, рàсад', рàсул, распрач, рàспус, рàсхуд, рàспит, рáзбуй, рàзмир, рàсказ, ỳдар, ýгар, ỳврат, ỳеам, ỳсук, ỳстреал, ỳхап, ỳлуг, ýруки и т. др.

Многосрични: бèздеалник-ца-ци, бèзвеарник. бèздумник, бèзсрамник, воазврат'ник, вòазбеарник, вòазгавник, вóаспреатник, вòавлавник, дòбеарник, дòдеарвник, дòбеарник, зáпреатник, зàушник, зàлужник, зàхлупак, зàдирник, зáмеарник, нáмеатник, нàшивник, нàрачник,

Digitized by Google

на̀рамник, на̀ре^а^зник, на̀главник, на̀сусник,(^68^) на̀дглавник, о̀майник, о̀главник, по̀дпурка, по̀дникум,(^69^) по̀ре^а^зник, пѐ^а^вратник. прѝрамник, по̀драмник, ра̀здумник, прѐ^а^крива, по̀ре^а^зика,(^70^) ра̀зме^а^тник, ра̀з'е^а^мник, ра̀зварник, про̀варник. у̀гарникца, у̀ре^а^дник, прѐ^а^крива, по̀се^а^дница(^71^) и др. п. Всички тоя видъ прѣдложни сѫщ. запазватъ неподвижно ударениото си и при промѣна на своята форма по падежъ, родъ, число, членувани или не. Примѣри: нѐве^а^не^а^, нѐве^а^н'у, нѐве^а^не^а^т, нѐве^а^не^а^те^а^; бѐздумник, бѐздумница, бѐздумника-у-че^а^, бѐздумникат, бѐздумниците^а^ и т. н.

Много малко сѫ думитѣ съ прѣдставка, които отстѫпятъ отъ това правило и прѣметатъ ударенисто си надъ коренътъ, а нѣкои и надъ суфиксътъ, вмѣсто надъ прѣдставката. Повечето отъ тѣхъ сѫ нови за Ахѫчелебийския говоръ, внесени подъ влиянието на книжовния езикъ въ послѣдно врѣме, каквото що сѫ думитѣ: зако̀н, наро̀д, наро̀дству или наро̀дску, пуро̀й, пруро̀к, расхо̀д, *пукро̀в*, сабра̀ние^а^, разло̀м, *суга̀рник*,(^72^) *нагуда̀ч*, но и на̀гудник. *угре^а^ба̀лу*, но и о̀гребник, *пувива̀лу*, *пувива̀ч*, *надприпу̀сканица*, разгле^а^да̀ч, *присо̀й*, *присо̀йка*, *усо̀й*, *усо̀йка*, *усо̀йница*, разгро̀м, разво̀д, разлѝв, пудпра̀вка и още тѣмъ подобни

Курсивътъ сѫ мѣстни думи. (слѣдва).

Грузинския мънастирь въ Византия
Исторически етюдъ

отъ

Професоръ И. И. Соколовъ

(Продължение отъ II кн.).

Въ мънастиря е билъ въведенъ общежителенъ уставъ, съ задължение игуменътъ и монаситѣ да уреждатъ вѫтрѣшнитѣ мънастирски работи по взаимно съгласие; да дѣйствуватъ съвмѣстно и еднодушно въ всичкитѣ случаи отъ мънастирската практика, когато се относя до интереситѣ на братството и цѣлия мънастирь, и да живѣятъ въ миръ и единомислие. Уставътъ е прѣдписалъ, щото мънастирската трапеза да бѫде обща за всичкитѣ. По никой начинъ не бивало да се до-

Digitized by Google

пуща да се приготвя два вида хлѣбъ и ядене и да се подава вино за пиене отъ разни качества. На живущитѣ въ мънастиря не се допущало да ядатъ или пиятъ отдѣлно единъ отъ другъ, дори и на самия игуменъ, комуто, напротивъ, се вмѣнява прѣимуществено длъжностьта да бѫде особено смиренъ и да пази благоприличие, та по такъвъ начинъ да надминава всичкитѣ съ своята точность въ изпълнение на устава. Поради това никому отъ братията не е било позволено по свое собствено желание и рѣшение и за свое занятие да има какви и да било животни и тайно да държи въ келията си съѣстни припаси, за да яде и пие тайно отъ другитѣ и по тоя начинъ безсрамно да нарушава своитѣ обѣщания, като забравя, че ний всичко вършимъ прѣдъ Божието лице и ангелитѣ и сме длъжни да даваме отчеть за всичко. Никой тоже не е можелъ да има и отдѣленъ сѫдъ за топлене вода и приготвяне варена храна по частенъ начинъ, за да яде отдѣлно или прѣдлага другиму и съ това да извиква съблазънь помежду братството, та вмѣсто свещенъ животъ и апостолска трапеза, да устроява нѣкакво си запрѣтено веселие. Ако ли нѣкой поради поболѣване или дълбока старость дѣйствително се нуждае отъ особено приготвена храна, то въ такъвъ случай, слѣдъ като се обсѫди, може да се направи съотвѣтното разпореждане. Това можело да се допустне особено тогава, когато нуждаещиятъ се братъ е принадлежалъ нѣкога къмъ висшия класъ на обществото и е прѣкарвалъ пъленъ съ удобства животъ. На такивато, а заедно съ тѣхъ и на тия, които сѫ изпълнявали едни или други длъжности, необходимо е да имъ се направи нѣкое снисхождение и имъ се даде съотвѣтна помощь за изцѣлението имъ. Отъ това неможе да се появи какъвъ и да е сѫщественъ безпорядъкъ или да се замѣни господствующия общежителенъ уставъ съ другъ, врѣмененъ, нито пъкъ може да бѫде голѣма врѣда и нововѣдение въ духовнитѣ дѣла, или нарушение външно на дисциплината. Ако нѣкой поради лѣность и безгрижность почне да се стреми къмъ нарушението на споменатитѣ прѣдписания, то такъвъ, не ще и дума, не може да потърси въ устава оправдание за себе си, макаръ и да би принадлежалъ той въ числото на мънастирскитѣ длъжностни лица, така щото, вмѣсто полза и помощь, да не би да произлѣзе отъ това твърдѣ голѣма врѣда и на накоснитѣ къмъ безпорядъкъ да не би да се възползуватъ отъ това и имъ послужи за прѣдлогъ на непокорство. Напротивъ, всѣко длъжностно лице въ мънастиря е длъжно разумно и благочестиво да рѫководи останалитѣ и съ своя собственъ примѣръ да ги подбужда къмъ прѣдпазливость. Тѣмъ се запрѣщава да държатъ въ келитѣ си съѣстни продукти и пития и се ползуватъ отъ тѣхъ тайно. Въобще ни единъ братъ не бива тайно да стопанй каква и да е вѣщь, голѣма или малка, никой не е длъженъ и нищо тайно да получава, нито пъкъ другиму да дава, макаръ той и бѣденъ да бѫде, но всѣки е длъженъ да знае, че такива

Изгледъ на Широколжшкия Карлъкъ, вжзелътъ на Родопскитѣ вододѣлни била̀. Пейсажъ.

Digitized by Google

дѣла нѣма да му бѫдатъ въ похвала, тъй като такова нѣщо е дяволско, вънъ отъ закона и нарушаване послушностьта и канона. Щомъ нѣкой не е въ състояние да бѫде господарь надъ себе си, то такъвъ какъ може да се грижи за дѣлата на другитѣ, като за свои собствени? Отъ друга страна такъвъ, като се подчинява на своитѣ лични прищевки, може ли да се грижи за това, що не е негово собствено? Който веднъжъ се е отрекълъ отъ себе си и своята воля и попадналъ въ робството на справедливостьта, а слѣдъ това върши какво и да е по собствено желание, то такъвъ не прави друго, освѣнъ че се освобождава отъ правдата и става робъ на грѣха. И каква полза може да бѫде за дѣлото Христово отъ такъвъ инокъ, който на първо мѣсто поставя своята правда, а не се подчинява на правдата Божия? Какво оправдание на милостиня и страннолюбие ще бѫде за тогова, който не може да понесе и най-малкото лишение и вмѣсто вѣщитѣ, които е далъ на бѣднитѣ, търси отъ настоятеля други, вмѣсто старъ прѣдметъ, който е далъ на нищия, иска новъ съ намѣрение да замѣни негодното съ по-нуждното, съ по-бодрото? Това ще каже, че той не е направилъ доброто дѣло вслѣдствие на своето страннолюбие и милость къмъ бѣднитѣ, освѣнъ отъ подбуда на собствена полза и користь. Изобщо всичкитѣ иноци на обительта Петрицонитиса сѫ длъжни да слѣдватъ съвѣтитѣ на игумена, да изпълняватъ закона, заповѣдитѣ и Божественото повеление, да не се стремятъ къмъ недостойни похвали, като сѫ длъжни да знаятъ, че гостоприемството е дѣло общо и че то става задружно и за всички. Всѣки инокъ, който не се подчинява на всичко това, а почне да върши работи противни на устава и да заповѣда надъ въдвореното въ обительта небесно послушание, то такъвъ инокъ да се има като чуждъ отъ братството и, ако той се не поправи, трѣбва да бѫде изгоненъ отъ Божественото убѣжище.(38)

Относно игуменството на мънастиря уставътъ съдържа слѣднитѣ прѣдписания. Григорий Пакуриянъ е запазилъ за себе си пожизненото право да назначава игумена по своето лично желание, т. е. когото той, додѣто е живъ, постави за глава на мънастиря, такъвъ и ще изпълнява игуменската длъжность до края на своя животъ, ако той, разбира се, остане вѣренъ на мънастирския уставъ. За по-сѣтнитѣ врѣмена Пакуриянъ е прѣдписалъ слѣдното: когато игуменътъ почувствува наближаването на смъртьта си, длъженъ е да се погрижи самъ за запазване своя прѣемникъ, за да може съ врѣме да привикне къмъ управлението на братството. Но игуменътъ въ такъвъ случай е длъженъ да посочи своя прѣемникъ не отъ подбуждения роднински или по своето лично разположение, а по изборъ и желанието на цѣлото братство. И едната и другитѣ страни въ тоя случай трѣбва да бѫдатъ на висотата на своето призвание, а

38) Τυπικόν, 15 –17.

Digitized by Google

именно, че игуменътъ, като мисли за смъртния си часъ, длъженъ е да има пълно безпристрастие и съвършена разсѫдителность въ избирането на новия рѫководитель на мънастирския животъ, а въ сѫщо врѣме и монаситѣ трѣбва да произведатъ избора въ съгласие съ мнѣнието и доброто настроение на отходещия отъ тоя животъ свой рѫководитель. Разбира се, че опрѣдѣлениятъ за игуменството кандидатъ ще встѫпи въ своята длъжность само тогава, когато неговиятъ прѣдшественикъ почине, па и тогава встѫпването трѣбва да стане съ рѣшението и съвмѣстното обсѫждане на цѣлото братство. Ако ли пъкъ игуменътъ почине внезапно, безъ да е успѣлъ да направи нуждниτѣ разпорежданиия относно своя прѣемникъ на обительта, тогава новиятъ кандидатъ се прѣпорѫчва отъ най добритѣ, добродѣтелнитѣ и най-виднитѣ членове на мънастирското братство и съ тѣхното общо обмисляне и рѣшение. При нормалния обаче начинъ на назначаване, т. е. когато то е станало по волята на новия прѣдшественикъ и по желанието на цѣлото братство, новиятъ игуменъ заедно съ новитѣ иноци е длъженъ да застане прѣдъ лицето на умиращия и да изслуша неговата прѣдсмъртна воля: че ще живѣе съгласно съ мънастирския уставъ и че нѣма да допуща никакъвъ личенъ произволъ въ управлението на мънастиря и въ завеждането на общитѣ работи. Когато стариятъ игуменъ почине и биде погребенъ, трѣбва, споредъ прѣдписанието на устава, да се извърши и слѣдното: новиятъ игуменъ е длъженъ да отслужи панахида за своя прѣдшественикъ, а на другия день — и божествена литургия, слѣдъ свършека на която игуменътъ се спира прѣдъ свѣтия олтаръ, а цѣлото братство, като се покланя прѣдъ него по реда на старшинството, поздравлява го, а слѣдъ това съ духовна радость и съ чувство на прѣданость къмъ Господа излизатъ изъ храма. Въ тоя день на всички се дава по-добра трапеза Слѣдъ тоя обрядъ на встѫпване въ длъжность, игуменътъ се поставя вече за глава на братията и е длъженъ да пасе повѣреното му паство, като се обнося съ братството съ съвършена правда въ Христа Иисуса, Господа нашего, *испытующемъ сердца и утробы и воздающемъ каждому по дѣламъ его* (Апок. II, 23). Игуменътъ е длъженъ да не прави нищо недостойно и лошо по отношение повѣреното му братство, тъй като самъ Господъ вижда всичкитѣ му дѣла. Колкото по-разумно той изпълнява всичко относно управлението, толкова по-добрѣ и всичкитѣ иноци ще се въздържатъ и справедливо постигватъ съотвѣтственитѣ блага. Всичкото братство трѣбва да помни, че то наслѣдва това, което е създадено съ трудътъ и усилията на други, които за всички сѫ се грижили съ величайши старания. Поради това всички сѫ длъжни достойно да благодарятъ Богу и постоянно да си спомнятъ за ктитора, като най-близъкъ виновникъ на наслѣденитѣ блага, съ една дума всички трѣбва да прославятъ Бога, тъй като тѣмъ не се е удало сами да постигнатъ това благополучие, ка-

Digitized by Google

то се скитатъ отъ мѣсто на мѣсто да търсятъ удобно за иночеството убѣжище, защото такъвъ *исихастирий* (К. прѣв.) е устроенъ отъ ктитора съ всичкитѣ удобства и на сгодно мѣсто.

Мънастирьтъ, пише Пакуриянъ, е прѣкрасенъ по своя външенъ видъ, богатъ е съ всичкитѣ за живота потрѣбности, а неговиятъ храмъ прѣдставя удивително зрѣлище по вѫтрѣшното си устройство и украса и доставя една истинска наслада на участвуващитѣ въ величественитѣ у него псалмопѣния и ду-

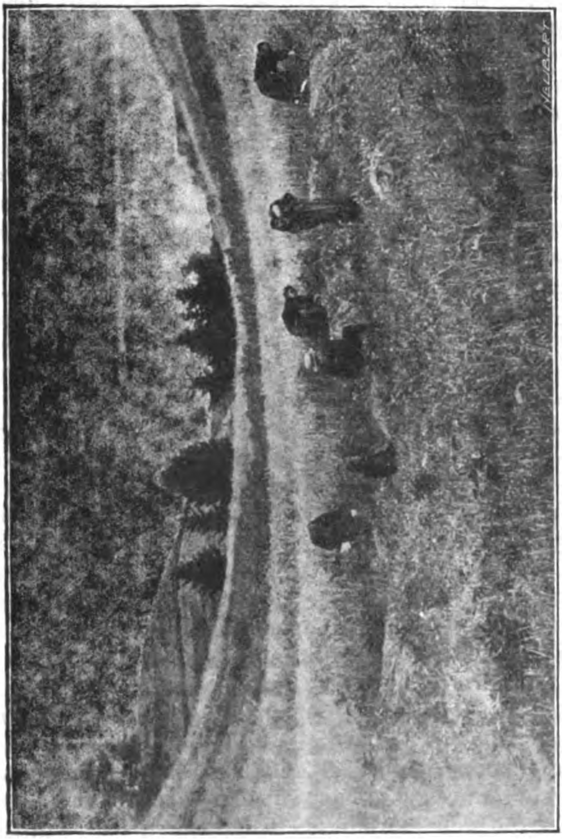

Родопски жѫтварки на нива.

шеполезни четения, които водятъ людетѣ къмъ вѣченъ животъ. Мънастирьтъ дава едно истинско успокояване на измѫченитѣ физически и морално и по тоя начинъ се явява приличенъ на рая, въ който Адамъ е прѣкаралъ пъленъ съ духовна радость животъ, свободенъ отъ всѣкакви грижи. И колкото повече иноцитѣ на мънастиря Петрицонитисса се ползуватъ съ всички блага безъ всѣкакви лични усилия отъ тѣхъ, толкова повече сѫ и длъжни да нареждатъ своя животъ въ пълно подчиня-

Digitized by Google

ване на устава и въ благоприятни настроения за истинскитѣ задачи и направления на иночеството. Най-важното желание на ктитора състои въ това, щото настоятельтъ или мънастирскиятъ игуменъ да бѫде истински примѣръ за братията съ единъ прѣкрасенъ и добродѣтеленъ животъ и да не се ползува нито съ една мънастирска нѣщь отдѣлно отъ другитѣ, защото всичко въ мънастиря е обща за всичкото братство собственость. Той е длъженъ да присѫтствува всѣкога на богуслужението и, когато поучава братията, да се грижи за всички, и малки и голѣми, съ еднакво къмъ всички внимание и търпѣние, като единъ пъленъ съ любовь баща; да наставлява малодушнитѣ въ Христовата любовь, както и безгрижнитѣ и недоволнитѣ, за да могатъ тѣ да бѫдатъ по-устойчиви въ морално отношение и да станатъ подражатели на Христа. Пакуриянъ тоже е прѣдписалъ, щото игуменътъ на мънастиря да не прибира въ него своитѣ родственици и въ числото на мънастирскитѣ и на метоситѣ му длъжностни лица съвсѣмъ не бива да бѫдѫтъ негови роднини.(39) Игуменътъ е строго длъженъ да изпълнява постановленията на устава и относно неприкосновеностьта на мънастирскитѣ имоти. На никого отъ иноцитѣ мънастирски и тия на метоситѣ на изтокъ и западъ не е длъженъ да дава ни земя за заселване на работници (παροικοτόπιον), ни градина, ни лозя, ни какво и да е друго владѣние, което принася полза на мънастиря, за да не се наруши съ това прѣкрасното единомислие и съгласие на братството. Още повече игуменътъ не е длъженъ да продава мънастирскитѣ владѣния на посторонни лица или изобщо да допуща какво и да е отчуждаване на тѣхъ; за такова дори и дума не трѣбва да има...... Само на мънастирскитѣ работници, които служатъ на мънастиря, може да се дава свобода.(40)

За пръвъ игуменъ на мънастиря е билъ назначенъ Григорий Ваниносъ, вѣрниятъ слуга на Пакурияна, богомолецъ и сътрудникъ по устройството на мънастиря и който се е ползувалъ съ голѣма любовь и разположението на ктитора. Въ устава се прѣдписва да се извършва поменъ слѣдъ смъртьта му въ деньтъ на Григорий Богослова и то ако този игуменъ въ точность е изпълнявалъ типика и запазилъ мънастиря отъ всѣкаква малка или голѣма поврѣда. Въ противенъ случай, пише Пакуриянъ, и него ще постигне Божието наказание и ще бѫде чуждъ за мънастиря и братството.(41)

За монаситѣ въ обительта Петрицонитисса въ устава се съдържатъ такива прѣдписания: общото имъ число трѣбва да бѫде 50, ни по-вече, ни по малко, а съ игуменътъ братството трѣбва да бѫде 51 човѣка. „Азъ не желая, пише Пакуриянъ, щото монаситѣ да бѫдатъ по-малко отъ показаното число, нито

---

39) Τυπικόν, 17 - 20.
40) Τυπικόν, κ. λιβ, σ. 51.
41) Τυπικόν, κ. λ 49—50.

Digitized by Google

пъкъ повече, освѣнъ само съ единия игуменъ. Заклевамъ всички игумени, щото тѣ да не отстѫпятъ отъ опрѣдѣленото число, обаче ако поради смърть или по каква и да е друга уважителна причина стане намаление, то веднага трѣбва да се допълни установеното число, за да не оскѫдѣва славословието на Бога, и молитвата къмъ Него всѣкога да бѫде усърдна". Монаситѣ сѫ длъжни да иматъ украсата на всичкитѣ добродѣтели, да носятъ въ себе си признаци отъ Божията благодать, да извършватъ съ всичка грижливость и внимание богослужението, строго да слѣдватъ черковния уставъ и да бѫдатъ проникнати отъ страхъ Божи.([42])

По народность инocитѣ въ мънастиря Петрицонитисса трѣбва да бѫдатъ *изключително грузини* (К. авт.) ([43]) Частно пъкъ за своитѣ родственици, които желаятъ да встѫпятъ въ мънастирското братство, Пакуриянъ особено говори, че ако тѣ вече сѫ въ иноческо звание и се отличаватъ съ опитность въ монашеския животъ и сѫразумни, па и като влиятелни лица могатъ да бѫдатъ полезни за мънастиря, то, споредъ прѣдписанието на Пакурияна, слѣдва да се прѣдпочитатъ отъ другитѣ кандидати, дори и при заемване на мънастирскитѣ длъжности. Ако ли тѣ нѣматъ лични достойнства и не носятъ свещенъ санъ, малко сѫ дѣятелни и не могатъ да принасятъ сѫществена полза на обительта, тогава не трѣбва да имъ се доставятъ никакви длъжностни пълномощия, за да може мънастирьтъ да се избави отъ всѣкакви властолюбиви претенции. Обикновенитѣ пъкъ иноци отъ родственицитѣ и слугитѣ ктиторови, а заедно съ тѣхъ и всички по народность грузини трѣбва да се приематъ въ мънастиря прѣдпочтително отъ другитѣ претенденти, щомъ въ братството има свободни ваканции, обаче и тѣ сѫ длъжни да се подчиняватъ на свички прѣдписания въ устава и волята на игумена.([44]) По нататъкъ уставътъ съдържа такива характерни указания относно византийцитѣ (гърцитѣ, Б. прѣв.): „Съвѣтвамъ всички, които живѣятъ въ мънастиря, пише Пакуриянъ, и настоявамъ по единъ най-рѣшителенъ начинъ, щото въ светия мой мънастиръ никога да не се приема ни единъ пресвитеръ или монахъ отъ ромеитѣ (гърцитѣ. Б. авт.), освѣнъ единия нотарий (писецъ), който знае пишене, за да може чрѣзъ него да се съобщаватъ на мѣстнитѣ архоити (свѣтскитѣ чиновници) рѣшенията на игумена и за да може и самъ да отива при тѣхъ по порѫка и изпълнение на всичко, необходимо за мънастиря". По тоя начинъ въ Пакуряновия мънастирь само писарьтъ е билъ гръкъ и то съ задължение да служи за посрѣдникъ между мънастиря и свѣтската власть

42) Jbid., κ. ς. σ. 21.

43) Πάντων τῶν μονασόντον τήν ἰ'βυριχήν ἐπισταμένων γραφήν καί διάλεκτον, συναθροχθέντων καί διάλεκτον, συναθροισθέν των κεί δυνταχθέτων εἰς τῆν μονήν.... — Τυπικόν 1, 15—17. Ср. 2, 27, 3. 18, 7—17.

44) Τυπικόν, κ. κέ, σ. 45.

Digitized by Google

и съ пълномощие отъ игумена да ходатайствува за защитата на мънастирскитѣ интереси, тъй като помежду грузинитѣ-монаси мнозина не сж знаели гръцкия езикъ(45) и не сж можели съ успѣхъ да изпълняватъ длъжностьта на мънастирски дѣлопроизводитель. Пакуриянъ посочва и причинитѣ на това негово разпореждане, които сж, че нему се е случвало много пжти да наблюдава, какъ хитритѣ и наклонни къмъ насилие и любостежание гърци, като се възползували отъ простотата и снисходителностьта на инокитѣ отъ другитѣ народности, а особено отъ грузинскитѣ, гледали сж да виматъ властьта надъ чуждитѣ мънастири, присвоявали игуменството и въобще подъ какви и да било други благовидни прѣдлози обявявали сж мънастиря за своя собственость. „При все това, говори Пакуриянъ, ние ги слѣдваме въ вѣрата, като наши учители, и се покоряваме на догматитѣ“.(46)

Братството въ грузинската обитель, състоеще се отъ 50 човѣка, управлява игуменътъ, изпълненъ съ всѣко знание, страхъ Божи и любовь.(47) Той има и помощници, съ които си дѣли труда по управлението. Прѣди всичко въ показаното число отъ 50 човѣка има два епитропа, единиятъ отъ които е длъженъ да бжде въ прѣдѣлитѣ на Пловдивъ, а другиятъ въ прѣдѣлитѣ на Мосинополъ (сегашниятъ г. Гюмюрджине. Б. прѣв.) и околноститѣ му. На епитропитѣ било възложено да наблюдаватъ за недвижимитѣ мънастирски имоти, които се намиратъ въ споменатитѣ градове.(48) Пакуриянъ е придумвалъ братстовто на обительта, щото то никога да не оставя мънастиря безъ епитропи прѣдъ видъ на твърдѣ важното имъ значение. Въ случай на смърть на нѣкого отъ тѣхъ, игуменътъ и монаситѣ сж длъжни незабавно да назначатъ другъ на мѣстото му, като изоератъ за тая длъжность лица по-почтени и които иматъ страхъ Божи, безъ да се гледа прости иноци ли сж тѣ, илъ изъ тия отъ монаситѣ, що носятъ свещенъ санъ. Епитропитѣ, като приемали на себе си длъжностьта да завеждатъ мънастирскитѣ имо-

(45) Jbid, 56. 20—31.

46) Τούτον ἕνεκεν τήν τοιαύ, τήν παραλγελίαν ποιοῦμαι ἐξασφαλιζόμενος, ἵνα μήπωςβίαιοι όντες (ρωμαῖοι) καί περίλογοι καί πλεονέκται?, ύστέρημά τε καί βλάβην τῇ μονῇ προξενοῦσιν, ῇ ἀντιτασσόμενόν τινα τῳ τόπῳ καθιστῶσι, σπεύδοντα τοῦ τέ πνος κατακυριεύειν ῇ τήν ἡγουμενείαν πρός έπισπάσασθαι ῇ άλλην τινα κατά ἐπευκταῖαν πρόφασιν ἰδιοποιησασθαι τήν μονήν οῖαπερ πολλάκις συμβεκηκότά εἴδομεν ’εν τῇ ἡμετέρα φυλῇ ’εξ απλότητος καί γνωμης ’επιεικοῦς εἰ δέμ ή τοῦτο ῇν, ἡμείς τούτοις τῇ πιστει ῶς διδασκάλοις επόμεθα κεί τοῖς ἐκείνων πειθόμεθα δόγμασιν (Τυπικόν, 44 27 —32, 45, 1—3). Като нѣмаме основание да отречемъ подлинностьта на това характерно мѣсто въ устава на Пакурияна, което безъ всѣкакви уговорки признава и неговиятъ издатель (Jntroduction, p. IV), ний не можемъ при все това да не посочимъ на скрития въ тия редове филетизъ, издигнатъ въ историческото поле на православния истокъ и то само отъ новитѣ националистични условия на мѣстнитѣ племена и народи.

Б. авт.

47) Τυπικόν, 21. 23—25.

48) Jbid., 21. 25—27.

Digitized by Google

ти. длъжни сѫ да я изпълнятъ съ любовь къмъ Бога, като мислятъ за спасението си и онова за братството. Както безъ игуменъ, тъй и безъ епитропи небива да се оставя мънастиря и затова, защото освѣнъ духовнитѣ потрѣбности трѣбва да се грижатъ и за отстраняване материялнитѣ нужди, които прѣпятствуватъ на духовното съвършенство.([49])

Економическитѣ дѣла на мънастиря завѣдва главниятъ економъ (ὁ μέγας οἰκονόμος), който тоже има помощници (οἱ παροικονόμοι).([50]) По-нататъкъ въ мънастиря трѣбва да има единъ еклисиархъ, който да бѫде изпълненъ съ знания, да бѫде съвършено опитенъ въ черковнитѣ и божествени служби и ни най-малко да не отстѫпя отъ устава, установенъ отъ старо врѣме. За извършване на богослужението се назначаватъ шесть свещеника, два дякона обикновено за съслужащи, два иподякона, които да изпълняватъ длъжностьта на четци при богослужението, и канонарси.([51]) Относно избирането на свещенослужителитѣ въ устава има особени прѣдписания. Настоятельтъ на мънастиря и братството сѫ длъжни съ голѣма грижливость и твърдѣ внимателно да произведатъ избора на кандидати за свещеници, като гледатъ за тая служба на тия иноци, които иматъ свѣтъ и добродѣтеленъ животъ, всецѣло да сѫ проникнати отъ чувства на Божи страхъ, за да може посрѣдствомъ тия строители на тайнитѣ Божии Спасительтъ нашъ Иисусъ Христосъ да дарява на всички спасение. Ако ли нѣкой, който и да билъ, отъ свещенослужителитѣ, се покаже грубъ и почне безсрамно да нарушава възложения на него дългъ, то такъвто трѣбва да отстранятъ отъ свещеничеството и на мѣстото му да изберать другъ по достоенъ, а виновния слѣдъ това и съвсѣмъ да отдалечатъ отъ мънастиря. Ако ли той се разкае, то отъ състрадание и милость може наново да бѫде приетъ въ мънастиря, но да не се допуща да участвува въ свещенослужението, а само да бѫде въ братството. Пакуриянъ съ името Божие заклева иноцитѣ въ своя мънастирь, щото въ числото на неговитѣ свещенослужители никога да не се указва недостоенъ човѣкъ, за което всички прѣимуществено сѫ длъжни да се грижатъ. Поради това всичкитѣ отци и братия сѫ длъжни щателно да наблюдаватъ, щото да не би нѣкой отъ свещенослужителитѣ да бѫде наклеветенъ отъ завистъ, ненависть или отъ други подобни чувства и съ това да бѫде подложенъ на несправедливо подозрѣние и безчестие. Когато се появи обвинение противъ нѣкого отъ свещеницитѣ и дяконитѣ, то трѣбва да се направи най-внимателно разслѣдване на жалбата му, и тоя, който бѫде обвиненъ въ доказано прѣстѫпление, трѣбва да се отдалечи отъ свещенството и отъ мънастиря. Изобщо напълно е спра-

---

49) Τυπικόν, κ. ιϛ, σ. 35.
50) Jbid., 45 32—34.
51) Τυπικόν, 21 30—32.

Digitized by Google

ведливо, щото свещеникътъ, който получава отъ черквата всичко необходимо за своя животъ и се храни отъ нея, трѣбва добросъвѣстно да изпълнява своитѣ обязаности и възнася молитви за ктитора и неговитѣ родственици. Послѣдното се вмѣнява въ особена обязаность на цѣлото мънастирско духовенство, и Пакуриянъ въ своя уставъ е далъ точни указания за врѣмето, когато трѣбва да се извършватъ заупокойнитѣ богуслужения.(52)

Слѣдъ това единъ отъ братството на обительта се назначава за скевофилаксъ вмѣсто дохиарътъ, чиято длъжность е да се грижи и пази всичкитѣ свещени драгоцѣнности на мънастирския храмъ, като приема въ общата каса приходитѣ, които отвсѣкждѣ постжпватъ, като произвожда и всичкитѣ разходи за нуждитѣ на мънастиря. Възложената му работа дохиарътъ — скевофилаксъ е длъженъ да изпълнява напълно добросъвѣстно и съ токова съзнание, че ще дава за всичко отчетъ не само на игумена на мънастиря, но и на Господа нашего Иисуса Христа.

Въ мънастиря трѣбва да има и палитель на свѣтилницитѣ (λυχνάπτης), който е подчиненъ на еклисиарха, въ чиято обязаность лежи да пази тимиянътъ, маслото, свѣщитѣ, виното и брашното, отъ което се приготвятъ просфоритѣ, и съ страхъ Божи и своеврѣменно всичко това да разходва. Въ голѣмитѣ и тържествени господски праздници, когато въ свѣтитѣ черкви службата се умножава, и обязаноститѣ на лихнапта се увеличаватъ, тогава игуменътъ трѣбва да му назначи и помощникъ изпомежду братията, за да му се раздѣля трудътъ. На единого отъ иноцитѣ се възлага длъжностьта келарь, който у грузинитѣ се казва *танутеръ* (Б. авт.) ([52]а). Той е длъженъ съгласно мънастирския уставъ безъ всѣкаква хитрость и съблазънь да държи у себе си хлѣбътъ и всичкитѣ съестни храни а тъй сжщо и виното, медътъ и др. п. и всичко това той трѣбва да разходва грижливо, своеврѣменно и съ Божи страхъ. Слѣдъ това въ мънастиря трѣбва да има виночерпецъ, който е длъженъ тоже благоразумно и съ Божи страхъ да изпълнява своята служба; трѣбва да има трапезарь, който по обичая да изпълнява своето назначение, и гостинчарь (ξενοδόχος), който завежда домътъ за сиромаситѣ и старитѣ (богодѣльня Б. прѣв.) — (μηροτρόφος) и болницата (νοσοκόμος). Всички тия хубаво и разумно трѣбва да се грижатъ за своитѣ работи. Понататъкъ трѣбва да има епитиритъ, който е избранъ съ добродѣтель и Божи страхъ и е длъженъ да обикаля келиитѣ на братията, които сж се отклонили отъ богуслужението и не сж се явили въ началото на

52) Jbid., κ. ρ. σ. 23—24.

52а) Κελλαρίτης.... παρα τοῖς Ἴβηρσι τανουτέρης ὀνομάζεται. (—22 15). Макаръ въ Пакуриановия уставъ *танутеръ* и да се счита за грузински терминъ, обаче несъмнѣно е, че тая дума е арменска, която буквално значи „господарь на домътъ и по своята мисъль съотвѣтствува съ грузинския терминъ *мамасахлиси*, което означава „баща на домътъ“ (Проф. *Н. Марръ* Аркаунъ и пр. стр. 22—23). В. Авт.

Digitized by Google

утренната и шестопсалмието, като ги завежда при игумена и старшитѣ членове на братската община, щото всѣкой отъ тѣхъ да имъ наложи длъжната епитимия. Най-сетнѣ хлѣбарьтъ, готвачътъ и вратарьтъ (πολεωνάριος) на мънастиря тоже сѫ длъжни благоразумно, грижливо и съ благочестиво настроение да изпълняватъ своитѣ работи. Всички останали членове на братството сѫ длъжни грижливо, радостно и съ пълно усърдие да прѣкарватъ врѣмето си въ вечерни и всѣкидневни псалмопѣния въ свѣтата черква. Всички тѣ сѫ длъжни да бѫдатъ въ едномислие и единодушие, съгласни въ мнѣнията и рѣшениета си, постоянно проникнати съ страхъ Божи и украсени съ взаимна любовь и послушание къмъ своя прѣдстоятель за въ полза и благосъстоянието на свещения мънастирь И никой нека не дръзне съ какъвто и да било начинъ да противостои или противоречи на своя игуменъ, когато той като учитель го съвѣтва и тайно води, като подражава на Христа, за въ полза на свѣтата черква, за благополучието на мънастиря и за създаване свещени души въ мънастирскитѣ братия.([53]).

(Слѣдва).

Прѣзъ Вакъвскитѣ села —турска Рупчоска кааза.

(Пѫтни бѣлѣжки и впечатления)
(Продължение отъ II кн.).

Отъ **В. Дѣчовъ**.

„Дохождалъ ли е инжинеръ“? Помакътъ се слисалъ и не знаялъ кзкво да отговори. Стражарътъ подминалъ и като дошълъ въ Чокуркьой. *съставилъ актъ* на нарушительтъ. Кметътъ и всички селени въ Чокуркьой казвали на стражрътъ, че никой въ селото нѣма врѣда отъ новата воденица и го молили да не съставя акта. Обаче стражарътъ останалъ непоколебимъ. Слѣдъ 15 дни властьта съобщила на *нарушительтъ*, че го глобява 50 лева глоба, а на общинското управление се заповѣдвало да затвори воденицата, до като притежательтъ ѝ се не снабди съ позволително за строенето ѝ. А за да се снабди притежательтъ съ такова позволително, трѣбвало да внесе 65 л. пѫтни пари на инженерътъ, който щѣлъ да дойде и прѣгледа воденицата. Бѣдниятъ помакъ щѣлъ не щѣлъ платилъ глобата, платилъ и на инжинерътъ 65 лв. за прѣгледъ на воденицата. И тъй за една нищожна воденичка въ единъ затънтенъ долъ, която не струва повече отъ 50 лева, помакътъ платилъ близо 100 лева. Но нó врага паритѣ. Дѣдо Сюлю, който щѣлъ да се елендисува на стари години съ воденичката, до като я

53) Τυπικόν, κ. ε', δ. 21—23.

Digitized by Google

отрѣди (като на мъртвецъ), както казватъ по насъ, отъ мѫки и кахъръ се разболѣва и умира. Слѣдъ тоя примѣръ на българската акуратна служба, може нѣкой да се възхищава отъ законитѣ за насърдчението на мѣстната промишленость и търговия(?) Проститѣ човѣци право си казватъ, законитѣ сѫ само за чиновницитѣ и учителитѣ, а не и за народътъ.

Като правѣхъ отъ Хамамъ бунаръ сравнение между нашитѣ и турскитѣ инжинери, относително тѣхната дѣятелность по направата на мостове и шосета и като си спомнихъ историйката на дѣдо Сюлювата воденичка, азъ се ядосахъ и неволно се тръшнахъ на зелената морава. Спѫтницитѣ ми, като забѣлѣжиха това, помислили, че ми припаднало, та веднага дотърчаха до мене и уплашено ме питаха, що е станало съ мене. Като се увѣриха, че нищо ми нѣма, поканиха ме да продължимъ пѫтуването. Азъ станахъ и послѣдвахъ пешъ воїницитѣ. Пѫтьтъ отъ чучурчето се протѣга по лѣвата (южната) страна на сѣдловината, между двата върха. Но когато вирѣ до задната гърбица на исполинската камила, накривява се въ сѣверна посока покрай сѣдловината и се спуща на долу съ наклонъ 50%. Ний почнахме да се спущаме по сѣвернитѣ хълбоци на Хамамъ бунаръ, като се любувахме на хубавата но дребна борикова гора, която закрива пѫтьтъ и отъ двѣтѣ му страни. Слѣдъ половинъ часово уморително вървене по камънацитѣ на стръмния пѫть, ний се изпрѣчихме надъ с. Дьовленъ, околийското сѣдалище на турската Рупчоска кааза (околия). Отъ мѣстото, гдѣто се бѣхме застояли, се откри прѣдъ насъ единъ просторъ, видимъ като въ панорама. Между сѣвернитѣ ребра, плещи и хълбоци на Хамамъ бунаръ и друго едно насрѣщно бърдо, което се протѣга успоредно съ Хамамъ бунаръ, се е образувала една дълбока змиеобразна цѣпнатина, по дъното на която бърже тече многоводната рѣка Далѫ-дере, най-гомѣмата водна артерия на рѣка Кричимъ. Далѫ-дере събира водитѣ си отъ върховетѣ Сютке, Гюмюшъ-чалъ, Дженевра и Ялъкъ-тепе — всички находещи се на българска територия. Многоводнитѣ притоци, които текатъ прѣзъ полянитѣ Ташъ-буазъ и Беглика, се съединяватъ при Ташъ-буазъ и отъ тамъ надолу рѣката Далѫ-дере добива сѫщинското си название. На границата, която прѣсича рѣката при единъ камененъ вѣковенъ мостъ, се влива отъ десно въ Далѫ-дере другъ притокъ, нареченъ Катранжи-дере. Отъ тамъ на долу водата тече прѣзъ турска територия и се сбира съ притока Вѫча, около два километра далечъ отъ с. Дьовленъ. Отъ горния край на селото до леглото на притокътъ Вѫча, срѣщуположнитѣ поли на бърдата сѫ се разширочили, да се е образувала една полянка не по-широка отъ 5—600 метра, по срѣдата на която тече Далѫ-дере. Бърдото отъ лѣвия брѣгъ на рѣката, което води началото си отъ Баташкиятъ Карлъкъ, се спуща ту полегато, ту стръмно къмъ Вѫча. Надъ с. Дьовленъ бърдото се издига високо, почти отвѣсно, а по на горѣ то се

Digitized by Google

изоблюва, та се образува връхъ, нареченъ Горабинецъ. Южнитѣ ребра на Горабинецъ сж оголени и разядени отъ пороитѣ. Многото ярове и сипеи съ жълтеиникавъ цвѣтъ, предаватъ на тая мѣстность досущъ отвратителенъ видъ. Единствената красота на тая балканска пустиня сж нѣколкото голѣми канари, които висятъ надъ самото село. Канаритѣ завзематъ такава положение на стръмнината и тъй сж увиснали, че всѣкой, който ги погледне отъ далечь, ще се почуди, какъ то сега тѣ не сж се срутили отъ трѣсавецъ (землетресение) и не сж паднали по покривитѣ ни кжщитѣ. Самото село, което е разположено по лѣвия брѣгъ на рѣката и подъ канаритѣ, е доста красиво. Мѣстото, което завзематъ сградитѣ, е дълго около 700 метра и широко 400 метра, т. е., селото Дьовленъ завзема 280 декара мѣсто. Сградитѣ сж приблизително 520, отъ които 290 кжщи за живѣене и други помѣщения и 330 плѣвни и обори. Отъ мѣстото, гдѣто стояхъ, азъ изброихъ 580 кжщни комини — срѣдно по два коминя на кжща за живѣене. Селото е прорѣзано на длъжъ съ една улица, която върви успоредно съ рѣката. Други напрѣчни тѣсни, криви улички прѣсичатъ селото на отдѣлни квартали (махали). Мѣстото между главната улица и рѣката е съвсѣмъ равно, а мѣстото между главната улица и политѣ на бърчината (бърдото) е полегато наведено къмъ рѣката. Махалитѣ, що сж на полегатитѣ мѣста, изглеждатъ отъ далечъ по красиви, защото фасадитѣ на сградитѣ се виждатъ почти цѣли. Освѣнъ това и самитѣ сгради сж по високи. Всички кжщи сж двуетажни и половината отъ тѣхъ сж измазани съ варь. Като гледахъ отъ срѣщна страна това село и мѣстностьта около него, азъ се сѣтихъ на кое друго село въ Рупчосъ то прилича. Сѣдалището на турска Рупчоска кааза е лика прилика съ Сивковската, Горната и Шабановската махали въ с. Чепеларе. И ако Дьовленската равнина бѣ по широка и самото село по голѣмко, то щѣше да е второ Чепеларе по мѣстоположение и сградитѣ си. На десния брѣгъ на рѣката срѣщу долния край на с. Дьовленъ се простира една полянка — котловинка, прилична на полянката при Бачковския мънастирь. Врѣдъ полянката се издига бѣла четвъртита сграда, прилична на мънастирь, но безъ черква по срѣдата. Около голѣмата сграда се виждатъ други двѣ по малки сгради, неваросани отъ вънъ. Сградитѣ и цѣлата полянка сж обсѣнени съ 200 — 300 плодовити и други дървета. Около сградитѣ и дърветата се виждатъ 40—50 човѣци. Слуша се и гласътъ на военна тржба. А всичко това показва, че въ сградитѣ на полянката е установенъ Дьовленскиятъ гарнизонъ. Когато чухъ гласътъ на военната тржба, а слѣдъ нѣколко секунди и биенето на трампети (барабани), по тѣлото си усѣтихъ студени тръпки, и сърдцето ми силно затупа. Да си кажа право, азъ се малко по уплашихъ и си казахъ на умътъ: що ми трѣбогаше да минавамъ прѣзъ тукъ? Знамъ ли що ще стане съ мене въ Дьовленъ? Сега при тия бъркотии

на Балканския полуостровъ и невиненъ човѣкъ може да си изпати. „Ефенди, наближихме, рече единя войникъ. Да вървимъ и като стигнимъ до казармата, ще си починешъ на салашътъ Видишъ ли онова кьошче край рѣката? Тамъ има и *кафе оджакъ*, та ще се почерпимъ“.

—Да вървимъ отговорихъ азъ и съ наведена глава послѣдвахъ войницитѣ.

— Умори ли се, ефенди, запита ме другиятъ войникъ.

Азъ мълча и не говоря нищо· Мислитѣ ми бѣха се съсрѣдоточили въ други по далечни мѣста, които може би щѣхъ да посѣтя безъ да ща.

Кайретъ ефенди, всички се уморихме, ала *Аллахъ изинийленъ*, слѣдъ 3—4 минути сме въ село.

Слѣдъ малко вървене по стария пѫть ний стѫпихме на новия шосеенъ пѫть. По зигъ заговетѣ (завоитѣ) на шосето бърже се спуснахме въ равнината и се спрѣхме на салашчето прѣдъ казармата.

Часътъ бѣше 5 слѣдъ обѣдъ, когато влѣзохме въ селото. Значи, ний сме се маели по пѫтя отъ Карабулакъ до Дьовленъ тъкмо шесть часа. Разстоянието между двѣтѣ села по стария пѫть не е поголѣмо отъ 12 километра, а по новия ще да е около 14 километра. Ако човѣкъ се не спира по пѫтя, ще може да измине това разстояние пешкомъ за 3 часа, а съ муле—за 2½ часа. Моятъ младъ кираджия, като видя, че е още рано и че ще може да се върне до вечерьта въ селото си, бърже свали вѣщитѣ ми прѣдъ салашчето, качи се на мулето и безъ да каже поне сбогомъ, потегли по пѫтя за Карабулакъ. Войницитѣ пъкъ се упѫтиха за казармата за да се явятъ прѣдъ началството и да докладватъ, какъвъ съмъ човѣкъ и отъ кѫдѣ ида. Останахъ самъ прѣдъ салашчето, и се чудѣхъ, какво да правя, да ли да влѣза въ селото и се настаня въ нѣкой ханъ или по-напрѣдъ да се прѣдставя не каненъ прѣдъ бинбашията (дружиния командиръ), че послѣ да търся мѣсто за почивка. Но двоумението ми се не продължи повече отъ 3—4 минути. На югъ отъ казармата всрѣдъ градината имаше едно кьошче, на което бѣха насѣдали 4–5 души голѣмци. Послѣднитѣ, като ме съзрѣха, поканиха ме съ махане на рѫце, да отида при тѣхъ. Безъ да си изпия кафето, което бѣхъ порѫчалъ и което вече бѣ сложено прѣдъ мене, азъ станахъ отъ столчето, изтърсихъ си бързо прахътъ отъ дрехитѣ и се замѣрихъ за кьошчето. Голѣмцитѣ ме посрѣщнаха прави и слѣдъ обикновенитѣ поздрави ръкуваха се съ мене и ме поканиха да седна при тѣхъ. Отъ начало тѣ се не рѣшаваха да ме питатъ отъ кѫдѣ съмъ и по каква работа пѫтувамъ; но слѣдъ изпиването на кафето, което ми порѫчаха, единъ отъ събесѣдницитѣ, който бѣше облѣченъ *алафранга*, т. е. съ чисти и нови черни граждански дрехи, ме запита по единъ много учтивъ начинъ отъ гдѣ ида и съ какво се занимавамъ. Азъ се помѫчихъ да имъ отговоря на чисть

Digitized by Google

турски езикъ, но още отъ първитѣ ми думи голѣмцитѣ разбраха, че неговоря добрѣ на турски езикъ, та запитвачътъ ми зададе въпросътъ: Parles vons franceis? Щомъ чухъ това питане, веднага почувствувахъ топлина по лицето си и се смутихъ. Изчервяването ми бѣ явенъ знакъ за всичко, че незнамъ френски. Но за да се не покажа досущъ простакъ по язицитѣ, азъ обяснихъ, както можахъ, че съмъ училъ и френски и руски язици, че разбирамъ и турскиятъ говоримъ езикъ, но немога правилно да говоря, т. е. да се изразявамъ на тия язици. Моитѣ отговори и обяснения се изслушаха отъ голѣмцитѣ съ внимание и, както забѣлѣзахъ, съ съжаление, че ме поставиха въ такова затруднение. Даже голѣмецътъ съ чернитѣ дрехи, който ме попита знамъ ли френски, поиска извинение за постжпкатъ си. Но за да бжда напълно удовлетворенъ отъ нетактичната постжпка на голѣмеца—запитвачъ, другитѣ му събесѣдници почнаха да водятъ разговора съ мене на български езикъ. Но и азъ бърже разбрахъ, че тѣ знаели български толкова, колкото пишущиятъ тѣзи редове знае френски и турски. Другъ голѣмецъ, който стоеше малко настрана, на друга пейка, и пишеше нѣщо на едно тефтерче, като свърши работата си, стана отъ мѣстото си и дойде близо при мене. „Извинявайте, че по рано не зехъ участие въ разговора ви, каза тоя голѣмецъ и то не на турски, а на чистъ български езикъ.“ Азъ останахъ очуденъ отъ думитѣ на тоя голѣмецъ и го погледнахъ право въ очитѣ, безъ да му кажа нѣщо.

— Защо ме гледате така съ удивление? Защото говоря български ли? Азъ не съмъ българинъ, но съмъ живѣлъ тъкмо 40 години между българи. Сега съмъ доставчикъ на съестнитѣ продукти, отъ каквито има нужда войската въ Дьовленъ; а по-рано бѣхъ такъвъ въ България. Азъ имамъ много приятели въ София, Пловдивъ и др. градове.

Присжтствието на доставчикътъ облегчи разговора ни съ другитѣ голѣмци. Послѣднитѣ ме разпитваха за всичко, що има и що се върши въ България, но нито думица казаха за управлението, за партиитѣ и войската, т. е. въздържаха се да водятъ разговоръ за политически работи; сжщото правяхъ и азъ. Отъ дума на дума дойдохме до вънкашната търговия, желѣзницитѣ и най-послѣ до статистиката, главно до движението на населението въ княжеството. Послѣдниятъ въпросъ най-много интересуваше турскитѣ голѣмци, защото въ това врѣме, когато азъ бѣхъ въ Дьовленъ, се описваше отъ специялна комисия населението въ Дьовленската кааза. Възползуванъ отъ нашия разговоръ, единъ отъ събесѣдницитѣ, облѣченъ въ военна униформа, запита *алафранга* облечения господинъ, какъ става и отива описването на населението, ще се привърши ли скоро и пр. Запитаниятъ господинъ отговори дословно тъй:

— Не е възможно да се опише точно населението въ Дьовленската кааза, защото самото население гледа подозрително на тая работа. Дали за данъкъ или за други цѣли става това

Digitized by Google

описване и прѣброяване, населението не разбира, пъкъ и невѣрва, ако му се каже сѫщинската цѣль на прѣброяването. Азъ мисля, че и други грѣшки ще станатъ. Всичкото население изповѣда мохамеданската религия, но говори на два езика — турски и *славянски*. Помацитѣ по народность и езикъ сѫ славяни—българи, ала и тѣ се казватъ мусулмани, осмаглии и турци. Какъ ще ги запише комисията, незнамъ, ала все ми се струва, че ще бѫдатъ записани погрѣшно. Много милиони отомански поданици изповѣдатъ мухамеданската вѣра, ала по езикъ, нрави и обичаи се различаватъ. *Арнаутъ башка, кюрдъ башка и помакъ башка*, въ заключение каза запитания голѣмецъ и послѣ млъкна.

Смѣлиятъ и правъ отговоръ на турскиятъ чиновникъ ме много очуди. Запитвачътъ—офицеръ по смънка нѣщо, като възражение, но въ сѫщность нищо не каза. Види се, че и той споделяше взгляда на *щатски чиновникъ*, но не смѣеше явно да се изкаже. На пишущия тия редове се много щѣше да подкрѣпи справедливия чиновникъ, но като взе прѣдъ видъ, че се намира, не прѣдъ Чепеларския полицейски участъкъ, а, прѣдъ Дьовленската военна казарма, намѣри за по-добрѣ да си мълчи. Кои каква длъжность заемаха голѣмцитѣ, които бѣха на кьошчето, не е важно да се знае, но отъ разговоритѣ, които водѣха помежду си и съ мене, азъ дойдохъ до заключение, че тѣ всички сѫ просвѣтени, интелигентни и пълни съ енергия хора. Слѣдъ половинъ часово бесѣдване азъ попитахъ гомѣмцитѣ, трѣбва ли да се явя въ нѣкое учрѣждение и въ кое.

Единъ отъ събесѣдницитѣ—офицери ми каза да отида при бинбашията и то не за друго, а за да се оправдае дохаждането на войницитѣ отъ поста Кара булакъ. Въ сѫщото врѣме офицеринътъ плесна силно съ рѫцѣтѣ си и погледна къмъ казармата. Единъ войникъ бърже дотърча за заповѣдь.

— Кажи на Х-лъ милязимъ, че негова милость Д-въ ефенди желае да посѣти бинбаши ефенди, та да улесни приемането му.

Азъ оставихъ събесѣдницитѣ и послѣдвахъ войника къмъ казармата. При входа дневалнийятъ (дежурния) войникъ ме спрѣ, а съпроводникътъ отиде да търси Х-нъ милязимъ. Слѣдъ 2—3 минути, единъ младъ почти дѣте, офицеръ, спретнатъ и чисто облѣченъ, ме посрѣщна засмѣно и въведе по стълбитѣ и коридора на казармата. Въ дъното на коридора имаше една малка станца съ единъ креватъ и една стомна вода. Офицеринътъ ме помоли да почакамъ въ станцата, а той се повърна по коридора и почука на вратата на друга стая.

— Гелъ! се чу единъ старчешки гласъ.

Офицерътъ отвори вратата и влѣзна вътрѣ, но веднага пакъ си излѣзе и дойде при мене.

— Извинявай, ефенди! Бинбашията е залисанъ съ малко работа, но като я свърши, ще ви приеме. Не безпокойте се.

Офицерътъ излѣзе вънъ, а азъ останахъ да чакамъ въ ста-

Digitized by Google

ичката, и ако не бѣ дошелъ единъ войникъ, който да ми приказва и вие цигари, надали бихъ ималъ търпение да дочакамъ свършването на бинбашиевата работа. А тая работа се състоеше въ това: другъ единъ младъ офицеръ четѣше съ високъ гласъ нѣщо прѣдъ бинбашията, а послѣдниятъ удобряваше или неодобряваше отдѣлнитѣ пасажи съ думитѣ: идъръ, пекъ, или дилъ (добрѣ, не е тъй добрѣ!). Слѣдъ свършването на доклада, бинбашията заповѣда на офицеринътъ да земе перо и книга и се приготви да пише. Сетнѣ бинбашията почна да диктува съ високъ гласъ но бавно. Азъ слушахъ много добрѣ и докладването и диктуването, защото слѣдъ излизането на младия офицеръ отъ бинбашиевата стая, вратата останаха отворени, но нищо не разбрахъ нито отъ доклада нито пъкъ отъ диктовката. Но найсетнѣ слѣдъ г ловинъ часово измжчване въ стаичката, азъ се удостоихъ съ честьта да бжда приетъ на ауденция отъ Дьовленския комендантъ и началникъ на Рупчоския турски гарнизонъ. Още до като се продължаваше доклада, азъ се приготвихъ за ауденцията, като си закопчихъ палтото и си събухъ царвулитѣ на коридора. Съ шапката на главата и по калцуни, азъ влѣзохъ въ кабинета на бинбашията и като се застояхъ всрѣдъ стаята, поздравихъ по войнишки дружинния командиръ. Въ отговоръ на поздрава ми чухъ тѣзи думи:

— Хошъ гелдинъ, ефенди!

Аферимъ, айолъ! Ти, както се вижда, си билъ войникъ?

— Тъй вѣрно, бинбаши ефенди, служилъ съмъ въ войската и съмъ билъ доброволецъ въ сръбско-българската война, отговорихъ му азъ, като не измѣняхъ войнишката си стойка.

— Познава се, че си юнакъ и възпитанъ момъкъ. Аферимъ, аферимъ! Отуръ (седни), айолъ, сакълма!

Слѣдъ нѣколко повтаряне да седна, азъ се отстранихъ заднишкомъ до стѣната и се сложихъ на едно хубаво крѣсло.

Разговорътъ ни съ бинбашията се продължи 10—15 минути. Той ме запита отъ гдѣ съмъ, кждѣ живѣя и съ що се занимавамъ. Пита ме още, ходилъ ли съмъ скоро въ София и напрѣдва ли тя.

— Азъ се интересувамъ за София, защото тамъ съмъ роденъ. Казватъ, че градътъ се е уголѣмилъ и е хубаво уреденъ. Петковъ ефенди, когато е билъ кметъ е развалилъ старитѣ бини (сгради) и е управилъ и разширочилъ улицитѣ.

— Вѣрно е, бинбаши ефенди, че въ врѣмето на г. Петковото кметуване се уреди София, ала хубавитѣ и голѣми обществени сгради (джамии, черкви и бани) не сж развалени, а се закрѣпени и украсени, за да служатъ като паметници, поука и насърдчение на младото поколѣние.

— Аферимъ айолъ, хубаво правите, тъй трѣбва да бжде.

Бинбашията, който стоеше на едно меко миндерличе и се опираше на една малка масичка, изглеждаше, че е по старъ отъ 60 години, но безъ бѣлъ косми на главата. Неизтощенъ физи-

Digitized by Google

чески, съ симпатична физиономия, тоя човѣкъ бѣ образецъ на сѫщински старъ добродушенъ и мерхаметлия турчинъ. Да ли той е способенъ като военъ службашъ, азъ не зная, но азъ по сетнѣ се удостовѣрихъ и отъ други лица, че той билъ справедливъ, честенъ и не податливъ на доноси и други лоши влияния, а съ войницитѣ и населението се отнасялъ бащински. На излизане отъ кабинета му, азъ го помолихъ да ми даде войникъ, който да ме придружи отъ Дьовленъ до българската граница при Широка-лѫка. Бинбашията въ отговоръ на молбата ми каза че, войницитѣ били уморени отъ много работа, при това и не били длъжни да изпълняватъ полицейски работи, но ще помоли окол. началникъ да ми даде единъ двама стражари да ме придружатъ до границата, при всичко че нѣмало никаква опасность за пѫтницитѣ въ каазата. Азъ му благодарихъ и, прѣди да си излѣза, подадохъ му министерското писмо и пощенската поздравителна карта, която му бѣше пратилъ г. Шумановъ отъ Лѫджане. Бинбашията се много зарадва отъ картичката, но министерското писмо или моятъ *паспортъ* нито погледа.

— Нѣма нужда да ми прѣдставяте паспорта си, каза бинбашията. Добритѣ хора се познаватъ по лицата; а лошитѣ избѣгватъ да се срѣщатъ съ *забити* и мирни граждани.

На тръгване бинбашията извика другъ младъ офицеръ и му заповѣда да каже на каймакамина да ме улесни при пѫтуването ми за Чепеларе.

Когато излѣзахъ отъ казармата, видѣхъ, че при входа ѝ на улицата сѫ се натрупали 20—30 души Дьовленски помаци. Послѣднитѣ насочиха погледитѣ си къмъ мене и съ голѣмо любопитство се взираха въ особата ми Като наближихъ помацитѣ, азъ ги поздравихъ, но тѣ мълчаха и не ми отговориха. Спрѣхъ се прѣдъ салашчето да си платя недопитото кафе и да си прибера вѣщитѣ. Въ това врѣме излѣзе отъ казармата единъ младъ офицеринъ и право дойде при мене.

— Пивашъ ли едно кафе, ефенди? запита ме той и седна при мене на едно столче.

— Пихъ вече кафе, но ща пи още едно, отговорихъ азъ, като сѫщеврѣменно се поповдигнахъ отъ мѣстото, за да направя почитъ на младия офицеринъ.

— Моля ти се, не ставай, ти си по възрастенъ отъ мене и си уморенъ, каза офицеринътъ и ме похвана за рамото.— Кафеджи, стори двѣ сладки кафета!

Помацитѣ, които по рано не смѣеха да отговорятъ на поздравътъ ми, като видѣха, че мѣ не конвоиратъ войници и че офицеринътъ се *кунуштисва* съ мене, разбраха, че не съмъ опасенъ човѣкъ. Тѣ тогава се приближиха и единъ по единъ ме поздравиха съ „хошъ-гелдинъ ефенди“. Нѣкои отъ помацитѣ малко по-късно ми обясниха, защо сѫ се били събрали прѣдъ казармата. Двама аги, като стояли прѣдъ едно кафене въ селото, зърнали на срѣща, че двама войника каратъ по пѫтя единъ

кавуринъ. Отъ любопитство или по други подбуждения агитѣ пратили кафеджията да дойде при казармата и се научи какъвъ съмъ човѣкъ. Единъ войникъ казалъ на пратеникътъ, че съмъ билъ закаранъ при бинбашията. Кафеджията се върналъ и по пжтя до кафенето съобщилъ на всички срѣщнали го помаци за моето *докарване*. Новината бърже се разпространила по чаршията. Дошла тая новина до ушитѣ на нѣколцина християни калайджии, семерджии и зидари. Християнитѣ се потаили въ дюкенитѣ си и нищо не говорили, а помацитѣ единъ по единъ се провървѣли и се струпали прѣдъ казармата да ме видятъ и се научатъ подробно, гдѣ и за какво сж ме заловили войницитѣ.

Слѣдъ изпиването на кафето, офицеринътъ стана и отиде при каймакамина да му каже, що му е заржчалъ бинбашията, а азъ си нарамихъ вѣщитѣ и се отправихъ за селото.

Както знаятъ вече читателитѣ, казармата се намира срѣщу селото на десния брѣгъ на р. Далж-дере. Съобщението между казармата и селото става по единъ разкривенъ дървенъ мостъ, който е дългъ около 50 метра. За подпори на моста служатъ дървени *аяка* (ноги) на брѣговетѣ и десетина джбови колове, забити въ вода. Мостътъ, който не е по широкъ отъ два метра, се клати само като вървятъ по него товарни добитъци, но и човѣци. Азъ минахъ по моста прѣзъ мѣсецъ юли, когато бѣха настжпили голѣмитѣ горѣщини, но водата на Далж-дере не бѣ никакъ почувствувала тия горѣщини. Лѣглото на рѣката при моста не е по тѣсно отъ 50 метра, а височината на водата се издигаше до 50 см. Дьовленчени ми казваха, че и при най-голѣмитѣ горѣщини въ Родопитѣ сжщата височина на водата на Далж-дере при Дьовленъ не спада по-долу отъ една *пьодя*, т. е. 20 см. При силни дждове по върховетѣ и долинитѣ на Беглика, Ташъ-бунаръ, Дженевра и Хамамъ-бунаръ, рѣката придохожда, и водата се покачвала до единъ метъръ височина, но не се много замътвала и не пълнела лѣглото съ пѣсъкъ, защото басеинътъ на тая рѣка билъ далеченъ и заслѣненъ. Въ Далж-дере се вжди въ изобилие рибата пестърва и ако трицитѣ отъ дъскорѣзницитѣ, които влизатъ въ жабритѣ (хрѣщалитѣ) на рибата, не прѣчеха на размножаването ѝ, то пестървата по Далж-дере би принасяла добъръ приходъ на населението въ двѣтѣ държави.

Като прѣминахъ моста, азъ влѣзохъ въ една улица, която отъ начало вървѣше въ сѣверо-западна посока, а послѣ постъпенно се извиваше до като вземе точно западна посока. Тая улица е успоредна съ р. Далж-дере и дѣли селото както споменахъ по горѣ на двѣ продълговати части. При влизане въ селото видѣхъ отъ дѣсна страна голи черни зидове и помежду тѣхъ тукъ тамъ нови спрѣтнати кжщици. По всичко личеше, че тукъ е работила голѣма огнена стихия, която е унищожила цѣла махала. Това е станало прѣзъ 1904 година. Изгорѣ ли сж 50—60 кжщи и толкозъ плевни. Обитателитѣ не сж могли да из-

Digitized by Google

вадятъ нищо и сѫ излѣзли отъ домоветѣ си само съ дрѣхитѣ на гърбоветѣ. Оганьтъ е унищожилъ всичко, съ изключение на камънитѣ. Сега тая махала се възобновява. Зградитѣ се строятъ разрѣдено, но безъ разборно. Кой кѫдѣто е ималъ мѣсто тамъ строи, но слѣпени згради се не допущатъ. Улицитѣ се разширочаватъ, но тѣ пакъ се криви, съ изключение на главната по която зградитѣ се редятъ по права посока. Отъ изгорелата махала по горѣ главната улица е тѣсна и нетолкозъ права, обаче зградитѣ, които сѫ построени отъ 10 години насамъ сѫ поставени по на 2 — 3 метра на вѫтрѣ отъ старата улична линия. Отъ двѣтѣ страни на улицата и старитѣ и новитѣ згради сѫ нагодени за дюкяни и кафенета; но не всички служатъ сега за такива завѣдения, защото Дьовленъ е още село, съ малко население и още по малко вѫтрѣшно търговско движение. Но Дьовленъ има бѫдаще, затова жителитѣ му, като си строятъ згради на главната улица нагаждатъ ги и за дюкяни. Като вървѣхъ по улицата азъ не усѣщахъ особената миризма, която се усѣща, когато се влезе въ всѣко друго помашко село. Това е достатъчно да се разбере, че Дьовленъ е чисто село. Миелницитѣ и нуждницитѣ сѫ закрити и нечистотиитѣ отъ тѣхъ сѫ вкарани въ подземни гиризи. Фасадитѣ на зградитѣ по изминалата отъ мене часть на улицитѣ не сѫ тъй грозни и заплѣскани, както въ Карабулакъ, Гюндюзица и Лѫкавица.

Азъ се спрѣхъ прѣдъ една зграда, която приличаше и на частно жилище. и на ханъ. На долния му етажъ бѣха нагодени двѣ отдѣления за фурна и бакалница. Казвамъ нагодени, защото, когато прѣди години се строила зградата, притежателя ѝ не е мислилъ, че единъ день Дьовленъ ще бѫде центръ на каазата, та да прави дюкяни, съ голѣми прозорци и врати къмъ улицата. Вътрешния (закрития) дворъ на старата кѫща, прѣди десеть години се е прѣобърналъ на фурна и бакалница, съ малко разноски. На уличната стѣна сѫ биле зидаритѣ отворели 4—5 отвѣрстия (за врати и прозорци) а на вътрѣшната стѣна издълбана отвѣстна вада за оджаклъкъ и кумина тръба. Това е всичката прѣправка. Таванитѣ, подоветѣ и облицовката на стѣнитѣ си останали такива, както сѫ били направени прѣди 60 години. Бакалницата, която сега е натъпкана съ всѣкакъвъ видъ бакалски стоки и манифактурии, се нарича отъ Дьовленци и чиновницитѣ: „мааза на Фроню Чорбаджи“. А пъкъ горния етажъ на зградата яхжра, плевнята и открития дворъ се нарича отъ пѫтницитѣ „Фронювия ханъ“. Тоя прочутъ ханъ бѣ прѣпорѫчанъ и на менъ отъ г. Шуманова, затова се и спрѣхъ прѣдъ него. Единъ слуга бърже се затече къмъ менъ, зема ми вѣщитѣ и ме покани да влѣза въ бакалницата. Азъ побързахъ да влѣза вѫтрѣ, но се не забѣлѣжихъ, че вратата е низка за моятъ бой. Единъ силенъ ударъ почувствувахъ на главата, а слѣдъ това отскочихъ на срѣдъ улицата. Прѣт··ня ми прѣдъ

очитѣ отъ сътресението и болкитѣ, но се нетърколихъ на земята. Находящитѣ се въ бакалницата човѣци, като видяха, какво се случи се мене бърже изкочиха на улицата, хванаха ме за ржката и ме въвѣдоха вътрѣ, За щастие, черепътъ ми се указа много по якъ отъ колкото си мислѣхъ, та болката прѣмина въ скоро врѣме. Десетината души, които бѣха въ бакалницата се изрѣдиха да ми пипатъ главата, като сжщеврѣменно за утѣшение ми казваха: „нѣма нищо, нѣма нищо, скоро ще прѣмине болката.“ Съчувствующитѣ бѣха: троица християни слуги и калфи; трима помаци селени, двама полицейски стражари и двама войника. И всички тия човѣци съ различни професии и обществени положения говореха на български езикъ. Чудно нѣщо си казахъ на умътъ. Въ Чепеларе ли се намирамъ азъ или въ Дьовленъ? Да говори въ Чепеларе единъ войникъ или полицейски стражаръ на български езикъ, не е никакъ чудно, но не е тъй и въ Дьовленъ? До тогазъ азъ бѣхъ привикналъ да слушамъ отъ войници и полицейски стражари, които носятъ фесове само турски думи, а сега за пръвъ пжть чувамъ феслии полицейск.. стражари да говорятъ на български езикъ. Заинтересуванъ отъ това откритие азъ веднага запитахъ тия стражари, кой отъ кждѣ е и отъ кога служи въ Дьовленъ. Единия стражарь се назова съ българско име и прѣзиме и каза, че билъ отъ Неврокопъ, а другия се назова съ гръцко прѣзиме и каза, че е отъ Мелникъ. Ха, рекохъ си азъ на умътъ, догаждамъ се каква е работата: Македонскитѣ реформи сж достигнали и до Дьовленъ. Че това ще да е тъй увѣрихъ се и по други видими знакове. Полицейскитѣ стражари, при всичко, че носѣка фесове, не бѣха облѣчени съ такава униформа, каквато носятъ жандаритѣ въ Ахж-челебийската кааза, която административно се числи въ Одринскиятъ велиятъ. Униформата на Дьовленскитѣ полицейски стражари е такъва, каквато носятъ ловджиитѣ и туриститѣ. Ясно сини вълнени панталони и куртки съ прѣпасани по кръста и гърдитѣ широки ивици, и липса на металически жълти копчета това е отликата, на форменната униформа отъ другитѣ турски стражарски и военни униформи. Казватъ, че по другитѣ каази, гдѣто имало и християни, стражаритѣ носили вмѣсто фесъ, друга нѣкаква шапка, обаче дали това е истина, положително не мога каза. Дьовленската кааза съвпада въ Английската реформенна секция т. е. въ Драмския санджакъ. Турскитѣ чиновници ми казваха, че въ Дьовленъ стоялъ съ жена си и единъ Английски офицеринъ, обаче азъ нѣмахъ честьта да го видя, защото въ това врѣме, когато бѣхъ въ Дьовленъ, той билъ отишелъ съ жена си въ с. Настенъ да си лови пастърва въ рѣката.

Реформенитѣ стражари съ които се запознахъ въ бакалницата се отнесоха съ мене много вежливо. По разговоръ и маниери, тѣ изглеждаха доста интелигентни, но при всичко това азъ бѣхъ сдържанъ въ разговора си съ тѣхъ. Особено стража-

Digitized by Google

ра съ гръцкото прѣзиме не ми вдъхваше никакво довѣрие. По едно врѣме послѣдния стражаръ ме запита виждалъ ли съмъ каймакамина и ако не съмъ го не виждалъ не желая ли да се запозная съ него.

Каймакамъефенди е много добъръ човѣкъ, добави българския стражарь. Той е още въ канцеларията и ако желаещъ мога да те заведа до тамъ да се запознаешъ съ него.

Азъ и безъ напомнянето на стражаритѣ мислехъ да се запозная съ каймакамина на Дьовленската кааза, още повече, че му носяхъ и поздравъ отъ г. Шуманова.

Безъ да чакамъ втора покана отъ услужливитѣ стражари, станахъ на крака и помолихъ гърка стражарь да ме заведе въ окол. управление. Послѣдния помоли българина да ми направи тая услуга, подъ прѣдлогъ, че той си ималъ друга работа изъ селото. И тъй азъ се опжтихъ за окол. управление да търся каймакамина съ съпроводачь стражарь — българинъ. По пжтя нищо не приказвахъ съ тоя българинъ на турска служба, а това повидиму го огорчаваше. На запитването му азъ нищо неотговаряхъ, а се захласвахъ да разглеждамъ улицата и зградитѣ, като се прѣструвахъ, че го не чуя.

Отъ Френювия ханъ на горѣ, Дьовленската главна улица постжпенно се разширочава, а слѣдъ изминване на 150 крачко (отъ хана), тя се доста разтваря, та се образува единъ мейданъ (площадъ), съ пространство отъ около единъ декаръ. Мейданътъ се прѣсича отъ една прѣка тѣсна улица, която почнова отъ рѣката и свършва въ брѣговетѣ подъ канаритѣ, които сж надвѣсили отгорѣ надъ селото. Зградитѣ отъ двѣтѣ страни на улицата и около мейданътъ сж нови и измазани съ варь. Мейдана съ околнитѣ згради е центръ на селото. Отъ десна страна на мейданьтъ т. е. отъ къмъ севѣръ се намира джамията, която е заградена отъ всички страни съ каменни зидове. Вътрѣ въ двора на джамията, по край стѣнитѣ, сж наредени десетина приземни стаи, които служатъ за училища и др. помѣщения. Въ тия стаи се събиратъ младежитѣ отъ Дьовленъ и другитѣ села, да учатъ Богословие. За възпитанницитѣ отъ другитѣ села сж опрѣдѣлени нѣколко стаи, въ които живѣятъ и се хранятъ. Това училище се казва „Медресе“ (турско богословско училище). Отъ лѣва страна на мейданътъ, къмъ рѣката се издига една доста голѣма двукатна зграда измазана отъ вънъ съ ясно жълта боя. На югъ отъ тая зграда се простира доста обширна градина—ливада, която свършва при рѣката. Около зградата сж посадени стотина дървета на които клонетѣ и листата засѣнватъ, цѣлия доленъ етажъ. Въ тая голѣма зграда се помѣства окол. Управление и нѣколко други учрѣждения.

По указанието на стражарьтъ азъ влѣзохъ прѣзъ една врата, въ коридора на долния етажъ и отъ тамъ по една тѣсна стълба, се изкачихъ на горния етажъ. Като разглеждахъ, пжтѣкитѣ, стълбитѣ и коридоритѣ, азъ неможахъ да се не очудя

Digitized by Google

на голѣмата чистота, която се забѣлѣжваше на вcѣкждѣ особено по подоветѣ. Дъски чисти и бѣли, като, че вчера сж работени и заковани! За минута си прѣдставихъ и зградитѣ въ които се помѣщаватъ нашитѣ държавни окол. учреждания. И каква голѣма разлика намѣрихъ, между нашитѣ провинциялни „канцеларии“ и турскитѣ въ с. Дьовленъ, по отношение на чистотата и естетичностьта! Засраменъ отъ себе си, като българинъ, азъ бърже си събухъ царвулитѣ, прѣдъ вратата на стаята, която служеше за кабинетъ на каймакамина и чакахъ да бжда приетъ отъ послѣдния. Чакането ми се не продължи повече отъ 2—3 минути. Вратата се отвори, едноврѣменно съ думата „буюръ“ и азъ се изпрѣчихъ прѣдъ Дьовленския първъ държавенъ администраторъ.

— Хошъ гелдинъ ефенди, буюрж седни! Каза каймакамина и ми подаде ржката си. Запознаването ни стана на бърже, безъ излишнитѣ банални думи: „какво правите, какъ сте съ здравието си и пр.“ Седнахъ на единъ виенски столъ, срѣщу каймакамина, азъ впихъ погледа си въ него и почнахъ по лицето му да правя испитание съ цѣль да налучкамъ прѣдъ какъвъ човѣкъ стоя.

Още при първия погледъ азъ познахъ на кого прилича по физономия Дьовленския голѣмецъ. Но това ме не очуди. Много човѣци на свѣта си приличатъ по физиономия но рѣдко се случва щото двама човѣци да си приличатъ и по лице и по гласъ и по говоръ и по маниери. Обаче азъ открихъ такава прилика. Въ разговора и гласътъ и маниеритѣ на каймакамина, азъ се убедихъ, че той прилича пакъ на лицето, съ когото сж прилика по физиономия и ръстъ. Прѣдъ мене, като че стоеше Иванъ Евстатиевъ Гешовъ, така на години, когато бѣше Директоръ на Финанситѣ въ Източна Румелия. Който е виждалъ тогава г. Гешова и види сега Дьовленския каймаминъ, нѣма да намѣри по между имъ никаква друга разлика, освѣнъ може би въ умствено отношение. Поразенъ отъ такава чудна прилика, азъ неможахъ да се стърпя да не каже това на каймакамина. Послѣдния поласканъ отъ сравнението, остана много доволенъ и каза:

— Благодаря за комплимента! Азъ съмъ челъ и слушалъ за г. Гешова. Той е единъ отъ най-добрѣ ваши държавници и книжовници — икономисти. Мисля, че г. Гешовъ *придружваше* Меджидъ паша при сключването, въ Букурещъ на миръть между България и Сърбия.

— Това е вѣрно, отговорихъ азъ се едно *еветъ* и клюмане на главата си.

Слѣдъ кратъкъ разговоръ за плодородието и търговията въ България, азъ извадихъ отъ джебътъ си министерското писмо и картичката отъ г. Шуманова и ги подадохъ на каймакаминътъ.

— Благодаря за поздравътъ сухо изрече голѣмеца и плѣсна съ ржцѣтѣ.

Digitized by Google

Единъ стражарь бърже влѣзе въ стаята.

— Извикай да дойдѣ Халилъ ефенди, заповѣда каймакаминътъ на стражара, а слѣдъ това ме погледна въ очитѣ.

Слѣдъ нѣколко секунди въ стаята влѣзна единъ младъ офицеръ облѣченъ въ сини панталони и чистъ бѣлъ кителъ, на рамената на кителя бѣха украсени съ жълти пагони каквито носятъ нашитѣ окол. началници. Извънредно симпатичния офицеринъ съ руса коса, брада и мустаки поздрави по военному каймакамина и се застоя всрѣдъ стаята да чака заповѣди.

— Халимъ ефенди, прочети това писмо и ми кажи съдържанието му.

Офицерина взе писмото и почна да го чете, тъй правилно, като че го четеше самъ г. министра Шишмановъ, който беше го подписалъ. Слѣдъ причитането на паспорта, каймакамина каза: „Добрѣ, разбрахъ“, дайте си го на Дѣчовъ ефенди!“

Офицерина, като ми повръщаше писмото, хвана ме за рѫката и изрече на правиленъ български езикъ думитѣ: „Халилъ Ю-въ, джандармерийски юзбашия т. е. Рупчоски полицейски приставъ. Приятно ми е да се запознаемъ“.

Азъ и сега останахъ очуденъ. Полицейския приставъ въ Дьовленъ чете и говори на български езикъ и то на правиленъ книжовенъ български езикъ! Чудно нѣщо наистина! Ще излѣзе, мислѣхъ си азъ, че ако не всички, то половината отъ чиновницитѣ и офицеритѣ въ Дьовленъ знаятъ българския езикъ. Че това ще да е тъй, по рано не бихъ повѣрвалъ но сега, самъ виждамъ и чуя съ ушитѣ си истината. Захластнатъ отъ мисли и душевно вълнение, азъ машинално пъхнахъ писмото въ джебътъ си станахъ да си вървя.

— Халилъ ефенди, да наредите щото единъ стражарь да придружи Дѣчовъ ефенди до Боденъ заповѣда каймакамина на юзбшията. Дайте му стражарь, който говори български. Слѣдъ тая заповѣдь каймакамина ми стисна рѫката и ме испрати до стълбата.

Младия юзбашия Халилъ ефенди се указа много любезенъ и интелигентенъ момъкъ. Той не само, че избра най-добрия помакъ стражарь, който да ме придружава и забавлява по пѫтя за Чепеларе, но ме разведе и по всички учреждения и по забѣлѣжителни мѣста въ Дьовленъ. Нему длъжа и за развлечението и угощението, които устроиха вечерьта въ моя честь. Тоя младъ момъкъ,както личеше, имаше добро сърдце и се хранеше съ свѣтли идеали. У него азъ не забѣлѣжихъ никакви преструвки и прикритости.

(Слѣдва)

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Великденската педагогическа конференция на основнитѣ учители въ Станимака.

Нашето основно учителство въ послѣднитѣ нѣколко години особено се раздвижи и усвои идеята, за по-честото събиране на тъй нареченитѣ напослѣдъкъ педагогически конференции, съ цѣль на сдружна и взаимна размѣна на мисли и идеи въ областьта на училищното дѣло. Това е отрадно явление, което има голѣмо значение, както за самото учителство, тъй и за училището и обществото.

На 6, 7 и 8 априлий, т. г., се състоя тазгодишната учителска педагогическа конференция отъ основнитѣ учители и учителки и въ Станимашката околия. Четени сѫ били по-отрано опрѣдѣлени теми, реферати, правени сѫ разисквания по тѣхъ и най-послѣ е билъ опрѣдѣленъ дневния редъ и врѣмето и за послѣдующата конференция. Всички почти реферати, въпроси и разисквания сѫ били отъ чисто педагогиченъ и образователенъ характеръ, каквото слѣднитѣ: обучението по география въ III отдѣление; рисуването въ I отд., необходимо ли е да се мине въ I отъ умственото смѣтане отъ 10 до 20 и тогава да се почне писмото; съ коя рѫка и какво положение трѣбва да заема учительтъ при писане първоначално буквитѣ въ въздуха въ I отд., отвѣсниятъ или полегатиятъ шрифтъ трѣбва да се прѣдпочита при писане; резултати отъ Гиневата метода по четене и още нѣкои отъ подобенъ родъ въпроси.

Отъ тъй да кажемъ общъ, административенъ характеръ е билъ реферата: срѣдства за прибиране ученицитѣ въ началото на учебната година и задържането имъ до края, четенъ отъ Широколѫшкия учитель г. Ангелъ П. Георгиевъ. Тоя въпросъ е единъ отъ най-важнитѣ въ нашето просвѣтно дѣло. Додѣто държавата съ редъ законодателни и административни мѣрки се мѫчи да привлѣче и прѣкара прѣзъ оградата на първоначалното образование всички дѣца на българскитѣ граждани отъ една страна, додѣто и часть отъ обществото, а най-много и народниятъ учитель искрено желаятъ и се стремятъ да улеснятъ задачата на държавата, щото всѣки бѫдещъ български гражданинъ и отъ най-послѣдната колиба да прѣмине курсътъ на началното училище, ний пакъ имаме твърдѣ неутѣшителния фактъ, че голѣмъ процентъ и днесъ отъ дѣцата, подлежащи на задължително учение, не виждатъ прагътъ на училището, а други напущатъ отъ I, II и III отдѣления и най-накрая много малко оставатъ да довършатъ цѣлия основенъ курсъ. И тукъ първостепенна роля играе економическото състояние на широката маса, нехайностьта и некадърностьта, а често пѫти и личнитѣ и партийни интереси на нашитѣ изборни общински власти, прѣдъ чието упорство и невѣжество често пѫти се разбива на прахъ и най-идеалното учителско сърдце, и най-послѣ дълбокото невѣжество, въ което още грамадната часть отъ нашия народъ тъне. Частно за нашитѣ планински поселения въ Родопитѣ особено два фактора сѫ единствената прѣчка, дѣто въ едно Родопско село отъ 200 напр. дѣца, подлежащи на задължително учение, едва 15 -20% отъ тѣхъ и то съ голѣми усилия завършватъ курсътъ на началното училище. Бащата почти цѣлата година е въ чужбина, дѣто съ най-напрѣгнати усилия и изнурителенъ физически трудъ едва наваксва нуждитѣ за коравия хлѣбъ на сѣмейството си, а майката често пѫти, защото не е въ състояние да намѣри 25 ст. за плоча на дѣтето си, спира го на срѣдъ годината отъ училището, или и съвсѣмъ не го праща. Ето болното мѣсто, о което и държавата, и обществото трѣбва най-напрѣдъ да се спратъ и изцѣрятъ въ областьта на нашето училищно дѣло.

Отъ чисто възпитателенъ характеръ е билъ само единъ рефератъ, а

Digitized by Google

именно, цѣль на нравственото възпитание, четенъ отъ учителя А. Черпоковъ. Това е друго болно мѣсто отъ първостепенна важность, което изъ день въ день расте и се увеличава въ нашия общественъ порядъкъ, прѣнесено и въ повечето случаи и изкуствено култивирано и въ нашето училище, и което отъ много страни се съзнава, вижда и изпъква, ала никой не се рѣшава да се противопостави на него и потърси и приспособи нѣкакъвъ радикаленъ цѣръ, ако не за прѣмахването му, то поне за спиране неговото тъй гибелно за нашето бѫдеще развитие. Колкото сѣмейството у насъ и да се счита още за не приготвено да дава едно солидно, здраво домашно възпитание на дѣтето, колкото улицата и обществото у насъ и да сѫ станали най-мощнитѣ пионери за една тъй злѣ нравствена развала, която грозно пуща своитѣ миязми по всички посоки, обаче ний считаме прѣди всичко, че и училището, собствено въ лицето на учителя, е виновникъ не по малко въ случая. Да, ний имаме примѣри и то хиляди, дѣто дѣтето отъ кѫщи отива въ училището съ не малко поставени основи на чисти, дѣвствени нрави, обаче то слѣдъ едно не дълго врѣме отъ училището излиза съ всичко разрушено, всичко опърничаво, грозно, развалено. Голѣма часть отъ нашето младо учителство въ рѫка съ разни неустановени още философски теории руши това, което домашното огнище на дѣтето е дало. Въ послѣднитѣ нѣколко години ний имаме твърдѣ печални явления изъ нашия училищенъ строй, прѣдимно изъ живота и дѣйностьта на нашето учителство. Ето защо въ нашитѣ тъй полезни и хубави учителски конференции разумната и истинско просвѣтената часть отъ нашето учителство на първо мѣсто трѣбва да се занимае и всестранно и критично обсѫди най-сѫществената задача на училището, възпитанието, а не да чака нѣкаква *висша етика* тепърва да разрѣши проблемитѣ на живота и чакъ тогава да се залавя и съ цѣльта на нравственото възпитание.

Изобщо педагогическитѣ конференции сѫ добро начало въ нашето учебно дѣло. Тѣ сѫ мѣрило и за прогресътъ на нашето учителство, та би трѣбвало да не се минаватъ мълкомъ и отъ нашия повседневенъ печатъ, прѣдимно тоя, що борави съ просвѣтнитѣ нужди на отечеството ни, за да може и обществото да се освѣтлява, що става съ тая свещена ограда, училището, прѣдназначена да ни даде образовани и възпитани гредущи поколѣния, у които е силата и закрѣпването на нашето бѫдеще сѫществуване като народъ и държава. С.

Приходо-разходниятъ бюджетъ на Станимашката градска община прѣзъ 1906 година.

Единъ отъ най-важнитѣ и завидни економическо-търговски въ политѣ на Родопитѣ центрове е града Станимака. Прѣдстоещето му скопчване съ трамвайна линия съ града Пловдивъ и направата на добри шосейни пѫтища както къмъ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, тъй и къмъ близкитѣ му приполски и производителни покрайни, на града Станимака прѣдстои въ едно близко бѫдеще да играе освѣнъ економическо-търговска, но и важна културна роля къмъ най-важната часть отъ тия планини, именно Срѣднитѣ Родопи. Въ тоя случай на неговитѣ обществени органи се налага разумна и усилена енергия и дѣйность по всички посоки, дѣйность, която да обгръща въ себе си не само чисто материалнитѣ нужди на града, но и всички други културно-просвѣтни, здравословни и естетични негови потрѣбности. А за да се постигне това, изискватъ се нѣколко фактора, между които на първо мѣсто е тоя, че на чело на общинскитѣ дѣла трѣбва да стоятъ хора истинско интелигентни безкористни дѣйци, съ доказано родолюбие и енергия и съ широкъ полетъ въ тежката но благородна задача, която обществото имъ е повѣрило. А въ това именно отношение най-много куцатъ повечето отъ нашитѣ изборни общински институти. Ний имаме провинциални градове и градовце, които въ чисто економическо-приходно отношение не само не сѫ злѣ, но сѫ и много

Digitized by Google

добрѣ, и ако въ тѣхъ би пипала опитна ржка, би направили чудеса въ разтояние на единъ тридесеть годишенъ периодъ.

Градътъ Станимака спада въ тия малко градове у насъ, които иматъ блестящи общински приходни източници, съ които неговитѣ обществени дѣятели би го обърнали на единъ чудесенъ райски кжтъ въ всѣко отношение. Наистина, въ послѣднитѣ нѣколко години и Станимашката община наредъ съ своята още слабо сформирована интелигенция като че показва стремежъ да реализира нѣкои и други отъ най- належащитѣ нужди на града, обаче това е много малко, а пъкъ много още има да се желае. Най-голѣмата липса за сега на града Станимака е неговото здравословно подобрение, за което най-малко нѣщо е направено и се прави. Слѣдъ него иде липсата отъ добри и удобни училищни помѣщения, отъ каквито отдавна се чувствува нужда. А за единъ градъ, какъвто е Станимака, на който държавата още отъ първитѣ години слѣдъ освобождението е поела на себе си всичката тяжесть да издържа всичкитѣ му училища, основни и класни, е непростено да остави най-гжститѣ и най-важнитѣ квартали да иматъ за училищни помѣщения едни примитивни, стари, полусрутени и най-неудобни и нехигиенични сгради, огнища на вѣчна зараза и немощь. И ако общината не се е сѣтила още да прѣмахне тая липса, дългъ е на централната власть да ѝ наложи това.

За да видятъ интересующитѣ се читатели економическото състояние на Станимашката община, състояние доста завидно, което е достатъчно да направи много нѣщо за нуждитѣ на града, ний правимъ тѣзи малки извлѣчения отъ тая годишния ѝ приходо-разходенъ бюджетъ, който е утвърденъ отъ надлежния министъръ.

Прѣзъ т. 1906 г. е прѣдвиденъ редовенъ приходъ 194,420 лева, извънреденъ 30,949 л. 98 ст. или всичко приходъ 225,369 л. 98 ст. Въ сравнение съ 1905 год. има едно увеличение отъ 18,680 л. 53 ст. (прихода прѣзъ 1905 год. е билъ 206,689 л. 45 ст.).

Разхода прѣзъ 1906 г. е: а) лихви и погашения на общ. заеми	51,800
б) Съдържание на общинския персоналъ	82,160
в) Наемъ и вѣщ. разходи по училищата	12,000
г. Извънредни разходи, състоещи отъ покриване на сключени бюджети, дългове и постройка на нови общински сгради	30,249 89
Всичко лева	175,759 98

Остава една сума отъ 49,610 лева за помощи на бѣднитѣ, лѣкарства, отчуждаване мѣста за улици, пущане нови улици и ремонтъ на стари, помощи на разни дружества, благоустройство и пр. и пр.

Отъ набърза ржка приведенитѣ общи числа се вижда, че и въ тая годишния разходенъ бюджетъ за чисто културнитѣ нужди на града Станимака пакъ досущъ малко е прѣдвидено да се направи, а това е жалко.

С.

Бѣла-черква — бждещъ естетиченъ курортъ.

Едно хубаво влѣчение въ послѣднитѣ години почва да се усвоява измежду нашето по-интелигентно градско общество, е именно да обиква природата и прииква да излазя отъ шумната и задушна градска атмосфера и прѣкарва лѣтнитѣ горѣщини изъ живописнитѣ планински кжтове, каквито тъй изобилно Господь е обдарилъ отечеството на българинътъ. Това е колкото хубаво, толкова и полезно и необходимо. Майката планинска природа, съ своитѣ великани бърда и канари, съ своитѣ гористи мѣста, съ омайнитѣ планински кжтове, пълни съ прѣсенъ, чистъ и ароматенъ въздухъ, и съ своитѣ кристални студени извори, далечъ и чужди отъ свѣтскитѣ грижи и суети, е най-сигурния лѣкарь на човѣшката немощь. Тѣлото тамъ укрѣпва, духътъ се ободрява и усилва и нервитѣ заякватъ.

Digitized by Google

Родопитѣ на длъжъ и на ширъ криятъ въ своитѣ нѣдра прѣлестни, истински райски кѫтове, а тѣ сѫ тъй близки до всички ни. Особено северницитѣ имъ склонове по цѣлата си дължина сѫ и живописни, и сгодни по своята близота и съобщителность, за да може и бѣдниятъ гражданинъ безъ особено голѣми срѣдства да прѣкара извѣстно врѣме лѣтѣ въ тѣхъ и да разведри и освѣжи своя духъ и тѣло. Едно отъ живописнитѣ, най-близкитѣ при Пловдивъ и най-рѣдки по красота и по всичко мѣста е Бѣла-черква, ([1]) само 4—5 часа далечъ отъ града. Благодарение на усилената дѣйность и енергия на г. Маноловъ, Пловд. окрѫженъ управитель, досегашниятъ при Бѣла-черква бѣденъ и въ мизерно положение държанъ монастирь, сега е вече собственость на окрѫжния съвѣтъ, който, както се учимъ, се е заелъ да направи постройки и въ едно близко врѣме създаде едно удобно мѣсто и възможность за лѣтуване на желаещитѣ и нуждаещитѣ се. Идеята е подъета сериозно и отъ частна инициатива, и днесъ въ Бѣла-черква вече и нѣкои видни Пловдивски граждани си строятъ собствени лѣтни вили, а други си закупватъ мѣста за бѫдещи постройки, тъй щото Бѣла-черква въ най-близко бѫдеще ще стане единъ истински естетиченъ и здравословенъ лѣтенъ курортъ, съ какъвто града Пловдивъ ще има право да се гордѣе и надминава много други многолюдни градове у насъ.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

I. Народни приказки.

Записана отъ Добра Ст. Шишкова отъ с. Устово.

Какъ Господь прѣвърналъ лѣниви хора въ магарета.

Трима братя тръгнали на печала. Единиятъ отъ тѣхъ билъ работливъ човѣкъ и за всичко се надѣвалъ на Бога, а другитѣ двама били лѣниви и нехайници. Господь въ видъ на старецъ, тѣхенъ съпѫтникъ, прѣвръща лѣнивцитѣ въ магарета, повѣрява ги на първия имъ братъ, който съ тѣхъ напечалва много пари. На връщане въ сѫщото мѣсто магаретата се прѣвръщатъ пакъ въ напрѣднитѣ си хора, но голи и бѣдни, резултатъ отъ тѣхната лѣность и незачитане Боге.

Ф аднȍ сѐлу имȁлу труйца брȁт’е[а]. По-гулѐ[а]мите[а] билѝ хайлѐ[а]зе[а] л’ӯд’е[а], ни тȁчили Гȍспуде[а], пакъ пȍмал’ке[а]т бил хем рȁбутан чилѐ[а]к, хем Гȍспуде[а] тȁчил. Аднȍ[а]ш тъ̀[а]рнали на аднȍ на курбѐт да казандѝсуват.

1) Вижъ описанието на Бѣла-черква въ кн. 3, год. II (1904 год.) на „Родопски напрѣдъкъ“.

Digitized by Google

Примо̂ªркнали ф адѝн хан и там принацо̂вали. Вутрино̂ªта са развлитѐªлу[77] и разплѐскалу ут доªш и кал. Там има̀лу и адѝн пубеªлѐªл ста̀реªц, пак той бил Го̀спут', ала̀ кой да гу зна̀еª Ма̀л'кеªт брат ни гл'о̂ªдал ни доªш, ни ка̀л, та реªко̂ªл на дру̀гитеª: „ха̀йдатеª, да вар'вѝм, дажд̂оªт еª ут Го́спудеª, щеª да литѝ, ду куга́ту̀ еª реªко̂ªл Го̀спут', и щеª да запре́“. Пак дру̀гитеª му са фсо̂ªпили:[78] „га̀ арнѝса даждо̂ªс и га са пуд'беªре́ калдо̂ªс, туга̀ва щим да вар'вѝм“, и са завѝли да си сп'о̂ªт. Ста́реªцат чул какво ре́кли, га чи ги сто̀рил на мага̀реªта сас сама̀реª и с сѝчку. дал углафтѐтеª на ма̀л'кеªт и му реªко̂ªл: „на ти, сѝнку, са́еª живина, ѝди казандѝсувай с теªх, та чеª га са во̂ªрниш, до̀веªди си ги пак еªй туф ф со̀еª хан“. Ма̀л'кеªт фа̀тил мага́реªтата, прико̂ªрстил са и си утиш'о́ªл, кадѐту си мѝслил. Ка̀рал дарва́ с тѐªх, кирѝеª и казандѝсал мло̀гу парѝ. Пу адно̀ вре́ªмеª си са во̂ªрнал прис то̀еª хан, наш'о̂ªл си ф нѐгу ста̀реªцат, дал си му мага̀реªтата здра̀ви и чита̀ви и му реªко̂ªл: „да си здра́ф и жиф, дѐªду, Го̀спут' о̀щеª мло́гу дѐнеª да ти дадѐ, чи ми сто̀ри сако́ªф илѝк[79] Амѝ еª имѐªх и двамѝна бра̀т'еª, та си уста̀наха ф со̀еª хан, га са у̀веªдах, низна̀еªм какво̀ ли сто̀рихя тѝеª, кадѐ ли фа̀наха? – Тѝеª си о̀щеª сп'о̂ªт, синку, еªй там фаф фуда'о́ªня, ѝди си ги по̀рукай“, реªко́ªл ста̀рчеªкат. Га флеªл ма̀л'кеªт, чи хи вѝдеªл завѝти да си сп'о̂ªт. Разбу̀дил ги и хми ка̀зал, чи той еª хо́дил на курбе́т и си са вра̀щя, пак тѝеª са зачу̀дили и му ре́кли: „брей, ко̀лку смеª спа̀ли, амѝ сига каде́ да са во̂ªрним у дума̀ ни, га немамеª ни ско̀ршеªня пароª?“ Ма̀л'кеªт брат хми дал ут нѐгувиеª каза̀нч,[80] та си са во̂ªрнали и труѝцата, ала нѝкутри ут теªх ни 'оª зна̀еªл какво̀ еª бѝлу.

Слушана отъ баба й Добра Н. Шишкова
прѣзъ 1906 година,

II Народни пѣсни.

Помашки отъ с. Чокуръ-кьой.

Записалъ А. Шулговси, пенсионеръ.

1.

Мома не зема старъ момъкъ.

Възрастенъ момъкъ моли майка си да му намѣри мома. Намира му, но нито роднинитѣ и родителитѣ ѝ я даватъ, защото прѣдлагатъ тежъкъ откупъ *(обущва)*, нито самà тя го ще, защото годинитѣ му сѫ много.

Хòди ли, мàйч'у, вас сѐлу,
Вѝде^{а} ли мумà за мѐне^{а}?
— Хòдих ми, сѝну, вѝде^{а}х ми,
Амѝ е^{а} скò^{а}па кàзуват:
Бащà хи ѝще^{а}, сѝну л'у,
Зигвàр(73) вòлуве^{а}с аргàтин,
Майка хи ѝще^{а}, сѝну л'у,
Чич'укл'у(74) кафтàн' да нòси;
Брàт'е^{а} хи ѝщать, сѝну л'у,
Пу чѝф г'ум'ушл'ý пищóле^{а};
Сѐстри хи ѝщат, сѝну л'у,
Пу л'ок(75) че^{а}рвѐни папýце^{а};
Кумшѝе^{а} ѝщат, сѝну л'у,
Стамбóлцка кàна че^{а}рвѐна;
Мумàна ѝще^{а}, сѝну л'у,
Онбѐш с^{а}пѝнда кòпе^{а}ле^{а}.
Мàйчинку, мòе^{а} мàйчинку,
Сѝчкуну си са наймам,
Амѝ си гудѝнки ни знàе^{а}м,
— Сину л'у, мòй мàйчини,
Тѐбе^{а} е^{а} мàйка хрáнила
И гудѝнки е^{а} бруѝла:
На дваш пу онбѐш гудѝнки.

Слушана отъ Смаилъ Бакларътъ, 1906 год.

Digitized by Google

2.

Моминско извинение прѣдъ момъкъ.

Момъкъ буди заспалата си любовница и ѝ прѣдлага даръ хубаво сушено грозде, сама да си го земе отъ поясътъ му, Момата му се моли да не я буди отъ сънъ, защото е при мащеха майка, която я кара на домашна работа вечерь до късно, а сутринь отъ рано.

Стàни ми бѐ^{а}лу мумѝче^{а},
Нòсе^{а}м ти сѝтан е^{а}рмагàн:
Ч'ò^{а}рни и ж'о^{а}л'ти стафѝди,
Самà да си хи извàдиш
Ут àле$^{а}нине^{а} пòе^{а}се^{а}.
— Не^{а}мò' ма бȣди, іунàче^{а},
Чи сам ваз мàйка мàще^{а}ха,
Вѐче^{а}ру гѐчку лѐгнувам,
Вȣтирну рàнку стàнувам
Младòчни крàви да дòе^{а}м,
Дрѐбнине^{а} телце^{а} да лòа^{а}че^{а}м,
Рàвнине^{а} двòре^{а} да мѐтам.
Пȣсти са тѐлце^{а} ше^{а}влѝвки,[76]
Та рѝпкат, та ма укàле^{а}т
И ми рѝскана раздѝратъ.

Слушана отъ сѫщия.

3.

Момково заканване при отказана любовь.

Момъкъ се готви да прати майка си и поиска ржката на любовницата му, на която обѣщава нанизи злато, Но ако момата откаже, момъкътъ се заканва, ще се качи на черешово дърво и оттамъ дано падне и се утрепе.

Утре^{а} ма, мàйчу, вò^{а}звикай,
Та ща та, мàйчу, прòвуде^{а}
Нах срѐ^{а}шничкана махалò^{а},
Л'ȣбе^{а}ну да ми 'убѝде^{а}ш
И да гу, мàйку, пупѝташ,

Digitized by Google

Зи́ма ли мéне^{а}, е^{а}лѝ нѐ.
Ку ре^{а}чѐ, мàйчу, зѐ^{а} гу ща,
Та ще^{а} му, мáйчу, прòвуде^{а}л
Фѐсче^{а}ну сас е^{а}лтò^{а}не^{а},
Сас срéбарнине^{а} вир’у̀шки.
Пак ку ми ре^{а}чѐ, нищо^{а} гу,
Че^{а} ще^{а} ми ѝда, мàйчинку,
Нис бѐ^{а}ла рѐ^{а}ка надòлу.
Да трò^{а}се^{а} чò^{а}рна че^{а}рѐ^{а}шка,
Да са пóкача, нàе^{а}да,
Данò са стò^{а}лба отчó^{а}пи,
Га пàдна, да са прѐ^{а}бие^{а}.

Слушана отъ сѫщий.

4.

Възобновена любовь.

Момъкъ казва на майка си, че като минавалъ прѣзъ селото, съгледалъ изоставената си по хорски душманлъкъ любовница, която, като видѣла, канила го да иде у тѣхъ, за да я утѣши въ скръбьта ѝ за раздѣлата.

Фчéра ми минó^{а}х, мàйчинку,
Пуд дòл’ничкапа махалò^{а},
Е^{а}сну бе^{а} слò^{а}анце^{а} угрѐ^{а}лу
Ут висòкуну кунàч’е^{а},
Ут бúстричкине^{а} жѐ^{а}муве^{а},
Ут сúтничкине^{а} кафѐз’е^{а}.
То не^{а} е^{а} бúлу слò^{а}нчице^{а},
Е^{а}мѝ е^{а} бúла Фатмѝнка;
Ф чò^{а}рни ма òчи пугл’ò^{а}дна,
Ф бé^{а}лу ма лѝце^{а} устрѐ^{а}ли.
С чò^{а}рни ми òчи мòгаше^{а},
С бѐ^{а}ли ти рòаки мàхаше^{а}
И дӯмица ми придӯма:
— Е^{а}ла ми, ѐ^{а}ла, ’унàче,
Сарцѐсу да ми расше^{а}нѝш

Digitized by Google

Бàлну-су да ми ризне^{a}сѐш,
Че^{a} са сие^{a} млỏчку гàлили,
Гàлили и драгỏвали.
'Унàче^{a} лỷду и млàду,
Душмàне^{a} кинà не^{a} прáве^{a}т:
Жѐне^{a}ни л'ỷд'е^{a} раздѐ^{a}ле^{a}т,
Главéни л'ỷд'е^{a} развращат.

Слушана отъ сѫщий.

5.

Момкова скръбь при изгубена любовь.

Момъкъ се оплаква и тѫжи, че любовницата му се оженила и то за неговия побратимъ, та като я гледа, иде му или въ рѣката да се удави, или отъ коньтъ да се хвърли.

Пак си сам сирàк, мàле^{a}ле^{a},
Пак си сам сирàк
'Ужéни ми са „
Главе^{a}нѝчкана.
Че^{a} да е^{a} з'оàла „
Ф чỷзду пу сéлу,
Е'^{a}мѝ е^{a} зỏ^{a}ла „
Ф нàше^{a}ну сѐлу.
Ф нàше^{a}ну сѐлу „
Мỏе^{a}н аратлѝк.
Та гъ е^{a} гл'ỏ^{a}дам „
Пу двор да хỏди,
Та ма налѐ^{a}та „
Ут кỏн' да пàдна,
Ф вѝр да са мéтна „
Да са 'ỏдаве^{a}.

Слушана отъ сѫщий·

III. Помашки имена и прѣзимена въ Чепино.

(Извлѣчение отъ званичнитѣ избирателни списъци.

с. Корова.

Али Радковъ
Асанъ Бѣлчовъ
Ибрамъ Дуковъ
Исеинъ Дочевъ
Молла Али Дочевъ
Молла Мустафа Манушовъ
Османъ Врянчовъ

с. Лѫджане.

Абди М. Кандовъ
Али Ибр. Бачовъ
Али Тилиновъ
Али Хуновъ
Али Туневъ
Али Кереровъ
Али Двачковъ
Али Сѣчковъ
Али Дабевъ
Али Геговъ
Али Грьковъ
Али Муст. Бандювъ
Али Куненовъ
Ахмедъ Кръмчевъ
Ахмедъ Короковъ
Ибраимъ Краювъ
Ибраимъ Алендаровъ
Исеинъ Потурнаковъ
Исеинъ Мрьцевъ
Махмедъ Гьцевъ
Мехмедъ Крантовъ
Мехменъ Ибр. Шолевъ
Мустава Гечовъ
Мустафа Кадювъ
Асанъ Гуневъ
Амди Чаушъ Ридовъ
Ахмедъ Пуревъ
Ахмедъ Гъцевъ
Ахмедъ Донето
Асанъ Кантови
Ахтенъ Лалковъ Амуровъ
Ахмедъ Льольовъ
Исмаилъ Ис. Казаковъ
Исмаилъ Ас. Таликовъ
Исмаилъ Юс. Бечевъ
Ибрамъ Каменовъ
Исмаилъ Таровъ
Ибрямъ Мех. Дидровъ
Ибрямъ Рапкинъ
Исмаилъ Мех. Геговъ
Исмаилъ Мех. Дуревъ
Мехмедъ Охоровъ
Махмудъ Юс. Чеповъ
Мехмедъ Ал. Черневъ
Мехмедъ Власаклиевъ
Мехмедъ Мърца Дѣтковъ
Мехмедъ Мидаровъ
Мустава Кондевъ
Мехмедъ Меновъ
Мехмедъ Мерадиновъ
Мехмедъ Писковъ
Мехмедъ Ионовъ
Мустафа Тренчевъ
Мехмедъ Фърдювъ
Мехмедъ Юс. Беровъ
Мехмедъ Баш. Роза
Мехмедъ Мех. Гомовъ
Юсюфъ Баювъ
Юсюфъ Ав. Саранча

Digitized by Google

с. Бани.

Ахменъ Пехливанъ Шипевъ
Ахмедъ Малковъ
Али Кеновъ Врачовъ
Ахмедъ Осм. Тулчевъ
Абди Манчевъ
Алишъ Ал. Браювъ
Ахмедъ Ис. Потнинъ
Абди Мех. Араговъ
Алиш Соленковъ
Асанъ Ас. Пулевъ
Асанъ Махм. Беровъ
Али Ар. Инжиля
Али Юс. Чернювъ
Али Цикаловъ
Ахмедъ Ем, Джюровъ
Асанъ Ас. Джоновъ
Асанъ Цоневъ
Асанъ Финовъ

с. Дорково.

Ахмедъ М. Туневъ
Ахмедъ Данювъ
Асанъ Матѣевъ
Асанъ М. Мировъ

с. Костандово

Али Кръстевъ
Али Гулевъ
Али Юсеинъ Милевъ
Ахмедъ Ас. Цанковъ
Ахмедъ Ас. Милчевъ
Ахмедъ Вигневъ
Байрямъ Петаковъ
Исмаилъ Га́леновъ
Мустафа Мундювъ
Ибрамъ Геровъ

Забѣлѣжилъ **В. Дѣчовъ.**

IV. Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Влас**, същ. едъръ косъмъ, *власа̀та во^а^лна*, значи съ едъръ, дългъ косъмъ вълна.

2. **Г'ум**, същ. турска дума, казватъ на единъ видъ голѣмо бакърено джезбе за топлене вода на огъньтъ.

3. **Дил'**, същ. тоже турска дума, езикъ на човѣкъ, езиче на звънче и др. п.

4. **Дрѐб**, същ. отъ прилаг. дребно. Казватъ на дребна ситна вълна, изтърсакъ на ситно сѣно, на парцали и др.

5. **Же^а^р**, същ. разгорени въглища, ситнеж на прѣдмети. *Кату̀ жѐ^а^р са клокнали*, казвать на много появили се на едно мѣсто мравки, пчели или други насѣкоми.

6. **Зѝл'**, същ. вижъ думата *дѝл'*. Означава и гласъ на звънецъ.

Digitized by Google

7. **Клѐп**, същ. м. р. *к'еапа̀ч-ка*, *клѐпе* глаголъ. Клюка, клевета, скроена лъжа.

8. **Клѐт**, същ. прустъ, отдѣление въ къщи за къщане покъщнината, каквото дрехи, покривки и др. п.

9. **Лѐш**, същ. турска дума, казватъ на мърша, или тежко, неподвижно нѣщо.

10. **Са̀к**, същ. особенъ видъ мрѣжа за ловене риба.

11. **Скра̀м**, същ. тлъстина, нѣкой пжть и потьта. *Заскрамѝлу са е*ᵃ, значи изпотило се е.

12. **Смъ̀арч**, същ. особенъ родъ варовникъ камень. Сбрано, свито нѣщо.

13. **Стру̀г**, същ. еренде, дюлгерско сѣчиво за ерендосване дъски. *Стругъ̀са*, ерендоса, изглади, излъска.

14. **Соалп**, същ. колъ за побиване на плетища. Възправено дърво за връзване на добитъкъ.

15. **Цап**, същ. дървената дръжка на брадва, мотика, лопата, чукъ и др. п.

16. **Чѝм**, същ. късъ земя съ трѣва.

17. **Г'оч**, същ. турска дума значи прѣселникъ, бѣженецъ съ сѣмейството си.

18. **Клин**, същ. баница, млинъ.

19. **Пу̀с(т)**, същ. постъ говѣне.

20. **Хъ̀арт**, отъ хрътка-хрътъ. Казватъ на човѣкъ, който митка съ нечисти намѣрения като куче. Прѣзрителенъ епитетъ към нечестенъ човѣкъ.

21. **Чит'**, същ. плетъ отъ пржте, па отгорѣ измазани съ калъ. Стѣни на сграда, изплетени съ пржте.

22. **Ба̀веаж**, отъ гл. *бави*, къснѣе, *заба̀ви са*, закъснѣ, завлича да минава врѣме.

23. **Бъ̀бут**, същ. отъ гл. *бубутѝ*, произвежда шумъ, чува се нѣкждѣ трѣсъкъ, но неопрѣдѣленъ.

24. **Бъ̀арбун'**, същ. бръмбаръ. Има глаг. *барбунѝса*, мълви си нѣщо, безъ да го чува нѣкой.

25. **Гъ̀агар'** отъ глаг. *гъ̀агреа*, *изгъ̀агреа гу*, постоянно си дъдри, досажда съ бъбривостьта си.

26. **Къ̀пан'**, същ. казватъ на недоразвититѣ още жабички, тъй нариčанитѣ още попови лъжички.

27. **Къ̀кур**, същ. каменисто мѣсто обраснало съ дребни шубърки.

28. **Къ̀куш**, същ. означава отъ невидѣлица печал-

Digitized by Google

ба, безъ трудъ спечалено нѣщо, плѣчка. *Има кдкушче*ᵃ*к, затувà е*ᵃ *утишд*ᵃ*л,* надушилъ е келепиръ, плѣчка, та е отишълъ.

29. **Клдпут**, отъ гл. *клдпе*ᵃ, разхвърляне на прѣдмети, полуразстурени нѣща, ***разклдпани***, измѣстени отъ обикновеното си мѣсто.

30. **Клèпут'** отъ клепъ, клевета.

31. **Мдмин**, роднина на невѣстата, който я придружава до домътъ на младоженецътъ.

32. **Мд**ᵃ**мар'** отъ гл. мъмри, мъмрица човѣкъ. Казватъ още и на единъ видъ малки насѣкоми, що се намиратъ въ застояла вода.

33. **Сѝн'е**ᵃ**к**, зеленъ гущеръ.

34. **Стд**ᵃ**ран'** отъ стръмно. Стръмнина на нѣкое мѣсто.

35, **Сд**ᵃ**л'ме**ᵃ**н'** тъй наричатъ въ Ахъ-челебийско охлювитѣ.

36. **Тд**ᵃ**тне**ᵃ**ж** отъ гл. тътне, дига шумъ.

37. **Шỳпе**ᵃ**й, шỳп'е**ᵃ**к,** прил. *шупаво.* Тихъ човѣкъ, който се приструва, за да изхитри въ нѣщо. *Катỳ шỳп'е*ᵃ*к хдди,* неусѣтно, прѣсторено ходи и си върши работата.

38. **Чѐме**ₐ**р** сжщ. нѣщо примамливо. Тръгналъ нѣкой праздноскиталецъ и го сполѣтѣла бѣда, или нѣкой самоволно се натъкналъ на нѣщо неприятно, казватъ: *ни* è *тро*ₐ*сил чѐме*ᵃ*р.*

39. **Барàк**, прил. *убарàче*ᵃ*ну,* очернену нѣщо. Казватъ на черно куче, черна крава и въобще черенъ прѣдметъ.

40. **Барáч**, пипачъ, човѣкъ, който обича да пипа и това, що не му е работа.

41. **Гажѐ**ᵃ**л**, закачливъ, крамолникъ човѣкъ. Тъй се казва и на сжщинскитѣ турци—гаджели.

42. **Г'ужѐн'**, малко, току-що порасналo зайче.

43. **Запкд**ᵃ**н**, отъ зжбъ. Назжбена вждица за ловене риба.

44. **К'ут'ỳк**, дънеръ на дърво.

45. **Мумàр'**, пратеникъ да одумва, годежникъ.

46. **Нажѐ**ₐ**к**, малка брадвица.

47. **Патд**ₐ**р**, мжжка патка.

Digitized by Google

48. **Хлеªа̀пч** отъ гл. *хлѐпеª*. Човѣкъ, който постоянно бъбри ниврѣли, ни кипѣли, или който досажда съ честитѣ си и безъ работа ходения.

49. **Шеªпшеªк**, малко сѫдче за вода.

50. **Шеªпшѐªл**, човѣкъ, който говори глупави думи.

51. **Пѝлеªшник**, особенъ видъ фасулъ, който се много обича отъ птицитѣ. Човѣкъ, който има страстъ къмъ птицитѣ.

52. **Кунȍпал'ник**, отъ конопъ изтъканъ платъ, или друго нѣщо направено отъ конопъ.

53. **Ахлама̀рник**, малка кожана кисийка у овчаритѣ, въ която си носятъ лой за яхладисване (намазване) орѫжието и др. т. Кисия, попиена съ лой или друга тлъстина, дѣто се държи кавалътъ, за да не се разсъхне и повреди.

54. **Варбала́к**, съ окончание *ок* и *ак* се формиратъ нѣкои географични имена. Мѣсто, обрасло съ върбови дървета.

55. **Стивастар'—ник**, глаг. *стива̀сва*, раздрънква памукъ. Дръндарь на памукъ.

56. **За̀ник**, захожда, скрива се. Западъ.

57. **Испус**, изтървано, изгубено нѣщо.

58. **Изник**, истокъ.

59. **Одбив**, отлѫчване ягнета отъ овцетѣ, дѣте отучване да не бозае.

60. **Оман**, отъ гл. омайва. Особенъ видъ билка съ митично значение.

61. **Окруп**, отъ *крупка*, малка откѫснатата частичка.

62. **Пȍдмул**, дупка подъ нѣкой камъкъ, или брѣгъ, дѣто може да се скрие, подвре нѣщо. Скрита дупка въ земята.

63. **Пȍмеªт**, на върлина вързанъ парцалъ за изметане пещьта.

64. **Пре́ªсак**, когато нѣкого е прѣсѣкълъ кръстътъ, казватъ *нашȍªл гу еª пре́ªсак*. Болка въ кръста, че неможе да се изправи.

65. **Пȍдник**, оборъ за добитъкътъ.

66. **Прȍлук—а**, отворена дупка, отверстие на плетъ, че да може да се прѣминава прѣзъ нея.

67. **Пре́ªнус**, малъкъ прѣносъ, голѣмъ прѣносъ.

Digitized by Google

Малкиятъ и великиятъ входъ въ врѣме на литургия. Прѣнасяне на св. Дарове.

68. **Нѝсусник**, отъ гл. *насбса*, продължи. Придадено при нѣщо, за да стане по-дълго. *Насбса вд^а^же^а^та*, навърза едно о друго вѫжета, за да стане по-голѣмо по дължина.

69. **Пдѝникум**, изниско, отдолѣ. *Пбникум гл'д^а^дай*, изниско гледай.

70. **Пд̀ре^а^зика**, отъ порѣзва. Малка остра трѣска, или кѫсче отъ друго нѣщо, което се забучи въ тѣлото на човѣкъ, порѣже го.

71. **Пбсе^а^дница**, рѫченица, хоро съ склекване.

72. **Сугѝрник**, отъ прил. *сугàрну*, нѣщо окѫснѣло, *Сугàрник фасу̀л*, значи фасулъ, който кѫсно привтасва.

73. **Зигвàр'**, сѫщ. чифтъ, двойка. *Зѝгварум вар'вб^а^т*, по чифтъ отиватъ, единъ наравно съ другия.

74. **Чичукл'у̀**, прил. турска дума, съ особна украса дреха.

75. **Л'дк**, **л'дче^а^ни**, прил. като чехли, но съ мъниста украсени червени женски папуци, що въ минали врѣмена се считали за най-гиздави въ Срѣднитѣ Родопи.

76. **Ше^а^влѝви**, прил. шавнати, игриви.

77. **Разлитѐ^а^лу**, глаг. почнало да вали непрѣкѫснато.

78. **Фсо^а^пили** глаг. сопнато, грубо се обърнали.

79 **Илѝк**, сѫщ. благодѣяние.

80. **Казàнч**, сѫщ. печалба.

Год. IV. Юлий и Августъ Книга IV.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки къмъ ударението въ централния (Ахж-челебийския) Родопски говоръ.

(Продължение отъ III книга).

Минавамъ къмъ сѫществителнитѣ отъ женски родъ. За едносрични сѫщ. нѣма какво да кажа, защото такива има много малко въ Ахж-челебийския говоръ, па и колкото ги има, по ударенията си съвпадатъ къмъ сѫщ. отъ мѫжкия родъ (ка̀л, кало̀^{а}т, ка̀луве^{а}, калуве́те^{а}; ко̀^{а}рф, карфто̀^{а}, ко̀^{а}рве^{а}, кар'вѐте^{а}; по̀^{а}рс, парсто́^{а} и пр.). Двусричнитѣ сѫщ. могатъ да се раздѣлятъ на четире групи наспроти мѣстото на ударението имъ въ ед. и множ. число, членувани или не.

1) Сѫществителни двусрични отъ ж. родъ съ неподвижно, постоянно ударение надъ коренната сричка безъ разлика въ какво число сѫ, членувани или безъ членъ:

лѝпа, лѝпата, лѝпи, лѝпите^{а}; по̀ла, по̀лата, по̀ли, по̀лите^{а}; тро̀ха, вѐ^{а}шка, (вѣжда), ѝскра, мо́^{а}лзга, трѐ^{а}ска, стру̀на, плѐ^{а}вне^{а}, лѐле^{а}, тѐсла, па̀ше^{а}, по̀ра,([1]) пе́^{а}сне^{а},

Digitized by Google

пчѐла, свѝрка, бо̀^{а}лха, му̀ха, со̀^{а}лза, змѝе^{а}, сѐстра, бо̀рба, ѝгла, мѐтла, до̀^{а}ска, гло̀ба, ѝзва (изба), о́са, 'у̀зда, вла́ка, во̀^{а}рба, л'у̀л'ка, ме́чка, тра̀га.(2) кра̀ва, вѝда, нѝва, дѝха,(3) р'о^{а}са,(4) рѐ^{а}ка, ру̀да, кле́^{а}ще^{а}, звѐ^{а}зда, сна̀га, е́ла, ку́л'ле^{а}, стрѐ^{а}ла, мра̀вка, ла̀па, со̀^{а} дба, сѐ^{а}дба, тро̀^{а}ба, пѝла, ва̀да, л'о̀^{а}щя, гу̀ше^{а}, па̀ла,(5) ко̀^{а}рпа, кла́па, шу̀ма, кл'о̀^{а}тва, бѝл'ка, грѝвне^{а}, чѐтка, грѐ^{а}шка, ма̀йка, ба́ба, сѐ^{а}нка, сла̀мка, спо̀на,(6) су̀ше^{а}, жѐга, ж'о̀^{а}тва, бра̀два, бу́за, кру̀ше^{а}, дре́^{а}нка, па̀тка, ка̀ца, кра̀ста, кра̀нта,(7) Ра̀дя, Ру̀са, Ста̀на, Ма̀ра, Е^{а}на, Шѝна, Во̀^{а}лка, Кѐра, Ку̀да, Ру̀же^{а} и др.

2) Двусрични сѫщ. съ подвижно ударение отъ кореньтъ надъ членната сричка въ един. число, но постоянно въ множ. число:
бо̀за, бузо̀^{а}та, бо̀зи, бо́зите^{а}; бре́^{а}здя, бре^{а}здо̀^{а}та, бре́^{а}зди, брѐ^{а}здите^{а}; бѐ^{а}да, во̀йна, врѐ^{а}да, во́да, го̀ра, гла̀ва, гро́^{а}да, ду́ше^{а}, ко̀са, ко̀за, ко̀ра, лѐ^{а}ха, ло̀за, лѐ^{а}ся, ло̀^{а}ка, л'убо̀в, мла̀дус, мо̀лба, мо̀^{а}гла, ме́жда, ме́^{а}на, пѐта, ро̀^{а}ка, ро̀^{а}жда, ро́са, ста̀рус, ска̀ла, сла̀на, со̀^{а}рна, стѐ^{а}на, срѐ^{а}да, стра́на, тре^{а}ва, хра̀ня, фа̀лба, и др. Въ тия двѣ групи сѫщ. имена за забѣлѣзване е, че въ помашкия говоръ повечето отъ първата група съвпадатъ по мѣнливостьта на ударението си къмъ втората (пило̀^{а}та, трабо̀^{а}та, шумо̀^{а}та, спуно́^{а}та, же^{а}го̀^{а}та и т.н.), когато у българитѣ е обратно, т. е. много отъ втората група се чуватъ по ударение и къмъ първата група (ду́ше^{а}, ду́ше^{а}та, ко́за, ко̀зата и пр.)

3) Сѫщ. двусрични съ неподвижно постоянно ударение надъ втората (суфиксната) сричка въ единст. число, а отметнато надъ първата (коренната), когато промѣнятъ формата си въ множ. число, каквито сѫ: же^{а}на́, же^{а}на̀та, но жѐни, жѐните^{а}; мума́, мума̀та, мо̀ми, мо̀мите^{а}; зурно̀^{а}, зурно̀^{а}та, зу̀рни, зу̀рните^{а}; главн'о̀^{а} (отъ обгорѣло дърво), главн'о̀^{а}та, гла̀вни, гла̀вните^{а} и т. н.

4) Сѫществителни двусрични съ неподвижно прѣметнато ударение надъ суфиксната срича при всички промѣни на формитѣ имъ по число и членъ:
е^{а}ро̀^{а}(8), (рана̀), е^{а}ро̀^{а}та, е^{а}рѐ, е^{а}рѝте^{а}; лажо́^{а}, лажо̀^{а}та, лажѐ, лажѐте^{а}; бу'о̀^{а}, злино̀^{а}, кипчо̀^{а}, данго̀^{а}, дамло̀^{а},

Digitized by Google

л'ул'ѐа, парѐа, псувн'ѐа, са'ѐа, файдѐа, вун'ѐа,(9) шеат н'ѐа,(10) тасмѐа, бинѐа (сграда), кармѐа,(11) сармѐа,(12) салмѐа,(13) фал'ѐа, хал'ѐа,(14) фурмѐа, уста̀, врата́, кула̀, сеам'ѐа,(15) чеашм'ѐа и др.

Въ умалителната и увеличителната си форми първата група сѫщ. ж. родъ запазватъ ударението си отметнато надъ коренната сричка, дѣто остава неподвижно: л'ѐащица, л'ѐащици, л'ѐащищеа; гу̀шица, гу̀шици, гу̀шищеа; грѝвница, грѝвници, грѝвница; ба́бичка, ба̀бички, ба́бищеа, ба̀бичищеа и т. н. Останалитѣ пъкъ три групи запазватъ неподвижно и прѣметнато ударението си надъ суфиксната сричка: беадѝца, беадѝци, беадѝщеа; магли́ца, маглѝци, маглѝщеа; мумѝца, мумѝци, мумѝщеа; парѝца, пари́ци, парѝщеа; уста̀, устѝца (устѝнки), устѝща и т. н.

Многосричнитѣ сѫщ. ж. родъ иматъ постоянно, неподвижно ударение, което тѣ при всички промѣни на формата си по число и членъ не мѣстятъ, когато съ подвижно ударение сѫ досущъ ограничено число (пла̀нина, планинѐата, пла̀нини, пла̀нинитеа, трѐавнина, треавнинѐата, трѐавнини, трѐавнинитеа, но и треавнѝтеа; лѐатнина, леатнинѐата, лѐатнини, лѐатнинитеа, или леатнинѝтеа и т. н.). Спроти сричкитѣ, надъ които стои ударението, могатъ да се раздѣлятъ на три групи: а) съ отметнато ударение надъ първата сричка отъ началото: лѐбуда, ѐабалка, ро́гувица, кра̀ставица, у̀гарница, зѝмница, тѝкал'ница,(16) вѐатеарница, па̀р'еасица,(17) зѝмница, ла́хана, тра̀хана,(18) пра̀вина, но и правнинѐа, крѝвина, жѝвина, ра̀сул'ница,(19) мѐатнина, ца̀рнина и др.

б) Съ прѣметнато ударение надъ втората сричка отъ началото: дубра̀ва, кубѝла, фасу̀л'увица,(20) пчѝница, мисѝр'увина,(21) карнѝна,(22) сулѝна, леатнѝца, зимнѝца, шутнѝца,(23) младѐчница,(24) варе́айка,(25) варвѝл'ница(26) и др. т. в.)

Съ прѣметнато ударение на послѣдната сричка: махрамѐа, дуламѐа, курамѐа,(27) салханѐа,(28) дива'нѐа, вархнинѐа, пичлеам'ѐа(29) и др.

Сѫществителнитѣ отъ срѣдни родъ могатъ да се раздѣлятъ на двѣ групи: а) съ неподвижно ударение по число и членъ, т. е. ни членътъ, ни числото указ-

Digitized by Google

ватъ надъ ударението нѣкакво влияние, като: шѝле^{a}, шѝле^{a}ту, шѝле^{a}та, шѝле^{a}тата; брѐ^{a}ме^{a}, тѐ^{a}ме^{a}, сѐ^{a}ме^{a}, кўче^{a}, пѝле^{a}, бўре^{a}, 'ўме^{a}, ѐ^{a}ре^{a}, хлàпе^{a}, цвѐ^{a}те^{a}, ждрѐ́^{a}-бе^{a}, ѐ́^{a}гне^{a}, слѐ^{a}ме^{a},(30) мòре^{a}, пòле^{a}, гò^{a}рче^{a}, тўрче^{a}, мо̀́м-че^{a}, конче^{a}, сòмче^{a}, стòлче^{a}, зò^{a}бче^{a}, нòшче^{a}, прàсе^{a}, врàбче^{a}, гò^{a}рне^{a}, кàче^{a}, мўле^{a} и пр.

б) Съ подвижно ударение, което въ множ. число се прѣмета отъ кореньтъ надъ суфиксътъ, било членувани или не: бл'ўду, бл'ўдуту, но бл'удà, бл'удàта; слòву, сло́вуту, слувà, слува́та; *гò^{a}рлу*, урàлу, урала́; *зò^{a}рну,* блàту, *лѐ́^{a}ту*, мѐ^{a}сту, чўду, стàду, ***рàму***, бò^{a}р-це^{a}, жѝту, рўху, сѝту, шѝлу, мàслу, ***пàсму***, нàвлу, ***прòсу***, рàсу, ***мо́^{a}ду***, ***хòру***, ч'о́^{a}ду, прѐлу, ***нѐбу***, ***дò^{a}рву***, ***òку***, ***ўху***, ***сò^{a}рце^{a}***, срѐбру, ***чѐлу***, ***пѐру***, ***се́лу***, ***рѐбру***, ***се́^{a}длу***, ***вѐдру***, ***м'ò^{a}су***, крѝлу, гнѐ^{a}зду, дѐ^{a}те^{a}, ***лѝце^{a}***, ***врѐ^{a}ме^{a}***, млѐ^{a}ку, вѝну, рўну, ***лòзе^{a}***, слò^{a}нце^{a}, ***сѐ^{a}ну***, злàту, тѐлу, ***те^{a}сту***, ***брàшну***, ***бо́^{a}рду***, ***влàкну***, ***гòвну***, грѐблу, дò^{a}ну, жѝлу, ***клò^{a}бу***, ***крòсну***, ***лàйну*** и др. Отбѣлѣзанитѣ съ курсивъ мѣстятъ ударението си и въ единств. число, когато сѫ членувани и когато ще трѣбва да посочатъ близота на прѣдмета, като: гарлòту, зарнòту, ле^{a}то́-ту, рамòту, пасмòту, прусòту и пр. Трисричнитѣ въ един. число иматъ ударението си надъ втората сричка отъ началото, а въ мн. число го прѣметатъ надъ третата: кулѐ^{a}ну, куле^{a}нà, куле^{a}нàта; вре^{a}тѐну, вре^{a}те^{a}на́, чирѐ^{a}ву, че^{a}ре^{a}вà и др. под. Въ умалителната и увеличителната си форми запазватъ ударението си надъ сѫщата сричка: пѝле^{a}, пѝле^{a}нце^{a}, пѝле^{a}тище^{a}; 'ўме^{a}, 'ўме^{a}нце^{a}, 'ўме^{a}тище^{a}; гò^{a}рлу, гò^{a}рле^{a}нце^{a}, го́^{a}рле^{a}тище^{a}; мàслу, мàсалце^{a}, мàсле^{a}тище^{a}; кулѐ^{a}ну, кулѐ^{a}нце, кулѐ^{a}нище^{a} и т. н. Въ нѣкои помашки села въ южнитѣ склонове (Муставшово, Гюкче-бунарь и др. Скечанско) въ нѣкои сѫщест. срѣдния родъ въ множ. число ударението се прѣмета чакъ надъ третата сричка отъ началото, като: муле^{a}та́те^{a}, куче^{a}тàте^{a}, пиле^{a}тàте^{a} и др. Такова явление се срѣща и въ с. Върбово, Широколѫшко, като: мъноке^{a}рàта, копилѐ^{a}ту и др.

II. Всичкитѣ видове мѣстоимения, членувани или не, и въ всичкитѣ имъ форми по родъ и падежъ иматъ неподвижно, постоянно ударение. Наспроти срич-

Digitized by Google

ката, надъ която се намира то, се раздѣлятъ на двѣ групи: а) мѣстоимения съ разнитѣ имъ форми по число, родъ и падежъ съ ударение отметнато въ началния имъ слогъ: мѐне^а, тѐбе^а, мо̀е^а, тво̀е^а, нѐгува, мо̀е^{а}та, мо̀е^{а}к. на̀ше^а, на̀ши, на́ше^{а}к, на̀ше^{а}му· на̀шите^а, на̀ше^{а}нцки. тѐ^{а}хан, ва́ше^а, ва̀ши, ва̀шите^а; со̀е^а, са́е^а, но̀е^а, сѐ^{а}е^а, се́^{а}мизе^{а}м, нѐ^{а}мизе^{а}м, сѐ^{а}йзе^{а}х, со̀гува, со̀гувак, сѝчка, сѝчку, си́чките^а, сѝчке^{а}х, сѝчке^{а}м, вр'ỳт, вр'ут-че^{а}ка, вр'ỳмче^{а}ка, ца̀ла, ца̀лу, ца̀лите^а; нѝкуй, нѝкутри, нѝкутре^{а}х, нѝкакаф, ни́какве^{а}х, нѝкакве^{а}му, нѐ^{а}каф, нѐ^{а}кви, нѐ^{а}кве^{а}м и пр. б) Мѣйстоймения съ ударение надъ втората сричка отъ началото (прѣметнато). Такива сѫ показателнитѣ за ср. родъ: сува̀, нува́. тува̀ ед. число; показ. за м. р. сако̀^{а}ф, тако̀^{а}ф, нако́^{а}ф и за мн. ч. саквѝ, наквѝ, таквѝ, както и падежнитѣ имъ форми: саквѐ^{а}м. таквѐ^{а}м, накве́^{а}м, саквѐ^{а}х. саквѐ^{а}к и т.н. Въпросителнитѣ кутрѝ, кутра̀, кутро̀, кутрѝ, кутре^{а}к, кутрѐ^{а}м, кутрѐк, како̀^{а}в. какво̀, каквѝ, каквѐх. каквѐ^{а}м. каквѐ^{а}х, какве́^{а}хи и пр. Относителнитѣ, или членувани горнитѣ, каквито сѫ: кутрѝту (който). кутра̀ту. кутро́ту, кутрѐ^{а}кту, кутре́^{а}хту, кутрѐ^{а}мту, кутрѐ^{а}тухи. кутрѐ^{а}муту и др. т. и най-послѣ неопрѣдѣлителната форма самѝче^{а}к, сами́чка, самѝчку. самѝчки, самѝчкие^{а}т. самѝчката, самѝчкуту, самѝчките^а, самѝчке^{а}м, самѝчке-^{а}х, самѝчке^{а}мсе^{а}м. самѝчке^{а}мте^{а}м. самѝчке^{а}мне^{а}м. самѝчке^{а}х и неопрѣдѣл. будѝн, будно̀^{а}, будно̀. будни́ и т.н.

III. При обстойно разглеждане ударението на прилагателнитѣ въ Ахѫ-челебийския говоръ се вижда, че тѣ почти изцѣло иматъ общо българско книжовно ударение съ постоянна неподвижна норма, безъ да му указватъ какво и да е влияние било суфикситѣ по родъ. число и падежъ, било членната имъ форма. Освѣнъ това тѣ запазватъ ударението си надъ сѫщата сричка и при умалителнитѣ си форми и го прѣметатъ надъ послѣдующата сричка (подвижно) само при образуванитѣ отъ тѣхъ по значение многосрични, едносрични и двусрични.

1) Прилагателни едносрични и двусрични съ постоянно и отметнато ударение надъ началната имъ сричка: бос, бо̀са, бо̀су, бо́сие^{а}т, бо̀сата, бо̀суту, бо̀си,

Digitized by Google

бòситеᵃ, бòсеᵃмтеᵃх, бóсеᵃмтеᵃм, бòсеᵃтуму, бóсеᵃнухи, бòсичеᵃк, бòсички; хѝтар, хѝтра, хѝтру, хѝтриеᵃт, хѝтри, хѝтритеᵃ, хѝтреᵃк, хѝтреᵃх, но и хитрѐᵃх, хѝтреᵃк, хѝтреᵃм, но и хитрѐᵃм, хѝтреᵃмтеᵃм, но и хитрѐᵃмитеᵃм, хѝтреᵃхи, хѝтреᵃтухи, хѝтарчеᵃк, хѝтричка, хѝтричките, теᵃ, но пъкъ хитрỳлеᵃс, хитрỳлеᵃста, хитрỳлеᵃститеᵃ; бѐᵃл, бòᵃрз, вѐᵃран, врàн, вòᵃрл, вàкал, бỳдан, бỳеᵃн, врѐᵃдан, вòᵃл'чи, глàтак, слáтак, блàг, гòрак, но и гурчѝв, кròтак, врѐᵃл, шýт, вѐᵃш, глỳпав, глỳх, гнѝл, гóл, чóᵃс(т) (гжстъ), дѝв, дрàг, дòᵃрт, дл'òᵃг, жѝв, жоᵃлт, жòᵃдан, зàдан, здрàв, злàтан, дѐсан, 'òᵃдар, дрѐбан, кàлеᵃн, кл'òᵃт, крѝв, кре́ᵃпан,[31] крѐᵃхак, кòᵃт (скуденъ, помалко отъ обикновеното число), пòкин,[32] крòᵃп,[33] кỳц, знóеᵃн, прàзан, прàшеᵃн, мòᵃртав, прòс(т), прѐᵃк, прѐᵃсан, пýс(т), пóᵃстар, рàван, ròсан, рỳс, рѐᵃтак, рỳд (мекъ), свѐᵃтал, сѝв, сѝлан, сѝн', сѝтан, слàб, слѝт, спòдичеᵃв,[34] лѝт, слòжеᵃн, слѐᵃп, смѐᵃшеᵃн, спòран, срàман, сре́ᵃдан, стàр, стрàшеᵃн, сỳр, сỳх, сòᵃнен, таеᵃн, твòᵃрд, т'òᵃшеᵃк, тѝх, тлòᵃс(т), тòпал, тòран, трỳдан, теᵃсан, т'òᵃван, тòᵃжеᵃн, т'òᵃнак, тòᵃп, 'ỳман, хàран, хлàдан, хѝтар, цàл, чòᵃран, чѐстеᵃн, чòᵃс(т), чѝс(т), чỳдан, чỳз(д), щòᵃрб, щýрав, ѐᵃк, ѐᵃсан, ѐᵃван, ѐвар,[35] л'òᵃк, л'òᵃсан, лѝх, лѝчеᵃн, лòш, лỳд, лѝс, лѐᵃв, л'ỳт, кѝсал, мàзан, мàлак, м'òᵃк, мѝл, мѝран, млàд, млѐᵃчеᵃн, мòкар, мѐдеᵃн, óвчи, кóв'и, крàв'и, мѝш'и, пàч'и, вòᵃл'ч'и, мѐч'и, мòᵃдар, мòᵃски, мóᵃтан, мòᵃчеᵃн, нѝсак, нòв, нòᵃшеᵃн, нѐᵃм, òбал, òстар, плàх, пòᵃлан, трòм,[36] хрòм, кѝлав, кỳлав,[37] хỳбав, рóшеᵃв, пòᵃсан,[38] мòᵃрсан, гòᵃрбав, ѐлув, бỳкув, тре́ᵃван, пòᵃрстеᵃн, ѐсрѐбаран, жѐлеᵃзан, крàстав, шỳгав, сѝпкав, бòлан, лѐᵃтан, зѝман, прòлеᵃтеᵃшеᵃн, снѐᵃгув, кàматан,[39] пáреᵃн, кàлеᵃн, и др.

2) Двусрични и многосрични прилагателни, които иматъ прѣметнато, но постоянно ударение надъ втората, а нѣкои и надъ третата сричка слѣдъ началната: зеᵃлѐн, зеᵃлѐна, зеᵃлѐну, зеᵃле́ниеᵃт, зеᵃле́ната, зеᵃлѐнуту, зеᵃлѐни-теᵃ, зеᵃлѐнеᵃм, зеᵃлѐнеᵃмтеᵃм; чеᵃрвѐн, прашѐп (обкопаване растения), руѐн (роене на пчелитѣ), сакàт, ругáт, харлѝв,[40] парлѝв, сушѐн, гурлѝв, свеᵃтлѝв, беᵃлỳнтеᵃс(т),[41] супулѝв, булеᵃзлѝв, даждеᵃлѝв, снеᵃгувѝт и др.

3) Прилаг. притежателни и тъй наричанитѣ вѣществени запазвать ударението си надъ тая сричка, която се намира въ сѫществителнитѣ, отъ които тѣ сѫ образувани. Примѣри: вѝне^{а}н, во́де^{а}н, срѐбаран, дъ̀^{а}рвен, же́ле^{а}зан, дъ̀^{а}сче^{а}н, ѐ^{а}балкув, крỳшув, чирѐ^{а}шув, тѐ^{а}сте^{а}н, кàме^{а}не^{а}н, ко́^{а}рвав, хлѐ^{а}бе^{а}н, бỳрѝкув, въ̀^{а}лне^{а}н, пчинѝче^{а}н, увѐсе^{а}н, фасỳл'ув, кỳче^{а}ци, ко̀те^{а}щи, Рàдин, Рỳсин, Кѐрин, Ивàнув, Стуѐ^{а}нув; Петрув-а-у-и, Пѐтрувите^{а} и др.

4) Сложнитѣ прилагателни, станали отъ два кореня, иматъ ударението си надъ съединителната гласна и само въ ново врѣме подъ влиянието на книжовния езикъ започватъ да се чуватъ съ ударение и надъ втория корень. Примѣри: старо́лик, младо̀лик, бе^{а}ло̀кус, барзо̀лик, бе^{а}ло̀куса, бе^{а}ло̀кусу, бе^{а}ло̀куси-те^{а}, бе^{а}ло̀кусумте^{а}м, но и старолѝк, младолѝк, русуко̀с, че^{а}рно̀к и т. н.

5) Числителнитѣ иматъ книжовното ударение съ прѣметната или отметната, но съ неподвижна норма: е^{а}дѝн, е^{а}дно̀^{а}, е^{а}дно̀, е^{а}днѝ-те^{а}, е^{а}днѐм, е^{а}днѐк, е^{а}днѐх, е^{а}днѐ^{а}мите^{а}м, е^{а}днѐтухи; сѐде^{а}м, о̀се^{а}м, дѐв^{а}т', дѐс^{а}т', идинàде^{а}сте^{а}, тринàде^{а}сте^{а}, стутѝна, пул'вѝна, двамѝна, двамѝнам те^{а}м, пъ̀^{а}рв, пъ̀^{а}рва, пъ̀^{а}рву, пъ̀^{а}рви-те^{а} пъ̀^{а}рве^{а}м-те^{а}м, пѐтие^{а}, де^{а}вѐтие^{а}, де^{а}вѐтникув-а-у и,(42) че^{а}тво́рну, де^{а}се^{а}то́рну и др.

6) Когато прилаг. сѫ стъпенувани, ударението повечето пѫти приема частицата за стъпеньта: по̀хубав; нàй-бо^{а}рз, по̀-л'ут, нàй-див, нàй курав и пр., но често пѫти се чува и двойно ударение: надъ частицата отдѣлно, и надъ само̀то прилагателно такова, като по̀-че^{а}рвѐн, нàй-че^{а}рвѐн и т. н.

7) Най-послѣ прилаг. съ прѣдлогъ почти всѣкога приематъ отметнато ударение надъ прѣдлогътъ, началния слогъ, безъ разлика на родъ, число, падежъ и членна форма: прѝбарз, прѝбарза, прѝбарзу, прѝбарзи-те^{а}, прѝбарзе^{а}х, прѝбарзе^{а}м; въ̀^{а}зче^{а}рвен, въ̀^{а}збе^{а}л, въ̀^{а}здре^{а}бан, нàл'утниче^{а}в, нàлудниче^{а}в, нàглупниче^{а}в, прѝпразан, прѝпразниче^{а}н и пр., но се срѣщатъ и съ прѣметнато ударение надъ втората или третата сричка слѣдъ началната, като: пудмо̀кре^{а}н, пудо̀стре^{а}н,

надвйт, пудвйт, пудпрашéн, пудсйле^ан, пудруéн и пр.

IV° Ударението у глаголитѣ въ Ахж-челебийския говоръ изглежда да има една по-опрѣдѣлена норма, която съ малки изключения е тождествена съ общобългарското книжовно ударение. Едно явление особено бие на очи въ тоя говоръ относно глаголитѣ отъ I

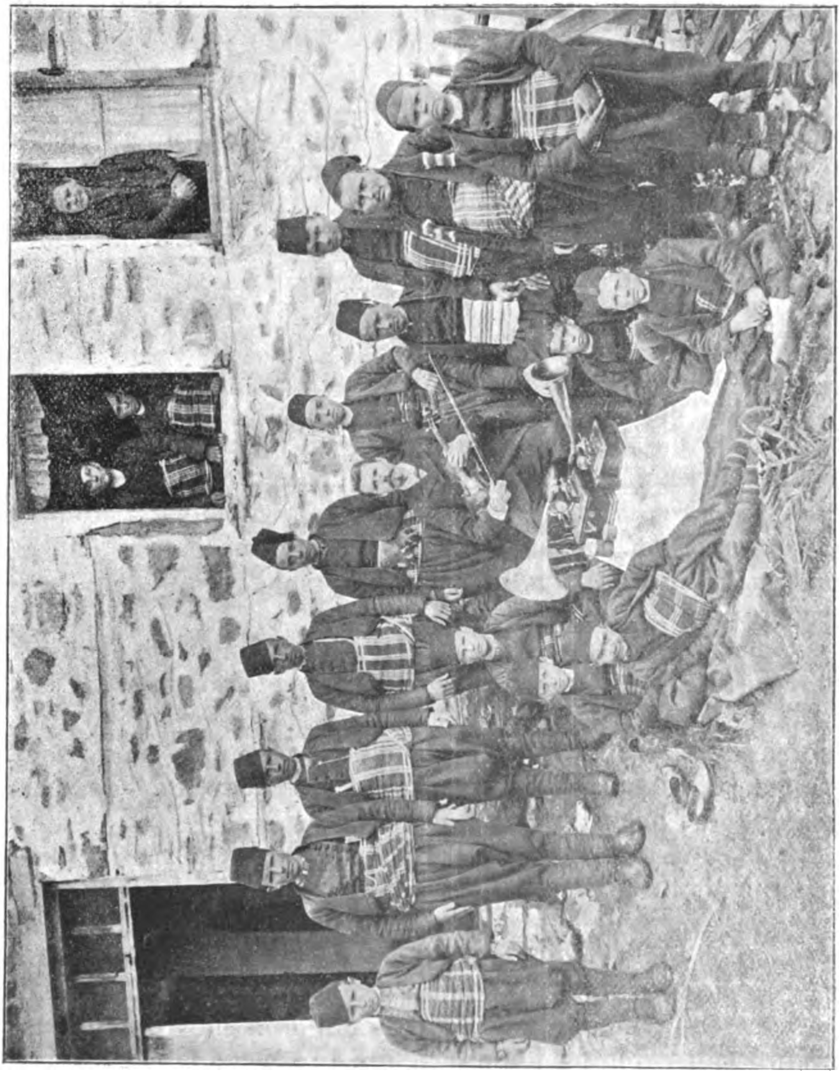

Помашки типове изъ Чепеларе.

Digitized by Google

спрежение на *еш*, а то е, че глаголитѣ, които запазватъ *еш* въ сег. врѣме, ударението имъ винаги е прѣметнато надъ суфиксътъ, вмѣсто отметнато надъ кореньтъ (началния слогъ), разбира се, съ изключение само на 1 лице, ед. число. Освѣнъ това, глаголитѣ отъ I спр., които отстѫпятъ отъ това правило, т. е. запазватъ отметнато ударение надъ началния слогъ, приематъ суфиксътъ *иш* и съвпадатъ къмъ II спрежение. Въ тоя случай глаголитѣ въ Ахѫ-челебийския говоръ по ударението си могатъ да се раздѣлятъ на двѣ групи безъ разлика на *еш* или *иш*.

1) Глаголи съ неподвижно отметнато ударение надъ началния слогъ въ всички лица и числа въ сегашното врѣме: ѝда, ѝдиш, ѝдеᵃ, ѝдим, ѝдитеᵃ, ѝдат; плòдеᵃ плòдиш, плòди, плòдим(еᵃ), плòдитеᵃ, плòдеᵃт; нòсиш, зѝмаш, жòᵃниш, стрѝжиш, но и стрижèм, стòᵃржиш, ткàиш, (тъчешъ), мòжиш, пòриш, кòлиш, тèлиш, кàжиш, пѝшиш, дòᵃвчиш, кòᵃпиш, лòᵃжиш, мàжиш, плàчиш, чèпиш, сỳчиш, клèпиш, трèпиш, сѝпиш, скỳбиш, гѝниш, гòᵃниш, (в) дѝгниш, кл'òᵃкниш, мòᵃрзниш, мòᵃкниш, пỳкниш, мѝгниш, èᵃхниш, вàдиш, вѝриш, (в) кỳсиш, влàчиш, врèᵃдиш, вòᵃсиш. гàвриш, гàдиш, гàлиш, гѝздиш, глàдиш, гòниш, гòтвиш, гỳбиш, дèᵃбиш, дѝриш, дрàзниш, èᵃздиш, жèᵃлиш, жèниш, жỳлиш, зòᵃбиш, кàчиш, квàсиш, кѝчиш, кѝтиш, крàчиш, кòᵃршиш, кòᵃрниш, лòмиш, мòᵃрсиш, пѝлиш, плòдиш, кòшмиш,(43) кòрдиш,(44) крòᵃтиш, кòᵃрмиш, клòчиш, вòдиш, мòᵃчиш, дòᵃрниш(45), дàвиш, бàвиш, блàзниш,(46) брàтиш, брàниш, плàшиш, пàстриш, рàчиш, рòᵃтиш,(47) р'òᵃсиш, лòᵃчиш, лòᵃциш, мòᵃтиш, мòᵃ·иш, мòᵃрвиш, м'òᵃниш, кòᵃршиш, жòᵃбриш,(48) чỳдиш чỳпиш, чòлиш(49) хòдиш и др.

2) Глаголи съ подвижно ударение, отметнато въ 1 лице, ед. число. надъ началния слогъ, а съ прѣметнато надъ втория или третия въ другитѣ лица и въ множ. число: прèда, преᵃдèш, преᵃдè, преᵃдèм, преᵃдèтеᵃ, преᵃдòᵃт: сòᵃеᵃ, сеᵃèш, сеᵃè, сеᵃèм, сеᵃèтеᵃ, сеᵃ'òᵃт; гòᵃрмеᵃ, гармѝш, гармѝ, гармѝм, гармѝтеᵃ, гарм'òᵃт; крòеᵃ круѝш, круѝ, круѝм, круѝтеᵃ, кру'òᵃт: кладèш, крадèш, меᵃтèш, плеᵃтèш, растèш, чеᵃтèш, еᵃдèш, да-

дѐш, пасѐш, тре^{а}сѐш, ве^{а}зѐш, вле^{а}чѐш, пе^{а}чѐш, ре^{а}чѐш, се^{а}чѐш, те^{а}чѐш, кал'нѐш, де^{а}рѐш, пе^{а}рѐш, бе^{а}рѐш, вувѐш, урѐш, пе^{а}ѐш, гре^{а}ѐш, ве^{а}ѐш, ле^{а}ѐш, бле^{а}ѐш; бле^{а}щѝш, буѝш, бучѝш, варвѝш, вартѝш, гал'чѝш, гармѝш, даржѝш, е^{а}чѝш, квичѝш, ламтѝш, лижѝш, литѝш, ле^{а}штѝш, но и ле^{а}штѐ^{а}иш; мал'чѝш, пе^{а}стѝш, пищѝш, пращѝш, сидѝш, скриптѝш, стуѝш, старчѝш, сумтѝш, тарпѝш, бе^{а}дѝш, блажѝш, варѝш, ве^{а}дрѝш, гасѝш, главѝш, гласѝш, глубѝш, знубѝш, гнусѝш, гурѝш, густѝш, градѝш, грузѝш, дарѝш, де^{а}лѝш, душѝш, димѝш, е^{а}вѝш, калѝш, класѝш, клунѝш, курѝш, кусѝш. кре^{а}пѝш, кривѝш, кипѝш, ле^{а}пѝш, личѝш, лувѝш, ме^{а}нѝш, мурѝш, пластѝш. платѝш, пле^{а}нѝш, путѝш, прустѝш. равнѝш, ре^{а}дѝш, рудѝш, садѝш, сглубѝш, скупѝш, смалѝш, мирѝш, сулѝш, спасѝш, сте^{а}снѝш, странѝш, студѝш, тупѝш, турѝш, хабѝш, ранѝш, це^{а}дѝш, цве^{а}тѝш, шумѝш, шуртѝш, ше^{а}птѐш[50] и др.

3) Глаголитѣ отъ III стр. на *ам* и *е^{а}м* иматъ постоянно, неподвижно въ всички врѣмена и лица ударение, било то отметнато надъ началния слогъ, или прѣметнато надъ послѣдующитѣ слогове споредъ каквото си е то въ даденъ глаголъ. Примѣри: вàле^{а}м: вàле^{а}ш, вàле^{а}, вàле^{а}ме^{а}-те^{а}-т; кàзвам, кàзваш, кàзва, кàзваме^{а}, кàзвате^{а}, кàзват; таркàле^{а}м, таркàле^{а}ш, таркàле^{а}, таркàле^{а}ме^{а}, таркàле^{а}те^{а}, таркàле^{а}т; тарашòвам,[51] тарашòваш, тарашòва, тарашòваме^{а}, тарашòвате^{а}, тарашòват; вѝкам, гл'ò^{а}дам, сò^{а}рбам, врачòвам, сабàре^{а}м, тувàре^{а}м и пр. Освѣнъ това и всички глаголи, свойствени и много употрѣбителни въ Родопскитѣ изобщо говори, съ суфиксъ *са* съвпадатъ къмъ III спр. и запазватъ неподвижно ударението си. Примѣри: арнѝсувам, арнѝсуваш, арнѝсува, арнѝса; фтàса, скулàса, маг'òса, каладѝса, зил'òса[52], суганѝса,[53] стрингòса, чипòса, пе^{а}пе^{а}л'òса,[54] парче^{а}л'òса, пле^{а}чкòса, ракòса, гир'е^{а}са,[55] парталòса и мн. др. подобни.

4) Въ повелителното наклонение глаголитѣ отъ I и III спрежение на *еш* и *ам—е^{а}м* не мѣстятъ ударението си ни въ едно лице и число, а си остава неподвижно надъ слогътъ, надъ който обикновено се намира то и въ изявително наклонение. Напротивъ пъкъ

Digitized by Google

глаголитѣ отъ II спр. на *иш*, 2 лице, един. и мн. число отметатъ ударението си всѣкога надъ началния слогъ. Примѣри: брàни, брàните, да брáнеᵃт; сỳчи, сỳчитеᵃ, да сỳчеᵃт; вѝкай, вѝкайтеᵃ, да вѝкат; таркáлеᵃй, таркàлеᵃйтеᵃ, да таркàлеᵃт, вòᵃрти, вòᵃртитеᵃ, но да вар-т'òᵃт; лѐжи, лѐжитеᵃ, да лижòᵃт и т. н. Сѫщо неподвижно е ударението и надъ глаголитѣ съ суфиксъ *са*: маг'òсвай, маг'òсвайтеᵃ, да маг'òсват; фтàсувай, фтàсувайтеᵃ, да фтàсуват и пр. Въ прѣдложнитѣ пъкъ глаголи ударението въ пов. накл. винаги е надъ прѣдлогътъ, т. е. отметнато надъ началния слогъ: òткл'учи, зàкл'учи, дòнеᵃси, зàнеᵃси, òд'неᵃси, прѝнеᵃси, пòднеᵃси, вòᵃзбеᵃри, нàбеᵃри, дòбеᵃри, прѝбеᵃри, òд'беᵃри, пóд'беᵃри, ѝзвеᵃди, вòᵃвеᵃди, нáвеᵃди, пòвеᵃди, зàвеᵃди, пòд'веᵃди, прѝвеᵃди и т. н. Обаче въ глаголи съ двойни или тройни прѣдлози ударението си остава въ повечето отъ тѣхъ надъ първичния прѣдлогъ, вмѣсто надъ първия или втория, а въ нѣкои и надъ самия корень: понáвеᵃди, пурàзбаркай, пудвòᵃзварти, изпуна, г[illegible]ѝкачи, но изпувѐᵃдай, прупувѐᵃдай и пр. Но въ изявит. накл. въ прѣдложнитѣ глаголи ударението си остава надъ глаголния корень или суфиксътъ, споредъ групата, къмъ която съвпада, но не и надъ прѣдлогътъ; съ други думи, додѣто прѣдложнитѣ глаголи въ повел. накл. иматъ отметнато ударение, въ другитѣ наклонения то остава прѣметнато.

5) Дѣйствителнитѣ и страдат. причастия иматъ това ударение, каквото си е то и въ глаголитѣ споредъ групитѣ, къмъ които съвпадатъ: густѝл, густѐн; брàнил, брáнеᵃн, вѐзал, вѐзеᵃн; вѝкал, вѝкан; гувѐᵃл, гувѐᵃн или гувéᵃт и т. н. Дѣепричастията, които въ Ахѫ-челебийския говоръ иматъ суфиксъ *щим*, всѣкога прѣметатъ ударенията си надъ суфиксътъ; гунеᵃщѝм, худеᵃщѝм, пеᵃеᵃщѝм, сабареᵃщѝм, таркалеᵃщѝм и пр.

V. Нарѣчията иматъ неопрѣдѣлено ударение; у едни е то надъ началния слогъ, а у други надъ послѣдующитѣ: дубрѐ, лѐᵃтеᵃ, прòлеᵃт'еᵃ, сѝлум, кòᵃрстум, аднòхчеᵃн, крѝвеᵃ, прàвеᵃ хỳбавеᵃ и пр. Обаче стария прѣдложенъ падежъ, сега вече нарѣчие, т. е. немѣнливи думи съ прѣдлози, каквито сѫ много употрѣби-

Digitized by Google

телни въ Родопскитѣ говори, а особено въ Ахж-челебийския, винаги иматъ ударението си надъ прѣдлогътъ. Примѣри: дòземе[а], нáраки, óдраки, пòнащум, пòникум(⁵⁶), нáглава, óвре[а]ме[а], нàвре[а]ме[а], дòвре[а]ме[а], òднуга, нàнуга, дòпат', нàучи, дòучи нàуши, нàуху, нáсарце[а], нáкриве[а], дòкриве[а] и мн. др.

Ударението отъ другитѣ Родопски говори, до колкото такива сж извѣстни за сега, въ повечето случаи е тождествено съ това на Ахж-челебийския, обаче срѣщатъ се и отлики, които сж твърдѣ интересни и важни за проучване. Тъй напр. въ с. Върбово, Широколжшка покраина, която по нѣкои фонетични особици съставя за сега единствено познато оазисче въ Родопитѣ и която покраина инъкъ съвпада въ Ахж-челебийската етнографска група, се срѣща единъ видъ двойно ударение въ многосричнитѣ думи, каквото ударение до сега не е познато въ друга Родопска диалектна область. Тъй напр. чува се кòпилѐ[а]ту, мàчухòма, стрỳшилá са е прѝнгѐ[а]са, пòмалкàна, Никòлувàна, рỳбицàна, лòбудàта, пукàпувàха, жѐнщинàта и мн. др. Да ли една отъ ударенитѣ гласни не е нѣкоя старинна дългота, ще може да се види и проучи само слѣдъ като се събере достатъченъ езиковъ материялъ на самото мѣсто.

1906 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Синуритѣ между чужди недвижими имоти въ Родопитѣ.

Обичайно-правни бѣлѣжки.

Поземелната частна или общинска собственость за опрѣдѣляне и знаене точнитѣ ѝ и прави граници обикновено въ Родопитѣ обграждатъ тъй, че не само добитъкъ, но и човѣкъ да не може безъ мжка да прѣмине. Обграждането е различно наспоредъ срѣдствата на стопанина. Най-трайна но и най-скжпа ограда е сухиятъ каменень зидъ, нарича̀нъ *дувáр*. Слѣдъ него е обковаването околовръсть съ груби и дебели дъски,

Digitized by Google

изострени отгорѣ. Това е *дасчеᵃнѝца* или *д'узм'оᵃ*. Попроста и евтина ограда е или съ забити на гжсто и на редици джбови колове въ земята и отгорѣ сплетени съ дълги виещи храстови пржте, или съ хоризонтално наредени сплетени или закованы у колове дълги елови *ж'оᵃрди* или *рѐмеᵃнеᵃ*, както се казватъ тждѣва цѣлитѣ отсѣчени млади и тънки дървчета, или най-послѣ плетища отъ храсте, хвойна, шипка и др. п., наречени *кара-авлиеᵃ*.

Когато пжтува човѣкъ изъ гжсто населенитѣ покраини, а особено въ голѣми села съ малко земя, краищата на такива сж напъстрени съ безброй подобни огради отъ плетища съ най-разнообразна форма и голѣмина, които правятъ едно приятно впечатление на окото и даватъ особенъ колоритъ на украса, па го кажете и на културность. Особено българскитѣ села изъ долината на Арда, както и помашкитѣ по-голѣми тамъ, се отличаватъ съ тъй хубаво и грижливо обградени околности. И най-нищожното парче градинка, често пжти състоеща само отъ нѣколко квадр. метра, е обградена съ хубавъ и здраво направенъ плетъ, или обкована като сандъче съ дъски, съ вкусъ наредени една до друга.

Обаче за близкитѣ мѣста това е тъй, ала за далечнитѣ не. Обграждането на всѣко парче далечна отъ селото работна земя, пасбище или гора е трудно, изисква разходъ не по силитѣ на всѣки стопанинъ, па освѣнъ това отдалеченитѣ плетища лесно и често се поврѣждатъ и задигатъ отъ злонамѣрени хора. Ето защо човѣшкиятъ умъ е изобрѣтилъ и усвоилъ други начини, за да опрѣдѣля и запази границитѣ на своята собственость. Тъй сж произлѣзли тъй наричанитѣ и въ Родопитѣ *сѝнуреᵃ*, безъ огради и плетища, а само знаци, трайни и сигурни, че да не може всѣки да ги разваля и унищожава.

Какъвъ е етимологичниятъ произходъ на думата *сѝнур* и какво понятие първоначално е изразявала тая дума, това не е наша работа тукъ. Въ днешно врѣме въ Родопитѣ съ думата синуръ се разбира и границата на извѣстна недвижима собственость, и знакътъ,

Digitized by Google

който опрѣдѣля тая граница. Тая дума се употрѣбява и въ други прѣносни мисли и изрази. Тъй напр. има поговорктѣ *„очи сӣнур нѐмат„*, *„низнѐеª си сӣнура на 'умбªн"*, *„нѐма си сӣнур"* (безкрайно нѣщо, нѣма напр. граница наядене, на пиене, на носене дрехи, на думи и пр.) и др. подобни.

За синури обикновено се зематъ или нѣкое долче, пѫть, рѣка, изворъ. или пъкъ нѣкоя лична канара, урва, пропасть, яма, или нѣкое старо лично дърво. Това сѫ тъй да се каже естествени синури, но ако такива липсватъ, тогава се поставятъ изкуствени синури, които обикновено биватъ дълги камъни, дълбоко забити въ земята и само малка часть отъ горния имъ край се оставя да стърчи и се вижда надъ повръхностьта. Такива синурни камъни съ забиватъ на редици и на едно по близко разтояние споредъ важностьта на собственостьта: на градинитѣ и ливадитѣ много на близо, често пѫти само по на 2 — 5 метра единъ отъ другъ, а на пасбища и гори далече и по на стотини метра. Обикновено, когато нѣкоя недвижима собственость пространство трѣбва да се раздѣли между братия или сестри, по наслѣдство или пъкъ между други лица по замѣна, покупка или завѣщание и подаръкъ, ако самитѣ собственици не могатъ да се погодятъ въ раздѣлата и самѝ да си поставятъ синури на границитѣ, тогава поканватъ нѣкои довѣрени стари съсѣди, които извършватъ раздѣлата и поставятъ синуритѣ. Опрѣдѣлени веднъжъ границитѣ на една собственость и поставени синуритѣ, никой нѣма право да ги мѣсти, или прѣмахва.

Всѣки отъ съсѣдитѣ внимава при оране, косене и въ какво и да е обработване земята. т. е. своятъ дѣлъ, да не закачи и раздвижи или откърти синурния камъкъ. Това е нарушение вече на установенъ взаименъ договоръ. Но ако нѣкой отъ съсѣдитѣ скришомъ помѣсти синурни камъни съ цѣлъ да обсеби за себе си повече мѣсто, тогава такова дѣяние се счита за прѣстѫпление, за цѣла [illegible]ажба, извършена умишлено. Такъвъ човѣкъ се прѣ[illegible]ра отъ всички, казва се *харамѫжѝеª*, *харак'ърин* и изгубва всѣко довѣрие отъ всички. Не-

Digitized by Google

говата дума за нищо не се счита, никой не му довѣрява за нищо и дори и свидѣтелството му за какво и да е не се приема. *„Той е^{а} харамк'орин чилѐ^{а}к, той мѐ^{а}сти су̀нуре^{а}“* и др. п. казватъ за такъвъ човѣкъ, когото иматъ и за грѣшенъ, който нѣма да прокопса, комуто Господъ добро не дава и който на другия

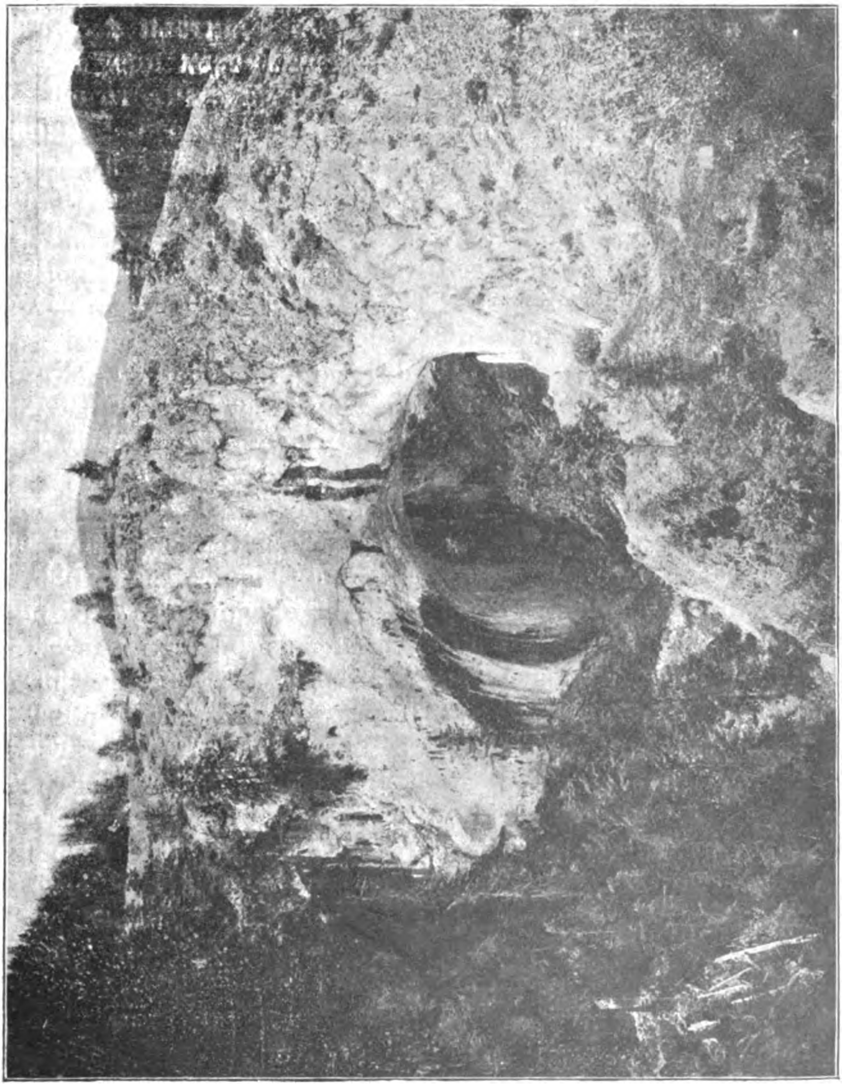

Изгледъ на „Еръ-кипрня“ при с. Чокуръ-кьой въ Родопитѣ.

Digitized by Google

свѣтъ ще носи на гърба си цѣлата крадишкомъ усвоена отъ него земя.

Въ такива случаи, когато нѣкой стопанинъ се усъмни, че му е мѣстенъ синурътъ и чрѣзъ имѣрване или инъкъ се докаже това, ако виновникътъ съсѣдъ не се съгласи да си помѣсти синурътъ на първото си мѣсто, прѣдлага му се клетва по слѣдния начинъ: да земе отъ усвоената земя пръсть и да я прѣхвърли прѣзъ глвата си, като каже *„аку сам крйв, сăе^а^ поа^рс да ми е^а^ на главд^а^ са“*. Направили това, спорътъ се свършва, понататъшна разпрдва нѣма и въ сѫдъ не отива ощетениятъ, като оставя неговата съвѣсть и Господь да го сѫди и наказва понататъкъ. Въ Родопитѣ сѫществува и едно народно вѣрване, което казва, че къртицата едно врѣме е станала отъ човѣкъ, когото, като мѣстилъ синуритѣ и усвоявалъ неправедно чужда земя, т. е. земалъ чужда пръсть, Господь го проклелъ и за наказание и примѣръ прѣтворилъ го на къртица, на която вѣчно да тежи на гърбътъ ѝ пръстьта.

Ако се намиратъ на границата между два съсѣда плодовито дърво, плодътъ отъ послѣдното се дѣли по-равно и отъ двамата съсѣди, безъ да се гледа кой го е садилъ. Ако ли дървото се намира навѫтрѣ въ земята на единъ съсѣдъ, ала съ сѣнката си прѣчи и на другия, то при обирането плодоветѣ, които паднатъ въ другата съсѣдна земя, зема стопанинътъ на послѣдната. А‘о дървото е не плодовито, или пъкъ се спорятъ за пл .оветѣ, то за да се избѣгнатъ понататъшни крамоли, или се отсичатъ клонетѣ, които надвѣсватъ надъ съсѣдната земя, или цѣлото се отсича отъ тоя съсѣдъ, въ чиято земя е коренътъ му.

Насаждане върби, или други подобни неплодовити дървета на самитѣ синури, трѣбва да става съ взаимното съгласие и на двѣтѣ съсѣдни страни и единъ день ползуването отъ тѣхъ е общо, взаимно. Неможе единъ съсѣдъ да изхвърля пръсть или камъни на синуритѣ отъ своята земя въ съсѣдната. Изобщо и по вѣщното право има изобиленъ материалъ изъ Родопитѣ, но това ще оставимъ за други пѫть.

1906 год. **Ст. Н. Шишковъ.**

Digitized by Google

Грузинския мънастирь въ Византия.

Исторически етюдъ

отъ

Професоръ И. И. Соколовъ

(Продължение отъ III кн.).

Въ монастирьтъ е билъ установенъ систематиченъ контролъ за дѣйностьта на длъжностнитѣ лица. Тъй напр. главниятъ мънастирски економъ е билъ задълженъ да прави два пѫти въ годината ревизия на своитѣ помощници — единъ пѫть прѣзъ Септемврий, и другъ пѫть по Великдень, като извършва тая работа съ Божи страхъ. Ако той забѣлѣжи нѣкаква небрѣжность отъ тѣхна страна, то трѣбва да имъ даде нуждннтѣ наставления. И самъ економътъ се подлагалъ на ревизия отъ страна на мънастирския игуменъ, отъ когото получавалъ съотвѣтно за това удостовѣрение относно тъй или инъкъ изпълненитѣ отъ него обязаности. И игуменътъ по реда си съ Божи страхъ и съ знанието на всичкитѣ иноци е длъженъ да прави разходи за нуждитѣ на черквитѣ и мънастиря и всичко, което е останало не изхарчено за въ полза и интереситѣ на мънастиря. трѣбва да го прѣдаде на дохиарътъ, като получи за това удостовѣрение отъ послѣдния. Всѣка година игуменътъ по Великденскитѣ праздници е давалъ отчетъ прѣдъ економитѣ, дохиара и цѣлото братство. Отъ друга страна и дохиарътъ два пѫти въ годината се контролирвалъ отъ игуменътъ и братството. Ако нѣкое отъ длъжностнитѣ лица, което и да било то, бѫде забѣлѣзано въ користолюбие или ненаврѣменно и безъ нужда да е изхарчило черковни пари, то такивато разходи трѣбва да се приберать обратно, а виновникътъ да се отстрани отъ длъжностьта, която заема. Ако черковнитѣ приходи надминатъ установенитѣ разходи и другитѣ необходими издържки, то излишъкътъ трѣбва да се употрѣби за черковнитѣ нужди и запази за увеличение запаса. По тоя начинъ, когато излишъцитѣ отъ мънастирския бюджетъ достигне до десеть лири, трѣбва да се употрѣбятъ за купуване необходими за мънастиря имоти и владѣнията му.)[54])

Относно нарушенията, каквито мънастирскитѣ прѣдставители (οἱ προὔχοντες) биха направили по прѣдписанията на устава, Пакуриянъ дава особени за рѫководство указания. Ако хората, които стоятъ на чело на обительта, не се укажатъ на висотата на своето призвание и намѣсто полза, принесатъ на братството врѣди, то уставътъ прѣдписва на мънастирскитѣ героити и другитѣ длъжностни лица, а най-много на уважаванитѣ по добродѣтельта си и разумътъ иноци да направятъ общо съ-

54) Τυπικόν, κ. κς, σ. 45—46.

брание за едно щателно прѣглеждане нарушенията на устава и и отмахване забѣлѣзанитѣ недостатъци, за да не би по грѣшкитѣ на малцинството да се унищожи жилището на добритѣ мѫже. Ктиторътъ напомня, че злоупотрѣбление въ областьта на мънастирския животъ и трудъ ще бѫде наказано по молитвитѣ на Богородица прѣдъ нейния Синъ и Спаситель нашъ Богъ. Ако нѣкое, което и да било то, отъ мънастирскитѣ длъжностни лица отчужди нѣкой мънастирски имотъ, като хитро наруши своя дългъ въ отношение къмъ мънастиря, и слѣдъ това покаже едно неизкрено разкайване въ забѣлѣзанитѣ злоупотрѣбления, като се яви вълкъ намѣсто пастирь за стадото, то такъвъ отпърво трѣбва съ кротость и съ страхъ Божи да се съвѣтва, па слѣдъ това и съвсѣмъ изгони отъ мънастиря, а на мѣстото му се прибере въ съставътъ на братството най-достойния кандидатъ.(55)

Като уредилъ и установилъ общежитието въ мънастиря, Пакуриянъ е далъ въ своя уставъ указание и относно отдѣлнитѣ страни на мънастирската киновия. Тъй споредъ прѣдписанията на устава братията сѫ длъжни всѣки день да изповѣдатъ прѣдъ игумена своитѣ мисли и да му обаждатъ за своитѣ дѣла и разговори, па и самъ игуменътъ е длъженъ точно да изпълня тия искания на уставътъ и грижливо да слѣди всички иноци, които се мѫчатъ и безпокоятъ отъ нѣкакви лоши мисли. Ако е възможно, той (игуменътъ) трѣбва да ги наблюдава прѣзъ цѣлия день и да ги поправя и прѣдпазва отъ всѣкакви нечистоти на плътьта и духа. По реда си и братията сѫ длъжни съ вѣра и съкрушено сърдце и съ изкреность въ душата си да обаждатъ на игумена за всичко, що се е случило съ тѣхъ, а не като не родни дѣца и съ неизкренность да се обрѫщатъ къмъ другиго нѣкого и нему да изповѣдатъ своитѣ мисли безъ надлежното за такъвъ случай настроение. Изобщо игуменътъ е длъженъ да знае мислитѣ и чувствата на всички иноци, заедно съ това и тѣхнитѣ дѣйствия и поради туй братията само прѣдъ него трѣбва да откриватъ своитѣ души. Отъ друга страна иноцитѣ нищо не трѣбва да вършатъ безъ знанието и одобрението на игумена, като се рѫководятъ само по свои собствени желания; тѣ не трѣбва да поематъ на себе си и по свое лично усмотрение да изпълняватъ такива или други мънастирски длъжности и съ това даватъ и на другитѣ примѣръ на неподчинение, защото ще станатъ причина за собствената си гибель, тъй като безъ прѣдварителното рѫководство на игуменътъ всѣки ще бѫде безсиленъ въ борбата съ прѣпятствията за истинския монашески животъ и не ще може правилно да избере необходимитѣ срѣдства за защита отъ лошитѣ и гибелни мисли Поради това тѣзи иноци какъ могатъ да се казватъ вѣрни синове на игумена, когато почнатъ да се

55) Τυπικόν, κ. ιθ', σ. 39—40.

отклоняватъ отъ послушность къмъ него, когато избѣгватъ ръководството му, като на баща и съ това сами себе си лишаватъ отъ наслѣдството, приготвено тѣмъ? Ето защо трѣбва да отдалечатъ отъ своята среда всѣки нарушитель на послушностьта, за да не би такъвто да послужи за лошъ примѣръ на другитѣ иноци и учитель на гибелно неподчиняване.([56])

Слѣдъ това иноцитѣ сѫ длъжни да не излизатъ отъ мънастиря безъ разрѣшението на игумена. Тѣзи отъ братството, които не пазятъ миръ и спокойствие и гледатъ да ходятъ по мънастиря, кѫдѣто и когато си желаятъ, трѣбва да се поканятъ и заставятъ да се подчиняватъ на мънастирскитѣ правила. Мънастирскитѣ рѫководители сѫ длъжни да полагатъ всичкитѣ си грижи да не прѣстѫпватъ установенитѣ опрѣдѣления и поради това тѣ съ ревность трѣбва да пасатъ своето разумно стадо, да приканватъ къмъ покаяние нарушителитѣ на тия опрѣдѣления и съ всичко сърдце да се грижатъ за тѣхъ съ милость като къмъ членове на една и сѫща организация. *Всѣко опрѣдѣление на игумена е законъ* (К. авт.), и всички, които му сѫ подчинени, сѫ длъжни да се отнесатъ къмъ неговитѣ думи като къмъ божествени повеления, да не допущатъ никакво отклонение отъ тѣхъ, да не възразяватъ и не противоречатъ и въобще по никой начинъ да не противодѣйствоватъ, защото всичко това е доказателство за непослушность и своеволие, а такъвъ безпорядъкъ е изгубване на подчиненость и благоустройство и докарва справедливо осѫждане за виновнитѣ. Изобщо игуменътъ е длъженъ да управлява всички, и въ мънастиря трѣбва да владѣе законътъ на подчиненостьта. Поради това прѣдъ настоятеля монахътъ е длъженъ да говори само слѣдното: „съгрѣшихъ, отче, прости“, и само тогава въ обительта сѫ въдворени послушность, миръ и милость. Ако нѣкой отъ иноцитѣ се види, че не желае да живѣе по правилата на устава, почне да противодѣйствова и да не обръща внимание на настоятелевитѣ наставления, захване да счита възложеното на него духовно лѣкуване за безполезно и ненуждно и се яви противъ пастиритѣ, съ една дума обладанъ е съ демонска страсть, която става причина за разривъ и отдѣляне отъ черквата, то такъвъ, ако въ едно бързо врѣме не се поправи, а особено слѣдъ първото съвѣтване и наказание, трѣбва да се изхвърли, като негоденъ членъ и се махне отъ божественото пасство. Освѣнъ това, настоятельтъ трѣбва да се грижи за всичкитѣ съ търпѣние и снисхождение, да избира най-добритѣ срѣдства за влияние надъ иноцитѣ, да се въздържа отъ всѣкакво лошо дѣло и никога да не остава безъ внимание и най-малкото отклонение отъ устава, защото и отъ малкото квасъ всичкото тѣсто подкисва (1 Кор. V, 6). Отъ друга страна ако нѣкой, който и да билъ той, почне да показва голѣмо властолюбие, то такъвъ прѣнебрѣгва и прѣстѫп-

56) Jbid., κ. ιγ, σ. 30–31.

ва положения отъ свѣтитѣ отци прѣдѣлъ, който тѣ, съгласно божественитѣ прѣдания и съ прѣдварително изпитване, сѫ избрали, като истински срѣденъ и свободенъ отъ заблуждения пѫть, т. е. отсичане на своята воля. Защото тоя, който постѫпва самоволно, всѣкога грѣши, тъй като бива неопитенъ и не твърдъ въ дѣйствията си; а тоя, който е изпитанъ въ дѣлото на послушностьта, той има постоянство и твърдость въ своя животъ и не попада въ гибелния порокъ на лицемѣрието. Изобщо игуменътъ е длъженъ еднакво да се отнася къмъ всички, да дава съвѣти и наставления, да ги рѫководи къмъ доброто и да отвлича умоветѣ отъ земнитѣ заблуждения, за да може всичко да се върши съ истинска оцѣнка и подбуждение и по пѫтя, който рѫководи и приближа къмъ Бога. Въ противенъ случай цѣльта не може да се осѫществи. Необходимо е тоже да пази умътъ си далечъ отъ всички лукави мисли, защото въ зависимость отъ тѣхъ се забѣлѣзва пѫтьтъ къмъ порока или къмъ доброто, което е любовь, радость, миръ, дълготърпѣние, благость и пр. Иноцитѣ сѫ длъжни да се отличаватъ и съ смирение, което има прѣимуществото да изучва и изслѣдва недостатъцитѣ имъ, и да се взиратъ въ себе си и сами себе си осѫждатъ, та по тоя пѫть да се възвисятъ. Та това именно е отечески за насъ законъ и причина за достигване царството небесно. ([57]).

Трапезата въ мънастиря трѣбва да бѫде обща за всички иноци и на нея трѣбва да се прѣкарва въ съвършена тишина и порядъкъ. Тѣзи, които прислужватъ прѣзъ врѣме на трапезата, трѣбва да ходятъ колкото се може тихо, а сѫщо и тѣзи, които сѫ на трапезата, трѣбва да ядатъ съ тишина, та всичко да бѫде подправено съ добра соль и да се върши за Божия слава. Игуменътъ на обительта е длъженъ грижливо да внимава, щото да не бѫде безпорядъкъ и да слѣди въ врѣме на трапезата да се извършва четенето при съвършена тишина, както това трѣбва да бѫде и всѣкога и всѣкѫдѣ въ мънастирския животъ: вь келиитѣ и вънъ отъ тѣхъ. Хлѣбътъ, виното и обикновеното всѣкидневно ядяне не трѣбва да се мѣнятъ по мотиви на пестеливость отъ страна на мънастирскитѣ длъжностни лица, или пъкъ подъ прѣдлогъ на такива или други причини за монашествующитѣ, но въ точность трѣбва да се спазватъ всичкитѣ прѣдписания на устава относно храната. Обаче въ течение на четире деня въ недѣлята, освѣнъ поститѣ, трѣбва да се дава и сирене, сѫщо и по една чаша вино на всѣки братъ и готвено ядене въ три вида, споредъ имеещитѣ запаси въ мънастиря. Прѣзъ Пасхалнитѣ дни (Свѣтлата седмица) трапезата трѣбва да бѫде по-изобилна, тъй като братията сѫ уморени вслѣдствие бденията прѣзъ св. Четиредесятница и лишенията тогава отъ храна. Слѣдъ това отъ Пасхата, та до Петдесятницата, а тъй сѫщо и отъ праздникътъ Рождество Христово, та

57) Τυπικόν, κ. ιϛ, σ. 32—34,

до Кръщение Господне, на трапезата за иноцитѣ трѣбва да се поставятъ четире яденета, сжщо и сирине и по двѣ чаши вино за всѣки братъ. Ако би се прѣдявили искания за увеличаване или промѣна въ трапезата, то игуменътъ е длъженъ да отклони такивато, за да не би да се развие чревоугодничеството у нѣкои. Когато въ мънастирьтъ отъ нѣкои християни изъ съсѣднитѣ градове и села се донесатъ приноси отъ нѣкакви съестни продукти, за поменъ на тѣхнитѣ починали близки, такивато приноси се прибиратъ отъ келариятъ, макаръ че и да бждатъ тѣ дадени и на игуменътъ или кой и да е другъ отъ членоветѣ на братството, и келариятъ при удобни случаи ги поднася на общата трапеза. Когато въ мънастирятъ дойде посѣтитель, като гостенинъ на игуменътъ или другиму нѣкому отъ братството подъ прѣдлогъ, че той е приятель или роднина нѣкому, такъвто никакъ не бива да се оставя отъ да се не нагости, а ако гостенинътъ дойде прѣзъ врѣме на яденэ, той трѣбва да се въведе и покани на общата трапеза отъ тоя братъ, който го е приелъ. Ако ли пъкъ гостенинътъ е дошълъ слѣдъ като е вдигната трапезата, а при това бърза и да си иде, то и въ такъвъ случай келариятъ е длъженъ да се погрижи за него, да не би той да си излѣзе и отиде отъ обительта гладенъ. Ни единъ отъ братията не бива да гощава своя приятель въ собствената си келия подъ прѣдлогъ на особена обичь къмъ него, напротивъ, всѣко гощаване трѣбва да става на общата трапеза. Когато нѣкому отъ иноцитѣ е дошълъ приятель, то такъвъ може да прѣстои само три дена, а на четвъртия трѣбва да си отиде Но ако такъвъ гостенинъ се случи да се поболѣе, тогава въ мънастиря се оставя да прѣсѣди до съвършеното му оздравяване и за него трѣбва да се грижатъ като къмъ близъкъ и драгъ човѣкъ. А ако се случи и да умрѣ, то трѣбва да бжде погребенъ въ мънастиря, като се извърши всичко по чинътъ.([58])

Уставътъ на Пакурияна прѣдвижда да се опрѣдѣля и плата на иноцитѣ, за да си набавятъ дрехи и обувки. Цѣлото братство се раздѣляло на три разреда и на всѣки отъ тѣхъ се опрѣдѣляло и плащало отъ мънастирската хазна такава или инаква сума. Игуменътъ е билъ вънъ отъ тия разреди и получавалъ 36 номисми, а свещенослужителитѣ, двамата епитропа, еклисиархътъ, скевофилаксътъ и най-почтенитѣ и най-много уважавани отъ братството членове, всичко петнадесеть човѣка, получавали по 20 монети всѣки единъ. Въ втория разредъ влизатъ тоже петнадесеть човѣка и всѣки получавалъ по 15 номисми, а въ третия разредъ сж двадесеть иноци и всѣки получавалъ по 10 монети. Това разпрѣдѣление трѣбва да се пази и изпълнява точно. Платата се давала на иноцитѣ прѣзъ Великденскитѣ праздници. За да не отиватъ братията подъ прѣдлогъ за купуване дрехи и обувки далече отъ мънастирьтъ и да не влизатъ въ съобщение

---

[58]) Τυπικόν, κ. ή, 24—25.

съ свѣтътъ и съ това си поврѣдятъ на своитѣ прями задължения — молитвитѣ, псалмопѣнията и изпълнението на мънастирскитѣ си длъжности, Пакуриянъ е прѣдписалъ, щото прѣзъ врѣмето на Пасхата, когато на иноцитѣ се давала и платата, около мънастиря да се устрои пазарь, на който монаситѣ трѣбвало да си купуватъ, каквото имъ е потрѣбно. По тоя начинъ се отстранявали и поводи за оплаквания и говорене, че на едного сѫ дадени по-добри нѣща, а на други не. (59)

Братията сѫ били длъжни да прѣкарватъ врѣмето си въ работа и занятия отъ всѣкакъвъ родъ. Уставътъ прѣдписва, че иноцитѣ, които се занимаватъ съ физическа работа, или съ рѫкодѣлие, трѣбва прѣзъ врѣме на работенето да пѣятъ псалми, защото това е, споредъ думитѣ на Василий Великий, таинственъ на Бога тамиянъ. Тъй като разнитѣ хора съ различни начини се усъвършенствуватъ въ една или друга добродѣтель споредъ личнитѣ свои качества (трѣбва да се знае, че и въ домоветѣ на богатитѣ има много сѫдове, отъ които едни сѫ златни, а други — пръстени), то длъжность е на мѫдрия настоятель да имъ посочва съотвѣтния пѫть на справедливостьта, който води къмъ царството небесно. Единъ отъ иноцитѣ е длъженъ да се занимава съ една работа, а другъ съ друга, а игуменътъ е длъженъ да наблюдава всичкитѣ и да прѣдприема мѣрки за тѣхното духовно лѣкуване. На едного той налага епитимия, а у други съ острия мечъ на изобличението отсича раната Но всичко това трѣбва да бѫде вършено отъ него съ умѣреность и своеврѣменно. Тѣзи иноци, които сѫ неустойчиви въ морално отношение и бавно дохождатъ въ разкаяние, игуменътъ привлича къмъ физически трудъ и по пѫтя на усилието ги приближава волею-неволею къмъ Бога, защото всѣка душа, която обича трудътъ, е близка Богу и намира потрѣбното си излѣкуване. (60).

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ. Книга II, 1906 о: двѣсти семнадцатая.

Получена е въ редакцията на „Родопски напрѣдъкъ“ втората книга за 1906 год. отъ изданието на „Императорское Общество исторіи и древностей россійскихъ“ при Московския университетъ съ съдържание „Археологическій атласъ“ къмъ втората половина на I томъ отъ „Исторія руской церкви“, съставена отъ дѣйствителния членъ г. Е. Е. Голубински. Слѣдъ единъ прѣдговоръ отъ автора, алфавитенъ списъкъ на иноезичнитѣ и

59) Τυπικόν, 26—κ. θ', σ. 27.
60) Jbid., κ. ιδ', σ· 31.

Digitized by Google

руски книги, изъ които сж взети рисункитѣ, и обяснителенъ текстъ къмъ послѣднитѣ, въ тая книга сж помѣстени на 63 голѣма осмина гласирана книга кистове рисункитѣ, съдържащи чъртежи и външния и вжтрѣшенъ видъ на всички стари архитектурни постройки на римски базилики, черкви римски, византийски, руски и грузински, мозаики, Богуслужебни одежди и такива на свещенослужителитѣ, облѣкло на монаси, гробища, одрове, икони—амулети и пр. Тукъ сж помѣстени чъртежитѣ и видътъ на Солунскитѣ ретонда на св. Георги, св. София и други стари съ петь куполa черкви, такива отъ Атонскитѣ и и Цариградскитѣ св. София и св. Вакха и Сергия.

Тая книга е едно фундаментално и разкошно издание, отъ голѣма научна цѣнность, както за историята на християнската черква, толкова повече и за древната класическа и християнска архитектура и живописъ. Тя е едно рѣдко и прѣкрасно учебно пособие, не само за отдѣлнитѣ специалисти — учени, които боравятъ изъ тая область на науката, но и за срѣднитѣ и висши учебни заведения въ Русия и у насъ.

Цѣната на тая книга е 3 рубли.

С.

Рускій филологическій вѣстникъ. Ученопедагогическій журналъ, издаваемый подъ редакціей профессора Е. Θ. Карскаго. 1906 г. №№ 1 и 2 Томъ LV, Варшава.

Това е единъ отъ виднитѣ руски журнали, въ който взематъ участие много руски учени и книжовници. Освѣнъ специалнитѣ научни студии по славянскитѣ езици, литература и фолклоръ, всѣка книга съдържа и твърдѣ богатъ и разнообразенъ критиченъ и библиографиченъ отдѣлъ, а освѣнъ това и ученопедагогиченъ, въ който се трактуватъ и чисто педагогични въпроси.

№№ 1 и 2 отъ т. година има богато съдържание. Между другитѣ по славяновѣдѣнието учени статии въ първия отдѣлъ за фоклориста е за забѣлѣзване изслѣдването на г. А. В. Ветухова, което продължава отъ миналогод. книги и не е още довършено, върху „Баянията“, заклинането и пр. на болести, които по-рѣдко се срѣщатъ“. Въ своя хубавъ трудъ г. Ветуховъ прави изчерпателно една сравнителна характеристика не само отъ славянскитѣ, но и отъ другитѣ народи по събранитѣ и издадени до сега материяли изъ тая область на фолклора. Учениятъ изслѣдователь се е ползуватъ и отъ българскитѣ народоучни материяли, обнародвани въ „Сборника за народ. умотворения“ у насъ, дѣто срѣщаме и разпространеното и въ Родопитѣ баяне за „е^а^рме^а^тика“. По нататъкъ г. Карски дава некролози за починалитѣ прѣзъ т. г. слаcянски учени М. С. Дриновъ, А. Калина и Ф. Н. Дьячанъ.

Digitized by Google

Въ критичния отдѣлъ между другото г. А. И. Соболевски дава една кѫса рецензия и върху единъ отъ отъ послѣднитѣ трудове на нашия професоръ г. Б. Цоневъ: „Класификация на българскитѣ книжовни паметници отъ най-старо врѣме до края на XVI вѣкъ“, помѣстенъ въ „Годишника“ на Софийския университетъ за 1904/905 год. Въ педагогическия отдѣлъ пъкъ особено внимание и на нашитѣ учители—възпитатели заслужава статията „Педагогически афоризми. Практически съвѣти за възпитанието на дѣтето до 15 година“ отъ Фридрихъ Ашера и прѣведена на руски отъ Е. В. П.

Годишната цѣна на „Русскій филологическій вѣстникъ“ за 1906 година е 7 рубли.

С.

Гласникъ земальскогъ музея у Босни и Херцеговини. Сараево, XVIII, 1906 г. книга 2.

Въ братската Босна и Херцеговина вече 18-та година какъ се издава единъ специяленъ наученъ и народоученъ журналъ съ горния надсловъ. Той е издание на твърдѣ богатия и познатъ вече въ учения свѣтъ Сараевски музей. Това е едно цѣнно по своето съдържание списание, току-речи едничко по характера си въ цѣлия Балкански полуостровъ. Отъ началото на т. година до сега сѫ излѣзли двѣ книги съ твърдѣ важенъ за науката интересъ. Въ 2-та книга на първо мѣсто е помѣстено описанието, съ научни коментарии придружено, на една оригинална археологично-праисторична находка, на която сѫ дадени и самитѣ снимки. Селянинътъ Османъ Хабибовичъ е намѣрилъ въ гората Грича, Баливска община, единъ комплектъ отъ 35 парчета стари мѣдни топора, нѣколко отъ които сѫ били срастнали и омотани въ коренитѣ на едно старо дърво. Гимназиялниятъ пъкъ въ Сараево учитель г. Д-ръ Жоржъ Протичъ дава хубавъ приносъ за изучване мъховитѣ растения въ Босна и Херцеговина. Отъ сѫщия родъ е и третата по реда студия върху флората въ тѣзи области, плюсъ Новопазарския санджакъ отъ Д-ръ Günther vitez Beck pl. Mannagetta, професоръ по ботаниката въ Прага. Г-нъ Карло Пачъ пъкъ съобщава за друга архиолошко—епиграфска находка, състоеща отъ надгробни плочи и надписи, рельефи и др. п., намѣрени отъ селянинътъ Ахмедъ Манушакъ въ с. Варвара, когато е вадилъ камъни отъ харманътъ си за една пристройка на кѫщата си. Слѣдъ това извѣстниятъ хърватски композиторъ и професоръ по музиката г. Людевитъ Куба дава една прѣкрасна студия за пѣснитѣ и народнитѣ напѣви въ Босна и Херцеговина. Г-нъ О. Раизеръ, дава единъ орнитолошки списъкъ за о. Корфу, а г. Чиро Трухелка съобщава за находки отъ битовата култура. Статията е придружена отъ петь таблици съ снимкитѣ на намѣренитѣ прѣдмети и ще продължи свършекътъ ѝ и въ идещитѣ книги на „Гласника“. Най-сетнѣ

Digitized by Google

свещеникъ Тома А. Братичъ прави едно хубаво и пълно описание на народната носия въ Харцеговина.

„Гласникъ земальскогъ музея“, е едно и по външность разкошно издание, списва се на двѣтѣ азбуки: латиница и кирилица, печатътъ е ясенъ, хартията хубава и текстътъ на всѣкждѣ е прошаренъ съ отборъ изящни илюстрации. Годишно излиза въ 4 книги и струва 4 корони.

Изобщо „Гласникъ“ по неговото тъй отбрано и богато съдържание, което едничко има за цѣль всестранното изучване на двѣтѣ откжснати по Берлинский договоръ южно-славянски области, заслужава да го иматъ не само гимназиитѣ у насъ, но и публичнитѣ библиотеки въ по-важнитѣ ни градове. Любопитниятъ български читатель въ това хубаво списание има много нѣщо да види и научи отъ битовата култура, миналото и природата на Босна и Херцеговина, които, като славянски страни и съ еднаква минала сждба, иматъ много нѣща общи не само съ нашето отечество, но и съ цѣлия Балкански полуостровъ и другитѣ славянски народи изобщо.

С.

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, издава Българското книжовно дружество. Книга XXI, нова редица книга трета. София, 1905 год.

Всѣка книга на това фундаментално издание, прѣминало на послѣдъкъ у нашето Книжовно дружество, ни донася все по-нови, хубави и важни не само за нашата домашна наука и минало работи. Както всички до сега излѣзли книги отъ „Сборника“, тъй и тая двадесеть и първа книга е и пъстра, и цѣнна по своето отбрано съдържание. На първо мѣсто въ първия историкофилологиченъ и фолклоренъ дѣлъ отъ 102 стр. заема статията на г. Д-ръ Л. Милетичъ: „Източнитѣ български говори“. Това е една полемична разправа, извикана отъ други по-прѣдишни научни студии на г. Цонева, особено тая върху класификацията на българскитѣ говори и въобще върху българската диалектология, помѣстена въ XX кн. и въ прѣдишнитѣ на „Сборника“. Въ разправата и на единия, и на другия отъ нашитѣ първи филолози, най-много мѣсто заематъ свойщинитѣ на Родопскитѣ говори. И двамата уважаеми наши професори сж лично кръстосали много говорни покраини въ България, между които и Родопскитѣ—Рупчосъ и Чепино, а г. Цоневъ и г. Теодоровъ, миналата година можаха лично да чуятъ и се познакомятъ и съ Ахж-челебийския говоръ на Роженския съборъ. Отъ започнатата полемична разправа между г. Цонева и г. Милетича, каквито лични, субективни достойнства и да иматъ едната или другата, науката съ право очаква да се разяснятъ и установятъ положителнитѣ истини върху нѣкои тъмни до сега принципиялни и общи езикови въпроси. Обаче, при всичката

Digitized by Google

наша некомпетентность по въпроситѣ, които критично засѣгатъ двамата наши учени, нека ни се позволи да изкажемъ и едно наше скромно мнѣние, главно по Родопскитѣ говори, мнѣние, което и другъ пжть сме изказвали, а именно, че Родопитѣ въ несравнено по-голѣмата си и по-важна часть и днесъ досущъ сж непознати никому и то въ всѣко отношение, а колко повече отъ къмъ езиково, и поради това една въздържность все още се налага на всички учени въ тѣхнитѣ окончателни научни заключения.

Вторъ трудъ по реда слѣдъ г. Милетичовия е студията на г. Д-ръ М. Арнаудовъ „Български народни приказки. Опитъ за класификация“. Ако се не лъжемъ, това е, наистина, пръвъ „опитъ“ въ нашата домашна наука за едно научно, системно класифициране по сюжетъ на народнитѣ приказки, единъ отъ най-обилнитѣ фалклорни материали, що имаме събранъ до сега, и опитъ твърдѣ сполучливъ, за който отъ сърдце сърадваме г. Арнаудова. — Единъ малъкъ, но твърдѣ интересенъ е и „Приносътъ къмъ историята на българското възраждане. Попъ Андрея Робовски“ отъ неуморимия нашъ книжовникъ г. С. С. Бобчевъ, а г. Милетичъ ни дава „Нови документи по миналото на нашитѣ павликяни“, тема, която той отъ нѣколко години насамъ всестранно и току-речи изчерпателно изслѣдва.— Твърдѣ богатъ и разнообразенъ е и природоучния дѣлъ съ новитѣ си приноси къмъ нашата отечествена флора и фауна.

Въ вториятъ отдѣлъ „Материали“, който тоже е отбранъ и цѣненъ изобщо за българския фолклоръ, личи и описанието на „Родопска свадба“ отъ г. П. Апостоловъ, който не съобщава отдѣ, отъ кое село именно е записана. Отъ обичаитѣ и мѣстнитѣ изрази и пѣсни, както и отъ цѣлото описание, „Родопската свадба“ личи, че е отъ тъй наричаната Рупска покрайна, собствено отъ с. Добралъкъ, Станимашка околия, въ севѣрнитѣ склонове на Рупчоса. Макаръ въ нѣкои обичаи „Родопската свадба“ и да има доста общо съ свадбенитѣ обичаи въ цѣлитѣ Родопи, обаче тя си е типична само въ нѣколко села и за това погрѣшно е пропуснала почтената редакция надслова „Родопска свадба“, когато трѣбваше да е озаглавена „Рупска свадба“ и то съ явяване и самото село, дѣто е записана. Освѣнъ това и въ мѣстнитѣ думи и изрази не сж правилно отбѣлѣзвани извѣстни фонетични свойщини на Рупския говоръ, който се говори и въ с. Добралъкъ. Тъй напр. *о* безъ ударение не е всѣкждѣ прѣдадено съ *у*, което е обща свойщина почти на всички Родопски говори, въ това число и Рупския, каквото въ думитѣ *момáрин*, *згоденúк*, *огледáло*, *обúчем*, *мнóго* и т. други. Звукътъ ъ—ж въ Рупския говоръ е отворенъ, та трѣбва да се отбѣлѣзва съ ъ^{a}, а г. А. въ едни думи го прѣдава съ *ж*, а въ други съ ъ, напр. *бързи* и *бжрзи* и др. п. Звукътъ *е* безъ ударение и въ Рупския говоръ е *ѣ*, което за сега се бѣлѣжи съ *е*^{a}, а г. А. го мѣши ту съ *ѣ*, ту съ *еа*, ту съ *е*. Въ повечето думи *ѣ* ударено въ коренътъ въ

Рупския говоръ се произнася на *іа*, а г. А. и него прѣдава безразборно и съ *е*, и съ *еа* и съ *ѣ*. Сѫщо и *й* мѣши съ *і*, другадѣ *й*, както и умекотяването на извѣстни съгласни и гласни прѣдава ту съ *і*, ту съ *ь*, ту съ *й*. Не е поставено и ударението на мѣстнитѣ думи, а всичко това показва, че г. А. не е обръщалъ никакво внимание въ фонетичното прѣдаване на говора.

Това сѫ на бърза рѫка съгледани езиковитѣ грѣшки, когато при едно прѣглеждане и сравнение ще изтъкнатъ и нѣкои подробности въ обичаитѣ и по-вѣрията, които сѫществуватъ въ Рупскитѣ свадби. Съ една дума „Родопската свадба" на г. Апостолова не само че не е „Родопска", а Рупска и то съ типичности само на не явеното село Добралъкъ, но и не е напълно описана, а при това и съ изцѣло погрѣшено прѣдаденъ мѣстния говоръ. С.

Политическая енциклопедія подъ редакціей Л. З. Слонимскаго. Томъ I, выпускъ 1 (Ааргау — Антисемитизмъ). С.-Петербургъ. Главная Контора: Невскій пр., 88.

Прѣзъ т. година въ Петербургъ подъ редакцията на г-нъ Л. З. Слонимски и съ участието на много видни руски учени и книжовници е започнала да се издава „Политическая енциклопедія", която ще бѫде въ 12 книги, съставляещи три голѣми тома. Имаме на рѫка за сега излѣзлия 1 випускъ отъ I томъ, който заема отъ *Аа* до *Ант*. Това е едно първо по рода си издание въ руската книжнина съ много широка цѣль: да даде на читателя единъ пъленъ и систематиченъ сборникъ по всички въпроси отъ господарствения и общественъ животъ на всички съврѣменни културни държави. Изданието е придружено и съ статистични данни и съ хубаво изработени географски и други карти. По своя тъй широко замисленъ планъ и по вѣщината на лицата, които сѫ се нагърбили съ написването му, „Полит. енциклопедія" трѣбва да бѫде настолна книга не само на всѣки общественъ дѣятель, но и на всѣки що годѣ интелигентенъ читатель. Рускиятъ езикъ, като достѫпенъ на голѣмъ крѫгъ и български читатели, „Пол. енцикл." ще бѫде отъ голѣма полза и у насъ, поради което съ всичката скромность на силитѣ си най-горѣщо я прѣпорѫчаме и на всичкитѣ български четци. С.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Сп. „Народно Стопанство" за „Нуждата отъ българска народна банка въ Солунъ".

Софийското списание „Народно Стопанство" въ броя си отъ 25 Юни т.г. подига единъ твърдѣ важенъ и отдавна назрѣлъ и за нашитѣ национални

Digitized by Google

интереси, и за нашитѣ търговско-економически нужди въпросъ, а именно нуждата отъ откриване на Българска народна банка въ Солунъ. Всички знаемъ, че въ Турция ний имаме най-жизнени интереси, не само национално-политически, на които разрѣшението съ вѣкове се протака и Господь знае колко още би се протакали, но и чисто економически и търговски, на които бързото и стабилно разрѣшаване е само въ ржцѣтѣ на една мждра и далновидна държавническа прозорливость, умѣние и тактъ.

Опитътъ отъ 30 години насамъ, а най-много въ последнитѣ нѣколко години, мислимъ, доказа и на най-голѣмитѣ оптимисти, че ако другждѣ бомбата и крушумътъ могатъ да запазятъ, и да разширятъ безъ много врѣме териториалнитѣ интереси на една държава, да подобрятъ положението на единъ народъ и поставятъ неговия общественъ строй и лична свобода на сърѣменната културность на човѣчеството, за Турция по много причини изглежда, че не е тъй. Кой каквото и да мисли, но неможе да откаже фактътъ, че кървавата революция отъ десетина години насамъ само кърви пролѣ, разрѣди нашия елементъ въ Турция, влоши положението му до крайность, като отвори вратитѣ на нашитѣ врагове. И днесъ ний виждаме, колко много сме изгубили въ прѣдѣлитѣ на нашата съсѣдка и загуба не само въ една посока, а по всички линии.

Борбата за сжществуване не се състои само въ личната свобода, а и въ насжщния хлѣбъ, макаръ че дѣто нѣма свобода на личностьта, тамъ и хлѣбътъ липсва. А въ това отношение нашитѣ загуби въ Турция въ едно близко бждеще ще оцѣнимъ, защото до дѣто мждрият да се намждри, лудиятъ се наиграва. Търговско-економически Турция бързо влиза въ ржцѣтѣ на други, а тя е тъй близка и сгодна намъ, тъй сигуренъ и правъ пазаръ за нашитѣ произведения. Колкото днешнитѣ обстоятелства и да сж твърдѣ неблагоприятни за една каква и да е акция на економическо-търговско и културното поле тамъ, то пакъ намъ е твърдѣ приятно, че отъ врѣме на врѣме се срѣщатъ трѣзви възгледове за нашитѣ интереси въ Турция. Споменатата статийка, колкото кжса и да е, изказва много нѣщо за въ полза на въпроса, който подига, и аргументитѣ за него сж тъй понятни всѣкиму, та е излишно да се изброяватъ. Обаче споредъ насъ не само Солунъ е, дѣто ний, българитѣ, трѣбва да имаме едно кредитно народно учрѣждение. Ний имаме и другъ край, широкъ и близъкъ, па и чисть и на по-годни условия поставенъ за работа, ала за който край ний не само не мислимъ, но и нѣкакъ си го игнорираме, макаръ че въ последнитѣ години тъй необмислено и тъй безрезултатно го изложихме на опустошение. Тоя край е Одринско. Ний мислимъ, че каквото значение откриването на българска банка би имала въ Солунъ и другитѣ главни македонски градове, такова, ако не и по-голѣмо, би имала и въ Одринъ, Цариградъ и други по-важни градове въ Одринския вилаетъ. Но за това може би ще имаме случай другъ пжть по-обстойно да изкажемъ нашето мнѣние, безъ да претендираме на специялность.

С.

Случайни мисли върху помашкия „фанатизъмъ и невѣжество“ въ Родопитѣ.

Карловскиятъ вѣстникъ „Просвѣта“ въ броя си отъ 10 Юни, т. г., по поводъ на една дописка отъ Чепино, помѣстена въ нѣкой си Пловдивски вѣстникъ, е посвѣтилъ уводната си статия върху помашката просвѣта въ Родопитѣ, като моли респективната училищна власть у насъ да се погрижи и посрѣдствомъ училището да пробуди националния духъ у помацитѣ, да ги изведе отъ невѣжество, да прѣмахне мохамеданския фанатизъмъ у тѣхъ и по тоя начинъ съ врѣме се постигне желаемото единство на всички българи отъ каквото вѣроизповѣдание и да сж тѣ. Ний сме напълно съгласни съ заключението на почтения авторъ и се радваме, че въ единъ провинциаленъ вѣстникъ срѣщаме тъй трѣзви мисли по единъ такъвъ въпросъ.

Отъ освобождението насамъ доста се е писало и за помацитѣ, що по

Digitized by Google

Берлинския договоръ останаха въ наша територия въ Родопитѣ. За тѣхния фанатизъмъ не веднажъ и отъ министерското кресло сѫ се чували упрѣци и песимистични възгледове, а въ извѣстни пъкъ други моменти дори и редъ безсистемни и малотрайни опити и начинания на държавна смѣтка сѫ се правили тукъ тамъ (въ Чепино напр.), ала резултатитѣ сѫ били все едни и сѫщи, каквито сѫ бивали често пѫти и по други нѣкои отрасли въ нашия новъ и не уседналъ още общественъ строй. И днесъ може да се каже, че помашкия въпросъ отъ това вѫтрѣшно въ държавата гледище и не заслужва третиране, защото помаци не останаха току-речи у насъ. Нѣмаме на рѫка послѣдното общо прѣброяване, ала смѣло можемъ каза, че въ Чепино и Рупчосъ, двѣтѣ важни помашки покрайнини отсамъ границата въ Родопитѣ, едва ли имаме помашко население, останало не повече отъ 15 хиляди жители, а слѣдъ нѣкоя и друга година сигурно нѣма да има ни единъ помакъ. И защо е това тъй, да ли това е плодъ само на прословутия помашки фанатизъмъ и невѣжество, за които чакъ сега сме се сѣтили да ги цѣримъ посрѣдствомъ училището? Господа, прѣди да се нахвърлимъ на сушката, що виждаме въ окото на ближния си, ний би трѣбвало отдавна още да видимъ и прѣмахнемъ гредата въ нашето. А съ помацитѣ въ Родопитѣ самата груба дѣйствителность е такъва, че напълно може се приспособи тоя евангелски текстъ.

Наистина, помацитѣ сѫ съ култъ мохамедански, но този култъ, колкото майсторски и да имъ е налаганъ и култивиранъ у тѣхъ и днесъ за чисто политически разчети отъ турската свѣтска и духовна власть, той пакъ не е можалъ да създаде отъ помакътъ такъвъ яръкъ и опасенъ фанатикъ (за невѣжеството у помацитѣ да не говоримъ, защото и ний, българитѣ, за дълго врѣме още не можемъ се избави отъ него), какъвто е сѫщинския турчинъ—читакъ. Но да допуснемъ за минута, че твърдѣнието за фанатизъмътъ у помацитѣ изцѣло е вѣрно. Тогава какво направихме ний отъ 30 години насамъ, за да умекотимъ поне до извѣстна стъпень тоя фанатизъмъ у тѣхъ, ако не и да го прѣмахнемъ? Респектирахме ли се ний прѣди всичко прѣдъ този задъненъ въ Родопитѣ нашъ еднокръвенъ елементъ като държава съ модерность, съ равноправность, съ власть и законность? Дадохме ли ний на тоя елементъ възможность да почувствува и се увѣри, че живѣе въ една съврѣменна свободолюбива държава, която има прѣдъ себе си равноправни граждани, а не иновѣрци, чужди и непотрѣбни намъ? Мислите ли вий, господа регулятори на обществения строй и изразители на публичната мисъль, че едно тъй трѣзво, тъй работно и изправно къмъ своитѣ задължения и тъй силно привързано къмъ своитѣ неплодородни и диви усои плѣме, може ейтака отъ слѣпъ фанатизъмъ само да напуща своитѣ родни пепелища и съ плачъ на очитѣ си да минава границата и се скита немило недраго въ чужди, непознати за него и смъртоносни за челядьта му Мало-азиатски пустини? Да ли единъ день ще можемъ да произнасяме думата фанатизъмъ, който единствено ужъ е изселилъ помацитѣ отъ насъ, когато почнатъ да ни бодатъ въ очитѣ съ факти на скверни дѣяния, че за да ни останатъ помашкитѣ имоти и кървавъ потъ, старши стражари сѫ съставяли актове на помаци, защото си пущали вода не у дома си; че сѫдебни чиновници, пратени да раздаватъ правосѫдие, сѫ биели помачета, защото не носѣли шапки, а фесове, и защото не имъ казвали „добъръ день"; че бивши околийски началници и нѣкакви шефчета на партии публично сѫ устроявали пияни хайки да гонятъ помацитѣ; че отъ таванитѣ на *прогресивни* учители, оставени да пръскатъ божемъ просвѣта и помежду помашката среда и на всѣка стѫпка парадирующи съ своя „идеализъмъ", полицията е измъквала скрити разбойници и убийци и на помаци; че силни *сего мира* агитатори съ заплашване сѫ карали помаци да гласуватъ за еди кой си кандидатъ — депутатъ отъ една страна, а отъ друга обѣщавали безплатно помашкитѣ имоти на българитѣ, ако послѣднитѣ изберать прѣпорѫчания кандидатъ; че, и хиляди такива *че*-та? Но да спремъ, защото за да се изброи всичко, що се знае и таи въ тая страница на помашкия и нашъ животъ въ Родопитѣ, би трѣбвало да закриемъ прѣдварително очитѣ си, па и врѣме не е за сега за такива тиради. Не е само да глушимъ свѣта съ помашкия фанатизмъ и невѣжество отъ една страна, да трѫбимъ по всѣкждѣ съ нашия патриотизъмъ, да се възхищаваме отъ

Digitized by Google

звучния български говоръ, пѣсни и обичаи у тѣхъ отъ втора, а отъ трета да мижимъ прѣдъ самáта дѣйствителность на нѣщата, за която ний всички сме виновни.

Да, късно е, късно е вече, господа, да мислимъ за просвѣта на помацитѣ у насъ, защото нашата неразбранщина отъ 30 години насамъ послѣдователно и систематично е рѣшила, каква трѣбва да бѫде сѫдбата на това нещастно плѣме: поглъщането му въ турския океанъ и увеличаването и бѫдещета жестокость на нашия врагъ задъ границата.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

I. Народно прѣдание за библейския потопъ, лестовицата и котката.

Записалъ П. Георгиевъ, учителъ въ с. Кованово, Станимашка околия.

Едно врѣме като се размножили лошитѣ хора, Господь рѣшилъ да ги накаже съ потопъ. Тогава имало единъ добъръ и богатъ човѣкъ, когото всичкитѣ хора подигравали и му се подсмивали, защото добринитѣ му считали за ахмаклъкъ. Чрѣзъ ангелитѣ си Господь обадилъ на тоя добъръ човѣкъ намѣрението си и му порѫчалъ да построи една голѣма гемия, въ която да могатъ да се поберать всички видове животни по чифтъ. Човѣкътъ построилъ гемията, но защото била на суша, хората почнали още повече да му се смѣятъ и го считали вече за лудъ. Гемията почнали да употрѣбяватъ за заходъ и за малко врѣме тъй се омърсила вѫтрѣ, че не можело да се влѣзе въ нея. По едно врѣме били пратени ангелитѣ да видятъ готово ли е всичко. Човѣкътъ имъ казалъ, че е приготвилъ, каквото му е порѫчано отъ Бога, но имъ се и оплакалъ и за положението на гемията, въ каквото я поставили хората, които продължавали да я мърсятъ все повече и повече.

По едно врѣме се явила краста по всичкитѣ хора, а единъ човѣкъ макаръ и креставъ, продължавалъ да ходи на пукъ въ гемията по своитѣ нужди. Единъ пѫть се подхлъзналъ и цѣлъ се изцапалъ и отъ това оздравѣлъ. Като се научили за начинътъ, по който

Digitized by Google

се изцѣрилъ отъ крастата, почнали и всичкитѣ други хора да отиватъ въ гемията и се мажатъ отъ нечистотиитѣ и всѣки, който сторѣлъ това, оздравѣвалъ. Не се изминало много врѣме, и гемията била досущъ очистена. При все това крастави хора още имало. Такивато започнали съ вода да смиватъ гемията и се цѣрятъ, додѣто най-послѣ досущъ била и съ вода измита. Когато втори пѫть дошли ангелитѣ да видятъ що е станало, човѣкътъ обяснилъ какъ е очистена гемията и ги попиталъ, кога да влѣзе въ нея, а тѣ му казали: „когато видишъ да почнатъ хората да ядатъ на желѣзни софри (тарелки), тогава ще зачукатъ клепалата и отъ всички видове животнитѣ ще почнашъ да приидватъ, но ти нѣма да повръщашъ никои, а ще ги прибирашъ въ гемията и когато се приберать всички, тогава ще влѣзешъ и ти и ще си затворишъ вѫтрѣ“.

Единъ день тоя човѣкъ ималъ работници—копачи, та отишълъ да ги обиколи и имъ занесе обѣдъ. Изъ пѫтя се заоблачило и додѣто да стигне на нивата, заваляль силенъ дъждъ, който прѣзъ цѣлия день никакъ не прѣстаналъ. Земята се силно разкаляла, вадички вода текла на всѣкѫдѣ, тъй щото неможело да се сѣдне никакъ, а пъкъ работницитѣ били много гладни. Дошло имъ на умъ тогава, та забучили дръжкитѣ на мотикитѣ въ земята, а съ самитѣ мотики образували единъ видъ трапеза - софра и сложили яденето да ядатъ. Тогава човѣкътъ си припомнилъ думитѣ на ангелитѣ и си рекълъ, че това е знакътъ за желѣзнитѣ тарелки, върналъ се и зачукалъ клепалата, събрали се животнитѣ, събралъ си и той синоветѣ, снахитѣ и внуцитѣ и влѣзли въ гемията и се затворили въ нея. Започналъ тогава да вали 40 деня и 40 нощи силенъ дъждъ, покрилъ всичката земя и всичко живо, що било извънъ гемията, се издавило.

Между другитѣ животни въ гемията била и змията. По едно врѣме тя изгладнѣла, та пратила бръмбарътъ да обиколи животнитѣ изъ гемията и да опита, на кое животно месото е най-сладко. Бръмбарътъ обходилъ всичкитѣ, върналъ си при змията и почналъ да ѝ казва, че човѣшкото месо е най-сладко.

Но лестовичката, която била тамъ на близо и разбирала отъ езикътъ на животнитѣ, като дочула какво заговорилъ бръмбарътъ за благодѣтеля си човѣкъ, изпрѣварила и му клъвнала езикътъ, та неможалъ да доизговори и нахвали човѣшкото месо на змията. И тъй, ако не била лестовичката, змията е щѣла да узнае, че човѣшкото месо е най-сладко, та щѣше и сега да се върти все около кжщитѣ ни и се храни отъ нашето тѣло. Ето защо хората толкова обичатъ лестовичкитѣ, допущатъ ги да си правятъ гнѣздата въ кжщитѣ и е грѣхота да имъ се развалятъ, или да се мжчатъ и убиватъ.

Както лестовичката запазила живота на човѣка тогава тъй и котката отплатила за стореното ѝ добро. Когато гемията плувала, една мишка започнала да гризе дъното ѝ и безъ малко щѣла да го прогризе и се издаватъ всички, обаче котката я съгледала, скочила та я уловила и изяла, затова и коткитѣ не бива да се мжчатъ и убиватъ сега.

Слушана прѣзъ 1906 г.

II Народни пѣсни.

Помашки отъ с. Чокуръ-кьой.

Записалъ А. Шулговски, пенсионеръ.

1.

Клетва на отвлѣчена мома.

Грабната отъ двама момци мома, проклина черешата, подъ която я спрѣли, да не вижда цвѣтъ и рожба, и черешата, запитана отъ други пжтници, изказва причината за злата ѝ сждба.

Че^{а}рѐ^{а}шку, чо̀^{а}рна чѐ^{а}рѐ^{а}шку,
Млóгу си чувé^{а}т ч'ве^{а}тѝла,
Пак ро̀жба не^{а} си рудѝла.
Да ли та сло̀^{а}нце^{а} изгурѝ,
Е^{а}лѝ та сла̀на пупа̀ри?

Digitized by Google

— Се^{а}йби'у, мой се^{а}йби'у,
Нѝту ма сло̀^{а}нце^{а} изгурѝ,
Нѝгу ма сла̀на пупа̀ри,
И чувѐ^{а}т си бе^{а}х ч'ве^{а}тѝла,
И ро̀жба си бе^{а}х рудѝла,
Е^{а}дно̀^{а} ву̀тирна мино̀^{а}ха
Двамѝна лу̀ди и мла̀ди
Сас е^{а}дно̀^{а} ру̀са де^{а}во̀йка,
Пуд мѐн' на се́^{а}нке^{а} с'о̀^{а}дн^{а}ха,
Пак де^{а}войка ма кал'не^{а}ше^{а}:
„Че^{а}рѐ^{а}шку, пу̀ста че^{а}ре́^{а}шку,
За̀що́м си ро́жба рудѝла?
Дано̀ ти чувѐ^{а}т ука̀пе^{а},
Дано́ ти ро̀жба че^{а}рвѐ^{а}са,
Дано́ ти кло̀н'е^{а} исо́^{а}хнат,
Зам да та пѝта се^{а}йбие^{а},
Защо̀м си чуве́^{а}т не^{а}ч'ве^{а}тѝ,
Защо́м си ро̀жба не^{а} сдаржѐ^{а}.
Пак ти му ка́жи, че^{а}рѐ^{а}шку:
Ру̀са де^{а}во̀йка во̀де^{а}ха,
Та ма де^{а}во̀йка пукална̀“.

Слушана отъ Мехмедъ Дугановъ, 1906 година

2.

Моминска молба къмъ любовника й.

Мома изброява своитѣ хубости на любовника си и се съгласява да я земе и като втора жена, готова да отстѫпи на съперницата си всичко, готова и слугински работи да му върши, само съ него да бѫде.

Мума̀ 'уна́ку ду̀маше^{а}:
— Кро̀^{а}па сам, за ше^{а}лие^{а} сам,
Бѐ^{а}ла сам, за инжѝе^{а} сам,(57),
Ва̀кла сам, за алто̀^{а}не^{а} сам,
Т'о̀^{а}нка сам, за̀ кула̀нче^{а} сам;
Мен' ку не^{а} ра̀чиш, 'уна̀че^{а},
Варх ме́не^{а} з'о̀^{а}ми и дру̀га.

Digitized by Google

Тà дà ти варѝ кахв’ò^{а}на,
Е^{а} да ти пѝе^{а}м те^{а}л’в’òна;[58]
Та дà ти се^{а}дѝ на скỳтан,
Е^{а} да ти брòе^{а}м парѝне^{а}.

Слушана отъ сѫщия.

3.

Срѣща между момъкъ и мома любовници.

Мома отива за вода, срѣща я любовникътъ ѝ, който не могълъ да одържи своето влѣчение, като прѣжалва глоба по златна монета на всѣка сплитка отъ косата ѝ. Момата му се моли да я пусне, че майка ѝ я чака за вода, а той я учи какъ да се оправдае за закъснѣването ѝ, че царски стада заминавали и размѫтили водата.

Тò^{а}рнала ми е^{а} де^{а}вòйка
Сас двѐне^{а} бѐ^{а}ли хàркумки
Нах двàна врѝсе^{а} студѐни,
Хòдила и са вò^{а}рнала.
Агà е^{а} душлà ф сѐлу ну
Фаф сѝтну тѐ^{а}сну сукáч’е^{а},
Ср’ò^{а}шнала си е^{а} л’ỳбе^{а}ну.
Т’ò^{а}нак хи д’ул’бѐн’ разбрàди,
Чò^{а}рни хи очи обл’ỳби,
Дрѐбни хи плѝт’ки пре^{а}брỳй,
’Узе^{а}лли хи е^{а} набрỳил,
’Узе^{а}ллѝ е^{а}лтò^{а}н пре^{а}булѐ^{а},
На срѐ^{а}дана е^{а} махмуд’ò^{а}.
Де^{а}вòйка му са мòле^{а}ше^{а}:
— Пỳсни ма, пỳсни, ’унáче^{а},
Мàйка ма чѐ^{а}ка за вòда!
— Мó^{а}л’чи ми, мó^{а}лчи, де^{а}вòйку,
Е^{а} та ща хѝтру наỳчи,
Как да излò^{а}же^{а}ш мàйка ти:
Ба^{а}йлѝцки òфце^{а} минò^{а}ха,
Та размò^{а}тиха вудо^{а}на“.

Слушана отъ сѫщия.

Digitized by Google

4.

Майчино позволение на дъщеря си да обикне любовника си.

Мома се моли на майка си да я даде на любовника ѝ момъкъ и да ѝ позволи баща и да иде на байремскитѣ люлки. Майка ѝ позволява да иде и обича момъкътъ, за когото тя е приготвила всички дарове за сватба.

Голѐ^{а}м са байрѐ^{а}м пудàде^{а}
И мàлак ѝде^{а} да дòйде^{а},
Мумà са мáйци мòле^{а}ше^{а}:
— Дàй си ма, мàйчу, дай си ма,
Дѐну си гáле^{а}м[59] кòпе^{а}ле^{а},
Дéну ми рàнку минòва
Ваз пò^{а}те^{а}н пуд пѐнжуркине^{а};
Прàву нах л'ỳл'ке^{а} 'утѝде^{а}.
Мàйчу, бубàйка пòпитай,
И е^{а} нах л'ул'ке^{а} да ѝдам.
— Иди ми, ѝди, дò^{а}ще^{а}р'у,
Акỳ та гàли, гàли гу,
Акỳ та гл'о^{а}да, гл'ò^{а}дай гу:
На брàта му сам напр'ó^{а}ла
Чибуклỳ тѐ^{а}нки ракàве^{а};
На сѐстра му сам нактàла
Кò^{а}рпа с голѐ^{а}му ке^{а}нàре^{а};[60]
На мàйка му сам наткáла
Сѝн'у àле^{а}нку ме^{а}ндѝл'че^{а};
На бòба му сам наткàла.
Ђурунжỳ рѝза шѐ^{а}ре^{а}на.

Слушана отъ сѫщия.

Digitized by Google

5.

Сестрина обичь къмъ брата си.

Момъкъ, затворенъ въ Гюмюрджиния, ималъ сестра, която отъ обичь къмъ брата си, тръгва въ люта зима да види и го освободи като рѣшава не само съ пари, но, ако стане нужда, и себе си и по-малката си сестра да пожертвува.

Кадѐ си, Сафѐ^{а}, тѐ^{а}рнала
Фаф сѐ^{а}е^{а} бѐ^{а}ли снѐ^{а}губе^{а},
Фаф сѐ^{а}е^{а} сѝни лѐдуве^{а}?
— Тѐ^{а}рнала ми сам, тѐ^{а}рнала
Нах Ге^{а}м'уржѝнцка касабѐ^{а};
Там ѝмам брѐтче^{а} вѐ$_{а}$рзану,
Да ѝдам да гу ѐдварзам.
Бин алтѐ^{а}н ѝмам ф ке^{а}мѐре^{а}н,
И те^{а} акѝ не^{а} стѝгнат,
Чѐ^{а}рнине^{а} ѐчи пру^{а}дѐвам;
И те^{а} аку не^{а} стѝгнат,
Бѐ$_{а}$луну лѝце^{а} залѐгам;
И тѐ акѝ не^{а} стѝгне$_{а}$,
Тѐ^{а}нкана снѐшка дѐ ѝде^{а}.
Пак ку си брѐта не^{а} пѝснат,
Че^{а} ѝмам лѐл'ка лѐфте^{а}ра
И нѐе^{а} ще^{а} си зѐлуже^{а}м,
Пак ще^{а} си брѐта ѐткупе^{а}м.

Слушана отъ сѫщня.

6.

Майчина нерѣшителность къмъ арестувания ѝ синъ.

Момъкъ причакалъ мома, кога отивала за вода, улавятъ го и го наказватъ съ 15 дневенъ затворъ. Той порѫча и се моли майки си кѫщата да заложи, за да го освободи, но майката не се рѣшава и казва, че прѣжалва синъ ѝ 15 дни да излѣжи въ затворътъ, отколкото да пожертвува кѫщата си за откупване го.

Та чѝли ли сте^{а}, не^{а} ли сте$_{а}$,
Кинѐ е^{а} нѐву стѐналу

Digitized by Google

Ф Каршилѫ сѐлу голѐ^{а}му:
Ме^{а}хмѐт' е^{а} сто̀рил кабаха́т',
Ме^{а}хмѐт' е^{а} мума̀ дуче́^{а}кал
На два̀на врѝсе^{а} студѐни,
На двѐне^{а} че^{а}шмѐ шѐ^{а}ре^{а}ни,
Та са Ме^{а}хме́те^{а} фа̀тили,
Нахза̀т' му ро̀^{а}ки во̀^{а}рзали,
Нахпрѐш му по̀^{а}те^{а}н ка̀зали,
Та гу ф занда̀нан мѐтнали
И му же^{а}зо̀^{а}на[61] утсѐкли.
Ме^{а}хмѐт' заро̀^{а}че^{а}, пуро̀^{а}че^{а};
— Да пра́ви ма́йка кина́ ще^{а},
Кона̀кан да ми прудадѐ
За пе^{а}тна̀де^{а}сте$_{а}$ хил'е^{а}ди,
Ме^{а}хмѐте^{а} да си изва̀ди.
Ма̀йка му ти́ху румо̀не^{а}:
— Е^{а} си Ме^{а}хмѐте^{а} приба̀ле^{а}м[62]
За пе^{а}тва̀де^{а}сте^{а} де^{а}н'ко̀'ве^{а},
Ала́ кона̀кан не^{а} да̀вам
За пе^{а}тна̀де^{а}сте^{а} хил'ѐ^{а}ди.

Слушана отъ сѫщия.

7.

Оженена булка прислѣдва първия си любовникъ.

Деветь години забѣгналъ въ чужбина момъкъ и кога се върналъ, намира любовницата си оженена за другъ. Той отива въ домътъ ѝ и щомъ го вижда и чува не изчезнала първата любовь къмъ любовника ѝ, напуща мѫжа си и дѣтето си и отива съ първото си любе.

Утка̀к е^{а} Ме^{а}хмѐт забѐ^{а}гнал,
Ра̀вни е^{а} дѐве^{а}т гуди́ни,
На де^{а}сетту са развъ̀^{а}рна,
Още^{а} ут ко̀не^{а} не^{а} сли́за,
Ма̀йци му се^{а}лѐ^{а}м не^{а} да̀ва
И за л'у̀бе^{а}ну пи̇̀таше^{а}:
— Ма́йчинку, ста̀ра ма̀йчинку,

Кадѐ е^{a}, мàйчу, л'ýбе^{a}ну?
Голѐ$_{a}$мку нарàсло ли е^{a},
Рýбана фди́гналу ли е^{a},
Дрýшкине^{a} стѝгналу ли е^{a}!
Мàйка му ти́ху румòне^{a}:
— И голѐ^{a}мку е^{a} нарàслу,
И рýбана е^{a} фди́гналу,
И дрýшкине^{a} е^{a} стѝгналу,
Е^{a}м си са, си́ну 'ужѐни,
Мò^{a}ску е^{a} дѐ^{a}те^{a} стѝгналу.
— Мàйчинку, мòе^{a} мàйчинку,
Пòди ми, ма́йчу, рѐчи му,
Да ми на двòре^{a} излѐ^{a}зе^{a},
Ад'ни́чкош да гу пòгле^{a}дна,
И два́чкош да му прѝдума.
— Хòдих ми, си́ну, рѐкнах му,
Ала́ гу л'убе^{a} не^{a} пýска.
Ме^{a}хмѐт' вас'ó^{a}дна кòнче^{a}ну,
Та си 'утѝде^{a} причýка
На Фатми́нкини двòруве^{a},
Кòнче^{a} си крò^{a}хту[63] извищé^{a},[64]
Че^{a} си Фатмѝнка излé^{a}зе^{a}
С мò^{a}скуну дѐ^{a}те^{a} нàраки
И си Ме^{a}хмѐте^{a} присрʼó^{a}шна:
— Алѐ^{a}ким се^{a}лѐ^{a}м, Ме^{a}хмѐт'у,
Кинà ма рýкаш, Ме^{a}хмѐт'у?
— Рýкам та, рýкам, Фатмѝнку,
Кòлку си де^{a}цà рудѝла?
Фатмѝнка флѐзе^{a} нах вò^{a}тре^{a},
Та си устàви дé^{a}те^{a}ну,
Та си заслѐди Ме^{a}хмѐте^{a},
Пак той е^{a} ѐ^{a}хна на кòнче^{a},
Та че^{a} си рýкна и вѝкна
Пре^{a}с чѐ^{a}ста гòра зе^{a}лѐна.
Агà си Ме^{a}хмѐт' пре^{a}стѝгна
На мàйчини му двòруве^{a},
Че^{a} си са рýкум прирýка:
— Излe^{a}зи, мàйчу, рàзве^{a}ди
Мòе^{a}ну кòнче^{a} че^{a}рвéну
И си прѝсре^{a}шни Фатмѝнка.

Слушана отъ слщий.

Digitized by Google

8.

Мома прѣдрешена освобождава арестования си любовникъ.

Момъкъ хайдутинъ го залавятъ и хвърлятъ въ затворътъ. Прѣди майка му да се погрижи за освобождаването му, отива любовницата му мома, прѣдрешена съ другаритѣ му въ сейменски дрехи, и излъгва агитѣ, че е пратена отъ Цариградъ да закара тамъ уловения хайдутинъ. Тѣ повѣрвали, пуснали го и прѣдали въ ржцетѣ на сейменитѣ, а тѣ го завеждатъ у дома си.

Займ е^{а} ста̀нал ха̣йду̀тин
Пу висо́кине^{а} чѐ^{а}луве^{а},
Мло̀чку 'ума̀н'е^{а} да сбе^{а}рѐ.
Дѐ гу зачу̀ха, причу̀ха
Пашмаклѝцкине^{а} аѐ^{а}не^{а},
Та си Займа фа̀тиха,
Нахза́д' му ро̀^{а}ки во́^{а}рзаха,
Че^{а} гу ф занда̀нан мѐтнаха.
Займ нарачѝл, пурачѝл:
— Дѐ да е^{а} ма̀йка, да до́йде^{а},
Ке^{а}мѐре^{а}н да ми дуне^{а}сѐ,
С ке^{а}мѐре^{а}н да са о̀тплате^{а}м.
Дудѐ гу ма̀йка причу̀е^{а},
Че^{а} си гу причу̀ л'у̀бе^{а}ну,
Ста̀на си л'у̀бе^{а} пусабра̀
Нѐмгуви дру̀шки 'улда̀шки;
Фсѐ^{а}ким пу ко̀нче^{а} хра̀не^{а}ну
И нѐхи ко̀нче^{а} хра̀не^{а}ну:
Фсѐ^{а}ким пу силѐ^{а}х г'ум'ушл'у̀
И нѐхи силѐ^{а}х гу'м'ушл'у̀;
Фсѐ^{а}аким пу но̀шче^{а} ме^{а}ржке^{а}нлж
И нѐхи но̀шче^{а} ме^{а}ржке^{а}нлж.
Че^{а} си хи ста́на, завѐде^{а}.
Е^{а}га̀ са та́му стѝгнали,
Ае́^{а}не^{а} си хи вѝде^{а}ха
И си са пла̀ху спѝтуват:
— Каквѝну вар'в'о́^{а}т ут до̀лу,
Да лѝ щат да на убе^{а}ро̀^{а}т,

Digitized by Google

Е^{a}лѝ щат глàви да зѝмат?
Се^{a}ймѐне^{a} си хми вѝкаха:
— Не^{a}щѐм ни да ва 'убе^{a}рѐм,
Не^{a} щѐм ни глàва да з'о̀^{a}ме^{a}м,
Тува ми ѝма хàпусче^{a},
Нах Стамбо̀л ще^{a} гу кàраме^{a},
Там ще^{a} му глàва з'о^{a}ме^{a}ме^{a}.
Хáпусче^{a} си са мо̀ле$_{a}$ше^{a}:
—Се^{a}ймѐне^{a}, млади ле^{a}вѐне^{a},
Не^{a}мой ми нах там кàрате$_{a}$,
Тýна ми глáва з'о̀^{a}мите^{a}!
—Хàйде^{a} ми, хàйде^{a}, хàпусче^{a}
А сако̀^{a}ф ни е^{a} ѐмире^{a}н:
Нах Стамбо̀л да та кàраме^{a}.
Стàнаха, та си тó^{a}рнаха,
Вар'вѐ^{a}ха, ко̀л'к'у вар'вѐ^{a}ха,
Л'ýбе^{a} му тѝху румóне^{a},
— Заимче^{a}, по̀^{a}рву хайдýтче^{a},
Зайчме^{a}, по̀^{a}рва се^{a}фдѝце^{a},
Ти ми са мло̀гу мо̀^{a}че^{a}ше^{a}
Пу висо̀кине^{a} чѐ^{a}луве^{a},
Алà та хѝтру измàмих
И ут хàпузан извàдих.

Слушана отъ сѫщия.

9.

Мома оплаква деверя си овчарь.

Малко овчарче го сварва тежка зима въ планината съ стадото си, когато всички други овчари съ стадата си öврѣме слѣзли въ полето. Като се научила любовницата мома на по-голѣмия му братъ, тя се разплаква и го пита, защо всички стада сѫ слѣзли, всички звънци звънатъ, кавали свирятъ, а него още нѣма. Овчарчето ѝ обяснява причината, че тежка зима го е притиснала.

Два са кавáле^{a} свѝрнаха
На висо̀кана плàнина;

Digitized by Google

Да ли е^{а} чи̑ф-ну кава̀ле^{а},
Али̑ е^{а} мо̀мцки гла̀суве^{а}?
То не^{а} ѐ чи̑ф-ну кава̀ле^{а},
Ами̑ е^{а} мо̀мцки гла̀суве^{а}:
Адно̀^{а} де^{а}во̀йка пла̀че^{а}ше^{а}
За ма̀шку-ну си де́ве^{а}рче^{а}
И си де́ве^{а}рче^{а} мо́ле^{а}ше^{а}:
— Ста̀ни ми, ста́ни, дѐве^{а}рчу,
Врит' са с'ури́и[66] пу̀снаха,
Врит' са кава̀ле^{а} сви̑рнаха,
Врит' са чѐ^{а}нуве^{а} цо́^{а}нnаха,
Твое^{а} са с'ури́е^{а} не^{а} пу̀сна,
Твое^{а}н са кава̀л' не^{а} сви́рна,
Твои са чѐ^{а}не^{а} не^{а} цо̀нкат.
Пак то̀ хи ти̑ху румо̀не^{а}:
— Каква̀ с'ури̑е^{а} да пу̀сна,
Какви̑ кава̀ле^{а} да сви̑рна,
Какви̑ чѐ^{а}нуве^{а} да цо̀^{а}ннат,
Тѐ^{а}шка ма зи̑ма прити̇ на.

Слушана отъ сѫщия.

10.

Трайна любовь.

Младъ помакъ тръгва за чужбина, вѣроятно за военна служба, и уговорва съ любето си, ако до деветь години не се завърне, да се ожени за другъ. Минаватъ 10 години, и Заимъ се завръща, тъкмо когато любето му се женило. Стѣга коньтъ си, пристига сватоветѣ на двора на своя съперникъ, подава пръстеньтъ си, и любето му напуща младоженикътъ си и отива съ първата си любовь.

Заим си ко̀нче^{а} кувѐ^{а}ше^{а},
Ма̀йка му но̀га даржѐ^{а}ше^{а},
Се́стра му гри̑вне^{а} че́ше^{а}ше^{а},
Бра̀тче^{а} му силѐ^{а}х чи̑сте^{а}ше^{а},
Л'у́бе^{а} му дива̀н сту́е́ше^{а}
И ти̑ху си му румо̀не^{а}:
— За̀ймчу, л'у́бе^{а} За̀ймчу,

Digitized by Google

Кадѐну мѝслиш да йдиш,
Пу млѐчку ли са бàвите^{а}?
— Бàвиме^{а} си са, бàвиме$_{а}$
Ду ѐсе^{а}м, дѐве^{а}т' гудѝни.
Акỳ са нахзàд' не^{а} вó^{а}рнам.
Че^{а} си са глàви и жéни.
Чѐ^{а}ка гу л'ỳбе^{а}, мѝсли гу
Ду дѐве^{а}т', дѐсе^{а}т' гудѝни,
Не^{а}мужѝ да гу дучѐ^{а}ка,
Дучѐ^{а}ка, не^{а} да причỳе^{а},
Тогà са л'ỳбе^{а} 'ужѐни.
Ф че^{а}твó^{а}ртак му бе^{а} свàдбана,
Мàйка му пѐре^{а}н пе^{а}рѐ^{а}ше^{а}
На бѐ^{а}ла рѐ^{а}ка гулѐ^{а}ма.
И Займчу са пудàде^{а}
Ваз бѐ^{а}ла рѐ^{а}ка гулѐ^{а}ма:
Мàйка му пе^{а}рѐ и плачé^{а}.
Займчу тѝху румóне^{а}:
— Бáбичку, стáра бàбичку,
'Оти ми пе^{а}рѐш и плàче^{а}ш?
— Пò^{а}тниче^{а}, млàду друмниче^{а}:
Как да не^{а} плáче^{а}м, пó^{а}тниче^{а}:
Имѐ^{а}х си сѝна Займче^{а},
Та си са стàна, 'увѐде^{а},
Се^{а}гá за дѐсе^{а}т гудѝни
Вѐке^{а} са нахзàд' не^{а} вò^{а}рна.
Имѐ^{а}х си снò^{а}ха аднѝчка,
И та са стàна 'ужѐни,
Де^{а}н'ò^{а}с хи бе^{а}шѐ^{а} свàдбана.
Займ хи тѝху румòне^{а}:
— Мàйчинку, стáра мàйчинку,
Че^{а} да лѝ е^{а} ща прифтàса,
Прифтàса, мàйчу, пре^{а}стѝгна?
— Пре^{а}стѝгна е^{а} ще^{а}ш, сѝнул'у,
Акỳ кайдѝсаш кòнчену.
Займ кайдѝса кóнче^{а}ну.
Свàтуве^{а} ут сѐлу излѝзат,
Займ си кòнче^{а} вас'ò^{а}дна:
Свàтуве^{а} ф гòра флѝзаха,
Займ ут сéлу излѝза;

Агá на двòре^{а} 'утѝде^{а},
Извàди пò^{а}рсте^{а}н срéбаран,
Та гу нах вò^{а}тре^{а} пудàде^{а}
И си свàтуве^{а}м румòне^{а}:
— Сѝчки хи дàра дарѝхте^{а}
И мѐне дáра дàрайте^{а}.
Агà хи пò^{а}рсте^{а}н' дàдаха,
Че^{а} си ми тѝху румóне^{а}:
— Анàйку, стара мàйчинку,
Сузѝ е^{а} пò^{а}рсте^{а}н' Займуф,
Халàл' да ти са даруве^{а},
Е^{а} ща си ѝда с Займа,
С Займа пò^{а}рва се^{а}вдѝца.

Слушана отъ сѫщия.

11.

Майка убѣждава дъщеря си да не зема отъ далечно село момъкъ.

Смаилъ завежда сватове да земе любовницата си, която, щомъ го вижда, моли се на майка си да си ѝ даде бащината прика въ пари и коприна. Майка ѝ я убѣждава да не зема Смаила, че е отъ далечно село, често пѫти на госте не ще може да идва зимѣ отъ снѣгове, лѣтѣ отъ харамии. Момата настоява на своето и утѣшава майка си, че прѣзъ снѣговотѣ ще минава съ кочия, а лѣтѣ съ Смаиловитѣ млади сеймени.

Задàли ми са пудàли
Смайлуви не^{а} свàтуве^{а}
Ут Арда сѐлу па дòлу
Нис тѐ^{а}сну, дл'ò^{а}гу сукàч'е^{а}.
Смайлчу напрѐш вар'вé^{а}ше^{а},
Пòсле^{а}т' му кòнче^{а} вòде^{а}ха,
Чò^{а}рни си 'óчи стрѐ^{а}ле^{а}ше^{а}
Ф Рàйкуву сѐлу гулѐ^{а}му,
Ф Махмýдагову кунàч'е^{а},
Че^{а} си Фатмѝнка 'увáрди
На чѝф-ну же^{а}млỳ пѐнжуре^{а},
Та си са нахзàд' устò^{а}пи,

Жъ̀^{а}лта купрѝна васплѐте^{а},
Ше^{а}лу̀м ше^{а}лва̀ре^{а} застъ̀^{а}пи.
Фатмѝнка ма̀йци римъ̀не^{а}:
— Ста̀ни ми, ма̀йчу, пъ́те^{а}гли
Ду двѐне^{а} укѝ алтъ̀^{а}не^{а},
Ду трѝне^{а} укѝ купрѝна,
Е^{а} ща Смайлче^{а} да слѐ^{а}де^{а}.
— Дъ̀^{а}ще^{а}р'у мое^{а} ма́йчина,
Не^{а} ѝди, дъ̀^{а}ще^{а}р'у, не^{а} ѝди,
Арда гу ка̀же^{а}т де^{а}лѐку,
Пу гъ̀сте^{а} не^{а} ще да дъ́йде^{а}ш
Зѝме^{а} ут бе́^{а}ли сне́^{а}гуве^{а},
Лѐ^{а}те^{а} ут пу̀сти хайду̀те^{а}.
— Ще^{а} ѝда, ма̀йчу, ще^{а} ѝда,
Зѝме^{а} ща, ма̀йчу, духъ̀да
С на̀ше^{а}на пъ̀^{а}стра кучѝй^{а},
Ле́^{а}те^{а} ща, м1йчу, минъ̀ва
С на̀шине^{а} мла̀ди се^{а}ймѐне^{а}.

Слушана отъ сѫщия.

12.

Молба на овенъ къмъ овчаря си стопанинъ.

Момъкъ — овчарь се хвали на овенъ отъ стадото си, че майка му го е вагодила на първата мома въ селото и му казва, че ще го каноса и окичи и ще и него за *годежъ* да кара. Овенътъ му се моли да го не жертвува, като му казва, че нѣма кой другъ да му носи тежки звънци прѣзъ равно поле и високи планини и нѣма кой стадото да му води.

'Увѐну ва̀кал, ка̀матан,
И тѐбе^{а} да та пъ̀фале^{а}м,
Че^{а} ма е^{а} ма̀йка главѝла
Ф сѐлуну на баш мума̀на;
Гулѐ^{а}ма сва̀дба ще^{а} фдѝгам,
Тѐбе^{а} ща гъ́де^{а}ш да ка̀рам,

Та ща та, ’увѐн, ка́нусам
С Е^{а}дрѝнцка кàна че^{а}рвѐна,
И ща та, ’увѐн, ’ȍкиче^{а}м
С Мадàнцки блàги ѐ^{а}бал’ки.
Пак си са ’увѐн мȍле^{а}ше^{а}:
— ’Уфчѐ^{а}р’у, мȍи се^{а}йбѝ’у,
Ти ще^{а}ш ме́не^{а} да ка́раш,
Кой’ ще^{а} ти вȍди с’урѝе^{а},
Кой’ ще^{а} ти нȍси чѐ^{а}нуве^{а}
Пре^{а}с висȍкана плàнина,
Пре^{а}с рàвну пȍле^{а} широку.

Слушана отъ сѫщия.

III. Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки къмъ нѣкои мѣстни думи въ народнитѣ умотворения.

1. **Пȍра** сѫщ. възрасть. *Каква е^{а}, пȍра*, значи на каква възрасть е.

2. **Трàга** сѫщ. меризма, обикновено неприятна.

3. **Дѝха** сѫщ. душа. *Жѝва дѝха нимѐ^{а}*, значи жива душа не е имало.

4. **Р’ȍса** сѫщ. ситно поръсено нѣщо, правилно разхвърлено. *Фасу́ле^{а}т има ху́бава р’о^{а}са*, показва, че рожбата на бобътъ е изобилна, съ чистъ и много плодъ.

5. **Пàла** сѫщ. сабля. Казват и на спънатъ, грубъ, неизтъньченъ човѣкъ. *Пàлаву вар’вѝ*, грубо ходи.

6. **Спȍна** сѫщ. връзка, съ която спъватъ краката на добитъкътъ, за да не издалечава. *Сп’ȍ^{а}нат чилѐ^{а}к*, значи загелпенъ, спенати му са работитѣ, не отиватъ му добрѣ.

7. **Крàнта** сѫщ. старъ, мършавъ конь.

8. **Е^{а}рȍ^{а}** сѫщ. рана.

9. **Вун’ó^{а}** сѫщ. лоша, неприятна меризма.

10. **Ше^{а}тн’о^{а}** сѫщ. отъ шътамъ. Шътане.

11. **Кармо^{а}** сѫщ. ситенъ оризъ, послѣдното му качество, зърната на което сѫ надробени. Нѣщо, което се прѣчупва.

12. **Сармó^{а}** сѫщ. сърми отъ зелки или други ли-

ста за ядене. Пушка кремъклия, на която вжтрѣшностьта въ цѣвьта е нарѣзана.

13. **Салмо̀ᵃ** сжщ. разгалено, разглезено.

14. **Хал'о̀ᵃ** сжщ заходъ, нужднинъ.

15. **Се'ᵃмоᵃ** сжщ. вътоглавъ.

16. **Тѝкал'ница** сжщ. плочесто мѣсто.

17. **Па̀р'еₐсица, па̀р'еᵃсник** сжщ. разведена жена или мжжъ. Глаг. *пар'ѐᵃсва*, развежда.

18. **Тра́хана** сжщ. отъ троха, строшено. Разбити житни зърна, които варятъ и приготвятъ на ядене. *Трахана* отъ пшеница, отъ царевица, отъ тѣстени сушени зърна.

19. **Ра̀сул'ница** сжщ. отъ *расул*, кисело зеле. Дървена каца, въ която се държи зимѣ кисело зеле.

20. **Фасу̀л'вица** сжщ. тънки колове, (върлини) които забиватъ въ земята, за да се въввива на тѣхъ фасультъ.

21 **Мисѝр'увина** сжщ. отъ мисиръ, царевица. Шумата отъ царевица.

22. **Карнѝна** сжщ. отъ турската дума кърдисва—погубва. Възможно е да произлиза и отъ кръвь — кръвнина. Загуба, пакость у хора, убийство. *Ста̀нала еᵃ гулѐᵃма карнѝна*, значи пролѣта е много кръвь, избити сж много хора при едн коя си война.

23. **Шут'нѝца** сжщ. отъ шуто, голо. Единъ видъ пшеница съ голи класове, шути отъ вжси.

24. **Младо̀чница** сжщ. скоро отелена крава, периодъ, въ които най-много млѣко дои.

25. **Варе́ᵃйка** сжщ. бакърче за едно вариво. Мѣдно котле, въ което се готви ядене.

26. **Варвѝл'ница** сжщ. нѣщо дрипаво, много окърпено. Въ рупскитѣ села казватъ на сплетенитѣ отъ конопени вър[illegible] голѣми мрѣжести торби, въ които тжпчатъ сѣно, слама, о̀тава, шума и др. под. храни за добитъкъ. Ахж челеб. *варзо̀бал'*, мн. ч. *варзо̀блеᵃ* — вързано обло нѣщо.

27. **Курамоᵃ** сжщ. разхвърленъ по равна часть данъкъ. Подѣлено по равно плащане между нѣколко души, участвующи въ едно ядене или др. под.

28. **Салхано̀ᵃ** сжщ, праздно мѣсто, оставено за па-

Digitized by Google

ша за домашния добитъкъ на едно семѣйство. Частна собственость заградено неработно мѣсто.

29. **Пичлеᵃм'бᵃ** сжщ. отъ *пич*—изродъ. Дребно, нищожно нѣщо. Нищожно глупаво човѣче.

30. **Слѐᵃмеᵃ** сжщ. дървена греда за постройка.

31. **Крѐᵃпан** прил. крѣпъкъ, здравъ.

32. **Пъ̀кин** прил. ексикъ малко. *Гъ̀ᵃрнеᵃну еᵃ пъ̀кину*, значи не е допълнено изцѣло, а е малко ексикъ.

33. **Кроᵃп** прил. кжсъ, малъкъ, нисъкъ по ръсть.

34. **Спъ̀дичеᵃв** прил. неправилно, неравно изтъкано платно, ту ситно, ту рѣдко.

35. **Евар** прил. опакъ човѣкъ.

36. **Тръ̀м** прил. тежъкъ на ходъ, непривикналъ да работи.

37. **Ку̀лав** прил. като сакатъ, не иде му отржки, та работата му е *ку̀лава*, не добрѣ, грубо извършена.

38. **Пъ̀ᵃсан** прил. тъменъ, не ясенъ цвѣтъ на нѣщо. Кирлива дреха, оцапана.

39. **Ка̀матан** прил. красивъ, приятенъ на гледъ.

40. **Харли́в** прил., *хъ̀ᵃрл'у* сжщ. сопозивъ, сополко.

41. **Беᵃлу̀нтеᵃс**(т) прил. блѣдоликъ съ болѣзнено свѣтло лице.

42. **Деᵃве́тникув, ъ̀сеᵃмникув** и т. н. прил. числ. сглобенъ отъ толкова еднородни части. Употрѣбителни думи въ домашната текстилна индустрия. Платно отъ деветь пасма и т. н.

43. **Раско́шмеᵃну,** значи разкопчени дрехи, разхвърлени тъй, че се открива прѣдметътъ.

44. **Ко̀рдиш** гл. *курдеᵃни̇ца* сжщ. редица. Редишъ нѣщо. *Курдеᵃни̇ца къ̀л'еᵃ*, редица правилна отъ колове.

45. **Дъ̀ᵃрниш** гл. дърпашъ, чешишъ.

46. **Вла̀зниш** гл. примамвашъ, лъжешъ съ цѣль за примамване.

47. **Ро́ᵃтиш** гл. изкуствено отгледвашъ нѣкое растение. Наквасени прѣдварително пржчки отъ лозя или друго растение, за да пуснатъ коренчета, па тогава да се насаждатъ.

48. **Жъ̀ᵃбриш** гл. разглезено говоришъ, неприятно си криви устата при говорене.

Digitized by Google

49. **Чòлиш** гл. покрива съ чулъ. Закачулва нѣщо.
50. **Шеᵃптѐш** гл. шъпнешь.
51. **Тарашòваш** гл. прѣтърсва нѣщо, прѣглежда изъ всички кѫтове.
52. **Зил'оса**, *зил'сᵃгуеᵃ*, гл. ядь го е, завижда, подбужда го къмъ извѣстни желания. Изгуби го, поквари отъ недогледване.
53. **Суганѝса** гл. преструва се за нѣщо, обикаля, но не смѣе открито да прѣдяви намѣрението си.
54. **Пеᵃпеᵃл'òса,** *спеᵃпеᵃл'òса*, гл. направи го на прахъ и пепелъ.
55. **Гир'ѐᵃса** гл. обезчести. *За гѝр'еᵃса свѐᵃта гу стòри*, значи извърши нѣщо за срамъ прѣдъ свѣтътъ.
56. **Пòникум** нар. по низко, наведено, скромно.
57. **Инжѝеᵃ** сѫщ. малки стъклени мъниста, които въ Родопитѣ женитѣ и момитѣ носятъ на шиитѣ си.
58. **Теᵃл'в'оᵃ** сѫщ. отлайката отъ кафе, що остава на дъното въ чашата.
59. **Гàлеᵃм, гàлиш, гàли** глаг. обичь, любовенъ погледъ.
60. **Кеᵃнàр—еᵃ** сѫщ. копринени разноцвѣтни шарки по краищата на домашни памучни ризи, кърпи и други под.
61. **Жеᵃзòᵃ** или **жизòᵃ** сѫщ. турска дума, означава глоба, опрѣдѣлено наказание въ пари или натура.
62. **Прибàлеᵃм** глаг. отъ приболѣва, забрави пожертвува, рѣшава тѫгата си за друго нѣщо по-мило, прѣтърпѣва скръбьта си за нѣщо и пр.
63. **Крòᵃхту** прил. крѣхко.
64. **Извищéᵃ** глаг. изцвили.
65. **Убеᵃрòᵃт** глаг. отъ обиръ. Ограбятъ.
66. **С'уриеᵃ** сѫщ. стадо овце.

Digitized by Google

Год. IV. Септемврий и Октомврий Книга V.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки върху една интересна фонетична особность въ единъ Родопски помашки говоръ.

Освѣнъ твърдѣ малкото обнародванъ суровъ езиковъ материялъ изъ Чепино, Рупчось и Ахж-челебийско, и то само отъ нѣкои села, и студията на г. Милетича „Фонетични особности на помашкитѣ говори въ Чепинско", помѣстена въ LXVI кн., свезка 3—4, въ „Пер. спис. на Бълг. Книж. Дружество", 1905 г., помашкитѣ говори въ цѣлото ширине на Родопитѣ сж още досущъ неизвѣстни въ науката ни у насъ, ни въ чужбина. Причинитѣ на това сж твърдѣ понятни: а) липсата отъ хора, въодушевени и прѣдани въ цѣльта, да се впущать въ събирането поне на суровия народоученъ материялъ изъ тия помашки села, възможни да се кръстосатъ и проучатъ, поне отсамъ границата що сж били, и б) пропущането на единъ твърдѣ сгоденъ, може би, и едничъкъ моментъ въ неотколѣшното минало, когато безъ особени неприятности можеше свободно да се проникне и изъ вжтрѣшнитѣ задъ границата помашки поселения въ Родопитѣ, дѣто, наистина, е по-спазена самобитната помашка култура.

Digitized by Google

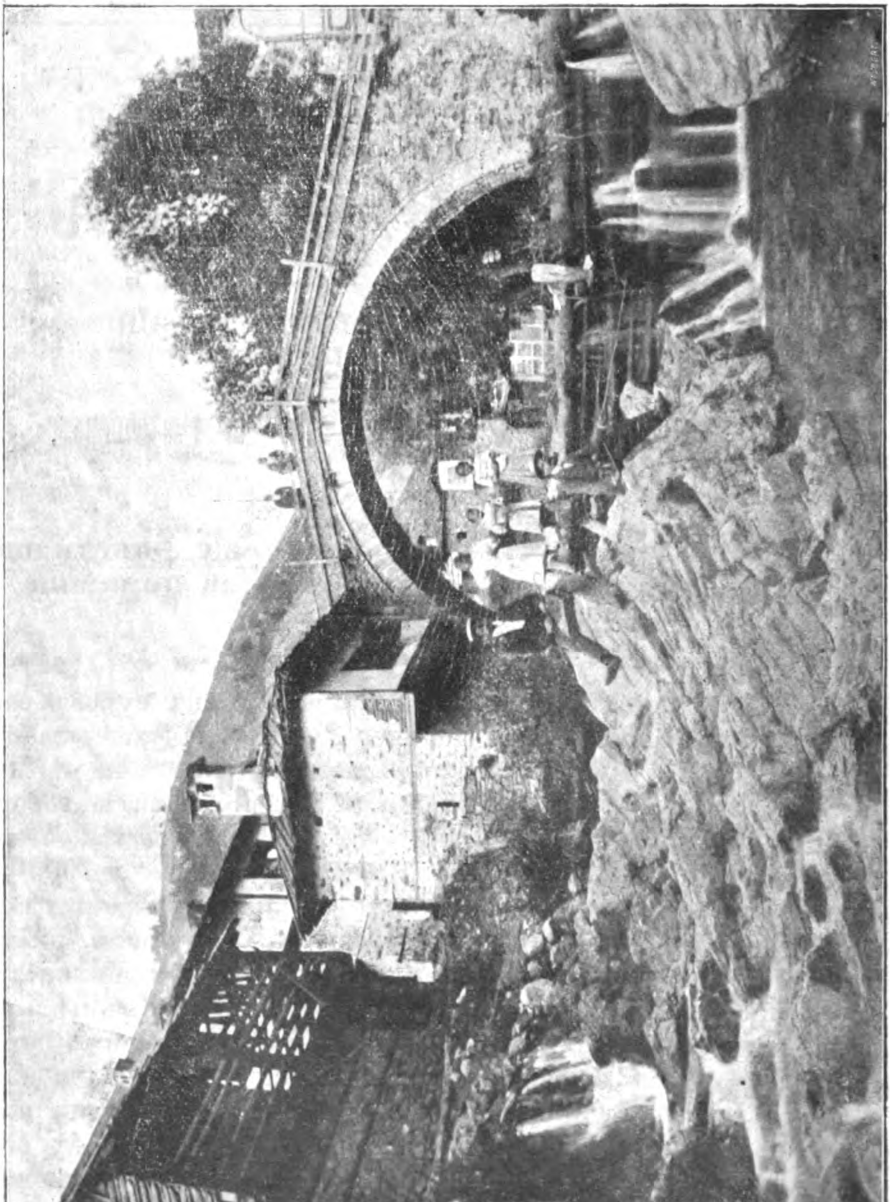

По фотографията на К. Савовъ.

Гледка въ с. Широка-лжка, Станимашко.

Digitized by Google

До врѣме на Съединението, както и отпослѣ дори до 1895 год., до когато обстоятелствата не бѣха се тъй злѣ измѣнили и въ Родопитѣ вслѣдствие на необмислени и врѣдни четнишки движения въ тия планински мѣста, до тогава не бѣше тъй трудно да се надникне и изъ най-затънтенитѣ помашки кѫтове задъ границата. Но тоя моментъ се изгуби и надали би настѫпилъ другъ като него тъй скоро. Въ това отношение на първо мѣсто пакъ нашитѣ учители изъ българскитѣ села въ Родопитѣ можеха направи много нѣщо и съ това да услужатъ и на науката, и на отечеството си, ала, за жалость, и то не станà. Днесъ подобно проникване задъ нашата граница въ Родопитѣ, дѣто е компактното помашко население, е невъзможно по никакъвъ начинъ.

За сравнително малкото вече по число останало помашко население въ наша територия да не говоримъ, защото и тия, що можеха и имаха всѣка възможность да проучатъ неговия битъ и езикъ и съ това изпълнятъ единъ човѣшки и отечественъ дългъ, направиха го, но въ обратна посока: улесниха го по-скоро да се изсели отъ насъ, та съ това хемъ за голѣми патриоти да минатъ, хемъ скрити апетити къмъ хубави и евтини помашки имоти да задоволятъ.

Сравнително малкото до сега обнародвани помашки езикови материяли изъ нѣкои само Ахѫ-челебийски села не сѫ достатъчни да хвърлятъ повечко свѣтлина върху по-главнитѣ фонетични и пр. особности, що се срѣщатъ въ извѣстни помашки села и покрайнини, но, което е най-важното, не сѫ и всички записани непосрѣдствено отъ помаци, малко сношавали се съ българския елементъ тамъ, който, въпрѣки своето малцинство, има извѣстно културно прѣдимство и поради това указва и извѣстно влияние надъ помашкия битъ и езикъ. Освѣнъ това, но и прѣзъ врѣмето (до 1890 година), когато сѫ записвани тактвато материяли, много отъ днешнитѣ диалектоложки приеми не бѣха още окончателно установени, други пъкъ досущъ не бѣха извѣстни въ нашата млада още фолклористика, за да може единъ неопитенъ и посрѣдственъ събирачъ да

Digitized by Google

проникне и схване всички рефлекси на едно или друго произношение на даденъ звукъ и дума.

Може да се види на мнозина за твърдѣ прѣсилено, ако кажа, че нѫдали науката и подозира какво скрито богатство отъ нея се таи отдѣлно въ помашкитѣ говори изъ Родопскитѣ дълбини, колко цѣнни за диалектолога и въобще за лингвиста особности се криятъ изъ тоя неизброденъ планински лабиринтъ и колко ли изненади може единъ день да донесе той, когато се кръстоса и проучи.

Десетина помашки села, що се намиратъ въ жгълътъ, дѣто р. Арда въ Ахж-челебийско първоначално събира водитѣ си, съставятъ една типична по нѣкои фонетични особности говорна покраина.

Това сж на първо мѣсто голѣмитѣ помашки села: Смилянъ, Тозъ-бурунъ, Арда, до нѣкждѣ Пашмаклж и още нѣколко по малки колибаци и селчинки около тѣхъ. Въ по-малъкъ размѣръ по число думи тая фонетична особность се срѣща и въ други още вънъ отъ споменатата покраина помашки села, ала понататъкъ простира ли се тя, за сега не мога да кажа.

Извѣстно е за сега, че всички Родопски говори, дѣ повече, дѣ по-малко, спазватъ силна редукция на *о* въ *у* безъ ударение. Влиянието на тая редукция се срѣща и въ полскитѣ села изъ Пловдивско, Хасковско и Пазарджишко, има я и въ самитѣ градове при Родопитѣ: Хасково, Харманлий, Станимака, Пазарджикъ, па и въ самия Пловдивъ, дѣто населението му е сбирщина и по-голѣмата му часть е придошла отъ Старопланинскитѣ градове и села.

Въ споменатата помашка покраина редукцията е обратно: всѣко неударено *о* и *у* въ кореньтъ или префиксътъ, съ изключение само въ суфиксътъ, се произнося въ полутъмно *а*. Това силно акане като че е обезличило досущъ звуковетѣ *о* и *у* въ тоя помашки говоръ, щото се струва човѣку, като че ли съвършено липсватъ тия звукове въ езикътъ на тия помашки села. Тая фонетична особность съмъ лично наблюдавалъ прѣзъ моето десеть годишно учителство въ Ахж-челебийско до 1890 год. Въ бѣлѣжника си имамъ мно-

Digitized by Google

го записани думи, отъ които за пояснение споменвамъ само слѣднитѣ: *двдравеᵃ*, *іўмавеᵃ*, *врàгавеᵃ брàтавеᵃ*, *хлѐᵃбавеᵃ трàпавеᵃ*, *барѝка*, *гадѝна*, *дабрàва*, *хадѝлу*, *мамà*, *мамѝчеᵃ нажѝна* (нога, краче), *качлѝна* (отъ увелич. куче), *стдбареᵃ*, *прѐᵃкор*, *павѐᵃсмо*, *малѝтва*, *кабѝла*, *калѝба*, *касѝдба*, *ацѐт*, *гавеᵃдàр'*, *афчѐᵃр'*, *кавàр'*, *арàч*, *Сафѝеᵃ*, *Расѝеᵃ*, *Таркѝеᵃ*, *адаідᵃ*, *авдᵃ*, *панеᵃдѐᵃл'ник*, *кар бàн'*, *харѝщеᵃ*, *даламдᵃ*; *галѐᵃмо*, *гарчѝво*, *марлѝво*, *пралѐтна*; *катрѝ*, *катрà*, *катрд*, *бадѝн*, *баднà*, *сазѝ*, *назѝ*, *тазѝ* (мѣст. тоя, оня), *савà*, *навà*, *тавà*, (мѣст. това, онова): *пачѐса*, *пад'нѐсеᵃ*, *ад'нѐсеᵃ*, *атѝдеᵃ*, *арѐ*, *абдри*, *ад'вѐдеᵃ*, *касѝ*, *бадѐ*, *марѝ*, *адрѝ*, *павдѝгна*, *апѝна*, *пад'мѐта правѝкна*, *пачўка*, *падпрѐₐ*, *пасўка*, *парўка*, *палѐгна*, *'амрѐₐл*, *адрѝл*, *абдл*, *амѐл*, *агрѐбал*, *асўкал*; *ат* вмѣсто отъ, *па* вмѣсто по, *пад* вмѣсто подъ, *а* вмѣсто о, или у; *дкала* вмѣсто около, *адлу*, *атгдреₐ*, *ацдₐдеₐ*, *атвдᵃдеᵃ*, *баднdₐш* и пр. Примѣри: *Галѐᵃм са байрѐₐм*, *памеₐндᵃ*, *еₐ мàлак ѝдеᵃ да дѝйдеₐ; афчѐₐреₐ сбѝрат*, *тдᵃрнават*, *дрѐб'ни с'урѝи ср'укават; адѝн леᵃ паапѝннава*, *пак друѓинеᵃ леᵃ па падсўкнават* (помашко изобразяване на българското хоро) и мн. др. подобни.

Друга една за отбѣлѣзване особность въ сѫщия помашки говоръ е, че и звукътъ *и* въ много думи прѣминава въ *еᵃ*, нѣкѫдѣ и въ *е* съ ударение или безъ ударение. Тъй напр. изговаря се *еᵃзвàди*, *ѐзвади*. *еᵃзгарѐᵃ*, *еᵃзрўка*, *чеᵃлѐᵃк* (у българитѣ *чилѐᵃк*), *кеᵃнà* но и *какна* или *какеᵃнà* (въ Рупчосъ *кинà*), *еᵃмѐᵃшеᵃ*, *еₐмѐᵃлю*, *неₐмдй* (у българитѣ *нимдй*), *неᵃ вар'ви* (у българитѣ *ни вар'вѝ*), *Смеᵃлѐᵃн*, *Еᵃскѐчеᵃ*, *меᵃсѝр' меᵃтил'* (у българитѣ *митѝл'*), *веᵃсдку*, *веᵃсдцеᵃ*, *преᵃбѝра*, *Еᵃвàн*, но и *Іувàн*, *Еᵃлѝеᵃ*, *прѐᵃмрак*, *прѐᵃзари* вмѣсто примракъ, привори, *меᵃнова*, *памеᵃндᵃл* вмѣсто поминалъ и др. т. Въ отдѣлътъ народни умотворения въ тая книжка помѣстяме нѣколко пѣсни изъ тоя помашки кѫтъ.

Пловдивъ, 1906 г.

Ст. Н. Шишковъ.

Digitized by Google

Грузинския мънастирь въ Византия. Исторически етюдъ

отъ

Професоръ И. И. Соколовъ

(Продължение отъ IV кн.).

Пакуряновиятъ уставъ съдържа прѣдписания за монаситѣ и относно пазенето на поститѣ. Въ продължение и на тритѣ св. четиредесятници (Коледни, Велики и Петрови пости. Б. прѣв.) монаситѣ сж длъжни да не вкусватъ ни вино, ни масло, освѣнъ въ сжботнитѣ и недѣлни дни, когато само могатъ да пиятъ по една чаша вино. Прѣзъ всичкитѣ пости всѣки день въ мънастирския притворъ трѣбва да се дава храната на братията во Христа, т. е. на бѣднитѣ, защото тѣ сж въ сжщность виновницитѣ за нашето спасение и участници въ бждещитѣ блага. Въ сжботнитѣ и недѣлни дни прѣзъ всичката четиредесятница на монаситѣ се дава храна споредъ устава заедно и съ по чаша вино, но въ останалитѣ петь дни тѣ не трѣбва да ядатъ варена храна и масло, освѣнъ въ вторникъ и четвъртъкъ, когато може имъ се дава и по чаша вино. Прѣзъ четиредесятницата прѣдъ Рождество Христово монаситѣ сж длъжни единъ пжть въ день да ядатъ, и то въ деветь часа, освѣнъ прѣзъ тѣзи дни, прѣзъ които се пѣе „Богъ Господь" и пр, когато може да имъ се дава по двѣ чаши вино. Въ течение на три дни прѣзъ всѣка седмица отъ тоя пость монаситѣ се въздържатъ и отъ масло. И прѣзъ четиредесятницата на св. Апостоли (Петрови пости. Б. прѣв.) монаситѣ тоже трѣбва да се въздържатъ отъ масло въ течение на три дни всѣка седмица, а прѣзъ всичкитѣ дни трѣбва да приематъ храна само единъ пжть дневно, и то пакъ въ деветь часа, и по двѣ чаши вино, а вечерь по една.(61)

Мънастирскиятъ праздникъ въ честь на Успение Богородично (15 августъ) трѣбва да се прѣмине, споредъ прѣдписанието на устава, по най-тържественъ начинъ. Ний желаемъ, пише Пакуриянъ, щото всемирниятъ праздникъ Успение Богородично съ страхъ, тържество и весело да се празднува въ мънастиря, както той се прѣкарва и въ знаменититѣ и велики черкви. Разбира се, че духовното тържество по никой начинъ не бива да намалява и въ всичкитѣ дни, когато се почита паметьта на св. мжченици и всички други светии, в при това не бива да се забравя и раздаването милостиня на бѣднитѣ въ праздничнитѣ дни и въ днитѣ, когато се правятъ помени за умрѣлитѣ, обаче праздникътъ въ честь на Успението Богородично трѣбва да се почита повече отъ всички черковни тържества. Поради това азъ, пише Пакуриянъ, заклинамъ моитѣ

(61) Τυπικόν, κ. ι. σ. 27.

Digitized by Google

бѫдещи прѣемници нищо отъ посоченото да не умаляватъ, но, ако е възможно, да празднуватъ тоя праздникъ съ още по-голѣма тържественость, за да могатъ весело празднуещитѣ да достигнатъ великитѣ блага, да се удостоятъ съ вѣчнитѣ дарове и да станатъ участници въ Божествената благодать. И другитѣ останали праздници монаситѣ сѫ длъжни да прѣкарватъ тържествено.(62)

Въ Пакурияновия уставъ подробно е казано и прѣдъ кои икони въ мънастирския храмъ колко лампади и восъчни свѣщи слѣдва да се палятъ въ дѣлничнитѣ и праздничнитѣ дни прѣзъ врѣме и послѣ Богуслужението(63). А въ св. праздници на честнитѣ мънастирски черкви трѣбва да става най-голѣмо и изключително освѣтление, пише Пакуриянъ, и праздникътъ нека бѫде знаменитъ и великъ по пѣснопѣнията, славословията и съ изобилна трапеза, украсена съ всички блага, които Божието человѣко-любие ни е дарило. Слѣдъ това всичкитѣ прѣдания, които сѫ узаконени и установени за Божията слава, трѣбва неизбѣжно и безъ измѣнение да се изпълняватъ и извършватъ, а тъй сѫщо въ точность да се пазятъ Божиитѣ заповѣди, защото, като се прѣдаватъ и прѣминаватъ отъ едни къмъ други, прѣдимно всички други установления, възвѣстяватъ прославата на Бога, съгласно даденитѣ правила и законоположения, които честнейшитѣ братия на мънастиря Прѣсв. Богородица спазватъ въ утреннитѣ молитви на повечерията и въ всички други нощни славословия и пѣния споредъ устава. Заедно съ това трѣбва да се пази порядъкъ и въ извършването на Божественитѣ тайнства. При пѣнето на стихиритѣ пѣвческитѣ хорове сѫ длъжни да се не надпрѣварватъ въ бързане единъ съ други, но единътъ нека захваща своя стихъ тогава, когато другиятъ свърши почнатото пѣснопѣние, защото само при такъвъ редъ пѣнието ще се извършва прилично и боголюбезно Ето защо нарушительтъ на заповѣдитѣ нека знае, че той подлежи на отеческо проклятие, като прѣзира Божия страхъ, не изпълня нашата заповѣдь и се отклонява отъ Божиитѣ завѣти. Обаче това не се отнася къмъ тия, които проявяватъ небрѣжность поради врѣменна невъзможность да изпълнятъ устава, които сѫ заняти съ нѣкоя порѫчка или друга служебна работа за въ полза на братството, или пъкъ приематъ мънастирскитѣ поклонници и се грижатъ за бѣднитѣ, а се отнася за тия, които проявяватъ доброволна небрѣжность и съзнателно и явно нарушаватъ монашеския законъ. Монаситѣ, за да изпълняватъ тоя законъ, длъжни сѫ всѣкога да прѣкарватъ врѣмето си въ благопристойно мълчание, а особено прѣзъ врѣме на божественитѣ събрания, когато по необходимость трѣбва да спазватъ мълчание, и никои тогава не бива да беседватъ съ други, да си допущатъ смѣхъ,

62) Τυπικόν, κ. ια, σ. 27—28,

63) Jbid., κ. ιβ', σ. 28.

Digitized by Google

да се обръщатъ единъ другиго съ въпроси и по такъвъ начинъ да прѣчатъ на свещеното Богуслужение, да внасятъ смущение и съдѣйствуватъ на лукавия демонъ, комуто е и свойствено такова нѣщо. Съ една дума, никой не трѣбва поради небрѣжность и разсѣяность постоянно да размѣства краката си, но всички сж длъжни да възнасятъ Богу хвала въ прилично и спокойно стояне. Който наруши посоченитѣ прѣдписания, той подлежи на епитимия, установена отъ св. отци. Най-послѣ срѣщу недѣлнитѣ дни трѣбва да се извършва всенощно бдѣние, което да трае до разсъмване(64).

Мънастирьтъ може да приема подаръци и други приноси отъ мирянитѣ съ цѣль за помени на умрѣлитѣ, но само такива, които не могатъ да послужатъ и дадатъ поводъ за врѣда на св. обитель, или пъкъ за прѣдлогъ на какво и да е нововедение, а само все повече и повече да съдѣйствуватъ въ задачитѣ на мънастиря, да усилятъ послушностьта въ вѣрата и да послужатъ за спасението душитѣ на подарителитѣ и тѣхнитѣ родственици. Нека се знае, че Богу е угодна жертва отъ чисто сърдце, за която жертва и се получава въздаяние(65).

Въ Пакурияновия уставъ много се говори и за споминане умрѣлитѣ. Тъй напр. черковно споминане за брата-ктиторъ, магистъръ Апасий, трѣбва да се извършва на 20 септемврий, деньтъ на неговата смърть и паметьта на великомжченикъ Евстатия съ синода. Въ тоя день трѣбва да бжде устроена прѣкрасна и изобилна трапеза и освѣнъ това, което всѣки братъ споредъ обичая получава, ще се дава и на всички, а при това и по двѣ чаши вино. Всичкитѣ мънастирски свещенослужители, исихастиритѣ и всичкитѣ метоси на обительта въ тоя день трѣбва да принесатъ Богу даръ за него. Освѣнъ това на братията во Христа въ тоя день се раздаватъ седемдесеть и двѣ номисми (монети. Б. пр.), а слѣдъ утренната и литургията и на случайно останалитѣ въ мънастиря странници се раздаватъ двадесеть и четире номисми за въ паметь на умрѣлитѣ. За споминане (поменъ. Б. прѣв.) на самия Григорий Пакуриянъ въ устава се говори особено. Вий хубаво знаете, казва той на монаситѣ, моитѣ трудове, подвизи, усилия и Божия даръ, които сж дѣйствували на мене, а тъй сжщо и азъ зная вашата любовь къмъ мене и вѣрвамъ, че вий и безъ моитѣ указания и напомнения не ще забравите и не ще откажете за мой поменъ да извършвате всичко посочено и необходимо. Спомняйте моята паметь всѣкога съ честь, готовность и вѣра и никога не забравяйте за мене, моля ви, отци и братия. Извършвайте моя поменъ, братия, като гледате красотата на тоя Божи домъ, който е свята черква, и като имате прѣдъ видъ достигнатото и удобствата, за които слѣдъ Бога виновницитѣ сме ний. Въ деньтъ, въ който по Божията

64) Jbid. κ ιϐ, σ. 29—30.
65) Jbid., κ, κ. σ. 40.

Digitized by Google

воля ще бъде моята смърть, продължава Пакуриянъ, трѣбва да се извършва и поменътъ, а на братията него день ще се раздаватъ седемдесеть и двѣ номисми, и утѣшението имъ трѣбва да състои въ изобилна трапеза. И на всички други, които сѫ били на поменътъ, трѣбва да се раздадатъ двадесеть и четире златни номисми слѣдъ свършека на утренната и литургията. Ако ли въ тоя день не могатъ да се раздадатъ всичкитѣ пари, опрѣдѣлени за цѣльта, или не може да се отстрани каква и да е друга потрѣбность, тогава пари трѣбва да се раздадатъ на бѣднитѣ, а недостатъкътъ да се поправи другъ пѫть. Освѣнъ това половината отъ всичкия доходенъ излишъкъ на мънастиря въ деньтъ на моята паметь трѣбва да се раздаде за спасението на душата ми на благочестивитѣ братия во Христа, на бѣднитѣ, които въ мънастиря служатъ съ плата и на работницитѣ, като при това катигуменитѣ и икономитѣ сѫ длъжни да раздаватъ тоя излишъкъ съ Божи страхъ, съ чиста съвѣсть и не лицемѣрно, като помнятъ, че всѣки сребролюбецъ, укриватель и нарушитель на вѣрностьта подлежи на сѫдъ и наказание. Всичко, що е посочено, трѣбва да се спазва и изпълнява неизмѣнно и правилно, и нищо подъ какъвъ и да е прѣдлогъ не бива да бѫде пропуснато и изоставено. Ктиторътъ прибавя още, че при раздаването доходния мънастирски излишъкъ на бѣднитѣ въ деньтъ на неговата паметь, спечаленото на братството да не се закача. Слѣдъ това въ уставътъ се казва, че въ течение на цѣлата година всѣки день трѣбва да се извършва божественото таинство за душевното спасение на ктитора, като отъ тритѣ приношения (ἀναφοραί) двѣтѣ трѣбва да се раздаватъ вънъ отъ мънастиря на болнитѣ и бѣднитѣ—едното за душата на Григория, а другото за брата му—а третото трѣбва да се дава на братията. Ако ли случайно и двѣтѣ приношения бѫдатъ извършени за Григория, то той осѫдително се отнася къмъ такова дѣйствие и прѣдписва въ такъвъ случай да се извършатъ двѣ литургии, въ които трѣбва да бѫдатъ три приношения за спасението на ктитора, неговиятъ баща и братътъ му. Въ всичкитѣ черкви трѣбва да ставатъ възпоминания въ паметь на ктитора, тогава само монаситѣ ще достигнатъ милость. Въ деньтъ пъкъ на храмовия праздникъ (15 августъ) всичкитѣ свещеници сѫ длъжни да служатъ св. литургия за ктитора, неговия братъ и роднинитѣ имъ. Такива помени за ктитора трѣбва да се извършватъ и въ праздницитѣ на Възкресение Христово, Възнесение, св. Петдесятница, Благовѣщение, Рождество Христово, Кръщение Господне и всички други господски празници, а тъй сѫщо и въ всѣка сѫбота по редъ: въ едната за Григория, а въ другата за брата му. Всѣки день, пише Пакуриянъ, свещеникътъ слѣдъ извършването на св. тайнства и прѣнасяне св. дарове на жертвеника, поменва мене и брата ми, като проси прощение за моитѣ многобройни грѣхове, като при това се явяватъ като свидѣтели и останалитѣ братия. При отпускъ на утренната и вечерното Бо-

Digitized by Google

гуслужение братията пакъ поменватъ моето име и на брата ми, като казватъ: „Боже, прости прѣгрѣшенията на нашитѣ ктитори“. На велики четвъртъкъ трѣбва да се извърши поменъ за паметьта на ктиторовия баща Пакуриянъ, архонтъ надъ архонтитѣ, като при това се служи тържествено Богослужение, поставя се празднична трапеза и се раздаватъ на бѣднитѣ двадесеть и четире номисми.

Помнете, въ заключение на своето постановление Григорий казва, тежестьта на моя извънмѣренъ трудъ, който азъ понесохъ отъ любовь къмъ васъ и наградата, която ще получимъ отъ Бога ний и тия, които пеменваме въ Христа Иисуса Господа нашъ(66).

Когато умре игуменътъ на мънастиря, всичкитѣ братия сж длъжни достойно да го почетатъ съ тимиянъ и свѣщи и съ извършване съ псалми и пѣснопѣния обикновения въ случая редъ споредъ чинътъ му: надъ иерей, иерейски, а надъ монахъ съотвѣтното послѣдование, като въ паметь на починалия се раздаватъ двадесеть номисми. Въ тоя день на братията се дава за утѣшение трапеза, а свещеницитѣ сж длъжни да изслужатъ за починалия литургия. На третия день трѣбва да се извърши панахида и пакъ се изслужи литургия. Сжщото се прави и на четиредесетия день и въ годишната отъ смъртьта му. Ако ли почине кой и да било другъ братъ, и него погребватъ съ молитви и пѣснопѣния, а на третия день се служи за него литургия, както и на годината отъ смърьта му(67). Колкото до поменването на първия мънастирски игуменъ, монахътъ Григорий, това трѣбва да става въ праздникътъ на Григорий Богословъ Тогава на мънастирскитѣ братия се поставя празднична трапеза, а на бѣднитѣ се раздаватъ шесть номисми. Въ деньтъ на Григориевата смърть, както и слѣдъ него на третия и четиредесетия день, а тъй сжщо и на годишнината, трѣбва да се извършва това, което ктиторътъ е опрѣдѣлилъ за всѣки игуменъ и то ако и игуменъ Григорий до край остане вѣренъ на устава и изпълни всичкитѣ негови прѣдписания, въ противенъ случай той остава чуждъ и за мънастиря, и за братството(68).

Най-послѣ Пакуриянъ е прѣдписалъ, щото иноцитѣ въ мънастиря съ всичко усърдие и аккуратность всѣкога да извършватъ таинството на Божествената литургия за поменване починалитѣ, което и било наредено въ мънастиря. Защото поменването умрѣлитѣ, казва той, съставя дългъ и на всички вѣрующи, а колко повече това трѣбва да бжде въ обязаноститѣ на монашествующитѣ. Въ единъ отъ мънастирскитѣ храмове трѣбва постоянно да се намира свещеникъ, който е длъженъ всѣкога и безъ пропущане да извършва поменването на умрѣлитѣ.

66) Τυπικόν, κ. κά, σ. 40—43.
67) **Jbid.**, κ. κβ', σ. 43.
68) **Jbid.**, κ. λ. σ. 49—50.

Digitized by Google

Освѣнъ това въ паметь на всичкитѣ братия трѣбва да ставатъ всенощни пѣснопѣния и божествени литургии. И ако, който и да билъ отъ вънншнитѣ лица, съ вѣра поднесе нѣщо за поменване отъ врѣме на врѣме умрѣлитѣ си роднини, то и за такиаа по установения редъ трѣбва да се извършватъ молитвитѣ. Изобщо всички прѣемници на игуменството и иноцитѣ въ мънастиря сѫ длъжни безъ пропущане всѣкога да изпълняватъ ктиторовитѣ прѣдписания за поменитѣ на умрѣлитѣ(69).

Споредъ Пакуриановия уставъ въ мънастиря нѣма мѣсто за евнуси и млади момци, тъй като св. отци сѫ запрѣтили достѫпътъ на такива, за да се избѣгне съблазънь. Трѣбва да се слѣдва тая тѣхна мѫдра разпоредба, и Пакуриянъ е прѣдписалъ да не се допущатъ евнуси и млади момци въ братството или пъкъ въ слугитѣ мънастирски, за да не прѣдизвикатъ причини за порицания, да не отворятъ пѫть на злото и не дадатъ поводъ за съблазънь и грѣхъ. Проистаменитѣ и епитропитѣ ще бѫдатъ подложени на осѫждане и божествено наказание, ако нарушатъ тия искания на устава(70).

Пакуриянъ е забранилъ достѫпътъ въ мънастиря и на женитѣ. Азъ не желая, пише той, омѫжена жена да влиза въ моята черква или въ мънастиря подъ какъвъ и да било прѣдлогъ, или пъкъ кое и да било сѣмейство съ дѣцата си да живѣе въ мънастирскитѣ прѣдѣли, за да не се поражда съблазънь. Такива трѣбва да бѫдатъ далечъ, въ селата и въ полето. Азъ запрѣтявамъ, продължава Пакуриянъ, да се строи и женски мънастирь въ прѣдѣлитѣ на нашата обитель, макаръ че това би било за майката на Ивана или сестрата на Ефрема, но по-добрѣ нека тия двѣ жени да се прѣселятъ оттукъ. Азъ ви заповѣдамъ и ви моля, обръща се ктиторътъ къмъ монаситѣ, щото святиятъ нашъ мънастирь всѣкога да бѫде недостѫпенъ за всѣка жена, което и прѣди насъ други сѫ установили. Само въ праздникътъ на нашата свята черква желаещитѣ да дойдатъ тукъ за молитва не трѣбва да срѣщатъ прѣпятствия, но и то прѣзъ врѣмето на святата литургия, а слѣдъ това на часътъ трѣбва да си отидатъ. За повече врѣме прѣдстояването на жени въ мънастиря не се допуща и се осѫжда(71)

Пакуриянъ е прѣдписалъ да се обръща особено внимание къмъ старитѣ и болнитѣ. Тия отъ братията, пише той, които се намиратъ въ нещастия и нужди, мѫчени отъ старость, болесть или какво и да е страдане, трѣбва да бѫдатъ прѣдметъ на особена грижа, попечение и утѣшение. Тѣ трѣбва търпѣливо да прѣнасятъ страданията, да се не оплакватъ и да не роптаятъ, а заедно съ тѣхъ и тѣзи, които имъ прислужватъ, сѫ длъжни да изпълняватъ своя длъгъ съ търпѣние, тъй като всички

69) Τυπικόν, κ. κξ', σ. 46—47.
70) Jbid., κ. ιξ', σ 35—36.
71) Τυπικόν, κ. κγ', σ. 44.

Digitized by Google

ще получатъ своята награда отъ Бога, по волята на когото едни показватъ своята обичь и полза къмъ други. Прѣдстоятельтъ на мънастиря трѣбва да се грижи не само за тѣлото, но и за душата на тия, на които пристоява и които той е дълженъ да поучава и имъ бжде цѣритель и на душитѣ. Защото нѣма нищо по-приятно на Господа, отколкото неразумнитѣ да приведешъ въ разумьтъ на истината, наклоннитѣ къмъ грѣхъ да направишъ въздържни, гнѣвливитѣ—кротки и търпѣливи, а гордѣливитѣ—смирени. Въ това се заключава най-голѣмата мждрость, това е образъ и подобие на Бога, Който е зелъ нашата помощь и носи нашитѣ болки. Който човѣкъ постжпва по показания начинъ, той служи като уста на Бога, споредъ думитѣ на пророка. (Иер. XV, 19) (72).

Освѣнъ убѣжища за прѣстарѣлитѣ, Пакуриянъ е открилъ при своя монастирь и три страноприемни дома (ξενοδοχεῖου). Първиятъ отъ тѣхъ е билъ подолѣ отъ поселището Станимака, а другитѣ два сж били по-горѣ на идещитѣ къмъ мънастиря пжтница. Отъ приходитѣ на това поселище ктиторътъ е прѣдписалъ да се дава на пжтницитѣ и бѣднитѣ всѣки день по два мдія(*) хлѣба, по двѣ мѣрки (μέτρα) вино и другитѣ необходими за ядене припаси. Воденицата, която се е намирала при поселището (Станимака. Б. пр.), е била оставена да меле брашно за нуждитѣ на страноприемницата, а единъ отъ мѣстнитѣ работници е билъ освободенъ отъ всѣкакви работи въ поселището и опрѣдѣленъ да прислужва само въ ксеноходията, т. е. да носи дърва и вода и да услужва на пжтницитѣ—странници и бѣднитѣ. Той е билъ дълженъ добросъвѣстно да изпълнява своитѣ обязаности и е получавалъ плата отъ мънастиря, равна на тая, що получавали братията отъ третия разрядъ(73).

---

72) Jbid., κ. κη', σ. 47.

*) Отъ латинското modius=8.75 литри. (В. прѣв.)

73) Въ текста на устава, относно страноприемния домъ близо при Станимака (κ. κθ', σ. 48, 10—20), се забѣлѣзва една непълнота сравнително описание устройството на другитѣ два страноприемни дома (41. 1—3, 5—7, 11—13). Когато въ страноприемницитѣ Мармариовъ и св. Николая за прислужване на пжтницитѣ и бѣднитѣ били назначени монаси, по единъ на всѣки страноприеменъ домъ, и освѣнъ това въ всѣки имало и по единъ работникъ за носене дърва, вода и др. п., въ ксенодохията при Станимака, споредъ устава, трѣбвало да се намира само единъ работникъ, който е прислужвалъ на пжтницитѣ и бѣднитѣ, носѣлъ вода и дърва и вършилъ другитѣ работи. А при това Станимашката ксеноходия е била главната, защото Пакуриянъ говори за нея по рано отъ другитѣ, описва я подробно и ѝ дава много по-широко назначение. Трѣбва да се прѣдполага, че завеждането и на тоя главенъ домъ за странници и пжтници е било прѣдоставено на монахъ, както и въ другитѣ двѣ ксенодохии, а никакъ не само на единъ работникъ. Защото когато въ ксенодохиитѣ Мармарионъ и св. Николая платата сж получавали монаситѣ, които сж ги завеждали (49 2—3), въ Станимашката ксенодохия такава се е давала, споредъ устава (48, 18—19), на тоя работникъ, който е вършилъ тамъ черната работа. Обаче отъ сжщия уставъ (κ. θ'. σ, 26 10—28) се знае, че платата е била назначена да се дава само на монаситѣ. Поради това за заплата на работницитѣ въ ксенодохиитѣ Мармарионъ и

Digitized by Google

Въ ксенодохиитѣ е трѣбвало да има кревати—легла (*κράββατοι*) и огнище за огънь, за да могатъ пѫтницитѣ въ студено врѣме да се сгрѣятъ и почннатъ. Ако ли нѣкой отъ пѫтницитѣ и познатитѣ се поболѣе, той трѣбвало да се остави въ ксенодохията да прѣстои три дена и слѣдъ изминването на това врѣме да се пусне да си иде. Ако ли болестьта му е силна, тогава такъвъ болникъ не бивало да се пуща да продължи своя пѫть, а да се остави до оздравянето му. Близо при страннопривмницитѣ трѣбвало да се построятъ кули, въ които пѫтницитѣ да се укриватъ и затварятъ въ случай на нападение отъ лоши хора. Двѣтѣ други страннопривмници, отъ които едната е била близо до мостътъ, наричана Мармарионъ, а другата около морето и мънастиря св. Николая*), сѫ били построени за спасение душата на Аспасия, братътъ на Григория. И въ едната, и въ другата за прислужване на пѫтницитѣ и бѣднитѣ сѫ били избирани и пращани иноци, по единъ за всѣка отъ тѣхъ, като сѫ получавали плата по примѣрътъ на Станимашката. Страннопривмницата Мармария отъ доходитѣ на поселещето Правикия е била длъжна ежедневно да дава по единъ модий хлѣбъ и една мѣра вино, а освѣнъ това и единъ свободенъ работникъ е билъ задлъженъ да приготвя брашно, да носи дърва и да изпълнява другата необходима прислуга. Тъй сѫщо и въ ксенодохията св. Николая изъ доходитѣ на поселището Прилонга е трѣбвало ежедневно да постѫпва по единъ модий хлѣбъ, една мѣра вино и всичко друго, необходимо за готварнята, като овощия и пр., а единъ работникъ отъ това поселище е трѣбвало да бѫде освободенъ отъ друга работа и поставенъ само да върши прислугата въ ксенодохиата, както и въ другитѣ страннопривмници. Заклевамъ катигуменитѣ на мънастиря, пише Григорий, никога да не

св. Николая въ уставътъ нѣма казано, а отъ друга страна изразътъ за работникътъ при Станимашката ксенодохия—λαμβανέτω μετά τῶν ἄλλων ἀδελφῶν τῶν ἀπό τῆς μονῆς τὴν λαγχάνουσαν αὐτῷ ρόγαν ὡς εἷς ἀπὸ τῆς τρίτης τάξεως ἀδελφος (48, [18]—[20]), се явява не съобразенъ относно работникътъ и може да има приложение само къмъ монаситѣ. Най-послѣ въ текстътъ за първата страннопривмница се срѣща и такава фраза: γενέσθωσαν (?) εὖν ἐν καθαρᾷ γνώμῃ και φοβῳ θεοῦ και διανεμέτω ανυποκριτως τὴν τοιαύτην παροχὴν τῶν χρειῶν και λαμβανέτω κτλ. (48, [13]—[14]). Всичко това идва до заключение, че текстътъ въ 29 глава на устава е изпорченъ. O. Petit не е забѣлѣзалъ това.

Б. авторътъ.

*) При Буру-гьоль въ морето и днесъ се намира единъ малъкъ мънастирь св. Никола, въ който прѣди 40 години нѣщо е билъ пѣвецъ сега живущиятъ още свещеникъ Георги Божановъ отъ с. Тополово, Станимашко. Той е слушалъ тогава че тоя мънастирь е билъ български на врѣмето си и по старъ обичай, получава отъ далйянитѣ годишенъ приносъ въ пари и натура, единъ видъ данъкъ. Когато се земе прѣдъ видъ, че Бачковскиятъ мънастирь е ималъ владѣния отъ основаването си още и въ тия Бѣломорски страни (Гюмюрджинско), ще да се потвърди прѣдположението, че и тоя мънастирь е билъ неговъ, слѣдователно и страннопривмницата, за която е дума по-горѣ, трѣбва да е била близо при него въ тия мѣста.

Бѣл. прѣводача.

Digitized by Google

лишаватъ страннориемнитѣ домове отъ всичко, що е необходимо за тѣхъ, било по части, или изцѣло, като вѣрвамъ, че по благостьта Божия и свтитѣ и заради тѣзи страннориемници всички устави и законоположения всѣкога въ бѫдеще ще се пазятъ въ цѣлость отъ всѣка врѣда и безпорядъкъ. Ако ли по Божията милость доходитѣ на нашия мънастирь се подобрятъ и увеличатъ, тогава и начинътъ на страннориемството тоже трѣбва да се направи по-добъръ и по-съвършенъ. Ако пъкъ такова подобрение въ доходитѣ не се яви, то и всички потрѣбности въ страннориемнитѣ домове трѣбва да се устроятъ споредъ опрѣдѣленията въ устава. Ако ли най-послѣ кой да билъ пожелае да отстрани или съкрати установеното отъ насъ страннориемство, то такъвъ ще падне въ голѣмъ грѣхъ и ще стане виновникъ и на нашитѣ грѣхове.[74])

За крупна особность въ устава на Григория Пакуряна трѣбва да се признае прѣдписанието „да се възпитаватъ млади момци и се учатъ въ свещенитѣ науки". Съ други думи казано, Григорий е наредилъ и духовно училище. Понеже приемането на млади момци е било запрѣтено въ централния мънастирь съ храмътъ Успѣние, то Григорий е основалъ училище въ съсѣдния мънастирь св. Никола, който е близо до крѣпостьта. Въ мънастирьтъ св. Никола, пише той, отъ насъ сѫ опрѣдѣлени млади момци за това, за да живѣятъ тамъ, да се възпитаватъ и да се учатъ. Тукъ трѣбва да се назначава нѣкой старъ свещеникъ, изпълненъ съ добродѣтели и знания, за да може да имъ бѫде епистатъ, да ги обучава въ свещенитѣ науки и освѣнъ това и да свещенодѣйствува въ храмътъ св. Никола. Той трѣбва безъ прѣкѫсване да получава платата си отъ голѣмия мънастирь, а заедно съ това и всичко, що му е потрѣбно, както и другитѣ братия отъ сѫщия разрядъ. Въ течение на три дни прѣзъ всѣка седмица той е длъженъ да извършва и Божествена литургия и въ единъ отъ тия дни да поменва баща ни Пакуряна, въ другия день брата му Хосрияна, а въ третия—синътъ му и моятъ братъ Пакурянъ. За извършване Богослуженията въ мънастиря на св. Никола отъ голѣмия мънастирь трѣбва да се дава тимиянъ, масло, восъчни свѣщи, просфори и всичко друго, що е потрѣбно. Отъ юношитѣ, които живѣятъ въ мънастиря св. Никола, шестима сѫ длъжни да се учатъ у споменатия по-горѣ прѣстарѣлъ свещеникъ, като получаватъ отъ голѣмия мънастирь храна и разни дрехи, и прѣстояватъ тукъ до тогава, додѣто завършатъ учението си и достигнатъ до свещенически чинъ. И само когато тѣ пуснатъ бради и приематъ свещенически чинъ, приематъ се въ голѣмия мънастирь за свещенодѣйствуване наравно съ другитѣ свещеници, макаръ и да нѣма недостатъкъ отъ такива. Тамъ тѣ получаватъ отъ мънастиря всичко, що се дава и на другитѣ мънас-

[74]) Τυπικόν, κ· κθ; σ. 48—49.

Digitized by Google

тирски свещеници. Тия отъ тѣхъ обаче, които се укажатъ недостойни за свещенически санъ, трѣбва съвършено да се отстранятъ отъ мънастиря, като хора, които самѝ сж направили себе си виновници за собственото си изгнание. Освѣнъ това, отъ опрѣдѣленото число (шесть), що сэ обучаватъ въ храмътъ на св. Никола, никога не бива да бждатъ по малко.([75]) По такъвъ начинъ Григорий Пакуриянъ е основалъ и уредилъ специално свещеническо училище, разбира се, за грузинскитѣ юноши, та по такъвъ редъ мънастирьтъ никога да не се нуждае отъ образовани свещеници. Заедно съ филантропическата дѣйность на мънастиря, неговата свещеническа школа е служила за показъ и на високата му вжтрѣшна уредба.

Пакуриянъ е подарилъ на Бачковския мънастиръ и много недвижими имоти, които сж и били утвърдени за това съ царски хрисовули. Въ тогавашната Пловдивска епархия (Θема) прѣди всичко на мънастиря е принадлежало и укрѣплението Петрицосъ, инакъ наричано и Василикисъ, заедно съ лежащитѣ около него села и полски участъци, въ числото на които се е намиралъ и участъкътъ Янова, дѣто е билъ построенъ и самия мънастирь, Бачково, Добролонкъ, Добростанъ, Бурцево, Лалкува и Яврово, заедно и съ всичкитѣ имъ околности. Слѣдъ това мънастирьтъ е владѣлъ тукъ и мѣстностьта Станимака, съ построенитѣ тамъ двѣ укрѣпления, съ селата Липица, св. Варвара близо при Пренеза и съ исихастиринтѣ св. Никола, св. Илия и св. Георги, заедно и съ околноститѣ имъ. Освѣнъ това, Пакуриянъ е подарилъ на мънастиря и укрѣплението Баница съ изворитѣ и всичкитѣ му мѣстности, поля, трапища и околности, а въ Тополница — селението Гелово съ околностьта му. Въ епархията Волера, въ прѣдѣлитѣ на Мосинополъ, Пакуриянъ е далъ въ собственость на мънастиря прѣдградието Зауца съ всичката му околность и владѣния, а въ самата крѣпость Мосинополъ — купенитѣ участъци земя за здания, построени съ собствени срѣдства, сжщо и припечаленитѣ съ покупка отъ нѣкой си Варданъ, близъкъ човѣкъ на Пакурияна, здания въ Мосинополъ, заедно съ мънастирътъ св. Григорий въ планината Папикия, заедно съ лозята, градинитѣ, метохътъ му вжтрѣ въ крѣпостьта и всичката недвижимость. Въ сжщата епархия въ прѣдѣлитѣ на Перитеория Пакуриянъ е подарилъ на мънастиря прѣградието Мина съ околнитѣ му мѣстности, а въ крѣпостьта Перитеория — чифликътъ на Апасия, единъ отъ роднинитѣ Пакуриянови. Всичко това се повтаря въ устава, Пакуриянъ е подарилъ на храмътъ св. Богородица Петроцинотисса въ Иверския мънастирь, за да ги владѣе съ всичкитѣ имъ мѣстности, участъци и пр. и съ всичкитѣ имъ права ([76]).

Понатакъкъ Пакуряновиятъ братъ, магистъръ Апасий, въ

[75]) Τυπικόν, κ. λα; σ. 50—51.
[76]) Τυπικόν, κ. ϐ'; σ. 10—11.

Digitized by Google

завѣщанието си е написалъ: „дѣто моятъ братъ Григорий съгради черква и мънастирь и построи гробища, въ която ще бжде положенъ слѣдъ смъртьта му, тамъ трѣбва да бжде погребено и моето тѣло“, при това той е добавилъ, като даръ за поменване, Апасий е подарилъ на мънастирската черква и чифликътъ си Прилонкионъ въ Солунската епархия, който се е казвалъ Стефаниянъ и който му е билъ подаренъ съ царски хрисовулъ, намѣсто собственоститѣ му въ велика Антиохия. За да изпълни волята на брата си, Григорий Пакуриянъ е присъединилъ къмъ владѣнията на мънастиря чифликътъ на Апасий заедно сь всичкитѣ му укрѣпления, полета, страннолриемници и околности. Въ мънастирската гробница Григорий е прѣнесълъ останкитѣ на своя братъ. Освѣнъ това, Григорий е приписалъ на мънастиря и останалитѣ му отъ брата му по завѣщание владѣния Сравикионъ и Гелавонъ въ Сѣрската епархия,

Всичкитѣ изброени владѣния заедно съ работницитѣ, стопанскитѣ имъ инвентари, лозята, воденицитѣ, разнитѣ постройки, земитѣ имъ и пр. трѣбвало да съставятъ, споредъ прѣдписанията на Пакуряновия уставъ, неотнемана собственость на грузинския мънастиръ св. Богородица Петрицонитисса. На мънастиря тоже сж принадлежали иконитѣ на Христа Спасителя и всичкитѣ святини, честнитѣ кръстове съ частици отъ Животворящия Кръстъ Христовъ, св. евангелия на гръцки и иверски езици и съ украшения отъ жемчугъ и скжпоцѣнни камъни, свещенитѣ сждове — чаши, сребърни кандила и разни кадилници, царски одежди, които били подарени на Григорий Пакуриянъ отъ императора Алексий Комнинъ заради побѣдитѣ му надъ печенегитѣ (Πατζινάκοι) и куманитѣ (Κομάνοι), и други черковни прѣдмети. ([77]).

Черковната покжщнина и принадлежноститѣ на храмътъ св. Богородица Петрицонитисса се изчисляватъ отъ Пакурияна и на друго мѣсто въ краятъ на устава. Тукъ сж посочени: драгоцѣннитѣ икони (7+28 на дърво) и кръстове, свещенитѣ сждове, кадилницитѣ, ковчежецъ съ св. мощи, свещенитѣ одежди (за пресвитеритѣ, омофори, покровци за св. прѣстолъ), черковнитѣ книги и др.

Въ числото на послѣднитѣ сж забѣлѣзани: шесть евангелия, книга съ тълкования на евангелието отъ Иоанна, книга съ творенията на Григория Богослова, нравственитѣ творения на св. Василий, чудесата на св. Симеона, двѣ книги на св. Максимъ, двѣ книги Лѣствици, двѣ апокрифни книги на св. Богородица, книга на Теодоръ Студитъ, три минеи, три октоиха, синаксаръ, евхолая, два апостола, псалтиръ, параклисъ, четвергогласникъ, книга на св. Исакъ и други([78]).

За всичкитѣ недвижими владѣния на мънастиря Паку-

77) Τυπικόν, κ. 6', σ, 12—14.
78) Jbid., 52—54.

риянъ е оставилъ официални документи въ видъ на царски Хрисовули, питакии, описи и др. п., часть отъ които била дадена на хранение въ храмътъ св. София въ Цариградъ, а другитѣ се намирали въ мънастиря Петрицонитисса. Всичкитѣ тѣ сж подробно посочени въ устава(79).

Пакуриянъ е припечалилъ за мънастиря и много добитъкъ: мулета за работа, бикове, овци, крави, кози и пр.(80)

Въ заключителната глава (XXXIII) на устава Пакуриянъ горѣщо убѣждава игуменитѣ и всичкитѣ мънастирски братия, щото тѣ никога да не се рѣшатъ да измѣнятъ нѣщо въ неговитѣ постановления, да не прибавятъ, нито да отнематъ нѣщо, нито пъкъ да тълкуватъ неправилно разпорежданията му, та съ това да въведатъ въ заблуждение другитѣ. А който посмѣе да измѣни макаръ и една буква отъ устава и наруши прѣдписанията му, той ще подлежи на сждъ прѣдъ Господа Вседържителя, ще бжде отлжченъ отъ всичкитѣ Негови святии и ще бжде наказанъ(81).

Съ цѣль да се запази уставътъ неизмѣненъ, Пакуриянъ го е написалъ на три езика: гръцки,грузински и арменски. Единъ екземпляръ е трѣбвало да се намира въ мънастиря Петрицонитисса, а другиятъ (на гръцки езикъ) билъ оставенъ въ столичния (Цариградъ) мънастирь Всесвяти, за да може тамъ за винаги да се пази. При това ако въ манастиря Петрицонитисса се допусне отъ игуменитѣ, или монаситѣ какво и да било измѣнение въ устава, то въ такъвъ случай трѣбва да се провѣри неговиятъ текстъ съ оригинала въ мънастиря Всесвяти, погрѣшкитѣ да се поправятъ, виновницитѣ на това измѣнение да се изгонятъ отъ мънастиря, а оригиналниятъ типикъ пакъ да се запази въ Цариградския мънастирь. Пакуриянъ е изказалъ желание, щото оригиналътъ на неговия уставъ никога да се не изнася вънъ отъ мънастиря Всесвяти или пъкъ въ краенъ случай вънъ отъ града, като моли игуменитѣ и монаситѣ на тоя мънастирь въ точность да изпълнятъ волята му. Ако ли се яви необходимоcть да се провѣри по него тоя оригиналъ, който се намира въ Петрицонитисса, то трѣбва само да се снеме копие и се прати въ обительта. Уставитѣ сж били подписани отъ самия Григорий Пакуриянъ и отъ Иерусалимския патриархъ Евтимий. Послѣдниятъ, като е преживѣлъ въ Византия, е билъ пратенъ отъ императора Аликсий Комнинъ въ Солунъ за да свърже мирътъ съ Боемунда, и на връщане е билъ задържанъ отъ Григорий Пакуряна въ Солунъ, дѣто въ декемврий 6592 (1084) година (индиктъ седми) и подписалъ съставения отъ Григория уставъ(82).

79) **Jbid.**, 54—56.
80) **Jbid**, 54.
81) Τυπικόν, 51—32.
82) **Jbid.**, 56—57.

Такова е съдържанието на бѣлѣжития уставъ на Григорий Пакуриянъ за Бачковския мънастирь(83).

Нѣколко бѣлѣжки върху историческия етюдъ на професоръ Соколовъ за Бачковския мънастирь.

Въ настоящата кн. на „Родопски напрѣдъкъ“ се завършва прѣводътъ отъ хубавия трудъ на учения руски професоръ г. И. И. Соколовъ за Грузинския мънастирь, както той е нарекълъ сегашния Бачковски. Още въ началото, когато започнахме прѣводътъ ѝ въ II кн., въ една наша забѣлѣжка ний казахме, че трудътъ на г. Соколова съдържа цѣнни исторически данни за тая стара Родопска обитель и поради това ний съ нетърпение чакахме неговия свършекъ въ „Христіянское чтеніе“, дѣто той е обнародванъ. И наистина, ний не се излъгахме въ твърдѣнието си. Г. Соколовъ като прослѣдва по редъ уставътъ на мънастиря глава по глава и дава коментарии върху найсѫщественитѣ му части, запознава ни съ прѣкрасната уредба, която неговия бѣлѣжитъ основатель, грузинецътъ Григорий Пакуриянъ, му е далъ още въ самото начало на основанието му, а наредъ съ това изтъкватъ и душевнитѣ качества на първия му ктиторъ, колко дълбоко религиозенъ християнинъ е билъ той, човѣкъ ученъ и енергиченъ и добъръ администраторъ, като не е оставилъ не засегнати и най-малкитѣ тънкости както въ вѫтрѣшната организация на мънастиря, тъй и въ външната му обстановка, цѣль и назначение, като мѣсто за поклонение и истински християнски животъ. Това е чисто религиозната, тъй да се каже. духовната страна на въпроса. Обаче Бачковскиятъ мънастирь е ималъ и друга просвѣтителна и хуманна мисия, тъй като неговиятъ ктиторъ е прѣдписалъ и наредилъ начинътъ, по който тая обитель е трѣбвало да издържа и едно духовно училище, а заедно съ това да дава приемъ и помощь и на пѫтници, бѣдни хора и страждущи, като е издържалъ и специялни за тая цѣль страннопriемници въ три

83) Като имамъ прѣдъ видъ въ по-нататъшнитѣ си работи да съпоставя Пакурияновия уставъ съ други ктиторски типици на византийскитѣ мънастири, а тъй сѫщо и съ нѣкои иверски устави, които сѫ се появили въ прѣдѣлитѣ на Грузия, ний въ заключение на настоящия очеркъ ще забѣлѣжимъ не много errata въ грѫцкия текстъ на типика, издаденъ отъ O. Petit. На стр. 28 намѣсто τοῦ μεγίστου Ἀπασίου трѣбва да се чете τοῦ μαγίστρου (срав. 11, 25-26, 40 34); на стр. 7[37] намѣсто σῶρεσθαι трѣбва да се чете σῶ ρεσθαι; на стр. 19[34] — Hebr. 4,12 (намѣсто 4, 92); на стр. 4022 намѣсто προσαγεῖν, да се чете προσάγειν или πρόσαγαγεῖν; на стр 43[12], намѣсти Πακοριάννου, да се чете Πακουριάνου (срав. Jndex, стр. 59); на стр. 44[31—32] намѣсто ἀπευκταίαν трѣбва ἀπευκτάταν; на стр. 49 въ устава има пропуснато, както е показано отъ насъ по-горѣ въ забѣлѣжката 73; на стр. 49[22] намѣсто εἰ δ' οὖν трѣбва εἰδέμή.

Бѣл. автора.

Digitized by Google

различни и далечни едно отъ друго мѣста. Григорий Пакуриянъ, както ни казва г. Соколовъ, е занимавалъ високи държавни длъжности въ Византия, между които е билъ за извѣстно врѣме и управитель на Смоленската область въ Родопитѣ, слѣдов. като е познавалъ отблизо тия гѫсто населени и тогава съ славянско-християнско население планини, избралъ е красивата Бачковска долина за мѣсто да осѫществи своето религиозно желание, а това мѣсто е прѣдставяло и хубави географски сгоди, защото се намира на главния и прѣкъ пѫть, който е съединявалъ Пловдивското поле прѣзъ Родопитѣ съ Бѣломорскитѣ крайбрѣжния, дѣто на мънастирьтъ сѫ били дадени голѣми и доходни имения. Всичко това, земено вкупомъ, ни показва, че Бачковскиятъ мънастирь и по своето географско мѣстонахождение, и по своята уредба, и по своето състояние е ималъ всички сгоди да служи като единъ духовно-просвѣтителенъ центъръ и съединително звено на поселенията въ Марицината долина, обширнитѣ Родопски планини, краибрѣжията на Бѣломоре и източнитѣ части на Македония, та дори и южнитѣ ѝ прѣдѣли (Солунско напр.). Ето защо той е билъ извѣстенъ, почитанъ и посѣщаванъ отъ набожното население изъ тая тъй широка область, и по всичко се явява втори по реда си слѣдъ Рилската обитель въ българскитѣ земи, значение и извѣстность каквито до освобождението не е билъ изгубилъ, па и днесъ още запазва.

Макаръ и дълго врѣме отъ живота си Григорий Пакуриянъ и да е прѣкаралъ на високи длъжности при тогавашната Византия, макаръ и да е билъ обсипанъ съ чинъ, почести и високи титли отъ Византийския императоръ Алексий Комнинъ, бѣлѣжития грузинецъ е познавалъ психиката и тогава на гърцитѣ и политическитѣ цѣли и похвати на Византийския държавенъ строй и съ една откровеность и смѣлость, достойни за отбѣлѣзване, славниятъ ктиторъ изрично е подчерквалъ въ своя уставъ, щото ни единъ инокъ-монахъ или свещеникъ по народность гръкъ да не се допуща въ мънастиря и братството му, освѣнъ писарьтъ-дѣловодитель, който, като знаещъ гръцки езикъ, да бѫде като посрѣдникъ при работитѣ на мънастиря съ свѣтската власть. Това изявление, както и причинитѣ, Григорий не е скрилъ, като е изказалъ своитѣ опасения, че гърцитѣ хитро и лукаво прѣдварително присвоявали игуменството въ иноезичнитѣ мънастири, а слѣдъ това подъ разни прѣдлози обсебвали и самитѣ мънастири. Това изявление на Григория е особено харектерно и за днешнитѣ врѣмена и мѣста, дѣто живѣятъ гърци. И тия основателни опасения на прѣдвидливия грузинецъ не слѣдъ много врѣме се сбѫднали: не само Бачковскиятъ, но и вториятъ въ полуострова иверски (св. Гора) мънастирь били усвоени отъ гърцитѣ, както и много други български такива

Другата страна, историческата, на устава е особено важна за насъ, защото тя ни дава и нѣкои неизвѣстни до сега поне у насъ историко-географски данни. Пакуриянъ се е погрижилъ

Digitized by Google

да усигори и материялното положение на мънастиря и, благодарение както на самата пожертвувателность на Пакуріяновци, тъй и на неговитѣ близки връзки съ византийския императорски дворъ, на Бачковския мънастирь сж били дадени голѣми, разнородни и доходни имения, на които собственостьта още тогава е била утвърдена съ царски грамоти. Тъй напр. освѣнъ владѣнията въ самата околность на мънастиря, състоещи отъ работна земя, гори, ливади, лозя. воденици и др., мънастирьтъ е ималъ такива имения и въ Пловдивската епархия, Родопскитѣ покраини, Бѣломорската равнина, Сѣрско, та дори чакъ и въ Солунско. Цѣли заселени мѣста сж били отдадени на мънастиря да прибира доходитѣ имъ. Че владенията му сж били голѣми и важни и въ южнитѣ Родопски мѣста, показва уредбата имъ въ устава, тъй като вториятъ епитропъ е трѣбвало да бжде сѣдалището му въ Мосинополъ, сегашниятъ Бѣломорски градъ Гюмюрджиния. Всичкитѣ тѣзи мънастирски имоти подробно сж били изброени въ устава. Отъ тѣхъ ний найнапрѣдъ виждаме, че сегашниятъ градъ Станимака е сжществувалъ като малко поселище въ врѣмето, когато мънастирьтъ е билъ застроенъ (1083 г.). Сжществували сж тогава и днешнитѣ Родопски села Бачково. Добралжкъ, въ устава Добролонкъ, Яворово, въ устава Яврова, Лплково, въ устава Лалкова, Бурцево, което ний мислимъ да е сегашното помашко село Чокурькьой, на което българското му име е Забърдо и др.

Неможе за сега точно да се опрѣдѣлятъ мѣстата на тогавашнитѣ Добростанъ. Липица, укрѣплението Баница, планинатл Папикия, мѣстата Сравикия и Гелова, Сѣрско, прѣданията Зауца и Мина. Не само по прѣкия пжть отъ Станимака прѣзъ Родопитѣ за Бѣломорското крайбрѣжие е имало укрѣпления тогава, но и въ всички поважни Родопски долини сгодни за тогавашната стратегика, е имало подобни укрѣпления, поселища и кастели, развалинитѣ и прѣдания за които на много отъ тѣхъ и днесъ сжществуватъ.

Страннопрниемницата Мармария, за която се казва, че е била въ Солунската ема близо при мостъ, тоже не може да се знае за сега нейното мѣсто дѣ е било, обаче като се земе прѣдъ видъ, че тая страннопрпемница се е издържала отъ приходитѣ на поселището Правикия, което, вѣроятно, е днешната погърчена паланка Правища, трѣбва да се прѣдполага да е била нѣкждѣ, дѣто езерото Тахино съ тѣсенъ ржкавъ се излива въ морето, защото тукъ е кръстосаниятъ пжть не само отъ Сѣрско, но и отъ Драмско и Гюмюрджинско за Солунъ, дѣто Бачковскиятъ мънастирь тоже е билъ собственикъ на недвижими имоти. Въ севѣрнитѣ склонове на Кушница планина, отъ населението нарпчана и Кушиница или Кусиница, се намира старъ мънастирь, извѣстенъ и твърдѣ много посѣщаванъ и отъ вжтрѣшнитѣ Родопски поселения и прочутъ и по своето голѣмо

Digitized by Google

гостоприемство. Днесъ той е гръцки мънастирь, обаче има прѣдание, че е билъ български на врѣмето си.

Важно е за отбѣлѣзване и поселището Прилонга, както е споменато въ устава, отъ което поселище приходътъ е билъ опрѣдѣленъ за издържане странноприемницата св. Никола, която е спадала въ Мосинополската ѳема, сегашната Гюмюрджинска епархия, и за която ний въ една наша забѣлѣжка изказахме прѣдположение да е била нѣкждѣ кждѣ стария Перитеръ, Буру-гьолъ. Подобно название за сега не се знае да съществува въ Гюмюрджинско, обаче въ южнитѣ Родопски склонове има планинска покраина Лангъ-гедикъ съ развалини на старо поселище и укрѣпление. Лангъ-гедикъ лежи на главния пжть отъ Ардината долина за Бѣломорския брѣгъ, прѣдимно Буругьолъ. Дали покраината Лангъ-гедикъ не е била старата Прилонга, която покраина днесъ е помашки селчинки и колибаци, или пъкъ е билъ самиятъ Порто-Логосъ, пристанището на Буругьолъ, което впрочемъ и днесъ не е нѣкое особено поселище, освѣнъ като първо въ тоя Бѣломорски край пристанище?

На изтокъ отъ г. Гюмюрджиня въ покраината на Шапкъна планина се намиратъ нѣколко помашки и български села, отъ послѣднитѣ на които най-голѣмо е селото Мънастирь, при което има развалини и на старо поселище. Да ли тукъ не е било споменатото въ устава прѣдградие Зауца, което тоже е спадало въ Мосинополската ѳема, и това за сега не може да се твърди тъй или инъкъ.

Това сж нашитѣ на бърза ржка бѣлѣжки и мисли по хубавия и цѣненъ исторически етюдъ на учения руски професоръ за една тъй бѣлѣжита, но тъй занемарена въ Родопитѣ обитель, каквато е Бачковския мънастирь, и чието историческо минало трѣбва да се прослѣди и изучи.

Прѣводачътъ.

Пловдивъ, 1906 г.

Даскалъ Димо, будителя на Родопския край.

Съ това заглавие учительтъ при Пловдивската мжжка гимназия г. Златанъ Ивановъ е написалъ и обнародвалъ въ Пловдивския в. „Балкански новини“ една малка, скромна, но интересна биографийка на стария дѣдо Димо Даскалътъ отъ Рупчоското селце Дѣдово. Нашитѣ български покраини изъ Родопитѣ колкото малко по число и да сж, колкото географски., етнографски и политикоикономически и да сж били тѣ злѣ поставени слѣдъ изтурчването на еднокръвнитѣ имъ братия — помацитѣ, обаче тѣ пакъ сж проявявали знаци на животъ, зели сж участие въ процесътъ на нашето възраждане, въ бор-

Digitized by Google

битѣ за черковната ни независимость и въ политическото ни освобождение и съ това спорѣдъ силитѣ си сѫ дали и своята дань прѣдъ общобългарския олтаръ. Единъ отъ плеядата не малко на брой Родопски обществени дѣятели и заслужили на родината си синове е и споменатиятъ твърдѣ вече прѣстарѣлъ дѣдо Димо отъ Дѣдово, Намѣрихме, че не ще е безинтересно и за читателитѣ на „Родопски напрѣдъкъ“ да помѣстимъ тукъ изцѣло това, що г. З. Ивановъ е написалъ за живота и скорошното минало на тоя скроменъ Родопчанинъ, като помѣстяме и ликътъ му.

„**Даскалъ Димо** се е родилъ около 1828 година въ родопското село Дѣдово отъ заможни родители. Баща му Аргиръ Димовъ и майка му Катерина Николова сѫ били честити да родятъ будителя на Родопский край въ най-тежкитѣ и мрачни врѣмена за народа ни. Той е билъ първата рожба въ сѣмейство той се е радвалъ на 3 мили сестри и 5-ма братя. До 10-та си година той помагалъ въ кърската работа на родителитѣ си, а въ 1838 година постѫпилъ за ученикъ при учителя Христо Поповъ, родомъ отъ Самоковъ. Прѣзъ сѫщата година става и освѣщението на новопостроената въ селото църква „св. Атанасъ„, и Дѣдовскитѣ първенци се обърнали къмъ примѣрния по онова врѣме български родолюбецъ—дѣдо Стоянъ Чалѫковъ—да имъ намѣри учитель и пѣвецъ. Честьта се паднала на даскалъ Христо, който на 15-й октомврий заелъ достойно мѣстото си въ Дѣдово. Бащата на малкия Димо прибиралъ учителя въ кѫщата си, и тоя послѣдниятъ е подкачилъ да обучава Димо, заедно съ други двѣ момчета, лелини синове на Дима. Обучението на тримата ученика е траяло до мѣсецъ мартъ, а въ края на сѫщия мѣсецъ учительтъ Христо отворилъ въ *плѣвнята* първата Дѣдовска школа, въ която постѫпили около 20 ученика. Обаче за голѣмо нещастие, плѣвнята е дотрѣбвала прѣзъ есеньта, та новитѣ школници били принудини да се прѣмѣстятъ въ кѫщата на дѣдо Божилъ. Така речената кѫща станала обща школа на околнитѣ села: Ситово, Бойково, Лилково и Дерменъ-дере почти до 1844 година.

Digitized by Google

Въ 1844 година се построило въ Дѣдово първото училище — една влажна и тъмна стая, която стърчи и день днешенъ и навѣва човѣка на грозни и тежки мисли за миналото. За голѣмо нещастие на младитѣ школници, учительтъ имъ Христо умрѣлъ, безъ да види доизкарано първото Дѣдовско училище. Ученицитѣ, слѣдъ като оплакали горко смъртьта на своя учитель, пръснали се като пилци за едно кратко врѣме.

II.

Достоенъ замѣстникъ на даскалъ Христо останалъ първия неговъ ученикъ *Димо Аргировъ*, който отворилъ училището прѣзъ есеньта и повелъ обучението по-нататъкъ. Той продължилъ неуморно и грижливо великото и свето дѣло на своя учитель и въ късо врѣме станалъ извѣстенъ въ Родопския край подъ името **Даскалъ Димо.**

Въ първитѣ нѣколко години въ учителствуването си той се придържалъ за всичко, което билъ видѣлъ и научилъ отъ своя учитель. Ала желанието му да подобри училището си и да въведе нѣкои нови прѣдмети го накарало да посѣщава често жълтото училище въ Пловдивъ и това въ Мараша. Оттукъ той заелъ учебници и въвелъ въ своето училище новитѣ за онова врѣме прѣдмети: Землеописание, Св. История, Аритметика и други.

Прѣзъ 1856 година турската власть пожелала да опише броя на всички български училища изъ Родопско, както и учащитѣ се въ тѣхъ младежи. Тази постжпка на властьта заплашила доста родителитѣ на ученицитѣ, понеже се говорѣло, че описанитѣ ученици ще бждатъ войници, та родителитѣ оттеглили дѣцата си отъ училището, и даскалъ Димо останалъ самъ самичъкъ.

Това нѣщо не му дало сънъ и спокойствие. Той отишълъ въ Пловдивъ при виднитѣ въ онова врѣме наши българи: Салчо Чорбаджи и Павлаки Куртевичъ; описалъ имъ съ дълбока сърдечна горесть участьта на своето училище, и тѣзи послѣднитѣ му дали куражъ да събере ученицитѣ си и да отвори изново училището. Сѐ прѣзъ това врѣме нему се дължи енергичната борба срѣщу появилия се изъ Родопско гърцизъмъ, както и изпжждането на цѣла редица гръцки свещеници изъ Дѣдово и околнитѣ села. Ето защо даскалъ Димо е билъ принуденъ да изпълнява и свещеническа длъжность: да чете молитви на умрѣлитѣ и съ калена кандилница въ ржцѣ да ги изпраща до вѣчното имъ жилище — гробищата.

— Даскале, какъ да кръщаваме новороденитѣ дѣца, като нѣмаме попъ? питали го бабитѣ.

— Потопявайте ги въ водата и думайте: „Крещается рабъ Божий . . . , во име Отца и Сина и Светаго Духа“, отговарялъ имъ даскальтъ.

Така дѣйностьта на учителя Димо се разширила и години

Digitized by Google

подъ реда била една отъ най тежкитѣ Едвамъ къдѣ края на 1875 година той се поосвободилъ отъ борбата си срѣщу гръцизма, ала пъкъ се прѣхвърля въ друга сфера—влиза като дѣецъ въ революционната борба.

III.

Прѣзъ 1875 година, есеньта, даскалъ Димо влѣзълъ въ близко сношение съ Димитъръ Свѣщаревъ и Григоръ Дановъ и добилъ свѣдѣния по устройството на революционния комитетъ. На 15 Мартъ, 1876 година, Захария Стояновъ посѣтилъ с. Сотиръ, дѣто трѣбвало да се срѣщне съ безстрашния родолюбецъ, свещеникъ попъ Тодоръ, за да размѣнятъ мисли по устройството на комитетски гнѣзда изъ Родопско. Сѫщия день попъ Тодоръ изпратилъ Захария до даскалъ Дима въ Дѣдово. Отъ Сотиръ до Дѣдово Захария билъ придружаванъ отъ юначния Григоръ Аргировъ, братъ на даскалъ Дима. Късно вечерьта даскалъ Димо отивалъ за саята си извънъ селото и тукъ билъ присрѣщнатъ отъ Захария и брата си Григора. Слѣдъ обикновения поздравъ и тримата влѣзли въ саята, дѣто се разговорили на кѫсо по комитетскитѣ работи Захария останалъ съ Гринора въ саята, а даскалъ Димо отишълъ въ селото и събралъ вечерьта въ училището повиднитѣ селяни. Късно вечерьта тукъ дошли Захария и Григоръ. Когато Захария обяснилъ комитетскитѣ работи на присѫтствующитѣ, всички заплакали отъ радость и съ готовность положили клетва прѣдъ свещеника Иванъ Туневъ и цѣлували свѣтото евангелие въ знакъ, че сѫ готови да умратъ за свободата на България. Прѣзъ врѣме на клетвата Захария държалъ въ десницата си револверъ. Слѣдъ устрояване на комитетско гнѣздо въ Дѣдово, Захария заминалъ за Бойково, дѣто билъ злѣ посрѣщнатъ, та се върналъ заедно съ Григора обратно въ Дѣдово и приспалъ въ Димовата сая, покритъ съ слама. Рано другата сутринь даскалъ Димо занесълъ дрехи и храна на Захария и го изпратилъ за Яврово, а оттамъ за Марково, дѣто властьта го усѣтила, ала изгубила диритѣ му. Подли синове донесли на властьта, че комитетски нѣкакъвъ човѣкъ се разожда изъ околнитѣ села отъ Григора, та братъ му Димо едвамъ успѣлъ да отхвърли това подозрѣние и да се спаси отъ затвора и бѣсилката.

Къмъ края на мѣсецъ мартъ, с. г., подкачила покупката и доставката на пушки и др. потрѣби. Прѣзъ това тежко врѣме даскалътъ не веднажъ е излагалъ живота си въ опастность, като е прѣнасялъ отъ Пловдивъ нощно врѣме пушки за възстанието.

Къдѣ 1-й априлъ той получилъ едно саморѫчно писмо[1]) отъ Захария, съ което послѣднията го молилъ да събере 20—

[1]) Това писмо, както и всички книжа, даскалътъ изгорилъ прѣди възстанието.

Digitized by Google

30 юначни хора отъ Дѣдово и Бойково, които да присрѣщнатъ Тъмрашлията *Ахмедаа*, който билъ въ Бачковския мънастирь, и да го убиятъ. Даскальтъ изпълнилъ съ готовность заповѣдьта на апостола, ала работата взела другъ край: Ахмедаа не заминалъ въ опрѣдѣления день прѣзъ с. Сотиръ, та събранитѣ юнаци се разотишли по селата си.

На 22-й априлъ Димо отишълъ въ Пловдивъ за съвѣти и наставления, ала тукашниятъ комитетъ му пошепналъ: „Панагюрище е въ пламъци, дръжте гората!" Това извѣстие го стреснало; той се връща бързо—бързо въ село, явява всичко на селския комитетъ и на 23-й априлъ Дѣдовци, Бойковци и Сотирци съ пушки въ ръце се оттеглили надъ Дѣдово, заедно съ женитѣ и дѣцата си, готови на борба за животъ или смърть.

На 25-й априлъ една Тъмрашка орда отъ помаци, водена отъ Ахмедаа, влѣзла въ с. Бойково, запалила го и извършила голѣми звѣрства. Скоро сѫщата орда побила знаме на Дѣдовскитѣ гробища и се готвѣла и тукъ за грозна сѣчь, ала единъ вистрѣлъ отъ шишенето на Илия Тучевъ заставилъ ордата да се оттегли.

На 27-й априлъ селото било нападнато изново, но нѣкаква комисия, изпратена отъ Дерменъ-дере по настояването на *Гюмюшъ-Герданъ*—погърченъ българинъ—се явила въ Дѣдово и въ лицето на даскалъ Димо успокоила селянитѣ, като имъ казала, че селото имъ ще бѫде запазено отъ Тъмрашлията, ако тѣ се пишатъ всички гърци. Това условие паднало като гръмъ върху даскала. Селянитѣ се прибрали въ село, ала за тѣхъ настѫпило тежко врѣме: мѫже, жени и дѣца — всички изпълнили фабриката на Гюмюша въ Дерменъ-дере и му станали почти безплатни работници.

Духоветѣ се пооталожили едвамъ кѫдѣ есеньта. Человѣколюбивата англичанка Леди Странгфордъ посѣтила между другитѣ опожарени села и Дѣдово, дѣто раздавала щедра помощь на оголѣлото и опропастено население. Прѣзъ това бурно врѣме даскалъ Димо продължавалъ частично занятията съ ученицитѣ си почти до 1877 г., когато се отваря и освободителната война. Въ 1880 г., възхитенъ отъ свободата на млада България, той напустналъ учителското поприще, за да стори мѣсто на нѣкои млади и по опитни сили.

IV.

Даскалъ Димо е единъ отъ неуморимитѣ наши дѣйци въ полето на народната ни просвѣта и революционна борба повече отъ 30 години. Още се срѣщатъ днесъ изъ Родопскитѣ кѫтове свещеници и учители—негови ученици. Благъ и милъ по сърдце и душа—той се обича и почита отъ всѣкой свой съселянинъ; набоженъ и прѣданъ на бащината си вѣра—той е стълбъ въ селската църква;честенъ и безкористенъ — той е послѣденъ сиромахъ.

Digitized by Google

И тоя народенъ дѣецъ, сложенъ днесъ подъ тежестьта на 80 черни и тежки години, заобиколенъ съ многобройна хрисима челядь, е единъ нещастенъ воденчарь въ Родопското усое, дѣто оплаква горко послѣднитѣ минути на живота си, прѣпълненъ съ толкова много народополезни дѣла.

На трепереща та му и кокалява десница се слагатъ днесъ **тринадесеть** лева мѣсечна пенсия?!...

Колко сме непризнателни ний—българитѣ — къмъ своитѣ заслужили дѣйци!"

Кръстовдень, 1906 г.

г. Пловдивъ.

Ний канимъ тоя типъ отъ нашитѣ quazi—патриоти, които отъ седемь години безъ всѣко гризене на съвѣстьта си хвърлиха на изтрѣбление останалото задъ границата въ Родопитѣ българско население и съ своитѣ хищнически дѣяния опозориха святото дѣло—освобождението на робътъ — да се вгледатъ въ безкористната дѣйность и истински патриотизъмъ на старитѣ революционери, какъвто е билъ на врѣмето си и заслужилия и симпатиченъ дѣдо Димо отъ Дѣдово.

Редакцията.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Единъ скроменъ, но заслуженъ юбилей.

Между тѣсенъ кржгъ отъ познати и почитатели учители изъ Пловдивскитѣ гимназии и народни училища на 10 септемврий, т. г., бѣ отпразднуванъ 25 годишния юбилей на Пловдивския окржженъ училищенъ инспекторъ г. Жилковъ.

Павелъ Драгоевъ Жилковъ е роденъ въ г. Копривщица на 12 май, 1855 година, отъ родители бѣдни. Слѣдъ като получилъ първоначалното си образование въ родния си градъ при тогавашнитѣ тамъ учители г. г. Н. П. Стояновъ, Пулековъ, Вѣженовъ и своя браточедъ Петъръ Жилковъ, родителитѣ му го дали чиракъ съ абаджии въ Цариградъ. Тамъ наново го дали въ фенерското българско училище и като съгледали у малкия Павелъ силното му влѣчение и дарби въ науката, повърнали го въ Пловдивъ, дѣто съ отличие свършилъ тогавашното IV класно българско училище, послѣ заминалъ за Виена и свършилъ педагогиума, а послѣ продължилъ по педагогията и въ Цюрихъ. Слѣдъ освобождението г. Жилковъ се завърналъ въ свободното си отечество и отъ 1 септемврий 1881 год., билъ назначенъ за учитель въ Пловдивската мжжка гимназия, а отъ 1884 год. прѣминалъ като редовенъ въ дѣвическата, дѣто прѣстоялъ до 1 семтемврий, 1899 год., отъ когато и до днесъ заема длъжностьта Пловдивски окржженъ училищенъ инспекторъ.

Отъ рано посвѣтилъ живота си въ учителското поприще, г. Жилковъ не е останалъ чуждъ и въ педагогичната ни заражцаеща се книжнина. Той е писалъ въ „Учителски дневникъ" по разни педагогични въпроси, а по-послѣ е станалъ и единъ отъ основателитѣ и на днесъ сжществуещото у насъ хубаво педагогическо списание „Учитель". Г. Жилковъ е съставилъ първия и у насъ букварь заедно съ ржководството си по аналитико синтетическата

Digitized by Google

метода, издадени отъ заслужилия у насъ книгоиздатель г. Хр. Г. Дановъ. Освѣнъ това той заедно съ колегитѣ си г. г. Брѧколовъ и покойния Лукашъ е авторъ и на единъ добъръ учебникъ по физика, който е прѣтърпѣлъ нѣколко издания.

Да прѣкарашъ 25 годишна тежка учителска работа и то прѣзъ такова врѣме, когато нашето учебно дѣло трѣбваше да се реформира и нагласява по съврѣменнитѣ изисквания на педагичната наука и модерната държава, и да спазишъ слѣдъ това пакъ една младежка енергия и примѣрна пъргавина, наистина, е *единъ цѣлъ подвигъ,* както тъй вѣрно г. министъръ Шишмановъ въ своята поздравителна телеграма бѣше охарактеризиралъ изминалата четвертъ вѣковна непрерывна дѣйность на юбилара въ полето на народната просвѣта. И г. Жилковъ, още младъ, и днесъ е неуморенъ работникъ и първъ на своя дългъ въ всички прояви въ гр. Пловдивъ, що засѣгатъ неговото културно и просвѣтно дѣло. Той е единъ отъ основателитѣ на Пловдивската „Учителска дружба", незамѣнимъ неинъ рѫководитель, примѣренъ сподвижникъ и добъръ съвѣтникъ въ гимнаститеското, пѣвческото, колоездачното и други дружества, готовъ на всѣка минута да имъ даде своята подкрѣпа и съдѣйствие. Като окрѫженъ училищенъ инспекторъ и то на окрѫгъ, като Пловдивския, г. Жилковъ не се сковава само въ механическата административна работа, а прониква, тича, интересува се, познава, упѫтва и помага всѣкѫдѣ, дѣто изъ окрѫга се укаже нужда и възможность и вънъ отъ училищния прагъ. Винаги веселъ и пъргавъ, той внася бодрость, въодушевление и вѣра въ всѣко добро начинание·

Вечерьта на юбилейния день въ хотелъ Фелеръ бѣ даденъ банкетъ въ честь на скромния юбиляръ, за чисто здравие се изказаха много изкрени благопожелания и се изтъкна неговата 25 годишна дѣйность· Г. Жилковъ получи и стотини поздравителни телеграми отъ много негови почитатели.

С.

Единъ тържественъ народенъ просвѣтителенъ актъ.

За никого не е тайна, че духовно политическото робуване на България, слѣдъ като ѝ унищожи школния животъ, застави я да мрѣ подъ натиска на гръцката култура. По този начинъ отъ срѣдата на българското общество се създаваха изкуствено елини, до като съзнанието за миналото политическо и културно величие на България най-послѣ събуди заспалия националенъ духъ къмъ борба съ враговетѣ: турци и гърци. Борбата се увѣнча съ пъленъ успѣхъ. Освободената България почна да расте въ културно отношение Нейнитѣ основни и срѣдни учебно-възпитателни институти бързо поникнаха по всички градове и села на княжеството. И ние не знаемъ нито единъ заселенъ кѫтъ въ България, въ който да нѣма храмъ на просвѣщението. Напротивъ, имаме факти, които ни поразяватъ за любознателностьта на българския селянинъ. Ето единъ отъ прѣснитѣ факти:

На югъ отъ Пловдивъ, недалеко и отъ Станимака, при политѣ на Родопитѣ се шири богатото село Кукленъ. Състояще се повече отъ турци и гърци, това село до скоро врѣме не се чувствоваше въ българска атмосвера... Свободния духъ на Родопчанина тукъ бѣ подавенъ отъ многолюдието на лукавия гръкъ. Обаче, когато и турчина и гърка почнаха да продаватъ имотитѣ си, българското население изъ вътрѣшностьта на Централнитѣ Родопи взе да купува имотитѣ и да се прѣселва тукъ. Днесъ Кукленъ брои близо седемдесеть български кѫщи. И тѣзи малко на брой, но много по качественность кѫщурки вътрѣ въ една година подигнаха една величествена учебна сграда на стойность отъ 50000 лева. И тази новопостроена научна обитель бѣ тържественно освѣтена и открита на 29 октомврий, т. г. Това именно освѣщение прѣдставлява отъ себе си тържественъ народенъ просвѣтителенъ актъ.

Освѣщението на новопостроеното Кукленско основно и класно училище бѣ извършено отъ Н. В. Просвѣщенство Пловдивския Митрополитъ г-на Мак-

Digitized by Google

сима при стечението на много видна и отбрана публика отъ градоветѣ: Пловдивъ и Станимака, както и отъ всичкитѣ околни села. Чудесна бѣ гледката въ тоя день на Кукленъ. Началникътъ на Пловдивския гарнизонъ генералъ Ивановъ, заобиколенъ съ най-добритѣ си офицери, чрѣзъ своето живо участие въ това учебно тържество, както и учителскиятъ персоналъ отъ Пловдивъ и Станимака и юнашкото и колоездачно дружества на тѣзи градове чрѣзъ своето духовно единство съ жителитѣ на Кукленъ, громко говорѣха, че българинътъ издигали подобни учебни сгради, той е вече на правия пѫть. Радушността на Кукленчани бѣ примѣрно горѣща. Обща веселость се четѣше на лицата имъ послаждана отъ звуковетѣ на военния оркестъръ, който цѣлия день разливаше буйно свучни мелодии прѣдъ площада на новата учебна сграда.

Прѣзъ врѣме на освѣщението се произнесоха двѣ рѣчи. Първата се говори отъ Н. В. Пр. Максима на Богуслужението, съ която ораторътъ митрополитъ посочи за историческата ненавистъ на гърцитѣ спрямо българитѣ, като зло за нашия правиленъ културенъ развой. Втората рѣчь бѣ произнесена отъ единъ учитель при Пловдивската мѫжка гимназия върху ролята на учебно-възпитателнитѣ институти.

Многобройнитѣ госте бѣха приети и изпратени добрѣ. Това освѣщение ние нарекохме тържественъ народенъ просвѣтителенъ актъ, защото въ него взе участие равновидната българска интелигенция и всичката будна селска маса отъ Кукленската околность. Дай Боже по-често подобни културни праздници, тѣ сѫ далечъ на духовно единсво[1].

По пѫтнитѣ съобщения въ Рупчосъ.

Въ страницитѣ на „Родопски напрѣдъкъ" не веднѫжъ ний сме споменяли какво важно значение иматъ нашитѣ пѫтни съобщения въ тия прѣдѣли отъ Родопитѣ, що се намиратъ въ наша територия, и колко занемарено се е гледало до сега на тѣхъ. Съ нескрито удоволствие обаче има да отбѣлѣжимъ, че нашата централна власть напослѣдъкъ като че ли е вече обърнала внимание и къмъ тия серновни и налѣжащи нужди тукъ: държавниятъ пѫть, който е опрѣдѣленъ да свърже Пловдивъ—Станимака съ най-отдалечената точка на нашата граница въ Рупчосъ, дѣятелно се работи и въ едно близко бѫдеще той ще бѫде готовъ. Обаче едноврѣменно съ това врѣме е да се отиде и малко по-нататъкъ, за да може нашата пѫтна мрѣжа да заеме поне и други кѫтове и покрайнини, които по своето мѣсторазположение иматъ не само икономично, но и първо, степенно стратегично-охранително значение. Тъй напр. за пѫтьтъ по Тополовския проходъ нищо не е прѣдприемано до сега, сѫщо и за нѣкои важни клонове отъ пѫтьтъ Станимака—Хвойна—границата. Такива клонове, които нѣматъ голѣмо разстояние, ала инъкъ иматъ отъ първа важность значение, сѫ клонътъ, който трѣбва да се отдѣли

1) Съграждането на удобно училищно помѣщение въ всѣки градъ и село задоволява една отъ първитѣ културни нужди и само по себе си то има значение за самото село или градъ, дѣто такова е построено. Обаче съ Кукленското училище насъ заинтригува самия начинъ на снабдяване съ срѣдства и съграждане на една тъй модерна училищна сграда безъ особена тяжесть на селянитѣ и държавата, каквито училища и градове съ стотина хиляди общински бюджетъ още нѣматъ. Ето какъ е станало това. Кукленската община има широко землище работна и производителна земя и поради това и доста добъръ по приходи общински бюджетъ. Прѣзъ 1897—98 години се възприема идеята, дадена, ако се не лъжемъ, отъ училищния инспекторъ г. Вучковъ, да се откъсватъ ежегодно по 3000 лева отъ общинскитѣ приходи и се внасятъ въ банката като фондъ, изрично опрѣдѣленъ за снабдяване селото съ училищно помѣщение, каквото липсвало. Реализирана тая идея и оформена и отъ окрѫжната училищна инспекция съвмѣстно съ постоянната комисия и окрѫжната административна власть, въ разстояние на нѣколко години се събира една значителна сума, достатъчна да усигори постройката, която тая година се и довърши.

Ако подобна система прѣди години би била приложена, а това не е късно и тепърва да се приложи и по законодателенъ редъ, то и най-малкото селце съ врѣме би се снабдило съ удобно училищно помѣщение, отъ каквито и градоветѣ у насъ и днесъ се лишаватъ.

Хвала на виновницитѣ за оная разумна мѣрка, въ резултатъ отъ която с. Кукленъ се краси съ модерно училище, което отдалечъ спира погледътъ на пѫтника и дава душевна наслада на всѣки родолюбецъ.

Бѣл. Редакцията.

Digitized by Google

отъ Юговския мостъ при с. Нарѣченъ и по течението на Юговската рѣка да свърже нашата граница при селцето Мънастирь, важенъ пунктъ за Иридерската кааза и срѣдното Ардино течение, населено изключително съ турци и помаци. Сѫщо отъ такава важность е и клонътъ, който съединява Широколѫшката покраина въ горнето течение на р. Вѫча съ Чепеларе и който клонъ, ако се не лъжемъ, е вече трасиранъ.

Широколѫшката покраина е последниятъ нашъ отдалеченъ ѫгълъ, що се забива като клинъ въ дълбинитѣ на Срѣдно-Родопския вжзелъ Карлъкъ, дѣто започватъ твърдѣ важнитѣ за турската стратегика Тъмрешки села и дѣто вече турцитѣ иматъ готовъ воененъ пѫть: Драма — Дьовленъ— Тъмрешъ. Едно прѣимущество ний имаме тукъ, че Широколѫшката покраина е населена изключително съ българско планинско население, твърдѣ издържливо и мѫжествено и като започвать задъ него помашки села, то е нашия стражъ, сигуренъ и добъръ на тоя задъненъ Родопски ѫгълъ. И ний въ всѣко отношение трѣбва да подсилимъ и въздигнемъ и тоя български кжтъ както можемъ. Като излизахме и отъ това гледище, ний прѣди двѣ години канехме нашето министерство на народната просвѣта да открие и уреди едно трикласно училище въ с. Широкалѫка. И министерството направи това, що можеше, като вѣрваме, че то ще изпълни дълга си до край. Като отбѣлѣзваме това, ний молимъ и централната наша власть да приеме за държавенъ пѫть и клонътъ, що съединява Широкалѫка съ Чепеларе, защото, както сега е наредено, щото пѫтната повинность отъ цѣлата Широколѫшка покраина да се отбива въ тоя клонъ, нито послѣдниятъ може стана̀ за̀свѣта пѫть, нито пъкъ малкитѣ междуселски планински пѫтеки, що съединяватъ разпрьснатитѣ изъ недостѫпнитѣ стрьмнини Широколѫшки селца и махалчинки, ще могатъ нѣкога да се поправятъ и избавятъ населението имъ отъ постоянни жертви на добитъцитѣ имъ. Освѣнъ това но и въ лошо врѣме съобщенната на тия отдалечени и съ мѫченъ животъ планински селца досущъ се прѣкъсватъ и правятъ тѣхния поминъкъ още по-мѫченъ, почти не човѣшки, а единъ день, може би, силно ще почувствоваме тая занемара и въ друго отношение.

Обичаме да вѣрваме, че нашитѣ пѫтемъ изказани скромни бѣлѣжки ще обърнатъ внимание дѣто трѣбва и ще се наваксатъ тия нужди, тъй чувствителни за едно тъй важно наше кжтче, каквото е Широкалѫка.

С.

Югославянскиятъ конгресъ на журналисти и художници въ София.

Прѣзъ днитѣ 13, 14 и 15 августъ, т. г., българската столица бѣ удостоена да бѫде центъръ на югославянската мисъль и искуство; въ нея бѣха се стекли отъ всички югославянски земи най-виднитѣ тѣхни синове на перото. По тоя поводъ и отъ страна на скромния „Родопски напрѣдъкъ" бѣ изпратена слѣдната поздравителна телеграма:

София, Прѣдсѣдателю на южнославянския публицистически конгресъ.

Като скърбя, че нѣма̀хъ възможность да присѫствувамъ на първи съборъ на южнославянската мисъль, позволете ми, моля, да се присъединя къмъ общата и свѣтла идея, която е събрала въ тоя знаменитъ день пионеритѣ на книжовното поле. Поднасямъ моя скроменъ привѣтъ на всички участвующи въ конгреса книжовни дѣйци отъ далечнитѣ братски земи и отъ сърдце благопожелавамъ увѣнчаването високоблагороднитѣ пориви, които еднакво пълнятъ сърдцата на всички ни за бѫдещето величие и мощь на славянството.

С.

Digitized by Google

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Лични дѣла и спомени, или неравна борба съ елинизма въ Солунъ и Сѣръ, отъ Ст. К. Салганджиевъ. Пловдивъ, 1906 год., цѣна 1 левъ.

Споменитѣ на нашитѣ стари дѣйци, които сѫ имали щастието да прѣживѣятъ най-важната епоха отъ нашето скорошно минало, сѫ цѣла история. Тѣхниятъ животъ крие мили и скѫпи спомени отъ оная великанска борба, която въ половинъ вѣкъ възкреси нашия току-речи забравенъ народъ и го впрѣчи съ всичката своя жизненость, съ всичкитѣ му добри и лоши страни и му извоюва прилично мѣсто въ редицата културни народи. И колко цѣнни и хубави работи има въ живота на тия наши ветерани, днесъ вече останали живи твърдѣ малко, па и твърдѣ злѣ забравени отъ днешното поколение, което, за жалость, много малко е почнало да прилича на своитѣ бащи и дѣди по чистотата на идеалитѣ си, по своитѣ кристални нрави и по своята самопожертвователность!

Ний прочетохме съ рѣдко удоволствие току-що излѣзлата по-горѣ книжка на уважаемия старецъ г. Салгънджиевъ, и тя ни прѣнесе мислено въ една тъй мила епоха, която и обрадва, и разтѫжва душата на всѣки родолюбецъ. Тя ни напомня и днесъ борбата на тая часть отъ нашия народъ, която той и сега жестоко води съ повече врагове, и борба много по-кървава и неравна. Книжката на г. Салгънджиева, наистина, съдържаща въ по-голѣмата си часть „лични спомени и дѣла", засѣга и научни въпроси отъ историческа стойность. Той разгледва въпроса за стария градъ Θέρμη, Thérmes съ сегашния Солунъ, зема за подкрѣпа старитѣ историци, спира се за старитѣ жители на стария Солунъ, говори за българския елементъ въ поново врѣме въ него и свършва съ борбитѣ на неговото закрѣпване, въздигане и ослабване до врѣмето на освободителната война.

Не по малко интересна е втората часть отъ хубавата книжка на г. Салгънджиева за града Сѣръ и околностьта му. Наистина, тоя югозападенъ кѫтъ на Родопитѣ и днесъ е много надирѣ останалъ. Тамъ българскиятъ елементъ е силно задушенъ отъ гърцизма и голѣма опасность има, той да бѫде досущъ обезсиленъ поради влошенитѣ днесъ тамъ врѣмена за него, виновници за което сме си и сами ний. Нашето културно-просвѣтно дѣло току-що бѣше подето въ такива кѫтове та трѣбваше особено прѣдпазливи да бѫдемъ въ тѣхъ.

Най-послѣ г. Салгънджиевъ завършва съ една бѣлѣжка за мѣстото и езикътъ на мървацитѣ. Не е вѣрно, че додѣто въпросителното мѣстоимение *кутри*, *кутра*, *кутро*, вмѣсто кой и пр. се изговаря, до тамъ е била границата на помацитѣ, а отдѣто то се замѣствало съ *кена*, захващала областьта на рупцитѣ.

Кена, *кина* и *какна* или *какина* е употрѣбително у всички Родопски помаци и въ нѣкои само български села въ Рупчосъ, сѣвернитѣ склонове на Родопитѣ, а *кутри* и пр. е употрѣбително само въ Ахж-челебийско и въ помашкитѣ села тамъ наредъ и съ *кена*. Слѣдъ това г. Салгъндживевъ споменава за пжтешественика Дозона и привежда неговото очъртание границитѣ на мървачи, помаци и рупци, които той считалъ изобщо за помаци, като въ забѣлѣжка спомня и друго едно мнѣние на учения френецъ, а именно, че отъ Димотика на истокъ и до устието на р. Мѣста на запавъ е живѣло още едно славянско плѣме, най-рано дошло на полуострова, което се казвало *акрени* и че това плѣме още при завоеванието му отъ турцитѣ приело мохамеданството, та и днесъ вмѣсто акрени, се казвало *ахрени*. Въпросътъ за думата *ахренинъ*, *ахрени*, както, наистина, и днесъ самото българско население въ Родопитѣ титулува съсѣдитѣ си еднонлѣменници помаци, е непроученъ. Сжществуватъ нѣколко прѣдположения, поддържани отъ нѣкои учени, ала кое е вѣрното, още не може да се твърди, защото независимо и отъ обстоятелството, че литературата по това е и твърдѣ оскждна и не проучена, но и найважното отъ всичко е, че на самото мѣсто още не е пробранъ и суровия материалъ по бита, езика и пр. на тия пространни Родопски покраини, които сж населени съ помаци.

Книжката на г. Салгъндживева е прѣинтересна, и ний я горѣщо прѣпоржчваме на всѣки български родолюбецъ, когото боли сърдцето за сждбата на цѣлокупното българско отечество.

С.

До Рилския мънастирь. Пжтни бѣлѣжки и впечатления отъ Н. Костовъ. Пловдивъ, 1906 год., цѣна 60 ст.

Въ послѣднитѣ нѣколко години се твърдѣ много популяризира идеята за ученишки екскурзии, а това иде да увлѣче и не ученици да правятъ излѣти особено прѣзъ пролѣтнитѣ и лѣтни мѣсеци, когато българската земя е една китна райска градина.

На учительтъ по география при Пловд. мжжка гимназия г. Костовъ е хрумнала хубавата идея да опише своитѣ впечатления отъ една такава ученишка екскурзия, извършена съ Пловдивски ученици. Подъ видъ на пжтни бѣлѣжки и впечатления г. Костовъ редува пжтьтъ, който сж извървѣли отъ Пловдивъ по политѣ на Родопитѣ до Рилския мънастирь и обратно прѣзъ Дубница, Радомиръ, Перникъ и София. Редуватъ се имената заедно съ надморската имъ височина и на всички по бѣлѣжити върхове, долини и котловини на тия чудни български планини, пжтемъ попстрѣва бѣлѣжкитѣ си и съ нѣкои исторически прѣдания, споменава и селата, прѣзъ които сж минали, засѣга нѣкждѣ тѣхното разположение, вънкашенъ изгледъ и поминъкъ,

описва прѣстояването и гостуването на екскурзиянтитѣ въ българската святиня — Рилския мънастирь, връщането имъ прѣзъ Дубница, Радомиръ и Перникъ за София, бѣлѣжитоститѣ въ българската столица и т. н. Тукъ тамъ г. Костовъ съ младежко въодушевление пъстри своитѣ пѫтни бѣлѣжки и съ нѣкои хубави мисли и разсѫждения и най-сетнѣ завършва съ ползата, що ученици и учители извлѣкли отъ тая доста дължка екскурзия.

Книжката е написана съ лекъ, увликателенъ езикъ и самà по себе си тя е едно твърдѣ полезно четиво не само за едни ученици, но и за всички, които не сѫ пѫтували и не познаватъ описанитѣ мѣста.

Ето единъ хубавъ конспектъ по отечествена география за единъ отъ най-хубавитѣ кѫтове на българското отечество. Такива книжки на първо мѣсто трѣбва да красятъ полицитѣ не само на ученишкитѣ библиотели, но и на всѣки българинъ.

Цѣната ѝ е 60 стотинки.

С.

Некролози.

† Митрополитъ Натанаилъ.

На 18 септемврий, т. г., отлѣтя въ вѣчностьта още единъ отъ оная плеяда безукоризнени и идейни борци, единъ и отъ тъй твърдѣ малкото вече останали свидѣтели на онова наше поколение, което мѫжествено изнесе на плѣщитѣ си цѣлъ единъ исторически процесъ, какъвто у други народи не съ десетилѣтия, а съ столѣтия е извършванъ. Почина въ прѣклонна възрасть (96 годишенъ) Н. В. Прѣосвещенство Пловдивскиятъ митрополитъ, бивши Охридски, Натанаилъ. Покойниятъ бѣше единъ отъ първитѣ български иерарси слѣдъ 1872 год., когато султанскиятъ ферманъ слѣдъ дълги борби учрѣждаваше Българската Екзархия, а съ това de facto признаваше и сѫществуването на Българската народна черква. И дѣдо Натанаилъ бѣше единъ отъ малкото на брой тагава народни пастири, които бѣха стълповетѣ на нашата черковна независимость, а при това още и пръвъ български владика на Охридския митрополитски прѣстолъ слѣдъ унищожението на Охридската българска патриаршия. Той бѣ радъ да види като добъръ пастирь и отличенъ родолюбецъ всичкитѣ свои въжделения, осѫществени, освѣнъ едно—освобождението и на останалия подъ турското иго робъ.

Слѣдъ освобождението дѣдо Натанаилъ не можа да се завърне на първия си постъ въ Охридъ и остана въ свободната вече България, дѣто слѣдъ кратковрѣменното си прѣбиване въ Ловечката епархия, той бѣ избранъ за Пловдивски митрополитъ, и като такъвъ народъ и съ покойния Панаретъ, Пловдивъ съ епархията никога нѣма да забравятъ. Макаръ и на прѣклонна възрасть (тогава на 84 години) дѣдо Натанаилъ не се побоя отъ тежестьта на годинитѣ си и недостжпнитѣ планински усои, та по редъ 1894 година обиколи и всички български села въ дълбинитѣ Родопски (Рупчосъ), дѣто религиозното тамъ население го посрѣщаше и изпращаше като светия. И наистина, дѣдо Натанаилъ бѣ святия и по дума, и по дѣла.

Надаренъ съ всички качества на единъ истински пастирь, благъ по душа, безкористенъ по животъ и идеенъ по дѣла дѣдо Натанаилъ бѣ почитанъ и обичанъ и отъ тѣзи, които досущъ малко го познаваха. Не само Пловдивъ и епархията му пролѣха изкрени сълзи за загубата, що се понесе съ смъртьта на дѣдо Натанаила и не лесно потомството ще забрави тоя милъ старецъ и любимъ пастирь.

Вѣчна паметь и лека пръсть на тоя заслужилъ народенъ архипастирь.

С.

Тодоръ С. Бурмовъ.—1834+1906.

На 23 октомврий, т. г., скоропостижно е починалъ и още единъ отъ нашитѣ видни ратници въ духовното ни и политическо възраждане: Тодоръ С. Бурмовъ. Покойниятъ е родомъ отъ Габрово, добилъ е образованието си въ Русия, учителствовалъ е въ родното си мѣсто и въ Цариградъ, земалъ е участие въ списването на „Български книжици“, вѣстницитѣ „Врѣме“ и „Съвѣтникъ“, писалъ е въ рускитѣ вѣстници и освѣтлявалъ руското обществено мнѣние върху българ. животрѣптещи тогава въпроси, а слѣдъ това до 1877 год. е заемалъ длъжность въ Цариградското руско посолство.

Въ първитѣ дни слѣдъ освобождението Тодоръ Бурмовъ е зелъ видно участие въ конституирането на нашия новъ политикообщественъ строй и е билъ първиятъ български министъръ—президентъ на първото българско министерство. Попослѣ той е пакъ заемалъ за малко врѣме министерски постъ и народенъ прѣдставитель въ XII Обик. Н. Събрание и завърши днитѣ отъ живота си и съ единъ бѣлѣжитъ трудъ въ нашата книжнина—*Българската църковня разпря* — съ който трудъ покойниятъ си увѣковѣчи името и на добъръ историографъ.

Лека пръсть на покойния и на нашитѣ скромни съболезнования къмъ близкитѣ на дѣдо Бурмовъ.

С.

Digitized by Google

А. Н. Веселовскій.—1838+1906 г.

На 10 октомврий, т. г., е починалъ въ Петербургъ извѣстниятъ руски академикъ Александръ Николаевичъ, Веселовски *богатиръ науки*, както вѣрно го е нарекълъ единъ неговъ биографъ.

Покойниятъ е билъ възпитаникъ на Московския университетъ, отдѣто слѣдъ завършване наукитѣ си е заминалъ съ научна цѣль задграница, споходилъ е германскитѣ и романски западноевропейски страни и е добилъ голѣма научна ерудиция. Веселовски е крупна литературна и научна сила съ голѣма извѣстность не само въ родната руска земя и славянскитѣ страни, но и въ цѣла Европа. Увлѣченъ въ новата теория на Банфи за международнитѣ заимствувания и безъ да бѫде по професия лингвистъ, той е владѣлъ съ рѣдка способность много езици, обнаруженъ и съ голѣма научна ерудиция и надаренъ съ критически талантъ за анализъ, Веселовски е внесълъ много нѣщо въ осъвършенствуването на тъй наречения историко-сравнителенъ методъ въ изслѣдването на народнитѣ повѣрия, прѣдания, обряди и творчески духъ у разнитѣ народи, прѣдимно у славянскитѣ. Съ тоя методъ той е изтъквалъ непрѣвидното обитение между стария изтокъ и запада, посрѣдница на което обитение се явява старата Византия.

Руската земя и славянската наука много губятъ съ смъртьта на тоя бѣлѣжитъ руски ученъ.

Миръ на прахътъ му.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

Помашки пѣсни изъ Ахъ-челебийско.

Записалъ Ст. Н. Шишковъ.

1

Моминска хубость.

Момъкъ се чуди на момина красота, а тя му отговаря, че е родена на личенъ день Гергевъ день и майка ѝ я полѣла съ млѣко, станала бѣла; захранила я съ грозде, станала черноока; ударила я съ тънка сюлвийка, прилича на нея по тънката си снага.

Мамѝце^{а} тѐ^{а}нка, ве^{а}съ̀чка,
Мамѝце^{а} бѐ^{а}ла, че^{а}рнъ̀чка,
Да ли ат зѐме^{а} е^{а}знѝкня,
Да ли ат слъ̀^{а}нце^{а} дяпа̀дна?
— Е^{а}на́ко лу̀до и мла̀до,
Не^{а} со^{а}м ат зѐме^{а} нѝкнала,
Не^{а}тъ̀ ат слъ̀^{а}нце^{а} па̀днала,
Ма̀йка си ма е^{а} родѝла
На лѝче^{а}н ден' Г'ъ̀рге^{а}вде^{а}н';
С бѐ^{а}ло ма млѐ^{а}ко амѝла,
С ч'ъ̀^{а}рно ма гръ̀зде^{а} нахра́ни,
С тѐ^{а}нка се^{а}л'вѝйка адрѝла:
На млѐ^{а}коно сам бѐ^{а}личка,
На гръ̀зде^{а}но сам че^{а}рнъ̀чка,
На се^{а}л'вѝйка сам ве^{а}съ̀чка.

Слушана отъ Абдурахманъ чаушъ, 1891 год. отъ с. Смиленъ.

Digitized by Google

2

Момнска любовь.

Момата се хвали на майка си, какъвъ е момъкъ видѣла и влюбила се въ него. Моли майка си да го стигне и жененъ или ергенъ да го върне, а майка ѝ явява, че той имъ билъ близка роднина.

Ма́йчинко, ста́ра ма́йчинко,
Зам([2]) да ми зна̀е^{а}ш, ма́йчинко,
Какна̀ е^{а} ра̀нко ме^{а}но̀^{а}ло
Пре^{а}с на́ши ра̀вни дво̀раве^{а}:
Ко̀нче^{а} мо пѝле^{а} фо̀^{а}ркаше^{а},
Ру̀ба мо 'о̀ган' гарѐше^{а},
Лѝце^{а} мо сло̀^{а}нце^{а} свѐте^{а}ше^{а};
Че^{а} как е^{а}, ма̀йчо, ме^{а}но̀^{а}ло,
Бо̀^{а}кал сам во̀да е^{а}спѝла,
Пак ми сарцѐсо е^{а}згарѐ^{а}!
Ста́ни го, ма̀йчо, прѐ^{а}стигни,
Та си го хѝтро по̀питай:
Жѐне^{а}но ли е^{а}, не^{а} ли е^{а}.
Ле^{а}ко̀ е^{а}, майчо, лѐфте^{а}ро,
Ра̀зде^{а}лно бѝл'е^{а} да бе^{а}ре́м;
Пак ко е^{а}, ма̀йчо, лѐфте^{а}ро,
Че^{а} си го̀ нахза́т' за̀варни.
— До^{а}ще^{а}р'о мо̀е^{а} ма̀йчина,
Не^{а}мо̀й ми ду̀май, до̀^{а}щер'о,
Че си сте^{а} блѝзна рад'нѝнка.

Слушана отъ сѫщия.

3

Момковъ начинъ за измамване мома.

Момъкъ мами любовницата си съ накити и я учи какъ да налъже за тѣхъ майка си.

Мамѝце^{а} ма́йри ху̀бава,
Сно̀щи сам дашъ̀^{а}л ат паза̀р',

Digitized by Google

Та ти сам данѐл армага́н
Сѝт'ни, срѐбар'ни тре^{а}пу̀шки
Сас алтѐ^{а}не^{а}ни ве^{а}ру̀шки.
— Е^{а}нàко ле$^{а}вѐн$ кàматан,
Не^{а}щѐ^{а} ги, не^{а}щѐ^{а}, е^{а}нàко:
Мѐне^{а} ще^{а} мàйка да пѝта,
Ат де сам з'о^{а}ла тре^{а}пу̀шки.
З'ѐ^{а}ми ги, з'ѐ^{а}ми, мамѝце^{а},
Е^{а} та ща хѝтро нау̀чи,
Как да е^{а}злѐ^{а}же^{а}ш мàйка ти.
Ти си хи рѐчи, мамѝце^{а}:
„Фчѐра ми свàдба е^{а}мѐ^{а}ше^{а},
Сѝви са кѐне^{а} вàре^{а}ха.
Та си са кѐне^{а} збу̀таха,
Та си тре^{а}пу̀шки лѐ^{а}йнаха,
Дрѐб'ни хи де^{а}цà збѝраха,
Врит' си хи мѐне^{а} дàваха.

Слушана отъ сѫщия.

4

Момъкъ завлича маловъзрастна мома.

Момъкъ открадва маловъзрастна мома, а майка му го съвѣтва да си я пусне, защото ще плаче за майка си. Момъкътъ заплашва своята майка, че ще избѣга съ открадната въ гората, ако тя не се съгласи да я приеме.

Е^{а}зле^{а}ви, мàйчо, да вѝдиш,
Какнà си вѐде^{а}м пѝле^{а}нце^{а}!
— Пу̀сни го, пу̀сни, сѝно л'о,
Е^{а}гá заплàче^{а} за мàйка,
Как да го, сѝно, заме^{а}риш?(3)
Мàйчинко, стàра мàйчинко,
Нѐмо е^{а} л'ѐ^{а}саи кахѐ^{а}ран:
Ти го ще^{а}ш ме^{а}рѝ пѐде^{а}н'ом(4)
Сас лѐ^{а}т'ни блàги ѐ^{а}бал'ки,

Е^{а} го ща ме^{а}рѝ пòнащом(5)
С масърцки жѐ^{а}л'ти е^{а}лтò^{а}не^{а}.
— Пу́сни го, сѝно, пу́сни го,
  Да пре^{а}дѐ тѐ^{а}нки дàраве^{а}.
  Пак ти ми вбѝрай свàтаве^{а}.
Ма́йчинко, мо́е^{а} мàйчинко,
Нам са сас нѐга дàраве^{а}
Га́рица с листе^{а} ве^{а}лѐно,
Пак ни са, ма́йчо, свàтаве^{а}
Ф гарò^{а}па дрѐб'ни пил'чкòве^{а}.

Слушана отъ сѫщия.

5.

Синовна молба къмъ майка си.

Момъкъ се моли майци му да не го мъмре и бие, че ще стане причина да избѣга далече въ войската при Дунавъ, отдѣто може и да се не върне живъ.

Сòсва(6) ма кàрай, мàйчинко,
Ле^{а} кàрай, ле^{а} пасадрѝвай,(7)
Че^{а} ти ща, мàйчо, пабѐ^{а}гна
Пре^{а}с дѐве^{а}т' гòри ве^{а}сòки,
Пре^{а}с дѐве^{а}т казѝ ше^{а}рòки,
Дадѐ ми Ту̀на прѐ^{а}стигна.
Млòчко ще^{а}ш гл'ò^{а}да пò^{а}т'е^{а}ну,
Млòчко ще^{а}ш пѝта пò^{а}т'ници:
„Пò^{а}т'ници, мòи дру̀мници,
Не^{а} вѝд'вахте^{а} ли Іусѐна?“
Тѐ ще^{а} ти ре^{а}кò^{а}т, мàйчинко:
„Вѝд'вахме^{а} си го, àбло(8) ле^{а},
Край Ту̀на фаф арду̀е^{а}па(9),
Іусѐну кò^{а}ща градѐ^{а}ха
Бе^{а}с вратà и бе^{а}с прòзарци.“

Слушана отъ сѫщия.

Digitized by Google

6.

Прѣхвалена мома.

Момъкъ се хвали и описва хубоститѣ на залюбена отъ него мома, която безъ да знае, му била ближна роднина—чичова му дъщеря.

Да зна́е^{а}ш, ма̀йчо, да вѝдиш,
Какна̀ сам, ма̀йчо, зага̀лил
Блѝзно камшѝцко мо́ме^{а}че^а;
Фчѐра го вѝде^{а}х, ма̀йчинко,
На мѝже^{а}вине^а([10]) дво̀раве^а,
Като̀ па̀тчица хо̀де^{а}ше^а,
Като̀ бе^{а}л' біўл'че^{а}к([11]) паѐ^{а}ше^а,
Като̀ сло́^{а}нце^{а}но гре^{а}е́^{а}ше^а.
Надѐнало бе^а, ма̀йчинко,
Бѐ^{а}ли, шѐ^{а}ре^{а}ни жара̀пе^а;
Варх жара̀пе^{а}не^а, ма̀йчинко,
Баранжўк тѐ^{а}нка рѝсчица,
Варх рѝсчицана, ма́йчинко,
Стамбо́лцка саіо̀^{а}([12]) сѝрме^{а}на;
Пре^{а}с плѐхчицине^а, ма̀йчинко,
До се^{а}ксѐн дрѐб'ни плѝче^{а}ци,
Варх плѝче^{а}цине^а, ма̀йчинко,
Бѝнграшлу фѐсче^а че^{а}р'ве́но.
— Мо́^{а}л'чи ми, сѝнол'о, не^а дўмай,
Че^а ми сте^а блѝзна рад'нѝна:
Мѝжа^{а}ва ти е^а до̀^{а}щ^{а}аре^а.

Слушана отъ сѫщия.

7.

Боленъ Хюсеинъ въ планината.

Разболѣлъ се Хюсеинъ въ планината безъ да има кой да го види. Поржча на едничкия си другарь ко-

Digitized by Google

нить да се моли Богу да бѫде дъждовно лѣтото, за да му прогние юларьтъ и си отиде въ домътъ на господаря си. дѣто първото му любе ще се разбере за постигнатата го участь.

Бре^{а} чу́ли ли сте^{а}, не^{а}ли сте^{а},
Х'усе^{а}йн са е^{а} пабалѐ^{а}л
На ве^{а}со̀кана пла̀нина,
Ни́щичко нѐма да нѐга,
Ле^{а} анно̀ ко̀нче^{а} хра̀не^{а}но,
И не́га мо са во̀^{а}рзали
За тѐ^{а}нка ѐла, ве^{а}со̀ка,
Х'усе^{а}йн мо са мо̀ле^{я}ше^{а}:
— Кон'о л'о мо̀и ка̀матан,
Мо̀ли са, ко̀н'о, Алла̀хо,
Лѐ^{а}тоно да е^{а} ле^{а}т'лѝво,
Хаво̀^{а}на(13) да е^{а} маглѝва,
Да ти прагнѝе^{а} де^{а}згѝне^{а}н(14),
Де^{а}зги́не^{а}н, ко̀н'о, іола̀ре^{а}н(15),
Зам да ми по̀диш, бре^{а} ко́н'о,
На на̀ши ра̀вни дво̀раве^{а},
Е^{а}сничко да са е^{а}звѝскаш(16),
Е^{а}кичко да си патѝпаш.
Лѐ^{а}ко ми, ко̀н'о, е^{а}зле^{а}зе́
Мо̀е^{а}на ста̀ра ма̀йчица,
Е^{а} мо̀е^{а} ма̀йшка се^{а}стрѝца,
Ве^{а}со̀чко фдѝгай главо̀^{а}на,
Да ти не^{а} стѝгнат де^{а}згѝне^{а}н,
Да ти не^{а} фа́нат іала̀ре^{а}н.
Ага́ ми, ко̀н'о, е^{а}злѐзе^{а}
Мо̀е^{а}но л'у̀бе^{а} по́^{а}рвичко,
Из нѝско̀ све́ди главо̀^{а}на,
Да си ти фа̀пе^{а} іола̀ре^{а}н,
Да си ти свалѝ де^{а}згѝне^{а}н,
То ще^{а} са, ко̀н'о, дасѐ^{а}ти.

Слушана отъ сѫщия.

8.

Момково и момино желание.

Момъкъ се хваля и обѣщава пари и курбанъ, за да срѣщне любовницата си. Съгледва я въ градината, когато разсадала босилекъ и наричала да порасне, за да се кичи съ него и примамва момцитѣ.

Загàлил сам аннò^{а} момà,
Аннò^{а} момá и не^{а}вѐста:
За не^{а}вѐста и то^{а}й, и то^{а}й,
За мамàна амàн, амàн,
Да е^{а} ср'òшнам, алтó^{а}н дàвам,
Да е^{а} вѝде^{а}м, карбàн' кòле^{а}м.
Га атѝдах ф махалò^{а}на
Че^{а} е^{а} нàйдах бе^{а}з алтó^{а}нче^{а}к,
Бе^{а}з алтò^{а}нче^{а}к, бе^{а}з карбàнче^{а}к.
Вас'ò^{а}днах си врàне^{а} кóне^{а},
Че^{а} атѝдах на банàре^{а}н,
Та не^{а} гл'ò^{а}дам фаф вадò^{а}на,
Е^{а}м си гл'ó^{а}дам фаф бахч'ò^{а}на,
Де авàрдих мàйшка мамà
Да рассàда ран басѝле^{а}к;
Хѐм рассàда, хем ваврѝча:
—Рàсти, рàсти, ран басѝле^{а}к.
Да нарастѐш залѐн, кравѐн,
Да са кѝче^{а}м, да са гѝзде^{а}м,
Да ма гàле^{а}т е^{а}нàцине^{а},
Да ма гàле^{а}т, да ма з'ò^{а}мат.

Слушана отъ сѫщия.

9.

Прѣрекания между момъкъ и мома.

Момъкъ запрѣщава на мома да не минава прѣзъ дворовeтѣ му и че ако знае че за него тя не минава, курбанъ би заколилъ. Момата му отговаря,

Digitized by Google

че тя си минова по работа и нека си коли курбанъ, за да му дойде умътъ въ глава.

Сос ми ме^{а}нòвай, мòмне^{а}ле^{а},
Пре^{а}с наши равни двòраве^{а}
Пре^{а}с сѝт'ничконо д'уше^{а}мé,
Сос ми паглѐ^{а}вай, мòмне^{а}ле^{а},
Нах ве^{а}сóкине^{а} к'òшкаве^{а},
Нах сит'ничкине^{а} кафѐв'е^{а}.
—Е^{а}кò ме^{а}новам, е^{а}нàко,
Та не^{а} ме^{а}нòвам за тѐбе^{а},
Е^{а}м си ме^{а}нòвам за мѐне^{а};
Вутѐ^{а}рна рàно за ж'òтва,
Вѐче^{а}р'о гѐчко[17] ат ж'отва.
Е^{а} да ми знàе^{а}м, мòмне^{а}ле^{а},
Ти за мѐн' че^{а} не^{а} ме^{а}нòваш,
Карбан' ще^{а} кòле^{а}м за тѐбе^{а}.
—Ти ко го колиш, е^{а}нàко,
Та го не^{а} кòли за мѐне^{а},
Е^{а}м си го кòли за тѐбе^{а}:
Да ти са вàкли авнѝне^{а},
Да ти е^{а} здрàво стàдоно,
Да ти е$_{я}$ іамо^{а}н ф главòна,

Слушана отъ Рашидь ефенди въ Горно Райково, 1888 год.

б). Помашки изъ Рупчоско.

Записалъ А. Шулговски, пенсионеръ.

1.

Невѣстинъ поплакъ отъ грозното ѝ любе.

Свекървата вини снаха си, че е сънлива, а тя ѝ отговаря, че е посрѣщала и услужвала на двадесеть души юнаци, любето ѝ я ревнувало, ала не му е тя виновна, а майка му, която го е грозно родила. Свекървата кани сна-

Digitized by Google

ха си да не обръща внимание на грозотата му, а на богатството, което има.

Санлѝва снò^{а}ха, дре^{а}млѝва.
—Не^{а} со^{а}м, анáйку,[18] санлѝва,
Ами сам че^{а}рнòка, мре^{а}нòка[19],
Снòща си у мен' имé^{а}ше^{а}
Ирмибéш кищѝ 'унаци,
Ирмибèш каф'о сам варѝла,
Ирмибèш чибỳк пàлила
И на скут хми сам се^{а}дé^{а}ла,
Л'убе^{а} ми на край се^{а}дè^{а}ше^{а},
И ѝскриве^{а} ма гл'о^{а}даше^{а},
Катугà[20] му сам е^{а} крѝва.
Крѝва си му е^{а} мàйка му,
Че^{а} гу е^{а} грòзну рудѝла
И гу е^{а} крѝву пувѝла.
—Снò^{а}ху л'у, снò^{а}ху, санлѝва,
Не^{а}мòй му гл'ò^{а}да грòзнуну,
Ами му гл'ò^{а}дай имàн'е^{а}:
Аднò^{а} л'увàда кóн'уве^{а},
Дрỳга авлѝе^{а}[21] кòшуве^{а}[22],
Пò^{а}лна чéкме^{а}же^{а} грòшуве^{а}.
—Вò^{а}лци му è^{а}ли кòн'уве^{а},
Бутỳр [23] му изè^{а}л кòшуве^{а}
Рó^{а}жда му è^{а}ла грòшуве^{а},
Га гу си грòзну рудѝла
И крѝву гу си пувѝла.

Слушана отъ Мехмедъ Дугановъ отъ с. Чокуръ-кьой, 1906 г.

2.

Прѣдсвадбено момино разкайване.

Когато сватоветѣ наближаватъ да водятъ Фатминка, тя се разкайва и моли майка си да не я дава въ далечно селе и чужди хора. Майка ѝ казва, че за това е трѣбвало по-рано да помисли прѣди дарове да дари и прѣди шепътъ да земе.

Задàли са са, пудàли
Фат'мѝнкинине^{а} свáтуве^{а}

Ут Мàданцкана Прѐᵃвала,
Преᵃс зеᵃлѐнуну л'увàд'еᵃ,
Си̏ви си кòн'еᵃ вàреᵃха,
Чѝфну кубу́реᵃ[24] пу̀скаха.
У Фат'мѝнкини двòрувеᵃ
Фат'ми́нка нах воᵃн, нах вòᵃтреᵃ,
Бѐᵃли си рòᵃки кòᵃршеᵃшеᵃ,
Бурмѝ по́ᵃрстеᵃнеᵃ трушѐᵃшеᵃ,
Ри́скана хи са кòᵃцашеᵃ,
Шеᵃли́еᵃ[25] су́щеᵃ[26] меᵃтѐᵃшеᵃ,
Зеᵃмѝца òган' гурѐᵃшеᵃ,
Треᵃвѝца су́ха сòᵃхнеᵃшеᵃ,
Дрѐб'ни си сòᵃлзи рòнеᵃшеᵃ
И на мàйка си вѝкашеᵃ:
—Мàйчинку, пу̀ста мàйчинку,
Неᵃ ли еᵃ л'òᵃсна нàгуда[27]
Свàтувеᵃ да си развòᵃрнеᵃш,
Как щеᵃ ма, мàйчу, кайдѝсаш
Ф ч'у́здуну сѐлу деᵃлѐчну,
Ф ч'у́здинеᵃ л'у́д'еᵃ неᵃзнàйни,
Млòчку щеᵃш, мàйчу, да вàрдиш,
Да ли за гòстеᵃ неᵃ ѝдам
Ут висо́кана плàнина.
Мàйка Фат'мѝнки румòнеᵃ:
— До́ᵃщеᵃр'у мòеᵃ мàйчина,
Кеᵃнà си напре́ш гл'о́ᵃдала,
Да́реᵃ да неᵃ си дарѝла,
Лише́ᵃн да неᵃ си ѝмала.

Слушана отъ сѫщия.

в) Българскй отъ с. Павелско, Рупчоско.

Записалъ, Георги Л. Пашевъ.

1.

Момково опитване.

Момъкъ се рѣшава и пита любовницата си ще ли майка ѝ да я годи прѣзъ тая зима. Момата отговаря,

че е слушала баща й, че не ще я даде томува, когото тя люби и чрѣзъ майка си рѣшително казала на баща си, съ кого ще иде.

Сеªгà за дѐвеªт' гудѝни, ж'ȁнъм,
На вáшту хȁнчеª духȁдам,
Дýма на б'ах ти прудýмал,
С ȍчи на б'ах та пугл'ъªдал,
Сеªгà жеª да ти прȍдума
И с ȍчи жеª та пóгл'ъªда:
Питала ли си мȁкеª ти,
Жеªта главѝли съªй зѝма?
—На съªм еª, бáчу, пѝтала,
Еªм еª съªм снóшкеª слýшеªла,
Мáкеª и тѐªйку гъªл'ч'ȁа(28):
Жеª главѝм Тѝнка сай зѝма,
На Г'ȍргеª жеª еª дадѐмеª.
Тѐªйку на на мȁкеª прудýма:
„Дѐвеªт' дъªщеªри да ѝмам,
Еªднà на Г'óргеª на дȁвам,
Чеª то' еª млȍгу увардъª,
Вóда ф устȁна на тýреª(29),
Сас укъª пѝеª вѝнуну,
Пу сукȁцинеª приспȁва,
Жеªнà на мȍжеª да гл'ъªда,
Къªща на мȍжеª да вартѝ."
Тѝнка тéªйку си румȍнеª:
— Бȍса балкȁна жеª мѝна,
Пак сас Г'ȍªргеª жеª ѝда.

Слушана отъ П. Христевъ, 1902 год.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Сеªл'вѝйка** умал. отъ *селвия*, сжщ. име. Миризливо дърво, здраво и трайно за изработване отъ него прибори. Често се срѣща въ народнитѣ пѣсни изъ

Digitized by Google

Родопитѣ, като символъ на стройно красиво момино или момско тѣло.

2. **Зам** прѣдлогъ вмѣсто за или та. *Зам да знаеаш*, за да знаешъ.

3. **Замеарѝш** гл. смиришъ. *Зàмири дѐатеату*, смири, укроти дѣтето.

4. **Пдеан'ом** нар. денемъ, денѣ.

5. **Пнащом** нар. нощемъ, нощѣ.

6. **Сòсва, сос** гл. повел. форма стига, спри сега, доволно е толкова.

7. **Пасадрѝвай** гл. по сбивай, сегисъ тогисъ наказва съ бой.

8. **Абла** същ. лела, кака, чичана у помацитѣ.

9. **Ардуеа** турска дума ордия, отрядъ войска.

10. **Мѝжеавинеа** прил, чичови, отъ *мижо* у помацитѣ чичо, братъ на бащата.

11. **Беал'б'улчеак** отъ *билбюль* умал. същ. славей.

12. **Саіоа** същ. платнена женска дреха, която се носи отъ помакинитѣ. Замѣнява сукманътъ.

13. **Хавдана** същ. членувано, турска дума, означава врѣме климатъ.

14. **Деазгѝнеан** същ. турска дума, желѣзната брънка, която се туря въ устата на коньтъ, за да се управлява. Казва се още и *дришеандрък*.

15. **Іолареан,** *іолàр'*, същ. турска дума, *пòводник* у българитѣ. Оглавътъ на товаренъ добитъкъ.

16. **Еазвѝскаш** гл. изцвилишъ.

17. **Гѐчко** нар. късно.

18. **Анàйко** същ. майка у помацитѣ отъ турската дума ана.

19. **Мреанка** прил. прилична, красива и пъргава като мрѣна риба.

20. **Катугà** сѫюзъ, като че.

21. **Авлѝеа** същ, турска дума, означава оградена работна зема.

22. **Кошувеа** същ. пчелини кошове съ пчели пълни.

23. **Бутур** същ. име на болесть у пчелитѣ.

24. **Кубуреа** същ. пищове.

25. **Шеалѝеа** същ. помашки долни женски дрехи, които обикновено помакинитѣ въ нѣкои села изъ Ро-

Digitized by Google

допитѣ носятъ съ дълги крачоли до надъ ходилото, за да се виждатъ.

16. **Сўще^{а}** сѫщ. сметъ.

27. **На̀гуда** сѫщ. отъ нарѣчието *на̀гудну*, употрѣбително въ Ахѫ-челебийския говоръ, вмѣсто надѣвамъ се да е тъй, мисля, че ще бѫде тъй, че ще може да стане едикоя си работа.

28. **Гъ^{а}лч'а̀^{а}, гъ^{а}л'чѝ** глаг. говори, приказваха.

24. **Уvардъ^{а}** сѫщ турска дума, разточителенъ, разсипникъ човѣкъ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Обявления.

II годъ изданія. **НА 1907 Г.** II годъ изданія.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

НА ЕЖЕНЕДѢЛНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„Цѣрковно-Общественная Жизнь“.

Издаваемый подъ редакціей профессоровъ: *Л. И. Писарева*, протоіерея *А. В. Смирнова*, *М. А. Машанова* и *К. Г. Григорьева*,

При литературномъ участіи прогрессивной группы профессоровъ Казанской Духовной Академіи, Казанскаго Университета, Казанскаго духовенства, а также и другихъ многихъ сотрудниковъ изъ Петербурга, Москви, Кіева и прочихъ городовъ Руссіи.

Ближайшее участие въ журналѣ принимаютъ: известный публицистъ **В. В. Рузановъ**, профессоръ Петербургской духовной академіи архимандритъ **Михаилъ** и профессоръ Казанской духовной академіи **В. И. Несмѣловъ**.

25 №№ въ годъ, которые будутъ выходитъ въ 1907 г. въ увеличенномъ размѣрѣ еженедѣльно „по пятницамъ“, книжками по 64 страницы въ каждой, обложки.

Вступая во *второй* годъ изданія „Ц. О. Ж.“ попрежнему будетъ неуклонно сложитъ интересамъ обновленія Русской церковной жизни.

Девизъ журнала возстановленіе нравственно-религиозныхъ устоевъ Церкви во всей широтѣ и всеобъемлемости ея отношеній—нравственно-религіознихъ, административно-правовыхъ, общественно-государственныхъ и соціалныхъ.

Всѣ статьи „Ц. О. Ж.“—оригинальныя и при общедоступности и живости изложенія разсчитаны на самую публику.

Въ общемъ каждый номеръ, отвѣчая насущнымъ запросамъ момента, будетъ представлятъ по возможности полное и безпристрастное освѣщеніе фактовъ наличной церковно-общественнои дѣйствительности.

Digitized by Google

Програма журнала:

I. Передовыя руководящія статьи.—II. Статьи по современнымъ вопросамъ церковно-общественной жизни и мысли. — III. По вопросамъ церковной практики. — IV. Вопросы русскаго инородчества.—V. Беллетристическіе очерки изъ духовнаго быта.—VI. Духовная и свѣтская печать по вопросамъ церковно-общественной жизни.—VII. Изъ инородческой печати.—VIII. Корреспонденціи (отъ собственныхъ корреспондентовъ).—IX. Церковная библіотека: краткія библіографическія замѣтки о вновь выходящихъ книгахъ. X. Изъ церковно-общественной жизни: а) Запада и б) православнаго Востока.—XII Обзоръ жизни епархій —XIII. Почтовый ящикъ редакціи.—XIV. Объявленія.

Въ видѣ **особаго безплатнаго приложенія** при журналѣ всѣмъ *годовымъ* подписчикомъ „въ концѣ года“ будетъ разосланъ 1-й выпускъ предпринятаго редакціей „Ц. О. Ж.“ изданія, подъ заглавіемъ: „Въ помощь религіозно-нравственному самообразованію. Это изданіе составитъ предметный, строго-систематизированный, критическій указатель наличвой руской литературы по всѣмъ отраслямъ богословскаго, философскаго, церковно-историческаго и церковно-общественнаго знанія.

Подписная цѣна: *въ Россіи* —на годъ 5 рублей на полгода—3 рубля, помѣсячно—50 коп., отдѣлный номеръ 12 копеекъ; *за границу*—на годъ 5 рублей, на полгода—3 р. Годовымъ подписчикамъ разсрочка по ихъ собственному усмотрѣнію.

Всѣ новые подписчики на 1907 г., внесшіе годовою (5 рублей) и полугодовою (3 рубля) плату, будутъ получать журналъ за 1906 годъ **безплатно** *со дня подписки*. Пробный номеръ высылается за двухкопеечную марку.

Адресъ. *Редакція и главная контора*—Казань Первая Академическая у домъ № 11. *Отдѣленіе конторы*: „Централная типографія“ (Воскресенская у., домъ Крупеникова, рядомъ съ циркомъ).

Подписка принимается въ главной конторѣ редакціи, ея отдѣленіи и во всѣхъ книжныхъ магазинахъ. Книжные магазины и комиссіонные конторы удерживаютъ комиссіонныхъ 5% съ доставленной подписки.

Редакторы-издатели: профессора *Л. И. Писаревъ*, протоіерей *А. В. Смирновъ*, *М. А. Машановъ*, *К. Г. Григорьевъ*.

Digitized by Google

Год. IV. Ноемврий и Декемврий Книга VI.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки върху нѣкои суфикси на фамилнитѣ и прѣкорни имена въ Родопитѣ.

Въ областьта на фолклора не малъкъ интересъ прѣдставятъ и собственитѣ мѫжки и женски имена, а фамилнитѣ и прѣкорни, както въобще и всички географски названия на мѣстности, криятъ въ себе си не само морфологични и лингвистични богатства, но още и цѣнни отъ исторично гледище материали за науката. А у насъ въ тая область почти нищо не е извършено до сега, ако не считаме досущъ скѫднитѣ приноси и то само отъ нѣкои покраини. Тукъ баремъ не се иска бо'зна какъвъ голѣмъ трудъ или знания, освѣнъ добра воля и малко врѣме. И въ тоя случай пакъ думата на първо мѣсто има българския учитель*) Въ

*) Може би, ще ни упрѣкнатъ, че отъ нашия народенъ учитель ний искаме всичко, когато той и тъй е притрупанъ съ работа вѫтрѣ въ училището. Ний не сподѣляме това мнѣние. Ний смѣло изповѣдаме грѣхътъ си относно нашето разбиране извънучилищната просвѣтно-културна дѣйность на учителя. Примѣритѣ сѫ прѣдъ очитѣ на всички ни, а тѣ ни показватъ, че грамадното болшинство отъ нашето учителство, което най-голѣмъ шумъ дига около себе си по конференции, по конгреси и всѣкждѣ за материалното положение на учителя, за „свободното училище“, за „класово съзнание“, за теориитѣ на Канта и Хегеля, на Маркса и Кауцки, за „философията на ин-

Digitized by Google

всѣка общинска канцелария емлячнитѣ сѣмейни книги сж най-богатиятъ и най-достжпниятъ източникъ за тоя родъ материяли, и едно само прѣписване е достатъчно, за да се послужи на науката и съ това богатство.

При събирането на подобни материяли пишущиятъ заинтригуваха суфикснитѣ окончания въ фамилнитѣ и прѣкорни имена изъ Родопитѣ, и нѣколко тукъ бѣлѣжки за тѣхъ нѣматъ за цѣль да прѣдставятъ и и изчерпятъ въпроса отъ научно езиково гледище, а само да дадатъ суровъ материялъ на компетентнитѣ учени въ случая, а заедно съ това и да ни обнадеждятъ съ мисъльта, че все би се намѣрили нѣкои и отъ твърдѣ малкото фолклористи у насъ, които би използували своята добра воля и къмъ тоя родъ народоучни материяли, съ каквито тъй богатъ е народътъ ни.

Суфикснитѣ окончания въ прѣкорнитѣ и фамилни имена въ Родопитѣ не се отличаватъ съ нѣкои типични особици отъ общо-българскитѣ. И тукъ тѣ сж послѣдователни и разнообразия нѣматъ. Фамилнитѣ имена носятъ името на домакина: бащата или дѣдото, а по нататъкъ тѣ вече ставатъ родови и, ако нѣма нѣкой другъ епитетъ (прѣкоръ), даденъ и усвоенъ вече отъ родътъ и околнитѣ, замѣства се съ собственото име на послѣдующия баща или дѣдо. Тъй напр. дѣцата се титулуватъ на бащиното си име, което става фамилно, а нѣкога прѣминава и на внуцитѣ: Ивановъ Стоянъ, Иванова Рада=Ивановци, или пъкъ Ганинъ Стою, Ганина Руса=Ганинци. Фамилнитѣ имена често пжти носятъ името на майката, вмѣсто на бащата, и това става или ако бащата рано е починалъ, та майката е станала глава на сѣмейството, или пъкъ

дийцитѣ“ и пр. и пр., това учителство досущъ се е отдалечило отъ тоя народъ, който тъй безропотно носи всичко и тъй хубаво търпи и плаща. А тоя народъ има тоже своята философия, своята психика, има своя битъ и душа, има своето творчество, своитѣ вѣковни традиции и вѣра, има всичко, съ помощьта на което той се е спазилъ и оцѣлѣлъ като етническа единица и то прѣзъ толкова бурно и грозно минало. Това негово творчество бързо се губи и замѣства отъ новитѣ условия и врѣмена и кой другъ е по-близо до него и по-пригоденъ да го събере и запази, ако не народния учитель? Но каква поразителна разлика днесъ между българския учитель има отъ оная кристална и идейна негова душа до прѣди освобождението!

Авторътъ.

Digitized by Google

народътъ е вникпалъ по-близо въ психиката въ едно сѣмейство, дѣто майката — домакиня нѣкакъ си интелектуално е зела прѣдимство въ кжщнитѣ работи. Тукъ вече се съзира и тънката ирония на средата въ такива случаи, защото въ Родопитѣ мжжътъ има първенството въ кжщи. Често се срѣщатъ изъ Родопитѣ фамилни, та че и родови имена, прѣдадени и на мжжътъ първоначално отъ жениното му име, вмѣсто бащиното или майчиното му, или пъкъ мжжовото на жената, каквото напр. Шининъ Илия, вмѣсто Илиева Шина, и оттукъ нататъкъ остане за фамилно, па и родово, името Шининци.

Прѣкорнитѣ имена, които оставатъ на редъ поколения и за родови, произлизатъ първоначално отъ прѣкоръ—епитетъ, който нѣкому е даденъ прѣзъ дѣтинството или по-послѣ. Тѣ сж дадени било да се охарактеризира лицето по нѣкоя тѣлесна или душевна типична у него чърта, било отъ нѣкоя особена случка, станала прѣзъ живота му, или пъкъ по занятието, каквото е имало, а често и мѣстото, отдѣто се е случило да се прѣсели. Срѣщатъ се и досущъ цинични прѣкорни имена, прѣдъ които народната срамежливость съ течение на врѣмето се примири, и тѣ вече оставатъ за родови имена на цѣли поколения. По тоя начинъ ний имаме въ Широкалжка Балабанци, родово име отъ прѣселването по врѣме на изтурчването на едно сѣмейство отъ Гюмюрджинското село Балабанъ-кьой; въ с. Левочово Мечкарци, родово име отъ мечкаръ, борецъ съ мечка; въ с. Устово Мадановци, пакъ отъ единично прѣселване отъ помашкото село Маданъ, Иридерска кааза; въ с. Долно-Райково Куцовци, отъ куцъ, сакатъ въ краката; въ с. Устово Пиклювци, епитетъ отъ недостатъкътъ попикаване; въ с. Горно-Дерекьой Курювци, понататъкъ по занятие Тервийци, Самарджийци и т. н. У помацитѣ е сжщото, както и у българитѣ. При това у тѣхъ се срѣщатъ почти въ всѣко село и чисто християнски родови имена, запазени отъ прѣди изтурчването имъ, каквото Поповци, Стояновци, Марудилци и мн. др[1].

[1]) Въ отдѣлътъ „Народни умотворения" даваме, ако и не пъленъ за сега, списъкъ на родови и прѣкорни имена, сжществующи изъ Ахж-челебийско и Рупчосъ. Авт.

Множественото число на собственитѣ имена, мѫжки и женски, прѣминали въ фамилни и родови, се употрѣбява и у българи, и у помаци изъ цѣлитѣ Родопи. Ахѫ-челебийско, Дарѫ-дерско, Скечанско, Гюмюрджинско, Тъмрешко и др. иматъ еднакви суфикси ***ийци***, ***ци***, ***овци*** и ***нци*** и само въ рупскитѣ села отсамъ границата въ Рупчосъ (с. с. Павелско, Хвойна, Орѣхово, Малево и др.) се употрѣбява по често и ***іуви*** или ***уви***, като *Те^{a}рзѝіуви*, ***Біа̀ліуви***, ***Варгу̀ліуви***, ***Стуіа̀нуви*** и пр. Произлѣзлитѣ отъ женски имена такива на фамилни и родови иматъ суфиксътъ ***нци***, като ***Га̀нинци***, ***Ма̀ринци***, ***Ру̀синци***, ***Фатмѝнинци***, ***Гіу̀линци*** и пр., а въ рупскитѣ села само на ***ни***: ***Гіу̀лини***, ***Га́нини***, ***Ра̀дини***, ***Фатминини*** и т. н. Родовитѣ, произлѣзли отъ мѫжки родъ, приематъ въ мн. ч. суфикситѣ отъ ***ия*** — ***ийци***; отъ ***ар*** —***ци***, а отъ *ъ*, *о*, *у*, *іу*—***овци*** или ***увци***, като: ***Тервѝйци***, ***Ива̀нувци***, ***Стуѐ^{a}нувци***, ***Кѫ̀л'увци***, ***П'ѫ̀^{a}ткувци***, ***Мада̀нци***, ***Мажѐ^{a}рци***, ***Ме^{a}чка̀рци*** и т. н.

Суфикситѣ ***овци*** или ***увци*** и ***нци*** се прибавятъ и при имена по произходъ на мѣсто и село, като ***Устѫ̀вци***, ***Ра̀йковци***, ***Смилѐанци***, ***Вла̀хувци***, ***Стра̀же^{a}нци*** и пр. отъ Устово, Райково, Смилянъ, Влахово, Стража и пр. Но въ Рупскитѣ села суфиксътъ въ такива случаи е ***е^{a}не^a***, като *Сѝтуве^{a}не^a*, *Лѝлкуве^{a}не^a*, ***Дубралъче^{a}не^a***, ***Ма̀ліуве^{a}не^a***, ***Хвѫ̀йне^{a}не^a*** и т. н. отъ названията на селата Ситово, Лилково, Добралъкъ, Малево, Хвойна и пр. Тоя суфиксъ се срѣща и въ другитѣ, изброени погорѣ, Родопски покраини, но изглежда, че той се употрѣбява само на чуждитѣ имена и то размѣсомъ съ ***овци*** и ***ци***, като ***Каршилѝе^{a}не^a***, ***Пашмаклѝе^{a}не^a***, ***Пала̀се^{a}не^a***, и пр. наредъ съ ***Каршилѝйци***, ***Пашмаклѝйци***, ***Пала̀сци*** отъ Каршилѫ, Пашмаклѫ, Паласъ и пр. Обаче при едно по-тънко взиране изглежда, че суфиксътъ ***е^{a}не^a*** въ Ахѫ-челебийско служи само да опрѣдѣли по-малка група, а ***овци***, ***увци*** и ***ци***—по-голѣма. Тъй напр. въ изразътъ *ѝдат Пашмаклѝе^{a}не^a* като че означава нѣколцина само малко по число хора отъ Пашмаклѫ, когато въ изразътъ *сбрали са са вр'ут'* ***Пашмаклѝйци*** показва много хора или всичкитѣ селяни отъ Пашмаклѫ.

Digitized by Google

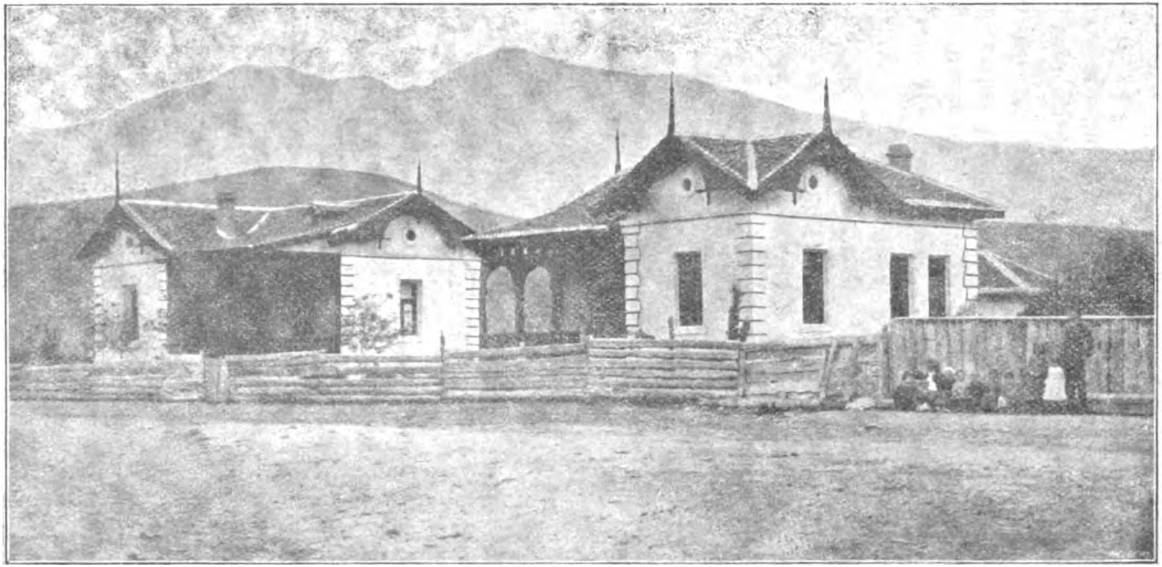

Изгледъ въ Чепино.

Банитѣ.

Когато е пъкъ да се покажатъ женски имена, тогава се употрѣбяватъ суфикситѣ *леанки*, *чеанки*, *еанки*, *нки* или само *ки*, като *Влахувееанки*, *Сятувчеанки*, *Устъвеанки*, *Смилеанки* и т. н.

Отъ суфикситѣ пъкъ, които се прибавятъ на други за стопанственость, или по-право казано притежателнитѣ форми, общеупотрѣбителни сѫ *ов*, *іув* и *ув—а—о—и* за един. число по произходъ отъ мѫжки имена, а *ин*, *на*, *но* - *ни* отъ ж. като *Пѐтрув*, *Пѐіув*, *дѐадуви бра̀теа*; *адноана ми еа стрѝкува*, *дру̀гана ми еа у̀йкува*; *ма̀йчина кл'оатва стѝга* и др. Суфиксътъ за мн. число като че ли е общъ въ всички Родопски покрайни; той е *цки* и ски, *цка*, *цко—цки*: *Пѐтруска Руса*, *Га̀нинцки Стоіу*; *висдчку фдѝгай главдана прис Ра̀йукускуну сука̀ч'еа*, *прис Чеашѝтцкана махалоа*; *зида̀ли са са*, *пудали Ардеанцки мла̀ди іуна̀ци*, *Смилѐанцки деалѝбашѝеа и др.*

гр. Пловдивъ, 1906 год.

Ст. Н. Шишковъ

Прѣзъ Вакъвскитѣ села—турска Рупчоска околия.

Пѫтни бѣлѣжки и впечатления.

(Продължение отъ III книга).

Дьовленскиятъ жандармерийски юзбашия, Халилъ ефенди, се е родилъ, порасналъ и възпиталъ въ София. Баща му до скоро билъ Софийски гражданинъ — избиратель. Младиятъ Халилъ, слѣдъ като свършилъ IV отдѣление въ Софийскитѣ народни училища, постѫпилъ въ I класъ съ намѣрение да свърши цѣлия гимназиаленъ курсъ. Баща му билъ ученолюбивъ човѣкъ, но фанатикъ мохамеданинъ. Първитѣ три класа Халилъ изкаралъ безъ неприятности, но щомъ постѫпилъ въ IV класъ, още въ началото на учебната година билъ принуденъ да се прости съ гимназията и другаритѣ си съученици. Поводъ за напущането далъ свещеникъ Къневъ. Послѣдниятъ билъ учитель по Законъ Божи. Още когато Халилъ билъ ученикъ въ I, II класове, св. Къневъ го заставилъ да учи Свѣщена история и Богуслужение, но не тъй настойчиво. Но когато Халилъ постѫпилъ въ III класъ, свещеникътъ Къневъ каралъ Халила да учи Законъ

Digitized by Google

Божи тъй, както учатъ тоя прѣдметъ ученицитѣ — християни. Халилъ търпѣлъ и никому нищо не изказвалъ. Но единъ пѫть, когато св. Къневъ го нагрубилъ, той се нестърпѣлъ, а се оплакалъ на баща си. Последниятъ се ядосалъ, дръпналъ сина си отъ гимназията и го завелъ въ френското училище. Тамъ учителитѣ били по вѣжливи спрямо Халила и не го заставяли да учи Законъ Божи. Въ френската колегия Халилъ се научилъ да чете, пише и говори доста добрѣ френски езикъ и, споредъ думитѣ му, тоя езикъ най-много му помогналъ да стане жандармерийски юзбашия на 23 годишната си възрасть. Прѣзъ 1896 година сѣмейството на Халила се прѣселило въ Цариградъ, т. е. напустнало за винаги София и то заради една обида, нанесена на баща му отъ единъ Софийски голѣмецъ. Въ Цариградъ младиятъ Халилъ постѫпилъ безъ никакви мѫчнотии въ военно-жандармерийското училище и слѣдъ три години билъ произведенъ въ първия воененъ чинъ. При сформируването на Македонската жандармерия Халилъ билъ назначенъ за началникъ на Дьовленската казалийска жандармерия. Халилъ ефенди е благодаренъ отъ службата си, но не е благодаренъ отъ мѣстоназначението си. И наистина, тоя младъ турски администраторъ щѣше да бѫде по полезенъ въ Солунъ, Битоля и Прилѣпъ, отъ колкото въ забутаното помашко село Дьовленъ. Когато Хилилъ ефенди ми изказа своето „житие битие", силно въздъхна и свърши съ думитѣ: „Азъ съмъ младъ и се въодушевявамъ отъ такиви идеи, които правятъ човѣка да бѫде смѣлъ, енергиченъ, справедливъ и точенъ въ работата си, но тукъ въ Дьовленъ азъ съмъ обрѣченъ на бездѣятелность, а при такова положение немога да бѫда полезенъ като човѣкъ и държавенъ чиновникъ Ако остана тукъ нѣколко години, азъ ще затѫпѣя, ще заглъхна и ще се приравня съ другитѣ....

Сѫжденията на симпатичния и интелигентния Халилъ ефенди до нѣгдѣ бѣха прави, но за да го насърдча по службата му, като младъ чиновникъ, азъ му казахъ да се не отчайва прѣждеврѣменно, а да търпи.

— И Дьовленъ не е лошо мѣсто за служене, казахъ азъ. Младитѣ чиновници, като васъ, трѣбва да почноватъ служебната си дѣятелность въ мѣста като Дьовленъ. И тукъ населението се нуждае отъ интелигентни, справедливи и акуратни чиновници. Ако вий се покажете такъвъ, каквито трѣбва да бѫдатъ чиновницитѣ въ всѣка добрѣ устроена държава, и ако вий бѫдете по търпеливъ, то мечтитѣ ви рано или късно ще се изпълнятъ и то една слѣдъ друга, т. е. постъпенно, а не чрѣзъ скокове.

— Кой знае какво ще стане, отговори Халилъ ефенди съ наведена глава и пакъ въздъхна. Надеждата за сега ме крѣпи, но да се надѣе човѣкъ е пакъ голѣма душевна мѫка.....

Съ такива и други разговори ний съ Халилъ ефенди обходихме по голѣмата часть отъ селото. Азъ непропущахъ да

Digitized by Google

се взирамъ на всѣкждѣ. Наблюдавахъ всичко въ селото, но крадишкомъ. Въ една улица Халилъ ефенди остана 20-30 крачки назадъ. Спрѣ го единъ по-малъкъ да го пита нѣщо. Въ това врѣме азъ погледнахъ въ единъ дворъ прѣзъ отворената пжтна врата. На срѣдъ двора подъ едно овощно дърво бѣха седнали двѣ млади жени и едно малко момиченце. Женитѣ предѣха, а момиченцето навиваше едно кълбо съ вълнена прежда. Едната жена ме съзрѣ и извика

— Емньо, вишъ кавуринъ на гльода.

Другата жена бърже впери очитѣ си въ мене и, безъ да проговори нѣщо, стана отъ мѣстото си и като се затече къмъ портитѣ, блъсна ги силно да се затворятъ. Но двукрилитѣ врата отъ тласъкътъ се повърнаха пакъ назадъ, та се не притвориха.

— Оти тракашъ вратата, Емньо? Ти луда ли си или ще полудѣешъ? Ни видишъ ли кой е? То е *тюжеринътъ*, мари, дету сбира конце да хи носи нахъ Пашмаклж?

Азъ се позасмѣхъ и продължихъ разходката си по улицата. Халилъ ефенди ме застигна и попита за *тропутятъ* на портитѣ. Азъ му обяснихъ въ що се състои работата.

— Диви сж като мечки, и това ме най-много измжчва. Тѣ нѣматъ понятие отъ човѣщина и добри обноски. Такива сж и мжжетѣ и женитѣ.—Ахренкитѣ (помакинитѣ), които видѣхъ контрабанда, бѣха облѣчени съ антерии отъ домашенъ вълненъ но валенъ платъ. Прѣстилкитѣ имъ бѣха сжщо, като на Чепеларскитѣ помакини. На главитѣ носѣха *парстати* тестемели. Отъ виденото разбрахъ, че Дьовленскитѣ помакини носятъ такова облѣкло, каквото носятъ и Чепеларскитѣ. А пъкъ мжжетѣ неможешъ ги различи по нищо отъ Чепеларскитѣ помаци. Сжщитѣ дрѣхи, сжщитѣ движения, сжщия каяфетъ, сжщия говоръ и сжщитѣ обръщения.

На мръкване седнахме съ Халилъ ефенди прѣдъ едно кафене да си починемъ и изпиемъ по едно кафе. При насъ седна и единъ 50 – 60 годишенъ помакъ, съ голѣма чалма на главата и съ затикнатъ чибукъ на врата. По дрѣхитѣ и позата, която зе, се познаваше, че той е заможенъ и аговитъ, т. е. селски ага е.

— Хошгелдинъ, челеби.

— Хожъ булдукъ, ага, отговорихъ азъ.

— Утъ кутро село си и какво та фири пу нашесъ край.

— Утъ Чепеларе съмъ. Бѣхъ въ Чепино и сега си отивамъ въ село; потюмъ минавамъ прѣзъ Дьовленъ да се видя съ бащини приятели.

— Чи чий си ти синъ?

— Е самъ на Дѣча кехая.

— Брей, аку си Дѣчову копеле? Ние съ бубайка ти бѣхме еце досте. Духодахме съ Хажи Хасана утъ Михалкуву да купоаме ерини утъ Узунатъ и бубайка ти. Живу ли е старуту свине?

Digitized by Google

— Баща ми умрѣ, мижьо, удави се въ рѣката прѣди 10 години.

— Аллахъ рахметелсънъ! Лекимъ бѣ сефалѫ чилекъ! Ала ти да си живъ, мижюфъ.

Отъ понататъшния ни разговоръ съ агата се разбра, че той познавалъ много Чепеларци, християни и помаци. На раздѣла ми заржча да нося здраве на всички живи негови познайници.

— Да носишъ млогу здраве и на Салихъ Чауша. Кажи на ное старъ *волкъ* да ми пруводи, ага му са лаха, адно малко авджийску пале, пакъ е утъ тузъ ще му прувадамъ риба и анифьо. Кажи му чокъ селямъ утъ Кечели Усманъ. Той ми знае и забе се.

До 10 часа вечерьта азъ бѣхъ гостенинъ на Халилъ ефенди и др. Дьовленски голѣмци-чиновници. До като ний правѣхме мухабетъ, дѣдо Фроню хаднжията приготвилъ всичко за моето нощно отпочиване и ме чакалъ съ кетърпение въ дюкянътъ си. Халилъ ефенди, който ме придружи до ханътъ, на раздѣла поржча на дѣда Фроня да ми угажда, като на неговъ (Халиловъ) гостенинъ и приятель.

— Недѣй брà грижа, Халилъ ефенди, е си знамъ работата. Ние бѣхме приятели съ бащата на тоя момъкъ, и е самъ спалъ въ тѣхната кжща.

Слѣдъ тия думи дѣдо Фроню заповѣда на чирацитѣ да затворятъ дюкянътъ, а мене покани да го послѣдя на горѣ по стълбитѣ. Влѣзохме въ една стая, която изглеждаше да е и гостна и спалня.

— Въ сае фудаьо посрѣщамъ бимбашията и каймакаманъ, говорѣше дѣдо Фроню. Въ нея си спьомъ лю è. Други ни пускамъ. Нимой да та е шюбьо утъ болхи и вошки.

— Добра е стаята, дѣдо Фроньо, недѣй се стѣснява. Азъ съмъ наученъ да спя и на потонъ.

Слѣдъ тия уговорки, дѣдо Фроню притвори вратата, спусна сюрмелиитѣ стъкла на прозорцитѣ и се тръшна на едно дюшече.

— Содни сига, *айолъ*, да си пудумаме нашенски,—христенски. Въ худаьоса нема ахрене и читаци. Е еце галемъ да ми духодатъ госте—христене утъ Булгария. Спулай на Господе, хубаве гичиндисувамъ туфъ, ала нели нѣма христене и чорква, нимога да са распуснамъ. Еце хубави забите имаме *шиндиликъ* въ Дьовленъ и нѣма за какво да са уплакувамъ утъ тѣхъ, ала пакъ са друга вѣра, студена вѣра, айолъ! Христенскусу е другу. Какъ сте вие въ Булгария? Какъ варвьотъ Македонские рабути?

Азъ се отпустнахъ прѣдъ дѣда Фроня и безъ прѣдпазване му говорихъ за България и Македония. Тоя 80 годишенъ старецъ съ жажда изслушваше моитѣ сжждения, обяснения и отговори. Дѣдо Фроню, както и самото му име показва, не е

Digitized by Google

българинъ, а цинцаринъ—Епирски ромънинъ. На млади години, той дошълъ отъ отечеството си въ с. Пашмаклж (Ахж-челебийска кааза) и тамъ отворилъ приматарски дюкянъ. Като се позамогналъ, той се оженилъ за българка Пашмаклийка и станалъ Пашмаклийски житель. Прѣдъ турскитѣ власти той ималъ голѣмо влияние, но въ душата си останалъ голѣмъ туркомразецъ. Прѣзъ врѣме на черковната борба той ее гърчеялъ и енэргично помагалъ на гъркоманитѣ въ Пашмаклж и Райково. Но слѣдъ руско-турската война дѣдо Фроню прѣстаналъ да защитява гъркоманитѣ, даже почналъ да помага на българитѣ. Въ това врѣме, когато дѣдо Фроню се отърсилъ отъ прѣдишнитѣ си черковни заблуждения, въ Ахж-челеби се издигналъ надъ властитѣ и населението единъ помакъ, бившъ затворникъ, именуемъ Салихъ ага Сиврия. Новиятъ Ахж-челебийски деребей съ влиянието си засѣнилъ всички други Ахж-челебийски голѣмци. За нѣкаква лична обида, нанесена отъ Салихъ ага Сиврия на Фроня и българина Анастасъ кехая, послѣднитѣ повели борба противъ новия деребей съ цѣль да го поставятъ на онова обществено стжпало, на което трѣбва да стоятъ всички бивши затворници. Но Салихъ ага излѣзълъ и по хитъръ, и по силенъ. Слѣдъ нѣколко годишно *боричкане*, въ което се увлѣкла и голѣма часть отъ населението, безъ разлика на вѣра, Салихъ ага надвилъ, благодарение на хитринитѣ си и голѣмитѣ армагани и рушвети. Анастасъ кехая и дѣдо Фроню се разорили материално, но и слѣдъ това не прѣклонили вратъ прѣдъ Сиврия. Дѣдо Фроню, като неможалъ вече да живѣе въ Пашмаклж, отишълъ въ Скече и тамъ отворилъ ханъ. По късно, като се замогналъ на ново, дѣдо Фроню дошълъ въ Дьовленъ да *търгува* съ помацитѣ и власть имеющитѣ. Тукъ работитѣ на дѣда Фроня тръгнали добрѣ и сега той е първия *тюжеринъ* въ Рупчосъ каза-сж. Прѣдъ Дьовленскитѣ власти дѣдо Фроню е на голѣма почеть. При всичко, че въ Дьовленската кааза нѣма християнско население, обаче дѣдо Фроню е членъ на Идаре мезлиши (окол. съвѣтъ) и белидието (общ. съвѣтъ). Дѣдо Фроню, може да се каже, е и консулъ въ Дьовленъ на всички християнски държави на Балкан. полуостровъ. Всѣки християнъ билъ той българинъ, гръкъ или ромънинъ, ако има нѣкаква работа въ Вакъвскитѣ села или при Дьовленскитѣ власти, ще пише или ще намѣри дѣда Фроня. Безъ него неможе да си уреди работата нито Киселовъ, който скарва трупе по рѣката Кричимъ; нито гърка Лефтерисъ, който доставя брашно за Дьовленския гарнизонъ; нито бай Колю отъ Ситово, които събира овни за Тъмрешката войска. Всѣкой се съвѣтна съ дѣда Фроня и всѣкой иска отъ него помощь и покровителство. Даже английскиятъ офицеринъ, който е натоваренъ да контролира Дьовленската жандармерия и полиция, събира свѣдения отъ тоя 80 годишенъ почетенъ консулъ! И азъ, скроменъ туристъ и изучвачъ на Вакъвскитѣ села, не оставихъ на спокойствие дѣда

Digitized by Google

Фроня. Цѣла нощь го разпитвахъ за Дьовленъ и околията, съ рискъ да му стана досаденъ; но у него не се забѣлѣжи досада и умора. Напротивъ, дѣдо Фроню съ най-голѣмо удоволствие ми отговаряше, като ми даваше подробни и вѣрни свѣдения за всичко, което го питахъ, Така прѣкарахме нощьта съ дѣда Фроня въ неговата скромна стая. Лѣглото, което бѣше ми натъкмилъ тоя старъ аромънинъ, ми послужи само за почивка, а не и за спане.

Когато съмна, азъ се приготвихъ за пѫть.

На раздѣла съ дѣда Фроня, послѣдниятъ повѣрително, но смутено ми каза тия думи:

— Е забурихъ нощесъ да та попитамъ: сгудиха ли са *патриханьона* и *влашке-нъ* минлетъ въ Македония? Ние сме врютъ христене, та ни трѣбува да са караме. И е самъ християнинъ, ала самъ утъ влашки джинсъ. Аку *патриханьо-на* ни *даде* на власи-не владика, барекъ да даде изинъ да са пѣе въ чьоркви-не на влашки. Горци-не ни правятъ хубаву де су са каратъ съ други-се христене. Адно врѣме и е даржехъ горска страна, ала по сетне ми *урѣ главо-са*. Горцемсемъ ни трѣбувало да са пумага.

— Всичко ще се уреди, дѣдо Фроньо, отговорихъ азъ на кѫсо. Всички сме се заблуждавали прѣзъ живота си за нѣщо, но съ врѣме сме се свѣстявали. И влашкятъ черковенъ въпросъ ще се уреди, както се уреди и българскиятъ.

— Аминъ, дай Господи, завърши дѣдо Фроню и ми подаде рѫката си. Много здраве на всички досте въ Чепеларе и *максусъ* здраве на Гурка (Згура Торомапъ)!

На улицата прѣдъ ханътъ ме чакаше единъ полицейски стражарь и едно муле. Освѣнъ дѣда Фроня и слугитѣ му, други изпращаче нѣмахъ, защото часътъ бѣше 5 заранъта, а въ това врѣме запознайницитѣ ми още спѣха. Мулето си бѣхъ наелъ още отъ вечерьта, съ условие да го върне отъ границата стражарьтъ, който щѣше да ме придружава. Послѣдниятъ грабна вѣщитѣ ми отъ слугата, привърза ги на мулето и слѣдъ това съ *помашка* вѣжливость ме покани да го послѣдвамъ.

— Хайда, чюрбажи, ехни муле-су да изворвяме пульока, льока ду дѣ е хладно. Ага идимъ на баня-на, тамъ ще пусидимъ и ще се укопимъ.

Азъ се отказахъ да яздя мулето прѣзъ селото и хванахъ оглавьта да го водя.

— Ага нищешъ да яхашъ, дай мене мулету, пакъ ти ворви слѣдъ мене. Пакъ ку ни си пилъ кафьо, да са пузапремъ на салашенъ да изпиешъ адно кафьо. Кафеджия-на станува рано и сига оганe-нъ му е накладенъ.

— Азъ пихъ кафе у дѣда Фроня, но, ако тебе се пие, да се поспремъ на салашътъ. И азъ пивамъ още една чаша.

— Хаиръ, е за тебе думамъ, пакъ ага нищешъ, чи да варвимъ. Е рану ни пиемъ кафьо. Е са наедахъ, та че тугава тор-

Digitized by Google

нахъ. Е гладенъ ни торнувамъ на поть. Такофъ *насахатъ* имамъ утъ бубайка, *аллахъ рахметлесънъ*.

Съ такъвъ разговоръ се запознахъ съ моя придружникъ стражаръ. На запитването ми какъ се зове и отъ кое село е, стражарьтъ троснато ми отговори:

— Зувотъ ма Ахмедъ. Е самъ утъ сува селу, ала сига самъ тептилъ. Надѣнаха ми кавурска руба, ала да видимъ ду куга ща е нося. Айлѫкасъ ми е *дьортюсъ* (400) грушъ и не е малъкъ. Солкува пари е за адно гудина ни сомъ казандисувалъ. Да видимъ ду куга ща хи зимамъ.

Плащатъ ли ви редовно заплатата, Ахмедаа, попитахъ азъ.

— Берекетъ версинъ, плащатъ ни, ала оти на врѣме си ни даватъ айлѫкатъ, та ма е страхъ будинъ мой синъ, по голъ утъ мене, да ми ни зоме хлѣба.

— Не се бой, Ахмедаа. Гльодай си *саламъ* рабутата и никой нѣма да ти земе хлѣбътъ.

— Е си е гльодамъ и какво су мене жендаринъ нѣма другъ въ казо-са. И ингилиске-съ забитинъ ма бендисува, оти е торчемъ и дене и наще. Ни ушендисувамъ са утъ рабута. Пакъ са нито заѣдамъ съ *схалие-се*. Ниту са карамъ, нито *бохтамъ*.

— Аферимъ, казахъ азъ на Ахметя и го потупахъ по рамото и то тъкмо, когато бѣхме стѫпили на срѣдъ моста прѣдъ казармата.

Ахмедъ се много зарадва отъ моето „аферимъ" и потупване по рамото, и, за да изкаже благодарностьта си за похвалата, покани ме да се отбиемъ въ салахчето да ме почерпи съ кафе. Азъ му благодарихъ, но отказахъ да пия кафе. Ахмедъ дръпна мулето и го поведе по пѫтя прѣдъ казармата по източна посока, а азъ го послѣдихъ отзадъ. Но въ това врѣме ми хрумна на умътъ да измѣря казармата, която бѣ прѣдъ менъ. У себе си нѣмахъ никаква мѣрка, пакъ и да имахъ, не бихъ посмѣялъ явно прѣдъ очитѣ на войницитѣ, които карауляха, да имъ измѣрвамъ казармата. Но за да удовлетворя желанието си, азъ си послужихъ съ другъ способъ. Като вървѣхъ по пѫтя, щомъ достигнахь до мѣстото, отъ дѣто се образуваше права линия съ запѫдната фасада на казармата, почнахъ да броя съ крачки и броихъ до като отъ мене и източната фасада на сградата се образува пакъ права линия. Наброяхъ 74 срѣдни крачки, а това число опрѣдѣляше и дължината на сѣверната казармена стѣна. Отъ око се увѣрихъ, че сградата (казармата) е квадратъ. Възъ основа на това опрѣдѣление и понеже отъ по напрѣдъ знаяхъ, че срѣдната ми крачка[1]) е дълга 65 с. м., на умътъ си изчислихъ, че Дьовленската казарма е построена върху 2500 квадратни метра мѣсто. Когато минахме казармата, Ахмедъ ме

1) Дължината на едното стѫпало и разстоянието между двѣтѣ стѫпала.

Digitized by Google

покани да *яхна* мулето, защото съ водене не вървѣло бърже. Азъ изпълнихъ желанието на моя придружникъ не толкозъ, че ми се щѣше да язда, защото не бѣхъ уморенъ, — отколкото да го освободя отъ службата: *да ми води мулето.*

Ний пѫтувахме по една тѣсна продълговата полянка, която отъ северъ се загражда отъ рѣката Далѫ-дере, а отъ югъ допира до политѣ на Хамамъ бунарското северно бърдо. Полянката е раздѣлена отъ пѫтя на двѣ почти равни части. Северната половина е по ниска и е прѣобърната на ливади и зеленчюкови градини, а южната се състои отъ ниви и овощни градини. По край рѣката и отъ двѣтѣ страни на пѫтьтъ сѫ наредени като въ искуственъ паркъ върби, диви круши, габери и други дървета, обхванати около дънеригѣ и стъблата съ разни шубръци и високи трѣви. Тая длъгнеста и полузалѣсена полянка е извънредно красива. Но колкото се върви по на изтокъ, видътъ се измѣнява. Нивитѣ и ливадитѣ се намаляватъ, дърветата сѫщо. Срѣщуположнитѣ стръмнини се сближаватъ и най-сетнѣ полянката съвсѣмъ се изгубва. Остава само малка междина за пѫтьтъ и р. Далѫ-дере, която съ голѣмъ шумъ се промѫква между скалитѣ, за да се съедини съ р. Вѫча. Послѣдната рѣка води началото си отъ върхътъ Караманджа (надъ с. Стойки, българска територия), минава прѣзъ Широка-лѫка и отъ тамъ на долу тече въ севѣро-западна посока до съединяването си съ Далѫ-дере. Рѣка Вѫча умножава водитѣ си съ Триградската рѣка, която се влива въ нея при с. Насгенъ. Вѫча запазва названието си до с. Михалково, а отъ тамъ надолу се нарича вече р. Кричимъ. Отъ многобройнитѣ рѣчици и притоци, които се намиратъ въ басейна на Кричимската рѣка, наймного-водна е р. Далѫ-дере, слѣдъ нея иде по редъ Триградската рѣка, Широколѫшката, Мугленската и т. н. Разстоянието между с. Дьовленъ и мѣстото, дѣто се съединява Далѫ-дере съ р. Вѫча, е около единъ и половина километъръ.

Ний прѣминахме р. Вѫча по единъ разкривенъ дървенъ мостъ, много по лошъ отъ Дьовленския. Отъ тамъ на горѣ пѫтьтъ върви по десния брѣгъ на рѣката. Отъ двѣтѣ страни на рѣката се спущатъ стръмни бърда, обрасли съ съсипани отъ брадвата и козитѣ дѫбови гори. Само тукъ тамъ по вглъбнатинитѣ по равнитѣ мѣста се виждатъ ниви, посѣти съ пшеница, кукурузъ, картофи и леща. Посѣвитѣ сѫ гѫсти, буйни и *напастрѣли* (полуузрѣли). Пѫтьтъ, по който вървимъ, е тѣсенъ, камънливъ, и мулето едва се крѣпи. Едно подплъзване е достатъчно да се събори мулето заедно съ яздецътъ долу въ рѣката. Близо половинъ часъ ний вървѣхме успоредно съ рѣката, безъ да забѣлежимъ нѣкаква сграда. Даже не видѣхме по присойкитѣ ниви и овчарски — козарски сае и колиби, при всичко, че мѣстата сѫ сгодни за кѫшла. Но когато стигнахме до мѣстото, дѣто се съединяватъ Широколѫшката и Триградската рѣки, прѣдъ насъ се изпрѣчи единъ стариненъ сводовъ каменъ мостъ съ три

Digitized by Google

отвора. Тоя мостъ е припрѣченъ на Широколѫшката рѣка и по него се отива въ с. Настенъ. Послѣдното село е заврѣто не далечъ отъ моста въ пролома на Триградскаа рѣка, на десния й брѣгъ. Отъ селото се виждатъ само 4—5 голѣми варосани сгради, а останалитѣ се закриватъ задъ една каменна могила. Надъ с. Настенъ се издига едно стръмно бърдо, покрито съ букова и борикова гора, което е продължение отъ Карлѫкъ и равната планина, наречена „Мурсалица“.

Когато ний наближихме моста, видѣхме, че отъ с. Настенъ изливатъ много помаци и помакини. Едни отъ тѣхъ вървѣха пѣшкомъ, а други наяхали на мулета. Срѣщнахме се съ тѣхъ до самия мостъ и се поздравихме чисто по помашки. Помакинитѣ, които носѣха на главитѣ си бѣли тестемели, не счетоха за нуждно да си закриятъ лицата. Напротивъ, тѣ съ женско любопитство се вгледваха въ мене, може би съ цѣль да налучкатъ какъвъ човѣкъ съмъ и що търся по тѣхнитѣ мѣста. Помацитѣ и помакинитѣ, както се разбра, отиваха на работа по нивитѣ си, които се намиратъ по деснитѣ лѫки и бърда на р. Вѫча.

Отъ Настенския мостъ на горѣ пѫтьтъ нѣкога се е протакалъ по край рѣката чакъ до Широкалѫка; но честитѣ голѣми наводнения, които сѫ ставали отъ 20 години насамъ, сѫ разсипали пѫтьтъ, та сега по край рѣката неможе да се пѫтува съ мулета. Съобщенията между Дьовленъ и Широкалѫка за сега ставатъ прѣзъ с. Беденъ и мѣстностьта, наречена „Попинъ“. Срѣщу планината „Мурсалица“ отъ десния брѣгъ на Широколѫшката рѣка се спуща едно не толкозъ стръмно бърдо, което води началото си отъ вододѣла между Чепеларската рѣка и Кричимския басейнъ. Бърдото при сформируването си се е сбръчкало (сгърчило) на срѣдата и отъ това сбръчкване се е образувала една могила и една сѣдловина. Около могилата и на самата сѣдловина е застроена по-голѣмата часть отъ селото Веденъ; а срѣщу могилата въ присойката надъ сѣдловината сѫ разположени другитѣ сгради на селото. Самата сѣдловина е центъръ на селото. Беденъ е най-красивото и, може да се каже, най-огледното село въ цѣлата бивша помашка република. То се вижда отъ всѣкждѣ. Ний видѣхме Настенския мостъ. Но за да стигнемъ до него, трѣбваше да вървимъ по единъ зигъ-заговъ каменливъ пѫть. Отъ двѣтѣ страни на тоя пѫть земята е обрасла съ млада дѫбова гора, която съвсѣмъ закрива пѫтьтъ, ако се гледа отъ далече. Слѣдъ половинъ часово пълзене по стръмнината ний стигнахме въ с. Беденъ Спрѣхме на сѣдловината прѣдъ праматарския дюкянъ на единъ дѣдо Фронювъ съотечественикъ. Съпругата на приматаринътъ, — Пашмаклийска българка, като чула, че единъ *християнинъ* е дошълъ въ селото, дойде въ дюкянътъ да ме здрависа и попита, какви новини нося отъ християнскитѣ села. Тая нещастница, която е придружавала мѫжътъ си въ много помашки села и която отъ 3 години се е заврѣла въ Беденъ, дѣто се чува само гласътъ на ходжа-

Digitized by Google

та, бѣ петимна да види българинъ и чюе нѣколко думи, излѣзли отъ устата на християнинъ. Захвърлена отъ сѫдбата въ помашко село, тая християнка се показваше весела, засмѣна, но колкото и да се приструваше, че е доволна отъ положението си, по много признаци се познаваше, че силно страда душевно. Двѣтѣ ѝ дѣчица, които се въртѣха около нея, изглеждаха като сѫщински помачета. Принудени да иматъ за другари Беденскитѣ *ахренчета*, тѣ бѣха усвоили всичкитѣ имъ навици. По голѣмкото момченце, което е порастнало въ помашки села, като ме видѣ, полууплашено запита баща си: „Бобо, утъ дѣ е сое кавуринъ"? Азъ се усмихнахъ, като чухъ питането на момченцето и до като баща му въ смущението си се маеше да даде отговора, азъ прибързахъ да удовлетворя любопитството на младия запитвачъ

—Той е христенинъ, сине, добави сконфузено майка му. Слѣдъ това Беденската християнка поведе дѣцата си по стълбата за горния етажъ на сградата, гдѣто живѣели.

—Въ това врѣме приматарския дюкянъ зе да се пълни съ помаци. Послѣднитѣ бѣха добрѣ облѣчени, а това показваше, че тѣ сѫ първенцитѣ въ селото. Обикновенитѣ поздравления и запознавания се свършиха бърже. Настана гробно мълчание За да възобновя разговорътъ, азъ попитахъ едного: тукъ ли е Хаджи Кюлюнкъ и здравъ ли е?

— Тува е, ефенди, и здравъ е като *волкъ*, отговори единъ 45—50 годишенъ помакъ. Е му самъ синъ и аку ищишь да гу видишь, да та отведа у насъ да пиемъ пу адно кафьо.

Хаджи Кюлюнкъ е прочутъ помакъ въ Срѣднитѣ Родопи и то не толкозъ, защото е богатъ ага—богати помаци има много—но защото въ 1878 година стѫпка съ краката си и С. Стефанския и Берлинския договоръ. Хаджи Кюлюнкъ бѣ 6—7 години наредъ прѣдсѣдателъ на прочутата Родопска помашка република и е единъ отъ главнитѣ виновници за откѫсванието на Вакъвскитѣ села отъ Източна Румелия. Сега помашкиятъ ексъ президентъ прѣкарва тихо старинитѣ си въ Беденъ, подобно на ексъ президента на Американскитѣ Съединени държави; но било е врѣме, когато името на Х. Кюлюнкя се е споменавало и въ вѣстницитѣ и въ нотитѣ на Великитѣ Сили. Азъ отдавна желаехъ да се видя съ Хаджи Кюлюнкъ, за да науча по подробно отъ него най-новата история на Вакъвскитѣ села, но по разни причини неможехъ да удовлетворя желанието си. Сега ми се прѣдстави сгоденъ случай да видя тоя бѣлѣжитъ помакъ и чуя отъ устата му това, което не слѣдъ дълго врѣме ще бѫде заровено въ гроба и забравено отъ потомството. Ето защо азъ съ удоволствие приехъ поканата на Хаджи Кюлюнкювиятъ синъ да ида у тѣхъ на гости. Подъ прѣдлогъ, че нѣма да се забавя у Хаджи Кюлюнкя, стражарътъ Ахметъ ме не заслѣди, а остана да ме чака въ дюкянътъ. Това обстоятелство доста улесни моята мисия. Наистина, стража-

Digitized by Google

рътъ Ахмедъ не е *читакъ*, а Дьовленски помакъ, но азъ отъ по-рано зная, че помацитѣ се стѣсняватъ да приказватъ за политически работи прѣдъ царски забити, пъкъ ако ще тѣ да сж и тѣхни роднини.

Хаджи Кюлюнкювиятъ синъ ме заведе прѣдъ една голѣма двуетажна сграда, измазана отъ вънъ съ хуросанъ и като се спрѣ прѣдъ портата, каза ми да почакамъ малко на улицата, а той самъ влѣзе вжтрѣ. Слѣдъ петь минутно чакане, синътъ на Хаджията се яви на вратата и съ махане на ржката ме покани да влѣза въ вжтрѣшния дворъ. Съпроводникътъ почна да се качва по една тѣсна стълба, която водѣше за горниятъ катъ на кжщата. Азъ го послѣдвахъ, като крадешкомъ се взирахъ по всички кжтове. Когато се качихме на потонътъ, Хаджиювиятъ синъ потропа на една врата и се застоя. Вратата бавно се отвори и прѣдъ насъ се прѣдстави една човѣшка фигура.

— Буюръ, ефенди, влѣзи, чу се дрѣзгавъ старчески гласъ.

Азъ подадохъ ржката си на стареца и влѣзохъ въ стаята.

— Сьодни, айолъ, сьодни въ бужекатъ. Нимой дугледва. Наши-се *тертипе* са селски, столуве нѣмаме.

Безъ да чакамъ друга покана, азъ седнахъ *алатурка* на килимчето, като прѣдварително на бърже си смъкнахъ царвулитѣ и ги оставихъ до вратата. Седна до мене и Хаджи Кюлюнкъ. Прѣдъ мене стоеше единъ 80—90 годишенъ старецъ съ бѣла красива но изпита физиономия, украсена съ дълга и гжста бѣла, като памукъ, брада. Облѣклото на стареца се състоеше отъ сини абени шалваре, забунъ и долама. Краката му бѣха обути съ кжси бѣли калцуне, връзъ които бѣха прилепнати черни сахтиянени месте. Чалмата, която покриваше главата на Хаджията, бѣ бѣла и много чиста, но извънредно дебела. Като се вгледахъ по внимателно въ лицето на ексъ-прѣдсѣдателя, забѣлѣжихъ по него голѣми черни влажни и игриви очи, правъ остъръ носъ, високо широко чело и въздлъгнести бузи. Хаджията като забѣлѣжи, че го наблюдавамъ, поизкашля се, хвана се за брадата и каза.

— Защо ма глъодашъ, айолъ; е самъ старъ чилекъ, *грюхналъ* самъ отъ старость, ала още мочемъ да са доржя.

— Старъ си, мижьо, ала си още здравъ, отговорихъ азъ. Стари-се люде са по-здрави утъ млади-се.

— То са е видѣло наше-су здраве, айолъ, ала мочимъ да са крѣпимъ. И старосто-съ са дудева. Аллахъ бинъ шюкиръ, и ѣмъ си и спьомъ, ала текате-съ ми са е отсѣкалъ. Ни даржотъ ми вейке нуги-се.

— Врютъ на чека старость, мижьо, затова трѣбва да угадаме на стари-се.

— Хубаву казувашь, айолъ. Аллахъ здраве да ти дава. *Афедерсънъ*, ала ща та попитамъ, утъ кутро си селу?

— Утъ Чепеларе съмъ, мижьо.

Digitized by Google

— Брей, аку си утъ Чепеларе? Чи какво та е *запрѣтилу* въ наше-съ край?

Азъ обяснихъ, какъ съмъ попадналъ въ селото на Хаджи Кюлюнкя.

Слѣдъ изпиването на първото кафе, което ми поднесе 50 годишниятъ синъ на Хаджията, отъ дума, на дума дойдохме и до миналитѣ работи. Азъ подведахъ тъй разговорътъ и въпроситѣ, че Хаджи Кюлюнкѣ подробно ми разправи за събитията, които сѫ станали въ Вакъвскитѣ села прѣзъ 1877—1890 г. На свършване бившиятъ прѣдсѣдатель на помашката република съ въздишка каза:

— Всичко минб, айолъ. Тугавъ бѣ друго, сига е друго. Ние остарехме и ни воршимъ рабута. Свѣто-съ са прумѣня *а иликъ* са забурева. Да, другото, както и да е, ала ми *прибих*и хубвиятъ синчокъ. Аллахъ рахметелессънъ. Нега нѣма да забуремъ.

Отъ думитѣ на Хаджи Кюлюнкя азъ разбрахъ, че той тѫжи за миналото. Мѫчно му е, че сега други управляватъ Вакъвскитѣ села....[1]).

Мислѣхъ да постоя у Хаджията само 10 — 15 минути, а пъкъ прѣстояхъ тъкмо два часа. Слѣдъ свършване на разговорътъ ни за миналото на Вакъвскитѣ села, азъ станахъ да си излѣза; но старецътъ, като видѣ това, бавно стана отъ мѣстото си, хвана ме за рѫката и ме застави изново да седна.

— Нимой станува, содни. *Режьо едерумъ, содни*! Ще косnимъ полну-малу, каквото аллахъ е далъ, та че тугава си ворви сасъ здраве. Е та ни пускамъ бизъ прогима. Има още врѣме. Широка-лѫка е близо. Мехмедъ! Мехмедъ! готовъ ли е емека?

Гласътъ на Хаджията бѣ чутъ въ съсѣдната стая. На тоя гласъ се отзова другъ съ думитѣ: О, хо! готовъ е, готовъ!

Слѣдъ тия изрази азъ неможехъ да не седна изново на килимчето и да не чакамъ емекъ. Гощаването се продължи не повече отъ половинъ часъ. Помашкитѣ гозби бѣха вкусни, но количеството имъ злѣ подѣйствува на Ахмедовия (стражарския) стомахъ. Послѣдниятъ, който тоже бѣ поканенъ да обѣдва съ насъ, прѣзъ всичкото врѣме, до като стигнемъ до границата, се оплакваше отъ тежина на стомаха.

— Тьошко ми е на курема, чорбаджи, постоянно думаше Ахмедъ. Приядохъ въ Дьовленъ. Хаджи Кюлюнкъ е *екмекъ сайбия чилѣкъ*. Никугу не упрата бизъ ядене.

Часътъ бѣше около единадесеть прѣди обѣдъ, когато напустнахме Беденъ. На тръгване се отбихъ въ митницата, за да си покажа вѣщитѣ. Началникътъ на митницата ме посрѣщна на вратата по нощна роба и вмѣсто „хожгелдинъ", чухъ едно ру-

---

1) Миналото и сегашното на Вакъвскитѣ села въ поминъчно и политическо отношение ще бѫде прѣдметъ на особна статия.

В. Д.

Digitized by Google

гателство. Обяснихъ му отъ кждѣ ида и за кждѣ отивамъ. Казахъ му още, че съмъ и бившъ митничарь.

— Хайде гить? Махни се отъ очитѣ ми, бѣха послѣднитѣ приказки на митничарьтъ. По пжтя азъ разправихъ на Ахмеда, какъ ме посрѣщна и изпрати митарствения чиновникъ.

— Махни го, едепсизинътъ, сърдито каза Ахмедъ. Бракъ шю сарахошю! Цѣла нощь пие, а денѣ спи. Стамболъ уварда-сж е. Проводили гу са тувъ на сюргюнъ, ала до кога ще седи, Аллахъ знае. Нѣма ни жена, ни дѣца; чиръ чиплакъ е.

Пжтьтъ отъ Беденъ за Широка-лжка върви по една полегата мочорлива плоскость, която е обърната на ниви и ливади. Долу подъ насъ на едно разстояние отъ 2 километра шуми Широколжшката рѣка, а горѣ къмъ изтокъ се издигатъ камънливи тераси, обсѣнени съ рѣдки борикови дървета. Пжтьтъ постъпенно се навежда къмъ рѣката и колкото наближава до нея, той става по стръменъ и по каменливъ. Бѣхъ принуденъ да слѣза отъ мулето и да го водя, защото бѣ опасно да се язди прѣзъ такива камънаци.

Когато слѣзохме въ долината и тръгнахме на горѣ успоредно съ рѣката, чухме нѣкакви мжжки и женски мелодични, проточени гласове. Ахмедъ се спрѣ, послуша малко и послѣ каза:

— Чорбаджи, чуишъ ли? Пашмаклийци пѣятъ. На баня-на има Пашмаклиене. Язъкъ, ни ще можимъ да са укопимъ; меретски жени има.

— Близо ли е банята, Ахмедъ, попитахъ, като се приструвахъ, че не чуя гласоветѣ на Пашмаклиенки.

— Близо е, близо. Ей сега ще се покаже.

Слѣдъ изминването на стотина крачки, прѣдъ насъ се показа едно равнище, не по-голѣмо отъ 20—30 декара. Това равнище изглеждаше, че нѣкогажъ е било поляна, покрита съ трѣва, сега прѣдставлява часть отъ сжщинска пустиня. Земята отъ горѣ бѣ покрита съ пѣсъкъ и дребни камъни. Тукъ тамъ се виждатъ и дълбоки ярове. Видоизмѣнението на полянката е извършено отъ рѣката. Послѣдната, като дошла, излѣзла е отъ коритото си и е залѣла цѣлата полянка. Слѣдъ спадането си пѣсъкътъ и дребнитѣ камъни, които били довлѣчени отъ водитѣ, си останали на мѣстата и загрозили хубавата по-рано полянка. И околностьта на полянката е много грозна. Стръмнинитѣ сж камънливи и обрасли съ проредена дребна джбова горица. По край рѣката нѣма никакво дръвце поне за сѣнка. На края на равнището до самата рѣка стърчи само една полусрутена сградица, която придава на околностьта още по грозенъ видъ. Въ тая сградица има една локва, която служи за кжпане на страждущитѣ. Отъ локвата изтича изобилна горѣща вода, която има симпуренъ мирисъ (дъхъ). Водата е много горѣща, и човѣкъ неможе да стои въ нея, ако я не смѣси съ студена вода отъ рѣката. За тая цѣль служи една вадичка, по която си тече рѣчната вода. Това е то прочутата *Беденска баня.*

Digitized by Google

При всичко, че тоя минераленъ изворъ се намира въ занемарено положение,лѣковитостьта му е извѣстна на всѣкждѣ въ Срѣднитѣ Родопи. Отъ кждѣ не се стичатъ тукъ хора, за да търсятъ помощь и излѣкуване? И ако тая баня бѣ що годѣ уредена и се намираше не въ Турция, а въ България, тя щѣше да стане Родопски Хисаръ.

Когато ний наближихме сградицата, съгледахме задъ нея една голѣма купчина черни и шарени прѣдмети, които мърдаха. Гласоветѣ, които слушахме, прѣстанаха и се чу: „Ай! ай. Какви са се е людье“? Азъ наближихъ купчината и що да видя: на едно отрасно мѣсто бѣха наредени въ видъ на колело шесть мулещи самаре. Вжтрѣ въ колелото бѣха постлани вълнени и козиневи халища, а връзъ халищата насѣдали троица млади помаци и три още по млади, красиви, но блѣдолики помакини. Послѣднитѣ държаха надъ главитѣ си черни омбрели, за да ги непече слънцето. Шаренитѣ торби, които стояха до скутоветѣ на помакинитѣ, показваха, че дружината е обѣдвала или се готви да обѣдва.Пашмаклийци сж познати по цѣлитѣ Родопи, като интелегентни и свободолюбиви помаци. При това тѣ сж и прочути пѣснопойци. Тѣхнитѣ жени се не криятъ отъ чужди мжже, били тѣ християни или мухамедани. Ето защо азъ безъ стѣснение се доближихъ до дружината и, като поздравихъ мжжетѣ съ хващане на ржце, попитахъ ги: що търсятъ тукъ на тая гола поляна.

— Дойдахме да се лѣкуваме, мижьо, по бърза да отговори едната жена. Имаме *вѣтеръ* (ревматизъмъ) въ нуги-се. Низнаишъ ли нѣкавъ *лѣкъ* за *вѣтеръ?*

— Бани-се пумагатъ за вѣтеръ, ала тува нѣма нагуда за копане, отговорихъ азъ. Защо ни идите на Хисарски-не бани. Тамъ има хубави нагуди. Има и доктуре, да ви кажатъ какво трѣбва да правите.

— Знаимъ ние, ефенди, де е по хубаво, ала трѣбуватъ много пари; пакъ и худута-съ (границата) трѣбува да са минóва, възрази единиятъ помакъ.

— Хухута-съ са льосну минова,—сига *е еминликъ*, ала пари-се боркатъ, доказа другиятъ помакъ. Да иде чилекъ съ жена на Хисаре-нъ и да сиди тамъ *ирми гюнъ*, трѣбуватъ наймалко *онъ лира*, пакъ тува дойдахме съ по *елли* грушъ въ кесе-се.

Слѣдъ тоя неопровержимъ аргументъ, азъ се отказахъ да прѣпоржчвамъ на Пашмаклийскитѣ помаци Хисарскитѣ бани.

Понататъшниятъ разговоръ съ помацитѣ се отнасяше за моето пжтуване, за Пашмаклж, за с. Чепеларе и се свърши съ поржка да нося много здраве на помацитѣ Косювци въ Чепеларе.

Прѣзъ всичкото врѣме на разговора Ахмедъ стоя на едно почетно разстояние отъ насъ и не взе участие въ разговора. Даже той се свѣнѣше да гледа помакинитѣ.

Digitized by Google

Не удобно и не деликатно бѣ да се къпимъ съ Ахмедя въ локвата прѣдъ очитѣ на Пашмаклийци. За това слѣдъ късна почивка продължихме пътуването, съ намѣрение да си отпочинемъ по добрѣ на границата.

Пътьтъ отъ банята до границата е такъвъ, какъвто е отъ Дьовленъ до Беденъ. Различава се само по това, че минава по лѣвия брѣгъ на рѣката. Стариятъ камененъ сводовъ мостъ прѣдъ банята не е развалень отъ голѣмото наводнение прѣзъ 1895 година; но ако и това бѣ станало, кой знае по какви урви щѣше да става съобщението между Вакъвскитѣ села и Широкалъжка.

Стражарьтъ Ахмедъ щѣше да ме придружава до границата или до пропускателния постъ, нареченъ „Попинътъ". Тоя постъ не бѣ далечъ отъ банята, но мене се стори доста дълго разстоянието до него. Неспокойствието, което ме обладаваше до сега, веднага изчезна. Съ нетърпение очаквахъ да видя българскиятъ постъ и българската гранична стража. Най сетнѣ слѣдъ нѣколко минутно мъчително изкачване по „Попинското" бърдо, съзрѣхъ скромната българска колибка, която служеше за подслонъ на буднитѣ български синове. Турската стража ме посрѣщна много учтиво. Единъ войникъ сви и ми подаде цигара, а другъ припна въ колибата да ми вари кафе. До като се свари кафето, азъ скришно дадохъ на Ахмедя нѣколко гроша въ знакъ на благодарность, за гдѣто ме доведе живо и здраво до границатв и му поръчахъ да носи много здраве на Дьовленскитѣ голѣмци, а най-много на Халилъ ефенди.

— Пекъ й, чорбаджи, башъ-юстюне. Аллахъ здраве да ти дава, отговори Ахмедъ, като си тури ръката на челото. Лекимъ да ти кажа ли, чорбаджи, зоми напиши адно пусулка до юзбашияна, кату кажишъ и два хубави лафа за мене.

Азъ изпълнихъ послѣдното желание на моя добъръ придружникъ, но му заръчахъ да се грижи и за мулето по пътя и ако е възможно да го прѣдаде на ступанина му още сжщата вечерь.

Слѣдъ изпиването на кафето, по даденъ знакъ отъ турския постъ, двама български войници се отдѣлиха отъ нашиятъ постъ и дойдоха при насъ.

— Ей аркадашларъ, негова милость е вашъ човѣкъ. Иде отъ Чепино прѣзъ Дьовлень. До тукъ дойде живо и здраво, *падишахъ саасанда*, сега го правимъ Вамъ теслимъ. Хайде, водете си го!

До като траеше церемонията на *теслимяването* ми, азъ си нарамвахъ вѣщитѣ Българскитѣ войници, които ме познаха, стояха прави до мене и слушаха *докладътъ* на турския юзбашия. Но щомъ чуха думитѣ: „хайде, водите си го", нарамиха си пушкитѣ и ме поканиха да ги послѣдвамъ. Придруженъ отъ българска стража, азъ вървѣхъ така леко, като че хвъркахъ съ крила. Когато пъкъ прискочихъ линията на границата и

Digitized by Google

кракътъ ми стжпи на свободна българска земя, сърдцето ми силно затупа отъ радость и почувствувахъ такъво облѣкчение, като че хвърлихъ отъ себе си много тежъкъ товаръ!...... И въ Турция може да се пжтува свободно, но съ *товаръ на душата и сърдцето.*

Прочее, да живѣе свободна конституционна България!

В. Дѣчовъ.

Новозавзетия мънастирь „Св. Врачъ".

Бѣлѣжки

отъ

Г. Баласчевъ.

Находещитѣ се по politѣ на севѣрнитѣ склонове на Родопитѣ мънастири, повечето отъ които сж били усвоени отъ грьцки ржце, безъ съмнѣние криятъ въ себе си важни и цѣнни спомени и други материяли за нашето минало. Колкото щателно въ тѣхъ и да е прѣтърсено и унищожено отъ исконитѣ врагове всичко българско, то все пакъ при едно грижливо прѣровване изъ тѣхнитѣ оцѣлѣли тевтери, кондики, живописъ, постройки, прѣдания и др. подобни, все ще се извадятъ на бѣлъ свѣтъ интересни данни и свѣдѣния за нашата история. Това е хубава и благодарна работа за нашитѣ учени.

Г-нъ Г. Баласчевъ миналото лѣто е споходилъ Бачковския мънастирь и пжтемъ се е отбилъ и въ току-що завзетия Кукленски мънастирь „Св. Врачъ". Своитѣ хубави и цѣнни исторически бѣлѣжки за тоя мънастирь нашиятъ виданющъ историкъ е помѣстилъ въ бр. 53 (1906 г.) въ в. „Прѣпорецъ". За да запознаемъ читателитѣ и на „Родопски напрѣдъкъ" съ тѣхъ, позволяваме си да ги прѣдадемъ изцѣло, както сж въ „Прѣпорецъ", като вѣрваме, че както г. Баласчевъ, тъй и почтената редакция на вѣстника нѣма да ни вмѣнятъ това за грѣхъ.

„Прѣдстоеше ми да посѣтя мънастиря „Св. Врачи", съ цѣль да разгледамъ ржкописнитѣ остатки, за които бѣ съобщено отъ ежедневната преса; а така сжщо и да подиря други нѣкои старини, които биха имали важность за насъ, толкозъ повече, че ми бѣше извѣстно какво въ този мънастирь бѣ откритъ прѣзъ 1887 г. единъ твърдѣ цѣненъ паметникъ отъ срѣдне българската ни книжнина, въ който се съдържа и много важния панигирикъ за българския царь Иоанна Александра, написанъ въ 6845 г. или 1337 година.

На юго-изтокъ отъ г. Пловдивъ на разстояние около 22 км. или $3^1/_2$ часа въ Родоп. планини е съграденъ върху прѣкрасна мѣстность мънастиря „Св. Врачъ", нареченъ още „Св. Анарги-

Digitized by Google

ри“ или „безсребреници“. Посвѣтенъ е манъстирьтъ на „св. св. Козма и Дамянъ“, които, споредъ синаксаря имъ, сѫ цѣрили безплатно страдалцитѣ отъ разни болести. Названието „Врачи“ е чисто словѣнско и означава лѣкари; врачь единствено число, а врачи или врачіе множествено. Формата „Св. Врачъ“, която се употрѣбява отъ мнозина, е неправилна. Правилната форма се срѣща и въ Македония. Мънастирьтъ до прѣди противогръцкото движение по насъ се намираше подъ църковното вѣдомство на гръцката Пловдивска митрополия, но сега е вече подъ българско вѣдомство и се управлява отъ мѣстно настоятелство. Въ тракоримското врѣме тамъ се намирало, по всѣка вѣроятность, нѣкакво языческо свѣтилище съ жертвеникъ или язически храмъ, защото прѣзъ 1795 год., като се разкопавало тамъ на близо, сѫ били намѣрени кѫсове отъ мряморни статуи отъ по-старата епоха и една бѣла мраморна плоча, върху която билъ изобразенъ Херкулесъ, който разсичалъ главитѣ на Лернейската хидра и Иолай, който съ нажежено желѣзо подгарялъ нейнитѣ глави. Тамъ била намѣрена и друга плоча съ образа на Херкулеса, който се борилъ съ лъвъ. Нѣкои отъ горнитѣ свѣдѣния сѫ взети отъ книгата на Ан. Левкия, печатана прѣзъ 1775 год. Мънастирьтъ споредъ Г. Цукала, който черпилъ и отъ типикътъ на Бачковския мънастирь, писанъ на пергаментъ къмъ 1083—4 г., билъ ужъ съграденъ отъ сѫщитѣ братя Грузинци, по име Григори и Апасия Пакуриянъ, които съградили Бачковския мънастирь. Но отъ направената справка въ типикътъ, печатенъ прѣзъ 1904 год. въ „*Византийски Врѣмяникъ*“, томъ XI, вип. 1—2, установява се, че въ него не става никакъ дума за мънастиря „Св. Врачи“, а само за укрѣпеното мѣсто Баница, което заедно съ планинитѣ и околнитѣ земи принадлежало на Бачковската Св. Богородица. Въ изданието на типикътъ L. Petit отнася това мѣсто въ Сѣрската епархия. (La place forte de Banit'a, qui exist dans l' eparchie de Serres. p. VIII). Но при проучването на топографията на тази мѣстность се указа, че Баница се наричала западната часть отъ сегашното село Кукленъ, тамъ дѣто се намиралъ сѣровитиня изворъ. За тога говори и Цукала на стр. 61. Значи, къмъ XI вѣкъ мънастирьтъ не сѫществувалъ, защото въ типикътъ би се споменалъ по име съ исихастириитѣ Св. Илия, Св. Георги и Св. Никола, както и съ другитѣ околни и далечни имоти на Бачковския мънастирь, които сѫ изброени въ типика[1])

Между туй мънастирьтъ е сѫществувалъ прѣзъ християнската епоха, тъй като турцитѣ по-прѣди не допускаха да се строятъ нови храмове. По постройката си храмътъ не изглежда

[1]) Типикътъ на Бачковския мънастирь е приподписанъ и завѣренъ отъ Иерусалимския патриархъ Евтимия, който прѣзъ 10?3—4 год. прѣбивалъ заедно съ ктитора Григория Пакуриана въ Солунъ. Тоя паметникъ е доста интересенъ и за насъ. Б. Авт.

Digitized by Google

да е старъ. Може да се допустне, че е бивалъ събарянъ отъ турцитѣ и прѣправянъ въ по-късно врѣме. Върху този ни възгледъ навѣрно ще се намѣрятъ извѣстия въ пловдивскитѣ кондики, които, за жалость, за сега не ни сѫ на рѫка. По настоящемъ може да се приеме съ голѣма вѣроятность, че и нашия мънастирь билъ е разрушенъ прѣзъ 1657 г, когато на̀ ге́ргюв-день се потꙋрчнха Баиъ Белю̀, протїопъ Костантӣнъ, попъ Гю́рге и̇ Димӣтьръ ва̄ Костантóво, н съӏте кмѣтове н попове отъ дрꙋзнте село ва̄ Цепӣна, тогава пише, по́пъ Методїе Дра́гниовъ о̀тъ село Борова, че Ясáинъ оџа (оджа) за ка-шмѐръ натера потꙋрнџацнте та̀ расӣпаха съӏте цр̃ькви отъ Костьнецъ до Станнмька, 33 за монастӣре 218 цр̃ькві.

Храмовата сграда има форма на правиленъ четвероѫгълникъ и е подраздѣленъ на три части. Отъ тѣхъ вѫтрѣшната съ олтаря и срѣдната сѫ по-стари, а крайната часть е по-нова приправка. Въ олтаря се съхраняватъ два стари дървени ковчези, украсени съ седефена мозайка; а въ вѫтрѣшната часть на храма въ срѣдата на пода лежи бѣла мраморна плоча, върху която се намира изобразенъ единъ пѣтелъ и други знакове. Тя е отъ тракийско врѣме. Подобни плочи се срѣщатъ и другадѣ изъ Тракия и произхождатъ отъ езическо врѣме. Въ срѣдната часть на храма пакъ на пода лежи малка бѣла мраморна плоча, на която е изобразенъ двуглавия византийски орелъ; той е доста изтърканъ отъ тъпченето.

Що се отнася до стѣнната живопись, тя не прѣдставлява особенъ интересъ, защото не изглежда да е стара отъ XVII вѣкъ; но надписитѣ на светиитѣ отначало сѫ били словѣнски, а послѣ сѫ ги заличили и замѣнили съ гръцки.

Нѣкои названия на светиитѣ останали и до сега словѣнски. Така напримѣръ, на южната външна стѣна на храмътъ и сега личи с҃ты а̑рхангелъ Гаврӣилъ; подиръ слѣди отъ словѣнско писмо се забѣлѣзватъ и върху севѣрната стѣна отъ вънъ; тукъ то е зачеркнато и до него стои гръцко. На сѫщата стѣна е любопитенъ прѣстолътъ на Божия Матеръ. Такъвъ се срѣща и въ вѫтрѣшностьта на базиликата Grottaferrata, само че тамъ е съ мозайка, древно византийски стилъ.

Ако се сѫди по видътъ на гръцкото писмо, то замѣняването на словѣнското съ гръцко трѣбва да е станало къмъ края на 18 или началото на 19 вѣкъ. Сѫщо е замѣненъ и надписътъ надъ вратата на срѣдната часть отъ храма, кѫдѣто обикновено се очаква надпись, който да говори за врѣмето на построяването на храма.

Освѣнъ това въ приемната стая се намира една твърдѣ древна дъсчена икона, която прѣдставлява Господъ Саваотъ. Главата на Бога е изобразена вѫтрѣ въ една четвероѫгълна фигура, стѣнитѣ на която сѫ дѫги, вмѣсто прави линии Подъ

Digitized by Google

странитѣ на лицето на Бога на ждгитѣ сж спуснати два тржгълника. Това изображение е твърдѣ рѣдко. Обикновенно главата на Господа Саваота се изписва или въ трижгълникъ или въ шестожгълникъ. Отъ двѣтѣ страни на главата се намиратъ два кржга, вжтрѣ въ единия отъ тѣхъ се чете **гдьса**, а въ другия **саѿь**. Тази икона може да се отнесе къмъ XIII или XIV вѣкъ. Друга една важна икона е и оная, на която е изобразено Възкресение Христово, написано съ гръцки букви, които замѣнили славѣнското писмо. Интересна е въ тази икона кустодията: двама войника, единиятъ е облѣченъ въ римско военно облѣкло съ щитъ въ едната ржка и дълго копие въ другата, а другиятъ войникъ цѣлъ е облѣченъ въ желѣзна броня съ дълго копие въ ржката. Бронята му съвсѣмъ прилича на тая на войника, който стои на почетна стража прѣдъ смъртното легло на царь Самуила, изобразенъ въ миниатюритѣ на Манасиевата лѣтописъ въ Ватиканската библиотека. Прѣдъ видъ на факта, че по нашитѣ стари черкви и мънастири се съхраняватъ още и до днесъ цѣнни остатки отъ миналото, които сж въ свръзка съ християнството, осмѣляваме се да подканимъ Св. Синодъ да прибере единъ часъ по-скоро тѣзи и други паметници отъ християнската епоха, като ги нареди въ единъ салонъ на синодалната палата.

На запитването ми, което отправихъ на настоятелството, какво сж станали ржкописнитѣ останки, които споредъ ежедневния печатъ били намѣрени на тавана? Отговори ми се, че околийския началникъ ги занесълъ въ Станимака, а отъ тамъ били прѣдадени на Пловдивския окр. управитель, който щѣлъ да ги прѣдаде на музея! Дали прѣдирили добрѣ изъ тавана? — Търсихме на всѣкждѣ, но не намѣрихме нищо. Гърцитѣ всичко задигнали! Между туй до 1887 година на тавана стоялъ и **Пѣсенивецьтъ** или *псалтиръ съ тълкувание* на всичкитѣ му псалми, написанъ **повелѣнием̾ь прѣвысокаго црѣ нашего бг҃омъ избраннаго и бг҃омъ вѣнцѣнаго Іѡанна Алеѯандра въ лѣтѣ** (6845—5508=1337[1]). Подиръ „Пѣснивецьтъ" въ сжщия ржкописъ слѣдва много интересната похвална рѣчь къмъ царя Ивана Александра. Прочитането само на тази рѣчь е било достатъчно да се подържа високо между мънастирскитѣ братя българския патриотически духъ Ето единъ незначителенъ откъслекъ отъ нея: **Въ побѣдоносномоу царю българскомоу придѣте нынѣ патриарси и свѧтителие, мниси же и инoци, сѫдиѩ и болѣре, ивесь причтъть црькoвиы, простыхъ раби и сво-**

---

*) Тоя паметникъ е описанъ отъ г. В. Стояновъ въ Периодъ Списание кк. XXI—XXII 1887 г. Г-нъ Стояновъ нарочно не указвалъ на мѣстонахождението, за да не би гърцитѣ да унищожатъ другитѣ срѣднебългарски паметници въ монастиря. Б. авт.

Digitized by Google

бодин, вельмѫже и въсе воинство и сърадоунтесѧ радостиѭ неизглаголан'ноѭ[2]). Но до като остана ялово дпренето ми на стари книжни паметници, съобщи ми се, че отъ агиазмата прибрали една плоча съ словѣнски надписъ, който гласи: **Съгради се сы источни(къ) (отъ) игѹмена стефана іеремонаха и (про) ігѹмена Өеѡфа(на) іеромонаха: ктиторн же бѣхѹ кѵрилъ іеромона(хъ) и по ананіа и попъ метоѡдіа: въ лѣтѣ з̃ с̃ д мсца аѵ ѕ̃: манасторъ никола.**

Писмото е много красиво симетрическо и има палеографическо значение, но надписътъ се чете трудно, защото е покритъ съ единъ пластъ отъ синозелена варь, види се, е направено нарочно, за да се не прочита добрѣ.[2]) Споредъ този надписъ източникътъ билъ съграденъ на 7204—5508=1696. Ежедневниятъ печатъ съобщи съвсѣмъ неправилно датата на постройката на източника".

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Главни (класни) училища въ Родопитѣ.

Министерството на народната просвѣта въвъ основа чл. 26, алинея трета, отъ закона по просвѣщението е рѣшило да се прѣименуватъ нѣкои основни училища въ горни курсове и изъ нѣкои покрайни въ Родопитѣ. Такива за напрѣдъ ще бѫдатъ *Каменишкото* въ Чепино, *Голѣмо-Бѣловското, Сестримското, Орѣховското, Чепеларското, Букленското, Широколѫшкото и Павелското.* Заплатитѣ на учителитѣ въ тия курсове ще се изплащатъ по начина, прѣдвиденъ въ закона за учителитѣ въ тѣхъ, като се събиратъ отъ всѣка община по 900 лева за учитель. Намъ е драго, че министерството съ това си рѣшение изпълня една справедливость, единъ свой дългъ, който отдавна трѣбваше да бѫде изпълненъ въ отношение просвѣтнитѣ нужди на тия отдалечени отъ градоветѣ покрайни, отъ които досущъ малцина родители иматъ възможность да пращатъ дѣцата си въ класно училище вънъ отъ селата, или покрайнината си. Особено необходими сѫ такива класни училища въ планинскитѣ мѣста, дѣто поминъчнитѣ условия сѫ твърдѣ недобрѣ и дѣто животътъ е много бѣденъ до мизерия.

---

[1]) „Пѣснивецътъ" отъ нѣколко години се намира у академика проф. В. Ягича, който тъкми да го издаде. Слугата на мънастиря Св. Врачъ го прѣдалъ на Книжовното Дружество въ София.

[2]) Надписитѣ отъ Пловдивско ще играятъ важна роля при разрѣшаването въпроса за автентичностьта или подложностьта на плочата съ надписътъ, намѣренъ ужъ въ гробътъ на патриарха Евтимия Търновски.

Б. авт.

[3]) Читателитѣ на „Родопски напрѣдъкъ" сѫ вече запознати съ споменатия типикъ на Бачковския мънастирь отъ историческия етюдъ — Грузенския мънастирь въ Византия" дъ руския професоръ г. Соколовъ, който етюдъ ний дадохме въ прѣводъ прѣзъ т. год. Както се вижда, г. Баласчевъ не е ималъ случай да види нито руския текстъ на професоръ Соколова, нито пъкъ нашия прѣводъ и бѣлѣжкитѣ ни къмъ него. Бѣл. ред,

Digitized by Google

За по-голѣмитѣ и по-централни български села въ бившата Рупчоска околия, сега Станимашка, каквото що сж Широка-лжка и Павелско, отдавна се чувствуваше нуждата отъ класни училища. Наистина, въ тая Родопска покрайна още отъ първитѣ дни слѣдъ освобождението се обърна внимание и за просвѣтнитѣ ѝ нужди, и съ тая цѣль тамъ се открива, закрива и мѣсти ту въ едно, ту въ друго село едно трикласно училище, обаче географскитѣ и поминъчнитѣ условия сж такива, че това класно училище дѣто и да се поставяше, неможеше да задоволи нуждитѣ на цѣлата покрайна, на всички села тамъ, въ резултатъ на което се появи едно съревнование между едни села и други, което отпослѣ се обърна и въ една гибелна вражда, която спъваше общата просвѣтна цѣль. Трикласното училище едно врѣме въ с. Орѣхово доказа, че това селце неможе да послужи за просвѣтителенъ центъръ на цѣлия Рупчосъ. Това отпослѣ се доказа и съ прѣмѣстването му въ Чепеларе, дѣто впрочемъ имаше условия да се очакватъ по-добри резултати и по-широко назначение и за отвъдграничнитѣ тукъ български села. Нѣколко години отпърво всичко отиваше добрѣ, но отпослѣ граничнитѣ условия досущъ зеха другъ обратъ, българчета отъ Ахж-челебийско и Скечанско неможеха да посѣщаватъ училището отсамъ и то по причини твърдѣ и възмутителни, и грозни за самото Чепеларе, което отъ просвѣтителенъ божемъ центъръ това селце стана гнѣздо на всички оняя дѣяния, сжществующи и днесъ, които чисто и просто доведоха разсипването на единъ скритъ отъ свѣта и въ нищо не повиненъ български край задъ нашата граница въ тия мѣста, разсипване прѣдъ което ний всички мижимъ, мижимъ и нѣмѣемъ.

Другъ е въпросътъ съ Широкалжка и Павелско, двѣ първи по голѣмината си български села въ двата края на Рупчосъ, първото тласнато въ планинскитѣ дълбини при самата граница, а другото централно село въ долния Рупчосъ. Това сж два важни пункта, въ които отдавна трѣбваше да се запълни една праздната въ просвѣтно отношение и за която читателитѣ и другъ пжть сж срѣщали да се споменува въ страницитѣ на „Родопски напрѣдъкъ". Но въ реализирането на това за похвала рѣшение на министерството ще се срѣщне една спънка, най-важната; това е тѣхната издържка. И Павелско, и Широкалжка сж планински села съ дива и неплодородна планинска почва. Тѣ иматъ малки землища, населението имъ се занимава съ слабо землedѣлие и скотовъдство, и изключително съ кираджийство и дюлгерство, съ които занятия и при единъ упоренъ трудъ то съ голѣми мжки една наваксва нуждитѣ си за насжщния хлѣбъ. А при такива тежки поминъчни условия и мизеренъ животъ и общинскитѣ приходни източници сж досущъ сухи. И едното, и другото, както почти и всички други селца въ тая покрайна, годишнитѣ имъ общински приходи едва ли достигатъ на 2—3 до 4 хиляди лева, съ които трѣбва да се поддържатъ всички общински нужди. Тѣ свършватъ съ дългове за издържането на основнитѣ си училища, слѣдователно да имъ се натоваря издържка и на горенъ курсъ, е невъзможно. Отъ друга страна тѣ сж погранични мѣста, дѣто тѣ сж заставени да понасятъ и други държавни тегоби, каквито населението въ вжтрѣшностьта въ княжеството нѣма. Впрочемъ, министерството е длъжно да се погрижи на първо мѣсто и съ издържката на тия главни училища. А въ тоя случай тѣ трѣбва да бждатъ причислени къмъ оняя погранични и бѣдни общини, на които възъ основа извѣстенъ членъ отъ закона училищата имъ изцѣло да се издържатъ отъ държавата. Послѣдната неможе да бжде за едни щедра и милостива майка, а за други безчувствена мащеха. Ний имаме градове съ по нѣколко стотини хиляди лева годишни общински приходи, а пъкъ държавата редъ години е поела на себе си не само всичкитѣ имъ основни и класни училища, но плаща и наема за помѣщенията имъ, помага имъ въ набавянето и на пособията и пр. и пр., когато за такива задънени покрайни тя се скжпи и то за нѣколко хиляди лева. А тѣзи наши покрайни сж нашия стражъ по границата и като такива, ний трѣбва да създадемъ въ тѣхъ едно будно, силно и по духъ българско население, което ще постигнемъ само и само чрѣзъ училището.

С.

Digitized by Google

Нови изселвания на помаци изъ Родопитѣ.

Въ страницитѣ на „Родопски напрѣдъкъ“ не единъ пѫть сме изтъквали причинитѣ за изселването на помацитѣ изъ тия Родопски покрайни, находещи се въ наша територия отсамъ границата. Посочва ли сме, че прѣди да поставимъ думата „фанатизъмъ“, трѣбва да погледнемъ въ насъ си, въ нашитѣ властни органи въ тия помашки покрайни, органи и административни, и горски, и военни, и изборни, па и въ всички, що иматъ какво годѣ прѣдимство всрѣдъ широката маса. Но отъ никждѣ заинтересованость, отъ никждѣ помощь, отъ никждѣ човѣшка, справедлива дума поне нѣма, та нѣма. Напротивъ, като че ли всичко е насочено вихроносно да помете до една душа едно направно въ всички свои задължения плѣме отъ насъ и го тласне въ оня океанъ задъ нашата граница, дѣто, прѣвърнатъ въ грозна буря, тамъ пъкъ помита нашия еднороденъ братъ.

Додѣто помашки изселвания имахме само изъ тия села, дѣто сѫ смѣсени и съ българи, сега има и отъ чисто помашкитѣ, отдалечени и не смѣсени. Прѣзъ 1904 година всички помашки сѣмейства, повече отъ 30, се изселиха до едно отъ с. Добралѫкъ. По-рано отъ селата Хвойна и Широкалѫка, а сега се готвятъ групови изселвания и отъ Богутево, съсѣдно помашко селце при Чепеларе. Такова брожение има и между помацитѣ въ Чепеларе и Чокуръ-кьой. Богутево е около 130 кѫщи помашки съ добри пасбища и гори (?). Държавното съкровище отъ това селце годишно зема повече отъ 25 хиляди лева бегликъ, поземеленъ налогъ, глоби и пр. Прѣзъ тая зима повечето отъ тѣхъ сѫ изпродали овцитѣ си, продаватъ и другитѣ си имущества и напролѣтъ 40 сѣмейства се готвятъ да минатъ границата, слѣдъ тѣхъ сигурно сѫщото ще сторятъ и другитѣ и съ това най-напрѣдъ държавата ще се лиши отъ единъ приходенъ източникъ, отъ който само зема, а нищо не ѝ искатъ въ замѣна да даде.

Конкретни факти ний нѣма да посочваме и изброяваме тукъ, защо се изселватъ тѣзи хора. Ний канимъ централната власть чрѣзъ добросъвѣстни свои хора, но не отъ самото мѣсто, да проучи тия причини и въ нейни рѫце е и да ги отстрани.

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Упѫтване за изучване селищата въ Българскитѣ земи. Отъ професоръ А. Иширковъ, София. 1906 г.

„Положението на селищата, тѣхниятъ развой, типъ и направа на кѫщи и огради не сѫ нѣща случайни, а стоятъ въ тѣсна свързка съ вида на земната повърхнина, съ благата, които прѣдлага природата на най-близката околность, съ живота на хората, съ народната традиция . . . . ,
За да можемъ да изучимъ всестранно нашия народъ, трѣбва прѣди всичко да изучимъ неговитѣ селища. — най-висшия изразитель на неговата материялна култура. Селищата отразяватъ чрѣзъ своето положение, развой, типъ и жители най-добрѣ въздѣйствието на българската природа върху нашия народъ; тѣ ни даватъ основа да схванемъ многократното разселване на нашитѣ хора и спомагатъ да прѣцѣнимъ културната възмѫжалость на нашитѣ селяни, която се изразява въ промѣнитѣ, що

Digitized by Google

докарватъ въ природата, за да я подчинятъ въ своя полза и въ начина, по който тѣ се ползуватъ отъ благата на околната природа . . . .“

Тѣзи хубави мисли, между другитѣ, г. Иширковъ изказва въ прѣдговора си, който прѣдшествува съставения отъ него въпросникъ. Въпроситѣ сѫ групирани въ деветь групи: I Положение на селището. II Типъ на селището. III Кѫща IV Паянти (егреци, даями, кошари и др.). V Заселване. VI Името на селището. VII Носия. VIII Старини, и IX Занятие.

Упѫтването на г. Иширкова има за цѣль да улесни и посочи, какъ да се проучи прѣдимно географското и социалноикономично положение на населенитѣ мѣста. Намъ се струва, че хубавиятъ въпросникъ би било добрѣ да съдържаше и още нѣщо за нашитѣ поселища. Всѣко село има своята история за неговото минало, а такъвъ събранъ материялъ отъ всички заселища, ще илюстрира много незнайни или тъмни данни отъ нашата отечествена история. Поради това събиравето всички прѣдания, колкото сѫ опазени днесъ, за врѣмето и начинътъ на заселването на едно село, по-важнитѣ събития, каквито е прѣкарало то прѣзъ бурни епохи на нашето минало и др. т. сѫ тоже не отъ малка важность. Тъй сѫщо сѫ цѣнни да се опишатъ названията и на всички мѣстности, върхове, полянки, долове, клисури и др. п. въ околностьта на всѣко заселено мѣсто. Не отъ малъкъ интересъ е изброяване и имената на всички стари и сегашни родове въ населението.

Упѫтването на г. Иширкова е на лекъ, достѫпенъ и за полуграмотенъ човѣкъ езикъ, тъй щото всѣки въодушевенъ да помогне на отечествената наука ще може по него да се улесни въ събирането на исканитѣ данни.

Позивътъ на нашия ученъ и неуморенъ географъ-професоръ е и благороденъ, и цѣненъ, и ний вѣрваме, че той ще намѣри отгласъ тамъ, дѣто трѣбва и отъ тия, къмъ които е отправенъ.

С.

Цвиичовитѣ възгледи върху етнографията на Македония, отъ А. Иширковъ. Отдѣленъ отпечатъкъ отъ „Переодическото списание“, кн. LXVII, 1906 г. София.

Слѣдъ като твърдѣ многоплодната шовинистична литература на братята сърби, съ която тѣ отъ 30 години насамъ се мѫчатъ да убѣдятъ себе си и свѣта, чѐ една чисто българска страна — Македония — е сръбска, населена съ сърби, почна да търпи фиаско, като всѣка фалшива тенденция, напослѣдъкъ почнаха да се чуватъ гласове въ друга посока, именно, че Македония не е нито сръбска, нито българска, а е населена съ славѣнско плѣме, което е толкова близо до сърбитѣ, колкото и

Digitized by Google

до българитѣ. Тоя отбой у братята сърби самъ по себе си издава тѣхната по-раншна фалшива почва, на която се мѫчеха да се закрѣпятъ. Новото течение, по което сърбитѣ желаятъ да поставятъ въпросътъ за Македония, е подетъ отъ най-виднитѣ тѣхнитѣ учени хора. Напослѣдъкъ извѣстниятъ Бѣлградски професоръ — географъ и геологъ — г. I. Цвиичъ е написалъ новъ свой трудъ „Неколика проматария о етнографіи Македонских словена“, прѣведенъ едноврѣменно и на нѣколко европейски езика (френски, английски, нѣмски и руски). Г-нъ Цвиичъ излазя ужъ научно да обоснове новата теория за народностьта на македонскитѣ българи. Цвиичовиятъ трудъ, като такъвъ излѣзълъ отъ перото на толкова добрѣ познатъ ученъ човѣкъ, естествено извика едно очудване, една изненада и между нашитѣ учени хора, които неможеха, па и не биваше да го минатъ мълкомъ. Прьвъ се отзова уважаемиятъ нашъ професоръ—географъ г. А. Иширковъ, ако се не лъжемъ, и добъръ приятель на г, Цвиича. Горѣозаглавената студия на г-нъ Иширкова е отговоръ на г. Цвиичовата нова теория. Съ необорими научни аргументи и съ единъ достолѣпенъ академиченъ тонъ г. Иширковъ събаря всички явни и прикрити твърдения на г. Цвиича. Добъръ иввѣщъ позначачъ на всичката географско-етнографска и исторична литература по третирания въпросъ, г. Иширковъ съ мнѣнията на всички авторитетни изслѣдовачи и учени, на първо мѣсто и сръбски писатели и историци отъ минали врѣмена, подъ редъ разгледва всички точки на Цвиичовия трудъ, оборва и доказва неговата несъстоятелность и невѣрность.

Съ всичката скромность на силитѣ си ний отъ сърдце поздравляваме уважаемиятъ нашъ професоръ и горѣщо прѣпорѫчваме неговия многоцѣненъ трудъ да бѫде прочетенъ отъ всѣки български четецъ, който милѣе за цѣлокупностьта на българското отечество и светата правда на българското плѣме. Заслужениятъ отговоръ на г. Иширкова при това трѣбва да бѫде прѣведенъ и на други европейски езици, за да види и тоя пѫть учения свѣтъ, дѣ е и на чия страна е чистата истина.

С.

Избрани народни умотворения отъ Никола Василевъ. Книга първа. Обредни и битови пѣсни. Пловдивъ, 1906 г., цѣна 1 л. 20 стот.

Събирането и изучването на народното словесно творчество, съ други думи народнитѣ умотворения, не иматъ за цѣль само да прѣдставятъ народната психика и мирогледъ, да изтъкнатъ народния битъ, както той си го е възпроизвелъ въ своята поезия, не и да дадатъ материяли за неговото минало, но тѣ на първо мѣсто ни илустриратъ и народния езикъ тъй, както самъ

Digitized by Google

народътъ говори и се разбира. Въ последнитѣ петнадесетина години българскиятъ фолклоръ ни даде твърдѣ голѣмо и цѣнно количество народни умотворения и това най-много се дължи на Сборника за народни умотворения, който Министерството на народната просвѣта, сега миналъ у Книжовното дружество въ София, почна да урежда и издава. Благодарение на тоя потикъ и подкрѣпа отгорѣ, българското народно творчество днесъ тъй добрѣ е застжпено прѣдъ науката и учения свѣтъ. Обаче народнитѣ умотворения, които пълнятъ всички до сега излѣзли книги на Сборника, както и отдѣлнитѣ малки сборничета, издадени по частна инициатива, сжщо и разпръснатитѣ народ. умотворения изъ разни списания, сж само едно сурово, разхвърлено и не класифицирано цѣло, което твърдѣ много прѣчи на единъ заинтересуванъ ученъ изслѣдвачъ да го използува всестранно въ една или друга область въ науката. Още по-малко тѣзи нар. умотворения могатъ да послужатъ като образователна, и възпитателна материя на нашата учаща младежъ, било когато ще изучва езика, било когато ще трѣбва тя да се взрѣ и види, що има и що може тоя народъ, на който единъ день тая младежь, слѣдъ като възмжжае, ще заеме мѣстото да нарежда неговия строй и просвѣта и ще го тика и издига въ пжтя на културния прогресъ и мощь. Съ една дума ний тъй разбираме и отъ чисто педагогично гледище значението и цѣльта на нар. умотворения, че тѣ трѣбва да послужатъ и на учащата се младежь, щото тя още отъ школния чинъ да вникне въ богатството на народното творчество и битъ, да се познакоми въ всички гънки на народния животъ и умъ, слѣдов. прѣди да възприеме и се възхищава отъ чуждото, да обикне своето и съ врѣме стабилизира въ себе си едно здраво и истинско национално самосъзнание и гордость, независимо и отъ чисто научно гледище да обогати своя умъ съ домашна народна наука.

Г-нъ Василевъ иде да запълни една отъ тия праздноти съ своята първа книга „Избрани народни умотворения". Слѣдъ единъ твърдѣ обстоятелственъ прѣдговоръ, който показва, че г. Василевъ е знакомъ съ разнитѣ народоучни въпроси, той ни дава една хубава характеристика на разни пѣсни по сюжетъ и поетична обработка изъ много български краища. Първата книжка съдържа два отдѣла: обредни и битови пѣсни, които авторътъ е класифицпралъ първитѣ на коледни, георгьовски, спасовски и илинденски, а битовитѣ на урисницки, майчини, пѣсни изъ личния животъ, изъ сѣмейно-челядния, жетварски, овчарски, жалейни и смѣшни.

Ний изказваме общото си впечатление отъ сборничето на г. Василева, безъ да се впущаме въ подробенъ анализъ и сжждения до колко той е можалъ да пробере всички заслужващи у насъ варианти по сюжетъ, тенденция и обработка. Това е работа на критиката, подготвена за такъвъ родъ трудове, при всилко че такава критика у насъ не само е субективна, но може

Digitized by Google

се каза, че и много рѣдко се вѣстява. Нашето мнѣние е, г. Василевъ да бѫде насърдченъ и подкрѣпенъ въ тоя пѫть отдѣто трѣбва и тая първа книга, както и послѣдующитѣ я понататъкъ трѣбва да се прѣпорѫчва като помагало не само на учениците отъ горнитѣ класове въ нашитѣ гимназии и др. срѣдни училища, но и за учителскитѣ библиотеки.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

I. Народни пѣсни.

а) Български отъ с. Ковачовица, Неврокопско.

Записалъ, **С. Златаревъ.**

1.

Гюрга мома и терзии.

Гюрга мома прѣдлага на терзиитѣ да ѝ ошиятъ сая безъ ножици и игла, и терзиитѣ склонняватъ, ако пъкъ Гюрга имъ замѣси чиста погача, брашното безъ сито да отсѣе, безъ вода да я замѣси и безъ огънь да я опече. Съ помощьта Божия Гюрга сполучва: Богъ испратилъ силенъ вѣтъръ — отсѣла брашното; ситна росица—замѣсила погачата, и жежко слънце— изпекла погачата.

Шѝйте^{а} ми, крóйте^{а}, те^{а}рзѝе^{а},
И на мен' саiа(1) ошѝйте^{а},
Бе^{а}с нòжици ми iа скрòйте^{а},
Бе^{а}с ѝгла ми iа сбòдите^{а}.
Те^{а}арзѝе^{а} вѐлiат, гувòрiат:
— Гỳрге^{а} ле^{а}, Гỳрге^{а} г'узе^{а}ли́м,(2),
Зàме^{а}си чи́сту пугàче^{а}(3),
Бе^{а}с си́ту брашнòту óтсiай,
Бе^{а}с вòда ми iа зàме^{а}си,
Бе^{а}с òган' ми iа ѝспечи.
Г,у́рге^{а} са Бóгу пумòли:

— Бо̀же^{а} ле^{а}, мѝли Бо̀же^{а} ле^{а},
Зàдуй ми сѝлни віатруве^{а},
Да си брашно̀ту утсіàіа;
Зàле^{а}ти(¹) сѝтна русѝца,
Да си пугàче^{а} зàме^{а}се^{а};
Огре^{а}й ми іасну слъ^{а}нчице^{а},
Да си пугàче^{а} ѝспе^{а}че^{а}!
Задӯ ми сѝлни віàтруве^{а},
Та си брашно̀ту утсіàіа;
Зале^{а}тіà сѝтна русѝца,
Та си пуга́че^{а} заміàси;
Угріà ми іàсну слъ^{а}нчице^{а},
Та си пугàче$_{а}$ испѐче$_{а}$,
И на те^{а}рзѝе$_{а}$ гуво̀ри:
— Те^{а}рзѝе^{а}, устà-башѝе^{а},
Чѝсти пуга́че$_{а}$ испѐкух.

Слушана отъ Илинка Ат. Балтакова, 1903 год.

2.

Момина срѣща съ лудо младо.

Мома се връща отъ лозето съ грозде въ „фотата“ и съ китки—цвѣтя на главата. Срѣща я лудо младо и ѝ иска отъ гроздето и китките, но тя му отказва, че майка ѝ ги я броила.

Мумà ѝде^{а} уть лозѐ^{а}ту,
Гро́зде^{а} носи въ^{а}ф фо̀тата(⁵),
Съ^{а}с три кѝт'ки на главàта:
Пъ^{а}рвата е^{а} стрàтулува,
Фто̀рата е^{а} бусѝле$_{а}$кува,
Трѐтата е^{а} нѐве^{а}нова.
Та іа сре́шна лӯду—млàду,
То ѝ ве́ли и гуво̀ри;
— Марѝ мо̀ме^{а}, мàлка мо̀ме^{а},
Дай на мѐне$_{а}$ ут кѝт'ките^{а},
Уть кѝт'ките$_{а}$ баре^{а}м сръакче^{а}(⁶),
Ут гро̀зде^{а}ту ба́ре^{а}м гро̀зче^{а}!
Мумà вѐли, іотгувàре^{а}:
— А брѐ лӯду, та брѐ млàду,
Ма́йка ги іа пре^{а}бруѝла,

Digitized by Google

На кит'китеа съракчеатата,
На гръздеату гръзчеатата.

Слушана отъ сѫщата.

3.

Бащина Любовь.

Бащата не се рѣшава да даде дъщеря си, макаръ съ рискъ и всичкия си имотъ да изгуби.

Іо̀й Не́деа, Не́деа, тіа̀ткуву че́ду,
Тіа́тку ти и̂ма дѐвеат' двигва̀реа,(7)
Де́веат' двигва̀реа біа̀ли вѐлувеа,
Си́чки ги да̀ва, тѐбеа неа да̀ва.
Іо̀й Не́деа, Не́деа, тіа̀ткуву чѐду,
Тіа̀ткути ти и̂ма гуліа̀ма ни̂ва,
Гуліа̀ма ни̂ва дѐвеат' д'ул'у̂ма,
Пусѐата еа біа̀ла пшеани̂ца,
Біа́ла пшеани́ца сѐ ку̂трулица,(8)
Ни̂вата да́ва, тѐбеа не да̀ва.

Слушана отъ сѫщата.

4.

Момина обичь къмъ родния край.

Момъкъ прѣдлага на любовницата си да напуснатъ родното си мѣсто и отидатъ тамъ, дѣто чума не върлува и гробе нѣма, обаче тя не се рѣшава да остави хубавото си и родовито отечество.

Ги̂неа, калън(9) Ги̂неа,
Айда и̂деам, Ги̂неа,
Дѐту чу̂ма ніа̀ма,
Дѐту грѐбеа ніа̀ма.
Теа му вѐли, іутгува̀реа:
— А бре́ лу̂ду, та брѐ млъ̀ду,
Как да уста̀вим на̀шеа вѐмеа,
На̀шеа вѐмеа тупики́еа:(10)
Пу дваш в гуди̂ната
Куси́м и сби̂рамеа:

Пу дваш в гудѝната
Жъанеам и въаршѐмеа;
Пу дваш в гудѝната
Пчѐлитеа руѝмеа;
Пу дваш в гудѝната
Мѐт сбѝрамеа.

Слушана отъ сѫщата.

б) Помашки пѣсни отъ с. Сафтъще, Рупчоско

Записалъ А. Шулговски.

1.

Тѫга на затворникъ къмъ сѣмейно огнище.

Мехметъ попада вадъ Шаръ планина въ деветь годишенъ затворъ. Въ тѫгата си къмъ родна земя и сѣмейно огнище той се моли на планината да се сниши и види своитѣ домашни. Послушва го планината, и Мехметь вижда и се научава, че дѣчицата му пораснали, едното пита за баща си, а другото за майка си, която била починала.

Сеагà ми стàнват дѐвеат' гудѝни,
Меахмѐт' ми леажѝ ф т'ъавна теавнѝца,
Хѐм си ми леажѝ, леажѝ и плачеа:
— Та пòснисни(11) са, Шѐар-плàнину,
Да си ми вѝдеа нáшеана зѐмеа,
Нàшеана зѐмеа, стàрана мàкеа,
Пъарвуну л'ýбеа с дрѐб'ни деачѝнки!
Пуснѝсна си са Шѐар-плáнина,
Меахмѐт' си вѝдеа тіàхнана зѐмеа,
И си ми вѝдеа стàрана мàкеа,
На двор сеадіàшеа, ф рòаки дарж'àшеа,
Ф рòаки дарж'àшеа ду двѐнеа деацà,
Еаднòну діàтеа си еа пѝташеа:
— Іòх леа леа, бáбу,(12) дѐ ми еа бóбу?
Пак си му бáба òкулну(13) кàвва:
— Твòеан еа бóбу ф чу̀здана зѐмеа,
Ф чу̀здана зѐмеа, ф т'ъавна теавнѝце.
Жѐнцкуну діàтеа жàлну пѝташе:

— Де ми еª, ба̀бу, мо̀еªна ма̀кеª?
— Тво̀еª еª ма̀кеª ф чо̀рнана мѐмеª.

Слушана отъ Мехмедъ Брамалиевъ,

2.

Прѣдсмъртна тжга и желание на залюбена мома.

Момъкъ праща сестра си да споходи болното му любе. Тя отива и донася на брата си прѣдсмъртното желание на любовницата му, което е било той да ѝ загради градинката (гробътъ), дѣдо ѝ да постави надгробнитѣ камъни, баба ѝ да ѝ прави поменъ, а леля ѝ ѝ да насади на гроба цвѣтя.

Нафиве̇ª, сестру Навифе̇ª,
Еªлай та а̀гу(14) прувȯди:
Л'у̀беªну ми еª бо́л'ничк'у,
Л'у̀беªну ми да іуби̇диш,(15)
И да гу, се̇стру, пупи̇таш,
Како̀ªф пцеª у́кус(16) да и̇цеª.
— Хо̀дих ми, а̀гу, пупи̇тах.
То ми еª е̇ªцеª бо́л'ничк'у,
Т'ъªнка беª сна̀шкеª преªкри̇лу
С мо̀мцкуну біа̀лу ха̀лищеª;(17)
Біа̀лу беª ли̇цеа зави̇лу
С мо̀мцкана біа̀ла махрамо̀ª,(18)
И си ми ре́чеª, а̀гу л'о:
„Но̀си ми сеªліа̀м л'у̀беª му,
Гради́нкеª да ми дугради̇;
Но́си ми сеªліа̀м діа̀ду му,
Ка̀меªнеª да ми пуби̇еª;
Но̀си ми сеªліа́м ана̀йки,(19)
Ф чеªтво́ªртак да ма спуми́на;(20)
Чеª но̀си сеªліа́м ле́ли ми,
Ки̇чица да ми насади̇,
Уд ври̇т' ки̇т'кинеª пу страчо̀ªк
Ут баш зумба̀кан два строªка“.

Слушана отъ сжщия.

Рѣчникъ съ обснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и изрази въ народнитѣ умотворения.

1- **Саіа̀**, сжщ. ж р. връхна женска дреха отъ носията на българкитѣ въ Неврокопско.

2. **Г'узелйм**, отъ турската дума *гюзелъ*, красиво на на гледъ, прилично, нѣщо извънредно хубаво. Срѣща се много често въ Родопскитѣ пѣсни.

3. **Пуга̀чеª**, сжщ. ж. р. пита, домашенъ хлѣбъ, печенъ подъ връшникъ.

4. **За̀леªти**, гл. завалѣ дъждъ, роса, снѣгъ. Думата вали въ Родопитѣ е *леªтй* и *литй*. **Литишлйво вреª-меª**, дъждовно врѣме.

5. **Фо̀та**, сжщ. ж. р. прѣстилка.

6. **Сръªк-чеª**, сжщ. ср. умал. форма. *Строªк* Ахжчелеб. клонче отъ какво и да е малко растение.

7. **Дзигва̀р-еª**, сжщ. м. р. чифтъ, двойка. Чифтъ волове, значи двойка еднакви волове.

8. **Кўтрулица**, сжщ. ж. р. качество добро пшеница.

9. **Калън**, тур. дума, употрѣбителна въ Родопитѣ за означаване стройно, красиво и високо тѣло.

10. **Тупикйеª**, прил. ж. р. отъ *топику*, питомно, облагородено нѣщо. **То̀пики л'ўд'еª**, възпитани, благородни хора.

11. **По̀снисни**, отъ снишава, глаг. да се посниши, да спадне надолу.

12. **Бо̀бУ**, сжщ. м. р. помашко име на баща, татко.

13. **Окулну**, нар. съ вабикалки, не направо, за да не се досѣти.

14. **Агу**, сжщ. помашко име къмъ по-голѣмъ братъ, братовчедъ и познайникъ.

15. **Іобйдишо**, глаг. споходи, пасѣти.

16. **Укус**, сжщ. единъ видъ закуска. На болникъ носятъ нѣщо за ядене. Обикновенъ обичай въ Родопитѣ при посѣщаване болникъ, родилка и пр.

17. **Ха́лищеª**, сжщ. домашна покривка или постелка отъ вълна и козина. Козякъ, черга.

18. **Махрамо̀ª**, сжщ. бѣла кърпа домашна, която и българки, и помакини носятъ на главитѣ си.

Digitized by Google

19. **Ана̀йка**, същ. помашко име на майка и баба.

20. **Спумѝна**, глаг. поменъ. У помацитѣ е обичай за умрѣлитѣ да правятъ поменъ въ четвъртъчнитѣ дни.

Прѣкорни и родови имена изъ Родопитѣ.

Записалъ, **Ст. Н. Шишковъ.**

1 Бѐчувци,
2 Бѐчкувци,
3 Бе^{а}шѝрци,
4 Бичо̀кувци,
5 Балаба̀нци
6 Бѐ^{а}лкувци,
7 Бубута̀нци,
8 Бакла̀рци
9 Балса́кувци,
10 Буба̀чіувци,
11 Бу̀ндувци,
12 Буву́кувцп,
13 Буіу̀кувци,
14 Бу̀хувци,
15 Бе^{а}ле^{а}нб́зувци,
16 Бал'жѝйци,
17 Бо̀звувци,
18 Бо̀^{а}рн'увци,
19 Буружѝйци,
20 Бата̀лци,
21 Бѝч'увци,
22 Бустанжѝйци,
23 Бурна̀рци,
24 Бакѝіуви,
25 Бал'жѝйци,
26 Бумбашѝрци,
27 Бо̀с'увци,
28 Бурала̀нци,
29 Бати́нуви,
30 Бувала́нци,

3 Вѐ^{а}гувци,
32 Ва̀клувци,
33 Во̀^{а}ргувци,
34 Ву̀ліувци,
35 Вре^{а}те^{а}на̀рци,
36 Ву̀л'жіувци,
37 Вѝдрувци.,
38 Во́л'чіувци,
39 Во́^{а}л'кинци,
40 Во̀^{а}гліувци,

41 Гурѐ^{а}лци,
42 Гулумѐ^{а}хувци,
43 Гу̀гинци,
44 Гнѝдіувци,
45 Гайда̀рци,
46 Га̀щіувци,
47 Го̀^{а}зіувци,
48 Главѝнкувци,
49 Гѝніувци,
50 Га́нинци,
51 Ганчѐ^{а}рци,
52 Г'у̀линци,
53 Го̀лфалци,

54 Дліо̀^{а}гувци,
55 Ду́кинци,
56 Ду̀ніувци,
57 Да́ндарувци,
58 Да̀лувци,

Digitized by Google

59 Деамиріувци,
60 Драмалийци,
61 Дукатіувци,

62 Жубрувци,
63 Журувци,
64 Жегл'увци,
65 Ж'ун'ж'увци,
66 Жип'ж'увци,
67 Жигошувци,
68 Жубрайлци,
69 Жувеалекувци,

70 Забурци,
71 Зоабл'увци,
72 Зурл'увци,
73 Зурланци,
74 Забилци,
75 Зудинци,

76 Ихтеарци,
77 Имамци,
78 Илчувци,
79 Илеамци,
80 Итинци,
81 Ипивци,

82 Кисимци,
83 Кукеарувци,
84 Карапиперци,
85 Капитанци,
86 Кеаркел'уви,
87 Кужеабашувци,
88 Кутупувци,
89 Коткинци,
90 Кур'увци,
91 Кафеажи'уви,
92 Кабадозувци,
93 Кацарци.
94 Каракашувци,

95 Карагеавурци,
96 Коакувци,
97 К'оржупанци,
98 Кривупеапкувци,
99 Камбарци,
100 Камбурци,
101 Кукул'уви,
102 Кутреавци,
103 Кукуд'увци,
104 Камитувци,
105 Каражовци,
106 Кел'увци,
107 Кеалешувци,
108 Касобажеакувци,
109 Кеананци'
110 Кал'чувци,
111 Кис'ови,
112 Куцувци,
113 Калвунци,
114 Кабасанци,
115 Кадийкувци,
116 Кеакувци,
117 Кулакувци,
118 Каръшувци,
119 Кеафилци,
120 Коас'увци,
121 Лел'кувци,
123 Л'оащ'увци,
123 Леайлекувци,
124 Лупи'увци.
125 Л'ул'укувци,

126 Макрелци,
127 Маринци,
128 Мил'онувци,
129 Меаракувци,
130 Мекеаровци,
131 Мачонци,
132 Мункувци,
133 Милкотци,

Digitized by Google

134 Мусо̀вци,
135 Мусо̀ви,
136 Мада̀нкуви,
137 Михта́рци,
138 Му̀н'д'увци,
139 Мажѐªрци,
140 Меªчка̀рци,
141 Мулло̀вци,
142 Маруди̇̀лци,

143 На̀йд'увци,
143 Ни̇̀кувци,
144 Ни̇̀чувци,

146 Пеªрпеªри̇̀йци,
147 Пеªпеªла̀нци,
148 Пѐпалци,
149 Паспа̀лци,
150 Пеªхл'ува̀нци,
151 Пир'ѐнци,
152 Пиро̀нкувци,
153 Паприти́лци,
154 Пи̇̀кл'увци,
155 Пуи̇̀дувци,
156 Пичо̀нци,
157 Палама̀рци,
158 Пара̀скувци,
159 Парма̀куви,
160 Парапи̇̀т'ци,
161 Панчѐªрци,
162 П'ъ̀ачувци,
163 Пипи́нци,
164 Палага́чувци,
165 Па̀пардовци,
166 Пачи̇̀лци,
167 Пи̇̀кувци,
168 По́ср'увци,
169 Пару́н'уви,
170 По̀ªн'увци,
171 Пичу́рци,
172 По̀ªл'шувци,
173 Пичка̀рци,
174 Па̀н'д'увци,
175 Паспа̀лци,

176 Ра̀йдувци,
177 Ради̇̀кувци,
178 Ру̀минци,
179 Ро̀шеªвци,
180 Ру̀сувци,
181 Ру̀жинци,
182 Ра̀динци.
183 Сина̀пци,
184 Сби̇̀ркувци,
185 Сира́кувци,
186 Сари̇̀йци,
187 Сѐрт'увци,
188 Ска̀кувци,
189 Сѐндувци,
190 Сърбувци
191 Страку́н'увци,
192 Сабру̀т'увци,
193 Стро̀нгеªлци,
194 Су̀рувци,
195 Сули́важийци,
196 Сеªйрѐкувци,
197 Ту̀пувци,
198 Ту̀рналийци,
199 Тикла̀р'уви,
200 Ти̇̀рулци,
201 Турма̀нци,
202 Трахана̀рци,
203 Теªржѐªнци,
204 Теªрви̇̀іуви,
205 Тиква̀рци,

206 Узу̀нци,
207 Ужѐªкувци,
208 Ушувци,

Digitized by Google

209 Хỳпчувци,
210 Хубàнкувци,
211 Хỳiувци,
212 Хѝтрувци,
213 Хàрбалийци,

214 Фèр'увци,
215 Фòр'увци
216 Фỳт'увци,

217 Царвулàнци,

218 Че^{а}трòкувци,
219 Че^{а}рпòкувци,
220 Чѝпувци,
221 Чилѝк'увци,
222 Чѝчувци,
223 Чилингѝр'увци,
224 Чỳрувци,
225 Чò^{а}рнуцви,
226 Че^{а}пкò^{а}нци,
227 Чѝлувци,
228 Чѝнувци,
229 Чучурáнци,
230 Чè^{а}н'увци,
231 Че^{а}шѝтци,
232 Чòнгарци,
233 Че^{а}кърци,
234 Че^{а}кò^{а}рувци,
235 Чỳ^{а}ре^{а}нци,
236 Чò^{а}рнивци,
237 Шѝiувци,
238 Шéн'увци,
239 Шóпци,
240 Штѝнкувци,
241 Штò^{а}рбувци,
242 Шòкувци,
243 Ше^{а}патнàкувци,
244 Ше^{а}лапàт'уви,
245 Шѝкл'увци,
246 Шукè^{а}рци,
247 Бỳт'увци,
248 Рòйн'увци,
249 Рèме^{а}нци,
250 Дармòн'уви,
251 Диплийци.(¹)

¹) Въ изброенитѣ по-горѣ прѣкорни и родови имена не сѫ отбѣлѣзани по-отдѣлно помашкитѣ и българскитѣ, защото сѫ общи: каквито има у българитѣ, сѫщитѣ се срѣщатъ и у помацитѣ и обратно. Разлика никаква нѣма нито въ суфикситѣ имъ Едно и сѫщо родово име ще срѣщнете въ нѣколко села и помашки, и български. Освѣнъ това много родови имена, произлѣзли отъ извѣстни собствени имена изоставихме, освѣнъ тѣзи отъ тѣхъ, които иматъ извѣстно етимоложко сформиране.

Бѣл. редакцията.

Digitized by Google

Обявления.

II годъ изданія. **НА 1907 Г.** II годъ изданія.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

НА ЕЖЕНЕДѢЛНЫЙ ЖУРНАЛЪ

„Църковно-Общественная Жизнь“.

Издаваемый подъ редакціей профессоровъ: *Л. И. Писарева*, протоіерея *А. В. Смирнова*, *М. А. Машанова* и *К. Г. Григорьева*.

При литературномъ участіи прогрессивной группы профессоровъ Казанской Духовной Академіи, Казанскаго Университета, Казанскаго духовенства, а также и другихъ многихъ сотрудниковъ изъ Петербурга, Москвы, Кіева и прочихъ городовъ Россіи.

Ближайшее участие въ журналѣ принимаютъ: извѣстный публицистъ **В. В. Рузановъ**, профессоръ Петербургской духовной академіи архимандритъ **Михаилъ** и профессоръ Казанской духовной академіи **В. И. Несмѣловъ**.

25 №№ въ годъ, которые будутъ выходить въ 1907 г. въ увеличенномъ размѣрѣ еженедѣльно „по пятницамъ“, книжками по 64 страницы въ каждой, обложки.

Вступая во *второй* годъ изданія „Ц. О. Ж.“ попрежнему будетъ неуклонно служить интересамъ обновленія Русской церковной жизни.

Девизъ журнала возстановленіе нравственно-религиозныхъ устоевъ Церкви во всей широтѣ и всеобъемлемости ея отношеній—нравственно-религіозныхъ, административно-правовыхъ, общественно-государственныхъ и соціалныхъ.

Всѣ статьи „Ц. О. Ж.“—оригинальныя и при общедоступности и живости изложенія разсчитаны на самую публику.

Въ общемъ каждый номеръ, отвѣчая насущнымъ запросамъ момента, будетъ представлять по возможности полное и безпристрастное освѣщеніе фактовъ наличной церковно-общественной дѣйствительности.

Digitized by Google

Програма журнала:

I. Передовыя руководящія статьи.—II. Статьи по современнымъ вопросамъ церковно-общественной жизни и мысли. — III. По вопросамъ церковной практики. — IV. Вопросы русскаго инородчества.—V. Беллетристическіе очерки изъ духовнаго быта.—VI. Духовная и свѣтская печать по вопросамъ церковно-общественной жизни.—VII. Изъ инородческой печати.—VIII. Корреспонденціи (отъ собственныхъ корреспондентовъ).—IX. Церковная библіотека: краткія библіографическія замѣтки о вновь выходящихъ книгахъ.—X. Изъ церковно-общественной жизни: а) Запада и б) православнаго Востока.—XII Обзоръ жизни епархій —XIII. Почтовый ящикъ редакціи.—XIV. Объявленія.

Въ видѣ **особаго безплатнаго приложенія** при журналѣ всѣмъ *годовымъ* подписчикомъ „въ концѣ года" будетъ разосланъ 1-й выпускъ предпринятаго редакціей „Ц. О Ж." изданія, подъ заглавіемъ: „Въ помощь религіозно-нравственному самообразованію. Это изданіе составитъ предметный, строго-систематизированный, критическій указатель наличной руской литературы по всемъ отраслямъ богословскаго-философскаго, церковно-историческаго и церковно-общественнаго знанія.

Подписная цѣна: *въ Россіи* —на годъ 5 рублей, на полгода—3 рубля, помѣсячно—50 коп., отдѣлный номеръ 12 копеекъ; *за границу*—на годъ 5 рублей, на полгода—3 р. Годовимъ подписчикамъ разсрочка по ихъ собственному усмотрѣнію.

Всѣ новые подписчики на 1907 г., внесшіе годовою (5 рублей) и полугодовою (3 рубля) плату, будутъ получать журналъ за 1906 годъ **бесплатно** *со дня подписки.* Пробный номеръ высылается за двухкопеечную марку,

Адресъ. *Редакція и главная кантора*— Казань. Первая Академическая у домъ № 11. *Отдѣленіе конторы*: „Централная типографія" (Воскресенская у., домъ Крупеникова, рядомъ съ циркомъ).

Подписка принимается въ главной конторѣ редакціи, ея отдѣленіи и во всѣхъ книжныхъ магазинахъ. Книжные магазины и комиссіонные конторы удерживаютъ комиссионныхъ 5% съ доставленной подписки.

Редакторы-издатели: профессора *Л. И.* П*исаревъ*, протоіерей *А. В. Смирновъ*, *М. А. Машановъ*, *К. Г. Григорьевъ*.

Digitized by Google

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1907 ГОДЪ

на историко-литературный и библіографическій журналъ

ВѢСТНИКЪ ЛИТЕРАТУРЫ

и

ИЗВѢСТИЯ ПО ЛИТЕРАТУРѢ, НАУКАМЪ И БИБЛИОГРАФІИ,

издаваемый **Т-вомъ М. О. Вольфъ.**

Всякій, кто любитъ книги и интересуется тѣмъ, что имѣетъ къ нимъ хотя малѣйшее отношеніе, кто желаетъ знать, что творится въ литературномъ мірѣ въ Россіи и за границею, хочетъ слѣдить за текущею литературою по всѣмъ отраслямъ знанія и знать всѣ книжныя новости, всякій, кому важно получать списки новыхъ книгъ,—тотъ найдетъ все необходимое въ нашемъ изданіи—въ томъ видѣ, какъ оно будетъ выходить въ 1907 году.

„Вѣстникъ Литературы" и „Извѣстія" будутъ выходить ежемѣсячнымъ иллюстрированнымъ выпусками, въ двухъ самостоятельныхъ отдѣлахъ, изъ которыхъ первый—п. з. **„Вѣстникъ Литературы"** — будетъ заключать въ себѣ статьи по вопросамъ литературы, науки и библіотечнаго дѣла, критическіе разборы новыхъ книгъ, біографіи, воспоминанія и неизданныя письма писателей, очерки о современныхъ теченіяхъ въ литературѣ, историко-литературныя изслѣдованія, статьи по техникѣ чтенія и пр, и пр, во второмъ же отдѣлѣ — **„Извѣстіяхъ"** — будутъ помѣщаться: хроника литературнаго міра и книжныхъ новостей въ Россіи, вѣсти изъ Франціи, Германіи, Англіи, Америки, славянскія извѣстія, Rossica, новости по библіографіи и библіотечному дѣлу, справки по вопросамъ, касающимся книгъ (почтовый ящикъ) и, кромѣ того, ежемѣсячные систематическіе каталоги всѣхъ выдающихся новыхъ книгъ, русскихъ и иностранныхъ, списки книгъ, находящихся въ печати, спеціальные каталоги по разнымъ отраслямъ знанія, указатели главнѣйшихъ журнальныхъ статей и т. п.

Первый отдѣлъ журнала будетъ иллюстрированъ снимками съ замѣчательныхъ произведеній печати, сценами изъ сочиненій выдающихся авторовъ, русскихъ и иностранныхъ, портретами, библіотечными знаками, рѣдкими автографами и пр. и пр.

Оба отдѣла; **„Вѣстникъ Литературы"** и **„Извѣстія по Литературѣ. Наукамъ и Библіографіи"** — будутъ взаимно дополнятъ другъ друга, составляя, вмѣстѣ съ тѣмъ, какъ бы одно цѣлое, въ которомъ историко-литературная и критическая часть будетъ сосрѣдоточена преимущественно въ первомъ изъ нихъ, библіографическая и справочная — во второмъ.

Digitized by Google

4 л. Годовая подп. цѣна „Вѣстника Литературы“, вмѣстѣ съ „Извѣстіями по Литературѣ“, съ перес. въ Болгарію. **4 л.**

Подписка принимаются въ редакціи, въ С.-Петераургѣ, Вас. Остр., 16 линія, 5—7, с. д., а также въ конторахъ „Вѣстника Литературы“, при книжныхъ магазинахъ Т-ва М. О. Вольфъ: въ С.-Петергургѣ: 1) Гостный Дворъ, 18, и 2) Невскій пр., 13; въ Москвѣ: 1) Кузнецкій Мостъ, 12, д. Джамгаровыхъ, и 2) Моховая ул. 22. д. Чижова и Курындиной (противъ университета).

Открыта подписка на первый въ Россіи частный ежемѣсячний военно-общественный художествено-илюстрированный журналъ

8 руб. **„ВОЙНА И МИРЪ“** **8 руб.**

второй годъ изданіи 1907 г.

Съ Марта 1906 г. сталъ впервые виходитъ журналъ „**Война и Миръ**“. Въ нѣсколько мѣсяцевъ журналъ успѣлъ пріобрѣсти симпатіи читателей и вызватъ повсемѣстно одобрительные отзывы. (Рекомендованъ всѣми военными округами и военными управленіями).

Основная цѣль журнала—служитъ интересамъ родины, ея арміи и флота, на слѣдующихъ основаніяхъ:

Прогрессивное движеніе арміи и флота по пути усовершенствованія.

Безусловная внѣпартійность.

Правдивость и объективность въ изложеніи необходимаго матеріала для предстоящихъ реформъ.

Ознакомленіе военнаго общества съ текущими политическ. и общественными вопрос., излагая ихъ общедоступно, безъ всякихъ попытокъ къ тенденціозности.

Ознакомленіе общества съ жизнью цѣлаго грандіознаго военнаго міра, доселѣ невѣдомаго обществу.

Армія должна бытъ близка и интересна обществу, должна бытъ окружена уваженіемъ и почетомъ. Вотъ та сила, которая сдѣлаетъ армію непобѣдимой и двинетъ се по пути прогресса.

Интересы общества къ арміи проснулисъ и общество найдетъ въ журналѣ полный отвѣтъ на всѣ свои запросы и узнаетъ армію въ правдивомъ освѣщеніи.

Сознавая, что подписная цѣна въ 1906 г. была слишкомъ высока и не общедоступна, редакція идя на помощь читателю, понижаетъ се ожидая, что новый органъ получитъ самое широкое распростран. среди всего общества, а особенно военнаго.

Digitized by Google

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА НА ЖУРНАЛЪ:

1) Для войсков. библіотекъ, управленій, учрежденій, заведеній Военн. Вѣдом. съ пересылкой и доставкой 10 р.	Для первой кат. На $1/2$ года 6 р. „ $1/4$ года 3 „ „ 1 мѣс 1 „	Для второй кат. На $1/2$ года 4 р. „ $1/4$ года 2 „ „ 1 мѣс. 1 „

2) Для гг. офицеровъ, выписывающ. журналъ лично для себя, а также и для проч. отдѣл. лицъ, цѣна за годъ съ доставкой и пересылкой 8 р.

Разничн. продажа номера журн. 1 р. Разсрочка какая угодно, за поручительств. гг. казначеевъ.

Каждый подписчикъ, доставившій или приславшій въ редакцію новаго подписчика, получаетъ серію открытыхъ писемъ изданія журнала, доставившій 10 подписо ъ—получаетъ серіую БЕЗПЛАТНО. Книготорговцамъ скидка 5%.

Номера прошлаго года по первому требован. разсылаются всѣмъ безплатно для ознакомлен.; почтов. расходы по пересылкѣ вземаются наложеннымъ платеж.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ: 1) Москва, Александровское Военное Училище. 2) ГЛАВНАЯ КОНТОРА РЕДКЦІИ: Москва, ул. Бол. Дмитровки и Георгіевскаго пер., домъ Георгіевскаго монастыря, при типографіи „Печать и Гравюра“ Телефонъ № 79 73. Для личныхъ переговоровъ ежедневно отъ 10—12 пас. Редакторъ **М. С. Галкинъ**.

Издатель: **В. Г. Ждановичъ**.

Ищу повсемѣстно дѣятельнихъ агентовъ по распространенію журнала, пріема объявленія и подписки. Условія чревычайно выгодны.

Новое иллюстрованное

Раскошное издание

ВѢСТНИКЪ ЗНАНІЯ

Каждый съ пер. 3 р.

12 вып. безъ 2 р. 50 к.

Научная библиотека,

ПОДПИСКА НА 1907 г.

имѣющая въ виду отвѣчать потребности небогатой интеллигенціи въ хорошей дешевой книгѣ, изданной со всею допускаемою содержаніемъ роскошью въ отношеніи иллюстраціи. Капитальныя сочиненія, вход. въ „Н. Б.“, должны служитъ для завершенія образованія—дальше уже начинается область специльнаго изученія.

„Научная Библіотека“ издается съ декабря 1906 г. по **отдѣламъ**, по 12 выпусковъ въ годъ въ кажд. отд. Пока при-

нимается подписка на слѣд. 6 отдѣловъ, каждый по 2 р. 50 к. безъ перес. и 3 р. съ перес. 12-ти вып. Всѣ 6 отд. (72 вып.) 15 р. безъ пер., 18 р. съ перес. Первые выпуски высылаются для ознакомленія за 50 к., за кажд. вып., и эти деньги зачисляются при подпискѣ.

I. Біологическій и общее естествознаніе. Въ первую очередъ печатается трудъ извѣстнаго популяризатора-ученаго Каруса Штерне.—„Міръ, его прошлое, настоящее и будущее". Исторія развитія вселенной и ея обитателей въ общепонятномъ изложеніи. Роскошное изданіе съ хромолитографіями, цвѣтными картинами, таблицами и рис. въ текстѣ. Въ перв. выпускѣ, вышедшемъ въ нач. декабря. помѣщены слѣд. картины, и хромолитографіи: Идеальн. ландшафтъ на лунѣ во время затменія, Коралловые острова на Тихомъ океанѣ, Туманность Андромеды. Бронтозавры (допотопныя чудовища) и множество рисунковъ.

II. Историческій Новый капитальн. трудъ проф. Шиллера. „Всемірна исторія съ древнѣйшихъ временъ до начала XX ст." Къ первому вып., вышедш. въ сред. дек., приложены слѣд. хромолитографіи и картины: Рамзесъ II въ сраженія съ хитами, Пирамиды Гизехъ при закатѣ солнца. Марія Антуанетта бросаетъ постановленіе французскаго народа, Островъ Филе, множ. рис. портретовъ и пр.

III. Общественный. Печатаніе начинается съ двухъ сочин. – Проф. Ванъ-деръ-Боргта. „Основы соціальной политики" и проф-овъ Альберта и Байе. „Политеческіе мыслители XVIII и XIXвѣковъ". Къ перв. вып. вышедш. въ срединѣ дек., приложены слѣд. картины и портр: Портреты Вольтера, Фридриха Вел. Руссо, Либкнехта, Стачки, картина Мункачи, и множ. рис.

IV. Философскій. Капит. роскошно-иллюстриров. трудъ проф. М. Брана. „Классики фолософіи съ древнѣйш. временъ до нашихъ дней". Къ перв вып., выш. въ срединѣ декабря, прилож. слѣд. картины и портр.: Древнія Аѳины, большая картина; Сократъ, Изъ интимной жизни Аристотеля, Аѳины съ моря, множ. рис. въ текстѣ.

V. Землевѣдѣніе. (Географическій) Капитальн. труд.: „Иллюстрированная физическая, экономическая и политическая географія". Эккерта, Зейдлица, Реклю и др. съ особ. отд. „Россія, полное всестороннее описаніе", состав. рус. географами. Къ перв. вып., вышедш. въ сред. дек., прилож. слѣд. хромолитограф. и картины: Сѣверная природа, портретъ Ал. Гумбольдта, Тропическій лѣсъ, Большой гейзеръ Іеллостон. парка, Торжественное вступленіе Колумба на берегъ и множ. рис.

VI. Этическій. Начинается съ печатанія двухъ капитальн. сочин.: проф Шантепи де-ля-Сосей „Иллюстрирован. исторія регигій „въ нов. изд. и проф. Фореля „Половой вопросъ". Къ перв. вып, вышед. въ сред. декабря, приложены слѣд. карт. и хромолитогр.: Доисторическая могила, Невѣста Молоха. Культъ мертвыхъ въ древн. Египтѣ, Жертвоприношеніе Ваалу, Храмъ змѣй въ Видахѣ и множ. рис.

Digitized by Google

Въ теченіе года въ каждомъ отдѣлѣ выйдетъ по 12 вып. кот. составятъ 2 тома, всего въ 6 отд. 12 томовъ. Въ редакціи „Научной Библіотеки" принимаютъ лучшія научныя силы. Для „Научной Библіотеки" будутъ заготовлены роскошныя крышки для переплетовъ по 35 к. безъ перес. (по подпискѣ). Желающія получать изданіе уже переплтенным доплачиваютъ сверхъ подписной суммы за каждый томъ по 65 к. Подробнбныя объявления безплатно.

Адресъ редакціи: **С.-Петербургъ, Невскій пр., 47. Главная Контора Редакцій „Вѣстника Знанія", „Недѣли" и „Научной Библіотеки".**

Редакторъ-издатель **В. Битнеръ.**

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1907 Г.

5-й годъ изданія единственнаго журнала для

всесторонняго самообразованія

Вѣстникъ Знанія

Ред.-Изд. **В. В. Битнеръ.**

12 №№ **3 р.** безъ перес. **2 р. 50 к. 7 руб.** безъ перес. въ годъ съ перес. **8 р. 12 №№** „Вѣстн. Зн." съ **3-мя журналами** по 12 кн. каждый, всего **48** кн. въ годъ. Съ **„Настольной Энциклопедей"** (всего 60 кн.) **10 р. 50 к.** съ перес.

Вступая въ 5-й г. изд., „Вѣстн. Зн." въ рекомендаціи не нуждается, но еще недостаточно извѣстенъ широкимъ кругамъ общества. Отъ друг. „толстыхъ" журналовъ „Вѣст. Зн." отлич. тѣмъ, что глав. вним. удѣляетъ **наукѣ, критикѣ, исторіи, обществовѣдѣнію, философіи, психологіи, и нов. открытіяхъ**, беллетристика же стоитъ на второмъ планѣ. „Вѣст. Зн."—журналъ **прогрессивно-демократ**. направ.— стоитъ **внѣ партій**. Статьи популяр. строг. научн. и объективны. Въ 1907 г., кромѣ статей по естествознанію, астрономіи. критикѣ и пр., будутъ научные обзоры во всѣхъ област. знанія, по аграрному, женскому, еврейскому и др. обществ. вопр. Изъ авторовъ по этимъ вопр. назовемъ профес. ИСАЕВА, КАУТСКАГО, БЕБЕЛЯ, КРОПОТКИНА, ЖОРЕСА, ЗОМБАРТА, и др. Преж. запретная литература тоже найдетъ мѣсто въ жур. въ видѣ неиздан. записокъ о политич. движ., подпольн. дѣятел. и пр. Кромѣ статей, будутъ даны съ особ. нумер. стр. и крупныя произведенія. Въ „Вѣстн. Зн." имѣется отд. **„Взаимнопомощь читателей"** съ потодлѣломъ

„Спорн. вопр. жизни и нравств.“, въ кот. сами подписч. дѣлятся мыслями по затронут. въ журн. вопросамъ. Съ буд. года вводится нов. одт., посвящ интересамъ **Молодежи,** гдѣ кажд. подпис. мож. писать по волнующ. учащихся, учителей и, вообще, молодежь вопросамъ. „Взаимопомощь“ объединяетъ подписч. духовно въ одну идейную семью, чл. котор. помог. др. другу слов. и дѣломъ и вмѣстѣ идутъ къ одн. общ. цѣли „учиться и учить другихъ“! Съ цѣлью дать подписч. оч. дешев. собраніе лучш. соч. для самообразованія и разшир. духов горизонта, Редакція издаетъ слѣд. три журнала, составляющіе 36 кн. въ г,. кот. для подп. на „Вѣстн. Зн.“ стоятъ 5 р. съ перес. (всего за 48 кн.—8 р.). Допускается и особая подп. за каждый журналъ:

Библіотека систематическаго знанія

12 кн. Ц. въ годъ съ перес. **3** р. Для подписч. „Вѣст. Зн.“—**2** р.

1) **Иллюстриров. исторія культуры,** въ 3 ч-хъ. ч. I. Древняя Культура. 2) Ч. II. Культ. сред. вѣк. 3) Ч. III. Новая культ. 4) **Курсъ логики.** 5) **Курсъ психологіи.** 6) **Исторія политич. Экономіи.** 7) **Основы Государств. Права и Политики.** 8. **Курсъ Рускаго Литератур. Языка,** въ 3 ч-хъ. Ч. I. Этимологія. правописаніе и справ. словарь 9) Ч. II. Синтаксисъ, выработка слога, теорія писанія сочиненій. 10. Ч. III. Теорія словесности, стихосложеніе, литератур. стиль, газетн. и журнальная работа, ораторское искусство. 11) **Органическая и практическая химія** 12) **Гигіена умствен. труда,** вопр. о мнемоникѣ, воспитаніе воли. 12 кн. Ц. въ годъ съ перес. Для подписч. **3** р. „Вѣстн. Зн.“—2р.

Библіотека для саморазвитія

12 кн. Ц. въ годъ съ перес. **3 р.** Для подпис. „В. Зн.“ — **2 р.**

служитъ выработкѣ міросозерц. и разширен. духов. кругозора: 1) Л. Бюхневъ. МАТЕРІЯ И СИЛА, въ 2 част., ч. I. 2) МАТЕРІЯ И СИЛА, ч. II. 3) Ч. Дарвинъ. МОЕ МІРОСОЗЕРЦАНІЕ. 4) Ф. Ницше. ПО ТУ СТОРОНУ ДОБРА И ЗЛА 5) Э. Геккель. БОРЬБА ЗА СВОБОДУ МЫСЛИ. Происхожд. челов. и его науч. полож. въ природѣ. 6) Г. Брандесъ. НОВАЯ НѢМЕЦК. И СКАНДИНАВ. ЛИТЕРАТУРЫ въ главн. представ. 7) Мальверъ. НАУКА И РЕЛИГІЯ. 8) Карнери. ОСНОВЫ ЭТИКИ въ ест. науч. освѣщ. 9) **Философскій Сборникъ.** Пессимизмъ, оптимизмъ и критицизмъ. Идеалистич., матеріалист. и реалистич. міровозрѣніе. 10) В. Битневъ. НАУЧНЫЯ ЭКСКУР-

Digitized by Google

ЗІЯ ВЪ ТАИНИКИ ЧЕЛОВѢЧЕСКОЙ ПРИРОДЫ. Ч. I. Гипнотизмъ, прѣдчувствіе пророч. сны и видѣнія, телепатія, чтен. мысл. и пр. 11). Ч. II. Ясновидѣніе, спиритизмъ, теликинезія, обманы медіумовъ и пр. 12) **СОЦІАЛИЗМЪ И АНАРХИЗМЪ.** Собр. очин. представителей обоихъ направленій.

Народный университетъ

12 кн. Ц. въ годъ съ перес. 3 р. Для подписч. „В. Зн.“—2 р.

Собр. популяр. лекцій, отъ 24 до 30 (по 2—3 лекціи кажд. кн.) для школы, семьи и народа съ картинами для волшебнаго фонаря и рис. въ текстѣ. Намѣчеы слѣд. лекціи; АСТРОНОМІЯ —О планетной системѣ и солнеч. затменіяхъ, млѣчномъ пути, зодіакальн. свѣтѣ и пр. ФИЗИКА И ХИМІЯ — Объ атмосфер. электрч., о горѣніи, теплотѣ, безпроволочн. телегр. и т. д. БІОЛОГОЯ И ЕСТЕСТВОЗН. ВООБЩЕ — Міръ въ каплѣ воды, душа растеній, о вредн. насѣком., умѣ животныхъ и пр. ГЕОЛОГІЯ И ФИЗИЧ. ГЕОГРАФІЯ — Исторія земли, великія и замѣч. явл. природы. ИСТОРІЯ И АНТРОПОЛОГІЯ.—Анатомія человѣч. тѣла, доисторич. человѣкъ, первые обитат. Новгорода, открытіе Америки, смутное время на Руси и перв. земск. соборъ, реформы Петра Велик., три этапа въ жизни рус. народа: періодъ княжескій, царскій съ прикрѣплен. къ землѣ, освобожд. отъ крѣпост. завис. и заря нов. жизни. ГОСУДАРСТВОВѢДѢНІЕ И ЭКОНОМИКА—Финанс. право, доходы государс., расходы, бюджетъ, налоговое бремя, деньги, выборная система и пр. ЛИТЕСАТИРА. — Литератур. типы рус. писателей; классич. произв. рус. литер. Подвиги челов. ума, практич. знанія!— Велик. изобрѣт., замѣчательн. сооруженія, о пчеловодствѣ и пр. Какъ живутъ другіе народы и пр. Редакціею заказ. для подписч. новаго типа волшеб. фонарь, кот. выс. за 3 р. 50 к.; пересил. и упак. налож. платежомъ.

Кромѣ этихъ трехъ журналовъ, Редакція „Вѣст. Зн.“ открываетъ льготн. подписку на нов изданіе:

Настольная иллюстрированная энциклопедія

12 кн. Ц. въ годъ съ перес. 4 р. Для подписч. „В. Зн.“—2р. 50к.

Этотъ крайне дешев. энциклопедич. словарь будетъ заключ. въ кажд. вып. 256 столб. текста съ иллюстр. и картами. Всѣ 12 вып. (выйдутъ въ теч. года) состав. 3 тома по 1024 стб. кажд. Безъ перес. словарь для подписч. „Вѣст. Зн.“ 2 р., для непод-

Digitized by Google

писч. 3 р. 50 к. При непосредствен. обращеніи въ **Глав. Контору Издательства „Вѣстникъ Знанія", С.-Петербургъ, Невск. просп., № 47,** допускается разсрочка. Подробн. объявл. безплат.

Подписной годъ на всѣ перечисл. изданія съ 1 янв. 1907 г.

Редакторъ-Издатель **В. Битнеръ.**

Открыта подписка на 1907 годъ на большую политическую и литературную газету

„РОССІЯ"

Ежедневное изданіе (кромѣ понедѣльниковъ) въ 7 столбцовъ текста. Газета „РОССІЯ" издается по программѣ всѣхъ больших газетъ, давая внутренній и заграничныя телеграммы, политическій новости, всѣ новѣйшія извѣстія, сообщенія собственныхъ корреспондетовъ изъ центровъ европейской политики, фельетоны беллетристическіе, литературные, политико-экономическіе, повѣсти, разказы, очерки и проч.

Подписная цѣна на газету „РОССІЯ" (съ доставкой и пересылкой).

Въ Петербургѣ, Москвѣ и повсемѣстно въ Россіи.

На годъ 4 руб., на 6 мѣс. 2 р., на 3 м. 1 р. на 1м. 33 коп. Заграницу: при подпискѣ въ иностранныхъ почтамтахъ та-же цѣна, что и внутри Россіи, но съ начисленіемъ разницы на курсѣ: на годъ 5 руб., на ½ года 2 р. 50 к., на 3 мѣс. 1 р. 50 к.

Главная контора: С.-Петербургъ, Невскій просп., 112, противъ Пушкинской ул. Плата за объявленія: впереди текста за строку по 50 коп., послѣ текста по 20 коп. Контора газеты открыта ежедневно, кромѣ праздниковъ, съ 11 час. утра до 5 час. пополудни.

Иллюстрированная лѣтопись событій, разказы, повѣсти, очерки, путешествія, мемуары, стихотворенія и проч.

„РОССІЯ"

Еженедѣльное художественно-литературное изданіе съ рисунками русскихъ и иностранныхъ художниковъ. Въ годъ 50 вып.

Отдѣльная подписная цѣна: только на годъ съ доставкой и пересылкой 2 рубля.

Подписка принимается въ Главной Конторѣ „Россіи" (С.-Петербургъ, Невскій пр., 112) отдѣльно отъ ежедневной газеты. Объявленія въ Иллюстрированной „Россіи": 100 р. страница послѣ текста, 50 р. ½ стр. и 30 р. ¼ стр.

Подписная цѣна на газету вмѣстѣ съ Иллюстрированной „Россіей": на годъ 6 р.

Digitized by Google

Открыта подписка на 1907 годъ

на ЖУРНАЛЪ

„ПТИЦЕВОДНОЕ ХОЗЯЙСТВО",

органъ Россійскаго Общества Сельско Хозяйственнаго Птицеводства, выходящій не менѣе 24 №№ въ годъ.

Подписная цѣна: на годъ — 3., на $1/2$ года — 1 р. 50 коп. Для членовъ Общества и Отдѣловъ, а равно и для сельскихъ школъ, народныхъ учителей и духовенства на год—2 р., съ доставкой и пересылкой во всѣ мѣстности Россійской Имперіи.

Какъ и въ предыдущіе годы, журналъ „Птицеводное Хозяйство" будетъ всецѣло посвященъ интересамъ сельско-хозяйственнаго птицеводства и птицепромышленности и будетъ выходитъ два раза въ мѣсяцъ, по прежней программѣ.

Вслѣдствіе выяснившейся въ послѣднее время настоятельной потребности въ улучшеніи и развитіи у насъ откормочнаго промысла и консерваціи продуктовъ птицеводства, на эту сторону птицепромышленности редакціей будетъ обращено особенное вниманіе. Видное мѣсто на страницахъ журнала будетъ посвящено также и вопросу о болѣзняхъ домашнихъ птицъ и о современныхъ способахъ борьбы съ повальными болѣзнями домашнихъ пернатыхъ.

Подписка принимается въ конторѣ редакціи журнала „Птицеводное Хозяйство"—Москва, Музей Птицеводства (башня въ въ стѣнѣ Китай-Города, на Театральной площади). Телеф. 116-67.

Редакторъ: **И. Абозинъ.**

ОТКРИВА СЕ ПОДПИСКА

за

„ПРИРОДА"

ГОДИНА XIII — 1907.

„Природата е неизчерпаемъ източникъ за благосъстоянието на човѣка.

Бюфонъ.

Презъ 1907 година „Природа" встжпва въ тринадесетата си годишнина. Тя и за напрѣдъ, както и до

Digitized by Google

сега, ще има за цѣль популяризирането на природнитѣ науки и тѣхното прилагане за живо[т]та. Прѣдъ видъ на тази цѣль, редакцията се е старала, както се вижда отъ дванадесеть-годишното сѫществуване на списанието, и ще се старае да разглежда най-разнообразни въпроси по естествознанието, и то въ една доста общедостѫпна форма, за да може да бѫде по полезно за всички.

Списанието и за напрѣдъ ще излиза всѣки мѣсецъ, освѣнъ мѣсецитѣ юлий и августъ, и въ сѫщия обемъ и форматъ.

Абонаментътъ е годишенъ и въ прѣдплата.

За въ България 5 лева. За въ странство 6 лева.

Абонирането става направо въ администрацията, при настоятелитѣ и при телеграфо-пощенскитѣ станции.

На настоятелитѣ и книжаритѣ се прави 15% отстѫпка, съ условие списъцитѣ на записанитѣ отъ тѣхъ абонати винаги да се изпращатъ съ абонамента. При тѣзи условия всѣки може да бѫде настоятель.

За четири прѣдплатени абонамента на „Природа“ се дава едно годишно течение даромъ. За 40 пъкъ прѣдплатени абонаменти се подаряватъ 12-тѣ годишнини.

Прѣзъ тринадесетата година абонатитѣ ще получатъ: 1) *Десеть броя* съ разнообразенъ материялъ, прѣдимно изъ областьта на естествознанието; 2-ро. *Илюстрована премия* отъ 2—2½ коли; 3-о. *Календаръ* за новата година.

Бѣлѣжка. Ония, които внесатъ съ абонамента още два лева направо въ администрацията, ще получатъ: едно цѣло годишно течение съ прѣмията му по изборъ отъ годишнитѣ: I, III, VI, X, XI и XII, на „Природа“ и книгата „Чувствата на растителния свѣтъ“ отъ Мечникова.

Довѣрието и симпатийтѣ, които списанието ни е спечелило прѣзъ дванадесеть-годишното си излизане, благодарение усилията, както на редакцията, тъй и на уважаванитѣ ни сътрудници, на които изказваме тукъ най-голѣмата си благодарность, ласкаятъ ни да

Digitized by Google

вѣрваме, че и за напрѣдъ „Природа“ ще бъде посрѣщната така радушно, както и до сега отъ читающия български свѣтъ.

Отъ Администрацията.

Открава се подписка

за

1907 Четиринадесета годишнина 1907

на

Българска Сбирка

списание за книжнина,

исторически и обществени знания.

Българска Сбирка ще излазя и прѣзъ 1907 г. еднажъ въ мѣсеца, освѣнъ августъ и септемврий, въ размѣръ отъ 4—5 печат. листове. „Б. Сб.“ съдържа I. Исторически и етнографически приноси за нашенско. II. Икономически, обществени и педагогически статии. III. Изящна книжнина: разкази и стихотворения. IV. Историко-литературни студии. V. Книжовни оцѣнки. VI. Прѣгледъ на списания. VII. Що става въ нашенско, въ славянскитѣ земи и на чужбина. VIII. Разни вѣсти.

Поради своя съврѣменеъ отдѣлъ, пъленъ съ интересъ и съ сгжстени свѣдѣния по текущитѣ политически и културни явления у насъ, въ славянскитѣ земи и на чужбина, „Бълг. Сбирка“ е станала настолна книга на мнозина. По своитѣ популярность, евтиния и разнообразия въ съдържанието, „Б. Сб.“ е найдареното списание. По мѣстото, което отдѣля на библиография, нашенска и славянска „Б. Сб.“ е обърнала вниманието на всички слависти и библиофили.

Digitized by Google

Прѣзъ 1907 г. въ „Б. Сбирка“ ще участвуватъ: Н. Атанасовъ (гимн. уч.), Д-ръ А. Теодоровъ Баланъ (проф.) Б. Н. Банкански, Д-ръ Н. Бобчевъ (нач. отд. въ мин. на просв.). Илия С. Бобчевъ (адв. публицистъ), Иванъ Вазовъ, Вирсавиевъ-Гирянинъ, Сп. Ганевъ (гимн. уч.), Ив. Грозевъ (гимн. уч.), Хр. Дамяновъ Димитровъ, проф. А. Иширковъ, проф. В. Златарски, Д-ръ Г. Канаровъ (проф.) Ст. Коледаровъ, А. Кипровъ, Д. Мариновъ, М. Ив. Марковски (чин.) М. Московъ (гим. уч.), Кр. Мирски (адв. публицистъ), Н. Начевъ (гимн. учит.), Д-ръ М. Повилиевъ (проф.), А. Н. Стоиловъ (фолклористъ), Добри П. Стоиловъ, Д-ръ В. Стойковъ (критикъ), А. Узуновъ (книж.), Д. В. Храновъ, проф. Б. Цоневъ, В. Юрдановъ (учит.), Яско (всев., литер. прѣв.), А. И. Яцимирскій и др.

Годишно „Б. Сбирка“ струва 8 лева въ България, 9 фр. на чужбина, 3 рубли въ Русия. Абонаментътъ е годишенъ въ прѣдплата и започва отъ I Януарий.

Digitized by Google

При каждомъ *Nr.* „Нивы“, независимо отъ другихъ приложеній, подписчики получатъ по одной книгѣ, а новые подписчики, выписывающіе также (за 1 руб. 50 к., съ перес. за 2 р.) первыя 10 книгъ соч. К. М. Станюковича за 1906 г., получатъ ихъ при одномъ изъ первыхъ *Nr.Nr.* „Нивы“ 1907 г.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
на 1907 годъ
(38-й годъ изданія)
на еженедѣльный иллюстрированный
ЖУРНАЛЪ

„НИВА“,

со многими приложеніями

Гг. подписчики „НИВЫ“ получатъ въ теченіе 1907 года:

52 *Nr.Nr.* художественно-литературнаго журнала „НИВА“, заключающаго въ себѣ романы, повѣсти и разсказы, гравюры, рисунки и иллюстраціи современныхъ событій.

40 КНИГЪ „Сборника Нивы“, отпечатанныхъ четкимъ шрифтомъ на хорошо глазированной бумагѣ и содержащихъ:

ПОЛНОЕ СОБРАНІЕ СОЧИНЕНІЙ ВЪ

10 книгахъ **гр. АЛЕКСѢЯ ТОЛСТОГО**

(Стихотворенія: пѣсни, поэмы, былины, баллады.—Драматическая трилогія; Смерть Іоанна Грознаго, Царь Ѳеодоръ Іоанновичъ, Царь Борисъ.—Князь Серебряный.—Упырь и др.),—значительно дополненное произведеніями, не вошедшими въ предыдущія изданія и изданными за границею.
Съ критико-біографическимъ очеркомъ С. А. ВЕНГЕРОВА.
(Цѣна существующаго неполнаго изданія, безъ пересылки, **8 р. 50 к.**).

остальныя
ПОЛНАГО СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ

30 книгъ **К. М. СТАНЮКОВИЧА**

(„Морскіе разсказы“, романы: „Омутъ“, „Откровенные“, „Наши нравы“, „Жрецы“ и друг.; „Картинки общественной жизни“, „Письма знатнаго иностранца“; много повѣстей, разсказовъ и пр.),—значительно дополненнаго произведеніями, не вошедшими въ предыдущія изданія.
Съ критико-біографическимъ очеркомъ П. В. БЫКОВА.
(Цѣна существующаго неполнаго изданія, съ пересылкой, **21 руб.**).

12 книгъ **„ежемѣсячныхъ литературныхъ и популярно-научныхъ приложеній“**, содержащихъ романы, повѣсти, разсказы, популярно-научныя и критическія статьи современныхъ авторовъ съ иллюстраціями и отдѣлы библіографіи, смѣси, шахматовъ и шашекъ, задачъ и разныхъ игръ.

12 *Nr. Nr.* **„Парижскихъ модъ“**, выходящихъ ежемѣсячно. До 200 столбцовъ текста и 300 модныхъ гравюръ. Съ почтовымъ ящикомъ для отвѣтовъ на разнообразные вопросы подписчиковъ.

12 ЛИСТОВЪ рисунковъ (около 300) для рукодѣльныхъ, выпильныхъ работъ и для выжиганія и до 300 чертежей выкроекъ въ натуральную величину.

1 **„Стѣнной календарь“** на 1907 годъ, отпечатанный красками.

Подписная цѣна „НИВЫ“ со всѣми приложеніями на годъ:

въ С.-Петербургѣ: { **безъ доставки . . . . . 6 р. 50 к.**
съ доставкой . . . . . . 7 р. 50 к.
Безъ доставки: 1) Въ Москвѣ, въ конторѣ Н. Печковской—7 р. 25 к.; 2) Въ Одессѣ, въ книжн. магаз. „Образованіе“—7 р. 50 к.

Съ пересылкою во всѣ мѣста Россіи . . 8 р.
За границу—12 р.

— Допускается разсрочка платежа въ 2, 3 и 4 срока. —

Новые подписчики, желающіе получить, кромѣ „Нивы“ 1907 г. со всѣми ея приложеніями, еще **первыя 10 книгъ К. М. Станюковича за 1906 г.**, доплачиваютъ единовременно при подпискѣ, безъ доставки въ С.-Петербургѣ—**1 р. 50 к.**, безъ доставки въ Москвѣ и Одессѣ—**1 р. 75 к.**; съ дост. въ СПБ. и съ пересылкой иногороднымъ и за границу—**2 руб.**

Иллюстрированное объявленіе о подпискѣ высылается безплатно.

Адресъ: С.-Петербургъ, въ Контору журнала „НИВА“
улица Гоголя, № 22.

Digitized by Google

ПЕЧАТНИЦАТА

НА

Стефанъ Ат. Кишкиловъ

Станимака. Bulgarie.

Приема да печати:

на

Български, Френски, Гръцки и Славянски

всѣкакъвъ видъ за печатъ работа, съ разни цвѣтове, работа чиста и бърза.

ЦѢНИ УМѢРЕНИ.

ВЪ КНИЖАРНИЦАТА

на Стефанъ Ат. Кишкиловъ — Станимака (Bulgarie) се намѣрватъ всички видове готови отъ печатъ книжа, за градскитѣ и селскитѣ общини, разни книги за прочитъ и пр. и пр. Най-добритѣ илюстровани карти, свадбени билети, годежни карти и др. крижа.

Digitized by Google

Г. V. Май и Юний 1907. Кн. I.

Родопски напрѣдъкъ

Двумѣсечно илюстровано списание
за
НАУКА, ОБЩЕСТВЕНИ ЗНАНИЯ
и
НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ.

Излиза подъ редакцията на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѫчовъ

Печат. С. Кишкиловъ — Станимака.

1907
год.

Digitized by Google

Съдържание на I книга:

1. Къмъ читателитѣ. **Редакцията.**

2. Дребни езикови бѣлѣжки отъ единъ непознатъ до сега Родопски говоръ. **Ст. Н. Шишковъ.**

3. За малко изъ царството на Родопитѣ. **Недѣлевъ.**

4. Обработване домашнитѣ ржчни платове въ Родопитѣ. **Ст. Н. Шишковъ.**

5. Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Една стара картина за Бачковския мънастирь. С.

6. Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

7. Малки вѣсти по фолклора изъ славѣнскитѣ земи.

8. Народни умотворения. I. Народни приказки изъ Ахж-челебийско. II. Помашки пѣсни изъ Ахж-челебийско. III. Помашки пѣсни изъ Рупчоско.

9. Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и изрази въ народнитѣ умотворения.

10. Обявления.

Илюстрации: Зимна гледка на едно Родопско село. — Турски войници на лѣтенъ пограниченъ постъ въ Родопитѣ.

Digitized by Google

Год. V. **Май и Юний** **Книга I.**

Родопски напрѣдъкъ

Двумѣсечно илюстровано списание
ЗА
наука, обществени знания и народни умотворения.

Къмъ читателитѣ.

Всѣки, който малко много е боравилъ съ народоучни въпроси, знае, че липсата отъ заинтересованость у всички слоеве въ нашата четеща публика е голѣма. Както на ученишката скамейка, тъй и въ обществото, па и на зеленитѣ маси, намъ не е яко присърдце да четемъ и се опознаваме съ работи, що засѣгатъ знайнитѣ и незнайни български земи. Резултатътъ на тая апатия къмъ своето, бащиното и родното е, че ни единъ книжовенъ трудъ отъ такъвъ родъ неможе да посрѣщне поне печатнитѣ си разходи, независимо и отъ това обстоятелство, че се искатъ срѣдства и за самото събиране на народоучни материяли, каквито срѣдства не може да има всѣки, какъвто ентусиазъмъ и да го тика напрѣдъ. По тия главно материялни несгоди и ний се намѣрихме въ невъзможность да продължаваме по-нататъкъ безпретенциозния „Родопски напрѣдъкъ“, и ако слѣдъ това наше рѣшение, ний слѣдъ четиремѣсечно прѣкжсване пакъ на ново го започваме, то това се дължи изключително на високото внимание, съ каквото скромниятъ „Родопски напрѣдъкъ“ имá рѣдкото щастие да се изненада отъ **Негово Царско Височество**, Българския Князъ.

Впрочемъ съ тая книжка за май и юний, т. г., „Родопски напрѣдъкъ“ започва V-та си годишнина съ сжщата голѣмина, редъ и програма.

Годишната му цѣна си остава пакъ 4 лева у насъ и 6 лева за чужбина, заедно съ премията.

Digitized by Google

Но за да оправдае поне отъ малко това високо благоволение на Господаря, ВърховниятъВаждъ и покровитель на българската национална култура и мисъль, „Родопски напрѣдъкъ“ за напрѣдъ разширява досегашния си обсегъ да борави само съ Родопскитѣ покраини. Народоучни, географски, исторически и др. п. материяли ще се помѣстватъ и изъ всички други покраини въ Одринско, който български край, ако и тъй близъкъ при насъ да е, той и днесъ си е terra incognita за всички ни.

Въ тоя случай ний се надѣваме на всички просвѣтени сили изъ Одринско за постигане тая ни цѣль.

На всѣки народоученъ трудъ, слѣдъ одобрението му отъ редакцията и споредъ важностьта му, ще се плаща и прилично възнаграждение на автора му.

Пловдивъ, 15/V 1907 година.

Редакцията.

Дребни езикови бѣлѣжки отъ единъ непознатъ до сега Родопски говоръ.

Още прѣди 1890 година азъ имахъ еднъжъ случай да мина прѣзъ Кетенлъшкитѣ помашки колибаци, разпръснати въ единъ отъ южнитѣ Родопски склонове, именуванъ *Караалапъ,* а въ турскитѣ карти Караоланъ тепе. Тоя склонъ дѣли водитѣ на Шеинската отъ Скечанската рѣки, лѣжи на истокъ отъ Скеча и се спуща въ Бѣломорската равнина срѣщо Буру-гьолъ. Прѣзъ него минава прѣкиятъ пѫть отъ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ за Буру-гьоль и пристанището Порто-Логось. Най-високиятъ връхъ отъ тоя доста разтлатъ склонъ се казва *Исеинъ-гедикъ,* покритъ цѣлиничъкъ съ буйна дѫбова и букова гора. Тукъ се намиратъ и грамади камъни и остатъци отъ едноврѣменни зидове, което показва, че тоя пѫть е ималъ извѣстно значение и въ древнитѣ врѣмена. Населението казва на развалинитѣ *кал'ӧта.* По цѣлиятъ склонъ изъ рътлинитѣ и хлътнатитѣ мѣста сѫ разпръснати много махалчинки — колибаци, чисти помаци, отъ които поголѣмички сѫ слѣднитѣ: ***Кетенлѫкъ*** 80

кѫщи, най-голѣмото отъ всичкитѣ села; *Ста̀ро село* 60 кѫщи, *Сугуже́-дере* 30 кѫщи, *Ханъ-махала* 10 кѫщи, *Каражѐатеа* 10 кѫщи, *Аликѐтеа* 5 кѫщи, *Вирòатъ* 15 кѫщи, *Исейнъ-гедикъ* 15 кѫщи, *Сòужекъ* 60 кѫщи (двѣ махали), *Бу̀залатъ* 10 кѫщи, *Канлѫ-бийотъ* 6 кѫщи *Дун'ó* 20 кѫщи, *Кѝòстере* 8 кѫщи, *Лòпухътъ* 10 кѫщи, и др. По-отстрана отъ Кетенлъкъ въ площитѣ на планината сѫ по-голѣмичкитѣ села *Укма̀нъ-ери* около 100 кѫщи и *Сѣнѝково* повече отъ 60 кѫщи. Едни отъ споминатитѣ махалчини спадатъ въ Сѣниковската община (турска административна единица — *джумаетъ*), други въ Укманъ-ерската, а трети въ Кетенлъшката. Понеже дѫбовитѣ гори изобилватъ, то главниятъ поминъкъ на покраината е развъждането въ достатъчно количество кози, слѣдъ това дребно планинско земледѣлие и обработване на тютюнь, дѣто се може и дѣто почвенитѣ условия помагатъ. Покраината, както и цѣлитѣ Южни и Срѣдни Родопи, изобилва и съ разни видове овощни дървета, а нѣкждѣ изъ нискитѣ мѣста и долини и лозя. Помашкото население тукъ е много добродушно и съобщително и между другитѣ старинни обичаи пази и тоя на Нова година и Коледа. Малкитѣ помачета и помакинчета съ кошнички на ржце *коледуватъ* и *сурвакатъ* въ тия дни, и съсѣдитѣ и роднинитѣ имъ ги даряватъ съ сушени плодове и орѣхи.

При заминаването си азъ има̀хъ случай да срѣщна помаци отъ тия селчинки, собствено отъ с. Кетенлъкъ, и ми направи впечатление тѣхниятъ говоръ и нѣкои думи, които си и записахъ. Азъ не смѣехъ до сега да съобщавамъ нищо за тоя говоръ, защото при такива мигновени случаи е невъзможно и най-опитниятъ наблюдатель пѫтникъ да вникне въ всичкитѣ му свойщини и се ориентира въ тѣхъ, като се ласкаехъ съ надеждата, че все ще ми се удаде новъ случай, ако не втори пѫть да мина прѣзъ тия мѣста, то поне да се срѣщна съ хора отъ тѣхъ. Години минаха отъ тогава, а моето желание, за жалость, не се сбѫдваше.[1] Миналата година обаче прѣзъ мѣсецъ августъ

1) Нѣкои отъ тѣзи думи и изрази прѣди двѣ три години съобщихъ на нашитѣ уважаеми професори—филолози г. г. Цоневъ и Милетичъ.

Digitized by Google

единъ четвъртъченъ денъ въ Станимашкия панаиръ азъ случайно срѣщнахъ двама помака отъ Кетенлъкъ, дошли прѣзъ Кърджали да си купуватъ малки муленца—супй.[1] За досущъ малкото врѣме, което споменатитѣ помаци имаха, азъ се помѫчихъ да поведа разговоръ, макаръ че моята срѣща съ тѣхъ — човѣкъ не ни търговецъ, ни джамбазинъ на мулета—и да ги нѣкакъ смущаваше, дори и плашеше, за което тѣ горкитѣ имаха пълно основание по много причини, които не е тукъ мѣстото да посочвамъ. Както и да е, нѣкои отъ по-рано записанитѣ ми думи на ново чухъ отъ тѣхъ, като сполучихъ да си запиша и още нѣколко нови, но пакъ далечъ не достатъчни за една пълна и по-обстойна характеристика за единъ какъвъ и да е говоръ, още повече като тоя що чухъ, който, ако и да има общитѣ свойства на Родопскитѣ говори, все има и една своя твърдѣ интересна типичность. Поради това азъ и сега се въздържамъ да правя понататъшни бѣлѣжки върху Кетенлъшкия говоръ, който ми направи особено впечатление и лишенъ пѫть затвърди убѣждението ми, че широкитѣ и скрити изъ Родопитѣ кѫтове сигурно единъ день ще има да изненадатъ науката съ нѣкои непознати за сега езикови свойщини. Малкитѣ бѣлѣжки, които мисля, че ще послужатъ на тия компетентни учени, що теоритично се занимаватъ се езикови изслѣдвания както у насъ, тъй и въ чужбина, се отнасятъ до една характерна и твърдѣ интересна фонетично-морфологична особица, която азъ забѣлѣзахъ въ Кетенлъшкия говоръ. Да ли тая особица сѫществува и въ други помашки села и покрайнини изъ непознатитѣ още много Родопски краища, не мога да зная тоя часъ. Ще трѣбва да се чака щастливъ случай за това въ бѫдеще.

Който е ималъ възможность да чува говорътъ на помаци изъ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, прѣдимно

1) Обработването на тютюньтъ въ Родопитѣ изисква да се кара вода за поливането му въ стръмнитѣ и безводни мѣста, а тая работа може да върши само мулето. Поради това тоя товаренъ добитъкъ особено много се цѣни въ тия мѣста, и износътъ на нашитѣ изъ България мулета изключително е за тия покрайнини. Всѣка година въ Чирпанския и Станимашкия панаири идватъ хора купувачи отъ тамъ.

Digitized by Google

отъ Скечанско, Дарждерско и донѣкждѣ и отъ Ахж-челебийско, е забѣлѣзалъ, че помацитѣ отъ тия мѣста нѣкакъ си бавно, проточено и по-ясно изговарятъ думитѣ, а тая проточеность дава при пръвъ погледъ нюанси, като че ли гласнитѣ се чуватъ удължени. Такава именно удължeность, тъй да се изкажа, азъ чухъ отъ Кетенлъшкитѣ помаци и то въ най-ясенъ видъ. Но важното не е това; азъ забѣлѣзахъ и тукъ(1) едно изобилие на звукътъ *а* и отгорѣ на това и едно пълногласие: вмѣтане на звукътъ *а*, нѣкждѣ и *е*^{а} между групи отъ двѣ и три съгласни въ цѣлиятъ съставъ на думи а особено първитѣ слогове, дѣто се срѣщатъ такива групи. Ето какви думи имамъ за сега записани съ такова пълногласие отъ моитѣ Кетенлъшки помаци: *барат'е*^{а}, братия; *барàдва*, брадва, *барàв'е*^{а}, бравъ—и, събир. форма вмѣсто главъ. *Пет' брàва заклàха*, т.е. петь главъ (овци, кози, ярета и пр.) заколиха. *Варатéну*, вретено; *въ*^{а}*ле*^{а}*ка*, вълкъ; *въ*^{а}*гале*^{а}, вжгле (вжглища); *варѝт'че*^{а}*ка*, врит' врут' отъ всичко; *въ*^{а}*ре*^{а}*ше*^{а}, връше събир. отъ връхъ, горнитѣ клоне на дърветата; *ве*^{а}*дарѝца*, вѣдрица, вѣдро; *гаръ-бе*^{а}, гробе; *галàдну*, гладно; *ганé*^{а}*зду*, гнѣздо; *дъ*^{а}*ране*^{а}, отъ дърне — буци пръсть съ трѣвата и коренитѣ ѝ, чимове отъ ливада; *же*^{а}*рè*^{а}*бе*^{а}, ждребе, малко конче или муле; *карèме*^{а}*н*, кремень; *карàйшник*, крайщникъ, кжсъ отъ краищата на хлѣбъ; *калé*^{а}*ще*^{а}, клѣщи; *карýше*^{а}, круша; *какинà* и *каке*^{а}*нà*, отъ помашкото и рупското какнà, кинà и ке^{а}нà (колко, какво); *калàти*, клати, люшка; *канѝга*^{а} и *ке*^{а}*нига*, книга; *мале*^{а}*ка*, млѣко; *марàв'е*^{а}, мраве, мравки; *паръ*^{а}*'теà*, пржте; *паръ*^{а}*чка*, пржчка; *паре*^{а}*п'ъ*^{а}*на*, прѣпъна се, спъна се; *парèлу*, прело, прежда; *паре*^{а}*стйву*, пръстено отъ пръсть; *палéте*^{а}*ну*, плетено; *палé*^{а}*ва*, плѣва; *палѝтка*, плитко, *пароле*^{а}*т'е*^{а}, пролѣть, пролѣтесъ; *пуше*^{а}*тинàк*, пущинакъ; *паре*^{а}*вàле*^{а}, прѣваля; *расче*^{а}*ве*^{а}*тѝ*, разцвѣти; *сарè*^{а}*да*, срѣда; *сарèбру*, сребро; *сатарѝже*^{а}*ну*, стрижено; *сатарè*^{а}*ла*, стрѣла; *таръ*^{а}*ска*, треска; *тарè*^{а}*ва*, трѣва; *таръ*^{а}*н*, трънъ; *тарàхана*, трахана; *тарѝ дъ*^{а}*не*^{а}, три деня; *халè*^{а}*ба*, хлѣбъ; *хал'ъ*^{а}*нза*, хленчи; *агарèбе*^{а}, огребе; *е*^{а}*загòре*^{а}, отгорѣ.

1) Въ миналогодишнитѣ книжки на „Родопски напрѣдъкъ“ интересующиятъ читатель ще намѣри бѣлѣжкитѣ ми относно прѣгласътъ на неударено *о* въ *а* въ нѣкои Ахж-челебийски помашки села.

Digitized by Google

Думитѣ *въ^а^ле^а^к*, вълкъ; *въ^а^гале^а^*, вжгле; *каке^а^нѝ*, колко или какво; *парѐлу, ке^а^нѝга, дъ^а^ране^а^, пуше^а^тинàк, сарѐ^а^да* и още нѣкои тѣмъ подобни се срѣщатъ и въ Ахж-челебийскитѣ помаци, а *чувѐат, разчуве^а^тѝ* и *жуве^а^зда* се изговаря и въ нѣкои Рупчоски български села (Орѣхово напр.), а това ме навежда на мисъльта, да ли пълногласието не е било старинна особица въ Родопскитѣ говори, която особица е оцѣлѣла днесъ само въ Кетенлъшката покраина, па е възможно да я има и въ други помашки села въ южнитѣ склонове, които и въ други отношения се явяватъ най-архаичната езикова и битова область въ Родопитѣ.

Освѣнъ горнитѣ бѣлѣжки направи ми впечатление още и сложностьта на нѣкои мѣстойменни форми и нарѣчия, особено тѣзи за показъ, каквито сж слѣднитѣ: *намузѝкана, тамузѝкана, самузѝкана*, вмѣсто томува, ономува; *тагàзинана, се^а^гàзикана, нагàзикана*, вмѣсто тогава, сега, на онова врѣме; *тузѝкана, сузѝкани, нузѝкана* вмѣсто тукъ, тамъ, тоя тукъ, оня тамъ; *тазѝкана, назѝкана сазѝкана* вмѣсто тая, оная и други п. Изобщо мѣстоименнитѣ форми въ Родопитѣ прѣдставятъ една голѣма пъстрота, каквато би можла да бжде прѣдметъ за отдѣлни бѣлѣжки.

Откъмъ морфологична и лексикална страна азъ ще дамъ за сега и тѣзи си записани по-интересни думи и изрази, които съмъ чулъ изъ Кетенлъшкия говоръ: *ж'ъ^а^ту*, дѣто; *де^а^канѝка*, тояга; *ж'ъ^а^ту си има де^а^канѝка*, дѣто, или който си има тояга; *алѐй гу*, вижъ го. Тоя глаголъ въ повел. форма се употрѣбява и отъ Ахж-челебийскитѣ помаци. *Сахъ^а^н'*, въ Ахж-челебийско *сахàн*—мѣденъ сждъ за ястие. Срѣща се и въ Тъмрешко, Чокуръ-кьой и Гюндюзица, помашки села отсамъ въ севѣрнитѣ склонове. *Іъ^а^рам*, джбъ; *ж'ъ^а^нки*, единъ родъ сливи; *варѝл'ница*, веруга за огъньтъ; *дѝвуту*, свине; *биржъ^а^*, грахъ; *пош*, идешъ; *какинà е^а^ нарàлу*, колко е пораснало; *е^а^с ли ти мартѣка*, ядвашъ ли просѣникъ (царевиченъ качамакъ, мамалига); *пис ли ти вудо^а^*, пивашъ ли вода.

Пловдивъ, 1907 година.

Ст. Н. Шишковъ.

Digitized by Google

7

За малко изъ царството на Родопитѣ.

Пѫтни бѣлѣжки.

Юлски горѣщини въ началото на май. — Тифувътъ въ Пловдивъ. — Продължени училищни ваканции. — На пѫть за Родопитѣ. — Станимашко шосе. — Гледка къмъ Родопитѣ и полето. — Сушата и страхътъ отъ прѣдстоящия гладъ. — Орта-ханъ. — Градътъ Станимака и впечатления отъ него.

Има явления, които единъ пѫть се вѣстяватъ въ периодътъ на единъ човѣшки животъ и за това оставятъ впечатления и прѣзъ други поколения. Такова нѣщо се случи и съ нашата южнобългарска столица прѣзъ токущо настѫпилата 1907 година, пролѣтьта на която бѣше необикновена за Пловдивъ и Пловдивци. Та аслѫ и пролѣть не се показа никакъ, защото слѣдъ една дълга и упорито тежка зима прѣзъ втората половина на мѣсецъ априлий изведнъжъ настѫпиха юлски дни, съ нечувана горѣщина и сухи вѣтрове. Но не стигаше само това: и една небивала за Пловдивъ гостенка ненадейно сполѣтѣ града и го хвърли чисто и просто въ паника, която пъкъ нашата услужлива преса далечъ го разнесе като мълния съ единъ процентъ отъ хилядо на сто. Това бѣ коремниятъ тифъ. Право казва народната пословица, че който не е видѣлъ мечката, два пѫти повече вика.

Великденскитѣ праздници минаха нѣкакъ глухо, унило и единъ видъ силомъ. На всѣкждѣ изъ улици, по кръчми, кавенета, въ кѫщи една мисъль напрѣгаше нервитѣ, единъ разговоръ се чуваше: тифътъ та тифътъ, а той, наистина, все повече и повече ставаше застрашителенъ.

Въ такива изключителни моменти много ясно изтъква психиката на масата, а за насъ въ Пловдивъ тя лишенъ пѫть показа, че още много вода има да се излѣе въ морето, додѣ българинътъ да се избави отъ своята бай-ганювищина, която той е наслѣдилъ отъ дѣди и прадѣди и отъ едно петь вѣковно робство. Чудишъ се и се смѣешъ, па току видишъ, че и самъ почнешъ да вѣрвашъ въ разнообразнитѣ анекдоти и повѣрия, които тъй безцеремонно се пущаха изъ уста въ уста отъ божемъ интелегентната часть на Пловдивското общество. Простата маса съ своя фатализъмъ много по-спокойно и по-стоически посрѣщна небивалата гостенка и изглеждаше, че ни най-малко не го стрѣскатъ ни вѣстници, ни барабани, ни обявления. Спокойно тая масса тича слѣдъ своя черенъ трудъ съ упованието у себе си къмъ Бога. „Каквото Господъ е рекълъ, това ще стане," казватъ и отиватъ напрѣдъ. Други пъкъ слушашъ: „това е лесно, който ще мре, ще мре, всички ще мремъ по реда си, но дано Господъ се смили да ни прати дъждъ, че

Digitized by Google

По фотогр. на К. Савовъ.

Зимна гледка на едно Родопско село.

Digitized by Google

сѣидбитѣ се изгубиха, ралото не върви, и мотиката камъкъ не може да копае“.

Та какви басни не се чуха? Шегобийцитѣ рѣдъкъ пѫть дочакватъ такава изобилна жетва за своитѣ шеги. Слушатъ едни, подзематъ втори, увѣряватъ трети и то хора школни, изъ школото излѣзли, че въ филтритѣ се намѣрили цѣли човѣшки трупове и дори настойчиво се описваха и тѣхнитѣ признаци. Приказваха, че единиятъ трупъ билъ на ловджия, намѣрили му и ловджийската чанта, която заедно съ своя стопанинъ се е разложила, култивирала е тифузния бацилъ и пуснала смъртносната зараза. Но колкото страхътъ бѣ обладалъ Пловдивци, сто пѫти той бѣ сковалъ духоветѣ вънъ отъ града. Единъ търговецъ напр. казваше, че съ него заедно изъ глухата провинция идвалъ за Великденскитѣ праздници единъ фелдшеръ, пратенъ отъ жена си да ѝ купи сезонна шапка. Обаче, когато чулъ на послѣдната станция при Пловдивъ, че тифузътъ съ стотини хора на день морилъ, враща се обратно безъ Великденски подаръкъ за своята любезна половина.

Както и да е, но тая годишна пролѣть бѣ рѣдка и приятна изненада и за ученици и учители. По разпореждане на санитарнитѣ власти на училищата се продължи Великденската ваканция съ още двѣ седмици. Възползувани отъ това и подъ влиянието на страхътъ, всѣки гледаше да бѫде вънъ отъ Пловдивътъ прѣзъ тѣзи волни дни. И пишущиятъ заедно съ трима свои колеги рѣшихме да се пощураме изъ близнитѣ Родопи и всрѣдъ гиздавата планинска природа да направимъ една дезинфекция на грозния тифузенъ бацилъ, за който всѣки мислѣше, че вече се таи нѣкждѣ въ стомаха му. Та право да си кажемъ, ний ужъ моднитѣ хора, които боравимъ повече съ мисъльта, постоянно се душимъ и отъ другъ единъ много позълъ бацилъ, нервниятъ, който е и много по-опасенъ, ала свикнали съ него, не ни се вижда страхотната му сила.

Рѣшено и сторено.

На 5 май къмъ 3 часа слѣдъ обѣдъ ний напустнахме жешкия Пловдивъ съ неговитѣ облаци прахъ и се опѫтихме за Станимака. Пѫтьтъ отъ Пловдивъ до Станимака държи права линия съ малко прѣчупване по срѣдата и не далечь отъ политѣ на Родопитѣ. Той е старо шосе, ако се не лъжемъ още отъ турско врѣме, а слѣдъ освобождението наново ремонтирано. Движението на хора, кола и добитъци е голѣмо по него, затова и много често има нужда отъ поправка. Спусковетѣ и политѣ на Родопитѣ, нѣкждѣ голи, нѣкждѣ съ купчини млади горички, сж прошарени съ спретни гиздави селца и мънастири, сгушени въ гънкитѣ на склоноветѣ. Въ нѣкои отъ тѣхъ стърчатъ нови модерни постройки, които гордѣливо надничатъ всрѣдъ червенитѣ керемидени покриви и листнали дървета, та могатъ да се виждатъ свободно отъ шосето. Нѣкои отъ тѣхъ личатъ, че сж или черквици, или училища, издигнати слѣдъ зарята на

Digitized by Google

свободата. Началото на май мѣсецъ е, ала майскиятъ блѣсъкъ на чудно благодатната Марична долина тая пролѣть като че липсва. Сушата е дала вече своя отпечатъкъ въ всичко. Облаци прахъ се дига по шосето, зимнинитѣ сѫ покарали, нѣкои сѫ въ цвѣта си, ала слаби, рѣдки и съ жълтникаво-мършави стволове нѣкакъ отчаяно изглеждатъ. Царевицитѣ тоже току-що сѫ поникнали и спрѣли, а други стоятъ на черни вкокалени угари, жадни за благодатенъ дъждъ. Дърветата се листнали, ала и тѣ изглеждатъ посърнали. На нѣколко мѣста копачи упорито се порѣха съ вкамененага земя и копаеха лозята, ала мотикитѣ издаватъ само глухъ и зловѣщъ тътнежъ, безъ да могатъ да надвиятъ упоритата суха земя, отъ която само малки валми пепелъ се дигаше. Трѣвата изъ полето току-що поникнала и спрѣла, а на мѣста вече и пожълтѣла. Срѣщате добитъкъ, прави ви неприятно впечатление съ своята пусталость. По лицата на хората четете загриженость и унилость, чувствувайки идещето зло. По всичко се вижда, че ще имаме необикновено гладна година, ако въ скоро врѣме не даде Господъ дъждъ.

Политѣ на Родопитѣ отдалечъ прѣдставляватъ хубава горска градина, усѣена съ разнообразни плодовити дървета, ала главно прѣобладаватъ черницитѣ. Па и самото поле тукъ не е тъй голо, както отъ лѣвия брѣгъ на Марица.

Слѣдъ единъ часъ и половина стигнахме на Ортаханъ, срѣдата между Пловдивъ и Станимака, обикновено мѣсто за спиране и почивка и на добитъци, и на хората—пѫтници. Това сѫ нѣколко ниски и не до тамъ чисти ханчета—кръчмички отъ двѣтѣ страни на самото шосе, плувнали въ не високъ храсталакъ отъ върби и акации, животворна сѣнка врѣдъ уморителната жега. Прѣди антигръцкитѣ митинги, що станаха миналото лѣто, съдържателитѣ на тѣзи ханчета до единъ бѣха Станимашки гърци, а отъ тогава послѣ заети вече отъ българи и то благодарение, че страхътъ бѣ принудилъ да ги напуснатъ самоволно тѣхнитѣ по-прѣдишни феслии съдържатели.

Който прѣди 16 юлий, 1906 година, е минавалъ по Станимашкото шосе, той сигурно е забѣлѣжилъ, какъ елинизъмътъ шовинистично, дори нахално манифестираше и въ тия опушени дупки врѣдъ българската земя. По стѣнитѣ въ всѣко едно отъ тия ханчета—кръчмички тогава висѣха всевъзможни картини не отъ особена художнишка стойность, ала ярко прѣдставляющи всецѣло гръцката кралска фамилия, разни фантастични епизоди отъ гръцки героизъмъ изъ послѣдната турско-гръцка война и критското въстание, всевъзможни фустанелалии паликарета и тѣмъ подобни, ала ни една българска картина, дори ликоветѣ на нашата българска династия грижливо бѣха избѣгнати. Както виждате българска толерантность прѣдъ нахаленъ гръцки шовинизъмъ! Идете тогава и осѫждайте миналогодишнитѣ случки по насъ спрямо гърцитѣ. Само хилядната часть

Digitized by Google

отъ това, що шепата гърци, български поданици, си позволяватъ у насъ, ако би сторили българи въ Гърция, какво би станало? Прѣзъ 1902 година единъ невиненъ български абаджия, и то не отъ България, въ самата столица Атина безъ малко щѣлъ да заплати съ живота си заради едно невинно българско календарче и то защото е имало въ страницитѣ му ликоветѣ на българския князь и прѣстолонаслѣдника.

Това сж то потомцитѣ на класическа Елада.

Слѣдъ половинъ часова почивка продължихме пжтя си и слѣдъ 3 — 4 километра бѣхме вече въ землището на малката Елада. При първия погледъ на около ви прави впечатление работливостьта на Станимакалиитѣ: всѣка педя земя грижливо е прѣработена и използувана. Лозята прѣобладаватъ, па може се каза, че и цѣлото Станимашко землище е изключително съ лозя, прошарени по между съ черничеви дървета, между които се срѣщатъ и орѣхи, бадеми, праскви, каисии, вишни, череши и смокини. Станимашката околность е цѣла китна градина и рѣзко се отличава отъ тая на Пловдивъ. Тя е съ прѣобладающъ черноземъ и червеноземъ, плодовита и очарователна по буйната си и разнообразна растителность. Всѣко жгълче отъ нея дразни очитѣ и спира погледа, който не може да се насити. Обаче едно грозно зло бързо иде да обезличи на първо врѣме тая чудесна гънка въ Родопитѣ. Филоксерата въ послѣднитѣ нѣколко години се е вмъкнала и въ това гиздаво кжтче, главниятъ поминъкъ на което съ вѣкове е било винодѣлието Но при ужасътъ, който на първо око ви правятъ прошаренитѣ, изсъхнали и нагазени отъ тоя бичъ лозя, едно иде да ви поутѣши: Станимакалиитѣ, уплашени отъ безмилостната опустошителность на тая страшна гостенка, сж се запрѣтнали добрѣ да я посрѣщнатъ. Съ единъ устремъ, достоенъ за похвала и насърдчение, тѣ садятъ черници. Това е много хубаво. Иначе близкото бждеще би било много грозно за това хубаво и богато градче.

Додѣто човѣкъ се любува съ хубавата картина и прави своитѣ размишления по нея, неусѣтно се намѣри и прѣдъ самия градъ. Три часа бѣха достатъчни да се вѣстимъ въ Станимака, етимологизираното българско *Стани-майко*, споредъ извѣстната легенда за бѣгството на послѣдния неинъ защитникъ прѣдъ напливътъ на азиятецътъ—турчинъ. Додѣто цѣлата околность на това мушнато градче въ подножието на величественитѣ Родопски канари, въ безднитѣ между които плиска водитѣ си единъ отъ Маричинитѣ притоци—Чепеларската рѣка, е тъй живописна по своята райска гиздавина, додѣто дивната природа е създала едно съчетание между величественото и дивното отъ една страна, и питомното отъ друга, вжтрѣшностьта му пъкъ обратно прави не до тамъ приятно впечатление по своята рѣзка картина, която като че ли на пукъ иде да замъгли поетично настроенитѣ ви чувства. Криви, тѣсни, кални и мръсни улички, постлани съ старъ, грубъ и отърканъ калдаръмъ, не-

Digitized by Google

чисти вадички, вонещи локви, ниски притиснати една въ друга дървени кжщурки, маскирани отвънъ съ жлътникаво боядисани стѣни, а между тѣхъ тукъ тамъ само се мѣрне нѣкоя посъврѣменна, по гиздава постройка. Това е то Станимака въ чисто старитѣ си квартали. Влизате въ чаршията и тамъ сжщата картина, сжщото смѣшение на ориенталското съ нѣкакво ново, съврѣменно, което, както се вижда, срѣща голѣми спънки, додѣ окончателно измѣсти старото. Ниски, мрачни, чисто *ала-турка* дюкянчета, кавененца, работилнички на разни занаятчии, а между тѣхъ пакъ тъй на рѣдко окото се спира за промѣна на нѣкоя варосана и хубавичка магазия. При тая тѣснота, нечистота и вжтрѣшна грозота, отъ каквито почти всички наши по-малки градовце още немогатъ да се избавятъ, за Станимака би била току-речи смъртоносна, ужасна, ако самата природа инъкъ не би била тъй милостива. Станимашкиятъ *вечерникосъ*, който, както въ всички ущелия въ планинитѣ, вечерь и нощѣ духа отъ височинитѣ, прѣмахва въ лѣтнитѣ жеги всички миризми и благотворно чисти микроби и изпарения. При такава обстановка Станимака е невъзможно за скоро врѣме да се урегулира, защото се искатъ непосилни срѣдства. За тоя градъ едно е хубаво, че той въ сегашно врѣме бѣга къмъ полето, старитѣ и сдушенитѣ му квартали се напущатъ и се правятъ нови постройки въ равнината къмъ севѣръ.

Току при влизането въ града при самото шосе отдесно спира очитѣ на пжтника една, наистина, не тъй комодна отвънъ, ала голѣма нова сграда, съ широкъ дворъ и други пристройки. Това е копринената фабрика „Свила" на братия Шопови, която слѣдъ основаването ѝ твърдѣ много помогна за разпространение и подигане бубарството въ цѣлата Станимашка околность. Пайтонитѣ спиратъ на лѣвия брѣгъ на рѣката, дѣто се намира старият турски конакъ, часть отъ който е срутенъ, а друга приспособена и днесъ да се помѣщава околийското управление и полицейската стража. Останалата часть отъ града, т. е. тая що е отъ лѣвия брѣгъ къмъ Пловдивъ, е сжщата стара Станимака, дѣто живѣятъ най-богатитѣ и видни Станимашки гърци. Като кварталъ на аристокрация, кжщитѣ сж тукъ двуетажни и триетажни, съ широки дворове, съ голѣми винарски изби и само тоя кварталъ се ползува съ чиста и изобилна балканска вода, разподѣлена на чешми почти въ всѣки дворъ. Тукъ е и метохътъ на Бачковския мънастирь съ старинна черквица —параклисъ.

Минахме „Чая" прѣзъ врѣменно дъсчено мостче на долния край на града, което води за „Салашътъ", второто любимо мѣсто на Станимакци въ хубави лѣтни дни. Това е зелена поляна съ сѣнчести дървета до самата рѣка, но тоя пжть още не бѣ приготвена за посѣтители.

Изъ чаршията въ града, простната по двата брѣга на рѣката, и такава като и въ всѣки източенъ турски градъ, нѣщо

Digitized by Google

особено за забѣгѣзваве по нея нѣма. Наредъ при модния магазинъ ще видите или нѣкоя вѣхта, стара и опушена работилничка на нѣкой занаятчия, или пъкъ нѣкоя мръсна кръчмичка, любимо мѣсто на Станимашкитѣ лангери. Единъ красивъ и доволно широкъ дървенъ мостъ служи за минаване прѣзъ рѣката съ кола и добитъци. Другитѣ два сж дървени и слаби само за пѣшаци. Понеже е боядисанъ съ черна боя, то е извѣстенъ съ името „Черния мостъ". До него на десния брѣгъ е оставена една по широчка площадь, на която Станимакци праватъ своитѣ официални молебени и пр. на официални дни. При тая площадь е гръцкото дѣвическо училище, сега вече такова българско. Тя е стара сграда, нечиста вжтрѣ, но съ широкъ салонъ, въ който Станимашкитѣ гърци даватъ своитѣ театрални прѣдставления. Подъ него на долѣ, като се отива въ чаршията, прави впечатление офицерското събрание, грижливо и доста красиво скжтана нова сграда до самата рѣка и съ хубава градина наоколо. Офицерскиятъ клубъ е съграденъ прѣди нѣколко години само, когато 21 Срѣдногорски полкъ квартируваше не за дълго въ Станимака. И сега за сжщата цѣль служи на офицеритѣ отъ планиското отдѣление, оставено да квартирува въ града слѣдъ дигането на полка. Но понеже офицерското тѣло състои само отъ десетина души, то тѣ нѣматъ възможность да проявятъ нѣщо отдѣлно и самостойно, а се мѣшатъ изъ болшинството въ градския животъ, а въ клубътъ си слабо се вѣстяватъ. А това е твърдѣ хубаво, щото нашето офицерство да не се държи съвсѣмъ далечъ като отдѣлна класа отъ обикновения български животъ. И офицерството въ Станимака въ тоя случай заслужава похвала. За градове като Станимака такава демократичность отъ страна на военнитѣ е и необходима, и полезна.

Прѣстояването, ако и само три четири години, на 21 полкъ тукъ е оставило добри възпоминания и е съдѣйствувало не само за икономическото съживяване на града, но е допринесло много нѣщо и въ национално-културно отношение. Всички увѣряватъ, че прѣди идването на полка гърцитѣ си сж мислили и живѣли, наистина, като въ една малка Елада, една панелинска Аркадия. Общинско управление, пждари, пазванти, депутати, окржжни избори, търговия, богатство — всичко е било въ гръцки ржце, и градътъ се е показвалъ въ всичко като чисто гръцки. Тѣхниятъ сербезликъ е билъ голѣмъ дори и нахаленъ спрямо всичко българско. Но 21 полкъ е далъ друга физиономия на града; той е смирилъ тѣхната навиреность, поразмърдалъ и съживилъ българския елементъ и то не съ нѣкои крути прояви. Оттогава посетнѣ и българитѣ се повдигнали, уякчили и зели въ ржцетѣ си надмощието въ общественитѣ работи. Приказвали ми сж, че въ Станимашката община, т. е. въ общинското управление, на смѣтка на общинския бюджетъ се изписвали и четѣли всички по-главни гръцки вѣст-

Digitized by Google

ници отъ Атина и Цариградъ, а освѣнъ „Държавенъ вѣстникъ“ другъ български на кметската маса не се виждалъ.

Една приятна изненада на външния посѣтитель прави „Българската гражданска дружба“, която е ново нѣщо по строятъ си у насъ въ много градове. Помѣщава се въ горния етажъ на една солидна и красива нова сграда, собственость на частни лица, и находяща се въ центра на града и чаршията. Ето едно колкото симпатично, толкова и полезно дѣло, плодъ на частна инициатива. Това е единъ видъ конгломератъ: и граждански клубъ, и публична читалня, па и мѣсто за по-двлечни културни цѣли. „Българската гражданска дружба“ въ Станимака е основана прѣзъ 1903 година, брои около 100 дѣйствителни членове отъ учители, чиновници и граждани. Има си бюфетъ, добра читалня и е мѣстото, дѣто въ позната срѣдá човѣкъ може да си почине и се срѣщне съ по-отбрани хора, безъ да могатъ да се мѣркатъ прѣдъ очитѣ му ни червенитѣ фесове и дълги пискюли, нито пъкъ да слуша дивитѣ пиянски крѣсъци на лангеритѣ. Тукъ е възелътъ на Станимашката интелигенция, въ дружбата си дава тя своитѣ вечеринки, държатъ се сказки, четатъ се вѣстници и пр Никакво партизанство не се допуща вжтрѣ. Приказваха ми мнозина, че тая дружба неусѣтно е внесла едно умекване въ Станимашкитѣ нрави, разбирай тѣзногръдото партизанство въ такива градчета, дѣто ожесточеностьта достига до далечни размѣри. Хора отъ различни противоположни партийни лагери, които по-рано неможели дори срѣщитѣ да си търпятъ на улицата, въ дружбата ще ги видите седнали на една маса, хладнокръвно да размѣнятъ своитѣ възгледове по разбиранитѣ отъ тѣхъ обществени въпроси. Ето пакъ единъ хубавъ изразъ, единъ вѣренъ и полезенъ стимулъ за морализиране на тъй злѣ изпорченитѣ въ послѣднитѣ години нрави въ нашата божемъ интелигентна срѣдà и въ села, и въ градове. Друга за забѣлѣзване спретната сградица е общинското управление при офицерското събрание и токущо съградения красивъ хотелъ съ гостинница врѣдъ чаршията.

Колкото вжтрѣшната обстановка на Станимака и да прави неприятно впечатление, ний има да отбѣлѣзаме, че българщината отъ десетина години насамъ, въпрѣки всички неблагоприятни условия, е направила голѣмъ успѣхъ. Освѣнъ дружбата, тукъ има и едно ученолюбиво дружество „Родолюбие“, което, ако и съ мжка, все се крѣпи и издържа своя читалня и малка библиотека. Има и женско дружество „Благодѣтель“, което издържа вече нѣколко години женско стопанско училище. Има и гимнастическо дружество „Асѣновски юнакъ“, пѣвческо дружество, колоездачно и пр. Има три книжарници, печатница, издава се и мѣстенъ вѣстникъ и всичко това наредъ съ двѣтѣ класни училища и нѣколко основни и забавачници, съ своитѣ повече отъ 1300 ученика и ученички, достатъчно говори, че българскиятъ елементъ успѣва и добрѣ върви и че неговата интели-

Digitized by Google

гентна срѣда въ това градче разбира и правилно схваща своитѣ обществени и национални задачи.

Изобщо Станимака въ всѣко отношение има шансп за добро бъдеще и при една планомѣрна и родолюбива обществено-културна дѣйность на неговата интелигенция, при скопчването му съ Пловдивъ съ електрическия трамвай и съ довършването държавното шосе отъ него до нашата граница въ Родопитѣ, той ще стане единъ отъ най-цвѣтущитѣ и красиви наши прѣдпланински градове въ хубавата Южна България, градче, което ще привлича и много посѣтители отъ вънъ и за хубавата му и чаровна околность.

Станимашкиятъ „Чинаръ“.— На пѫть за „св. Петка“. — Исторически бѣлѣжки за тоя мънастирь.—Днешното му състояние.

Спрѣхме се на прочутия Станимашки „Чинаръ“, дѣто при група познати се поразхладихме отъ благотворния вечерникъ. Чинарътъ, това е едно вѣковно дърво на десния брѣгъ на рѣката близо при „Централното училище“. Той е останалъ отъ турското владичество: тукъ е била турската часть на града, и нашитѣ петь вѣковни властители подъ този чинаръ си пиели кавето и пушили наргилетата. Двѣ малки тераси надъ самия брѣгъ на рѣката сѫ усѣени съ сѣнчести млади дървета и цвѣтя, съ новъ доволно спретнатъ и чистъ бюфетъ, а отъ него спуснати широки стрѣхи—пейки за въ случай на дъждъ. Помежду тѣзи тераси е и стариятъ чинаръ, чието име е присвоено и отъ цѣлата градина и бюфетътъ. Чинарътъ е любимото мѣсто на Станимашката интелигенция за почивка и разхлада прѣзъ всичкото врѣме на годината.

Слънцето вече се скриваше на западъ, а намъ прѣдстоеше още повече отъ часъ и половина пѫть до мънастирьтъ „св. Петка“, когато сполучихме да се откопчимъ отъ прохладния „Чинаръ“. Прѣсѣкохме главната улица, която бѣше измѣнила своята доскорошна физиономия, защото е разширена, изправена, посипана съ пѣсъкъ и съ плочени тротоари и служи да съедини прѣко прѣзъ градътъ бъдещето първокласно шосе отъ Катуница —Станимака за нашата граница въ дълбинитѣ на Родопитѣ тукъ. На бързо минахме и „Рупската махала“, старата и първа българска часть на града и бързо се отзовахме на източния край. Тукъ започва и друго шосе — за Тополово и Тополовския проходъ и до самото него съ широка ограда е цвѣтарската фабрика за изкуствени цвѣтя на енергичния Станимашки жител г. Хр. Ковачевъ. Обстановката на нѣколкото редица нови и гиздави сградици, съ хубава градина прѣдъ тѣхъ и бързиятъ напрѣдъкъ на г. Ковачева въ една тъй нова за българина индустрия прави приятно впечатление на пѫтника,

че у българинътъ не липсватъ качества, енергия и похватъ, инъкъ тъй малко свойствени за нашата психика и условия индустриялни прѣдприятия.

Ний не зехме пѫтьтъ по Тополовското шосе, макаръ че минава подъ мънастирьтъ въ политѣ, защото е подалечно разстоянието му, а уловихме стариятъ пѫть по ребрата на склонътъ. Мѣстностьта тукъ е камениста и гола и по самитѣ ребра на склонътъ само тукъ тамъ се виждатъ малки парченца съ слаба почва лозя. На едно разстояние отъ около 4 километра отъ града пѫтьтъ улавя направо въ зичъ-зигове нагорѣ по склонътъ. Това сѫ „кривинитѣ", които се изминоватъ за повечко отъ половина часъ нагорѣ, а на слизане за по-малко.

Въ самитѣ срѣдни части въ ребрата на склонътъ на една хубава полянка се намира и самия мънастирь, наричанъ още и Мулдавски, отъ близното подъ склонътъ селце Мулдава. Тукъ на около е вече хубава листвена гора, помежду която се мѣркатъ и по нѣкоя борика.

Стигнахме кѫсно вечерьта, капнали отъ пѫть, като всѣки непривикнали за пѣшъ катерене хора. Посрѣщнати и нагостени бѣхме добрѣ отъ нѣколцината братия—иноци.

Мънастирьтъ „св. Петка" е послѣдниятъ отъ редицата такива, що ги има по сѣвернитѣ поли и склонове на Родопитѣ отъ Чепино до Станимака Отъ тукъ къмъ изтокъ други вече нѣма. Сигурно, че и „св. Петка" съвпада въ числото на ония 213 черкви и 33 мънастири, които прѣзъ врѣмето на ужасния исторически актъ въ нашето минало сѫ били разорени отъ турцитѣ при изтурчването на Родопитѣ.(¹) Кога първоначално е основано това мънастирче, неможе да се знае, обаче намъ се струва, че то на врѣмето си е било часть отъ имението на Бачковския мънастирь, който тукъ е трѣбвало да има пристройки за работници и сушини за добитъци, и чакъ отъ послѣ се е отдѣлилъ, като самостоятеленъ.

Споредъ едно прѣдание мънастирьтъ, слѣдъ като е билъ първи пѫть изгоренъ по идването на турцитѣ, вториятъ пѫть е билъ въздигнатъ отъ нѣкой си българинъ отъ гр. Сливенъ. Тоя човѣкъ слѣдъ като прѣкаралъ повече отъ 30 години въ разбойничество по Стара-планина заедно съ единъ свой другарь турчинъ, рѣшили старинитѣ си да прѣкаратъ въ тихо уединено мѣсто и въ покаяние за грѣховетѣ си. Българинътъ въздигналъ мънастиря, а турчинътъ, за да се не отдѣли отъ дългогодишния си другарь, направилъ си чифликъ, въ полето подъ мънастиря, дѣто сѫ сегашнитѣ „Четиредесеть извори", казвани по турски „Кърkъ бунарь".

„Св. Петка", както и всички мънастири по насъ, е прѣкарвалъ много пѫти нещастие прѣзъ врѣме на турското владичество. Въ малката книжка на иеродяконъ Никифоръ С. Стоя-

---

(¹) „История на българитѣ" отъ г. Иречека, стр. 570.

Digitized by Google

новъ и сега живущъ въ тоя мънастирь, озаглавена „Мънастиря св. Петка Мулдавска“ и издание на самия мънастирь отъ 1895 год., срѣщаме слѣдното;

„Въ южната страна на църквата близо при южната врата (църквата има двѣ врати, западна и южна) има въ стѣната на мраморна плоча надписъ съ старо-гръцки букви и гласи както слѣдва: „тоя мънастирь, въ който живѣемъ ние монаситѣ и който бѣше по напрѣдъ на пепелъ, въздигна се и се направи отъ основание въ врѣмето на Игумена Иеромонаха Паисия въ лѣто отъ Христа 1716 на май 11“. А за цьрквата сжщия надписъ казва: „цьрквата се съгради отъ основание съ много трудъ въ врѣмето на Игумена Иеромонаха Константий въ лѣто отъ Христа 1800“.„

„Освѣнъ изгорѣването на мънастиря отъ турцитѣ, когато сж прѣминали въ България отъ начало. отъ горнитѣ двѣ дати се увѣряваме, че мънастирьтъ е горѣлъ още два пжти, а послѣдното му и четвъртото му изгорѣване се е случило на 1836 лѣто отъ Христа; както ще ни увѣри най-ясно и слѣдующия надписъ, който стои надъ вратата, която раздѣлява вътрѣшностьта на църквата отъ навечерката (отдѣление, въ което се чете повечерие въ мънастирскитѣ църкви). Ето надписа, който е написанъ съ славяно-български църковни букви: „Тъзи Свята Обитель, Святая Петка называема Молдавска, слѣдъ окончателното ѝ изгорѣване, прѣустрои се пакъ изъ ново въ врѣмето на Негово Прѣосвященство Св. Филиппуполский Г. Г. Никифора и въ врѣмето на Игумена Антима и окржжающитѣ го: Партений Проигуменъ, Антимъ Священноикономъ, Софроний Священноинокъ, Захарий Священноинокъ, и Иноци: Селевкий и Прокопий, въ лѣто 1836. “Въ това лѣто, както гласи надписа, се е поправилъ мънастиря, освѣнъ южната му страна, която състои отъ една каменна стѣна, а стаитѣ и до сега още не сж направени по нѣмане на срѣдства.“

„Отъ 1836 лѣто до ужасната 1876 година се е съвзелъ и поправилъ до нѣйдѣ мънастиря, но въ 1877 год. прѣзъ м. януарий мънастирьтъ е прѣтърпѣлъ най-немилостивъ обиръ отъ турцитѣ, които сж бѣгали отъ побѣдоноснитѣ руски войски прѣзъ мънастиря за прѣзъ Родопскитѣ гори къмъ Бѣло-море. Никаква покжщнина въ мънастиря не е останала; въ голѣмо количество дребенъ добитъкъ сж исклали и откарали, а между тѣмъ най-голѣмия ударъ сж нанесли на мънастирьтъ, като сж откарали всички товарни животни, коне и мулета, сжщо и нѣкои коне само за яздене. Благодарение, че мънастирьтъ се отървалъ отъ изгорѣване, та могли монаситѣ и служащитѣ отъ послѣ пакъ да се приберать въ него.“

„Справедливостьта го изисква да споменемъ, кой именно е отървалъ мънастиря, за да не стане на пепелъ прѣзъ врѣмето на грозната 1876 година. Прѣзъ сжщата година дохождатъ въ мънастиря кадията отъ г. Станимака и съ него заедно извѣ-

Digitized by Google

стния на повечето българи Ахмедъ-ага Тжмрьшлията прѣзъ свѣтлата седмица въ петъкъ (въ този петъкъ става сборъ въ мънастиря). Игуменътъ, който и до сега управлява мънастиря, въ единъ разговоръ казалъ на Ахмедъ-ага: „Ахмедъ-ага, баща ти додѣ бѣше живъ, той е билъ най-голѣмъ защитникъ на мънастиря ни; той се помина, сега ти оставашъ неговъ наслѣдникъ, за да бранишъ и покровителствувашъ мънастиря ни.“ Въ отговоръ на Игумена Ахмедъ-ага казалъ: „попе, ако би нѣкой да ви направи и най-малко зло, извѣсти ми съ едно писъмце отъ двѣ думи, и злосторницитѣ подъ земята да сж, азъ ще ги намѣра.“ И наистина, Ахмедъ-ага показалъ своето обѣщание на дѣло.“

„Въ сжщата тази зловѣща за Българския народъ 1876 г., именно въ това врѣме, когато башибозуцитѣ ударили да колятъ и горятъ селото Перущица (което е на юго-западъ отъ г. Пловдивъ до самитѣ севѣрни поли на Родопскитѣ планини и на разстояние около три часа), една орда отъ 500 души помаци се явила въ с. Чаушово, като имала намѣрение и тамъ да отиде да обере и изгори мънастиря. Ахмедъ-ага, който е билъ въ това врѣме Кжръ Сердаринъ (приставъ по прѣслѣдване разбойницитѣ) и обикалялъ тогава селата около г. Станимака, за да пази тишината въ това размирно врѣме, се е намиралъ въ едно село близо до гр. Станимака (неизвѣстно ни е името на това село). Извѣстенъ отъ мънастиря за намѣрението на помацитѣ, веднага провожда своя юзбашия и сънотечественикъ Мустафа Семерджиолу въ с. Чаушово да обади на помацитѣ, да не би да отидатъ въ мънастиря Св. Петка и да не би да направятъ нѣкакво зло, защото, казалъ Ахмедъ-ага „всичкитѣ прѣзъ топусъ ще ги прѣкарамъ„.

„Главатаритѣ на помацитѣ, като чули заповѣдьта на Ахмедъ-ага, съобщили я на помашката сганъ и послѣ тази помашка сганъ се опжтила за селото Бачково, което е на южната страна отъ г. Станимака и е разположено на десния брѣгъ на Станимашката рѣка, около 15 минути е по долу отъ Бачковския мънъстиръ, но разстоянието отъ г. Станимака до Бачковския мънастиръ и селото се брои около 2 часа. Въ селото Бачково тѣзи диви помаци направили такова насилие и такива звѣрства, щото и мъртвитѣ отъ гробоветѣ потрепѣрали. Отъ тамъ се отправили помацитѣ за г. Станимака съ цѣль да направятъ и въ този градъ всевъзможни звѣрства и насилия, но градскитѣ първенци отървали града съ много пари.....“.

Прѣстарѣлиятъ дѣдо хаджия, отецъ Макария, който е игуменствувалъ въ „св. Петка“ повече отъ 45 години, и днесъ съ радость приказва това единствено добро дѣло на обагрения съ кръвь Тъмрашки Ахмеда-ага.

Знае се, че нашитѣ мънастири сж били едничкитѣ скривалища, дѣто е могло що-годѣ да се спази нѣщо отъ нашето историческо минало. Както увѣрява отецъ Никифоръ въ своето

Digitized by Google

описание, и въ мънастирьтъ „св. Петка“ е имало на врѣмето български писменни паметници. На стр. 21 ето що ни казва почтениятъ инокъ: „Че мънастирьтъ е притежавалъ скѫпоцѣнна библиотека, ще се увѣримъ отъ слѣдующето доказателство, което самъ настоящия игуменъ (споменатия по-горѣ дѣдо хаджи Макария. Бѣл. авт.) много пѫти е разказвалъ. Когато се е случило, както се спомена, послѣдното изгорѣване на мънастиря, въ това именно врѣме нѣкой си отъ мънастирскитѣ хора е занесълъ пъленъ човалъ съ рѫкописни на пергаментъ български книги, черковни и исторически, въ селото Долно-Арбанасъ, което е на юго-изтокъ отъ мънастиря и на разстояние $1^1/_2$ часъ, и ги прѣдалъ на бащата на сегашния въ поменатото село по-старъ свещеникъ, свещеникъ Никола. Бащата на свещеника, види се отъ уважение, занесълъ човала съ книгитѣ въ тѣхната си селска черква.“

„Прѣди 42 година (описанието е отъ 1895 г., значи около 1853 год. Б. авт.) т. е. подиръ 17 год. (книгитѣ значи сѫ занесени въ селото въ около 1836 год. Бѣл. авт.) отъ изгорѣването на мънастиря, единъ день посѣтилъ силото Долно-Арбанасъ гръцкия владика Илларионъ Крѫкалята, който е билъ епископъ на прочутия по звѣрствата противъ българитѣ Пловдивски гръцки митрополитъ Хрисантъ; поменатия Крѫкаля отишълъ въ църквата да служи и вижда въ олтаря чувала съ българската драгоцѣнность. Попитва тогавашния вече свещеникъ и нѣкои отъ селскитѣ първенци: „какво е това въ чувала?“ Отговарятъ му, че сѫ български книги. Като ги разгледалъ владиката, казалъ имъ, че тѣ сѫ непотрѣбни за нищо и разпорежда се, та ги закопва въ земята, дѣто вѣроятно до сега сѫ изгнили и нищо не е останало отъ тѣхъ. Цѣли 17 години селянитѣ упазили чувала съ книгитѣ и вѣроятно този Крѫкаля, този герой(?), ако не бѣше ги погребалъ, тѣ щѣха да уцѣлѣятъ и до днесъ.

Погребениятъ чувалъ съ българскитѣ книги ни кара да се убѣдимъ, че мънастирската библиотека не е състояла отъ толкова книги, колкото да се напълни единъ чувалъ, но както казахме, мънастирьтъ като е прѣтърпѣлъ нѣколко пожари и прѣди години като сѫ обитавали въ него гръцки игумени и гръцки монаси, мънастирската библиотека е станала жъртва на тѣзи два бича......“.

Случката въ това прѣдание не датира много отколѣ, живи хора отъ онова врѣме има въ Долно-Арбанасъ, възможно е да сѫ още живи и нѣкои отъ потомцитѣ на Арбанаския свещеникъ, та е дългъ поне на мънастирскитѣ братия да прослѣдятъ и проучатъ по основно това. Възможно е и да се намѣрятъ тия цѣнни книги, ако излѣзе истина това прѣдание. Благодарение и на нашето нехайство, та много работи отъ нашето минало безслѣдно пропадатъ, па сигурно ще се криятъ и още нѣкои нѣкѫдѣ изъ прашни кюшета, или пъкъ заровени въ земята.

Digitized by Google

Иеродияконъ Стефанъ ни казва още, че слѣдъ освобождението сѫ били запазени въ мънастиря и слѣднитѣ три книги:

„1) Едно Евангелие написано (но не рѫкописъ, а е напечатано на дебели книжни листа) въ лѣто отъ създание мира 7020 год., т. е. прѣди 383 г. (1895 г.) отъ „Іѡ Бесара́ба Великий Воевóда и Господина всеѧ̀ земли Угро-Влахийской и по дѹна́вню сиинъ предóбраго и Великаго Господина Іѡ Бесара́ба Воевóдѣ.“

2) Единъ миней отъ м. септемврий, той е рѫкописъ и съ дебели книжни листа. Лѣточисление въ него се не намира, защото има изгубени листа и въ началото и въ края на книгата, но по всичко се види да е старъ около 400 години.

3) Единъ служебникъ (литургия) тоже напечатанъ на дебели книжни листа, а написанъ отъ нѣкои си иероманахъ Пахомий, отъ Црьние гóри отъ ре́ке въ лѣто Господнѣ 1519. Въ написването на служебника иеромонахъ Пахомий е ималъ за сътрудникъ „Бóжи-да́рѧ Вѹкóвик отъ Гюрик подгоричаниѧ“. Тѣ и двамата се намирали въ това врѣме въ италианския градъ Венеция......“.

Тѣзи книги сѫ били прѣдадени на Станимашкото окол. управление съ разписка отъ 31/1894 год., за да се изпратятъ въ министерството на народното просвѣщение въ София.

Слѣдъ освобождението мънастирьтъ е позакрѣпналъ и въ първитѣ години е издържалъ и едно първоначално училище за бѣдни и сирачета. Черквицата му е простичка съ дървенъ покривъ и е слабо украсена извѫтрѣ. Наоколо оградата е доволно голѣма съ два етажа, отъ които долниятъ служи за хамбари, готварница, изба и пр., а горниятъ съ хубави свѣтли станчки за посѣтителитѣ и инокитѣ. Инъкъ е бѣденъ мънастирь, имоти малко има, и доходностьта му е досущъ малка и недостатъчна. Земя работна има около 500 декара и 2000 декара гора и пасбище. Други имоти мънастирьтъ нѣма освѣнъ една воденица съ 4 камъка, която дава годишенъ доходъ 220 кила храна въ натура, и една малка кѫща съ фурна въ Станимака, които даватъ около 200 лева годишенъ наемъ. Прѣзъ 1906 год. мънастирскиятъ бюджетъ е състоелъ отъ 7900 лева приходъ, а разходътъ 7318 лева. Главното перо отъ прихода —3555 лева — е състоело отъ доброволни приношения, но за тая година такова постѫпление не щѣло да има, защото е отнето правото споредъ старитѣ обичаи мънастирското управление да праща хора по харманъ изъ селата за събиране храна, вълна и пр. Разходътъ на мънастирьтъ главно се състои отъ заплати и надници на служащитѣ и работницитѣ и данъкъ, който възлиза на 1251 лева годишно на единъ приходъ отъ около 8000 лева. За украшение на черквата за 1906 год. сѫ били прѣдвидени въ бюджета 562 лева, за библиотеката 28 лева, а за милостиня само 13 лева. При такива скѫдни приходи естествено е, че тоя хубавъ и много

Digitized by Google

почитанъ отъ околното население мънастирь силомъ сѫществува. Отъ нѣколко години игуменството е повѣрено на архимандритъ Николай Гологановъ, поради много напрѣдналата старость на дѣдо хаджия, който се счита за единъ видъ почетенъ игуменъ. Благодарение енергичностьта и добрия похватъ и инициатива на отецъ Гологановъ, заедно и съ симпатичния отецъ Никифоръ, „св. Петка" и инъкъ подобрява. Направени сѫ нови стаи, чисти, спретни и добрѣ мобилирани за повисоки госте, прѣдъ мънастиря е оградена хубава градинка, която служи и за пчелинъ, а на около гората е запазена и сѫ насадени много черници и плодовити дървета. По тоя начинъ тая обитэль единъ день, ако се слѣдва по тоя пѫть, ще си създаде доходность, ще се украси и подобри и ще служи и като малко образцово стопанство за примѣръ и поука и на набожнитѣ селяни посѣтители. Аслѫ нашитѣ мънастири, не лишени отъ добри и въ достатъчно количество земи, най-добрѣ ще сторятъ да станатъ образцови стопанства и тогава тѣхното реноме и почитъ ще бѫдатъ много по голѣми, отколкото сѫ днесъ.

Мулдавската обитэль е подъ вѣдомството на св. Пловдивска митрополия, която утвърждава бюджета му и го контролира. Той се радва на добро име не само между Станимакалийци, които най-много и най-често го посѣщаватъ, но и въ цѣлата Станимашка и Борисовградска околии. Мѣстоположението му е хубаво и гледката отъ него къмъ полето е чудесна. Прѣзъ него минава пѫтьтъ за с. Чаушово и оттамъ за по-далечната вѫтрѣшность на Родопитѣ. Вода тоже има хубава.

(Слѣдва).

Обработване домашнитѣ рѫчни платове въ Родопитѣ.

Стопанско-фолклорни бѣлѣжки.

Изработването на рѫце разни вълнени, ленени, конопени и памучни, па и копринени платове изъ Родопитѣ е на всѣкѫдѣ развито и дори достигнало извѣстна срѫчность и изтънченость. Всѣки видъ домашна платова вѣщь: дреха, постелка, покривка, кърпа, торба и пр е излѣзла отъ пъргавитѣ и похватни рѫцѣ на Родопчанката. Само въ послѣдно врѣме въ българскитѣ села, па и въ нѣкои отъ по-голѣмитѣ и по-състоятелни помашки, почватъ да се прѣдпочитатъ за нѣкои домашни потрѣби и купени фабрични платове отъ вънъ. До прѣди 20—30 години, т. е. до освобождението, производството на вълнени платове — аби и шаеци — е било прѣдметъ и на такава търговия, че Родопскитѣ аби сѫ се разнасяли и търсѣли въ Тракия, Македония, Сърбия, Гърция, Мала Азия и островитѣ на Бѣло море. Днесъ тѣхното производство е намалѣло почти до изгубване, защото

Digitized by Google

фабричнитѣ вълнени материи имъ отнеха пазаритѣ въ Сърбия, Босна и Херцеговина и България и току-речи постепенно стѣсняватъ пазаря имъ и въ Гърция и Турция, па и повече промѣни въ живота станаха непригодни за тѣхъ. Като главенъ поминъкъ на Родопскитѣ поселения абаджийството току-речи из-

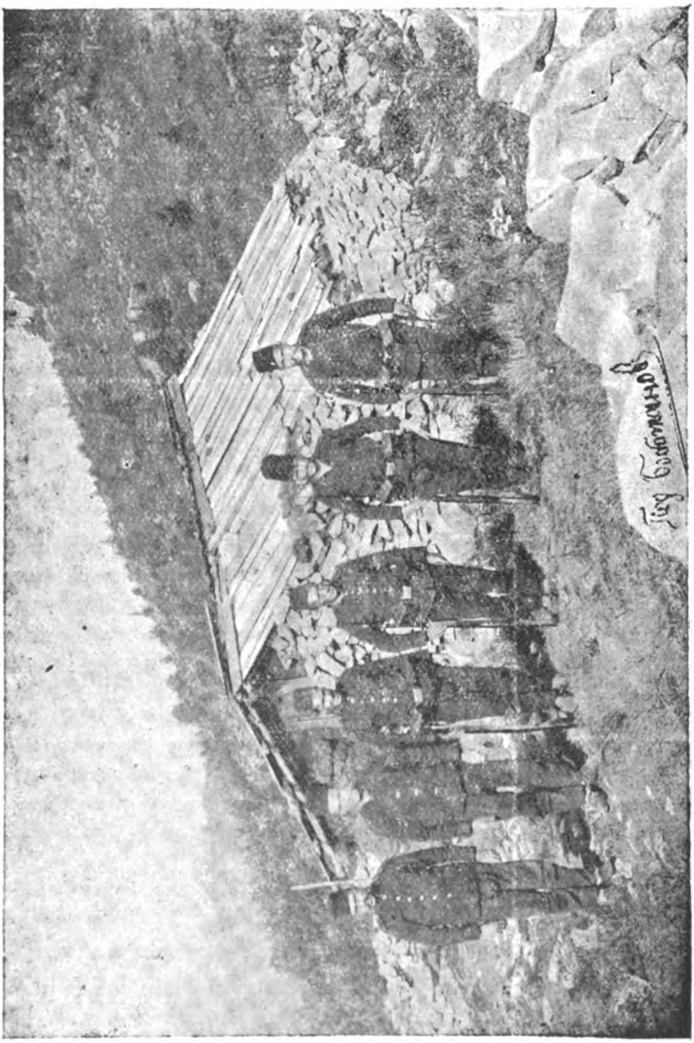

Турски войници на лѣтенъ пограниченъ постъ въ Родопитѣ.

губи своето значение и на него главно се отдава и голѣмата икономическа криза, която въ сегашно врѣме тия гжсто населени и цвѣтущи до неотколѣ планини прѣкарватъ.

Всѣка женска челядь още отъ раннитѣ си години се учи

Digitized by Google

и привиква на всичката сложна и разнообразна работа на тая домашна ръчна индустрия. Въ което село и да влѣзете, ще срѣщнете наредъ съ възрастнитѣ моми, жени и баби още и 5—7 годишни малки момиченца съ забодени хурчици на малкитѣ си поясчета бързо и сръчно да въртkатъ вретеното и предатъ прежда. Тая домашна индустрия дълбоко е вкоренена и срастнала въ живота, че откликътъ ѝ се вижда въ народнитѣ пѣсни, пословици и изобщо въ цѣлия народенъ битъ. На всѣка мома, прѣди да се вгледатъ въ нейната хубость и други качества, най-напрѣдъ обрѫщатъ внимание и я цѣнятъ по нейното умѣние и срѫчность да преде и тъче. Ето защо изучването на Родопската текстилна индустрия е въпросъ не само битово-културенъ, а и икономично-търговски.

За сега нашитѣ бѣлѣжки ще иматъ за цѣль да прѣдставятъ повече битово-културната страна на тая домашна рѫчна индустрия, а търговско икономичната ще бѫде прѣдметъ за другъ пѫть и друго врѣме.

Ленътъ и конопътъ се сѣятъ, произвождатъ и обработватъ почти въ всички Родопски покраини, дѣто почвенитѣ и климатични условия за тѣхъ спомагатъ. Особено е разпространено производството имъ въ по-високитѣ покраини и билата, дѣто за културата на много други видове растения студениятъ климатъ и кѫсото лѣто не сѫ удобни. Отъ ленъ и конопъ се изработватъ не само конци за шевъ, но и платове за долни дрехи (гащи, ризи), кърпи, чулове, чували и др. п., но тѣзи прѣдмети нѣматъ друго значение, освѣнъ за домашнитѣ нужди. Износътъ на такива е досущъ слабъ и то само въ близкитѣ при Родопитѣ градове.

Черницата, храненето на буби и произвеждането копринена прежда сѫ тоже познати въ Родопитѣ отъ отдавнашни врѣмена. На всѣкѫдѣ въ долинитѣ изъ тия планини се срѣщатъ грамадни стари черничеви дървета. Тукъ нѣма обичай да сѣкатъ клонетѣ на черницата при бубохраненето, а бератъ само листътъ и поради това черничевитѣ дървета се отглеждатъ и цѣнятъ по голѣмината си както и овощнитѣ дървета. Има черничеви дървета на голѣмина такива, че само листето на едно дърво изхранва 3—5 грама бубено сѣме. Дори самото сѣме си се произвожда по примитивенъ начинъ домашно и само въ послѣдно врѣме почна да се прѣдпочита външното, приготвяно по Пасторовата метода. Коприната се точи въ кѫщи, изпира се, изприда се на прежда, боядисва се и служи за онея разни пъстри украшения въ народната носия, прѣдимно женската, съ каквато се отличава Родопчанката българка и помакиня. Па било смѣсъ съ ленъ и памукъ, било и чисто копринени платове се изработватъ пакъ за домашна потрѣба (тестемели, кърпи, поли на женски ризи, рѫкави и пазви и за женски, и за мѫжки ризи, и др. такива). Уредитѣ, съ които става обработването на ленени, конопени и копринени материи, особено за предене,

Digitized by Google

снование, навиване и тъчене сѫ едни и сѫщи както и за вълненитѣ материи, но първоначалната имъ обработка си има специални прибори, които тоже сѫ мѣстна направа и осъвършенствоване, ала пакъ типични съ тия на много познати славѣнски страни въ битовата култура. И тия домашни уреди за сега нѣма да описваме, защото и тѣ би било по-добрѣ отдѣлно и самостойно да се опишатъ.

Като се изключатъ всички склонове въ Родопитѣ, които иматъ надморска височина повече отъ 1000—1200 метра, всички други останали долини, склонове и бърда иматъ и дѫбови гори, които спомагатъ да се развъждатъ кози. Особено въ южнитѣ и източни склонове се стопанятъ кози въ по-голѣми количества, дѣто се срѣщатъ притежатели по на нѣколко стотинъ глави собственость на единъ човѣкъ. Въ тѣзи покраини отъ козината изработватъ *козеци* (черги за постелки, а смѣсъ съ вълна и за покривки), чулове, чували, дисаги, торби за зобь и др. такива. И съ тѣзи домашни издѣлия се прави и търговия: износъ иматъ за всички приполски и полски мѣста, въ островитѣ, въ Цариградъ и другадѣ. Уредитѣ за тѣзи козиневи прѣдмети тоже сѫ особени: станове, гребени, нити и др.

Но между всичко горѣказано първо мѣсто заема овцевъдството, което тоже датира отъ отколѣшни врѣмена. Високитѣ алпийски билà спомагатъ за лѣтуването на голѣми стада овце, а ближната прочута Бѣломорска равнина съ своя юженъ климатъ, топла зима и широки пасбища е спомагала за по лесно и несравнено по-икономично зимуване на тѣзи стада. Ето защо въ Родопитѣ отъ край врѣме е вирѣело крупно овцевъдство: Родопски овцевъдци кехеи съ десятки сѫ били, па и сега не сѫ досущь рѣдкость такива притежатели по на нѣколко хиляди овце(1). Но освѣнъ това и всѣко помашко сѣмейство въ кѫщи безъ друго ще си отглеждва по нѣколко овце, ако не за продань, то поне за наваксване домашното си облѣкло. А това е само за най-бѣдната класа, когато инъкъ се гледа да се добие и излишъкъ вълна, или овца за продань, та съ това се помогне и посрѣщнатъ и други нужди въ живота.

Слѣдъ тѣзи ни прѣдварителни бѣлѣжки сега ще видимъ, какъ и съ какви уреди става рѫчната изработка на вълненитѣ прѣдмети.

Стрижбата на овцетѣ обикновено става прѣзъ априлий: въ Бѣломорската равнина десетина деня по-рано, а въ планинитѣ по-кѫсно. Още отъ първитѣ дни на априлий отъ Родопитѣ слизатъ много хора, особено помаци, които сѫ главнитѣ стригачи — каркъмджии. На единъ кехейски агълъ, дѣто обикновено зи-

---

1) Обстоятелственъ очеркъ за Родопското овцевъдство написа нашиятъ сътрудникъ г. В. Дѣчовъ, самъ синъ на овцевъдецъ баща. Неговиятъ трудъ се отпечата въ XVIII томъ на Сборника за народни умотворения, наука и книжнина", и въ „Родопски напрѣдъкъ" I и II година (1903 и 1904).

Digitized by Google

муватъ хилядо или нѣколко хиляди овце, се събиратъ стотина, дяѣстѣ и повече стригачи, тъй щото въ разстояние на нѣколко деня се остригва цѣлото стадо. Стригачитѣ се хранятъ отъ кехаята, ала въ пари не имъ се плаща, а въ натура—вълна: отъ двадесетъ острижени овце вълната отъ една овца е за възнаграждение на стригачътъ, т. е. единъ процентъ отъ 5%. Вълната се прибира и натъпква въ голѣми длъгнести конопени чували, които казватъ *харáре*. По Гергевденъ пъкъ всичкитѣ абаджии трѣбва да се намѣрятъ въ полето, дѣто закупуватъ вълната всѣки, колкото му е потрѣбно. Всичката вълна се докарва въ планинитѣ. Такава често пѫти се докарва и отъ други страни, дори има случаи, когато Родопски абаджии отиватъ и въ крайбрѣжията на Африка (Трипулисъ, Тунисъ и др.) и оттамъ закупватъ и докарватъ вълна. Обаче тя е по-остра и съ кѫси влакна, затова тя се употрѣбява за по-долно качество аби, обикновено за навуща и ямурлуци. Още при купуването на вълната послѣдната сортироватъ на качества, обикновено двѣ: кѫсата и дребна вълна отъ краката, подкоремната часть на тѣлото и отъ шията е долно качество и се казва *бажéкъ*, който търговецътъ не купува, а си остава на притежательтъ. Бажекъкъ вълна купуватъ само за черги и други домашни потрѣби, но не и за материя за дрехи. Разбира се, че цѣната на това качество вълна е по-ниска, нѣкога и на половина отъ доброто качество.

Слѣдъ това вълната се изпира и приготвя за работене. Въ голѣми вълнени торби се натъпква вълна, потапя се за една двѣ минути въ не силно врѣла вода, оставя се да окапе водата, послѣ връзъ другъ казанъ се слива съ студена вода и тогава я изваждатъ отъ торбата, турятъ я на широки, специално направени кошници и добрѣ я измиватъ въ студената вода на рѣката. Мътеятъ отъ вълната въ казанитѣ се казва *сѣра*, който мътей носятъ въ кѫщи, задържатъ го въ голѣми каци и съ него разредяватъ водата при боядисване на *аба*, *вълна* или прежда въ синило. Родопското боядисване въ синило, т. е. синь цвѣтъ, е много разпространенъ въ търговията и въ носията; безъ вълненъ мътей—сѣра синилева боя не става, а при това е и много траенъ тоя цвѣтъ, па и красивъ, само че на платътъ придава извѣстна миризма.

Слѣдъ изпирането и изсушаването на вълната става нова сортировка на качество: най-дългитѣ влакна и меката е първо качество, която отдѣлятъ и употрѣбяватъ за *óснува* на платътъ. Тая вълна казватъ вълна съ дългъ тель, власата. По дребната вълна, т. е. тая съ кѫси влакна, служи пъкъ за *вътъкъ*. Първото качество вълна се употрѣбява освѣнъ за аби и шаеци за дрехи, още и за чорапи, прѣстилки, пояси и др. подобни.

Добрѣ изпраната и сортирована вълна се раздава отъ търговцитѣ абаджии изъ селата на бѣдната класа съразмѣрно вътъкъ и основа по за единъ *станъ*, както казватъ на

Digitized by Google

два топа аба, единиятъ отъ 15 до 20 ендезета. На единъ станъ, т. е. два топа, за чекане, влачене, предене и тъчене, или съ други думи отъ прана вълна да се земе готова изтъкана материя, се плаща споредъ качеството на плата и споредъ врѣмето отъ 40 до 60 гроша, а се изработва отъ едни ржцѣ за около единъ мѣсецъ. Ако въ кжщи има женска челядь, напр. майка съ двѣ дъщери, ще изработятъ единъ станъ аба или шаекъ най-малко за 10 дни и то при усилена работа, навършвана и нощѣ. Търговецътъ дава вълната на ока, на ока приема и платътъ, като точно се прѣсмѣта и фирата, която е отъ 150 до 200 др. на станъ отъ 9 оки прата вълна. Която домакиня прѣдаде изработената аба съ най-малко фира, тя се търси отъ абаджиитѣ и по-добрѣ се възнаграждава. Работницата заедно съ платътъ си повръща и всичкия изметъ, каквото кжси нишки, наричани *уривалки*, *чопъ*—досущъ кжситѣ и сгърчени мамулки отъ вълната, които не сж годни за работа, и др. п.

Вълната отъ ягнетата се казва *ерина;* тя се стриже прѣзъ юний. Вълната пъкъ отъ заклани или умрѣли овци се казва *іулма*; тя е сбирщина, цѣни се по-евтино, тоже се пере, избира се на качества както и вълната и служи и за основа, и за вътъкъ. Ерината не се пере, а направо се работи и служи за вътъкъ при по-прости и по-слаби аби и други платове.

Приготвяне прежда за платове.

Вълната най-напрѣдъ се *ч'оака*, — чепка съ ржце. Това е първото разредяване сбититѣ гънки и топки влакна, които безъ това не могатъ да се влачатъ на даракътъ. Чепкането става сѣдешкомъ, лека е работа, затова обикновено старитѣ баби, често и старцитѣ, а наредъ съ тѣхъ и малкитѣ дѣца въ кжщи извършватъ тая работа. Съ една дума на най-слабитѣ и халтави членове въ сѣмейството се използува трудътъ съ чепкането.

Слѣдъ това изчепканата вълна се извлачва на даракъ кжщенъ, ако нѣма въ селото воденъ. Дараци има два вида: *летавъ даракъ*, който е на дълга подножка, на която като седне работницата, задържа го да не се клатушка отъ влаченето, и *правъ даракъ*. Послѣдниятъ е въ два реда високи и здрави желѣзни зжби на редица, и вълната прѣзъ тѣхъ се разчепква много по-добрѣ, ала по-бавно. За най-добро качество платъ — шаекъ, прѣстилки, пояси, чорапи и др. вълната се влачи на правъ даракъ. Летвиятъ е съ малки, ниски и свити на много редици телени зжби върху една четирежгълна дъска отъ 20 см. широчина и около 20—25 см. дължина. На тѣзи зжби се настелва—нарежда вълна, колкото да ги покрие, па съ друга подобно назжбена дъска и съ дръжка се налѣга на първата, тегли се само къмъ една страна и отъ разминаването на зжбитѣ, еднитѣ подвижни, а другитѣ не, се развлачва. Това се повтаря много пжти, додѣто вълната добрѣ се разреди и нагласятъ власитѣ

Digitized by Google

ѝ къмъ една страна. Слѣдъ това подвижната дъска се повърне обратно по другата назадъ, и вълната се изтегли отъ зѫбетѣ самà по себе съ кръстосването имъ и се слага на страна. Това е *единъ даракъ* вълна, както казватъ, или една *пла́са*. Дарацитѣ се приготвятъ отъ мѣстното си население, а нѣкои се внасятъ и отъ ближнитѣ градове. Изработването и приготвянето дараци е специаленъ занаятъ и съ тѣхъ естествено се върти добра търговия, защото и най-послѣдната сиромашка кѫща непрѣменно трѣбва да се снабди съ такъвъ уредъ.

Извлačената вълна на пласи, както си е, се набодва на хурка и се преде. Хуркитѣ сѫ дълги дрѣнови яки прѫчки, добрѣ изгладени, на върхътъ подострени, а дѣто се задържа вълната да не се смъква, е поставена буца, топусче, или пъкъ е хурката съ два четала на върхътъ си. Съ лѣвата рѫка се изпъннватъ малки власи отъ вълната, разредяватъ се и се изтънчаватъ, а съ десната рѫка се върти вретеното, осуква се нишката и се навива около о вретеното. Когато се случи нѣкоя чепка, клечка или друго подобно въ вълната при осукването, за да се не допуща да се осуче въ нишката и стане послѣдната груба, грапава и не гладка, откѫсва се съ зѫбетѣ на предачката, ако не може да свари съ рѫката. Вретеното е кѫсо, тънко, изострено на единия край дръвче, къмъ срѣдата по-дебело, а на другия край съ нажежено желѣзо е направена вглъбнатина, по която се задържа вретеното о нишката, та послѣдната да се навива.

Хурката, или *фурка*, както казватъ въ Ахѫ-челебийско, се дарява на всѣка млада булка при вѣнчаването ѝ. Тя е тоже неотемлема часть отъ прикята. При вѣнчаването на нея се овиватъ цвѣтя съ монети, носи се отъ деверьтъ при свадбения вѣнчаленъ обрядъ и се казва *кба жеал* въ Ахѫ-чалебийско*) и „ст'аг" въ Рупчоско.

На долния край на вретеното се намира търкалястъ дървенъ *пре́снеал*, за да придава тяжесть на вретеното, да улеснява въртѣнето му и да възпира навиената на него прежда.

Хуркитѣ, вретената и преснелитѣ, па и всички уреди при изработването на вълнени и други материи, се правятъ отъ помацитѣ. Има помашки покраини, дѣто изобилватъ дрѣнови и други подобни плътни и яки дървета, и въ тѣхъ току-речи работенето на такива домашни уреди е професиално занятие, занаятъ за поминъкъ. Аслѫ Родопскитѣ помаци сѫ добро дърводѣлци въ всѣко отношение.

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Една стара картина за Бачковския мънастирь.

Директорътъ на Пловдивската библиотека, г. Борисъ Дяковичъ, прѣзъ миналото лѣто случайно видѣлъ у единъ Пловдивчанинъ една картина отъ 1807 година на Бачковския мънастирь и я купилъ за библиотеката. Изображението е прототипъ на онова, което и днесъ се намира на една отъ вжтрѣшнитѣ стѣни въ дворътъ на Бачковския мънастирь. На не твърдѣ дебела, простичка, ала жилава хартия сж изобразени въ миниатюръ мънастирътъ съ часть отъ околностьта му, параклиситѣ, мостътъ, ктиторитѣ и едно мънастирско шествие до аязмото Клувия. Рисунката е съ черна мастилена боя и е твърдѣ красива наглѣдъ. Чъртитѣ на лицата сж по-правилно прѣдадени, отколкото таквивато картини—икони отъ Атонскитѣ мънастири. Характерно е не толкова самото изображение, колкото че е *изографисано* и издадено отъ Самоковски българинъ търговецъ, като е поставилъ надписитѣ и на български наредъ съ гръцкитѣ. Българскитѣ надписи сж съ ситенъ и доста красивъ и правиленъ шрифтъ съ конструкция на буквитѣ получерковно-славѣнска и полусьврѣменна българска.

Самата рисунка има дължина 25 с.м., а широчина $17^1/_2$ с.м. Съдържанието ѝ е слѣдното.

а) Отъ десната страна малко къмъ горния край е изобразено мънастирско шествие—лития съ икони, хоругви и клепала на пжть за къмъ аязмото. Къмъ краищата сж изрисувани параклиситѣ, отъ които само два има и съ български надписъ: **Бецки и Предтецъ,** а само съ гръцки сж Станимашкиятъ мънастирски метохъ и параклиситѣ *Димитриосъ, Анаргирионъ, агиосъ Георгиосъ* и др. Къмъ долния край отъ сжщата страна е отбѣлѣзанъ пжтьтъ отъ Станимака до мънастирьтъ ο δρομος τυ Στανημαχυ и παναγια Καλὲς (Богородица за калето). Подъ него е **великій мостъ,** а най-долѣ на долния край на картината—рѣката съ нѣколко плуващи риби изъ водата ѝ. Въ жгълътъ пъкъ на горния край е образътъ на Богоматеръ съ инициалитѣ МР—ΘΥ, а подъ образътъ е слѣдниятъ български надписъ: **когдаже от дважди онимодгоры въ монастира снесли то въ третій разъ переселился въ сію пещеру назывaeщю клѣтку. Нынѣ же находится на одномъ столбѣ монастиря въ внутри церкви.**

Въ срѣдата малко къмъ горния край на картината е **Алексый Комнинъ** съ корона и царска багряница, отлѣво **Григорій** въ монашеско облѣкло, двамата по-срѣдата държатъ въ ржцетѣ си мънастиря, а отъ лѣво до Алексий Компинъ е монахъ **Аспасій и синъ его.** Надъ главата на Алексий Комнина на български и гръцки стоятъ думитѣ **царь** — ο Βασιλευς, а надъ тѣхъ името на царьтъ Алексий Комнинъ.

Отъ лѣвата страна на ктиторитѣ е ликътъ на Богоматерь въ елипсовидно крѫжило, отъ десно ликътъ на човѣкъ въ полумонашески костюмъ, съ разтворени ржцѣ и съ надписъ **Гавріилъ отецъ, создатели нартика.** Отъ лѣво него пакъ въ елипсовидно крѫжило е ликътъ **святій архангелъ** съ птица гължбъ—Св. Духъ. И на тая страна—лѣвата на рисунката—тоже има нѣколко параклиса всрѣдъ разредени дървета. Тѣ иматъ и български надписи: **Дванадесеть апостоли, св. Θеодоръ, св. Николай,** слѣдъ това кладенецъ —**колодезъ, малая врата** (входна за мънастиря), по гръцки πηργος — кула съ показващи се отъ нея два топа, а въ долния жгълъ отъ сжщата страна е слѣдния надписъ:

Сіа іхографія[1] въ Филиппуполѣ находящаго ся пресвятой Богородици бачковской прозываемой святаго монастыря изображена иждивеніемъ честнѣйшаго купца самоковскаго уроженца господина Петря баня и онимъже благоговѣнія ради въ упомянутомъ монастирѣ освящена 1807 оу Віеннѣ аустрійской.

---

1) Намѣсто изография.

Digitized by Google

На самата срѣда на горния край е образътъ на св. Троица всрѣдъ облаци и ангелски ликове, а най-долѣ на долний край пакъ на срѣдата въ единъ видъ квадратчета тоже е имало надписъ, но е изтритъ и само части отъ букви личатъ.

Тая каркина е вписана въ инвентаря библиотеченъ за писменитѣ паметници подъ *Nr*. 91.

Като даваме горнитѣ описателни бѣлѣжки, хрумва ни прѣзъ умъ, колко подобни старинни работи се крпятъ и още изъ праховетѣ и жглитѣ у мнозина хора у насъ, каквито прѣдмети само слѣпата случайность сегисъ-тогисъ открива и запазва, а колко други безслѣдно пропадатъ, или пъкъ отиватъ посрѣдствомъ ржцетѣ на разни спекуланти евреи и др. въ чуждитѣ музеи. Наистина, у насъ има два държавни музея, сега третъ и етнографски, имаме и археоложко дружество съ нѣколко клона въ по-важни градове, имаме вече и частични мѣстни музеи-сбирки, плодъ на частна инициатива, въ послѣдно врѣме се съзира и една по-голѣма заинтересуваность ако и въ малка часть отъ нашата интелигенция къмъ издирване и запазване всички старинни находки въ отечеството ни, най-послѣ имаме вече и специаленъ законъ за старинитѣ, по който на всички административни и други органи постоянно се внушава да слѣдятъ и прибиратъ всѣка старинна вѣщь, ала всичко това пакъ не е достатъчно за пълно постигане на цѣльта. Липсата си остава липса, и причинитѣ на тая, нека ни е позволено да кажемъ, тъй стидна немара къмъ всичко старинно, което има какво и да е значение за нашето минало, за миналото на земята ни, на народния битъ, на народната и обща наука, се криятъ другадѣ, дѣто писанитѣ закони и правилници сж безсилни да ги прѣмахнатъ. Широкитѣ маси, за просвѣтата на които толкова шумъ се дига и енергия хаби, оставатъ и още незасегнати въ тая посока, т. е. да се възпитаватъ и въ това отношение, да имъ се въздѣйствува да цѣнятъ това, що земята, която ги е родила и ги храни, крие запазено отъ минали вѣкове и епохи. На всѣкждѣ слушате и виждате тоя голѣмъ шумъ, който се дига ужъ за просвѣтата на тия маси, сказки се държатъ, театри се въздигатъ, литературни вечеринки се даватъ, общеобразователни курсове съ гърмовити програми се устройватъ, конференции и срѣщи се свикватъ, реферати се четатъ, хиляди книжлета се пръскатъ и проникватъ и въ послѣдната задънена нѣкждѣ колиба и какво ли още друго не се прави, ала отъ всичко това грижливо липсва едно: да се научи, да чуе тая широка маса, да чуе и се запознае нейното поколение, че и всѣка нищожна на глѣдъ вѣщь отъ минали врѣмена, останала и намѣрена нѣкждѣ въ земята ни, у народътъ ни, е наше народно богатство, наша история, наша наука, слѣдов. и единъ отъ лостоветѣ на нашето бждеще като културенъ народъ и етническо цѣло.

Въ нашитѣ училища, особено срѣднитѣ пълни и непълни учебни заведения, наука божемъ се прѣдава, морали се четатъ, бесѣди се държатъ на учещата се младежь, всичко се прави за нейното развитие, но и тукъ немара и липса въ тая посока. Разлистете, който щете отчетъ отъ коя и да е гимназия, и напусто ще търсите въ теми и бесѣди и думица казана какво значение за науката има старината и какъ трѣбва да се гледа на нея. Прѣтършувайте и нашитѣ многобройни читанки, христоматии, пробни уроци, учени ржководства и безброй други помагала за ученицитѣ и тамъ сжщата праздкота. За чудене ли е тогава, че чужденцитѣ пълнятъ своитѣ музеи съ български старини?

Скърбни факти, наистина, но факти, които и тукъ свиватъ сърдцето отъ тжги и навѣватъ дълбока печаль и мисъль, какъ ний градимъ собственото си бждеще, какъ ний чертаемъ собствената си сждба.

С.

Digitized by Google

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Двадцатипятилѣтіе тоги и Княжества Болгаріи. 1879—1904 год. Опытъ собраніи матеріаловъ. Томъ I кн. I Землевѣдѣніе, 1904 г. Томъ II кн. 2 Народонаселеніе, 1905 г. София, Государственная типографія.

Извѣстниятъ у насъ публицистъ — писатель и кореспондентъ на видни руски вѣстници върху положението на славѣнскитѣ страни, прѣдимно България, г. М. В. Юркевичъ (М. Горюнинъ) отъ 1904 г. е почналъ да издава на руски езикъ колосаленъ свой трудъ, озаглавенъ по горѣ. Уважаемиятъ авторъ —издатель си е задалъ за цѣль да даде една пълна картина и запознае руския читаещъ свѣтъ съ българската земя и природа, съ бита и културата на нашия народъ, съ нашия политико-икономически строй и всичко това, що ний смѐ извършили и имаме въ единъ периодъ отъ 25 годишенъ новъ политически животъ.

Трудътъ на г. Юркевича ще бѫде отъ седемь тома въ 9 книги, които ще съдържатъ въ закрѫглена форма слѣднитѣ отдѣли: *Землевѣдѣніе.—Народонаселеніе — Государственное и административное устройство. — Культура и бытъ — Земледѣліе и скотоводство— Торговля.—Ремесла и промишленость.— Финансовое хозяйство.—Матеріалы къ исторіи политики княжества.* На голѣмъ форматъ, съ ясенъ и четливъ шрифтъ, хубава хартия, съчинението на г. Юркевича е напъстрено и съ множество хубави картини-илюстрации, таблици, карти, картограми и пъленъ алфавитенъ показалецъ на края.

Това е единъ фундаменталенъ трудъ, какъвто съ такава обширна програма и закрѫгленость е пръвъ по рода си въ славѣнската книжнина за българското отечество и българския народъ. Той е вече добрѣ посрѣщнатъ и оцѣненъ не само въ братската велика Русия, но и въ другитѣ славѣнски страни.

До сега сѫ излѣзли I и II томове, 1 и 2 книга—Землевѣдѣніе и народонаселеніе. Първиятъ томъ струва 20 л., а вториятъ 15 лева.

О.

Моитѣ спомени,

отъ Йоакимъ Груевъ, притурка на сп. „Училищенъ прѣгледъ“. 1906 година.

Стариятъ нашъ обществен дѣецъ, книжовникъ, учитель-педагогъ и едновр҄ѣменeнъ петь години подъ редъ директоръ на просвѣщението въ Източна Румелия г. Йоакимъ Груевъ при своитѣ натегнали години е написалъ горѣозаглавената притур-

Digitized by Google

ка на „Училищенъ прѣгледъ“ за 1906 г. подъ насловъ „Моитѣ спомени“. Това е една симпатична книжка, отъ една страна автобиографията на самия писатель—старецъ, а отъ друга скѫпоцѣненъ приносъ за нашата нова история, нашето възраждане, черковни борби и политическо освобождение. Съ единъ лекъ, сериозенъ, сбитъ безъ всѣкакво фразьорство езикъ маститиятъ старецъ ни запознава най-напрѣдъ съ своето дѣтинство и ученикуване и по-нататъкъ съ неговото близко участие въ всички национално-черковни и обществено—политически прояви, прѣзъ които нашиятъ народъ вихроносно се издигна отъ своето забвение и зае приличното мѣсто верѣдъ другитѣ народи съ свой битъ, свои сили, история и свободенъ животъ. Г-нъ Груевъ, вѣщь познавачъ на турскитѣ нрави и езикъ, съ своя тихъ характеръ и трудолюбие се е ползувалъ и съ едно особено довѣрие въ тогавашнитѣ турски власти и общество въ Пловдивъ, дѣто е принесълъ грамадни заслуги на народа ни съ своитѣ съвѣти и вѣрно освѣтляване текущитѣ тогава обществени въпроси. При все това, той не е билъ съвсѣмъ чуждъ и по готвещитѣ се и пламналитѣ тогава събития съ априлското възстание и слѣдъ него и поради това и той попадналъ въ затвора и насоченъ за бѣсилката, отъ която само амнистията слѣдъ възстанието го спасила живъ. Прѣзъ врѣме на войната той е прѣкаралъ въ Цариградъ, отдѣто слѣдъ С.-Стефанския договоръ се завърналъ въ Пловдивъ и е билъ назначенъ за прѣдсѣдатель на Пловдивския новоучрѣденъ Сѫдебенъ съвѣтъ, а по-послѣ и директоръ на просвѣщението. Понататъкъ г-нъ Груевъ продължава своитѣ спомени по устройството на автономната Южна България, за съединението и най-сетнѣ завършва съ книжовнитѣ си занятия, като изброява всички свои книжовни трудове.

Прѣинтересната книжка на И. Груева, въ която той е спазилъ едно обективно низане факти, дати, писма и събития, може се каза, е и история на града Пловдивъ, който бѣше пулсътъ, центърътъ на духовното възраждане и обединение на българщината въ цѣла Тракия, чакъ до брѣговетѣ на Бѣлото море. Г-нъ Груевъ дава редицата имена на всички ония наши самоотвержени борци, безкористни дѣятели и идейни характери, които по единъ или другъ пѫть изтръгнаха отъ рѫцетѣ на хищнитѣ гърци Пловдивския санджакъ съ цѣлото ширене на Тракийската розова долина и гиздави Родопи, издигнаха го, уякчиха го и го поставиха въ първитѣ редове на освободителното движение и политическата свобода. Г-нъ Груевъ заема видно мѣсто въ тѣзи борци. Неговото име е извѣстно по цѣла Тракия чакъ до Бѣломорскитѣ брѣгове, било като муавининъ въ мютесарифския конакъ, било като учитель—будитель съ своитѣ книжовни трудове.

Мили, скѫпи спомени сѫ тѣзи „Спомени“ на заслужилия старецъ, и тѣ ни прѣнасятъ въ една епоха тъй бурна отъ една страна, и тъй свѣтла и поучителна отъ друга за сегашното и

Digitized by Google

бждещитѣ наши поколения. И поради това желателно е тѣзи „Спомени“ да бждатъ издадени и разпрѫснати колкото се може повече изъ широката публика, защото, както сж сега, притурка на „Училищенъ прѣгледъ“, тѣ се знаятъ и могатъ да се четатъ само отъ абонатитѣ на списанието, което впрочемъ е извѣстно само на училищнитѣ библиотеки и не голѣма часть отъ нашето учителство.

С.

Български Старини. Кн. I Добрѣйшовото четвероевангелие, срѣднобългарски паметникъ отъ XIII вѣкъ. Стъкмилъ за издание професоръ Б. Цоневъ. Издава Археологическата комисия при Министерството на народната просвѣта. София, Държавна печатница, 1906 год.

Колкото нашата тъй жестока урисия и да ни е лишила отъ много писменни и вѣществени паметници отъ нашето минало, то пакъ не можемъ да се оплачемъ отъ досущъ голѣма липса на такива, макаръ че едни отъ тѣхъ сж прѫснати изъ разни чужди колекции и библиотеки, а други сравнително много малко намѣрени и запазени у насъ. Нуждата отколѣ се усѣщаше да се изучатъ тѣзи паметници и се види критично, що съдържатъ тѣ за нашето минало било въ едно или друго отношение, още повече че ний вече имаме подготвени научно домашни сили за тази работа. Бившиятъ министъръ на народната просвѣта у насъ, г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, човѣкъ съ обширни познания и горѣщъ поклонникъ и дѣецъ да се издири, изучи и извади наяве всичко, що нашиятъ народъ е могълъ да има и запази въ редицата бурни вѣкове до сега, като народъ съ своя култура и минало, навакса и тукъ една липса. По негова инициатива и подкрѣпа прѣзъ миналата 1906 год. е образувана особна „Археологическа комисия“, въ съставътъ на която влизатъ първитѣ наши хора на науката: професоритѣ г. г. Л. Милетичъ, Б. Цоневъ. В. Златарски, Ив. Мръквичка, А. Митовъ, Б. Михаиловъ и г. Ст. Аргировъ. Тая комисия има за цѣль, както се види и отъ самото ѝ дадено име, да изучи и издаде критично по-важнитѣ български езикови, исторични, етнографски и художествени паметници, колкото ги има у насъ и въ чужбина. Озаглавената по-горѣ кн. отъ „Български Старини“ е първиятъ трудъ на споменатата комисия. Тая книга разглѣдва изчерпателно единъ срѣднобългарски писменъ паметникъ отъ XIII в., тъй нареченото Добрѣйшово евангелие, което е изслѣдвано отъ г. Цоневъ. Въ кжсо врѣме, се казва въ краткия прѣдговоръ отъ комисията, щѣли да послѣдватъ по-редъ и други издания.

Съ всичкитѣ си скромни сили ний поздравляваме инициаторитѣ въ това хубаво народно дѣло и отъ сърдце имъ благопожелаваме пъленъ успѣхъ.

С.

Digitized by Google

Малки вѣсти

по фолклора изъ славѣнскитѣ земи.

Бѣлѣжка. — Прѣзъ V-та година въ „Родопски напрѣдъкъ" ще има и тоя новъ отдѣлъ, въ който по възможность ще се даватъ по фолклора кжси библиографски свѣдѣния изъ всички славѣнски земи, както за отдѣлни печатни трудове, тъй и за по-бѣлѣжити студии

Поради това молимъ почтенитѣ автори и издатели да иматъ добрината и изпращатъ своитѣ издания отъ тоя родъ въ редакцията, която пъкъ отъ своя страна ще имъ изпраща въ замѣна „Родопски напрѣдъкъ".

Въ Томъ LVII кн. 1 отъ 1907 година на „Рускій филологическій вѣстникъ", издаванъ въ г. Варшава подъ редакцията на професоръ Е. Ѳ. Карский, между твърдѣ разнообразното си съдържание сж помѣстени и слѣднитѣ фолклорни студии: а) Заговори, заклинанія, обереги и т. п Заговоры отъ болѣзней, рѣже встрѣчающися" отъ А. В. Ветухова. Тая студия е започната въ Р. Ф В. отъ миналата година и продължението ѝ ще слѣдва и прѣзъ т. 1907 г.—Г-нъ В. А. Бобровъ пише „Рускія народныя сказки о животныхъ. Герои рускихъ животныхъ сказокъ." По поводъ монументалния трудъ на професора и академика г. А. В. Соболевскій отъ 1895—1902 г. т. I-VII, „Великорускія народныя пѣсни", г. В. Н. Перетцъ пише „Замѣтки о пѣснахъ XVIII в."

—

Матеріали до украінсько-руськоі етнольогіі. Том VII. Дитина в звичаях і віруваннях украінського народа. Матеріяли з полудневоі Киівщини, зібрав Мр. Г. Обробив Др. Зенон Кузеля. У Львові, 1906. 8⁰ VIII+VI+221.

Тая книга съдържа народни обряди, обичай, вѣрвания и пр. относно животътъ на малкитѣ дѣца изъ руска Украйна.

—

Пѣсни села Андреевки, Нѣжнинскаго уѣзда, отъ Владиміръ Даниловъ, Киевъ, 1904 г. 8. 96. Печатани сж по-рано въ „Сборникъ И. Фил. Общества" въ Нѣжинъ. Сжщиятъ авторъ е издалъ и „Новый сборникъ украйнскихъ пѣсенъ". К. 1906.

—

Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкувавъ і пояснив Др. Іван Франко. У Львові, 1901—1905.

—

Етнографічний збірник, издава етнографската комисия отъ дружеството на името на Шевченко. Т. XXI съдържа Га-

Digitized by Google

лицко-руски народни мелодии, събрани съ помощьта на фонографъ отъ Иосифъ Раздолски.

—

Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ, отъ П. А. Ровинскій. Спб., 1905 г. 8^{0}, XIV+693.

Това е втората часть на втория томъ отъ цѣлия трудъ на г. Ровински, въ който обстойно се разгледватъ Черногорскитѣ пѣсни и езикъ.

—

По горамъ и ущельямъ Хевсуріи и Тушетіи. Спб. 1905 отъ Н. А. Бушъ. Разгледва обичаитѣ и битътъ на кавказкитѣ плѣмена херсури и тушини.

—

У приволжскихъ инородцев. Путевыя замѣтки, отъ С. У. Чичерина. Спб. 1905. 427+210 стр. Подъ видъ на пѫтни бѣлѣжки и съ илюстрации между другото се описва културния битъ на татари, вотякитѣ, чувашитѣ и др. въ приволжскитѣ покраини.

—

Народьная сельско-хозяйственная мудрость въ пословицахъ, поговоркахъ и примѣтахъ отъ А. Ермолова въ четире тома, Спб. 1901—1905 г. Фундаменталенъ трудъ по народното стопанство въ Русия съ народнитѣ възрѣния къмъ животния миръ, прокобяване врѣмето, пословици и поговорки. свързани съ народното стопанство и др

—

De-Baye baron. Ches les Tatars de Crimée. Souvenir d' une mission. Paris, 1906, 47 стр.

Описва Кримъ въ Русия, кримскитѣ татари и пѫтемъ запознава читателя съ тѣхнитѣ обичаи, нрави и прѣдания.

—

Národopusný Vêstnik cesko-clovansky. Vydává spolecnost narodopisného Musea cesko-slovanského. Redakcni komise Jan Iakubec, A. Kraus, I. Polivka. V. Praze. 1906. Leden-Duben.

Органъ на чешко-славѣнското етнографско дружество въ Прага. Излиза въ 10 броя годишно и освѣнъ отбраното си по етнографията съдържание, съдържа и богатъ библиографиченъ и критиченъ отдѣлъ по славѣнската етнография.

—

Босанска вила, списание за литература, наука и народоука, излиза два пѫти въ мѣсеца въ г. Сараево. 1907 год. XXII.

Освѣнъ биографични свѣдѣния за бѣлѣжити сръбски писатели и обществени дѣйци, малки разкази, критика и хроника, въ всѣки брой помѣства и народни умотворения.

—

Digitized by Google

Извѣстія общества археологіи, исторіи и етнографіи при Имп. Казанскомъ университетѣ. Томъ XXII, вып. 2, 3, 4 и 5, 1906 год.

Съдържа отбрани научни статии по общитѣ археологични, исторически и етнографски въпроси, специялни изслѣдвания по тия въпроси въ източна Русия (Поволоже, Срѣдна азия и Сибиръ), хроника за находки, разкопки, народоучни експедиции, музеи и пр. и библиография.

—

Горе и Доля въ народной сказкѣ, отъ професоръ А. И. Сонни въ № 10 за октомврий, 1906 г. на „Университетскія Извѣстія“ въ Киевъ.

Обстойно и критично се разгледва митичната приказка у нѣкои славѣнски и чужди народи за щастието и нещастнето.

Народни умотворения изъ Родопитѣ.

I. Народни приказки изъ Ахж-челебийско.

Записала Добра Ст. Шишкова.

Тъкачка жена, орачъ и Господь.

Дру̀гуш,(1) га хòдил Гòспут’ пу зеам’òаса да учѝ л’уд’ѐсеа, тѝеа бѝли òщеа глу̀пави, та са нé сѐатали за млòгу рàбути. Гòспут’ минóвал прис аднò сѐлу, чи чул ф аднòа кòащı да скрѝпеа стàн. Флѐал вòатреа и нашòал жеанá да ткàеа на станòат, алá нѝ соа сѐатала как да мѐата ткачòата:(2) мѐт’неа еа уд аднóата стрàна, пак са ни сѐата да еа завóарнеа, та хи са л’у кòацалу(3) плàтнуту. Гòспут’ зòал ткачòата, заткàл самѝчеак да хи кáжеа, как да еа заврàща, и хи реакòал: „еай сóай, сѝнку, фòарлеай ткачóаса.“ Жеанàта упрàвила ткà’уву-ту, та хи тòарналу ѐацеа(4) л’òасну.

Излѐал си Гóспут’ и тòарнал нах дру̀гу сѐлу и нашòал адѝн урàч да урѐ. И той са нѐ сеатал как да убрàща вòлувеатеа с урàлуту, ами искàра брàзнеата, че распр’òагнеа вóлувеатеа, та л’у ут аднòата стрàна зафàтал. Тугàва Гòспут’ и нѐгу нау̀чил, как да заврàща урàлуту, и урàчеат са нау̀чил.

Digitized by Google

Пуд'минъ̀ᵃл си Гъ̀спут' нах дру̀ги сеᵃлà, та чеᵃ ей слѐᵃд нѐᵃкву врѐᵃмеᵃ пак са завъ́ᵃрнал прис тувà сѐлу, прис жеᵃнàта и урàчеᵃт да вѝди, как рàбутеᵃт. Флѐᵃл ф къ̀ᵃщата, дѐту ткàла жеᵃната и еᵃ пупѝтал: „къ̀й та нау̀чи, сѝнку, соᵃй ху̀баву да ткàиш?

— Самà хѝтра хитрѝца, стàрчеᵃ", му реᵃкла жеᵃната. Тугàва Гъ̀спут' хи реᵃкъ́ᵃл: „нидѐᵃлеᵃ да ткàиш, пуд мѝшница да гу нъ̀сиш". Затувá сигá жѐнисеᵃ ткàеᵃт, ткàеᵃт, ала ткà'увуту(5) хми ни спурѝ, та къ̀лкуту и да искàеᵃт, пак пуд мѝшница гу носеᵃт. Га утишъ̀ᵃл Гъ̀спут' ду урàчеᵃт, пупѝтал гу: „къ́й та нау̀чи, сѝнку, соᵃй ху̀баву да урѐш?"

Гъ̀спут' ма нау̀чи, дѐᵃду", му рѐкал урàчеᵃт. Тугàва Гъ̀спут' гу благуслувѝл и му реᵃкъ̀ᵃл: „да си благуслувѐн, сѝнку, ден' да урѐш, гудѝна да еᵃдѐш". Затувà сигá на урàчеᵃтеᵃ спурѝ сѝчку, та сѝчку хми са рàжда и сѝчку си ѝматъ.

Слушана отъ баба й Добра Н. Шишкова отъ Устово, 1906 година.

II. Помашки пѣсни изъ Ахж-челебийско

записалъ Ст. Н. Шишковъ.

1.

Момъкъ-християнинъ съ измама зема любовницата си помакиня.

Стоянъ се влюбва въ мома Лиляна. Майка му го научва да се престори на умрѣлъ, ще иде и Лиляна да го види, а той я грабва и завежда въ черквата, дѣто се вѣнчаватъ.

Учи ма, мàйчо, у̀чи ма,
Как да си з'ъ̀ᵃмам Леᵃлѐᵃна?
—Сѝно л'о, мъ̀и сѝно л о,
Пàд'ни(6) ми дъ̀лу ф пазáреᵃн,
Ку̀пи си зигвáр' въ̀лавеᵃ,
Изари рàвни двъ̀равеᵃ,
Пъ̀сеᵃй си бѐᵃла пчеᵃнѝца,

Digitized by Google

Свѝкай ми тѐашка меажѝеа,
Пòракай мóми на ж'òатва
И Леалѐана си пòвикай.
Стаѐан си мáйка паслу̀шеа,
Атѝдеа дòлу ф пазàреан,
Ку̀пи си зигвàр' вóлавеа,
Изарá рàвни двóравеа,
Пасѐа ги бѐала пчеанѝца.
Жѐалта еа ж'óтва фтàсала,
Стаѐан си ср'у̀ка меажѝеа:
Гòрнеа и дòл'неа махалòа.
Врит' си Стаѐано дòйдаха,
Самà Леалѐана неа дóйдеа.
Пак си го мáйка ачѐшеа:
— Фàни ми, сѝнко, мàстареа,
Изгради чеашм'òа шѐареана
И пу̀сти вòда стадéна.
Врит' щат мòминеа да дòйдат
Стадѐна вòда да тòчеат,
И Леалéана щеа да дòйдеа.
Стаѐан е чеашм'òа еазградѝл,
Врит' са мóминеа свòарвеаха
Стадѐна вòда да тòчеат,
Леалѐана мàйка неа пу̀сна.
Мáйка го хѝтро ачѐашеа:
— Стаѐанеа, сѝно Стаѐанеа,
Лѐгни ми, сѝно, загѝни,
Врит' щат камшѝеа да дòйдат,
Да си та, сѝно л'о, пращàват,
И Леалéана щеа да дòйдеа.
Стаѐан еа лéгнал, загѝнал,
Врит' си камшѝеа дòйдаха,
И Леалѐана еа дачу̀ла,
Та на мàйци си рамòнеа:
— Стаѐан си ми еа загѝнал,
Врит' са камшѝеа тòарнали,
И еа ща, мàйчо, да ѝдам,
Стаéана да си пращáвам.
— Неамòй ми хòди, дòащеар'о,
Сазѝ еа деан'òа[7] лаждòвна,

Та та щат хѝтру еазмàми,
Да си та з'ъаmеа млат Стуèан.
Леалèана мàйка неа слỳшеа,
Дрѐб'ни еа кѝт'ки насвѝла,
Чеа та Леалèана атѝдеа
На Стаèанави к'ъашкавеа,
Сѝт'ни еа съалзи снѝкнала:(8)
— Стаéанеа, гѝди Стаèанеа,
Аллàх та прастѝл на вèара. (9)
Стаèан хи тѝхо прадỳма:
— Мъал'чи, Леалèано, неа плàчи,
Еа сам за тѐбеа загѝнал.
Рѝпнал еа Стаèан нàнаги,
Та си Леалèана фавѐдеа
На веасъконо канàч'еа,
Парỳка пóп'еа, кеашѝшеа,
Та си Стаéана веан'чèаха
С Леалèана мамà хỳбава.

Слушана отъ Абдурахманъ чаушъ отъ с. Смилянъ, 1891 година.

2.

Майчина утѣха прѣдъ зло момково прѣдчувствие.

Момъкъ се плаче майци си, че лошо прѣдчувствува за себе си: или боленъ ще легне, или войникъ ще иде. Майка му го тѣши, че нѣма нищо да му стане, ами ще го згоди на най-хубавата мома въ селото.

Хасàнеа ф глáва адрѝло,(10)
Та си мàйци мо вѝкаше;
— Мàйчинко, мъеа мàйчинко,
Мéнеа еа малѝм(11) пàднало;
Да ли ща бóлан да лѐгна,
Еали́ ща аскѐр да ѝдам!
— Сѝно л'о мой мáйчини,
Неатъй щеаш бóлан да леажѝш,
Неатóй щеаш аскѐр' да ѝдеаш,
Еа щеа та, сѝнко, зàглавеа

Digitized by Google

Ф сѐлоно на баш мамàна,
Дѐно еа завòат Фат'ми́нка.
Еала ти мàйка набрай
Бабàйкави(12) ти еалтòанеа,
Да си ми и́деаш, си́но л'о,
Нах Хеал'бѐцкиан панайр',
Да ку́пиш зигвàр' вóлавеа
Сас капрѝнеани чу́лавеа.
Кàра щеам меар'мѐр' кàмеанеа,
Адрѝ щеам си́тно деашеамé,(13)
Дѐно ми хòди Фат'мѝнка,
Да си неа кàлеа фѐреажка,(14)
Да си неа прашѝ рѝскана,
Да си неа пòасни шеалѝеа.(15)

Слушана отъ сжщия.

III. Помашки пѣсни изъ Рупчоско.

3.

Момъкъ прѣдизвѣстява любовницата си, че ще отиде съ майка си за огледъ.

Момъкъ прѣдизвѣстява, че ще иде у тѣхъ съ майка си, та я учи, какъ да се държи, за да се ареса на майка му. Тя го моли да не завежда майка си, като явява и по какви причини не ще може да се ареса отъ майка му.

Іуна́к деавòйки румòнеа:
— Замѝтай, Айшу, залàгай(16)
Пу висòкинеа к'óшк'увеа,
Канди́леан(17) да си запа́лиш,
С кандѝлеан да ма пуср'òашнеаш;
Дувѐчеарка ща да дòйда
И мàйка ща да дòвеада.
Мен' стуиш дивàн, неа стуѝш,
Мàйци дивàн да стуѝш,
Мàйка данò та беандѝса,
Пак еа та сам беан'дѝсал.

— Іунàку, лўду кòпе^{а}ле^{а},
Ти ку духòдаш, ‚унàку,
Мàйка ти не$_{а}$мòй дувѝда;
Снòшка сме^{а} ме^{а}ж’ó^{а} имàли
С ирмибéш млáди іунáка,
Цàл’ничка но^{а}ш сам се^{а}дè^{а}ла,
С бурнѝца хми сам свè^{а}тила,
Нужѝнки ми са кàпнали,
Іучѝнки ми са сó^{а}не^{а}ни,
Сардцèну ми е^{а} заспàлу,
Дивàн не^{а}мòга да стòе^{а}.

Слушана отъ Сюлманъ Читаковъ въ с. Чепеларе, 1906 г.

4.

Какъ мума укрива любовника си.

Мома задържа любовника си съ измама, додѣ слънцето изгрѣло и слѣдъ това го утѣшава, че ще го укрие отъ хорски очи, като го прѣблѣче въ нейни дрехи и когато я запитатъ, каква е тая гостенки, ще го прѣдстави за майчина ѝ роднина, дошла отъ далечно мѣсто.

Стàни, де^{а}вòйку, пóгле^{а}нни,
Да лѝ не^{а} со^{а} е^{а} сò^{а}вналу?
— Пòле^{а}жи, лèфте^{а}р іунàку,
Пòгле^{а}дай чè^{а}рни іучѝнки,
Еще^{а} е^{а} рàнку вўтирна,
Пò^{а}рви са пе^{а}тли нè пé^{а}ли.
Іунак си не^{а} извè^{а}рува,
Та стàна, та си пуглé^{а}нна:
Слò^{а}нце^{а}ну фпрé^{а}лу ф рè$_{а}$кана,
Че^{а} си де^{а}вòйки вѝкаше^{а}:
— Де^{а}вòйку, пўста душмàнку,
Та вé ми шинжѝр’ накл’ўчи!
Де^{а}вòйка си гу мирè^{а}ше^{а}:
— Мò^{а}л’чи, іунàку, не^{а} плачи,
Е^{а} ти ща лўду надéна
Мòе^{а}на рўба цòше^{а}на,

Digitized by Google

Че^{а} ща та, лу̂ду, ѝзве^{а}да
Ваз нѝше^{а} сѐлу гулѐ^{а}му,
Ваз гѐрничкана махалѝ^{а}.
Акў ма, лу̂ду, запѝтат;
„Ут дѐ е^{а} сѝе^{а} гѝсчица?“ (18)
Пак е^{а} ща, кузу̂м, да рѐка:
“Мѝйчина ми е^{а} руд’нина,
Ут де^{а}лѐчни е^{а} свѐ^{а}туве^{а}.
Снѝшка е^{а} прѝмрак стигнала,
Та е^{а} унѝска (19) приспѝла.
Пѝ^{а}т’уве^{а}не^{а} си не^{а} знѝе^{а},
Де^{а}лѐчку ще^{а} е^{а} испратѐ^{а}“.

Слушана отъ сѫщия.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Дру̂гуш**, *другуче^{а}шну вре^{а}ме^{а}*, нарѣчие, вмѣсто едно врѣме, минало врѣме. Обикновена форма въ Ахъчелебийско за означаване отдавнашното врѣме, но въ опрѣдѣленъ видъ. *Пѝвниш ли, л’убе^{а}, знаиш ли, дру̂гуш ги бѐ^{а}хме^{а} мѝлички, мѝлички и глу̂павички*, означава отдавна изминали, ала извѣстни дѣтински години.

2. **Ткачѝ^{а}**, сѫщ. сувалка за тъкане, ала се употрѣбява и за име на самата работница тъкачка. *Е^{а}це^{а} ху̂бава е^{а} ткач’о^{а}* казвать за нѣкоя мома или жена, която умѣло и бързо може да тъче на станъ.

3. **Ко^{а}цал-а-у-и**, глаг. кѫса, откѫсва се. Кѫсать се нишкитѣ и т. н.

4. **Е^{а}це^{а}**, въ увеличенъ видъ ѐ^{а}*чище^{а}* отъ яко, напр. употрѣбява се намѣсто твърдѣ, силно. *Е^{а}це^{а} ру̂кни*, вмѣсто силно викни.

5. **Ткѝѕу**, сѫщ. тъкань, изтъкано нѣщо.

6. **Пѝд’ни**, глаг. отъ глаголътъ *пѝйди*, *пѝди* въ еднократенъ видъ. Срѣща се въ помашкия говоръ и означава бързо, този часъ иди, намѣри се тамъ.

7. *Де^{а}н’о^{а}* сѫщ. турската дума дюння, свѣтъ, земя.

Digitized by Google

8. **Снѝкнала**, глаг. едно слѣдъ друго сълзи заронила. **Стѝкна са да ле^а^тѝ**, значи бързо, непрѣкъ снато започна да вали.

9. **Аллàх та прастѝл на вѐ^а^ра**, Богъ да те прости споредъ вѣрата, отъ която си.

10. **Адрѝло го ф глáва**, главато го заболѣла. Болестьта въ главата го намѣрила. Съдържа митичното повѣрие за болеститѣ, че тѣ сж невидими духове и причиняватъ болка въ тия органи у човѣка, дѣто имъ попадне случай.

11. **Малѝм** турска дума, означава прѣдчувствие, отчаяние прѣдъ грозеща опасность.

12. **Бабáйкови**, прил. бащини.

13. **Де^а^ше^а^мѐ**, турска дума, означава подъ, подъ отъ дъски, подъ отъ камъкъ, калдаръмъ.

14. **Фѐре^а^же^а^**, сжщ. женска помашка връхна дреха.

15. **Ше^а^лѝе^а^**, сжщ. помакински долни дрехи.

16. **Залàгай**, гл. постилай, мобилирай, приготви се за госте. *Залѫжи клàда*, постави цѣла клада дърво. *Залѐгна са зад клàда*, настани се на позиция задъ дърво. *Клàда*,паднало цѣло дърво, не съсѣчено.

17. **Кандѝл'**, сжщ. малко тенекиено газеничe за свѣтене нощѣ изъ кжщи.

18. **Гóсчица**, сжщ. умалит. гостенка.

19. **Нàска**, мѣст. употрѣбително въ Рупчоско.

Digitized by Google

Год. V. Юлий и Августъ Кн. II.

Родопски напрѣдъкъ

Двумѣсечно илюстровано списание

за

Наука, обществени знания и народни умстворения.

Излиза подъ редакцията

на

Ст. К. Шишковъ и Василъ Дѣчовъ.

ПЛОВДИВЪ

Печатница „Трудъ“ на П. Бѣловѣждовъ

1907 г.

Digitized by Google

Съдържание на II книга:

1. Бѣлѣжки до говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза. **Ст. Н. Шишковъ.**

2. За малко изъ царството на Родопитѣ. (продължение отъ I кн. и край). **Недѣлевъ.**

3. Черковно-училищнитѣ работи въ Чепеларе отъ заселване на селото до 1873 год. **В Дѣчовъ.**

4. Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Три велики всенародни празденства; б) Една справедлива мѣрка досежно просвѣтнитѣ нужди на нѣкои бѣдни селца въ Рупчосъ; в) Опожарено българско село въ Ахж-челебийско.

5. Народни умотворения изъ Одринско и Родопитѣ:

I Народни пѣсни отъ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

II Родови и прѣкорни имена въ с. Дованъ-хисаръ, с. кааза.

III Названия на мѣстности въ с. Дованъ-хисаръ, с. кааза.

IV Имената на мѣсецитѣ въ с. Дованъ-хисаръ, с. кааза.

V Народни повѣрия и прокобявания въ с. Дованъ-хисаръ, с. кааза.

6. Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

Илюстрации: Помакиня изъ Родопитѣ въ байремската си прѣмѣна.

Digitized by Google

Год. V. юлий и августъ Книга II.

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

ДВУМѢСЕЧНО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

Прѣди да пристѫпя къмъ изреждане събрания си материялъ по говорътъ на с. Дованъ-хисаръ, мисля, че е умѣстно да се опознае интересуещия се читатель съ цѣлата покраина, въ която се намира споменатото село и която съставя една административна единица — Дедеагачката кааза. Такъвъ малъкъ, макаръ и въ общи черти, прѣгледъ е необходимъ, за да се види, какъ е поставенъ българския елементъ въ тоя приморски край по число, мѣсто, поминъкъ и въобще по културно-общественъ строй. Отъ друга пъкъ страна ще ни убѣди и въ жизнеспособностьта на българина при най-неисгодни за него обстоятелства, а отъ трета, нека си кажемъ право въ очитѣ, пъкъ ще ни изтъкне и нашето тѫпоумие и кѫсогледство въ отношение истинскитѣ жизнени интереси къмъ странитѣ, що съставляватъ цѣлокупното българско отечество.

Въ послѣднитѣ югоизточни склонове на Родопитѣ между устието на Марица, Бѣломорския брѣгъ и деснитѣ притоци на р. Ярдъмлѫ-дере, казвана още и р. Флори, дѣто Родопитѣ се завършватъ и сливатъ съ Бѣломорската равнина, се намира днешната Дедеагачка кааза. На северъ тя достига до височинитѣ на *Кикелъ* и *Келебекъ-дагъ*, прѣдни части отъ най-високия източенъ Родопски рътъ, *Китка* планина. По това си мѣсторазположение Дедеагачката кааза е почти изцѣло планинска страна, покрита съ твърдѣ родовити и гиздави котловини, хубави и буйни пасбища и гори и чудесенъ приморски климатъ.

Digitized by Google

Дедеагачката кааза е новосформирована въ послѣдното административно дѣление на Одринския вилаеть слѣдъ руско-турската война. По-рано тя е съвпадала въ Ферската кааза на изтокъ, сега закрита, и Гюмюрджинската на западъ. Градецътъ Дедеагачъ е новъ, възникналъ е слѣдъ построяването на Хиршовата желѣзница, а слѣдъ освободителната война значението му като търговски и административенъ пунктъ е пораснало още повече. Прѣди 1870 година на неговото мѣсто е имало само едно малко турско беклеме, околностьта му е била дива, безлюдна, гориста, неработна земя, извѣстна само по разбойничествата си. Тукъ се спирали отъ врѣме на врѣме само малки каици, контрабадисти на соль, и нищо повече. Прѣданието казва, че на мѣстото, дѣто днесъ се издига морскиятъ фаръ, е стърчалъ единъ вѣковенъ джбъ, подъ чиито сѣнки аскетувалъ единъ турчинъ-отшелникъ. Отъ него е и добилъ името си *Дедеагачъ,* което ще каже *дърво на отшелника.* Когато се разлудува Бѣлото море, невъзможно е тукъ да се доближи и пусне котва корабъ. Такива търсятъ спасение въ Еносъ, ако сполучатъ само да достигнатъ тамъ. Но въпрѣки всичко това, на мѣстото, дѣто и една рибарска лодка мжчно се е спирала, днесъ стърчи оживено пристанище отъ голѣмо търговско значение, пунктъ, който съединява Тракийската долина съ Бѣлото море и Македония съ Цариградъ. По рано Еносъ и Фере сж били важни търговски мѣста, а днесъ Дедеагачъ имъ е отнелъ всичко. Той е сега съ населена околность и важенъ търговски и пристанищенъ градецъ за Маричината долина, а особно за западната часть на Одринския вилаетъ. Макаръ че пристанището му и да се намира още съ своитѣ естествени несгоди, Дедеагачъ е вписанъ въ разписанията на всички почти чуждестранни параходни дружества, които циркулиратъ въ турскитѣ води. Прѣзъ 1898 год. Дедеагачкото пристанище е било посѣтено отъ 1135 парахода съ единъ тонажъ отъ 259·958 тона съ вносъ на разни стоки за 6,523,700 лева, а износъ за 5,187,900 лева[1])

Дедеагачъ е днесъ не само каазалийски центъръ, но и санджакски, въ който се числятъ три каази: Дедеагачка, Софулийска и Еноска. Отъ тѣхъ Дедеагачката и Софулийската

[1]) Горнитѣ изчисления заемамъ отъ хубавата статия „Материяли за изучв. Одринския вилеять“ отъ г. Карайовева въ Мсб. кн XIX — 1903 г.

Digitized by Google

географско-етнографски изцѣло съвпадатъ въ областьта на Родопитѣ.

Ние за сега не разполагаме съ по-точни данни отъ другъ източникъ, за да видимъ, какъ е застѫпенъ българския елементъ въ Дедеагачкия санджакъ. Ще си послужимъ за малко само съ официалнитѣ свѣдѣния въ салнамето, що по заведения редъ централнитѣ вилеятски власти въ Турция отъ врѣме на врѣме издаватъ за респективнитѣ вилеяти, при всичко че не може да се дава пълна вѣра на тия официални свѣдѣния, като всѣки знае, какъ се гледа и какъ се събиратъ подобни статистични данни тамъ, особено пъкъ когато тѣ се отнасятъ до численостьта на населението по народность, вѣроизповѣдание и количество.

Споредъ салнамето за Одринския вилеятъ отъ 1898 година, Дедеагачкиятъ санджакъ брои 151[1]) населени мѣста, отъ които 29 сѫ български, 12 гръцки, 7 смѣсени (българи и турци, и гърци и турци) и 103 турски, между които влизатъ и помашкитѣ села, на които числото не се знае, защото сѫ показани за турски. Въ горнитѣ изброени населени мѣста се числятъ и 6 тѣ града: Дедеагачъ, Фере, Макри, Софули, Еносъ и Ипсала. По духовно вѣдомство 20 населени мѣста сѫ екзархисти, а 22 патриаршисти. По численость на населението цѣлиятъ санджакъ е показанъ съ 78,926 жители, отъ които 40,262 сѫ турци, въ това число и помацитѣ; 22,765 гърци, въ които влизатъ и патриаршиститѣ българи; 15,296 българи, 486 арменци, 77 евреи и 40 разни. Гръцкиятъ елементъ прѣобладава въ градоветѣ, а българскиятъ въ селата. Тъй напр. като спаднемъ 13,110 жители гърци, както сѫ показани въ салнамето за градоветѣ, оставатъ 9,655 гърци въ селата, въ това число и патриаршиститѣ. А като пъкъ спаднемъ 690 българи, показани за градоветѣ Дедеагачъ, Фере и Макри (за Софули, Ипсала и Еносъ не сѫ показани българи), оставатъ 14,606 бъл. жители за селата, значи съ едно прѣобладающе мнозинство отъ единъ пѫть и половина повече отъ гърцитѣ.

Българското население, и то по духовно вѣдомство екзархисти, въ самата Дедеагачка кааза заедно и въ градоветѣ е пакъ мнозинство спрямо гърцитѣ и патриаршиститѣ. Тъй напр. за тая кааза въ салнамето сѫ показани 9828 екзархисти,

---

[1]) За населени мѣста се броятъ и колибацитѣ отъ по 10—15 кѫщи.

Digitized by Google

а 7044 питриаршисти. Въ Дедеагачката кааза въ салнамето фигориратъ слѣднитѣ български населени мѣста:[1]) 1) *Багъкьой* 210 кжщи; 2) *Бей-кьой* 12; 3) *Бодама* 70; 4) *Дервентъ* 320; 5) *Домузъ дере* 200; 6) *Дованъ-хисаръ* 400; 7) *Ени-кьой* 280; 8) *Окуфъ* 125; 9) *Торбалж-кьой* 135; 10) *Урумджикъ* 35; 11) *Чемерли* 65; 12) *Лъджа кьой* 120; 13) *Дедеагачъ* 45; 14) *Фере* 45 кжщи. За Макри екзархисти българи не сж показани. И тъй споредъ салнамето българското население въ Дедеагачката кааза възлиза на 2062 кжщи срѣщу 735 гръцки въ четиретѣ населени отъ тѣхъ мѣста: Дедеагачъ, Макри, Фере и Урумджикъ. Тукъ явно се изтъква на лице противоречието, плодъ само на едно пристрастие въ салнамето, въ което на 735 гръцки кжщи сж показани 7044 жители, а на 2062 български — 9828 ж.

За насъ е важно въ случая, че и самитѣ турски официялни издания, при всичката своя типична грижливость да укриватъ чистата истина, щомъ е редъ да се опрѣдѣли истинското число на българското население, ни показватъ едно надмощно мнозинство въ Дедеагачката кааза.

Друго за отбѣлѣзване отрадно явление имаме и тукъ, както и всѣкждѣ другадѣ въ Турция, а то е, че нашата численa сила е въ селата, дѣто при всички политично-обществени несгоди, нашето население се отличава по жезнеспособностьта си, по здравината си, по привързаностьта къмъ земята си и по добрия прирасть въ количествено отношение. Излишъкътъ отъ едно село, дѣто земята и условията за животъ се укажатъ недостатъчни, отива въ други по-свободни пространства или слабо заселени мѣста и тамъ се заселва и тихомъ, мълкомъ се прѣдава на своитѣ земледелски работи. Отъ Гюмюрджинско и Дедеагачко има прѣселени българи въ Кешанско и Еноско, па и въ градоветѣ постепенно приидватъ българи. По такъвъ еволюционенъ начинъ българското население постепенно доближава брѣговетѣ на Бѣлото море. А това е утѣшителното и въ случая тоя фактъ най-напрѣдъ трѣбваше да зематъ прѣдъ видъ нашитѣ буйни, но кжсогледи хора, прѣди да изложатъ Одринско подъ тежестьта на една жестока сждба, която ний се указахме безсилни инъкъ ни съ мечътъ, ни съ умътъ си да прѣмахнемъ.

---

[1]) Чобанъ кьой е показано за турско село, когато има повече отъ 100 кжщи и българи. Липсва въ салнамето и селото Маранлж. Въ градътъ Дедеагачъ пъкъ сж 120 български кжщи, а сж показани 45.

Digitized by Google

Въ икономично отношение Дедеагачкиятъ санджакъ е добрѣ поставенъ. Главни и първостепенни фактори сѫ земледѣлието и скотовъдството. Всички видове зърнени храни отлично вирѣятъ, въ по-нискитѣ котловини и приморски мѣста се произвежда сусамъ, анасонъ, памукъ, метлово сѣме, паламудъ, маслини (особено въ Макри), вино (прочуто е Софули), пашкули и др., а въ прибрѣжието—морска соль и риболовство. Овощарството тоже е много добрѣ развито, а съ бадемитѣ се прави и добъръ износъ. Отъ добитъкътъ се отглеждатъ много кози и овци. Прѣзъ 1900 година въ цѣлиятъ санджакъ е имало повече отъ 320 хиляди главъ, т. е. приблизително по 4 главъ на 1 житель срѣдно.

Въ националното си съзнание българското население изобщо въ Дедеагачкия санджакъ, макаръ и бавно, е добрѣ закрѣпвало, а особено отъ освободителната война насамъ. Найслаби сме ний въ Софулийско и Еноско, ала пъкъ най-будни и доблестно сѫ пазили своята националность българитѣ въ Дедеагачко. Възраждането на българщината тукъ е започнало отъ 50-тѣ години на миналия вѣкъ, борбата съ гърцитѣ е била упорита, па такава се води и днесъ. Градецътъ Дедеагачъ до прѣди 20 години не е ималъ ни единъ българинъ, освѣнъ нѣколцината шивачи и други занаятчии, дошли отъ другадѣ. Постепенно въ него сѫ прииждвали българи — земледѣлци отъ околнитѣ села и въ 1890 година тѣ сполучватъ да си откриятъ класно околийско училище, да си формиратъ черковна община и си припечелятъ параклисче, па изобщо и учил. дѣло не е било злѣ. Прѣзъ учебната 1898/99 година въ Дедеагачката кааза е имало 14 български основни училища съ 17 учители и учителки и съ 707 ученика, отъ които 162 момичета. Въ Софулийската кааза е имало 7 български училища съ 269 ученика, отъ които 45 момичета. Само въ Еноската кааза не е имало никакво българско училище.

Но и гърцитѣ, съ своята хитрость и тласкани отъ шумната имъ *мегали идея*, не спятъ. Тѣ отрано схванаха значението на Дедеагачъ и съ всички сили се стремятъ да въздигнатъ здрава позиция тукъ. Съ тая цѣль тѣ прѣмѣстиха митрополията си отъ Еносъ въ Дедеагачъ, усвоиха търговията въ рѫцетѣ си и се мѫчатъ да се укрѣпятъ добрѣ. Когато се подигна въпросътъ за откриване български търговски агенства въ извѣстни пунктове въ Турция, между които бѣ и

Digitized by Google

Дедеагачъ, ето какво писа по тоя поводъ Θρακικαί Επετερίζ (Тракийски годишникъ), ежегодно издание на Тракийското дружество въ Атина, год. I, 1897, стр. 315:

„ . . . . . . Нека ни съперничатъ австрийскитѣ евреи съ своитѣ капитали и подкрѣпления. Нека отправятъ противъ насъ улесненията, които имъ даватъ източнитѣ желѣзници. Ний ще противопоставимъ противъ тѣхъ грѫцкиятъ търговски и морски духъ, дѣятелностьта и ще наддѣлѣемъ. Но при този антагонизъмъ прибавя се и другъ. И други се стремятъ да съсипятъ нашиятъ (грѫцкиятъ) елементъ и то съ най-подли срѣдства. Извѣстни сѫ вече отъ дѣлата имъ възгледитѣ върху Дедеагачъ на нашитѣ севѣрни съсѣди. Незная човѣкъ (гръкъ), който да не разбира настойчивото искане на българитѣ за назначение *търговски* агентъ въ Дедеагачъ. Работата не е толкова проста и незначителна, както може да си помисли нѣкой. Нѣма съмнѣние, че този български агентъ, облѣченъ въ търговската си мантия, ще скрива още много други работи. Никой не може да си въобрази, че е възможно нѣкога българитѣ да могатъ да ни наддѣлѣятъ въ търговско отношение. Но и самитѣ българи, вѣрвамъ, не се надѣватъ на подобно нѣщо. Географическото обаче положение на градецътъ Дедеагачъ възбужда у българитѣ добъръ апетитъ, а това намъ трѣбва да даде сериозно безпокойствие. За наше нещастие, градътъ се намира близо до българското княжество, а желѣзницата още повече го сближава, като чертае въ фантазията имъ пѫтьтъ, чрѣзъ който би могли да подишатъ зефирътъ на Егея. Поради тая близость българитѣ иматъ възможность лесно и систематично да дѣйствуватъ за народнитѣ си сънища въ тоя градецъ. Извѣстно е, какъ лесно тѣ образуватъ претекции, като посочватъ на хиляди българи тамъ, дѣто на пръсти се броятъ тѣхнитѣ съплѣменници. Дойде редътъ и за най-елинскиятъ тоя тракийски ѫгълъ за подобнитѣ имъ дѣйствия. Слѣдъ не много врѣме тѣхнитѣ завоевателни намѣрения, може би, ще се разпространятъ по всичката водна повръхнина. Това малко ни интересува. Нека прѣсмѣтнатъ за това другитѣ народи, обаче за Тракия ний сме най-сгоднитѣ, най-подходящитѣ. Прочее, какво търсятъ българитѣ тукъ? По настоящемъ се стараятъ да образуватъ нѣкакво си българско огнище отъ нѣколкото разпръснати наоколо малко българогласни, като имъ даватъ щедри подкрѣп-

Digitized by Google

ления. А това огнище, подкрѣпяно отъ вънъ, отъ день на день ще се прѣобърне въ единъ силенъ български центъръ, който ще може да боядиса и околностьта. Благатки шовинисти, нито много, нито малко ли искате? . . . .“[1]).

Въ заключение писачътъ съвѣтва борба противъ българското влияние въ този градецъ.

Писачътъ на горния поплакъ въ Атинския Тракийски ежегодникъ днесъ сигурно е вече спокоенъ за сѫдбата на Егея. Ний, наистина, сполучихме да откриемъ търговско агенство въ Дедеагачъ и то не за нѣкакви мними завоевателни цѣли, Боже пази, а за нашитѣ чисто търговски интереси, което агенство впрочемъ поне и за една минутка национална гордость и утѣха възбуждаше и врѣдъ изоставеното тамъ наше население, ала додѣ това население да чуе за откриването му, ний побързахме да го закриемъ.

Още отъ първитѣ дни слѣдъ освободителната война намъ прѣдстоеха особени грижи и планомѣрна работа къмъ оставенитѣ на ново български земи подъ Турция. Естествено бѣ нашитѣ погледи да бѫдатъ повече обърнати къмъ Македония, дѣто, наистина, българското население тамъ бѣ по-злѣ поставено и по-вече изложено на враговетѣ ни. Одринско досущъ бѣ занемарено, та ний и днесъ и още го непознаваме и незнаемъ, ни що имаме, ни що трѣбва да правимъ тамъ. И отъ тридесеть години насамъ, каквото е направено въ национално-културно отношение въ Одринско, то се дължи изключително на собственитѣ сили на самото население тамъ. Но ний не оставихме поне естественото развитие на еволюцията да си слѣдва своя бавенъ, наистина, но здравъ пѫть. Ний попрѣчихме на неговото повдигане и закрѣпване съ необмисленитѣ дѣйствия на извѣстни хора отъ 1900 год. насамъ, а злочестата 1903 г. пъкъ ще остане паметна за вѣкове, може би, защото тя не само спрѣ, но и създаде разрушаването на всичко сторено до тогава и сторено безъ да сме вложили ни капка морална и материялна сила отъ насъ. И днесъ българскиятъ елементъ въ тоя толкова близъкъ и важенъ нашъ край е изоставенъ, забравенъ отъ всѣкѫдѣ, той рѣдѣе и рѣдѣе

---

[1]) Горнитѣ извадки отъ споменатия грѫцки годишникъ имá любезностьта да ни достави стария Пловдивски учитель, г. А. Гяуровъ, който е учителствувалъ редъ години изъ Одринско. Той ни каза и прѣданието за името на Дедеагачъ. Б. на авт.

Digitized by Google

много злѣ. Отъ 1903 година насамъ ний имаме не по-малко отъ 40 хиляди българи, прокудени отъ своитѣ домове изъ цѣлия Одрински виляеть а на мѣстото имъ по единъ хитъръ и вѣрломенъ начинъ се загнѣздватъ турци и гърци.

Езикови бѣлѣжки.[1])

Въ народоучно отношение не само Дедеагачко никакъ не е засегвано; ний изобщо нищо незнаемъ и немислимъ да знаемъ за цѣлия Одрински вилеять, съ изключение само на нѣколко покраини отъ него. Ний не знаемъ ни живота, ни езика, ни народното творчество, нито оная самобитна култура, която е очувала българското плѣме отъ погинване при найлоши условия на полигически животъ, па го чува и днесъ. Ний не знаемъ задъ най дългата наша граница поминъка, производството и икономичната сила на половинъ милионно българско население, пръснато въ една съпрѣдѣлна намъ страна на голѣмина толкова, колкото е половинъ свободна България.

Кои ще носятъ грѣхътъ единъ день и за тая наша немàра?

Азъ избрахъ за сега за езиковитѣ си бѣлѣжки само селото Дованъ-хисаръ, защото, колкото визираната покраина и да има общи свойщини въ бита и езика си, нѣмахъ до сега възможность да събера материяли отъ всичкитѣ тамъ български села. Съ хора отъ Дованъ-хисарь съмъ се срѣщалъ по-често, а напослѣдъкъ ми се удаде случай да се срѣщна, провѣря и допълня по-прѣдишнитѣ си бѣлѣжки по за дълго съ хора, дошли за малко врѣме въ Пловдивъ. Особено много длъжа на стария 75 годишенъ дѣдо Георги отъ родътъ на твърдѣ много заслужилитѣ обществени и народни дѣятели въ оня край — Калояновци.

Отъ друга страна Дованъ-хисарь е най-голѣмото и найбѣлѣжитото българско село въ Дедеагачко, село съ юначно, будно население, което като гранитна скала е устояло въ буритѣ и е спазило своята българска самобитность, обиколено само отъ турски села въ планинитѣ и далечъ отъ влиянието на чужда култура.

---

[1]) По програмата на професоръ Б. Цоневъ.

Digitized by Google

I. Звукове.

1). Гласни.

1. Гласнитѣ въ Дованъ-хисаръ се изговарятъ както и въ общобългарския книжовенъ езикъ, ала правятъ и отклони, каквито по редътъ си ще бѫдатъ показани понататъкъ.

2. Високитѣ глисни *а, е, о* се изговарятъ изобщо ясно, ала често и потъмняватъ *а* въ глухо *ъ*^{а}, *е* въ *и*, а *о* въ *у*, безъ да зависи това отъ ударението. Примѣри: *главъ*^{а}*та*, *пудъ*^{а}*тъ* (отиватъ, идатъ), *кирмúди*, *пичúнца* (печеница отъ пече), *затимнú* (стъмни се, затъмни се), *óкулу*, *румóне*^{а}, *с'áкуй* и др.

3. Ударенитѣ гласни се произнасятъ кратко и натъртено и като че ли съ полуотворени уста.

а

4. Гласната *а* не се изговаря въ всѣко нейно положение ясно. Има думи, въ които и съ ударение се чува малко или повече потъмняла, което азъ ще отбѣлѣзвамъ съ *ъ*^{а}. Обаче тоя звукъ прави по-редко отклонки въ произношението си, отколкото *е* и *о*.

5. Въ Дованъ-хисаръ казватъ; *гладóвам, úмаш, гармáди, ѐре*^{а}, *ѐрчище*^{а} (годинакъ яре), *éрина* (казватъ на яриKата още и *нáсрик*), *éде*^{а}*не*^{а}, *жд̀бура* (на жабата), *че̂*^{а}*ше*^{а}, *шáе*^{а}*к, ѐсли, поíáвам* (язда), *Стуíáн, Іáну, чáкай, жар, забáиф, изл'а (разл'á са удъ*^{а}*та)*.[1])

6. Срѣщатъ се случаи *а*, получило отпослѣ ударение, да се изговаря като, *ъ*^{а}, т. е. глухо *а*: *снъ*^{а}*а*. *уфцъ*^{а}*та*, *пасъ*^{а}*т, кладъ*^{а}*т*, но пъкъ *напрáи, устáи, да úма, панúца, знáм, пак, снъ*^{а}*о* (зв. пад.) и пр.

7 — 8. Има случаи и не малко общобългарско начално *а* да се йотира, но никога йотирано *а* не се изговаря безъ йотация. Дованъ-хисарци казватъ: *іас* (азъ), *іáбъ*^{а}*лка, іаважúе*^{а}, *іабанжúе*^{а}, *іáвур, іáре*^{а}*бица, іáд, іадóсвам, іáрусну*, но пъкъ *éгне*^{а}, *ѐсте*^{а} и *ѐде*^{а}*ву* и др.

е

9 — 12. Всѣко *е* не се изговаря всѣкога ясно. Въ нѣкои думи безъ ударение прѣминава въ *и* нѣкѫдѣ и въ *о*: *питúна*, вмѣсто петина; *пичúнца*, вмѣсто печеница; *кирмúди*, вмѣсто

[1]) По липса на *ъ* съ ударение въ печатн., думи, въ които се срѣща ъ^{а}, да се разбира и ударението надъ тоя звукъ, щомъ нѣма посочено надъ др. звукове.

Digitized by Google

керемиди; *вúли*, вмѣсто вели; *чóшми*, вмѣсто чешми; *сигá*, вмѣсто сега; *грúблу* вмѣсто гребло; *усúта*, вмѣсто усѣща и др. но пъкъ казватъ *селу, сеª лá, пеª чé, реª чé* и *рéчеª н, пèпеª л, грéбеª н', дéвеª р*, но *р'ъª пеª; мéнеª, тéбеª*, но и съкратено *мен'; теб; прúпеª к, заплѣсна; éш, éлеª н, éкун'*; но *пóйми*. Срѣщатъ се думи, въ които *е* замѣнява *а*: *крéеª тъ*, вмѣсто край, краятъ; *деª лéку*, вмѣсто далече.

И

13 — 16. Дуванъ-хисарци казватъ: *жуф, жýина* (живина), *жувáк, жувéª лу; шеª рóк, чеª къª л* (шубрѫкъ), *преª стúлка, свеª тúлу, биул, утúвам*, но и *пýдам, вáреª у; мáйчин, бáбин, тýрчин, сéдеª м гудúни; лисúца, ýтрина, úстина, узáт, упрéш; кръª с, прáзник, óдил*.

О

17 — 20. Въ всички случаи неударено *о* се изговаря на *у: окулу, млóгу, мáлку, сéлу, óдбур, стóбур, срúку* (чичо), *унóту* (онова), *кóлку, áку, гул'áму, кóгу, кушéª реª, гáту* (когато), *нéбу, скóру* и т. н. Зват. пад. се чува ту *у*, ту *о*: Рàдо, Рýсо, бàбу и пр. Дуванъ-хисарци казватъ *нъª ш, нъª шви* и пр.

(Слѣдва).

За малко изъ царството на Родопитѣ.

Пѫтни бѣлѣжки.

(Продължение отъ I книга).

Утренната служба въ „св. Петка“. — Старията дѣдо хаджия. — Архимандритъ Н. Гологановъ и мисли по Верковичевитѣ „Веда Славянъ“. — Напущаме мънастирьтъ за пѫть къмъ Бачково. — *Вършивата вода* и гледка къмъ полето. — *Гонда вода* надъ Станимака. — Въ Бачково.

Сутриньта въ зора ни събуди черковната камбана. Бѣше св. Недѣля. Макаръ недоспали и уморени, ний трѣбваше да се намѣримъ на утренното богуслужение, което въ тихитѣ и отдалечени отъ свѣтския шумъ мънастирски кѫтове напомня и прѣнася мислено човѣка въ оная древна епоха на първитѣ християнски врѣмена, когато свѣтлото учение на Голготския мѫченикъ е било възприемано тъй свето, чисто и възвишено, както е билъ светъ и чистъ Божествения му учитель-основатель. Далечъ отъ земнитѣ суетности, отъ тъй много наплодилитѣ се нервни възрѣния на днешното човѣчество, което търси и лѣти само къмъ земнитѣ блаженства, въ такива уединени кѫтове духътъ нѣкакъ си като че се отърсва, очиства отъ суетното, издига се високо въ една сфера, дѣто благоговѣйнитѣ настроения безъ да щешъ настѫпватъ. Душа-

Digitized by Google

та, уморена, прѣситена и плесенясала отъ съврѣменния вихъръ, се усѣща въ такива настроения по-чиста, по-бодра и по-спокойна. Не напраздно човѣшката психология е схванала това, та набожното селско население тъй е привързано къмъ светитѣ обители.

Черквицата, бѣдна, скромна, безъ всѣкакъвъ блѣсъкъ, бѣ празна отъ богомолци тоя день. Само една прѣгърбена отъ тежестьта на годинитѣ си бабичка-селянка заедно съ сина си бѣше подранила отъ нѣкое ближно село. Тя стоеше седешкомъ прѣдъ иконостаса и се кръстѣше постоянно. Сигурно тая бабичка, съ крѣпка и пълна вѣра къмъ лѣкаря надъ лѣкаритѣ, бѣ дошла да попроси изцѣление за нѣкой незнаенъ намъ тѣлесенъ или душевенъ недѫгъ.

Слѣдъ отпускъ черква ний се видѣхме съ прѣстарѣлия дѣдо хаджия, почналъ вече слабо да дочува и бавно да говори, ала още крѣпъкъ физически. Дѣдо хаджия е родомъ отъ Самоковъ, роденъ е около 1825 год., дошълъ е на 11 годишна възрасть въ «чумовото врѣме» въ мънастиря, дѣто е билъ единъ неговъ уйчо калугеръ. По врѣмето на Кримската война се рѫкоположилъ за иеромонахъ, билъ извѣстно врѣме и въ мънастиритѣ «св. Кирикъ» и въ «св. Недѣля». Около 1860 година сталалъ игуменъ на «св. Петка», изхвърлилъ гръцкитѣ книги отъ мънастиря и обявилъ и себе си и мънастиря за български. Станимашкитѣ гърци и Пловдивскитѣ гръцки владици много го прѣслѣдвали, ала приятелството му съ Търлашлията и нѣкои отъ Станимашкитѣ богати турци го запазили. По врѣме на възстанието дѣдо хаджия е давалъ достѫпъ на нѣкои отъ апостолитѣ, които слѣдъ Свѣщаровския пожаръ въ Пловдивъ се пръснали и укрили отъ турското око. Дѣдо хаджия на свои срѣдства е възпиталъ и нѣколко бѣдни българчета, отъ които единъ е сегашния запасенъ генералъ Петруновъ, съ когото той много се радва. Той помни много работи изъ обществения строй и черковнитѣ борби тогава въ Станимака и околностьта му. Съ една дума дѣдо хаджия е отъ старитѣ българи, добъръ патриотъ и чистъ и симпатиченъ аскетъ.

Замѣстникътъ му и фактическиятъ днесъ управитель на мънастиря, отецъ Николай Гологановъ, е не по-малъкъ отъ 60 годишна възрасть, но пъргавъ, бодъръ и крѣпъкъ. Той е отъ родътъ на извѣстнитѣ Гологановци въ Неврокопско, братъ на прочутия събирачъ на Верковичевитѣ Веди. Хрумна ми на умъ да го попитамъ за тия митични пѣсни, които такъвъ голѣмъ шумъ дигнаха на врѣмето си въ учения свѣтъ. Отецъ Н. Гологановъ ми каза, че по онова врѣме е билъ учитель въ нѣкое Неврокопско село и че братъ му е слушалъ и записвалъ пѣснитѣ отъ стари помаци изъ Неврокопско, Мелнишко и Тиквешко, слѣдователно тѣ сѫ вѣрни и за никаква мистификация и дума не може да става. Струва ми се, че въпросътъ за достовѣрностьта на Ведитѣ и още не бива да се счита за окончателно разрѣшенъ. Наистина, самъ покойниятъ Верковичъ прѣзъ 1803 година лично споходи нѣкои помашки села изъ Чепинската котловина, за да търси слѣдѝ отъ

тѣхъ тамъ, прѣзъ 1891 год. Одринскиятъ руски консулъ г. Лишинъ пропѫтува по цѣлото Ардино корито и между другото го занимаваше и въпросътъ за Ведитѣ, ала нищо не можа́ да сеналучка за тѣхната достовѣрность ни отъ единия, ни отъ другия.

По фотогр. на К. Савовъ.

Помакиня въ байрямската си прѣмѣна изъ Родопитѣ.

При това и отъ до сега събранитѣ народоучни материяли изъ Ахѫ-челебийскитѣ и Рупчоски помаци никаква вариация на Ведитѣ не се е още указала. При все това едно щателно изучване помашкитѣ покраини и битъ въ Западнитѣ Родопи, мѣстото, дѣто сѫ ужъ записвани Ведитѣ, до сега не е ставало. А само слѣдъ едно проучване ония покраини отъ вѣща рѫка ще рѣши окончателно

Digitized by Google

въпросътъ. Жално е, че отъ 30 години насамъ имà благоприятни моменти да се направи това, ала отдѣто трѣбваше да се стори нѣщо, не го сториха По своята архаичность на Ведитѣ трѣбва добрѣ да се проучатъ задъненитѣ и тъй да се каже архаичнитѣ помашки покраини, за каквито нито Чепино, нито долината на Арда могатъ да се зематъ отъ грамадния Родопски лабиринтъ, навсѣкждѣ усѣянъ съ самобитно помашко население. Отецъ Николай Гологановъ ме увѣряваше, че той самъ е виждалъ единъ отъ тия старци помаци, що сж пѣели на брата му, ала името му не помни сега.

На обѣдъ ний напуснахме „св. Петка“ и се опжтихме за Бачковския мънастирь, ала не прѣзъ Станимака, а прѣко прѣзъ билото, що тъй грандиозно стърчи надъ Бачково и Станимака. Тая мѣстность бѣше непозната за всички ни и въпрѣки трудноститѣ по тия мѣста, съ които нѣкои ни обезкуражаваха, нашето любопитство ставаше по-голѣмо. Уловихме пжтьтъ нагорѣ по склонътъ надъ мънастирьтъ за с. Чаушово. Пжтьтъ прави зигъ-загове по рътътъ, който е полу покритъ съ дребенъ храсталакъ повечето отъ люлякъ. Послѣдниятъ бѣ въ разцвѣта си и даваше приятна миризма, па и покриваше до нѣкждѣ грозотата на мѣстностьта, която тукъ е отъ синь и бѣлъ варовникъ, а самиятъ пжть каменливъ и уморителенъ. Слънцето току-що се обръщаше къмъ западъ, печеше силно, като че бѣ прѣзъ юлий, и ний, макаръ че се намирахме вече въ планината, потънали бѣхме въ поть. Мѣстностьта носи името *Анатемитѣ*, проклето мѣсто, което е общо, както се виждаше, и съ голитѣ каменисти увеси отъ западъ на склонътъ срѣщу Асѣновата крѣпость. Водачътъ ни, младъ момъкъ отъ сел. Горно-Арбанасъ и паларь въ мънастирьтъ, ни повтори сжщото прѣдание за вѣроломната бабичка, що издала защитницитѣ въ крѣпостьта [1]).

Чакъ слѣдъ единъ часъ и половина тежко и уморно катерене по рътътъ едва доловихме студено изворче, единствено на едно такова разстояние отъ мънастирьтъ нагорѣ. Отъ тукъ нагорѣ вече храсталакътъ става по-едъръ и се прошарва и съ борови дървета тукъ тамъ. Изворчето носи името *Башивата вода;* кой знае защо му е дадено такова неприятно име, когато то заслужава по-друга участь. Седнахме, утолихме жаждата си, па се полюбувахме и на хубавата гледка къмъ полето, що се открива отъ тоя склонъ. На западъ Пловдивътъ остава затуленъ, ала къмъ сѣверъ просторътъ на полето спира въ тъмносиния силуетъ на Староро-планинската верига, чиито върхове цѣлинички бѣха още обвити въ своята зимна прѣмѣна. Полето, прошарено отъ угари и зеленѣещи се ниви, тукъ тамъ съ купчини или единични листнали дървета, отъ такава височина е просто прѣлесть. По́-наблизо къмъ политѣ на Родопитѣ се виждаха и селата, пръснати изъ чудната равнина. Подъ насъ е селцето Червенъ, съ червени угари царевица. Сигурно отъ чер-

---

[1]) Вижъ „Родопски напрѣдькъ“ год. III. 1905.

веникавата пръстъ, която прѣобладава тукъ въ политѣ на Родопитѣ, е дадено и името му *Червенъ* или *Дървенъ*. Къмъ истокъ единъ склонъ, спуснатъ отъ Родопитѣ като клинъ къмъ полето, загражда просторътъ къмъ понататъкъ. Той обхваща единъ триъгълникъ, вдаденъ къмъ планината, това е Тополовската котловина съ проломътъ на вѫтрѣ въ Родопитѣ—Тополовския проходъ. На склонътъ личатъ отдѣлни конусообразни връхове, отъ които по-важни сѫ *Драгойна* и *Буковската планина*. Отсамъ, къмъ западъ, нискитѣ му части сѫ голи, безлѣсни, съ ярове по политѣ му. Тополово е мушнато въ самото ущеле въ прохода, ала не се вижда; затулено е отъ валмиститѣ поли на Родопитѣ. Обаче селата Горно и Долно Арбанасъ, Иранга, Арапово, Новаково и др. ясно се очъртаватъ въ равнината.

Слѣдъ още половинъ часъ стигнахме вододѣла между *Бевово* надъ Станимака и ръта надъ „св. Петка". Пѫтьтъ за Чаушево продължава да се възвива къмъ югоизтокъ, а ний по козя пѫтека тръгнахме къмъ западъ. Тукъ склонътъ образува малка сѣдловинка съ названия на стари черквици „св. Архангелъ" и „св. Никола", сигурно стари оброчища, тъй много изобилни изъ Родопитѣ. Отъ сѣдловината нагорѣ настѫпва млада и гѫста борова гора, която свършва чакъ на самия връхъ, наричанъ *Черни връхъ*, а до него *Дамгалѫ-гедикъ*. Отъ сѣдловината се спуснахме надолѣ въ стръмното, голо и каменисто дере, наричано *Куру-дере*, което излазя срѣщу Асѣновата крѣпость. Минахме го и пакъ завихме по срѣщния склонъ, а слѣдъ малко настѫпихме въ чудна млада борова гора въ землището на Станимака. Тия гънки съ дълбоки проломи, ниско голи и канаристи, а отъ половината на горѣ съ гѫсти гори, се виждатъ чакъ отъ Пловдивъ Намъ се щѣше да се изкачимъ чакъ горѣ, дѣто казватъ, сѫ полянчести мѣста и които свършватъ надъ Бачково въ гигантски скали, отъ които едната се казва *Червената стѣна*, ала нито пѫтьтъ знаехме, па и неможехме да стигнемъ вечерьта въ мънастирьтъ, а пъкъ да нощуваме горѣ, не бѣхме приготвени. Червената стѣна е послѣднитѣ спускове на източния гребенъ, що дѣли водитѣ на Станимашката рѣка. Тѣ сѫ часть отъ Чаушовската планина, която излиза отъ главното Срѣдно-Родопско било при върховетѣ му Ениханъ и Чилъ тепе надъ срѣдното течение на р. Арда. Спусковетѣ отъ Чаушовската планина къмъ полето сѫ нѣгдѣ полегати площи съ много гънки по тѣхъ, а нѣгдѣ по стръмни, но най-стръмни и величествени сѫ тѣ къмъ ущелето на Станимашкия „Чай" отъ Бачковския мънастирь до Станимака.

Слѣдъ единъ часъ и нѣщо въ летва посока отъ Куру-дере по алеята на чудно красива и прохладна борова гора стигнахме прочутата *Гонда вода*. Тога е единъ изобиленъ чучуръ-изворъ кристална и студена като ледъ планинска вода, що дава вълчи апетитъ на стомаха. Отъ тукъ до Станимака по Куру-дере може да се слѣзе най-много за два часа. Отъ Гонда вода къмъ юго-западъ по склонътъ се нижатъ една до друга омайни зелени по-

Digitized by Google

лянки, обиколени като съ вѣнецъ съ стройни борики. Отъ тѣзи полянки гледката къмъ полето и къмъ вътрѣшния лабиринтъ на Родопитѣ е чудесна. Рѣдки сѫ у насъ градове, които въ своята близка околность да иматъ такива чаровни мѣста. Станимака въ това отношение стои на първо мѣсто.

Ний, българитѣ, сме чудно индиферентни къмъ своето си. Ний не познаваме земята си, хубоститѣ и богатствата, които природата на българското отечество има. Прѣди двѣ години бѣше поникнала между нѣколцина любители на природата въ Станимака идеята да образуватъ единъ видъ акционерно дружество, та слѣдъ нѣкоя година да си построятъ членоветѣ му взаимно-образно лѣтни кѫщички на Гонда вода и околностьта ѝ всрѣдъ боровитѣ гори. Съ врѣме и козята пѫтека съ малко почистване може да стане хубавъ пѫть за коне и пѣшъ, а пъкъ разстоянието отъ Станимака до Гонда вода е най далечъ 3 часа, тъй щото лесно би ставало слизането въ града за набавяне съестни продукти. Съ тая идея, реализирана, ще имаме въ Пловдивско, особено за Пловдивъ и Станимака, чуденъ по всичко лѣтенъ курортъ, какъвто втори мѫчно би се намѣрилъ на такива сгодни условия. Какво стана отпослѣ съ тая замисъль, наистина, отлична за осѫществяване, не зная, обаче намъ по-нѣкога идватъ хубави идеи, лошото е, че нѣма хора да ги привеждатъ въ изпълнение. Думата въ случая иматъ пакъ Станимашката интелигенция и общински власти тамъ да направятъ отъ своя градъ мѣсто, което би привличало масса посѣтители лѣтѣ.

Изминахме полянкитѣ и се спуснахме надолѣ низъ стръмнинитѣ за селото Бачково, сгушено като птиче гнѣздо въ дълбоката малка котловина по течението на рѣката. Привечерь бѣхме вече въ мънастирьтъ, разположенъ на горния поиздигнатъ край въ котловината и около на единъ километръ далечъ отъ самото селце.

Бачковскиятъ мънастирь и малко история за него. — Прѣдъ новооткрития гробъ на патриархъ Евтимий. — Ущелето на рѣката и Сливовъ долъ. — Срѣща на помаци и българи-кираджии. — Юговскитѣ ханища. — Селцето Нарѣченъ.

Бачковскиятъ мънастирь има друга обстановка; материялно той е първиятъ между всички други мънастири въ Южна България. Въ минали години той е ималъ посѣтители-поклонници чакъ отъ Бѣломорската равнина. Владѣе много имения: дюкяни, магазии, воденици, лозя, работна земя и пасбища съ гори. Отъ неговитѣ доходи гръцкиятъ елементъ въ Станимака се е крѣпилъ и издържалъ своитѣ училища. Една часть отъ годишнитѣ му приходи се е внасяла и въ Цариградската патриаршия Както се знае, той е билъ втория грузински мънастиръ на полуострова. Съграденъ е въ 1084 година отъ грузинецътъ Григорий Пакурианъ, високъ чиновникъ и пълководецъ въ Византия и облагодѣтелствованъ отъ византийскитѣ императори на врѣмето си, а най-много отъ

Digitized by Google

Алексий Комнинъ. При все това основательтъ му въ своя уставъ изрично е постановилъ, че той е съграденъ само за грузинци и че никакъвъ инокъ или другъ служащъ и работникъ отъ гръцка народность не бивало да се приема въ мънастирьтъ. Отпослѣ, когато тая страна отъ врѣме на врѣме, а особено при Асѣновцитѣ, е попадала и въ българското царство, и българскитѣ царе сѫ се отнасяли съ почитъ къмъ тая обитель и сѫ я обдарявали съ своята щедрость. Какъ и кога е попадналъ той отпослѣ въ гръцки рѫце, не се знае точно. Отъ 12—14 години Бачковскиятъ мънастирь мина въ български рѫце. Голѣма часть отъ именията му и вътрѣшнитѣ скапоцѣнности обаче се указаха разпилѣни отъ неговитѣ дългогодишни господари-гърцитѣ. Указа се, че и библиотеката му грижливо е унищожена и никаква диря отъ нея не е останала. Нѣма никакво съмнѣние, че въ Бачковския мънастирь е имало цѣнни старобългарски писменни и други паметници. Фрескитѣ, що изображаватъ Асѣновския царски родъ въ старинната гробница при мънастирьтъ, които фрески грижливо сѫ покрити съ разни гръцки образи и надписи отпослѣ, свидѣтелствуватъ за това. Та и самото унищожаване мънастирската библиотека отъ бившитѣ му господари-гърцитѣ твърди тоя фактъ. Защото, ако библиотеката би състоела само отъ гръцки книги, то не само че би се очувала до днесъ, но и гръцкиятъ шовинизъмъ би проглушилъ свѣтътъ за това. Че тоя мънастирь е игралъ видна роль въ отношение и самитѣ планини, въ чиито нѣдра се намира, че той е съхранявалъ цѣнни спомени и за миналото на Родопскитѣ поселения, служи още и тоя фактъ: въ една гръцка кондика за мънастирскитѣ посѣтители и настоятели изъ цѣла Южна България има отбѣлѣзано и сегашното помашко село Богутево, съ означение името на мънастирския настоятель въ него. Кой знае, но 14 години изминаха, откато Бачковскиятъ мънастирь е вече въ наши рѫце, и до сега би трѣбвало да се прослѣди и изучи неговата история възъ основа па скѫднитѣ запазени работи и прѣдания за него, а пъкъ при едно грижливо вѣщо прѣтърсване неговитѣ кюшета безъ друго би се извадило и нѣщо несъгледано и незнайно за по-ранното му унищожаване, или по-право погръчване.

Другаритѣ ни съ нетърпѣние желаеха да видятъ новооткритиятъ гробъ на славния български светитель, Търновскиятъ патриархъ Евтимий. Прѣдъ самата входна отъ западъ врата на главната мънастирска черква е новонамѣрения гробъ. Бѣше похлупенъ съ една голѣма стара врата, наоколо бѣха поставени други отломки пакъ отъ врата въ хоризонтална посока, а отгорѣ на това бѣ туренъ единъ голѣмъ кръстъ отъ зеленина надъ самия похлупакъ. Отъ страна до стѣната бѣше горещето кандилце.

Енергичниятъ и интелигентенъ игуменъ отецъ Паисий Пастиревъ, откривательтъ на гроба, го нѣмаше въ мънастирьтъ. Той е назначенъ, ако се не лъжемъ, нѣкѫдѣ протосингелъ въ една отъ нашитѣ митрополии. Сегашниятъ игуменъ, възрастенъ човѣкъ, а сѫщеврѣменно и единъ отъ участницитѣ при откриването на гроба,

Digitized by Google

изглеждаше, че не му се желае да се впуща въ историята на находката съ неприятноститѣ по нея, неприятности все отъ типичната българска мнителность и егоизъмъ.

Вънросътъ съ откриването на гроба бѣ отъ първостепенна важность за нашата история, и националното ни достолѣпие изискваше да не се оставя тъй въ забвение само съ едно хвърляне сѣмето на съмнѣнието. Той прѣдизвика не малъкъ интересъ и вънъ между ученитѣ въ славѣнскитѣ страни, ала за жалость всичко млъкна.

Азъ не желая, па не му е и мѣстото тукъ да досаждамъ на търпѣливия читатель, какво е вжтрѣшното състояние, въ което прѣди и сега се е намирала и намира тая отъ рѣдко оцѣлѣлитѣ исторически обитель-старини. Обаче материялното състояние днесъ на тоя мънастирь,*) неговото минало, мѣстонахождението му и най-послѣ и самото му назначение като мѣсто, дѣто уморената и изложена на свѣтовни грижи и съблазни душа трѣбва да намира въ такивато мѣста на поклонение едно истинско вжтрѣшно облекчение, едно възвишено религиозно обновление и поука, наложително изискватъ по-друга дѣйность, по-далеченъ взоръ въ уредбата му.

Едно ново нѣщо ни направи приятно впечатление: отъ двѣ години насамъ Св. Синодъ е открилъ пѣвческо училище за приготвяне черковни пѣвци по източното пѣние. Повече отъ 40 души ученици изъ разни краища имаше съ двама прѣподаватели. Състоятелнитѣ плащатъ годишно по 120 лева за храна, отопление и освѣтление на мънастиря, а бѣднитѣ се освобождаватъ. Това е едно хубаво и полезно дѣло. При религиозния упадъкъ въ послѣдно врѣме, при отклонението на младата наша интелигенция отъ религиозно-духовнитѣ потрѣбности, нашитѣ черкви постепенно се лишаватъ и отъ богомолци, и отъ добри пѣвци.

Намъ се щѣше да посѣтимъ и изворитѣ на изобилната мънастирска вода, ала нѣма́ врѣме, та го оставихме на завръщане. Сутриньта прѣди обѣдъ напуснахме мънастирьтъ. Дѣдо игуменъ има́ любезностьта да ни даде и едно муле, за да си прикачимъ вѣщитѣ. Подзехме новотрасирания пжть, който държи лѣвия брѣгъ на рѣката. Отъ него добрѣ се вижда и стариятъ пжть, който до Юговскитѣ ханчета държи десния брѣгъ и послѣ се слива съ новия.

Стариятъ пжть на три километра върви покрай самата рѣка подъ виснали каменаци — канари. Работници разбиваха твърдитѣ канари, други зидаха горнището на единъ голѣмъ камененъ мостъ за новия пжть. На много мѣста пжтникътъ трѣбва да слиза отъ мулето и върви пѣшъ. Стариятъ пжть чакъ до с. Нарѣченъ отива все въ десно въ самитѣ ребра на склонътъ, който е гжсто покритъ съ разнообразна листвена гора, прошарена съ липови дървета. Тѣхнитѣ пепелеви листа придаваха една особена пъстрота на зелената гора. Единъ часъ отъ мънастиря е „Сливовъ долъ“, дълбоко

---

*) Бачковскиятъ мънастирь, въпрѣки разграбването му отъ гърцитѣ, днесъ има годишенъ приходъ отъ около 80 хиляди лева.

Digitized by Google

врѣзана гънка въ гребенътъ, въ дъното на която грамадни величествени канари, покрити съ млада гора, се ширятъ и отъ двѣтѣ му страни и като че допиратъ небето. Сливовъ долъ се минава по малко каменно мостче, подъ което въ праговито легло се пѣни долчето съ чиста като стъкло балканска вода, ту се губи изъ проломитѣ, ту блика като че на ново извира. Сливовъ долъ въ турско врѣме е билъ прочута касапница. Тамъ сѫ устроявали найсполучливитѣ си засади хищницитѣ — разбойници и ограбвали кървавия потъ на бѣднитѣ планински пѫтници занаятчии и кираджии. Въ канаритѣ, състоещи главно отъ варовникъ, се чернѣятъ дупки —пещери, нѣкои отъ които сѫ толкова голѣми, че могатъ да побер態ъ цѣло стадо овце. Такава една пещера — подмола стърчи и въ самия Сливовъ долъ надъ мостчето, и тя се нарича Гюндюзки ханъ, защото бѣднитѣ помаци кираджии отъ с. Гюндюзица и зимно врѣме прѣнощуватъ съ добитъцитѣ си въ нея, тъй като за тѣхната досущъ нищожна киреджийска печала не сѫ градскитѣ и селски ханища, дѣто трѣбва да се плаща по 10 стотинки ятакъ парасѫ.

Минахме долътъ, който добрѣ се вижда срѣща въ гористия склонъ. Изъ тия шумаци и прохладни усои, пълни съ свѣжъ и ароматенъ горски въздухъ, човѣкъ не може се насити, неможе да усѣти и никаква умора. Тъй продължава пѫтуването цѣли 2 часа, дѣто пѫтътъ се раздѣля на една полянка: единъ отива за с. Югово, а другъ се спуща ниско да прѣмине Юговската рѣка и продължи главната рѣка. На полянката всрѣдъ царевичеви и житни нивици стърчатъ стари дѫбови дървета, а по между имъ има гармади и покрити съ мъхъ камъни, които личатъ, че сѫ били отъ нѣкакви постройки. Мѣстото се казва „Тритѣ черкви“, но какво прѣдание има спазено за тѣхъ, никой отъ запитванитѣ работници неможа да ни каже, освѣнъ това, че нѣкое си врѣме е било мънастирь.

Тукъ до самия пѫть въ стръмнинитѣ се намиратъ и новитѣ Юговски ханчета — малки, груби и мръсни постройки на Юговци притежатели, които тукъ отглеждатъ по десетина кози и овци, продаватъ на пѫтницитѣ мътеница и недопечено чеверме, па за чудо приготвятъ и боза и халва, на които вкусътъ само помацитѣ могатъ да разбиратъ. Надъ самитѣ ханчета високо стърчи гористиятъ връхъ, наричанъ *Киселецъ*. Той е на клонътъ отъ Червената стѣна чакъ до Юговската рѣка, дѣто се завива къмъ юго-изтокъ. По продължение на цѣлото си пѫтуване до Нарѣченскитѣ бани ний срѣщахме на всѣка крачка, дѣто рекли, българи и помаци изъ Рупчоскитѣ села, съ натоварени на дрезгливитѣ си и измѫчени кончета и муленца разни видове дървета, дъски, дикани и други материяли за Станимака. Поскѫпяването на горскитѣ материяли отъ нѣкоя година насамъ доста силно раздвижи планинскитѣ жители и имъ създаде повечко срѣдства за коравиятъ тѣхенъ залъгъ. До неотколѣ горитѣ въ Родопитѣ току-речи нѣмаха никаква стойность и значение за мѣстния поминъкъ. Само суровъ материялъ за гориво лакомо се сваляше отъ алчни за печалби търговци—

Digitized by Google

гърци и българи въ Станимака и Пловдивъ и сладостьта на това опустошение хубавитѣ иглолистни гори изъ Родопитѣ усѣщаха само тѣ, а чернораборотницитѣ мѣстни жители даваха своя физически трудъ безцѣнно. Днесъ положението, на и понятието сѫ значително измѣнени. Горитѣ почнаха да се цѣнятъ по-високо, отколкото работната и слабо плодовита планинска земя, и всички погледи на мѣстното население сѫ обърнати къмъ тѣхъ. Обаче и тукъ настѫпи една неразбория и неправилность, които надали би измѣнили въ по-добро поминъчния животъ на масата. Състоятелни и хитри гърци и българи отъ Станимака и мѣстнитѣ села по всички околни и явни пѫтища обсебватъ всѣки по-годенъ комплектъ гора, строятъ бичкии и др. и по тоя начинъ „малкитѣ води се събиратъ въ голѣмитѣ“, а на черният работникъ пакъ ще остане коравия и плѣсенясълъ залъгъ. По пѫтьтъ за Нарѣченъ рѣката бѣше пакъ пълна съ дърва за гориво, които надничари помаци караха по водата за Станимака. Въ тия скрити мѣста въ послѣдно врѣме се чуватъ доста непрѣпорѫчителни сдѣлки на алчни хора, които дори и съ крути и вандалски заплашвания и тѣмъ подобни се стремятъ да използуватъ момента какъ и какъ да отнематъ парчето горица, ливада и нива за аркъ и пр. отъ изоставения отъ всички селянинъ — Родопчанинъ.

Пѫтьтъ до Нарѣченъ е старъ, тѣсенъ, криволи по склонътъ и ту се възвива нѣкѫдѣ нагорѣ, ту се спуща надолѣ да прѣскочи нѣкое долче или падина. На много мѣста минува прѣзъ такива урви, че ужасъ обзема цѣлото ти тѣло, когато обърнешъ очитѣ си надолѣ къмъ бездната каменаци и скали, подъ които буйно шуми рѣката. На други мѣста пъкъ се подвирате подъ такива увиснали като въ въздуха голѣми балвани камъни, прѣдъ които настрѫхватъ коситѣ и които ти се струва, че ей сега ще се люшнатъ връзъ главата ти и понесатъ съ себе си всичко, що е прѣдъ тѣхъ и подъ тѣхъ. Такива страшни *увеси* има почти по цѣлото продължение на пѫтя отъ Станимака до Чепеларе, ала най-ужасна е тѣхната гледка при Бачковския мънастирь и при селото Нарѣченъ. Ако нѣкѫдѣ се срѣщнатъ два товарни добитъка, или единъ товаренъ и единъ празенъ, разминаването имъ е много мѫчно и много рисковано. Доста е само едно малко сбутване помежду имъ, за да се намѣри единиятъ въ бездниитѣ, дѣто тѣлото му става на мръвки. А такива случки сѫ твърдѣ чести и обикновени, и мнозина нещастници съ изгубването на едничкия си съ голѣми лишения и мѫки припечаленъ конь или муле оставатъ до животъ лишени отъ най-главната си опора и за тъй мѫчния си поминъкъ. Ако се случи срѣща при такива лоши мѣста, то единиятъ непрѣменно трѣбва да се повърне назадъ, додѣто намѣри мѣсто поразширено отъ пѫтя, за да се отбие и направи свободенъ пропускъ на другия.

Родопчанитѣ сѫ до нѣкѫдѣ и вѣжливи хора и носятъ отпечатъци на робството и на теглования си животъ. Това особено се забѣлѣзва при срѣщата имъ съ хора външни, въ които тѣ виж-

Digitized by Google

датъ интелектуалното имъ или обществено прѣимущество. Въ такива случаи Родопчанинътъ ще повърне добитъцитѣ си и ще те чака да подминешъ. Особено това се забѣлѣзва у помацитѣ, когато у българитѣ изъ нѣкои Рупчоски села не рѣдко ще срѣщнете и една нахална упоритость, прѣдъ която, ако ви се случи и нѣкое нещастие, плодъ на тая упоритость, той ще си подмине хладнокрѫвно, па дори и злорадно ще наведе ушитѣ си и побърза да липса отъ мѣстото на случката. При все това съ старитѣ кираджии не е тъй. Такъвъ е готовъ да пожертвува и врѣме и трудъ и ви помогне всѣчески при грозна случка: падане на добитъкъ, прѣкатурване на товарътъ му, постанване и др. подобни, каквито случки сж обикновени при пжтуването изъ тия диви и дивни планини.

За антрополога, психолога и социолога при пжтуването имъ изъ Родопитѣ има неизчерпаеми източници. Взирате се вие въ тия пустали, мършави и измжчени кончета и мулета, съ овѣхтѣли и дрипави семерчета, съ скжсани вжжа и попрѫзи, често пжти навързвани съ парцали отъ скжсани дрехи и пояси, какъ мжчително мъкнатъ своитѣ тежки товари изъ тия пущинаци и опасни стръмнини, дѣто често пжти безмълвни, покорни на своята зла сждба, посрѣщатъ и смъртьта и ставатъ храна на звѣроветѣ и хищнитѣ птици. Гледате вие тѣхнитѣ стопани слѣдъ тѣхъ, одрипавени, съ скжсани навуща и царвули, съ блуждаещи погледи, съ черни, прѣгорѣли, мършави и измжчени физиономии, съ залъгъ черенъ, недопеченъ ръжевъ или овесенъ хлѣбецъ, какъ скитатъ при такива мжчни условия съ дни за нѣколко лева, за да плащатъ държавни тегоби и поддържатъ единъ силомъ животъ на многочленно мизерно сѣмейство. Гледате тия пусти усои, тия дивни канари, тая изтощена, недостатъчна и слаба работна земя и се чудите що за животъ, що за хора сж тия нещастни сжщества. Прѣнесете се за минутка и въ хубавитѣ и гладки тротоари въ нашитѣ голѣми градове, въ украсенитѣ салони съ всевъзможнитѣ удобства и комфорти, въ шумния и пъленъ съ угоди човѣшки градски животъ, отправите мислитѣ си и по-далечъ въ сврѣменния човѣшки строй и пр. и пр., помжчите се да направите едно сравнение, па се погнусите отъ дънъ душа, плювнете . . . . . и гледате бързо да устремите погледа си въ нѣкоя вълшебна канара, грозна, величествена, ужасна, дано да разпръснете тоя роякъ мисли, които тъй злѣ сж се натрупали въ главата ви, като че ще пръснатъ мозъка ей сигичка.

Да, драги и търпѣливи читательо, надникнете въ дивнитѣ нѣдра въ Родопитѣ, налюбувайте се тамъ съ природнитѣ красоти и вижте, колко мжченически е живота на тия планински нещастни обитатели, колко е коравъ залъга хлѣбъ за тѣхъ.

Едва ли оставаха още три часа до заникъ слънце, когато отминахме бѣдното и мизерно селце Нарѣченъ, за което има прѣдание, че е най-старото селце въ Рупчоса, ала и най-бѣдното и най-нещастното: то отъ памтивѣка не се увеличавало никакъ, а си оставало все такова малко (30 — 40 кжщи) и все тъй мизерно

и мръсничко. Това сѫ дрипави, едвадържащи се дървени кѫщурки, отъ които се подаватъ дрѣхли, жълтникави и измѫчени отъ бѣднотия и трудъ човѣшки фигури, единствената услада на които е гиздавата планинска природа. Едно малко оживление се виждаше около двѣтѣ мръсни бакалнички отъ работници по пѫтя. За чудо въ една отъ тѣхъ се гушеха въ козиневи дисаги и десетина бутилки бира, луксъ, който българинътъ въ тия мѣста никога неможе си допусна въ живота. Казаха ни, че сѫ на италиянцитѣ-работници, иначе щѣше да бѫде гатанка неотгатаема за насъ.

Питахме единъ старъ Нарѣченецъ, защо селцето имъ е ужъ най-старото тѫдѣва, а пъкъ е най-малко и бѣдно. „Наше село, каже той съ самодоволство и погъделичкано честолюбие, е не само най-старото, ами е било и най-голѣмо: броило е 700 кѫщи и се е казвало *Кючюкъ Стамболъ*, ала единъ пѫть като дохождалъ владиката, спъналъ му се коньтъ въ каменитѣ, владиката падналъ, ядосалъ се и въ ядътъ си анатемосалъ (проклелъ) селото и оттогава насетнѣ не прокопсало“.

Нарѣченскитѣ бани. — Мѣстоположение и околность. — Люти долъ и прѣдание за него.

Отъ Нарѣченъ до банитѣ сѫ около 3 километра пѫть все по лѣвия брѣгъ на рѣката. Стигнахме виръ вода отъ потъ и първата ни грижа бѣше да се изкѫпемъ и измиемъ отъ прахътъ и потьта. Тѣхниятъ сѫдържатель и виновникътъ да станатъ малко много достѫпни за хората е бай Иванъ, Юговецъ, бившъ чиновникъ и твърдѣ радушенъ и добъръ човѣкъ. Тоя день го нѣмаше, та ханчетата вардѣше слугата му, българче бѣжанче изъ Ахѫ-челебийско. Въ новата сграда, която бае Иванъ си е строилъ самъ, своя собственость, имаше само двама Станимакалии търговци-дървари, а вечерьта дойдоха и други хора, та компанията се увеличи и оживи. На другия день пристигна и бай Иванъ и ни сюрпризира съ вкусна планинска прѣсна мрѣна и пестърва.

Бай Иванъ прѣзъ зимата е ставалъ кметъ въ Югово, та оставилъ своето имение разнебитено малко. Въ дюкянчето му нѣмаше почти нищо за ядене, ако не земаме въ смѣтка черния домашенъ хлѣбъ, малко сухъ фасулъ и оцетъ. Благодарение, че бѣхме се натъкмили съ провизия, а то инъкъ кой знае що би станало при вълчия апетитъ, какъвто отваря цѣрителната банска вода и планинската природа. Та бай Иванъ отъ друга страна имаше и право да бѫде тъй отпуснатъ къмъ своитѣ интереси, защото сезонътъ бѣ още далече, а тъй рано да приготви едно друго, кому ще го продава.

Но да видимъ мѣстоположението на тия единствени за сега по съставътъ на водата си минерални извори въ Родопитѣ.

Двата успоредни склона, въ междината на които е дълбоко врѣзаното легло на рѣката, тукъ се поразтварятъ, та даватъ па

Digitized by Google

мѣстностьта по-откритъ кръгозоръ, а ниско въ рѣката се образува една малка и равна полянка, прѣвърнатa въ работна земя — ниви на Шейтанкьовци. Десниятъ склонъ се спуща по-наведено току-речи стръмно, и цѣлъ е покритъ съ хубава и млада листвена гора, която къмъ върховетѣ се замѣнява съ боръ. Насрѣща полянката тоя склонъ прави една силно дълбока гънка, въ дъното на която тече бистро студено поточе, наричано „Люти долъ“. И отъ двѣтѣ му страни горѣ въ висинето стърчатъ голѣми стѣновити канари, които отъ полянката изглеждатъ като недосегаеми чудовищни великани. Най-прѣдниятъ къмъ рѣката се казва „Зареница“ и „Заръть“, а задъ него другиятъ — „Соколъ“. На Зареница имало ужъ нѣкакво старо кале, което и сега именуватъ „Самуградну калé“. Името му показва естествената непристжпность на тоя връхъ. За него сжществува едно любопитно прѣдание, което гласи за слѣдното приключение въ далечното минало: при дохождането на турцитѣ горѣ надъ върхътъ е била крѣпостьта, за която е имало достжпъ само отъ едно мѣсто — отъ полянчестото било, що се слива къмъ югъ изъ планината, Радова наричана. Крѣпостьта имала кой знае по какви съображения врата и надъ самата пропасть. Защитницитѣ дълго врѣме юнашки се бранили, ала като видѣли, че повече немогатъ се удържà, направили на нападателитѣ една измама. Тѣ изпразнили крѣпостьта една нощь, па отворили вратитѣ и отъ двѣтѣ страни. Нападателитѣ турци навлѣзли въ крѣпостьта и въ дрезгавината, като видѣли отворени и другитѣ врати надъ пропастьта, помислили, че има още продължение и скрити скрива лища. Това било сутринь прѣди изгрѣвъ слънце. Единъ по единъ по тая оптическа измама, каквито не сж рѣдкость въ планинитѣ при такива природно скрити висини, пропаднали изъ страшната канара надолѣ въ дълбинитѣ. Отъ труповетѣ и кървитѣ на хората и конетѣ имъ долътъ се заприщилъ и вмерисалъ. Отъ тогава е и останало името му „Люти долъ“. Увѣряватъ, че въ страшната скала и днесъ се виждала забучена староврѣмска желѣзна стрѣла, ала е невъзможно да се достигне до нея и се извади. Гледката на самата виснала надъ дълбокия и съ чудна гора покритъ Люти долъ е красива, величествена и поетична. Прѣзъ срѣщния пъкъ склонъ срѣщу Люти долъ се изкачва стръмна пжтека за с. Югово, прѣкъ пжть отъ него за ущелето къмъ Хвойна — Чепеларе [1].

Отсамниятъ пъкъ склонъ, лѣвиятъ, дѣто е полянката и изворитѣ на банята, не е ни толкова стръменъ, ни тъй гористъ. По неговитѣ ребра прѣобладава дребенъ храсталакъ, прошаренъ съ тукъ-тамъ малки голи и съ слаба почва работни мѣс а. Тоя склонъ постепенно се възвишава и образува върхътъ „Баба“, срѣща Червената стѣна и Луковитския долъ подъ селото Бачково. Ниско въ полянката и отъ двата брѣга на рѣката изобилватъ орѣхови дър-

[1]) Алчната за печалби човѣшка ржка изглежда, че и красотата Люти долъ въ близко бждеще ще бжде оголенъ и ограбенъ. Ние видѣхме и тукъ натрупани метри дърва, изсѣчени прѣзъ миналата зима и приготвени за сваляне въ Станимака за проданъ.

вета, лѣщакъ, дрѣнове, сливи и други овощни дървета, а въ самата рѣка и въ Люти долъ изобилва мрѣната и шарената пестърва. Нашитѣ горски власти добрѣ се сѣтили, ако и късно, да обявятъ за охранителна площьта около банята, ала хубавия Люти долъ нáдали ще могатъ да запазятъ отъ опустошение.

Банята е въ сѣвероизточния край на полянката до надъ самата рѣка. Пжтьтъ минава до самата нея, ала новото трасе — бждещия коларски пжть — е прокарано подъ нея по брѣгътъ на рѣката За сега банята е съ единъ басейнъ за кжпане, малко примитивенъ, покритъ и съ двѣ станчки при него за прѣобличане. Подъ банята, между рѣката и сегашния пжть, се намира единъ голѣмъ камъкъ съ пещеря, въ която отъ всички страни капе вода отъ сжщия съставъ. Това показва, че главниятъ изворъ на тая лѣчебна вода не е цѣлъ каптиранъ. Освѣнъ това около полянката все по лѣвия склонъ на много мѣста се виждатъ малки течещи поточета изъ тинясалитѣ каменаци и съ бѣли солни осадки. Това пъкъ показва, че тукъ, около полянката по склонътъ има още много неизвѣстни и неоползотворени изворчета отъ сжщия съставъ минерална вода. Свойствата на тия минерални изворчета, както и на самата банска вода, не сж добрѣ изучени, химически анализъ е извършванъ въ лабораторията на нашата санитарна дирекция въ София, ала и той не може да се има за напълно достовѣренъ, защото не е правенъ на самото мѣсто и отъ всички въ това мѣсто изворчета на такава вода. Прѣзъ 1904 год г. Добревъ, химикъ-професоръ въ Софийския университетъ, самъ лично идва въ Нарѣченскитѣ бани да ги изучава, ала и неговиятъ резултатъ не знаемъ какъвъ е. Отъ първия анализъ се знае, че Нарѣченската баня е алкалична, съ прѣобладаещъ натриевъ, магнезиевъ и калциевъ бикарбонати и вжглена киселина. Отъ една медицинска комисия на чело съ г. Д-ръ Пискюлиева прѣзъ 1893 год. Нарѣченската баня бѣ посѣтена и разгледана мѣстностьта й. Тая комисия въ своя си рапортъ се произнесе, че тая баня пó хубавото си мѣстоположение около (700 м. надморско равнище), при близкитѣ борови гори, при планинския си климатъ, при изобилието на козе млѣко и грозде и при солената си алкалична вода е твърдѣ сгодно мѣсто за една лѣчебница за катарални и грѫдни болести, и че водата по естеството си приличала на Глайхенбергската минерална вода.

И наистина, въ послѣднитѣ години Нарѣченската баня почна да се посѣщава отъ хора съ стомашни недъзи и отслабналъ организъмъ, и всѣки, който е прѣкаралъ нѣкой и другъ день въ нея, я напущалъ доволенъ. Водата въ басейна има + 25 R и за пиене е много приятна, а за кжпане не ще и дума. Колкото повече стоишъ въ басейна, толкова по-бодъръ се усѣщашъ. Пие се много и чудотворно дѣйствува на стомаха, че не можешъ да го наситишъ: такъвъ вълчи апетитъ възбужда тя.

Нарѣченскитѣ бани, до колкото се знае, сж едни отъ рѣдкитѣ минерални извори по съставътъ си у насъ и тѣмъ прѣдстои добро бждеще, ако у насъ еднакво се обръщаше внимание на всѣ-

кѫдѣ, къмъ всички кѫтове отъ нашето отечество. И колкото има за сега, то се дължи на единъ младъ и енергиченъ нашъ лѣкарь, Д-ръ Кесяковъ, въ бѝтностьта си за нѣколко врѣме само Пловд. окрѫженъ лѣкарь. Днесъ никой и не помисля за тѣхъ. Пловд. окрѫженъ съвѣтъ на първо мѣсто има думата въ случая.

Обратно за Бачковския мънастирь. — Клувията. — На пѫть за Станимака. — Асѣновата крѣпость. — Връщане въ Пловдивъ.

Двѣ нощи и единъ день бѣха достатъчни да се почувствуваме съ една промѣна и физически, и душевно въ тая чаровна природа, тиха, безмълвна, ала неизказано животворна. По сѫщия пѫть на другия день се върнахме пакъ въ Бачковския мънастирь. Надвечерь, придружени отъ единъ монахъ, ходихме да видимъ и Клувията.

Клувия е гръцка дума, означавала гнѣздо. По-вѣрно име нáдали би се намѣрило за изворитѣ на буйната мънастирска вода, които се намиратъ всрѣдъ изполинскитѣ канари въ Червената стѣна като въ орлово гнѣздо. Отъ мънастирьтъ до самитѣ извори разстоянието е около $^3/_4$ отъ часъ пѣшкомъ, или съ конь. Както започва вододѣлния склонъ отъ височинитѣ надъ Станимака и св. Петка между Тополовския проломъ и тоя на Чепеларската рѣка, надъ Бачково се закривява къмъ изтокъ, та разтваря ущелето и се образува котловинката, въ която се намира Бачковския мънастирь. Това е единъ видъ прѣчупване на билото подъ остъръ ѫгълъ, въ дъното на който е Клувията. Отъ севѣрната страна остава стърчаща въ висинето Червената стѣна, дѣто човѣшки кракъ е невъзможно да се изкачи, тъй канариста и стръмна е височата ѝ. На срѣща ѝ пакъ сѫщо такава е стръмнина, но по-полегата и не тъй висока, но пъкъ обрасла съ хубава гѫста гора отъ букъ, габеръ и липа. Двѣтѣ висоти се доближаватъ, та помежду имъ се образува дълбоко врѣзана и тѣсна гънка, въ дъното на която изтича водата и излиза до самия мънастирь. Пѫтьтъ, собствено козя пѫтека, излиза отъ мънастиря и държи лѣвата страна на долчето. Цѣлото му легло, както и височитѣ на около, сѫ чистъ варовникъ и поради това водата по течението си е издълбала проломътъ и образувала шупливи валма отъ камъни, тъй нарицанитѣ *смърчъ*. На мѣста водата се е врѣзала дълбоко между змиевидния проломъ, та едва се вижда мѣстото ѝ, другадѣ тя излазя и се разлива по въ широко, а на повечето мѣста тя скача шумно, сърдито и стремително отъ прагъ на прагъ и образува пѣнливи като сребро водопадчета, отъ които единъ се намира и надъ самия пѫть при входа на мънастиря. Вечерната хладина, що иде отъ билото по тѣсното ущеле, трѣсъкътъ на кристалната вода, която лудува изъ каменацитѣ, и стърчащитѣ изполини — канари и чуки наоколо правятъ чудна картина, каквато само природата е въ състояние да нарисува. Не напраздно основателитѣ на мънастиря на врѣмето сѫ избрали тая Родопска гънка за мѣсто на душевно съзерцание и спасение.

Digitized by Google

Слѣдъ изминаването на около единъ километъръ отъ мънастиря, десниятъ гористъ склонъ изведнажъ те поразява съ своята голота, току-що причинена отъ опустошителната човѣшка ржка. По цѣлото ребро на долчето чакъ горѣ току-речи до върховетѣ му гиздавата му млада горичка е изсѣчена до дръвце и сринатa ниско въ дъното на голѣми камари за продань. Тжжно впечатление прави на пжтника тая несмислена постжпка. Отецътъ монахъ ни обясни, че Бачковската община си строела училище, та за да навакса паричнитѣ си срѣдства, горскитѣ власти ѝ позволили да оголи тая природна красота. Чудно, наистина, за нѣкакви си хилядо или двѣ хиляди лева най-много, позволило се е да се изгуби, може би за винаги, една природна хубость, едно чудно инакъ богатство, което съ вѣкове е било пазено, расло и красило тая поетична гънка. И прѣдставете си, че усѣчената гора е била все млада, грижливо пазена и разредявана отъ настарѣлитѣ дървета. Сега при оголването ѝ пороитѣ ще смъкнатъ и тъй слабата почва и ще се озжбятъ и отъ тая страна голитѣ каменаци, дѣто никога не може поникна дръвце.

Когато се стигне въ дъното на гънката, канаритѣ се сближаватъ тъй силно, че вече по-нататъкъ човѣкъ не може се промъкна. Тукъ именно въ разтлата грамада отъ камъни блика отъ земята водата. Това е Клувията. Едно отъ тѣзи изворчета е вградено въ малко параклисче съ доволно широка ограда наоколо отъ каменeнъ зидъ. Прозорцитѣ и вратата на параклисчето бѣха изпочупени, стѣнитѣ му изподраскани, зографията изпокъртена, а както въ параклисчето, тъй и въ оградата имаше нахвърляни гниещи всевъзможни парцали отъ дрехи. И вѣроющитѣ, у които модното врѣме не е могло още да поколебае вѣрата въ Прѣмждрия Творецъ, идватъ тукъ да търсятъ изцѣление и получатъ нова сила и полетъ къмъ неугасващия свѣтилникъ. И грѣхъ, и срамъ правятъ тия, що сж оставили въ такава немара тия хубави и свети за мнозинството мѣста.

Надъ този параклисъ въ канарата е образътъ на Богоматерь, а отдесно на една височинка другъ параклисъ. И по канарата, и по стѣнитѣ съ моливъ и вжгленъ сж надраскани всевъзможни фрази и имена на ученици, посѣтители, възрастни и пр. и пр. Какво сж искали да покажатъ тия хора съ своитѣ драсканици и обезобразяване тѣзи безмълвни и въ нищо неповинни камъни и стѣни? Или съ липсата на възпитаность и благоприличие ний трѣбва да демонстрираме и въ най-скриттитѣ и невинни ктове въ природата?

До смръкване ний се любувахме въ тая тиха величествена мѣстность, дѣто пигмейството на човѣка най-добрѣ и най-ярко се чувствува.

На другия день намъ прѣдстоеше пжть о врѣме да стигнемъ въ Пловдивъ и като учители да се намѣримъ на праздникътъ на св. Славѣнски равноапостоли Кирилъ и Методий. Пжтьтъ отъ мънастиря, собствено отъ Бачково до Станимака, върви все по лѣвия

Digitized by Google

брѣгъ и ту слиза ниско въ рѣката, ту пакъ се изкачва по ребрата на склонътъ. Поправенъ е наново прѣзъ 1898 година, доволно широкъ, ала при все това кола съ мѫка се движи по него. Рѣката тече подъ висещитѣ канари и храсталаци въ самото подножие на срѣщния, източния гребенъ, който на мѣста се издига стръмно въ висинето и прави чудни и разнообразни форми: ту голи шилести чуки на варовити канари, ту синести ярове и пѣсачникъ, ту дребни и спушени ниско храсталаци, а по върховетѣ тъмно зеленѣещи се борови гори, но малки и прошарени, а не тъй цѣли и кичести, каквито изъ вѫтрѣшностьта по билàта Родопски. Лѣвиятъ склонъ е по-полегатъ, на мѣста образува по-голѣми гънки, съ по-рѣдъкъ храсталакъ и съ висещи оазисчета по него на малки парченца ниви и лозя, плодъ на грижлива рѫка и упоренъ трудъ и воля. Изъ това дълбоко канаристо ущеле, по което рѣката стремглаво бъхте водитѣ си у изобилни каменаци, сутрешното и привечерно пѫтуване лѣтѣ е просто омайно. На около ти лъха чистъ и прохладенъ планински вѣтрецъ, който чувствувашъ, какъ благотворно влива бодрость и животъ и въ душата ти, и въ тѣлото ти. Сега новата трасировка на държавното шосе напуща съвсѣмъ стария пѫть и държи нѝвото на рѣката по на една опрѣдѣлена, ако се не лъжемъ, 8 метра височина[1]). Стигнахме Асѣновата крѣпость. Двама отъ другаритѣ ни отидоха да я разгледатъ, а другитѣ се спрѣха на пѫтя до нея да ги чакатъ. Та тя и безъ това прави тѫжно впечатление на пѫтника още при първо виждане, какъ нашата българска небрѣжность не мари и за тъй скѫдпитѣ остатъци старини, а ги оставяме на стихийнитѣ сили и човѣшкото невѣжество постепенно да ги доразрушаватъ. Това е и грѣшно, и срамно. Асѣновата крѣпость току-речи е сринага, а сводътъ на хубавата старинна черквица въ нея прѣзъ 1904 год. земletресението съсипа, нарани и стѣнитѣ, та сега и овчаритѣ и козаритѣ да не могатъ да намиратъ подслонъ въ лошо врѣме за дребнитѣ си стада, както напрѣдъ. Светотатство и не едно и двѣ. Прѣди нѣколко години офицерското тѣло отъ 21 полкъ хубаво се бѣше завзело да реставрира тая рѣдка и мила историческа светиня, събрало бѣ и една малка сума въ начало, дига се доста шумъ тогава и по вѣстници, па послѣ на ново се подига тоя въпросъ и въ Станимашката дружба, и министерството на народната просвѣта ужъ щѣше да поеме и само̀ грижата за това, па, ако се не лъжемъ, и специялна комисия бѣше назначена да проучи въпроса и даде своето мнѣние и проектъ, но за жалость всичко заглъхна, забрави се.

Българска работа.

Крѣпостьта съ черквицата се намиратъ надъ една канара въ най-тѣсната часть на ущелето и само отъ западната страна е дос-

[1]) Не съмъ инжинеръ-техникъ, но ми се струва, че тая покрайнина ще си е пакъ безъ пѫть, защото поднорнитѣ стѣни по сегашната трасировка сѫ сухи зидове въ самата рѣка, та при идването ѝ ще ги завлича, каквото вече и прѣзъ тая пролѣть се е случвало.

Digitized by Google

тжпна. Ниско рѣката се вие въ тѣсно каменисто дъно и прави завои съ дълбоки сини вирове. Срѣщниятъ склонъ тоже е каменистъ, глухъ и пустиненъ; а по-нагорѣ тъкмо срѣщу самата крѣпость сж легендарнитѣ „Анатеми“. Сега канарата ще се разсича, за да мине новото шосе тъкмо подъ самата черквица, и при работенето му твърдѣ е опасно да не пострада съвършено и самата старина.

Нашата немарливость и отъ друга страна е показана отъ освобождението насамъ, като и още не е почистено поне засипаното дъно на черквицата, не сж правени никакви разкопки на извѣстни мѣста въ крѣпостьта тукъ, дѣто сигурно би се намѣрили нѣкои цѣнни старинни находки. Самата Станимашка община съ малко срѣдства би направила това отъ своя бюджетъ, а нашето учителство тамъ би я подтикнало и насърдчило, ако то можеше да жертвува малка часть отъ своитѣ прѣдълги занимания все съ „висши“, дълбоки и широки философски проблеми въ живота плюсъ посторонна материялна загриженость. Не уже ли 30 годишенъ свободенъ животъ не ни е още достатъченъ да прѣминемъ отъ дѣтинство въ възмжжалостьта?

Слѣдъ два часа и половина, когато слънцето вече наближаваше срѣдата на своя лѣтень пжть, ний стигнахме въ града и се отбихме за малко да си починемъ въ метохътъ.

Метохътъ е голѣма стара сграда съ десятки стаи за хора, хамбари за храна, обори, плѣвни и голѣми изби съ грандиозни линове и бъчви. Произведенията на мънастирскитѣ лозя, ниви и ливади въ околностьта на Станимака тукъ се прибиратъ. Тукъ се намиратъ и постоянно служащи, работници и нѣкой монахъ за надзоръ отъ мънастирското братство. И гости отъ далечнитѣ полски покраини, ако замръкнатъ въ Станимака и не могатъ да продължатъ пжтьтъ ся до мънастирьтъ, въ метохътъ отсѣдватъ и прѣнощуватъ.

На западъ отъ метохътъ край града се намира и още едно параклисче назоваще се «св. Иванъ Прѣдтеча», по конструкция и стилъ като Асѣновата черквица при крѣпостьта и гробницата въ мънастирьтъ. Намъ не оставаше врѣме да идемъ и на самото мѣсто да видимъ и тая старина.

Привечерь слѣдъ шесть дневно бродене изъ царството на хубавитѣ Родопи ний бѣхме си вече въ Пловдивъ, бодри и съ укрѣпнала мисъль, че дивната Родопска природа е прокудила тифузния бацилъ отъ организма ни.

Пловдивъ, 1907 г. *Недѣлевъ.*

Digitized by Google

Черковно-училищнитѣ работи въ Чепеларе отъ заселването на селото до 1873 година.

Отъ В. Дѣчовъ.

Съдържание. — Какво е било прѣди 200 години мѣстото, дѣто сега е селото Чепеларе. — Първитѣ заселенци — християни. — Животътъ имъ между помацитѣ.— Вѣроизповѣдни обряди.— Калинъ Кехая.— Намножаване и засилване на християнитѣ.— Размирни врѣмена.— Синапови нападения. – Караибраимъ Бюлюкбашия въ Рупчосъ.— Първитѣ свещеници въ Рупчосъ.— Градене църквата Св. Атанасъ въ 1834 — 5 година.— Свещеници при нея.— Градене църквата „Св. Богородица“ прѣзъ 1860—65 година.— Велю и Хаджи Радко.— Освѣщаването ѝ прѣзъ 1867 година.— Богуслужение въ нея — Грамотность въ Чепеларе до 1835 год.— Училището до 1873 г.— Училището при „Св. Богородица“.— Учители до 1873 година — Митрополитъ Панаретъ по Родопскитѣ села. — Туряне новъ редъ въ черквитѣ и училищата.

Село Чепеларе е разположено въ една долина, твърдѣ красива въ Срѣднитѣ Родопи[1]). Тая долина прѣди двѣста години е била много по-красива, защото селото не е сѫществувало, та горитѣ не сѫ били тъй разредени, както сега. Стръмнинитѣ, които отъ всички страни заобикалятъ Чепеларската долина, особено севѣрнитѣ, тогава не сѫ били оголени и по тѣхъ не сѫ се забѣлѣзвали урви и сипеи. Гѫсти, непроходими борови гори сѫ покривали тия стръмнини; бистри студени извори сѫ бликали отъ всичкитѣ падини и сладкопойни птички сѫ хвъркали по връховетѣ и клонетѣ на кичеститѣ борики. По-голѣмата часть отъ равнината тоже е била покрита съ буйни, зелени гори, по срѣдата на които сѫ клокочали водитѣ на „Голѣмата“ и „Сивковската“ рѣки. Само тукъ тамъ се виждали отворени мѣста — полянки, покрити съ буйна, сочна трѣва. По тия полянки, на страничнитѣ сѣдловини и голитѣ картоли — пасбища лѣтѣ сѫ пжпляли многобройни юрушки овце стада и стотини глави едъръ добитъкъ (говеда и коне). Блѣенето на овцетѣ, лаянето на кучетата, хармоничнитѣ звукове на звънцитѣ, скрибуцането на мандритѣ и монотонно-плачевното пѣене на юрушкитѣ моми и момци — всичко това се е сливало въ чуденъ балкански концертъ, който е въодушевлявалъ и възхищавалъ всички живи твари, обитающи прѣкрасната долина. Но тукъ е имало животъ и веселие само прѣзъ лѣтото. Прѣзъ зимата Чепеларската долина е *замирала*. Въ нея и околнитѣ бърда и чуки цѣли шесть мѣсеци се не чували ни звънци, ни блѣене на овце, ни кучешко лаене, ни човѣшки гласове. Дълбоки снѣгове обсипвали и покривали всички зелени мѣста. Никакви растения се не виждали, освѣнъ високитѣ ели и борики, които, като допотопни гиганти, високо стърчели надъ снѣжната покривка, но и тѣ

[1]) Вижъ описанието на Чепеларе въ „Родопски Напрѣдъкъ“ год. II. книга 4 — 1904 година.

побѣлявали като стогодишни старци. Въ долината владѣела мъртвешка тишина, защото буритѣ и снѣжнитѣ виелици по високитѣ върхове не произвеждали отзвукъ въ замръзналата долина. Не се чувало и виенето на вълцитѣ, защото и звѣроветѣ бѣгали въ по-топли мѣста. Обаче съ настжпването на пролѣтьта животътъ въ долината изново се възобновявалъ.

Такава е била Чепеларската долина до прѣди 200 години. Сега всичко се е измѣнило, освѣнъ естественото положение на мѣстата. Тукъ нѣма вече ни юрушки мандри и стада, нито пъкъ едноврѣмешнитѣ вѣковни, непроходими гори. Едритѣ и горди високи борики и ели, които нѣкога сж расли по политѣ на бърдата и сж ограждали въ форма на вѣнци зеленитѣ полянки, сега сж замѣнени съ кекави овощни дървета, които пакъ прѣдаватъ на долината красота, но не вече такава, каквато е била прѣди двѣста години. Нѣкогашнитѣ малки, но чудесно хубави полянки, въ течение на два вѣка се разширили за смѣтка на горитѣ и се прѣобърнали отъ човѣшкия трудъ на градини и ливади. По тѣхъ и по край брѣговетѣ на рѣкитѣ се не виждатъ вече ели и борики, а широколистни разклонени върби. Едноврѣмешнитѣ вѣковни, гжсти гори по стръмнинитѣ сега сж проредени и раздѣлени на малки кжсове, които отдалечъ се гледатъ като малки момски китки, наквасени въ пръстени блюда. Въ падинитѣ, дѣто нѣкога сж текли въ изобилие буйни, бистри като сълзи води, сега се забѣлѣзватъ само мочури (блата) и чучурчета съ вода дебела, колкото една връвь. На мѣстото, дѣто нѣкога едвамъ сж се виждали десетина юрушки колиби, покрити съ цѣпени дъски, днесъ се бѣлѣятъ стотини двуетажни варосани кжщи, покрити съ каменни плочи; а на мейданьтъ прѣдъ кжщитѣ, дѣто прѣди двѣста години сж се *поскали* (пощѣли) старитѣ юрукини, сега всѣки праздниченъ день се вие гиздаво хоро отъ Чепеларскитѣ моми и момци. Връзъ основитѣ на старитѣ дървени юрушки мандри сега се издига великолепна училищна сграда, съ кула по срѣдата, отъ дѣто камбанния гласъ свиква младото Чепеларско поколение на учение. Дѣто пъкъ нѣкога юруцитѣ си затваряли телцитѣ, тамъ е въздигната дружествена сграда съ читалня, театраленъ салонъ и пр. И всичката тая промѣна е станала въ течение на 200 години! Наистина, такъвъ периодъ отъ врѣме не е малъкъ, за да се промѣни Чепеларската долина; но като се земе прѣдъ видъ, какво е било управлението въ Родопитѣ прѣзъ послѣднитѣ двѣстотини години и при какви мжчни условия е живѣло населението, неможемъ да се не очудимъ на българската прѣдприемчивость и устойчивость!

Да се измѣстятъ юруцитѣ отъ Чепеларската долина и околнитѣ планини; да се настанятъ тукъ на постоянно мѣстожителство множество български християни и да се въздигне Чепеларе до тая културна висота, на каквато го виждаме днесъ,

Digitized by Google

главнитѣ виновници сж двама злочести, но опорити българи християне, по име *Марчю* и *Вълко — Бѣлю.* Послѣднитѣ сж основателитѣ на селото, и тѣмъ Чепеларци длъжатъ за усвояването и оставянето въ наслѣдство едноврѣмешнитѣ юрушки планински пасбища и гори. На Марча и Бѣля се длъжи и запазването на християнската вѣра въ Чепеларе. Ако не бѣха тѣ, може би, селото пакъ щѣше да сжществува; но не тъй, както сега, а както сжществуватъ чисто помашкитѣ села Чюкуръ-кьой и Богутево. Джамиитѣ съ минаретата на тѣхъ щѣха да бждатъ, може би, единственитѣ културни паметници въ Чепеларското красиво поселище.

Какъ се е заселило Чепеларе и кога сж изкупени юрушкитѣ земи, ония читатели знаятъ, които сж чели „Родопски напрѣдъкъ" (год. I кн. 1 и 2). Първитѣ поселенци се натъкмили на отдѣлни далечни мѣста. Бѣлю си засвоилъ една юрушка колиба въ сегашната „Бѣлюзка" махала; Мирчю си съградилъ нова колиба въ сегашната „Мирчовска" махала, а 13-тѣ помашки сѣмейства, които дошли отъ с. Забърдо (Чюкуръ-кьой), се поселили въ политѣ на „Хайдъръ бей яйлеси" край рѣката, назападъ отъ сегашната „Сивковска" махала. Разстоянието между Бѣлювото и Марчовото жилища е било около единъ километъръ, а между Бѣлювото жилище и помашкитѣ кжщи-колиби 1½ километра. Марчовата колиба била еднакво далечъ и отъ Бѣлювата и отъ помашкитѣ колиби. Вълко-Бѣлю, като дошълъ при юруцитѣ, водилъ съ себе си и женя си, а Марчо билъ самичъкъ, защото жена му и дѣцата му били изклани или потурчени въ Черешово. Отъ кждѣ Марчо си е зелъ втора жена християнка, точно се незнаѣ. Но че той повторно се оженилъ, това неподлежи на съмнение, защото въ Чепеларе му се родили други синове и дъщери. Сегашнитѣ Чепеларски родове — Бѣлювци и Марчовци, водятъ потеклото си отъ Бѣля и Марча. Кжщитѣ на Бѣлювитѣ и Марчовитѣ потомци сж наредени около старитѣ жилища на прадѣдитѣ имъ, а нивитѣ, ливадитѣ и градинитѣ имъ сж раздѣлени по права низходяща линия отъ Марча и Бѣля. Дѣлбата на недвижимитѣ имоти съ синоритѣ (прѣдѣлитѣ) имъ най-добрѣ доказватъ, какъ сж се разклонявали двѣтѣ стари родословни дървета. Това разклоняване и умножаване не е вървѣло правилно и еднакво въ двата рода. Бѣлювиятъ родъ по-бърже се е плодилъ отъ Марчовия. За слабото размножаване на Марчовия родъ, освѣнъ необяснимитѣ естествени причини, се притурила и изкуствена прѣчка. Отъ родословното дърво на Марча билъ отсѣченъ съ мохамеданска брадва единъ клонъ, отъ липсата на който и заболѣло и се вкакáтило цѣлото дърво. Слѣдъ смъртьта на Марча единиятъ му синъ се потурчилъ отъ любовь къмъ една мома, помакиня. За той Марчовъ синъ се е запазилъ споменъ въ *худутнамето* за планината „Арсланъ бей яйлеси" („Калфеница"). Тоя документъ носи дата 1756 г. Между другото

тамъ се споменватъ и имената: „Калинъ кехая, Раю чорбаджи, терзи Куртю, Сивенъ и *Марчоолу Мустафа*".

Третиятъ християнинъ заселенецъ въ Чепеларе е билъ родомъ отъ с. Райково и се наричалъ Стайко. Последниятъ изпърво билъ слуга и овчарь у Беля и Марча, но по късно, когато била купена втората часть отъ планината „Хаджиица", Стайко си довелъ жена отъ Райково и се заселилъ въ сегашната „Долна" махала близо до църквата „св. Атанасъ". Сегашнитѣ родове Куртювци—Самаржийци водятъ потеклото си отъ Стайка. Въ новото село изпърво се настанили три християнски сѣмейства и 13 мохамедански. Въ течение на 40—50 години и еднитѣ и другитѣ се плодили и намножавали, ала мохамеданитѣ по численость надминавали шесть пѫти християнитѣ. До 1756 година мохамедани се наброявали около 240, а християни около 40—45 души. Не ще съмнѣние, че мохамеданското множество „мачкало" въ всѣко отношение християнското малцинство. Християнитѣ били безправна рая, и тѣхниятъ гласъ за нищо се не зачиталъ. Вѣроизповѣднитѣ различия попрѣчили да се „сдушатъ" и обикнатъ Бѣлювци — Марчовци съ Забърдскитѣ помаци-прѣселенци. Послѣднитѣ, като всички ренегати, ненавиждали своитѣ братия по кръвь и съжителство[1]). Отъ стари хора сме чували, — а тѣ пакъ чули отъ дѣди и прадѣди, — че помацитѣ като се настанили въ Чепеларе, първата имъ работа била да въздигнатъ джамия на мѣстото, дѣто по-рано юруцитѣ се молили и колили курбанъ. Когато джамията се градѣла, Марчовитѣ ловджийски кучета подплашили въ близката гора едно диво свине. Послѣдното налетѣло къмъ работницитѣ-помаци и се „*трийнало*" на джамийскиятъ видъ. Помацитѣ се уплашили и се разбѣгали. Но когато уплахата имъ минала, тѣ се събрали при джамията, погладили си брадитѣ и си рекли: „Сая рабута ни варви нахорешь. Свинче-женеварче да са трийне на дувара-съ е женебетликъ. Или Марчю трѣбува да умре, или на друго мѣсто да мѣстимъ жумаьоса". — Марчю се научилъ за заканата и прибързалъ да се извинява.

— „Ще ти прустимъ, Марчьо, ала ако прибиишъ врють свинетаси въ нашесъ тупракъ", казали помацитѣ.

— Прибивамъ ги, отговорилъ Марчю, ала нѣма кой да ѓи яде.

— Даваме ви изинъ съ Бѣля да хи едете, ала да ни пристипате праговз-не на нашине кощи, добавили помацитѣ.

Слѣдъ тая случка Марчю, който билъ страстенъ ловецъ, при това и пехливанинъ — продължавалъ да бие свинета изъ горитѣ, но не смѣялъ явно да вниса свинско месо въ кѫщата си.

Чепеларскитѣ християни не само, че нѣмали отдѣленъ

[1]) Забърдскитѣ (Чюкуркьойскитѣ) помаци сѫ били потурчени още при завладяването на Родопитѣ отъ турцитѣ. Въ течение на 200 и повече години у тѣхъ по-силно се закоренилъ мухамед. фанатизъмъ.

Digitized by Google

молитвенъ домъ, но били лишени и отъ всичко друго, което е потрѣбно за извършване християнско свещенодѣйствие. Недѣленъ день и на други голѣми праздници, които се опрѣдѣляли по догадки и на особни ржбоше—календари, християнитѣ се събирали скришомъ въ нѣкоя кжща и тамъ, прѣдъ запалена свѣщица, се молили Богу. Умрѣлитѣ погребвали безъ опѣване, ала надъ гробоветѣ имъ поставяли каменни кръстове въ знакъ, че починалитѣ сж християни. Дѣцата се кръщавали отъ бабитѣ или поканенитѣ калмани (кръстници). Обрядътъ на кръщението се е извършвалъ тъй: бабата или калманата ще стопли въ единъ котелъ вода и ще я налѣе въ едно вѣдро или другъ сждъ. Въ водата ще тури нѣколко стръка босилекъ или друго благоуханно растение. Слѣдъ това ще земе на ржцѣ съблѣченото дѣтенце, ще го потопи три пжти въ водата, ще го прѣкръсти на челото и гърдитѣ и ще отправи къмъ Бога слѣднитѣ думи: *„Госпудю, курбань ти колимъ и ти са молемъ. Сува дѣте буганче (поганче) са роди, христианче стана. Кукутка*[1]) *са руди, планина да стане. Бивъ юмъ са руди, юмъ да му дойде. Здраве да бере, домъ да збере. Камень да фати, сребро да стане. На младусъ да играе, на старусъ да трае. Иванъ, Георги, Стоянъ гу карщавамъ и прѣмѣна му давамъ*[1]). До като се извършвалъ обрядътъ на кръщението, майката-лехуса стояла на колѣна въ леглото и си закривала очитѣ съ ржцѣтѣ. Слѣдъ свършването на обрядътъ, бабата или калманата поднасяла дѣтето на майката, залюлявала го три пжти, прѣди да ѝ го даде, и изговаряла думитѣ: *„буга̀нче*[2]) *ми даде, христенче гу station вращамъ, Госпудь и света Бугуродица да го чуватъ и бранятъ утъ буганци (поганци) вещици и морни булесичици“*[3]).—Прѣзъ ония врѣмена, когато въ никое Рупчоско село нѣмало ни черкви, ни свещеници, ни Св. Таинства (причастие и нафура), Чепеларскитѣ християни пакъ се причастявали и то ето какъ: нѣкоя стара баба, която е била вдовица най-рано отъ петь години, сипвала въ една паница вино или медъ (ако нѣмало вино), туряла въ виното или медътъ босилекъ, *прикадала го* съ тамянъ или борова смола, правила кръсть надъ паницата и слѣдъ това съ една дървена лъжичка *комкувала* всички. За умиращитѣ се пазила въ едно пахурче сжщинска комка, освѣтена може би прѣди 10-на години и случайно оставена отъ нѣкой странствующъ одърпанъ свещеникъ калугеръ. Казахме, че тогава, т. е прѣди 100—200 години, никждѣ въ Рупчосъ не е имало черкви и свещеници. Сегисъ тогисъ прѣзъ 2—3 и повече години Пловдивската Митрополия и Бачковския мънастирь, пращали по селата нѣкой по-безстрашенъ свещеникъ-калугеръ да обихожда християнитѣ въ Рупчосъ и то подъ прѣдлогъ, че проси милостиня. Когато

[1]) Покойната ми баба Мария, която умрѣ прѣди 8 години на 83 год. възрасть, казваше още, че при кръщаването калманата *мазнувала* на челото мжжкитѣ отрочета съ смола или катранъ, а женскитѣ съ лой или восъкъ. На баба ми това разправяла майка ѝ и баба ѝ.

Digitized by Google

такъвъ свещеникъ попадалъ въ Чепеларе, всички християни се събирали при него: едному да кръсти дѣтето, другиго да причасти, а трети да вѣнчае и пр. Всичко това е ставало скришомъ, за да се не научатъ мохамеданитѣ. Опѣването на мъртвитѣ, които били умрѣли отдавна, ставало не на гробищата, а въ кѫщи. Роднинитѣ на умрѣлия донасяли пръсть отъ гробътъ му и я слагали прѣдъ свещеникътъ. Послѣдниятъ опѣвалъ пръстьта и послѣ я връщали и посипвали на гробътъ. Страхътъ отъ потурчване до толкова се билъ вкоренилъ у Чепеларскитѣ християни, че тѣ даже несмѣяли да се прѣкръстятъ вънъ отъ кѫщи, за да не забѣлѣжатъ това мохамеданитѣ. Мрътвитѣ погребвали нощѣ и то мълкомъ, а надгробнитѣ каменни кръстове забучвали дълбоко въ земята и ги покривали съ трѣва.

Така сѫ прѣкарвали животътъ си въ вѣроизповѣдно отношение Чепеларскитѣ християни до 1756 година. Отъ тукъ насетнѣ страхътъ отъ потурчване поизчезналъ, защото Пловдивската митрополия се снабдила съ писменно позволение отъ турската власть, да може свободно да изпраща въ Рупчосъ духовни лица по вѣроизповѣдни работи. Духовникътъ, който се изпращалъ по Рупчоскитѣ села, трѣбвало да носи открито писмо пълномощно отъ митрополията. Безъ такъвъ документъ турското правителство не отговаряло за сигурностьта и животътъ на духовникътъ. Слѣдъ тая наредба въ Чепеларе по-често вели да дохождатъ свещеници, които ободрявали християнитѣ. Освѣнъ това въ 1756 година Чепеларското християнско население се умножило още съ едно сѣмейство, което слѣдъ заселването си обнадеждило християнитѣ и поставило въ респектъ Чепеларскитѣ мохамедани. Единъ състоятеленъ и пъргавъ бътгаринъ, родомъ отъ с. Райково (Ахѫ-челебийска кааза), именуемъ Калинъ кехая, лѣтѣ докарвалъ стадата си на паша въ околноститѣ на Чепеларе. Като спохождалъ често новото село, аресало му се и пожелалъ да се засели въ него. Тъкмо въ това врѣме юрucитѣ продавали планината „Калфеница“ (Арсланъ яйлѫгѫ). Калинъ кехая, синъ му Раю, терзи Куртю, Сивенъ, *Марчоолу Мустафа* и другитѣ помаци купили планината и я раздѣлили на 58 части. Калинъ кехая и синъ му Раю зели три части. Слѣдъ това Калинъ кехая се прѣселилъ въ Чепеларе и си съградилъ кѫща въ сегашната „Долна махала“. Калинъ кехайовото сѣмейство се състояло отъ него, жена му, синоветѣ му Раю и Мурджо и отъ дъщери. Калинъ кехая довелъ още и 10—15 души слуги, слугини, овчари и говедари, всички християни. Новиятъ заселенецъ се ползувалъ съ голѣмо влияние между Скеченскитѣ, Гюмюрджинскитѣ и Ахѫчелебийскитѣ беюве и аги. Синъ му Раю сѫщо „ималъ голѣмъ ихтибаръ“, защото още отъ младъ почналъ да търгува съ овце, вълна, тютюнь и пр. Раю нѣколко пѫти ходилъ и въ Цариградъ по търговия. Тамъ той се запозналъ и сприя-

Digitized by Google

телилъ съ мнозина турци-голѣмци. Но „на Рая било писано младъ и лефтеръ да загине (умрѣ) въ Гюмюрджюнско равно поле". — Калинъ кехайовъ наслѣдникъ останалъ Раювия братъ Мурджю, който по-кѫсно се прочулъ на всѣкждѣ, защото се удостоилъ съ високо царско благоволение.[1])

Когато Калинъ кехая си съградилъ кѫща и се настанилъ въ нея, поканилъ всички християни на угощение и веселба, а на помацитѣ раздалъ 300 оки сирене и 100 оки месо. При започването на гощавката Калинъ кехая съгледалъ, че не всички възрастни мѫже и жени се кръстятъ правилно и че дѣцата до 15 годишна възрасть прѣзъ врѣме на кръстенето си чоплили носоветѣ и си гризали ноктетѣ

Калинъ кехая се намръщилъ и запиталъ:

— Оти са ни корстите, дѣца? Ни знаите ли да са корстите?

— Тѣ знаятъ да са корстетъ, рекла една стара жена, ала хми ни даваме да са корстетъ прѣдъ *чузди людье* и *турце*.

— На всѣкадѣ и упрешъ врють трѣбува да са корстите, казалъ Калинъ кехая. Който са ни корсти, той ни е христенинъ.

На другия день слѣдъ гощавката Калинъ кехая отворилъ пълнитѣ съ покѫщнина сандъци, разровилъ дрехитѣ и извадилъ отъ тѣхъ иконки, свѣщи, тамянъ, просфори, мощи отъ светии и други черковни вѣщи. Сетнѣ внесълъ тия вѣщи въ кьошка (гостоприемната стая) и почналъ да ги лѣпи и реди по стѣнитѣ и рафтоветѣ.

— Какво правишъ, Калине? уплашено попитаяа Калинкехаица, като видѣла „украсената" стая. Ни знаишъ ли, чи тува има турце, та ще да видятъ сичко?

— Дá има турце, спокойно отговорилъ Калинъ кехая. *Мене утъ турце ни е страхъ.* Аку *даржи* на нѣкафъ турчинъ, дá дойде въ *параклишесъ*". Когато параклисътъ билъ готовъ, Калинъ кехая заржчалъ на християнитѣ да дохождатъ у него за *комкане*, кръщаване и вѣнчаване. А на праздници всички трѣбвало да дохождатъ въ „параклишетъ" на молитва. Християнитѣ отъ другитѣ махали отначало се страхували да ходятъ явно въ Калинъ-кехайовата „чьорква", ала малко по-малко свикнали на новия „черковенъ редъ". Прѣзъ това врѣме и странствующи калугери по-често дохождали или минавали прѣзъ селото. Калугеритѣ били отъ Бачковския и Светогорскитѣ мънастири. Тѣ ходили по просия, но сѫщеврѣменно удовлетворявали и духовнитѣ нужди на християнитѣ въ забутанитѣ Родопски краища. Въ Калинъ-кехайовия молитвенъ домъ потомцитѣ на Бѣля и Марча сѫ учили молитвитѣ „Отче нашъ", „Дарю небесни" и символътъ на вѣрата и то, разбира се, на грѣцки язикъ. Тукъ и бабитѣ се научили по другъ начинъ да кръщаватъ отрочетата. Кръстителната молитва „Господи, курбанъ ти колемъ и ти са молемъ" била замѣстена съ „Крещаютъ се

---

[1]) За Мурджю вижъ „Родопски напрѣдъкъ" год. II кн. III—904 г.

рабъ Божи"*) и пр. Но Калинъ кехая се незадоволилъ само съ „параклишетъ", а искалъ нѣкакъ по-демонстративно да докаже ка мохамеданитѣ, че въ Чепеларе има християни и че послѣднитѣ се не боятъ вече отъ потурчване. Единъ праздниченъ день Калинъ кехая попиталъ нѣкои по-стари християни, нѣма ли нѣкакви стари черковища въ околноститѣ на селото и ако има, правятъ ли тамъ курбанъ. Запитанитѣ лица отговорили, че има такива, но не колятъ курбанъ. Имало една могила между сегашната Марчовска и Сивковска махали отъ десния брѣгъ на рѣката, която нѣкога юруцитѣ наричали „агиусъ Атанасъ тепе" или „Атанасъ баири". Друга могила, находяща се въ „Хайдаръ беи яйлжси", се наричала „Хазретъ Али тепеси". Трето мѣсто била една малка равнина, колкото единъ харманъ, находяща се въ политѣ на сжщата планина и близо до Калинъ кехайовата кжща, се казвала „Клисе ери". На двѣтѣ могилки имало развалени зидове, а всрѣдъ равнинката стърчали нѣколко стари борики. Калинъ кехая, като научилъ това, намислилъ да устрои жертвоприношения на тия свети мѣста. На 19 юлий той отишълъ на мандрата си и заповѣдалъ на единъ мандражия да подкваси повечко млѣко, да подсири прѣсно (яхлж) сирене и да земе отъ *йоза* единъ мжжки по подвитъ бравъ. Всичко това трѣбвало да се занесе на 20 юлий на „Хазретъ Али тепеси". Вечерьта, като се върналъ въ село, Калинъ кехая поржчалъ на всички християнски сѣмейства да сторятъ клинове (млинове) и на другия день, св. пр. Илия, да се намѣрятъ всички християни на могилата, дѣто щѣло да има курбанъ. Речено и изпълнено. На 20 юлий всички Чепеларски християни се намѣрили на „Хазретъ Али тепеси". Около могилата горѣли огньове и на тѣхъ били поставени мѣдни котли, въ които врѣли гостби. На полянката до могилата седѣли на колело мжже, жени и дѣца, а всрѣдъ колелото единъ Калинъ кехайовъ овчарь свирилъ съ гайда. Когато ястето било готово, по заповѣдь на Калинъ кехая всички станали и се покачили на могилката, свалили си шапкитѣ, прѣкрѣстили се и запалили свѣщи по камънитѣ. Калинъ кехая изрекълъ нѣкаква молитва по грьцки и прикадилъ съ тамянъ, поставенъ на плочица, всички богомолци. Слѣдъ освѣщаването по тоя начинъ съборения параклисъ „Свети Илия", християнитѣ изново седнали на поляната, *наломили* хлѣбъ и сирене и почнали да ядатъ и се веселятъ. Веселбата била придружена съ хоро, провикване и гърмене съ пищови. Надвечерь, когато нашитѣ раи почнали да се разотиватъ и слизатъ въ селото, единъ помакъ, съ бѣла чалма на главата, който оралъ на около и отъ далечъ наблюдавалъ, що се върши на могилата и полянката, прѣсрѣщналъ Калинъ кехая и му казалъ:

*) Въ Калинъ-кехайовиятъ параклисъ Чепеларскитѣ християни удовлетворявали духовнитѣ си нужди до 1835 год., т. е. до съграждането черквата св. Атанасъ.

Digitized by Google

— Брей, Калинъ кехая, какво правихте на барчинана? *Юди ли фатахте, или бѣсове фирихте?*

— На Господя са молехме и мухабетъ правихме, отговорилъ хладнокръвно Калинъ кехая.

— Аллахъ е единъ и той ни прави кабулъ да му са вдига *дуво* съ сарахушлукъ и пукутъ (гърмежи).

— Сакава ни е вѣра-са, рекълъ Калинъ кехая.

— Аллахъ е единъ и една вѣра трѣбува да има въ село-су.

— Пу свѣтосъ има седемдесе и седемь вѣри, и тѣ врютъ са прийоти отъ Господя.

— Аллахъ знае, той (тъй) ли е, ала é ти казувамъ, Калинъ кехае, още едношь да ни правите саковъ *делиликъ* на „Хазретъ Али тепеси"!

— Дугодина пакъ ще мислимъ какво да правимъ, казалъ Калинъ кехая и се раздѣлилъ съ помакътъ.

На слѣдующата година на лѣтния св. Атанасъ Чепеларскитѣ християни освѣтили по сѫщия начинъ и могилата, която се намира между „Сивковската" и „Марчовската" махали. И тамъ християнитѣ се молили и „*ломили* за душитѣ", но несмѣели да игранятъ хоро и гърмятъ, защото ги било страхъ да не стрѣлятъ въ тѣхъ помацитѣ, чиито кѫщи били разположени срѣщу могилата. На равнинката съ голѣмитѣ борики, като по-близка до Калинъ-кехайовата кѫща, християнитѣ се молили и колили курбанъ на зименъ св. Атанасъ и на други празднични дни. По-кѫсно на сѫщото мѣсто била съградена църквата „св. Атанасъ". Слѣдъ нейното съграждане и освѣтяване, могилата срѣщу помашката махала била изоставена и отъ тогава насамъ тамъ никой не ходи да се моли, нито пъкъ курбанъ се коли на лѣтни св. Атанасъ. По-кѫсно, слѣдъ изкупването планината „Боклуджа",[1]) Чепеларскитѣ християни почвали да колятъ курбанъ и правятъ водосвѣтъ (повечето пѫти безъ свещенникъ) и на изворътъ, който се намира въ политѣ на сѫщата планина, дѣто сж били юрушкитѣ воденици, топавици и сувати (кърмилища)[2]). Веселбитѣ устроявали на близката равнина-сѣдловина. Около изворътъ и на сѣдловината не е имало стари черковища, но знае се, че и юруцитѣ отъ порано тамъ правили курбанъ. Християнитѣ, като измѣстили юруцитѣ отъ планината, замѣстили ги и въ жертвоприношенията. Мохамеданскиятъ „Курбанъ гюню" билъ замѣненъ съ християнския праздникъ „Св. Духъ" (петдесетницата)[3]). Вѣроятно, двата праздника се съвпаднали въ единъ день, когато юруцитѣ

---

[1]) Тая планина е купена отъ юруци, на които зимнитѣ жилища се намирали въ Гюмюрджинското село „Боклу-кьой".

[2]) Тамъ имало и една мандра (глед. запискитѣ на Св. М. Караджовъ).

[3]) Помацитѣ зели участие въ изкупването на планината, ала оставили свободно християнитѣ да правятъ жертвоприношения на изворътъ, вашото тѣ въ сѫщото врѣме правили курбанъ на джамията наречень „Прѣдойски курбанъ", „Сютъ курбанж".

за винаги напуснали планината, изворътъ и воденицитѣ. Тъй сж се съвпаднали и езическитѣ праздници „Коледа“ и „Суроваки“ съ християнскитѣ — „Рождество Христово“ и „Св. Василий Велики — Обрѣзание Господне“.

* * *

Слѣдъ заселването на Калинъ кехая, Чепеларскитѣ малобройни християни се поокопитили, поразмърдали и насърдчили и то само въ вѣроизповѣдно отношение. Страхътъ отъ потурчване понамалялъ у тѣхъ, та захванали по-свободно да изпълняватъ религиознитѣ си задължения. Но въ всичко друго християнитѣ си били подтисната рая. Селскитѣ работи се обсжждали и нареждели прѣдъ джамията дѣто стотина помашки гърла заглушавали нѣколкото християнски гласа. Наистина, Калинъ кехая съ своята твърдость, заможность и влияние понатиснялъ помацитѣ, но все пакъ той се считалъ за *рая*. Фактически селски властелинъ-заповѣдникъ въ онова врѣме билъ Камбуръ Имамъ Исмаилъ ефенди, тоже прѣселенецъ, но порано дошълъ въ Чепеларе отъ Калинъ кехая. Камбуръ Имамъ Исмаилъ ефенди изпърво се сприятелилъ съ Калинъ кехая и живѣлъ добрѣ съ него, но като разбралъ, че има работа съ единъ упоритъ българинъ, развалилъ »достлукътъ«, почналъ да го ненавижда и да »мачка« всички християни. За щастие, Камбуръ Имамъ скоро умрѣлъ, и християнитѣ се поуспокоили. По това врѣме Калинъ кехайовиятъ синъ »Раю Чорбаджи« купилъ въ Цариградъ юрушкитѣ планини »Коджабашица« и »Татарица,« сега наречени »Мурджовското«. Като станала извѣстна покупката, Чепеларскитѣ мохамедани поискали и тѣ да се намѣсятъ на планинитѣ, т. е. и тѣ да зематъ нѣколко части. Но Калинъ кехая и синъ му Раю сполучили да отблъснатъ прѣтенциитѣ на помацитѣ. Това е било първата побѣда на християнитѣ надъ помацитѣ. Но за да не стане отпослѣ пакъ въпросъ за изкупване части отъ тия планини и за да се умножатъ и засилятъ християнитѣ, Калинъ кехая и синоветѣ му Раю и Мурджо измислили какво трѣбва да правятъ за въ бжлеще. Казахме, че Калинъ кехая билъ отъ с. Райково, дѣто ималъ много роднини; освѣнъ това той ималъ много овчари, слуги и слугини. На тия свои роднини и служители Калинъ кехая и синъ му Мурджо[1]) подарили земи и ги настанили за

[1]) Раю, както казахме по горѣ, умрѣлъ нежененъ слѣдъ купуването на планинитѣ.

[2]) Калинъ кехая и Мурджо подарили земи на слѣднитѣ заселенци: Георги Чакора, родомъ отъ Устово, Калинъ кехайовъ внукъ; Атан. Панчератъ, отъ Кабаачь (Ериндерска кааза); Георги Дамарятъ отъ Райково, Калинъ кехайовъ овчарь; Голомѣховци отъ Чакманово, Мурджови кумци; Гергинъ отъ Дерекьой, Мурджовъ зетъ.

Новитѣ заселенци си съградили кжщи въ политѣ на планината „Коджабашица“ По-кжсно дошълъ отъ Давудьово Никола Караджа. Той си купилъ мѣсто въ сжщата махала отъ Мурджовата дъщеря, Х. Златилова сестра.

Digitized by Google

винаги въ Чепеларе. Освѣнъ подаренитѣ земи на роднини и овчари, Калинъ кехая или Мурджо (не се знае кой) продалъ за нищожна цѣна една часть отъ планината »Татарица« на Бѣлювци [3]). Едноврѣменно съ настаняването на Калинъ кехайовитѣ роднини и овчари на подаренитѣ имъ земи отъ Калинъ кехайовото село (Райково) дошълъ и другъ прѣселенецъ, който се казвалъ Георги Сивковски. Послѣдниятъ се заселилъ въ сегашната »Сивковска« махала, на мѣсто подарено нему отъ терзи Куртю. Сивковскиятъ родъ отпослѣ е игралъ важна роль въ Чепеларскитѣ обществени, поминъчни и вѣроизповѣдни — училищни работи. Около кжщата на Калинъ кехая се заселили Златювци, Курювци, Пичюрци, Добриковци—всички дошли отъ Райково, Устово и Левочово. Новитѣ прѣселенци, които били по-събудени отъ Бѣлювитѣ и Марчови потомци, засилили „християнията“ не само въ вѣроизповѣдно отношение, ами и въ поминъчно. До дохождането на Райковци и Устовци, Чепеларскитѣ християни прѣкарвали въ долината затворенъ животъ. Тѣ сѣкли горитѣ за пожари, орали и копали опожаренитѣ мѣста, развъждали по малко овце и едъръ добитъкъ и съ това се поминвали „криво-лѣво“. Кжщитѣ си сами строили, дрехитѣ (особно женскитѣ) сами си шили, па и зидарството и шивачеството имъ било грубо, просто. Нуждата заставяла християнитѣ да бждатъ и дърводѣлци, и зидари, и шивачи, макаръ че не били такива по професия. Може би само „терзи“ Куртю е билъ сжщински занаятчия—шивачъ. Новитѣ прѣселци не били толкова „прости“, колкото завареннтѣ съжители. Измежду тѣхъ имало и търговци и изкусни занаятчии (шивачи, зидари, дограмаджии, рибари и пр.). Тѣ, прѣди да се заселятъ въ Чепеларе, упражнявали занятията си въ островъ Ташосъ, Дедеагачско, Ениджено, Драмско и по други мѣста. Значи, тѣ по-рано не живѣли затворено, а се скитали и „виждали свѣтъ“. Когато тия занаятчии се натъкмили въ новото село, разбрали, че не могатъ да се поминватъ само съ сѣчене пожари и сѣяне ечимикъ, а трѣбва „да ходятъ пакъ по курбетъ“. И устроили тѣ »прочутитѣ« терзийски, дюлгерски и др. »тайфи«. Устабашиитѣ на тия тайфи, по силата на положението имъ, станали и ржководители на селскитѣ работи. Зимно врѣме занаятчиитѣ работѣли въ Ташосъ, Фера, Драма, Ксанти и Гюмюрджиня, а лѣтѣ се прибирали въ селото при сѣмействата си съ пълни кесии пари.

Едноврѣменно съ развиването на занаятчийството размножавало се и овцевъдството. Нѣколцина Калинъ кехайови овчари и други прѣселенци, по примѣрътъ на стариятъ кехая, напълнили планинитѣ съ аговски и свои овце, отъ които добивали печалби и поминъкъ десятки сѣмейства [1]). Вълната отъ

---

[3]) Продадената на Бѣлювитѣ наслѣдници часть отъ „Татарица“ е нивицата край „Голѣмата“ рѣка, (Върбокътъ и „Смаилъ башовото“).

[1]) За овцевъдството въ Срѣднитѣ Родопи вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ гл. 1 кн. 1, 2 и 2.

Digitized by Google

овцетѣ зимали Чепеларски и Ахжчелебийски шивачи, които я правили на аби и шили отъ тѣхъ дрехи по поржчка и за продань. Прѣзъ врѣмето на Калинъ кехайовото и Мурджовото живѣене Чепеларскитѣ християни до толкова се усилили въ умствено и поминъчно отношение, че затикали много назадъ помацитѣ, при всичко че послѣднитѣ били мнозинство при това и господствующъ елементъ въ страната. Помацитѣ се не размърдали, не усвоили никакъвъ занаятъ, не искали да »видятъ другъ свѣтъ« или съ други думи казано, тѣ си останали *затворени* въ Чепеларската долина. Тая затвореность продължава и до днесъ. Но и на бързия християнски напрѣдъкъ се турила врѣменна прѣграда.

Въ края на 18-то столѣтие настжпило усилно врѣме за всичкитѣ християни на Балканския полуостровъ. Централната турска власть се разслабила, разнебитила. Яничаритѣ сваляли, качвали и убивали султанитѣ. Въ областитѣ пъкъ Пазвантовци, Али Тепеделеновци, Трестенеклиевци, Хаджиаговци и др. деребеюве вилнѣели и се борили по между си за власть и слава. Въ Родопитѣ по села и друмища се появили многобройни разбойнически чети, наречени *кърджалии*, *даалии* и *хайти*, които обирали, горили и колили мирното население. Сношенията между градове и села се прѣкжснали. Християнитѣ се изплашили и бързали да се защищаватъ и криятъ отъ налѣтѣлата ги опасность. Прѣзъ това размирно и страховито врѣме Чепеларскитѣ християни прѣстанали да отиватъ вънъ въ странство по печалби. Постоянно застрашавани и нѣколко пжти вечъ нападани и ограбвани отъ Синаповитѣ хайти, тѣ не смѣели даже да се отдалечатъ отъ кжщитѣ си. Овце не блѣели вече по планинитѣ; звънцитѣ млъкнали, гайдитѣ занѣмѣли и мандритѣ запустѣли. Въ селото настанала страшна нѣмотия и то еднакво и за християни, и за помаци, защото хайтитѣ, когато нападали и обирали селата, не правили разлика, кои сж християнски и кои мохамедански. Отъ страхъ и гладъ людетѣ затъпѣли, оглупѣли, а нѣкои и обезумѣли. Въ това страшно врѣме само нѣколцина Чепеларци[1]) мислили, какъ да се отбрани селото, дѣ да се скрие населението и съ какво да се нахрани. Всички други жители се прѣобърнали на безразсждна, зашеметена и безмълвна тълпа, на която, ако се кажело: »Бѣгай!« ще бѣга; »крий се!« ще се крие; »хвърли се въ огъньтъ!« ще се хвърли. И тия ужасни сътресения сж се продължили тъкмо 8 години! Казахме, че прѣзъ врѣме на размирицитѣ страдали и християни, и мохамедани, ала страданията на първитѣ били по-тежки, по-мжчителни, защото тѣ били лишени и отъ една потрѣба, която неможела съ нищо друго да се замѣни. Липсата на духовни наставници измжчвала душитѣ и съвѣститѣ на християн-

---

[1]) Дели Софта, Сюлейманъ билюкъ баши, Старъ Муса, Старъ Радко и младия още Мурджовъ внукъ Калинъ, Шерко и др. По-кжсно и Кара Ибраимъ.

Digitized by Google

нитѣ. Тѣхъ нѣмало, кой да насърдьи, утѣши и успокои поне въ послѣднитѣ часове на животътъ. Болнитѣ и умирающитѣ нѣмало кой да причасти; умрѣлитѣ нѣмало кой да опѣе; роденитѣ по цѣли години стояли некръстени, а сгоденитѣ старѣели, защото нѣмало кой да ги вѣнчае! Та и кой ли свещеникъ би се рѣшилъ въ тия размирни врѣмена да обикаля селата, за да извършва това, което било най-нужно за християнитѣ! Стари хора сме слушали да казнатъ, че когато Синапци нападнали Чепеларе и събаряли защитителната кула на Старъ Радка, въ съсѣдната кѫща нѣколко бабички оплаквали едно мъртво дѣте, което било украсено съ босилекъ и други цвѣтя. Единъ разбойникъ влѣзълъ въ кѫщата и като видѣлъ, какво правятъ бабитѣ, хваналъ за кракътъ мрътвото дѣте и го изхвърлилъ вънъ на купището, а цвѣтята забучилъ на чалмата си. Синапьтъ видѣлъ, когато падналъ трупътъ на купището, и извикалъ: *„Дели башь, дели ишлеръ япаръ. Юрюинъ аркадашларъ! Бурда келль куле япаджаисъ“* [1]).

Но и страданията имали край. Единъ смѣлъ и енергиченъ Чепеларски помакъ, който наскоро се билъ върналъ отъ войската, сполучилъ да изгони хайтитѣ и то не само отъ околноститѣ на Чепеларе, но и отъ цѣлия Рупчосъ Тоя отъ послѣ прочулъ се помакъ се казвалъ Кара Ибраимъ[2]). И християни, и мохамедани си поотдъхнали и се поуспокоили, и то, за щастие, много по-рано, отъ колкото другитѣ християни на Балканския полуостровъ. Въ Рупчосъ настанала относителна свобода, защото Кара Ибраимъ, който се разправялъ съ хайтитѣ, билъ назначенъ отъ турското правителство за заповѣдникъ и билюкъ башия въ тоя край. Това станало въ 1799 година.

(*Слѣдва*).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Три велики всенародни празденства.

Три велики национално-исторически празденства станаха у насъ отъ края на миналата 1906 и текущата 1907 години, празденства които ни припомниха всички най-бѣлѣжити исторически епохи отъ нашето далечно и близко минало. Хилядогодишнината отъ покръщението на българитѣ и основата на първата българска писменноотъ, стогодишнината отъ появяването на първата новобългарска печатна книга *Софрониево*, и 20 годишното царуване на нинѣ царствующия князъ на свободна България, *Н. Ц. Височество, Фердинандъ I.* — това сѫ три гранитни, неразрушими лоста, надъ които е издигнато

[1]) „Луда глава, луди работи върши. Напрѣдъ другари! Тукъ ще направимъ кула отъ глави“.

[2]) За Кара Ибраима интересующиятъ читатель ще намѣри въ идещитѣ книжки на „Родопски напрѣдъкъ“.

Digitized by Google

и закрѣпнало българското плѣме въ редътъ на културнитѣ народи, като сѫщеврѣменно му сѫ начъртали и пѫтьтъ, по който то трѣбва да върви напрѣдъ и въ бѫдеще, за да усигори и уякчи своето благоденствие и сѫществуване като етническо и политическо цѣло.

Но 20 годишния юбилей на господаря на Свободна България, който юбилей стана на 15 августъ, ни рисува най-прѣсното минало, на което току-що изчезващето вчерашно поколѣние и сегашното виждатъ, що сѫ могли да внесатъ въ новия политически животъ на княжеството и национално-духовния подъеиъ на българскитѣ земи вънъ отъ него. А виждайки и прѣцѣнявайки вчерашното минало, ний съ по-голѣма трѣзвость, умѣние и сила ще можемъ да градимъ бѫдещето си.

Далечъ е отъ насъ компетентностьта да изброяваме и прѣцѣняваме, що е сторено въ тоя 20 годишенъ периодъ за всеобшия напрѣдъкъ на княжеството. А тоя напрѣдъкъ по всички отрасли, наистина, е голѣмъ. Наредъ съ икономическия, политическия и културенъ успѣхъ прѣзъ тия 20 години е много нѣщо направено и за подъемътъ на българската наука и културна мисъль. Заедно съ усилването и уякчаването на просвѣтното дѣло прѣзъ тоя периодъ много нѣщо е извършено и за изучване и опознаване българскитѣ земи и онова творческо богатство на цѣлокупния български народъ, оная самобитна българска култура, която прѣзъ всички бурни минали врѣмена го е крѣпила и опазила като етническа самостойна единица.

Нека Всевишниятъ да подкрѣпя и за въ бѫдеще българскиятъ князъ и народъ, нека имъ дарува сила и мѫдрость въ взаимния имъ стремежъ за благоденствието и напрѣдъкътъ на българското княжество и постигане завѣтнитѣ идеали на цѣлокупното българско отечество. **С.**

Една справедлива мѣрка досежно просвѣтнитѣ нужди на нѣкои бѣдни селца въ Рупчосъ.

Въ страницитѣ на „Родопски напрѣдъкъ“ не единъ пѫть е натъквано, че бѣднотията и недоходностьта на всички почти села, лежащи изъ вѫтрѣшностьта на Родопитѣ, спъватъ тѣхния напрѣдъкъ и че съ досущъ нищожнитѣ си срѣдства, които иматъ тѣ, тѣзи планински крайнини немогатъ нищо да направятъ по-нататъкъ за подобрение своето благосъстояние и културното си подигане. Земете напр. селцето Върбово, тикнато на 80 километра вѫтрѣ въ Родопитѣ при самата граница. Неговиятъ годишенъ общински доходъ едва възлиза на 1000 лева, а пъкъ числото на дѣцата, подлежащи на задължително учение, надминава 80, значи за двама учители. Тогава всичкиятъ му общински доходъ трѣбва да отива само за учителския персоналъ, а за издържане на кметъ, писарь, пѫдари, канцелария и др. п. като самостойна община оставатъ 200 лева. За други културни цѣли и дума неможе да става. При такова положение такива селца не само че никога бѣлъ день не могатъ видѣ, но и постепенно се разоряватъ и доразсипватъ. Държавата още отъ първо врѣме трѣбваше да вникне въ тия мѫчни условия на нашитѣ планински поселения, а особено на тия отъ тѣхъ, що сѫ покрай границата. И намъ ни е драго да оповѣстимъ факта, че най-послѣ Министерството на народната просвѣта отъ двѣ три години насамъ се стреми постепенно да запълни тая

Digitized by Google

отдавна чувствоваща се празнота досежно тия далечни въ глжбинитѣ изъ Родопитѣ селца.

Научаваме се, че Министерството напослѣдъкъ е вчислило и селцата Павелско, Върбово, Сулища и Дѣдово въ броятъ на тия мѣста, на които и законътъ имъ дава право, и условията имъ като погранични и бѣдни наложително изискватъ, щото училищата имъ изцѣло да се издържатъ отъ държавата. Вѣрваме, че тая справедлива мѣрка на централната училищна власть досежно училищното дѣло на споменатитѣ селца ще имъ даде възможность сега пъкъ самѝ да се погрижатъ и си построятъ сгодни училищни помѣщения, отъ каквито отдавна иматъ потрѣба.

С.

Опожарено българско село въ Ахж-челебийско.

На не повече отъ 5 километра разстояние отъ нашата граница въ Срѣдно-Родопския гребенъ, тамъ дѣто прѣкиятъ пжть отъ Станимака — Пловдивъ прѣзъ бившата Рупчоска околия минава за Ардината долина и отъ тамъ за Скеча и Гюмюрджине, се намира чисто българското село Горно-Дерекьой, Ахж-челебийска кааза. Състои повече отъ 320 кжщи и е съ едно будно съзнателно и здраво население. Поминъкътъ му изобщо състои отъ дребно землedѣлие и скотовъдство и занаяти: дюлгерство, шивачество и др. п. По-голѣмата часть отъ неговото землище е по самата граница и отсамъ нея въ България. Като погранично село, при това и чисто българско, неговитѣ условия на животъ въ послѣднитѣ нѣколко години бѣха просто непоносими, както сж изложени на разорение и всички други български села въ Гюмюрджинския санджакъ. Но въпрѣки всичко това Горно-Дерекьой като гранитна канара устоя на всички терзания, отдѣто и да идѣха тѣ. Напослѣдъкъ едно неочаквано нещастие го сполѣтѣ, което нещастие остави безъ покривъ цѣли 80 сѣмейства, оставени на произволътъ на безмилостната сждба. На 14 май, т. г., когато почти всичкото население е било по своята полска работа, а мжжетѣ далечъ пръснати по занаятитѣ си изъ чужбина, запалва се коминьтъ на една кжща И за чудо въ разстояние на 2 часа огъньтъ се распростира и унищожава цѣли 76 кжщи заедно съ всичката покжщнина на стопанитѣ имъ.

Прѣзъ това село рѣка нѣма, а вода за пиене си набавя отъ нѣколкото изворчета — чешми, тъй щото възможность за унищожаване пожара е имало само въ началото, когато е пламнала първата кжща. Но въ тоя случай единъ фактъ злѣ бие въ очи и дава право на други прѣдположения. Въ селото квартирува отъ нѣколко години насамъ турска войска отъ 50 — 60 души съ единъ милязиминъ. Прѣдниятъ день по клеветитѣ на едно гърче, турски стражарь, войската е правила обискъ изъ селото, за да търси подозрителна хора и скрито оржжие, но неможала нищо да намѣри. На другия день се запалва коминьтъ и то въ една кжща, въ която хора не е имало. Когато обаче се стекли хора, колкото е имало въ селото, дошли и други отъ ближното с. Долно-Дерекьой да помагатъ за унищожаване и спиране пожара, войската по заповѣдь на милязимина не допускала никому да доближи до пламналата кжща, па и сами войницитѣ се отдалечили на страна́ подъ прѣдлогъ, че ужъ имало скрито оржжие. Тъй щото ако не е била войската, пожарътъ сигурно щѣлъ да се ограничи въ началото и да не се останятъ толкова кжщи да изгорятъ.

Много отъ селянитѣ слѣдъ тая случка вече искали да напуснатъ селото си и търсятъ животъ за сѣмействата си отсамъ въ България, тъй щото това хубаво селце въ скоро врѣме ще се изсели, което е и въ желанието на турскитѣ власти. Такъвъ единъ пожаръ прѣзъ 1897 година рассипа и друго цвѣтуще българско селце до границата въ сжщата кааза—Карлуково.

Тъй рѣдѣе и се губи безвъзвратно едно нещастно българско население и въ тоя български край, оставенъ и забравенъ отъ всѣкждѣ и отъ всѣкиго.

С.

Малки вѣсти

по

фолклора изъ славѣнскитѣ страни.

Въ сп. „Mitteilungen der antropologischen Gesellschaft in Wien, XXXV, 1905 г. стр. 99—117 е помѣстена студията на извѣстния антропологъ A. Weissbach подъ насловъ „Die Serbokroaten Kroatiens und Slavoniens“. Въ заключението си Вайсбаръ казва, че между сърби и хървати нѣма никаква антроположка разлика.

Въ кн. 6, 1907 г., на „Narodopisny Vestnik ceskoslovansky“ между другото е помѣстенъ и фолклорно-стопански очеркъ за ленътъ и обработването му отъ г. Янъ Тикачъ.

„Природа и населеніе Россіи“ въ четире части издаде като приложение рускиятъ журналъ „Вѣстникъ Знаніе“, 1906 г., С.-Петербургъ. Въ конспектна единъ видъ форма се описватъ разнитѣ народности, що населяватъ Руската империя. Въ всѣка часть сѫ помѣстени и илюстрации.

Въ майския и юлския броеве, 5 и 7, на „Университетскія извѣстія“ Киевъ, г. И. В. Шароволски прави критически разборъ върху сказанието „О Мечѣ Тюрфингѣ“.

Въ кн. 2, томъ LVII, т. год. въ „Рускій филологическій вѣстникъ“ на професоръ Карски продължава студията на В. А. Бобровъ „Рускія народныя сказки о животныхъ“.

Въ кн. 7 отъ т. год. на „Българска сбирка“ г. А. Димитровъ дава едно кратко описание за Демиръ-хисаръ (Валовища) и каазата му.

Народни умотворения изъ Одринско и Родопитѣ.

I. Народни пѣсни.

Отъ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза,

Записалъ Ст. Н. Шишковъ.

1.

Турски паша записва българи войници.

Визира се идването на тежъкъ (голѣмъ) паша, който е изписвалъ числото на кѫщитѣ (конакъ) и мѫжетѣ, способни за войска. Пѣсеньта изглежда непълна.

Маруде^{а} ле^{а} кара̀-г'оз'ум,
Кара̀-г'оз'ум, кара̀ кашлѫ,
Чула ли си, или́ не́ си:
Ф се́лу душлъ^{а} те^{а}шка паше́^{а},
Те^{а}шка паше́^{а}, паше^{а}лие^{а},

Digitized by Google

Та гун'дйса уд въан сѐлу,
Уд въан сѐлу аф калйн'еату,
Та растдри теафтèреату,
Та напйса кунàцитеа,
Кунàцитеа, іунàцитеа:
С'áкуй къаща пу двамйна,
Г'узѐл' Мáри деаве̇атйна.

Слушана отъ К. Георгевъ Колояновъ отъ с. Дованъ-хисаръ, 1907 година.

2.

Радичова хвалба и турско вѣролонство.

Радичъ има кубаво либе, майка му го съвѣтва да не отива при селскитѣ субашии, за да не би да се измами и се похвали съ либето си. Радичъ не послушва майка си, отива при субашиитѣ, напива се и се похвалва. Хващатъ се на басъ за день и половина ако не иде и се върне отъ Стамболъ града, либето ще му земать. Радичовото либе обѣщава на materкончето му своитѣ накити, ако съ бързината си сполучи да избави отъ турскитѣ ръцѣ господарката си. Кончето съ Радича изпълнятъ каулътъ, ала турцитѣ вѣроломно убиватъ Радича и зематъ булката му.

Ой Радйч, Радйч вайвòда,
Радйчу мáйка румòнеа:
—Бреа неамой пудаш[4]), Радйчеа,
Чѐсту пу кунáк, Радйчеа,
Пу кунáк при субашеагу,
Чеа шеа са дума измáмиш,
Измáмиш, л'убеа пувáлиш.
Радйч си мáйка неа слушеа,
Стáна ми Радйч, утидеа
Пу кунáк при субашеату,
Напй са вйну ракйеа,
Та си са дума измáми
И си са турцеам пувáли:
—Вйеа стеа турци, іа сам бъалгарин,
Іáс дѐту ймам, виеа нѐматеа:
Іáс нòсеа калпáк, той òган' гурй,
Іàс іáвам кòнчеа, той пѝлеа фъарка,

Digitized by Google

Іа́с л’убе^{а} л’убе^{а} б’а̀ла кадъ^{а}на,
Б’а̀ла кадъ^{а}на, те́^{а}нка Вида̀на.
Турце^{а}м са іа̀русну наіадѝ,
Та си Радѝче^{а} напѝха
Вѝну и б’а̀ла ракѝе^{а}
И си са каул’ ва̀нали:
—Ой Радѝч, Радѝч вайво̀да,
Ко̀нче^{а} ти е^{а} пѝле^{а} варка̀ту,
Найма ли са тво̀е^{а}ту ко̀нче^{а}
За ден’ и нъ^{а}ш, ден’ ду пладнѝна,
Да си ми пуде^{а}, пуде^{а} и въ^{а}рне^{а},
Пуде^{а} и въ^{а}рне^{а} ду Стамбо̀л града?
Аку са ко̀нче^{а} не^{а} въ^{а}рне^{а},
Бул’че^{а}ту ше^{а} ти зе́миме^{а};
Аку са ко̀нче^{а} завъ^{а}рне^{а},
Ше^{а} ти, Радѝче^{а}, арѝже^{а}м
На̀шите^{а} кон’е^{а} варка̀ти.
Ста̀на ми Радѝч, утѝде^{а}
На те́^{а}ни ра̀мни до̀руве^{а}
И си ми Радѝч извѝка:
—Ой л’убе^{а}, те́^{а}нка Вида̀чу,
Извади ко̀нче^{а} ра̀не^{а}ну,
Іа сам са каул’ ва̀налу,
Сас те́шки се́лцки субаше^{а},
Да пуда аф Стамбо̀л гра̀да,
За ден’ и нъ^{а}ш, ден’ ду пладнѝна.
Аку са, л’убе^{а}, не^{а} въ^{а}рна,
Турци ше^{а} те́бе^{а} да зе́мат.
Вида̀на ко̀нче^{а} изва̀ди,
И ко̀н’ум же́^{а}лну румо̀не^{а}:
—Ой ко̀н’у, ко̀н’у, ра̀не^{а}ни ко̀н’у,
Мо̀ите^{а} тре́пки[5]) те́бе^{а} тре^{а}па̀ре^{а},
Мо̀и іушл’уци[6]) те́бе^{а} пе́тали
Да пудаш и са завъ^{а}рне^{а}ш.
Аку са, ко̀нче^{а}, не^{а} въ^{а}рне^{а}ш,
Іа̀с ут те́б ше^{а} си загѝна.
Ста̀на ми Радѝч, та шъ^{а}тна[7])
За Стамбо̀л гра̀да гул’а̀ма.
Мѝна са вр’а̀ме^{а}, не^{а} мѝна,
Турци на вра̀та до̀йдаа
И си Вѝдани вѝкаа:

Digitized by Google

—Вида̀ну, б'а̀ла кадъ^{a}ну,
Радѝч ут Стамбо̀л не^{a} до̀йде^{a},
Ia ѝзле^{a}зи си, Вида̀ну,
Че^{a} си вр'а̀ме^{a}ту дустѝга
И кауле^{a}т си замѝна.
Вида̀на турце^{a} мо́ле^{a}ше^{a}:
—Ой турци се́лцки субаше^{a},
Още^{a} е^{a} вр'а̀ме^{a} не́ душло̀,
По́че^{a}кайте^{a} ма, субаше^{a}!
Още^{a} Вида̀на думаше^{a}:
И Радѝч на вра̀га почука
Турци са іа̀русну іадо̀саа,
Изва̀диа са̀бе^{a} фре^{a}нгѝе^{a},
Та расіа̀каа Радѝча.
Вида̀на вѝкна да пла̀че^{a},
Ма̀йка е^{a} тѝу мире́^{a}ше^{a}:
—Мъ^{a}л'чи, Вида̀ну, не^{a} пла̀чи,
Ма̀йка ше^{a} те́б па̀к углавѝ,
Углавѝ о́ще^{a} уже́ни,
Радѝче^{a} не́ма да вѝди.

Слушана отъ сѫщия

II. Родови и прѣкорни имена въ с. Дованъ-хисаръ.

1 Айма̀нуви,
2 Армутлѝіуви,
3 Айда̀рувци,
4 Балаба̀нувци,
5 Бує^{a}жѝіувци,
6 Ба̀яшувци,
7 Бо̀йкувци,
8 Бузгунувци,
9 Бакаржѝіувци,
10 Бо̀б'увци,
11 Гурунувци,
12 Г'ул'ме́зувци,
13 Гручувци,
14 Далдаба̀нувци,
15 Де^{a}мир'увци,
16 Инже^{a}буа̀зувци,
17 Калае́^{a}нувци,
18 Кѝр'уке^{a}хаіо̀вци,
19 Кра̀г'увци,
20 Кара̀ Кѝркувци,
21 Кара̀ Мѝтрувци,
22 Куже^{a}буіукувци,
23 Катранджѝк'увци,
24 Карае́^{a}нувци,
25 Кара̀-Ма̀г'увци,
26 Кавано̀зувци,
27 Карала̀нувци,
28 Курт'увци,,
29 Милушувци,
30 Мѝшкувци,
31 Маже^{a}рувци,
32 Пандъ^{a}рувци,
33 Паче^{a}лѝіувци,
34 Райкуле^{a}вци,
35 Стуіан-ке^{a}хе^{a}іо̀вци,
36 Сабунжѝівци,
37 Стамбо̀лувци,
38 Сул'увци,
39 Сарж Ива̀нувци,
40 Те^{a}рзѝіувци,
41 Тупчѝіувци,
42 Тупаче^{a}рувци,
43 Турнѝкувци,
44 Чула̀кувци,
55 Че^{a}ка̀лувци,
46 Че^{a}рке́зувци,
47 Шо̀карувци,
48 Шо́пувци,
49 Iа̀балкувци.

III. Названия на мѣстноститѣ въ с. Дованъ-хисарь.

1 Армутлу байр,
1 Ак-кайреªклàр,
3 Адъªта,
4 Арман-кеªдѝк,
5 Арпажѝк,
6 Армагàна,
7 Алѝіуву бъªрцеª,
8 Асмалж-деªрé,
9 Бòйкува пул'ана,
10 Бъªрцеªту,
11 Беªѝлицки чеªѝреª,
12 Беªгѝр-капж,
13 Б'àлата вòда,
14 Варàдица,
15 Витѝлца,
16 Гòлата бъªрчѝна,
17 Гàбрувица,
18 Гулàкат,
19 Дàлга кеªдѝ,
20 Кеªлеªбéкат,
21 Кум'еªту,
22 Калеªнитеª чеªѝреª,
23 Къз-деªрé,
24 Кòзачан,
25 К'упл'ужéª,
26 Кужéª-капу,
27 Киришлѝкеªт,
28 Калéªвищеªту,
29 Кузнъªта,
30 Крушкитеª,
31 Капѝна,
32 Кòмн'уф кàмеªн'
33 Кръªст'уви удеªнѝци,
34 Кòчини,
35 Кòз-бунàр,
36 К'ул'унк-теªпé,
37 Лѝпувица,
38 Лузъªта,
39 Лъªкитеª,
40 Мѝндал'чеªтата,
41 Мадéн'-дерé,
42 Мус'ува падѝна,
43 Мàвруву бъªрцеª,
44 Мàркува чука,
45 Мàлку Дувàн исàр,
46 Мисѝр-куру-деªрé.
47 Мамут'-сиврѝ,
48 Ореªшкидол,
49 Пичѝ гъªз,
50 Пул'àната,
51 Пéн'ува чука,
52 Пéчеªни кòчини,
53 Пръªдлиф кидѝк,
54 Падалàта,
55 Рад'уву бъªрцеª,
56 Сарп деªрé,
57 Св. Г'òрги,
58 „ Илѝеª.
59 Сéлищеªту,
60 Сусус-теªпé,
61 Св. Неªдéªлеª,
62 Сиврѝеªта,
63 Сулгунеªт,
64 Сгарцеªту,
65 Съªчàн іатакларж,
66 Турцката чука,
67 Тукмаклж,
68 Чеªпéл'-кагà,
69 Чукитеª,
70 Цéр'еªту,
71 Іуч-бунàр.

IV. Имената на мѣсецитѣ въ с. Дованъ-хисаръ.

Гул'мѝн — януарий.
Малкушàн — февруарий,
Мàрта — мартъ,
Льªшку — априлий,
Мàіус — Май,
Пéтрускеª — юний
Жеªгвàр' — юлий
Агус — августъ,
Бугрòцкеª — септемврий.
Димѝтрускеª — октомврий,
Кòлеªцкеª — ноемврий,
Никулцкеª — декемврий.

V. Народни повѣрия и прокобявания въ с. Дованъ-хисаръ.

1. Уфцéгу, кугàгу неª пасъªг, вр'àмеªгу шеª са развалѝ

2. Нах вéªчеªрум, кугàгу да фл'àват аф іагъªлат, уфцéгу аку зѝмат іàку да пасъªг, вр'àмеªгу шеª са развалѝ.

3 Свѝнеªту, га зéмеª да къªрши чéп'еª, да беªснéеª, шеª са развалѝ вр'àмеªгу. Аку еª зѝмеª, шеª са пустудѝ.

Digitized by Google

4. Кугàту куче^а^гу си туре^а^ сурнàта пуд пàшката да е^а^ свùва алка. ше^а^ вàне^а^ мрàс. Ку си се^а^ди разпулòже^а^ну, чи нéма мрàс.

5. Га ùма тръ^а^нки и дрé^а^нки млòгу, ше^а^ вàти тéшка вùна.

6. Кугàту са сбùрат пу зéме^а^та прусàре^а^гу, ше^а^ вéе^а^ сн'àг.

7. Кугàту òгане^а^г врù, стàне^а^ к'ул'чé ше^а^ вàти стут.

8. Га прупé^а^е^а^ кукóшка, на лóшу е^а^ (ше^а^ мрé н'àкуй ут къ^а^щи).

9. Га гъ^а^рмù, пристùте^а^ въ^а^рл'ат въ^а^нка, да не пàда грàд.

10. Чукат клепàлуту га гъ^а^рмù, да пуд'мùне^а^ грàдъ^а^.

11. Га плàче^а^ малку д'àте^а^, пуд'мè^а^тат го нас ужé^а^ка, да си пòйде^а^ плачъ^а^ ут кумùне^а^.

12. Га са нòси д'ете^а^ аф смрачùната, ше^а^ се намрачù (ще стане лошо, ще почне да плаче).

13. Кугàто буале^а^т буа, ше^а^ се развалù вр'àме^а^ту.

14. Га та срéшне^а^ змùе^а^ на пъ^а^г', за убаву е^а^.

15. Аку та срéшне^а^ зàе^а^к, зàвъ^а^рни са; за лòшу е^а^.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Кукуда,** умалително **кукудка,** същ. свита ржка на юмрукъ. **Кукудка дé^а^те^а^,** малко по обемъ, дѣте, по-малко отъ естествената му по ръста голѣмина. *Свилу са е^а^ на кукудка,* значи изгубило си е голѣмината, много е намалѣло. **Кукуда** казватъ и на кантаревото топузче.

2. **Бугàне^а^ц, бугàнци, бугàнче^а^,** умалително същ. **Бугàни дéне^а^,** между Коледа и Водици, невѣрни дни, когато споредъ народнитѣ повѣрия нощѣ се скитатъ нечиститѣ духове. **Бугàнче^а^,** значи невѣрниче, не християнче.

3. **Мóрни буле^а^счùци,** същ. невидими духове, що морятъ, носятъ смърьта. Божества на смъртьта. **Буле^а^счùця** е общо название на тайнитѣ духове, що причиняватъ болеститѣ по хората и добитъкътъ. Народътъ имъ придава и разни образи: явяватъ се мигновено ту въ видъ на жени, моми, млади невѣсти, или пъкъ старци, разнитѣ видове домашни животни, хвърчащи птици, влѣчуги и пр.

4. **Пудаш,** глаг. ходи, отива. *Не^а^мóй пудаш,* недей отива.

5. **Трéпка—и,** същ. сребъренъ накитъ на глава. Малки сребърни пари на нанизъ.

6. **Іушл'уци,** същ. голѣми сребърни монети, които се носятъ на нанизъ. *Ючлюкъ,* три гроша.

7. **Шъ^а^тна,** глаг. скокна, бързо тръгна.

Digitized by Google

Год. V. Септемврий и Октомврий Кн. III.

Родопски Напрѣдъкъ

Двумѣсечно илюстровано списание

за

Наука, обществени знания и народни умотворения.

Излиза подъ редакцията

на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѣчовъ.

ПЛОВДИВЪ

Печатница „Трудъ“ на П. Бѣловѣждовъ

1907 г.

Digitized by Google

Съдържание на III книга:

Ст. Н. Шишковъ. — Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза. (Продължение отъ II кн.).

В. Дѣчовъ. — Черковно-училищнитѣ работи въ Чепеларе отъ заселването на селото до 1873 година. (Продълж. отъ II кн.).

С. — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Царю освободителю, признателна България; б) „Любите другъ друга"; в) Родопски рибари покрай Черно-море; г) Помашки народни училища въ Родопитѣ; д) Държавното шосе Станимака — Хвойна — Чепеларе — границата; е) Конгресътъ на Одринци въ Пловдивъ.

С. — Некролози: а) Икономъ Василий Аврамовъ † 19 августъ; б) Константинъ Величковъ † 3 ноемврий.

С. — Книжовни отзиви и оцѣнки: а) *Српски народни вез и текстилна орнаментика*, издание на Матица Сръбска въ Нови-Садъ; б) *Извѣстия на етнографическия музей въ София.* I книга; в) *Одринско календарче за 1908 г.* София.

С. — Малки вѣсти по фолклора изъ славѣнскитѣ страни.

Г. Л. Пашевъ и Ст. Н. Шишковъ. — Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско.

Обявления.

Илюстрации: а) Улица и селенки въ Родопско село; б) Родопски гайдаръ.

Пуснати сѫ въ продажба книгитѣ:

1. **Избрани народни умотворения.** Обредни и битови пѣсни (цѣна 1 л. 50 стот.).
2. **Сашка Паликраевъ.** Комедия въ 3 дѣйствия отъ Бойчо Липовски (второ издание, цѣна 80 стот.).
3. **Пеперуди.** Стихотворения отъ сѫщия авторъ (ц. 80 стот.).

Н. Василиевъ — Пловдивъ.

Digitized by Google

Год. V. септемврий и октомврий Книга III.

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

ДВУМѢСЕЧНО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

(Продължение отъ II кн.).

ѹ

21—23. Никаква разлика не се забѣлѣзва между ударено или неударено *у*, ала пъкъ начално *у* се изговаря въ нѣкои думи *у*, а въ други *іу*. Послѣдното по-често се чува въ народнитѣ пѣсни, отколкото въ обикновения говоръ. Тъй напр. въ Дованъ-хисаръ казватъ: *іундици*, *іуна́к*, *іурѹк*, *іѹме*^{а} (име на човѣкъ), *іун'ѹчка* и *іун'ѹшница* (юница, не телена още млада крава или биволица), *іубра́слу*, *іубруди́лу* (покрило се съ плодове нѣкое дърво напр.), *іута́ре*^{а}*й* (отваряй), но пъкъ *удвѐд'*, *уно̀ту* (онова), *уфчѐ*^{а}*р'*, *уд* (отъ), *ума́и*, *уфцъ'*^{а}*та*, *улува́р'*, *усте́н*, *укра́ват* (откраднатъ), *ура́ч* и др.

ѫ

24—32. Старобългарскиятъ звукъ ѫ, кога е въ срѣдата на думитѣ и съ ударение, изговаря се като ъ съ едва уловимъ низходещъ нюансъ на *а*, което отбѣлѣзвамъ съ ъ^{а}: *бъ*^{а}*в*, *бъ'*^{а}*д'ни*, *бъ*^{а}*де*^{а}, *бъ*^{а}*рка*, *бъ'*^{а}*л*(х)*а*,*) *бъ*^{а}*чва*, *въ*^{а}*шка*, *въ*^{а}*нка*, (х)*въ*^{а}*рле*^{а}, *гръ*^{а}*м* (дѫбъ), *дъ*^{а}*ска*, *дъ*^{а}*рву*, *зъ*^{а}*л*, *къ*^{а}*сну*, *кръ*^{а}*в'е*^{а}, *кръ*^{а}*ф*, *къ*^{а}*рши*, *лъ*^{а}*же*^{а}, *лъ*^{а}*жа́*, *мъ*^{а}*кне*^{а}, *мъ*^{а}*рда*, *мъ*^{а}*х*, *нъ*^{а}*тре*^{а} (вѫтрѣ), *дъ*^{а}*ну*, *дъ*^{а}(х)*на*, *дъ*^{а}*ще*^{а}*ре*^{а}, но *зуве́*, *луп* (лѫбъ); *пішк*^{а}*ам*, *съ*^{а}(х)*не*^{а}, *снъ*^{а}(х)*а́*, *съ*^{а}*с*, *съ*^{а}*ска* (змията свири), *въ*^{а}*так*, но *тро́пут'* (тѫпътѫ) и др. Не ударено ъ въ

*) Въ Дованъ-хисарския говоръ се често изхвърлятъ нѣкои съгласни въ думитѣ. Въ такива думи изхвърленитѣ звукове ще отбѣлѣзваме въ скоби ( ).

Digitized by Google

много думи се произнося въ ясно *а:* (х)*варни́ гу* (хвърли го), *рѐкал, пѐкал, в..ªтак,* но *о́геªн', рѣдъкъ пѫть и о́ган'; дарва́л'ник, въл'ке́ªт* (вълкътъ), *бази́кам* и др. Въ краесловието *а* въ много думи потъмнява въ ъª, когато надъ него се намира ударението: *уфцѣªта, ръªкѣªта, кладѣªт* (огъньтъ кладатъ), *пеªкѣªт, лузѣªта, кузѣªта, с*(т)*ранѣªта, тръªбѣªта, парѣªта, тр'авѣªта* и т. н.

Положението на ъ въ срѣдата на думитѣ безъ ударение е доста разнообразно: въ нѣкои думи се чува ъª, въ други минава въ *а,* а въ трети *еª,* на въ единични случаи и *о: гръбªна́к, въªртъ̀чка* (вертелешка), (х)*варни́ гу* (хвърли го, повел. накл.), *пе́ªсак, дуби́так, дарв'а̀* (събир.), *пѐтак, чеªт*(в)*ѣªртак, гла́деªн, тѐªнак, па́преªц* (папрътъ), *ма̀зеªн, о́геªн', еªдно́ш.*

Въ членната форма за м. р. ед. число се изговаря тъмно *а,* т. е. ъª: *градѣªт, рудѣªт, пдпъªт, вратѣªт* и т. н.

Дуванъ-хисарци казватъ *сѐпна, сѐпни, д'а́ба* (дебва).

ѣ

33—37. Старобългарското ь въ коренни или суфиксни срички се изговаря като *е, еª,* ъª, *и* и *а: цѣªрква, крьªс, тѐнку, тѐмну, теªмни́ца,* но пъкъ *затимни́ са; се* (вьсє), *ден', зѝд* (зьдъ), *лѐн, блеªщи́* (лъщи), *ле́сан* (льснъ), *лек-а-у, ми́гам, ми́гна, мани́к* (малко кученце), *пѣªкал, пъ'ªс*(т)*ру, пъªн', сѣªмнеª, тим'а́н,* но и *шуптѐ* (шеппе), *шѐтам, царвѐну, цъªфти́,* но и *цвитѝ* (послѣдната дума за цъвтѣне на дърветата)

Въ суфиксни срички и членнитѣ форми ь се изговаря на *е, еª* и йотирано *іъª,* или по-право съ мека съгласна, спроти ударението: *увѐс, уцѐт, устѐн, урѐл, гладеªн, ста́реªц, деªнѐт, ко́н'ъªт, вет'ъªт.*

Съ омекчена съгласна въ окончанието се изговарятъ всички думи, каквито и въ книжовния езикъ: *зет', кон', сол', шѐл'меªн'* (охлювъ), *дѐвеªр',* (х)*умо́т', връªт'* (всички), *дѐвеªт', дѐсеªт', син', теªвѐк'* (пушка, тюфекъ), *уфчеªр', кува́р',* и мн. др. Изобщо откъмъ мекитѣ окончания Дованъхисарскиятъ говоръ е еднакъвъ съ Родопскитѣ.

ръ

38—41. Произношението на ъ въ *ръ* е както въ показанитѣ по-горѣ думи съ коренно или суфиксно ъ.

Digitized by Google

Положението на *ръ* въ Дованъ-хисарския говоръ е промѣнливо ту *ръ*, ту *ър*: *бъарцеа, оарчúна, бъардък*(в)*и, бъарнѝ, бъаркам*, но *да бръакна; бъарбóри, бръаз*, но *бъарзам; бръашнеал'* (бръшлянъ), *убръащам, бръамбар', бръачка, връашник, въаршина*, но *врьашеа* (събир.); *връаф, въар*(в)*úш, въартѝш*, но *да връат'неаш; въарзу*(в)*аш, въарба*, но *връабница; въаршèеаш, гъарнеа, гъармѝ, гарм'áвица*, но *гръамна; съарчи, нагъарчеан, гръак, гръакѝнеа, гръацку*, но *гаркумáн; гарчумáн* (гръкланъ), *гъарп, гъарбеас, нагъарбеам са*, но *гръабнáк; гъарлу, гъарлеас, дъарву*, но *дарв'á, дарвáл'ник; дръатлáк, зъарну*, но *зръанцеа; къарпеа, закъарпи, кръаф, кръафѝца*, но *къарваф, къарвѐн, кръас, кръастàт, кръасти, кръастóсвам, къарши, закъаршеану, къарлеаш, къартѝца, мъарли са, мартвѝц*, но *мръатвѝлу; мъаршеаф, мръадна са, мръакнува, мъарвѝ*, но *óмраза; замръ'азна, мъ'арси*, но *мръасну; мъарцѝна, намръащи са, пръаф*, но *пъарвеанцѝ; къараут, брѝина* (пръхна), *пъарлеа, пръска, пръасна, пръастеа, пръат'еа* (събир.), *пръач*, но *парчу*(в)*ѝна; пръашнеа, съарбѝ, съарбеаш, сръадн'à, съардѝ, съарма, съармѐану, съарма, съарцè, усмъартѝ, стръаф, стъаржеа*, с(т)*ръамну, тъаркулѝ, тръан, Тъарну*(в)*у, тъарпáн* (търнокопъ), *тръанеа, тъарбу*(х), *тъаргó*(в)*еац, тъаргувѝеа, тръанддáфеал', тръанка, тръапна*, но *трáкна; тъарпѝш, тъарсеа, тъарчѝ*, (х)*връакна*, (х)*въаргам*, (х)*въаркам*, но *фарчѝлу; утъарва*, (х)*ръатка, цъарвули, цъарну, царвѝну, чеардàк, чеар'á*(в)*у, царвѝф, щъаркеал', щъарбу, ръажда, ръаж, ръажеану, ръати, гърдѝ, къарг, óбръач, пръат. пудсмъарку*(в)*а, тръагнаф*.

лъ

42—46. Положението и на *лъ* между съгласни не е постоянно, а промѣнливо ту *лъ*, ту *ъл*: *мъ'ал'чи*, но *млъ'акни; съ'алзи, въал'к', слъанцеа, бъалгарин, бъалгур', бъал*(х)*а, въ'ална, валнáреату, гъал'чѝ, глу*(х)*у, углувèали* (заглъхнали), *длèг, длèга, дал'жинà, длèгнеас, надлèж, дъалбóк, жъ'алту*, но *жеал'тѝца; жъал'тèеа, жъалтунка, жèлва, жлèчка* (жлъчка), *къ'алцам*, но *да клъ'ацнеа; къалка, глъ'абу, глъ'абцеа, къал'вè*, но *да клъавна, лъ'ажеа, лажѝца, калвáч, мъал'чи*, но *да млъ'акнеа, плъ'ах, съ'алзеану*, с(т)*ъ'алба, тлъ'асту*, (х)*ъ'алцам*, но *да* (х)*лъ'ацна*; (х)*алцáвица*.

Дованъ-хисарци така изговарятъ слѣднитѣ думи: *рèкал, рèклу, рèкла, рèкли; пèкал, тèкал, мóгал, нèсал, пàсал*,

рàсал, тòпал, пъ'ᵃс(т)ар, бѝстар, ѐдар, мѝсал, (в)*ѝсак, кò-сам, вл'àкал, с'àкал,* но *душѐл, дубъ'ᵃр, в'àтеᵃр', òгеᵃн', іагъ'ᵃл, сам, сѐдеⁿм, òсеᵃм.*

ж и ѧ

46. Старото носово произношение на старобълг. носовки ж = *ън* и ѧ = *ен* въ Дованъ-хисарския говоръ е запазено въ много малко думи. Обикновено тѣ сж замѣнени ж съ *ъ*ᵃ, въ нѣкои думи съ *а* и *у*, а ѧ съ *е* или *е*ᵃ.

47—49. **Думи съ назални остатъци:** *зъᵃмбà* (уредъ за пробиване малки дупки), *брамчѝ, бръ'ᵃмбар', дангà, зумбѐк, дръ'ᵃнка, дръ'ᵃнкаш, зунѝца* (джга). **Думи съ коренно ж:** *въᵃ-глеᵃн, въ'ᵃрзеⁿл* (вжзелъ), *въ'ᵃрже*ᵃ, *въ'ᵃдица, нъ'ᵃтре*ᵃ, *гъ'сѐница, тъ'ᵃпан', тъ'ᵃпу, бъ'ᵃдник, нъᵃдѐ* (сѣкждѣ), *бубреⁿк, дъᵃб, дъᵃгà, гъ'ᵃба, гъ'ᵃсту, гъ'ᵃска, далбòк, гъ'ᵃлаб, гнус, пугнуѝ са, зъᵃб, жѐлад', (х)умòт', хрущеᵃл', къ'ᵃдра(в)у, къᵃжеⁿл', къ'ᵃкал', къ'ᵃне*ᵃ *са, капѝна, накуси, къᵃт, къ'ᵃща, къ'ᵃлбу, лъᵃк, лѐска* (лъщи), *мъ'ᵃдар, мъ'ᵃка, мъ'ᵃлчеⁿм, мъᵃж, унòде*ᵃ (нжднти), *утъ'ᵃде*ᵃ, *пàеᵃк, пъᵃдàр', пъ'ᵃчи са, пъᵃк, пъ'ᵃпка, пъᵃт', пъ'ᵃр-гаф, пòдпраг, ръᵃб, ръ'ᵃка, ръᵃкàвица, пуръ'ᵃча, òбрач, нàрач, съᵃд, съ'ᵃбута, стъ'ᵃпка, вàстъпка,* с(т)*ръᵃк, тъ'ᵃпан', тъᵃдѐ-ва, труд, пòтруди са, къ'ᵃрти, нужда, лукàф, да пукне*ᵃ (да умре), *мѐᵃжду, срѐщу, съ'ᵃщу.*

50. Думи съ коренно ѧ: *ѐдар, ѐтъᵃрва, іавѝк', ïачмѝк', ïàреⁿбица, в'à*(х)*на, гувѐду, глѐдам, греᵃдà, дѐвеᵃт', жѐдеᵃн, шѝлу* (жило), *жнѐ* (жъне), *въ'ᵃзна* (студено ми е), *клѐкна, къᵃлна,* но *клѐтва; кн'àз, лъᵃжѐ*ᵃ (сжщ.), *лъᵃжѐ*ᵃ (глаг.), *лѐ-ща, мек,* но *микѝки* (меки печени на плоча отъ тѣсто ко-лачета), *мѐсу, мъ'ᵃте*ᵃ, *смѐтана, пàмеᵃт', пѐде*ᵃ, *спѐна са, пѐ-та, пет', плѐскам, прѐда,* (в)*пр'àгам, спрѐтну, рѐса, пру-сѐгна* (посегна), *сѐкна, св'ат, тѐшеᵃк, трѐса,* (х)*л'àб, ïàз, чѐду, чѐст, чàкам, начѐна, шѐтам.*

51. Дованъ-хисарци казватъ: *тàе*ᵃ, *сàе*ᵃ, *нàе*ᵃ (тройствената членна форма само въ мѣстоименията е запазена) вмѣсто тази, оназе; *еᵃднòш, са* (спом. гл.), *пàднаф, пàднъᵃ(х)а.*

52. Съ назаленъ изговоръ освѣнъ показанитѣ въ 47—49 думи други за сега не ми сж извѣстни.

ѣ

53—55. Старобългарското *ѣ* съ ударение се изговаря въ едни думи на *іа* = *'а*, а въ други *е* и въ по-малко случаи се

Digitized by Google

срѣща ѣ, което отбѣлѣзваме съ *е*ᵃ. Неударено пъкъ ѣ никога не се чува на *е*, а всѣкога *е*ᵃ, или *'а*. Сѫщо и неударено *е* всѣкога се изговаря *е*ᵃ. Ето какъ се произнася ѣ въ слѣднитѣ думи: *в'àра, в'àреᵃн*, но *вèеᵃ, вèтеᵃр*; *б'ал, беᵃлèеᵃ са, бреᵃк*; *др'ан, мл'àку, мл'àчну, мл'àчеᵃн, ср'àдан*, но *аф сардè* (въ срѣдата); *стр'à(х)а, стр'à(х)и, (х)л'аб, (х)л'àбеᵃц*, но *òреᵃх, òрши* (мн. ч. орѣхи); *с'àнка, с'àнки, с'àнчеᵃс(т)*, *л'àту л'àтеᵃн*, но *леᵃтòвам* и *лèтеᵃ*; *пл'àва, чул'àк*, но *зѣв*: *пр'àкур, пр'àнус, пр'àсул*; *прѣз глава, прѣз-муреᵃ*; *кл'àкам*; *пусѐгна*; *л'àгам, ст'àгам, с'àдам, фир'àгам, кр'àкам, м'àтам, ув'à(х)вам, св'àткам*, но пъкъ *свèш(т), срèща, срèщам, вèжда, рèжа, клèщи, мрèжеᵃ*, да *замрèжеᵃ, грèшка, грèшну, смèшну, да прèчеᵃ, прèчка. неш, пеᵃшèᵃк, сèчку, сèщим са, бèсеᵃ. да бèси, да влèза, да вèеᵃ, блèеᵃ, гувèеᵃ, грèеᵃ, мèреᵃ, мèсеᵃ, да утпèнеᵃ, цèпеᵃ, неᵃмòй* (недѣй), *гул'àм, дв'à* (двѣ).

Въ Дованъ хисаръ казватъ: *цèпим, цидèᵃ*, вмѣсто цѣдя; *пруцидèну, цèлина*, но пъкъ *ц'àл, ц'àла*.

57. Думи съ неударено ѣ: *бреᵃздз'ᵃта, беᵃдз'ᵃта, влеᵃчèш, веᵃдрò, веᵃдрѝца, веᵃнèц, греᵃ(х)з'ᵃт*, но *гр'а(х)увèту*; *бреᵃзз'ᵃт, деᵃлѝм*, но *д'àлба*; *д'àтеᵃту, деᵃцàта, зв'àзди, леᵃсз'ᵃта, лèска, л'àва* (лѣха), *мреᵃнè, да набеᵃд'à, пу(в)'àсму, прѝлеᵃп, прѝмеᵃр, прѝлеᵃт, пеᵃтèл, пеᵃтàк, рèзци, р'àка. мèнеᵃ, размеᵃнѝ, с(т)реᵃлà, ст'àна, ст'àната, с'àдба, тр'à(в)а, т'àсму, стеᵃсн'à(в)ам, т'àсту, теᵃстò ту*.

Членътъ въ множ. число тѣ въ много думи е *ту*, като събир. форма: *бъᵃлгареᵃту, гаркумàнеᵃту, (х)рàстеᵃту, (в)улуврèᵃту, кузàреᵃту, уфчèᵃреᵃту, òрехеᵃту, бàйреᵃту, рàбтеᵃту, уфцèту, ступàнеᵃту, мъᵃжèту. барчѝнеᵃту, гръ'ᵃм'еᵃту* (диви, неплодовити дървета, а единично име на джбътъ), *тýрцеᵃту* и т. н., но въ други думи пъкъ се изговаря и *тѣ*—*теᵃ*: *крýшитеᵃ, слѝвитеᵃ, крàвитеᵃ, чул'àцитеᵃ, теᵃвèцитеᵃ, сèстритеᵃ* и пр.

58. Звукътъ ѣ въ слѣднитѣ думи се изговаря: *прèд, упрèд, дòлеᵃ, гòреᵃ, зѝмеᵃ, л'èтеᵃ, на съ'ᵃнеᵃ, насдè* (кждѣ), *тèᵃеᵃ* (тѣзи), *слеᵃд, влаз'à, на м'àсту, дв'à, сардè* (срѣде). Двойственото число крилѣ, раменѣ, колѣнѣ, ржцѣ въ Дованъхисарския говоръ не сжществува, а се употрѣбяватъ обикновенитѣ въ мн. число: *рамеᵃнà, крилà, ръ'ᵃки, кулеᵃнà*.

Digitized by Google

59. Аористътъ отъ глаголи съ основа *ѣ* се изговаря тъй: *изгур'ǎф, изгур'á, изгур'ǎфме*ᵃ, *изгур'ǎфте*ᵃ, *изгур'аа*; *гъ*ᵃ*рм'ǎф, се*ᵃ*д'ǎф, умр'ǎф, вар*(в)*'ǎф, спр'аф, жу*(в)*'ǎф, гу-в'ǎф, ле*ᵃ*жǎф, луд'ǎф* и пр. но пъкъ *спрéф, мéле*ᵃ*ф, вй-де*ᵃ*ф, на му*ᵃ*жé*(х)*а*.

60. Формата на второ бѫдно врѣме (бѫдно неопрѣдѣле-но) въ Дованъ-хисарския говоръ не сѫществува, а се упо-трѣбява еднакво съ първото (бѫдно опрѣдѣлено): *ше*ᵃ *изго-рй. ше*ᵃ *гъ*ᵃ*рмй, ше*ᵃ *въ*ᵃ*ртй* и т. н. вмѣсто изгорѣ-ща, гърмѣ-ща, вѫртѣ-ща и пр.

61. Второто лице на повел. наклонение е тъй: *донсите*ᵃ, *рéчите*ᵃ, *се*ᵃ*чéте*ᵃ, *пишéте*ᵃ, *кǎжите*ᵃ, *спрéте*ᵃ, *умрите*ᵃ, *пле*ᵃ*-тéте*ᵃ, *викнéте*ᵃ и пр.

Забѣлѣжка. Както *е*, тъй и ѣ въ нѣкои коренни и су-фиксни срички се замѣстя съ *и: усйта, ме'счйна, млйву, ми*(х)*р*, а въ думата мѣхъ се чува *а: маф*.

ѣ

Въ Дованъ-хисарския говоръ никакви диря отъ нѣко-гашното ѣ нѣма. Ето нѣкои думи, що можахъ да забѣлѣжа, които въ старобълг. езикъ сѫ се изговаряли съ ѣ: *бй-вам, бик, бйстъ*ᵃ*р, бй*(в)*ул, бъ*ᵃ*рше*ᵃ, *бъ*ᵃ*рсǎл'ки* (кърпи за брисане), *вйе*ᵃ, *вйдра, вйе*ᵃ*т, вйкам, вис'к, грйзам, зув'ъ*ᵃ, *крйе*ᵃ, *кй*(х)*на, искйли са, кйла*(в)*у, кипй, кйсна, кйтка, лъ*ᵃ*же*ᵃ, *лй*(х)*у, манастйр', мйе*ᵃ, *мйвник, мйсле*ᵃ, *унйкну* (ѹнъıнѫти), *буркам са* (нъıрати), *пл*(в)*ам, плйтку, прй*(х)*а, прйшка, рйе*ᵃ, *рйба, урйгвам* (рыгнѫти), *ръ*ᵃ*жда* (рыждѫ), *квй-чи, скумéе*ᵃ (скъıмати), *скимна, слишам смйвам, с*(т)*рйку, щйр, съ*ᵃ(х)*на, сип, сйпвам, усип, приспй, сур'ф, сйрище*ᵃ, *сиру*(в)*ǎтка, сйска*, но и *съ*ᵃ*ска, сит, трйе*ᵃ, *ти, тъ*ᵃ*кǎ, тйк-ва, тил*, (х)*йли са*, (х)*йтру*.

Іотация, зѣвъ, съкращение

64–65. Меките гласни *е* и *и* въ началото на думитѣ се изговарятъ чисто и ясно както *е* и *и* въ книжовния езикъ. Йотовани тѣ никѫдѣ не се чуватъ въ Дованъ-хисарския го-воръ, безъ да се гледа да ли сѫ или не съ ударение. Тъй напр. изговарятъ се думитѣ: *íасе*ᵃ*н* (есень), *е*ᵃ*дйн, éвла* (ела), *еш* (таралежъ и чивтъ), *éре*ᵃ, *éтъ*ᵃ*рва, Ене*ᵃ*с* (градъ при Ма-

ричиното усте), *ѐдъ^{а}р, Ѣва, ем, ей*. Също ѝ*мам*, ѝ*ще^{а}* (иска), ѝ*нг^{а}к*, *истуре^{а}* (разваля) и пр.

66. И слѣдъ твърди и слѣдъ меки гласни *е* се изговаря или чисто *е*, ако е съ ударение, или на *е^{а}* — *ѣ* безъ ударение, но въ нѣкои думи се замѣня съ *и*: *пѝе^{а}ш, сѐе^{а}ш, лѐе^{а}ш*, но *знѝиш, купѝиш, мутѝиш, чуиш; мое^{а}, т*(в)*е^{а}*.

67. Също и *и* никога и никждѣ йотовано не се изговаря; тъй напр. чува се: *байлка, майлка, тайш, чий, приймам, пуй, т*(в)*ои, бруйш, круйш, дуйш, знуйш, руйш* и пр.

68—69. Неударени *е* и *и* слѣдъ гласна не се съкратяватъ, а се изговарятъ цѣло. Казватъ: *знàиш, сѐе^{а}ш, пѝе^{а}ш, крѝе^{а}ш, мѝиш, лѐе^{а}ш. круиш* и т. н., а не *сѐiш, знàiш* и пр. Изключение правятъ само мѣстоименията: *т*(в)*оiту, моiту, т*(в)*оiте^{а}, моiте^{а}*. Съчетанието *ii* = *ий* се чува напълно: *кре^{а}й, лой, мой, т*(в)*ой, пийна, войске^{а}, вѐйке^{а}* (вече), *ракийка, Марийка* и пр.

70. Твърдитѣ гласни *а, о, у, ъ* въ прѣдисловието като начални звукове се изговарятъ промѣнливо: ту твърдо като *а, о* и *у*, ту йотовано. Йотацията повечето се срѣща въ думи, въ които ударението стои надъ началната гласна. Тъй напр. въ Дованъ-хисаръ изговарятъ: *iас* (азъ), *iàбъ^{а}лка, iот*(в)*ури ни, iотпе^{а}ни* (отключи), *iум, iуме^{а}, iунàк* и др., но пъкъ *оге^{а}н'. орши, ỳтре^{а}, уфчъ^{а}р', унуту, àнгел, артиса* и пр. Думи съ начално *ъ* — *ъ^{а}* нѣма.

71—72. Сжщитѣ твърди гласни, кога стоятъ слѣдъ меки гласни, винаги се изговарятъ йотовано, меко: *нѐе^{а}*, а не *неа*; *пѐе^{а}т, крѝе^{а}т, мие^{а}т, Суфие^{а}. Марие^{а}, тъ^{а}ргувие^{а}, бащиние^{е}, дубрѝе^{а}т, лошие^{а}т, Марию, Е^{а}нге^{а}лию* и т. н. Твърди гласни една до друга се изговарятъ послѣднитѣ тоже винаги меко, йотовано: *знàе^{а}т*, а не *знаат*; *купае^{а}т, мутае^{а}т, бру'ат, сту'àт, стàе^{а}, тàе^{а}, нàе^{а}, сàе^{а}, мое^{а}, т*(в)*ое^{а}, мое^{а}т, т*(в)*ое^{а}т, бре^{а}т* и пр., ала има думи, въ които двѣ твърди една до друга и двѣтѣ се изговарятъ твърдо безъ йотация. Това особено се забѣлѣзва въ думи съ изпуснати звукове: *дуóр* (дворъ), *жуàме^{а}* (живѣемъ), *сурò*(в)*у, тугà*(в)*а, стул'àа са* (столиха се, скриса се), *рука*(х)*а, рàпка*(х)*а, мѐта*(х)*а* и др.

73—74. Нѣма случаи, дѣто *о* или *у* слѣдъ гласни и безъ ударение да се изговарятъ на половина, или пъкъ *i* да се чува на *х* или *г*. Въ Дованъ-хисаръ казватъ *пò'ас*, а не *пог'ас; iас, а'àзму, уда'а*.

Digitized by Google

75. Срѣщатъ се доста думи, въ които при изговора имъ да се изпущатъ нѣкои отъ съгласнитѣ. Тъй напр. казватъ: *пул'вина*, вмѣсто половѝна; *óрши* (орѣхи или орѣше), *р̀ъбте^{а}т* = работятъ, *братчѐд* = братовчедъ, *пе^{а}чѝнца* = печеница, *кирмѝди* = керемиди, *дòнси* = донеси, *цѝрка* = цирика (квичи, пищи), *рàпка* = арапка (царевица), *мѐ^{а}счина* = мѣсечина, *Кате^{а}рѝна* = Екатерина, *куни* = икони, *тóрник* = вторникъ, *вангѐле^{а}* = евангелие, *жне* = жъне и др.

76. Има случаи и да се вмѣтатъ нѣкои гласни въ извѣстни думи, но такива сравнително сѫ много малко, като: *сабе^{а}рà са*, вмѣсто събра се, или сбра се; *чѐ^{а}те^{а}ле^{а}* = чѐтла, *мъ^{а}рта*(в)*ѐц* = мрътвецъ, *плáтъ^{а}нце^{а}* = платно.

(Слѣдва).

Черковно-училищнитѣ работи въ Чепеларе отъ заселването на селото до 1873 година.

Отъ В. Дѣчовъ.

Продължение отъ II кн.

Когато Рупчоското християнско население се почувствувало до нѣгдѣ свободно подъ властьта на Кара Ибрахима, първата му длъжность била, да се погрижи за духовнитѣ си нужди. Съ разрѣшението на новия прѣдставитель на държавната власть, нѣколцина по-видни християни отъ всичкитѣ Рупчоски села се прѣдставили на Пловдивския Митрополитъ, съ молба да праща по-често свещеници въ Рупчоскитѣ села, защото отъ много години не виждали духовно лице. Митрополитътъ имъ отговорилъ, че по причина на размирнитѣ врѣмена и разбойничествата по пѫтищата, вънкашни (Пловдивски и Станимашки) свещеници се страхуватъ да обикалятъ Рупчосъ; но за да не остава населението безъ духовникъ, най-добрѣ ще е само населението да си намѣри нѣкое мѣстно лице, което „знае малко да чете и да пише“, за да бѫде рѫкоположено за свещеникъ[1]).

Между всички Рупчоски „грамотни“ християни билъ избранъ за свещеникъ нѣкой си Никола отъ с. Широка-лѫка, дѣдо на посетнѣшния свещеникъ Никола Узунски и прадѣдо, по майка, на Чепеларския свещеникъ Маринъ Г. Караджовъ. Първиятъ Рупчоски духовникъ отъ чисто българско произхождение, свещеникъ Никола Широколѫшки, е свещенодѣйствувалъ на гръцки езикъ въ всички Рупчоски села отъ 1810 до 1824 година. При него, въ качеството си на псалтъ, е чиракувалъ

[1]) Споредъ разказътъ на старпятъ учитель Георги Н. Найденовъ и бѣлѣжкитѣ на Св. Маринъ Караджовъ.

Digitized by Google

нѣкой си Кръстю отъ с. Хвойна. Когато свещеникъ Никола застарѣлъ, замѣстилъ го псалтътъ му Кръстю. Коя година последниятъ се е ржкоположилъ, се незнае, но знае се, че е починалъ прѣзъ 1830 година. Когато и свещеникъ Кръстю застарѣлъ, ржкоположенъ билъ свещеникъ Димитъръ отъ с. Павелско, който слѣдъ нѣколко годишно свещенодѣйствуване се прѣселилъ въ Станимака и се погърчилъ. Свещеникъ Димитъръ до 1835 година посѣщавалъ всички села, но отъ тогава на сетнѣ нему останали за енория само селата въ долния Рупчосъ, защото въ Чепеларе и Широкалжка били съградени черкви, та се образували отъ тия села отдѣлни енории съ отдѣлни свещеници. Къмъ Павелската енория били причислени селата Павелско, Хвойна, Малево, Орѣхово, Косово (Шайтаново), Югово и Нарѣченъ; а къмъ Широкалжшката — Широкалжка, Върбово, Стойки и колибацитѣ около тия села. Чепеларската енория била най-малка (60 хр. кжщи), защото около с. Чепеларе нѣмало други християнски села. По-кжсно се ржкоположилъ свещеникъ Христо отъ Югово, та се образувала и четвърта енория, наречена Юговска, съ селата Югово и Нарѣченъ. Слѣдъ Кримската война се почнало градене на черкви и въ другитѣ Рупчоски села, та енориитѣ се намножили.

За животътъ и личнитѣ качества на първитѣ български свещеници въ Рупчосъ се не знае много нѣщо, защото тѣхъ помнятъ само 2—3 старци, които тогава сж били дѣца. За свещеникъ Никола разправятъ, че билъ високъ, сухъ, много разговорливъ, но доста небрѣженъ. Когато обикалялъ селата, яздилъ на мършава кобила, която оставялъ безъ надзоръ да пасе по пжтищата. Пакостници дѣца му земали просфоритѣ и други нѣща отъ дисагитѣ; рѣжели космитѣ отъ опашката на кобилата да правятъ *тузаци* (примки за птици) и вършили всѣкакви други шеги съ дѣдо поповия „босинантъ". Послѣдниятъ само тюхкалъ и оплаквалъ обезобразената си кобила, но не мъмрѣлъ дѣцата. Свещеникъ Кръстю билъ сериозенъ, строгъ, но не билъ „дели пала", като синъ си свещеникъ Тодоръ, който слѣдъ смъртьта на баща си се прочулъ като Рупчоски „Орманъ папазж"[1]). Кждѣ сж се научили да четатъ и пишатъ първитѣ Рупчоски свещеници, се не знае, но, вѣроятно, тѣ сж били мънастирски питомци, защото прѣзъ онова врѣме не е имало училища и учители по селата въ Рупчосъ. Първитѣ черковни служители сегизъ тогизъ ходили въ Станимака и Пловдивъ за поука, съвѣти и да зематъ „Свѣти Таинства",

---

[1]) Свещеникъ Тодоръ, синъ на свещеникъ Кръстю и баща на Янко П. Тодоровъ отъ Хвойна, спорѣдъ разказътъ на 88 годишния дѣдо Костадинъ Губера, билъ въ пълната смисъль на думата „панта" и „кабадаия". Когато пжтувалъ, яздилъ на охраненъ, перганъ конь; въоружавалъ се съ пушки, пищове и ножове; пѣелъ юнашки пѣсни; гърмѣлъ, псувалъ и биелъ турци, които му се прѣпрѣчвали на пжтя и пр. и пр. За разни „бели" го затваряли, ала бърже сполучвалъ да се оправдае.

Digitized by Google

които носили отъ село на село, за да причастяватъ християнитѣ. Свещенодѣйствията извършвали по кжщитѣ, въ които се настанявали като гости или пъкъ въ нарочно опрѣдѣлени „кжщни параклиси“, като тоя на Калинъ кехая въ Чепеларе.

Така сж вървѣли черковнитѣ работи въ Рупчосъ до 1835 година. Религиозната свобода се закрѣпила, но храмове нѣмало. Чепеларскитѣ християни, които били най-събудени и които имали рѣдкото щастие да иматъ за царски заповѣдникъ свой съселенинъ (Кара Ибрахимъ), първи намислили да съградятъ черква въ селото си. Ползующи се съ особни привелегии прѣдъ царскиятъ забитинъ[1]), тѣ смѣтали, че тая работа ще се свърши лесно, обаче смѣтката имъ излѣзла „янлъшъ“. Кара Ибрахимъ не билъ фанатикъ мохамеданинъ, та нашитѣ християни напълно разчитали на неговата подкрѣпа за съграждането на черква, обаче силниятъ забитинъ билъ на друго мнѣние по тоя въпросъ. Една година прѣди разбунтуването на сърбитѣ (1813 г.) прѣдъ Кара Ибрахима се прѣдставили: Старъ Радко, Метекса, Вълчю Мурджовски и Христо Чакърътъ и отъ името на всички Чепеларски християни го помолили да имъ разрѣши и сждѣйствува да си съградятъ каменна черква. Кара Ибрахимъ ги изслушалъ съ внимание, позамислилъ се, та че казалъ:

— „Е видя, чи ви трѣбува чьорква, ала é ду-де самъ забитинъ въ Рупчóска-са нахия, нема да стане това. Ала ще речете: оти? За градене чьорква трѣбува царски ферманъ; трѣбува да се намѣси и Карабашъ Деспоть ефенди въ Хилбьо. Пакъ мене ни *арадисува* да се мѣсятъ въ Рупчóски-се рабути Стамболски суфги и Хилбецки Карабаше. Вие видите, чи е нипускамъ да са разтакатъ пу Османлицки-се села Стамболцки хожи. Ни давамъ изинъ и Хилбецкетъ Деспоть да ходи пу кявурски-се села. Ние сме си еце хубавѣ тува. Ще си нареддаме рабути-се какту можимъ. ала утъ вонъ ни трѣбува да знаетъ какво правимъ. Ако попъ Никола отъ Широкалока ни може на всѣкадѣ да зафтаса да прави изметъ на вѣрата ви, найдите си и другъ тувашенъ чилекъ да гу прyводимъ въ Хилбьо да стане попъ. Правите *ибадеть* както можите и дѣту можите, ала чьорква, ферманъ и Карабашъ да ми ни спуминате!“.

Слѣдъ тоя категориченъ отговоръ на Кара Ибрахима, нашитѣ първенци не повторили молбата си за черква. Тѣ разбрали добрѣ мисъльта и по-нататъшнитѣ намѣрения на Рупчоския забитинъ. Послѣдниятъ искалъ да се огради отъ вcѣ-

---

[1]) Когато Кара Ибрахимъ induced станалъ Рупчоски забитинъ-деребей, опрѣдѣлилъ за нахийско сѣдалище родното си село Чепеларе. За съвѣтници-съуправители назначилъ Чепеларскитѣ жители: Дѣли Софта, Салихъ баша, Дьортю Чобанътъ, Христю Чакърътъ, Вълча (Мурджовиятъ синъ), Метекса и Старъ Радка, а за сеймене: Дели Исеина, Сюлюманъ билюкъ башия, Мустанъ байректара, Ташя Нарѣченски, Мурджа и Калина Шарка (Мурджови внуци).

какви външни намѣсвания и вгледвания въ управлението му. Той искалъ да бѫде Рупчоски царь-деребей, т. е. да не признава никого и да се не подчинява на по-висшитѣ турски учрѣждения. Кара-Ибрахимъ осѫществилъ идеята си и до 1830 година той е билъ почти независимъ Рупчоски владѣтель. Такъвъ е билъ и Салихъ ага въ Ахѫ-челеби, ала руско-турската война прѣзъ 1828—29 год. и послѣдовавшитѣ я прѣобразования въ империята турили край на деребейлика и въ Родопитѣ. Султанъ Махмудъ II-й се опретналъ да прѣобразува Турското царство. Отъ обѣщанитѣ правдини на християнитѣ на първо мѣсто стояло свободното изповѣдане на вѣрата. Рупчоскитѣ християни, като усѣтили новитѣ политически вѣяния и промѣната въ управлението, поразмърдали се въ народно-черковно отношение. Широколѫчени, Чепеларци и Павелци първи пожелали да си съградятъ черкви. За тая цѣль тѣ прѣзъ 1833 година изпратили пратеници до блаженнопочившия Пловдивски митрополитъ Никифора[1]). Послѣдниятъ зелъ присърдце работата и на слѣдующата 1834 година Чепеларци, Широколѫчени и Павелци получили радостната вѣсть, че имъ се позволява да си съградятъ черкви. Въ съобщението се казвало, че черквитѣ трѣбвало да се съградятъ на стари черковици (*клисе ери*), защото инакъ щѣли да се нарушатъ царскитѣ фермани. По въпроса кѫдѣ да се построи черквата, Чепеларци се раздѣлили на двѣ противни партии: Сивковци, Марчовци и Бѣлювци настоявали черквата да се съгради на могилата „Св. Атанасъ", която се намира между „Сивковската и Марчовската" махали; Мурджовци и Пичюрци пъкъ искали да се построи храмътъ на равнинката въ „Долната" махала, гдѣто до тогава колили курбанъ и се молили. Тоя споръ породилъ голѣми крамоли между християнитѣ, ала помацитѣ бърже примирили и обединили двѣтѣ враждебни партии. Влиятелниятъ и фанатиченъ помакъ Молла Мустафа, чиято кѫща се намирала срѣщу могилата «Св. Атанасъ», като се научилъ за какво се прѣпиратъ Сивковци и Мурджовци, казалъ на спорящитѣ страни:

— „Ножове ще играятъ и корфъ ще са лѣе, ако будинъ зоме да купае и гради чорква срѣщу моя-са коща!" И други-

---

[1]) Отъ Чепеларе били пратени Узунъ Харитъ и Калинъ Шарьо (бившятъ сейменинъ на Кара Ибрахима). За съвѣщание и избиране на пратеницитѣ по виднитѣ Чепеларски християни се събрали една нощь въ кѫщата на Узунъ Харитя. Събранието било тайно, защото християнитѣ се страхували отъ помацитѣ да имъ не попрѣчатъ за осѫществлението на идеята. Прѣзъ нощьта, прѣзъ врѣме на съвѣщанието, Мурджовиятъ синъ Хаджи Златилъ излѣзълъ на вънъ по нужда. Безъ да знае, че дъскитѣ на одеркитѣ (чардакътъ) били прогнили, Хаджи Златилъ въ тъмнината стѫпилъ на тѣхъ, но тѣ се провалили, та нещастниятъ падналъ долу на пѫтя врѣзъ камънитѣ. Падането било отъ 8 метрова височина. На Хаджи Златилъ се счупилъ вратътъ, но не умрѣлъ. Слѣдъ едно годишно тежко боледуване той оздравѣлъ, ала си останалъ сакатъ, съ изкривена шия.

Digitized by Google

тѣ помаци се много «наежили», като се научили, че християнитѣ ще градятъ черква.

— „Въ сува село изанъ ще са рука (пѣе), а чепъ (звънецъ) нема да се цонка“, рекалъ имамътъ на хаджи Златила, комуто вратътъ билъ вече оздравѣлъ.

— Ще видимъ, отговорилъ хаджи Златилъ и наредилъ да се свика второ скришно християнско събрание въ кжщата на Узунъ Харитя.

Слѣдъ кжси обсжждания на заплетения въпросъ, двѣтѣ партии се помирили и се съгласили храмътъ да се построи на равнината въ „Долната“ махала, но да бжде посвѣтенъ на „Свѣти Атанасъ“. Работата трѣбвало да се почне веднага безъ отлагане. На 16 септемврий, 1834 година, всички християни съ мотики и лопати се намѣрили на равнината и се захванали на работа. Едни къртили камъни, други изхвърляли пръстьта, а трети размѣрвали основитѣ на бждещата черква. Знаемъ, че на срѣдъ равнината стърчали три вѣковни борики. Съ течение на врѣмето, двѣтѣ прогнили и се съборили, а третата като поздрава си стояла до започването на постройката. Това свещено, обрядно дърво прѣчило, та трѣбвало да се отсѣче. Но кой да го отсѣче и *влѣзе въ грѣхъ?* Никой не смѣелъ да извърши това светотатство. Метекса Марчовски и Кирякъ Радкови, които ржководили работата, слѣдъ кжсо съвѣщание рѣшили да повикатъ нѣкой помакъ да отсѣче борината. Това рѣшение се не аресало на всички християни, а най-много на Илия Панчерски, Гого Курювски и нѣкой си Дупчю, зидарь отъ Левочово. Послѣднитѣ, като чули, че помаци ще дохождатъ да сѣкатъ борината, зели брадви и рѣшително ги забили въ свещеното дърво.

— Ще отсѣчемъ борика-са, та каквото ще да станува, рекли тѣ и повалили на земята вѣковното дърво.

— Слѣдъ нѣколко мѣсеци отъ отсичането на дървото, Илия Панчерски, Гого Курювски и Дупчю се разболѣли и умрѣли. Илия Панчерски умрѣлъ внезапно отъ схващане на тѣлото (ударъ, сгърчване), а Гого и Дупчо боледували по десетина дни. По-старитѣ християни и християнки и до сега вѣрватъ, че свещеното дърво е „скесало“ (чарпсисало) смѣлитѣ сѣкачи и ги е уморилю.

Работитѣ по постройката на черквата отъ начало тръгнали злѣ. Равнинката, която била не по-длъга отъ 10 и широка 7 метра, се указала непригодна за цѣльта. Мѣстата около нея били много стръмни и опасни за движение по тѣхъ. Когато зидаритѣ почнали да копаятъ, указало се, че само до 20 см. дълбочина имало пръсть, а отъ тамъ надолу всичко било сбитъ камъкъ (канарз). Но и върху това каменливо мѣсто се явили претенции за право на собственость.[1])

[1]) Двѣ момичета, сираци, които притежавали по наслѣдство тия стръмнини и върху които били посѣли малко фасулъ, се разплакали и

За разширочаването и уравняването на мѣстата трѣбвало да се къртятъ канаритѣ и да се подзидватъ стръмнинитѣ. При малочислеността на тогавашното християнско население тая работа не била лесна. Ала главната спънка въ прѣдприятието се явила другадѣ. Помацитѣ, които не щѣли да слушатъ камбана въ селото и заплашвали съ лѣене кръвь, като видѣли, че християнитѣ, въпрѣки заплашванията, почнали да градятъ черквата макаръ и на друго мѣсто, досущъ озвѣрѣли и захванали демонстративно да прѣчатъ на работитѣ. Денѣ тѣ присрѣщали работницитѣ по пжтищата, спирали ги отъ работа, псували и ги заплашвали съ смърть; а нощѣ ходѣли на мѣстото и разваляли извършенитѣ прѣзъ деньтъ работи. Работницитѣ се уплашили и единъ по единъ напущали работата. Тогава ржководителитѣ (Калинъ Шарко, Kирякъ Метекса, Хаджи Златилъ, Узунъ Харитъ и Вълко Чиликътъ) се събрали на съвѣщание въ Шарковата кжща и рѣшили да искатъ помощь отъ митрополията и турското правителство въ Пловдивъ. Узунъ Харитъ билъ пратенъ въ Станимака да се съвѣтва съ Уста Ивана и другъ неговъ роднина по техническата часть на черквата, а Вълко Куртевъ Чиликътъ[1]) се отправилъ направо за Пловдивъ да иска подкрѣпата на властьта чрѣзъ всесилния тогава Вълко Чорбаджи. Отъ Станимака Узунъ Харитъ заминалъ тоже за Пловдивъ съ писмо до митрополитъ Никифоръ отъ Станимашкитѣ първенци (българинътъ Уста Иванъ и гръкътъ Старъ Льолчю). Пратенницитѣ свършили благополучно мисията си. Слѣдъ десетина дни отъ съвѣщанието въ Шарковата кжща въ Чепеларе пристигналъ отъ Пловдивъ царски сейменинъ албанецъ-мохамеданинъ. Узунъ Харитъ и Вълко Чеикътъ си дошли въ селото единъ день по-рано отъ сейменинътъ. Тѣ донесли и ферманътъ, който се съхранявалъ въ митрополията. Сейменинътъ билъ пратенъ отъ Пловдивъ съ заповѣдь да съдѣйствува за по-скорошното съграждане на черквата и да убоздае Чепеларскитѣ помаци. Послѣднитѣ, като се научили защо е дошълъ сейменинътъ, събрали се на джамията и, слѣдъ вечерната молитва, вкупомъ се отправили за *конакътъ* на сейменина. Послѣдниятъ посрѣщналъ добрѣ помацитѣ, но когато чулъ да казватъ, че тѣ не сж съгласни да се

недавали да имъ копаятъ „градината“. Тогава Метекса Марчовски, който билъ роднина на момичетата, тържествено обявилъ прѣдъ селенитѣ, че ще даде даромъ на сирацитѣ друго мѣсто, въ замѣна на тѣхното. По тоя начинъ се уредилъ въпросътъ за мѣстото на бждещата черква.

[1]) Шарко, Хаджи Златилъ и Метекса не смѣели да отидатъ въ Пловдивъ, защото по-рано тѣ били голѣмци при Кара Ибрахима, а пъкъ послѣдниятъ билъ насила сваленъ отъ деребейликътъ-забитлжкъ и билъ въ немилость прѣдъ Пловдивскитѣ и Цариградски турски голѣмци. Кара Ибрахима не постигнала участьта на Ахъ-челебийския Селихъ-ага (да бжде обѣсенъ или убитъ). Той (К. Ибр.) си спасилъ животътъ съ откупъ на опотайване въ съборената му кула (Аговския конакъ).

Digitized by Google

гради черква въ Чепеларе и нѣма да допустнатъ да се съгради, той се разсърдилъ и почналъ да ги ругае.

— Вие сте царски бунтовници, вие се непокорявате на царскитѣ заповѣди, вие незачитате царскиятъ ферманъ, завикалъ, закрѣскалъ лютиятъ арнаутинъ. Вие ще се смирите и не само ще се смирите, но и да помагате на вашитѣ кумшии да си направятъ черквата. Инакъ, ако продължавате да се показвате вироглави, ще бѫдите най-строго наказани! Такава е царската заповѣдь.

— Ако има царски ферманъ, ще се покоримъ на царскитѣ думи, рекълъ имамътъ и млъкналъ.

Сейменинътъ показалъ и почналъ да чете царскиятъ ферманъ, който му билъ врѫченъ отъ присѫтствующитѣ българи християни.

Слѣдъ прочитането на фермана всички помаци си навели главитѣ и почнали мълкомъ да се разотиватъ[1]).

На другия день сейменинътъ издалъ устна заповѣдь, да се сбере малко и голѣмо на мѣстото, гдѣто ще се строи черквата и всѣкой да се залови за работа. Въ течение на единъ мѣсецъ сградата трѣбвало да се издигне и покрие. Заповѣдьта се изпълнила веднага. Мѫже, жени, дѣца и бабички си напустнали частнитѣ и домашни работи и като мравки се събрали на старото черквище. Едни трошили канаритѣ, други дѣлали мраморни камъне, трети подзидвали стръмнинитѣ да се образуватъ тераси, четвърти гасили варь, пети заравяли мѣстото и т. н. Женитѣ, които имали дѣца кърмачета, сегисъ тогисъ се отдалечавали въ съсѣднитѣ градини да нахранватъ дѣцата си, които лѣжели въ люлки, закачени по сливитѣ, и слѣдъ това пакъ се връщали на работа. Сейменинътъ, който се прѣмѣстилъ да живѣе у Шарка, близо до черквата, всѣки день билъ при работницитѣ. Съ камшикъ въ рѫката той не оставялъ никого да *хайлезува*. Единъ день арнаутинътъ забѣлѣжилъ, че единъ чепеларецъ християнинъ отива съ мулето си на дърва или друга кърска частна работа. Безъ да попита, кой е тоя човѣкъ и защо не е дошълъ да работи на черквата, сейменинътъ се прѣцѣлилъ съ пушката въ него и гръмналъ. За щастие, *хинаетинътъ* не билъ убитъ, но още единъ пѫть не посмѣлъ да нарушава сейменската заповѣдь. Благодарение на строгостьта, черквата била въздигната и покрита

---

[1]) Сейменинътъ билъ настаненъ на *конакъ* у Петка Панчерски. Дѣдо Кръстанъ (84 годишенъ, синъ на Петко Панчерски), който тогава е билъ 12 годишно момче, казва, че когато помацитѣ видѣли царскиятъ ферманъ и чули заплашванията на сейменинътъ, почнали единъ по единъ да излизатъ отъ забитската стая и да си търсятъ папуцитѣ въ тъмнината на двора.

— Пьотко, молимъ ти са, запали бурница, чи ни можимъ да си найдимъ папуце-се, казвали помацитѣ на домакинътъ. Кажи на забитинътъ, чи ние нѣмаме кабахатъ. Насъ нагадаше имама-нъ, да ви даваме изетъ.

Digitized by Google

съ плочи до 11 ноемврий или до Св. Филипъ, както бѣлѣжи Св. Маринъ Караджовъ въ запискитѣ си. Въ течение на единъ мѣсецъ християнското население, състояще се отъ 60 кѫщи, извършило слѣднитѣ работи: изхвърлило и насипало 520 куб. м. пръсть и чакълъ; разбило 504 куб. м. канари; направило 620 куб. м. подпорни и оградни хоросанени стѣни; издигнало 450 куб. м. храмови стѣни, дебели 1 метръ. Обработило и изгладило 102 куб. м. мраморни корнизи, рамки, прѣвази и стълпове; приготвило и прѣкарало отъ далечь 48,000 оки варь, 700 товара плочи за покриване и постилане. Доставило още дървета, желѣза, пирони и други материяли[1]). Прѣзъ зимата (1834—5 г.) хаджи Златилъ изработилъ иконостасътъ и другитѣ дървени части. Църквата „Св. Атанасъ“ е дълга (безъ олтарната изпѫкнатина) 15·30 метра и широка 10 метра. Височината отъ подътъ до врътътъ на срѣдния сводъ е 8·5 метра. Тритѣ сводове се подпиратъ на два реда мраморни стълпове наброй шесть. Покрититѣ корнизи (стрѣхитѣ), рамкитѣ на прозорцитѣ и вратитѣ и вънкашнитѣ ѫгли на стѣнитѣ сѫ направени отъ дѣланъ и изгладенъ мраморъ. На вратитѣ и прозорцитѣ рамкитѣ сѫ отъ цѣли мраморни камъни. По стѣнитѣ има 6 сводообразни прозорци 0·90 см. високи и 0·70 см. широки. Вратитѣ сѫ двѣ съ височина 1·40 м. и широчина 0.75 см. Надъ западната (женската) врата е издигната сводова артика, която се опира на черковната сграда и западната черковна ограда; а надъ южната (мѫжката) врата е построена дървена артика (отъ дърветата на отсѣчената борика) съ открити стрѣхи и входове. Черковната ограда, която обгражда 485 кв. метра празно пространство, е направена отъ камъненъ, хоросаненъ зидъ, високъ отъ южната страна 8 метра, а отъ другитѣ страни 6 метра. Черковниятъ дворъ е раздѣленъ съ всѣчени стѣни на три (3) тераси, не еднакви по пространство. На южната (по-низката) тераса е прѣдниятъ (входниятъ) дворъ и дървената артика; на срѣдната — е построена черквата и сводовата артика, а на севѣрната — сѫ направени по-кѫсно гробницата и училището. Праздното мѣсто между гробницата (костницата) и училището до прѣди 20 години е служило за гробове на свещеници и други по-видни християни. Черковниятъ дворъ на южната тераса е постланъ съ каменни плочи, а около оградата и черквата въ двора сѫ издигнати зидови пѣйки за сѣдане. Подътъ (дюшемето) на черквата, който е постланъ съ дѣлани и изгладени мраморни плочи, е по-високъ отъ *нивото* на южния черковенъ дворъ около 60 см. Неразбирамъ отъ техника и архитектура, но като правя сравнение съ другитѣ стари постройки въ Рупчосъ, особно съ черквитѣ въ Широкалѫка и Павелско, които сѫ правени едноврѣменно съ

[1]) Извършенитѣ прѣзъ 1834 година работи сѫ изчислени сега, но тѣ сѫ безпогрѣшни, защото отъ тогава насамъ други допълнителни работи не сѫ правени.

Digitized by Google

Чепеларската, намирамъ, че послѣдната е направена доста изкусно. Симетрия и естетичность нелипсватъ. Само на сводоветѣ тукъ-тамѣ се забѣлѣзватъ неправилни джги, но това е произлѣзло повечето отъ лошото измазване съ варь. А за здравина нито дума може да се каже. Черквата и оградниятѣ зидове сж тъй солидно направени, че никакви природни сили въ течение на 72 години не сж ги размърдали. Пукнатини, *избуване* и нащърбяване се незабѣлѣзватъ и нѣма да се забѣлѣзватъ и слѣдъ 100 години. Всичко това показва, че прѣди 72 години въ Чепеларе е имало отлични майстори-зидари. Черквата „Св. Атанасъ“ съ оградниtѣ стѣни, гробницата, старата училищна сграда и малката звънарница, която е построена скоро, изглежда като срѣдновѣковенъ непристжпенъ замъкъ, кацналъ на нѣкоя скала, който неможе да бжде разрушенъ съ друго. освѣнъ съ топовни гранати-гюллета.

Къмъ края на м-цъ мартъ, 1835 година, черквата „св. Атанасъ“ била всецѣло довършена и готова за освѣщаване. Довършени били и черквитѣ въ Широкалжка и Павелско. Митрополитъ Никифоръ, като се научилъ, че всичко е готово, опрѣдѣлилъ деньтъ 11 юлий за освѣщаването на Чепеларската черква. Тоя день се очаквалъ съ нетърпение отъ всички християни. Особни пратеници ходили по всички околни християнски села да канятъ гости за тържеството. Като се прѣдвиждало, че гоститѣ ще бждатъ много и не ще могатъ да се смѣстятъ въ 60 тѣ християнски кжщи, нашитѣ първенци помолили помацитѣ, ако е възможно, да се посмѣстятъ и освободятъ за 1—2 дни десетина тѣхни кжщи, ако не за християни, то поне за мохамедани (Хасанаа Тъмрашки и поканенитѣ Пашмаклийци и Райковци, които притежавали обширни имоти въ Чепеларското землище). Помацитѣ изслушали неохотно молбата, но все пакъ приели да имъ бждатъ гости Райковскитѣ и Пашмаклийскитѣ аги. Кара Ибрахимъ, който ненавиждалъ Хасанаа, защото му отнелъ голѣмското, и Пашмаклийскитѣ аги, защото едно врѣме му събаряли кулитѣ (и той тѣхнитѣ), приелъ на гости въ конакътъ си Мурджови роднини християни отъ Райково. На 10 юний митрополитъ Никифоръ пристигналъ много тържествено въ Чепеларе. Той билъ посрѣщнатъ, отъ цѣлото християнско Чепеларско население и пристигналитѣ гости отъ околнитѣ села. Владиката билъ придруженъ по пжтя отъ сеймени, дякони, чибукчии, псалтове, и 4—500 души Павелци, Хвойненци и други гости отъ Рупскитѣ села. Чепеларскитѣ християни се радвали отъ душа и сърдце, защото за прървъ пжть отъ основаването на Чепеларе, дохождалъ въ селото владика. На другия день слѣдъ тържественото освѣтяване на черквата се завило голѣмо хоро въ ливадитѣ между конакътъ и ханътъ на Кара-Ибрахима. Зрители на хорото били и митрополитъ Никифоръ, Хасанаа, Кара-Ибрахимъ, Райковскитѣ и Пашмаклийски аги. Митрополитъ

Digitized by Google

Никифоръ стоялъ на една скемля (столъ), а отъ двѣтѣ му страни стояли кръстомъ ноги („ала турка") на козиневи хали-ща агитѣ. Кара Ибрахимъ, който стоялъ по настрана отъ владиката и Хасанаа, гледалъ умислено хорото и често имъ се изхокувалъ: — Холла, Холла!*) Саковъ сиръенъ не е станувалъ

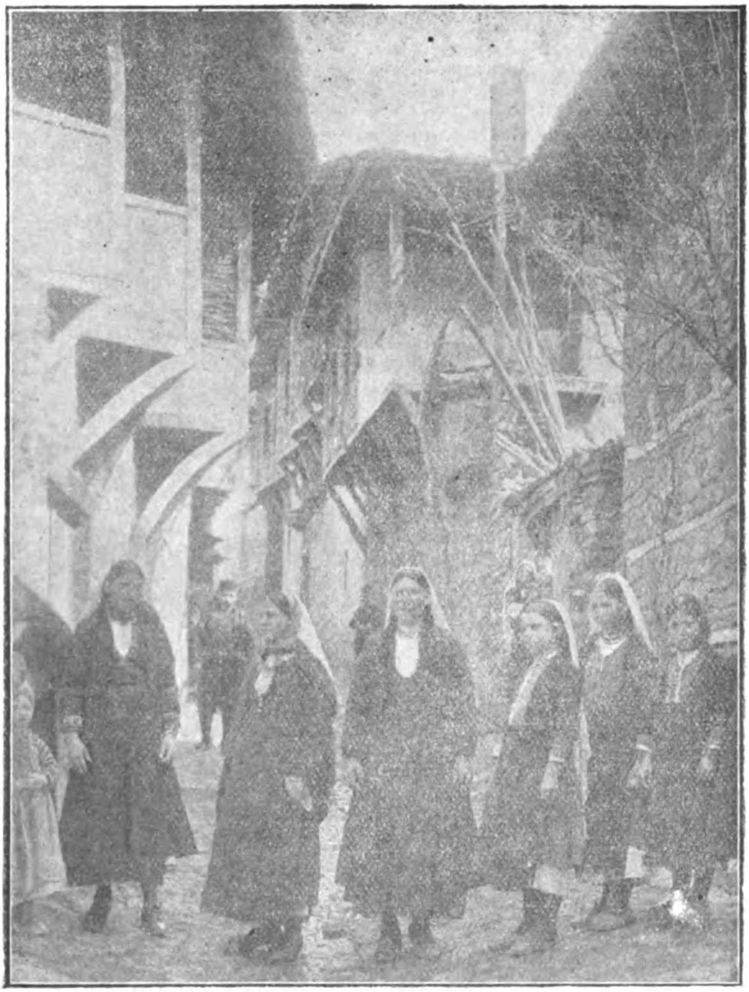

По фотографията на подполк. **Сирмановъ**

Улица и селенки въ Родопско село.

другушъ въ наше село! Право ли казвамъ, чорбаджиларъ? рекалъ ексъ-деребея и погледналъ Хаджи Златила.

*) Аллахъ, аллахъ.

Digitized by Google

— Право казувашъ, ага, отговорилъ Хаджи Златилъ.

— *Ферджифелекъ дюня си*, Златиле! добавилъ Кара Ибрахимъ и си навелъ главата [1])

Прѣзъ всичкото врѣме на тържеството Кара Ибрахимъ се не срѣщналъ и дума непродумалъ съ Пашмаклийскитѣ и Тъмрашки аги. Бившиятъ Рупчоски заповѣдникъ, който по рано, въ врѣме на могуществото и славата си, не е допущалъ да се бъркатъ въ нахийскитѣ работи Карабаше-деспоте и Стамболски ходжи, сега стоялъ смирено и на страна отъ Хилбетскиятъ Карабашъ и Тъмрашкиятъ катранджия! Наистина, „ферджифелекъ дюня си"!

На другиятъ день слѣдъ тържеството Митрополитъ Никифоръ заржчалъ да му приготвятъ єдна мраморна четвъртита плоча. На тая плоча владиката написалъ съ мастило името, титлата си и датата на освѣщаването черквата. Слѣдъ това владиката заржчалъ да изкопаятъ съ длато буквитѣ на надписътъ, и паметната плоча да се постави на опрѣдѣленото й мѣсто. Хаджи Златилъ самъ свършилъ тая работа, като изваялъ на камъкътъ врѣзъ надписътъ една корона и двѣ птички [2]).

Слѣдъ освѣщаването на черквата, трѣбвало да се уреди въпросътъ за постояненъ свещеникъ при нея. Владиката казалъ на черковнитѣ настоятели, че ще имъ прати отъ Пловдивъ врѣмененъ свещеникъ да уреди черквата и, ако тоя свещеникъ се ареса на селенитѣ, да го задържатъ за винаги, а ако имъ се не ареса, да си намѣрятъ другъ.

Настоятелитѣ и другитѣ християни искали да се ржкоположи за свещеникъ Чепеларецътъ Димо Пакулятъ, а до като послѣдниятъ изучи черковниятъ редъ, да свещенодѣйствува нѣколко мѣсеца прѣпоржчаниятъ отъ владиката старъ свещеникъ. Настоятелитѣ похвалили прѣдъ владиката тѣхниятъ кандидатъ, Дима Пакулятъ, като между другото казали, че той (кандидатътъ) билъ много ученъ човѣкъ, защото прѣдсказвалъ бждещето, познавалъ врѣмето по звѣздитѣ и изцѣрявалъ болни [3]). Митрополитъ Никифоръ, слѣдъ изслушване хвалбитѣ за Дима Пакулятъ, се намръщилъ и рѣзко казалъ тия думи:

---

[1]) Споредъ разказитѣ на покойната ми баба Мария (Мурджова внука) и Волча Хаджиски, Златиловъ синъ и Мурджовъ внукъ.

[2]) Паметната плоча е запазена и до днесъ, при всичко че не е била вградена въ стѣната. Прѣзъ врѣме на турското иго тя се пазила въ олтарътъ.

[3]) Димо Пакулятъ, въ качеството си терзийски чиракъ, на млади години ходилъ и живѣлъ въ Ташосъ, Гюмюрджине, Скеча, Фера, Енесъ, Станимака и другадѣ. Денѣ се гърбилъ и шилъ съ иглата, а нощѣ се училъ да чете и пише (на гръцки). Прочелъ Александрията, гръцката митология и още много други духовни и свѣтски книги. Купилъ си вѣчни календари, басненици, лѣчебници и други книги, каквито му попадали на ржка. Пакулятъ билъ много учтивъ, словоохотливъ, пъргавъ, но малко и авантюристъ. Чепеларци го считали за философъ и гадатель. Безъ да знаятъ селенитѣ, че Пакулятъ има вѣчни календари, тѣ мислили, че отъ свой умъ имъ философствува, затова го слушали и вѣрвали всичко, каквото

Digitized by Google

— „Човѣкъ, който събира около себе си дяволитѣ и съ тѣхъ лѣга и става, не може да стане свещеникъ. Азъ ще Ви пратя истински Божи служитель, а не дяволъ“.

Слѣдъ тая владишка присѫда селенитѣ мълчали и оставили на Н. В. Прѣосвещенство да имъ „нареди“ черквата съ избранъ отъ него свещеникъ.

Първиятъ Чепеларски енорийски свещеникъ билъ нѣкой си отецъ Василий, старъ, болнавъ гръкъ съ неизвѣстно мѣсторождение. Той свещенодѣйствувалъ при черквата Св. Атанасъ двѣ години (1835—1837 год.). По какви причини е напусналъ, кѫдѣ е отишълъ и кога е починалъ, се не знае. Свещеникъ Василий билъ замѣстенъ съ «попъ Матейко». Послѣдниятъ билъ кѫсичекъ, тлъстичекъ, но пъргавъ човѣчецъ; при това той билъ веселъ, разговорливъ, шагаджия, та селенитѣ го много обичали. Връзъ калимавката обвивалъ бѣла кърпица и завиралъ въ нея малка иконичка. Българинъ ли е билъ или гръкъ, се не знае, но говорилъ правилно български. Отъ кѫдѣ е билъ попъ Матейко, защо е напусналъ селото и кѫдѣ е отишълъ, тоже се не знае. Свещенодѣйствувалъ е въ Чепеларе двѣ години (1837 — 1839 г.). Слѣдъ свещеникъ Матея, Пловдивската Митрополия изпратила въ Чепеларе за енорийски свещеникъ нѣкой си попъ Леонтий или попъ Леонидъ, както го наричали Чепеларци. Послѣдниятъ билъ чистъ гръкъ — калугеринъ и незнаялъ добрѣ да говори български. Свещенодѣйсвувалъ само една година (1839), защото енорияшитѣ му го изгонили съ бой, заради безнравственото му поведение [1]. Отъ кѫдѣ е билъ свещеникъ Леонтий и кѫдѣ е свър-

---

имъ каже. Чепеларскиятъ „философъ“ казвалъ, че ще дойде врѣме, когато разбойницитѣ нѣма да ходятъ по горитѣ, а ще се „затварятъ въ джамове“ и отъ тамъ ще крадатъ съ помощьта на писалкитѣ. (Намекъ за сегашното чиновничество). Ще дойде врѣме, когато людетѣ нѣма да постятъ и ходятъ на черква. Ще настанатъ събития, които ще турятъ край на турското царство и че въ Кара Ибрахимовия конакъ ще грухтятъ свинетѣ и пр. и пр.

По старитѣ Чепеларци сега казватъ, че Пакулювитѣ прѣдсказвания се сбѫднали. Името на Пакулятъ е много популярно между тукашното (Чепеларското) простолюдие.

[1]) Попъ Льондю билъ пияница и не толкова съ чистъ нравъ.

За чистене на черквата била опрѣдѣлена Мара Самарджийска, красива но бѣдна вдовица съ нѣколко дребни дѣца. Единъ день Мара влѣзла въ черквата да я мете. Като измела потонътъ на женското отдѣление, извърнала се да измете и стълбата Въ това врѣме влѣзълъ въ черквата и свещеникъ Льонтий и се спрѣлъ да гледа въ краката на вдовицата. Послѣдната, като видѣла това, слѣзла отъ стълбата и почнала да мете мѫжкото отдѣление.

— „Сто не метесъ скалата, кира Мара?“ рекалъ попъ Льондю и се закикотилъ.

Бѣдната вдовица се засрамила, изкочила отъ черквата и разказала по махалата, що ѝ се случило Селенитѣ побѣснѣли и прѣдложили на попъ Льонда да напустне въ 24 часа селото. Послѣдниятъ не послушалъ, като казалъ, че владиката го е пратилъ, и той само може да си

Digitized by Google

шилъ днитѣ си, се не знае. Слѣдъ изгонването на попъ Леонтия, първенцитѣ поканили Чепеларскиятъ житель Гоча Петковъ (попъ Гочю) да имъ стане священикъ. Послѣдниятъ, който билъ доста „ученъ" за врѣмето си, се съгласилъ и почналъ усилено да се готви за ръкополагане; но, за нещастие, съпругата му се поминала, та се оставилъ отъ намѣрението да става священикъ. Тогава нѣкои по видни Чепеларци отишли въ Пловдивъ да търсятъ другъ кандидатъ. Въ митрополията имъ прѣдложили нѣколцина священици и кандидати за такива, но пратеницитѣ не аресали ни едного. — „Щомъ нещете никого, тогава да ви издѣламе отъ дърво священикъ", разядосано казалъ владиката [1]). Слѣдъ голѣмо упорство и отъ двѣтѣ страни, най-сетнѣ митрополитскитѣ голѣмци казали на пратеницитѣ, че ще имъ отпуснатъ священикъ Синесий, който билъ най добъръ отъ всички духовници. Пратеницитѣ се съгласили и довели въ Чепеларе священикъ Синесий. Послѣднятъ билъ чистъ гръкъ отъ островъ Кипъръ. На млади години Синесий билъ послушникъ-ученикъ на Иерусалимския патриархъ, а като craналъ дияконъ и архидяконъ, отишълъ въ Цариградъ да служи въ Цариградската патриаршия. Отъ тамъ билъ приведенъ въ Пловдивската митрополия за священикъ.

го повика на задъ. — Добрѣ, рекли селенитѣ, ще се разправимъ съ тебе, както можимъ". На Араханreловъ день (8 ноемврий) попъ Льондю служилъ литургия. Черквата била прѣпълнена съ богомолци. Димо Пакулятъ си зелъ свѣщи отъ кѫщи и тръгналъ за черквата; на дворътъ имало орало и хомотъ. Пѫтемъ той изважда отъ хомотътъ единиятъ *жигалъ* и го заврѣлъ въ поясътъ си подъ дуламата. Като влѣзълъ въ черквата, запрѣлъ се прѣдъ владишкиятъ столъ и почналъ да се кръсти. По едно врѣме священикъ Льонтий излѣзълъ отъ олтарътъ да прикади съ тамянъ богомолцитѣ и, като дошълъ при Дима Пакулятъ, послѣдниятъ направилъ до земята поклонъ (мѣта́не), та че извадилъ ***жигалътъ*** отъ поясътъ и почналъ да бие съ него по главата попъ „Льондя".

— Оксу, бре кешишь! скоро нахъ вонъ утъ чьорквaса, бре маскара! зарѣвалъ Пакулятъ

Тоя Пакуловъ ненадѣенъ подвигъ разтревожилъ всичкитѣ богомолци: женитѣ се разплакали, развикали, а мѫжетѣ се заборичкали съ попътъ и Пакулятъ. Послѣдниятъ удрялъ по силно и блъскалъ на страна ония, които се мѫчили да отърватъ нещастниятъ священикъ. Кандилници, калимявки, свѣщи и книги хвърчали по черквата. Но слѣдъ нѣколко минути всичко утихнало. Черквата останала пуста, съ нахвърлени по плочитѣ черковни вѣщи и парчета отъ Пакулювиятъ жигълъ.

На другиятъ день попъ Льондю съ повързана глава бѣгалъ къмъ Пловдивъ, а Димо Пакулятъ съ торба на рамото, въ която имало терзийски ножици, книги и хлѣбъ, „*привалялъ Роженъ*" съ надежда, че живо и здраво ще стигне въ Фера да шие дрехи и чете Александрията на томошнитѣ „христене".

Така се свършило попъ Льондьовото служене при черквата св. „Атанасъ".

Споредъ разказитѣ на стариятъ учитель Георги Н. Найдиновъ и баба Цвѣта, дъщеря на Шерка.

[1]) Споредъ казването на стариятъ учитель Георги Н. Найденовъ, зеть на попъ Гоча, послѣдниятъ, до като е билъ живъ, е разправялъ на Г. Найденовъ много работи за миналото на Чепелере.

Digitized by Google

проповѣдникъ. Споредъ казването на старитѣ, свещеникъ Синесий дошълъ въ Чепеларе „съ едни дрипи на гърбътъ“, т. е. билъ бѣденъ. Изпърво се настанилъ да живѣе въ една стая на току що направената училищна сграда, но слѣдъ нѣколко години, като позабогатѣлъ, прѣнесълъ се да живѣе въ кѫщата на Еню Бозукътъ. Тамъ той се наредилъ като въ владишки конакъ и живѣлъ като владика. Масло, сирене, медъ и други приноси се трупали изобилно въ Бозуковата кѫща, Чепеларци разправятъ, че Бозукътъ и Куртю Стайковъ зимѣ ходили въ Тапосъ и Фера да градятъ кѫщи и черкви, а тѣхнитѣ жени Злата и Ева «шьотали« на попъ Синесия. Послѣдниятъ въ замѣна на прислужването «хранилъ и обличалъ въ жамфесъ, сърма и коприна“ прислужницитѣ и дъщеритѣ имъ. Между християнитѣ се появили скрити зависти, съмнѣния и негодувания противъ свещеникъ Синесий и „домашнитѣ“ му, но никой нищо явно неможелъ да каже, защото владишкиятъ замѣстникъ се ползувалъ съ влияние и прѣдъ Хасанаа Тъмрашки; при това той отъ черковния амвонъ строго ги изобличавалъ и заплашвалъ съ „вѣчна мѫка“ завистницитѣ, хулителитѣ и свѣтотатцитѣ. Благодарение на проповѣдитѣ, страхътъ (отъ вѣчна мѫка) и благоразумието, та отношенията между св. Синесий и енорияшитѣ му въ течение на 13 години били, ако не добри, то поне на глѣдъ нормални. И двѣтѣ страни се търпѣли, ала взаимна любовь не е имало; напротивъ, скришната умраза отъ день на день се умножавала, до като най сетнѣ излѣзла и на явѣ. Женитѣ, като по припрѣни, първи дали сигналъ за явна борба съ попъ Синесия и прислужницитѣ му. Единъ день женитѣ на Добрика и Коля Чичовски се скарали нарочно съ Злата и Ева и прѣдъ много други жени и старци имъ извикали — „Вий сте кучки, мари! Вий сте *парамани* на попъ Синесиа!“ — Свещеникъ Синесий, който до тогава слушалъ само добро да се казва за него и прислужницитѣ му, като се научилъ за женското скарване и ругателство, разбралъ какъвъ ще е краятъ и затова намѣрилъ за най благоразумно да се махне по скоро отъ Чепеларе. Подъ прѣдлогъ, че щѣли да настанатъ размирни врѣмена (Критската война) и че ще пострадатъ християнитѣ, а особно свещеницитѣ, той прѣзъ мѣсецъ мартъ 1883 г. отслужилъ послѣдна литургия въ черквата и слѣдъ това се раздѣлилъ мирно съ насомитѣ си.[1]) Свеще-

---

[1]) Свещеникъ Синесий се върналъ пакъ въ Пловдивъ, дѣто му дали за енория черквата „св. Костадинъ“ (до Хисаръ Капия). Въ течение на 10 години, като Пловдивски свещеникъ, той още повече забогатѣлъ, та живѣлъ много разкошно Настанилъ се въ стаитѣ при сѫщата черква. Чепеларци, които сегизъ-тогизъ го посѣщавали, когато ходѣли на пазарь и за други работи, се чудили на скѫпитѣ и наредени съ вкусъ мобили. Когато ставало въпросъ за Чепеларскитѣ обществени работи, св Синесий язвително казвалъ на гоститѣ си *„въ Чепеларе нѣма дърво за орало!“* До като свещеникъ Синесий билъ Пловдивски свещеникъ, Чепеларскитѣ му прислужници Ева и Злата напущали домоветѣ си по нѣ-

Digitized by Google

никъ Синесий билъ «много ученъ», сериозенъ, гордъ, при това билъ и отличенъ проповѣдникъ, та се ползувалъ съ голѣмо уважение и то не само между християнитѣ, но и между помацитѣ. Тринадесеть годишното му свещенодѣйствуване при черквата „Св. Атанасъ" и по сетнѣшното му многогодишно изповѣдничество не е останало безъ слѣди въ Чепеларскитѣ черковно-училищни и други обществени работи. Като всѣки гръкъ, у него не е липсвала идеята за елинизиране на Чепеларското българско-християнско население. Но той е билъ прѣдпазливъ, тактиченъ въ дѣйствията си. Насаждането на гръцката култура въ Родопитѣ му се видѣла мжчна, но все пакъ осжществима, макаръ и бавно. Свещеникъ Синесий, като се настанилъ въ Чепеларе, почналъ първо да «погръчва» собственитѣ имена. До тогава свещеницитѣ кръщавали дѣцата съ имена, каквито имъ казвали кръстницитѣ, наприм. Злата, Сребра, Вълко, Сивенъ, Ружа, Мара, Добра, Пьотко, Стоянъ и пр. Свещеникъ Синесий, напротивъ, при кръщаването не земалъ подъ внимание споменатитѣ отъ кръстницитѣ имена, а произволно турялъ други чисто гръцки (Мерахла, Фотия, Марта, Елисавета, Варвара, Евангелина, Анастасия, Калина, Анастасъ и др.). Чисто българскитѣ имена Вълко, Сивенъ, Сивко, Радко, Велю и др. замѣнявалъ съ гръцкитѣ Василъ, Стефанъ, Харитъ и пр.

За да се въздигне въ умоветѣ и очитѣ на Чепеларскитѣ „дебелоглавци" българи великата елинска света черква, свещеникъ Синесий постоянно говорилъ и хвалилъ „Иерусалимъ", („Божиятъ гробъ"), „Свѣта-гора", „Патриханата", Атина и други

колко мѣсеци и по редъ отивали въ Пловдивъ да му слугуватъ. Като се връщали отъ тамъ, донасяли храна и скжпоцѣнни подаръци за дѣцата си. Но „спокойствието" на св. Синесий било развалено и въ Пловдивъ. По онова врѣме се градила нова градска черква. Митрополията поискала отъ свещеникъ Синесий 1000 гроша но неопрѣдѣлено, дали безвъзвратна помощь или на заемъ. Послѣдниятъ далъ исканата сума. Обаче слѣдъ кжсо врѣме митрополитътъ поискалъ отъ свещеника още нѣколко хиляди гроша за сжщата цѣль (за направа на черквата). Свещеникъ Синесий съ явно негодувание отхвърлилъ второто прѣдложение. Отказътъ станалъ причина да се появи вражда между двамата духовници. Една нощь, като спалъ св. Синесий, вратата на спалнята му била разбита, и въ стаята влѣзли единъ въоруженъ арнаутинъ и единъ грозенъ, пиянъ дияконъ. Нападателитѣ вързали св. Синесия, набили го и слѣдъ това разтарашували всичкитѣ кжтове и сандъци. Колкото пари и скжпоцѣнности имало въ сандъцитѣ и долапитѣ, били задигнати отъ нападателитѣ. Свещеникъ Синесий на другия день се оплакалъ на гражданскитѣ власти, ала отъ това нищо не излѣзло. Мютесарифинътъ му отговорилъ тъй: „това си е ваша, *комшиска* работа; разправяйте се сами; азъ не искамъ да се бъркамъ въ калугерски разправии". Пострадалиятъ се оплакалъ писменно и на патриаршаята, но и тамъ си замълчали. Оскърбенъ и осиромашелъ по тоя начинъ, св. Синесий се рѣшилъ да напусне за винаги Пловдивъ, но кждѣ да отиде? Слѣдъ като се поскиталъ нѣколко мѣсеци изъ близкитѣ мънастири и разбралъ, че въ тѣхъ нѣма управия, върналъ се пакъ въ Чепеларе, но не вече въ качеството си на гордъ владишки пратеникъ и енорийски свещеникъ, а смиренъ и изпадналъ калугеръ-изповѣдникъ.

Digitized by Google

славни мѣста. По негово насърдчение и настояване нѣколцина по-видни и по-състоятелни Чепеларци, (Златанъ Мурджовъ, Тодоръ Сивковски, Волку Сивковски и Радко Савацовъ) отишли на поклонение въ „Иерусалимъ и Свѣта-гора“ и станали хаджии. По настояването на св. Синесий се открило и редовно училище въ Чепеларе съ учитель чистъ гръкъ. Както въ черквата, така и въ училището, свещеникътъ не допущалъ да се спомене нито дума на български, при всичко че нѣколцина младежи, които се скитали въ странство по работа, знаяли на български езикъ молитвитѣ „Отче нашь“ и „Вѣрую въ единаго Бога“. Единъ момъкъ, именуемъ Анастасъ Марковъ, знаялъ даже да чете и пише правилно на славѣно-български езикъ[1]), но не смѣелъ прѣдъ „учения попъ“ да покаже своето знание. Споредъ св. Синесия българскиятъ езикъ е билъ грубъ, варварски[2]). Груби и недодѣлани били и българскитѣ нрави и обичаи. Съ такива понятия за всичко българско свещеникъ Синесий се трудилъ много години да облагороди Чепеларцѣхъ и ги направи изкрено прѣдани на „великата черква“; но за голѣма жалость надеждитѣ и трудоветѣ на покойниятъ се не увѣнчали съ успѣхъ. По-сетнѣшнитѣ събития, на които св. Синесий билъ очевидецъ, го увѣрили, че не само въ „Чепеларе нѣма дърво за орало“, но такива дървета нѣма и другадѣ, кждѣто живѣятъ «дебелоглави» българи. Свещеникъ Синесий билъ живъ да види, какъ се изхвърлятъ отъ българскитѣ черкви и училища „елинскитѣ книги“; доживѣлъ да види и посрѣщането на български владици, а по-кжсно и рускитѣ войници. Тия събития, навѣрно, сж измжчвали душата му, но той, споредъ увѣрението на съврѣменницитѣ му, е посрѣщалъ всичко безъ явенъ ропотъ. Отъ 1864 година насамъ, т. е. отъ ограбването му въ Пловдивъ, свещеникъ Синесий е живѣлъ въ Чепеларе до смъртьта си[3]). Като гръкъ той не е билъ полезенъ за българщината въ Чепеларе, но като просвѣтенъ за врѣмето си човѣкъ и свещеникъ-изповѣдникъ, той много помогналъ за смекчаването на

---

[1]) Анастасъ Марковъ билъ терзийски чиракъ у нѣкой си Христо Самоковецъ и отъ послѣдниятъ се научилъ да чете и пише на български езикъ. За Христя Самоковецъ чети по-нататъкъ.

[2]) Свещеникъ Маринъ Караджовъ, ученикъ на св. Синесия, разказва, че когато послѣдниятъ билъ и учитель, ученикътъ Дрею (Андрей) Кацарски донесълъ въ училището една неизвѣстно отъ кждѣ попаднала печатна книжка на простъ български езикъ и се мжчилъ да сричa по нея. Свещеникъ Синесий, като забѣлѣжилъ книжката, намръщилъ се и рекълъ:

— Дрею брей, отъ кждѣ си зелъ тая *кавурска* книга?

Дрею не отговорилъ нищо, но като разбралъ отъ думитѣ на учительтъ, че тая книга не е добра, още единъ пжть я не донесълъ въ училището.

[3]) Писачътъ на тия редове помни много добрѣ „попъ Синесий“. Послѣдниятъ бѣ човѣкъ съ срѣденъ ръсть, набито тѣло, зелено-сини очи и съ строгъ внушителенъ погледъ. Гласътъ му бѣ силенъ, металиченъ. Говорѣше неправилно български (съ гръцки акцентъ). Когато се мжчеше

Digitized by Google

нравитѣ и избистрюването на умоветѣ прѣзъ ония врѣмена, когато е работилъ. Грамотностьта, макарь и на гръцки езикъ, се увеличила между населението и то благодарение св. Синесиевитѣ настоявания да се не оставя училището безъ учители, та макарь послѣднитѣ и да не сж толкова подготвени за работата си. Нашитѣ стари разказватъ, че свещеникъ Синесий, често подканялъ отъ черковния амвонъ селенитѣ да си учатъ дѣцата и, когато нѣкой учитель напущалъ доброволно училището или пъкъ го изпжждали първенцитѣ, самъ свещеникътъ събиралъ дѣцата въ училището и ги училъ да четатъ, пишатъ и смѣтатъ. Благодарение на тая заинтересованость у св. Синесия спрямо учението, черковниятъ въпросъ (въ разгаръть си) и освобождението незаварили Чепеларцѣхъ толкова „прости", колкото българитѣ въ другитѣ Рупчоски села. Ще споменемъ още, че часть отъ Чепеларското християнско население е възприело отъ свещеникъ Синесия и малко свѣтска „византийщина" (лицемѣрие, злоба и безхарактерность), но отъ тоя порокъ, не сж могли да се избавятъ и всички други българи, които сж били въ съприкосновение съ гърцитѣ. Приятенъ или неприятнъ, добъръ или лошъ, но свещеникъ Синесий се счита отъ Чепеларското население за бѣлѣжита личность, която се не забравя лесно. Неговиятъ афоризъмъ „*въ Чепеларе нѣма дърво за орало*" повтаря и сега всѣкой, който е недоволенъ било отъ кметъ, било отъ учитель или свещеникъ. Когато свещеникъ Синесий напусналъ Чепеларе прѣзъ м-цъ мартъ 1853 година, въ селото имало само жени, дѣца и нѣколко старци. Мжжкото работно население било пръснато въ странство по печалба. Когато шивачитѣ и зидаритѣ на островъ Ташосъ се научили, че селото е останало безъ свещеникъ, убѣдили единъ тамошенъ свещеникъ да дойде въ Чепеларе и замѣсти попъ Синесия, още повече че на Чепеларци омрьзнало да търсятъ свещеници все отъ Пловдивъ и чрѣзъ владиката. Новиятъ свещеникъ, който дошълъ отъ Ташосъ съ зидаритѣ и терзиитѣ, се казвалъ попъ Костанди. Той билъ чистъ Ташоски гръкъ, но не толкова «ученъ» като свещеникъ Синесия. Попъ Костанди билъ високъ, сухъ, пъргавъ, откровенъ и добродушенъ. Живѣлъ просто и се държалъ добрѣ съ селенитѣ, та послѣднитѣ го обичали и почитали. Когато свещеникъ Костанди дошълъ въ Чепеларе, довелъ и двѣ момчета, негови роднини. Едното момче се казвало Георги и било терзия, а другото — Янко, съ занятие

да казва на български въ черквата „отче нась" и символътъ на вѣрата, ний, дѣцата, едвамъ се въздържахме отъ смѣхъ. На стари години свещеникъ Синесий бѣ много забѣднѣлъ, та го хранѣха селенитѣ съ доброволни подаяния. Облѣченъ бѣ съ извехтѣли и закърпени сукнени раса и кожюси. На краката си обуваше папукчийски мешинени кжси чизми.

Свещеникъ Синесий се помина въ Чепеларе прѣзъ 1885 година на 98 годишна възрасть.

Богъ да го прости!

Digitized by Google

«псалтъ» и прислужникъ на попъ Костанди. Янко билъ «ученъ», та Чепеларци го условили и за учитель, но съ условие да го ржководи и надзирава свещеникътъ, защото билъ много младъ, та учениците му нещѣли да го слушатъ и му се покоряватъ. Свещеникъ Костанди е служилъ при черквата „св. Атанасъ“ отъ 1 юний 1853 до 30 май 1856 година. Напусналъ е (заедно съ Янко и Георги) селото доброволно, защото Чепеларскиятъ житель Манолъ х. Вълковъ се билъ „успелъ“ въ Пловдивъ, та му било неловко да стои повече въ Чепеларе при наличностьта на мѣстенъ свещеникъ. Но прѣди да си тръгне, добриятъ гъркъ повикалъ свещеникъ Маноля въ Чепеларе и въ течение на 2—3 мѣсеци го научилъ да извършва добрѣ черковнитѣ служби. Свещеникъ Костанди слѣдъ напущането на Чепеларе свещенодѣйствувалъ по нѣколко години въ с Арбанаси (Станимашко) и Давудюво (Ирндеренска кааза) и мънастирьтъ «св. Никола», находящъ се на едно островче при Буругьолъ. На стари години се прибралъ въ родното си мѣсто (островъ Тасосъ) и тамъ починалъ, неизвѣстно коя година.

Свещеникъ Манолъ х. Вълковъ Савковски е свещенодѣйствувалъ при черквата «св. Атанасъ» 28 години (1856—1884 г.). Съвръстницитѣ му разправятъ за него много анекдоти, отъ които нѣкои немогатъ да се помѣстятъ тукъ. Когато свещеникъ Манолъ билъ на 8 — 12 годишна възрасть, пасалъ по баиритѣ говеда и коне и кралъ тътралкитѣ (хлопкитѣ) отъ чуздитѣ добитъци. На 13 годишната си възрасть баща му Х. Вълко го завелъ се себѣ си на островъ Тасосъ да го учи терзиликъ. Буйното и опърничево момче, като се намѣрило между чузда срѣда, захванало още повече да своеволничи и прави пакости. Баща му, кроткиятъ Х. Вълко, го честичко билъ и пѫдилъ отъ еснафскитѣ „одаи“, но и това непомогнало. Най-сетнѣ по съвѣтитѣ на нѣкои калугери го изпратилъ въ Свѣтогорскиятъ мънастиръ «Ватопедъ» съ надежда, че тамъ «ще стане човѣкъ». Свещеникъ Манолъ прѣживѣлъ въ мънастиря до 22 годишната си възрасть. Тамъ той, въ качеството си на послушникъ, се училъ и слугувалъ на мънастирскитѣ братя. Прѣзъ 1851 година Свѣтогорскиятъ възпитаникъ се върналъ въ Чепеларе съ широки „Гиритски караване и високъ пискюллия фесъ“. Отъ обноскитѣ и разговоритѣ му Чепеларци и св. Синесий разбрали, че «Маноль е много ученъ и е станалъ чиляcъ», та се съгласили да го условятъ учитель. Свещеникъ Манолъ не щѣлъ да остане въ Чепеларе, но баща му го убѣдилъ да се не скита вече, а да се задоми въ селото си. Слѣдъ двѣ годишно учителствуване (1851/2 — 1852/3), прѣзъ което врѣме се и задомилъ, свещ. Манолъ напусналъ селото си и craналъ учитель въ г. Станимака. Колко години е учителствувалъ тамъ и кждѣ другадѣ е ходилъ, се не знае, но въ края на 1855 година той билъ ржкоположенъ за свещеникъ отъ Пловдивскиятъ митрополитъ. Свещеникъ Костанди, като чулъ това, поканилъ го въ началото

Digitized by Google

на 1856 година да му повѣри черквата «св. Атанасъ». Священикъ Маноль е билъ дѣйствително ученъ за врѣмето си човѣкъ. Той е говорилъ и пишелъ много правилно по гръцки езикъ и е знаялъ старата гръцка история. Св. Маноль е билъ гръцки-калугерски възпитаникъ, но у него никакъ се не забѣлѣжваше „византийщина“. Писачътъ на тия редове го помни такъвъ, какъвто го помнятъ съвръстницитѣ му. По характеръ, убѣждение и привички той не бѣ за священикъ. Обичаше повечко да си „сръбнова“ и да се весели, т. е. бѣше „мухабетчия“. Самъ щедъръ и гостолюбивъ, той бѣ малко и келеперджия—мухтанджия. Ако нѣкой го почерпѣше съ една чаша ракия, не се срамѣше да поиска и друга. Ако другъ му дадѣше котията да си направи цигара, земаше си тютюнъ и за втора цигара. Отъ „армагани“ и други подаръци се не отказваше, даже се сърдѣше, ако го *„непослагатъ“* съ нѣщо, било на голѣми праздници, било когато нѣкои се връщатъ отъ печалба (овчари, шивачи и др.). Какъ се е обличалъ и носилъ на млади години, не помня, но когато застарѣ, священикъ Маноль се обличаше небрѣжно и се носѣше нечисто (калимявката, джюбето и косата му лъщѣха отъ лой и други мазни вѣщества). Денѣ миткаше по дюкянитѣ и кѫщитѣ на госте или самъ посрѣщаше госте, а привечерь отиваше въ черквата да „попѣе“ и се помоли.[1]) За черковни работи не говорѣше прѣдъ селенитѣ, но училищната и свѣтската политика го интересуваха. Бѣше туркомразецъ, ала обичаше да прави „мухабеть“ съ ония помаци, които бѣха съ по-либерални възгледове и пиеха ракия.[2]) Слѣдъ смъртьта на священикъ Маноля (1884 г.) двѣтѣ Чепеларски енории („св. Атанасъ“ и „св. Богородица“) се слѣха въ една и остана да священодѣйствува въ двѣтѣ черкви сегашниятъ священикъ Маринъ Караджовъ.

---

[1]) Прѣзъ лѣтнитѣ вечери священикъ Маноль влѣзѣше въ черквата, земаше отъ тамъ молитвеника и запалена свѣщь, та че излизаше вънъ на двора да се моли „на хладнина“. Прѣдъ училището имаше една стара, висока слива (марунка), която правѣше добра сѣнка. Св. Маноль залепѣше свѣщьта на сливата, съблѣчеше расото, свалѣше калимявката, та че седнѣше подъ дървото да чете молитвитѣ. Женитѣ отъ махалата често заварвали св. Маноля въ слѣдующото положение: свѣщьта на марунката гори, молитвеникътъ нахлупенъ на земята, а той хърка подъ дървото, съ разпасанъ поясъ.

Священикъ Маноль умрѣ въ Пловдивската болница прѣзъ 1884 г. Той се разболѣ отъ гангрена на кракътъ и слабинитѣ. Опѣ го и придружи до гробищата Н. В. Прѣосвѣщенство Епископъ Гервасий въ присѫтствието на малкиятъ му синъ Тодоръ и писачътъ на тия редове, (тогава бѣ ученикъ).

[2]) Прѣзъ врѣме на турското управление въ Чепеларе се въздигналъ единъ помакъ именуемъ Джеферь Садиловски. Послѣдниятъ ималъ либерални убѣждения и билъ много гостолюбивъ и „мухабетчия“. Той повече дружелъ и се веселилъ съ християнитѣ. Негови най-вѣрни приятели и „ахпапи“ били Колю Чилпкътъ, Гочю Аргиръ, Жюрналътъ, Радко Кацарски, Баленозътъ и попъ Маноль. Една вечерь Джеферь поканилъ на веселба въ кѫщата си горнитѣ приятели. Радко Кацарски и Баленозътъ

Digitized by Google

* * *

До когато били живи Шерко, Х. Златилъ, Метекса, Кирякъ, Узунъ Харитъ и други по-стари първенци и до като при черквата „Св. Атанасъ“ служили вънкашни свещеници, между Чепеларскитѣ християни имало единомислие и съгласие относително черковно-училищнитѣ работи. Но отъ тогава насамъ се появили раздори, и селенитѣ се раздѣлили на двѣ партии. По-главни причини и поводи за това раздѣление сѫ слѣднитѣ: християнското население въ течение на 25 години отъ съграждането на черквата „Св. Атанасъ“ се много размножило (отъ приръстъ и заселване отъ други села). Жителитѣ въ „Бѣлювската“ и „Срѣщната“ махали прѣвишили по численость жителитѣ въ „Долната“ махала, гдѣто била черквата. Послѣдната се указала малка и станала тѣсна за многото богомолци. При това богомолцитѣ и ученицитѣ отъ далечнитѣ махали трѣбвало да газятъ води, снѣгове и калове, за да стигнатъ до черквата и училището[1]). При тия несгоди, отъ които роптала по-голѣмата часть отъ християнитѣ, прибавила се и друга несгода, която породила завистъ и негодувание между християнитѣ отъ далечнитѣ махали. Въ онова врѣме (1855—1860 г.) най-заможни, най-„учени“ и най-набожни били Сивковци. Слѣдъ завземането черквата отъ свещеникъ Маноля който билъ отъ Сивковския родъ, всичкитѣ черковни и училищни почетни и платими длъжности ги завзели роднинитѣ му. Хаджи Волко (баща на попъ Маноля) сталалъ епитропъ; зеть му Руско Ташовъ билъ условенъ учитель, а Хаджи Тодоръ (братъ на Х. Волка) и попъ Гочю си присвоили званието черковни и училищни настоятели. Поправки, доставки, земане-даване, приходи-разходи — всичко минавало прѣзъ рѫцетѣ на Сивковци. Смѣткитѣ си сами нареждали и сами ги провѣрявали. Разбира се, че при такова положение на черковно-училищнитѣ работи неможело да се не появятъ съмнѣния, зависти и негодувания. Въ „Бѣлювската“ и „Срѣщна“ махали нѣмало толкова

свирили съ „кеманчета“, а Аргиръ Гочю, Чиликътъ, попъ Маноль, Жюрнальтъ и Джеферь пили ракия, пѣли и гърмѣли съ пищове въ тананътъ. Жената на Джеферя готвила гостби и поднасяла ракия на пѣвцитѣ и свирачитѣ. По едно врѣме, когато всички били вече „наковани“ „начукани“, на Джеферя се пощѣло да се пошегува съ попъ Маноля. Сваля си Джеферъ чалмата и я туря на попъ Манолювата глава, а послѣдниятъ въ замѣна на това нахлузва калимявката си на Джеферовата бръсната глава. Смѣхъ и ревоть напълнили стаята, но комедията станала още посмѣшна, когато попъ Маноль и Джеферь се хванали и валюлѣли хоро въ стаята. Джеферь игралъ като попъ, а попътъ като турски ходжа. Аргиръ Гочю, като се наситилъ да гледа комедията, свалилъ калимявката отъ главата на Джеферя и я хвърлилъ на дворътъ. Като видѣлъ това попътъ, свалилъ отъ главата си Джеферовата чалма и п . . . . въ нея. На слѣдниятъ день попъ Маноль спокойно си се молилъ въ черквата, като че „ни лукъ ялъ, ни на лукъ мирише“.

[1]) Разстоянието отъ „Бѣлювската“, „Срѣщната“ и „Марчовската“ махали до черквата е по-дълго отъ единъ километръ.

Digitized by Google

„учени“ и заможни лица, колкото Сивковцѣхъ, но имало хора съ твърди характери. На първо мѣсто между тѣхъ стояли Хаджи Радко, братъ му Велю и Киряковци. Бѣлювци не смѣели да се борятъ съ Сивковци съ цѣль да огнематъ отъ последнитѣ „голѣмството“, защото били по-слаби въ умствено и материялно отношение[1]); но да се борятъ съ цѣль *да се отцѣпятъ* отъ Сивковцѣхъ и Долномахалцѣхъ, това имъ се видѣло лесно осжществимо и по-полезно, защото щѣли да се отърватъ и отъ *тѣснотата* на черквата, и отъ газене снѣговетѣ. Сивковци разбрали, защо ръмжатъ Бѣлювци и каква идея се е загнѣздила въ „проститѣ“ имъ глави, но кжсно се сѣтили, какво трѣбва да направятъ, за да се потушатъ негодуванията.

Идеята да се съгради нова черква въ Чепеларе се породила най-първо у Митя Кирякова. Послѣдниятъ и още мнозина други Чепеларски зидари градили прѣзъ 1857 год. черква въ едно Дедеагачко село. Единъ день, на обѣдъ Митю Киряковъ казалъ на другаритѣ си: „сае чьорква ще уградимъ скоро, та че ще си идимъ въ село. Ала знаите ли какво намислихъ? Ага са вориимъ въ наше село, и ние да си направимъ нова чьорква въ нашена махало[2]).

— Бошъ лафъ, казалъ единъ отъ зидаритѣ и се извикалъ. Чьорква са ни прави съ празни рокн и кесии. Ни видишъ ли, колко много пари трѣбуватъ за чьорква. Утъ де да зомимъ ние солкува пари?

— Пари нетрѣбуватъ. Ще работимъ и ще я сторимъ, отговорилъ Митю Киряковъ и млъкналъ, защото другъ не му подкрѣпилъ думитѣ, освѣнъ Апостолъ Гергински, който удобрилъ идеята, но я намѣрилъ за мжчно осжществима.

Когато зидаритѣ си дошли въ Чепеларе. Митю Киряковъ казалъ на Хаджи Радка, какво е намислилъ да сторятъ, за да се освободятъ отъ „чорбаджилъкътъ“ на Сивковци. Хаджи Радко нищо не отговорилъ, но се дълбоко замислилъ. Обаче Митю Киряковъ не мълчалъ. Той почналъ да говори на всички Бѣлювци и Срѣщномахалци, че е срамотно и грѣшно да се оставятъ дѣцата и женитѣ „да боркатъ калове и снѣгове и да морзнатъ ду дѣ да утидатъ въ „Долнана“ махало на чьорква и шкульо“. Посѣтото сѣме паднало на здрава почва. Бѣлювци и Срѣщномахалци се размърдали и почнали явно да удобряватъ идеята за отцѣпване и съграждане на нова черква. Въ това врѣме Волку Пакульовъ (синъ на Дима Пакулятъ) запродавалъ една своя градина, находяща се въ „Срѣщната“ махала, близо до рѣката и „Бѣлювската“ махала. Велю и Хаджи Радко купили градината, но не казали защо я купватъ.

---

[1]) Хаджи Тодоръ билъ влиятеленъ и прѣдъ турскитѣ граждански власти, защото билъ уменъ и много заможенъ. Занимавалъ се съ абаджилъкъ, лихварство и търговия. Половината отъ всичкитѣ Чепеларски жители били заплетени у него сь земане-даване и други парични смѣтки.

[2]) Споредъ свидѣтелството на 80 годишния Гочю Киряковски.

Digitized by Google

Селенитѣ останали въ недоумѣние, като се научили за покупката на градината, защото Велю и Х. Радко имали много недвижими имоти, та се ненуждаели отъ нея. Едни казвали: „чьорква ще градятъ", други „дюкяне ще правятъ", трети викатъ „за кощи е купена градината[1])." Само Х. Радко и Велю знаели, защо сж купили градината, ала си мълчали. Тѣ чакали да узрѣе и се усвои отъ всички идеята на Митю Киряковъ, та че тогава да обадятъ на незнающитѣ и ги поканятъ на работа. Споредъ свидѣтелството на св. Маринъ и другитѣ съврѣменици, въ 1859 година на Петровдень жителитѣ отъ „Бѣиювската", „Срѣщната" и »Марчовската" махали, по поканата на Веля и Х. Радка се събрали «на съборище» въ една ливада. Велю и Х. Радко седнали на срѣдата, а около тѣхъ насѣдали на колело другитѣ селени. До като се съберать всички Х. Радко мълчалъ, нъ щомъ видѣлъ че „събранието е въ пъленъ съставъ" подгъналъ си краката (седналъ на колѣни) и казалъ:

— Кумшие, дену купихме градина-на съ братъ ми Веля, отъ Волка, ни е за другу, а е за чьорква. Не мислимъ да градимъ тамъ нова чьорква. Какво мислите вие? Ще помагате ли да я уградимъ по гулема утъ «свети Атанасъ»? Ако ни не помагате, чи *ние съ Веля ще си я уградимъ самички*, ала ще стане по малка.

— Ще помагаме, ще помагаме! Какъ нищемъ да пумагаме? извикали всички.

— Ага е той, рекълъ Велю, дьоте ще запитамъ, кой колко пари ще даде и кой колко дене ще работи.

— Бива, бива, извикали нѣкои. Писувайте, кой пари, кой работене, кой овце и гувьода!

Велю, Х. Радко и Митю Киряковъ записали по 1000 гроша, Апостолъ Гергински 500 гроша, а останалитѣ отъ 50 до 200 гроша (въ пари овце и работа). Събрали се (на списъкътъ) 14.000 гроша[2]). Слѣдъ това събранието опълномощило Х. Радка и Веля да ходатайствуватъ, гдѣто трѣбва за снабдяването съ позволително (ферманъ), безъ което неможело да се почне постройката на черквата. Сивковци и Долномахалци, като се научили, че Бѣлювци записватъ и събиратъ пари за постройка на нова черква, възнегодували и захванали да прѣчатъ. Между Чепеларскитѣ християни се появили голѣми крамоли. Жителитѣ отъ „Марчовската" махала, на които черквата „св. Атанасъ" била тоже далече, изпърво съчувствовали на идеята да се съгради нова черква, по близка и тѣмъ, и обѣщали да помагатъ, но сетнѣ се отметнали.

(Слѣдва).

---

[1]) Споредъ запискитѣ на свещ. Маринъ Караджовъ.

[2]) Споредъ свидѣтелството на Радко Велевъ.

Digitized by Google

Вѣсти изъ Родопитѣ.

„Царю освободителю, признателна България"

Въ послѣднитѣ дни на миналия августъ и първитѣ отъ септемврий стана освѣщаването и откриването на паметника Царь Освободитель въ София и паметницитѣ кѫщи-музеи въ Плѣвенъ, Бѣла, Горна Студена и Пордимъ, мѣста дѣто станаха едни отъ най-кръвопролитнитѣ боеве прѣзъ 1877 год. за нашето освобождение. На тия тържества присѫтствува синътъ на Царя Освободителя, Великия князъ Владимиръ Николаевичъ съ съпругата си Великата княгиня Мария Павловна, синътъ имъ Андрей Владимировичъ, 21 щабни руски офицери и 21 нижни чинове. Тѣзи руски гости, прѣдставители на руския императорски дворъ, руското правителство и народъ, стари ветерани на руската военна слава и лични участници въ освободителната война, на всѣкѫдѣ бидоха посрѣщани и изпращани отъ власти и народъ най-радушно и най-тържествено. Тѣ бѣха прѣдметъ на обща небивала почить и обичь. Държавниятъ глава на България, Н. Ц. Височество князътъ, при откриване паметника „Царь Освободитель" въ София въ своята монарша речь, пропита съ рѣдки чувства, изтъкна небивалия въ историята на народитѣ исторически актъ, освобождението на българския народъ, освобождение не отъ користолюбиви и славолюбиви намѣрения, а отъ едно най-възвишено человѣколюбие.

Въ момента на тия тържества и македоно-одринскитѣ братства въ София сѫ привѣтствовали Великия князъ съ единъ адресъ, въ който между другото е казано: „Една часть отъ българския народъ и днесъ пъшка подъ грозно и непоносимо иго; но за това сѫ виновни други, които въпрѣки постановлението и изкренното желание на Царь Освободителя, да види цѣлокупния народъ свободенъ, изкастриха и видоизмѣниха неговото величаво дѣло. Именно за това неговата паметь е и трѣбва да бѫде скѫпа за насъ повече, отколкото за всѣки другъ, защото той ни завѣща единъ високъ идеалъ, къмъ което осѫществяване ний всички ще трѣбва да се стремимъ твърдо и непоколебимо . . . ."

Тѣзи тържества лишенъ пѫть доказаха на свѣта, че двата народа руски и български — ги съединяватъ помежду не само едни исторически и плѣменни връзки, но и съзнанието на едно истинско братство и здраво духовно родство.

С.

Digitized by Google

„Любите другъ друга“.

Злочестата 1903 година разсипа дѣ повече, дѣ по-малко стотина български села и въ Одринския вилаятъ. Десетки хиляди мжже, жени и дѣца избѣгаха отсамъ границата, прѣдимно въ Бургаско и Старозагорско, за да търсятъ спасение на живота си; хиляди други останаха безъ жилища, храна и облѣкло да плачатъ надъ опустошенитѣ си огнища, а стотини трети напълниха турскитѣ затвори и крѣпости, въ които много нещастници оставиха своитѣ кости, а не малко гниятъ и до днесъ тамъ. За щастие, намѣриха се и въ тия тежки врѣмена тогава милостиви християнски сърдца, които отъ далечни земи се притекоха съ своята материална и морална помощь къмъ пострадалитѣ. И тѣзи добри хора облекчиха нещастията на много наши сънародници въ Одринско, отриха много сълзи и спасиха отъ гладъ и смърть много нещастници. Първо мѣсто отъ тѣзи благодѣтели къмъ одринци иматъ добрѣ познатиятъ у насъ евангелски проповѣдникъ г. Георги Д. Маршъ и неговата благородна съпруга г-жа Маршъ. Слѣдъ малко на г. Марша се явили на помощь и още двѣ благородни агличанки: г-житѣ Браханъ и Кингъ-Луисъ.

Отъ печатното изложение, каквото г. Маршъ тѣзи дни е издалъ за раздаденитѣ отъ него и съпжтницитѣ му помощи въ Одринско прѣзъ 1904—1906 год., на първо мѣсто изтъква утѣшителниятъ фактъ, че свѣтътъ въ днешната своя изпорченость, въ вѣкътъ на грубия материализъмъ и пустотата на съврѣменното човѣшко сърдцс, не е досущъ лишенъ отъ милостиви и високо благородни хора, които неуклонно слѣдватъ думитѣ на великия Голготски мжченикъ „любите другъ друга“.

Прѣзъ тия усилни за Одринско врѣмена г. и г-жа Маршъ сами лично сж обиколили повече отъ 50 пострадали въ Лозенграградско, Малко-Търновско и другадѣ въ Одринско села, дѣто сж раздали крѫглата сума 4,687 лири турски, изпратени му отъ разни благотворит. дружества и хора изъ Англия и Америка. Тая сума малко е раздадена въ пари, а повечето въ храна, облѣкло, сѣчива и друга отъ първа необходимость покжщнина. По съвѣтитѣ на г. Маршъ и съпжтницитѣ му и благоприятнитѣ условия, въ които хуманната имъ мисия и произходътъ имъ сж ги поставяли прѣдъ турскитѣ власти, сж се завърнали въ роднитѣ си села и мнозина българи.

Нашата най-голѣма признателность и почитания къмъ добритѣ г-жи Маршъ, Браханъ, Кингъ-Луисъ и г-на Маршъ. **С.**

Родопски рибари покрай Черно-море.

Навѣрно, интересующитѣ се читатели сж забѣлѣзали въ досегашнитѣ печатни издания за Родопитѣ, че въ поселенията на тия планини, главно българитѣ, отъ незапомнени врѣмена се е запазила една несвойствена на българския битъ поминъчна отрасъль, именно риболовството покрай брѣговетѣ на Бѣло-море. Десетки български сѣмейства единъ видъ по наслѣдство отъ дѣди и прѣдѣди изъ селата Чепеларе, отсамъ въ България, и Устово, Райково, Дерекьой, Дунево и др. въ Ахжчелебийска кааза, закупватъ съ годишна рента ловидбата отъ наемателитѣ на далиянитѣ въ Гюмюрджинско и Енидженско. Тѣзи рибари българи, които носятъ името *сулинажии*, си иматъ своитѣ колиби въ наетитѣ части отъ далияннтѣ покрай Бѣломорския брѣгъ и 10 мѣсеца (освѣнъ юлий и августъ) прѣкарватъ тамъ въ ловидба на риби, миди и сулини. Това рибарство, или по-право сулинажийство, има всичкитѣ свои стопански традиции, примитивни прибори и начини на ловидбата и др. подобни[1]). Слѣдователно, това Родопско рибарство е твърдѣ характерно и важно за про-

---

[1]) Вижъ нашата книга „Изъ Бѣломорската равнина“ стр. 49 — 54. Пловдивъ, 1907 година.

Digitized by Google

учване не само откъмъ стопанско-икономично гледище, но и отъ чисто битово, народоучно, каквото нашиятъ сътрудникъ г. В. Дѣчовъ тъкми да направи въ идещитѣ книжки на „Родопски напрѣдъкъ“.

Отъ нѣколко години обаче насамъ, отъ когато българското племе въ прѣдѣлитѣ на турската държава почна систематично да се прѣслѣдва, тормози и разсипва, злата участь налетѣ и тия мирни работници-сулинаджии по брѣговетѣ на Егея. На първо мѣсто гърцитѣ, които сж и главни

По фотографията на Крумъ Савовъ.

Родопски гайдарь.

прѣдприемачи на далиянитѣ, почнаха да прѣслѣдватъ Родопскитѣ риболовци по всѣкакъвъ начинъ: доведоха риболовци-гърци изъ Малоазийскитѣ брѣгове, увеличиха до максимумъ наемътъ, почнаха да ги клеветатъ прѣдъ турската власть за лоши хора, да имъ устройватъ засади и много други такива, додѣто направиха животътъ имъ невъзможенъ и най-послѣ се отказаха да отиватъ тамъ.

Digitized by Google

Тая година около 25 души отъ тия Родопски рибари се настаниха при г. Бахчеванова, наематель на нѣкои отъ риболовнитѣ далияни въ Бургаско, и въ началото на септемврий е станало тържественото освещение на тѣхнитѣ нови рибарски лодки, на които за въ бъдеще вълнитѣ на Черно море ще има да се борятъ съ жилеститѣ и похватни родопчани-рибари.

Желаемъ имъ отъ сърдце успѣхъ. С.

Помашки народни училища въ Родопитѣ.

Отъ началото на тая 1907/8 учебна година по желанието на самото население сѫ открити народни училища въ помашкитѣ села Дорково, Пещерска околия, Чуренъ, Пловдивско, и Чукуръ-кьой Станимашко. Отъ по-рано такива сѫществуватъ въ селата Костандово, Пещерско, и Чепеларе, Станимашко. Министерството на народната просвѣта е направило похвална стѫпка напрѣдъ, дѣто се е вслушало въ това искане на населението въ тия селца и е запълнило една отдавна зѣеща празнота. Вѣрваме, че то ще съумѣе да подбере и учителски персоналъ за тия училища, какъвто деликатностьта на мѣстото изисква и безъ какъвто не могатъ се очаква полезни и трайни резултати. Освѣнъ това трѣбва да се притече държавата на помощь и заедно и съ респективнитѣ окрѫжни съвѣти се намѣрятъ и приспособятъ на първо врѣме училищни помѣщения и се снабдятъ съ най-необходимитѣ учебни помагала. Това е толкова належаще и важно въ началото, което трѣбва да бѫде здраво и разумно положено. С.

Държавното шосе Станимака—Хвойна—Чепеларе—границата.

На 20 октомврий т. г. бѣше опрѣдѣлено да се произведе търгъ за отдаване направата и на останалата часть отъ шосейния коларски пѫть, който ще направи достѫпна най-важната, а при това и най-голѣмата часть отъ Родопитѣ, що се намиратъ въ територията на Българското княжество. Приблизителната стойность на тая часть, която започва отъ 42 километъръ (с. Нарѣченъ) до 74 километъръ (Чепеларе), е опрѣдѣлена на около 1 милионъ лева, а цѣлото шосе Станимака—границата ще възлѣзе до 2 милиона. Съ направата на тоя пѫть тая задънена наша покрайна въ Родопитѣ ще се посъживи и подигне нашия икономически развой тамъ, а най-главното е, че той ще сближи и въздѣйствува и въ други отношения вѫтрѣшнитѣ покрайни на Родопитѣ задъ границата, на които естествени географски и икономически центрове сѫ Пловдивъ и Станимака и въобще плодородната Марица долина.

Конгресътъ на Одринци въ Пловдивъ.

При крайно влошеното положение на българското население въ Одринско, положение създадено слѣдъ 1900 и 1903 години, Одринската емиграция въ княжеството се загрижи за сѫдбата на своя роденъ край. Прѣзъ Великденскитѣ праздници т. г. въ Пловдивъ стана едно събрание отъ Одринци изъ повечето покрайни тамъ и между другото рѣши да се сгрупира всичката Одринска емиграция въ благотворителни братства, а слѣдъ това въ единъ конгресъ отъ делегати на тия братства да обмислятъ и опрѣдѣлятъ, що имъ налагатъ сегашното положение и обстоятелства да правятъ за напрѣдъ за облекчение сѫдбата на роднитѣ имъ огнища. Избраната тогава комисия, слѣдъ като извърши това, що можеше и що бѣ по силитѣ ѝ, свика такъвъ конгресъ, който се и състоя на 26, 27 и 28 м. октомврий въ Пловдивъ. Присѫтствуваха 27 делегати — пълномощници на 13 братства, образувани до това врѣме. Въ конгреса

Digitized by Google

станаха живи разисквания върху създаденото положение и въ резултатъ единодушно се зеха слѣднитѣ рѣшения:

1). Конгресътъ признава, че досегашната революционна акция въ Одринско, изродена въ последнитѣ години въ една врѣдна по-далечъ, се е отразила най-гибелно за сѫществуването на българщината тамъ.

2). Осѫжда всѣкаква подобна за сега акция въ Одринско и се вмѣнява въ първа грижа на емиграцията да насочи всичката си сила и енергия въ чисто културно-благотворителна дѣйность на легална почва.

За тая цѣль се прие единъ общъ уставъ за Одринската емиграция, която се сгрупирва въ единъ Одрински Благотворителенъ Съюзъ. Избра се единъ управителенъ съвѣтъ на съюза отъ петь души съ сѣдалище въ София Съюзътъ ще издава и специаленъ печатенъ органъ, който ще подкрѣпя приетата клауза на емиграцията и слѣди за положението въ Одринско. Взетитѣ рѣшения ще бѫдатъ поднесени и на българското правителство съ молба, дѣто се може, да бѫде подкрѣпена емиграцията въ тая ѝ нова и напълно отговоряща на днешнитѣ обстоятелства културна и мирна дѣйность въ Одринско.

Идещия конгресъ се опрѣдѣли да стане на 6 августъ, 1908 г., въ гр. Стара-Загора

Ний дълбоко се радваме за това отрезвление на Одринци, за здравия разумъ. който попада въ случая къмъ истинскитѣ интереси на тѣхния роденъ край и отъ сърдце имъ желаемъ успѣхъ и сполука.

С.

НЕКРОЛОЗИ.

Икономъ Василий Аврамовъ, 1835 † 1907 г.

На 19 августъ, т. г., се е поминалъ въ гр. Станимака протоирей Василий Аврамовъ, единъ отъ най-виднитѣ дѣйци по възраждането на българщината въ Ахѫ-челебийската кааза—Родопитѣ.

Покойниятъ е роденъ прѣзъ 1835 год. отъ сиромаси родители въ Ахѫ-челебийското село Горно-Дерекьой. До 15 годишната си възрасть той се е училъ на грѣцка книга, и първиятъ му учитель е билъ извѣстниятъ по тия мѣста светогорски монахъ-проповѣдникъ Григорий.[1] Ученикувалъ е и въ града Скеча двѣ години, а слѣдъ това е учителствовалъ въ селата Павелско, Горно-Дерекьой и Карлуково. По едно врѣме Василий Аврамовъ напуща учителството и става терзия — абаджия, което занятие упражнявалъ въ Гюмюрджинскитѣ и Ферски български села, а въ 1862 год. наново става учитель. Още като ученикъ, покойниятъ самъ се научилъ на българско четмо отъ токущо излѣзлия въ онова врѣме Нови Завѣтъ отъ Неофита. Въ 1864 година селото Горно-Дерекьой останало безъ свещеникъ и по настояването на съселянитѣ си той се рѫкоположилъ, а въ 1866 година го зели Устовци, дѣто той свещенодѣйствува до свършека на освободителната война.

Прѣзъ 1872 год. слѣдъ признаването на българската черковна иерархия за самостоятелна, Ахѫ-челебийската кааза бѣше вече въ вѣдомството на новоучрѣдената Пловдивска българска епархия. Въ това врѣме покойниятъ дѣдо Панаретъ като пръвъ български владика

[1]). Вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ год. I, кн. 2 — 1903 г. стр. 63.

Digitized by Google

посѣти и тѣзи страни и въ лицето на свещеникъ Василий той намѣри най-способния кандидатъ за архиерейски намѣстникъ въ каазата, на която длъжность покойниятъ прѣстоя до свършека на войната. Макаръ и самоукъ, но съ голѣми природни дарования, Икономъ Василий не само че твърдо устоя на постътъ си прѣзъ най-тежкитѣ изпитни по врѣме на възстанията, кланетата и войната, но и положи здраво начало въ закрѣпване българщината въ тия глухи мѣста и примѣренъ редъ въ черковно училищнитѣ имъ работи. Поради своятъ благъ и справедливъ нравъ, съ своя умъ и тактъ той се ползуваше съ голѣма репутация тогава и прѣдъ население, и прѣдъ власти, а това много спомогна да се упази тая кааза отъ злата участь, на каквато бѣха подвергнати много други български покраини. Прѣзъ зимата въ 1877 — 78 година, когато часть отъ Сюлейманъ-пашовата разбита армия наскочи да бѣга прѣзъ Родопитѣ, покойниятъ бѣ спасенъ съ сѣмейството си отъ явна смърть отъ единъ простъ и бѣденъ, но благороденъ помакъ, който цѣли двѣ седмици го има въ домътъ си, два часа далечъ отъ Устово.

Слѣдъ сключването на С.-Стефанския договоръ, когато гръцкитѣ хитрини станали извѣстни за оставянето на Ахъ-челебийската кааза вънъ отъ Свободна България, покойниятъ е билъ пратенъ въ С. Стефано и Цариградъ като делегатъ, за да прѣдстави поплака на българското население отъ каазата.[1] Слѣдъ сключването обаче на Берлинския договоръ на Икономъ Василий станало невъзможно стоенето му въ Устово и въпрѣки молбитѣ на цѣлото население, настаналитѣ политически промѣни го принудиха да се прѣсели въ г. Станимака, дѣто до 1905 година той имаше енорията св. Димитъръ и архиерейското намѣстничество на Станимашката околия, почитанъ и уважаванъ отъ всички.

Покойниятъ има своя дневникъ, който съдържа цѣнни исторически бѣлѣжки за борбитѣ и положението на работитѣ въ ония врѣмена въ Родопитѣ. Една малка часть отъ тѣхъ съ негово позволение бѣха публикувани въ сп. „Славиеви гори“ прѣзъ 1894 г., а други въ в. „Съвѣтникъ“, но когато тѣ се публиковатъ цѣли, тогава ще изтъкнатъ и много работи по воденитѣ тогава борби и положението на българскитѣ населения въ Срѣднитѣ Родопи, па ще дадатъ и една пълна картина на дѣлата на тоя скроменъ, но много заслужилъ на родния си край дѣецъ.

Икономъ Василий Аврамовъ бѣше даровитъ човѣкъ, примѣренъ духовенъ пастиръ, благъ, тихъ, справедливъ и съ дълбокъ проницателенъ умъ, и въ най-новата история на българскитѣ населения въ Родопитѣ той заслужено заема първо мѣсто.

Миръ на праха му.

С.

---

[1]) Вижъ „Родопски напрѣдъкъ“ год. II. кн. 2, 1904 год. стр. 45—40.

Digitized by Google

Константинъ Величковъ, род. въ 1856 г. † 1907.

Още една жертва на неумолимата човѣшка сѫдба, още една загуба на българския народъ.

На 3 ноемврий, т. г., внезапно е починалъ Константинъ Величковъ.

Тая загуба въ лицето на единъ отъ най-талантливитѣ български поети-литератори, какъвто бѣше покойниятъ; безкористенъ общественъ дѣецъ, каквито сѫ малцина у насъ; примѣренъ държавенъ мѫжъ, рѣдъкъ по идейна прѣданость и обичь къмъ своето отечество и народъ патриотъ, тая загуба, казваме, съ смъртьта на Величкова ще причини истинска скърбь не само въ свободна България, но и въ българскитѣ земи подъ чужди яремъ.

Името на Константинъ Величковъ е добрѣ познато и въ дълбинитѣ на Родопитѣ. Той бѣше първиятъ, па и единствениятъ отъ всички досегашни български министри по народното просвѣщение, който още като румелийски директоръ по това вѣдомство, най-правилно схвана́, какви трѣбва да бѫдатъ задачитѣ на държавата въ отношение помашкитѣ поселения въ Родопитѣ, за да могатъ тѣ съ врѣме да се доведатъ до своето национално съзнание и единъ день станатъ нераздѣлна, обединена часть отъ общото тѣло на българския народъ. Той бѣше за една просвѣтна, умна, постоянна но безшумна и тактична духовна пропаганда помежду тѣзи еднокръвни наши братя, но отдалечени отъ злата сѫдба по култъ помашки поселения.

Но бѣлѣжитиятъ покойникъ и въ отношение на българскитѣ поселения въ Родопитѣ е направилъ много повече отъ всички свои колеги. Слѣдъ опустошаването най-виднитѣ български села въ Ардината долина, г. Величковъ като румелийски директоръ материялно имъ помогна да си възобновятъ разрушеното учебно дѣло. Отсамъ границата пъкъ той откри първитѣ класни училища въ Чепеларе и Павелско. Училища открива́ той и изъ помашкитѣ села и прави́ всичко, що можеше, за да внесе свѣтлина тамъ, да оздрави едни основи, на които щѣше да се иззида траенъ фундаментъ. За жалость, съ неговото напущане министерството, малцина отъ прѣемницитѣ му държеха тоя ясенъ и сигуренъ пѫть въ отношение на Родопитѣ.

Бѫдещиятъ биографъ-историкъ ще изтъкне единъ день тая държавническа прозорливость на незабравимия покойникъ.

Нашитѣ най-искрени съболезнования къмъ опечаленото му сѣмейство и роднини.

Миръ на праха му.

С.

Книжовни отзиви и оцѣнки.

Српски народни вез и текстилна орнаментика. Оригинална монографија на основу историјских докумената. Написала Јелица Белович — Бернадзиковска. Са 14 оригиналних слика. Број 21, изданье Матице Српске, Нови Сад, 1907 г. стр. IV — 254. Цѣна 2 круни.

Сръбската матица въ Нови-Садъ развива бѣлѣжита културно-просвѣтна дѣйность. Покрай хубавия и богатъ по съдържание свой *Летопис Матице Српске*, който редовно издава всѣки два мѣсеца, тя дава на своитѣ членове и още други три серии безплатни издания: I *Книге Матице Српске*, II *Зборник историјских докумената* и III *Книге за народ*. Отъ първата серия *Книге Матице Српске* до сега е издала 21 броя. Това сѫ цѣлни закрѫглени съчинения, въ които научно се щудиратъ исторически въпроси, етнографски монографии и др. изъ живота и миналото на цѣлокупния сръбски народъ и земи. Не липсватъ и чисто литературни и драматични произведения, нѣкои оригинални на най-виднитѣ сръбски литератори, а други прѣводи отъ чужди езици.

Послѣдниятъ 21 брой отъ първата серия Книга Матице Српске е *Српски Народни вез и текстилна орнаментика*, оригиналенъ трудъ на г-жа Елица Беловичъ—Бернадзиковска, на края съ 14 хубави снимки. Освѣнъ прѣдговорътъ книгата по съдържание е раздѣлена на 10 отдѣла: 1) За орнаментиката изобщо и частно за славѣнската; 2) Сръбски декоративенъ стилъ; 3) Сръбска техника по везенето; 4) Класификация на сръбскитѣ везове; 5) Нашата народна колористика; 6) За народното боядисване; 7) Народни повѣрия и гадания за везенето и тъченето; 8) Символистиката въ сръбската текстилна орнаментика, и 9 и 10 Послѣсловие, литературата по прѣдмета и илюстрации на разни шевове и везма.

Почтената авторка цѣли 12 години е проучвала и събирала своитѣ материяли за тоя бѣлѣжитъ трудъ. Тя е обиколила за тая цѣль славѣнскитѣ музеи въ Лъвовъ, Краковъ, Прага, Пеща, Загребъ, Любляна, Сараево и Бѣлградъ и сама е споходила много сръбски покраини, села и колибаци. По тоя начинъ и съ едно постоянство и удивителна воля тя е досъбрала всичко изъ сръбския народенъ битъ досежно неговия художнишки вкусъ и творческа дарба въ народнитѣ шевове, везма и техника, като грижливо е попъстрила цѣнния си трудъ и съ народната мѫдрость, прѣдявена въ гатанкитѣ, гаданията, съницата и др. повѣрия, пѣснитѣ и пр. къмъ везмото и шевътъ. Това е единъ капиталенъ трудъ, първъ по своята закрѫгленость не само у сърбитѣ, но и въ цѣлата славѣнска книжнина.

У насъ още никой не се е сѣтилъ да проучи тояваженъ стрѫкъ отъ народния битъ. Въ нашитѣ селски носии изъ разнитѣ

Digitized by Google

покраини на цѣлокупното българско отечество, дѣто модното врѣме не е още дообезличило старинното, типичното българско художническо творчество, има богато поле за работа. По едно врѣме покойната българска княгиня съ своето благородство въ душата и тънъкъ вкусъ бѣше внушила идеята и самá бѣше зела инициятивата да се събере и проучи народната орнаментика. За жалость, съ нейната преждеврѣменна смърть всичко се забрави, захвърли. А нашитѣ учителки изъ отечеството ни най-много и на първо мѣсто сѫ длъжни да оползотворятъ своитѣ знания, похватъ и родолюбие и въ тая посока, додѣ врѣмето не е извършило своето разрушение. Въ случая цѣнниятъ трудъ на сръбската учена нека послужи за примѣръ, подражание и поука, що може да направи една добра воля и едно истинско любеще своя народъ и отечество сърдце.

Книгата на г-жа Елица Беловичъ—Бернадзиковска би трѣбвало да не липсва и въ нашитѣ дѣвически гимназии и стопански училища.

С.

Извѣстия на етнографическия музей въ София. Книжка I — 1907 г. Редактиратъ се отъ Д. Мариновъ, директоръ на сѫщия музей.

„Всѣки народъ въ своя животъ е създалъ една извѣстна култура, много или малко самобитна; тая самобитность се съглежда въ ония понятия и обекти, които тоя народъ е създалъ подъ влиянието на мѣстнитѣ климатически условия, защото въ много други възгледи и обекти се вижда едно заимствуване отъ другитѣ народи. Да се намѣри и опрѣдѣли точно и положително: кое въ единъ народъ е самобитно, а кое — заимствувано, е задача на общата човѣческа културна история. И тогава негли ще бѫдатъ рѣшени много тъмни въпроси изъ областьта на умственото развитие на човѣческия родъ, па и изъ много други области на човѣческото знание. До сега тая всеобща културна история макаръ и да е направила много нѣщо въ тая область, макаръ фактитѣ и явленията, които е събрала и изнела, да изобилствуватъ — все пакъ тя не е внесла оная пълна свѣтлина, която се очакваше . . .“

Съ тѣзи встѫпителни думи г. Мариновъ започва своя прѣдговоръ, съ който обяснява и подкрѣпя наврѣменностьта и значението за откриване и сѫществуване на етнографическия музей и издаване извѣстията по него. Ний сме младъ народъ, съ претенции и право да заемемъ приличното мѣсто между културнитѣ народи като самостойна единица, а скорошното ни минало ни наложи усилна работа по всички линии на нашия общественъ, политически, економически и културенъ животъ. Едноврѣменно намъ се налагаше грижа о врѣме да се заловимъ да досъберемъ и запазимъ всичко, що нашата родна вѣществена и духовна култура отъ вѣкове е създала и запазила въ своята чистота и самобитность. Това трѣбваше да стане, защото врѣмето лѣти и върши своето си, безъ

Digitized by Google

да можемъ да го спремъ. То вихроносно обезличава и унищожава старинното, примитивното, собственото на миналитѣ вѣкове.

Честьта за уреждане и откриване отдѣленъ етнографически музей се падна на бившия министъръ на народната просвѣта г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, и пръвъ директоръ стана извѣстниятъ нашъ етнографъ г. Д Мариновъ, който и започва съ озаглавената по горѣ I книга отъ извѣстията му.

Г-нъ Мариновъ слѣдъ единъ хубавъ прѣдговоръ въ тая книга ни поднася описанията на нѣкои старинни битови обичаи: *Боенецъ*, *Еньова буьа* (обичаитѣ на Еневъ день), *Кукови* или *Кукери*, тъй нариچанитѣ въ нѣкои Родопски покраини *Старци*, описание на патерицата — народенъ календарь на тояга, извѣстенъ тоже и въ Родопитѣ, а послѣ на края архитектъ П. Койчевъ ни дава единъ хубавъ етюдъ подъ насловъ *Българска кжща, паметници и художествени богатства на България*, съ скици, планове и снимки на типични български постройки и мънастири.

Книгата е напъстрена и съ съотвѣтнитѣ снимки по описанитѣ обичаи, изданието е разкошно. но цѣната ѝ споредъ насъ е доста висока (2 лева), а за първата книга поне отъ чисто пропагандическа цѣль трѣбваше да бѫде до минимумъ малка, още повече, че държавата материялно улеснява изданието.

Желаемъ отъ сърдце пъленъ успѣхъ на нашия културенъ лостъ — Българския Етнографически музей и неговитѣ първи начинатели и уредници.

С.

Одринско календарче за 1908 год. Нареждатъ и издаватъ група Одрински емигранти. София, печатница на Гавазовъ и Чоменовъ. Стр. 88, цѣна 50 ст.

На група млади и надеждни сили изъ Одринско е дошла хубавата идея да издадатъ горното календарче, състояще отъ 88 стр. малъкъ форматъ Цѣлото то е попълнено съ хубави статийки, всички визируюци едно: плачевното положение, въ което отъ нѣколко години насамъ се намира тая занемарена отъ всѣкждѣ злочеста българска страна. Съ една истинска наслада, но и не безъ душевна тѫга прочетохме тѣзи статийки, пропити съ синовна любовь и сърдечни болки къмъ родния край, въ които намѣрихме не малко трезви и зрѣли мисли. И заключението на всичко, що е писано въ това календарче, се свежда въ печалната истина, че за грозното положение, въ което днесъ е тласнато българското население въ Одринско, най-много и първи виновници сме си ний. Тая искрена изповѣдь на авторитѣ имъ прави голѣма честь. Никой другъ не е въ състояние да вникне и почувствува всички послѣдици на единъ грѣхъ, отколкото самия грѣшникъ, когато съвѣстьта е сѫдия. Слава Богу, не липсваха прѣдвидливи умове, макаръ и не много на брой, които на врѣмето си още се изказаха, че положението на българското население въ Одринско по всичко не е за каква и да е революционна акция тамъ, че такава ще даде

Digitized by Google

най-отрицателни резултати, отъ това що се мисли и гони съ нея, обаче вихърътъ бѣше омоталъ умоветѣ на всички ни, и тѣзи искрени и вѣрни съвѣти се сочеха за антибългарски, прѣдателски ако щете. Но много бързо настжпи врѣмето, за да видимъ. колко прави сж били тѣзи малцина хора тогава и колко ненавръменно, необмисленно, поради което и тъй гибелно се прѣдприе една акция, която толкова скжпо ни коствува въ Одринско.

Въ едни кратки книжовни бѣлѣжки не е мѣстото да се взираме и прослѣдимъ всички тия грозни гънки на минали, па за голѣма скърбь и още продължаващи, наши грѣхове къмъ нещастното Одринско Ний трѣбва всички и отъ всѣкждѣ да съзнаемъ печалната истина, че нашето положение въ Одринско, земено въ сравнение съ всемирния вързтежъ на сплетени интереси и коравосърдечието на съврѣменната дипломация изискватъ съвсѣмъ друга посока на дѣйствия. Не сж безкритично заетитѣ отъ чужди почви теории, съ които можемъ да градимъ кули въ въздуха за смѣтка на едно население, което сждбата е поставила въ едно изключително положение въ Одринско. Не е и нашия мечъ, който съ единъ замахъ днесъ би измѣнилъ сжществующето зло тамъ. Ний имаме само единъ сигуренъ пжть за сега: съ мирна, еволюционна, на чисто просвѣтно-културна почва да запазимъ, уякчимъ и подсилимъ нашия елементъ тамъ И ний отъ сърдце се радваме че изъ день въ день тая здрава и истинска мисъль все повече и повече се съзнава и възприема. Макаръ че и въ календарчето тоя цѣръ ясно и опрѣдѣлено и да не е изказанъ, обаче той се съзира въ всички редове на писаното въ него

Ний желаемъ това Одринско календарче да бжде внимателно прочетено не само отъ всѣки Одринецъ, но и отъ всѣки българинъ. който копнѣе за запазване цѣлокупностьта на българския народъ и българскитѣ земи. С.

Малки вѣсти.

по

фолклора изъ славѣнскитѣ страни.

Приносъ къмъ етнографията на македонскитѣ славѣни. Отговоръ на проф. Д-ръ J. Цвиичъ отъ професоръ Д-ръ А. Иширковъ. 1907 г София, стр. 100. Това е второ допълнено издание, съ което уважаемиятъ нашъ ученъ професоръ г. Иширковъ съ прибавка на нови аргументи оборва новата теория на сръбския професоръ г. Цвиичъ, относно етнографията на Македония.

Въ № 8, год XLVII, августъ, 1907 г. на **„Университетския извѣстия“** въ Киевъ между другото извѣстниятъ славистъ проф. г. Т. Д. Флорински започва въ прибавление своето капитално съ-

Digitized by Google

чинение: *Славянское племя. Статистико-етнографическій обзоръ современнаго славянства. Съ прилож. 2-хъ етногр. картъ.*

Въ № 3, вип. 1-й 1907 г. на „Рускій филологическій вѣстникъ“ въ Варшава е започнатъ *Сводъ матеріаловъ, собранныхъ комиссіей* по особеноститѣ на рускитѣ народни говори. Тѣзи материяли сж събирани по издадената програма въ 1903 год. отъ *Отдѣленіе рускаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ* и сж систематизирани въ особени таблици, които слѣдъ свършека на всичкитѣ ще дадатъ една прѣгледна картина на типичноститѣ въ всички руски народни говори.

Въ випускъ II, 1907 г. на „Живая Старина“ между другото сж помѣстени *„Финскія заимствованія въ рускомъ языкѣ“* отъ г. М. Р. Фасмера, *„Южнослав. брава замбкъ“* бѣлѣжка отъ сжщия; проф. П. А. Лавровъ започва критическия си етюдъ върху обширния трудъ на Пражкия професоръ Нидерле, излѣзълъ до сега първия томъ въ двѣ части и една часть отъ втория томъ „Pûvod a počátky národa slovanského“. Въ втория отдѣлъ на сжщия журналъ сж помѣстени *„Сибирскія пѣсенныя старины“* отъ А. А. Макаренко, *„Изъ Якутской старины“*, I—III, отъ Ед. К. Пекарскаго, *„Печерскія стихи и пѣсни“* отъ Н. Е. Ончукова и като приложение *„Заговори, обереги, спасительныя молитвы и пр.“* отъ П. Н. Виноградова.

Броеве 15 и 16 отъ миналия августъ на Сараевското спис. „Босанска Вила“ изцѣло сж посветени върху книжовната и учена дѣйность на починалия прѣди една година сръбски професоръ, книжовникъ и академикъ г. Стефанъ Сренацъ.

Въ бр. 7 и 8 на „Národopisný Věstník českoslovanský“ продължава народоучно-стопанския очеркъ *Ленътъ и обработването му* отъ г. Янъ Тикачъ, *Ржкописенъ свадбенъ уставъ отъ полов. на 18 стол.* отъ В. И. Душекъ и Ф. В Викоукалъ, *Словацки сказки изъ Краковань* (окр. Нитра) отъ В. Тилле, и *Костеръ* (дърво) *за горене вжглища* отъ Ярославъ Науманъ.

Третата кн. (XIX) отъ т. г. на „Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“ както всѣкога е богата по съдържание на народоучни материали. Интересна е сбирката на г. Томо Драгичевичъ отъ народни повѣрия за създанието на слънцето, мѣсецътъ, звѣздитѣ, затменията, вѣтърътъ, гръмотевицата, градушката, джгата, планинитѣ и долинитѣ и въобще цѣлия вѣщественъ миръ.— Завръшенъ е и историко-етнографския етюдъ *Каравлашка насеља у Босни* отъ Теодоръ Филипеску — Д-ръ Јевто Дедијечъ пише за стари селски родове въ Херцеговина, за които по-рано сж правили исторически изслѣдвания и професоритѣ Ягичъ и Иеречекъ.— По нататъкъ Людевитъ Куба още продължава изслѣдването на на-

Digitized by Google

роднитѣ пѣсни и мелодии въ Босна и Херцеговина. И тоя брой е попъстренъ съ хубави илюстрации и снимки.

Въ т. XI/2 на „Извѣстія Отд. рускаго языка и словесности“, що издава Имп. Академия на Наукитѣ въ Петербургъ, между другия си всѣкога пробранъ материялъ по славистиката, важна по новитѣ изслѣдвания е студията на г. М. Р. Фасмеръ: *„Греко-славянскія етюды“*.

Извѣстниятъ академикъ А. И. Соболевски е издалъ новъ свой трудъ *„Рускій народъ какъ етнографическое цѣлое“*, дѣто въ популярна форма е изложенъ съставътъ на населенията въ руската държава и съотношенията на другитѣ разни племена.

Въ гр. Вилна г. Ал. Харузинъ е издалъ единъ свой наученъ трудъ, новъ въ славѣнската фолклористика: *„Славянское жилище въ сѣверо-западномъ краѣ“* съ много автотипични снимки. Г-нъ Харузинъ отъ нѣколко години насамъ специялно се е завзелъ да събира материяли изъ славѣнскитѣ страни за жилищата. Такъвъ единъ въпросникъ прѣди не много врѣме бѣше изпратенъ и въ България посрѣдствомъ г. Д-ръ Ив. Д. Шишманова и до колкото знаемъ, материяли и за българскитѣ жилища отъ нѣкои български покраини бѣха събрани.

Въ гр. Варшава е излѣзла книгата *„Изъ исторіи Карпатской Руси“* отъ г. И. П. Филевичъ. Тя е единъ очеркъ на живота на Галицкитѣ руси.

„Козацкі часи в народній пісни, з замітками“, Львовъ, отъ г. В. Будзиновски. Това е единъ сборникъ отъ исторически пѣсни за ранната борба на южнитѣ руси съ татаритѣ и турцитѣ.

Въ № 3 и 4 стр. 68—205 отъ 1906 г. на „Етнографическое Обозрѣніе“ въ Москва е помѣстенъ единъ важенъ за фолклора трудъ отъ г-жа В. Н. Харузина: *„Къ вопросу о почитаніи огня“*. Слѣдъ едно обстойно вѣдѣние на уважаемата авторка, която изтъква за наврѣменностьта и важностьта, че въ етнографията отдѣлнитѣ явления трѣбва основно и изчерпателно да се изучватъ, дава и една подробна програма за събиране всичко изъ народнитѣ вѣрвания по почитането на огъня.

Digitized by Google

Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско.

I, Народни баяния и лѣкувания отъ с. Лавелско, Станимашка околия.

Записалъ Георги Л. Пашевъ.

1.

Баяне и лѣкуване отъ неизвѣстни болести

Когато се поболѣе нѣкой отъ нѣкоя вѫтрѣшна болесть, която простолюдието не може да опрѣдѣли и си обясни причинитѣ ѝ, повикватъ една баба, която знае да бае. Тя отива при болния и най-напрѣдъ го поръсва съ студена вода, като го пита, гдѣ го боли. Слѣдъ това тя зема отъ огъня три вѫглена, поставя ги въ една тепсия въ видъ на триѫгълникъ, като при всѣки вѫгленъ поставя и по едно хлѣбно зърно, напр., при първия вѫгленъ поставя едно царевичено зърно, при втория едно пшеничено зърно; а третия вѫгленъ оставя безъ зърно и сѫщеврѣмено го обрича на нѣкой светия, напр. първия на св. Никола, втория на св. Атанасъ, а третия на Св. Богородица.

Слѣдъ това баячката завърта въ срѣдата на триѫгълника едно вретено и гледа, къмъ коя посока ще тръгне. Ако тръгне по посока къмъ първия вѫгленъ, тогава баячката казва, че тази болесть е отъ Св. Никола, за което тя опрѣдѣля, че болниятъ трѣбва да подари на тоя светия 10 или 20 оки царевица, за да му повърне здраве. Ако вретеното тръгне къмъ посока на втория вѫгленъ, значи че болестьта е отъ светията, обрѣченъ на тоя вѫгленъ; ако ли пъкъ тръгне къмъ третия вѫгленъ, значи, че болестьта е отъ св. Богородица и че трѣбва да ѝ се подари една прѣстилка, риза и др., за да се повърне здравето на болника.

Болниятъ е длъженъ да подари всичко опрѣдѣлено отъ баячката, иначе той не може да очаква изцѣление.

2.

Баяне за спиране кръвотечение отъ носъ.

Когато нѣкой има чести кръвоизлияния отъ носа, взема се единъ червенъ конецъ, свива се въ видъ на буквата О и се поставя подъ носътъ на този, който има кръвоизлияния. Слѣдъ като капнатъ седемь капки кръвь прѣзъ конеца, веднага се завързва седемь пѫти, слѣдъ което занасятъ конеца

Digitized by Google

подъ едно старо дърво, на което коренитѣ сѫ изровени и може да минава животно подъ него, завързватъ конеца за корена и казватъ: *„кръᵃфчицата да си еᵃ у менеᵃ, а болесчицата ай тува“*, и си отива спокоенъ, че кръвоизлиянията нѣма да се повторятъ.

3.

Баяне за лѣкуване отъ трѣска.

Когато нѣкой страда отъ трѣска, чака се най-голѣмата криза на болестьта, и когато болниятъ почне да трепери, поставятъ го въ една стая, като го съблекатъ и поставятъ на гола земя и въ такова положение, щото да не вижда, кой влиза отъ вратата. За всичко това не се обажда на болния, защо се прави тъй. Бабата излиза вънъ отъ стаята, напълва единъ котелъ съ студена вода и се връща пакъ въ стаята на болния, безъ да бѫде забѣлѣзана отъ него, па моментално изсипва водата върху болния, който веднага изтръпва. Послѣ взема и се избърсва добрѣ и се поставя и завива въ леглото му добрѣ до тогава, до като се изпоти добрѣ.

4.

Баяне за залавяне на крадецъ.

При изгубване на нѣкои вѣщи, ако този, който е изгубилъ тѣзи нѣща, се съмнява въ нѣкого, то постѫпва по слѣдующия начинъ: взема една паница съ голѣмо дъно и измѣрва центъра му, послѣ го напълня съ вода, па взема двѣ стари тънки сребърни парици и ги хвърля въ водата. Ако тѣзи пари прибѣгнатъ къмъ измѣрения центъръ, това значи, че този, въ когото се съмняватъ, е истинския крадецъ. Това се прави три пѫти и ако се случи сѫщото, тогава отива и заявява на съмнителния, че той е взелъ участие въ тази кражба. Въ такива случаи често пѫти се е залавялъ крадеца, понеже, ако той е билъ близъкъ въ извършеното дѣло, отъ страхъ и смущение изказва истинскитѣ крадци.

5.

Баяне за завързване на дивеча и запазване отъ устата му изгубени овце.

При изгубване прѣзъ деня овце отъ стадото, за да се запазятъ отъ дивеча, постѫпватъ по слѣдующия начинъ: вечерьта, когато се завърнатъ въ колибитѣ си, събиратъ се

Digitized by Google

двама овчари, взиматъ паницата, въ която се хранятъ, и я нахлупватъ на земята, сжщеврѣменно изваждатъ отъ огъня толкова вжглена, колкото сж изгубенитѣ овце. Като се извадятъ, съ една пржчка ги подкарва единия къмъ паницата, като вика съ гласъ, като че ли кара овце. Другарьтъ му пъкъ ще почне да го пита: *„какво караш, чубан?“ — Карам овце. — А и ут дѣ ги караш? —Бѣха устанали въ баире*^{а}, *та да ги зàтвуря*“. Това питане се повтаря нѣколко пжти, до като най-послѣ ги похлупи подъ паницата. Послѣ взема едно вжже и завързва нѣколко вжзела отъ него. Другарьтъ му пакъ го пита: *„Какво вързваш, чубàн? — Вързвам на дивеча нугите*“*!* Послѣ върже втори вжзелъ, а другарьтъ му пакъ го пита; *„Какво вързваш, чубàн? — Вързвам на дивеча устата*“.Първиятъ продължава да вързва вжзли до тогава, до като му завърже очитѣ, ушитѣ, носътъ и всичко. Другарьтъ му пакъ ще попита: *„Очи ги завързваш? — Завързвам ги да не могат да нàдат твойтѣ увчици*“. Като се свърши това, взема вжжето и го вързва на единъ боръ и остава тамъ до като си намѣри овцетѣ. Така сжщо и паницата стой захлупена.

II. Коледни пѣсни и обичаи въ с. Дозанъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

Записалъ Ст. Н. Шишковъ.

Отъ една седмица напрѣдъ се съгласятъ 10—15 момци да коледуватъ и въ нѣкоя кжща по редъ се събиратъ да изучатъ прѣдварително коледнитѣ пѣсни. Избранитѣ момци се казватъ *куле*^{а}*дàше*^{а} и другиго вече не приематъ въ групата. Ако ли случайно или нарочно неизбранъ момъкъ влѣзе въ кжщата, дѣто групата учи пѣснитѣ, поставятъ го на вратата да чува да не идватъ други. Такъвъ попадналъ чувачъ се казва *туражѝе*^{а}.

Срѣщу Коледа прѣзъ нощьта коледашитѣ се раздѣлятъ на двѣ чети и на всѣка си опрѣдѣлятъ кжщитѣ въ селото, въ които ще пѣятъ. Слѣдъ това всѣка чета отива при черковнитѣ врата и изпѣва пѣсеньта:

Стàни нѝне^{а}, гуспудѝне^{а},
Ѝтури ни, ѝтпе^{а}ни ни[1]),
Нѝе^{а} нè сме^{а} грòзни[2]) òра,
Нѝе^{а} си сме^{а} куле^{а}дàше^{а},

Digitized by Google

Куле^{а}даше^а, врит' іулдàше^а.
Ку ни утòриш, зрàф да бъ^{а}де^{а}ш,
Ку ни утòриш, пак сас зрàве^а.

Слѣдъ това започватъ по редъ изъ кжщитѣ, спиратъ се отвънъ при пжтнитѣ врата и изпѣватъ сжщата пѣсень. Домакинитѣ отварятъ вратата, и коледашитѣ влизатъ въ кжщи. Ако въ сѣмейството има неженена мома, коледашитѣ изпѣватъ тая пѣсень:

Іубрàслу е^а е^{а}днò дъ^{а}рву,
Е^{а}днò дъ^{а}рву іàбал'че^{а}ву
На мòмини рàвни дòре^а,
Іубрудѝлу три іàбъ^{а}л'ки.
Дè замѝна мàлку уфчèрче^а,
Та замàна[3]) крѝва гèга,
Та іудàри мàлка мумà,
Мàлка мумà аф тè^{а}нку къ^{а}сле^а.
Іа мумà е^а уд'вѝкнала
Нèините^а дèве^{а}т' брàта,
Дèве^{а}т' брата братучè^{а}да:
— Щу стуѝте^а, щу глèдате^а,
Зàже^{а}лите^а[4]) пукрàй мòре^а,
Пукрàй мòре^а рàвну пòле^а,
Та вàтите^а мàлку уфчèрче^а,
Сам гу мèне^а дуве^{а}дèте^а,
Не^а кàрану, не^а бъ^{а}хтану,
Самà мумà ше^а гу бъ^{а}хтè
С' пèйнуту б'àлу лѝце^а,
Б'àлу лѝце^а, тè^{а}нку къ^{а}сле^а.

Ако пъкъ въ кжщата има момъкъ — ергенъ, пѣятъ тая пѣсень.

Стàни, стàни, брàйну ле^а,
Стàду ти са расшèталу
Нис тралъ^{а}чки, бузалъ^{а}чки[5])
Нè бруèну, нè дувèну.
— Нèка въ^{а}рвѝ сѝву стàду,
Упрèш въ^{а}рвѝ све^{а}тѝ Г'орги,
Сàб'а носи аф ръ^{а}кàта,
Та рассè^{а}че$_а$ іàврум връ^{а}ше^а,
Та сградѝха чалъ^{а}мàре^а[6]),
Издувѝха сѝву стàду,

Digitized by Google

Напрàи са сѝреᵃнеᵃту,
Раздàдуа пу кумшѝеᵃ,
Пу кумшѝеᵃ, пу сирмàси.

Слѣдъ като излѣзатъ отъ една кѫща, додѣ стигнатъ другата, по пѫтьтъ пѣятъ слѣдната пѣсень:

Мѝл'кеᵃ, Мѝл'кеᵃ, г'узѐл' Мѝл'кеᵃ,
Причỳла са г'узѐл' Мѝл'кеᵃ
Мѐᵃжду дѐвеᵃт' кадалька,
Кадалька, капалька.
Дѐ еᵃ зачỳ іан праматàр,
Іан праматàр, баш беᵃзеᵃрг'ан,
Тòй си мàйци іудрумòнеᵃ:
— Мàлеᵃ, мàлеᵃ, стàру мàлеᵃ,
Кàк ли, щỳ ли да стòримеᵃ,
Г'узѐл' Мѝл'кеᵃ да зѐмимеᵃ.
— И туй ли òщеᵃ да та ỳчеᵃ:
Іòткупи ми дѐвеᵃт' геᵃмѝи,
Сѝчку тѐнко купрѝнеᵃну,
Та ми пỳдеᵃ аф гòрна маалà,
Та ми свѝкай мàлки мòми,
Мàлки мòми и неᵃв'àсти,
Там шеᵃ пỳдеᵃ г'узѐл' Мѝл'кеᵃ.

Отъ всѣка кѫща на коледашитѣ даряватъ орѣхи, бадеми, пари, сланина и особено за тѣхъ печени кравай. Хлѣбътъ и сиренето даватъ на гайдажията като прѣдварителна плата да свири на групата коледаши до Великденскитѣ заговѣзни, когато и дѣто го повикатъ. Останалитѣ събрани работи продаватъ, купуватъ си бравъ за ядене и на втория день на Коледа се събиратъ на другарска трапеза и се веселятъ.

Освѣнъ коледашитѣ и малкитѣ дѣца на Коледа отиватъ по кѫщитѣ и казватъ „у кулеᵃдèᵃй, у кулеᵃдèᵃй", и кѫщнитѣ ги даряватъ съ овощия и кравай.

Записани отъ К. Георгевъ Калояновъ, 1907 год.

Digitized by Google

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и форми въ народнитѣ умотворения.

1) **Ютпе^{а}ни,** гл. отъ глаголътъ пъна, запъна. *Ютпе^{а}ни,* отключи, махни запеналката на вратата, отвори ги.

2) **Грóзни (х)óра,** прил. лоши хора, хора съ зли намѣрения. *Грóзну вр'áме^{а}*, значи лошо врѣме.

3) **Замáна,** гл. замахна. Придихателниятъ звукъ *х* изобщо въ Дованъ-хисарския говоръ липсва.

4) **Зáже^{а}лите^{а},** гл. тръгнете, обиходете извѣстно мѣсто. Тоя глаголъ крие и друго понятие едновремѣнно и въ пѣсеньта показва да обиколятъ посоченото мѣсто единъ видъ съ тжга, съ униние.

5) **Тралѣчки, бузалѣчки,** сжщ. умалително. Казватъ на малки росни полянки, покрити съ сочна млада трѣва.

6) **Чалъ^{а}мáр—е^{а}** сжщ. турска дума, *чалъмъ* мѣсто, сгодно мѣсто. Означава кошара, ограда, дѣто се доятъ и нощуватъ овцетѣ.

Digitized by Google

Год. V. Ноемврий и Декемврий Кн. IV.

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

Двумѣсечно илюстровано списание

за

Наука, обществени знания и народни умотворения.

Излиза подъ редакцията

на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѣчовъ.

ПЛОВДИВЪ
Печатница „Трудъ“ на П. Бѣловѣждовъ

1907 г.

Digitized by Google

Съдържание на IV книга:

Ст. Н. Шишковъ. — Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза. (Продължение отъ III кн.).

В. Дѣчовъ. — Черковно-училищнитѣ работи въ Чепеларе отъ заселването на селото до 1873 год. (Продължение отъ III книга).

Ст. Н. Шишковъ. — Обработване домашнитѣ ржчни платове въ Родопитѣ. Стопанско-фолклорни бѣлѣжки. (Продължение отъ I книга и край).

С. — Вѣсти изъ Родопитѣ: а) Начало на ученишки пансионъ при Дедеагачкото българско III-кл. училище; б) Единъ похваленъ примѣръ отъ родолюбие.

С. — Книжовни вѣсти и отзиви: а) Златна книга на дарителитѣ за народната просвѣта. Кн. I, притурка къмъ XII год. на „Училищенъ прѣгледъ"; б) Славянское племя. Статистико-етнографическій обзоръ современнаго славянства, съ приложеніенъ двухъ етнографическихъ картъ. Отъ проф. Т. Д. Флоринскій, С. Петербургъ—Кіевъ, 1907 годъ; в) Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София. Кн. I и II (1904 — 1907). Печатани подъ редакцията на проф. Л. Милетичъ, уредникъ на семинара.

С. — Малки вѣсти по фолклора и славистиката изъ славѣнскитѣ страни.

Ст. Н. Шишковъ, Георги Л. Пашевъ и **М. Ст. Брѣговъ.** — Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско: а) Народни баяния и повѣрия; б) Народни вѣрвания и прокобявания; в) Народни пѣсни помашки и български.

С. — Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и изразни форми въ народнитѣ умотворения.

Обявления.

Илюстрации. — Остатъци отъ старинната крѣпость „Цѣпина" въ Чепино.

Пуснати сж въ продажба книгитѣ:

1. **Избрани народни умотворения.** Обредни и битови пѣсни (цѣна 1 л. 50 стот.).

2. **Сашка Паликраевъ.** Комедия въ 3 дѣйствия отъ Бойчо Липовски (второ издание, цѣна 80 стот.).

3. **Пеперуди.** Стихотворения отъ сжщия авторъ (ц. 80 стот.).

Н. Василиевъ — Пловдивъ.

Digitized by Google

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

ДВУМѢСЕЧНО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

(Продължение отъ III кн.)

2) Съгласни.

77. Въ Дованъ-хисарския говоръ слабитѣ (звучни) съгласни *б, в, г, д, ж, з, ц* въ окончанията на думи при затворена сричка всѣкога се изговарятъ на съотвѣтнитѣ тѣмъ усилени (беззвучни) съгласни. Изговарятъ се тъй:

б —› *п: боп, воп, гроп, сл'ап, л'ап, въ^{a}п, ръ^{a}п;*

в —› *ф: връ^{a}ф, кръ^{a}ф, жуф, праф, браф, кураф, криф, лоф;*

г —› *к: бок, рок, прак, драк, пдлук, бр'ак, врак;*

д —› *т: рот, глат' грат, мет, лет, млáт;*

ж —› *ш: дъ^{a}ш, ръ^{a}ш, нош, брош,* (брожъ), *мъ^{a}ш;*

з —› *с: мрас, бъ^{a}с* и т. н.

Тая промѣна става и въ срѣдисловието и прѣдставкитѣ на много думи: *уфчѐ^{a}р, ра̀пка* (арабка), *ба̀пка* (бабка), *фтóрник, фл'а̀на* (влѣзе), *дúфчина* (диво свине, дивечъ), *кал'чу̀не^{a}* (калци, калцуни), *рѐт'ки* (редки). Обаче има и изключения отъ това правило, т. е. срѣщатъ се думи съ обратенъ изговоръ на споменатитѣ звукове, когато тѣ сж начални:

ф —› *в: въ́^{a}рл'аме^{a}, варнú гу,* (фърляме, фърли го), *въ^{a}рка* (фърка), *Вида̀на* (Фидана, соб.), *вáти гу* (фати го);

с —› *з: збор,* (сборъ), *збúрщина* (сбирщина);

з —› *ж: жумáли* (земали, мин. св.), но пъкъ *зѐа;*

ц —› *ж: жига̀ра* (цигара).

78. Омекченото произношение е твърдѣ свойствено на Дованъ-хисарския говоръ. И въ това отношение той е тъй

Digitized by Google

изобиленъ, както и всички Родопски говори. Въ Дованъ-хисаръ изговарятъ: *кон'*, *зет'*, *пъ*ˀ*т'*, *сол'*, *óге*ᵃ*н'*, *кòре*ᵃ*н'*, *цар'*, *мен'*, *уфчè*ᵃ*р'*, *кузáр'*, *лóш'*, *мъ*ᵃ*ш'*, *ръ*ᵃ*ш'*, *фрис'*, *врит'*, *ге*ᵃ*рáн'* (кладенецъ), *улувáр'*, *жèне*ᵃ*т'* (женень), *глáве*ᵃ*ш'* (годежъ), *чил'* (цѣлина отъ земя), *те*ᵃ*вéк'* (тюфекъ), *шѐл'ме*ᵃ*н'* (охлювъ) и др.

79. Произношението на смекченитѣ съгласни прѣдъ гласни е *слѣно* и като такова отбѣлѣзвамъ го съ омекчителенъ знакъ надъ съгласната, както и езиковитѣ материали изъ другитѣ Родопски покраини: *кит'ки*, *бил'ка*, *пе*ᵃ*л'тèк* и пр.

80—84. Съгласнитѣ *л* и *н* прѣдъ *е* и *и* се изговарятъ обикновено както въ общокнижовния езикъ. Сѫщо не се чува нѣкаква разлика и при изговорътъ на устнитѣ съгласни *б*, *в*, *п*, *м*, *ф*, зѫбнитѣ *д*, *т*, гърленитѣ *к*, *г*, *х* и съскавитѣ *з*, *с*, *ц*.

85. Шушкавитѣ съгласни (*ж*, *ш*, *ч*) се изговарятъ винаги по-меко отъ обикновеното: *жè*ᵃ*ба*, *ч'ỳду*, *ж'умàли*, *ш'ỳма*, *че*ᵃ*лъ*ᵃ*мàр'* (отъ турската дума чалъмъ, означава кошара, сгодно мѣсто за запиране и нощуване добитъкъ), *чèше*ᵃ, *же*ᵃ*м*, *ч'ỳка* и пр.

86. Омекчено *р* винаги се изговаря въ глаголнитѣ и именнитѣ окончания: *уфчè*ᵃ*р'*, *кузàр'*, *гуве*ᵃ*дар'*, *улувáр'*, *цар'*, *цáре*ᵃ*т*, *уфчè*ᵃ*ре*ᵃ*т*, *стòре*ᵃ, *пудóср'е*ᵃ*м*, *затàре*ᵃ*т*, но пъкъ *сабе*ᵃ*рà гу*.

87. Удвоено *л* нѣма въ Дованъ-хисарския говоръ. Казватъ: *бил'е*ᵃ, *кòл'е*ᵃ (събирателно колове) и т. н.

88—89. Старо лабиално *л* нѣма. Казватъ: *зéме*ᵃ, *сàбе*ᵃ, *кáпка*. Сѫщо и *м'* да се изговаря като *мн'* нѣма.

жд-шт.

90—91. Старобългарскитѣ звукове жд-шт въ Дованъ-хисарския говоръ се изговарятъ *жд* и *шт*. Обаче отъ групата *жд* въ повечето думи, а особено въ глаголнитѣ форми, *ж*-то се изхвърля и се изговаря само *д*, както ще видимъ въ изброенитѣ по-долѣ думи. Изговарятъ: *башта'*, *бáштỳву*, *баштинѝе*ᵃ, *пубàштим*, *бле*ᵃ*штѝ*, *бле*ᵃ*штỳка*, *бле*ᵃ*штỳнка*, *брош*; *вéжки*, *вéйке*ᵃ (веке, вече), *виш*, *вѝште*ᵃ, *вѝдуам*, *уштѝна* (воштина), *врѝштам*, *извáдам*, *врèска* (врѣщи козата), *гáште*ᵃ, *гáшник*, *пугáдам*, *нагáдам*, *глáди*, *изглáдам*, *приглáдам*, но пъкъ *глóждам*; *еш*, *гуè*ᵃ*жду-а-и*, *гурèш*, *гу-*

Digitized by Google

ст'аам (гощавамъ), *изгра̀дам, заградам, пригѣ^а^рнам, гуште^а^р', дуўдам, дваш, д'ате^а^шту, испу̀скам, дра̀скам, дъ^а^ш, дъ^а^шдовник, дъ^а^шдоуну, дъ^а^аште^а^ре^а^, іаш, іаште^а^, из'адам, приіадам, зимоните^а^, избадам, иштам* (искамъ), *испъ^а^дам, клеште^а^, крашник, къ^а^рст'аам, къ^а^рстел'ник, къ^а^рстѐнка, кражба, къ^а^шта, къ^а^шник* (къщовникъ), *лешта, лешник,* но *леска-и* и *лѣступица; маште^а^а, между, мръ^а^шти̂ са, м'уште^а^рие^а^, пумушнѝк, насадам, унодам, наситам, наштъ^а^рб'аам, ништу, ниште^а^л'ки, не^а^штер', поскам, поска, упоска, нъ^а^ше^а^н, нашту̀ам, нъ^а^шки* (нощови), *оште^а^, уштави* (кожи), *убъ^а^рнам, убушта, вошка* (овошка), *угниште^а^, ул'у̀скам, пеш, пештура, пла̀там, распла̀там, пиштал, пувр'а̀дам, накла̀дам, помуш, пуса̀дам, пра̀шка, прѐдам, прѐлу* (прежда), *пъ^а^т'ве^а^* (пжтища), *пъ^а^шкам, пъ^а^шка* (сѣмка отъ какъвъ и да е плодъ), *ра̀дам, ръ^а^жда, ръ^а^жд'а̀салу, рожба, пурудѐн'е^а^* рождество), *са̀жде^а^, све'ш, сѐти гу, усита, сбирштина, сноути, срешту, пусрѐшна, ватам* (хващамъ), *уриште^а^, руштѝ, ру̀скал, чѐтка, чу̀зду, штипе^а^, уштипа, штѝпци, штир', шту* (що), *штѐне^а^, штѐне^а^та, зашту̀пва* (зарови го, скри го, спотаи го), *ше^а^* (ще) но и *за: за гу стѐре^а^т* или *ше^а^ пу̀дат* (ще идатъ), *шу ту пу̀да* (щомъ отида), *шту̀шне^а^* (щукне, скокна, бързо литна на нѣкждѣ си).

Дѣепричастията и причастията сж на *штом, штим* и *штум: викаштум, пускаштѝм, бе're^а^штум, блѐе^а^штум* и т. н.

92. При образуването на страдателнитѣ причастия отъ основи *д* и *т* (по II стр.) се прѣдпочита *непромѣнена основа: рудѐн, зла̀тан, платѐн,* а не рожденъ или позлак'енъ.

93—98. Въ Дованъ-хисарския говоръ сж неизвѣстни *к'* и *г'* отъ омекченитѣ основи на *т* и *д*. Казватъ си: *л'уд'е^а^, цвѐ^а^т'е^а^, бра̀т'е^а^, пъ^а^т', уцѐт, д'а̀те^а^* и т. н. Сжщо и *і* липсва, освѣнъ въ посоченитѣ примѣри въ пунктъ 69. Казватъ: *луз'а, грозд'е^а^, бан'а.* Звукътъ *ѕ=дз* тоже не сжществува ни въ стари, ни въ нови думи. На всѣкждѣ той се изговоря на *з: мъ^а^рзи̂, зил' зе^а^нгие^а^, полза, зарзава̀т', зу̀фк, минзуа̀р', патлажѐ^а^н* и т. н. Сжщо и *џ=дж* въ всички случаи се изговаря *ж: ж'умб'уш', жѐзва, мажу̀н', жау̀ка* (джавка), (*х*)*ажие^а^, гажѐ^а^л, жѐ^а^ба, же^а^мие^а^* и т. н. И общобългарското *ж* не се замѣнява съ *дж*. Обикновено изговарятъ *желе^а^зу, лъ^а^жѝца* и пр.

Digitized by Google

99. Съчетанието *чр—цр* въ Дованъ-хисарския говоръ е промѣнливо. Въ едни думи се изговаря *чр*, а въ други *цр*. Изговаря се *царвѐн-а-у, цъ^а^рну*, (за цвѣтъ на нѣкой прѣдметъ), а *чѐре^а^н*, за човѣкъ; *чѐрпи, че^а^р'аше^а^, цъ^а^рква, че^а^рва̀, чѐрга*, но пъкъ *царвѝф, цѝрка* (чирей—цирей).

100. Звукътъ *ф* се чува и въ чужди, и въ български думи. Въ началото намѣсто *хв* не се чува, а се изхвърля *х*-то и се изговаря само *в: въ^а^рл'а* (хвърля—фърля), *вѝйна* (хвойна—фойна), *ва̀ла, ва̀ли* (хвала, хвали), *ва̀ти* (хвати). Въ други думи начално *хв—ф* пъкъ до сущъ се изпуща: *учѝ* (фучи, хвучи), но пъкъ и *фѝри* (гони го).

Въ срѣдата *в* не се замѣнява съ *ф;* казватъ *свеш, свирка, св'ат, сват.*

Въ глаголнитѣ форми прѣдлогътъ *въ* се замѣня съ *ф: фл'а̀на, фта̀са, фнѐсе^а^, аф* вмѣсто *въ: аф градѝната, аф къ^а^щи, аф нѐтре^а^* (вжтрѣ) и т. н.

Окончанията *ав, ов, ев, ив* и намѣсто *х* въ глаголи всѣкога се изговаря *ф: вѝде^а^ф, тръ^а^гаф, да̀даф, вапустѝф, вѝкаф, шт'аф, о̀глаф, дала̀ф*, (маша за огънь), *Пѐтруф, Ко̀мн'уф, д'а̀фка, пл'а̀фка* (палва) и т. н.

101. Съ съгласната *х* Дованъ-хисарскиятъ говоръ много се отдалечава отъ Родопскитѣ говори. Тоя звукъ почти като че не сжществува никакъ въ Дованъ-хисаръ. Ето неговитѣ разни промѣни:

а) Като началенъ звукъ въ всички думи той се изхвърля, т. е. отпада, и прѣдъ гласни остава като единъ едва забѣлѣзанъ придъхъ, подобенъ на френския *h* aspire. Тъй напр. изговарятъ *въ^а^рлѝ гу* (вижъ по-горѣ въ п. 100), *въ^а^рка* (хвърка), *аѝду̀тин, арамѝе^а^, ара̀м, арма̀н, амѐн'* (хамень—току тъй, само), *амба̀р', л'ап, а̀лаш* (бара, пипа), *ем* (хемъ).

б) Изпада въ повечето думи и въ срѣдисловието, безъ разлика между гласни или съгласни е тя: *расу̀дат* (разходатъ), *о̀плаа* (оплаха), *снъ^а^а, кѝа* (киха), *му̀а, ру̀у* (рухо), но пъкъ *с*(т)*р'а̀ха; ма̀а*, но пъкъ *м'ах* и др.

в) Изпада и въ краесловието на аориста въ мн. число: *пу̀даме* (отивахме) *стул'а̀а са* (притаиха се), *усѝтаа, прѐйнаа* (прѣминаха, бързо отидоха), *не^а^ мужѐ^а^а, имѐ^а^аме^а^* (имахме), но пъкъ *с*(т)*рах, гр'ах*, ала и *гр'аута̀; вѐа*, но пъкъ *вехме^а^*. По-горѣ видѣхме, че въ аористътъ въ I л. един. число

Digitized by Google

х-то се изговаря на *ф: вйкаф, нѝде^а^ф, вѝде^а^ф* и т. н., ала пъкъ *вех, брах, пих.* Въ такива случаи *х*-то като че се чува наполовина.

Замѣна.

102. Освѣнъ горнитѣ замѣни на *хв* и *ф*, въ Дованъ-хисарския говоръ се срѣщатъ и други замѣни на единъ звукъ съ другъ. Тъй напр. забѣлѣзахъ слѣднитѣ случаи:

а) *з* замѣнено съ *ж*, въ *жумàли* вмѣсто земали;

б) *п* на *б: лàнба, камбàна* и обратно: *боп, бàпка, зъ^а^п* и др.

в) *в* на *ф: фдѝгна, фтàса, фъ^а^ф* и *аф, фл'àна, фрѝпна, фтурàк, фѐчра, òфца, уфче^а^р', фтỳре^а^, пòфтурну,* но пъкъ въ думата *те^а^вѐк'* обратно;

г) *т* на *д: Андòн, òдрумоне^а^, уд'вѝкна, свàдба*, и обратно: *рѐ'тки, слàтку;*

д) *н* и *в* на *л: млòгу, млузѝна, слòбудну, услубудѝа;*

е) *ку* вмѣсто ако; *гàту* вмѣсто когато; *де* вмѣсто гдѣ; *се, с'àкуй* вмѣсто все, всѣкой; *шу ту* вмѣсто щомъ; *рỳпа* вмѣсто ропка; *е^а^й сакà* вмѣсто ей тъй; *хайрѐ^а^не^а^* вмѣсто ахряни; *унò* вмѣсто онова; *вѝли* вмѣсто каза; *брàзни* вмѣсто бразди; *прѝликит* вмѣсто приличенъ; *клàват* вмѣсто кладатъ, турятъ; *изл'àва* вмѣсто излиза; *на нас* вмѣсто у насъ.

Вмѣтане.

103. Освѣнъ посоченитѣ примѣри по-напрѣдъ въ Дованъ-хисарския говоръ се срѣща вмѣтане и на други звукове и цѣли срички: *парàде^а^ди* вмѣсто прадѣди; *іун'ỳшница* вмѣсто юница; *сабе^а^рàли* вмѣсто събрали или сбрали; *гул'тинàк* вмѣсто голтакъ или голакъ; *дувѐ^а^т, крувѐ^а^т* вмѣсто доятъ, кроятъ; *дурдѐ* вмѣсто додѣ. Тукъ *в*-то се чува слабо, като на половина. Възможно е да има и други думи съ вмѣтане, но за сега такива не ми сѫ познати.

Прѣмѣтане.

104. Думи съ метатеза, т. е. съ прѣмѣтане на съгласни и гласни за сега имамъ забѣлѣзани слѣднитѣ: *сарде* вмѣсто срѣде; *пурдàде* вмѣсто продаде; *аф* вмѣсто въ; *ас ѐре^а^ту* вмѣсто съ ярето.

Digitized by Google

Изчезване.

105. Дованъ-хисарскиятъ говоръ изобилва съ изпущане (изчезване) на съгласни и гласни:

а) *в* изчезва и въ началото и въ срѣдисловието, па и въ краесловието: *дуѐц* (вдовецъ), *дуи́ца*, *с'а̀куй*, *се* (все), *тога̀а* (тогава), *тойте*, *гуе̂да*, *пра̀ини*, *затаре̂*, *че̂торица*, *тр'а̀а*, *утр̀а*, *умъ̂рти*, *жуина* (живина), *иску*, *жуа̀не* (живѣене), *улуа̀р'*, *уда̀и* (удави), *уе̂* (вие кучето, вълкътъ), *ра̀куе* (ракове), *уста̀ил*, *сур̀у*, *дуо̀р*, (дворъ), *че̂тъ̂ртак*, *ода* (вода) *удѐнца*;

б) *т* изчезва въ думитѣ: *срах*, *ср̂ъ̂мну*, *сра̀на*, *сра̀шну*, *пръ̂с*, *нъ̂ш*, *тъ̂рчина̀* (стричина, чана), *сри̂ку* (стрико, чичо), *мос*, *гос*, *ми̂лус*, *ра̀дус*, *шес*, *къ̂рс*;

в) *д* изчезва въ: *нагл'а̀ва* (нагледва), *пугл'а̀ва*, *на̀вии* (не види), *наиш* (найдешъ), *укра̀ва*, *кла̀ват*, но и *кладъ̂т* (огънь).

Бѣл. За изпѣтане гласни вижъ въ първитѣ параграфи.

(Слѣдва).

Черковно-училищнитѣ работи въ Чепеларе отъ заселване на селото до 1873 година.

Отъ **В. Дѣчовъ.**

(Продължение отъ III кн.).

Сивковци, които били свързани съ роднински и материялни връзки съ Метексовцѣхъ, сполучили да земать на своя страна всички Марчовци. Къмъ Сивковцѣхъ се присъединили и Демиревци (отъ „Срѣщната“ махала), защото и тѣ били тѣхни роднини. И тъй, благодарение на крамолитѣ и прѣчкитѣ, за градене на нова черква останали съгласни само 40—50 християнски кжщи (отъ „Бѣлювската“ и „Срѣщна“ махали)[1]. Но Х. Радко, Велю и Митю Киряковъ не се отчаяли. Тѣ ходили, тропали, молили и сполучили да земать необходимия ферманъ. На 8-й юний, 1860 година, Х. Радко и Велю почнали да размѣрвать основитѣ на новата черква и да карать камъни. Послѣдвали ги и съсѣдитѣ имъ Киряковци, Кацарци и др. Сивковци, Далномахалци и Марчовци, като видѣли това, още повече се „наежили“.

— Нищемъ друга чьорква; нѣма да са цѣпимъ! викали тѣ, но кой ги слуша? Х. Радко и Велю копаели вече основитѣ

---

[1]) „Новата“ махала тогава несжществувала.

Digitized by Google

на новата черква. Тогава Х. Тодоръ Сивковски, като разбралъ, че Бѣлювци ще направятъ черквата въпрѣки крамолитѣ и прѣчкитѣ, явилъ се съ своя щабъ прѣдъ отцѣпницитѣ и имъ казалъ слѣднитѣ бѣлѣжити думи:

— „Е кандисахъ и видѣхъ, чи ще сторите чьорква-са, ала аку сте христене и ви е милу селу-су, послушейте ма какво ща ви кажа. Ние, христене-се, въ сува село ни сме млого. Адинъ попъ, адинъ даскалъ и адно чьорква ни стигатъ и артисуватъ. Ала ще речете: „тѣсна е старана чьорква и далече е на горни-се махали". За това сте прави. Истина е, чи и людье-се са плодятъ, та „Св. Атанасъ" ще стане още по тѣсанъ. Ала знаите ли, чи въ селу, каквосу нашесу, дѣто има двѣ чьоркви, два попа и двамина даскале, тамъ сгода нѣма. Ние още утъ сига са караме, ами какво ще стане въ селу-су и христене-се, ага станатъ двѣ чьоркви? Ще фатимъ да дѣлимъ чьоркви, попове, даскале и махали. Ще са раздѣлимъ нахъ двѣ стрáни и ще станимъ *хашиpъ-нешиpъ*. Слушайте какво ще ви кажа: *Е харизувамъ моя-на ливада въ срѣде селу-су, да уградимъ тамъ обща и гулѣма чьорква за врють махали-се. Ще са спумагаме и ще я сторимъ кату манастирь. Ду нея ще уградимъ и ново, гулѣмо шкулью, та да е адно бливу и далече на врить махали-се. „Св. Атанасъ" ще остане като параклишъ. Ако е паратикъ попъ Манолъ, ще да найдимъ другъ попъ; ако нищете Х. Волка за питропъ, ще да туримъ другъ питропъ. Сичку можимъ да сторимъ, аку сме сгодни и са ни цѣпимъ. Кавувайте, бендисувате ли моянa ливада за чьорква? Е ви е харизвамъ и давамъ още 2000 гроша отгорѣ*".

— Хубаво казувашъ, Х. Тодоре, ала де бѣше по-рано да ни кажишъ това, възразилъ Велю. Вие заптисахте „Св. Атанасъ" и сига всичко е въ ваши роки. Ние, ага са давехме солкувъ гудини прѣзъ рѣки и вирове, та на нивидехте. Сига ага си зохме ферманъ и фатихме да градимъ, *си кандисалъ* и ни харизувашъ мѣсто за чьорква, ала низнаемъ, какво ще кажатъ кумшие-се за твоята хáризма.

— Ние си имаме мѣсто за чьорква, нищемъ Х. Тодоровата хáризма, извикали Бѣлювци. Да ућрадьотъ Сивковци и Долно махалци чьорква въ Х. Тодорова-на ливада.

Слѣдъ тоя отговоръ Х. Тодоръ млъкналъ и оставилъ Бѣлювскитѣ главатаре да правятъ каквото щатъ[1]).

[1]). Хаджи Тодоръ, прѣдвидѣлъ, ако и кѫсно, какво ще става въ Чепеларе слѣдъ съграждането на новата черква въ Бѣлювско-Срѣщната махала, та затова и настоявалъ да се направи черквата всрѣдъ селото на неговата ливада. Двѣтѣ черкви, находещи се на срѣщуположни, крайни махали, станали причина да се раздѣлятъ послѣ християнитѣ на двѣ партии относително черковно учил. работи. Тия партии сѫществуватъ и до сега, само че не за училища и черкви, а за пазарь, хорище, общ. управление и други учрѣждения. Слѣдъ смъртьта на попъ Маноля се прѣкрати отчасти черковното партизанство, а слѣдъ съграждането на новата учил. сграда всрѣдъ селото се тури край и на училищното партизанство.

Digitized by Google

Купеното отъ Х. Радка и Веля мѣсто се указало не толкова здраво, при това и черквата била захваната голѣма, та трѣбвало да се изкопаятъ и изхвърлятъ стотини кубика пръстъ и чакълъ, до като се приготвятъ основитѣ. Когато послѣднитѣ били готови, поканенъ билъ отъ Станимака епископъ Къркаля да освѣти и положи основниятъ камъкъ[1]). Прѣди да се почне освѣтяването, Радко Курювски отъ „Долната“ махала се изпрѣчилъ прѣдъ епископъ Къркаля и му рекълъ:

— Агиосъ владика, ние си имаме чьорква, та нящѐмъ да са гради друга. Сбѐри юмоветѣ на Бѣлювцѣхъ.

Епископътъ изгледалъ строго, сърдито Радка, че му отговорилъ съ тия думи:

— Ти христенинъ ли си или не? Ако си христенинъ, свали си капата и се моли, пакъ ако не си христенинъ, махкай се отъ тукъ!

— Хо нахъ долна-на махало, бре *миживунъ!* добавилъ Волко Костовски и посочилъ юмрукъ къмъ Радка.

Послѣдниятъ, като разбралъ, че ще яде бой, смирено се оттеглилъ отъ церемонията и си отишълъ.

До настѫпването на зимата работницитѣ подпълнили основитѣ на черквата и изградили единъ *кошакъ* (поясъ) зидъ надъ земята. Тая работа била голѣма, та погълнала и събранитѣ парични срѣдства, и приготвенитѣ материяли (камъне и варь). Прѣзъ зимата строителитѣ се пръснали въ странство по печалба, та нѣмало кой да приготовлява материяли за понататъшната работа[2]). На слѣдующето лѣто (1861 г.) граденето на зидоветѣ се непродължило, защото нѣмало камъне и варь, та трѣбвало тѣхъ да приготвятъ. Прѣзъ 1862 година били изградени зидоветѣ до прозорцитѣ и били свлѣчени мраморни камъне отъ кариеритѣ. Прѣзъ 1863 година граденето на зидоветѣ пакъ се не продължило, защото трѣбвало да се издѣлатъ и изгладятъ мраморнитѣ рамки (первази), жгли и корнизи за многото прозорци и стѣнни жгли. Освѣнъ това ангажиранитѣ въ постройката селени се уморили и физически, и парично. Ентусиазмътъ и енергията у отцѣпницитѣ поотслабнали. Появило се даже и тайно роптание противъ Веля и Х. Радка, за дѣто увлѣкли „фекиретѣ“ въ такава грамадна постройка, която не била по силитѣ имъ. Хаджи Радко, като подушилъ, че „народътъ“ е захваналъ да роптае, оставилъ брата си Веля да рѫководи граденето на черквата, а той си зелъ торбичката на

---

[1]) Епископъ Къркаля билъ по произхождение българинъ отъ с. Д. Дерекьой (Ахж челебийска кааза), но се погърчилъ, когато дошълъ въ Станимака. По-сетнѣ той станалъ Ксантийски митрополитъ и се прочулъ като върлъ гонитель на българщината въ Ахж-челебийската кааза.

[2]) Чепеларскитѣ зидари и шивачи прѣстоявали на чужбина отъ 15 октомврий до 20 юний, а овчаритѣ отъ 10-й октомврий до 20 май. Прѣзъ това врѣме въ селото оставали само старци, жени и доилни дѣца по-малки отъ 12 години.

Digitized by Google

рамо и изфирясалъ отъ селото. По онова врѣме синътъ на Х. Радка, Х. Костадинъ, билъ служитель-кандилафтъ въ цариградската патриаршеска черква. Хаджи Радко пѣшъ стигналъ въ Цариградъ и тамъ сполучилъ, съ помощьта на сина си, да се снабди съ *пандагусъ* отъ патриаршията, за да събира помощи за новата Чепеларска черква. Първата година отъ напущането на селото Х. Радко обходилъ „по просия" цѣла Тракия и, като събралъ доста пари, върналъ се въ Чепеларе и прѣдалъ смѣтка на настоятелитѣ. Но до като Х. Радко се скиталъ пѣшь „отъ село на село и отъ градъ на градъ" да събира помощи за черквата, въ Чепеларе станала една промѣна, която станала причина да се подбие авторитетътъ и се накърни честолюбието на Веля и Х. Радка. Въ края на 1863 г. Х. Тодоръ Сивковски умрѣлъ. Отнетъ билъ и михтарлъкътъ-кабзималлъкътъ отъ прочутиятъ Гюмюшь Гердановъ миситинъ (комисионеръ) Кьоръ Гога[1]). Слѣдъ смъртьта на Х. Тодора и „падането" на Кьоръ Гога селската свѣтска власть минала въ ржцѣтѣ на Узунъ Гоча Костовъ, а съ това и „центрътъ на селската тяжесть" се прѣмѣстила отъ „Сивковската" въ „Бѣлювската" махала, защото Узунъ Гочовата кжща се намирала всрѣдъ послѣдната махала. Ахмедаа́ Тъмрашки и други царски забите, като обикаляли нахията и дохождали въ Чепеларе, зели „да слизатъ на конакъ" у Узунъ Гоча или роднинитѣ му, а това е било знакъ, че за бждяще Узунъ Гочо ще е селскиятъ голѣмецъ. Послѣдниятъ билъ заможенъ, уменъ, учтивъ, малко славолюбивъ, но не „ученъ" колкото Х. Тодора. Като Бѣлювчининъ, той билъ съ „отцѣпницитѣ", но до като билъ живъ Х. Тодоръ, той не земалъ дѣятелно участие при градението на черквата, защото послѣдниятъ му билъ роднина (баджанакъ), та не искалъ да му „строши хатъра". Обаче слѣдъ смъртьта на Х. Тодора и „падането" на Кьоръ Гога, Узунъ Гочо изтъкналъ на лице и по силата на обстоятелствата станалъ и ржководитель по направата на черквата. Въ отсжт-

---

[1]) Въ турско и румелийско врѣме въ смѣсенитѣ села е имало по двама мухтаря-кабзимали — мохамедани и християни. Длъжностьта на мухтаритѣ била да събиратъ данъцитѣ, да се грижатъ за обществената безопастность и посрѣщатъ турскитѣ голѣмци; но властьта имъ повече се непростирала. Сжщински селски управници били виднитѣ, заможнитѣ и умнитѣ първенци Послѣднитѣ сж били и ходатаи за всичко, що се отнасяло до селскитѣ работи.

Кьоръ Гочо старъ Радковъ се прочулъ като строгъ, грубъ михтаръ, но главно като Гюмюшгердановъ прѣдставитель по доставяне аби и чорапе за турската войска. Населението въ Чепеларе насила (ангаря) работило тия аби за нищожно възнаграждение. Кьоръ Гого билъ отъ „Бѣлювската" махала и съчувствувалъ на отцѣпницитѣ при градението на черквата, но явно не помагалъ, защото като Гюмюшгердановъ (гръцки) човѣкъ, не му било въ интересътъ да се бърка въ Чепеларскитѣ черковни работи Чепеларското християнско население съ прошения до турскитѣ власти и други борби се отървало отъ Гюмюшгердановата ангария и Кьоръ Гочовитѣ произволи.

Digitized by Google

ствието на Х. Радка, Узунъ Гочо повелъ работата, както самъ я разбиралъ. Техническата работа оставилъ да я ржководятъ и надзиравать Велю и Митю Киряковн, които били изкусни зидари, а той зелъ въ ржцѣтѣ си административно-финансовата работа. Узунъ Гочо билъ богатъ, та далъ и доста пари (помощь и на заемъ). Донесълъ й Х. Радко пари „отъ просията", та „отцѣпницитѣ" се насърдчили, и работитѣ тръгнали добрѣ. Обаче Велю и Х. Радко останали по назаденъ планъ. Тѣ станали второстепенни главатаре. Узунъ Гочо ги засѣнилъ, а отъ това се появили между главатаритѣ тайни завистн и злоби. Х. Радко билъ по-скроменъ, по-търпѣливъ, по-патриотъ, та мълчаливо прѣнасялъ обидата и постоянствувалъ до края на работата. Велю, напротивъ, билъ по-припрѣнъ, по-злъченъ, по-честолюбивъ, та въ края на работата се явно скаралъ и съ Узунъ Гоча.

Прѣзъ 1864 година работницитѣ изградили прозорцитѣ и единъ кошакъ (поясъ) зидъ надъ тѣхъ; а прѣзъ 1865 и 1866 години били доизкарани зидоветѣ, свити били сводоветѣ (кемеритѣ) и била покрита цѣлата сграда. Освѣнъ това довършена била и вжтрѣшната часть (лепежь, иконостасъ и другитѣ дървени части). Прѣзъ послѣднитѣ двѣ години работата била много усилена и тежка, защото е трѣбвало да се вдигатъ на високо голѣми тежки камъни за колонитѣ, сводоветѣ и стрѣхитѣ. Стотини и хиляди товари песъкъ, варь, плочи и варовитъ камъкъ се прѣкарвали отъ далечни мѣста. Стотини ржцѣ работили и се мжчили до като тая огромна, тежка маса се изкачи на 10 метрова височина. Въ тая работа зели участие и мжже, и жени, и слаби дѣца. Прѣзъ най-усилната работа уморенитѣ вече „отцѣпници" зели да „хайлязуватъ" и да се криятъ по баиритѣ. Тогава главатаритѣ условили за 200 гроша Дели Сюля (прочутъ кабадаия и строгъ селски забитинъ) да „вкара въ потъ" всички, които „колчили" и бѣгали отъ работа. Дели Сюлю, съ вѣхта арнаутска „фльока" на гърбътъ и съ камшикъ въ ржката, всѣка заранъ ходилъ отъ кжща на кжща и съ бой и псувни изкарвалъ мало и голѣмо да работи на черквата. Когато послѣдната била вече готова за освѣщаване, станало дума и за згурафията (изображенията). Едни настоявали да се згурафиса, та че тогава да се освѣти, а други казвали, че тая работа може да стане и по-кжсно. Тогава, срѣдъ кипежьтъ на прѣпирнята, Кръстанъ Петковъ Пангарски и Дѣчо Узунъ Харитовъ заявили, че срѣдното (главното) кубе ще згурафисатъ на своя смѣтка. Слѣдъ това заявление спорътъ се прѣкратилъ. По примѣрътъ на Кръстанъ и Дѣча, още нѣколцина души изявили, че и тѣ ще згурафисатъ нѣкои части отъ черквата.[1]) И тъй до краятъ на 1866 година новата чер-

[1]) Изображенията на черквата сж направени отъ нѣкой си гръкъ Димитъръ, който знаялъ и български езикъ, та надписитѣ, но настояна-

Digitized by Google

ква била окончателно довършена, та оставало само да се освѣти. Въ врѣме на най-усилената работа, когато имало нужда и отъ пари, Х. Радко пакъ напусналъ селото. Съ *пандагузътъ* въ пазва и торбичката на рамо, той се отзовалъ чакъ въ Масъръ (Египетъ). Черковниятъ просякъ се прѣдставилъ прѣдъ Александрийския патриархъ и го помолилъ да му даде позволение да събира помощи въ градътъ Александрия. Изпърво патриархътъ отказалъ, но сетнѣ позволилъ[2]). На връщане отъ Египетъ Х. Радко се отбилъ въ „Свѣта гора“ и купилъ отъ Карея[3]) иконитѣ за иконостасътъ и още много други черковни принадлежности.

Освѣщаването на черквата било опрѣдѣлено да стане на 16-й юлий 1867 година. За посрѣщането на тоя день се готвили всички Чепеларски християни, безъ разлика на долни и горни махали, отцѣпници и неотцѣпници. Нарочни пратеници, снабдени съ писма, тръгнали по всички Родопски християнски села да канятъ гости. Поканенъ билъ и Ахмедаа Тъмрашли. Специална депутация заминала за Пловдивъ да покани *български* владика да освѣти черквата. Писмата за Пловдивъ били адресирани до Българската община, прѣдсѣдатель на която билъ по онова врѣме Архимандритъ Дамаскинъ, монахъ отъ Рилския мънастирь. Понеже нѣмало български епископи, самъ Архимандритъ Дамаскинъ, придруженъ отъ гавази и дияк они, се упжтилъ за Чепеларе да освѣти той новата *българска* чер-

нето на пожертвователитѣ, сж направени на тоя езикъ. Кръстанъ Петковъ платилъ изображенията на десната половина отъ главното кубе, а Дѣчю Харитовъ — лѣвата половина. Х. Тодоровата вдовица платила изображенията въ олтарътъ, а Узунъ Гочо—изображенията въ женското отдѣление (западната стѣна). Изображенията и надписътъ отъ вънъ черквата носятъ дата 1866 г. Това вкарва мнозина въ заблуждение да вѣрватъ, че черквата е освѣтена прѣзъ 1866 год. Вѣрното е, че тя е освѣтена прѣзъ 1867 година.

[2]) Когато патриархътъ отказалъ да даде позволително Х. Радкому, послѣдниятъ се чудилъ какво да прави, защото нѣмалъ пари за пжтни разноски да се върне назадъ. Слѣдъ много мислене Х. Радко скроилъ какво да направи, за да не гладува на чужда земя. Явява се втори пжть при патриархътъ и го помолва да му даде позволение поне единъ день да събира помощи въ градътъ, и то само за пжтни пари, защото инакъ неможелъ да се върне въ отечеството си. Патриархътъ го съжалилъ и му далъ исканото позволение. Хаджи Радко, като непознавалъ градътъ и християнитѣ въ него, условилъ единъ човѣкъ за 10—15 гроша да го развида изъ градътъ единъ день. Съ таблата въ ржката, на която имало залепена и запалена свѣщъ, Х. Радко, прѣдвожданъ отъ водачътъ си, ходилъ по кжщи, магазини и кафенета. Набожнитѣ тогава александрийски християни, араби и гърци, се показали много щедри: едни пущали въ таблата лири, други бѣли меджидии и трети бешлици и алталжци. До вечерьта се събрали нѣколко хиляди гроша. Хаджи Радко отдѣля 15 гроша и ги дава на водачътъ, обаче послѣдниятъ не останалъ доволенъ отъ условената сума и се скаралъ съ Х. Радка. Послѣдниятъ, за да се отърве отъ по-голѣма беля, далъ 200 гроша на водачътъ и побързалъ да се отдалечи отъ градътъ.

[3]) Пазарно мѣсто на всичкитѣ Свѣтогорски мънастири.

Digitized by Google

ква. Освѣщаването е станало *отъ сборъ съ свещеници*, при стечението на много богумолци и гости отъ околнитѣ села. Тържеството било извънредно голѣмо, защото освѣщаването е станало отъ духовници българи и на славяно-български езикъ. Съврѣменницитѣ—присжтствующи на тържеството казватъ, че когато чули за пръвъ пжть да се пѣе въ черквата славянски, до толкова се зарадвали, „че щѣли да изхвъркнатъ отъ кожата си". Мнозина богумолци и плакали отъ радость. Но най-силно впечатление имъ направило гръмовитото слово на Архимандритъ Дамаскина, което произнесълъ въ края на освѣщението. Архимандритъ Дамаскинъ съ ядовити думи порицавалъ грърцитѣ и тѣхнитѣ владици, а българитѣ въздигалъ до небесата!

Новата черква била посвѣтена на „Свѣта Богородица" (Успѣние Богородично, 15 августъ).[1]) Главенъ ржководитель-разпоредитель на тържеството билъ Узунъ Гочо. Подъ неговъ личенъ контролъ се приемали и помощитѣ—подаръцитѣ, които поднасяли гоститѣ. Съ други думи казано, Узунъ Гочо билъ *начело*, когато ставало освѣщаването. Това още повече огорчило Веля и Х. Радка, а особно първия. Слѣдъ тържеството и изпращането на гоститѣ, трѣбвало да се разчистятъ смѣткитѣ. Споредъ свидѣтелството на Радка Велевъ, прѣзъ деньтъ на освѣщението се събрали помощи и подаръци (въ пари и вѣщи) за 24,000 гроша. Съ тия пари се изплатили разноскитѣ за освѣщаването и дълговетѣ[2]) по направата на черквата. При прѣглеждането на смѣткитѣ Х. Радко, Велю и Узунъ Гочо намѣрили поводъ и случай да си изкажатъ „дертюзетѣ". Велю и Х. Радко обвинявали Узунъ Гоча въ нередовность на смѣткитѣ, особно за разноскитѣ по посрѣщането и изпращането на свещеници, аги и гости. Узунъ Гочо, който до тогава билъ считанъ отъ населението за много честенъ и порядъченъ човѣкъ, се силно наскърбилъ и, като му прикипяло, почналъ отъ своя страна да обвинява Х. Радка въ присвояване за своя частна полза по-голѣмата часть отъ паритѣ, които събралъ въ качеството си на черковенъ таксиотъ. Обвиненията и враждата се разширила и между роднинитѣ на двѣтѣ страни. Другитѣ селени гледали „сеиръ", защото не могли да установятъ нѣкаква вина било у едната или у другата страна. Тая разправия се

---

[1]) На храмовия праздникъ (15 августъ) Чепеларскитѣ християни до скоро правѣха жертвопринасяния въ кжщитѣ си (колѣха и печеха цѣли брави и канѣха свещеникътъ да ги освѣтява).

[1]) Заети били пари отъ Узунъ Гоча, Хаджи Калча (отъ Пловдивъ) и други лица. Заемътъ отъ Х. Калча билъ лихвенъ и съ опрѣдѣленъ срокъ. Слѣдъ освѣщението на черквата Кръстанъ Петковъ билъ пратенъ въ Пловдивъ да занесе паритѣ (800 гроша) на Хаджи Калча. „Майката" (главницата) била тъкмо, но за просрочена лихва трѣбвали още 13 гроша. Кръстанъ Петковъ заелъ отъ Чепеларскиятъ помакъ Черкезътъ 13-тѣ гроша, та уредилъ смѣтката.

Digitized by Google

скоро прѣкратила и забравила, но Узунъ Гочо и Велю си останали смразени, скарани, до самата имъ смърть. Тѣ, до като били живи, си не стжпвали въ кжщи, но явно по улицитѣ се не карали.[1])

Черквата „Свѣта Богородица" е направена на равно мѣсто, отъ десния брѣгъ на голѣмата рѣка, между Бѣлювската и Срѣщна махали. Дължината ѝ е (безъ олтарната изпъкнатина) 19·30 метра, а широчината 13·5 метра. Стѣнитѣ сж дебели 1·0 метръ. Прозорцитѣ, наброй 10, сж високи 1·6 метра и широки 0·95 см. Врати има двѣ (западна, мжжка, и южна, женска). Височината на вратитѣ е 2·0 м., а широчината 1·3 м. Височината на черквата, отъ пода до връхътъ на срѣдниятъ сводъ, е 10·5 метра. Тритѣ свода се подпиратъ на 10 двуредни колони. Первазитѣ (рамкитѣ) на вратитѣ и прозорцитѣ сж направени отъ цѣли изгладени добрѣ мраморни камъни. Отъ изгладени камъни сж и стѣнитѣ около вънкашнитѣ жгли и прозорцитѣ, а така сжщо и корнизитѣ и вжтрѣшнитѣ колони. Сводоветѣ сж направени отъ варовити камъни (тефекъ), които сж докарвани отъ 5 километрова далечина (отъ землището на с. Гюндюзица). Цѣлата зидария на черквата (заедно съ основитѣ и сводоветѣ) възлиза на 1020 кубически метра, отъ които 252 куб. м. зидария е направена отъ чистъ изработенъ и изгладенъ мраморъ. Всичката зидария е погълнала 480 кантаря (48,000 оки) варь.

За направата на черквата св. Богородица сж се трудили, както споменахме, само жителитѣ на Бѣлювската и Срѣщна махали. Тогава населението въ тия махали е било около 250 души. Отъ тѣхъ сж били зидари само 15—20 души, които сж и извършили изкуственитѣ съоружения (зидария, иконостасъ и други дървени работи). Останалото население е прѣкарвало и вдигало по скелитѣ строителниятъ материялъ. Къмъ края на работата (при свиване на сводоветѣ и покриване на сградата), сж се намѣсили малко и жителитѣ отъ другитѣ махали, като сж докарали *меджия* по нѣколко товара варовити камъни и плочи за покривътъ. При първо помислюване ще се оцѣни, че 1000 кубика зидария, работена въ течение на 5—6 години, не е кой знае колко голѣма и тежка работа за 200—300 души,

---

[1]) Прѣзъ 1873 година Узунъ Гочо простиналъ и се разболѣлъ тежко. Велювата жена, като се научила, че Узунъ Гочо е много боленъ, казала на мжжътъ си Веля тия думи:

— Вельо, Узуна-нъ е много боленъ и може да умрѣ. Вие съ нега са карахте и до сига дума си ни продумавахте, грѣхота е да умрете, не сгудени и не упрустени. Иди са сгодите съ чилеканъ, че и ти ще умрѣшъ.

Велю мислилъ, мислилъ, изохкалъ се, та че зелъ нѣколко ябълки и отишълъ въ кжщата на Узунъ Гоча. Двамата неприятели, като се видѣли, заплакали, пригърнали се, спомнили си за миналото и слѣдъ това се упростили.

Слѣдъ нѣколко дни Узунъ Гочо се поминалъ.

(Споредъ разказитѣ на Велю витѣ и Узун-Гочови близки роднини).

Digitized by Google

но като се вземе по-добрѣ въ работата и прѣсметнемъ каква тяжесть се съдържа въ тия 1000 кубика камъкъ, прѣкарванъ отъ доста далечно мѣсто, и какъвъ масторъ е трѣбвало до като се изработи тоя камъкъ, особено мраморниятъ,—не можемъ да се не очудимъ на енергията и постоянството на Бѣлювци и Срѣщьо махалци, толкова повече, че тѣ сѫ имали на разположение много малко врѣме и то само прѣзъ лѣтото. Въ течение на 100—120 лѣтни дни, 60—80 души възрастни и по-яки лица (по 2-ма на кѫща), сѫ орали, косили, жънали, дърва карали и сѫщеврѣмено *черква градили*. На черквата сѫ работили по цѣль день 10—15 зидари, а останалитѣ жители денѣ сѫ се изреждали и камъни да каратъ, и стопанскитѣ си работи да гледатъ, а празднична почивка какво е, тѣ не сѫ знаяли. Утрудени, уморени слѣдъ 6 дневна усилена работа, въ недѣля трѣбвало пакъ всички да влачатъ и вдигатъ тежки камъни на черквата.[1]) Но трѣбва да признаемъ, че въ Чепеларе не е имало, пакъ и сега нѣма такъвъ енергиченъ, опоритъ и работливъ човѣкъ. Свещеникъ Маринъ Караджовъ справедливо бѣлѣжи въ запискитѣ си, че ако да не сѫ били Х. Радко и Велю Саващови, черквата не би се построила. Наистина, Митю Киряковъ е далъ идеята и се е трудилъ да се построи черквата, а Узунъ Гочо съ парични срѣдства, влияние и власть е ускорилъ направата ѝ, но ако речемъ да раздѣлимъ главнитѣ дѣйци на стъпени, безъ сбъркване можемъ да туримъ само Х. Радка въ първа стъпень, а останалитѣ въ втора и трета. Хаджи Радко, Митю Киряковъ и Узунъ Гочо сѫ човѣци съ заслуги, и на всички чепеларски християни сѫ длъжни да почитатъ паметьта имъ;[1]) но тѣ сѫ направили като обществени селски дѣйци и една съзнателна грѣшка, която въ течение на 30—40 година се е отразявала врѣдително на селскитѣ работи. Ако Х. Радко, Велю и Митю Кирякови притежаваха прѣдвидливиятъ умъ на Х. Тодора и не бѣ ги хваналъ

---

[1]) Че Чепеларското християнско население работи мѫжки и съ опорита настойчивость, кога се *наребри*, т. е. когато има кой да го поведе, доказа се и по-послѣ, когато се строеше (прѣзъ 1895 г.) новата училищна сграда. Послѣдната, 4—5 пѫти по-голѣма отъ черквата „Св. Богородица", се въздигна и покри за 4 мѣсеци. Зидарията на учил. сграда е такава, каквато и на черквитѣ. Дебелитѣ камънни хорасанлии стѣни отъ нѣколко хиляди кубика се издигнаха за 100—120 дни като чудо, и то пакъ съ 20—30 зидари. Камъни, варь, плочи — всичко се привлѣче за нѣколко седмици. Женитѣ и момитѣ пъкъ вдигнаха тая тежка маса по скелитѣ и на кулитѣ, безъ да заболи нѣкоя даже пръсть.

[1]) Велю се е поминалъ прѣзъ 1873 година въ г. Ихтиманъ въ врѣме на строението Източнитѣ желѣзници, а Х. Радко бѣ честитъ да дочака освобождението и се помина прѣзъ 1879 г. въ Чепеларе. Кога е умрѣлъ Митю Кирияковъ, точно се не знае, но той не дочака освобождението. Имената и заслугитѣ на старитѣ селски дѣйци сега се споменаватъ само отъ по-старитѣ хора. Младежитѣ, т. е. сегашната интелигенция, не иска да чуе за тѣхъ, а камо ли и да спомене съ почить тѣхнитѣ имена.

Digitized by Google

инатътъ, когато послѣдниятъ ги е молилъ да се построи черквата всрѣдъ селото, напрѣдъкътъ въ Чепеларе щѣше да бжде по-голѣмъ, защото междумахаленскитѣ дѣления и борби не щѣха да сжществуватъ и спъватъ добритѣ начинания и работи. Слѣдитѣ отъ грѣшката на Х. Радка и всички Бѣлювци могатъ да се заличатъ съвсѣмъ, като се съгради помѣщение за общинско управление всрѣдъ селото, т. е. да се направи това, което стана при съграждането на новитѣ сгради за училище и читалище.

Обработване домашнитѣ ржчни платове въ Родопитѣ.

Стопанско-фолклорни бѣлѣжки.

(Продължение отъ 1 кн.)

Освѣнъ на хурка, прежда се прѣде и на *рудань*, особенъ видъ чекрѫкъ, мѣстна направа. Руданьтъ се състои отъ двѣ колелета отъ тънки ивици дъски. Колелетата сж поставени едно спрямо друго паралелно и съединено едно къмъ друго съ върви, сплетени въ кръстосанъ видъ, които се казватъ *бплеата*; надъ нея е дебелата връвь, съ която се движи колелото и вретеното. Колелото е между два трапа — *чеагал*, а на остьта отъ едната страна е *рачичката*—дръжката, съ която се завърта. Краката сж яко прикрѣпени на дълга дъска, на другия край сж малкитѣ крака, у които е прикрѣпено вретеното. Вретеното е желѣзно и прикрѣпено съ мешинче, за да не се измѣта. Прѣдачката седне на дъската, или пъкъ я притисне съ камъкъ, съ дѣсната ржка върти колелото, а съ лѣвата ржка управлява нишката — жичката — да се насуква и навива на вретеното. Най-напрѣдъ съ плюнка засуче крайчецъ на нишка, прикрѣпи я на вретеното и по-нататъкъ безъ прѣкжсване изпина и изтънява вълната като издигне ржката си нагорѣ, до дѣто може, завърта руданьтъ и постепенно, като се усуква на нишка, навива я на вретеното съ бавно сваляне ржката.

На руданьтъ се преде дебела прежда за дебела по-груба аба, за козяци, торби, чували и др. п. Обикновено на рудань предатъ вътъкъ, а основата винаги се преде на хурка, защото за основа преждата трѣбва да е по-тънка и по осукана и по-равна.

Много изкусни прѣдачки предатъ на рудань и основа за тънки платове, защото по-бързо се преде отколкото на хурка. На рудань за единъ день една добра предачка изприда една ока прежда, а на хурка едва 100 драма. Силата, похватътъ и бързината на една предачка се мѣри по изпреденитѣ вретена, а при това и по дебелината на послѣднитѣ. Колкото повече една предачка е изпрела вретена, колкото послѣднитѣ сж по-дебели, т. е. по-плътни и съ повече навиена нишка, и при това и по-добрѣ осукана и гладка нишка, толкова такава предачка се и счита по-работна и по-изкусна.

Digitized by Google

Остатки отъ старата българска крѣпость „Цѣпина“ въ Чепинската котловина.

Digitized by Google

Руданитѣ обикновено украсяватъ не само съ хубавата имъ изработка, но ги и нашарватъ съ разни краски съ бои и рѣзби, па и оплетата на колелетата е разноцвѣтна и съ добрѣ осукани нишки. Въ една помашка пѣсень се казва:

Радàн'у шéареан и пòсан,
Прéди ми, прéди, Радан'у,
Тéаничку, та асу̂канку
За теестеамéлна òснафка,
За мòмцки тéанки дàравеа
И неавéастинцки спап'увеа.

Руданитѣ иматъ двойни крака за вретеното: едни по-кѫси за предене, а другитѣ по-голѣми и по-разстворени, за да могатъ да се поставятъ *каламеа*, на които изпреденaта на хурка основа да навиятъ — *насу̂чеат* — и приготвятъ за снование. На кѫситѣ крака се поставя помежду имъ желѣзното вретено, а на послѣдното втикватъ *масур*, на който се навива нишката. Масуритѣ сѫ отъ изсушени тръстикови стебла — *каргия*, както я казватъ турцитѣ. Голѣмината имъ не е повече отъ 10 см. дължина. Каламитѣ сѫ сѫщи трѫби като масуритѣ, само че много по-голѣми. Тѣ иматъ дължина 30 и 35 см., а дебелината имъ 11 — 12 см. въ окрѫжность. Работятъ ги помацитѣ обикновено отъ борикови стебла и на особенъ уредъ ги пробиватъ и изглаждатъ извѫтрѣ, за да могатъ свободно да се въртятъ на прѫчкитѣ или вретеното. Дупкитѣ имъ сѫ отъ 2 до 3 см. въ напрѣчникъ.

Слѣдъ като се изпреде на хурка основата, тогава се *мутàеа* на *мутувилка*, т. е. отъ всичкитѣ вретена преждата се навръзва и цѣла, колкото ще е нуждна за основата, се навива на мотовилката. Послѣдната е една тояга не по-кѫса отъ единъ метъръ, но на двата края съ закрѫжени четали, за да се закрѣпва преждата. Отъ единия край къмъ другия се навие основата, па тогава се прѣсмѣта по нишки дължината и широчината на платътъ. Прѣсмѣтането става тъй: ако платътъ ще бѫде 20 метра дължина и около 60 — 66 см. широкъ, трѣбва да има на мотовилката 240 нишки (жички) отъ едната страна прѣброени, а това значи 480 метра цѣлата дължина навиена прежда на мотовилката. За да не се отнема много врѣме при броенето на нишкитѣ и да се не сбърква числото имъ при такова единично прѣсмѣтане, има друго разпрѣдѣление на броенето: три нишки казватъ едно *щéнеа*, 20 *щéнцеа* правятъ едно *пàсмо*. Тогава казватъ, че едикой си платъ — трѫба е отъ 8 пасма = 160 *щéнцеа* = 480 нишки.

Слѣдъ тая манипулация преждата добрѣ наквасватъ на мотовилката и я оставятъ да изсъхне. А пъкъ когато ще трѣбва платътъ да стане по-изопнатъ, по-гладъкъ и безъ нагърчване, тогава свалятъ преждата отъ мотовилката, навиятъ я като на витло, па я попарятъ съ врѣла вода, изопватъ преждата подъ стрѣхата, като турятъ тежко нѣщо отдолѣ (камъкъ, дърво), и тъй всѣка нишка изсъхва правилно безъ гърчевина. Свиването преждата отъ мотовилката за изпъване се казва *каламу̂шки*.

Digitized by Google

Преденето на основата, понеже трѣбва да е по-тънка, по-осукана и по-гладка, става всѣкога отъ добритѣ предачки въ кѫщи, а вътъкътъ, който е по-грубичъкъ, се преде отъ по-неопитнитѣ, па често и отъ тъй нарачинитѣ *ме$_{а}$жѐ* и *пупрѐл'ки*. Особено сиромахкинитѣ, било когато работятъ съ заплата чужди платове, било за своя потрѣба, свикватъ межии. Такива биватъ нощѣ и то най-много прѣзъ зимнитѣ вечери. За межии се покапватъ моми, често и жени, и вечерь въ кѫщата на хазяйката предатъ даромъ за нея прежда най-много за основа. Само на по-неопитнитѣ даватъ за предене вътъкъ. Хазяйката имъ дава вечеря. Предачкитѣ *ме^{а}ждвници* стоятъ цѣла нощь, често пѫти и до съмнало. Ако межията е голѣма и публична, идватъ и момчета и прѣкарватъ нощьта съ шеги, пѣсни и веселия. Въ тия межии ставатъ и залюбванията и аресванията между моми и момци. На такива голѣми межии често пѫти присѫтствуватъ и по 30—40 моми предачки. На тѣхъ отиватъ и годени моми и момци. На межиитѣ се пѣятъ повечето любовни пѣсни.

Когато пъкъ межията състои само отъ нѣколко моми годени, или вече ангажирани въ любовь съ нѣкои момци, тогава други на тѣхъ не пущатъ. Такива се казватъ *пупрел'ки*. Но на попрелкитѣ се не гледа тъй съ добро око. Попрелкажиитѣ моми и момци, не годени, се подигравать и считатъ за разпуснати. Затова и попрелкитѣ ставатъ по-тайно, па често и до сущъ криятъ участницитѣ на такива, че сѫ били на попрелка.

Често пѫти нѣколко момци се съгласяватъ и купуватъ дървата и *свѣтилото*, па често и други разноски, ако има, приематъ на себе си на нѣкоя близка жена да имъ събере межия или попрелка, за да се видятъ и полюбуватъ съ любовницитѣ си. Такова нѣщо правятъ по нѣкога и моми и роднинитѣ на такива, когато е врѣме тъй или инъкъ да прѣдизвикатъ любовь между аресанъ момъкъ и мома за по-голѣма връзка помежду имъ, т. е за годяване. Но една мома, която се е събирала на попрелки съ момци, които отпослѣ сѫ се отметнали да я земе нѣкой, изгубва своята репутация на порядъчна и добра мома.

Межиитѣ и попрелкитѣ не ставатъ само за предене, но и за чепкане вълна, за шиене, за чистене царевица, за копане, за жътва, за носене камъни и др. материяли по строене сгради и др. подобни. Такива ставатъ и денѣ, особено въ празниченъ день. На такива дневни межии зематъ участие и стари хора, и дѣца. Тѣ винаги ставатъ по-весели, по-многолюдни и съ гайда или друга нѣкоя свирка и се завършватъ съ народно хоро. Ето една отъ многобройнитѣ пѣсни, въ които се възпѣватъ и характеризиратъ межиитѣ.

Рáну е мумá стáнала,
Рáну е^{а} двòре^{а} измéла
И пак е^{а} ра̀ну фта̀сала.
На скéмлица е сòднала,
Шé'ре^{а}н кó^{а}же$_{а}$л'че^{а}к пре^{а}дéше^{а},
С кò^{а}же^{а}ле^{а}н дýма дýмаше^{а}:

Digitized by Google

— Ко́ᵃжеₐл'у ше́ᵃреᵃн и пи́сан,
На меᵃжо́ᵃ на са ви́кали
До̀лу ф до́лнана махало̀ₐ,
Де́ну са сби́рат мо̀минеᵃ,
Мо́минеᵃ и іуна̀цинеᵃ;
Де́ну са вию̀ᵃт ки́т'кинеₐ.
Мо́минеᵃ пе́ᵃсни да пеᵃіо̀ᵃт,
Іуна̀ци свирки да свиреᵃт.

Вътъкътъ отъ вретената *су̂чеᵃт* на *масу̂реᵃ* и го поставятъ надъ врѣла вода *на па̀ра*, за да се пусне и не се гърчи прежадата, когато се тъче. Масуритѣ съ навиения вътъкъ направо поставятъ въ *ткачѐᵃта* и тъчатъ.

Сноване.

Слѣдъ като основата се е изопнала и изсъхнала, развиватъ я цѣла, както си е била на *каламу̂шка*, на *во̀ᵃртка* — вътка. Това е единъ голѣмъ кръстъ отъ дъски, въ краищата съ забучени колчета и на тѣхъ изопната преждата. На срѣдата е наврѣта на осъ, а послѣдната е прикрѣпена на дънеръ — *тру̂пал'*. Улови се крайчеца на нишката и отъ тамъ на калама, който е на рудаия. Сама̀ нишката съ изопването си движи и завърта вътката. Това се казва *су̂че н'е*, насукване основата.

Свиена основата на калами, послѣднитѣ нареждатъ по чивтъ на паралелно изопнати вѫжа, прикрѣпени на двѣ дълги прѫчки о стѣната отвѣсно. Това е единъ видъ станокъ, отъ който основата започватъ да *снувоₐт*. Прѣсметната отъ каламитѣ дължината и широчината на платътъ, залавятъ отъ всѣки два калама крайчеца на нишкитѣ и ги промушватъ по въ една дупка на *снува̀лната* дъска. Послѣдната е здрава букова дъска, дълга повече отъ метъръ, а широка около 5 см. и надупчена по дължината си съ редица дупки по на 2—3 см. разстояние. Дъската се държи отвесно близо при каламитѣ отъ лѣкого, а друга жена зема нишкитѣ въ рѫката и ги *сну̂е́*. Снованието става на широкъ и дългъ дъсченъ потонъ въ кѫщитѣ, каквито асли се и строятъ изъ Родопитѣ. На потонътъ си има специално пробити дупки още при строенето, назначени за тая кѫщна потрѣба. На тия дупки забучватъ дървени колчета и на тѣхъ сноватъ основитѣ за всички видове рѫчни платове. При снованието наново четатъ *пасма̀та* и провѣрняватъ, вѣрно ли е схваната и прѣсметната дължината и широчината на платътъ.

При снованието на едната страна на потонътъ има три едно до друго забити колчета. На тѣхъ кръстосватъ основата и внимаватъ да не се побърка, за да не би да се *сѓо̀ᵃпи* — нагелпи при навиването и вдѣването. Тая работа се казва *чино̀сванеᵃ*, а самитѣ колчета се казватъ *чи̂нувеᵃ*.

Слѣдъ основаването събиратъ преждата на ключове, за да не се сгелпва, па се поставятъ три прѫчки намѣсто чиноветѣ. Едната прѫчка се турва въ *крусно̀ту* заедно съ преждата (крайната прѫчка, на която е краятъ на основата), а другитѣ двѣ при навиването

Digitized by Google

се движатъ съ ржцѣ въ прежадата, за да се правилно изопнати и подъ правъ редъ нишкитѣ. Кросното се поставя на два *трупале* — малки отломъци отъ дърво, за да е надигнато отъ земята, вкачва се отъ странитѣ между двѣ колчета, и една жена сѣда на него и започва навиване основата цѣла на кросното, а друга изопва и държи съ ржцѣтѣ си другия край, додѣто се навие. Това е *навйване^а^то* на основата.

Вдѣване.

Отъ навиената основа на кросното крайчецътъ на нишкитѣ се *вдѐ^а^ва* въ *нитйте^а^* и въ *грѐбе^а^не^а^т*. Нититѣ сж двѣ пржчки, гладки и прави, между които е оплетена добрѣ осукана памучна или вълнена прежда. Гребеньтъ състои тоже отъ двѣ пржчки, съ паралелно наредени и добрѣ стегнати помежду имъ зжби отъ тънка каргиева кора. Гребенитѣ се най-много работятъ въ Доспатъ и Неврокопско отъ помацитѣ. Гребенарството е цѣлъ занаятъ и срѣдство за поминъкъ на много сѣмейства тамъ. Помацитѣ ги разнасятъ на всѣкждѣ изъ Тракия, натоварени на коне и ги продаватъ. Гребенитѣ по ситнота на зжбитѣ и по дължина сж различни споредъ видътъ и широчината на платоветѣ. Тѣ носятъ названия споредъ пасмата на платоветѣ: *шѐсникуф*, *сѐде^а^мникуф*, *бсе^а^мникуф*, *де^в^вѐт'никуф*, *де^а^сѐт' никуф дванàде^а^сѐтникуф* гребень и т. н. Значи гребень за шесть, седемь и т. н. пасма. Най-дебела и най-груба хаба се вдѣва въ шестниковъ гребень, а най-тънъкъ фино платъ за поясъ, прѣстилки, шаеци и пр. служатъ дванадесетниковъ и повече гребень. За тестемели пъкъ още по-ситенъ гребень се употрѣбява, обикновено *двадеасѐтник*. Той е най-ситниятъ гребень.

Привързуване.

Слѣдъ вдѣването става *привд^а^рзуван'ето* на *станд^а^т*. Послѣдниятъ е дървенъ, тоже домашна работа. Той състои отъ слѣдниитѣ части:

а) *Круснб*, на което е прѣвързана основата—*зàдну* и *прѐшну* кросно;

б) *Нитите^а^* съ *грѐбе^а^не^а^т;*

в) *Бардйл'ки*, дѣто се поставя гребеньтъ;

г) *Скрйпал'ци*, прешнели съ кокалчета, о които е вързанъ гребеньтъ, за да се движатъ нититѣ нагорѣ и надолѣ;

д) *Пбднушки* на краката долѣ, съ които тоже се движатъ нититѣ;

е) *Гутурушка*, пржчка вързана на прѣдното кросно, о която пржчка е вързанъ първия край на основата, кждѣто започва тъченето и навиване на кросното изтъканото;

ж) *Укрѐ^а^пки*, една дълга тояга на задното кросно, а друга кжса на прѣдното. Съ тѣхъ се закрѣпватъ кросната, когато се изопне основата да се тъче. Първата се запрѣга на подътъ, а втората, прѣдната, се запрѣга посрѣдствомъ едно шижимче за самия станъ,

Digitized by Google

з) *Ткач'о*ᵃ, въ която се поставя желѣзна ось, наричана *сармѐᵃл'ник*, на който пъкъ се нагласяватъ масуритѣ съ вътъкътъ.

и) *Забцѝ*, желѣзна или отъ яко дърво пржчка, съ зжби на дватата края. Съ нея се държи изопната широчината на изтъканото отъ платътъ, за да върви еднакво широко. Зжбцитѣ се мѣстятъ постоянно, щомъ се изтъче 5—10 см. отъ платътъ.

Когато се изтъче цѣлиятъ платъ, отрѣзва се, очиства се отъ кжсчета нишки, които при тъкането би се скжсвали, и други случайни *варъу̀л'ки*. Слѣдъ това се свива на валмо и се казва *троᵃба* —тржба, защото аслж е навиенъ платътъ като тржба.

Платоветѣ по направата си биватъ *ра̀змеᵃт'ни*, които сж най-прости, най-груби и най-дебели; *осеᵃмникуви*, *деᵃвѐт'никуви*, и *деᵃсѐт'никуви*, които сж срѣдни по направа и служатъ за по-прости мжжки дрехи; *дванáдеᵃсѐт'никуви* (отъ 12 пасма) е за шаяци и други по-фино платове, и *двадеᵃсѐт'никуви*, които сж памучни, ленени и копринени платове.

Сбста или *лйта* хаба се казва, която е въ двѣ нити, а *димитна* — въ четире нити.

Ако преждата по-рано не е била боядисана, боядисва се платътъ. Отъ чиста съ натураленъ цвѣтъ черна вълна изтъкана хаба, слѣдъ като се *извáле'* — изтепа на тепавицата, пекатъ я на слънце, додѣто добие жлътникавъ цьѣтъ.

Разнитѣ видове вълнени и козиневи козеци — *ха̀лница*, *кукро̀веᵃ* —, които служатъ за постелки и завивки, сжщо тъй се нагласяватъ, но се тъчатъ на голѣми станове и ги тъкатъ по двама души на веднъжъ: единиятъ отъ едната страна съ една сувалка — *ткач'о*ᵃ, а другиятъ отъ срѣщуположната съ втора сувалка. Преждата за козеци се преде на рудань, свива се безъ масури и калами само о себе си на топки, които се казватъ *цѐₐви*.

Цѣлата отъ вѣкове народна мждрость, изобрѣтателность и похвать досежно ржчнитѣ текстилни издѣлия е проявена и въ пѣснитѣ, приказкитѣ, пословицитѣ и повѣрията Тамъ релефно е отразенъ народния битъ и култура. Пѣсни и приказки нѣма да изброяваме тукъ, защото тѣ сж и тъй много, па и почти повечето сж обнародвани въ Сборника за народни умотворения, издаванъ отъ Българското книжовно дружество, и въ другитѣ досегашни издания за Родопитѣ. Тукъ ще посочимъ само нѣкои отъ повѣрията и пословицитѣ.

1. *Насука̀л'чила гу еᵃ, кату сука̀л'ки*[1]), когато нѣкоя грубо и небрѣжно е изпрела преждата.

2. *Тама̀н' еᵃ да гу сто̀ри на пеᵃтѐла га̀щеᵃ*, грубо и грозно изтъканъ платъ.

3. *Исчо̀'калу еᵃ, та да му свар'о̀'т ракѝтеᵃ ф го̀'рнеᵃ*, лошо е изчепкала вълната.

4. *Нѐма миреᵃфѐт'чеᵃк ко̀лкуту ко̀сам*, не иде ѝ отржцѣ да преде и тъче.

5. *(У̀рнеᵃ[2]) ракѝнеᵃ кату сака̀ту*, пъргаво и бързо не тъче.

6. *Жѝчкинеₐ му са кату ко̀рди*, дебело и грубо е изпрела.

Digitized by Google

7. *Мла́тналу*[3]) *са е^{а} кату кро́^{а}ну*. седналъ е и не мисли за работа и приличие.

8. *Со́ра́ли са са вазли́ и уризáл'ки*[4]), присмѣхъ за малки момчета и момичета, които се перятъ като възрастни.

9. *Да ти упусте́^{а}е^{а} и пре́луту, пи́нгуя*[5]) *дупи́нгуя' гу е^{а} сторилу*, когато лошо е изпредена преждата.

10. *Сьо́диче^{а}ву*[6]) *гу е искáлу*[7]), изтъканъ е нагърченъ платътъ.

11. *Увйдрила*[8]) *е^{а} кату вйдра*, единиятъ край на тръбата е по-широкъ, другиятъ по тѣсенъ. Невнимателно е изтъканъ.

12. *Измутувйл'чила са е^{а} кату мутувйлка.*

13. *Испанга́л'чила*[9]) *са е^{а} кату снува́лна до^{а}ска*, присмѣхъ на мома, която стои безъ работа.

14. *Ракйна^{а} му са мута́е^{а}т кату мугувйлка*, грубо държи и движи ръцѣтѣ си, когато преде и тъче.

Повѣрия.

1. Когато те срѣщне жена съ фурка, лошо ще те постигне, но ако преде, за добро е.

2. Ако скрипе руданьтъ, когато се преде, ще те *клеветатъ*[10]) по село: лоши думи ще приказватъ за тебе.

3. Когато се много късатъ нишкитѣ при предене, или тъчене, знакъ е за уроки. Да се остави за малко и тогава да се продължава работата.

4. Ако се прѣскача основата, когато се снове, не стига отъ после вътъкътъ.

5. Когато се вдѣва или снове, ако се сбърка и се турятъ три нишки въ едно, вмѣсто двѣ, за урсузлукъ е.

6. Когато се изтъче платътъ, ако тъкачката е млада жена, излиза съ тѣхъ на пѫтя. Ако насрѣща ѝ се подаде най-напрѣдъ мѫжъ, мѫжко дѣте ще роди, ако ли жена — женско.

7. Привързулкитѣ не се прѣскачатъ, защото зло ще сполети домътъ.

8. Ако предачката често изтървава вретеното, или заплита нишкитѣ съ вълната и ги нагелпова, клепъ (клевета) ще ѝ сторятъ по село.

9. Ако изпредената прежда се навива въ срѣдата на вретеното прилично на топка, знакъ е, че момата — предачка ще се задоми въ селото си. Ако ли нишката по невнимателность се навива разхвърлено по цѣлото вретено, момата ще се задоми въ чуждо село.

Пловдивъ, 1907 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Digitized by Google

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Начало на ученишки пансионъ при Дедеагачкото българско III-класно училище.

Въ II-та книга отъ т. годишнината на „Родопски Напрѣдъкъ“ ний на бърза ржка споменахме, какъ българскиятъ елементъ съ порасването на Деде-агачъ сполучи постепенно да заседне и се позакрѣпи тамъ и какъ нашитѣ българи съумѣха да си поставятъ едни по здрави културно-просвѣтни основи въ тояваженъ пунктъ на хубавото и благодатно Бѣломоре

Наредъ съ прогресирането на българското учебно дѣло въ Дедеагачкитѣ села, появи се твърдѣ естествено нуждата и отъ едно класно училище въ тая приморска и отдалечена българска страна. Естественото мѣсто за такова училище бѣ градецътъ Деде-агачъ, и такова въ 189) г. за пръвъ пжть се откри, което се нарече българско класно казалско училище. Неговитѣ първи устроители и учители не пожалиха нищо, не само да се поуреди и заякчи, но и да стане единъ добъръ малъкъ свѣтилникъ на българщината тамъ. Трудноститѣ бѣха много, не сж прѣмахнати окончателно тѣ и днесъ, ала тоя български свѣтилникъ крѣпне, неуморно и здраво върши своята ползотворна работа. Въ единъ отъ послѣднитѣ броеве на Цариградския вѣстникъ „Вѣсти“ съ дълбока радость прочетохме една дописка за надеждната свѣтлина, що пръска тоя нашъ фаръ на Бѣло-морския брѣгъ. Понеже вѣрваме, че всѣки българинъ отъ сърдце го радва всѣка проява, що има за цѣль просвѣтата и националното заякчаване на нашитѣ еднородци въ българскитѣ земи въ прѣдѣлитѣ на Турция, ний ще приведемъ изцѣло споменатата дописка за Деде-агачското българско класно училище. Ето що ни казва въ нея почтениятъ дописникъ:

„Изкрено прѣдадени на изпълнението нравствения си дългъ къмъ повѣреното си училище, учителитѣ при Деде-агачкото III-кл. училище и членоветѣ на българската черковна община въ тоя градъ сж се заинтересували отбливо и погрижили да усигурятъ единъ по-сносенъ животъ на ученицитѣ отъ околнитѣ села, които слѣдватъ въ училището имъ, като имъ дадатъ на първо врѣме безплатно квартира, отопление и освѣтление и съ това ги избавятъ отъ живѣенето въ неудобни и скжпи квартири, каквито въ Деде-агачъ мжчно се намиратъ. А при това трѣбва да се забѣлѣжи, че повечето отъ българското население въ Деде-агачко е въ селата и че повечето отъ ученицитѣ сж отъ околнитѣ села, поради което то може да се нарече по-скоро околийско III-класно училище, отколкото градско.

Идеята да се даде подслонъ на ученицитѣ селенчета, както узнахъ, не е нова. Тя е изникнала наедно съ отварянето на III класното училище. Още тогава общината поставила началото на единъ доста похваленъ редъ—да отпуща ежегодно на селскитѣ ученици, слѣдващи въ града, безплатно квартира, отопление и освѣтление.

За квартира на ученицитѣ е служила, отъ самото начало и до сега, една голѣма стая на долния етажъ на училището.

Гола стая съ 4 стѣни—това е било отначало жилището на ученицитѣ селенчета Тя имъ е служила и за спалня, и за занимателна, и за сандъкарница, па ако щете и за готварница и трапезария. Читательтъ може да си прѣдстави отчасти, каква картина е прѣдставлявала вжтрѣш-

Digitized by Google

ната ѝ наредба. Тукъ на голата земя, безъ кревати, безъ сламеници и възглавници, а само съ тънки селски постелки и завивки, сж спѣли селскитѣ дѣца; тукъ сж били натрупани селскитѣ имъ постелки и покривки, сандъци съ дрехи и книги; селскитѣ имъ торби съ провизии за ядене, които сами или пъкъ родителитѣ имъ сж донесли отъ селото за прѣзъ цѣлата седмица; тукъ е била и цѣлата покжщнина — паници, лъжици, гърнета, шишета и пр.

Отъ година на година, обаче, сж правени подобрения въ жилището на селскитѣ дѣца. По миналата уч. година, по инициативата на градската и съ съдѣйствието и на селскитѣ общини, сж били доставени сламеници и възглавници и по тоя начинъ се дало възможность на ученицитѣ да не спятъ на голата земя и да отстранятъ главната причина на честитѣ заболѣвания.

Прѣзъ настоящата учебна година училищното управление и черковната община сж направили нѣщо повече за подобрение квартирата на ученицитѣ-селенчета, — като изработили и особенъ правилникъ за Ученишкото Жилище. Споредъ него, на всички ученици, които сж отъ селата и желаятъ да живѣятъ въ училището, се отпуща безплатно отъ общината: квартира съ креватъ, сламеникъ и възглавница, отопление и освѣтление. За квартира на ученицитѣ, на брой 23, е прѣдназначена широката стая въ долния етажъ на училището, подраздѣлена обаче съ стѣни на: спалня. занимателна, трапезария и сандъкарница. Отъ всѣки ученикъ пансионеръ се изисква да има за въ спалнята два калъфа за възглавница, здрава покривка, покривка за креватъ и чехли. Въ спалнята всичко се държи въ редъ. Освѣнъ кревати, грижливо нареждани всѣка сутринь отъ ученицитѣ, въ спалнята не се позволява да има нищо друго. Ученицитѣ отиватъ въ спалнята само въ 9 часа вечерьта, когато трѣба да си лѣгатъ, а прѣзъ деня това имъ е забранено. Въ спалнята ученици влизатъ само съ чехли.

Ученицитѣ се занимаватъ въ отдѣлна стая на дълги маси, всѣкой на опрѣдѣленото му мѣсто. Освѣнъ учебнитѣ пособия за приготовляване уроцитѣ за слѣдващия день, върху маситѣ не се позволява да има нищо друго. Всички останали учебници се държатъ на опрѣдѣлени мѣста, особени за тая цѣль полички.

Ученицитѣ ядатъ въ опрѣдѣлена стая-трапезария на маси, всѣки на опрѣдѣленото му мѣсто. Всѣки ученикъ трѣбва да има кърпа за ядене, лъжица, вилица и три чинии. Сандъцитѣ, дрехитѣ и другитѣ вещи на ученицитѣ се държатъ въ особно отдѣление—сандъкарница.

Ученицитѣ се задължаватъ да си направятъ еднаква униформа, състояща се отъ панталони и палто отъ тъмно-синъ шаекъ. Жилището на ученицитѣ се държи въ порядъчна чистота. Всѣка сутринь се грижливо измита, всѣка сжбота става общо прѣчистване, въ края на всѣки мѣсецъ се измива подътъ му, а прѣзъ Коледната, Великденската и лѣтна ваканции се бѣлосватъ стѣнитѣ. Ученицитѣ лѣгатъ въ 9 ч. вечерьта, а ставатъ въ 5 и половина ч. сутриньта. Закусватъ въ 7 ч., обѣдватъ въ 12, а вечерятъ въ 6 и половина часа вечерьта. Яденето и спането се прѣдшествува и свършва съ обща молитва. Независимо отъ това, ученицитѣ обязателно отиватъ редовно въ черква, както на вечернитѣ, така и на утреннитѣ служби. Ученицитѣ и жилището имъ сж подъ надзора на учителитѣ, които всѣки день и по редъ се смѣняватъ.

Не е уреденъ окончателно въпросътъ за храненето на ученицитѣ, а той е въпросъ отъ първостепенна важность. До сега ученицитѣ сж закусвали сутринь съ чай и хлѣбъ, при което самоварътъ е билъ общъ, а захарьта, чашата и хлѣбътъ частни. За обѣдъ и вечеря всѣки ученикъ яде това. което си е донесълъ отъ селото, приготвилъ самъ, или купилъ отъ пазаря. Тоя начинъ на хранене не е добъръ. Училищното управление е съзнало лошитѣ му послѣдствия и прѣсмѣтнало, че съ сжщата сума, която ученицитѣ харчатъ за купуване суха и не до тамъ доброкачествена храна, може да се направи, щото всички ученици да се хранятъ подобрѣ и съ по-топла прѣсна храна, каквато иначе рѣдко би виждали, ако

Digitized by Google

се въведе слѣдния редъ: да се прибиратъ на едно общо мѣсто всички видове храни, които ученицитѣ донасятъ въ натура отъ селата си, като се държи точна смѣтка, кой какво внася. Всички тѣзи храни да се употрѣбяватъ общо, а което недостига, всѣки ученикъ да внася въ пари слѣдващата му се часть и по такъвъ начинъ да се купува месо, риба и други продукти По този начинъ всички ученици ще се хранятъ на обща трапеза съ еднаква храна. Това ще имъ костува много по-малко, отколкото ако се хранятъ по отдѣлно, кой както и съ каквото може, както е било до сега. Ето защо училищното управление било намѣрило за подобрѣ да се снабди ученишкото жилище съ готварница и сждове за готвяне и се условя единъ готвачъ. Колко добрѣ би било, ако училищното управление и общината, съ съдѣйствието на селскитѣ общини, биха могли да направятъ при тоя икономически пансионъ нѣщо подобно на безплатнитѣ ученически трапезарии. Азъ мисля, че селскитѣ общини, като съзнаватъ голѣмата полза отъ тѣхъ, нѣма да откажатъ своята помощь и въ тоя случай, както при другитѣ подобни, напр. доставянето за сжщото ученическо жилище сламеници и възглавници по-миналата година, ще прѣнесатъ своята лепта, ако не въ пари, то въ натура: пшеница, бобъ, сирене и пр.

Поставени при тия условия, ученицитѣ-селенчета, дошли отъ разни села, съ разни характери и домашно възпитание, ще се приучатъ на редъ, чистота, точность и изправность и не ще чувствуватъ толкова силно лишението отъ бащиното си огнище, отъ нѣжнитѣ майчини грижи".

Като отбѣлѣзваме това похвално и народополезно дѣло на Деде-агачкитѣ наши сънародници, ний дълбоко вѣрваме, че тѣ заслужаватъ всѣка подкрѣпа и насърдчение, отъ дѣто трѣбва. На току що избранията управителенъ съвѣтъ на съюза на Одринскитѣ братства въ княжеството най-напрѣдъ се налага въ дългъ да тури въ изпълнение и даде начало на дадената му директива: помагане и подигане нашето културно-просвѣтно дѣло въ Одринско.

С.

Единъ похваленъ примѣръ отъ родолюбие.

Долината на най-голѣмия десенъ Ардинъ притокъ — Соютлю-чай — и часть отъ южнитѣ склонове на Родопитѣ заема Даржъ-дерската кааза съ каазалийския центъръ Даржъ-дере, състояще отъ помаци и българи-християни. Цѣлата кааза пъкъ на изтокъ е отъ чисти турци, а на югъ и западъ отъ помаци. Тя е прѣдѣлътъ между турското население, което прѣобладава въ Източнитѣ Родопи, и помашкото, което населява Срѣднитѣ и Западнитѣ Родопи. Въ Даржъ-дерската кааза българи има само въ градецътъ Даржъ-дере. Това сж около 180 сѣмейства съ около 800 жители. Главното имъ занятие е абаджийство и шивачество и главни центрове, въ които упражняватъ своитѣ занаяти и търговия, сж градоветѣ: Скеча, Гюмюрджине и Кавала.

Българитѣ въ Даржъ-дере си иматъ двѣ черкви и едно смѣсено първоначално училище съ около 80 ученика и ученички прѣзъ текущата учебна година. По-рано е имало и два класа, ала поради общия икономически упадъкъ, какъвто настжпи въ цѣлитѣ Родопи отъ двадестина години насамъ, тѣ сж закрити.

Макаръ и като микроскопическо оазисче да сж българитѣ въ Даржъ-дере, тѣ се отличаватъ отъ всички други български покрайнини въ Родопитѣ по своя крѣпъкъ националенъ духъ, по рѣдкото си родолюбие, по своитѣ чисти идеални нрави и неимовѣрна голѣма трѣзвость въ характера. Держдерци се обичатъ и почитатъ навсѣкждѣ и отъ всички по своята пословична честность, кротъкъ нравъ и здравъ разсждъкъ[1]). Черковно-училищнитѣ работи отдавна сж въ такъвъ редъ, че възбуждатъ удивле-

[1]) Вижъ по-подробно за Даржъ-дере IV кн. „Родопски старини“ отъ 1892 година.

ние у всѣкиго, който назърне въ тѣхъ. Тѣ сж плодъ на собствени срѣдства и сили на самитѣ симпатични Дарж-дерци. До каква степень е вкорененъ народния духъ въ Дарж-дерци, до колко съзнанието къмъ обществена благотворителность и народополезни дѣла е голѣмо у тѣхъ, какъ това симпатично българско население, чуждо на всѣкакви външни модни вѣяния, въ глухитѣ и непознати Родопски глжбини съзнава своя човѣшки общественъ дългъ, ний съ нескрита радость ще приведемъ само единъ отъ многото такива факти. Прѣзъ миналото лѣто се е поминалъ единъ не отъ първа ржка Дарждерецъ, скромниятъ абаджия Кирко Пачиловъ. Една година прѣди смъртьта си добриятъ Кирко е подарилъ на черковно-училищното настоятелство 30 турски лири съ желание отъ лихвитѣ на тоя за вѣчни врѣмена отъ него даръ да се купуватъ и раздаватъ даромъ учебници и учебни помагала на бѣднитѣ ученици въ градеца Дарж-дере. И настоятелството въ началото на тази учебна година е прибрало 5 лири турски лихви, съ които е снабдило съ учебници дѣцата на най-бѣднитѣ Дарждерци, безъ която скромна помощь тѣхнитѣ родители не биха могли да ги пращатъ въ училището.

Хвала на такива родолюбци, достойни синове на цѣлокупното българско отечество!

С.

Книжовни вѣсти и отзиви.

Златна книга на дарителитѣ за народната просвѣта. Книга I. Притурка къмъ XII год. на спис. „Училищенъ прѣгледъ“ — изд. Министерството на нар. просвѣщение. 1907 г.

Много сж факторитѣ, по които може да се сжди за жизнеспособностьта на единъ народъ. До каквито успѣхи и да достигне въ своето тъй да кажемъ материялно, вѣществено състояние, до каквото високо умствено развитие и да се издигне, каквито гениални умове и да ражда и възпитава кой да е народъ, липсва ли му сила и полетъ на духа, нѣма ли ония високи морални качества, които дълбоко *да* вкореняватъ на първо мѣсто безгранична любовь къмъ отечеството си, къмъ благото на своитѣ близки, човѣшко съзнание къмъ своя общественъ дългъ, такъвъ народъ неможе да очаква стабилность за своето сжществуване, за своето бждеще. Материялниятъ подемъ безъ високъ нравственъ обликъ рискува не само да се изгуби, но и да се прѣвърне въ една поквара, въ едно разтлѣние, краятъ на който е извѣстенъ. Въ днешното модно врѣме мѣрката за културность, за богатство и сила на единъ народъ е не еднаква. Единъ голѣмъ процентъ, за жалость, отъ нашата днешна интелигенция, нека не криемъ, е лишена отъ тоя високъ нравственъ полетъ на духа. Тя обича да парадира на думи ужъ съ нѣкакъвъ стремежъ за едно благосъстояние на колективното цѣло, ала дѣлата ѝ сж досущъ отрицателни. Всичко е съсрѣдоточено въ личностьта: тя да бжде обезпечена, тя да има всички лишни или не удоволствия до прѣсита, да постига това по всѣки пжть, какъвто и да билъ той, ала пожертвователность за общо благо, отзивчивость къмъ сждбата на своитѣ близки, на своето отечество, на своя народъ, лишение отъ личното удоволствие за

Digitized by Google

общо добро, всичко това го нѣма. Дори въ устата на мнозина таъвъ стремежъ е глупость, невѣжество. Примѣри сѫ излишни. Такива ще намѣрите въ лествицата на нашия общественъ строй отъ най-горното стѫпало до най-долното. Имаме ги и въ селската канцелария, па още и на ученишката скамейка.

Горнитѣ мисли ни прѣлетѣха прѣзъ умътъ, когато прочетохме „Златната книга“, която нашето Министерство на народната просвѣта добрѣ е сторило да издаде. Тая, наистина, златна книга слѣдъ прочитането ѝ ни възбуди една истинска радость и гордость отъ една страна, а отъ друга ни навѣя и не скрита тѫга и сърдечна болка. Радость и народна гордость почувствувахме, защото тя ни рисува въ мили картини онова идейно, мощно по нравствени качества поколение отъ нашето скорошно минало, което поколение съ рѣдка самопожертвователность и идеенъ полетъ на духа издигна отъ кальта единъ загубенъ народъ, отърси го, очисти го, закрѣпи го, дари му духовна и политическа свобода и го постави наредъ съ просвѣтенитѣ и културни народи. А тѫга ни пъкъ навѣва, като се вгледаме въ себе си, ний, неговитѣ потомци, що сме и що можемъ да дадемъ прѣдъ олтарътъ на нашето хубаво отечество, за бѫдещето на цѣлокупния български народъ.

„Златната книга“ съдържа кратки биографични свѣдѣния и излѣената щедрость на една редица отъ 107 познати и непознати до сега истински синове на народа и отечеството ни, 107 златни имена, повечето на скромни и *неучени* наши сънародници, ала много високо стоещи по огъньтъ, що е горѣлъ въ сърдцата имъ за доброто и просвѣтата на родината ни. Съ честенъ трудъ, съ пестеливостьта тъй свойствена на българинътъ, безъ шумъ и безъ award, тѣзи наши родолюбци сѫ живѣли и се трудили не за себе си, а за близкитѣ си, за отечеството си. Хвала и вѣчна намять и почить къмъ тия наши сънародници.

Въ „Златната книга“ между другитѣ, и ний, Одринцитѣ, виждаме една свѣтла личность, на чиято щедрость нашитѣ синове иматъ възможность да получаватъ едно срѣдно образование. Одринската гимназия сѫществува днесь и ще сѫществува на вѣчни врѣмена благодарение само на хуманното, родолюбивото и щедро сърдце на покойния Д-ръ Петъръ Беронъ. Това име трѣбва добрѣ да се знае и високо почита отъ всѣки Одринчанинъ.

Ний желаемъ тая първа „Златна книга“ да се чете въ всѣка българска челядь дѣто и да била тя. Желаемъ още тя да бѫде настолна книга и въ всѣко наше училище, а нашитѣ г-да учители по български езикъ прѣди да задаватъ на своитѣ ученици да четатъ и изучаватъ Пушкина, Гете, Софокла, Шилера и др., нека да изучаватъ по-напрѣдъ животътъ и дѣлата на тия скромни, но свѣтли наши народни имена, които сѫ изброени въ „Златната книга“ и които сѫ истинска гордость на българския народъ.

С.

Digitized by Google

СЛАВЯНСКОЕ ПЛЕМЯ. Статистико-етнографическій обзоръ современнаго славянства. (Съ приложеніемъ двухъ етнографическихъ картъ). Отъ професоръ Т. Д. Флоринскіи. С.-Петербургъ Кіевъ 1907 г.

Това е капиталниятъ трудъ на добрѣ познатия въ славѣснкитѣ страни по своитѣ научни работи, уважаемиятъ Т. Д. Флорински, професоръ въ Киевския университетъ. Това е първъ въ най-новата славѣнска литература ученъ трудъ, който въ стегната и строга научна форма обхваща цѣлото славѣнство по днешното му етнографско-географско положение, по езикъ и точни статистични данни. Тая научна работа на видниятъ славистъ е била опрѣдѣлена за изданието на императорската академия на наукитѣ въ Петербургъ — „Енциклопедія славянский филологій" — но по независящи отъ автора причини не е могла да се помѣсти въ това издание. Сега той издава трудътъ си отдѣлно съ материялната и морална подкрѣпа на Киевския университетъ.

Изданието на г. Флорински е раздѣлено на 10 отдѣла, отъ които първиятъ — *Славянское племя въ цѣломъ* — разгледва изобщо славѣнството въ днешно врѣме по територия, която заема, съсѣднитѣ народи на славѣнството, съставътъ на послѣдното, измрѣлото славѣнство, границитѣ на славѣнството въ XI в., броятъ му къмъ края на 1906 год., разпрѣдѣление на славѣнството въ политическо и културно отношение и най-послѣ изброява литературата по прѣдмета. Останалитѣ 9 отдѣла съдържатъ по едно отдѣлно цѣло за деветьтѣ главни славѣнски групи: *руси*, *българи*, *сърбо-хървати*, *словинци*, *чехи*, *словаци*, *лужицки сърби*, *поляци* и *кашуби*. При всѣки отдѣлъ е посочена и литературата по прѣдмета.

Г. Флорински прави и единъ строго наученъ обзоръ на старитѣ славѣнски граници, които на югъ сѫ достигали до южнитѣ брѣгове на Пелопонезъ, и главнитѣ претенденти на славѣнскитѣ земи: нѣмци, маджари, румъни и гърци. Тукъ сѫ твърдѣ цѣнни и интересни даннитѣ и за изгубеното славѣнство.

Броятъ на цѣлото славѣнско племе г. Флорински къмъ края на 1906 год. посочва на 148,521,000 жители, отъ който: *руси* (великоруси, малоруси и бѣлоруси) 102 840,000; *българи* 5,440,000; *сърбо-хървати* 9,135,000; *словинци* 1,475,000; *чехи* 7,237,000; *словаци* 2,671,000; *лужицки сърби* 157,000; *поляци* 19,200,000; *кашуби* 366,000.

Третиятъ отдѣлъ е посветенъ на насъ, българитѣ. Уважаемиятъ авторъ разпрѣдѣля българското племе по мѣсто и брой така: а) въ днешното Българско княжество 3,182,300; б) въ Македония (Солунски, Битолски и Скопски вилеяти) 1,132,000; в) въ Добруджа и другитѣ части въ Ромъния 99,200; г) въ Сърбия 85,000; д) въ Руссия 220,400; е) въ Австрия и Маджарско 33,300; ж) въ Мала Азия, Гърция, Германия и други европейски страни 21,000; з) въ Америка 5,500 и и) въ Румелия, Цариградъ и други части на Европейска Турция 661,200. За насъ особено е интересно числото на българското население въ Румелия, Цариградъ и други части на Европейска Турция. Тия мѣста не сѫ други, освѣнъ днешниятъ Одрински вилеятъ, като

Digitized by Google

изключимъ Цариградъ съ околностьта му и островитѣ на Бѣло море, дѣто нашиятъ елементъ е незначителенъ. Това е особено важно, защото ний, българитѣ, имаме смътно понятие за числеността на българското население въ Одринско[1]), дѣто дори наши хора кой знае какъ и по какви източници погрѣшни цифри сѫ давали за тая българска страна.

Въ 2 дѣлъ г. Флорински разгледва *инородцитѣ* измежду българското племе: турци, гърци, албанци, куцовласи, гагаузи, татари, евреи, ерменци, цигани и др., а въ 3 д. — *спорнитѣ въпроси за прѣдѣлитѣ на българския народъ*. Нека ни е позволено да изповѣдаме, че тукъ уважаемиятъ авторъ като справедливо и възъ научна основа възстава противъ мисъльта да изкарватъ македонскитѣ българи за особно славѣнско племе и като зема за критерий само лингвистичнитѣ данни, изпада въ едно погрѣшно заключение, именно че Севѣрна Македония (Скопско, Кумановско) по говоръръ е на сърбския народъ. Не намъ се пада и нето е по силитѣ ни да се впущаме въ това невѣрно заключение, още повече че по тоя въпросъ въ послѣднитѣ години литературата е доста богата, и лингвистичната наука, о която се придържа г. Флорински, изчерпателно и безпристрастно доказа надмощието на българския езикъ по особности не само въ Скопско, но и по-далече на севѣръ, въ Вранянско, въ южнитѣ гранични прѣдѣли на днешното Сръбско кралство.

Въ 4 д. се разгледватъ разнитѣ частни и по-видни етнографски названия на българския народъ: *рупалани*, *мърваци*, *аряни*, *чечанци*, *бързаци*, *милци*, *естеовци*, *кековци*, *пуливаковци*, *токунци*, (*тонкувци*), *ниньовци*, *мароши*, *кецкари*, *улуфи*, *пуряци*, *дуйки*, *турлаци*. Повечето отъ тия названия сѫ произлѣзли отъ типични нѣкои диалектични различия въ езика. За названието *рупалани*, *рупци*, *рупченци* (рупалинъ) г. Флорински приема за вѣрно мнѣнието на К. Иречека, което е, че това име е отъ древното Μερόπη, подъ което още въ XIV в. е била извѣстна сегашната покраина Рупчосъ[2]), па и въ XVI в. Родопитѣ сѫ носили название *Рупски планини*, за което свидѣтелствува Verantius. Има да отбѣлѣзаме, че прозвището *рупци* въ Родопитѣ е извѣстно само за малката покраина Рупчосъ, сегашна Станимашка околия. Тая покраина е най-близката и най-съобщителната и извѣстна на полското население въ Пловдивско и Станимашко, което само то мѣши и титулува съ името рупци и всички Родопски население. Покойниятъ пъкъ дѣдо Славейковъ прѣзъ 1883 год. бѣ идвалъ въ нѣкои отъ рупскитѣ села (Павелско, Хвойна), и езиковитѣ наблюдения отъ тѣхъ той нарече *рупаланско нарѣчие*, което доби гражданство въ литературатата, тъй като не бѣха тогава извѣстни езиковитѣ особици и битътъ на другитѣ Родопски покрайни. Въ Родопитѣ сѫществуватъ десетини племенни названия на население отъ отдѣлни покраини тамъ[3]), отъ които названия едни произхождатъ отъ диалек-

[2]) Вижъ „Материалъ за изучване Одринския вилаетъ“ въ XIX т. на „Сборникъ за нар. умотв.“ 1903 год., и нашата рецензия въ кн. IV. год. II (1904) на „Родопски напрѣдъкъ“.

[1]) Вижъ кн. 6. год. I на „Родопски напрѣдъкъ“ за мѣстностьта *Ропката*.

[1]) Вижъ нашата книга „Изъ Бѣломорската равнина“, 1907 г.

Digitized by Google

тични различия, а други отъ битови и характерни типичности. Тъй напр. за сега имаме прозвищата *шонги* (Ксантийско), *планинцѝ*, *врангъжие* (Ахж челебийско), *талалае*, *искиллие* и *канковци* (Гюмюрджинско), *тонкозци* и *кукювци* (при полскитѣ села въ Пловдивско), *щушулкаре* (помацитѣ въ Иридерско) и още нѣкои не тъй характерни.

Въ 6 д. се разгледва вѣроизповѣдното различие, въ който дѣлъ между другото г. Флорински се спира и на потурченитѣ българи, помацитѣ, на които главниятъ центъръ и мнозинството е въ Родопитѣ. Тѣхната граница почтениятъ авторъ точно и вѣрно опрѣдѣля. освѣнъ тая въ Родопитѣ, която и днесъ точно не е извѣстна, защото единствениятъ източникъ за тѣхъ сж турскитѣ официални данни, а пакъ тѣ ги числятъ въ чисто турското население. Обаче знае се, че турското население поселява само долното и донѣкждѣ и срѣдното течение на Арда. Тѣхното заселване въ Родопитѣ е прѣдприето било отъ Одринъ по самата долина на Арда и се е спрѣло до днешната Иридерска кааза. Цѣлитѣ южни, западни, северни и централни склонове на Родопитѣ (долината на Мѣста, Неврокопско, Чепино, Доспатъ, Ахж-челебийско, Рупчоско, Ксантийско, Гюмюрджинско, половината отъ Иридерско и повечето отъ Дарж-дерската кааза), па до нѣкждѣ и югоизточнитѣ (Ферско и Дедеагачко) сж чисто помашки.

Въ 7 д. се даватъ общи бѣлѣжки върху етнографическитѣ особности и политическото положение на българския народъ и най-послѣ се спира върху езика, за който г. Флорински приема най-новото раздѣление на четире главни говорни групи: а) източно нарѣчие, б) северо-западно (шопско-трънско), в) югозападно или македонско и г) южно, което трѣбва да носи името Родопско, а не рупаланско или рупско.

Уважаемиятъ руски ученъ прави неоцѣнима услуга на славѣнството съ тоя свой тъй цѣненъ и отъ голѣмо значение за науката трудъ. Книгата „Славянское племя“ ще бжде наржчна книга на всѣкиго, който борави въ областьта на славистиката. Тя трѣбва да заема видно мѣсто и въ всички наши училищни, читалищни и публични библиотеки и затова трѣбва да бжде прѣведена и на български.

Нашата скромна, но отъ сърдце благодарность на нейния многоуважаемъ авторъ.

С.

Извѣстия на семинара по славянска филология при университета въ София. Книга I за 1904 и 1905 год. и кн. II за 1906 и 1907 г. Печатана подъ редакцията на проф. Л. Милетичъ, уредникъ на семинара.

По инициативата и личното ржководство на професоръ Л. Милетичъ още прѣзъ 1896 година е било турено началото на семинаръ по славѣнска филология при университета въ София. Цѣльта на тоя семинаръ е била да се подтикнатъ студентитѣ, които изучаватъ славѣнска филология, къмъ самостойни научни трудове и критика, да

Digitized by Google

разширятъ своитѣ знания и отъ рано се приготвятъ за по-далечни изслѣдвания въ областьта на своята научна специалность. Идеята е била добрѣ посрѣщната и оцѣнена и отъ професори, и отъ студенти, семинарътъ се постепенно уреждалъ и умѣло ржководилъ и прѣзъ 1905 год. издаде I-та своя книга „Извѣстия на семинара“ и пр., а днесъ имаме вече и II-та книга. Както първата, тъй и втората сж твърдѣ цѣненъ приносъ отъ трудове на наши студенти въ областьта не само на нашето, българското, езикознание, етнография и история, но и на славѣнската наука изобщо. И поради това „Извѣстията“ намѣриха ласкавъ приемъ и похвално насърдчение отъ всички учени слависти изъ славѣнскитѣ страни. А това трѣбва да радва всички ни.

Между хубавитѣ работи и критични изслѣдвания по нашата домашна литература, етнография и диалектология, на които не е мѣстото тукъ да изброяваме поименно, насъ интересуватъ езиковитѣ и етнографски трудове, що засѣгатъ или иматъ близко съприкосновение съ областьта, върху която се движи „Родопски напрѣдъкъ“. Тъй напр. хубави сж етнографскитѣ бѣлѣжки на г. М. Георгиевъ *„Арнаутитѣ и мървацитѣ въ с. Брацигово“*, въ говорътъ, носиитѣ и битътъ на които (мървацитѣ) има много общо, родствено съ вжтрѣшнитѣ Родопски покраини. Такава е и студията на г. Д. Молеровъ *„Вторично ударение въ разложкия говоръ“*. Такова вторично ударение има и въ нѣкои Родопски покраини, каквито за сега сж извѣстни Широколжшкия говоръ[1]) (*вйг'увàха, кóпилé^{а}ту, мóгнувàхме*[1] и пр.) и въ нѣкои помашки села въ южнитѣ склонове (Муставшово — *мýле^{а}тáте^{а}* и пр.), но още не сж изслѣдвани, па е възможно да сжществува и въ други мѣста изъ обширния Родопски лабиринтъ.

Въ II-та кн. отъ „Извѣстията“ е интересна работата на г. Маринъ Ивановъ — *„Глаголната слинса въ българския езикъ“*, въ която авторътъ цитува примѣри и изъ Родопскитѣ говори. Сжщо *„Мотиви за клетва въ нашитѣ народни пѣсни“* отъ г. Иванъ Хаджовъ и *„Погребалнитѣ обичаи у българитѣ“* отъ г. П. Парашкевовъ сж хубави приноси за нашия фолклоръ. Г нъ Сребрю П. Георгиевъ въ своето изслѣдване *„По говора въ с. Чешнегиръ Нова-махала* (Станимашко)“ слѣдъ единъ малъкъ исторически уводъ запознава интересуещия се читатель съ говорътъ на това село. Такива изслѣдвания на говоритѣ въ приполскитѣ села на сѣвѣрнитѣ Родопски склонове до Маричиното корито трѣбва да станатъ изъ всички български села отъ западъ къмъ изтокъ. При признаването Родопскитѣ говори по своитѣ особици за главенъ клонъ отъ българскитѣ нарѣчия — южно българско нарѣчие — е необходимо да се опрѣдѣли точно както неговата диалектна граница, тъй и влиянието, което има и докждѣто се простира то на сѣвѣръ, изтокъ и западъ. Говоритѣ на приполскитѣ села, тъй лесно поне тѣ достжпни, изъ Пловдивско, Пазарджишко, Хасковско и още къмъ изтокъ сж много слабо изучени до сега. А при пълнитѣ и ясни упжтвания, що имаме вече отъ нашитѣ учени

---

[1]) Вижъ заключението на нашитѣ „Бѣлѣжки къмъ ударението въ централния (Ахж-челебийски) Родопски говоръ“ въ кн. 4, год. IV на „Родопски напрѣдъкъ“, 1906 г.

Digitized by Google

филолози и етнографи, такива материяли може събра и написа и всѣки нашъ учитель, а особено тия по български езикъ изъ нашитѣ класни училища.

Изобщо „Извѣстията“ на семинара по славѣнска филология при нашия университетъ правятъ отрадно впечатление и високо подигатъ реномето както на тоя милъ свѣтилникъ на чистата наука у насъ и неговитѣ питомци, тъй и на българската мисъль и жизнеспособность прѣдъ външния ученъ свѣтъ. **С.**

Малки вѣсти
по
фолклора и славистиката изъ славѣнскитѣ страни.

Чтенія въ Императорскомъ обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ университетѣ. 1907 годъ, книга I, II и Ш, изданы подъ завѣдываніемъ Е. В. Барсова.

Това сж двѣста и двадесеть, двѣста и двадесеть и първа и втора книги отъ основанието на това учено общество. И тритѣ излѣзли прѣзъ т. 1907 г. тома сж крупни издания съ богато съдържание на нови научни изслѣдвания и материяли изъ руската история. Всѣка книга съдържа четире отдѣла: I *Матеріалы историческіе*, II *Матеріалы историко-литературные*, Ш *Изслѣдованія* и IV *Смѣсь*. Всѣка книга отдѣлно струва по 3 рубли.

Календар Матице Српске за годину 1908.

Това е петия по реда си календаръ, що Сръбската Матица въ Нови-Садъ дава между другитѣ си издания като безплатна премия на своитѣ членове и читатели. Освѣнъ пълнитѣ и грижливо пробрани календарски свѣдѣния, той е пъленъ и съ друго отборъ съдържание съ историческо, литературно, стопанско и правно значение за широката маса читатели. Единъ отдѣлъ е застжпенъ и съ животописни бѣлѣжки на най-видни сръбски книжовници, сръбски народни благодѣтели и обществено-културни дѣйци, на които сж помѣстени и ликоветѣ. Съдържа и интересни етнографски материали, каквото прѣкорни имена у сърбитѣ и илюстрации на типове и носии отъ Славония и Крашова. Между ликоветѣ на нѣкои видни руски дѣятели фигурира и ликътъ на злодѣйски убития български министъръ президентъ г. Д. Петковъ.

Произхожденіе названій рускихъ и нѣкоторыхъ западно-европейскихъ рѣкъ, городовъ, племенъ и мѣстностей. А. Орловъ, Вельскъ, 1907. IV + 430 стр.

Въ тоя голѣмъ трудъ авторътъ изкарва по едно своеобразно етимологизуване названията на повечето днешни руски рѣки и градове отъ древнитѣ фински народности прѣди да дойдатъ славѣнитѣ.

Digitized by Google

Etymologisches worterbuch der rumänischen Sprache, I lateinisches element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen. Neidelberg. C. Winters Verlagsbuchhandlung, 1905. Sammlung romanischer Elementarbücher, Ш Reihe: Wörterbücher-I Band, XVI + 235 стр., 8-о. Отъ **Dr. Sextil Puscariu.**

Възъ основа на съврѣменния напрѣдъкъ на лингвистиката авторътъ въ горѣозаглавения си трудъ прави обзоръ на латинскитѣ елементи въ ромънската народна етимология, а отъ тамъ и влиянието ѝ надъ другитѣ езици на Балканския полуостровъ и обратно.

Извѣстія Отдѣленія рускаго языка и Словесности Имп. Академія Наукъ. Томъ XII, кн. 2.

Важна е студията на г. А. Музиченко *„Исторія поселенія и фонетическія особенности говора крымскихъ болгаръ. (Памяти профессора Марина Степановича Дринова).*

Извѣстниятъ руски писатель публицистъ г. А. В. Амфитеатровъ е издалъ нова книга **„Македонскіе евреи“.** С. Петербургъ, 1907 г.

Народныя лекарственныя травы Забайкалья. VI вып Читинск. отд. И. Р. Т. О-ва. Чита. 45 стр. Отъ Т. Стуковъ.

Твърдѣ интересна книжка и за българскитѣ фолклористи, какъ може да се изучи и тоя обсегъ отъ народния битъ.

Румыно-славянскіе очерки. Судьба славянскихъ носовыхъ въ словахъ заимствованныхъ румынами. В. III., ч. I. „Языкъ и етнографія“. С. Петербургъ, 20 стр. Отъ **А. Яцимирскій.**

Въ тая малка студийка извѣстниятъ руски ученъ г. Яцимирски разгледва славѣнскитѣ носовки, засти въ ромънския езикъ.

Въ Варшава е завършено фундаменталното издание **„Географическій словарь Царства Польскаго и сосѣднихъ славянскихъ странъ“** въ 15 голѣми тома, цѣна за всичкитѣ 40 рубли.

Пусната е въ продажба нова сбирка **„Бѣлорускія народныя пѣсни“** отъ г. С. Малевичъ, С. Петербургъ цѣна 1 руб. 50 коп.

Národopisny Vêstnik ceskoslovansky (Етнографически вѣстникъ чешкославѣнски) бр. 9 и 10 има слѣдното съдържание: *ленътъ и обработката му* отъ Янъ Тикачъ. *Етнографически материяли изъ повавския край* отъ Ю. Горакъ. *Сказки, пѣсни* **и др.** п. отъ **сѫщия.** *Словацки приказки изъ Краковань (окр. Нитра)* отъ В. Тилле. — Литература. Етнографски дреболии и извѣстия изъ етнографическитѣ дружества и музеи.

О српском народним епским песмама. Београд. 8° стр. 64. Цена 1 динар. Отъ **Йов. И. Томичъ.**

Digitized by Google

Тая студия е написана по поводъ на друга подобна за сръбскитѣ народни пѣсни въ Rad u jugosl akad. Тя има интересъ и научна стойность не само за етнографа, но и за историка, митолога, филолога и политико-икономиста.

Именик народниjех назива родбине и сродбине. Скупио и уредио Йов. Фил. Иванишевич. Сарајево, 1906. Цена 1·30 кор.

Тая книжка е приложение на „Школски вѣстникъ“ за 1906 г. Вѣщо сѫ събрани и систематизирани всички названия на роднинскитѣ названия въ сръбския и хърватския народи.

Символика птицъ и растенiй въ украинскихъ похоронныхъ причитанiяхъ. Отъ В. Даниловъ, Кiевъ, 18 стр. (Отт. изъ „Украiны“)

Въ тая малка книжка се разгледва символистическото значение на птици и растения въ погребалнитѣ обичаи въ Украйна.

Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско.

I. Народни баяния, лѣкувания и суевѣрия отъ с. Лавелско, Станимашка околия.

Записалъ Георги Л. Пашевъ.

(Продължение отъ III кн.)

6.

Баяне за страхъ.

При уплашване на нѣкого отъ нѣщо, а най-често което се срѣща у дѣцата, уплашени отъ куче, хора или каквото и да било друго, за да му мине страха и за да се узнае, колко се е уплашилъ, много или малко, завежда се на баячка и му се бае тъй: баячката взима едно вѫже и, като седне на земята, изправя си едното колѣно, а едната си рѫка поставя на едно извѣстно разстояние отъ колѣното и, като я свие въ видъ на кука, хваща единия край на вѫжето, а съ другата рѫка ще почне да го завива около рѫката и колѣното до тогава, до като вѫжето цѣло се навие. Остатъкътъ, що не е можалъ да достигне отъ колѣното до рѫката или отъ рѫката до колѣното, съставлява страха, който го мѣрятъ съ педа (отъ края на палеца до края на кутреца въ разтворено положение). Тогава се казва, че има педа или педа и половина страхъ. Прѣзъ всичкото врѣме, до като трае навиването на вѫжето, баячката бъбри нѣщо неразбрано, като отъ врѣме на врѣме подухва въ очитѣ на уплашения.

Digitized by Google

7.

Баяне за прѣдпазване отъ уроки.

Въ празниченъ день, когато момитѣ се облачатъ за да отидатъ на хорото, то прѣди да излѣзатъ отъ кѫщи, нагорявать на огъня едно вълнено парче и го скриватъ нѣгдѣ по дрѣхитѣ си; това се прави, за да не урочасватъ отъ хората. Ако на нѣкоя или нѣкого стане лошо, било глава го заболѣло или друго под. нѣщо, това отдаватъ на уроки. За да се прѣмахне болестьта отъ урочасване, веднага намиратъ нѣкой, който да е първъ роденъ отъ майка, когото накарватъ да си напълни устатата съ прѣсна вода и да пръсне съ нея по лицето на урочасалия. Сливатъ и веругата съ вода и даватъ на урочасалия да пие.

8.

Лѣкуване отъ гърлоболъ.

Когато заболѣе нѣкой отъ гърло, а особено при възпаление на подчелюстнитѣ жлези, лѣкуватъ го по слѣдния начинъ: болниятъ се поставя да седне, взима се една лъжица и на опашката (дръжката) ѝ се туря около 10 гр. обикн. морска соль. Болниятъ си отваря устата, и сольта му се поставя близо при ларинкса, послѣ се взема едно парче платъ, дълго около 1 м. въ срѣдата, на който се завързватъ два вѫзела единъ до другъ. Слѣдъ всичко това платътъ съ вѫзлитѣ се поставя подъ челюстьта на болния, така щото единиятъ вѫзелъ да дойде отъ десната, а другия отъ лѣвата страна, послѣ се хващатъ двата края на плата и се вдига на горѣ до тогава, до като болниятъ се повдигне отъ земята. Това се повтаря два или три пѫти.

9.

Вѣрване за лоша срѣща.

Когато нѣкой тръгне на пѫть или на работа вънъ отъ селото, до като излѣзе отъ село, ако му се случи да срѣщне жена съ черни мѣнци да отива за вода, знакъ е, че прѣзъ този день ще му се случи нещастие, та като я замине, навежда се, взима 2—3 камънчета или пръсть, хвърля слѣдъ нея и плюе отъ двѣтѣ си страни, за да не му се случва лошо.

Digitized by Google

Баяне (засо́^{а}лнуване^{а}) за лѣкуване отъ зайкница (магарешка кашлица).

Записалъ **М. Ст. Брѣговъ** ученикъ отъ Широко-лъшко.

Когато се случи да върлува тъй нарѣчената *зайкница* (магарешка кашлица), и много дѣца страдатъ отъ нея, то за да ги изцѣрятъ, постъпватъ тъй: нѣколко жени събиратъ дѣцата болѣдующи отъ тази болесть и ги завеждатъ въ нѣкоя стара къща, дѣто не живѣятъ хора. Тамъ всичкитѣ дѣца навлизатъ въ пещьта (фурната за печене хлѣбъ). Слѣдъ това прѣдъ отворътъ на пещьта се поставя слама, която се запаля, а една жена, която стои на вратата на стаята, пита: *„оган'а ли щі́шь, илй зайкница"?* Тази пъкъ, която е при пещьта, отговаря: *„оган'а щъ, зайкница нйщъм"*.

Това питане се повтаря 3 пъти, слѣдъ това дѣцата излизатъ и чакатъ да оздравѣятъ.

XI. Народни вѣрвания и прѣдсказвания отъ с. Наречень, Станимашка околия.

Записалъ **Ст. Н. Шишковъ**.

1. Га са л'ул'ае^{а} ве^{а}ру́гата пра̀зна на о̀гне^{а}т, бо̀рче^{а}т[11] си се^{а}дѝ.
2. Не^{а}мо̀ замйта су̀ще^{а}ту[12] за вратàта, да са на измйта касмѐте^{а} ут къ^{а}щи.
3. Аку̀ стъ^{а}пи на кумѝне^{а}т гàрга, та зѐме^{а} да гра̀че^{а}, го̀с же^{а} до̀де^{а}.
4. Га вие^{а} ку̀че^{а} пре^{а}ш къ^{а}ща, за ло̀шу е^{а}: же^{а} си умрѐ н'аку́й.
5. Га са рудѝ млòгу жъ^{а}ладе^{а}т, гул'àма зѝма же^{а} ѝма.
6. Не^{а}мо̀ устàве^{а} дилàве^{а}[13]) криф на угнѝще^{а}ту, за ло̀шу е^{а}.
7. Аку̀ пе^{а}пе^{а}лтъ^{а}т стàнува згура̀[14]), мрас же^{а} ѝма.
8. Ко̀йту грѐбе^{а} гре^{а}бе^{а}нйца[15]) ут бакъ^{а}ра, же^{а} му ле^{а}тѝ на свàдбата.
9. Ко̀йту устàве^{а} млòгу тро̀хи на суфръ^{а}та, га іадѐ, млу̀гу д'аца̀ же^{а} му са ра̀дат, да на мо̀же^{а} да ги исхрàни.
10. О̀паку дъ^{а}рву га са ту̀ре^{а} на о̀гне^{а}т, о̀паку са ра̀дат д'ацàта.
11. Га млòгу скрйпе^{а}[16]) пу̀ къ^{а}щи, чил'àк у̀мира.
12. Аку̀ е^{а} заградѐна м'àсе^{а}чината, дъ^{а}ш же^{а} ѝма.

Digitized by Google

13. Га са руд'ъ^{а}т млогу л'а̀шники и др'а̀нки, тѐшка же^{а} е^{а} зимата.
14. Га игра̀е^{а}т и млогу ре^{а}въ^{а}т гув'ъ^{а}дата, же^{а} са развалй врѐме^{а}ту.
15. Акў са тръ^{а}се^{а}т уфцѐте^{а} ўтирну га ста̀нат ут іата̀ка, дъ^{а}ш же^{а} има.
16. Свйне^{а}ту га носи сла̀ма ф уста̀та и е^{а} уста̀ве^{а} ф кочината, гул'а̀ма зйма же^{а} йма.
17. Га коле^{а}т свйне^{а}, акў му е^{а} де^{а}бѐла сплйната[17]) на прѐшне^{а}т край, зймата же^{а} е^{а} тѐшка пъ^{а}рве^{а}; акў е^{а} де^{а}бѐла узà̀т', сѐтна зйма же^{а} йма.

III. Народни пѣсни.

а) Помашки изъ Рупчоско.

Записалъ Ст. Н. Шишковъ.

1.

Каража-кехея въ юрушкитѣ планини.

Каража закарва стадата си на лѣтна паша въ планинитѣ. Лѣтото било сухо, трѣва и вода не останали, та дига стадата си въ по-високитѣ планински пасбища, които били юрушки, ала единъ юрукъ го изпъжда, като му се заканва, че както е разплакалъ много майки, разплака ще и Каражовата майка, ако не напусне планинитѣ имъ.

Каражѐ^{а} са е^{а} пазарйл
За че^{а}трйде^{а}сте^{а} увнòве^{а},
Дѐве^{а}т' хил'ѐ^{а}ди да пасѐ
На двѐне^{а} чўки висòки,
Ду два̀на врйсе^{а} студѐни
На висòкана пла̀нина.
Бйлу е^{а} лѐ^{а}ту òбсушну,
Та си исъ^{а}хна тре^{а}вò^{а}на
И си присо^{а}хна вудò^{а}на,
И лйсте^{а}ну са сажўли[18]).
Ста̀на Каражѐ^{а} завѐде^{а}
Нѐмгуви ва̀кли с'урйи,

Digitized by Google

Да си хи кàра Каражéа
На іурỳцкинеа плàнини.
Дѐ са задàдеа іурỳчеа,
Та си Каражò викашеа:
—Вòарни са, вòарни, Каражѐа,
С твòинеа вàкли с'урѝи,
Туф пéма мѐасту за тѐбеа.
Дѐвеат' сам мàйки расплàкал
И твòеа ща расплàка.*)

Слушана отъ Сюлманъ Читажовъ въ с. Чепеларе, 1906 г.

2.

Овчарьова молба къмъ ваклия му овенъ.

Разбойници улавятъ и връзватъ овчирь въ планината. Последниятъ се моли на вакли си овенъ той да поведе стадото, но не презъ пѫтищата, за да не се вдигатъ прахове и видятъ момите, че овчаря нема.

С'урѝіу беала и чòарна,
Уфчéареан ти са фàтили
Хайдỳтеа вòарли и чòарни
На висòкана плàнина,
Та гу, с'урѝіу, вòарзаха
На т'òанка éла висòка,
Ду двàна врѝсеа студéни,
Пак щиш, с'урѝіу, да рáниш
Утрина рàну нах пòлеа
Нис бéала рéака надòлу.
Уфчéареан си са мòлеашеа:
— Увѐну вàкал, кàматан[19]),
Сас сит'ничкинеа еалòаци[20]),
Сас вѝтичкинеа рòшкувеа,
Ти си с'урѝеа зàвеади,

*) *Забѣлѣжка*. Горната пѣсень личи. че не е довършена. Тя има за мотивъ да прѣдстави часть отъ живота на извѣстния и възпѣтия въ Родопитѣ не много отколѣшенъ мѣстенъ юнакъ-кехея Каража, ала развѣзката на случката въ пѣсеньта липсва. Възможно е нарочно да е укрита, както е обикновено почти въ помашкитѣ пѣсни.

Digitized by Google

Та е^{а} не^{а} вòди прис пò^{а}те^{а}н,
Ами̂ е^{а} вòди прѐ^{а}страна,
Да ми ни̂ фдѝга прàхуве^{а},
Чи щат мòмине^{а} да гл'о^{а}датъ.

Слушана отъ сжщия.

3.

Момково ревнуване любовницата си.

Момъкъ подозира любовницата си, че е любила и другиго. Заканва ѝ сж да я улови и я заведе въ гората и тамъ да я пита. Момата се оправдава, че това сж хорски клевети.

Де^{а}вòйко майри хўбава.
Да мòга да та ѝзмаме^{а},
Ут сѐлу да та ѝзве^{а}да,
Фаф гòра да та фо^{а}ве^{а}да
Пуд те^{а}нка ѐла висòка,
Самѝче^{а}ак да та пòпитам,
Кòму си ле^{а}шѐ^{а}ан даржѐ^{а}ла,
Кòму си на скўт се^{а}дѐ^{а}ла,
Кòму си кайв'ò^{а} варѝла?
— Іуна́ку лўди и млàди,
Тòй ми са сѐлцки лàфуве^{а}
И е^{а} кумшѝцки клѐпуве^{а}. (21)
Тѐбе^{а} сам ле^{а}шѐ^{а}н даржѐ^{а}ла,
Тѐбе^{а} сам на скут се^{а}дѐ^{а}ла
И кайв'ò^{а} ти сам варѝла.

Слушана отъ сжщия.

4.

Момъкъ изобличава любовницата си въ измама.

Момъкъ припомня на бившата си любовница мѣстото, дѣто двамата си дали дума да се зематъ, а тя не устояла и отишла съ другиго.

Гугўкналу е^{а} гò^{а}лабче^{а}
Се^{а}й дòлу, дòлу ф де^{а}рѐну.
Там ѝма дò^{а}рву висòку,
Вò^{а}рш'е^{а} му ф нѐбу фпѝраше^{а},

Digitized by Google

Чеап'е му ф земеа леажеаше,
Та даржй сеанкеа деабела.
Там йма треава зеалена
И бистра вода студена.
Повниш ли, кузум, знаеаш ли,
Га беахмеа каул' ([22]) сторили;
Да си са з'оамеам двамйна,
И двана теанки, високи,
И двана беали чеарноки,
Чеа си ма, кузум, измами,
Та си еас другеак утйдеа.

Слушана отъ сжщия.

5.

Момина смърть отъ шарка.

Поболѣва се мома отъ едра шарка и прѣдвижда смъртьта си, та се моли майци си да обдари ходжитѣ и софтитѣ, кога на другия день я занесатъ на гробищата. Майката я утѣшава, че ще оздравѣе и ще присжтствува съ дружкитѣ си на байремскитѣ люлки.

Фиска еа болна легнала
Ф теанкана кулле висока
Ут мйлна йоадра сйпчица. ([23])
Сипка са сипеа и леега,
Пак са нахзат' неа свраща. ([24])
Мума си жеалну плачеаше:
— Майчинку, моеа майчинку,
То са еа мойну видеалу,
Чеа ща ти, майчу, загина.
— Стани ми, стани, доащеар'у,
Утреа гу байреам казуват,
Врит' щат друшкинеа да йдат
На зеалену л'увад'еа,
Пуд щалбатуну ([25]) ореаш'еа,
На байреамцкинеа л'ул'чици.
— Майчинку, моеа майчинку,
Тебеа са веара неа фата!
Ти ми щеаш видеа, майчинку,

Ву̀тирна ра̀ну га до̀йдат
Ут жумаіо̀^{а}на хо̀жине^{а},
Ут ме^{а}дре^{а}сѐне^{а} суфтѝне^{а}.
Ти си ми, майчу, ра̀ствури
Мо̀йне^{а} сандо̀^{а}ци шѐ^{а}ре^{а}ни,
Та си хи, ма̀йчу, о̀бдари
С тѐ^{а}нки вѐзе^{а}ни да̀руве^{а}.

Слушана отъ сѫщия.

6.

Момина изповѣдь прѣдъ майка си.

Майката пита дъщеря си, защо ѝ плачатъ очитѣ, а пъкъ лицето ѝ се смѣе. Тя изповѣда майци си причинитѣ, че е видѣла любовника си, чиято гиздава външность описва.

До̀^{а}ще^{а}р'у мо̀е^{а} ма̀йчина,
Оти (26) ти пла̀че^{а}т учѝнки,
Пак ти са смѐ^{а}е^{а} лѝце^{а}ну?
— Ма̀йчинку, мо̀е^{а} ма̀йчинку,
Срѐ^{а}щу ми вар'вѝ се^{а}фд'о̀^{а}на,
На сѝву ко̀нче^{а} ѐ^{а}хаше^{а},
На сѝн'у се^{а}дло̀ стуѐ^{а}ше^{а},
Ке^{а}хлиба̀р' че^{а}бу̀к даржѐ^{а}ше^{а},
Кадаѝф т'ут'ун' пѝе^{а}ше^{а},
Ту̀рма (27) са сѝрма вѝе^{а}ше^{а},
Тѝхум е^{а} вѐ^{а}те^{а}р' ду̀е^{а}ше^{а},
Та е^{а} нах мѐне^{а} но̀се^{а}ше^{а},
Та ми учѝнки распла̀ка.

Слушана отъ сѫщия.

Digitized by Google

7.

Момина молба към майка ѝ.

Мома се моли майци си, да не е праща за вода извънъ селото въ гората, дѣто младъ овчарь пасе агнета, че може да заспи подъ сѣнкитѣ. Майка ѝ я придумва да не се бои, защото има двама братя, които свирятъ съ кавали, та щатъ я събуди.

Не^{а}мò ма, мàйчу, прувàда
Сàе^а вỳтирна на вòда:
Лòше^а сам сò^{а}на сò^{а}нила,
Да ми бе^{а}х, мàйчу, минò^{а}ла
През длè^{а}гу, тè^{а}сну сукàч'е^а,
През èлувана че^{а}ршѝйка,
Там ѝма дарвè висòку,
На вò^{а}рше^а тè^{а}нку фидàн'е^а,
Та прàве^{а}т сè^{а}нка де^{а}бèла,
Там се^{а}дѝ уфчè^{а}р' шиле^{а}тàр',
Срèбаран кавàл' свѝре^{а}ше^а
С кавàле^{а}н дỳма дỳмаше^а:
— Не^а хòди, мòмне^а, на вòда,
Че^а е^а вудò^{а}на де^{а}лèку,
Де^{а}лèку извò^{а}н сèлуну;
Там ѝма вир'è длибòку
И растè дарвè висòку,
Утѝ ще^{а}ш, мòмне^а, заспà ще^{а}ш,
Та нèма кой да та разбỳди.
— Иди ми, дò^{а}ще^{а}р'у, ѝди ми,
Ти ѝмаш брàта двамѝна,
Та свѝре^{а}т с чифтèр кавале^а,
Та та щат, дò^{а}ще^{а}р'у, разбỳди.

Слушана отъ сжщия.

Digitized by Google

б) Български пѣсни отъ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

Записалъ **Ст. Н. Шишковъ.**

1.

Мжжъ рѣшава да погуби бездѣткината си жена.

Мжжъ казва на бездѣткината си жена, че всичко Господь имъ е далъ, ала защото нѣма дѣте-рожба, пита я, дали да я млада погуби, или да се разведе. Тя му се моли да почака още деветь мѣсеца, белки Господь и дѣте ще имъ даде. Той отива при брата си касапинъ и го моли да иде въ дома му и прѣгледа крава ялова, деветь години не раждала. Когато братътъ узнава намѣрението му, отклонява го, че е отъ Бога грѣшно, а отъ хората срамота да погубва жена си.

Л'у̀бе^{а} Тудо̀рке^{а}, Тудо̀рке^{а},
Да̀де^{а} ми Го̀спут', л'у̀бе^{а} ле^{а},
Ут сѝчку мло̀гу има̀н'е^{а},
Іа̀ла ми чѐду не^{а} да̀де^{а};
Дали да те^{а} мла̀да къ^{а}йдисам,
Или да те^{а} мла̀да па̀ре^{а}сам?([28])
— Стуіа̀не^{а}, л'у̀бе^{а} Стуіа̀не^{а},
Ма̀лу ма мло̀гу ч'а̀каше^{а},
По̀стуй ма, л'у̀бе^{а}, по̀ч'акай
Още^{а} ду дѐве^{а}т' ме́се^{а}ца,
Бѐл'ким ми и чѐду ше^{а} даде́!
—Не^{а} ч'а̀кам, л'у̀бе^{а}, не^{а} ч'а̀кам.
Ста̀на ми Стуіа̀н, та пу̀де^{а}
Аф бра̀та си Ма̀рка каса̀пин,
Та си бра̀ту си румо̀не^{а}:
—Бра̀те^{а} ле^{а} Марку, бра̀те^{а} ле^{а},
Имам си кра̀ва іа̀лува,
Сига̀ ми де́ве^{а}т' гудѝни,
Іа̀ла е^{а}, бра̀те^{а}, прѝгле^{а}дай".
Ста̀на ми Ма̀рку, та пу̀да,
Та ми си кра̀ва пригле́да

Digitized by Google

И си Стуіану румòнеª:
— Тàеª са кръва неª коли,
Чи еª ут Госпут' гр'аута
И ут òрата срамутá.

Слушана отъ Комню Георгевъ. 1907 г.

2.

Три моми, роднини, дадени на единъ момъкъ.

Синътъ—момъкъ се оплаква майци си че въ селото дошълъ забитинъ-кадия, всѣкиму разпрѣдѣлилъ по една мома, а нему писалъ три и то близки роднини. Майка му го тѣши, че ще продадатъ половина отъ стадото и ще платятъ глобата въ противния случай.

Сѝну леª, сѝну Стуіанеª,
Ѝоти са, сѝну леª, пак въªрна,
Пак въªрна, сѝну леª, пак доде?
Да ли ти еª стáдо нé зрàву,
Или іулдàшеª ([29]) нè сгòдни?
— Мàлеª леª, стàра мàлеª леª,
Мòйту еª стàду нàй-зраву,
Мòи іулдàшеª нàй-сгòдни.
Чỳла ли си, мàлеª, ил' нè си,
Аф сèлу душлò запчѝеª,
Запчѝеª, мàлеª, кадѝеª.
Пѝсуа, мàлеª леª, кàзуа,
С'акеªму мòмчеª пу мумà,
Мèнеª еª пѝсал тамàм три.
Бàреª да ми са чỳздеªнки,
Ти ми са, мàлеª, руд'нѝни:
Пъªрвъªта ми еª, мàлеª леª,
Срѝкуа б'àла Марỳда,
Фтòрата ми еª, мàлеª леª,
Нàшата млàда кал'мàнка, ([30])
Трèтата ми еª, малеª леª,
Уйчува б'àла Марѝеª;
Кък ли, мàлеª леª, да стòрим?
— Сѝну леª, сѝну Стуіанеª,

И туй ли да теª нăучеª:
Мăйка еª млŏгу вйдеªла,
Вйдеªла и прикăрала,
И туй шеª мăйка прикăра.
Шеª пурдадèм, сйну леª,
Пулувйната ŏфцитеª.
Офцитеª ас èгнеªтата,
Шеª заплатймеª жеªзъªта. (81)

Слушана отъ сжщия.

в) Български отъ с. Павелско, Станимашка околия.

Записалъ **Георги Л. Пашевъ.**

1.

Прѣстжпна любовь.

Мжжъ—баща се влюбва въ мома, и по искането на послѣдната, напуща жена си, раздава и дѣцата си и я зема за втора жена.

Хўбава си, б'ăла Рăду!
— И ти си хўбаф, Стуіăнеª,
Ала ти бўл'чеª нафèла. (82)
Та нăпусни си бул'чеªну
И рăздади си д'ацăна
Пу тўрци и пу бъªлгари,
Най-мăйшкуну цйганеªм".
Стуіăн си Рăда пуслушеª,
Та си бўл'чеªну напўсна
И д'ацăна си раздăдеª
Пу тўрцеª и пу бъªлгареª,
Най-мăйшкуну цйганеªм,
Та чеª са назăт' пувъªрна,
Та си Рăдици дўмашеª:
— Рăду л'у, мŏмеª хўбава,
Іас си раздăдух д'ацăна
И бўл'чеªну си напўснах,
Адеª са двама зèмеªмеª.

Слушана отъ П. Христевъ.

2.

Прикрито пробуждане на любовь отъ майка у дъщеря си.

Майката праща дъщеря си да занесе на овчарина хлѣбъ, а тя отказва, като се страхува отъ лудата кръвь на младитѣ.

Пѐтру л'у мо̀е^{а} дъ^{а}щѐ^{а}р'у,
І̀ла та ма̀ке^{а} прувѐди
Уфчѐ^{а}р'у л'ап да зане^{а}сѐш,
Уфчѐ^{а}р'у, Пѐтру, куза̀р^{а}у.
— На ѝда, ма̀йчу, на ѝда,
Там ѝма дъ̀^{а}рву висо̀ку,
Лѝсте^{а}ну (33) о̀ще^{а} широ̀ку,
Та пра̀ви сѐнке^{а} де^{а}бѐла,
Пак ни' сме^{а} де^{а}лѝ-канлѝе^{а}, (34)
Лѐгна ще^{а}м и заспа̀ си ще^{а}м.
Та нѐма кой да ни разбу̀ди.
— Иди ми, Пѐтру, ѝди ми,
Там ѝма ду два сла̀ве^{а}е^{а}:
Е^{а}дѝнан пуѐ вѐче^{а}ру,
Пак дру̀ган пуѐ ву̀трину.
Дѐну ми пуѐ вѐче^{а}ру,
Л'а̀гайте^{а}, холам, л'а̀гайте^{а};
Дѐну ми пуѐ ву̀трину,
Ста̀вайте^{а}, хо̀лам, ста̀вайте^{а}.

Слушана отъ сѫщия.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и изразни форми въ народнитѣ умотворения.

[1]) **Сукáлка-и,** сжщ. отъ глаголътъ суче. Засукано като топка. *Усукáл'че*ᵃ*ну прéлу,* изпредено не гладко, съ топки и връзулки по него.

[2]) **С.рне**ᵃ**,** гл. *сурнáфка* сжщ. Влачи се, лъзга се лѣниво и небрѣжно.

[3]) **Млàтналу,** гл. отъ млати — събаря подъ редъ безъ спиране. *Млáтналу,* значи цѣло се съборило, търколило се небрѣжно. *Млàтна гу,* цѣло го удари.

[4]) **Уризал'ки,** сжщ. краищата на платътъ, които не могатъ да се тъкатъ, защото нѣма какъ да се заловятъ. Прѣносно за момчета и момичета малки по години и по умъ, не годни още, а се заперили като възрастни момци и моми.

[5]) **Пйнгул',** сжщ. неравномѣрна нишка, ту тънка, ту дебела, та не е годна за добъръ платъ.

[6]) **Спòдиче**ᵃ**ву,** прил. гребеньтъ за тъчене е съ не правилно поставени зжби, ту рѣдки ту на гжсто, или пъкъ ту дебели, ту тънки, та и основата при тъченето не е правилна, оть което и платътъ се изтъква неправиленъ: едни нишки по-далече, други посближени. Въ такъвъ случай и платътъ се казва *спòдиче*ᵃ*ф* — долнокачественъ по изработка.

[7]) **Искáе**ᵃ**, искáлу, ткàе**ᵃ**,** глаг., **ткáiуву,** сжщ. Тъче, изтъкало, тъкань.

[8]) **Увйдрила,** гл. развлѣчено се облѣкла, дрехитѣ си носи небрѣжно, разхвърлепо. Прежда не усукана, власата.

[9]) **Испангал'чила,** гл. твърдѣ усукано до скжсване. Необлѣченъ прилично човѣкъ. Зимѣ съ лѣтни дрехи облѣченъ човѣкъ.

[10]) **Кле**ᵃ**вéтат,** гл. приказватъ го задъ гърба му. Бѣдятъ го въ нѣщо, присмиватъ му се.

[11]) **Бóрч,** сжщ. турска дума въ говорътъ, означава и материаленъ, и моралень дльгъ, задлъжение. *Има борч,* значи дължи пари нѣкому. *Борч му е*ᵃ *да гу гл'о*ᵃ*да,* морално е длъженъ да се грижи за него.

[12]) **С.пце**ᵃ**,** сжщ. сметь. *Суще*ᵃ*ву е*ᵃ, има сметь. *Насущил е*ᵃ, избѣгалъ е, отъ срамъ не се вижда прѣдъ хората.

[13]) **Диляф,** сжщ. машата на огъньтъ.

Digitized by Google

[14]) **Згура̀**, същ. сгурия отъ металъ, сгрьзнатъ непелъ на огнището, изгорѣло нѣщо и не годно вече за нищо

[15]) **Гре^а^бе^а^нѝца**, същ. наварено по съдътъ ядене. Отъ глаголътъ гребе, досъбира остатъкътъ.

[16]) **Скрѝпе^а^**, гл. скърца. *Арабо̀^а^та скрѝпе^а^*, колата скърца.

[17]) **Сплѝна**, същ. далакътъ на какво и да е животно.

[18]) **Сажу̀ли**, гл. олющи, съблѣче му кожата. *Сажу̀ли му куро̀^а^та*, обѣли му кората (на дърво).

[19]) **Ка̀матан**, прил. приличенъ, красивъ, гиздавъ.

[20]) **Е^а^ло̀^а^ци**, същ. оставена въ видъ на обръчи не острижена вълна на мъжкитѣ овци и кози.

[21]) **Клѐп-уве^а^**, същ. клевета, измислица за нѣкой човѣкъ, невѣрно нѣщо.

[22]) **Ка̀ул'**, същ. турска дума. Дадена дума. *Ка̀ул' сторили*, дали си дума за нѣщо, обѣщали се въ нѣщо единъ другъ.

[23]) **Сѝпка**, умал. **сѝпчица**, същ. шарка. *Исипалу са е^а^*, шарило се е, появила се е шарка по тѣлото му.

[24]) **Свра̀ща**, гл. повръща, завръща. *Свра̀ща са ут ве^а^те^а^ро̀^а^*, вѣтърътъ повръща димътъ, прахътъ и пр.

[25]) **Щалба̀ту**, прил. отъ *сто^а^лба*, *що̀^а^лба*, стебло. Стъблато дърво, съ много клоне растение.

[26]) **Оти**, съюзъ, защо, защото.

[27]) **Ту̀рма**, същ. димъ отъ огънь, отъ прахъ.

[28]) **Па̀ре^а^сам**, гл. напусна, разведамъ. *Па̀ре^а^сица*, *па̀ре^а^сник*, напуснатъ мъжъ, жена.

[29]) **Іулда̀ш-е^а^**, същ. турска дума. Другари на пътъ, съпътници. *Іол* — пътъ.

[30]) **Кал'ма̀на**, същ. кума, кръстница.

[31]) **Же^а^зо̀^а^**, същ. турска дума. Глоба.

[32]) **Нафѐла** и **нифѐла**, прил. нехвелито нѣщо. Не струва, не чини за нищо.

[33]) **Лѝсте^а^иу**, прил. листнато дърво.

[34]) **Де^а^ли-канлѝе^а^**, същ. турска дума. Съ луда кръвь хора. На момъкъ не годенъ и нежененъ, или въобще на младъ здравенакъ човѣкъ казватъ *де^а^лѝ-канлѝе^а^*.

Digitized by Google

Год. V. Януарий и Февруарий Кн. V.

Родопски Напрѣдъкъ

Двумѣсечно илюстровано списание

за

Наука, обществени знания и народни умотворения.

Излиза подъ редакцията

на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѣчовъ.

ПЛОВДИВЪ
Печатница „Трудъ" на П. Бѣловѣждовъ

1908 г.

Digitized by Google

Съдържание на V книга:

Ст. Н. Шишковъ. — Тридесеть години назадъ.

Ст. Н. Шишковъ. — Самосѫдътъ въ Родопитѣ. Обичайноправни бѣлѣжки.

С. — Вѣсти изъ Родопитѣ и Одринско: а) Тридесеть годишнината отъ С.-Стефанския договоръ; б) Прѣслѣдванията надъ българитѣ въ Гюмюрджинския санджакъ.

С. — Книжовни вѣсти и оцѣнки: а) Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, XXII и XXIII книга; б) Извѣстія отдѣленія рускаго языка и словесности Имп. Академiи Наукъ; в) Вера, начин живота и заниманье у цигана Краљевине Србије; г) Съкратени протоколи отъ засѣданията на редовната сесия на Пловдивската Търговско-Индустриялна Камара.

С. — Малки вѣсти по фолклора и славистиката изъ славѣнскитѣ страни.

Георги Л. Пашевъ, Дойчо С. Каровъ, Ст. С. Каровъ и Ст. Тодоровъ. — Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско: I. Народни баяния и лѣкувания. II. Народни обичаи на 24 юний въ с. Павелско. III. Народни приказки изъ с. Широка-Лѫка. IV. Народни пѣсни.

С. — Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи, звукови промѣни и форми въ народнитѣ умотворения.

Обявления.

Илюстрации: — Изгледъ на Тополовския проходъ въ сѣвернитѣ склонове на Родопитѣ, прѣзъ който проходъ е бѣгала Сюлманъ-пашовата войска въ Освободителната война.

Digitized by Google

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

ДВУМѢСЕЧНО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Тридесеть години назадъ.

Мине ли Илинденъ, лѣтото се свършва, и започва наближаването на зимата. Тъй го знаятъ и тъй казватъ въ Родопитѣ.

И наистина, къмъ половината на августъ се вѣстява първата есенна слана, къмъ края на септемврий обширниятъ Родопски лабиринтъ започва да се пробѣлва съ снѣгъ, а прѣзъ ноемврий не само билата и върховетѣ, но и долинитѣ често пѫти ставатъ задръстени съ огромни прѣспи, които приустановяватъ всѣко съобщение за мѣсецъ, два и повече врѣме споредъ случая и споредъ зимата. Такива тежки зими съ изобилни снѣгове и прѣспи, наистина, не сѫ редовни всѣка година, ала тѣ сѫ обикновени, затова и не очудватъ родопчанина. Напротивъ, той всѣкога се приготвя за тежка, обикновена зима, а ако излѣзе противното, кяръ е за него.

Зимата въ планинитѣ си има своитѣ приятни и неприятни страни. Приятна, дори идилична е тя, когато житницата и плѣвникътъ сѫ пълни, челядьта здрава, тогава и животътъ е въ всичкия си изобликъ отъ хубавитѣ, весели и чисти народни обичаи. Неприятна, мѫчителна е зимата, когато найнеобходимитѣ потрѣбности за живота липсватъ, а условията на планинския животъ не помагатъ да се наваксатъ, или пъкъ настѫпятъ рѣдки въ животътъ на народитѣ събития, както тия, що ставаха прѣзъ 1877 и 78 години — освободителната война.

Планинскитѣ поселения зимѣ прѣкарватъ единъ скритъ, външно, откѫснатъ отъ широкия свѣтъ животъ, подобенъ на охлювътъ въ своята черупка. Що става вънъ отъ тѣхъ по

Digitized by Google

Божия свѣтъ, не се чуе, не се знае, па и да долѣти случайно нѣкоя новина, тя минава прѣзъ много уста, прѣзъ много митарства, и най-накрая такава се укичва съ всевъзможни фантастични краски и добива своеобразенъ, романтиченъ видъ, въ който народната душа и мирогледъ вливатъ всичкия си свой отпечатъкъ.

Зимата прѣзъ 1877 година и началото на 1878 не бѣше отъ много снѣговититѣ, ала въ замѣна на голѣми снѣгове и прѣспи тя бѣ една отъ рѣдкитѣ по пронизителния си студъ и силни бури и виялици, каквито, споредъ народнитѣ вѣрвания, сѫ прѣдзнаменования на необикновени, страшни събития: война, моръ, гладъ и други такива народни бѣдствия. И наистина, войната за нашето освобождение бѣше въ разгарътъ си тогава, и скрититѣ Родопски поселения тоже прѣкарваха едно особено напрежение за ходътъ на събитията и неизвѣстностьта на сѫдбата имъ. Изъ масата помаци и българи отъ врѣме на врѣме долитаха слаби, непълни, ала фантастични слухове, донесени случайно отъ нѣкой дезертиралъ отъ бойнитѣ полета, или пъкъ станалъ негоденъ за работа помакъ—войникъ, но такива новини бѣха смътни, покрити съ една мъглявость, че нищо що-годѣ опрѣдѣлено не се налучваше, освѣнъ едно: че войната продължава, че тя е упорита, кървава и че успѣхътъ на побѣдоносното руско орѫжие е сигуренъ. Тия проникнали въ глѫбинитѣ Родопски новини се шушнѣха тайно, разнасяха се като молния и въ послѣднитѣ колибаци и крѣпѣха духъ и надежди у едни, а у други докарваха отчаяние и ужасъ. Но на помашката наивность се противопоставяха други всевъзможни измислици, редовно пущани отъ официалнитѣ турски източници. А тѣ имаха своята цѣль, която лесно се улучваше: да се поддържа духътъ у помацитѣ, които въ изобилие дезертираха отъ военнитѣ си тегоби, и да се държи въ респектъ покорностьта и страхътъ у българитѣ—християни. Та какви не се пущаха: московътъ е изгубилъ милионитѣ си аскеръ прѣдъ непристѫпнитѣ Плѣвенски позиции; *ингилизътъ* е пратилъ *имдатъ* на падишаха *бинове пампоре*, та сѫ заградили пѫтя на москова отъ къмъ Дунава; Московскиятъ царь е поискалъ *барашикъ* отъ падишаха, и още безъ смѣтъ такива. Ала умърлушеностьта и загриженостьта по лицата на турскитѣ власти и наивнитѣ изявления на помацитѣ твърдѣха досущъ обратното.

Digitized by Google

При такова напрегнато състояние на духоветѣ прѣзъ първата половина на декемврий почнаха да се вѣстяватъ изъ Родопитѣ турски сѣмейства—бѣженци чакъ изъ сѣверна България. Това още повече обнадежди българското население, ала отъ друга го и повече уплаши, като какво ли би сторила тая бѣгаща и отчаена сгань, ако тя се яви въ голѣми количества. Въпрѣки зимата и лошитѣ съобщения въ планинитѣ, тия бѣженци бѣха прѣдпочели прѣкия и инъкъ по-безопасния пѫть прѣзъ Родопитѣ за Бѣломорския брѣгъ и оттамъ за Мала Азия, отколкото откритата Маричина долина. Много български села прѣзъ Родопитѣ попадатъ на тоя главенъ пѫть, въ това число и Устово, родното село на пишущия тѣзи възпоминания.

Устово, лежаще въ долината на Арда, е два дни пѫть отъ Пловдивъ и Станимака, или два конака дълги и уморителни. Толкова е то и отъ Скеча, затова пѫтницитѣ тукъ прѣнощуватъ, когато минаватъ за едното или другото поле прѣзъ Родопитѣ. Отъ първо само по нѣколко сѣмейства се вѣстяваха на день, затова тѣ нощуваха въ ханищата, ала къмъ края на декемврий числото имъ все повече и повече се наголѣмяваше, ханищата не ги побираха, та почнаха да ги настаняватъ по редъ и по кѫщитѣ. На втория день на Коледа се падна и у насъ да прѣнощува едно сѣмейство, родомъ нѣкждѣ чакъ изъ Русенско. То бѣ странствувало повече отъ два мѣсеца врѣме, минало бѣ прѣзъ София и оттамъ посрѣдъ зима се бѣ отзовало въ срѣдъ Родопитѣ. Какъ бѣха издържали тоя дългъ пѫть дѣцата и старата бабичка отъ това за окайване турско домочадие, не зная. Състоеше то отъ единъ мѫжъ 40—45 годишенъ, жена му, сестра му, майка му, 70 годишна грухнала бабичка, и три дѣчица. Всички вървѣха пѣшъ, освѣнъ едното дѣтенце — около 5—6 годишно — което яздѣше едно магаре. Покѫщнината си караха на два коня, па си водѣха и една крава и волъ, на гърбоветѣ па които тоже бѣха прѣметнали по двѣ човалчета съ дрехи. Добри хора бѣха, горкитѣ. Старата бабичка и другитѣ жени постоянно плачеха, а мѫжътъ — турчинъ бѣ много угриженъ. Когато майка ми имъ поднесе вечеря, тѣ неприеха да седнатъ, додѣто не се присъединихме къмъ тѣхъ на трапезата всички. Дали това бѣше отъ страхъ, че се намираха самотни въ българска кѫща и въ българско село, не зная,

Digitized by Google

ала тая имъ постжпка увеличи нашето състрадание къмъ тая нещастни хора. Турчинътъ пъкъ насамѣ бѣ пришепналъ на баща ми, че московътъ иде, и нищо не ще е въ състояние да го спре. Сутриньта още въ зори продължиха пжтя си за Свеча. Старата туркиня съ сълзи на очи едва пристжпяше по чорапи изъ поледения снѣгъ, защото обущата ѝ бѣха разранили краката. Отъ тоя день бѣженцитѣ турци никакъ не прѣсѣкнаха чакъ до 17 януарий, когато и въ Арднната долина стжпи геройскиятъ руския кракъ. За щастие, тѣ идваха, нощуваха и си заминаваха, безъ да проявятъ какво и да е зло въ селото. А бѣженци имаше отъ разни краища на България. Караха съ себе си и добитъци, и волове, и крави, а нѣкои носѣха покжщнината си колкото бѣ тя и на гърбоветѣ си. Всички бързаха безъ умора съ една неизказана енергия и издържливость, досущъ изплашени, и жестоката сждба, извикана отъ петь вѣковното имъ нечовѣшко господаруване, гаче ли бѣ атрофирала, удушила у тѣхъ вроденитѣ имъ инстинкти за мъсть и зло.

Коледнитѣ праздници както никога минаха досущъ глухо, незабѣлѣзано и при най-тежки и мжчителни очаквания.

Настжпи и 1878 година, ала дѣте на улицата не се видѣ както други години съ сурвакница въ ржка.

Водици бѣха въ сжбота, а вечерьта срѣщу тѣхъ пристигна и първия ешалонъ бѣгаща турска кавалерия—авангардъ, повечето отъ арнаути съ криви ятагани и звѣрски лица. Кой знае какъвъ бѣше нейниятъ началникъ, та за чудо нищо зло не показа. Тя не бѣ и многобройна, прѣнощува добрѣ натъкмена изъ ханищата, добрѣ посрѣщната и нахранена, и сутриньта още въ тъмно уфейка, та се не чу, не видѣ. Нѣкои отъ бѣженцитѣ бѣха подшушнали изъ селото, че иде голѣмъ *калабалъкъ* отдирѣ, а други още по-хуманни отъ тѣхъ бѣха прѣдупрѣдили хазяитѣ си да си по-*заметнатъ* (скриятъ) отъ покжщнината, защото ако мине Сюлейманъ паша, въ неговата *ордия* има *едепсизе,* та сигурно ще сторятъ пакости.

Божествената литургия се извърши набързо въ черквата, но съ малко богомолци и безъ камбанни звонове. На рѣката по обичая не ходихме. Деньтъ бѣ ясенъ и добъръ, но по нищо не личеше, че е такъвъ голѣмъ праздникъ, който други години се прѣкарва съ визити и веселби. Всѣки часъ

Digitized by Google

ми се струваше година съ очаквания за нѣщо лошо, необикновено.

Ние, т. е. родителитѣ ми, бѣхме близки съсѣди съ дѣдо попъ Василия Авраамовъ, сега вече покойникъ*). Той свещенодѣйствуваше отъ много години въ Богородичната енория въ селото ни, живѣеше въ училищната сграда, която бѣ въ черковния дворъ, па бѣше въ сѫщо врѣме и български архиерейски намѣстникъ въ каазата. Съ баща ми бѣха нераздѣлни приятели. Нашиятъ дюкянъ бѣше на най-долния етажъ на училището. Дѣдо попъ Василий съ своя умъ, тихъ и благъ характеръ и съ своя тактъ бѣше обичанъ и почитанъ и отъ турскитѣ власти. Неговитѣ съвѣти всѣкога се търсѣха и цѣнѣха тамъ. Като редовенъ и законенъ членъ въ *идаремеждлиси,* дѣдо попъ често ходѣше въ казалския градецъ Пашмакли, отстоещъ 2 часа далече отъ Устово.

На Водици, още додѣ бѣше дѣдо попъ въ служба, бѣ дошълъ единъ сувария — жандаринъ да го заведе въ Пашмакли, дѣто го викали бързо. Слѣдъ отпускъ черква той повика баща ми, каза му, че ще ходи прѣзъ деньтъ въ Пашмакли, и прѣдъ неизвѣстностьта и лошитѣ прѣдчувствия порѫча на баща ми, въ случай че стане нѣщо, да не остави дѣцата сами.

Тутакси слѣдъ заминаването на дѣдо попа дойдоха въ селото десетина турски офицери съ стотина конника аскеръ. Единъ миралай самъ съ селския пѫдаръ се отзова въ домътъ на дѣдо попа. Той билъ познатъ отъ минали години съ него и сега при случайното му заминаване пожелалъ да се види съ стария си приятель *булгаръ рухане векили.* Баща ми се намѣри тамъ, посрѣщна го, нагостиха го добрѣ и му каза, че дѣдо попъ бързо е извиканъ въ Пашмакли и не се знае, кога ще се върне. Добриятъ миралай изказа съжаление, че не можа да види дѣда попа, даде по нѣкоя пара на дѣцата, па си замина. На страна той извикалъ баща ми и му казалъ, че е добрѣ дѣцата да приберать нѣкѫдѣ, па и дѣдо попъ, ако се завърне скоро, да не остава въ селото, защото идатъ *едепсизе* аскеръ, та е възможно да сторятъ пакости. Баща ми приблѣднѣ, но никому нищо не обади. Да се криемъ бѣ единственото спасение, но кѫдѣ и какъ?

*) Вижъ некрологътъ за него въ IV кн. т. год.

Digitized by Google

Слънцето забираше къмъ западъ. Дѣдо попъ се върна отъ Пашмакли, но и той бѣше много уплашенъ. Въ правителствения домъ били събрани много видни помашки първенци, тамъ билъ и току-що избѣгалиятъ Пловдивски мютесарифъ съ нѣколцина висши свои чиновника и беeве. Свиканъ билъ набързо съвѣтътъ *идаре-межд.лиси* и съ членоветѣ си християни. Мютесарифътъ и цѣлото събрание дочакали българския архиерейски намѣстникъ твърдѣ любезно. Мютесарифътъ първъ зелъ думата и прѣдложилъ да се слушатъ и си помагатъ взаимно прѣдъ наближаещитѣ грозни събития. Той настоявалъ да се свика набързо всичкото мѫжко население безъ разлика на вѣра отъ каазата, да имъ се даде орѫжие и заедно съ идещата турска войска да се укрѣпятъ на вододѣлното било Роженъ и прѣпрѣчатъ пѫтя на московцитѣ, ако навлѣзатъ и въ тия планини. Очаквалъ той отговоръ на това най-напрѣдъ отъ дѣдо попа, като първъ прѣдставитель на българското население. Дѣдо попъ изслушалъ съ внимание всичко, помислилъ, помислилъ, па се прѣсторилъ на невѣжъ и казалъ:

— Че какъ тъй, ефендилеръ! Москофътъ е още много далече, та отдѣ знаемъ, че ще може единъ день да стигне чакъ до насъ. Ами има *арада* (посрѣдата) Плѣвенъ, Шипка, Пловдивъ, тамъ има толкова много царски аскеръ, та да видимъ, какъ тъй лесно ще го пустнатъ да мине и дойде до насъ.

— *Е, е, попеᵃ, попеᵃ*, прибързалъ Хаджи Мюхтия, най-умниятъ и най-влиятелниятъ по онова врѣме въ каазата ни помашки първенецъ. *Плеᵉвня, Шипка, та чеᵃ и Х'улбеᵃ атколеᵃ са вейкеᵃ ф маскофски роᵃки, ей го тув и мютесариф еᵃфенди ат зор еᵃ дашоᵃл на сува вреᵃме, ами да видим сеᵃга ниеᵃ кина да правим.*[1])

— Истина ли думашъ, хаджи ефенди, попиталъ дѣдо попъ.

— *Алла, алла, чеᵃ чувал ли си друг поᵃт'лажоᵃ ат менеᵃ, та и сеᵃга да лоᵃжем, попе! Наша са рабата еᵃ вле, ами както да сеᵃга са чувахмеᵃ и ачувахмеᵃ адни други, Аллах и ва нах преш да ни дава акъл да са ачуваме ᵃ. Какеᵃна мислиш ти, попеᵃ еᵃфенди?*

Тоя разговоръ между дѣдо попа и мюфтията станалъ на

[1]) Хаджи Мюхтия бѣ родомъ отъ селото Арда, което съвпада въ групата помашки села съ акавския говоръ.

Digitized by Google

помашки, та лесно се разбрали единъ другъ. Дѣдо попъ се окуражилъ отъ умното подмѣтане на мюфтията, та се рѣшилъ и казалъ:

— Много добрѣ мислите, ефендилеръ, ала кусуръ не ми връзвайте, да ви кажа какво азъ мисля по тоя толкова сѫдбоносенъ за всички ни въпросъ. Ако е истина, че Плѣвенъ е земенъ, Шипка мината, та че и Пловдивъ останалъ вече въ москофски рѫце, и толкова царски аскеръ не е могълъ да го спре тамъ, та ние съ голи рѫцѣ и сбирщина люде можемъ ли стори нѣщо по-добро? Хубаво, ние ще съберемъ *джумаетъ,* ами ако съ това повече *аздардисаме* (раздразнемъ) москофа, тогава не ще ли станемъ причина да изгоримъ и нашата кааза? Да помислимъ добрѣ за всичко, па да не забравяме и сетнинитѣ.

Хаджи Мюфтия недочакалъ другъ да заговори и пръвъ зелъ думата и подкрѣпилъ дѣда попа.

— *Аалар, рахан'о^{а} е^{а}фенди млого право кавава. Сае^{а} рабата не^{а} е льосна. Падишахан с толкава хил'е^{а}ди аскер' и дже^{а}пан'о^{а} не^{а}мажи да спре маскофа, ами го е^{а}спусти да дойде чак да тув, та ние^{а} ли с голисе^{а} факире^{а}* (сиромаси) *ще^{а} го спрем? Ами ако не^{а}можим да сторим нищо, тагава нашисе^{а} де^{а}ца кой ще атбрани? Попе^{а}, е^{а} сам разж* (готовъ) *на твои те^{а} лакардии. Да си се^{а}дим мирно, дойдат ли люде^{а} бе^{а}з идаре* (храна) *да не^{а}хи аставе^{а}ме^{а}. То са е^{а} виде^{а}ло нашесо царско. Со е^{а} заман* (врѣме) *е^{а} крае^{а}н заман. Ние^{а} ще^{а} са мо^{а}чим да ва браним ат наши е^{а}де^{а}псизе^{а} га бе^{а}гат пре^{а}с нашисе^{а} се^{а}ла, та че^{а} сетне^{а} и нам ако дойде^{а} лошо дó глава, пак вие^{а} на браните^{а}.*

Болшинството помашки първенци еднодушно приели това прѣдложение, а мютесарифътъ съ своята свита още прѣзъ сѫщия день напустналъ Пашмакли и заминалъ за Скеча. Мюхтията удържа думата си: още сѫщия день той прати десетина въоржжени помаци въ Устово да пазятъ селото. При това той явилъ на дѣда попа, че Сюлюманъ пашовата ордия ще бѣга прѣзъ тия мѣста, а тя е отъ лоши хора, та да се вардятъ, па ако видятъ зоръ, да обадятъ въ Пашмакли. Затова и дѣдо попъ бѣ много уплашенъ.

Дали рѣшението на помашкитѣ първенци бѣ съобщено и изъ другитѣ помашки села въ каазата, не мога да зная, обаче цѣлото помашко население, особено съсѣднитѣ помашки

селца на българскитѣ се явиха въ явна защита къмъ съсѣдитѣ си българи.

Надвечерь въ сѫбота напълниха селото навалица бѣженци, между които имаше и помашки сѣмейства отъ Рупчоско. У дома дойде едно познато намъ помашко сѣмейство отъ Чепеларе. Баща ми се поуспокои съ тѣхното идване, че може да ни се не случи нѣщо зло, па си помисли и да ги задържи у дома като гостени нѣколко дена, додѣто се види, какъвъ край ще зематъ работитѣ. Още не бѣха се настанили бѣженцитѣ, ето че се зададе отъ „Ушитѣ" (мѣстность край селото, отдѣто иде Пловдивскиятъ пѫть) една сганъ, нечувана и невиждана до тогава въ тия глухи планински мѣста. Това бѣ турската войска, смѣсь отъ кавалерия, пѣхота, артилерия, бѣженци мѫже, жени и дѣца, добитъци, едни натоварени, други не. Въ разстояние на половина часъ цѣлото село почернѣ, плувна въ това море отъ избезумѣла и отчаяна въ страхътъ си човѣшка паплъчь. Всички кѫщи, плѣвни, обори, дворища, улици и градини вѫтрѣ въ селото и вънъ въ околностьта до мръкване буквално бѣха натъпкани съ хора и животни, а при това тѣхниятъ край не се свършваше: постоянно приидваха други. Въ това врѣме нахълтаха и у насъ около 20-на войника съ единъ бинбашия и още двама други офицери. Дворътъ се напълни съ коне и багажъ, а горѣ нѣмаше мѣсто да се поберать всичкитѣ хора. Ние се събрахме съ помацитѣ въ една стая. Двама войника се втурнаха прѣзъ вратата и за въ нашата стая. Ние, дѣцата, изпищѣхме около майка си, а баща ми по-рано грабнаха войницитѣ, безъ да знаемъ що става съ него. Старата помакиня, Богъ да я прости на животъ (до лани тя бѣше жива въ Чепеларе), се изпрѣчи прѣдъ тѣхъ при самия входъ, загради имъ пѫтя съ фереджата си, па имъ изкрѣщѣ сърдито съ силенъ гласъ: *„не ярарсънсъ бурда, гьормемусунусъ харемъ динъ-ислямъ варъ"*. Въ сѫщото врѣме скочи и единиятъ ѝ синъ, облѣченъ съ войнишки дрехи и току-що се завърналъ отъ войната, и почна да се обяснява по-нататъкъ, като ги заплаши, че ще ги обади на началството имъ. Разсвирепѣлитѣ войници умекнаха и се повърнаха и прѣзъ цѣлата нощь не посмѣха да се обадятъ. Но на вратата до съмване патрулира войникътъ-помакъ.

Гоститѣ ни помаци се уплашиха. Майка ни ни прибра

Digitized by Google

въ едно жгълче вкаменени отъ страхъ, а старата помакиня седна до насъ и се стараеше да ни успокои, че додѣто сж тѣ въ кжщи, нѣма да допуснатъ да ни стане зло. Настжпи срѣдъ нощь, улицитѣ и всичкя празни мѣста въ селото и около бѣха свѣтнали въ пламъци — огневе отъ нощуещитѣ войски. Изъ селото се чуваше цвилене на коне, мучене на говеда, дрънкане на оржжия, тропотъ и шумъ, па прѣлитаха звукове отъ чупене на дъски, огради и човѣшки писъци. Това бѣ цѣлъ адъ прѣдъ ужасътъ на смъртьта, какъвто неможе си въобрази човѣкъ, който не е прѣживѣлъ и видѣлъ такива грозни минути.

Нашата мисъль бѣ погълната отъ сждбата на баща ни. Майка ми глухо стенѣше, плачехме и ние, дѣцата, и благитѣ думи на гостенитѣ ни не бѣха въ състояние да ни успокоятъ. По едно врѣме като че и помацитѣ се уплашиха за него. Стариятъ помакъ заповѣда на голѣмия си синъ да иде и го намѣри дѣто и да е, а самъ отиде при бинбашията въ другата стая и поиска съдѣйствието му. Кой знае какъ той зема съ себе си и мене за ржка, и като ме посочи на бинбашията, говори му много по турски. Това той, види се, направи, за да извика състраданието му и изпълни молбата му. Бинбашията бѣше се разположилъ съ двама други офицери около огнището, на което горѣше голѣмъ огънь. Помня си, че и тримата ме гледаха съ звѣрски, жестоки погледи. Азъ треперѣхъ отъ страхъ, а добриятъ помакъ не ме пущаше отъ ржката си. Бинбашията извика единъ чаушъ и му даде нѣкаква заповѣдь. Указа се, че сжщиятъ чаушъ билъ пратилъ още вечерьта баща ми съ други войници изъ селото да търсятъ зобъ за конетѣ. Помакътъ слѣдъ това стори *теменна* на бинбашията и другаритѣ му и си ме поведе въ нашата стая. Слѣдъ половинъ часъ дойде и баща ми. Той пришепна на майка ми, че работата е злѣ. Той обади още, че дюкянътъ ни е разбитъ и ограбенъ, че и всичко друго по кжщи (имахме двѣ мулета, петдесеть кози, стотина топа аба) го нѣма вече. Ние наново се разплакахме.

Баща ми още каза, че и черквата е пълна съ войници, въ нея горѣли огневе, дворътъ билъ пъленъ съ коне, ала не можалъ да влѣзе вжтрѣ и види, що е станало съ дѣдови попови. Той помоли стария помакъ да идатъ заедно въ черквата и видятъ живи ли сж дѣдови попови. Стариятъ помакъ

Digitized by Google

на драго сърдце изпълни молбата на баща ми, прати голѣмия си синъ и едно отъ по-възрастнитѣ си внучета, ала баща ми не пусна. Слѣдъ малко тѣ се върнаха и обадиха, че и черквата и училището сѫ пълни съ войници, разграбили сѫ всичко, ала отъ дѣдови попови нѣма никаква слѣдà, па и никой не можалъ да имъ каже нѣщо за тѣхъ. Ние се обезспокоихме и помислихме, че трѣбва да сѫ избити. А пъкъ то ето що станало съ тѣхъ: отъ ближното помашко селце Кокориво имахме единъ добъръ приятель помакъ, на име Сюлманъ. Той бѣше общиятъ ни доставчикъ съ дѣдови попови за гориво. Съ двѣтѣ си мулета прѣзъ день той докарваше подъ редъ дърва намъ и на дѣдо попъ. Вършеше ни и друга кърска работа лѣтѣ съ надница, каквото орань, жътва и вършидба. Сюлманъ прѣзъ деньтъ въ сѫбота пращалъ момчето си, та докарало дърва у дѣдо попа, и се случило да излиза отъ селото тъкмо въ това врѣме, когато влизала войската. Вечерьта, като си стигнало въ Кокориво, обадило на баща си. Сюлманъ си помислилъ, че може да стане нѣщо зло, та къмъ два часа по турски вечерьта стигналъ въ селото ни и право отива по-напрѣдъ у дѣдови попови. Той сварва черковния дворъ пъленъ съ войска, а други трошели вратата на черквата и се залисали съ найното ограбване. Промъква се той въ училището и въ суматохата и тъмнината изкъква дѣда попа, прѣдрешенъ като турчинъ, и дѣцата, па хайде съ себе си прѣзъ нощьта ги завежда въ Кокориво въ домътъ си. Слѣдъ това безъ бавене наново се връща и тъкмо при съмване се отзовава и у насъ.

— *Дѐ^{а}чо, кóркма, Аллах е^{а} дубо^{а}р. Пóпуне^{а} и де^{а}цáта сé^{а}ванака са у дума на хубаву ме^{а}сту. Д'о^{а}те^{а} с мѐне^{а}, е^{а} ва не^{а} устдве'м туз.*

Това бѣха спасителнитѣ думи за насъ слѣдъ една тъй грозна и ужасна нощь. Гостенитѣ ни помаци потвърдиха думитѣ на Сюлмана, като казаха, че и тѣ, щомъ се развидѣли, ще си заминатъ.

Нѣмаше какво. Младата помакиня съблѣче своята фереджа и я даде на майка ми, която я надѣна и стана цѣла помакиня. Сѫщото сториха и съ сестра ми. Баща ми и другитѣ ми братчета, съ мене заедно, разбира се, навихме по една бѣла кърпа на главитѣ си за *чалми* (гѫжви). Ние се прѣобразихме на помашко сѣмейство. Слѣдъ това Сюлманъ

Digitized by Google

скочи и намѣри едното ни муле на дворътъ, кой знае какъ оцѣлѣло. Набърза ржка събрахме покривки и дрехи, що можехме и що се намираха въ стаята, дѣто бѣхме съ помацитѣ. Натовариха мулето, па излѣзохме изъ кжщи. Старата помакиня съ голѣмия си синъ ни придружиха. Слънцето токущо изгрѣваше, а селото цѣло гъмжеше отъ мравунякъ войници и бѣженци, едни заминаваха, а други идваха. Българинъ и българка не се виждаше никждѣ, като че ли бѣха потънали въ дънъ земя. Изпочупени врати, изпокъртени сгради, димъ и огневе на всѣкждѣ. Войници пъплятъ изъ кжщищѣ и влачатъ безразборно на гърбоветѣ си кой каквото завърналъ да намѣри. Селото бѣ почти цѣло ограбено, ограбени бѣха и другитѣ български села, прѣзъ които бѣ минала тая опустошителна и грозна паплъчь.

Нашитѣ добри помаци разбутваха тая сгань съ думитѣ *„харемъ гидейсръ"* и най-послѣ се намѣрихме вънъ отъ селото на чисто. Баща ми и майка ми поблагодариха на старитѣ ни приятели, простихме се съ тѣхъ, а тѣ ни пожелаха добъръ пжть.

Пжтьтъ отъ Устово за Скеча отива задъ рѣката къмъ югоизтокъ, а нашиятъ пжть за Кокориво държеше склонътъ къмъ изтокъ. Макаръ че тоя гребенъ е припекъ, но снѣгътъ не бѣ стопенъ, па не бѣ и голѣмъ. Дирата бѣ голѣма, а това показваше, че прѣди насъ и много други сж минали. На 20 минути далечъ отъ Устово е малкото помашко селце Влахово, състояще не повече отъ 30 кжщи. Ний стигнахме на горния му край, дѣто бѣха кжщитѣ на Мустафа Табакътъ съ синоветѣ му, тоже познати намъ приятели и добри хора. Помакинитѣ ни посрѣщнаха и приканиха (мжжетѣ нѣмаше), ала кждѣ да се спремъ, когато всичкитѣ имъ кжщи буквално бѣха натъпкани отъ по-рано отъ насъ избѣгали жени и дѣца, наши съселяни, па и Сюлманъ не ни оставяше.

— *Ей гу, крошум меᵃнзили еᵃ ат туз, щеᵃ да варвим о дама*, настоятелно ни повтаряше Сюлманъ.

Направиха ни мѣсто да се поотгрѣемъ дѣцата, черпиха ни съ каве, па продължихме пжтя. У Табаковцехъ научихме, че прѣзъ нощьта е идвалъ аскеръ и въ Влахово, ала като видѣлъ, че е мохамеданско село, върналъ се обратно въ Устово. Всичкитѣ мжже, колкото ги има въ Влахово, цѣла нощь били въ Устово по познатитѣ си да ги спасяватъ. Главниятъ

пѫть за Скеча отъ Влахово се пада на срѣща. Ний гледахме, какъ той бѣ задрѫстенъ отъ движещъ се мравунякъ хора и добитъци. Слѣдъ половинъ часъ бѣхме вече на гребеньтъ, който държи отъ Влахово западно направление и високо заграждa котловината на Устово отъ къмъ северъ и северо-изтокъ. Бѣхме вече на безопасно мѣсто, защото главниятъ пѫть остава далечъ отстраненъ, отъ който бѣгащиятъ аскеръ въ бързината си да се спасява отъ страшния московецъ никога не би се рѣшилъ да се отклонява.

Този гребень, носещъ името „Коървава стѣна“ надъ Устово, образува задъ себе си една хубава полянчеста площь, обърната къмъ изтокъ. По нея сѫ разпрѫснати други десетина помашки кѫщи, които образуватъ малкото селце *Стража*. Тукъ ни отби другъ познатъ помакъ, *Дибѣл Хасáн*, въ кѫщата на когото намѣрихме добрия си съсѣдъ Фроню Костовъ съ сѣмейството си. Додѣто да се отгрѣемъ, починемъ, па и обѣдваме съ топла *реадка каша* (чорба съ царевичено брашно и сирене), заставени съ голѣми приканвания на Хасаня и жена му, Фроню ни разправяше и своята одисея прѣзъ тая памятна нощь, какъ и той съ челядьта си е билъ спасенъ отъ явна смърть.

По обѣдъ стигнахме въ Кокориво, разположено въ северния, противоположния отъ тоя къмъ Устово наклонъ на гребеньтъ. Съ нѣкакви си двадесетина кѫщурки, сгушени въ една хубава полянка, обиколена отъ всички страни съ прорѣдчена, по стройна листвена гора, и прошарена на около и помежду имъ отъ грижливо обработени и обградени нивици, градини и ливади, Кокориво и въ зимната си прѣмѣна прѣдставя едно гиздаво кѫтълче между безбройнитѣ такива изъ Родопитѣ. По цѣлиятъ наклонъ отъ тая страна на тоя гребень има много старинни имена и слѣди отъ стари, отколешни поселения, а на срѣщниятъ гребень стърчи платото съ стари развалини, посещи името *Кал'оата* срѣщу друго помашко село, Тикале, което цѣлиничко се виждаше.

Ние отседнахме въ Сюлюмановия домъ, дѣто намѣрихме дѣдови попови и още двѣ съсѣдни наши сѣмейства здрави и читави.

Кѫщата на Сюлмана, както и всички помашки и български кѫщи изъ Родопитѣ, бѣше двуетажна и каменна. На долния етажъ на единъ кѫтълъ, издигната отъ земята всѣко-

Digitized by Google

га се намира широка зимна стая съ кешь, долапи, живникъ и *клет* (прибавка за покжщнина). Тя служи за живѣене на челядьта зимѣ. Подъ нея е избата, а останалото пространство съставя тъй наричания дворъ, въ който на една страна се помѣщава едрия добитъкъ, а другото служи за дърва, пералня, входъ и пр. Горниятъ етажъ обикновено състои отъ двѣ стаи за лѣтно живѣене и широкъ откритъ салонъ. Ние заехме горния етажъ, а Сюлмановото сѣмейство бѣ въ нискага станица. Сюлманъ нѣмаше голѣма челядь, обикновено явление у помацитѣ, освѣнъ два сина, единиятъ вече бѣше момъкъ 20 годишенъ, годеникъ. Жена му Сюлманица бѣ пъкъ около 40 годишна помакиня, съ стройна висока снага, руси очи и кржгло бѣло лице. Тя бѣ чисто облѣчена и спретната жена, всѣкога весела, засмѣна и съ неизказана любезность. По насъ помакинитѣ не се криятъ, затова всички ние образувахме една истинска задруга, като че всички бѣхме дѣца на едни родители. Десетьтѣ дена, които прѣкарахме у тия добри съ дѣвствена чистота и рѣдко добродушие хора, сж оставили неизгладими спомени въ живота ми. Сюлманица ни посрѣщна съ една типична само у помацитѣ любезность, помогна да свалимъ малкия си багажъ и сама грабна малкото ми братче отъ ржцѣтѣ на майка ми и го изнесе горѣ, дѣто бѣха дѣдови попови.

Ние се почувствувахме като у дома си. Сюлманъ, слѣдъ като влѣзохме и седнахме около огъньтъ, кръстоса краката си задъ насъ при вратата, па нэ намираше думи, съ които да ни успокои всички:

— *Комшулар, сѐ^{а}ванака Аллах бин шукир, дал е^{а} сичинку. Але^{а}йте^{а}, хамбаре^{а}с е^{а} пул'ничиче^{а}к, пак и плевне^{а}на си се^{а}ди разж-битин. Вие^{а} ми сте^{а} госте^{а}, кахо^{а}р не^{а} ищам да т'о^{а}глите^{а} за нике^{а}на, нак за другу Аллах си знае^{а} рабутата. Той ще^{а} або^{а}рна сѐ^{а}ванака сичинкуту пах хубавата страна и за вас, и за нас. Іи, попе^{а}, ибаде^{а}те^{а} да си не^{а} оставиш, кинату му е^{а} по^{а}те^{а}, да си гу правиш, Наіум да си не^{а} туриш, че^{а} си ф османлицка ко^{а}ща. Ищам сѐ^{а}ванака рахатлан да се^{а}дите^{а}. Мое^{а}са глава га падне^{а}, тогава да ва е^{а} страх*

— *И ух леле^{а}, леле^{а}. Аллах ва метна да ми дойде^{а}те^{а} ф наше^{а}са ко^{а}ща. Ние^{а} ут вас ге^{а}ченджсаваме^{а}. Аллах здрав'е^{а} да ви дава. Не^{а}мойте^{а} са кахарова за никина. Вие^{а} ми сте^{а} ле^{а} на е^{а}це^{а} хубаво ме^{а}сту,* бѣха привѣт-

Digitized by Google

ственитѣ думи и на Сюлманица, която тя изказваше отъ дълбочината на едно истинско хуманно сърдце, чисто и невинно и съ пълно съзнание, че ѝ се удалъ случая да покаже своето гостоприемство, тъй хубаво и здраво пазено и почитано у нашитѣ помаци, истински потомци на старитѣ славѣни.

И ние се разположихме безъ ни най-малко страхъ отъ нѣшо въ тая гостоприемна кѫща. Сюлманица ни точеше *клинове* (баници), варѣше ни *шушулки* (ушавъ), тикви, картофи, качамакъ и просто се изтрепваше, горката, какъ да ни угоди. Помакини и отъ другитѣ Кокоривци всѣки день идваха да ни навѣстятъ, успокоятъ и изкажатъ своитѣ сътрадания, като ни носѣха коя каквото може нѣщо за ядене: ту тикви, ту голия, ту шушулки и др. подобни.

— *Леле^{а}х, факиркуве^{а}те^{а}*, жално ни окайваше една 90 годишна бабичка помакиня, съсѣдка на Сюлманица, която всѣки день идваше да помогне въ шътането на нашата първгава хазяйка. *Не^{а}мойте^{а} ми са кахарова, миличките^{а}. Аллах ще^{а} да даде^{а} пак сичинку, та нема и да е^{а} позна. Наше^{а}су селце^{а} е^{а} мут'ку, ала е^{а} еце^{а} хубафку, че^{а} ни са хубави и кумшие^{а} се^{а}. Немойте^{а} са сакандисува.*

На другия день Сюлмана рано изпратихме да обиколи Устово и види, що става тамъ. Той дошълъ до „Ко^{а}рвава сте^{а}на“ и като видѣлъ и „Агоското“[1] почернѣло отъ хора, па и горещитѣ двѣ три кѫщи въ центра, дѣто е чаршията, върна се приблѣднѣлъ отъ страхъ.

— *Ке^{а}на има, Сюлмане^{а}, кажи ни праву, нимой ни кри*, го отрупаха съ запитване дѣдо попъ, баща ми, женитѣ, па и ний, дѣцата, а той, горкиятъ, само мънкаше. Слѣдъ него дойде и Сюлманица въ нашата стая, па се събраха и други помакини. Всичкитѣ тѣ съ сълзи на очитѣ си почнаха да тюхкатъ и да окайватъ и нашата участь, и неизвѣстностьта на тѣхната сѫдба. Сюлманица просто плачеше като дѣте и нареждаше:

— *Т'у, леле^{а}, е^{а}зък на хубавия Че^{а}так* (тъй се казва по турски Устово)! *Ами ке^{а}на ще^{а} да правим и ние^{а}, нам е^{а} ут Че^{а}так, ут вас ге^{а}чен'мека. Аллахку Аллахку, оти ги не^{а} по^{а}рсна не^{а}е^{а} е^{а}де^{а}псиве^{а}, пусту дано хми остане^{а} га аставиха факиркуве^{а} не^{а} да плаче^{а}т*. . . . . . .

---

[1]) *Агоското* е голѣмата празна часть отъ котловината, дѣто е селото ни и прѣзъ която минава пѫтьтъ за Скеча. Състои отъ ливади и градини.

Digitized by Google

Продължаваха клетви и анатеми, изтръгнати отъ дъното на сърдцето, въ което мохамеданскиятъ култъ не бѣ могълъ да изкорени типичнитѣ славѣнски, братски и истинско човѣшки чувства.

Ние се уплашихме. Нашата сждба ни се видѣ въ всичката своя жестокость, що ще стане съ насъ. Дѣдо попъ наново измоли Сюлмана съ оше единъ неговъ съсѣдъ помакъ да идатъ въ самото село и видятъ, що става тамъ. Сюлманъ послуша и на часътъ заминаха. Това бѣше по обѣдъ. Вечерьта слѣдъ мръкнало пратеницитѣ се завърнаха и още отъ дворътъ съ засмѣни лица почнаха да викатъ:

— *Не^{a}мойте^{a} са кахарова, комшулар, хаирдъръ, отиде^{a} лошуту, шукир Аллаха. Име^{a}лу е^{a} се^{a}ванака и хубави л'уд'е^{a} на сай земе^{a}*, и почна да разказва, че утриньта били запалили селото и кой знае какво е щѣло да стане по-нататъкъ, ако не билъ пристигналъ единъ строгъ и добъръ паша—забитинъ, та е спрѣлъ окончателното опустошение.

И наистина, аскерътъ и прѣзъ цѣлия день недѣля и вечерьта е грабилъ, чупилъ, каквото завърнѣлъ, а сутриньта въ понедѣлникъ запалили и двѣ-три кжщи въ срѣдъ селото, дѣто е и чаршията. За щастие, обаче, по обѣдъ дошълъ нѣкой си паша, едни казваха, че билъ англичанинъ, а други турчинъ, но е билъ добъръ човѣкъ. Той заповѣдалъ да се спре всичкия аскеръ съ бѣженцитѣ заедно въ Агоското, поставилъ патрули на всѣкждѣ, никой да не мърдне отъ селото, заповѣдалъ да изгасятъ пожара и да изгонятъ всички войници, които би се намѣрили изъ кжщитѣ, па произвелъ обискъ у всички. Въ нѣколко часа въ Агоското се натрупали цѣли купове дрехи, сждове и всѣкаква покжщнина, каквато се намѣрила у тия, що се случили него день и часъ въ селото. Слѣдъ това издирилъ и тия войници, които подпалили пожара, и ги застрѣлва публично прѣдъ цѣлия аскеръ въ Агоското. Тая строга и бърза мѣрка моментално спрѣла по-нататъшнитѣ вилнѣения и опустошения, и отъ тоя часъ насетнѣ турски войникъ не се пусналъ да влѣзе въ нѣкоя кжща, или да се отклони отъ пжтя. Слѣдъ това той разгласилъ да си се приберать избѣгалитѣ селяни, и всѣки, каквото има изгубено, да го потърси и си го земе отъ „ямата“ (складътъ), Това успокои всички, ала ние не се рѣшавахме да се върнемъ въ село, защото войската продължаваше да идва и за-

Digitized by Google

минава, па и не вѣрвахме, че е туренъ край за винаги на всѣкакво зло и за напрѣдъ.

На другия день, вторникъ, майка ми и още една стара и безстрашна наша съсѣдка рѣшиха да идатъ въ село и видятъ домоветѣ ни, що сѫ станали. Напусто бѣха увѣщанията на дѣда попа и баща ми да не правятъ тоя рискъ. Тръгнаха, па да не бѫде майка ми сама, тръгнахъ и азъ съ нея, па и Сюлмана зехме съ насъ.

Стигнахме ние въ село благополучно. Изъ махалитѣ ни единъ войникъ не срѣщнахме, ала главниятъ пѫть бѣ цѣлъ мравунякъ, който мълчеливо се точеше напрѣдъ, идваше и изминаваше селото. Кѫщитѣ запустѣли единъ видъ, само тукътамъ се мѣркаше изъ прозорцитѣ нѣкоя жена и мѫжъ. Това показваше, че не бѣха се върнали всички, па и дѣто се върнали, изпокрили се и изпозатворили се. Това бѣ нашата махала, Богородичната часть, която цѣла бѣ ограбена, защото другата, дѣто е чаршията и по-богатитѣ ни селяни, бѣ запазена почти всичката отъ пратенитѣ отъ Хаджи Мюхтия пазачи и други помаци. Изпочупени врати, изкъртени и изпогорѣни огради и плетища, натъпкани съ парцали, слама, торъ и друга сметь улици, пустота и голота — такава бѣ картината въ нашата махала слѣдъ единъ промежутъкъ само отъ два дена. Влѣзохме най-напрѣдъ въ кѫщата на съсѣдката ни, която бѣ съ насъ. Тя бѣше надъ черквата прѣзъ три четире други кѫщи далечъ отъ нашата. Вратитѣ бѣха изпочупени, дворътъ натъпканъ съ слама, торъ и нечистотии, всички стаи разтворени, удимени, погрознѣли, покѫщнина досущъ ограбена, освѣнъ нѣкои непотрѣбни парцали, разкѫсани и разхвърлени. На дворътъ намѣрихме три сандъка съ патрони, забравени и оставени. Минахме въ черковния дворъ и черквата. Тамъ друга картина: иконитѣ изпочупени и изподраскани, всичко друго ограбено, къпчини пепель, слама, торъ и нечистотии всѣкждѣ изъ нея и въ олтарътъ. Нощували бѣха вѫтрѣ въ черквата и хора и добитъци. Тя цѣла бѣ осквернена. Въ училището, домътъ на дѣдови попови, тоже сѫщото. Влѣзохме въ нашия дюкянъ, пакъ сѫщото. Намѣрихме само една опушена тенжера, въ която бѣха варили фасулъ съ зейтинъ, вмѣсто съ вода. У дома, въ кѫщи, още по-грозно: разкѫсани кожи отъ кози, печени недодрани, на подоветѣ клали огънь и кой знае какъ за чудо не изгорѣла кѫщата. Намѣ-

Digitized by Google

Изгледъ на Тополовския проходъ въ севернитѣ склонове на Родопитѣ, презъ който проходъ е бѣгала Сюлиманъ пашовата войска въ освободителната война.

Digitized by Google

рихме и единъ сомунъ хлѣбъ, разчекнатъ на двѣ поливини и помежду имъ втикнати човѣшки изверження. Връхъ на човѣшка вандалщина и гнусота, свойствена само на дивашки инстинктъ. Слѣдъ това минахме въ срѣщната махала, за да видимъ нѣкои отъ нашитѣ роднини живи ли сж. Прѣсѣкохме прѣзъ чаршията, тя пълна съ сгань, отъ страни чауши и милязими съ камшици въ ржка просто подкарваха и упжтваха пълзящата маса отъ аскеръ да не се спира, да не се отбива. Промушнахме се прѣзъ тоя отвратителенъ и страшенъ мравунякъ, който ни изгледваше кръвнишки, и когато дойдохме прѣдъ кжщата на покойния дѣдо попъ Кириякъ Бѣлковски, който тогава бѣ енорийски свещеникъ въ другата, Николаевската, часть отъ селото ни, видѣха ни отгорѣ, извикаха ни да спремъ и ни отвориха, та влѣзохме въ кжщи.

— Какво дирите сега по улицитѣ, вие луди ли сте, та сте тръгнали така изъ аскерътъ, ни замъмрѣха съ единъ гласъ и уйчо попъ, и уйчина попадия, па и тѣхниятъ найголѣмъ синъ, Илия, който тогава бѣше главенъ учитель въ селото ни.

Обяснихме имъ всичко. Тѣ ни задържаха, нахраниха ни, па ни пуснаха, като пратиха зетя си Ивана да ни придружи и той за всѣка случайность до кжщата на една отъ сеститѣ на майка ми. Стигнахме благополучно, но и тамъ нови мъмрения отъ една страна, и радость отъ друга, че и тѣ, и ние се виждаме живи и здрави. Въ недѣлята калеко ми прѣдрешенъ като турчинъ съ двама помаци ходилъ да ни търси у дома, но като не ни намѣрили и неможали да научатъ нищо за насъ, помислили ни за отвлѣчени и избити нѣкждѣ отъ аскера.

Надвечерь се върнахме въ Кокориво. Слѣдъ нашия докладъ, що сме намѣрили въ селото и домоветѣ ни, дѣдо попъ и баща ми се утѣшаваха единъ другъ, че поне останахме живи и здрави, та всичко друго какъ да е: стока и покжщнина се спечелва.

Въпрѣки ограничението на грабежитѣ ние не побързахме да се връщаме въ селото си, защото все още не знаехме, какво би се случило по-нататъкъ, тъй като турската войска и бѣжанцитѣ продължаваха да минаватъ. Поне бѣхме сигурни, че въ Кокориво, при тия добри наши еднoплѣменни съсѣди, които тъй ярко показаха, че *кръвьта вода не става,* ние се

Digitized by Google

чувствувахме сигурни много повече, отколкото въ селото си. Та и тоя животъ не бѣ чуждъ за насъ. Разлика въ тоя случай между българи и помаци голѣма нѣма, дори тя не се и усѣща всрѣдъ тая патриархална помашка срѣдà. Бѣхме като у дома си, но що ставаше вънъ отъ тоя малъкъ кржгъ, какъ течеха събитията и какъвъ щѣше да бжде близкия и по-далечния тѣхенъ край, това само не можахме да знаемъ, а то бѣ, което ни гризѣше вжтрѣшно. Но ние, дѣцата, бѣхме досущъ спокойни и като че ли нищо не е било съ насъ. Блажена дѣтска възрасть! Помакинитѣ всѣки день посѣщаваха майкитѣ ни и ги водѣха по госте въ домоветѣ си изъ малкото Кокориво, а бащитѣ ни цѣлъ день си имаха лафъ съ помацитѣ мжже. Ние, дѣцата, пъкъ тъй се сдушихме съ помачетата, като че ли бѣхме наедно порасли съ тѣхъ. Съ малкия Сюлмановъ синъ, Салихъ, ходѣхме въ ближната гора да хранимъ козитѣ и овцетѣ съ борикова четуна и сушено джбово листе, сѣчехме пжтемъ *бо^{а}рс* (зелени напжпени букови клонки) за мулетата, биехме птици съ *падалá* (ляжкове съ стрѣли) и играехме на орѣхи надъ мекия, сухъ и стжпканъ кози торъ въ козарникътъ. А орѣхи и шушулки имахме въ изобилие. Често пжти, унесени и увлѣчени въ безгрижнитѣ си дѣтски игри, забравяхме да нагледваме и прибираме козитѣ, които като сжщи дяволи се накичваха по плетищата и плодовититѣ дървета въ селскитѣ градинки. Въ такъвъ случай ни стресваше писклива гласъ на хубавата Сюлманица, чието зорко око виждаше и втасваше да командува и вънъ отъ кжщи.

— *Салихку бре^{а}й-й-й, дано амѐрне^{а}ш, синко! Скору козите^{а}, бре^{а} кучле^{а}тище^{а} не^{а} е^{а}дно!*

Прозвищата *кавуринъ, булашикъ* и др. под., каквито и днесъ ще чуете на всѣка стжпка въ помашкитѣ села отсамъ въ севѣрнитѣ Родопски склонове, у насъ, у помацитѣ въ Ардиния басейнъ никога нѣма да се чуятъ.

Тъй неусѣтно измина нашето десеть дневно бѣгство, обърнато въ едно приятно гостуване въ миловидното, тихо и безгрижно Кокориво. На 14 януарий дойде калеко ми нарочно да ни обади, че минаването на аскеръ прѣсѣкнало, че трѣбва да се приберемъ въ селото си, защото кжщитѣ ни стоели отворени, а тайно пошепна на бащитѣ ни, че днесъ-утрѣ ще пристигнатъ руситѣ. Наши *мекережии* (земени бѣха такива около 80 души мжже само отъ Устово съ обозътъ на тур-

Digitized by Google

ската войска още прѣзъ августъ мѣсецъ и заведени въ Плѣвенската обсада) се върнали и разправили много радостнѣ новини. На другия день се простихме съ добритѣ и гостолюбиви наши спасители Кокоривци и се завърнахме въ Устово. Прибрали се бѣха и всички други като насъ неволни изгнаници. Турски войници разпокжсано капѣха по нѣколцина, но изоставени сами на произвола на сждбата, безъ офицери, безъ обозъ, гладни, полуголи и повечето болни, ранени и недъгави. Тѣ бѣха петимни за парче хлѣбъ само, ала за друго зло да проявятъ не бѣха нито способни, нито пъкъ и да искаха, можеха, защото въ селото ни стоеха повече отъ тридесетина помаци да пазятъ, па и всѣки часъ пристигаха и си отиваха други отъ ближнитѣ помашки села да се научатъ *москофа иде ли, близо ли е*.

На седемнадесетия януарий, Андоновъ день, Сюлманъ по обикновеному бѣше докаралъ дърва. Той бѣше прибледнѣлъ отъ страхъ, горкиятъ, защото въ Влахово току-що пристигнали бѣженци му казали, че руситѣ днесъ утрѣ ще бждатъ и тукъ. Баща ми го успокояваше и му поржчаше другия день да ни докара слама и жито за храна. Бѣше кждѣ *икиндия* (2 часа слѣдъ обѣдъ), въ селото бѣ тихо и спокойно, и тамамъ тѣ пиеха кафе и приказваха на огнището около огъньтъ въ кжщи, ето че се чуха нѣколко вистрела отъ пушка. Сюлманъ скочи треперящъ отъ страхъ и извика:

— *Деᵃчо, валлахи, нуви еᵃ масюфски аскер*, и излѣзохме всички на потонътъ.

Главниятъ пжть минава задъ рѣката срѣщу нашата махала, та отъ дома се вижда цѣлъ откритъ. Гледаме: четирма конника войника на едри коне, но съ голѣми черни шапки, прѣпускатъ конетѣ, като че хвърчатъ. Единъ отъ тѣхъ въ тичането си изново гръмна два пжти въ единъ изправенъ като статуя турски войникъ при жгълътъ на Шопската кжща, и статуята се търкулна подъ пжтя въ градината. Сюлманъ затрака жбитѣ си отъ страхъ и цѣлъ почна да трепера, като че нѣкоя деветгодишна треска го залови мигновено.

— *Ами сеᵃванака, Деᵃчо, какеᵃна да правеᵃ! Еᵃвък на деᵃчинкитеᵃ ми, атидаха!*... несвързано заговори Сюлманъ и подскачаше цѣлъ отъ земята.

Конницитѣ литнаха като вихрушка, прѣсѣкоха селото безъ да се спратъ и отлѣтѣха задъ него по главния пжть ната-

тъкъ, като даваха вистрели тукъ-тамъ. Ние неможахме да се окопитимъ, що е това, наново ли иде турски аскеръ, или сѫ руски войници. Минаха се 20-на минути, че чухме гръновитиятъ гласъ на Дели Костадина[1]):

— *Излѝзайте^а, céле'не^а-е' е^а! дóйдаха нáшите^а брàт'е^а, нашите^а брàт'е^а, чуите^а ли кумшие^а-е^а-е^а!*

Въ това врѣме забиха и камбанитѣ на двѣтѣ черкви, и селото извънъ загъмже отъ хора, мѫже, жени и дѣца. Отъ „Ушитѣ“ се подаде руската конница, която изпълни главната улица. Хората се кръстятъ, плачатъ отъ радость, поздравляватъ и се кланятъ на стройнитѣ казаци, които бавно пристѫпятъ съ грамаднитѣ си коне, спъвани отъ навалицата. Това бѣше единъ отрядъ кавалерия аванъ-гардъ подъ водителството на генералъ Чернозубова. Той се отдѣлилъ отъ главния отрядъ слѣдъ прѣвземането на Пловдивъ и битката при Караачъ и оттамъ се втурналъ по главния пѫть прѣзъ дивнитѣ Родопи да прѣслѣдва бѣгащата и пръсната като пилци Сюлманъ-пашова сганъ, но безъ водителя си Сюлмана, който съ половината си ордия избѣгалъ по другъ пѫть прѣзъ Станимака, политѣ на Родопитѣ и отъ тамъ прѣзъ Кѫрджалийско. Слѣдъ Караачката битка въ политѣ на Родопитѣ при Пловдивъ турската войска вече никждѣ не посмѣя да направи и най-малко съпротивление.

Генералъ Чернозубовъ съ щаба си бѣ настаненъ на квартира въ домътъ на родолюбецътъ селски първенецъ и търговецъ Хаджи Иванъ, а казацитѣ бѣха настанени по кѫщитѣ изъ селото. Намѣрилитѣ се помаци изъ селото скѫсаха фесоветѣ си, захвърлиха орѫжието си и гологлави изказаха своята покорность прѣдъ побѣдоноснитѣ освободители.

Радостьта бѣ неописуема. Миналото се забрави. Това бѣ пръвъ пѫть отъ вѣкове, когато руски кракъ стѫпваше въ Родопитѣ.

На другия день имà тържествена служба и молебенъ въ черквата св. Никола. Прѣзъ цѣлия день българи отъ другитѣ околни села пълнѣха селото да видятъ и поздравятъ скѫпитѣ гости. Между тѣхъ почти и всички първенци помаци,

[1]) Дели Костадинъ бѣше нашъ съселенинъ съ исполински ръстъ, простъ човѣкъ, но екзалтиранъ патриотъ. Бѣше пазвантинъ въ чаршията, имаше необикновенъ мечешки гласъ, поради което служеше и за глашатай въ всички обществени случаи. Гласътъ му можеше да се чуе отъ 10 километра пѫть и когато завикаше нѣщо, цѣлото село кънтѣше.

Digitized by Google

па заедно съ тѣхъ и гъркоманскитѣ отъ с. Долно-Райково. Нареди се и едно врѣменно управление съ сѣдалище въ Устово и съ членове най-прѣднитѣ и най-виднитѣ първенци българи и помаци. За запазване реда се устрои и полиция отъ българи, на които се даде оржжие и за отличие нашивки кръстове на ржкавитѣ. Това врѣменно управление въ центъра на Родопитѣ по заповѣдьта на генералъ Чернозубова прати хора изъ помашкитѣ села да успокоятъ населението да не напуща домоветѣ си, да си гледа спокойно своитѣ работи и за всѣка случка отъ нѣкои лоши хора да донасятъ въ Устово.

Българско управление и побѣдоносни руски войници въ срѣдището на Родопитѣ, та това бѣ никога небивало отъ най-далечно минало и нечувано явление! Читательтъ самъ може си прѣдстави, каква е била радостьта на това малко българско оазисче въ широкия Родопски лабиринтъ. Тѣзи малко дни на велика радость въ Родопитѣ сж паметни, такива ще бждатъ тѣ за винаги и за бждещитѣ вѣкове и ще крѣпятъ народния духъ и надежди и вѣрата на българина-робъ тамъ, който търпѣливо и днесъ носи тежкия яремъ и си шушне въ сърдцето: „Дѣто е стжпналъ руски братски кракъ, неможе да остане за винаги турско господство“.

На третия день скжпитѣ гости — освободители напуснаха Устово и Ардината долина и се упжтиха къмъ югъ, къмъ Бѣломорскитѣ брѣгове. Радостьта слѣдъ тѣхното заминаване трая за малко врѣме, когато жестоката сждба пакъ наложи своето си тегло и на тия хубави планини, оставени отъ коварната дипломация пакъ наново подъ гнетътъ на азиятецътъ, откжснати отъ свободнитѣ си братия.

Какво стана отъ тогава насамъ прѣзъ единъ периодъ отъ 30 години изъ тия дивни български планини, това ще бжде прѣдметъ за други пжть, а какво имъ готви безмилостната сждба за бждеще, това неможемъ да знаемъ.

Обаче и днесъ слѣдъ 30 години надеждата е крѣпка въ вѣрата на несвободния българинъ, който си шушне:

Дѣто е стжпилъ руски кракъ, неможе да се остави азиятецътъ да господарува.

Но кога ще бжде това . . . ?

Пловдивъ, 19 февруарий 1907 г.

Ст. Н. Шишковъ.

Digitized by Google

Самосждътъ въ Родопитѣ.

Обичайно-правни бѣлѣжки.

Народнитѣ правни обичаи влизатъ въ областьта на народоуката. Тѣ ни показватъ не само народния мирогледъ, какъ той е сложилъ правовитѣ отношения помежду отдѣлнитѣ членове на челядьта и общината, какъ той урежда и поддържа тия правови отношения, но ни даватъ и богатъ материялъ да вникнемъ, тъй да се каже, и въ нравствения обликъ на народа, кое явление въ живота той мисли за право и полезно, кое за криво и врѣдно, какъ култивира първото и какъ се старае да ограничи или прѣмахне второто. За жалость, тая область отъ народния битъ у насъ, българитѣ, най-малко е изслѣдвана и проучена. Пионеритѣ ѝ сж и до день днешенъ само нѣколко единици.

Още въ първитѣ години слѣдъ нашето освобождение се появиха нѣколцина добрѣ подготвени и съ въодушевение прѣдадени къмъ тоя стрѫкь отъ народоуката работници (г. г. Матвѣевъ, Бобчевъ, Оджаковъ, Балджиевъ), които издадоха и специални програмни упжтвания за събиране правни обичаи[1]), а въ 1893 год. и Министерството на народната просвѣта издаде и разпръсна свой подробенъ въпросникъ за сжщата цѣль. Явиха се тукъ-тамъ и отдѣлни монографии изъ нашия периодиченъ печатъ, ала всичко това не само че далечъ не даде единъ закржгленъ, завършенъ, досъбранъ материалъ поне отъ по-голѣмата и по-достжпна часть отъ българскитѣ земи, но като че ли и самата подъета идея неможа да намѣри съчувственици, а още по-малко работници. Единъ г. Бобчевъ остана послѣдователенъ и неуморенъ изслѣдвачъ на нашитѣ правни народни обичаи. Колкото имаме днесъ направено нѣщо въ тая посока, то най много, ако ли не и единствено се дължи г. Бобчеву.

Днесъ новитѣ условия на живота ни бързо влагатъ своето, измѣстятъ старото, което безслѣдно чезне, и въ недалечно бждеще ние ще изгубимъ почти всичко, което и нашиятъ народъ е можалъ да запази отъ своята самобитность и въ правово отношение като етническа единица.

Планинскитѣ поселения поради своята географска изолираность се явяватъ съ най-архаични остатъци въ своя битъ. Тамъ само новитѣ промѣни срѣщатъ по-голѣма естествена опора да наложатъ своето, новото, съврѣменното. Нашитѣ тукъ бѣлѣжки иматъ за цѣль да дадатъ материялъ за единъ такъвъ правовъ обичай въ Родопитѣ, който сжществува и въ много други страни и народи, па който често пжти се случва, макаръ и подъ друга, промѣнена форма, и въ най-културнитѣ страни.

Тоя правовъ обичай е тъй нарицаниятъ народенъ *самосждъ*, който игнорира писанитѣ закони на модерната държава и моднрнитѣ правови отношения въ просвѣтенитѣ народи.

---

[1]) Вижъ сп. „Наука", 1881—83 г. Пловдивъ.

Digitized by Google

Самосѫдътъ сѫществува днесъ въ цѣлостьта си изъ всички Родопски покраини, а особено у помацитѣ. Изгубилъ е той значението си само отсамъ границата, въ княжеството, но въ тая часть отъ Родопитѣ, що сѫ въ Турция, самосѫдътъ си е запазилъ своето гражданство и типичность тъй, както е билъ той и прѣди 50, 100 и повече години.

Единъ видъ въ три инстанции се явява народниятъ самосѫдъ въ Родопитѣ: челяденъ, роднински и общественъ — селски, въ който зема участие цѣлото население въ даденото село или селчица. Послѣдниятъ запазва пълната своя автономность, едно че въ него никакво участие или давление не се допуща на друго село (напр. при роднински връзки или други подобни на обвиняемата или обвинителната страна) и друго, че въ него не влизатъ по изборъ или назначение лица, а може да участвува и упражни своето право всѣки членъ въ общината безъ разлика на полъ, па и на възрасть. При това той винаги е публиченъ. Често такъвъ самосѫдъ става и махаленски, безъ да взема участие цѣлото село, а само махаленитѣ, помежду които е прѣстѫпникътъ.

Виновници за самосѫдъ се привличатъ лъжцитѣ, крадцитѣ, блудствующитѣ (нарушителитѣ тъй или инъкъ на обществения моралъ), тѣзи, що лошо се отнасятъ съ родителитѣ си (биятъ ги, нагрубяватъ ги, не хранятъ ги и пр.), мошеницитѣ, фалшификаторитѣ, за неустойка въ своитѣ задължения и т. др.

Процедурата състои въ повикването и на самия виновникъ, изслушватъ се и неговитѣ обяснения и оправдания, както и тия на обвинителитѣ и пострадавшитѣ отъ него, и слѣдъ това самосѫдътъ се произнася. Всичко става лично и устно, нищо писано на книга или други подобни знаци нѣма.

Осѫждането и наказанието на виновника споредъ вината му бива морално, т. е. публично изобличаване, мъмрене, заплашване и наставления; материялно, което състои въ глобяване въ пари, или въ натура нѣщо (восъкъ и зейтинъ за черквата или джамията) направа даромъ нѣщо обществено (пѫть, чешма, мостъ, джамия, черква и др.); тѣлесно наказание, което състои отъ затворъ и бой, и най-послѣ е характерно послѣдното, най-тежкото наказание, което състои въ изгонването за винаги виновника отъ махалата или селото.

Челядниятъ сѫдъ, както и роднинскиятъ, не сѫ публични, т. е. тѣ ставатъ само или между челядьта, или между послѣдната и роднинитѣ, но безъ да знае или взема участие другъ външенъ човѣкъ отъ селото или махалата Синътъ или дъщерята се провинятъ въ нѣщо. Бащата и майката имъ ги мъмрятъ, съвѣтватъ, па често и съ бой наказватъ, но виновникътъ не се вразумява и продължава да върши по-нататъкъ дѣянието. Тогава пакъ го мъмрятъ, изобличаватъ, съвѣтватъ и заплашватъ съ участието на всичкитѣ си братя и сестри, женени или не. Родителитѣ на такъвъ го наказватъ и инъкъ, напр. не го зачитатъ за нищо, изгубватъ симпатиитѣ си къмъ него, лишаватъ го отъ дрехи, отъ разнитѣ домаш-

Digitized by Google

ни веселби, каратъ го на по-тежка и на по-изобличителна работа, не водятъ го по роднини и др. обичайни веселби и визити и т. др Но прѣстѫпникътъ е непоправимъ, съ дѣянията си застрашава да засрами родителския си домъ прѣдъ обществото. Тогава се събиратъ и другитѣ имъ роднини (братовчеди, свекърви и др.) и общо го мъмрятъ и съвѣтватъ. Това е роднински самосѫдъ.

Най-послѣ едно лошо дѣяние е извършено, нанесена е врѣда или срамъ на цѣло село. Въ такъвъ случай въ празниченъ день слѣдъ отпускъ черква или слѣдъ излизане отъ джамията се разгласява дѣянието публично между всички тамъ. Призовава се виновникътъ, или се залавя, ако се крие той, и се довежда въ черковния или мечетския площадь, събиратъ се и още жени и мѫже отъ махалата или селото, и виновникътъ публично се разпитва, изслушва, установява се дѣянието и се наказва Въ тоя общественъ самосѫдъ първо мѣсто и рѣшающе значение иматъ мнѣнията на най-виднитѣ и най-почтенитѣ и стари хора. Родителитѣ и роднинитѣ на виновника или не присѫтствуватъ никакъ, или и да присѫтствуватъ, не смѣятъ да го защитятъ отъ срамъ, па често и тѣ сами прѣдлагатъ и искатъ наканието му, за да се омиятъ отъ позора, който имъ се нанася отъ прѣстѫпника.

Ако виновникътъ е кралъ нѣщо, то откраденото (овца, пчела, кокошка, дреха) се закача на шията му и се развежда публично изъ селото, осмива се, заплюва се и по тоя начинъ се излага на публиченъ позоръ. При това осѫжда се да повърне открадното, или да заплати стойностьта му, опрѣдѣлятъ му и нѣкоя глоба за въ полза на черквата или джамията, или пъкъ друго обществено дѣло, а често пѫти му даватъ и единъ хубавъ бой. Въ по-стари врѣмена блудницитѣ събличали голи, възсѣдали ги на голи магарета и ги разкарвали за показъ изъ селото. Слѣдъ едно такова позорно осѫждане почти всѣки тъй наказанъ прѣстѫпникъ е самъ забѣгвалъ въ чужди далечни земи и тамъ за винаги оставалъ да доживѣе, па е имало случай и да се самоубиватъ чрѣзъ отрова, обѣсване или друго подобно. Но такъвъ самосѫдъ на смъртно наказание не се помни да е осѫждалъ и извършвалъ.

Никакво възнаграждение на отдѣлни лица въ самосѫда не се е давало, дори не се е допущала и мисъль за такова.

На общественъ самосѫдъ най-много се подлагатъ крадцитѣ и блудствующитѣ. За такива дѣяния той е най безпощаденъ.

Единъ пѫть наказанъ по такъвъ начинъ единъ прѣстѫпникъ, не е имало случай нито самъ той, нито пъкъ родителитѣ му да сѫ търсили защита отъ държавнитѣ власти. Та и самото турско правителство е гледало, па и до днесъ гледа съ добро око на обществения самосѫдъ. Прѣдъ него колективната воля и желание на едно село, на едно общество и за такъвъ родъ дѣяния се почита.

Но е имало случаи, ако и по-рѣдко, когато едно дѣяние опозорява цѣлото село, внися съблазънь между обществото. Въ такъвъ случай слѣдъ като прѣстѫпникътъ е изтърпѣлъ всички наказания отъ

Digitized by Google

обществения самосѫдъ, най-накрая се изгонва отъ селото за винаги. Прѣзъ 1880 година пишущиятъ въ родното си село Устово бѣ зритель на слѣдниятъ характеренъ самосѫдъ—остракизъмъ. Квартируваше тогава въ ближното помашко селце Влахово нѣколко роти турска войска, която нощно врѣме патрулираше и изъ нашето село. Въ една отъ крайнитѣ махали живѣеше една прѣстарѣла мома, сиракъ безъ баща, безъ майка и безъ братъ и сестра. Кротка бѣше, работна и въ нищо непокварена мома, та нѣкакъ изглеждаше и глупавичка. Предѣше чужда хурка, работѣше съ надница, дѣто я повикваха, и тъй тя живѣеше единъ бѣденъ, мизеренъ, но честенъ животъ. Една нощь турски войници сполучватъ да влѣзатъ въ полусрутената ѝ кѫщица и я изнасилватъ, а слѣдъ това продължаватъ да отиватъ редовно нощно врѣме у нея за сѫщата цѣль. Тя се срамувала и необадила никому, но съсѣдитѣ ѝ я съгледватъ и установяватъ прѣстѫпностьта ѝ. Отъ начало тѣ я питали, заплашвали, мъмрѣли скришно, но тя упорито мълчела и отказвала. Най-послѣ се разгласява дѣянието ѝ изъ цѣло село. Единъ недѣленъ день се събиратъ женитѣ отъ цѣлата махала, изкарватъ я отъ кѫщи и съ бой и заплюване я довличатъ въ училището. Събиратъ се и мѫже и почти всички отъ махалата. Слѣдъ едно публично опозоряване я, биене и пр. тоя общественъ самосѫдъ рѣшава да я изгони отъ селото. Слѣдъ нѣколко деня отпущатъ една малка сума отъ черквата, събиратъ доброволни пожертвувания и отъ махалата, па ѝ прибиратъ всичката покѫщнина, натоварятъ я на кираджийски коне и я пращатъ отсамъ границата, дѣто въ едно българско село се намира единъ прѣстарѣлъ вдовецъ, който я зема за жена. По тоя начинъ и селото, и тя се избавиха отъ позоръ и съблазънь.

Въ Родопския самосѫдъ специално избирани жури-сѫдии нѣма. Всички сѫ такива, ала винаги става съ участието на свещеника или имамина, които се явяватъ като първи лица сѫдии-прѣдсѣдатели и тѣхното мнѣние може да се оспорява отъ всѣкиго, ала се зачита. Понятието за общественъ самосѫдъ въ народа е високо; той напълно удовлетворява колективната воля, желание и справедливость; прѣдъ него писанитѣ свѣтски закони се считатъ по-ниско стоещи, изложени на подкупъ,—субективенъ вкладъ на отдѣлната личность-сѫдия, съ една рѣчь вѣра у тѣхъ нѣма, тѣ не могатъ да задоволятъ общественитѣ искания и понятия за моралъ и правда. Въ помашкитѣ села и махалчинки изъ Родопитѣ рѣдко, много рѣдко ще срѣщнете случай, когато едно дѣяние, единъ споръ да се прѣнася въ установенитѣ отъ законитѣ сѫдилища. Има села, отъ които десятки години дѣло не е постѫпвало, и сто годишни старци незнаятъ вратитѣ на сѫдилището или лицето на сѫдията. Всички спорове и появили се дѣяния отъ наказуемъ характеръ и нарушаещи народния правовъ мирогледъ се рѣшаватъ въ тоя общественъ самосѫдъ. И за забѣлѣзване е не само високия нравственъ уровенъ въ Родопскитѣ поселения, но още и фактътъ, че много зли дѣяния, каквито другадѣ сѫ станали нѣщо обикновено, дори добили право на гражданство, въ Родопитѣ сѫ не понятни, незнайни.

Пловдивъ, 1908 г. февруарий. **Ст. Н. Шишковъ.**

Digitized by Google

Вѣсти изъ Родопитѣ и Одринско.

Тридесеть годишнината отъ С.-Стафанския договоръ

На 19 февруарий, 1908 година, се изпълниха тридесеть години отъ оня исторически актъ, извършенъ въ прѣдградието на Цариградъ, който актъ слѣдъ петь вѣковно робство руското побѣдоносно оржжие наложи на побѣдената Турция. Него день проблѣсна и се възстанови въ своитѣ естествени граници съ малки изключения цѣлокупностьта на едноврѣменшната Симеонова България. Тоя день слѣдъ една упорита и кървава война, въ която сложиха коститѣ си повече отъ двѣстѣ хиляди руски синове, въ която зе участие цѣлъ руски народъ на чело съ неговия великъ царь освободитель, се издигна на животъ единъ поробенъ народъ, захвърленъ и забравенъ, не културенъ, наистина, ала съ такава жизнена сила, която му даваше право за самостойно сжществуване, крѣпка вѣра за едно блѣскаво бждеще.

Тридесеть годишнината на С.-Стефанския договоръ се празднува тържествено въ свободна България, но въ това тържество мислено зе участие и цѣлокупния български народъ въ всички български земи. Тоя день всѣка година отъ тридесеть години насамъ, па и за въ бждеще, ще буди сладки надежди, ще сплотява българското племе въ единъ мощенъ великанъ, въ една гранитна неразрушаема отъ никакви стихии скала.

И за насъ, одринцитѣ и родопчанитѣ, макаръ че по силата на обстоятелствата тогава С.-Стефанския договоръ и да ни оставяше въ по-голѣмата си часть пакъ подъ стария гнетъ, тоя день е святъ за насъ, защото една могжща С.-Стефанска България имаше за насъ много по-голѣма гаранция, много по-голѣма сила да указва и издига своя мощенъ гласъ за останалитѣ си подъ чуждо иго братя, отколкото разрѣзаната и обезсилена въ Берлинъ България.

С.

Прѣслѣдванията надъ българитѣ въ Гюмюрджинския санджакъ.

Въ самата прочута по своитѣ богатства Бѣломорска равнина на югъ отъ Родопитѣ производителната сила, работната класа е българска. Българскатѣ населения изъ широката вжтрѣшность на Родопитѣ надлъжъ и на ширъ намиратъ отъ вѣкове прѣхраната си въ тоя благодатенъ приморски край. Овчари, скотовъдци, кироджии, разни видове занаятчии, тютюневи работници, риболовци, па донѣкждѣ и дребни търговци както въ самата равнина, тъй и въ градоветѣ Кавала, Сарж-Шабанъ, Драма, Скеча, Гюмюрджине, Фере, Дедеагачъ сж изключително българи. Освѣнъ изъ Родопскитѣ покрайни, но и отъ цѣла източна Македония тукъ приидватъ българи да тьрсятъ поминъкътъ си. Освѣнъ българскитѣ села въ източната половина на Бѣломорската равнина (Гюмюрджинско, Ферско и Дедеагачко), ний имаме отъ врѣме заселени българи и въ самитѣ градове Скеча, Гюмюрджине и Кавала, дѣ повече, дѣ по-малко. Въ градътъ Скеча пъкъ само работницитѣ въ тютюневитѣ маази въ извѣстно врѣме отъ годината достигатъ до 10 хиляди души, отъ които само $^1/_{20}$ отъ тѣхъ сж отъ друга народность. Всички други сж българи. Българитѣ на всѣкждѣ въ тоя край се отличаватъ и по своя миренъ и честенъ нравъ, и по своята трѣзвость, и поради това тѣ се обичатъ и отъ самитѣ тежки турски землевладѣлци и беове търговци.

Тоя мощенъ по количество и трудоспособность български елементъ тукъ десетки години наредъ води упорита борба съ меншеството гърци, за да се ползува съ най-нищожнитѣ човѣшки права: да си има свои черкви и училища, но гръцкото луканство, гръцкитѣ клевети и злато упорито не сж допущали.

Digitized by Google

Отъ двѣ-три години обаче насамъ гръцката злоба тамъ отъ изоставения отъ всѣкждѣ български елементъ надмина своя връхъ, за да сломи, да унищожи, да разсипе всичко българско. На чело на тая човѣшка изтрѣбителна гръцка война, за жалость, стои неговото гръцко духовенство. Въ Кавала, слѣдъ като се избиха десетки невинни българи абаджии посрѣдъ пладне и прѣдъ очитѣ на властитѣ, изгониха се до единъ всички други. И днесъ тамъ не само че българинъ не остана, но по никакъвъ начинъ не може и да влѣзе въ града. Риболовцитѣ въ далянитѣ тоже по единъ вандалски начинъ се изгониха. Въ градоветѣ Скеча и Гюмюрджине сжщо се изгониха хилядитѣ тютюневи работници. Гръцкиятъ комитетъ е заплашилъ и най-влиятелнитѣ турци-беeве да недопущатъ българинъ работникъ въ маазитѣ си. При едно такова заплашване единъ благороденъ бей въ Скеча самъ улавя гръцката шайка, състояща отъ петима главорѣзи гърци Критяни, и ги завежда при каймакама. Тамъ тѣ явно изповѣдали, че сж пратени отъ гръцкия владика, а една анкета отъ вилаетската власть и прѣдставительтъ на една чужда държава въ Одринъ установява това. Прѣзъ 1907 год. 28 други българи овчари, воденчари и работници, хора въ нищо неповинни, сж избити въ града Скеча и околностьта му.

Въ града Гюмюрджине отъ 20 години насамъ съ разрѣшение на турската власть има сѣдалището си български архиерейски намѣстникъ. Прѣзъ мѣсецъ май миналото лѣто гърцитѣ посрѣдствомъ измама навлязатъ въ домътъ, изгоряватъ книжата и всичко друго въ българския параклисъ, и по чудо само намѣстникътъ спасява живота си. И тамъ заловенитѣ гърци-шайкаджии прѣдъ мютесарифа изповѣдатъ, че сж заставени да извършатъ злодѣянието отъ гръцкия владика.

Въ споменатитѣ градове явно току-речи сжществуватъ гръцки комитети. За терористи въ тѣхъ сж докарани типични гърци-главорѣзи изъ Мало-Азиятскитѣ градове, изъ Критъ и Атина. Тѣмъ се плаща мѣсечно 5 до 10 лири. Пари за тия комитети се събиратъ публично прѣдъ всички, въ черквитѣ всѣки празниченъ день се пущатъ специални дискоси за тѣхъ, сжщото се прави и открито. Тъй напр. въ града Скеча всѣки петъченъ день изъ чаршията публично изъ дюкянитѣ и търговскитѣ кантори се поднася подобенъ дискосъ за доброволни пожертвования.

Напослѣдъкъ е турено око да се заставятъ да признаятъ патриаршията и двѣтѣ най-енергични и най-упорити въ борбата си близки на Скеча български села Габрово и Ени-кьой. Гръцката чета, която е била приготвена да иде и тероризира тѣзи български селца, по една случайность е била открита и заловена отъ властьта заедно съ своето оржжие и припаси. Около 30 други андарти сж арестувани, ала владиката и влиятелнитѣ богаташи гърци сж се запрѣтнали да ги освободятъ. И сигурно ще сполучатъ, защото и турската власть желае това. Ней сж нужни съжзници да обезбългари своитѣ земи, а такива отъ петь вѣка насамъ по-вѣрни отъ гърцитѣ нѣма.

На Скечанския гръцки владика напослѣдъкъ е разрѣшено идещето лѣто да направи обиколка и изъ българскитѣ села въ Ахж-Челебийско, каквато бѣше му забранена отъ 15 години насамъ, едно защото тамъ *елиногласни* нѣма, и друго че българското население половинъ вѣкъ води нечувана борба, додѣто и самото турско правителство въпрѣки скритото си желание се принуди да отстжпи и недопуща гръцки владика да дразни и му прѣдизвиква нови главоболия въ една чисто българска страна.

Такова е грозното положение днесъ на забравения и изоставенъ отъ всички и всѣкждѣ българинъ и въ тоя скритъ и незнаенъ български край.

С.

Digitized by Google

Книжовни вѣсти и оцѣнки.

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, издава Българското Книжовно Дружество. Книга XXII и XXIII, нова редища книга четвърта и пета. София, Държавна печатница 1906—1907 г.

И тая двойна книга на сборника съдържа богатъ и разнообразенъ материалъ. Тоя пжть тя е раздѣлена на три дѣла, отдѣлно отпечатани, но съставляющи единъ двоенъ томъ, XXII и XXIII. Въ първия дѣлъ — Историкофилологиченъ — първа по рода си е студията на професоръ Юринича за недавно починалия хърватски патриотъ, владика Иосифъ Щросмаиеръ, неговиятъ животъ и дѣла. Г-нъ Юриничъ е посвѣтилъ особенъ дѣлъ въ хубавата си работа и за връзкитѣ, симпатиитѣ и дѣлата на великия славянинъ, що е ималъ и къмъ насъ, българитѣ, прѣди и послѣ освобождението, слѣдъ като е приложилъ по тия врѣзки и по-важнитѣ писма на Щросмаиера отъ обширната му кореспонденция.—Директорътъ на Пловдивската библиотека г. Б. Дяковичъ описва Тракийската гробница при Пловдивъ, акрополътъ на древния градъ и находкитѣ имъ и изказва мнѣние, че намѣренитѣ прѣдмети сж тракийски отъ епохата около Рождество Христово.

Цѣнни сж за нашето неотколѣшно минало подъ турското робство и събранитѣ и прѣведени отъ г. Д. Ихчиева турски държавни документи за кърджалиитѣ, които сж разорявали цѣлата Тракия. Родопитѣ чакъ до Бѣломорскитѣ брѣгове, и които сж създавали голѣми неприятности на централната турска власть, отдавна станала негодна да защищава собственитѣ си владѣния отъ разрушителнитѣ и вжтрѣшни полудиви елементи.—Цѣнни народоучни приноси сж и обичаитѣ, повѣрията и гатанкитѣ у банатскитѣ българи отъ г. Г. Палашевъ, тайниятъ терзийски езикъ изъ Дебърско отъ г Н. Арнаудова и народнитѣ умотворения (обичаи, пѣсни и гатанки) изъ Трѣвненско, Трънско, Сливенско, Врачанско и др.

Въ втория дѣлъ—Държавни науки—отъ особена важность е обширната студия на г. С. С. Бобчевъ за българската челядна задруга въ сегашно и минало врѣме. Това е единъ наученъ, закржгленъ трудъ на неуморния събирачъ и коментаторъ на правнитѣ народни обичаи у насъ. Въ тая си студия г. Бобчевъ изчерпателно е изучилъ и всестранно разглежда задругата въ всички славѣнски страни въ минало и сегашно врѣме и то не само отъ строго правово гледище, но и отъ историческо-битово и социално-икономическо. На края е приложенъ и подробенъ показалецъ на литературата по въпроса не само въ славѣнскитѣ народи, но изобщо и въ всички европейски страни.

У насъ задругата и още се срѣща въ западна България и Македония, а на окончателно почти угасване е тя въ Тракия, въ това число уважаемиятъ авторъ числи и Родопитѣ. За послѣднитѣ г. Бобчевъ не е правъ, и има основание да мисли така, защото и

Digitized by Google

вер...итово отношение тѣзи планини не сѫ изучени, не сѫ извѣстни не само на външния свѣтъ, но и сами ний не ги познаваме. Наистина, въ българскитѣ поселения току-речи задругата е вече голѣма рѣдкость днесъ, па и дѣто се срѣщне случай, то е въ малъкъ, нѣкакъ прѣоформенъ видъ, нагоденъ по новитѣ икономически условия, при това и не дълготраенъ и току-речи изгубилъ своитѣ традиции. У помацитѣ обаче, извѣстни по архаичностьта въ своя животъ, задругата сѫществува въ своята пълна цѣлость. Съзирва се и у тѣхъ изгубването й, ала само въ помашкитѣ села отсамъ границата, въ България, и то въ близкитѣ при българитѣ и градоветѣ села. Задъ границата прочее, въ далечнитѣ и задънени многобройни помашки поселения, задругата вирѣе и се пази и почита високо. Пишущиятъ самъ лично познава нѣколко такива. Вь с. Устово тримата братия Райчо, Вълчо и Бечо Кукудеви сѫ вече 60—70 годишни старци. Тѣ иматъ по нѣколко сина женени и ергени. Живѣятъ сѣмействата имъ въ шесть дома — кѫщи. Имоти, търговия, добитъкъ, всичко имъ е едно, касиерътъ е найстариятъ. Райчо. Работата на всѣки мѫжъ е отдѣлена; едни сѫ по търговия изъ Драмско съ бакъръ. други събиратъ и продаватъ кожи, трети съ воловетѣ и конетѣ работятъ нивитѣ и прибиратъ произведенията, четвърти стоятъ на главния имъ дюкянъ въ селото, и върховниятъ глава, който държи и касата, е Райчо Това е единствениятъ въ Устово отъ 500 сѣмейства примѣръ на сговоренъ, задруженъ животъ. Тая фамилия, задруга, състояща повече отъ 30 живи члена, малки и голѣми, се сочи за примѣръ и почита отъ всички.

Въ селото Тозъ-бурунъ помашкото сѣмейство, извѣстно по богатството и влиянието си въ цѣлата кааза, Агушовци сѫ тоже задруга. И тѣ сѫ трима братия съ женени синове, па иматъ и женени внуци. Единиятъ отъ тѣхъ отъ 25 години насамъ е и мюхтия въ Ахѫ-челебийската кааза. Кѫщата имъ е цѣла казарма отъ десетки стаи за живѣене, маази за складове на стоки, обори, плѣвни и пр. Тѣ иматъ голѣми пространства пасбища, работна земя, гори и бичкии. Стопани сѫ и на десетина хиляди овце и 5—6 стотинъ глави рогатъ добитъкъ. Въртятъ и търговия съ вълна, ярина, масло и сирене, аби, дървенъ материялъ и др. Всичко това имъ е общо, никой свое нѣщо отдѣлно нѣма, освѣнъ стаята за спане. Мюхтията е върховниятъ господарь, домакинътъ на задругата, у него е и кисията, и безъ неговото знание нищо не се върши отъ другитѣ. Всѣкиму и у тѣхъ е опрѣдѣлена работата: едни сѫ съ овцетѣ, други съ рогатия добитъкъ, трети надъ работницитѣ по нивитѣ, четвърти по бичкиитѣ, пети абаджийството и изобщо търговията и т. н. На тѣхната трапеза заедно съ работници и овчари, ратаи и слугини сѣдатъ повече отъ 150 души, а самитѣ членове на задругата минаватъ числото 30 души малки и голѣми.

Отсамъ въ Рупчосъ прѣди да се изселятъ помацитѣ отъ с. Орѣхово (1893 г.) се е сочила за примѣръ на сговоренъ, задру-

Digitized by Google

женъ животъ помашкото сѣмейство на Хаджи Османъ Чолаковъ, който е ималъ женени синове и женени внуци, всички на едно. Всичкитѣ членове отъ това домакинство сж възлизали на 26 души, които сѣдали на една трапеза, и всичкиятъ имъ имотъ е билъ общъ подъ домакинството на старецътъ хаджия.

Такива задружни челяди у помацитѣ могатъ се наброи стотини. За забѣлѣзване е, че у тѣхъ стремежъ за дѣлба, индивидуаленъ животъ нѣма, както е у българитѣ. Напротивъ стремежътъ за е голѣмъ. Една отъ главнитѣ причини да вирѣе и крѣпне задружностьта у помацитѣ е бракътъ. Бащата и майката всѣкога гледатъ синоветѣ си да оженятъ за сестри снахи, които да могатъ да поддържатъ задружностьта и не създаватъ причини за раздори и дѣлба. Правовитѣ отношения, редътъ и работата и въ помашкитѣ задруги сж идентични съ старата славѣнска задруга; традицитѣ сж старинни, и обичаитѣ строго се пазятъ и почитатъ. Когато единъ день се проучи основно социялниятъ и икономическиятъ битъ на Родопскитѣ помаци, тогава ще може само да изтъкне на яве и запазената задруга съ всичкитѣ ѝ обичайно-правни положения у тѣхъ.—Цѣненъ е и приноса на г. Д. Мирчевъ за бита на българитѣ въ Македония.

Третиятъ дѣлъ отъ Сборника е природоученъ. Той изобилва съ нови приноси за флората и фауната на нѣкои български покраини. Най на края г. Е. Спространовъ ни поднася хубавъ приносъ изъ народнитѣ лѣковници, область въ нашата битова култура много богата, но слабо засегвана до сега.

С.

Извѣстія отдѣленія рускаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. 1907 г. т. XII-го, кн. 2-я. С. Петербургъ.

Не отдавна единъ нашъ сънотечественикъ, живущъ не въ България, пишеше, че ний, българитѣ, слабо, почти никакъ не се интересуваме да знаемъ, какъвъ е живота на тия български поселения, що сждбата ги е тласнала далечъ отъ своята родина. Такива упрѣци сж се чували и отъ чужденци хора на народоуката. И тия упрѣци, колкото горчиви и да сж, не сж досущъ неправи. Ние сме апатиченъ народъ, щомъ е реда да опознаемъ сами себе си у дома, а колко повече нѣкакъвъ интересъ будятъ намъ бита и положението на тия българи, що имаме отъ минали врѣмена заселени въ Ромжния, Австрия и Русия. Едни унесени въ вихърътъ на вжтрѣшнитѣ партийни ежби, други прѣдадени къмъ обезпечение на материялнитѣ си вигоди и желания, а трети пъкъ всецѣло погълнати да присаждатъ нови учения, у насъ малцина, твърдѣ малцина сж, които милѣятъ за изучване и опознаване това, що сме ние като народъ, какво ни сж оставили вѣковетѣ. Нашитѣ срѣдни учебни заведения броятъ стотини млади сили, съ висше образование по разнитѣ клонове на науката, но колцина сж отъ тѣхъ, които въ свободното си врѣме да надникнатъ изъ напи-

Digitized by Google

тѣ китни гори и полета, за да видятъ що има българската природа, колцина сѫ да се спратъ въ нашата селска самобитна срѣда и да чуятъ и изучатъ, какво свое, битово, типично е запазила тя въ своя животъ, своитѣ обичаи, своя езикъ и своя мирогледъ.

Тѣзи мисли неволно ни минаха прѣзъ умъ, когато прочетохме хубавата студия въ горната книга на „Извѣстията“ на руската И. Академия на наукитѣ отъ руския гимназиаленъ учитель г. А. Ѳ. Музиченко подъ насловъ *Исторія поселенія и фонетическія особенности говора крымскихъ болгаръ*. Студията си г. Музиченко е посветилъ въ паметь на покойния нашъ ученъ съотечественикъ и дългогодишенъ професоръ въ Харковския университетъ, г. Маринъ Дриновъ, който приживѣ е упѫтилъ и насърдчилъ автора.

За българскитѣ поселения въ Кримъ г. Музиченко е писалъ и по-рано още като студентъ въ „Записки Имп. Харковскаго университета“ 1902 г. и още въ нѣкои отъ виднитѣ руски журнали и издания. Г. Музиченко самъ лично е спохождалъ нѣкои села отъ Кримскитѣ българи, и горната му работа прѣдимно има за цѣль да запознае ученитѣ лингвисти, филолози и етнографи съ свойщинитѣ на говора имъ. Почтениятъ авторъ по напрѣдъ разглежда историческия въпросъ кога, какъ и отдѣ сѫ прѣселени тия българи. Той доказва, че тѣхното прѣселване въ Русия е станало въ 1804 година и е било прѣдизвикано отъ свирѣпоститѣ на върлуващитѣ въ втората половина отъ 18 столѣтие въ Турция кърджалии и делибашии, прѣдъ които султанската власть е била безсилна да запази живота и имота на своитѣ мирни поданици. Г. Музиченко доказва още, че колонията Кишлау, която той описва, е отъ прѣселници българи изъ Малко-Търновско, прѣдимно отъ селата Граматиково и Стоилово, въ сегашния севѣроизточенъ край на Одринския вилаетъ. Споменатитѣ села и днесъ сѫществуватъ съ сѫщитѣ имена въ М. Търновската кааза въ източнитѣ склонове на Странджа планина. (1)

Втората половина отъ споменатата научна работа на почтения русинъ учитель специално разглежда народния говоръ на Кишласкитѣ българи-колонисти. Отъ особицитѣ, що се изтъкватъ въ труда на г. Музиченко, по фонетиката, морфологията, синтаксата и акцента на Кишлаския говоръ, излиза въ по-голѣмата си часть типиченъ Родопски говоръ. За любопитство на интересуващия се читатель прѣвеждаме слѣднитѣ по-характерни думи и изрази, що сѫ посочени въ споменатата студия: *адин* (Ах. чел.) (2), *ено* (пом.)

---

1) Вижъ Дановата карта “Кн. България“, картата на Фонъ-деръ Голцъ паша и ст. “Матер. за изучване Одр. вилаетъ“ отъ г. Т. Карайовевъ, XIX т. М. Сб. Споредъ г. Карайовева Граматиково брой 300 к. бълг. пр. екзархисти, а Стоилово 120 к.

2) Съкращенията въ скобитѣ сѫ:

Ах. чел. — Ахѫ челебийско,
Руп. — Рупчоско,
Пом. — Помашко,
Дов. хис. — Дованъ хисарско, (Гюмюрджинско)
Бачк. — Бачково (Рупчоско)

Digitized by Google

*дванаде^а^сте^а^* (Ах. чел.), *те^а^ пода* (Дов. хис.), *б'ал, в'ара, п'асак, св'ат, с'анка, м'асту, стр'ала, бр'ак. сану, др'ан, л'ап, убл'акаса, сн'ак, мл'аку* и др. (Руп.), *голап, желад', рачица, пат'ова, гнус ма е^а^, ракавница, пораче^а^й, брате^а^, е^а^ гу песте^а^, іувнубил, цунка* (Ах. чел.) *той шт'укна* (Дов. хис.), *царну, три пате^а^, лаката, гарлу* (Бачк.), *биул, варта, осак, тенак, длег* (Дов. хис·), *гровг'е^а^. госк'е^а^, лиск'е^а^* (Шир. лъшко), *сиу, отруите^а^, тугъ а* (Дов. хис.), *фчера, уфче^а^р, фтора* (общо Родопско), *ут синаток му, е^а^нате^а^ма Ш'ушманаток, майчин'е^а^м градината* (Ах. чел.) и мн. други подобни.

Трудътъ на г. Музиченко има за цѣль прѣдимно да запознае руския ученъ свѣтъ съ тоя български говоръ, затова и неговитѣ сравнения сѫ възъ основа на руския езикъ, но при все това той дава вѣрна картина на всичкитѣ му особици за звуковитѣ нюанси на гласнитѣ и съгласнитѣ, омекченията имъ, вмѣтането, прѣмѣтането и изчезването на нѣкои отъ тѣхъ въ извѣстни думи, влияние на ударението, формитѣ на падежи и лични окончания и т. др. Изобщо трудътъ на г. Музиченко е цѣненъ приносъ не само къмъ българската диалектология, но изобщо и за славѣнското езикознание, а още по-цѣненъ той щѣше да бѫде, ако бѣше придруженъ и съ цѣлни говорни примѣра, като пѣсни, приказки и др. т.

Одринско и въ езиково отношение не познаваме. Ние можахме да го *революционираме*, ама да го изучимъ прѣдварително като нераздѣлна часть отъ цѣлното българско отечество, да видимъ що имаме тамъ и що сме, това не сторихме. Сигурно за това чакаме пакъ чужденцитѣ да сторятъ.

С.

Вера, начин живота и заниманье у цигана Краљевине Србије од Д-ра Тих. Джорджевича. Напосе штампано из књиге XXVII годишњице Никола Чупича. Београд, 1908 г. стр. 36.

Извѣстниятъ и твърдѣ работливъ сръбски етнографъ, редакторъ-издатель на неотколѣшното сръбско списание *Вук Караджич*, г. Д-ръ Тих. Р. Джорджевичъ, тѣзи дни е издалъ горната малка книжка, която има за цѣль да прѣдстави религиозния култъ, начинътъ на живота и занятията на циганското племе, живуще изъ Сръбското кралство. По-рано отъ г. Джорджевича има и други монографии, публикувани въ сръбски и нѣмски журнали за циганитѣ, тѣхнитѣ обичаи, езикъ, физически и душевни особици и др. т., и всички тия негови трудове вкупомъ закрѫглюватъ изчерпателно опознаването на това разпръснато изъ цѣлия Балкански полуостровъ кучующе племе, което е запазило изцѣло своята самобитность въ всичко, лесно приспособявано къмъ всѣка страна, всѣки народъ, помежду които живѣе, безъ да сѫ можле вѣковетѣ да измѣнятъ въ нѣщо неговата типичность.

Въ първия си дѣлъ вѣщиятъ издирвачъ разгледва вѣрата, култътъ у циганитѣ. Той привежда мнѣнието на самитѣ цигани, които въ тоя случай за себе си казватъ, че *въ свѣта има седем-*

Digitized by Google

десеть и седемь вѣри и половина, отъ тѣхъ циганитѣ сѫ послѣдната, т. е. половина вѣра. И г. Джорджевичъ подкрѣпя своитѣ изслѣдвания съ мнѣнието и на множина други писатели, че циганитѣ своя собствена вѣра нѣматъ; у тѣхъ не е вкоренена никаква вѣра, както у други народи. Циганинътъ въ мохамеданско село е мохамеданинъ, посѣщава джамията, пази рамазана, празднува байремъ и външно изпълнява мохамеданскитѣ обряди. Попадне ли въ християнско село, той е християнинъ, дори и на дѣцата си дава християнски имена. При все това има отъ тѣхъ и такива, които по-рѣзко сѫ присъединени къмъ нѣкоя вѣра и си оставатъ такива при всички случаи. У насъ, въ България, има цигани, които си сѫ мохамедани, или християни по вѣра, та и народътъ ги титулува турци-цигани и български цигани (понятието за вѣра е идентично съ народностьта)

Вториятъ дѣлъ разгледва начинътъ на живота у циганитѣ. И тукъ ний срѣщаме сѫщитѣ племенни названия, каквито и у насъ: *курбéте*, *чéргаджие*, *катунáре*, само имената *лáингуре* и *агýпте*, г. Джорджевичъ не споменва. Вѣроятно, тѣ не сѫ извѣстни въ Сърбия. Авторътъ изтъква и типичностьта на циганския животъ: вѣчни скиталци отъ едно мѣсто на друго, мръсни и мизерни, страстни пушачи на тютюнъ, привикнали къмъ дребни кражби, издържливи до баснословность и др. п.

Книжката на г. Джорджевича се завършва съ трети дѣлъ— занятията у циганитѣ—който е и по-голѣмъ отъ първитѣ два. Тукъ авторътъ описва характернитѣ у циганския поминъкъ занаяти: ковачи, калайджии, коритари, свирачи, вретенари и много др. т., а у женитѣ гадателството, баячеството, митичното лѣкуване, просията и пр.

Като чете човѣкъ трудътъ на неуморниятъ сръбски етнографъ, струва му се, че се намира между нашитѣ цигани, — тъй идентиченъ е живота на сръбскитѣ цигани съ нашитѣ.

С.

Съкратени протоколи отъ засѣданията на редовната сесия на Пловдивската Търговско-Индустриялна Камара. Отъ 10—18 декемврий включително, 1907 г.

Търговско-индустриялнитѣ камари, макаръ и не твърдѣ откоренъ институтъ, безспорно доказаха своята полза и значение за икономическия развой на страната. Конституирани отъ самата търговско индустриална класа у насъ, тѣ се явяватъ най-вѣрния и най-компетентния факторъ въ закрѣпване индустрията и правилното разширяване търговията въ своитѣ райони, наспоредъ тѣхнитѣ условия.

Имаме на рѫцѣ съкратенитѣ протоколи на Пловдивската Търговско-Индустриялна камара отъ редовната ѝ сесия въ края на изминалата се 1907 година. По тѣхъ може най добрѣ да се сѫди за нейната дѣятелность, що е развила и направила тя за изтеклата

Digitized by Google

година. И наистина, въ своя активъ, и като съвѣтникъ-ходатай прѣдъ респективната централна власть, и като самостоенъ факторъ въ кржгътъ на нейнитѣ слаби материални срѣдства, тя е направила дори повече, отколкото ѝ сж допущали условията.

Не наша е компетентность да разгледваме подробно всичката дѣйность на Пловдивскатата камара, въ чийто районъ влиза цѣлата Южна България (отъ началото на т. г. е образувана втора—Бургаска—съ сѣдалище града Бургасъ). Обаче нека ни бжде позволено да кажемъ, че за планинскитѣ поселения най-малко е проявила работа. Това се съгледва и въ работитѣ на другитѣ у насъ търговски камари. Причината до нѣкждѣ е лесно обяснима, като се знае прѣдъ видъ обстоятелството, че отъ тѣзи мѣста липсватъ не само дѣйств. членове на камарата, но и дописни такива. Па и саматата камара до сега не се е сѣтила да прати нѣкое вѣщо лице да обходи тия планински поселения на самото мѣсто, да проучи тѣхнитѣ икономически условия и тогава да знае, що би трѣбвало тя да направи за тѣхния тъй мизеренъ и примитивенъ животъ и производителность. Тъй напр. въ протоколитѣ никждѣ не намѣрихме мѣродавното мнѣние на камарата по свързване нашия търговски договоръ съ Турция за дребния добитъкъ (овцевъдството) отъ пограничнитѣ въ Родопитѣ села. А овцевъдството е крупниятъ факторъ на Родопския поминъкъ. Камарата сигурно това не е направила, защото не е познавала основно въпроса. И какво излиза отъ тоя договоръ: овцевъдцитѣ се освобождаватъ отъ двоенъ бегликъ, т. е. ще плащатъ само единъ, тукъ у насъ, или въ Турция, ако добитъцитѣ имъ не прѣкаратъ повече отъ 6 мѣсеци въ Турция. За овцевъдцитѣ отъ Турция това е износно, защото тѣхнитѣ добитъци идватъ на лѣтна паша отсамъ прѣзъ мѣсецъ май, а най-забавно ги повръщатъ на зимовище въ Бѣломорската равнина прѣзъ септемврий, т. е. петь мѣсеци прѣстояватъ у насъ. Обратното пъкъ е, че нашитѣ овцевъдци трѣбва да закаратъ своитѣ добитъци на зимовище въ Турция прѣзъ сентемрий, а ще ги върнатъ прѣзъ май (порано не могатъ), значи ще бждатъ осемь мѣсеци тамъ, слѣдов. споредъ договора немогатъ да иматъ никакви облекчения, а ще платятъ бегликъ и въ Турция, а той е тамъ повече отъ два пжти по-голѣмъ отъ нашия (6 гроша златни на овца и още нѣщо връхнина). И ето какво се случи тая година, която бѣ тъй лоша за фуражъ: за да се избавятъ отъ турския бегликъ, нѣкои овцевъдци закарали добитъцитѣ си въ края на ноемврий и декемврий, т. е. въ срѣдъ зима, и дългия пжть прѣзъ планинитѣ, догдѣ слѣзатъ въ Бѣломорската равнина въ студъ и снѣгъ, е повредилъ овцетѣ и както се слуша, половината отъ приплода на агнето е изгубенъ вече, независимо и повреденитѣ — изяловенитѣ — по пжтя си овце.

И по тоя въпросъ отъ десеть години насамъ е писано и подробно разяснено всичко въ печата, обясненъ е той отъ самитѣ планински поселения и въ финансовото министерство, Народното Събрание и нашего агенство въ Цариградъ.

Digitized by Google

Друго. Камарата прѣди нѣколко години откри курсъ по зидарското дърводѣлие въ с. Хвойна и кой знае защо миналата година го закрива, когато по-рано трѣбваше да се проучи въпроса и мѣстото, дѣ е най-сгодно за такъвъ, или пъкъ да прѣнесе сѫщия и въ друго село, напр. Широка-лѫка, дѣто повечето отъ половината му жители сѫ зидари и дърводѣлци, когато Хвойненци изключително сѫ дребни земледѣлци и кираджии. Но по тѣзи работи други пѫть.

Ний мислимъ и сме твърдо убѣдени, че на нашитѣ планински поселения би могло да се създаде поминъкъ не само съ свойствени тѣмъ и сѫществующи стари занаяти, но и съ нѣкои нови, съврѣменни. Прѣдприемчивость и похватъ у тѣхъ не липсватъ, но нѣма какво да се стори за тѣхъ, когато тѣ сѫ парийтѣ у насъ; търсятъ се тѣ само отъ бирника и депутата за избора, а по-нататъкъ Господь да имъ е на помощь.

С.

Малки вѣсти

по

фолклора и славистиката изъ славѣнскитѣ страни.

Српске народне игре од Д-ра Тих. Р. Джорджевича. Из IX книге Етнографског Зборника Српске Кральевске-Академиіе.

Описватъ се разнитѣ видове народни игри у сърбитѣ, значението имъ въ народния животъ и се дава подробенъ въпросникъ, какъ да се изучватъ и записватъ тѣ.

Замѣтки о рукописахъ, хранящихся въ Болгарской митрополіи г. Скопья, съ приложеніемъ службы Константину философу по средне-болгарскому списку XIII вѣка. Отъ К. Ѳ. Радченко, 1907 г. Отдѣленъ отпечатъкъ отъ XII т. (1907 г.) кн. 3 изъ „Извѣстія Отдѣленія рускаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ“.

Професоръ Радченко прѣзъ 1899 год. лично е билъ въ Скопе, дѣто е забѣлѣзалъ между другитѣ и споменатия рѫкописъ въ Българската митрополия тамъ. Слѣдъ като прави едно кратко описание на него, въ края на труда си прѣвежда изцѣло и службата на Константина Философа.

Въ кн. 8 отъ т. г. на сп. **Българска сбирка** сѫ помѣстени описанието на *Нумизматичната сбирка на В. Аврамовъ* въ София, която съдържала рѣдки екземпляри старинни монети, а г. Ан. Д. Чилингировъ дава бѣлѣжки отъ историческа важность, намѣрени и извлѣчени „*Изъ единъ апостолъ*“.

Digitized by Google

Въ № 4 (1907 г.) на **„Рускій филологический вѣстникъ“ въ Варшава** г. П. А. Заболотскій е започналъ интереснитѣ си *„Очерки рускаго влiянiя въ славянскихъ литературахъ новаго времени“.*

Въ кн. 4, т. XIX (907) на **Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini“** между другия отборъ материалъ важни за народоуката сж народнитѣ вѣрвания, събрани и записани отъ г. Томо Драгичевичъ. Сжщо и г. Людевитъ Куба още продължава своята сбирка отъ пѣсни и напѣви изъ Босна и Херцеговина.

Narodopisny Vêstnik ceskoslovansky (Етнографически чешкославѣнски) бр. 1 год. III, 1908 г., съдържа: *„Чепцитѣ въ Гумполецкия край“* отъ Иос. Копачъ. Студийката е придружена и отъ хубави снимки на народна орнаментика и булкинска прѣмѣна. — *„Горжички, къмъ народната медицина“* отъ Винц. Вавра. — Литература Етнографски дребулии и извѣстия изъ етнографскитѣ дружества и музеи. Приложение отъ Иос. Кубинъ: *„Чешки приказки изъ Кладския край.“*

Чтенія въ Имп. Обществѣ Истории и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ, кн. IV — 223, 1907 год. между другитѣ материали съдържа и *„Справочный словарь о рускихъ писателяхъ и ученыхъ, умершихъ въ XVIII и XIX столѣтіяхъ и списокъ рускихъ книгъ съ 1725 по 1825 г.“* отъ Григорій Геннади, и „Духовнія стихи, записанныя въ Тульской губерніи въ іюлѣ 1845 г. Павломъ Смирновимъ“ съ прѣдговоръ отъ дѣйствит. членъ М. Н. Сперански.

Лѣтопись Историко-филологическаго Общества при Императорскомъ Новороссійскомъ Университетѣ, XIV, Одесса, 1907 г., съдържа: *„Отчетъ о дѣятельности Общества за 1904 — 1905 ак. году* и *Письма къ академику Петру Спиридоновичу Билярскому, хранящіяся въ Импер. Новороссійскомъ Университетѣ“* отъ професоръ В. М. Истринъ. Тѣзи писма отъ кореспонденцията на починалия въ 1867 г. руски академикъ славистъ Билярски сж отъ разни по онова врѣме учени руски книжовници и обществено-литературни дѣятели, съ които той е ималъ сношение. Тѣ иматъ историческо и педагогическо значение за подъемътъ на руската учена мисъль и славяновѣдението въ онова врѣме — 40 – 67-тѣ години отъ миналото столѣтие. Помѣстени сж и нѣколко писма до Билярски отъ двама тогавашни българи; едно отъ монаха Натанаилъ Стоиновъ Зографски и четире отъ Захарий П. Княжески, които не сж безъ интересъ и за историята на нашето възраждание.

Випускъ IV—1907 г. на **„Живая Старина“** има слѣдното съдържание: *„Канунъ по Сибирскимъ селеніямъ“* отъ А. А. Макаренко. *„Среди нищей братьи,“* В. В. Данилова. *„Очерки Бѣлоруссіи,*

Digitized by Google

III ловля вьюновъ, IV талака" отъ Д. К. Сержпутовскаго. *„Туркменскій поетъ-босякъ Кöоръ-Молла и его пѣсня о рускихъ"* отъ А. С-ва. *„Особенности психическаго міра якутовъ Колымскаго округи"*, В. А. Данилова. *„Два брата. Остяцкая легенда,"* М. Батурина. *„Сибирскія пѣсенныя старины,"* А. А. Макаренко. *„Изъ Якутской старины,"* Е. К. Пекарскаго. *„Печорскія стихи и пѣсни,"* Н. Е. Ончукова. *„Заговоры, обереги, спасительныя молитвы"* и пр. Н. Н. Виноградова. — Критика и библиография. Смѣсъ. Хроника.

Отпечатанъ и пуснатъ въ продажба е 32 и 33 вип. **„Толковый Словарь живаго русскаго языка"** отъ Вл. Даля, съставляющъ продължение отъ IV томъ.

Die Zigeuner im Vlasenicaër bezirke in Bosnien.

Професоръ Д-ръ Тих. Р. Джорджевичъ въ горнето си съобщение различава въ Власеничкия окрѫгъ въ Босна три вида цигани: *Бѣли цигани, Каравласи* и *Гурбети — котлари* или просто цигани, като дава и нѣкои бѣлѣжки за живота и обичаитѣ имъ.

Въ № 12 (XLVII) за декемврий на **„Университетскія извѣстія"**, Киевъ, професоръ Т. Д. Флорински дава *„Критико-библіографическій обзоръ новѣйшихъ трудовъ и изданій по славяновѣдѣнію"*, въ който между другото разгледва и българскитѣ издания на Славѣнския семинаръ при Софийския университетъ, на Историческото дружество, Юбилейния сборникъ на Славѣнската Бесѣда и кн. 1, 2 и 3 отъ 1906 и 1907 год. на „Библиотека на Слав. Бесѣда". По-подробно г. Флорински се спира върху студията на професоръ Б. Цонева за прѣвъзходството на руския езикъ прѣдъ другитѣ славѣнски езици.

„Ученыя записки Императорскаго Казанскаго Университета" год. LXXV кн. 1 и 2 за януарий и декемврий, т. г., между другото съдържание интересни сѫ студиитѣ на В. Богородицкаго *„Замѣтки по експериментальной фонетикѣ. Наблюденія надъ произношеніемъ съ помощью губнаго аппарата Розапелли"*, *„Курсъ исторіи религій"* отъ А. Смирнова и *„Руская литература XVIII вѣка"* отъ А. Архангельскаго. Сѫщо г. В. Богородицки продължава (2 тетрадка) своя *„Курсъ сравнительной грамматики аріоевропейскихъ языковъ"*.

„Zbornik za narodni zivot i obicaie iuznih slavena", издание на югославѣнсктта академия въ Загребѣ. Въ I св. за 1907 год. въ първия дѣлъ Д-ръ Поливка пише прилогъ за компаративно изучаване народнитѣ приказки (Али-баба и четиредесеть разбойника). Вторитѣ дѣлове и на двѣтѣ книги изобилватъ съ отбрани студии и материяли изъ народния животъ, обичаи, носии и битова култура. Интересно е описанието отъ г. Zovko Ivan на *Старин-*

ското вѣнчаване въ Херцеговина. Третиятъ отдѣлъ въ 2-та книга е критико-библиографически. Между другитѣ оцѣнки Д-ръ Д. Бораничъ на първо мѣсто разглежда XXI книга (1905) отъ „*Сборникъ за народни умотворения*", що издава Българското книжовно дружество въ София. На края къмъ описанието Narodni zivot i obicaji" на областьта Пригорье отъ г. Ватрославъ Рожичъ сѫ прибавени и хубави илюстрации.

Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско.

I. Народни баяния и лѣкувания отъ с. Лавелско, Станимашка околия.

Записалъ **Георги Л. Пашевъ.**

(Продължение отъ IV кн.).

10.

Баяния и лѣкувания отъ вънкашна болесть, припадъкъ (епилепсия)[1].

1). Отиватъ изъ полето, намиратъ и хващатъ една жива змия, занасятъ е въ селото, отъ гдѣто взиматъ болния, едно решето (съ което прѣсяватъ жито) и единъ чифтъ долни дрехи. Завеждатъ го извънъ селото подъ нѣкое дърво или долъ, гдѣто има вода, посгавятъ решетото надъ болния, като оставятъ змията вжтрѣ въ решетото, и единъ ще сипова вода надъ змията, която вода ще пада надъ болния додѣ се добрѣ измокри. Слѣдъ това болниятъ съблача долнитѣ си дрехи и ги оставятъ на това мѣсто, като ги закопаватъ или просто оставятъ така. Послѣ болниятъ се облача съ другитѣ дрехи и отъ тамъ занасятъ змията на онова мѣсто, отъ дѣто е хваната и я пущатъ жива да си отиде.

2). Прѣтеглятъ тежестьта на болния съ кантаръ, взиматъ сжщия кантаръ, отиватъ извънъ прѣдѣлитѣ на селото, т. е. въ землището на друго село и то гдѣто има рѣка, като намиратъ камъкъ, който да тегли еднакво съ тежестьта на болния. Този камъкъ хвърлятъ въ рѣката, за да се измиела болестьта.

---

[1]) Въ Ахж-челебийско епилепсията се казва „*Деатеища болеас*", но винаги избѣгнатъ въ разговоритѣ си да споменаватъ името ѝ, а особено това се прави прѣдъ дѣцата. Въ такива случаи казватъ „*нашло́ гу еа ло́шуту*", „*ут ло́шу-су еа*", или пъкъ нѣкакъ мимически гледатъ да се разбере болестьта. Въ тоя случай изтъкна повѣрието въ силата на говорната рѣчь, култъ на езика

Бѣл. Ред.

Digitized by Google

11.

Баяне, за да се роди много жито и да се прѣдпази отъ градушка.

Когато прѣзъ есеньта или пролѣтьта орачитѣ почнатъ да оратъ, то първия пѫть, когато изкарватъ воловетѣ отъ яхъра и ги заберать за нивата, орачътъ се нарежда, взима отъ земята една шепа пръсть, хвърля я надъ воловетѣ, което се прави, за да не урочасатъ. Като отиде на нивата и щомъ впрѣгне воловетѣ, отива прѣдъ тѣхъ, изважда приготвеното въ кѫщи колаче отъ хлѣбъ, взима една шепа отъ сѣмето, което ще сѣе, и го пуща прѣзъ дупката на колачето, като сѫщеврѣменно почне и да благославя: *„Св. Врач да пужѝви вòлувѐсе, св. Илие да дава бѐрѐкет' ут дъ̀ш, да е' чу̀ва ут градӯшка и да са ра́да ут ѐдно хил'а́да“*. Послѣ разчупва колачето, прѣкръства се и дава на воловетѣ по една половинка и слѣдъ това почне да оре.

II. Народни обичаи на 24-юний въ с. Павелско, Станим. околия.

Записалъ Георги Л. Пашевъ.

Всѣка година на 23 и юний отъ всѣка кѫща, гдѣто има моми, събиратъ се на групи и отиватъ изъ полето и събиратъ цвѣтя, отъ които най-напрѣдъ събиратъ тъй нарѣченото „Iанувица“ (виювско цвѣте). Другитѣ цвѣтя ще бѫдатъ различни, които свиватъ на малки букетчета, като при всѣко такова се прибавя и по едно или двѣ орѣхови листа.

Всѣка мома ще приготви толкова букетчета, колкото члена има въ сѣмейството имъ и, за да се знае кой букетъ на кого е обрѣченъ отъ сѣмейството, привързватъ знаци, като пари, маниста, пръстени и др. Като приготвятъ цвѣтята, събиратъ се около 15 — 20 моми, и всѣка си донесе цвѣтята, които нареждатъ въ едно дървено корито. Слѣдъ това нѣколко отъ тѣхъ отиватъ съ мѣнци да донесатъ отъ чешмата чиста вода, прѣзъ което врѣме трѣбва да не проговорватъ нито една дума даже, или пъкъ да се засмѣятъ; ако се случи да проговорятъ, тѣ изливатъ тази вода и отиватъ за друга. Като донесатъ водата, наливатъ я въ коритото, гдѣто сѫ цвѣтята, като върху имъ поставятъ единъ поясъ и послѣ ги покриватъ съ женски прѣстилки. Тъй нагласени цвѣтята, вечерьта се поставятъ въ градината подъ трѫндафела и тамъ прѣстояватъ цѣла нощь.

Digitized by Google

На 24 сутриньта всички моми ставатъ рано, прѣди да се съмне, събиратъ се при цвѣтята и, като ги изваждатъ отъ подъ тръндафела, отвиятъ ги и четире отъ тѣхъ почнатъ да пѣятъ:

I.

Іан'увата кйтка
Най-напрѐш изл'ала,
Іан'увата кйтка
Чеастйта Веалйка.

II.

Хрàнила мàкеа, кỳтила
Два сйна, макеа, леавѐни.
Еаднòнеак' макеа главеаеа,
Друге"нок' мàкеа женеаеа;
Куеанок' макеа главѐаеа,
Нѐму си пъарстеан' лйеаеа: [1])
«Нàти си, сину, пъарстеанеа,
Да си измàмиш бỳлче"ну».
Куеано си конеа кув'аеа:
„Нàти си, сйну, кончеану,
Да си дувеадѐш л'убеану".

III.

Тòрицеа, тръабицеа [2])
Пулѐгна, пупàдна.
Пу момини двòреа,
Дỳри ду мòмкови.
Момини са двòреа,
С бусил'ки смѐтеани.

IV.

Ранила деавòйкеа
Рàну ф пòлеа д' йдеа,
Дрѐбни кит'ки да беарѐ,
Да й прати гòреа дòлу,
Пу сеалàта, пу хòрата;
Да й дават пу мòмитеа,
Пу мòмитеа, пу мòмцитеа;
Да са чуеа и пручỳеа,
Чеа са моми пудскъапнали:
Еаднà мумà за хил'ада,

Два іунàка за дуката,
И то не^{а} бе^{а} чѝсту срѐбру,
Ами бе^{а}шѐ^{а}к че^{а}къ^{а}р бакъ̀р.

Слѣдъ като свършатъ съ пѣенето, поставятъ една жена, която не познава бѣлѣзитѣ на цвѣтята. Тя сѣда при коритото, па почне да изважда едно по едно отъ букетчетата, като при изваждането на всѣка обрича така: този, на когото е обречена тази китка, ще отиде въ странство на печалба; или този ще си направи голѣма кжща, или ще му се роди много жито, или ще се ожени скоро и много др. т. Слѣдъ това всѣка мома си зема своитѣ цвѣтя и ги скрива у дома си на такова мѣсто, че да се запазятъ до другата година.

III. Народни приказки изъ с. Широка-лжка, Станимашко.

1.

Братска обичь.

> **Братъ за брата милѣе. Приятель се въ нужда познава.**

Е^{а}днò врè^{а}ме$_{а}$ фаф е^{а}днò сѐлу жъвѐ^{а}лъ[3]) дважѝна брàке^{а}. Кò^{а}щътъ хмъ бълѝ пуд е^{а}дно^{а} пòкръва, àла съ бълѝ уге^{а}лѐнъ. Пò-мал'кие^{а} брат съ фàнал харатлѝк' и по-ѐ^{а}цъ[4]) гу гàлъл[5]) ут брàта съ, и га ръкò^{а}т, зàлугата съ ге^{а}лѝл сас нѐгу. Пò-гулѐ^{а}мие^{а} брат гу бълò ѐ^{а}цъ гне^{а}ф, òтъ гу бил утфò^{а}рле^{а}л брат му, та съ фсѐ кàрал. Пак ти (харàтлицитѣ[6]) л'у га да сп'о^{а}т. та са разгѐ^{а}лълъ. Пò-гулѐ^{а}мие^{а} брат катỳ нъмужѝл да тарпѝ àртак[7]), з'о^{а}л да са кáра брàту се^{а}му: «а брé, како^{а}ф ѝ ссе^{а} твоѝ харатлѝк', та кàта дѐн' л'у у вас? Гл'о^{а}дай, чъ ждата тỳръ на хле^{а}п; пòвнъмъ дỳма са. Ти съ забурѝл сò^{а}ще^{а} брат и съ мънò^{а}л ут нѐгу, алà хо^{а} да вѝг'ъмъ кадѐ жда му искàратъ крàе^{а}».

— Ба-а, н'ѐма, брàке^{а}, н'ѐма, то душò^{а}на съ дàва за мен'; ни смъ катỳ брàке^{а}.

— Жѐ^{а}нум, нъ лѝ тъ кàзвам: жда вѝдъш сѐк'не^{а} и жа пòвнъш каквò ти ѝ кàзвал брат тъ и кой тъ ѝ брат!

Тувà му ѝ пуфтàре^{а}л, л'у кòл'чъшту хи ѝ вѝг'увал на-е^{а}дно. Пò-мал'кие^{а} брат пу е^{а}днò врѐ^{а}ме^{а} съ ѝ ръкòл на іумò^{а}т: «жѐ^{а}нум, òтъ[8]) мòе^{а}с брат гу ѝ сòлкуф гне^{а}ф на харат-

Digitized by Google

ликеᵃс, та мъ нъ дàва да съ збùрамъ. Мèр[9]) акỳ й вùгеᵃл нèᵃкву, та чъ нъсмèᵃй да мъ кàжъ. Леᵃк'ум[10]) жа дòйнеᵃдùсам[11]) и двамùна са, тугàва жда съ òвеᵃреᵃ кой по-èᵃцъ мълèᵃй за мен' и кой жа мъ пумòгнъ».

Еᵃдùн ден' з'оᵃл еᵃдùн кат дрùпъ[12]), натаптàл хи сас слàма, та чъ хи убèᵃсъл на грèᵃда ф плèᵃвнеᵃта, г'òйкум[13]) чълèᵃк убеᵃсеᵃан. Вьчърòᵃ душòᵃл харатлùкеᵃ му пак на гòскеᵃ. Катỳ съ уздравòвалъ, катỳ фсè съ[14]), з'оᵃл да му съ уплакува: «Е, е, хартлùк', еᵃ гу уплèсках; еᵃ стор'ух еᵃднòᵃ рàбута, та чъ си й л'у баèᵃ . . . амъ нъзнàеᵃм съгà как жа са укрùй. Еᵃ гу л'у хас вàпцах, амъ ти какòᵃф іум жа мъ дадèш?

— Чъ каквà рàбута, беᵃ харатлùк'?

— Каквà лъ? Убùх чълèᵃк'!

— Бреᵃ вазгèч![15]) Чъ за каквòй?

— Е чъ за каквò! Дòйдъ нъ снòща еᵃдùн гос мъсъфùрън[16]) да пръспù у нас, пак мен' съ стòръ, чъ ùма парù, та са здỳмахмъ сас женà-са, òтъ гу нъ убиймъ да му з'òᵃмъм парùцъ-съ. Уйдùсахмъ на дèᵃвула и фàнах та гу убùх, та чъ гу сам убеᵃсъл фаф плеᵃвнеᵃна и съгà съ чỳдъмъ, каквò да гу прàвъмъ, нùкак мъ нъ сеᵃчè іумòᵃс.

— Съгà, харатлùк', еᵃ нъмòга тъ да іум, нъ сèᵃтам са, àмъ ти катỳ гу съ стòрън, та съ са щъш и сèᵃтъ и как да гу укрùйш. Еᵃ да съ ùда, чъ утù[17]) та са ща намаза нèᵃкву, да съ ùспакᵃ», и станал катỳ упàреᵃн та съ утъшòᵃл и нътỳ вùгеᵃл бàръ дè й убеᵃсеᵃнъеᵃ.

Пувùкал тугàва брàта съ, та и нèму кàзал сòщуту. Брат му са й млòгу уплàшъл, та чъ з'оᵃл да му се кàра:

— Чъ ти ду съгà кукòшка нъ си заклàвал, как сù кайдùсал, как сù уйдùсал на дèᵃвула!

— Еᵃх брàтку, мàмнах са за пỳстъ парù!

— Хàйда по-бòᵃржъ, дудè нъ сòᵃй сòᵃвналу, да гу мущамùм[18]) нèᵃкадъ, чъ то тùй ут тùква гròша, и дудè нъ соᵃй расчỳлу пу сèлу су. Ут как гу зарòвъмъ нèᵃйдъ, тугàва нъ лук èᵃлу, нъ лук мърùсалу.

Утъшлù ф плеᵃвнеᵃна, га вùгеᵃл чъ й дрùпъ пòлнъ сас слàма, ръкòл му:

— О'тъ ма лòжъш, беᵃ брàкеᵃ, та мъ извàдъ іумòᵃс?

— Да тъ кàжъ лù, еᵃ гу стòръх мàхсус, да вùгеᵃ, кой мъ й ùстънскъеᵃ брат. Еᵃ съга извèᵃрувах, чъ соᵃш брат за

брат мълѐй, булѝ гу, нъ ли са еᵃдноᵃ коᵃрф’ и ф еᵃдѝн нурѐм лъжѐᵃлъ? Нак далѐчъ сългѐᵃлу, далѐчъ булѐᵃлу. Кàзах харатлѝк’уту му, чъ са нъто за г . . . убòᵃрна, àмъ съ избѐᵃга.

Записалъ Дойчо С. Каровъ,
(учитель).

2.

Човѣшкиятъ късметъ.

Дрỳгуш, га Гòспук’ хòг’ъл пу зъм’òᵃса, еᵃдѝн чълѐᵃк’ намѝслъл да гу трòсъ и пѝта, òтъ му й к’òᵃнак касмѐкеᵃн, та нъмòжъ да уеᵃндѝса[19]). Хòг’ълъ, хòг’ълъ, чъ пу еᵃднò врѐᵃмеᵃ ср’òᵃшнал еᵃдѝн стàрън, пак тò бил сам самѝчък Гòспук’.

— Кадѐ съ тòᵃрнал, сѝнку?

— Ж’ѝда да пѝтам Гòспугеᵃ, òтъ мѝ й съкòᵃф касмѐкеᵃс.

Стàрънат му са й пръкàзал кой еᵃ и намѐᵃсту да му кàжъ касмѐкеᵃ, ръкòᵃл му да гу слѐᵃдъ. Варвѐᵃл, варвѐᵃлъ, чъ стѝгналъ ду еᵃднòᵃ чъшм’òᵃ сас млòгу чỳчуръ; еᵃдѝн тъч’ѐᵃл ѐᵃцъ г’ур’, друг пò-мàлку, трѐтан òщъ пò-к’òᵃнку, а пак прис чътвòᵃртеᵃн вудѝцана капала пу кàпчъца. Фсѐᵃк чỳчур бил пу на сахак’ ут дън’òᵃн. Чълѐᵃкат, катỳ вѝгеᵃл чỳчурънъ, убòᵃрнал са нах Гòспугеᵃ, та гу пупѝтал, òтъ тъч’òᵃт нѐ еᵃднòчну[20]), пак издѝзат ут еᵃднòᵃ чъшм’òᵃ. Гòспук’ тугàва му кàзал:

— Вр’у чỳчуръсъ са пу еᵃдѝн касмѐк’. Ти са съ рудѝл ф сòеᵃ сахàк’, дѐ су кàпъ вудòᵃса пу кàпчъца, та затува прàвъш каквò прàвъш, такòᵃф жъ тѝ й касмѐкеᵃ.

Чълѐᵃкат тугàф заплàкал, алà Гòспук’ гу й замърѝл и му кàзал:

— Нъмòй плàка, сѝнку, нѐма да та òтфарлъ.

Записалъ Ст. Д. Каровъ, ученикъ отъ VII класъ.

IV. Народни пѣсни.

Изъ с. Павелско, записалъ Георги Л. Пашевъ.

Момина клетва прѣдъ майка ѝ.

Въ селската кръчма бащата на Митра мома зачува, че дъщеря му любила турчинъ—селскиятъ субашия. На майчинитѣ ѝ запитвания Митра се кълне, дъждове и вѣтрове да я дигнатъ, ако е истина. И природнитѣ стихии я дигнали, като показали невинностьта ѝ и я избавили отъ опозоряване бащината ѝ вѣра и родъ.

Маке^{а} на Мѝтра ду̀мае^{а}:
— Мѝтру л'у, мо̀е^{а} дъ^{а}ще^{а}р'у,
Сно̀шка си до̀де^{а} т'а̀т'у ти
Ут сѐлу, ут д'ук'а̀не^{а}ту,
Ло̀ше^{а} ти ду̀ма дунѐсе^{а},
Та ми съ^{а}рце́ту пукусѝ,
Че^{а} Мѝтра ту̀рчин га̀лила,
Га̀лила и драго̀вала,
Ту̀рчина субашѝе^{а}та! »
Мѝтра ма̀ки си ду̀мае^{а}
— Ма̀ле^{а} ле^{а}, мѝла ма̀ле^{а} ле^{а},
Аку̀ съ^{а}м ду̀ма пу̀снала,
Аку съ^{а}м ту̀й пумѝслила,
Сѝт'ни дъ^{а}ждуве^{а} да ле́тнат,
Сѝл'ни в'а̀труве^{а} да ду̀йнат,
Ме́пе^{а} на го̀ре^{а} да дѝгнат.“
Още^{а} си ду̀ма ду̀мае^{а},
Сѝт'ни дъ^{а}ждуве^{а} ле́тнаха,
Сѝл'ни в'а̀труве^{а} ду̀йнаха,
Мѝтра на го̀ре^{а} дѝгнаха,
Кусъ́^{а}та ѝ са ле^{а}щ'а̀е^{а},
Лѝце^{а}ту ѝ са бе^{а}л'а̀е^{а}

Слушана отъ Елена Атанасова, 1907 г.

Digitized by Google

Отъ с. Долно-Дерекьой, записалъ Ст. Тодоровъ.

Прѣдсмъртна молба на овчарь.

Уговарятъ се овчари — другари въ планината, когато се поболѣе нѣкой отъ тѣхъ, да не го оставатъ другитѣ. Разболѣва се този овчарь, който е прѣдлагалъ това, ала другаритѣ му го оставили самъ. При смъртьта си той се моли на славейчето да му занесе ржката съ пръстеньтъ въ селото и тамъ въ сестрината му градинка ще го намѣри сестра му и ще се научи за смъртьта на изоставения си братъ въ планината.

Сабра̀ли са са, сабра̀ли
На висо̀кана пла̀нина
Ду де^{а}ве^{а}ти̇на уфчѐ^{а}ре^{а},
Та ми е^{а}де̇^{а}аха, пие̇^{а}ха
Су̇ру-ну е̇^{а}гне^{а} пе̇че^{а}ну,
Ро̀йну-ну ви̇ну че^{а}рве̇ну
И дубра̀ дума̀ ду̇ма̀ха:
— Кой как со^{а} разбуле̇^{а}име^{а},
  Нар'о̇^{а}т да си са гл'о̇^{а}даме^{а}.
Кутри̇ну уфче̇^{а}р' ду̇маше^{а},
Сами̇че^{а}к си са разбуле̇^{а}.
Ниме̇^{а} кой да гу пугл'о̇^{а}да,
Л'у̇ е^{а}дно̀ пи̇ле^{а} сла̇ве^{а}йче^{а},
И не̇му са е^{а} дуде̇^{а}лу:
Ф уста̇ му во̀да но̇се^{а}ше^{а},
С крилца̀ му се̇^{а}нка пра̀ве^{а}ше^{а}.
Уфче̇^{а}р са же̇^{а}лну мо̀ле^{а}ше^{а}:
— Пи̇л'ку л'у, пи̇л'ку сла̀ве^{а}йче^{а},
  Още^{а} ма ма̀лу по̀гле^{а}дай
  За двана, за три де^{а}нко̀ве^{а},
  Дуде̇ са с ду̇ше^{а} ра̀зде^{а}ле^{а}м,
  Туга̀ф ми, пи̇л'ку, ѝотсе^{а}чи
  Мо̀е^{а}на де̇сна рачи̇ца
  Сас сре̇барнуну по̇^{а}рсте^{а}нче^{а},
  Та си е^{а}, пи̇л'ку, ѝдне^{а}си
  Ф на̇ше^{а}на до̇лна гради̇нка,
  Фаф се̇стрини̇е^{а}н бусѝле^{а}к.
  Се̇стра ми ра̀ну га по̀де^{а},

Бусил'ку се̂ªнка да пра̀ви,
Та щеª ми на̀йдеª рако̀ªна,
Та щеª са се́стра дусе̂ªти,
Чи ми еª Стуе̂ªн заги́нал.

Слушана отъ: Дора Манолева, 1904 г.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи, звукови промѣни и форми въ народнитѣ умотворения.

[1]) **Лйеªеª**, гл. лѣеше.

[2]) **То́рицеª, тр..ªбицеª**, същ. умал. мѣстно название на цвѣте.

[3]) **Жъве́ªл**, гл. живѣелъ. Широколѫшкиятъ говоръ по всичко е Срѣдно Родопски (Ахъ-челебийски). Главни особици, що го дѣлятъ отъ него и правятъ единствено типиченъ въ Родопскитѣ говори, познати за сега, сѫ слѣднитѣ по-главни фонетични свойщини: а) Всѣко неударено **и** и **е**, освѣнъ ако тѣ сѫ начални, се произнасятъ глухо, твърдо **ж**, което отбѣлѣзвамъ на всѣкѫдѣ съ **ъ**, напр. **мъ**—ми, **съ**—се, **ръко̀л** — рекълъ, **по́кръва**—покрива, **ко́л'чъшту**—колчимъ, **съга̀** —сега: **по́внъмъ**—повни-помниме, **нъли́тъ** — нелити и т. н. б) Силното омекчение на **д** и **т**, които прѣдъ меки гласни минаватъ въ гърлени *г* и *к*: **го́скеª**—госте, **хо́г'ъ, виг'ъ**—ходя, видя, **геªли́л**—дѣлилъ, **з'оªк'**—зеть, **поªк'**—пѫть и т. н. За забѣлѣзване е, че тоя характеренъ говоръ въ Родопитѣ бързо чезне и се замѣнява съ книжовния отъ освобождението насамъ подъ влиянието на училището, военната служба и гурбетчилъка на Широко-лѫчани изъ Пловдивско.[1])

[4]) **По-еªцъ, най-е́ªцъ, е́ªцъ**, нар. отъ яко. По-силно, твърдѣ. *Еªцеª многу*, твърдѣ много.

[5]) **Га́лъл**, гл. галилъ, обичалъ.

[6]) **Харатли́к'**, същ. побратимъ, побратимилъ нѣкого. Станали близки приятели.

[7]) **Артак**, тур. дума, много употрѣбителна въ Родопскитѣ говори. Замѣняка думитѣ хеле, най-послѣ, най-накрай. *Артак са махна*, най-послѣ се махна.

---

[1]) Прѣзъ VI-та год. на „Родопски напрѣдъкъ" ще бѫде дадено едно по-обстойно описание на Широколѫшкия говоръ.

Digitized by Google

[8]) **Отъ, ôти**, нар. защо, защото.

[9]) **Мéр**, вмѣсто белкимъ. *Мер гу вúдеª*, немà го видѣ.

[10]) **Лéªк'ум**, турското *леким* — ала, но.

[11]) **Дóйнеªдúсам**, гл. отъ турската дума дайнадъмъ. Ще опитамъ, ще провѣря.

[12]) **Дрúпъ, дрúпи**, сѫщ. дрехи, облѣкло за човѣкъ.

[13]) **Г'óйк'ум, г'óй**, нар. ужъ. *Г'óйк'ум чълèªк убдèªсеªн*, ужъ човѣкъ обѣсенъ.

[14]) **Фсé съ**, нар. всѣкога.

[15]) **Вазгéч**, тур. не думай, откажи се отъ тая работа, не прави това.

[16]) **Мъсъфúрън**, тур. мисефиръ, чужденецъ, пѫтникъ, страненъ човѣкъ, прибранъ да нощува.

[17]) **Чъ утú**, гл. случи се ще, попадна ща въ клопката.

[18]) **Пущамúш**, гл. да го скриешъ безъ слѣда. *Пущамдса са*, скри се, че се не чу, не видѣ.

[19]) **Уеªндúса**, турска дума. Прокопса, спечали, напрѣдна.

[20]) **Еªднóчну**, нар. еднакво.

Digitized by Google

Год. V. Мартъ и Априлий Кн. VI.

Родопски напрѣдъкъ

Двумѣсечно илюстровано списание

за

Наука, обществени знания и народни умотворения.

Излиза подъ редакцията

на

Ст. Н. Шишковъ и Василъ Дѣчовъ.

ПЛОВДИВЪ
Печатница „Трудъ“ на Н. Бѣловѣждовъ

1908 г.

Digitized by Google

Съдържание на VI книга:

Ст. Н. Шишковъ. — Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза. (Продължение отъ IV кн. и край).

Ст. Н. Шишковъ. — Българи край Мраморно море. Етнографски бѣлѣжки.

Н. — Търговскиятъ договоръ между България и Турция спрямо поминъкътъ на пограничнитѣ населения.

С. — Вѣсти изъ Одринско и Родопитѣ: а) Намѣрени старини въ Родостенско и Кърджалийско; б) Тая годишната пролѣть въ Бѣломорската равнина.

С. — Книжовни вѣсти и оцѣнки: а) Етнологія од Д-ра Хайнриха Шурца, превео Д-р Тих. Р. Джорджевич, Београд, 1907; б) Споменна книга на Софийския кроящки еснафъ по случай стогодишния му юбилей. Състави Д-ръ Б. Цоневъ, София, 1907 г.

С. — Малки вѣсти по фолклора и славистиката изъ славѣнскитѣ страни.

С. — Д-ръ Христо П. Стоиловъ † 6 май, 1908 г.

Ст. Тодоровъ, Дойчо С. Каровъ. — Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско: I. Народни пѣсни изъ Ахж-челебийско и Широколжшко; II. Народни приказки изъ Широколжшко.

С. — Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи, звукови промѣни и форми въ народнитѣ умотворения.

Премията за V год. на „Родопски напрѣдъкъ“, състоеща отъ 5 илюстровани карти съ рѣдки пейсажи и носии изъ Родопитѣ, се изпраща само на платилитѣ абонати.

Редакцията.

Digitized by Google

Год. V. Мартъ и Априлъ Книга VI.

РОДОПСКИ НАПРѢДЪКЪ

ДВУМѢСЕЧНО ИЛЮСТРОВАНО СПИСАНИЕ

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки по говорътъ въ с. Дованъ-хисаръ, Дедеагачка кааза.

(Продължение отъ IV кн.).

II. Форми.

1) Именни форми.

106. Остатъци отъ стари падежни форми въ Дованъ-хисарския говоръ се срѣщатъ твърдѣ много. Тъй напр. отъ *родителенъ падежъ* забѣлѣзахъ слѣднитѣ:

а) При прѣдлози: *до́глава, до̀зе*^{а}*ме*^{а}, *ут-стра́а, о̀дръ*^{а}*ки, на̀ръ*^{а}*ки, до̀ве*^{а}*ка, сно́ща, на́хве*^{а}*че*^{а}*рум, до̀пъ*^{а}*те*^{а}, *по́дзима* и мн. др.

б) Въ отрицателни форми: *не́ма гр'а́а, не*^{а} *му е*^{а} *на̀ї̆ума, не*^{а} *свъ*^{а}*рти́ къ*^{а}*ща* и др.

в) При числа: *пѐйните*^{а} *дѐве*^{а}*т' бра́та, пулуви̇̀ната о́фците*^{а}, *ду дѐве*^{а}*т' месе*^{а}*ца* и др.

г) При заклеване: *да ма сле*^{а}*пи̇ л'а̀ба, да гу уби́е*^{а} *гъ*^{а}*ръ*^{а}*ма* и др.

г) Безъ прѣдлози: *да си пўде*^{а} *аф Стамбо̀л гра̀да, Ради̇̀ч си ма̀йка не*^{а} *слўше*^{а}, *аф бра́та си Ма̀рка каса̀пин, дѐве*^{а}*т' бра̀та братучѐ*^{а}*да, с'а́куй къ*^{а}*ща пу двами́на, по́патук пуви́ка, све*^{а}*тѐк Ива́на, то́е*^{а}*к Стуї́а́на* и мн. др.

107—109. Старият дателенъ падежъ напълно е спазенъ и въ именнитѣ, и въ мѣстоименнитѣ форми.

а) Въ именнитѣ форми м. р. ед. число: *Ради̇̀чу ма̀йка румо́не*^{а}, *и ко̀н'ум же̇̀*^{а}*лну румо́не*^{а}, *бра́ту си, Стуї́а́ну, ступа́ну, братчѐ*^{а}*ду, кмѐтум* и т. н.

Digitized by Google

б) Жен. р. ед. число: *майци румъне*, *Видани даде*, *сестри*, *лели*, *тарчинаи* (чичани), *Груди*, *краве^а^ту й* и пр.

в) Множ. число и за двата рода: *козите^а^м*, *кравите^а^м*, *офците^а^м*, и *си са турце^а^м пували*, *гръ^а^мна вал'ке^а^м*, *момце^а^м*, *чубане^а^м* и пр.

г. Мѣстоименни форми: *е^а^днимy*, *е^а^днеи*, *е^а^днемте^а^м*, *друге^а^м*, *друге^а^мте^а^м*, *дубри^а^м ора*, *никому*, *саке^а^му*, *юткупи ми*, *та ми пъде^а^*, *стаду ти са расшеталу*, *конче^а^ му е^а^ пиле^а^ варкату*, *даде^а^ й*, *донси им* и др.

Най-много тѣзи старинни дателни форми се употрѣбяватъ въ пѣснитѣ, когато въ говорната речь тѣ постепенно изчезватъ.

Дателни форми за срѣденъ родъ не можахъ да чуя въ Дованъ-хисарския говоръ.

110. Творителниятъ падежъ е сѫществувалъ въ Дованъ-хисарския говоръ, но въ днешно врѣме изглежда, че е току-речи изчезналъ. Забѣлѣзахъ само слѣднитѣ думи: *вече^а^рум*, *ворле^а^н*, *чудом са чуде^а^т*, *тиум румъне^а^*.

111. Отъ стариятъ мѣстенъ или прѣдложенъ падежъ остатъци има, които обикновено служатъ за нарѣчия. Употрѣбяватъ се и съ и безъ прѣдлогъ. Примѣри: *въ^а^тре^а^*, *уд въ^а^тре^а^*, *аф въ^а^тре^а^*, *оплаа*, *виме^а^*, *подзиме^а^* (есенесъ), *л'ате^а^*, *утре^а^*, *снища*, *вече^а^ру*, *горе^а^*, *долу*, *научи*, *наве^а^ме^а^*, *две^а^ме^а^*, *аф къ^а^щи*, *прѣ^а^з-мурѐ^а^*, *найума* и др.

112. Срѣщатъ се остатъци и отъ старата дуална форма (двойствено число): *пет' брата*, *два братчѐ^а^да*, *три снаи*, *дарв'а*, *два въ^а^л'ке^а^* и др.

2) Нови форми.

113. Въ Дованъ-хисаръ казватъ *каме^а^н'*, *реме^а^н'*, *пламе^а^н'*, *креме^а^н'*, *ѐле^а^н'*, *коре^а^н'* и пр.

114. Окончанието на сѫщ. имена ж. р. не е всѣкога еднакво. Когато е безъ ударение, чува се чисто, отворено *а*, а когато падне ударението надъ него, тогава минава въ ъ съ низходещъ отгласъ на *а* = ъ^а^: *офца*, *кова*, *слана*, *гора*, *вода*, *крава*, но *же^а^на*, *къ^а^рма* и пъкъ *гуръ^а^та*, *вудъ^а^та*, *уфцъ^а^такузъ^а^та* и др., кога сѫ членувани.

115. Окончанието на сѫщ. ж. р. мека основа почти все, кога е широко *е^а^* = ѣ. Изключение правятъ само нѣкои думи, когато ударението пада надъ окончанието, тогава се изговаря

я=*іа*=*'а: зѐме*ᵃ, *са̀бе*ᵃ, *змѝе*ᵃ, *сь̀рдне*ᵃ, но членувано *аф ве*ᵃ*м'а̀та*.

116. Разлика между правъ и косвенъ падежъ нѣма. Казва се всѣкога *сѐсра*, *жена̀* и пр.

117—120. Звателниятъ падежъ се образува както и въ старобългарски. Тъй напр. казватъ: *Пѐтре*ᵃ, *Стуіа̀не*ᵃ, *Кѐмн'у*, *кѐн'у*, *ура̀чу*, *уфчѐ*ᵃ*р'у*, *Ра̀ду*, *Калѝну*, *сѐсру*, *ма̀іу* (майко), *ба̀бу*, *ду̀шу*, *змѝіу*, *жѐну*, *снѣ*ᵃ*у* и пр. Разлика между имин. и зват. падежи всѣкога се пази, освѣнъ тѣзи имена, що иматъ еднакво окончание и за двата падежа, като *Пѐтку*, *Хрѝст'у*, *Кѐл'у*, *д'а̀ду* и пр.

121. Срѣщатъ се същ. имена, които да се мѣшатъ ту въ ж. ту въ м. родъ, както и въ книжовния езикъ: *ка̀л*, *смѐі*, *зѐп* и др.

122—124 Еднос ложни собствени имена отъ мжж. р. нѣма. Въ двусложнитѣ пъкъ най-употрѣбителната форма е на *у* и *іу*: *Пѐтку*, *Ра̀д'у*, *Кѐмн'у*, *Сто̀іу*, нъ пъкъ *Гѐрги*. Срѣщатъ се имена отъ мжж. р. да се даватъ и за ж. родъ, като *Васѝла* отъ Василъ, *Стуіа̀на*, *Комне*ᵃ, *Петра* и др., но когато дойде редъ да се употрѣбятъ въ зват. падежъ, пази се разликата въ окончанието имъ. Тъй напр. *Стуіа̀н*, *Стуіа̀не*ᵃ, *Васѝл*, *Васѝле*ᵃ, ала пъкъ *Стуіа̀на*, *Стуіа̀ну*, *Васѝла*, *Васѝлу* и т. н. Съ частица *те* собст. имена не се употрѣбяватъ.

125. Галени същ. соб. имена нѣма, т. е. съ *ке*, *Ра̀дко*, *Лѐнка* и др.

Множествено число.

126—127. Същ. имена образуватъ множ. число въ Дованъ-хисарския говоръ тъй: а) Същ. м. р. съ суфикси *ан*, *ар*, *ай*, *ач*, *ен*, *ел*, *ей*, *ер*, *ун*, *ул*, *ур*, *ин*, *ир*, *ил* всѣкога за множ. число получаватъ окончание *е*ᵃ и само въ нѣкои думи *и*: *арма̀не*ᵃ, *мь̀*ᵃ*те*ᵃ*е*ᵃ, *бь̀лгаре*ᵃ, *кусу̀ре*ᵃ, *сара̀е*ᵃ *ала̀е*ᵃ, *кула̀че*ᵃ, *уфчѐ*ᵃ*ре*ᵃ, *къ*ᵃ*лцу̀не*ᵃ, *пиз'у̀ле*ᵃ, *кусѐре*ᵃ, *забѝте*ᵃ, *баѝре*ᵃ и др., но пъкъ *ѐрши* (орѣхи), *пе*ᵃ*тлѝ*, *те*ᵃ*вѐци*, *урлѝ*, *ста̀рци*, *к'у̀нци*.

128. Въ Дованъ-хисаръ винаги казватъ *душлѝ*, *билѝ*, *муглѝ*, *сѐднали*, *ру̀кнали*, *ѐдили* и т. н., но по нѣкога и *душлѐ*, *билѐ*, *можлѐ* и пр.

129. Едносложнитѣ същ. имена отъ м. р. винаги окончаватъ на *ове* или *е*ᵃ: *ѐлуве*ᵃ, *бѝуле*ᵃ, *л'а̀буве*ᵃ, *сн'а̀гуве*ᵃ, *кѐлуве*ᵃ, *кѐн'е*ᵃ, *пь̀*ᵃ*т'е*ᵃ и т. н.

Digitized by Google

130—131. Слѣднитѣ сѫществителни образуватъ множествено число така: *мажѐ, кралѐ, цар'уеª, кòнеª, л'удеª, дѐне', гòстеª, лàктеª, нòктеª.* Казватъ още: *бъªлгареªту, бѝулеªту, òлувеªту, кòн'увеªту,* но и *кòн'еªтеª стòлуеªту, пъªрстеªнеªту, тѝрцеªту, въªл'к'уеªту, òршеªту* и пр. Освѣнъ това и сѫщ. ж. р. се изговарятъ: *градѝнеªту, лузѐªту, кинѝжеªту, калѝнеªту, уфцѐту, сирачѝнеªту, планинѐту* и др. И тая форма се употрѣбява размѣсено и като множ. ч., и като събирателна. Въ нѣкои думи *в*-то едва се дочува.

132—134. Умалителнитѣ на *ец* въ мн. число изпущатъ суфиксното *е* и изговарятъ: *стàреªц*=*стàрци*, но и *стàрцуеª; свеªтцѝ, мòлци.* Увеличителнитѣ на *ища* не сѫ извѣстни въ Дованъ-хисарския говоръ.

135—136. Както посочихъ и въ горнитѣ графи, окончание на *е* за множ. число у сѫщ. женски родъ се употрѣбява, но не редовно у всички думи. Тъй напр. наредъ съ *градѝнеª* казватъ и *рѝбеª, треªв'ѐ, р'àч'еª* и др. но пъкъ и *сѐсри, ср'ай, снѐªи* и пр. Сѫщо изговарятъ *змѝи, кòзи, с'àнки,* но пъкъ *òфцеª, глѝстеª, мравеª, свѝн'еª* и пр.

137. Собственитѣ имена се употрѣбяватъ въ множ. число съ суфикси *офци—ỳфци* и *уви: Аймàнуви, Кòмн'уфци, Кала'àнуфци, Калѝнуви,* сѫщо и за жен. родъ на *ни: Рàдини, бàбини,* но и *бàбинцеªх, Дòбринцеªх* и пр.

138—141. Множествено число сѫщ. отъ срѣденъ родъ изговарятъ така: *въªжеªта, ìареªта, пòлеªта, мòреªта, кỳчеªта,* ала отглаголнитѣ сѫщ. нѣматъ множ. число. Окончания на *ина* или *иня,* като телчина, кучиня и пр. нѣма. Сѫществителни срѣдни родъ *ен*—оспова сѫ както книжовнобългарски: *вреªмеªнà, сеªмеªнà, ìумеªнà,* по и *с'àмеªта, вр'àмеªта, ìỳмеªта.*

Различия на особни окончания за тритѣ рода въ множ. число други нѣма. Тъй напр. казватъ: *àрни òра, àрни òфцеª, исòки дърв'à, ỳбави кòзи* и т. н.

Мѣстоимения.

142. Личното мѣстоимение въ Дуванъ-хисаръ за първо лице, ед. число, е *ìас* и другитѣ му падежни форми сѫ *мен', мѐне', ми, ма, нас, нам, ни* и *на.* Примѣри: *ìас ìàвам кòнчеª, мен' дàдуа, мѐнеª рỳкат, дàдуа ми, рỳкат ма, мàлеª, вѝкат ма; рукат на, дàдуа ни* и пр. Второто лице е *ти, та,* но и *теª* и *ти*; пълна форма *тѐб* и *тѐбеª*:

Digitized by Google

да ли да те^а млада къ^айдисам, да ли ти е^а стаду не зраву и т. н.

143—145. Третото лице е тройственото Родопско: *той, та, то, ное^а, нае^а, нва, сое^а, сае^а, сва.* Послѣдното е и за показателна форма. Склонението му е слѣдното: вин. п. *нёгу* и *нёга, го, нее^а, нему, му, нее^а, не^а, неи, й.* Множ. число: *тие^а* но и *ти, т'аф, т'ам,* (х)*ми, ги;* по-нататъкъ *се^ам, не^ам, се^ак* и *не^ак.* Примѣри: *у т'аф ѝдиа, викат ги, кон'усе^ам, кон'усе^ак.* При употрѣблението на *нега* и *негу* и *кога* и *кому* се съглежда различие. *Кога викат* е единъ видъ неопрѣдѣлена форма, а *когу викат* показва лице отъ близко позната група.

146. Прѣдъ окончание *го* у мѣстоименията и мѣстоименнитѣ прилагателни се чува въ едни думи *о,* а въ други *è*: *све^атек Ивана, е^адне^анук вйкаа Стуiане^а, друге^анук вйкаа Иване^а, другутук бъ^айтае^а* и пр.

147. *Мие* и *мий* вмѣсто ние не се употрѣбява.

152. За показателни мѣстоимения се употрѣбяватъ тройственитѣ (ср. 143—145): *тое^а, ное^а, сое^а, тае^а, сае^а, нае^а, тва, сва, нва.* по-нататъкъ *уно, унуту.*

153. Притежателни мѣстоимения сѫ тѣзи: *мой, мое^а, мое^а, той—е^а, —е^а, нёгуф, нёгуа, нёгуу, нейн, нейна, нейну,* но пъкъ *мойту, тойту, нёгууту, нейнуту.*

154—155. Нѣма никакви дири отъ нѣкогашното мѣстоименно склонение на прилагателнитѣ отъ женски и срѣдни родъ, но има съкратяване. Тъй напр. казватъ: *мила мале^а, ой л'убе^а, те^анка Видану,* но пъкъ *дубрутру* вмѣсто добро утро; *мага—Бог* вмѣсто помага—помози Богъ.

Членъ.

156—157. Членътъ за мѫжкия родъ е *ат* и *ъ^ат,* за женския *та,* за срѣдния *то.* Въ мекитѣ основи за мѫж. р. е *iъ^ат* и *е^ат,* Тъй напр. изговарятъ: *кон'ъ^ат, вет'ъ^ат, пъ^ате^ат, вал'к'ъ^ат, че^апре^ат* и пр. Въ твърдитѣ основи се изговаря *столат, градъ^ат, пе^ателат.* Тукъ тройствения членъ липсва.

158—159. Но въ сѫщ. едносложни и мѫж. и ж. родове на съгласни членътъ е *тъ^ат.* Тъй напр. казватъ: *султь^ат, зубть^ат, калть^ат, пе^апе^алтъ^ат,* но пъкъ *стаpе^ацат, пе^ателат* и пр. Казватъ още *убустъта, младустъ^ат* и пр.

Digitized by Google

160. За множ. число отклонения въ членната форма сравни 130 и 131. Тъй напр. казватъ *че^{а}йре^{а}ту*, *градѝне^{а}ту*, *кузàре^{а}ту*, *тре^{а}вѐту* и пр.

161. Отъ нѣкогашното старо склонение на члена се употрѣбява само за мжж. родъ: *кон'утуму*, *іунàците^{а}м*, но за *ж* и срѣдния родове нѣма.

3. Глаголни форми.

162. Остатъкъ отъ нѣкогашния инфинитивъ освѣнъ формата *нимòй òди*, *нимòй клà іаре^{а}ту*, *нимòй урà нѝвата* други не можахъ да забѣлѣжа. Обаче изречения *чут' гу е^{а}*, *видѐ^{а}т' гу е^{а}* сжществуватъ въ Дованъ-хисарския говоръ. Инъкъ (безъ *ти*) се изказва съ *да*: *да òди*, *да та вѝде^{а}*, *да ти приглѐ^{а}да*, *да си ми пỳде^{а}* и др. п.

163. Причастия на *щи* (сег. вр. берещи) нѣма, дѣепричастия има на *шком*: *мъ^{а}л'че^{а}шкòм*, *се^{а}е^{а}шкòм*, *пе^{а}е^{а}шкòм* и пр.

164. Формата за първо лице, един. число, сегашно врѣме отъ I и II спрежение винаги свършва на гласна, а отъ III на съгласна *м*. Гласната въ първитѣ е ясна *е^{а}* или *а* наспоредъ основата: *плѐта*, *мѐта*, *пѐра*, *чỳде^{а}*, *рѐ^{а}жа*, *нòсе^{а}*, *кòсе^{а}*, *кроe^{а}*, *пѐ^{а}е^{а}* и пр.

165—166. Формитѣ въ трето лице сег. врѣме един. и мн. число е както въ общобългарския езикъ.

167. Окончанието за първо лице, множ. число, сег. врѣме у глаголитѣ по I и II спрежение е въ нѣкои *м*, въ други *ме^{а}*, а по III.—винаги *ме^{а}*.

168. Въ аористнитѣ форми се изговаря *а*-то малко глухо, приблизително като ъ^{а}, и *х*-то се изговаря на *ф*: *плѐтаф*, *рѐкаф*, *вѝкаф*, *сѣ^{а}диф* и пр.

169. Сжщо и крайната гласна у глаголни основи *дѝгнаф*, *вадѝгнаф* е сжщо глухо *а*, но не ъ.

170. Формата за имперфектъ е *ф* за ед. число и *х* за мн. число, а въ повечето глаголи х-то въ 3. се изхвърля и остава само окончанието *е^{а}е^{а}* или *іаа*—*іае^{а}*: *трѣ^{а}гаф*, *трѣ^{а}гафме^{а}*, *сушѐ^{а}ф*, *сушѐ^{а}хме^{а}* и *трѣ^{а}гаа*, *сушѐ^{а}е^{а}*, *стул'àе^{а}*, *вѝкаа* и т. н.

172. Новообразувано имперфектно причастие на—*лъ*, като речелъ, плетѣлъ и пр. нѣма, а се употрѣбява аористното и за двѣтѣ врѣмена: *плѐл*, *млѐ^{а}л*, *дувѝл*, *рỳкал* и пр.

173. Ето единъ по-пъленъ прѣгледъ на проститѣ глагол-

Digitized by Google

ни форми и съ нѣкои типични глаголи въ Дованъ-хисарския говоръ:

Сегашно врѣме.

Единствено число.	Множествено число.
пòде^{а}, пòде^{а}ш, пòде^{а},	*пòде^{а}ме^{а}, пòде^{а}те^{а}, пòде^{а}т;*
чумѐ^{а}е^{а}, чумѐ^{а}е^{а}ш, чумѐ^{а}е^{а},	*чумѐ^{а}е^{а}м, чумѐ^{а}е^{а}те^{а}, чумѐ^{а}е^{а}т;*[1]
бе^{а}снѐ^{а}е^{а}, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}ш, бе^{а}снѐ^{а}е^{а},	*бе^{а}снѐ^{а}е^{а}м, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}те^{а}, бе^{а}снѐ^{а}е^{а}т;*
л'ўбе^{а}, л'ўбиш, л'ўби,	*л'ўбим, л'ўбите^{а}, л'ўбе^{а}т;*[2]
стòе^{а}, стуѝш, стуѝ,	*стуѝм, стуѝте^{а}, стуѐ^{а}т;*
глàве^{а}, главѝш, главѝ,	*главѝм, главѝте^{а}, главе^{а}т;*
блàже^{а}, блажѝш, блажѝ,	*блажѝм, блажѝте^{а}, блажѐ^{а}т;*
мѝре^{а}, мирѝш, мирѝ,	*мирѝм, мирѝте^{а}, мирѐ^{а}т;*
ìàвам, ìàваш, ìàва,	*ìàваме^{а}, ìàвате^{а}, ìàват;*[3]
àлам, àлаш, àла,	*àламе^{а}, àлате^{а}, àлат;*[4]
шъ^{а}там, шъ^{а}таш, шъ^{а}та,	*шъ^{а}таме^{а}, шъ^{а}тате^{а}, шъ^{а}тат;*
фл'àвам, фл'àваш, фл'àва,	*фл'àваме^{а}, фл'àвате^{а} фл'àват;*
истўре^{а}м, истўре^{а}ш, истўре^{а},	*истўре^{а}аме^{а}, истуре^{а}те^{а}, истў-ре^{а}т;*[5]
пурдàвам, пурдàваш, пурдàва,	*пурдàваме^{а}, пурдàвате^{а}, пур-дàват.*

Аористъ.

Единствено число.	Множествено число.
пòде^{а}ф, пòде^{а}, пòде^{е},	*пòде^{а}фме^{а}, пòде^{а}фте^{а}, пòде^{а}а;*
чумѐ^{а}ф, чумѐ^{а}, чумѐ^{а},	*чумѐ^{а}фме^{а}, чумѐ^{а}фте^{а}, чумѐ^{а}а;*
бе^{а}снѐ^{а}ф, бе^{а}снѐ^{а}, бе^{а}снѐ^{а},	*бе^{а}снѐ^{а}фме^{а}, бе^{а}снѐ^{а}фте^{а}, бе^{а}снѐ^{а}а;*
л'ўбиф, л'ўби, лўби,	*л'ўбифме^{а}, л'ўбифте^{а}, л'ўбиа;*
стуìàф, стуìа, стуìа,	*стуѝфме^{а}, стуѝфте^{а}, стуѝа;*
глàѝф, главѝ, главѝ,	*глàѝфме^{а}, глàѝфте^{а}, главѝа;*
блажѝф, блажѝ, блажѝ,	*блажѝфме^{а}, блажѝфте^{а}, бла-жѝа;*
мирѝф, мирѝ, мирѝ,	*мирѝфме^{а}, мирѝфте^{а}, мирѝа;*
ìàваф, ìàва, ìàва,	*ìàвафме^{а}, ìàвафте^{а}, ìàваа;*
àлаф, àла, àла,	*àлафме^{а}, àлафте^{а}, àлаа;*
шъ^{а}таф, шъ^{а}та, шъ^{а}та,	*шъ^{а}тафме^{а}, шъ^{а}тафте^{а}, шъ^{а}-таа;*
фл'àнаф, фл'àна, фл'àна,	*фл'àнафме^{а}, фл'àнафте^{а}, фл'àнаа;*

Digitized by Google

истуреᵃф, истури, истури, истурифмеᵃ, истурифтеᵃ, истуриа;
пурдадаф, пурдадеᵃ, пурдадеᵃ, пурдадуфмеᵃ пурдадуфтеᵃ, пурдадуа.

Имперфектъ.

Единствено число.	Множествено число.
подеᵃф, подеᵃшеᵃ, подеᵃшеᵃ,	*подеᵃфмеᵃ, подеᵃфтеᵃ, подеᵃа;*
чумеᵃеᵃф, чумеᵃеᵃше, чумеᵃеᵃше,	*чумеᵃеᵃфмеᵃ, чумеᵃеᵃфтеᵃ чумеᵃеᵃа;*
беᵃснеᵃеᵃф, беᵃснеᵃеᵃше, беᵃснеᵃеᵃше,	*беᵃснеᵃеᵃфмеᵃ, беᵃснеᵃеᵃфтеᵃ беᵃснеᵃеᵃа;*
л'убеᵃф, л'убеᵃшеᵃ, л'убеᵃшеᵃ,	*л'убеᵃфмеᵃ, л'убеᵃфтеᵃ, л'убеᵃа;*
ступаф, ступашеᵃ, ступашеᵃ,	*ступафмеᵃ, ступафтеᵃ, ступаа;*
главеᵃф, главеᵃшеᵃ, главеᵃшеᵃ,	*главеᵃфмеᵃ, главеᵃфтеᵃ, главеᵃа;*
блажеᵃф, блажеᵃшеᵃ, блажеᵃшеᵃ,	*блажеᵃфмеᵃ, блажеᵃфтеᵃ, блажеᵃа;*
миреᵃф, миреᵃшеᵃ, миреᵃшеᵃ,	*миреᵃфмеᵃ, миреᵃфтеᵃ, миреᵃа;*
іаваф, іавашеᵃ, іавашеᵃ,	*іавафмеᵃ, іавафтеᵃ, іаваа;*
алаф, алашеᵃ, алашеᵃ,	*алафмеᵃ, алафтеᵃ, алаа;*
шъᵃтаф, шъᵃташеᵃ, шъᵃташеᵃ,	*шъᵃтафмеᵃ, шъᵃтафтеᵃ, шъᵃтаа;*
фл'аваф, фл'авашеᵃ, фл'авашеᵃ,	*фл'авафмеᵃ, фл'авафтеᵃ, фл'аваа;*
истуреᵃф, истуреᵃшеᵃ, истуреᵃшеᵃ,	*истуреᵃфмеᵃ, истуреᵃфтеᵃ, истуреᵃа;*
пурдаваф, пурдавашеᵃ, пурдавашеᵃ,	*пурдавафмеᵃ, пурдавафтеᵃ, пурдаваа.*

Спомагателни глаголи:

сам, си, еᵃ, смеᵃ, стеᵃ, са;
беᵃх, беᵃшеᵃ. беᵃшеᵃ, беᵃфмеᵃ, беᵃфтеᵃ, беᵃа;
шеᵃ. щеш, щеᵃ, щеᵃм, щеᵃтеᵃ, щат и шеᵃ;

Спомаг. гл. всѣкога се придружаватъ съ личнитѣ мѣстоимения: *іас сам, то еᵃ, ниеᵃ беᵃфмеᵃ* и т. н.

174. Особена (проста) форма за условно наклонение каквото *реквам, плетвам* и пр. нѣма въ Дованъ-хисар. говоръ.

Digitized by Google

175. Разлика между основи *е* и *и* въ повелителното наклонение нѣма. Казватъ: *бѐрите*ᵃ, *пѐрите*ᵃ, *мѐлите*ᵃ, *ȯдите*ᵃ, *ійтурите*ᵃ, *сȧбеᵃрите*ᵃ, *гладуайте*ᵃ, *ійткарайте*ᵃ и т. н.

176. Вмѣсто помози казватъ *мȧга Бок* т. е. помози Богъ; вм. бѫди, бѫдете, казватъ *бȯвай бȯвайте*ᵃ.

177. Сложнитѣ глаголни форми се образуватъ както и въ общобългарския езикъ.

178. Страдателнитѣ причастия се образуватъ съ суфикси *н* и *т*, както и въ общобългарски, но *т* прѣобладава: *жѐнеᵃт*, *с'ȧта нѝва*, *брȧти іȧбал'ки*, *мѐлеᵃту брȧшну* и пр.

За сега завършвамъ съ толкова бѣлѣжкитѣ си по Дованъ-хисарския говоръ, като изоставямъ ударението и синтаксата, за които се искатъ по-обилни материали и повече наблюдения, каквито въ тоя часъ ми липсватъ. Па и горнитѣ ми фонетични и морфологични бѣлѣжки е твърдѣ възможно да не сѫ досущъ пълни, защото всички особици и подробности на единъ какъвъ и да е диалектъ могатъ да се проучатъ само тогава, когато по-дълго врѣме се прѣживѣе въ самото мѣсто и се има на рѫце и повече разнороденъ материалъ и отъ самото народно творчество, условия, както се знае, невъзможни за сега за българскитѣ покраини въ турска земя.

Пловдивъ, 1908 г. **Ст. Н. Шишковъ.**

Българи край Мраморно море.

Етнографски бѣлѣжки.

Между устието на р. Марица на западъ, притокътъ Ергене на сѣверъ и брѣгътъ на Мраморното море на югъ се простира една възвишеность, която къмъ сѣверъ се снишава въ вълниста равнина, а къмъ югъ става по-висока, та по-близо къмъ брѣга на Мраморното море се издига въ една верига, която държи направление отъ юго-западъ къмъ сѣверо-изтокъ. Отъ главния гребень къмъ югъ тая възвишеность пъкъ се снишава, ала разстоянието до морския брѣгъ се досущъ скѫсява, и послѣдниятъ ѝ край на изтокъ образува и самия брѣгъ надъ морето високъ и стръменъ. Тукъ е и най-голѣмата височина на това верижно било, дѣто носи името *Батказанъ планина,* споредъ Фонъ-деръ Голцъ паша 874

Digitized by Google

метра надъ морското равнище. Отъ северо-източния край, който стои и като възелъ, се отдѣля второ верижно било, което се спуща низъ Хелеспонта—Галиполския полуостровъ, та двѣтѣ заедно иматъ видътъ на буквата *Л* съ обърната основа къмъ юго-западъ. Въ дъното на тоя жгълъ се втака Сароския заливъ, който мие образувалата се между двѣтѣ била̀ *Уршовска* крайбрѣжна равнинка.

Сѣверното верижно било носи общето име *Курудагъ*, а южното низъ полуострова — *Текирвдагъ*. Отдѣлни имена на части отъ Курудагъ има *Хубро* планина, 455 м. височина, срѣщу Сароския заливъ. Прѣзъ Хубро пл. билото има около 30 километра широчина отъ северъ къмъ югъ. Сѣверниятъ край на Хубро пл. отъ мѣстното население се казва *Булватъ кале*, нѣкои го казватъ още и *Малкото кале*, а южниятъ— *Старото кале*. Прѣзъ тука минава и най-прѣкия пжть отъ Галиполския полуостровъ за Маричината долина и Одринъ. На изтокъ отъ Хубро е *Кушконакъ* планина, а послѣднитѣ височини на Курудагъ, които на изтокъ свършватъ въ морския брѣгъ, сж *Ганосъ* планина, *Баткавазанъ* и *Пирго*. Тѣхното спущане къмъ морския брѣгъ е на тераси, височината на които нѣкждѣ достига до 50 метра. Курудагъ служи и като малко вододѣлно било, което на сѣверъ дѣли водитѣ на Еркене за Марица, а на югъ—образуванитѣ отъ височинитѣ му малки рѣкички, що направо се втичатъ въ Сароския заливъ. По-бѣлѣжита отъ послѣднитѣ е р. *Кавакъ*, която дѣли Курудагъ на двѣ половини: източенъ най-високъ, и западенъ по-нисъкъ.

Южнитѣ склонове на Курудагъ сж каменисти и повечето голи, а нѣкжди покрити съ дребенъ храсталакъ. Билото му е полянчесто съ хубави пасбища и борови гори, а сѣвернитѣ спускове почти цѣли сж гористи съ прѣобладающе дърво джбътъ. И тукъ тоже малко работна земя се срѣща, а повечето е пасбища. Освѣнъ това високитѣ части отъ Курудагъ, собствено неговия гребенъ по цѣлото си продължение, сж господарствени земи, тъй нарičанитѣ *аса̀*.

Въ по-голѣмата си часть Курудагъ е почти безводенъ, отъ тукъ и самото му име, което ще каже суха планина. По течението си пъкъ рѣкитѣ, които лѣтѣ сж почти на прѣсъхване, се образуватъ блатисти мѣста, покрити съ тръстика — сазлъци. Хубави и студени извори има само по билото.

Digitized by Google

Съобщенията природно не сѫ лоши. Изъ Курудагъ на сѣкждѣ почти кръстосватъ коларски пѫтища, но междуселски, примитивни и въ дъждовно и зимно врѣме мѫчно проходими отъ калъ. Минаването прѣзъ долинитѣ и рѣкитѣ става по каменни и дървени мостове, тоже примитивни по направа, но инъкъ здрави и трайни.

Освѣнъ богатството на горитѣ му, Курудагъ и инъкъ изглежда съ богато бѫдеще. На нѣколко мѣста въ нѣдрата му сѫ открити легла отъ каменни вѫглища, а въ Ганоско и Галиполско чуждестранни дружества правили издирвания на златоносенъ пѣсъкъ и петролъ.

Почвата въ каменититѣ мѣста е глинесто-пѣсъклива, въ южнитѣ склонове — варовита, а въ севѣрнитѣ и нискитѣ — черноземъ и рѣдко червеноземъ.

Поминъчното състояние изобщо земено на тая покраина е добро. Дѫбовитѣ гори и хубавитѣ и широки пасбища помагатъ скотовъдството да стои на първо мѣсто въ общия поминъченъ строй. Отглеждатъ се най много кози, а по-малко овце и се произвежда отъ тѣхъ кашкавалъ. Освѣнъ другия едъръ добитъкъ срѣща се въ нѣкои села и камилата, която най-много служи за прѣвозъ. Всѣки стопанинъ, освѣнъ че е скотовъдецъ, е и землѣделецъ. Въ голѣмо изобилие ставатъ всички видове зърнени храни, хранятъ се буби, произвежда се тютюнъ, обработватъ се и лозя, а овощни дървета растатъ въ изобилие. Слѣдъ това часть отъ населението въ горичтитѣ мѣста се занимава и съ дърводѣлство — сваляне строителенъ материалъ въ ближнитѣ градове и селата изъ равнината. Занаятчии има, но само да покриватъ мѣстнитѣ нужди. Въ всѣко село ще се срѣщне налбантинъ, коларь, терзии, зидари и др. за селскитѣ потрѣби, но отъ по-високитѣ мѣста се срѣщатъ и добри каменодѣлци и кирeджии, които за извѣстно врѣме излизатъ изъ домоветѣ си и работятъ въ чужбина.

Курудагъ съ полуостровътъ Галиполски и долината на р. Еркене съставя двѣ административни единици—санджаци: Галиполски санджакъ съ каазитѣ Галиполска, Кешанска, Мирефтенска, Шаръ кьойска и Едже-абаска, и Родостенски санджакъ съ каазитѣ Родостенска, Чорленска, Малгарска и Хайреболска. Спорѣдъ официалнитѣ турски източници (салмането отъ 1898 г.) Галиполскиятъ санджакъ брои 97,849 жители, отъ които 30,822

Digitized by Google

турци, 62,057 гърци, 1807 *българи* и останалитѣ арменци, евреи и разни други. Родостенскиятъ санджакъ пъкъ брои 113,677 жители, отъ които 55,359 турци, 41,653 гърци, 2,970 *българи*, 11,252 арменци и другитѣ евреи и разни. Въ числото на гърцитѣ влизатъ и българитѣ патриаршисти, които въобще се броятъ като гърци. Турската власть обикновено класификация на народности не прави. Всички, що признаватъ гръцката патриаршия за духовно началство, зематъ се за гърци, а изглежда, че съ особена грижливость това се пази, когато дойде въпросъ за българитѣ. Споредъ тия турски понятия, умишлено или не, то е другъ въпросъ, българи сж само тѣзи, които официялно признаватъ за свое духовно началство Българската Екзархия, и освѣнъ това, такова признаване трѣбва да е минало и по официаленъ редъ прѣзъ турскитѣ власти. И тъй споредъ официаленъ източникъ въ двата санджака българско население има 4770 жители. Обаче ако земемъ и българитѣ, що сж още подъ вѣдомството на патриаршията, а заедно съ тѣхъ и униатитѣ българи, които тукъ тамъ се срѣщатъ, то ний ще имаме население по народность българско въ двата санджака повече отъ 15,000 жители, безъ да считаме тѣзи, които сж вече погърчени и само обичаитѣ и пѣснитѣ имъ още ги издаватъ че сж българи.

Но въпрѣки всичко това въ посоченитѣ два санджака отъ Одринския вилеятъ мнозинството отъ християнското население въ тѣхъ е гръцко.

Както всѣкждѣ изъ Одринско, тъй и въ Родостенския и Галиполския санджаци отъ освобождението насамъ сж се населили много мохаджири изъ България и Ромъния. Цѣли чифлици по-рано днесъ сж станали формени голѣми турски села съ добро благосъстояние. Животътъ между съжителитѣ коренни турци, гърци и българи е билъ добъръ. Такъвъ е той и днесъ между турци и българи, обаче съ мохаджиритѣ не е тъй. Послѣднитѣ се явяватъ безконтролни узурпатори на земи, гори и пасбища и жадни за мъстъ хора. Дори коренното турско население не е тъй доволно отъ тѣхъ. Въ послѣднитѣ години обаче твърдѣ опасни и зли за българитѣ сж станали и гърцитѣ.

Че българското население въ минали врѣмена е било много повече, отколкото днесъ сжществува въ тия два отдалечени санджака въ Одринско, не ще ни най малко съмнѣние.

Digitized by Google

Запазенитѣ имена на турски и гръцки днесъ села, българскитѣ пѣсни и обичаи въ гръцки села, които инъкъ вече сж усвоили говоримия гръцки езикъ и минаватъ за чистокръвни гърци, сж неоспоримъ доказъ за тѣхното не отколѣшно минало. За единъ пъленъ и пообстоенъ прѣгледъ върху етнографията на Мраморно-морскитѣ брѣгове съ нуждниитѣ данни за сега не разполагаме, затова бѣлѣжкитѣ ни тукъ ще бждатъ само върху едно малко много запазено българско оазисче, което се намира въ допирната линия на двата споменати санджака, въ източния край на Кешанската кааза и югозападния на Малгарската. Тѣзи на брой повече отъ десетина малки и голѣми български селца сж разположени въ севѣрнитѣ възвишения на Хубро планина между градоветѣ Кешанъ и Малгара и сж нѣкакъ въ единъ кржгъ съ диаметъръ не поголѣмъ отъ 40 километра. Едни отъ тѣхъ сж и още подъ вѣдомството на Цариградската патриаршия, но не съ изгубено досущъ национално съзнание; въ други има и унияти българи, ала главни и видни по своята устойчивость, която съ нищо не е можла да бжде сломена до днесъ, сж *Булгаръ кой* 400 кжщи и *Дуванджи* 100 к. Това селце икономически е завладено отъ единъ фанатикъ гръкъ, и въ послѣцно врѣме е на пжть окончателно да се погърчи, чисто български въ Кешанската кааза. Слѣдъ тѣхъ въ Малгарската кааза: *Пишманъ-кьой* 160 к., *Теслимъ-кьой* 200 к., *Ейле гюно* 100 к. (въ това село има и унияти българи), *Арала гюню* 100 к., *Лизгаръ* 160 к. (тоже съ десетина к. унияти). *Каджк-кьой* 36 к. и най-подирѣ 140 к. български въ самия градецъ Малгара. Отъ всичкитѣ тѣхъ първенството иматъ Булгаръ-кьой, Теслимъ-кьой и Пишманъ-кьой, които и до днесъ стоятъ на чело въ борбата срѣщу гръцизъмътъ. Само двѣ отъ горнитѣ сж подъ вѣдомството на патриаршията.

Булгарь кьой, казватъ, е ново село, заселено не много отколѣ отъ изселенци българи изъ селото Дованъ-хисаръ, десниятъ Маричинъ брѣгъ въ Родопитѣ. Другитѣ села казватъ на Булгаръ-кьойци *Нусѐлци*. Обаче по говоръ, битови чърти, носия и пр. всичката тая групичка български села, макаръ и да иматъ нѣкои малки особици, съставятъ една етнографска покраинка. Инъкъ тѣзи селца сж запазени, изселници отъ тѣхъ за България не е имало, освѣнъ единични случаи, четнишкитѣ движения не сж проникнали въ тѣхъ, благодарение на тѣхната отдалеченость отъ нашата граница

Digitized by Google

и окрѫжаещитѣ ги турски села, а на това най-много се дължи да останатъ тѣ цѣлни и не изложени на окончателно доразсипване, на каквото другитѣ покраини въ Одринско се подложиха по наша вина отъ 1900 година насамъ.

Пробуждането на българщината тукъ е започнало отъ 60—70-тѣ години, ала до освободителната война борбата се е водила само около замѣстване гръцкия езикъ съ български въ училищата, а въ черквитѣ се е четѣло и на двата езика.

Черковно-училищното дѣло въ тия български села не е утѣшително; то се дори влошава въ послѣдно врѣме. Причинитѣ сѫ и общи за цѣлото Одринско, и частни отъ условията, въ които се намиратъ тия села. Малцинство по количество, обкрѫжени отъ всѣкадѣ съ враждебни елементи, изложени найзлѣ за душене отъ гърцитѣ, които иматъ надмощие въ всичко и чието влияние прѣдъ властьта е непоклатно, отстранени отъ по-културни български центрове, и само то—българското население—въ такива поминъчни условия, които го държатъ затворено, неподвижно, несъобщително съ външния свѣтъ,—това българско население въ Малгарско и Кешанско пакъ за чудо е можло да се опази поне и до тая степень, въ каквато е днесъ.

Въ черквитѣ то и още не може досущъ да се отърси отъ гръцизмътъ. Нему липсватъ свещеници, излѣзли изъ самото него, и подготвени малко малко, за да силятъ и крѣпятъ духътъ му. За чисто духовнитѣ си нужди сѫ принудени дни пѫть да идватъ въ Одринъ и лично и направо да си уреждатъ и най-маловажнитѣ черковни въпроси съ българската митрополия. Прѣди нѣколко години Св. Екзархия съ помощьта и на самото население е изходатайствувала да си иматъ тѣзи села български архирейски намѣстникъ, обаче, едва билъ назначенъ такъвъ, и турскитѣ власти подъ давлението на гърцитѣ го отстраняватъ и до днесъ недопущатъ да заеме мѣстото си.

При такива мѫчнотии естествено е, че и училищното дѣло не ще е твърдѣ насърдчително. Прѣзъ 1898/99 год. въ Малгарската кааза е имало 2 мѫжки и 2 смѣсени български училища, а въ Кешанската само 1, всичко въ тази покраинка 5 училища съ 6 учители и учителки и 341 ученици и ученички. Нѣколко българчета, родомъ отъ тѣзи български села, сѫ слѣдвали въ Одринската българска гимназия и се настанили въ роднитѣ си мѣста за учители, обаче слѣдъ

Digitized by Google

1902 и 1903 год. повечето отъ тѣхъ сѫ напуснали края си и днесъ тѣзи села сѫ, може се каза, безъ учители и училища.

Интересни сѫ прозвищата, които българитѣ даватъ на другитѣ народности. Тъй напр. на гърцитѣ казватъ *кѫзитѣ*, на ерменцитѣ — *лѣвитѣ*, а на турцитѣ — *мръснитѣ*.

Селата сѫ разположени въ нискитѣ полянчести платà и нѣкои отъ тѣхъ иматъ красиво мѣстоположение. Кѫщитѣ сѫ ниски, едноетажни, на земята, но въ ново врѣме сѫ зели да се издигатъ тукъ тамъ и двуетажни сгради. Като планински мѣста всички почти сѫ каменни, а само вѫтрѣшнитѣ стѣни, що служатъ за отдѣляне една отъ друга стаитѣ, се правятъ отъ прѫте, измазани съ пръсть, или само отъ кирпичъ. Всѣка кѫща на около си има и широкъ дворъ, дѣто освѣнъ пристройкитѣ за добитъкътъ, за храната, арманътъ за вършидба и др. н. още има и работни кѫсове за зеленчукъ.

Характерна е направата на тукашнитѣ кѫщи. Прозорци по стѣнитѣ си нѣматъ, а за свѣтлина се оставятъ на покривитѣ по срѣдата на стаитѣ малки отвори. Само въ послѣдно врѣме почнали да оставятъ и по стѣнитѣ прозорци, ала само на тая стая, която служи за госте. Покривитѣ сѫ силно наведени къмъ четиретѣ страни, та въ дъждовно врѣме слабо попадатъ капки вѫтрѣ, още повече че и отворитѣ сѫ малки. Кѫщитѣ сѫ голѣми четирежгълници и отпрѣдѣ си иматъ сайванти. Първата стая, въ която се влиза отъ дворътъ, се казва *виійт*, която служи за гостна и за челядьта лѣтно врѣме. Тукъ е пещьта за печене хлѣбъ и огнището за огънь. Огнището е до стѣната, прѣзъ която е прѣкаранъ коминътъ за димътъ. Около огнището се постилатъ рогозки, надъ тѣхъ домашни козяци — *àлиrща* и се нареждатъ възглавници.

До виятътъ е друга, голѣма стая, въ която се влиза прѣзъ първата. Тя служи за живѣене на челядьта зимно врѣме и за спалня и лѣтѣ и зимѣ. Казва се изобщо вѫтрѣшна кѫща. Слѣдъ нея е друго по-малко отдѣление, скрито навѫтрѣ за кѫтане на покѫщнината. Това отдѣление се казва *вадкѫш*. Отъ виятътъ прѣзъ друга врата къмъ другата страна се влиза въ оборътъ, дѣто е добитъкътъ, плѣвникътъ, хамбаритѣ и т. н. По тоя начинъ всичкото имотно състояние на домакинътъ заедно съ добитъкътъ му се намира подъ единъ покривъ, въ една сграда и като се прибере вѫтрѣ, може всичко да си нагледва, безъ да се вѣстява вънъ отъ кѫщата си.

Digitized by Google

Покривитѣ сж керемидени и само въ нѣкои села се срѣщатъ и плочени. Въ дворовет̂ѣ садятъ още и овощни дървета, лозя — асми и др. т., тъй щото външно иматъ приятенъ съ културна поличба видъ.

Сѣмейниятъ животъ е здравъ. Додѣ е живъ бащата, синоветѣ не се дѣлятъ, живѣятъ заедно и всичкиятъ имотъ имъ е заедно. Ако кжщата е малка да побере двама или трима женени синове, бащата имъ сгражда нови кжщи, набавя имъ всичка покжщнина, ала пакъ всичко друго имъ е заедно.

Нравитѣ сж чисти, дѣвствени, разводи нѣма, сѣмейнитѣ връзки яки, инъкъ населението се отличава по трудоспособностьта си, патриархалность въ живота, дълбока религиозность и отлично гостеприемство. Много обществени пороци, другадѣ станали обикновено явление въ живота, тукъ липсватъ. Кражби и други прѣстжпности сж рѣдкость. Пиянството тоже не е развито.

Обществени увеселения сж съборитѣ — храмовитѣ праздници, дѣто едно село се посѣщава отъ всички съсѣдни села. Слѣдъ това идатъ хората, които ставатъ на открито и подъ звуковетѣ на гайдата, кавалътъ и хороводнитѣ народни пѣсни. Зимѣ и есень още за ергенитѣ увеселителни мѣста сж седѣнкитѣ, които тукъ казватъ *сбӣрал'ки.* Тѣ ставатъ на открито изъ дворовет̂ѣ, или въ кжщи. Събиратъ се за чистене царевица, прѣдене, чепкане и др. т.

Женидбата става за момичета отъ 16 до 20 годишна възрасть, а за момчета до 25 год. Аресването става на хорото и седѣнкитѣ, но безъ съгласието на родителитѣ ни момъкътъ, ни момата рѣшаватъ въпроса. Властьта и влиянието на родителитѣ сж голѣми и неограничени.

Най-напрѣдъ става одумването посрѣдствомъ трети лица, които тукъ казватъ *слӯмници.* Слѣдъ това става годежътъ, който се казва *углав'ӑване*[а], *глӑве*[а]*ш*, а сгоденитѣ *главе'нӣк* и *главе*[а]*нӣца.* Свадбитѣ ставатъ тържествено съ особени пѣсни и веселби. И годежи, и свадби най-много ставатъ есень, когато всички земни произведения сж вече прибрани.

Другитѣ народни обичаи особени типичности отъ общобългарскитѣ нѣматъ. Тъй напр. срѣщу Сурваки пекатъ въ всѣка челядь пита — *ве*[а]*че*[а]*рнӣк* — поставятъ въ нея монета и, когато я разломватъ на трапезата, отдѣлятъ кжсове и наричатъ не само за всѣки членъ отъ кжщнитѣ, но и за до-

Digitized by Google

битъкътъ, нивитѣ, лозята, кѫщата и за всѣки други имотъ. Сѫщото правятъ и срѣщу Коледа. Отъ кѫсчето, въ което се е намѣрила монетата, турятъ въ кадилницата и накадяватъ добитъкътъ въ оборитѣ. Срѣщу Сурувакъ съ дрѣнови прѫчки дѣцата сурвакатъ, като казватъ *„Уй Сурвак“*, а срѣщу Коледа казватъ *«Уй Кул'е^а^де^а^“*.

На Водици пъкъ момитѣ въ всѣка махала ръсятъ изъ кѫщитѣ и отъ подаренитѣ имъ пари и др. подобни си правятъ общо веселие — *Сбйрал'ки*. Подобно нѣщо правятъ и младитѣ жени на Ивановъ день, когато пъкъ гощаватъ бабитѣ.

На първи мартъ съ звънци, тенекета, мѣдни сѫдове и др. п. дрънкатъ изъ всички ѫгли въ кѫщи и дворътъ и съ гласъ канятъ животнитѣ да бѣгатъ и се криятъ. Освѣнъ това за сѫщата цѣль кладатъ и огънь на харманитѣ.

На 6 мартъ отъ тѣсто пекатъ на плочи питки, които казватъ *лангйди*, помазватъ ги съ медъ и ги ломятъ и ядатъ при козитѣ и овцетѣ въ ягълитѣ заедно съ овчаритѣ, защото до тогава всички сѫ вече изягнени или както казватъ *„Уб'а гнили са уфц'ату“*, *«Укд'зили са кдзите^а^“*.

Прѣзъ лѣтнитѣ праздници, каквото Гергьовдень, Петровдень, Илиндень и др. се колятъ курбани обикновено вънъ отъ селото на нѣкое високо мѣсто при нѣкой изворъ, или подъ стари дървета. Тамъ ставатъ и веселбитѣ и хорàта.

На Кръстовдень се цѣнятъ овчаритѣ и козаритѣ.

Сѫществуватъ и се тачатъ и други суевѣрни праздници прѣзъ годината, каквито петъчния день, прѣзъ който женитѣ не предатъ, четвъртацитѣ между Великдень и Спасовдень и др. п. Трауръть за умрѣлитѣ е да се носятъ горнитѣ дрехи на опако до 40 день.

Носията е цѣла домашна направа, минала прѣзъ рѫцѣтѣ на жената. Главниятъ материялъ е вълната; досущъ малко се употрѣбява памукъ и ленъ. Главна женска дреха е *гу̀нката*, отпрѣдъ съ разтворени крила, дълга до колѣнетѣ, безъ рѫкави, отдолѣ широка, а прѣзъ кръстътъ и плещитѣ стегната и обточена прѣзъ краищата съ гайтани, но особенъ видъ: памучни синь цвѣтъ парцали се усукватъ на връви, като гайтань и се употрѣбяватъ за такъвъ. Гунката е вълнена дреха, синь или обикновено черенъ цвѣтъ Малкитѣ момичета до 16 год. възрасть, както и възрастни жени като застарѣятъ, носятъ черенъ цвѣтъ гунки, а моми, годеници и млади

Digitized by Google

булки и жени носятъ бѣлъ цвѣтъ гунки съ червени подплати и краски отдирѣ.

Лѣтѣ гунки не носятъ.

Слѣдъ гунката е *теᵃрлѝк-а*. Той е дълга вълнена до подъ колѣнетѣ дреха, на ръкавитѣ съ *капа̀ци* (надъ китката) и нашарени съ краски. Терликътъ е отворена отпрѣдъ изцѣло дреха и освѣнъ по ръкавитѣ другадѣ краски нѣма. Обикновено е синь цвѣтъ, но се носятъ и съ въззеленъ и черенъ цвѣтъ, а за момитѣ и младитѣ булки тоже бѣлъ цвѣтъ като гункитѣ. Носятъ се и зимѣ и лѣтѣ.

Подъ терликътъ е ризата, памучна, дълга до петитѣ, на политѣ съ краски, а отпрѣдъ открита да се вижда на гърдитѣ, дѣто трѣбва внимателно да се пази да бъде чиста и закопчена.

Връзъ терликътъ прѣзъ кръстътъ се опасва широкъ вълненъ поясъ, който се овива на нѣколко пъти. Връзъ поясътъ се носи пъстъръ цвѣтъ прѣстилка, която казватъ *пр'ѣсте^a^ник*. На главата носятъ малки памучни шапки червенъ цвѣтъ, които казватъ *пѐте^a^*. Надъ тѣхъ завързватъ като обръчъ вързалка, която надъ челото наддаватъ напрѣдъ. Тая наддавка казватъ *чучѐл'*, който стои изпъкналъ като рогче, а отгорѣ надъ шапката и чучельтъ прѣмѣтатъ хубава шарена купешка кърпа, а старитѣ жени носятъ *ман'дѝл*, който е тоже домашна направа кърпа съ синьочерни краски на бѣло поле.

Коситѣ си женитѣ сплитатъ отзадъ на двѣ сплитки.

За накити носятъ обеци, *синци* на шията, гривни и пръстени на ръцетѣ, на гърдитѣ си носятъ гердани отъ маниста разноцвѣтни, или монети златни или сребърни, на които казватъ *ширѝт' алтъне^a^*. Горѣ на главата, за да се задържа кърпата, носятъ малка сребърна или златна плочица, която се заиглева о кърпата и шапката. Казва се *ко̀пци*.

На краката си зимѣ носятъ цѣли като чорапи до колѣнетѣ *кал'чуне^a^*, които сѫ направени отъ бѣла аба и нашарени съ краски за праздници, а инъкъ просто бѣли. Лѣтѣ пъкъ ходятъ боси и само въ празднични дни за черква и хорото обуватъ чорапи.

Половини кондури, като чехли сѫ обущата, но за работа цървули.

Digitized by Google

Младитѣ булки до извѣстно врѣме слѣдъ вѣнчаването си носятъ тъй нариčанитѣ *ръ"че^aник*, бѣлъ платъ, съ който се овива шията, главата отзадъ и плещитѣ, и съ тантели и пискюли по краищата. Това е булкинското отличие отъ другитѣ жени и моми.

Мѫжката носия е по-проста. Мѫжетѣ носятъ *ше^aлва̀ре^a* отъ вълнена домашна аба, черенъ цвѣтъ, кѫси до подъ колѣнетѣ, нестегнати, по рѫбоветѣ съ синь гайтанъ, но горѣ широки. Връзватъ ги прѣзъ кръстътъ съ *рукузу̀н'* чрѣзъ набиране, а отгорѣ ги прѣстѣгатъ съ синь или червенъ цвѣтъ вълненъ поясъ, тоже нѣколко пѫти овитъ около кръстътъ. Отъ колѣнетѣ надолѣ носятъ *кал'чуне^a*, но съ рѫбове отъ черни гайтани.

Ризата е съ раздвоени крила на гърдитѣ, а връзъ нея обличатъ антерия съ дълги рѫкави, отпрѣдъ се закопча добрѣ, или пъкъ се задипля съ крилата си, но съ малъкъ отворъ подъ шията, за да се вижда елечето, което не всѣкога и не всички носятъ. Елечето е безъ рѫкави, често пѫти нашарено съ гайтаневи краски. Лѣтѣ ходятъ по елече, та рѫкавитѣ на ризата се виждатъ. Ако антерията е вълнена и се закопчатъ крилата ѝ отпрѣдъ, казва се *же^aмада̀н*. Слѣдъ него иде връхната дреха, дълга до поясътъ, отпрѣдъ цѣла отворена, съ рѫкави, шаечена, синь цвѣтъ и съ гайтани по краищата. Казва се *гриш*, а женската *гри̇шка*. Разликата между мѫжката и женската състои само въ това, че мѫжетѣ на долния край крилата понѣкога запетлятъ съ петелка.

На главитѣ си мѫжетѣ носятъ тъй нариčанитѣ тамъ *сарици*. Това сѫ като поясътъ дълги пъстри ивици тънъкъ вълненъ платъ, единиятъ край прѣмѣтнатъ прѣзъ вратътъ на главата, та отзадъ на тилътъ висне надъ плещитѣ, а съ останалото се овива около главата като чалма. Казватъ тия платове *ше^aрвѐти*. Въ по-ново врѣме само младитѣ сѫ почнали да носятъ фесове.

Носията изобщо въ всичкитѣ тѣзи български села е еднаква по кроежъ и направа, само въ краскитѣ има малка разлика. Кривитѣ линии и бѣлия и синия цвѣтове прѣобладаватъ.

Изобщо носията е запазена въ тая покрайна отъ чужди влияния. Тя много прилича — мѫжката — на помашката днесъ въ южнитѣ склонове на Родопитѣ и нѣгдѣ има много общо и съ старата българска мѫжка носия въ цѣлитѣ Родопи.

Digitized by Google

Сжщото е и съ женската носия, на която бѣлитѣ гунки сж носѣли българкитѣ въ Ахжчелебийско прѣди 80—100 години.

Не ще и дума, че и въ езиково отношение тая българска покраина ще е твърдѣ интересна, обаче, за жалость, азъ не разполагамъ за сега съ достатъчно материялъ за едни по-пълни и по-обстойни езикови бѣлѣжки. Но за да бжде що-годѣ закржгленъ тоя кратъкъ очеркъ, азъ ще спомена само за нѣкои отъ типичнитѣ говорни особици.

1) Старобългарското *ѣ* съ ударение се изговаря на *іа*= *'а*: *с'àну*, *л'àту*, *в'àра*, *б'ал*, *др'àнки*, *р'àка* и пр.

2) *Ъ* съ ударение е съ запазено произношение на *ъ* безъ нюанси къмъ *а*, ала безъ ударение се изговаря малко поотворено, съ едва уловимъ отгласъ на *а—ъ*ª: *дъска*, *кѫща*, *ръки*, *мѫка*, *лѫка прѫчка* и т. н., но пъкъ *крѫстъ*ª*т*, *прътъ*ª*т*, *къ*ª*ртіца*, *пъ*ª*рна̀ре*ª*ту* и пр.

3) *Ь* се изговаря на *е* и *іъ*ª='ъª: *лѐъ*ª*сну*, *тѐсе*ª*н*, *те*ª*вні́ца* и пр.

4) *О* безъ ударение винаги се изговаря *у*: *м'àсту*, *мѐсу*, *гул'àму*, *мл'ѝку* и пр.

5) *Е* безъ ударение се изговаря *ѣ*=*е*ª: *пòле*ª, *мòре*ª, *лòз'е*ª*ту*, *кỳче*ª и т. н., но съ ударение е запазено чистото му произношение *е*: *мѐсу*, *мѐтла*, *сѐме*ª, *сѐдба* и др.

6) *А* съ ударение на края на думата се изговаря глухо, като *ъ*ª: *уфцѝ*ª*та*, *кузѝ*ª*та*, *планинѝ*ª*та*, но пъкъ *вартàта* и пр.

7) Звуковетѣ *х* и *в* въ повечето думи се изпущатъ: *ай-в'ар*, *òру*, *л'àп*, *ỳбаф вѝри*, *Иванує*ª*т*, *тòрник* и др. Сжщо и като лична мѣнитва въ глаголитѣ: *пръснаа*, *пе'рѐ*ª*а*, *шѝе*ª*е*ª, *сѐе*ª*е*ª и т. н.

8) Въ селото Теслимъкьой сжществува тройствения членъ въ мѣстоименнитѣ форми: *тòга чулѐ*ª*к*, *сòга*, *нòга*; *тàй*, *сàй'*, *нàй' же*ª*нà* и др.

9) Запазена е и старата дателна форма: *де*ª*цàтам*, *кòзите*ª*м*, *òфците*ª*м*, *кра̀вите*ª*м* и т. н.

10) Членътъ въ мн. число за м. р. е на *ту*: *армàне*ª*ту*, *тỳрце*ª*ту*, *кàме*ª*не*ª*ту* и пр.

11) Дѣепричастията сж на *шком*: *виде*ª*шкòм*, *лае*ª*шкòм*.

12) Сжщо и старитѣ прѣдложни форми сж употрѣбителни: *òдръ*ª*ки*, *нàръ'ки*, *нàучи*, *дòзе*ª*ме*ª и пр.

13) Но най-интересна е бждната неопр. форма на спом. глаголъ, който е сжщия както и въ опрѣдѣленото врѣме на

ке[a] и *къ*. Тъй напр. въ с. Пишманъ кьой както казватъ *ке*[a] *ѐди, ке*[a]*рукаме*[a], казватъ и *каза къ ти, утѝда къ, ѐди къ, рука къ* и т. н.

13) Сѫществува много и омекотяването на съгласнитѣ, както изобщо въ Родопскитѣ говори. И тукъ напр. казватъ *кит'ки, кот'ле*[a]*нки* (ягоди), *л'ул'ки* и пр.

Може би, въ бѫдеще ще ми се удаде случай да събера повече материялъ за единъ по-изчерпателенъ прѣгледъ на българската народна рѣчь, що звучи и край отдалеченитѣ брѣгове на Мраморното море, но за сега завършвамъ малката си работа съ толкова.

На края азъ считамъ за длъжность да изкажа най-голѣма благодарность на г. Ат. Мърдевъ, нѣколко години учитель въ тая страна и родомъ отъ тамъ, сѫщо и на другъ тамошенъ урожденецъ г. Никола Мариновъ, по настоящемъ книжарь въ Пловдивъ, за любезностьта имъ да ми дадатъ повечето отъ горнитѣ свѣдѣния за запознаване интересуещитѣ и милѣещитѣ да знаятъ нѣщичко и за тия незнайни кѫтчета отъ цѣлокупното българско отечество.

Пловдивъ, Великдень. **Ст. Н. Шишковъ.**

Търговскиятъ договоръ между България и Турция спрямо поминъкътъ на пограничнитѣ населения.

Извѣстно е, че упадъкътъ на скотовъдството въ Родопитѣ, а заедно съ него и разнищването на цѣлия поминъченъ строй тамъ, датира отъ 1886 – 87 години, отъ когато се постави митарственията кордонъ между двѣтѣ страни. По тоя отъ първа степень жизненъ въпросъ за пограничнитѣ поселения оттогава до днесъ е много пѫти казвано и обяснявано, както въ периодичния печатъ у насъ, тъй и непосрѣдно прѣдъ централнитѣ власти въ двѣтѣ страни, но отъ 20 години насамъ досущъ малко нѣщо е сторено за неговото правилно разрѣшаваниe. А тоя въпросъ засѣга не само общитѣ економически и търговски интереси и на двѣтѣ страни, но има въ цѣлостьта си крупно значение за насъ и отъ подалеченъ, държавнически и националенъ характеръ, на който за сега нѣма да се спираме.

Българскитѣ правителства въ 1900 и миналата 1907 години свързваха търговски договори съ Турция, но кой знае какъ въ основата си неможаха да дадатъ една по-правилна оцѣнка, неможаха да прокаратъ оная клауза, която щѣше да урегулира едни правилни

Digitized by Google

търговско-съсѣдски сношеня между двѣтѣ страни и за пограничнитѣ населения, които сѫ нашия ключъ въ по-далечно гледище, слѣдователно заслужващи по-зорко внимание и грижи и за тѣхното всестранно закрѣпване и подигане.

Да се повтаря и потретва това, що много пѫти е писвано и казвано за ония голѣми спънки и лишни и врѣдни формалности, що смъртоносно нанасятъ ударъ на общия поминъченъ строй въ пограничнитѣ покраини, тоже нѣма да сторимъ тоя пѫть. Но мислимъ, че не е злѣ да запознаемъ интересуещия сә читатель съ това, що мисли пограничното население по тоя, както казахме и по горѣ, най-жизненъ за него въпросъ.

Когато въ 1900 год. стана извѣстно, че между двѣтѣ съсѣдни държави ще се водятъ прѣговори за търговски договоръ помежду имъ, пограничното население въ Родопитѣ писмено подаде въ нашето министерство на финанситѣ и дипломатическото ни агенство въ Цариградъ слѣдното свое мнѣние:

I. Дребенъ или едъръ добитъкъ, който се внася отъ едната държава въ другата, да се освобождава отъ вносно мито и други берии, ако добитъкътъ се възвърне най-късно слѣдъ осемь мѣсеци. Въ вносната митница слѣдуемитѣ се митарствени сборове да се обезпечаватъ чрѣзъ залогъ или порѫчителство. Порѫчители да могатъ да ставатъ жители изъ пограничнитѣ села и отъ двѣтѣ страни. Порѫчителствата да се освобождаватъ отъ гербовъ сборъ и други такси. Порѫчителствата ще се подписватъ въ самитѣ митници, или въ надлѣжнитѣ общински управления. Подписанитѣ въ митницата порѫчителства да не подлѣжатъ на завѣряване. Достатъчно е митарствениятъ чиновникъ да забѣлѣжи, че порѫчителството е подписано въ митницата въ негово присѫтствие. Порѫчителствата, които се подписватъ въ общинскитѣ управления или другадѣ, да се удостовѣряватъ отъ надлѣжния кметъ.

II. Ако въ течение на осемъ мѣсеца отъ прѣкарването му добитъкътъ не се възвърне обратно, то митницата да изисква отъ притежателя му, или порѫчителитѣ слѣдуемитѣ се митарствени сборове за останалия въ вносната държава добитъкъ. При завръщането на добитъка отъ паша, ако има недоимъкъ, т. е., ако се върне по-малко добитъкъ, то слѣдъ като се спадне 15% отъ общото количество за изгубване, умиране и пр., за останалия недоимъкъ да се прибиратъ отъ стопанина или порѫчителитѣ вноснитѣ митарствени права.

Забѣлѣжка. Ако повече отъ 15% отъ добитъка измре по причина на епизотии, тежка зима, или други непрѣодолими причини, то за измрѣлото количество да не се вниматъ вноски и други митнически сборове. Обаче това измиране трѣбва да е констатирано отъ надлѣжнитѣ мѣстни власти, за което стопанитѣ на добитъка ще се снабдяватъ съ свидѣтелства отъ тѣзи власти.

III. Бегликъ на овцетѣ и козитѣ да се плаща въ държавата, отъ дѣто произхожда добитъкътъ, а не въ държавата, дѣто се внася за паша. За доказателство, че добитъкътъ е притежание на жители

Digitized by Google

отъ съсѣдната държава, да се прѣдставятъ вноснитѣ и износнитѣ митнически документи (декларации и пр.) и свидѣтелства, издадени отъ общинитѣ, отъ дѣто сж овцетѣ и козитѣ. Тия свидѣтелства да не подлѣжатъ на гербовъ сборъ и други такси.

IV. Произведенията (приплода) отъ добитъка, като агнета, вълна, масло, сирене, млѣко и пр., ако се внасятъ или изнасятъ заедно съ самия добитъкъ, да се освобождаватъ отъ вносни и износни митарствени сборове и въ двѣтѣ държави, и то въ слѣдующия размѣръ: агнета 50% отъ цѣлото количество на старитѣ овце; вълна и ярина по единъ (1) килограмъ за всѣка овца или коза; масло по половинъ (1/2) килограмъ, сирене по два (2) килограма и млѣко, прѣсно или прѣцѣдено (брано) по една (1) литра на овца или коза, а кожи 15% отъ цѣлото количество добитъкъ.

Забѣлѣжка. Ако мандритѣ и къшлитѣ се намиратъ близо до митарственитѣ учрѣждения и е възможно контролирането, то притежателитѣ на добитъка да могатъ да внасятъ или изнасятъ произведенията му, като масло, сирене, млѣко и пр. и прѣди да си повърнатъ добитъка. Обаче изнесеното или внесено количество да се зема въ смѣтка при повръщането на добитъка.

V. Ветеринарното прѣглеждане на добитъка да е безплатно.

Двувластни имоти.

Въ началото на всѣка година общинскитѣ управления и отъ двѣтѣ страни, въ чието землище има двувластни имоти и притежатели на такива имоти, да правятъ подробни поименни списъци, въ които да се означава броя, пространството и пр. на всичкитѣ видове земи, които се считатъ за двувластни и количеството на добитъка, който може да пасе въ тия имоти. Тия списъци, слѣдъ като се подпишатъ отъ общинскитѣ съвѣтници, да се изпращатъ званично (официално) въ надлѣжната митница. На основание на тѣзи списъци, които ще служатъ като свидѣтелства, митницата да издава открити листове на стопанитѣ на двувластнитѣ имоти, за да си внасятъ и изнасятъ земнитѣ произведения и добитъка въ тия и отъ тия имоти. Стопанитѣ лично да се явяватъ въ митницата и устно или писмено да поискватъ тия листове, като укажатъ какви именно произведения ще прѣкарватъ прѣзъ границата. Общинскитѣ списъци и открититѣ листове да се освобождаватъ отъ гербовъ сборъ и всѣкакви други берии и такси. Произведенията отъ двувластнитѣ имоти да се освобождаватъ отъ вносни митарствени сборове и отъ двѣтѣ страни. Добитъкътъ, който се внася или изнася на паша въ двувластнитѣ имоти, да не подлѣжи на ветеринарно прѣглеждане, или ако това е необходимо, то прѣгледването да става безплатно, т. е. безъ да плащатъ стопанитѣ пжтни, дневни и пр. на чиновницитѣ, които извършватъ това прѣглеждане.

Погранична търговия.

Да се установи неутрална зона за погранична търговия, както е направено съ Сърбия. Неутралната зона да се простира по 20

Digitized by Google

километра и отъ двѣтѣ страни. Всички стоки, които се освобождаватъ отъ митарствени берии въ пограничната търговия съ Сърбия, да се освобождаватъ и въ пограничната търговия съ Турция. Освѣнъ това, да се освобождаватъ отъ митарствени берии и слѣдующитѣ стоки:

Сирене и масло до	5	килограма
Ръжь, жито, овесъ, ячмикъ и др. зърнени произведения и брашно до	100	„
Дървено масло (зейтинь) до	5	„
Захарь и захарни произведения до	3	„
Кафе до	1	„
Смокини и стафиди до	3	„
Риба прѣсна и солена до	8	„
Маслини до	5	„

Свидѣтелствата, които общинитѣ ще издаватъ, че лицето живѣе въ неутралната зона, да му служатъ и за задграниченъ билетъ (паспортъ). Тия свидѣтелства да иматъ сила за една година и да може съ тѣхъ да се отива само до кѫдѣто се простира неутралната зона. Товарнитѣ добитъци, съ които се пѫтува, или се товарятъ стоки въ неутралната зона, да се освобождаватъ отъ митарствени сборове и обезпечение на тия сборове. Притежателитѣ на тия добитъци да се снабдяватъ съ проходни билети, които да иматъ сила за една година. Таксата на тия билети да не е повече отъ 5 стотинки.

Горѣ-долѣ такова мнѣние е било подадено и въ централнитѣ турски власти отъ пограничнитѣ села въ Турция.

Н.

Вѣсти изъ Одринско и Родопитѣ.

Намѣрени старини въ Родостенско и Кърджалийско.

Прѣди нѣколко седмици близо до града Родосто дѣца, като си играели на полето, дигнали единъ камъкъ, подъ който намѣрили една дупка. Почнали да копаятъ земята по-надолѣ и около на една дълбочина отъ половинъ метъръ намѣрили единъ сѫдъ, пъленъ съ скѫпоцѣнни прѣдмети: пръстени, гривни и др. подобни, всички староврѣмски накити. Слѣдъ малко мѣстнитѣ власти се научили и прибрали намѣренитѣ работи.

Прѣзъ миналата есень пъкъ единъ българинъ чешмеджия строилъ чешма на единъ заможенъ турчинъ въ едно близко до г. Кърджалий турско село. При копаньта била намѣрена една рѣдка старина, токуречи непозната въ археологическия свѣтъ. Това било една статуя бронзова, прѣдставляюща свиня въ естествена голѣмина. Когато турчинътъ притежатель на строещата се чешма и мѣстото и българинътъ работникъ се увѣрили, че не е злато, рѣшили тайно да прѣкаратъ статуята отсамъ границата и я продадатъ на българскитѣ музеи. Кой знае какъ Кърджалийскитѣ власти угадили немѣреното, прибрали го и го пратили въ Цариградъ.

С.

Тая годишната пролѣтъ въ Бѣломорската равнина.

Пролѣтьта въ Бѣломорската равнина е почти цѣла панаирно врѣме. Отъ втората половина на февруарий почватъ да скарватъ товарния добитъкъ отъ планинитѣ въ равнината, за да се подсили съ първа зелена храна слѣдъ дългата планинска зима. Къмъ края на мартъ пъкъ слизатъ стригачитѣ—надничари за стрижба на многобройнитѣ стада овце. За Гергьовденъ пъкъ надохождатъ и абаджии да закупватъ вълната, джелепи да събиратъ ягнета, овни и пр. за клане, а съ тѣхъ заедно и разни други купувачи и продавачи. По тоя начинъ цѣлата равнина е пълна съ хора и оживена съ движения. Въ това врѣме ще срѣщнете хора не само изъ цѣлитѣ Родопи, Одринско, източна Македония, но и отъ всички Бѣломорски острови и Гърция.

На Връбница става прочутиятъ Гюмюрджински панаиръ, наричанъ *кесимъ*, за товаренъ добитъкъ, главно мулета, които се купуватъ за островитѣ и Гърция. Къмъ края на априлий пъкъ започва продажбата на вълната и дребния добитъкъ, а отъ 10 май послѣ равнината се изпразва и прѣзъ жежкото и нетърпимо лѣто тя е вече пуста. Пролѣтнитѣ земания-давания тукъ се отразяватъ върху цѣлия економически животъ въ страната за прѣзъ цѣлата година.

Тая пролѣтъ е била отъ небивалитѣ дълго врѣме по своята липса на купвачи и ниски цѣни. Тъй напр. двѣ овце съ ягнетата сж продавали за една лира, т. е. около 11·50 лева чифтътъ, когато въ други години само ягнетата сж продавани на такава цѣна.

Вълната, която всѣкога е била отъ 10 до 18 гроша златни оката, тая година е продадена по 4 гроша, т. е. около 1 левъ, а такова спадане стари хора не помнятъ да е имало. Освѣнъ това и сушата е поврѣдила сѣитбитѣ почти въ цѣлата равнина, а това още повече влошава економическото положение и рисува бждещето въ твърдѣ безнадеждни краски. Въ тоя случай тая криза има най-много да почувствуватъ българскитѣ поселения изъ Гюмюрджинския санджакъ, защото тѣ сж скотовъдци, земледѣлци и занаятчии.

С

Книжовни вѣсти и оцѣнки.

Етнологиiа од Д-ра Хайнриха Шурца, превео Д-р Тих. Р. Джорджевич, 122 изданье Задужбине Илиiе М. Коларца. Београд, 1907, цена 4 динара.

Господинъ Д ръ Тихомиръ Р. Джорджевичъ, извѣстниятъ сръбски етнографъ и Бѣлградски професоръ, е прѣводачътъ на озаглавената по-горѣ Етнология, авторъ на която е неотдавна починалия Лайпцигски доцентъ по география Д-ръ Хенрихъ Шурцъ. Въ прѣдговорътъ си почтениятъ прѣводачъ казва: „Съ прѣводътъ на тая Етнология сръбската публика първи пжть сдобива на свой езикъ книга, която съдържа, макаръ и въ кратъкъ обликъ, цѣлность на тая наука. Нейниятъ авторъ, за голѣма скърбь вече покойникъ, Д-ръ Хенрихъ Шурцъ, бѣше единъ отъ най-първитѣ прѣдставители на етноложката наука. . . . " и по-нататъкъ дава малки биографични бѣлѣжки за бѣлѣжития авторъ и неговитѣ трудове и идеи въ областьта на тая нова наука — Етнологията.

Книгата е раздѣлена на глави, послѣднитѣ на отдѣли и по-малки дѣлове. Слѣдъ прѣдговорътъ авторътъ въ единъ уводъ опрѣдѣля Етнологията като наука, нейнитѣ основи, обемъ и методъ и историческото й развитие. Слѣдъ това идатъ главнитѣ отдѣли

Digitized by Google

I Физическа антропология, Антропогеография и Езикъ. II Дружбения животъ (фамилия, общество, плѣме и пр.) и Економия (прѣхрана, трудъ, домашни животни, занаяти и пр.) III Култура: материална и духовна. Третата глава е посветена за народитѣ по земята и разгледва: а) Народитѣ въ Европа и Азия (арийска група, монголска, семитска, дравидска, малайска и остатъци отъ по-стари групи); б) Африкански народи (хамитска група, негърска и хотентотско-кепецка); в) Американски народи и г) Австралийски. Найпослѣ завършва съ едно кратко упѫтване въ кои области народниятъ битъ трѣбва да се изучва, като основа на науката Етнология.

Книгата е попъстрена и съ доста илюстрации, които иматъ за цѣль да допълнятъ нагледно извѣстни отдѣли изъ битовата култура и типоветѣ на раситѣ.

Етнологията на Хенриха Шурцъ е въ сбита форма пъленъ закрѫгленъ конспектъ на тая нова още, но твърдѣ интересна и важна наука — Етнологията. Прѣводачатъ й г. Джорджевичъ е прѣвелъ буквално отъ корица до корица, както самъ казва, но е прибавилъ нѣщо и отъ себе си за южнитѣ славѣни. Народоуката у насъ отъ освобождението насамъ направи доста успѣхъ, упѫтвания за събиране народоучни материали и събрани такива вече имаме доста, но едно обстойно и широко запознаване съ науката Етнология ни липсва. Ето защо ще бѫде отъ голѣма полза и значение за нашитѣ фолклористи, па като пособие и за учащи и учащи се, ако бѫде прѣведена и издадена и на български споменатия трудъ на починалия и много заслужилъ въ тая область на човѣшката мисъль Хенрихъ Шурцъ.

С.

Споменна книга на Софийския крояшки еснафъ по случай стогодишния му юбилей. Състави Д-ръ Б. Цоневъ, София, 1907 г. цѣна 1 левъ.

Софийскиятъ крояшки еснафъ е празднувалъ стогодишнината отъ своето основание по запазени писмени тефтери. По тоя случай той е направилъ едно хубаво и похвално дѣло, като е издалъ горѣозаглавената споменна книга, която съдържа стогодишната му история: 1807—1907 г. Тая работа еснафътъ е билъ възложилъ на професоръ г. Д-ръ Б. Цоновъ който тоже я изпълнилъ най-добрѣ.

Книгата не е история само на Софийския еснафъ, единственъ въ българскитѣ земи, който е спазилъ непрѣкѫснато стогодишното си сѫществуване, но е история изобщо и на цѣлото българско еснафство. А еснафството у насъ има своето значение не само като факторъ въ поминъчния строй и бита на българския народъ въ миналитѣ врѣмена, но и като една отъ първитѣ подъемни сили за нашето духовно и политическо възраждане, нашата културность, каквато е тя. Кой не знае каква могѫща роль сѫ играли еснафитѣ до освободителната война въ живота на нашия народъ? Всѣкѫдѣ тѣ сѫ били и моралната, и материалната сила, ини-

Digitized by Google

циатива и подкрѣпа на дѣло въ всичко. Ни една черква, ни едно училище, ни едно какво и да е обществено-народно дѣло безъ участието на еснафитѣ, дѣто ги е имало, не е можло да стане. Еснафството има сѫщото значение и днесъ въ земитѣ български подъ Турция, и тѣ сѫ тамъ и сега първата сила за духовната и културна мощь на българското плѣме.

Книгата е раздѣлена на четире главни дѣла: I Занаятъ и еснафъ, II История и устройство на българскитѣ еснафи, III Документи за историята на българскитѣ еснафи и IV Софийски еснафи. Първитѣ два дѣла иматъ особено значение, защото въ тѣхъ, ако и на кѫсо, се разгледва историята изобщо на еснафството въ България, по право въ българскитѣ земи. Тукъ се вижда, какъ нашитѣ еснафи всѣкѫдѣ, дѣто ги има, почиватъ на едни основи, иматъ еднакво устройство и цѣль и сѫ спазили еднакъвъ битовъ колоритъ. Единството е поразително, когато се зематъ прѣдъ видъ и отдалечени и изолирани български покраини, дѣто има еснафи, както що сѫ такивато изъ Родопитѣ и Одринско. (¹)

Би трѣбвало да се досъбератъ и проучатъ въ всички български краища тѣзи еснафства и тѣхнитѣ устройства, защото тѣ иматъ голѣмо значение, както споменахме и по-горѣ, не само като материя социално-економическа, но и народоучна и историческа.

Както и трѣбва, Споменната книга е написана на популяренъ езикъ, хубавъ стилъ, па и технически изданието ѝ е добро.

С.

Малки вѣсти

по

Фолклора и славистиката изъ славѣнскитѣ страни.

Въ кн. 4 отъ т. г. на сп. „**Българска сбирка**“ г. А. П. Стоиловъ дава въ прѣводъ „*Въпросникъ за събиране вѣрвания за животни*“, съставенъ отъ английския антропологъ-фолклористъ въ Лондонъ N. W Thomas. Въ кн. 5 пъкъ г. А. Димитровъ дава едно кратко описание на „*Областьта Скопска Черна-гора*“ и въ прѣводъ „*Българитѣ въ Новорусия*“ отъ Н. Т-невъ.

Въ II кн. отъ т. г. на Софийското сп. „**Славянски гласъ**“ сѫ помѣстени студиитѣ „Общославянски езикъ“ отъ Д-ръ Никола Бобчевъ и „*Сръбски или български се говори между Искъръ и Морава*“ отъ Д-ръ. Ст. Младеновъ.

Въ №№ 1 и 2 (1908 г.) на „**Рускій филологическій вѣстникъ**“ въ Варшава между твърдѣ разнообразното си съдържание

¹) Вижъ монографията „Калайджийскиятъ занаятъ въ Родопитѣ и неговия еснафъ“, Родопски напрѣдъкъ, год. III. (1905) книга V.

Digitized by Google

продължаватъ *„Очерки рускаго вліянія въ славянскихъ литературахъ новаго врѣмены“* отъ П. А. Заболотски и *„Рускія народныя сказки о животныхъ“* отъ В. А. Бобровъ.

Въ № 1 (XLVIII) за януарий т. г. на **„Университетскія извѣстія“** въ Киевъ е помѣстена встѫпителната лекция на прив. доцента В. А. Розова *„Новѣйшее направленіе руской лингвистики въ дѣлѣ изученія древнихъ рускихъ и церковно-славянскихъ памятниковъ въ связи съ общимъ ходомъ развитія европейскаго языкознанія“*.

Въ 3-та книга (LXXV) за мартъ т. г. на **„Ученыя записки Императорскаго Казанскаго Университета“** продължава студията *„Курсъ исторіи религіи“* отъ А. Смирнова и въ приложение *„Сравнительно граматическій коментарій къ текстамъ аріо-европейскихъ языковъ. Вып. 1: санскритъ“* отъ В. Богородицкаго.

Отъ **„Извѣстія Туркестанскаго отдѣла Императорскаго рускаго Географическаго общества“** въ Ташкентъ прѣзъ 1907 г. сѫ издадени VI томъ съ съдържание: 1) *„Ледники въ верховьяхъ Малой Алматинки въ Заилійскомъ Алатау, близъ г. Вѣрнаго“* отъ С. Е. Дмитриева и 2) *„Тарамъинскіе бакши“* отъ Н. Пантусова, и VII т. съ съдържание: 1) *„Поѣздка на ледники верховьевъ Исфары“* съ илюстрации отъ Л. Бергъ; 2) *„Къ генеалогической таблицѣ узбекскаго рода Кунградъ“* отъ П. Ситняковски и 3) *„Отчетъ объ осмотрѣ въ 1874 году нѣкоторыхъ каменоугольнихъ мѣсторожденій“* отъ Г. Романовскій.

Въ С. Петербургъ въ началото на т. г. е излѣзло 7-то изданіе на **„Новая руская литература“** отъ В. И. Водовозовъ, което издание значително се отличава отъ първитѣ шесть издания, излизали до прѣмахването прѣдварителната цензура.

Излѣзло е 2-рото издание отъ книгата на М. Дьяконова **„Очерки общественаго и государственаго строя древной Руси“**.

Н. Г. Тарасовъ и А. Ф. Гартвигъ въ Москва сѫ издали книгата **„Изъ исторіи руской културы. Славянскій поселокъ“** съ рисунки.

Н. М. Карински въ С. Петерсбургъ е издалъ своитѣ лекции, четени въ I курсъ въ археологическия институтъ подъ насловъ **„Славянская палеографія. II Вѫпроси и происхожденіи славянскихъ алфавитовъ“**.

Digitized by Google

Наскоро е излѣзла отъ печатъ въ С. Петерсбуръ отъ С. Васюковъ книгата „Типи и характери. Кавказское, Черноморское побережье", съ 18 рисунки въ текста. Цѣна 1 руб. и 50 коп.

Въ 2 и 3 брой отъ т. г. на „Narodopisny Vêstnik Ceskoslovansky" между другото си съдържание на първо мѣсто е помѣстена студийката „*Народностнитѣ отношения въ България*" отъ проф. Л. Нидерле възъ основа прѣброяванието на 31 декемврий, 1900 год. Сѫщо има и една малка рецензия за I книга отъ „*Извѣстия на етнографическия музей въ София*".

Прѣди нѣколко недѣли въ Москва е основано и открито вече „Общество славянской культуры въ Москвѣ." Това е първото по рода си въ Русия дружество, което си е поставило за задача изучване живота на славѣнитѣ и опознаване ги съ славѣнската и общечовѣшка култура съ цѣль за взаимно единение, но съ спазване индивидуалнитѣ особности на всѣки народъ. Дружеството е въ намѣрение да устройва курсове за тая цѣль, да дава лекции, да открива библиотеки, читални, книжарници, музеи, изложби, концерти и др. под. и посрѣдствомъ печатното слово да ратува за идеята на славѣнското единение, като ще дава и премии за най-добритѣ произведения въ областьта на славѣнската наука.

Въ Варшава се е основало дружество „Славянство", цѣльта на което е да прѣведе на полски езикъ най-добритѣ книжовни трудове по историята на славѣнскитѣ литератури.

Д-ръ Христо П. Стоиловъ.

† 6 май, 1908 г.

На 6 май т. г. се помина въ разцвѣта на младостьта си, едва 27 годишенъ, въ Пловдивъ Д-ръ Христо П. Стоиловъ.

Покойниятъ е роденъ въ с. Лешко, Горно-Джумайска кааза (Македония), дѣто и сега живѣятъ родителитѣ му. Първоначалното си образование Христо е добилъ въ селото си, а срѣдното завършилъ въ Солунската мѫжка гимназия, дѣто той е билъ единъ отъ отличнитѣ по успѣхъ ученици. Слѣдъ това идва въ София и съ отличие завършва и висшето си образование въ историко-филологическия факултетъ. Покойниятъ още като гимназистъ въ Солунъ е показалъ своитѣ дарования и влѣчения къмъ българския фолклоръ и езикознанието, тръгналъ по стѫпкитѣ на своя братъ етнографъ г. А. П. Стоиловъ (сега директоръ на Солунската мѫжка гимназия) и опрѣдѣлилъ своето бѫдеще поприще да служи на българската наука. Трудолюбивиятъ Христо още отъ ученишкия столъ намиралъ врѣме въ Солунъ и пращалъ въ Цариградския в. „Вѣс-

Digitized by Google

ти" първитѣ свои езикови и народоучни бѣлѣжки, а като студентъ въ София той вече има нѣколко монографии по родния си говоръ (Горноджумайския) и др. п. въ „Сборника за народни умотворения, наука и книжнина" и „Извѣстия на семинара по славѣнска филология" при университета. Способноститѣ и дарованията на младия Христа били съгледани и добрѣ оцѣнени, отдѣто е трѣбало. Често пѫти още като студентъ на покойния сѫ възлагани фолклорни сбирки и др. материяли за рецензиране, а слѣдъ завършване наукитѣ си въ университета академич. съвѣтъ го прѣпорѫча за университетски стипендиянтъ и въ 1905 г. прѣзъ лѣтото заминава за Виена да се специализира. При откриване на ново закрития университетъ миналата година покойниятъ е билъ каненъ за професоръ, но слѣдъ отказа му отнематъ му стипендията. Оставенъ безъ срѣдства и то тъкмо въ това врѣме, когато е трѣбвало най-усилно да напрѣга своитѣ умствени сили, Стоиловъ не се отчаялъ: прѣзъ септемврий мин. г. той довършва и блѣскаво защищава своята теза въ Виена и добива учената стъпень докторъ по славѣнска филология. По природа скроменъ връща се въ София, изпълненъ съ енергия и желания да бѫде полезенъ съ своитѣ познания и дарби, той поисква учителско мѣсто въ София, но и това му се отказва. Чакъ прѣзъ януарий, когато настѫпи промѣна на правителството, дава му се учителско мѣсто въ Пловдивската мѫжка гимназия, прѣподаватель по нѣмски езикъ, но като врѣменно новоназначенъ учитель, и първитѣ мѣсеци той пакъ се измѫчва съ единъ нищоженъ остатъкъ отъ мѣсечната си заплата (нѣкакви си 70 л. мѣсечно).

Слабъ тѣлесно, изтощенъ физически при такива условия на животъ, убитъ и духомъ отъ такива нравствени терзания, покойниятъ безропотно носѣше всичко, губѣше изъ день въ день своитѣ сили, но не напущаше ни минута своя постъ. На 1 май силитѣ му вече го напущатъ, и добриятъ Христо пада въ легло, за да не стане вече, а слѣдъ петь дневно боледуване на 6 с. м. почина, а на 8 другаритѣ му учители отъ гимназията заедно съ ученицитѣ съ нескрита скърбь прѣдадоха любимия си колега и учитель въ обятията на майката—земя.

Тихъ, скроменъ, благъ по душа, страстно прѣдаденъ към любимитѣ си учени занятия въ областьта на народоуката, трудолюбивъ до крайность, покойниятъ бѣше обичанъ и уважаванъ отъ всички, които го познаваха, като обѣщаваше да бѫде много полезенъ съ своитѣ дарования на своя народъ и родна наука. Но у насъ сѫдбата е много жестока и то към най-добритѣ и най-полезнитѣ синове на своето отечество, което мѫчно ги създава, лошо ги цѣни, а още по-злѣ ги запазва.

Миръ на праха му. С.

Digitized by Google

Народни умотворения изъ Родопитѣ и Одринско.

I. Народни пѣсни.

а) Изъ с. Долно-Дерекьой, Ахж-челебийско.

Записалъ Ст. Тодоровъ.

1.

Стоянъ обърнатъ на смокъ.

Свекървата купува отъ цигани омразни билки, за да погуби снаха си. Последната дочува това, обажда на мжжа си и, за да осуети на майка си намѣрението, размѣняватъ вечерьта възглавницитѣ, когато билето магия било поставено подъ възглавницата на снаха ѝ Маламка. Прѣзъ нощьта вмѣсто снаха ѝ, синътъ ѝ Стоянъ се прѣобърналъ на смокъ и завикалъ любето си, но додѣто да стане, огъня да накладе и свѣтило да свѣтне, смокътъ излѣзълъ и засвирилъ низъ ливадитѣ Слѣдъ това той се моли на любето си сутринь, кога изгрѣе слънцето, да иде и го потръси на припекъ по грамадитѣ и му занесе млѣко.

Мàламка кр̀ави дуѐ^{а}ше^{а},
Хѐм хи дуѐше^{а}, плàче^{а}ше^{а}.
Стуѐ^{а}н Мàламки вѝкаше^{а}:
—Мàламке^{а}, л'ỳбе^{а} Мàламке,
Оти ми дуѝш и плàчиш,
Каквò е^{а} тѐбе^{а} бàлнуну? [6])
—Стуѐ^{а}не^{а}, л'ỳбе^{а} Стуѐ^{а}не^{а},
Как да пи плàче^{а}м, Стуѐ^{а}не^{а},
Нас ще^{а} си бàба разде^{а}лѝ,
Разде^{а}лѝ, л'ỳбе^{а}, забурѝ!
—Мàламке^{а}, л'ỳбе^{а} Мàламке^{а},
Нас Гòспут' нимòй да де^{а}лѝ,
Нас мàйка ни щѐ разде^{а}лѝ.
Пак си Мàламка викаше^{а}:
—Стуѐ^{а}не^{а}, л'ỳбе^{а} Стуѐ^{а}не^{а},
Фчѐра агỳнки вар'вѐ^{а}ха,
Та си хи бàба пѝташе^{а}:
„Агупки, ч'ò^{а}рни прѝгурки, [7])
Нòсите^{а} ли бѝл'е^{а} рàзде^{а}лну,
Рàзде^{а}лну òще^{а} òмразну?“

Digitized by Google

„Нòсим ми, нòсим, стрѝчинку, [8])
Ала гу скòапу дàвамеа:
За двàна жòал'ти алтòна“.
Тѝеа хи два пуѝскаха,
Бàба хми чèтри уд'нèсеа,
Та си хи бѝл'еа дàдаха.
Агỳпки бàби дỳмаха:
„Тỳри гу, бàбу, Мàламки
Пуд нèхинуну вòазглав'еа“.
Стуèан Мàламки вѝкашеа:
—Мàламкеа, л'ỳбеа Мàламкеа,
Дèвеат' гудѝни ду сигà
Вòазглав'еа ни смè меанѝли,
Д'òа щѝмеа да хи размеанѝм.
Агà беа ноаш, пулунòаш,
Стуèан Мàламки вѝкашеа:
—Мàламкеа, л'ỳбеа Мàламкеа,
Стàни òганеан нàклади
И вѝдеалцеа [9]) ми нàправи:
Пулувѝна сам млат Стуèан,
Пулувѝна сам шèареан смок.
Дудè Мàламка да стàнеа
Оганеан да си накладè,
Чи си еа Стуèан засвѝрил
Низ зеалèнуну л'увàд'еа,
Кàйну свѝреашеа, дỳмашеа:
—Мàламкеа, л'ỳбеа Мàламкеа,
Агà са за мен' затòажиш, [10])
И га крàвитеа издуйш
И праснѝкан [11]) путквàсиш,
Слòанчицеа щеа да грèайнеа,
И еа ща да си ѝзлеазам
Фаф сѝт'ничкуну гармàд'еа
Ф срадè зеалèну л'увàд'еа
На слòанцеа да са прѝпеакам,
Ти си теал'чкòвеа ѝспади
Нис сѝтна рòсна треавѝца
И мен' праснѝчеак дòнеаси
И си ма, л'ỳбеа, òбиди. [12])

Слушана отъ **Добра Стоянова, 1904 г.**

2.

Самоотровването на мома Рада.

Мома Рада скришомъ отъ майка си любила змей. Майка ѝ я сгодява за богатъ момъкъ, но когато сватоветѣ отишли да зематъ Рада, тя се самоотровила, а майка ѝ засрамена не я оплаквала, а кълнѣла.

Ра̀да е^{а} змѐ^{а}йникъ [13]) га̀лила,
Ма̀йци си ни і̀^{а} ка̀зала,
Ма̀йка хи да е^{а} ле^{а}кова,
Ам си е^{а} ма̀йка заглавѝ
На се^{а}ймѐн' же^{а}лѐп Нико̀л'че^{а}.
Нико̀л'че^{а} се^{а}ймѐн' же^{а}лѐпче^{а}
Тво̀^{а}рде^{а} е^{а} било̀ буга̀ту,
Та̀ си Нико̀л'че^{а} пусабра̀
Ут деве^{а}т' се^{а}ла̀ сватуве^{а},
Ут де^{а}сѐтуну ку̀муве^{а},
Сас деве^{а}т' зо̀^{а}л'ви лѐфте^{а}ри,
Сас двана̀де^{а}сте^{а} дѐве^{а}ре^{а};
Та хи Нико̀л'че^{а} завѐде^{а}
Нис зе^{а}лѐнуну л'ува̀д'е^{а}.
Нико̀л'чу до̀^{а}рву пруду̀ма:
—Во̀^{а}рни са, во̀^{а}рни, Нико̀л'че^{а},
Ра̀да са л'у̀ту натро̀ви.
Нико̀л'че^{а} до̀^{а}рву ни слу̀ше^{а},
Ам си Нико̀л'че^{а} утѝде^{а}
На Ра̀ди ра̀вни дво̀руве^{а},
Чи си Нико̀л'че^{а} зафта̀са
Ра̀дина ста̀ра майчица
Пу ра̀вни дво̀ре^{а} хо̀де^{а}ше^{а},
Бѐли си ро̀^{а}ки ко̀^{а}рше^{а}ше^{а},
Мо̀рни си коси мо̀^{а}кне^{а}ше^{а}
И Ра̀да л'у̀ту кал'нѐ^{а}ше^{а}:
—Ра̀ду л'у, мое^{а} до̀^{а}ще^{а}р'у,
Зацо̀к си прѐла и тка̀ла
Тво̀ине^{а} т'о̀^{а}пки да̀руве^{а}
И о̀ще т'о̀^{а}шки спа̀п'уве^{а},
Га ни щѐш, Раду, да дарѝш
Нико̀л'чувана руд'нѝна,

Digitized by Google

Ами щиш, Раду, да дарѝш,
Пдпуве^{а} и калуге^{а}ре^{а}!

Слушана отъ сжщата.

б) Изъ с. Широка лжка, Станимашка околия.

Записалъ Дойчо С. Каровъ, учитель.

3.

Момъкъ става на еленъ въ гората.

Единъ момъкъ молилъ майка си да го сгоди, но поради скжпитѣ години тя му отказала. Отъ мжка момъкътъ се моли Богу да го прѣвърне въ горски еленъ. По едно врѣме майка му съ други съсѣдки отиватъ въ гората за дърва, излиза еленчето и имъ помага съ рогата и устата си въ събиране дървата. Като се връщатъ въ село, майката обажда и на другитѣ съсѣди, що е видѣла и патила въ гората. Отиватъ и убиватъ еленчето, което при смъртьта си проговорва, че е Стоянъ — момъкъ, та сърдцето му да дадатъ на майка му.

Стуѐ^{а}н съ мàйцъ вѝкашъ:
—Хàйда ма, мàйчу, зàглавъ!
—Нъмо̀й са главѝ, сѝну л'у,
Сàе^{а} е^{а} ско̀^{а}па гу̀дина:
Кило̀ й жѝту 14) хил'ѐ^{а}да,
Укò^{а} ракѝе^{а} — стутѝна,
Сто̀вна й вѝну же^{а}л'тѝца.
Стуѐ^{а}ну му са набал'нѝ, 15)
Набал'нѝ, жѐ^{а}лну наже^{а}лѝ,
Та са на Бо̀га пумо̀лъ:
—Сто̀ръ ма, Бòже^{а}, прѐ^{а}стуръ
Ду е^{а}днò сѝву ѐлънче^{а},
Да ѝда ф гòра карстàта,
Сѝтнана трѐ^{а}ва да пàса.
Чул му й Го̀спук' мо̀лбана,
Та сѝ гу сто̀ръ ѐлънче^{а};
Утѝдъ ф гòра карстàта.
Ут дѐ мъ са са збъра̀лъ
Стуѐ^{а}нувънъ кумшѝйкъ
И нѐгувана мàйчъца,

То^{а}рнаха ф гòра да йдат,
Сỳхънъ дарвà да збѝрат.
Ут дѐ мъ са нàйдъ ѐлънче^{а},
С рòшкувъ дарвà кò^{а}рше^{а}шъ, [16]
С усцàна хъ наклàдъшъ; [17]
Тугàф са мàйка вò^{а}рнала,
Та си кумшѝе^{а}м вѝкашъ:
—Кумшѝи, мòи сѐл'е^{а}нъ,
Изле^{а}тъ да въ кàзувам,
Каквò й мàйка вѝге^{а}ла
Фаф нà е^{а} гòра карстàта:
Ду е^{а}днò сѝву ѐлънче^{а},
С рòшкувъ дарвà накò^{а}ршъ,
С усцàна хи наклàдъ.
Тугàф са сбърàлъ кумшѝи,
Кумшѝи òщъ сѐл'е^{а}нъ;
Тò^{а}рнаха, та утѝдуха
Фаф нàе^{а} гòра карстàта,
Нàйдуха сѝву ѐлънче^{а};
К'ò^{а}нка са пỳшка пỳкналъ,
Та съ ѐлънче^{а} удрѝха
Междỳ двѐ чò^{а}рнъ учѝнкъ,
Междỳ бѐ^{а}луну сарчò^{а}цъ.
Елънче^{а} съ хмъ вѝкашъ:
—Сѐ^{а}чътъ съ ма, сѐ^{а}чътъ,
Чѐтри ма дѐ^{а}ла стòрътъ
И мàйцъ дѐ^{а}ла сторътъ
Мòйну бѐ^{а}лу сарчò^{а}це^{а},
Да е^{а}дѐ, да са нае^{а}дѐ
Стуѐ^{а}нувуну сарчò^{а}це^{а}.

Слушана отъ Пина Тодорова, 1908 год.

4.

Краль Милушова свадба.

Дѣдото на краль Милушъ при свадбата прѣдлага на зеть си да не калесва сестринитѣ му синове на свадба, че сж винопийци и крамолжии, но въпрѣки това единъ отъ сестринитѣ му синове Бойчо по заповѣдь на майка си отива и съ своята хитрость и юначество много услужва на вуйча си Милуша, комуто царьтъ устройвалъ разни мжчнотии. Заедно съ тия услуги я Бойчо вема една отъ царскитѣ щерки за своя жена.

Зажѐнъл са еª крал' Мълу̀ш
На цàр'увана дò щъреª.
Цàреªн Мълу̀шу вѝкашъ:
—Мълу̀шу, з'òªк'у Мълу̀шу,
Кàлеªсай, кòга калѐсаш,
Сѐстрънънъ тъ сѝнувъ
Л'у теªх нъмòй калѐсва,
Чъ пиìòªт вѝну пу млòгу,
Та прàвеªт кавгоª гулѐªма.
Калѐсвал Мълу̀ш, калѐсвал,
Л'у теªх мъ нъ ѐ калѐсал.
С'òªднал еª Бòйчу да плàчъ
И мàйцъ му съ вѝкашеª:
—Мàлеª леª, мѝла мѐлеªлеª,
Га на у̀йку нъ пуслàга [18])
На нѐгува свàдба да ѝдъм!
—Мòªл'чъ мъ, сѝну, нъ плàчъ,
Уйку тъ нъщѐ да з'òªмъ
Цàр'ува мумà бъс тѐбъ,
Ду̀ръ мъ и ти нъ ѝдъш,
Амъ са стàнъ прѐªмънъ.
Л'у вр'у̀к' са с ру̀ба чървѐна,
Пак ти наг'еªнъ зълѐнъ,
Та чъ мъ вòªр'въ òтстрана,
Свàтувъ да му нъ грузѝш.
Агà мъ пòдъш, сѝну л'у,
На цàр'увънъ двòрувъ,
Уйку ти жеª та прътрòªсъ. [19])
Гà мъ са тàму утъшлѝ,

Цàре^{а}н грàдана затвòръ
И съ Мълýшу вѝкашъ:
—Мълýшу, з'ò^{а}к'у Мълýшу,
Имаш лъ іунàк ф іунàцъ,
Грàдана да мъ пръстрè^{а}ле^{а},
Чè^{а}ше^{а}на да мъ дупиè!
С'ò^{а}днал е^{а} Мълýш да плàчъ,
Тугаф й Бòйчу наблъжѝл,
Та съ ýйку му вѝкашъ:
—Мòл'чъ мъ, ýйку, нъ плàчъ,
Е^{а} ща грàдана пръстрè^{а}лъ
И чè^{а}ше^{а}на же^{а} дòп'е^{а}м.
Бòйчу грàдана пръстрè^{а}лъ
И чè^{а}ше^{а}на съ дупѝва.
Цàре^{а}н грàдана утвòръ,
А гà са вò^{а}тре^{а} утъшлѝ,
Ду три са бýл'ки пръкрѝлъ,
Царе^{а}н Мълýшу вѝкашъ:
—Познай съ, Мълýш, бýл'че^{а}ну!
С'ò^{а}днал е^{а} Мълýш да плàчъ,
Как же^{а} съ пузнàй бýл'че^{а}ну.
Пак мъ са й Бòйчу пръблѝжъл
И съ Мълýшу вѝкашъ:
—Мо^{а}л'чъ мъ, ýйку, нъ плàчъ,
И тувà лъ да та нàуче^{а},
Ду тòлкуф лъ са нъ сèташ!
Извадъ дрèбнъ рýпкувъ, [20])
Та мèтна млàде^{а}м нувè^{а}стъ,
Та чъ хи гл'ò^{а}дай ф ракѝнъ,
Пу по^{а}рсте^{а}н' да е^{а} пузнàиш.
Извàдъ Мълýш рýпкувъ,
Та мèтна млàде^{а}м нувè^{а}стъ,
Пумò^{а}кна сàбе^{а} òгне^{а}ну
И съ нъвè^{а}сте^{а}м вѝкашъ:
—Збѝрайтъ, хòлан, рýпкувъ!
Бòйчу ýйку съ вѝкашъ:
Е^{а} сà е^{а}й, ýйку, твòе^{а}та,
Пак друга—сай мòе^{а}та.

Слушана отъ Шина Томова, 1908 год.

II. Народни приказки.

Изъ с. Широка лъка, Станимашко.

Записалъ Дойчо С. Каревъ, учитель.

1.

Защо кукумявката изяда всѣки день по една птица.

Еᵃдно́ вре́ᵃмъ еᵃдин цар' кату́ съ хо́г'ъл пу ца́рщъната, ф еᵃдно̀ село вигеᵃл е́ᵃць камàтна [21]) мума́, àртак дин'óᵃ г'у-зеᵃли [22]) та еᵃ бън'дисал [23]) и пуйскал за царо́ца. Мумàта му са й фтàсала, чъ жеᵃ гу з'óᵃмъ, ала аку хи сторъ ут пиле́ᵃщъ кокалъ сарай. Цареᵃт хи са фтàсал. Га еᵃ уд'вел у думà му, сторъл теᵃмбйх [24]) пу дин'óᵃта да се збърóᵃт вр'у пълцетъ да химъ з'óᵃмъ кокалътъ. Вр'учеᵃка [25]) пилцетъ душли́, л'у куку-меᵃфката нè душлà. Цареᵃт са млогу еᵃдосал, та прувóг'ъл да еᵃ дукàрат. Га душла упрѣш цареᵃт, пак то й запитал: „о́тъ л'у ти нъ дойдъ, нъ послушеᵃ моеᵃ теᵃмбйх, ни знàиш ли, чъ жеᵃ тъ з'óᵃмъ главóᵃта?“ Пак кукуме́ᵃфката му й рекла: „нъ дойдух зе́р', чъ твоеᵃт теᵃмбйх еᵃ ут жънà по-глу́паф; жънà ку бе́ᵃшъ на твоiу ме́ᵃсту, нъще бй то̀лкува глу́пава за еᵃдно́ᵃ пъклива нъвеᵃста да изкуръни вр'у пилеᵃщеᵃс ротᵃ. Цареᵃт тугàва са усрамутѝл, [26]) та съ й утмеᵃнил думата.

Тугàва пълцетъ са сбралъ и са здумалъ, [27]) каквò лъ дубро́ да стореᵃт на кукуме́ᵃфката, о̀тъ хи й куртулисала [28]) ут умърàлка. Сторълъ у ту́ка се́к'неᵃ л'у кàта ден' да си хи хо́г'ъ на нугинеᵃ пу еᵃдно́ пилеᵃнцъ за курбàн'. Затувà съгà и ду гнес кàта ден' кукумѐᵃфката съ приима дарóᵃт: пу еᵃдно̀ пилеᵃнцъ съ хи хо́г'ъ само̀.

Слушана отъ **Вълко Т. Чотревъ, 1907 г.**

2.

Куцитѣ, слѣпитѣ и нѣмитѣ на ловъ.

Едно́ вреᵃмеᵃ имàлу труйца бра́кеᵃ, алà душлà еᵃдно́ᵃ чума, та ги заплавъла, [29]) та мре́ᵃлъ, та мре́ᵃл, та устàналъ дванадъсти́на ду́шъ, алà вр'ук' сакатъ: еᵃдни сле́ᵃпъ, дру́гъ не́ᵃмъ, дру́гъ глухъ, дру́гъ пак ку́цъ. Нъще́ш ли, гудината са й лàхала [30]) глàдна, та са чудълъ как жъ са пръхрàнът. Елъ хмъ душло́ нàiум да стàнат афжиеᵃ. [31]) Утъшли тугàва ф еᵃдно̀ᵃ

гòра, та еᵃ убъгàшк'улъ [32]) уд вр'у странùтъ, да нъмòжъ да избèᵃга нùкакву дòву. Та чъ тугàва нагудùлъ нèᵃмътъ да р'ỳкат, та да се плàшъ àват; глỳхътъ да слỳшат ут дè жеᵃмънòва дùвеᵃчеᵃн; кỳцътъ да хи фùреᵃт [33]) и да збùрат удрùтътъ, пак слèᵃпътъ да пỳскат.

Цал ден' са вар'тèᵃлъ, та сùлумъчка [34]) удрùлъ еᵃдùн зàеᵃк, чъ пак дрỳга бъл'òᵃ: нъмèᵃли ф каквò да сù гу свар'òᵃт, та з'òᵃлъ да са чудеᵃт, какво лъ да прàвеᵃт. Елъ еᵃдùн неᵃмръкòᵃл: «нъмòйтъ да ва й кахòᵃр; еᵃсой слèᵃп знàй тỳва утвòᵃдъ еᵃднòᵃ кòᵃща, та да йдат сас еᵃдин куц да з'òᵃмат еᵃднòᵃ хàркума [35]) варèᵃчка [36]) да си сварùм зàеᵃкас». Прувòг'ълъ хи, алà га утъшлù, нашлù кòᵃщата, алà бълà сас двè вратà: еᵃднòᵃна вратà бълà бъс вратà, пак дрỳгана бълà бъс канàтъ. Елъ флèᵃлъ дèту й бълà бъс канàтъ, агá чъ нашлù вòᵃтръ двè бàбъцъ: еᵃднòᵃта умрéᵃла, пак дрỳгата бъс дỳшеᵃ. Пувùкалъ умрèᵃлата, чъ нъ стàнува, агà пур'ỳкалъ кутрàту [37]) й бълà бъс дỳшеᵃ, чъ стàнала и хмъ рèкла: „каквò ùщътъ, мùлу? [38]).

— Бàбу, ùмашъ лъ неᵃква хàркума варèᵃчка да нъ èᵃ дадèшъ да съ свàримъ прòг'умка, [39]) чъ нъ смé хич èлъ гнèс?

— И, мùлу, ùмамъ двè хàркумъ, алà еᵃднòᵃ-са й спùкеᵃна, [40]) пак дрỳга са й бъс дòᵃну, та спикеᵃнаса нèма да въ свòᵃршъ, амъ з'òᵃмътъ дèсу й бъс дòᵃну, та съ свàрътъ прòг'умкàна.

Уднéлъ хàркумана, здрубùлъ зàеᵃкан и гу пръставʼулъ [41]) да врù. Агà гу васкъкèшкалъ, [42]) та шкеᵃл да изрùпнъ ут хàркумана. Чъ то нъ бълò зàеᵃк, àмъ мèᵃсалу на вòлъщеᵃ, а пак га з'òᵃлу да кънù та л'у лой станалу. Имàлу зàбъла [43]) да са бèᵃлъ цàла гудина с неéᵃ, àла еъ л'у еᵃй тоᵃй утъшлà, чъ нъмèᵃлъ соᵃд да еᵃ збърòᵃт.

Га са сварùл заеᵃкан, с'òᵃдналъ да еᵃдòᵃт, та ут как са наèᵃлъ чътрùдъстъ дỳшъ и чътрùдъстъ чèᵃнтъ [44]) съ напòᵃл'нълъ, пак сас угрùзанътъ кокалъ хрàнълъ пек' кỳчъта цàлъ три мéᵃсъца.

Съгá такùва болъстъ нъщè имà такùва сакамèтъ [45]) да прàвеᵃт, алà и пак такùва зàйцъ нèма.

Слушана отъ сѫщия.

Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи, звукови промѣни и форми въ народнитѣ умотворения.

1. **Чуме́^{а}е^{а},** гл. вжси се, мръщи се, нѣма охота да се движи. *Овците^{а} чуме́^{а}е^{а}т,* овцетѣ сж умърлушени, не имъ се пасе.

2. **Л'убе^{а},** гл. обичамъ. *Iас л'убе^{а} л'убе^{а},* азъ обичамъ любовница.

3. **Iа̀вам,** гл. яздя. *Iас iа̀вам ко̀нче^{а}, пи̇ле^{а} варка̀ту,* азъ яздя конче, като пиле хвъркато.

4. **Алам,** гл. пипамъ, барамъ нѣщо.

5. **Истуре^{а}м,** гл. развалямъ, разрушавамъ. *Истуре^{а}но,* развалено. Въ Ахж челебийско съ думата *исту̀ре^{а}ну* означаватъ изкилавено животно или човѣкъ.

6. **Ба̀лну,** прил. тжжно, мжчно. *Дра̀гу ба̀лну ни зна̀е^{а},* приятното мжка не знае.

7. **При̇гурки,** сжщ. почърнѣли, изнемощѣли отъ трудъ и мизерия хора.

8. **Стри̇чину,** сжщ. чичано, стрино.

9. **Ви̇де^{а}лу,** умал. **ви̇де^{а}лце^{а},** сжщ. свѣтлина, прѣдметъ, който се употрѣбява за свѣтлина. Нѣкждѣ вмѣсто газъ, казватъ *ви̇де^{а}лу. Ста̀налу е^{а} ви̇де^{а}лу, равви̇де^{а}ли са,* съмнало се.

10. **Зато́^{а}жил,** глаг., **за̀тага,** сжщ. тжжи за еди кого си, милѣе за еди що си.

11. **Праснѝк,** сжщ. прѣсно млѣко съ маслото си.

12. **Обиди,** гл. пов. накл. **уби̇де^{а},** обиколи го да види що прави, навѣсти го забиколи го.

13. **Зми̇и'ник,** сжщ. митичното въ народнитѣ повѣрия змей: половина човѣкъ, половина змия.

14. **Жи̇ту,** сжщ. въ Родопитѣ изобщо казватъ на всѣки видъ зърнени, хлѣбни растения, освѣнъ на бобовитѣ. *Как вар'ви̇ жи̇туту,* значи, каква цѣна има по отдѣлно пшеницата, царевицата, ръжьта и пр.

15. **Набал'нѝ,** гл. вижъ *ба̀лну,* у помацитѣ *ба̀л'не^{а}ва,* дотегна му, домжчня му.

16. **Ко́^{а}рше^{а}ше^{а},** гл. чупѣше, трошеше пржчки, клонки и пр.

17. **Накла̀да-ме^{а},** гл. натрупва дърва, дрехи и др. п. на едно мѣсто, стъква огънь. *Накла̀де^{а} гу на права Бо̀га,* наклевети го безъ причина.

Digitized by Google

18. **Пуслага,** гл. направи му честь, почете го съ нѣщо, спомни си и за него. *Ни слага гу,* не го зачита.

19. **Притро̂съ,** гл. спомнилъ си за него, потръсилъ го. *Притро̂съл е̂ ко̂щана,* прѣтършовалъ е по кѫщи, ремонтиралъ е покривътъ на кѫщата си.

20. **Рупко́въ,** сѫщ. отъ рубия, турска златна монета отъ минали врѣмена. Нанизъ отъ такива рубии.

21. **Ка̀матна,** прил. прилична, красива.

22. **Дин'о̂г'узе̂лѝ,** тур. думи употрѣбителни въ говорътъ за означаване извънредно красиво нѣщо. Земна красота прѣдметъ.

23. **Бън'ди́сал,** гл. аресалъ, одобрилъ.

24. **Сто̀ръл те̂мби́х,** сѫщ. запрѣтилъ, заповѣдалъ строго.

25. **Вр'уче̂ка,** мѣст. всичкитѣ.

26. **Усрамутѝл,** гл. засрамилъ се.

27. **Здумалъ,** гл. сговорили, обмислили задружно, уговорили сепомежду си.

28. **Куртулисала,** гл. отъ турската дума *куртулду,* запази, избави го отъ нѣщо зло.

29. **Запла̀въла,** гл. завлѣкла безразборно. *Рѣ̂ката е̂ запла̀въла си́чку,* придошла е рѣката и е понесла всичко съ пороятъ си. Чумата е заразила всички. *Плавуйца,* дърво, трѣска или другъ прѣдметъ, носенъ отъ порой, отъ рѣка. Плувало е нѣщо по водата.

30. **Ла̀хала,** гл. *Ла̀ха му са дъглава,* случи му се, дойде му нѣщо на глава.

31. **Афжне̂,** сѫщ. ловци. **Ават,** ловътъ.

32. **Убъгашк'улъ,** гл. обгащилъ я, заобиколили отъ всички страни, заловили всички пѫтеки.

33. **Фире̂т,** гл. *фи́ри*—гони, прѣслѣдва го, търси го да го залови.

34. **Силумъчка,** нар. едвамъ, съ голѣма мѫка, силомъ сторено нѣщо.

35. **Ха́ркума,** сѫщ. бакъръ, мѣденъ сѫдъ за готвене, за вода, за пране и пр.

36. **Варе̂чка,** прил. сѫдъ за готвене ястие.

37. **Кутра́ту,** мѣст. отн. която.

38. **Милу,** прил. обръщение за нѣжность. *Какво̀ ми̇лу,* какво миличкото.

Digitized by Google

21 К

39. **Прóг'умка,** сжщ. умал. отъ *прóгима,* обѣдъ, обѣдва, ручекъ, руча.

40. **Спикеⁿна,** прил. спитена, направена на пита, сплесната, поврѣдена.

41. **Пристáв'улъ,** гл. приготвили го и го поставили на огъня даври. *Пристáвеⁿну еⁿ меⁿсото,* надробено е, посолено е и е турено на огъня да ври.

42. **Васкъкéшкалъ, кеⁿкешкаса,** гл. клокочи, ври на огъня.

43. **За̀бъла,** сжщ. блажило. *Забеⁿли ма̀н'жата,* заблажи я съ масло, съ тлъстина. **Беⁿлъ са,** заблажава се, турга се масло.

44. **Чéⁿнтъ,** сжщ. кожена торба, що иматъ овчаритѣ и въобще пжтницитѣ, за да си носятъ съ тѣхъ храната и др. потрѣби.

45. **Сакамéт,** сжщ. пакости голѣми, случки бѣлѣжити.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

3 2044 015 557 291

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

CANCELLED
STALL-STUDY CHARGE
WIDENER BOOK DUE
JUN 3 1986
CANCELLED
MAY 1 1986
1949276
STALL-STUDY CHARGE

Digitized by Google

Digitized by Google